

สารบัญ

หน้า

❖	การพัฒนาชุดฝึกอบรมผ่านกระบวนการนิเทศแบบร่วมพัฒนา เพื่อส่งเสริมทักษะภาษาอังกฤษด้านทักษะการฟังและพูดสำหรับ ครูภาษาอังกฤษระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ ๑-๓ นางสาวศุภกานต์ ประเสริฐรัตน์.....	1
❖	การพัฒนาผู้บริหารสถานศึกษาตามหลักพุทธธรรม ในยุค BANI WORLD จิรายุ ดาห์ล่า, พระครูสุธีจริยวัฒน์, ผศ.ดร.....	21
❖	ภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาในยุคไร้พรมแดน นายพิชิต สพลาก, พระครูสุธีจริยวัฒน์, ผศ.ดร.....	45
❖	ภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมของผู้บริหารสถานศึกษา ในยุค VUCA World อภิวัฒน์ ปาวงค์, พระครูสุธีจริยวัฒน์, ผศ.ดร.....	59
❖	ภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมของผู้บริหารสถานศึกษา ในยุค BANI World ณปภัช ลดาวัลย์, พระครูสุธีจริยวัฒน์, ผศ.ดร.....	87

การพัฒนาชุดฝึกอบรมผ่านกระบวนการนิเทศแบบร่วมพัฒนาเพื่อส่งเสริมทักษะภาษาอังกฤษ
ด้านทักษะ การฟังและพูด สำหรับครูภาษาอังกฤษระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-3
Developing training packages through Cooperative Development
Supervision to promote English Language Skills listening and speaking
For English teachers in grades 1-3

นางสาวศุภกานต์ ประเสริฐรัตน์

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต 1

E-mail address : supra2047@esdc.go.th

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อหาประสิทธิภาพชุดฝึกอบรมในการส่งเสริมทักษะภาษาอังกฤษด้านทักษะการฟังและพูด สำหรับครูภาษาอังกฤษระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-3 ที่มีประสิทธิภาพตามเกณฑ์ 80/80 2) เพื่อเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ในการฝึกอบรมโดยใช้ชุดฝึกอบรมในการส่งเสริมทักษะภาษาอังกฤษด้านทักษะการฟังและพูด สำหรับครูภาษาอังกฤษระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-3 ระหว่างก่อนการฝึกอบรมและหลังการฝึกอบรม 3) เพื่อศึกษา ความพึงพอใจของครูภาษาอังกฤษระดับประถมศึกษาปีที่ 1-3 ที่มีต่อชุดฝึกอบรมในการส่งเสริมทักษะภาษาอังกฤษด้านการฟังและพูด 4) เพื่อศึกษาความพึงพอใจของครูภาษาอังกฤษระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-3 ที่มีต่อการนิเทศ ติดตามการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ในชั้นเรียน โดยกระบวนการนิเทศแบบร่วมพัฒนด้วยชุดฝึกอบรม กลุ่มตัวอย่างได้แก่ครูภาษาอังกฤษที่สอนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-3 จำนวน 35 คน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต 1 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ 1) ชุดฝึกอบรมในการส่งเสริมทักษะภาษาอังกฤษด้านการฟังและพูด สำหรับครูภาษาอังกฤษระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-3 2) แบบทดสอบทักษะภาษาอังกฤษ ด้านการฟังและพูด สำหรับครูภาษาอังกฤษระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-3 3) แบบสอบถามความพึงพอใจของครูภาษาอังกฤษระดับประถมศึกษาปีที่ 1-3 ที่มีต่อชุด

ฝึกอบรมในการส่งเสริมทักษะภาษาอังกฤษด้านการฟังและพูด สำหรับครูภาษาอังกฤษระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-3 4) แบบสอบถามความพึงพอใจของครูภาษาอังกฤษระดับประถมศึกษาปีที่ 1-3 ที่มีต่อกระบวนการนิเทศแบบร่วมพัฒนา สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ค่าที (t-test)

ผลการวิจัย พบว่า

1. ชุดฝึกอบรมในการส่งเสริมทักษะภาษาอังกฤษด้านทักษะการฟังและพูด สำหรับครูภาษาอังกฤษระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-3 มีประสิทธิภาพสูงกว่าเกณฑ์ 80.38/85.43
2. ผลการใช้ชุดฝึกอบรมของครูภาษาอังกฤษระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-3 หลังการใช้ชุดฝึกอบรมสูงกว่าก่อนการใช้ชุดฝึกอบรมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05
3. ผลการศึกษาความพึงพอใจของครูภาษาอังกฤษที่มีต่อด้วยชุดฝึกอบรมในการส่งเสริมทักษะภาษาอังกฤษด้านทักษะการฟังและพูด สำหรับครูภาษาอังกฤษระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-3 อยู่ในระดับคุณภาพมากที่สุด
4. ผลการศึกษาความพึงพอใจของครู ที่มีต่อการนิเทศ ติดตามการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ในชั้นเรียนของครูภาษาอังกฤษผ่านกระบวนการนิเทศแบบร่วมพัฒนา หลังการใช้ชุดฝึกอบรมฯ อยู่ในระดับคุณภาพมากที่สุด

คำสำคัญ : การนิเทศแบบร่วมพัฒนา, ทักษะภาษาอังกฤษด้านการฟังและพูด, ชุดฝึกอบรม

Abstract

This research is aimed 1) To find the effectiveness of the training package in promoting English language skills in listening and speaking for English teachers in grades 1-3 with efficacy according to the criteria 80/80 2) To compare the training achievement by using a training package to promote English language skills in listening and speaking for English teachers in grades 1-3 during pre-training and post-training 3) To study the satisfaction of English teachers in grades 1-3 on the training package in to promote

English listening and speaking 4) To study the satisfaction of English teachers in grades 1-3 with supervision follow up on classroom learning activities through a Cooperative Development Supervision process with a training package. The sample group consisted of 35 English teachers teaching grades 1-3 under the Office of Khon Kaen Primary Educational Service Area 1. Research instruments were: 1) A training package for promoting English language skills in listening and speaking for English teachers in grades 1-3 2) English Skills Test listening and speaking for English teachers in grades 1-3 3) Questionnaire on satisfaction of English teachers in grades 1-3 with training packages for promoting English listening and speaking skills for English teachers in the grades 1-3 4) The satisfaction questionnaire of English teachers in the grades 1-3 with the co-development supervision process The statistics used to analyze the data were mean ($\bar{X}$), standard deviation (S.D.), value (t-test).

The results of the research found that

1. A training package to promote English language skills in listening and speaking for English teachers in grades 1 - 3 , their performance exceeds the threshold of 80.38/85.43.
2. The effect of using the training package of English teachers in grades 1-3 after using the training package was significantly higher than before using the training package at the .05 level.
3. The results of a study on the satisfaction of English teachers with a training package for promoting English language skills in listening and speaking for English teachers in grades 1-3, it was at the highest quality level.

4. The results of the teacher satisfaction study towards supervision follow up on classroom learning activities of English teachers through the cooperative development supervision process. After using the training package at the highest quality level

Keywords: Cooperative Development Supervision, English listening and speaking skills, training package

1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560-2579 กล่าวว่า คนไทยทุกคนได้รับการศึกษา และเรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างมีคุณภาพ นอกจากนั้นแล้ว ในแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560-2579 ซึ่งเป็นแผนระยะยาว 20 ปี ได้กล่าวถึงปัญหาคุณภาพและมาตรฐานในการพัฒนานุเคราะห์ด้านภาษาอังกฤษว่ายังขาดความคล่องตัว ทำให้เกิดปัญหาการจัดการ ศึกษาในทุกระดับ และเป็นจุดอ่อนของระบบการศึกษาไทย และจากแผนพัฒนาการศึกษาระบุว่า บัณฑิตต้องมีทักษะความรู้และสมรรถนะตามมาตรฐานวิชาชีพ ซึ่งเป็นความต้องการจำเป็นของประเทศตามยุทธศาสตร์ชาติและยุทธศาสตร์ ประเทศไทย 4.0 จึงถือเป็นหน้าที่ที่สำคัญของมหาวิทยาลัยที่จะต้องจัดระบบการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับนโยบายของกระทรวงศึกษา เพื่อยกระดับคุณภาพการศึกษา และพัฒนาศักยภาพของนักศึกษา โดยเฉพาะอย่างยิ่งการสร้างเสริมสมรรถนะและทักษะการใช้ภาษาอังกฤษให้สามารถใช้ภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสารและใช้เป็นเครื่องมือในการแสวงหาองค์ความรู้เพื่อการพัฒนาตน อันจะนำไปสู่การเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศ (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2560) และพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 ระบุว่า การจัดการศึกษาต้องยึดหลักว่าผู้เรียนทุกคนมีความสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ และถือว่าผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด กระบวนการจัดการศึกษาต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตามธรรมชาติและเต็มศักยภาพ และตามมาตรา 24 การจัดกระบวนการเรียนรู้ให้สถานศึกษาและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องดำเนินการจัดเนื้อหาสาระวิชา และกิจกรรมให้สอดคล้องกับความสนใจและความถนัดของผู้เรียน โดยคำนึงถึงความแตกต่าง

ระหว่างบุคคลฝึกทักษะ กระบวนการคิด การจัดการ การเผชิญสถานการณ์ และการประยุกต์ความรู้มาใช้เพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหา จัดกิจกรรมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริง ฝึกการปฏิบัติให้ทำได้ คิดเป็น ทำเป็น รักการอ่านและเกิดการใฝ่รู้อย่างต่อเนื่อง จัดการเรียนการสอนโดยผสมผสานสาระความรู้ด้านต่าง ๆ อย่างได้สัดส่วนสมดุลกัน รวมทั้งปลูกฝังคุณธรรม ค่านิยมที่ดีงามและคุณลักษณะที่พึงประสงค์ไว้ทุกวิชา ส่งเสริมสนับสนุนให้ครูผู้สอนสามารถจัดบรรยากาศ สภาพแวดล้อม สื่อการเรียน และอำนวยความสะดวกเพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้และมีความรอบรู้ รวมทั้งสามารถใช้การวิจัยเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้ และมีความรอบรู้ทั้งนี้ผู้สอนและผู้เรียนอาจเรียนรู้ไปพร้อมกันจากสื่อการเรียนการสอนและแหล่งวิทยาการประเภทต่าง ๆ และจัดการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นได้ทุกเวลา ทุกสถานที่ มีการประสานความร่วมมือกับบิดา มารดา ผู้ปกครอง และบุคคลในชุมชนทุกฝ่ายเพื่อร่วมกันพัฒนาผู้เรียนตามศักยภาพ (ราชกิจจานุเบกษา, 2542)

การจัดการเรียนการสอนภาษาอังกฤษในประเทศไทยในปัจจุบันยังไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร ลำดับการจัดการเรียนรู้ภาษาอังกฤษของไทยจึงมักอยู่ในลำดับรั้งท้ายเมื่อเปรียบเทียบกับประเทศอื่น ซึ่งจากการสำรวจของ EF Proficiency Index ที่ได้จัดลำดับความสามารถการใช้ภาษาอังกฤษของ 88 ประเทศที่ไม่ได้ใช้ภาษาอังกฤษเป็นภาษาหลักในปี 2018 ผลปรากฏว่าประเทศไทยอยู่ในลำดับที่ 64 จาก 88 ประเทศ และอยู่ในลำดับที่ 16 จากประเทศเอเชีย 22 ประเทศ และอยู่ในลำดับที่ 6 ใน 8 ประเทศอาเซียน และจากทักษะจำเป็นของศตวรรษที่ 21 ภาษาอังกฤษถือว่าเป็นทักษะและเป็นเครื่องมือที่สำคัญในยุคสังคมแห่งการเรียนรู้ในปัจจุบัน ภาษาอังกฤษเป็นภาษาสากลที่มีการใช้อย่างแพร่หลายมากที่สุดภาษาหนึ่ง โดยที่องค์ความรู้ที่สำคัญของโลกส่วนใหญ่ถูกบันทึกและเผยแพร่เป็นภาษาอังกฤษ จึงมีความจำเป็นที่จะต้องจัดให้มีการเรียนการสอนภาษาอังกฤษเพื่อให้นักศึกษามีความรู้ความสามารถในการใช้ภาษาอังกฤษเป็นเครื่องมือเข้าถึงองค์ความรู้และก้าวทันโลก รวมถึงพัฒนาตนเองเพื่อนำไปสู่การเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขัน ในปัจจุบันประเทศไทยจำเป็นต้องพัฒนาขีดความสามารถของบุคคลเพื่อเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาประเทศให้เจริญรุดหน้า ก้าวทันต่อกระแสความเปลี่ยนแปลงของสังคมโลก การที่ภาษาอังกฤษเป็นภาษาสากลที่ใช้ในการสื่อสารทั่วโลก นั้นหมายถึงผู้ที่สามารถสื่อสาร

ด้วยภาษาอังกฤษย่อมได้เปรียบในทุกทาง ภาษาอังกฤษจึงเข้ามามีบทบาทความสำคัญต่อคนไทยมากขึ้น ประกอบกับกระทรวงศึกษาธิการได้กำหนดนโยบายการปฏิรูปการเรียนการสอนภาษาอังกฤษเพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้ความสามารถในการใช้ภาษาอังกฤษเป็นเครื่องมือในการเข้าถึงองค์ความรู้และก้าวทันโลก รวมถึงพัฒนาตนเองเพื่อนำไปสู่การเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศไทยต่อไป ดังนั้น การจัดการเรียนการสอนภาษาอังกฤษเพื่อช่วยให้ผู้เรียนสามารถใช้ภาษาอังกฤษในการสื่อสารและการศึกษาจึงเป็นเรื่องสำคัญยิ่ง

การเรียนรู้ภาษาอังกฤษ มีความสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งในชีวิตประจำวัน เนื่องจากเป็นเครื่องมือสำคัญในการติดต่อสื่อสาร การศึกษา การแสวงหาความรู้ การประกอบอาชีพ การสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับวัฒนธรรม อันหลากหลายของประชาคมโลก ช่วยพัฒนาผู้เรียนให้มีความเข้าใจตนเอง และผู้อื่นเรียนรู้และเข้าใจความแตกต่างของภาษา มีเจตคติที่ดีต่อการใช้ภาษาอังกฤษและใช้ภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสาร จึงกล่าวได้ว่าในการเรียนรู้ภาษาอังกฤษเพื่อให้บรรลุและเกิดความเข้าใจได้นั้น ทักษะที่จำเป็นได้แก่ ทักษะการสื่อสาร เนื่องจากเป็นการแลกเปลี่ยน การดำรงชีวิตประจำวัน และในการพัฒนาผู้เรียนให้เกิดทักษะในการสื่อสารได้นั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่ผู้เรียนต้องฝึกฝนอย่างต่อเนื่อง ดังที่ธอร์นไคค์ (Thorndike) กล่าวว่า สิ่งใดก็ตามที่มีฝึกหัดกระทำซ้ำบ่อยๆ จะทำให้ผู้ฝึกหัดมีความคล่องแคล่วและทำได้ดีในทางตรงกันข้ามสิ่งใดที่ไม่ได้รับการฝึกหัดหรือทอดทิ้งไปนานย่อมทำไม่ได้ดี (ประภาพรพรณ เสงี่ยมวงศ์, 2550)

ภาพรวมของโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต 1 ในการพัฒนาสถานศึกษา ครู ผู้เรียน ให้มีความสามารถในการใช้ภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสารที่ใช้ในชีวิตประจำวัน ยังไม่บรรลุผลเท่าที่ควร จากการนิเทศ ติดตามการดำเนินงานของโรงเรียนในสังกัดของศึกษานิเทศก์ พบว่าการจัดการศึกษาของครูผู้สอนที่ไม่จบตรงตามวุฒิ ไม่ตรงวิชาเอก และจะเป็นการสอนโดยการบรรยายมากกว่าการสอนให้เกิดทักษะ ซึ่งในความเป็นจริงจะต้องจัดการศึกษาให้ผู้เรียนเกิดความรู้และทักษะ โดยทักษะการเรียนรู้ในโลกปัจจุบันมี 4 ด้าน คือ 1) ทักษะด้านการเรียนรู้ที่ผู้เรียนจะเรียนและอ่านหนังสือเฉพาะในเวลาเรียนเท่านั้น เมื่อเรียนจบก็จะไม่กลับมาอ่านหนังสืออีก 2) ทักษะการทำงานจะต้องเน้นทักษะด้านการสื่อสารความร่วมมือและมีพื้นฐานความเชื่อที่ว่าการศึกษาเป็นพื้นฐานในการพัฒนาคน 3) ทักษะทางด้านการคิด

“ที่ต้องเน้นการวิเคราะห์และสร้างสรรค์ และ 4) ทักษะด้านชีวิตจะต้องเน้นในระดับครอบครัว ไปจนถึงสังคมในการปลูกฝังความคิด การใช้ชีวิต คุณธรรม และจริยธรรม

จากเหตุผลที่กล่าวมาข้างต้นทำให้ผู้วิจัยมีแนวคิดในการที่จะพัฒนาชุดฝึกอบรมผ่านกระบวนการนิเทศแบบร่วมพัฒนา ในการส่งเสริมทักษะภาษาอังกฤษ ด้านการฟังและพูดสำหรับครู ภาษาอังกฤษระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-3 ในการจัดทำชุดฝึกอบรมในครั้งนี้ เพื่อเป็นแนวทางประกอบการสอนของครูผู้สอนกลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาต่างประเทศ เพื่อมุ่งเน้นให้ผู้เรียนมีทักษะทางด้านการใช้ภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสารและเป็นแนวทางในการพัฒนาผู้เรียนในการเข้าสู่ ยุคศตวรรษที่ 21 ซึ่งจะส่งผลให้เกิดการจัดการเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพและบรรลุจุดมุ่งหมายต่อไป

2. วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อหาประสิทธิภาพชุดฝึกอบรมในการส่งเสริมทักษะภาษาอังกฤษด้านการฟังและพูด สำหรับครูภาษาอังกฤษระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-3 ให้มีประสิทธิภาพตามเกณฑ์ 80/80
2. เพื่อเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ในการฝึกอบรม โดยใช้ชุดฝึกอบรมในการส่งเสริมทักษะ ภาษาอังกฤษด้านการฟังและพูด สำหรับครูภาษาอังกฤษระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-3 ระหว่าง ก่อนการฝึกอบรมและหลังการฝึกอบรม
3. เพื่อศึกษาความพึงพอใจของครูภาษาอังกฤษระดับประถมศึกษาปีที่ 1-3 ที่มีต่อชุด ฝึกอบรมในการส่งเสริมทักษะภาษาอังกฤษด้านการฟังและพูด
4. เพื่อศึกษาความพึงพอใจของครูภาษาอังกฤษระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-3 ที่มีต่อ การนิเทศ ติดตามการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ในชั้นเรียนผ่านกระบวนการนิเทศแบบร่วมพัฒนา

3. วรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย

3.1 แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการนิเทศการศึกษา

3.1.1 ความหมายของการนิเทศการศึกษา

คำว่า “นิเทศ” ตามพจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2546 (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546) หมายถึง ชี้แจง หรือ แสดง ในภาษาอังกฤษใช้คำว่า “supervise” และ “การนิเทศ” (supervision) หมายถึงเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการดูแล ควบคุม หรือให้คำแนะนำชี้แจงในเรื่องของงาน ส่วนนักการศึกษาหลายท่านได้ให้ความหมายของการนิเทศการศึกษา ดังนี้

สังัด อุทรานันท์ (2540) ได้ให้ความหมายไว้ว่า การนิเทศเป็นกระบวนการทำงานของผู้บริหาร หรือผู้ที่ได้รับมอบหมาย ในการพัฒนาคุณภาพการทำงานของครูและบุคลากรโรงเรียน เพื่อให้ได้มาซึ่งผลสัมฤทธิ์สูงสุดในการเรียนของนักเรียน

ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์ (2558) กล่าวว่า ความหมายของการนิเทศการศึกษาคือ ระบบการให้ความช่วยเหลือ แลกการสร้างความร่วมมือกับครูในการสร้างคุณภาพผู้เรียนในด้านการสอนเป็นสำคัญ

Glickman (1990) กล่าวว่า การนิเทศ เป็นแนวคิดเกี่ยวกับงานและหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับการปรับปรุงการเรียนการสอน ซึ่งเป็นการสอนในเรื่องหลักสูตร การจัดครูเข้าสอน การจัดสื่อการสอน สื่ออำนวยความสะดวก การเตรียมและพัฒนาครู รวมทั้งการประเมินผลการเรียนการสอน

Goldhammer และคณะ (1980) การนิเทศ เป็นการกระตุ้นให้ครูในโรงเรียนให้มีการพัฒนาในการที่จะนำวิธีการสอน สื่อการเรียนการสอนมาใช้ โดยเน้นถึงทักษะในการติดต่อสื่อสาร ในการนิเทศปัจจุบัน การนิเทศได้พยายามที่จะช่วยเหลือครูแก้ปัญหาในด้านความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล และสร้างบรรยากาศที่ดีระหว่างครูและนักเรียน

Good (1993) กล่าวว่า การนิเทศการศึกษา หมายถึง ความพยายามที่จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในการจัดการศึกษา การปรับปรุง ปรับเปลี่ยนวิธีการสอน ซึ่งจะช่วยให้เกิดความเจริญงอกงามในวิชาชีพทางการศึกษา ช่วยในการพัฒนาครู

Harris (1975) กล่าวว่า การนิเทศการศึกษา หมายถึง สิ่งที่บุคลากรโรงเรียนกระทำต่อบุคคลหรือสิ่งใดสิ่งหนึ่ง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการดำเนินงานหรือเปลี่ยนแปลงการปฏิบัติงานของโรงเรียน มุ่งให้โรงเรียนเกิดประสิทธิผล

จากความหมายดังกล่าวข้างต้นสรุปได้ว่า การนิเทศการศึกษา คือกระบวนการส่งเสริม สนับสนุน หรือให้ความช่วยเหลือ เป็นการกระทำของบุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาร่วมกับครูและบุคลากรทางการศึกษา เพื่อส่งเสริมและปรับปรุงคุณภาพการเรียนการสอน อันจะส่งผลต่อคุณภาพการศึกษาของโรงเรียนและผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนมีคุณภาพสูงขึ้น

การนิเทศแบบร่วมพัฒนา (Cooperative Development Supervision) หมายถึง ปฏิสัมพันธ์ทางการนิเทศระหว่างผู้บริหารสถานศึกษา ศึกษานิเทศก์และครู ในกระบวนการนิเทศการศึกษาที่มุ่งแก้ปัญหาและพัฒนาการเรียนการสอนอย่างเป็นระบบ โดยใช้เทคนิคการนิเทศการสอนเป็นปัจจัยหลัก บนพื้นฐานของสัมพันธภาพแห่งการร่วมคิด ร่วมทำ พึ่งพา ช่วยเหลือ ยอมรับซึ่งกันและกัน ให้เกียรติและจริงใจต่อกันระหว่างผู้นิเทศ ผู้สอนและคู่สัญญา เพื่อร่วมกันพัฒนาทักษะวิชาชีพ อันจะส่งผลโดยตรงต่อการพัฒนาคุณภาพการศึกษาประกอบด้วย 5 ขั้นตอนหลัก ได้แก่

ขั้นที่ 1 การวางแผนการดำเนินงาน (Planning-P) เป็นขั้นตอนที่ผู้มีส่วนร่วมในการดำเนินงานทุกฝ่ายจะประชุมหารือกันถึงปัญหาในการจัดการเรียนการสอนที่เป็นปัญหาสำคัญเร่งด่วนควรแก้ไขก่อน และหรือนโยบายในการปรับปรุงและพัฒนาคุณภาพการเรียนการสอนโดยจะระดมสมองหาความต้องการจำเป็น (Need Assessment) ในเรื่องที่จะต้องมีการนิเทศ รวมทั้งร่วมกันวางแผนและกำหนดขั้นตอนการปฏิบัติงานนิเทศ ซึ่งอาจจะดำเนินการในลักษณะของงานหรือโครงการนิเทศเพื่อแก้ปัญหา หรือพัฒนาการเรียนการสอน

ขั้นที่ 2 การเสริมสร้างความรู้ในการปฏิบัติงาน (Informing-I) เป็นขั้นตอนของการทำความเข้าใจกระบวนการนิเทศทั้งระบบ และวิธีการดำเนินงานในแต่ละขั้นของการนิเทศ เพื่อให้ผู้ดำเนินงานมีความรู้ ความเข้าใจ มีทักษะ และมีเทคนิคในการดำเนินงานอย่างมีประสิทธิภาพขั้นตอนนี้ นอกจากจะเป็นการช่วยให้ผู้ดำเนินงานสามารถทำงานได้อย่างมีคุณภาพแล้ว ยังเป็นการเสริมสร้างความมั่นใจในการทำงานให้แก่ผู้ดำเนินงานอีกด้วย

ขั้นที่ 3 การปฏิบัติงานตามแผน (Doing - D) เมื่อผู้ดำเนินงานได้ผ่านขั้นตอนการวางแผนและขั้นตอนการเสริมสร้างความรู้ในการปฏิบัติงานไปแล้ว การปฏิบัติงานตามแผนที่วางไว้ในแต่ละขั้นตอนอย่างเป็นระบบทั้งในส่วนของผู้ให้การนิเทศ ผู้รับการนิเทศ และผู้สนับสนุนการนิเทศก็จะดำเนินไปตามปฏิทินปฏิบัติงานที่ได้ตกลงร่วมกันและกำหนดไว้ในแผน โดยจะได้รับความช่วยเหลือและร่วมมือจากผู้นิเทศภายนอก เช่น ศักขานิเทศก์ ครูผู้ร่วมนิเทศ ศูนย์พัฒนาการเรียนการสอน และเครือข่ายจากหน่วยงานต่างๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน รวมทั้งผู้นิเทศภายในโรงเรียนเช่น หัวหน้ากลุ่มสาระ รองผู้อำนวยการสถานศึกษาฝ่ายวิชาการและผู้บริหารสถานศึกษา

ขั้นที่ 4 การประเมินผลการปฏิบัติงาน (Evaluation - E) การประเมินผลการปฏิบัติงานหรือโครงการนิเทศ ควรดำเนินการประเมินทั้งระบบ เพื่อให้ทราบประสิทธิภาพของโครงการ จึงควรประเมินสิ่งต่างๆ ตามลำดับของความสำคัญ ดังนี้

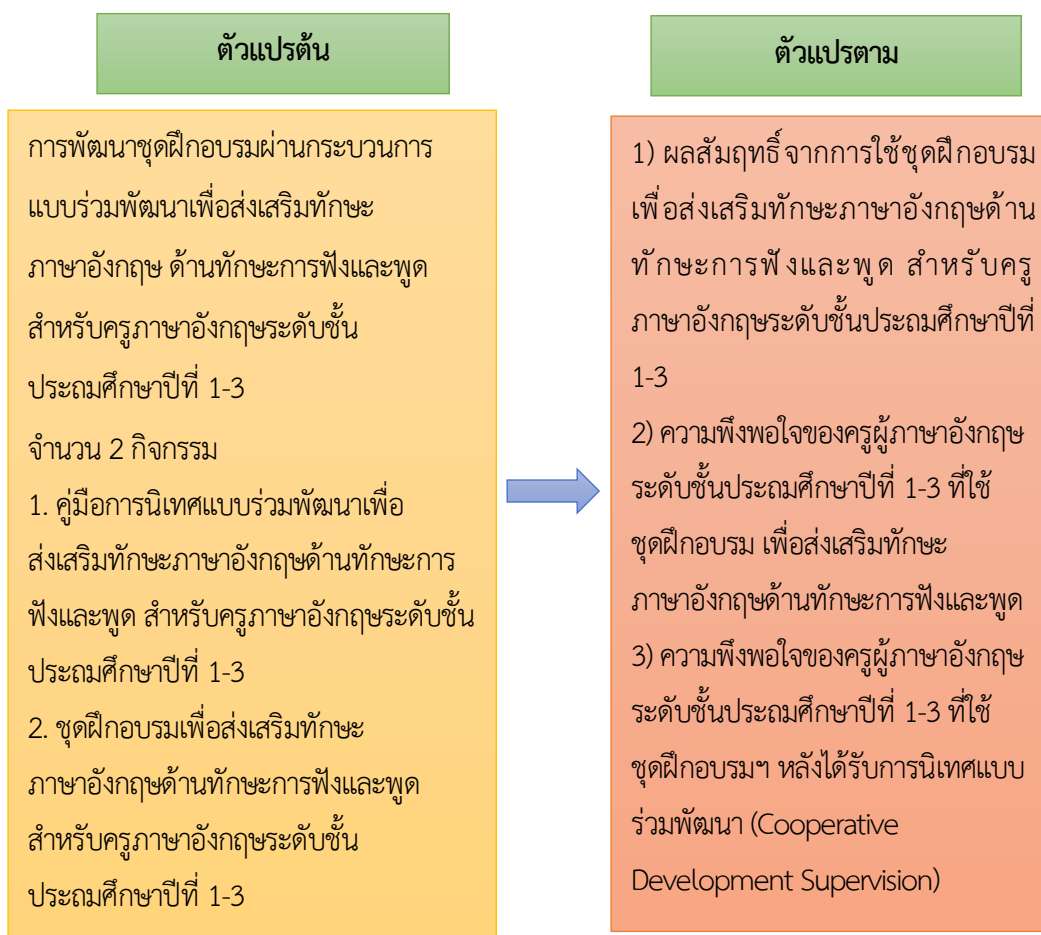
4.1) ผลผลิตที่ได้จากการนิเทศ (Output) คือ สมรรถนะผลการเรียนของผู้เรียน และการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของผู้รับการนิเทศตามเป้าหมายของการนิเทศนั้น ได้แก่ ผลที่เกิดขึ้นจากการนิเทศ (ระดับความสามารถในการทำงานของผู้รับการนิเทศ การเพิ่มจำนวนของบุคลากรที่มีคุณภาพภายในหน่วยงาน ความตั้งใจในการทำงานของบุคลากร และความสัมพันธ์ระหว่างบุคลากรในหน่วยงาน) และผลที่เกิดขึ้นระหว่างการดำเนินการนิเทศ (เจตคติของผู้รับการนิเทศที่มีต่องานและต่อผู้ร่วมงาน ระดับความพึงพอใจในการทำงาน ความผูกพันของผู้รับการนิเทศที่มีต่อเป้าหมายในการทำงาน ระดับของจุดมุ่งหมายที่จัดตั้งขึ้น ระดับความร่วมมือร่วมใจที่มีต่อกลุ่มทำงาน ความเชื่อมั่นและความไว้วางใจในตนเอง เพื่อนร่วมงานและผู้บังคับบัญชา และความรู้สึของผู้รับการนิเทศที่มีต่อสภาพแวดล้อมในการทำงาน)

4.2) กระบวนการดำเนินงาน (Process) คือ ความเหมาะสมของขั้นตอนในการทำงาน ความเหมาะสมของการจัดกิจกรรม ปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้ริเริ่มกับผู้รับการนิเทศและบรรยากาศในการทำงาน

4.3) ปัจจัยป้อนเข้า (Input) คือ การลงทุนในด้านทรัพยากรมนุษย์ วัสดุอุปกรณ์ สื่อการนิเทศ เครื่องอำนวยความสะดวกต่างๆ งบประมาณการเงิน รวมทั้งระยะเวลาที่ใช้ในการดำเนินงานตามโครงการ

ขั้นที่ 5 การเผยแพร่ขยายผล (Diffusing - D) ในรูปแบบที่หลากหลาย เพื่อเป็นการเสริมสร้างขวัญและกำลังใจแก่ผู้ปฏิบัติงาน ส่วนการขยายเครือข่ายการดำเนินงานนิเทศ โดยใช้เทคนิคการลงพื้นที่นิเทศอย่างต่อเนื่องและสร้างความศรัทธา ให้เกิดความเชื่อถือ ศรัทธา แล้วจึงใช้เทคนิคการนิเทศแบบชี้แนะและเชิญชวนให้เข้ามามีส่วนร่วมที่ละน้อย ในฐานะเพื่อร่วมอาชีพหรืออุดมการณ์ จนเกิดความพร้อมที่จะเข้าร่วมดำเนินการด้วยอย่างเต็มตัว ในฐานะ "ครูปฏิบัติการ" หรือในฐานะ "คู่สัญญา" และเมื่อดำเนินการงานได้ผลดี มีเครือข่ายแนวร่วมเพิ่มมากขึ้น ครูปฏิบัติการก็จะได้ปรับเปลี่ยนบทบาทขึ้นเป็นผู้นิเทศเครือข่ายผู้ปฏิบัติการรุ่นต่อไป ซึ่งนับว่าเป็นการให้แรงเสริมแก่ผู้ปฏิบัติงาน หรือเรียกว่าใช้เทคนิค "การสร้างแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์" นับว่า เป็นกลวิธีการเผยแพร่และขยายผลที่มีประสิทธิภาพ โดยเน้นความพร้อมหรือความสมัครใจของครูเป็นหลัก ขั้นเสริม การร่วมใจและการเสริมสร้างขวัญและกำลังใจ (Cooperating - C Reinforcing - R) นับว่าเป็นกลไกสำคัญที่จะทำให้ผลการดำเนินงานได้ทั้งคน งานและจิตใจที่ผูกพันอยู่กับงานตลอดระยะเวลาของการปฏิบัติงานข้าพเจ้าได้ทุ่มเทกาย ใจ และสติปัญญา ในการปฏิบัติงานตามมาตรฐานวิชาชีพศึกษานิเทศก์ ทั้งในด้านการพัฒนาสมรรถนะการปฏิบัติงาน และการพัฒนาผลงานด้านการนิเทศการศึกษา โดยมีกระบวนการวิเคราะห์ วิจัย ศึกษา ค้นคว้าเกี่ยวกับงานวิชาการ จัดทำข้อมูลสารสนเทศ เอกสาร คู่มือการนิเทศ เพื่อให้เป็นเครื่องมือส่งเสริมสนับสนุนในการกำหนดกรอบแนวคิด การวางแผนการนิเทศ ติดตาม การจัดการศึกษา อย่างดีตลอดมา

4. กรอบแนวคิดในการวิจัย

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

5. วิธีการดำเนินการวิจัย

5.1 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ในการวิจัยครั้งนี้ ประชากรคือผู้สอนภาษาอังกฤษระดับประถมศึกษาปีที่ 1-3 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต 1 ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2564 จำนวน 140 คน และ กลุ่มตัวอย่าง คือ ครูผู้สอนภาษาอังกฤษระดับประถมศึกษาปีที่ 1-3 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต 1 ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2564 จำนวน 35 คน

ได้มาจากการสุ่มเฉพาะเจาะจง สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ค่า (t-test)

5.2 ขั้นตอนการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างและพัฒนาชุดฝึกอบรมในการส่งเสริมทักษะภาษาอังกฤษด้านทักษะการฟังและพูด สำหรับครูภาษาอังกฤษระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-3 ผู้วิจัยใช้แบบแผนทำการทดลองกับกลุ่มตัวอย่างกลุ่มเดียว มีการทดลองก่อนและหลังทดลองด้วยชุดฝึกอบรม (One-Group Pretest – Posttest Design) (นิคม ตั้งกะพิภาพ, 2543) ดังแผนภาพที่ 2

กลุ่ม	ทดสอบก่อนเรียน	ทดลอง	ทดสอบหลังเรียน
กลุ่มทดลอง	O ₁	X	O ₂

เมื่อกำหนดให้

O₁ หมายถึง การทดสอบก่อนฝึกอบรม (Pre-test)

O₂ หมายถึง การทดสอบหลังฝึกอบรม (Post-test)

X หมายถึง การอบรมด้วยชุดฝึกอบรมในการส่งเสริมทักษะภาษาอังกฤษด้านทักษะการฟังและพูด สำหรับครูภาษาอังกฤษระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-3

5.3 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยในครั้งนี้ ประกอบด้วย 2 ส่วน ได้แก่ เครื่องมือที่เป็นนวัตกรรม และ เครื่องมือที่ใช้เก็บรวบรวมข้อมูล มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

5.3.1 เครื่องมือที่เป็นนวัตกรรม ได้แก่ ชุดฝึกอบรมในการส่งเสริมทักษะภาษาอังกฤษด้านทักษะการฟังและพูด สำหรับครูภาษาอังกฤษระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-3 และ คู่มือการนิเทศแบบร่วมพัฒนา

5.3.2 เครื่องมือที่ใช้เก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่

- 1) แบบประเมินด้านเนื้อหาของชุดฝึกอบรมในการส่งเสริมทักษะภาษาอังกฤษด้านทักษะการฟังและพูด สำหรับครูภาษาอังกฤษระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-3
- 2) แบบประเมินการตรวจสอบคุณภาพชุดฝึกอบรมในการส่งเสริมทักษะภาษาอังกฤษด้านทักษะการฟังและพูด สำหรับครูภาษาอังกฤษระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-3
- 3) แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ จากชุดฝึกอบรมในการส่งเสริมทักษะภาษาอังกฤษด้านทักษะการฟังและพูด สำหรับครูภาษาอังกฤษระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-3
- 4) แบบประเมินความพึงพอใจที่มีต่อชุดฝึกอบรมในการส่งเสริมทักษะภาษาอังกฤษด้านทักษะการฟังและพูด สำหรับครูภาษาอังกฤษระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-3
- 5) แบบประเมินความพึงพอใจจากการนิเทศแบบร่วมพัฒนาหลังจากใช้ชุดฝึกอบรมในการส่งเสริมทักษะภาษาอังกฤษด้านทักษะการฟังและพูด สำหรับครูภาษาอังกฤษระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-3

5.4 การสร้างและการหาคุณภาพเครื่องมือที่ใช้ในการในการวิจัย

การสร้างและหาคุณภาพเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วย 2 ส่วน ได้แก่ 1) การสร้างเครื่องมือที่เป็นนวัตกรรม และ 2) การสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

5.4.1 เครื่องมือที่เป็นนวัตกรรม โดยผู้วิจัยได้สร้างเครื่องมือที่เป็นนวัตกรรมที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ ซึ่งได้แก่ ชุดฝึกอบรมในการส่งเสริมทักษะภาษาอังกฤษด้านทักษะการฟังและพูด สำหรับครูภาษาอังกฤษระดับชั้นประถมศึกษา ปีที่ 1-3 โดยมีขั้นตอนในการสร้างและการหาคุณภาพ ดังนี้

- 1) ศึกษาเนื้อหาชุดฝึกอบรม และศึกษาหลักการ แนวคิดด้านการพัฒนาชุดฝึกอบรม
- 2) กำหนดจุดประสงค์ทั่วไปและจุดประสงค์เชิงพฤติกรรมของเนื้อหา
- 3) สร้างชุดฝึกอบรมในการส่งเสริมทักษะภาษาอังกฤษด้านทักษะการฟังและพูด สำหรับครูภาษาอังกฤษระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-3

4) นำชุดฝึกอบรมในการส่งเสริมทักษะภาษาอังกฤษด้านทักษะการฟังและพูด สำหรับครูภาษาอังกฤษระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-3 ที่สร้างเสร็จแล้วให้ผู้เชี่ยวชาญด้านเนื้อหา จำนวน 5 ท่าน และด้านชุดฝึกอบรม 5 ท่าน

5) จากนั้นนำข้อเสนอแนะที่ได้จากผู้เชี่ยวชาญ มาดำเนินการปรับปรุงแก้ไขชุดฝึกอบรมให้สมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

6) นำชุดฝึกอบรมที่ปรับปรุงแก้ไขไปทดลองใช้เพื่อหาประสิทธิภาพ โดยดำเนินการตามขั้นตอน ดังนี้

(1) นำไปทดลองใช้กับกลุ่มทดลองแบบรายบุคคล 1:1x3 (One to one try out) ที่เป็นครูภาษาอังกฤษระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-3 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษาขอนแก่น เขต 1 จำนวน 3 คน ที่ยังไม่เคยผ่านการอบรมด้วยชุดฝึกอบรม ทำแบบทดสอบก่อนการฝึกอบรม (Pre-test) จากนั้น มีการประเมินในแต่ละตอน เมื่อจบทุกตอนแล้ว ทำการทดสอบหลังการฝึกอบรม นำคะแนนที่ได้จากการทำแบบทดสอบระหว่างฝึกอบรมกับคะแนน หลังการฝึกอบรม มาคำนวณหาประสิทธิภาพเพื่อแก้ไขและปรับปรุงชุดการพัฒนาให้ดีขึ้น

5.5 การเก็บรวบรวมข้อมูลและสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

5.5.1. ค่าเฉลี่ย (Mean)

5.5.2 ค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน

5.6 สถิติที่ใช้ในการหาคุณภาพเครื่องมือ

5.6.1. การทดสอบประสิทธิภาพสื่อหรือชุดการสอน (ชัยยงค์ พรหมวงศ์, 2556)

1.1) ประสิทธิภาพของกระบวนการ (E_1)

$$\text{ใช้สูตร } E_1 = \frac{\sum X}{N} \times 100$$

เมื่อ E_1 คือ ประสิทธิภาพของกระบวนการ

$\sum X$ คือ คะแนนรวมของแบบฝึกหัดหรืองานที่ทำระหว่างเรียน

A คือ คะแนนเต็มของแบบฝึกหัดทุกชิ้นรวมกัน

N คือ จำนวนผู้เรียน

1.2) ประสิทธิภาพของผลลัพธ์ (E_2)

$$\text{ใช้สูตร} \quad E_2 = \frac{\sum Y}{N} \times 100$$

เมื่อ E_2 คือ ประสิทธิภาพของผลลัพธ์

$\sum Y$ คือ คะแนนรวมของผลลัพธ์ของการประเมินหลังเรียน

B คือ คะแนนเต็มของการประเมินสุดท้ายของแต่ละหน่วย
ประกอบด้วยผลการสอบหลังเรียนและคะแนนจากการ
ประเมินงานสุดท้าย

N คือ จำนวนผู้เรียน

5.7 สถิติที่ใช้ในการทดสอบสมมติฐาน

การเปรียบเทียบความแตกต่างของคะแนนการทดสอบก่อนเรียน และหลังเรียน โดย

คำนวณจากสูตร t – test for dependent samples

$$t = \frac{\sum D}{\sqrt{\frac{N \sum D^2 - (\sum D)^2}{N - 1}}}$$

เมื่อ t คือ ค่าสถิติ t – test

D คือ ผลต่างระหว่างคะแนนทดสอบก่อนเรียนและหลังเรียน

$\sum D$ คือ ผลรวมของความแตกต่างระหว่างคะแนนทดสอบก่อนเรียน

และหลังเรียน

$\sum D^2$ คือ ผลรวมของผลต่างระหว่างคะแนนทดสอบก่อนเรียน
และหลังเรียนแต่ละตัวยกกำลังสอง

$(\sum D)^2$ คือ ผลรวมของผลต่างระหว่างคะแนนทดสอบก่อนเรียน
และหลังเรียนทั้งหมดยกกำลังสอง

N คือ จำนวนสมาชิกในกลุ่มตัวอย่าง

5.8 ผลการวิจัย

1. ชุดฝึกอบรมในการส่งเสริมทักษะภาษาอังกฤษด้านทักษะการฟังและพูด สำหรับครูภาษาอังกฤษระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-3 มีประสิทธิภาพสูงกว่าเกณฑ์ 80.38/85.43
2. ผลการใช้ชุดฝึกอบรมของครูภาษาอังกฤษระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-3 หลังการใช้ชุดฝึกอบรมสูงกว่าก่อนการใช้ชุดฝึกอบรมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05
3. ผลการศึกษาความพึงพอใจของครูภาษาอังกฤษที่มีต่อด้วยชุดฝึกอบรมในการส่งเสริมทักษะภาษาอังกฤษด้านทักษะการฟังและพูด สำหรับครูภาษาอังกฤษระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-3 อยู่ในระดับคุณภาพมากที่สุด
4. ผลการศึกษาความพึงพอใจของครู ที่มีต่อการนิเทศ ติดตามการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ในชั้นเรียนของครูภาษาอังกฤษโดยกระบวนการนิเทศแบบร่วมพัฒนา หลังการใช้ชุดฝึกอบรมฯ อยู่ในระดับคุณภาพมากที่สุด

6. การอภิปรายผล

การอภิปรายผลการวิจัย การพัฒนาชุดฝึกอบรมผ่านกระบวนการนิเทศแบบร่วมพัฒนาในการส่งเสริมทักษะภาษาอังกฤษด้านทักษะการฟังและพูด สำหรับครูภาษาอังกฤษระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-3 ในครั้งนี้ ผู้วิจัยแบ่งเนื้อหาในการอภิปรายออกเป็น 4 ส่วน สามารถนำผลมาอภิปรายในประเด็นต่างๆ ได้ดังนี้

- 6.1 ชุดฝึกอบรมในการส่งเสริมทักษะภาษาอังกฤษด้านทักษะการฟังและพูด สำหรับครูภาษาอังกฤษระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-3 มีประสิทธิภาพสูงกว่าเกณฑ์ 80.38/85.43

6.2 ผลการใช้ชุดฝึกอบรมของครูภาษาอังกฤษระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-3 หลังการใช้ชุดฝึกอบรมสูงกว่าก่อนการใช้ชุดฝึกอบรมโดยมีค่าคะแนนเฉลี่ยก่อนการอบรม ($x = 15.63$) และค่าเฉลี่ยหลังการฝึกอบรม ($x = 16.59$) และหลังการฝึกอบรมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

6.3 ผลการศึกษาความพึงพอใจของครูภาษาอังกฤษที่มีต่อด้วยชุดฝึกอบรมในการส่งเสริมทักษะภาษาอังกฤษด้านทักษะการฟังและพูด สำหรับครูภาษาอังกฤษระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-3 อยู่ในระดับคุณภาพมากที่สุด ผู้เข้าฝึกอบรมมีความคิดเห็นต่อชุดฝึกอบรมในการส่งเสริมทักษะภาษาอังกฤษด้านทักษะการฟังและพูด สำหรับครูภาษาอังกฤษระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-3 ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะผู้วิจัยได้พัฒนาชุดฝึกอบรมให้ผู้เข้าอบรมสามารถศึกษาหาความรู้ได้ด้วยตนเอง ทบทวนได้ตลอดเวลาทำให้ผู้อบรมมีความกระตือรือร้น เกิดความสนใจที่จะเรียนรู้ ส่งผลให้ผู้อบรมมีความคิดเห็นเฉลี่ยที่ดีต่อชุดฝึกอบรม ผู้วิจัยเรียงลำดับความคิดเห็นในระดับมากที่สุดจากมากไปหาน้อย ดังนี้

1) การจัดลำดับเนื้อหา มีความต่อเนื่อง เข้าใจง่าย และ 2) ผู้เข้าอบรมมีความพึงพอใจในการอบรมด้วยชุดฝึกอบรม 3) ผู้เข้าอบรมมีความพึงพอใจในการอบรมด้วยชุดฝึกอบรม และ 4) ชุดฝึกอบรมช่วยให้ผู้เข้าอบรมสามารถทบทวนบทเรียนได้ตลอดเวลา 5) ชุดฝึกอบรมสามารถนำไปเผยแพร่ให้กับผู้ที่สนใจ 6) ชุดฝึกอบรมมีเทคนิคในการนำเสนอที่น่าสนใจ และ 7) ชุดฝึกอบรมช่วยให้ผู้เข้าอบรมมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับภาษาอังกฤษ ที่สามารถเป็นแนวทางในการจัดการเรียนการสอนภาษาอังกฤษระดับประถมศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต 1

7. ข้อเสนอแนะ

- 7.1. ควรจัดให้มีการขยายผลไปยังกลุ่มสาระการเรียนรู้อื่นๆ ทั้ง 8 กลุ่มสาระการเรียนรู้
- 7.2. ควรมีการส่งเสริมให้สถานศึกษาให้มีการสอนทักษะภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสารตามสภาพความพร้อมหรือบริบทของสถานศึกษา

7.3 ในฐานะผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการศึกษาควรให้กลุ่มสาระการเรียนรู้อื่นๆ มีการนำเสนอของประมาณจากเขตพื้นที่ขยายผลงานวิจัยชุดฝึกอบรมในการส่งเสริมทักษะภาษาอังกฤษด้านทักษะการฟังและพูด สำหรับครูภาษาอังกฤษระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-3 มาขยายผลไปยังกลุ่มสาระการเรียนรู้อื่นๆ และในระดับชั้นอื่นๆ

ข้อเสนอแนะเพื่อการทำงานวิจัยต่อไป

1) ควรมีผลการศึกษางานวิจัยเปรียบเทียบระหว่างวิธีการฝึกอบรมโดยใช้ชุดฝึกอบรมด้วยตนเอง กับการฝึกอบรมที่มีวิทยากรให้ ความรู้

2) ควรมีวิจัยโดยใช้ชุดฝึกอบรมแบบออนไลน์ในกลุ่มสาระภาษาต่างประเทศและกลุ่มสาระอื่นๆ

เอกสารอ้างอิง

ชัยยงค์ พรหมวงศ์ และคณะ. (2556). **ประมวลสาระชุดวิชาการพัฒนาหลักสูตรและสื่อการเรียนการสอน**.

สอน. พิมพ์ครั้งที่ 2 กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

ประภาพรรณ เสี่ยงวงศ์. (2550). **การพัฒนานวัตกรรมการเรียนรู้ด้วยการวิจัยในชั้นเรียน**.

กรุงเทพฯ: อี. เค. บุ๊คส์.

ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์ .(2548). **การนิเทศการสอน**. กรุงเทพฯ : บริษัทพิมพ์ดีจำกัด

สัจด์ อุทรานันท์. (2530). **การนิเทศการศึกษา หลักการ ทฤษฎีและปฏิบัติ**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มิตรสยาม.

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา.(2560). **แผนการศึกษาแห่งชาติพ.ศ. 2560-2579**. กรุงเทพฯ :

บริษัท พริกหวานกราฟฟิค จำกัด

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. (2545). **พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ**

พ.ศ.2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2545. กรุงเทพฯ:

สำนักนายกรัฐมนตรี. (2553). **พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม**

(ฉบับที่ 3) พ.ศ.2553. กรุงเทพฯ: สำนักนายกรัฐมนตรี.

Glickman, Carl. D., Stephen P. Gordon and Jovita M. Ross-Gordon. (1995) **Supervision and Instruction : A Developmental Approach**. 3rd ed. Massachusetts : Allyn and Bacon, Inc.,

Goldhammer, Robert and others. (1980). **Clinical Supervision**. 2nd ed. New York : Holt Rinehart & Winston. Good, C.V. (1873) **Dictionary of Education**. 3rd ed. New York: Mc Graw – Hill.

การพัฒนาผู้บริหารสถานศึกษาตามหลักพุทธธรรมในยุค BANI WORLD

จิรายุ ตาหล้า

พระครูสุธีจริยวัฒน์ ผศ.ดร

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาทบทวนพื้นฐานความรู้เกี่ยวกับแนวคิด ทฤษฎี งานวิจัยและรูปแบบความสัมพันธ์ของการพัฒนาผู้บริหารสถานศึกษาตามหลักพุทธธรรมในยุค BANI World และ 2) เพื่อเสนอกรอบแนวคิดการพัฒนาผู้บริหารสถานศึกษาตามหลักพุทธธรรมในยุค BANI World จากการทบทวนแนวคิด ทฤษฎี และทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องเพื่อหาองค์ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับกรอบแนวคิดยุค BANI World กับการพัฒนาผู้บริหารสถานศึกษาตามหลักพุทธธรรม ซึ่งถือว่ามีความสำคัญมากสำหรับผู้บริหารสถานศึกษาในยุคปัจจุบันที่ต้องเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและมีการแข่งขันที่รุนแรงทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีสารสนเทศ โดยเฉพาะการเปลี่ยนแปลงบนโลกยุคใหม่ยุค BANI World โลกแสนเปราะบาง น่ากังวล คาดเดาและเข้าใจได้ยาก ผู้บริหารสถานศึกษาจำเป็นต้องขับเคลื่อนภารกิจต่าง ๆ เพื่อความอยู่รอด การเจริญเติบโตและสามารถดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ขององค์กรต่อไปได้อย่างมั่นคง ยั่งยืนบนพื้นฐานของศีลธรรม เพื่อเป็นประโยชน์ต่อการบริหารจัดการองค์กร รวมไปถึงได้ทราบถึงแนวทางในการพัฒนาผู้บริหารที่ต้องเผชิญกับสภาวะของการเปลี่ยนแปลงในยุค BANI World โดยใช้หลักพุทธธรรมเป็นแนวทางในการบริหารจัดการองค์กรให้มีประสิทธิภาพและมีประสิทธิผลต่อไป

คำสำคัญ : ยุค BANI WORLD, การพัฒนาผู้บริหาร, หลักพุทธธรรม

Abstract

This academic article had two objectives: 1) to study and review the foundational knowledge related to the concepts, theories, research works, and models of developing educational managers based on Buddhist principles in the BANI World era, and 2) to present a conceptual framework for the development of educational managers based on Buddhist

principles in the BANI World era. This was accomplished through a review of relevant concepts, theories, and literature to gather preliminary knowledge about the framework of the BANI World era and the development of educational managers. This was considered highly important for educational managers in the contemporary era who had to face rapid changes and intense competition in economic, social, and technological aspects, especially in the ever-changing landscape of the BANI World era - a volatile, uncertain, complex and ambiguous world. Educational managers had to drive various organizational missions for survival, growth, and sustained operation based on an ethical foundation. This knowledge was valuable for organizational management and provided insights into the strategies for developing educational managers to cope with the challenges of change in the BANI World era, using Buddhist principles as a guiding framework for effective and impactful organizational management.

Keyword: bani world, the development of school administrator, buddhist principles

1. บทนำ

โลกปัจจุบันมีการพัฒนาทางเทคโนโลยีอย่างก้าวกระโดด ซึ่งมีความซับซ้อนและเชื่อมโยงกับการดำเนินชีวิตของมนุษย์ในทุกมิติ สังคมโลกเกิดจากการเปลี่ยนผ่านจากยุค Analog เป็นยุค Digital กิจกรรมจากภาคส่วนต่าง ๆ ถูกพัฒนาโดยเทคโนโลยีดิจิทัล ซึ่งส่งผลกระทบทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจ อุตสาหกรรม การเกษตร การเมือง สังคม และวิถีการดำเนินชีวิตของคนในสังคมทำให้เกิดอาชีพใหม่ รูปแบบการทำงานใหม่ รูปแบบการเรียนรู้และแสวงหาความรู้ใหม่ ทำให้หน่วยงาน องค์กรต่าง ๆ รวมไปถึงการดำเนินชีวิตของคนในสังคมต้องปรับตัวเปลี่ยนแปลงให้ทันเทคโนโลยีดิจิทัล เพราะหากไม่ปรับตัวอาจส่งผลกระทบต่อความอยู่รอดของหน่วยงาน องค์กร ที่ต้องหยุดลง หรือหลายคนอาจคุ้นเคยกันดีกับคำทับศัพท์ที่ว่า ‘ดิสรัป’ (Disrupt) ซึ่งการกระแสการเปลี่ยนแปลงนี้เรียกว่า Digital Disruption ราชบัณฑิตยสถานบัญญัติให้ใช้คำว่า การเปลี่ยนฉับพลันทางดิจิทัล หมายถึง การเปลี่ยนรูปแบบการทำงานให้ใช้คอมพิวเตอร์ในลักษณะที่ก้าวหน้าขึ้นจนอาจถึงขั้นไม่ต้องใช้แรงงานคน มักเป็นการเปลี่ยนอย่างทันทีทันใด จนทำให้รูปแบบการทำงานแบบเดิมต้องยุติลง (รุ่งทิพา แยมรุ่ง กิตติชัย สุชาลี โนบล และพัฒน์นรี จันทราภิรมย์, 2565)

นอกจากนี้โลกในปัจจุบันมีสภาวะการแข่งขันที่ทวีความรุนแรง เต็มไปด้วยความผันผวน ยากจะคาดเดา มีความซับซ้อนสูง และคลุมเครือเกินกว่าจะคาดการณ์ได้แจ่มชัด VUCA World เป็นกรอบคิดในการอธิบายและพยากรณ์เหตุการณ์ หรือปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในโลกในช่วงกว่า 40 ปีที่ผ่านมา ว่าเป็นสภาวะความผันผวน ความไม่แน่นอน ความซับซ้อน ยุ่งเหยิง และความคลุมเครือ เป็นสถานการณ์ของโลกที่นักวิทยาศาสตร์และผู้นำโลกไม่สามารถคาดการณ์ได้ว่าอะไรจะเกิดขึ้นกับโลกในอนาคตได้ (พระพรโมทย์ วาทโกวิโท, 2565) ซึ่งมาจากคำ 4 คำ คือ V - Volatility ความผันผวน ยากจะคาดเดา U - Uncertainty ความไม่แน่นอนสูง C - Complexity มีความซับซ้อนสูง A - Ambiguity มีความคลุมเครือ ยากจะคาดเดาผลลัพธ์ได้ซึ่งได้กลายเป็นกรอบแนวคิดสำคัญในหมู่คนที่ทำงาน ด้านกลยุทธ์และการวางแผน (รุ่งทิwa แยมรุ่ง กิตติชัย สุธาสีโนบล และพัฒน์นรี จันทราภิรมย์, 2565) โลกยุคใหม่มีอัตราการเปลี่ยนแปลงรวดเร็วมากขึ้น ผลกระทบยิ่งทวีความรุนแรง ไม่เพียงมีผลต่อการตัดสินใจของผู้บริหารองค์กรในการใช้กลยุทธ์เอาชนะปัญหาอุปสรรคต่าง ๆ แล้ว แต่ยังมีผลต่อสภาพจิตใจของบุคลากรผู้ปฏิบัติงานที่ต้องทำงานในโลกแห่งพลิกผันนี้ด้วย ส่งผลให้ VUCA World อาจอธิบายสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ยังไม่ครอบคลุม ในการพัฒนาองค์กรนักบริหารจากหลายวงการอาชีพจึงนำแนวคิด BANI World มาใช้อธิบายโลกยุคใหม่แทน VUCA World เพื่อให้เกิดความชัดเจนในการรับมือกับผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงได้อย่างเฉพาะเจาะจงยิ่งกว่าเดิมทั้งในมิติ ด้านกายภาพองค์กรและความรู้สึกรสอารมณ์ของบุคลากรในองค์กรด้วย (จิราเจต วิเศษดอนหวาย, 2565)

BANI World เป็นแนวคิดของ Jamais Cascio นักมานุษยวิทยาชาวอเมริกันที่ศึกษาพฤติกรรมของมนุษย์ BANI World เป็นมากกว่า “สถานการณ์” ที่พลิกผัน ไม่แน่นอน ซับซ้อน และคลุมเครือ แต่เป็นการมองไปถึงผลกระทบ “ด้านอารมณ์ของคน” ด้วย เช่น ความเครียด ความกังวล ความหวั่น ความสับสน ฯลฯ ซึ่งจะช่วยให้ผู้บริหารหรือผู้นำองค์กรมองเห็นภาพรวมในการบริหารจัดการอย่างรอบด้านในสถานการณ์โลก BANI World เกิดขึ้นจากการรวมตัวกันของตัวอักษรหน้าคำศัพท์ 4 คำ ได้แก่ B – Brittle ความเปราะบาง A – Anxious ความกังวล N – Nonlinear การคาดเดายาก และ I – Incomprehensible ความเข้าใจได้ยาก (รุ่งทิwa แยมรุ่ง กิตติชัย สุธาสีโนบล และพัฒน์นรี จันทราภิรมย์, 2565)

สถานการณ์ในยุค BANI World เช่นนี้ย่อมส่งผลกระทบไปทุกวงการระดับต่าง ๆ ทำให้บุคลากรในยุคหลังโควิดมีความเปราะบางเต็มไปด้วยความหวั่น เครียด วิตกกังวล ส่งผลอย่างยิ่งต่อประสิทธิภาพในการทำงาน การขับเคลื่อนขององค์กร ผู้บริหารระดับต่าง ๆ ล้วนมี

ความสำคัญอย่างยิ่ง เนื่องจากมีบทบาทสำคัญในการรับผิดชอบต่อความสำเร็จขององค์กร โดยเริ่มจากการวางแผน การดำเนินการ การประเมินผล และการปรับปรุง พัฒนางานต่าง ๆ ขององค์กรให้บรรลุเป้าหมาย ดังนั้น ผู้บริหารต้องมีความรู้ ความสามารถ และคุณลักษณะต่าง ๆ ที่จะนำพาให้หน่วยงานหรือองค์กรทางการศึกษามุ่งไปสู่ความสำเร็จ ก้าวทันการเปลี่ยนแปลงของสังคมอย่างมีคุณภาพ ผู้บริหารในยุค BANI World จึงจำเป็นต้องเรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ และพัฒนาตนเองอยู่เสมอเพื่อปรับตนเองและองค์กรให้มีความเหมาะสมและทันต่อสภาพสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองที่กำลังเปลี่ยนไปอย่างรวดเร็วและต่อเนื่อง เพื่อให้สมาชิก ทีมงานและองค์กรมั่นใจว่ามีความพร้อมในการรับมือกับทุกสถานการณ์ที่จะเกิดขึ้นในปัจจุบันและอนาคต

หลักพุทธธรรม หมายถึง คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าที่สำคัญในพระไตรปิฎกและอรรถกถาฎีกา ที่พิสูจนกันมาหลายยุคหลายสมัยว่าเป็นสัจธรรมที่แท้จริง ที่ว่าด้วยตัวสภาวะหรือความจริงของธรรมชาติและว่าด้วยการปฏิบัติหรือ การเกี่ยวข้องกับธรรมชาติ เป็นหลักธรรมไม่ขึ้นต่อกาลเวลา มีความทันสมัยเสมอ เป็นประโยชน์ต่อทุกคน ทุกเพศ ทุกวัย ทุกชั้นที่สามารถนำมาฝึกปฏิบัติตนในการดำรงชีวิตประจำวัน ในการปฏิบัติงาน ให้เป็นผู้รู้เท่าทันชีวิต ซึ่งช่วยใน การพัฒนาคุณภาพชีวิต ในการทำงานให้มีความสุข และในส่วนของหลักพุทธธรรมที่เป็นสัจธรรมที่สามารถสะท้อนปรากฏการณ์การเปลี่ยนแปลงบนโลกยุคใหม่ตั้งแต่ Digital Disruption มาสู่โลกยุค VUCA World จนกระทั่งยุค BANI World โลกที่แสนประหลาด น่ากังวล คาดเดาและเข้าใจได้ยาก ซึ่ง รุ่งทิวา แยมรุ่ง กิตติชัย สุธาสีโนบล และพัฒน์นรี จันทราภิรมย์ (2565) ได้สรุปถึงปรากฏการณ์ทั้งหมดในยุค BANI World ว่าสะท้อนความเป็นไปตามกฎไตรลักษณ์ ในพุทธศาสนา ได้แก่ อนิจจตา ความเป็นของไม่เที่ยง ทุกขตา ความเป็นทุกข์หรือความเป็นของคงทนอยู่ไม่ได้ และอนัตตตา ความเป็นของมิใช่ตัวตนที่จะสามารถควบคุมกำกับได้ที่แจ่มชัดขึ้น ตามหลักพุทธธรรมที่อธิบายความหมายไว้ในพจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์ของสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต อาจารย์ยางกูร) ปรากฏการณ์การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นดังกล่าวจึงไม่ใช่เรื่องแปลกใหม่ เป็นเรื่องที่ต้อง “ตระหนัก แต่ไม่ตระหนก” จนกระทั่งต้องหวั่นเกรงแล้วแสวงหากรอบใหม่ โดยไม่ทันได้พิจารณาไตร่ตรองกันอย่างถี่ถ้วน รอบคอบ และรอบด้าน เพราะการเปลี่ยนแปลงล้วนเกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลาอย่างต่อเนื่องตามกระแสของเหตุปัจจัย เป็นสามัญลักษณะ ของสรรพสิ่งภายใต้กฎไตรลักษณ์ซึ่งเป็นกฎธรรมชาติของสิ่งต่าง ๆ (พระปราโมทย์ วาทโกวิโท, 2565)

ดังนั้น บทความนี้มุ่งเสนอความรู้เกี่ยวกับการพัฒนาผู้บริหารตามหลักพุทธธรรมในยุค BANI World รูปแบบความสัมพันธ์ของการพัฒนาผู้บริหารตามหลักพุทธธรรมในยุค BANI World และเพื่อเสนอกรอบแนวคิดการพัฒนาผู้บริหารตามหลักพุทธธรรมในยุค BANI WORLD ที่จะเป็นประโยชน์ต่อผู้บริหารและผู้เกี่ยวข้อง ได้นำองค์ความรู้ จากบทความนี้ไปใช้ในการพัฒนาเตรียมความพร้อมด้านการบริหารของผู้บริหารให้สอดคล้องกับกระแส การเปลี่ยนแปลงของโลกยุคใหม่ในปัจจุบัน รวมถึงในอนาคตเพื่อพัฒนาองค์กรให้ประสบความสำเร็จ อย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

2. ลักษณะสำคัญและแนวทางการรับมือในยุค BANI World

2.1 ลักษณะสำคัญของยุค BANI World

BANI World เป็นผลงานของนักมานุษยวิทยา ชาวอเมริกันที่มีชื่อว่า Jamais Cascio ซึ่งปรากฏในข้อเขียนในงานสัมมนาของ IFTF (Institute of the Future องค์กรเสนอความคิดต่อสังคม) ในปี ค.ศ.2016 โดยแนวความคิดนี้ ต่อยอดมาจากแนวคิดทางสังคมวิทยา Liquid Modernity ที่เชื่อว่าทุกอย่างเป็นของไหล ที่คลุมเคลือ ไม่แน่นอนของ Zygmunt Bauman ซึ่งคำจำกัดความของ BANI World นั้น เป็นการอธิบายโดยมีกรอบแนวคิดที่ว่าหลายสิ่งในโลกแตกสลายได้ง่ายและก่อให้เกิดผลกระทบเป็นวงกว้างไปทั่วโลก ความเปราะบางนี้ มีผลต่อความมั่นคงขององค์กรต่าง ๆ มีองค์ประกอบที่สำคัญ 4 ประการซึ่งเกิดขึ้นจากการรวมตัวกันของตัวอักษรหน้าคำศัพท์ 4 คำดังนี้

จิราเจต วิเศษดอนหวาย (2565) กล่าวถึง BANI World ประกอบด้วยคำ 4 คำ คือ

1) โลกที่เปราะบาง (B - Brittle) สิ่งต่าง ๆ มีความเปราะบาง นอกจากเปลี่ยนแปลงได้เสมอแล้ว ยังสามารถล่มสลายได้อย่างรวดเร็วด้วย เช่น หลักสูตร โครงการ แผนงาน จะมีความเสี่ยงที่จะล้มเหลวอยู่ ตลอดเวลาอันเนื่องมาจากความพลิกผันของโลกรอบด้าน แผนระยะยาวหรือแผนที่ไม่มีความยืดหยุ่นจึงอาจถูกทำให้ชะงัก (Disrupt) ได้ตลอดเวลา

2) โลกที่เต็มไปด้วยความกังวล (A - Anxious) บุคลากรเกิดความกังวล และความเครียด เนื่องจากธรรมชาติของการทำงานเปลี่ยนไปจากเดิม โดยต้องตอบสนองต่อความรวดเร็วและไม่แน่นอนของสถานการณ์ซึ่งทำให้ลังเลไม่กล้าตัดสินใจ กลัวเกิดความผิดพลาดหรือหากพบปัญหาซับซ้อนบ่อย ๆ เกิน กว่าจะรับมืออาจนำไปสู่สภาวะความสิ้นหวังของบุคลากร และนำองค์กรไปสู่สถานการณ์วิกฤต

3) โลกที่สับสนคาดเดายาก (N - Nonlinear) เกิดจากการเปลี่ยนแปลงที่ไม่เป็นเส้นตรง หมายถึง สาเหตุและผลลัพธ์ไม่สัมพันธ์กัน และไม่สามารถคาดเดาแนวโน้มได้ สาเหตุเล็ก ๆ อาจนำไปสู่ปัญหาที่ใหญ่เกินคาดเดา

4) โลกที่เข้าใจยาก (I - Incomprehensible) มีข้อมูล ข่าวสาร ตลอดจนปัจจัยต่าง ๆ มีปริมาณมากและซับซ้อน ทั้งจริงและเท็จ ทำให้ การทำความเข้าใจ วิเคราะห์ สังเคราะห์ หรือ สรุปสถานการณ์ การคาดการณ์หรือ การวางแผนควบคุมให้สิ่งต่าง ๆ เป็นไปได้ยาก

นอกจากนี้ อ.หนู (2566) ยังอธิบายถึง BANI World ว่ามี 4 องค์ประกอบ ได้แก่

1) B – Brittle เป็นโลกที่เปราะบาง หรือแตกสลายได้ง่าย หมายถึงแทบทุกอย่าง มาเร็ว ไปเร็ว ความสำเร็จ ในโลกธุรกิจหลายตัวไม่อาจอยู่คงทนถาวร แถมยังแตกหักได้ง่ายอาจถูกรบกวนได้ตลอดเวลา ไม่ว่าจะเป็นเทคโนโลยี รูปแบบธุรกิจ ตัวอย่างเช่น การพัฒนาอย่างก้าวกระโดดของ Blockchain ที่ถูกนำไปประยุกต์ใช้ในหลาย ๆ วงการที่สำคัญ ซึ่งหนึ่งในนั้น คือ คริปโตเคอร์เรนซี (Cryptocurrency) หรือสกุลเงิน ดิจิทัลที่ใช้เป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยนโดยจะทำธุรกรรมอยู่บนเครือข่าย Blockchain ซึ่งในช่วงปี ค.ศ. 2022 จะเห็นทั้งข่าวการเป็นที่ยอมรับของคริปโตเคอร์เรนซีทั้งในประเทศหรือทั่วโลก จนเรียกว่าเกิดเป็นเทรนของคนรุ่นใหม่ในการหารายได้ และแน่นอนด้วยความเป็นโลกที่เปราะบาง ช่วงปลายปี ปี ค.ศ. 2022 ก็เริ่มมีข่าวในเรื่องของผลกระทบจาก ความเสียหายของเหรียญคริปโตเคอร์เรนซี เป็นต้น ซึ่งองค์กรหรือธุรกิจในปัจจุบันนั้นสามารถเกิดขึ้นได้ อย่างรวดเร็ว แต่จะค่อนข้างมีรากฐานที่เปราะบาง อาจพังได้ในชั่วข้ามคืน ดังนั้น แต่ละองค์กร รวมถึงบุคคลจึงต้องมีความสามารถในการฟื้นตัวที่รวดเร็ว และไม่ควรใช้การปฏิบัติงานแบบใดแบบหนึ่ง เพียงอย่างเดียวแม้ว่าแนวทางนั้นจะดูน่าเชื่อถือยืดหยุ่น และเคยทำให้ประสบความสำเร็จมาแล้ว ก็ตาม ซึ่งความเปราะบางเหล่านี้มักมาจากหลายสาเหตุ ซึ่งส่วนหนึ่งมาจากการเปลี่ยนแปลงของสังคม ที่มีความรวดเร็วสูง

2) A – Anxiety - inducing หรือ Anxious เป็นการอธิบายโลกว่าเต็มไปด้วยความกังวล แม้จะมี เทคโนโลยีเข้ามาช่วยในการตัดสินใจ ก็อาจทำให้ไม่สามารถเลือกรู้อย่างสำคัญในช่วงเวลาที่กดดันและตึงเครียดได้เพราะวิตกกังวลกลัวจะเจอความล้มเหลวอยู่ตลอดเวลา แม้จะรู้ว่าทางเลือกนั้นอาจไม่ใช่สิ่งที่ดีที่สุด การระบาดเชื้อไวรัส COVID-19 ทำให้เราได้เห็นการแตกสลายอย่างง่ายดายในทุกระดับ ปัจจุบันไม่มีอะไรมาประกันความมั่นคงของงาน การเปลี่ยนแปลงลักษณะของงานก็ไม่หยุดนิ่ง ซึ่งล้วนแล้วแต่นำไปสู่ ความวิตกกังวลขององค์กร โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับคน ดังที่ผ่านมาเราได้เห็นการพิวส์ขาดง่ายของหลากหลาย

บุคคลซึ่งมีจำนวนไม่น้อยจากสาเหตุเล็ก ๆ ที่ไม่น่าจะก่อให้เกิดเรื่องใหญ่จนกลายเป็นเรื่องราวตามข่าวที่เราพบเห็นประจำวัน

3) N - Nonlinear เป็นโลกที่ความสัมพันธ์ของสิ่งต่าง ๆ ไม่เป็นเส้นตรง ไม่เป็นเหตุและผล อย่างเดิมที่เรารู้จักหรือเรียนรู้กันมา อาจไม่แปรผันตามกันชัดเจนเหมือนเดิม มีปัจจัยแทรกซ้อน ตัวแปร สถานการณ์อื่น ๆ มาส่งผลกระทบแบบที่เราไม่รู้ Linear คือ เส้นตรงซึ่งมีความชันคงที่ หมายถึง สาเหตุและผลไปอย่างควบคู่กัน ลักษณะที่ไม่เป็นเส้นตรงจะทำให้ไม่สามารถพยากรณ์ได้ว่าสาเหตุ จะนำไปสู่ผลใหญ่โตเพียงใดในอัตราความเร็วเท่าใด หรือกล่าวได้อีกอย่างว่าอดีตไม่อาจเป็นเครื่องชื่อนาคต ได้เสมอไปนั่นเอง

4) I – Incomprehensible เป็นโลกที่เข้าใจได้ยาก การใช้ชีวิตในโลกที่เปราะบาง เต็มไปด้วย ความวิตกกังวลและไม่สามารถคาดเดาได้ การไม่มีเหตุและผลกับหลาย ๆ เหตุการณ์ในสังคม ทำให้การตัดสินใจส่วนใหญ่จึงยากที่จะทำความเข้าใจบุคคลจึงต้องเพิ่มสัญชาตญาณเข้ามาช่วยในการหาคำตอบและทำความเข้าใจสิ่งต่าง ๆ แม้แต่การใช้ Big Data เข้ามาช่วย อาจทำให้เกิดความสับสนกว่าเดิมก็มี เพราะเกิดภาวะ “ข้อมูลท่วมหัว เอาตัวไม่รอด” (Information Overload)

จากองค์ประกอบที่สำคัญ 4 ประกอบทำให้สรุปได้ว่า BANI World คือ แนวคิดแนวทางใหม่ในการอธิบายคุณลักษณะของการเผชิญต่อการเปลี่ยนแปลงในสถานการณ์ต่าง ๆ โลกปัจจุบันและอนาคตในเรื่อง การแตกสลายได้ง่าย การมีความวิตกกังวลหวุ่นไหวขององค์กรและผู้คน การเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็วอย่างไม่อาจพยากรณ์ได้ อีกทั้งยากต่อการเข้าใจอีกด้วย BANI เป็นมากกว่า “สถานการณ์” (ที่ผันผวน ไม่แน่นอน ซับซ้อน คลุมเครือ) ซึ่งมีองค์ประกอบ 4 องค์ประกอบที่เกิดจากการรวมตัวกันของอักษรตัวหน้า B-A-N-I ได้แก่

B (Brittle) คือ ความเปราะบาง คือ การอ่อนไหวต่อสิ่งต่าง ๆ ได้ทุกเมื่อ โลกเปราะบางมากขึ้น พร้อมจะแตกสลายได้เลยเมื่อเจอปัญหาที่รุมเร้าเข้ามา

A (Anxious) คือ ความวิตกกังวล ซึ่งเป็นอาการที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน ความวิตกกังวลไม่ใช่แค่ในชีวิตส่วนตัวของผู้คนแต่ในการทำงานด้วยเช่นกัน คนวิตกกังวลมากขึ้น ลังเลจะตัดสินใจ รวมไปถึงสุขภาพจิตของคนรุ่นใหม่ที่เกิดภาวะวิตกกังวลกับอนาคตกับสถานะทางสังคม คนทำงาน ผู้นำมีความเครียด

N (Nonlinear) คือ ความไม่เป็นเส้นตรง เหตุการณ์ต่าง ๆ ในโลก ไม่ได้เดินทางเป็นเส้นตรง เหตุการณ์ในโลกเกิดขึ้นแบบไม่มีคาดคิด ขาดตรรกะ ไม่เป็นเหตุเป็นผล ไม่

สามารถพยากรณ์ได้ว่าสาเหตุ จะนำไปสู่ผลใหญ่โตเพียงใดในอัตราความเร็วเท่าใด หรือกล่าวได้อีกอย่างว่าอดีตไม่อาจเป็นเครื่องชี้อนาคตได้

I (Incomprehensible) คือ ความกำกวม เข้าใจไม่ได้ ในภาวะที่ทุกอย่างไม่ได้มีความเชื่อมโยงเป็นเหตุเป็นผล การหาคำตอบจึงเกิดภาวะที่คำตอบนั้นไม่สมเหตุสมผล จึงทำให้เกิดความเข้าใจว่าตนเองไม่สามารถควบคุมทุกสิ่งได้ ข้อมูลที่มีเยอะมากไปก็อาจไม่สามารถอธิบายได้

จะเห็นได้ว่ายุค BANI World เป็นเครื่องมือในการอธิบายหรือพยากรณ์สิ่งที่เกิดขึ้นซึ่งมีลักษณะไปในทางลบ โดยเฉพาะมุมมองผลกระทบทางด้านอารมณ์ของคน เช่น ความกังวล ความหดหู่ ความสับสน แต่ BANI สามารถอธิบายหลายอย่างได้ชัดเจนขึ้น เพื่อใช้เป็นกรอบการทำงาน การจัดการด้านต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นกลยุทธ์ หรือการบริหารพัฒนาคน เป็นต้น

2.2 แนวทางการรับมือกับโลกในยุค BANI

BANI World เป็นแนวความคิดที่พยายามจะอธิบายสถานการณ์ทางสังคมเพื่อให้บุคคลสามารถคาดการณ์หรือวางแผนในการรับมือกับสิ่งที่อาจจะเกิดขึ้นในอนาคตได้อย่างใกล้เคียงที่สุด และ Stephan Grabmeier (2020) ผู้ที่ศึกษาในเรื่องนี้ และได้เสนอแนวทางการรับมือกับองค์ประกอบทั้ง 4 ด้านของโลกยุค BANI World ไว้ดังนี้

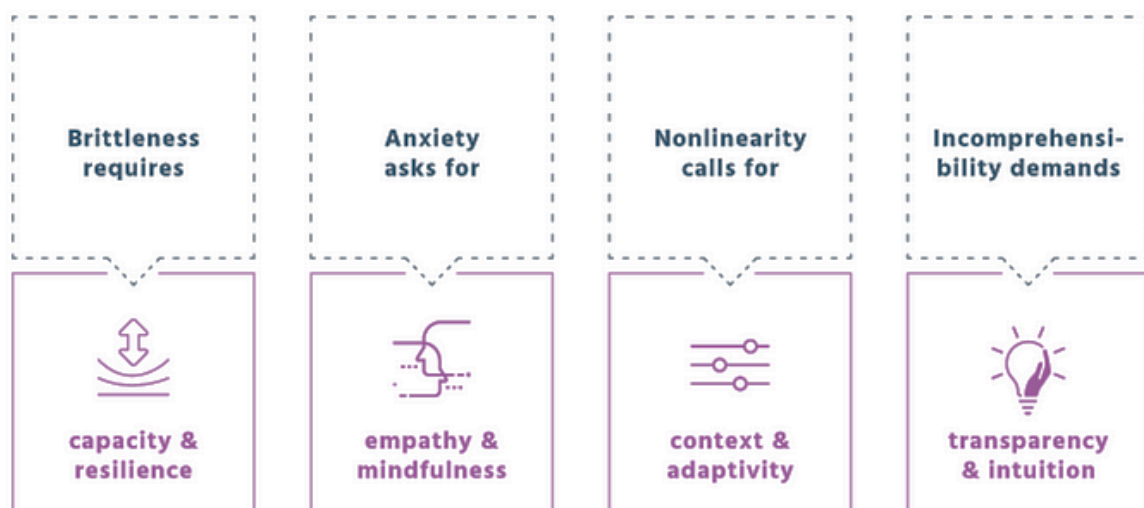
1) Capacity และ Resilience เมื่อโลกปัจจุบัน เกือบทุกอย่างล้วนมีความเปราะบาง (Brittle) ดังนั้น หากจะเตรียมตัวในการรับมือกับความเปราะบาง ควรจะต้องปรับเปลี่ยนความสามารถ (Capacity) ของตนเอง ให้มีความยืดหยุ่น หลากหลาย และสามารถฟื้นตัวได้เร็ว (Resilience) เพราะอาจจะไม่สามารถหยุดยั้งความเปราะบางหรือพังทลายของธุรกิจ หรือการประกอบอาชีพที่ไม่ทันยุคสมัยได้ แต่ต้องเรียนรู้ที่จะลุกขึ้นมาใหม่ได้อย่างรวดเร็ว ไม่ยอมแพ้อะไรง่าย ๆ โดยการสร้างชุดความคิด (Mindset) ที่มุ่งเรียนรู้แบบเติบโต เป็นต้น

2) เมื่อเผชิญกับความรู้สึกวิตกกังวล (Anxious) โดยแบ่งเป็น 2 ประเภท คือ ประเภทแรกที่เราารู้สึก กังวล และประเภทที่สอง ที่เป็นผู้อื่นหรือสังคมรอบข้างมีความวิตกกังวล ซึ่งถ้าเป็นประเภทแรกที่เราเกิดความรู้สึกกังวลกับสถานการณ์ที่มีความเสี่ยงหรืออันตราย แนวทางที่รับมือกับความรู้สึกนี้มีประสิทธิภาพ คือ การมีสติ (Mindfulness) อยู่กับปัจจุบัน เพื่อทำภารกิจตรงหน้าที่ดีที่สุดก่อน เมื่อเกิดสติแล้วก็จะค่อย ๆ ทำให้บุคคลสามารถจัดลำดับสิ่งสำคัญในชีวิตอื่น ๆ ได้ตามมา แต่หากเป็นความวิตกกังวลประเภทที่สอง เราต้องเรียนรู้ที่จะเข้าใจผู้อื่นที่อยู่รอบ ๆ ตัวเรา (Empathy) ในแบบที่ว่าถ้าเราอยู่ในสถานการณ์แบบที่ผู้อื่นเผชิญจะรู้สึกอย่างไรได้บ้าง จะทำให้เราสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างถ้อยทีถ้อยอาศัยซึ่งกันและกันมากขึ้น

3) เมื่อเผชิญกับสถานการณ์ที่ไม่มีตรรกะ ที่ชัดเจนแบบเป็นเส้นตรงของความเป็นเหตุเป็นผลกัน (Non-linear) แนวทางที่ดีที่สุดก็คือ เราต้องนำบริบท (Context) ที่เกี่ยวข้อง มาวิเคราะห์ให้ครอบคลุมมากที่สุด เท่าที่จะทำได้และเน้นที่ การปรับตัว (Adaptivity) อย่างรวดเร็ว หากสิ่งต่าง ๆ ไม่เป็นไปตามแผนที่วางไว้

4) เมื่อเราเจอกับสิ่งที่เข้าใจได้ยาก (Incomprehensible) พบเจอกับสิ่งที่เข้าใจยาก แนวทางในการรับมือ คือการเพิ่มความโปร่งใส (Transparency) เพื่อให้สามารถวิเคราะห์เหตุและผลของสถานการณ์ต่าง ๆ ได้ชัดเจนมากขึ้น หรือหากเกินความสามารถที่จะเข้าใจได้มากกว่านี้ ให้ลองใช้การรู้และความสามารถโดยสัญชาตญาณหรือปัญญาที่เป็นประสบการณ์ส่วนบุคคล (Intuition) เข้ามาเป็นตัวช่วยอย่างระมัดระวังความอคติส่วนบุคคล

ภาพแนวทางการรับมือกับโลกในยุค BANI ของ Stephan Grabmeier

Stephan Grabmeier (2020)

ที่มา <https://marian-temmen.medium.com/bani-vs-vuca-a-new-acronym-for-a-new-world-59c7be2dddce>

3. การพัฒนาผู้บริหารตามหลักพุทธธรรม

3.1 หลักพุทธธรรม

หลักพุทธธรรมเป็นหลักธรรมที่ประมวลคำสั่งสอนเป็นหลักธรรมที่เป็นสากล ว่าด้วยกฎแห่งเหตุและผลตามกระบวนการของธรรมชาติ เป็นที่ยอมรับของพุทธศาสนิกชนและชาวโลก

เป็นจำนวนมาก(สุพากรณ์ กันยะตีบ, 2560) ถึงแม้จะเป็นหลักธรรมที่มีมานานแต่ก็สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในชีวิตได้ทุกยุคทุกสมัยทุกสถานการณ์ ความหมายและลักษณะของหลักพุทธธรรมได้นักวิชาการให้ความหมายไว้ดังนี้

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2525) ได้ให้คำจำกัดความว่า “หลักพุทธธรรม” หมายถึงคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าที่ทรงตรัสรู้โดยค้นพบความรู้ความจริงอันเป็นสัจธรรมแห่งชีวิตมาเปิดเผยไว้เป็นหลักประพฤติปฏิบัติในศาสนา พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต, 2545) ให้ความหมายหลักพุทธธรรม คือ คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าที่สำคัญในพระไตรปิฎกและอรรถกถาฎีกา โดยพจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรมได้จำแนกหลักพุทธธรรมออกเป็น 11 หมวด รวมทั้งสิ้นจำนวน 359 หลักธรรม รวมทั้งยังได้สรุปความหมายหลักพุทธธรรม ว่าเป็นธรรมของพระพุทธเจ้า หรือธรรมที่ทำให้เป็นพระพุทธเจ้า ได้แก่ พุทธการกธรรม คือ บารมี 10 ประการ หรือธรรมที่พระพุทธเจ้าแสดงไว้ เช่น สติปัฏฐาน 4 เป็นต้น (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต, 2551) และสรุปลักษณะของหลักพุทธธรรมไว้ 2 ประการ คือ (ป.อ.ปยุตโต, 2542) ประการที่ 1 แสดงหลักความจริงสายกลางที่เรียกว่า “มัชฌิมนธรรมเทศนา” ว่าด้วยความจริงตามแนวของเหตุผลบริสุทธิ์ตามกระบวนการของธรรมชาติ นำมาแสดงเพื่อประโยชน์ในทางปฏิบัติในชีวิตประจำวันเท่านั้น ไม่ส่งเสริมความเข้าถึงสัจธรรมด้วยวิธีถกเถียงสร้างทฤษฎีต่าง ๆ ขึ้นแล้วยึดมั่น ปกป้องทฤษฎีนั้น ๆ ด้วยตามความเป็นจริงทางปรัชญา ประการที่ 2 แสดงข้อปฏิบัติทางสายกลางที่เรียกว่า “มัชฌิมาปฏิปทา” อันเป็นหลักการใช้ชีวิตของผู้ฝึกอบรมตน ผู้รู้ทันชีวิต ไม่หลงงมงาย มุ่งผลสำเร็จ คือ ความสุข สะอาด สว่าง สงบ เป็นอิสระที่สามารถมองเห็นได้ในชีวิตนี้ ในทางปฏิบัติ ความเป็นทางสายกลางนี้ เป็นไปโดยสัมพันธ์กับองค์ประกอบอื่น ๆ เช่น สภาพชีวิตของบรรพชิตหรือคฤหัสถ์ เป็นต้น สอดคล้องกับ พุทธทาสภิกขุ (2497) ให้ความหมายหลักพุทธธรรมว่า คือ สิ่ง ๆ หนึ่งที่ทำให้คนธรรมดากลายเป็นพุทธะ คือ ผู้ตรัสรู้ ผู้เบิกบาน เป็นสิ่งธรรมดาอย่างหนึ่งซึ่งอยู่เบื้องหลังของชีวิตรู้งเรื่อง สว่างไสวอยู่เสมอ ไม่รู้จักดับ ทรงตัวเองอยู่ได้ตลอดกาล และพร้อมอยู่เสมอที่จะสัมผัสใจ ถ้าหากลอกเอาเครื่องหุ้มจิตออกเสียได้เมื่อใด จะพบสิ่ง ๆ นั้น ซึ่งเป็นสิ่งที่ให้แต่ความสงบ เยือกเย็น ความสะอาด และความแจ่มแจ้งในปัญหาของชีวิตทุกอย่าง สิ่ง ๆ นี้เป็นสัจธรรมอันเดียวที่สูงยิ่งกว่าสัจธรรมทั้งหลาย ตราบใดที่มนุษย์ยังไม่พบกับสัจธรรมนี้ ความปลอดภัยที่แท้จริงของชีวิตยังมิได้ สัมพันธ์กับพระมหาสมบุรณ์ สุธัมโม (2564) กล่าวว่าหลักพุทธธรรม คือ หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นที่พิสูจน์กันมาหลายยุค หลายสมัยแล้วว่า เป็นสัจธรรมที่แท้จริง ทั้งยังช่วยให้ผู้ปฏิบัติมีความสุข ความเจริญ เป็นธรรมที่สามารถน้อม

นำมาปฏิบัติในการดำรงชีวิตประจำวัน ในการปฏิบัติงาน และช่วยในการพัฒนาคุณภาพชีวิตในการทำงานให้มีความสุข

นอกจากนี้ นายแพทย์ประเวศ วะสี (2541) ได้กล่าวว่า หลักพุทธธรรม มีความหมายครอบคลุมเพราะพุทธธรรม สอนเรื่องความทุกข์ทั้งมวลของสาธารณชน เป็นหลักธรรมเสนอแนวทางการดำเนินชีวิตที่ถูกต้องว่าเป็น การแก้ตรงสาเหตุและเป็นการป้องกันไม่ให้เกิดปัญหา ซึ่งตรงกับหลักการที่ว่า “กันไว้ดีกว่าแก้” หลักพุทธธรรมเป็น การสาธารณสุข ที่แท้จริง และคำว่า “ธรรม” หมายถึง ธรรมชาติหรือสภาวะของธรรมชาติหรือกฎของธรรมชาติ หลักพุทธธรรม แม้จะกล่าวกันว่ามีมากถึง 84,000 พระธรรมขันธ์ ซึ่งแบ่งได้เป็น 2 ประเภท คือ 1. หลักธรรมที่ว่าด้วยตัวสภาวะหรือความจริงของธรรมชาติ 2. หลักธรรมที่ว่าด้วยการปฏิบัติหรือการเกี่ยวข้องกับธรรมชาติอันได้แก่ มรรคมีองค์ 8 อีกทั้ง มั่นเกียรติ โกศล นิรติวงศ์ (2541) ให้ความหมายหลักพุทธธรรม หมายถึง บรมสัจจะหรือความจริงอันประเสริฐเกี่ยวกับโลกและชีวิตที่พระพุทธเจ้าทรงค้นพบและนำมาสั่งสอนเพื่อประโยชน์ เพื่อความสุขของมวลมนุษยชาติ และกล่าวว่าหลักพุทธธรรมเป็นอกาลิก คือ ไม่ขึ้นต่อกาลเวลา ทนสมัยเสมอ เป็นประโยชน์ต่อทุกคน ทุกเพศ ทุกวัย ทุกชั้น ไม่ว่า ผู้ครองเรือนหรือ ผู้ดำรงชีวิตอยู่ในสังคมที่ยังเกี่ยวข้องกับโลกติดอยู่ในวัฏฏะซึ่งเรียกว่า ระดับโลกียะและยังเหมาะสมอย่างยิ่งแก่ผู้มุ่งสู่ความหลุดพ้นที่เรียกว่า ระดับโลกุตระโดยสละเรือนอกบวช พุทธธรรมจึงมีคุณค่าสำหรับมนุษยชาติโดยถ้วนหน้าตามระดับสติปัญญาตามอัธยาศัยของบุคคล ทำให้เกิดความสุข ความเจริญและความมั่งคั่งในชีวิตร และสุภาพรณกันยะตีบ (2560) สรุปความหมายว่าหลักพุทธธรรม คือ หลักธรรมที่เป็นคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าและเป็นข้อปฏิบัติ อันเป็นแนวทางที่จะทำให้มนุษย์มีความประพฤติดี ปฏิบัติชอบและสามารถนำมาประยุกต์ใช้ตามความเหมาะสมเพื่อเข้าถึงสมดุขของชีวิตทั้งทางกาย จิตและปัญญาของแต่ละบุคคลตามฐานะและภาวะของตน เพื่อเข้าถึงซึ่งประโยชน์ของตน ประโยชน์ต่อผู้อื่นและประโยชน์ทั้งสองฝ่ายหรือประโยชน์ต่อส่วนรวม อันนำไปสู่ความสงบและสันติสุขของสังคม

จากความหมายและลักษณะของหลักพุทธธรรมของนักวิชาการข้างต้นจึงกล่าวได้ว่าหลักพุทธธรรม หมายถึง คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าที่สำคัญในพระไตรปิฎกและอรรถกถาฎีกาที่พิสูจน์กันมาหลายยุคหลายสมัยว่าเป็นสัจธรรมที่แท้จริง ว่าด้วยตัวสภาวะหรือความจริงของธรรมชาติและว่าด้วยการปฏิบัติหรือการเกี่ยวข้องกับธรรมชาติ เป็นหลักธรรมไม่ขึ้นต่อกาลเวลา มีความทนสมัยเสมอ เป็นประโยชน์ต่อทุกคน ทุกเพศ ทุกวัย ทุกชั้นที่สามารถนำมาฝึกปฏิบัติตน

ในการดำรงชีวิตประจำวัน ในการปฏิบัติงาน ให้เป็นผู้รู้เท่าทันชีวิต ซึ่งช่วยในการพัฒนาคุณภาพชีวิตในการทำงานให้มีความสุข

3.2 ความหมายของการพัฒนา

แนวความคิดเกี่ยวกับ “การพัฒนา” เริ่มมีมาตั้งแต่อดีตกาลด้วยการที่มนุษย์เป็นสัตว์สังคมดำรงชีวิตด้วยการอยู่รวมกันเป็นกลุ่มเป็นสังคมแล้วมีการคัดเลือกผู้นำ เพื่อดำเนินการพัฒนา กลุ่มของตนเองเพื่อการอยู่รอดของเผ่าพันธุ์ อันเป็นการปฏิบัติสืบต่อกันมา กระทั่งถึงปัจจุบัน ก็ยังคงต้องมีการพัฒนากันอยู่ตลอดไป นับตั้งแต่สิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่สองเป็นต้นมา การกำหนดแนวความคิดเกี่ยวกับการพัฒนาได้รับอิทธิพลทางความคิดจากสำนักคิดต่าง ๆ เป็นจำนวนมาก ด้วยเหตุดังกล่าว คำว่า การพัฒนาจึงได้กลายเป็นคำที่นิยมใช้กันอย่างแพร่หลายทั่วโลก เพราะจากการที่ประเทศต่าง ๆ ต้องประสบกับปัญหาจากสงครามจึงจำเป็นที่จะต้องแสวงหาแนวทาง และวิธีการเพื่อดำเนินการปรับปรุง พื้นฟู แก้ไขสภาพทางเศรษฐกิจ สังคมและการเมืองในประเทศของตนเอง จึงทำให้มีการนำคำว่าพัฒนาไปใช้ในหลายรูปแบบ กว้างขวางและแพร่หลาย เช่น การพัฒนาเศรษฐกิจ การพัฒนาสังคม การพัฒนาการเมืองและการพัฒนาด้านอื่น ๆ เป็นต้น ดังนั้น การนำคำว่าพัฒนาไปใช้มีความหมายแตกต่างกันออกไปตามวัตถุประสงค์ที่นำไปใช้ โดยเนื้อหาในบทความนี้เป็นกล่าวถึง ความหมายของการพัฒนาในความหมายรูปศัพท์ ในความหมายทั่วไป ในความหมายทางพัฒนบริหารศาสตร์ ในความหมายของการวางแผน และในความหมายทางพระพุทธศาสนา

รูปศัพท์การพัฒนา มาจากคำภาษาอังกฤษว่า Development แปลว่า การเปลี่ยนแปลงที่ละเล็กละน้อย โดยผ่านลำดับขั้นตอนต่าง ๆ ไปสู่ระดับที่สามารถขยายตัวขึ้น เติบโตขึ้น มีการปรับปรุงให้ดีขึ้น และเหมาะสมกว่าเดิมหรืออาจก้าวหน้าไปถึงขั้นที่อุดมสมบูรณ์เป็นที่น่าพอใจ (ปกรณัม ปรียากร, 2538)

รูปศัพท์ในภาษาไทย หมายถึง การทำความเจริญ การเปลี่ยนแปลงในทางที่เจริญขึ้น การคลี่คลายไปในทาง ที่ดี ถ้าเป็นกริยา ใช้คำว่า พัฒนา หมายความว่า ทำให้เจริญ คือ ทำให้เติบโตได้ งอกงาม ทำให้งอกงามและมากขึ้น เช่น เจริญทางไมตรี (พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน, 2554)

การพัฒนา โดยความหมายจากรูปศัพท์ หมายถึง การเปลี่ยนแปลงสิ่งใดสิ่งหนึ่งให้เกิด ความเจริญเติบโตงอกงามและดีขึ้นจนเป็นที่พึงพอใจ ความหมายดังกล่าวนี้ เป็นที่มาของความหมายในภาษาไทยและเป็นแนวทางในการกำหนดความหมายอื่น ๆ (สนธยา พลศรี, 2547)

นอกจากนี้ การพัฒนาในความหมายทั่วไป หมายถึง การเปลี่ยนแปลงสิ่งใดสิ่งหนึ่งให้คุณภาพดีขึ้นกว่าเดิม ความหมายนี้นับว่าเป็นความหมายที่รู้จักกันโดยทั่วไป เพราะนำมาใช้มากกว่าความหมายอื่น ๆ แต่ยังคงมีความหมาย “การพัฒนา” ที่แตกต่างกันออกไปตามวัตถุประสงค์ที่นำไปใช้ในด้านต่าง ๆ ในบทความนี้กล่าวถึงความหมายโดยสรุป การพัฒนาในความหมายทางพัฒนบริหารศาสตร์ ในความหมายของการวางแผน และในความหมายทางพระพุทธศาสนา ซึ่งมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับการพัฒนาผู้บริหารตามหลักพุทธธรรมในยุค BANI World จากการสรุป สนธยา พลศรี (2547) ดังนี้

ความหมายการพัฒนาในความหมายทางพัฒนบริหารศาสตร์ หมายถึง การเปลี่ยนแปลงของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ทั้งในด้านคุณภาพ (ดีขึ้น) ด้านปริมาณ (มากขึ้น) และด้านสิ่งแวดล้อม(มีความเหมาะสม) ไม่ใช่การเปลี่ยนแปลงด้านใดด้านหนึ่งเพียงด้านเดียว

ความหมายการพัฒนาในความหมายของการวางแผน หมายถึง การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากการเตรียมการของมนุษย์ไว้ล่วงหน้าในลักษณะของแผนและโครงการ แล้วบริหารหรือจัดการให้เป็นไปตามแผนและโครงการจนประสบความสำเร็จ ตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่วางไว้ จะเห็นได้ว่าความหมายของการพัฒนาทางการวางแผน กำหนดให้การพัฒนาเป็นกิจกรรมของมนุษย์ และเกิดขึ้นจากการเตรียมการไว้ล่วงหน้าเท่านั้น การเปลี่ยนแปลงที่ไม่ได้เกิดจากการวางแผนโดยมนุษย์ไม่ใช่การพัฒนาในความหมายนี้

ความหมายการพัฒนาในความหมายเกี่ยวกับการปฏิบัติ เป็นความหมายต่อเนื่องจากความหมายทางการวางแผน โดยมุ่งเน้นถึงการวางแผน และโครงการไปดำเนินการอย่างจริงจัง และอย่างต่อเนื่องเพราะถึงจะมีแผนและโครงการแล้ว แต่ถ้าหากไม่มีการนำไปปฏิบัติการพัฒนา ก็ไม่สามารถเกิดขึ้นได้

ความหมายของการพัฒนาในความหมายทางพระพุทธศาสนา พระราชวรมณี (ประยัตน์ ปยุตโต, 2530) ได้ให้ความหมายและอธิบายไว้ว่า ในทางพุทธศาสนการพัฒนาจากคำภาษาบาลีว่า วัฒนะ แปลว่า เจริญ แบ่งออกได้เป็น 2 ส่วน คือ การพัฒนาคน เรียกว่า ภาวนา กับการพัฒนาสิ่งอื่น ๆ ที่ไม่ใช่คน เช่น วัตถุ สิ่งแวดล้อมต่าง ๆ เรียกว่า พัฒนา หรือวัฒนา เช่น การสร้างถนน บ่อน้ำ อ่างเก็บน้ำ เป็นต้น ซึ่งเป็นเรื่องของการเพิ่มพูนขยายทำให้มากหรือทำให้เติบโตขึ้นทางวัตถุ และได้เสนอข้อคิดไว้ว่า คำว่า การพัฒนา หรือ คำว่า เจริญ นั้นไม่ได้แปลว่าทำให้มากขึ้น เพิ่มพูนขึ้นอย่างเดียวเท่านั้น แต่มีความหมายว่า ตัดหรือทิ้ง เช่น เจริญพระเกศา คือ ตัดผม มีความหมายว่า รัก เช่น นุสฺสิ ยา โลกวฑฺฒโน แปลว่า อย่าเป็นคนรักโลกอีกด้วย ดังนั้น การพัฒนาจึง

เป็นสิ่งที่ทำแล้วมีความเจริญจริง ๆ คือ ต้องไม่เกิดปัญหาติดตามมาหรือไม่เสื่อมลงกว่าเดิม ถ้าเกิดปัญหาหรือเสื่อมลง ไม่ใช่เป็นการพัฒนาแต่เป็นหายนะ ซึ่งตรงข้ามกับการพัฒนา สอดคล้องกับ สนธยา พลศรี (2547) ได้กล่าวว่า การพัฒนาในทางพระพุทธศาสนา หมายถึง การพัฒนาคนให้ มีความสุข มีสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม การพัฒนาในความหมายนี้ มีลักษณะเดียวกันกับการพัฒนา ในความหมายทางด้าน การวางแผน คือ เป็นเรื่องของมนุษย์ เท่านั้น แตกต่างกันเพียงการวางแผน ให้ ความสำคัญที่วิธีการดำเนินงาน ส่วนพุทธศาสนามุ่งเน้นผลที่เกิดขึ้น คือ ความสุขของมนุษย์ เท่านั้น

จากความหมายในด้านต่าง ๆ ที่กล่าวมาข้างต้น จะเห็นได้ว่าการพัฒนา มีความหมายที่คล้ายคลึงและแตกต่างกันออกไป ซึ่งหากพิจารณาจากความหมายเหล่านี้ การพัฒนา หมายถึง การเปลี่ยนแปลงสิ่งใดสิ่งหนึ่งทั้งในด้านคุณภาพ (ดีขึ้น) ด้านปริมาณ (มากขึ้น) และ ด้านสิ่งแวดล้อม (มีความเหมาะสม) ให้ดีขึ้นกว่าเดิม โดยเป็นการเปลี่ยนแปลงที่ละเล็กละน้อย ผ่านลำดับขั้นตอนต่าง ๆ ไปสู่ระดับที่สามารถขยายตัวขึ้น ทำให้เกิดเจริญเติบโตงอกงามและดีขึ้นจน เป็นที่พึงพอใจ การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นนี้เป็นกิจกรรมของมนุษย์ที่มีการวางแผน การเตรียมการไว้ ล่วงหน้า และดำเนินการอย่างจริงจังและอย่างต่อเนื่อง เพื่อพัฒนามนุษย์ให้เป็นผู้ที่มีคุณภาพ มีความสุข มีสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมสอดคล้องกับ ยุคสมัยและการเปลี่ยนแปลง

3.3 ความหมายผู้บริหารสถานศึกษา

ผู้บริหารสถานศึกษาเป็นบุคลากรวิชาชีพที่รับผิดชอบการบริหารสถานศึกษา รวมทั้ง มีอำนาจหน้าที่หรือวัตถุประสงค์ในการจัดการศึกษา ความหมายและความสำคัญของผู้บริหาร สถานศึกษามีนักวิชาการให้ความหมายไว้ดังนี้

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ (2552) ผู้บริหารสถานศึกษา ความหมาย ตามมาตรา 4 หมายถึง บุคลากรวิชาชีพที่รับผิดชอบการบริหารสถานศึกษาแต่ละแห่งทั้งภาครัฐ และเอกชน

ธีระ รุญเจริญ (2550) ให้ความหมายว่าไว้ว่า ผู้บริหาร (ผู้บริหารสถานศึกษา) เป็นบุคลากรหลักที่สำคัญของ สถานศึกษาและเป็นผู้นำวิชาชีพ

สุพัตรา รังคะวงษ์ (2565) สรุปความหมายผู้บริหารสถานศึกษาว่า หมายถึง บุคลากรวิชาชีพที่ทำหน้าที่บริหารสถานศึกษาโดยใช้ทั้งศาสตร์และศิลป์ในการบริหารที่จะทำให้ องค์กรมีประสิทธิภาพและมีประสิทธิผล

สุภภาวดี สอนกลาง (2565) ได้สรุปความหมายว่า ผู้บริหารสถานศึกษาคือ ผู้ที่มีอำนาจหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายตามกฎหมายในการที่ใช้ความรู้ความสามารถของตน นำบุคลากรในองค์กรให้ปฏิบัติหน้าที่ตามแผน และนโยบายที่ได้วางไว้ให้บรรลุผลสำเร็จ โดยผู้บริหารจะต้องเป็นผู้มีความสามารถ เป็นกลไกในการบริหารงานสถานศึกษา เป็นผู้นำในการเปลี่ยนแปลงและพัฒนา มีความเป็นผู้นำตลอดเวลา

ปราณี รื่นทอง (2550) กล่าวว่า ผู้บริหารสถานศึกษาหมายถึงผู้ที่ใช้ศิลปะ และวิธีการต่าง ๆ ในการปฏิบัติงานด้วยความสามารถโดยเป็นผู้นำทางวิชาการ และประสานงาน กับผู้ร่วมงานในการจัดการศึกษาให้องค์การประสบความสำเร็จบรรลุวัตถุประสงค์ อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลเป็นที่ยอมรับทั้งในองค์การภายในและภายนอกสถานศึกษา

เสริมศักดิ์ วิศาลาภรณ์ (2540) ให้ความหมายของผู้บริหาร หมายถึง ผู้ที่มุ่ง ในการปฏิบัติการกิจขององค์กรให้สำเร็จ

พระราชธรรมวาที (มปป.) ให้ความหมายผู้บริหารไว้ว่า คำว่า บริหารมาจาก คำว่า บริ บวก หาระ บริ แปลว่ารอบ หาระ แปลว่า นำไป บริหาร หรือ บริหาร แปลว่า นำไปรอบ หมายถึงผู้นำบุคคล หรือนำกลุ่มคน นำหน่วยงานให้ไปรอบและไปรอดจึง จะได้ชื่อว่า ผู้นำหรือ ผู้บริหาร

จากความหมายของผู้บริหารสถานศึกษาข้างต้น จึงสรุปได้ ว่า คือ บุคลากร วิชาชีพที่รับผิดชอบการบริหารสถานศึกษา ที่เป็นหลักและกลไกสำคัญขององค์กร เป็นผู้นำวิชาชีพ เป็นผู้นำทางวิชาการ ที่มีอำนาจหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายตามกฎหมายให้ปฏิบัติงานโดยใช้ศาสตร์ และศิลป์ในการบริหารงาน ปฏิบัติหน้าที่ตามแผน นโยบายที่กำหนดไว้ ประสานงานกับผู้ร่วมงาน ในการจัดการศึกษาให้องค์การประสบความสำเร็จบรรลุวัตถุประสงค์อย่างมีประสิทธิภาพ และประสิทธิผล

3.4 การพัฒนาผู้บริหารตามหลักพุทธธรรม

จากการสรุปความหมายของ “หลักพุทธธรรม” “การพัฒนา” และ “ผู้บริหารสถานศึกษา” ผู้ศึกษาได้นำมาสรุปความหมายรวมกันได้ดังนี้ การพัฒนาผู้บริหารสถานศึกษาตามหลักพุทธธรรม หมายถึง การวางแผนและดำเนินการอย่างต่อเนื่องเพื่อพัฒนาผู้บริหารสถานศึกษา ทั้งในด้านคุณภาพ ด้านปริมาณ และด้านสภาพแวดล้อมที่ความเหมาะสม โดยเป็นการเปลี่ยนแปลงแบบค่อย ๆ เป็นค่อย ๆ ไป อย่างเป็นลำดับขั้นตอน เพื่อให้เกิดความเจริญและดีขึ้นในทุกด้าน เป็นที่พึงพอใจ โดยใช้หลักพุทธธรรมหรือคำสอนของพระพุทธเจ้าเป็นเครื่องมือในการพัฒนา

เพื่อพัฒนาผู้บริหารให้เป็นผู้ที่มีคุณภาพ มีศีลธรรม มีความสุข สามารถนำหลักพุทธธรรมไปประยุกต์ใช้ในการบริหารได้สอดคล้องกับยุคสมัย

4. การพัฒนาผู้บริหารสถานศึกษาตามหลักพุทธธรรมในยุค BANI World

การพัฒนาผู้บริหารสถานศึกษาตามหลักพุทธธรรมในยุค BANI World เป็นการวางแผนและดำเนินการอย่างต่อเนื่องเพื่อพัฒนาผู้บริหาร หรือนักบริหาร ทั้งในด้านคุณภาพ ด้านปริมาณ และด้านสภาพแวดล้อมที่ความเหมาะสม โดยเป็นการเปลี่ยนแปลงแบบค่อย ๆ เป็นค่อย ๆ ไปอย่างเป็นลำดับขั้นตอน เพื่อให้เกิดความเจริญและดีขึ้นในทุกด้าน เป็นที่พึงพอใจ โดยใช้หลักพุทธธรรมหรือคำสอนของพระพุทธเจ้าเป็นเครื่องมือในการประยุกต์ใช้ในการบริหารจัดการองค์กรได้สอดคล้องกับยุค BANI World ซึ่งเป็นยุคแห่งความเปราะบางเต็มไปด้วยความหวาดหวั่น เครียด วิตกกังวล ที่เป็นมากกว่า “สถานการณ์” มีการพลิกผัน ไม่แน่นอน ซับซ้อน และคลุมเครือ ทั้งนี้เพื่อให้เห็นภาพรวมในการบริหารจัดการอย่างรอบด้านในสถานการณ์โลกยุค BANI World ดังนั้นผู้บริหารสถานศึกษาในยุค BANI World จึงจำเป็นต้องเรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ และพัฒนาตนเองอยู่เสมอเพื่อปรับตนเองและองค์กร ให้มีความเหมาะสมและทันต่อสภาพสังคมเศรษฐกิจและการเมืองที่กำลังเปลี่ยนไปอย่างรวดเร็วและต่อเนื่อง เพื่อให้สมาชิก ทีมงานและองค์กรมั่นใจว่ามีความพร้อมในการรับมือกับทุกสถานการณ์ที่จะเกิดขึ้นในปัจจุบันและอนาคต

แนวทางการพัฒนาผู้บริหารตามหลักพุทธธรรมในยุค BANI World ในที่นี้ผู้ศึกษามุ่งเน้นอธิบายถึงหลัก พุทธธรรมการพัฒนาผู้บริหารตามหลักพุทธธรรมในยุค BANI World โดยเลือกหลักพุทธธรรมที่สัมพันธ์สอดคล้องกับเรื่องการรับมือในยุค BANI World ของ Stephan Grabmeier มาเป็นประเด็นร่วมอภิปรายดังนี้

4.1 หลักพุทธธรรมกับแนวทางในการรับมือแบบองค์รวมในยุค BANI World

แนวทางการรับมือแบบองค์รวมในยุค BANI World ของ Stephan Grabmeier นั้น ได้กล่าวถึงการรับมือว่า ต้องปรับเปลี่ยนความสามารถ (Capacity) ของตนเอง และสามารถฟื้นตัวได้เร็ว (Resilience) การมีสติ (Mindfulness) อยู่กับปัจจุบัน เรียนรู้ที่จะเข้าใจผู้อื่นที่อยู่รอบ ๆ ตัวเรา (Empathy) นำบริบท(Context) ที่เกี่ยวข้อง มาวิเคราะห์ให้ครอบคลุมมากที่สุด และเน้นที่การปรับตัว (Adaptivity) การเพิ่มความโปร่งใส (Transparency) การรู้และใช้ความสามารถโดยสัญชาตญาณหรือปัญญาที่เป็นประสบการณ์ส่วนบุคคล (Intuition)

ซึ่งหลักพุทธธรรมที่สอดคล้องสัมพันธ์กับแนวทางการรับมือแบบองค์รวมในยุค BANI World ของ Stephan Grabmeier เพื่อใช้พัฒนาผู้บริหารสถานศึกษา แบ่งเป็น 2 แนวทาง ได้แก่ การเข้าใจกฎไตรลักษณ์ การใช้หลัก กัมมัฐาน ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

1) การเข้าใจกฎไตรลักษณ์ (พระครูใบฎีกาหสดี, 2562 ; รุ่งทิวา แยมรุ่ง กิตติชัย สุธาสิโนบล และ พัฒนบุรี จันทราภิรมย์, 2565) คือ หลักคำสอนที่ว่าด้วยกฎแห่งความเสมอภาคของสิ่งทั้งปวงที่เป็นรูปธรรมและนามธรรมนั้นล้วนตกอยู่ภายใต้ล้วนตกอยู่ภายใต้กฎแห่งไตรลักษณ์ คือ 1) หลักอนิจจตา-อนิจจลักษณะ-อนิจจัง-ความเป็นของไม่เที่ยงความต้องการเปลี่ยนแปลงไปตามเหตุปัจจัย 2) หลักทุกขตา-ทุกขลักษณะ-ทุกขัง-ความเป็นทุกข์หรือความที่สิ่งทั้งหลายถูกบีบคั้นอยู่เสมอ เป็นสภาพที่ทนได้ยาก 3) หลักอนัตตตา-อนัตตลักษณะ-อนัตตา- ความไม่มีตัวตน หรือไม่ใช่ตัวตนความเป็นของไม่ใช่ตัวตนที่จะสามารถควบคุมกำกับได้ เพราะมีการเกิดขึ้น ตั้งอยู่ ดับไป ความเป็นไปต่าง ๆ ของสิ่งทั้งปวงนี้ย่อมเป็นไปตามธรรมชาติ อาศัยความสัมพันธ์ และความเป็นปัจจัยต่อกัน เรียกว่า กฎธรรมชาติ

2) การใช้หลักธรรมเรื่อง หลักกัมมัฐานในการฝึกและพัฒนา (พระครูใบฎีกาหสดี, 2562) ซึ่งมีหลักในการเจริญกัมมัฐานอยู่ 2 ประการ คือ การเจริญสมถกัมมัฐาน และการเจริญวิปัสสนากัมมัฐาน เพื่อให้รู้เท่าทันสังขาร ให้มองเห็นไตรลักษณ์ ย่อมทำให้จิตใจเป็นอิสระ เพราะมนุษย์เป็นสัตว์ที่ต้องฝึกและประเสริฐสุดด้วยการฝึก มนุษย์จึงจะมีศักยภาพสูงสุดในการฝึก ซึ่งหมายถึงการพัฒนาตนเอง เพื่อจะนำไปสู่ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ เมื่อมองเห็นหลักไตรลักษณ์ ได้เรียนรู้แล้วย่อมมีประโยชน์หลายประการ เช่น เรื่องของความไม่ประมาท ในความไม่มีโรคร้ายทั้งกายและใจในชีวิต ทำให้เป็นผู้มีความพยายามเพื่อก้าวไปข้างหน้าไม่สิ้นหวังและไม่เป็นทุกข์ ไม่ปล่อยตนไปตามเหตุการณ์นั้น ๆ เมื่อรู้ว่าสิ่งทั้งปวงไม่เที่ยงเป็นทุกข์ ไม่ใช่ตัวตน ยึดถือไม่ได้ และไปหลงใหลด้วยไม่ได้ รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลง ปฏิบัติต่อสิ่งทั้งปวงให้ถูกต้องด้วยความระมัดระวัง

4.2 B - Brittle เกือบทุกอย่างล้วนมีความเปราะบาง

แนวทางการรับมือปรากฏการณ์ B - Brittle เกือบทุกอย่างล้วนมีความเปราะบาง ของ Stephan Grabmeier นั้น คือ Capacity การปรับเปลี่ยนความสามารถของตนเอง ให้มีความยืดหยุ่น หลากหลาย Resilience สามารถฟื้นตัวอย่างรวดเร็ว ไม่ยอมแพ้อะไรง่าย ๆ โดยการสร้างชุดความคิด (Mindset) ที่มุ่งเรียนรู้แบบเติบโต ซึ่งหลักพุทธธรรมเพื่อใช้พัฒนา

ผู้บริหารสถานศึกษาที่สอดคล้องกับองค์ประกอบนี้ แบ่งเป็น 2 แนวทาง ได้แก่ อิทธิบาท 4 และ พละ 5 ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

1) ใช้หลักธรรมอิทธิบาท 4 เพื่อปรับพื้นฐานความคิด และให้หลักธรรมพละ 5 ในการสร้างแนวทางในการพัฒนาตน (ณัฐหทัย นิรัตติชัย, พระครูธรรมคุณ(สุทธิพงษ์ สุทธิวงโน), ณัฐชา กำแพงแก้ว (2564)) อิทธิบาท 4 หลักธรรมแห่งความสำเร็จ การสร้างความพึงพอใจ ความชอบ ความศรัทธา มีความสุข ขยันหมั่นเพียร จิตใจจดจ่อเป็นสมาธิ และมีความรับผิดชอบ ที่ทำอยู่เพื่อมุ่งสู่เป้าหมาย คือ ผลสำเร็จหรือผลสัมฤทธิ์ของงาน หลักธรรมอิทธิบาท 4 ประกอบไปด้วย ฉันทะ คือความพอใจ วิริยะ คือความพากเพียร จิตตะ คือ ความเอาใจใส่ และวิมังสา คือการพิจารณาหาเหตุผล ใช้ปัญญาสอบสวน พิจารณาใคร่ครวญตรวจสอบหาเหตุผล ตรวจสอบข้อบกพร่อง ขัดข้อง ทดลอง วางแผน คิดค้นวิธีแก้ไขปรับปรุง เพื่อจัดการดำเนินการให้ได้ผลยิ่งขึ้นไป ผู้บริหารที่ประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 มาใช้ในการพัฒนาตน คน งาน จะทำให้การพัฒนาตน คน งานนั้นบรรลุผลสำเร็จ ทำให้การทำงาน องค์กร เติบโตยิ่งขึ้นไป

2) พละ 5 ธรรมอันเป็นกำลังในการปฏิบัติหรือการทำงาน เป็นพลังแห่งความสำเร็จ เป็นหลักธรรมในการสร้างแนวทางในการพัฒนาตนเอง หรือการสร้างพลังในการทำงาน หมายถึง พลังให้เกิดความมั่นคงซึ่งเกิดจากคุณธรรมความประพฤติปฏิบัติที่เป็นหลักประกันของชีวิตทำให้เกิดความมั่นใจในตนเองจนไม่หวาดหวั่นกลัวภัยมี 5 ประการ ได้แก่ ศรัทธาพละ วิริยะพละ สติพละ สมาธิพละ ปัญญาพละ ผู้บริหารที่ยึดหลักพละ 5 ในการทำงานจะทำให้การทำงานขององค์กร ประสบความสำเร็จเพราะเป็นการทำหน้าที่ของตนอย่างสมบูรณ์แบบ ไม่สามารถมีใครมาตำหนิติเตียนได้

4.3 A -Anxious การเผชิญกับความรูสึกวิตก

การเผชิญกับความรูสึกวิตก แบ่งเป็น 2 ประเภท คือ ความวิตกกังวลประเภทที่ 1 คือ ที่ตัวเรารู้สึกกังวล ความวิตกกังวลประเภทที่ 2 คือ ที่เป็นผู้อื่นหรือสังคมรอบข้างมีความวิตกกังวล

ความวิตกกังวลประเภทที่ 1 Stephan Grabmeier รับมือด้วย Mindfulness คือ การมีสติอยู่กับปัจจุบัน เพื่อทำภารกิจตรงหน้าให้ดีที่สุดก่อน เมื่อเกิดสติแล้วก็จะค่อย ๆ ทำให้บุคคลนั้นสามารถจัดลำดับสิ่งสำคัญในชีวิตอื่น ๆ ได้ตามมา และหลักพุทธธรรมเพื่อใช้พัฒนาผู้บริหารสถานศึกษาที่สอดคล้องในการรับมือ คือ หลักธรรมสติปัฏฐาน 4 การใช้หลักธรรมสติปัฏฐาน 4 (พระครูวินัยธรศิริเชษฐ์ สิริวิฑฒโน, 2564) ประกอบด้วย กายานุปัสสนาสติปัฏฐาน

เวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน จิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน อัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน คือ การตั้งสติกำหนดพิจารณากาย ให้รู้เห็นตามเป็นจริงว่า เป็นแต่เพียงเวทนา กำหนดพิจารณาจิตให้รู้เห็นตามความเป็นจริงว่า เป็นแต่เพียงจิต กำหนดพิจารณาธรรมให้รู้เห็นตามเป็นจริงว่า เป็นแต่เพียงธรรม ไม่ใช่สัตว์บุคคลตัวตน จึงไม่ควรยึดถือสิ่งเหล่านั้น การบริหารจัดการโดยการตั้งสติกำหนดพิจารณาการในอริยาบถนั้น กำหนดลมหายใจเข้าออก ที่เรียกว่าอานาปานสติ ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญเบื้องต้นของการพัฒนาจิตและสิ่งที่สูงที่สุดในการพัฒนาจิตคือการเจริญปัญญา เป็นการใช้ความคิดในด้านที่ดี ประหารความคิดในด้านที่ไม่ดี ซึ่งในทางธรรมเรียกว่า การใคร่ครวญพิจารณาจนจิตไม่ให้หลงใหลในสิ่งสมมติบัญญัติ ซึ่งเกิดจากความคิด เมื่อรู้เห็นความคิดที่เกิดขึ้น ความพอใจและไม่พอใจในสิ่งนั้นก็จางหายไป การใช้ความคิดอย่างถูกวิธีและมองสิ่งต่าง ๆ แล้วนำมาพิจารณา ค้นคว้าสืบหาสาเหตุในสิ่งนั้น หรือนำไปแยกแยะทำการวิเคราะห์ด้วยความคิดอย่างมีระบบ จนสามารถเข้าใจและเห็นแจ้งในสิ่งนั้น ๆ ซึ่งใช้การโยนิโสมนสิการเป็นการพิจารณาเพื่อให้เห็นความไม่มีแก่นสาร จนสามารถเข้าใจประจักษ์ในสิ่งนั้น ๆ ตามความเป็นจริงของธรรมชาติ

ความวิตกกังวลประเภทที่ 2 คือ ที่เป็นผู้อื่นหรือสังคมรอบข้างมีความวิตกกังวล แนวทางการรับมือ Stephan Grabmeier รับมือด้วย Empathy เราก็ต้องเรียนรู้ที่จะเข้าใจผู้อื่นที่อยู่รอบ ๆ ตัวเราในแบบที่ว่าถ้าเราอยู่ในสถานการณ์แบบที่ผู้อื่นเผชิญจะรู้สึกอย่างไรได้บ้าง จะทำให้เราสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างถ้อยทีถ้อยอาศัยซึ่งกันและกันมากขึ้น และหลักพุทธธรรมเพื่อใช้พัฒนาผู้บริหารสถานศึกษาในยุค BANI World ในการรับมือในองค์ประกอบนี้ คือ พรหมวิหารธรรม 4 และสังฆวัตร 4 มีรายละเอียดดังนี้

1) พรหมวิหารธรรม 4 ธรรมของผู้เป็นใหญ่ เป็นธรรมประจำใจอันประเสริฐ พรหมวิหารธรรม เป็นหลักธรรมสำหรับผู้ใหญ่ ผู้ปกครอง ผู้บริหาร ที่จำเป็นต้องประจําใจ และประพฤติปฏิบัติ 4 ดังนี้ 1) เมตตา ความรักใคร่ปรารถนาดี มีไมตรี 2) กรุณา ความสงสาร คิดช่วยเหลือให้ผู้ได้ปกครองพ้นจากทุกข์ 3) มุทิตา ความเบิกบานพลอยยินดีชื่นชม เมื่อผู้อื่นประสบความสำเร็จในการทำหน้าที่การงาน 4) อุเบกขา ความวางใจเป็นกลาง อันจะทำให้ดำรงอยู่ในธรรมตามที่พิจารณาเห็นด้วยปัญญา คือ มีจิตเที่ยง

2) สังฆวัตร 4 (ณัฐหทัย นิรัตติย, พระครูธรรมคุต (สุทธิพจน์ สุทธิวจโน), ณัฐชยา กำแพงแก้ว, 2564; จันทิมา แสงแพร, พระมหาจักรพล อาจารสุโก, 2564) คือ หลักธรรมที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจผู้อื่น ผู้ไมตรีเกื้อกูล ประกอบด้วย 1) ทาน หรือเกื้อกูลด้วยการให้ 2) ปิยวาจา หรือ การใช้วาจาประสานไมตรี 3) อตถจริยา หรือ การร่วมสร้างสรรค์อุดมการณ์

4) สมานัตตา หรือ การเป็นผู้มีความสม่ำเสมอ ไม่ถือตัว ร่วมทุกข์ร่วมสุขด้วยการทำตัวเสมอต้นเสมอปลาย ปฏิบัติสม่ำเสมอในชนทั้งหลาย

ผู้บริหารที่พัฒนาตนให้เข้าใจและปฏิบัติตนเป็นผู้มีพรหมวิหาร 4 และสังกตวัตถุ 4 แล้ว จะเป็นผู้ที่เข้าใจคน มาสามารถบริหารคนได้อย่างเหมาะสม ได้ใจและเป็นที่รักของผู้ใต้บังคับบัญชา ซึ่งส่งผลให้งานนั้นเป็นไปด้วยดี องค์กรดำเนินการได้อย่างมีประสิทธิภาพ

4.4 N - Non-linear การเผชิญกับสถานการณ์ที่ไม่มีมิตรกะ ที่ชัดเจนแบบเป็นเส้นตรงของความเป็นเหตุเป็นผลกัน

แนวทางการรับมือของ Stephan Grabmeier คือ Context การนำบริบทที่เกี่ยวข้องมาวิเคราะห์ให้ครอบคลุมมากที่สุด เท่าที่จะทำได้ Adaptivity เน้นที่การปรับตัวอย่างรวดเร็ว และหลักพุทธธรรมเพื่อใช้พัฒนาผู้บริหารสถานศึกษาในยุค BANI World ในองค์ประกอบนี้ คือ หลักธรรมสติปัฏฐาน 4 ซึ่งเป็นหลักธรรมเดียวกันกับการให้หลักพุทธธรรมในการรับมือกับสภาวะ A -Anxious การเผชิญกับความรู้สึกวิตก (ข้อที่ 4.3.2)

4.5 I - Incomprehensible การพบเจอสิ่งที่เข้าใจยาก

การพบเจอสิ่งที่เข้าใจยาก ความกำกวม เข้าใจไม่ได้ ในภาวะที่ทุกอย่างไม่ได้มีความเชื่อมโยงเป็นเหตุเป็นผล การหาคำตอบจึงเกิดภาวะที่คำตอบนั้นไม่สมเหตุสมผล จึงทำให้เกิดความเข้าใจว่าตนเองไม่สามารถควบคุมทุกสิ่งได้ ข้อมูลที่มีเยอะมากไปก็อาจไม่สามารถอธิบายได้ ซึ่งแนวทางการรับมือ Stephan Grabmeier คือ การเพิ่มความโปร่งใส (Transparency) เพื่อให้สามารถวิเคราะห์เหตุและผลของสถานการณ์ต่าง ๆ ได้ชัดเจนมากขึ้น หรือหากเกินความสามารถที่จะเข้าใจได้มากกว่านี้ ให้ลองใช้การรู้และความสามารถโดยสัญชาตญาณหรือปัญญาที่เป็นประสบการณ์ส่วนบุคคล (Intuition) เข้ามาเป็นตัวช่วยอย่างระมัดระวังความอคติส่วนบุคคล

และหลักพุทธธรรมเพื่อใช้พัฒนาผู้บริหารสถานศึกษาในยุค BANI World ในองค์ประกอบนี้ คือ ขรรยาวาสธรรม 4 และหลักธรรมสติปัฏฐาน 4 ซึ่งเป็นหลักธรรมเดียวกันกับการให้หลักพุทธธรรมในการรับมือกับสภาวะ A -Anxious การเผชิญกับความรู้สึกวิตก (ข้อที่ 4.3.2) ในที่นี้จึงขอกล่าวรายละเอียดเฉพาะหลักธรรมขรรยาวาสธรรม ดังนี้

หลักขรรยาวาสธรรม 4 (ศิริพงษ์ ฐานมั่น, 2561) เป็นหลักธรรมคำสอนของคฤหัสถ์ ข้อปฏิบัติธรรมโดยตรงของคฤหัสถ์ทั้งหลาย ของผู้ครองเรือนทั้งหลาย รวมถึงผู้บริหารองค์กรสมาชิกในองค์กรทุก ๆ คน ประกอบด้วย 1) สัจจะ คือ ความจริง ดำรงมั่นอยู่ในสัจจะ เชื่อตรง เชื่อสัตย์ จริงใจ พุดจริง ทำจริง เป็นเหตุ นำมาซึ่งความเชื่อถือ หรือไว้วางใจได้ 2) ทมะ คือ ฝึกตน

ปรับปรุงตน บังคับควบคุมตนเองได้รู้จักปรับตัว และแก้ไขปรับปรุงตน ให้เจริญก้าวหน้าอยู่เสมอ รวมทั้งการยอมรับและแก้ไขสิ่งบกพร่องของตนด้วย 3) ขันติ คือ อุดหนุน อุดหนุนต่อความหนาว ร้อน หิว กระจาย ทนตรากตรำ ทนต่อความเจ็บใจทนข่มอารมณ์ของตนได้ ทนต่อความยั่ววนต่าง ๆ อุดหนุนต่ออำนาจฝ่ายต่ำ อุดหนุนต่อการทำการงาน 4) จาคะ คือ เสียสละ เอื้อเฟื้อ เกื้อกูล ช่วยเหลือ บำเพ็ญประโยชน์ สละความโกรธ ความเห็น แก่ตัว มีใจกว้างร่วมงานกับคนอื่นได้ สละอารมณ์ขุ่นมัวภายในจิตใจได้

ทมะ ธรรมข้อนี้เป็น "หัวใจ" ของธรรมข้ออื่น ๆ อีกมาก ถ้าใครขาดธรรมข้อนี้แล้ว ชีวิตจะไม่ก้าวหน้า หรือพัฒนาไม่ขึ้นเอาเลยทีเดียว ทมะ คือ ฝึกฝน หรือปรับปรุงตน หมายความว่า ใครที่มีทมะเป็นธรรมประจำในจิตใจแล้ว ก็คือสามารถที่จะฝึกฝนและปรับปรุงตนให้ดีขึ้นให้สูงขึ้นไปตามลำดับจนถึงขั้นสูงสุดได้ไม่ยากนัก ดังนั้นผู้ที่หวังความก้าวหน้าหวังความเจริญ ทั้งร่างกายและจิตใจ หวังความสุขที่สมบูรณ์ ก็จำเป็นที่จะต้องน้อมนำเอาทมะเข้ามาไว้ในตนให้ได้ แล้วธรรมข้ออื่น ๆ ก็จะมาเข้ามาเป็นแถว ก็คือชีวิตก็ย่อมจะประสบความสำเร็จ ไม่เฉพาะของผู้ครองเรือนเท่านั้น แม้แต่ผู้บริหารองค์กร พนักงานในองค์กร และผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียกับองค์กร ถ้าได้ใช้หลักธรรมนี้ ก็ประสบความสำเร็จถือว่าเป็นผู้ที่มีการครองเรือนครองธรรมในการทำงานร่วมกันได้

5. บทสรุป

ยุค BANI World เป็นยุคโลกแห่งความเปราะบางของผู้คนในสังคม โดยเฉพาะด้านจิตใจที่เต็มไปด้วยความหดหู่ เครียด วิตกกังวล ส่งผลกระทบในวงกว้าง โดยอย่างยิ่งต่อประสิทธิภาพในการทำงาน การขับเคลื่อนขององค์กร ผู้บริหารระดับต่าง ๆ ล้วนมีความสำคัญอย่างยิ่งเนื่องจากมีบทบาทสำคัญในการรับผิดชอบต่อความสำเร็จขององค์กร โดยเริ่มจากการวางแผน การดำเนินการ การประเมินผล และการปรับปรุง พัฒนางานต่าง ๆ ขององค์กรให้บรรลุเป้าหมาย ดังนั้นผู้บริหารต้องมีความรู้ความสามารถ และคุณลักษณะต่าง ๆ ที่จะนำพาให้หน่วยงานหรือองค์กรทางการศึกษามุ่งไปสู่ความสำเร็จ ก้าวทันการเปลี่ยนแปลงของสังคมอย่างมีคุณภาพ ผู้บริหารในยุค BANI World จึงจำเป็นต้องเรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ และพัฒนาตนเองอยู่เสมอเพื่อปรับตนเองและองค์กรให้มีความเหมาะสมกับยุค โดยเฉพาะยุค BANI World และได้มีนักวิชาการชาวตะวันตก Stephan Grabmeier กล่าวถึงแนวทางการรับมือในยุค BANI World ว่า ต้องปรับเปลี่ยนความสามารถ

(Capacity) ของตนเอง และสามารถฟื้นตัวได้เร็ว (Resilience) การมีสติ (Mindfulness) อยู่กับปัจจุบัน เรียนรู้ที่จะเข้าใจผู้อื่นที่อยู่รอบ ๆ ตัวเรา (Empathy) นำบริบท (Context) ที่เกี่ยวข้องมาวิเคราะห์ให้ครอบคลุมมากที่สุด และเน้นที่การปรับตัว (Adaptivity) การเพิ่มความโปร่งใส (Transparency) การรู้และใช้ความสามารถโดยสัญชาตญาณหรือปัญญาที่เป็นประสบการณ์ส่วนบุคคล (Intuition) ซึ่งสอดคล้องกับหลักพุทธธรรมหลายหลักธรรมที่สามารถนำมาปรับประยุกต์ใช้ได้เช่นกัน ได้แก่ การเข้าใจกฎไตรลักษณ์ หลักกัมมฏฐาน อิทธิบาท 4 พละสติปัฏฐาน 4 พรหมวิหารธรรม 4 สังหวัตถุ 4 และฆราวาสธรรม 4 เป็นต้น ซึ่งผู้บริหารสามารถนำหลักพุทธธรรมดังกล่าวมาเป็นเครื่องมือในการพัฒนาตนเองให้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นได้ เพราะเมื่อผู้บริหารเป็นผู้เปี่ยมไปด้วยคุณธรรมที่เหมาะสมกับกาล ย่อมส่งผลให้สมาชิก ทีมงาน และองค์กรมั่นใจว่ามีความพร้อมในการรับมือกับทุกสถานการณ์ที่จะเกิดขึ้นในปัจจุบันและอนาคต

เอกสารอ้างอิง

- กิติ ตยัคคานนท์. (2532). **นักบริหารทันสมัย**. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร: บัตเตอร์ฟลาย.
- กิติ ตยัคคานนท์. (2543). **เทคนิคการสร้างภาวะผู้นำ**. พิมพ์ครั้งที่ 10. กรุงเทพมหานคร: เพลออักษร.
- จันทิมา แสงแพร, พระมหาจักรพล อาจารสุโก. (2564). **หลักธรรมกับการเยียวยาจิตใจต่อสภาวะซึมเศร้าของผู้สูงอายุ**. การประชุมนำเสนอผลงานวิจัยบัณฑิตศึกษาระดับชาติ ครั้งที่ 19 และระดับนานาชาติ ครั้งที่ 3 ประจำปี 2564
- จิราเจต วิเศษดอนหวาย. (2565). **ลาก่อน VUCA มาแล้ว BANI : ชวน ผอ. ปรับตัวและโรงเรียนให้ทันการเปลี่ยนแปลง**. ค้นเมื่อวันที่ 1 สิงหาคม 2566 จาก <https://www.educathai.com>
- ณัฐหทัย นีรติศัย, พระครูธรรมคุณ (สุทธิพนธ์ สุทธิจิราโน), ณัฐชยา กำแพงแก้ว. (2564). **การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมใน. ภาพการณ์หมดไฟในการทำงาน**. วารสารสถาบันวิจัยญาณสังวร ปีที่ 12 ฉบับที่ 2 กรกฎาคม 2564 - ธันวาคม 2564
- ธีระ รุญเจริญ. (2550). **ความเป็นมืออาชีพในการจัดและบริหารการศึกษายุคปฏิรูปการศึกษา**. กรุงเทพมหานคร : ข้าวฟ่าง.
- ปกรณ ปรียากร. (2538). **ทฤษฎีและแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาในการบริหารการพัฒนา**. กรุงเทพฯ : สามเจริญพานิช.
- ประเวศ วะสี. (2541). **พุทธธรรมกับสังคม**. กรุงเทพฯ: หมอชาวบ้าน.

- ปราณี รื่นทอง. (2550). **ความพึงพอใจของครูที่มีต่อพฤติกรรมความเป็นผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัด สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาลพบุรี เขต 2**. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรเวศน์. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรเวศน์.
- พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน. (2525). **พจนานุกรม**. (พิมพ์ครั้งที่ 6). กรุงเทพฯ: อักษรเจริญทัศน์.
- พุทธทาสภิกขุ. (2497). **ขุมนมปาฐกถาชุดพุทธธรรม**. สุราษฎร์ธานี: ธรรมทานมูลนิธิ
- พระครูวินัยธรศิริเชษฐ์ สิริวิฑูโร. (2564). **การพัฒนาจิตใฝ่บุญโดยใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา**. วารสารมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ปีที่ 8 ฉบับที่ 7 เดือนกรกฎาคม 2564
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ปอ. ปยุตฺโต). (2551). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระธรรมปิฎก (ปอ. ปยุตฺโต). (2542). **พุทธธรรม : ฉบับขยายความ**. (พิมพ์ครั้งที่ 8). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์สหธรรมิก.
- พระปรโมทย์ วาทโกวิโท (2566) . "VUCA" ตกยุคสู่ "BANI" ยุคเปราะบาง วงวิชาการ "ม.ดองกุก" ถกมหาวิทยาลัยพุทธจจะ. เยียวยาสังคมอย่างไร. ค้นเมื่อวันที่ 1 สิงหาคม 2566 จาก <https://www.banmuang.co.th/news/education/337909>
- พระมหาวัชรชัย อภิขโย (สงเสริม) และ จักรี ศรีจารุเมธีญา. (2564). **การบริหารงานตามแนวหลักพุทธธรรม**. วารสารวิชาการ. รัตนบุศย์ ปีที่ 3 ฉบับที่ 3 กันยายน 2564 - ธันวาคม 2564.
- พระมหามงคล สารินทร. (มปป.). **การบริหารงานตามแนวพุทธธรรม**. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิตภาควิชาการบริหาร. การศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
- พระมหาธุดิธ รุ่งชัยวิฑูร. (2557). **การพัฒนาประสิทธิภาพการทำงานเชิงพุทธ**. วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต. สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระราชธรรมวาที (ชัยวัฒน์ ธรรมพยุภูมิ). (มปป.). **ลีลา วาทีธรรม**. กรุงเทพมหานคร : สถาบันบันลือธรรม.
- มาลินี สวยคำขาว. (2566). **หลักการบริหารองค์การโดยใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา : ครองตนครองคน ครองงาน**. ค้นเมื่อวันที่ 1 สิงหาคม 2566 จาก <https://www.onab.go.th/th/content/category/index/id/1049>
- มันเกียรติ โกศลนิตติวงศ์. (2541). **พุทธธรรม : ทฤษฎีและเทคนิคการให้คำปรึกษา**. กรุงเทพฯ: สุวีริยาสาส์น

- รุ่งทิวา แย้มรุ่ง กิตติชัย สุธาสีโนบล และพัฒน์นรี จันทราภิรมย์ (2565). ยุคการเปลี่ยนแปลงของโลกกับ **ความท้าทายในการ. เด็กปฐมวัย**. วารสารคหศึกษาศาสตร์ปีที่ 65 ฉบับที่ 2.
- ศิริพงษ์ ฐานัน (2561). **การเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมในศตวรรษที่ 21 เพื่อรองรับองค์การแห่งยุค เศรษฐกิจดิจิทัล**. วารสารวไลยอลงกรณ์ปริทัศน์ สำนักส่งเสริมวิชาการและงานทะเบียน มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์.
- สำนักงานราชบัณฑิตยสภา. (2554). การพัฒนา. ค้นเมื่อวันที่ 1 สิงหาคม 2566 จาก <https://dictionary.orst.go.th/>
- สนธยา พลศรี. (2547). **ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน**. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์
- สัญญา สัญญาวิวัฒน์ และ ชาย สัญญาวิวัฒน์ (2550). **การบริหารจัดการแนวพุทธ**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุพัตรารังคะวงษ์. (2565). **ภาวะผู้นำในศตวรรษที่ 21 ของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่ การศึกษาประถมศึกษาอุตรธานี เขต 2**. วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย.
- สุพภรณ์ กันยะดีบ. (2560). **หลักพุทธธรรมกับการเสริมสร้างสุขภาพผู้สูงอายุ : กรณีศึกษา สถานปฏิบัติธรรมแห่งหนึ่ง**. วิทยานิพนธ์ปริญญาสาธรรณสุขมหาบัณฑิต วิชาเอกการจัดการสร้างเสริมสุขภาพ คณะสาธรรณสุขศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- สุภาวดี สอนกลาง. (2565). **คุณลักษณะของผู้บริหารสถานศึกษาศตวรรษที่ 21 โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญ สังกัด สำนักงานเขตการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา 7 . วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย.**
- Grabmeier, S. (2020). **BANI versus VUCA: a new acronym to describe the world**. เมื่อวันที่ 1 สิงหาคม 2566 จาก <https://stephangrabmeier.de/bani-versus-vuca>
- Marian Temmen (2021). **BANI vs VUCA— a new acronym for a new world**. เมื่อวันที่ 1 สิงหาคม 2566 จาก <https://marian-temmen.medium.com/bani-vs-vuca-a-new-acronym-for-a-new-world-59c7be2dddce>

ภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาในยุคไร้พรมแดน

Leadership Characteristics of School Administrators in the Borderless Era

นายพิชิต สพลาก

พระครูสุธีจริยวัฒน์ ผศ.ดร.

มหาวิทยาลัยมกุฏราชวิทยาลัยวิทยาเขตอีสาน

บทคัดย่อ

บทความนี้อธิบายถึงการเปลี่ยนแปลงและความผันผวนในทุกด้านของชีวิต การเป็นผู้นำและนักบริหารมืออาชีพในยุคไร้พรมแดนเริ่มมีความสำคัญอย่างมาก การเป็นผู้นำในยุคนี้คือการเตรียมพร้อมตัวเองให้เหมาะสมกับสภาวะแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว การพัฒนาทักษะและความสามารถให้เข้ากับภาวะที่เปลี่ยนไปอย่างต่อเนื่องเป็นสิ่งสำคัญที่สุด การเป็นผู้นำในยุคนี้ต้องมีความเชื่อมั่นในการตัดสินใจและมีความสามารถในการปรับตัวอย่างรวดเร็ว การเรียนรู้และพัฒนาตนเองตลอดเวลาเป็นสิ่งสำคัญ เพราะข้อมูลและความรู้เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว และผู้นำควรเป็นตัวอย่างในการเรียนรู้และการพัฒนาให้กับทีมของตน นอกจากนี้ความเป็นนักบริหารมืออาชีพในยุคไร้พรมแดนยังต้องมีความคิดสร้างสรรค์และความสามารถในการแก้ปัญหาที่ซับซ้อน การทำงานร่วมกับทีมและการสร้างสัมพันธ์ระหว่างบุคคลเป็นสิ่งสำคัญอย่างมาก เนื่องจากการสื่อสารและการทำงานร่วมกันเป็นปัจจัยที่สำคัญในการสร้างความสำเร็จในองค์กร เพื่อที่จะเป็นผู้นำและนักบริหารมืออาชีพที่ประสบความสำเร็จในยุคไร้พรมแดน เราควรเรียนรู้การใช้เทคโนโลยีและข้อมูลในการตัดสินใจและการบริหารงาน และเราควรพัฒนาทักษะระดับสูงในการคิดวิเคราะห์และแก้ปัญหา การเรียนรู้และพัฒนาตนเองตลอดเวลาเป็นสิ่งสำคัญ เพราะข้อมูลและความรู้เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว และผู้นำควรเป็นตัวอย่างในการเรียนรู้และการพัฒนาให้กับทีมของตน สรุปได้ว่า การเป็นผู้นำและนักบริหารมืออาชีพในยุคไร้พรมแดนต้องมีความยืดหยุ่นในการปรับตัวเพื่อรับมือกับความเปลี่ยนแปลงที่กำลังเกิดขึ้น

อย่างรวดเร็ว และต้องมีความคิดสร้างสรรค์และความสามารถในการแก้ไขปัญหา การเรียนรู้ และพัฒนาตนเองเป็นสิ่งสำคัญในยุคนี้เพื่อความสำเร็จในบทบาทนี้

คำสำคัญ : ภาวะผู้นำ, ผู้บริหารสถานศึกษา, ยุคไร้พรมแดน

Abstract

This article discusses the changes and fluctuations in various aspects of life. Being a leader and a professional manager in the era of uncertainty has become increasingly important. Leadership in this era means preparing oneself to adapt to a rapidly changing environment. Developing skills and abilities to cope with continuously evolving circumstances is crucial. Leaders today must have confidence in decision-making and the ability to adapt quickly. Continuous learning and self-development are paramount because information and knowledge are changing rapidly. Leaders should set an example for their teams in terms of learning and development. Additionally, professional managers in this era need to be creative thinkers and adept problem solvers. Collaborating with teams and building interpersonal relationships are of utmost importance since effective communication and teamwork are critical factors in achieving success within organizations. To be successful leaders and professional managers in this ever-changing landscape, we must learn to utilize technology and data for decision-making and management. Developing advanced analytical and problem-solving skills is essential, as knowledge and information change rapidly. Leaders should serve as role models for learning and self-improvement for their teams. In summary, adaptability to rapid change and the ability to think creatively and solve complex problems are crucial for leadership and professional

management in this era of uncertainty. Continuous learning and self-development are key to success in these roles.

Keywords: Leadership, School administrators, Borderless era

บทนำ

ในยุคที่เทคโนโลยีและการสื่อสารก้าวล้ำไปอย่างรวดเร็ว ภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาต้องเผชิญกับความท้าทายใหม่ ๆ ที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงในแวดวงการศึกษาและสังคมโดยรวม ยุคปัจจุบันซึ่งเราเรียกว่า "ยุคไร้พรมแดน" นั้นไม่เพียงหมายถึงการเชื่อมต่อทางเทคโนโลยีที่ไร้ขีดจำกัด แต่ยังหมายถึงการเปิดโอกาสและการแลกเปลี่ยนความรู้ที่ไม่มีข้อจำกัดทางภูมิศาสตร์ วัฒนธรรม หรือองค์กรภาวะผู้นำในบริบทของสถานศึกษาในยุคไร้พรมแดนต้องมีการปรับตัวและพัฒนาอย่างต่อเนื่องเพื่อรับมือกับความเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ การเป็นผู้นำที่มีประสิทธิภาพในปัจจุบันไม่เพียงแค่การจัดการภายในองค์กร แต่ยังต้องสามารถนำพาสถานศึกษาให้สามารถแข่งขันและเติบโตในระดับที่สูงขึ้นผ่านการใช้ทรัพยากรและโอกาสที่หลากหลายการบริหารสถานศึกษาในยุคไร้พรมแดนไม่เพียงแต่ต้องมุ่งเน้นที่การพัฒนาคุณภาพการศึกษาและการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ แต่ยังต้องคำนึงถึงการสร้างความร่วมมือข้ามเขตแดน การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการเรียนรู้ที่ทันสมัย และการปรับตัวตามแนวโน้มและความต้องการของนักเรียนในยุคใหม่ การมีวิสัยทัศน์ที่กว้างไกล การเปิดรับนวัตกรรม และการเสริมสร้างทักษะการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพจะเป็นปัจจัยสำคัญในการนำพาสถานศึกษาให้ประสบความสำเร็จในยุคนี้

บทความนี้จะอธิบายบทบาทของภาวะผู้นำในบริบทของการศึกษาในยุคไร้พรมแดน รวมถึงความท้าทายและโอกาสที่ผู้บริหารสถานศึกษาจะต้องเผชิญ และวิธีการที่พวกเขาสามารถใช้เพื่อให้สถานศึกษาของตนสามารถเจริญเติบโตและก้าวข้ามขีดจำกัดทางภูมิศาสตร์และเทคโนโลยีได้อย่างมีประสิทธิภาพ

1. ความหมายและผลกระทบของยุคไร้พรมแดน

1.1 ความหมายของยุคไร้พรมแดน

"ยุคไร้พรมแดน" หมายถึงสถานการณ์หรือสภาวะที่ไม่มีเขตแบ่งกันหรือขอบเขตชัดเจน หรือสถานการณ์ที่เกิดขึ้นโดยไม่มีขีดจำกัดหรือขอบเขตที่ชัดเจน เป็นเวลานานหรือไม่มีการจำกัดเวลา ทำให้สิ่งต่าง ๆ ผสมผสานหรือเชื่อมโยงกันอย่างอิสระ บางครั้งอาจเรียกว่า "เป็นนิรันดร์" หรือ "เป็นยุคแห่งความไม่แน่นอน" ด้วยความหมายนี้ เราจะพบว่าสายงานทั้งหลายและด้านต่าง ๆ ในสังคมกำลังเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ไม่ว่าจะเป็นด้านเทคโนโลยี การเศรษฐกิจ การสังคม หรือการวัฒนธรรม ในบริบทของการเป็นผู้นำและบริหารในยุคไร้พรมแดน การเผชิญกับความไม่แน่นอนและการเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็วเป็นสิ่งที่ค่อนข้างธรรมดา ผู้นำจะต้องมีความยืดหยุ่นในการปรับตัวและมีความเป็นนักบริหารมืออาชีพที่มีความรู้ความสามารถในการนำเสนอแนวคิดใหม่ ๆ และการดำเนินการที่ตอบสนองกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่อง การปรับตัวให้เข้ากับยุคไร้พรมแดนส่วนใหญ่ก็เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้และการพัฒนาทักษะใหม่ ๆ ที่เกี่ยวข้อง กับเทคโนโลยีและการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ไม่ว่าจะเป็นการเรียนรู้เกี่ยวกับการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีใหม่ การเรียนรู้ทักษะด้านการนำทีมและการบริหารจัดการที่เหมาะสมในสภาวะที่ไม่แน่นอน หรือการเรียนรู้วิธีการนำเสนอและสื่อสารแนวคิดให้เข้าใจกันได้ดียิ่งขึ้นในสภาวะที่สมาชิกในทีมหรือองค์กรมีความแตกต่าง นับตั้งแต่ยุคไร้พรมแดนเป็นต้นมา การที่เราต้องรับมือกับความผันผวนและความหลากหลายในทุกด้านของชีวิตมากขึ้น การเป็นผู้นำและนักบริหารมืออาชีพที่มีความสามารถในการเรียนรู้และปรับตัวกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงเป็นสิ่งสำคัญในการนำองค์กรหรือทีมของตนไปสู่ความสำเร็จในยุคนี้

1.2 ผลกระทบของยุคไร้พรมแดน

ยุคไร้พรมแดนนี้มีผลกระทบต่อหลายด้านของสังคม การเศรษฐกิจ การเทคโนโลยี การวัฒนธรรม และอื่น ๆ ดังนี้

1.2.1 การเปลี่ยนแปลงเทคโนโลยี: ยุคไร้พรมแดนเป็นยุคที่เทคโนโลยีก้าวหน้า

เป็นอย่างมาก การพัฒนาและการใช้เทคโนโลยีใหม่ ๆ เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นอยู่เสมอ นั้นส่งผลให้การทำงานและการดำเนินชีวิตปรับตัวเข้ากับเทคโนโลยีใหม่ การเป็นคนรู้เท่าทันเทคโนโลยีมีความสำคัญในการเข้าถึงโอกาสใหม่ ๆ และการรองรับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอยู่เสมอ

1.2.2 การเปลี่ยนแปลงในการทำงาน: การเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีได้ส่งผลให้รูปแบบการทำงานเปลี่ยนแปลงไปด้วย งานที่เก่าเปลี่ยนหายไป และงานใหม่เกิดขึ้น การทำงานร่วมกับเทคโนโลยีและการทำงานร่วมกับบุคคลมีความสำคัญเท่าเทียมกัน นอกจากนี้ยังมีการพัฒนาการทำงานอัตโนมัติและการใช้ระบบปัญญาประดิษฐ์ในการดำเนินกิจกรรมทางธุรกิจ

1.2.3 การเปลี่ยนแปลงในธุรกิจและอุตสาหกรรม: สถานการณ์ไร้พรมแดนส่งผลให้อุตสาหกรรมและธุรกิจต้องปรับตัวเพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลง การค้าขายออนไลน์ การสร้างระบบการจัดส่งที่เร็วและมีประสิทธิภาพ การเปลี่ยนแปลงแบบครีเอทีฟในการออกแบบผลิตภัณฑ์ และอื่น ๆ เป็นตัวอย่างของการปรับตัวให้เข้ากับยุคนี้

1.2.4 การเปลี่ยนแปลงในการสื่อสาร: เทคโนโลยีที่ก้าวไปข้างหน้าได้ทำให้การสื่อสารเปลี่ยนแปลงไป มีการใช้โซเชียลมีเดีย แพลตฟอร์มออนไลน์ และเทคโนโลยีการสื่อสารที่ทันสมัย ทำให้ข้อมูลและความคิดเห็นมีการกระจายแพร่อย่างรวดเร็ว

1.2.5 การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม: ยุคไร้พรมแดนเป็นช่วงเวลาที่เราเห็นการเปลี่ยนแปลงในค่านิยม วัฒนธรรม และรูปแบบการใช้ชีวิต เป็นต้น มีการเปลี่ยนแปลงในวิถีชีวิต เช่น การทำงานจากที่ทำงาน เรื่องความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล เป็นต้น

1.2.6 ผลกระทบทางเศรษฐกิจ: การเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีและการทำงานมีผลกระทบต่อเศรษฐกิจอย่างมาก การรวมกันระหว่างเทคโนโลยีและธุรกิจในหลาย ๆ ด้าน อาทิเช่น การค้าขายออนไลน์ การพัฒนาสินค้าและบริการใหม่ๆ

2 . ความหมายและความสำคัญและบทบาทของผู้บริหารสถานศึกษา

2.1 ความหมายและความสำคัญของผู้บริหารสถานศึกษา

สำนักงานเลขาธิการคุรุสภา (2540: 2) ได้กล่าวถึง ผู้บริหารสถานศึกษาว่า ผู้บริหารการศึกษาหรือ"ผู้จัดการ" ทางการศึกษาเพื่อให้ครูและบุคลากรอื่นๆ ดำเนินการพัฒนาเด็ก และเยาวชนให้เป็นไปตามจุดมุ่งหมายของการศึกษา และตามความคาดหวังของสังคม

จำลอง นักพ่อน (2543: 60) ได้ให้ความหมายผู้บริหารสถานศึกษาไว้ว่า ผู้บริหารสถานศึกษาจะต้องเป็นผู้มีความรู้ ความสามารถในการบริหารการศึกษาได้อย่างยอดเยี่ยม สามารถทำให้เป้าหมายหรืออุดมการณ์ทางการศึกษาขององค์กรที่กำหนดไว้ บรรลุผลได้อย่างมีประสิทธิภาพต้องเป็นผู้มีทั้ง "ศาสตร์" และ "ศิลป์" ในการปฏิบัติงานอย่างสูงสุดจนเป็นแบบอย่าง และเป็นตัวแบบที่ดีแก่ผู้บริหารสถานศึกษาอื่นๆ และองค์กรอื่นๆต่อไปได้

ถวิล อรัญเวศ (2545: 17) ได้ให้ความหมายผู้บริหารสถานศึกษาไว้ว่า บุคคลที่เป็นการบริหารจริงๆ เช่นมีประวัติผลงานการบริหารมาอย่างโดดเด่นเป็นที่ยอมรับของสังคม สามารถบริหารงานได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล จนได้รับการยอมรับทั้งระดับหน่วยงาน ระดับอำเภอ ระดับจังหวัด หรือแม้กระทั่งระดับชาติ

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2549: 8) ได้กล่าวว่าผู้บริหารการศึกษา หมายถึงบุคลากรวิชาชีพที่รับผิดชอบการบริหารสถานศึกษาแต่ละแห่งทั้งของรัฐและเอกชนจากความหมายที่กล่าวมานั้นสรุปได้ว่า ผู้บริหารสถานศึกษา หมายถึง บุคคลที่มีหน้าที่รับผิดชอบในการวางแผน, จัดการ, และควบคุมการดำเนินงานในสถานศึกษา เช่น โรงเรียนหรือวิทยาลัย เพื่อให้การเรียนการสอนและการดำเนินงานต่างๆ เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและสอดคล้องกับเป้าหมายของสถานศึกษา ผู้บริหารสถานศึกษามักจะมีบทบาทในการกำหนดนโยบาย การจัดสรรทรัพยากร การดูแลบุคลากร และการพัฒนาคุณภาพการศึกษา โดยรวมแล้วเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนและพัฒนาสถานศึกษาให้ก้าวหน้าและประสบความสำเร็จตามเป้าหมายที่ตั้งไว้

2.2 บทบาทของผู้บริหารสถานศึกษา

กระทรวงศึกษาธิการ (2542: 64 - 65) ได้กล่าวถึงบทบาทหน้าที่ของผู้บริหารสถานศึกษาไว้ดังนี้

- 1) บทบาทเป็นผู้บังคับบัญชาของข้าราชการในสถานศึกษาที่ดูแลรับผิดชอบ
บทบาทเป็นผู้ดูแลรับผิดชอบการจัดการศึกษาของสถานศึกษา
- 2) บทบาทเป็นผู้กำกับตรวจสอบ ติดตาม และประเมินผลการดำเนินงานของ
บุคลากรในสถานศึกษา ให้ดำเนินงานเป็นไปตามนโยบาย คุณภาพ และมาตรฐานการศึกษาของ
กระทรวง

3) บทบาทเป็นผู้ระดมสรรพกำลัง และทรัพยากรต่างๆ จากท้องถิ่นมาใช้ในการ
การจัดและพัฒนาศึกษาของสถานศึกษา

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2549: 32) ได้กล่าวถึงบทบาทหน้าที่
ของผู้บริหารสถานศึกษาในแบบการบริหารที่ใช้สถานศึกษาว่าจะต้องมีบทบาท ดังนี้

- 1) เป็นผู้นำการพัฒนาไปสู่เป้าหมาย
- 2) เป็นผู้กระตุ้นและชักนำการใช้กำลังคน
- 3) เป็นผู้พัฒนาทรัพยากร
- 4) เป็นผู้พัฒนาเป้าหมายใหม่ๆ ของสถานศึกษาโดยร่วมมือและเกี่ยวข้องกับ
ฝ่ายต่าง ๆ

5) เป็นผู้แสวงหาทรัพยากรในการพัฒนาสถานศึกษา

สมหวัง พิธิยานุวัฒน์ (2543: 42) ได้กล่าวถึงบทบาทผู้บริหารสถานศึกษาจะต้องรู้
และเข้าใจหัวใจของการเรียนรู้ของนักเรียน ดังนั้นผู้บริหารสถานศึกษาจึงต้องมีบทบาท
การเป็นผู้นำในการดำเนินงาน ดังนี้

- 1) เป็นผู้วางนโยบายชัดเจนเกี่ยวกับการเรียนรู้ที่ยึดผู้เรียนเป็นสำคัญที่สุด
- 2) เป็นผู้วางแผนการปฏิบัติให้ชัดเจนให้สอดคล้องกับหลักนโยบายที่วางไว้
- 3) เป็นผู้สร้างกลไกในการจัดระบบการเรียนรู้ที่ครบวงจร คือ มีการจัดวิธีการ

เรียนการสอนของครู แนวทางการจัดหลักสูตรใหม่ระบบการวัดผลและประเมินผล
การจัดสภาพแวดล้อมการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองและชุมชน

4) เป็นผู้วางระบบมาตรฐานการจัดการศึกษา

5) เป็นผู้วางระบบการตรวจสอบคุณภาพการเรียนรู้ที่ชัดเจน เกี่ยวกับคุณภาพ การเรียนรู้กระบวนการเรียนรู้ ทั้งสิ่งที่เป็นทักษะพื้นฐานสำคัญ และสิ่งที่เป็นความต้องการ ทางการศึกษาของนักเรียน ทั้งจากภายนอกและภายในสถานศึกษา

ธีระ รุญเจริญ (2544 ก.: 37 - 38) ได้กล่าวไว้ว่า ผู้บริหารสถานศึกษาต้องมีบทบาท ในการบริหารสถานศึกษาดังต่อไปนี้

1) การเป็นผู้นำทางวิชาการ ผู้บริหารสถานศึกษา ควรปฏิบัติตนเป็นแบบอย่าง ของผู้นำการเปลี่ยนแปลงโดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้นำทางวิชาการ โดยให้ความสำคัญต่อการส่งเสริม และสนับสนุนการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญตามหมวด 4 ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 และมีการวางแผนนโยบาย และยุทธศาสตร์เพื่อการเรียนรู้ของสถานศึกษาอย่างชัดเจนและ สะดวกต่อการนำไปปฏิบัติให้คำปรึกษาแนะนำ และสร้างพลังความร่วมมือของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง เพื่อการเรียนรู้ซึ่งจะนำไปสู่การศึกษา

2) การบริหารงานแบบมีส่วนร่วม ผู้บริหารสถานศึกษามีการบริหารงานอย่าง อิสระให้เกิดความคล่องตัวในการบริหาร และบริหารงานในรูปแบบของคณะกรรมการ สถานศึกษา โดยเน้นการมีส่วนร่วมทั้งครู และบุคลากรภายในสถานศึกษา บุคคลและหน่วยงาน ภายนอก สถานศึกษาทั้งหน่วยงานของภาครัฐและเอกชน อาทิ ครูบุคลากร พ่อแม่ ผู้ปกครอง ชุมชนและองค์กรต่างๆ

3) การเป็นผู้อำนวยความสะดวก ผู้บริหารสถานศึกษา เป็นผู้อำนวยความสะดวก ให้แก่บุคลากรในสถานศึกษา และผู้เกี่ยวข้องทั้งทางด้านวิชาการ อาทิ การจัดสื่อต่างๆ เช่น หนังสือตำรา เกม เทคโนโลยีช่วยการเรียนการสอน และอุปกรณ์ส่งเสริมการเรียนรู้ต่างๆ ตลอดจนการให้บริการและการจัดสภาพแวดล้อมแห่งการเรียนรู้ เช่น แหล่งเรียนรู้ และศูนย์การ เรียน ที่ผู้เรียนสามารถแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง และจัดบรรยากาศของสถานศึกษาให้อบอุ่น เพื่อให้ผู้เรียนมีความรักที่จะเรียนรู้ และรู้จักแสวงหาความรู้

4) การส่งเสริมการพัฒนาครูและบุคลากร ผู้บริหารสถานศึกษามีการพัฒนาครูและบุคลากรในสถานศึกษาอย่างต่อเนื่อง โดยส่งเสริมให้ครูเข้ารับการฝึกอบรม เข้าร่วมประชุมสัมมนา และไปทัศนศึกษา เพื่อเพิ่มพูนความรู้และประสบการณ์ให้ทันต่อสถานการณ์ความเจริญก้าวหน้าและความเปลี่ยนแปลงของโลก และเพื่อสามารถนำมาประยุกต์ และปรับปรุงการจัดการเรียนการสอนให้ดีขึ้น รวมทั้งส่งเสริมการพัฒนาบุคลากรในสถานศึกษาแห่งอื่น ๆ ตามความเหมาะสม

5) การประสานความสัมพันธ์ ผู้บริหารสถานศึกษามีการประสานงานและสร้างความสัมพันธ์อันดีกับทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องในสถานศึกษา และนอกสถานศึกษา เพื่อสร้างเครือข่ายสนับสนุนทรัพยากรต่างๆ ได้แก่ ทรัพยากรงบประมาณ ทรัพยากรบุคคล อาทิ ผู้เชี่ยวชาญ ผู้มีความรู้และประสบการณ์พิเศษที่สถานศึกษาต้องการให้มาช่วยพัฒนาสถานศึกษาทรัพยากรด้านการเรียนการสอนและกิจกรรมต่าง ๆ เช่น อุปกรณ์การเรียนการสอน อุปกรณ์กีฬา สื่อ เกมและเทคโนโลยีที่ทันสมัย

6) การสร้างแรงจูงใจ ผู้บริหารสถานศึกษาเป็นผู้มีทัศนคติในเชิงบวกกับผู้ร่วมงานมีความยืดหยุ่นในการทำงาน สร้างความเชื่อมั่น และเข้าใจในความต้องการของฝ่ายต่าง ๆ ให้ความสำคัญในความพยายามของทีมงานและการยกย่องให้รางวัล

สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา (2548: 11) ได้กำหนดบทบาทหน้าที่ของผู้บริหารสถานศึกษาไว้ 6 ประการ คือ

1) บทบาทหน้าที่ในการกำหนดวัตถุประสงค์นโยบาย และเป้าหมายของสถานศึกษา

2) บทบาทหน้าที่ในการจัดกิจกรรมในการบริหารต่างๆ เพื่อให้สถานศึกษาบรรลุวัตถุประสงค์ตามนโยบายและเป้าหมายที่กำหนดไว้

3) บทบาทหน้าที่ในการนำการปฏิบัติงานของบุคลากรในสถานศึกษาให้เกิดประสิทธิภาพ

4) บทบาทหน้าที่ในการสร้างขวัญและกำลังใจและสร้างความสุขในการทำงานให้กับบุคลากรในสถานศึกษา

5) บทบาทหน้าที่ในการสร้างความร่วมมือ ระดมทุนสมอง และสติปัญญาของบุคลากรในสถานศึกษาและชุมชนเพื่อการบริหาร

6) บทบาทหน้าที่ในการจัดหาทรัพยากร ควบคุมกำกับ และติดตามบุคลากรในการใช้ทรัพยากรให้เป็นประโยชน์อย่างเหมาะสมและมีประสิทธิภาพ

จากความหมายที่กล่าวมานั้นสรุปได้ว่า บทบาทของผู้บริหารสถานศึกษาเป็นกุญแจสำคัญในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาและความสำเร็จของสถานศึกษา ผู้บริหารมีหน้าที่หลักในการวางแผนกลยุทธ์และกำหนดวิสัยทัศน์ที่ชัดเจนเพื่อให้สถานศึกษาสามารถบรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้ การบริหารจัดการทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ เช่น งบประมาณ บุคลากร และอุปกรณ์การเรียนการสอน เป็นสิ่งจำเป็นเพื่อให้การดำเนินงานราบรื่น

นอกจากนี้ ผู้บริหารยังต้องมุ่งมั่นในการพัฒนาบุคลากร โดยการสนับสนุนการฝึกอบรมและการพัฒนาอาชีพ เพื่อให้ครูสามารถนำเสนอการเรียนการสอนที่ทันสมัยและมีคุณภาพ การสร้างบรรยากาศการเรียนรู้ที่เอื้อต่อการเจริญเติบโตของนักเรียนก็เป็นอีกหนึ่งบทบาทที่สำคัญ ซึ่งรวมถึงการสร้างสภาพแวดล้อมที่ปลอดภัยและสนับสนุน

การสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างสถานศึกษาและชุมชนก็เป็นบทบาทที่สำคัญ ซึ่งช่วยสนับสนุนการศึกษาของนักเรียนและสร้างการร่วมมือที่เป็นประโยชน์ โดยรวมแล้ว บทบาทของผู้บริหารสถานศึกษานั้นประกอบด้วยวางแผน การจัดการ การพัฒนา และการสร้างความสัมพันธ์ที่แข็งแกร่ง เพื่อให้สถานศึกษาสามารถเติบโตและประสบความสำเร็จในทุกรายละเอียดของการศึกษา

3.ความหมายและบทบาทของภาวะผู้นำ

3.1 ความหมายของภาวะผู้นำ

คาดว่า ผู้นำ (Leader) และภาวะผู้นำ (Leadership) มีความหมายที่แตกต่างกัน และมีประวัติที่ยาวนานมาก คาดว่า “ผู้นำ” ปรากฏอยู่ในพจนานุกรมภาษาอังกฤษของออกซ์ฟอร์ด (Oxford English Dictionary) ในราวปี ค.ศ. 1300 (พ.ศ. 1843) หรือเจ็ดร้อยปีที่แล้ว ส่วนคำว่า “ภาวะผู้นำ” นั้น ปรากฏขึ้นมาภายหลัง ประมาณปี ค.ศ. 1800 (พ.ศ. 2343)

คือ ประเมินสองร้อยปีมาแล้วหรือแม้ จนกระทั่งปัจจุบัน ความหมายของผู้นำและภาวะผู้นำยังเป็นปริศนาสำหรับนักวิชาการและบุคคลทั่วไป จึงสรุปแนวคิดเกี่ยวกับผู้นำไว้ 5 ประการ คือ (กวี วงศ์พัฒน์, 2559: 34)

- 1) ผู้นำ หมายถึง ผู้ซึ่งเป็นศูนย์กลางหรือจุดรวมของกิจกรรมภายในกลุ่ม เปรียบเสมือน แกนของกลุ่ม เป็นผู้มีโอกาสติดต่อสื่อสารกับผู้อื่นมากกว่าทุกคนในกลุ่ม มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจของกลุ่มสูง
- 2) ผู้นำ หมายถึง บุคคลซึ่งนำกลุ่มหรือพากลุ่มไปสู่วัตถุประสงค์หรือสู่จุดหมายปลายทางที่ วางไว้ แม้แต่เพียงชี้แนะให้กลุ่มไปสู่จุดหมายปลายทาง ก็ถือว่าเป็นผู้นำ ทั้งนี้รวมถึงผู้นำที่นำกลุ่มออก นอกเส้นทางด้วย
- 3) ผู้นำ หมายถึง บุคคลซึ่งสมาชิกส่วนใหญ่คัดเลือกให้เขาเป็นผู้นำของกลุ่มซึ่งเป็นไปได้โดยอาศัยลักษณะทางสังคมมิติของบุคคลเป็นฐานและสามารถแสดงพฤติกรรมของผู้นำได้
- 4) ผู้นำ หมายถึง บุคคลซึ่งมีคุณสมบัติเฉพาะบางอย่างคือสามารถสอดแทรกอิทธิพลบางประการ อันก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของกลุ่มได้มากที่สุด
- 5) ผู้นำ หมายถึง บุคคลผู้ซึ่งสามารถนำกลุ่มไปในทางที่ดีตามที่ต้องการ เป็นบุคคลที่มีส่วนร่วมและเกี่ยวข้องโดยตรงต่อการแสดงบทบาทหรือพฤติกรรมความเป็นผู้นำ

3.2 บทบาทของภาวะผู้นำ

บทบาทของภาวะผู้นำมีความหลากหลายและสำคัญต่อการดำเนินงานและสร้างความสำเร็จในองค์กร นี่คือนิยามบทบาทที่ผู้นำมักจะมี:

- 1) กำหนดทิศทางและวิสัยทัศน์: ผู้นำต้องมีบทบาทในการกำหนดแนวทางและวิสัยทัศน์ขององค์กร โดยระบุเป้าหมายและเส้นทางในการเติบโตขององค์กรในอนาคต
- 2) สร้างแรงบันดาลใจ: ผู้นำต้องเป็นแหล่งแรงบันดาลใจให้กับทีมหรือคนในองค์กร โดยแสดงพฤติกรรมและทัศนคติที่สามารถกระตุ้นและปลุกปั่นความกระตือรือร้นแก่ผู้อื่น

3) แนะนำและส่งเสริมพัฒนาทีม: ผู้นำมีบทบาทในการแนะนำและพัฒนาสมาชิกในทีม โดยการเสริมสร้างทักษะและความรู้ และส่งเสริมการเรียนรู้และการเติบโตของพวกเขา

4) การบริหารจัดการและการตัดสินใจ: ผู้นำต้องมีความสามารถในการบริหารจัดการทรัพยากรและการทำงานขององค์กร รวมถึงการตัดสินใจที่สอดคล้องกับวิสัยทัศน์และเป้าหมาย

5) การสร้างความสอดคล้องและความเชื่อมั่น: ผู้นำมีบทบาทในการสร้างความสอดคล้องและความเชื่อมั่นในองค์กร โดยการสร้างสัญญาณและความเข้าใจร่วมกันในหนทางที่ไปในทิศทางเดียวกัน

6) การจัดการการเปลี่ยนแปลง: ผู้นำต้องมีความสามารถในการนำการเปลี่ยนแปลงในองค์กร โดยการสร้างแผนและการนำทีมผ่านกระบวนการเปลี่ยนแปลงอย่างราบรื่น

7) การสร้างวัฒนธรรมองค์กร: ผู้นำมีบทบาทในการสร้างและส่งเสริมวัฒนธรรมองค์กรที่สนับสนุนค่านิยมและพฤติกรรมที่เข้ากันได้กับวิสัยทัศน์และเป้าหมายขององค์กร

8) การสร้างความสัมพันธ์กับผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย: ผู้นำต้องมีความสามารถในการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในองค์กร เพื่อสนับสนุนความเข้าใจและความร่วมมือ

9) การจัดการกับปัญหาและการขัดแย้ง: ผู้นำต้องมีความสามารถในการจัดการกับปัญหาและการขัดแย้งในองค์กร โดยการแก้ไขอย่างมีประสิทธิภาพและสร้างความสอดคล้อง

10) การเป็นแบบอย่างในค่านิยมและความประพฤติ: ผู้นำต้องเป็นแบบอย่างในการปฏิบัติตามค่านิยมและความประพฤติที่ถูกต้อง และส่งเสริมให้ผู้อื่นทำเช่นเดียว

สรุปความหมายของภาวะผู้นำภาวะผู้นำหมายถึงความสามารถในการสร้างแรงบันดาลใจ, แรงกระตุ้น, และการชักนำผู้อื่นไปสู่การบรรลุเป้าหมายหรือวิสัยทัศน์ที่ตั้งไว้ ผู้นำมีบทบาทสำคัญในการกำหนดทิศทาง การตัดสินใจ และการสร้างแรงจูงใจให้กับทีมงานหรือองค์กร ภาวะผู้นำ

ไม่ได้จำกัดเฉพาะตำแหน่งหรือระดับหน้าที่ แต่สามารถแสดงออกได้จากความสามารถในการพัฒนาความสัมพันธ์ที่ดี, การแก้ไขปัญหา, และการมีวิสัยทัศน์ที่ชัดเจน

บทบาทของภาวะผู้นำคือ ต้องมีการกำหนดวิสัยทัศน์และเป้าหมายผู้นำมีหน้าที่ในการกำหนดวิสัยทัศน์และเป้าหมายที่ชัดเจนสำหรับทีมงานหรือองค์กร เพื่อให้สมาชิกทุกคนมีทิศทางที่ชัดเจนและมีแรงจูงใจในการทำงานการสร้างแรงบันดาลใจและกระตุ้นผู้นำต้องมีความสามารถในการสร้างแรงบันดาลใจและกระตุ้นสมาชิกในทีมให้มีความมุ่งมั่นในการทำงาน การสนับสนุนและการสร้างความเชื่อมั่นจะช่วยให้ทีมมีพลังในการทำงานอย่างเต็มที่การตัดสินใจและการจัดการผู้นำต้องมีทักษะในการตัดสินใจที่ดีและการจัดการที่มีประสิทธิภาพ เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ การตัดสินใจที่ดีจะช่วยลดความเสี่ยงและเพิ่มโอกาสในการประสบความสำเร็จการสร้างความสัมพันธ์และการสื่อสารการสร้างและรักษาความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างผู้นำและสมาชิกในทีมเป็นสิ่งสำคัญ การสื่อสารที่มีประสิทธิภาพช่วยให้การทำงานร่วมกันเป็นไปอย่างราบรื่นและเข้าใจตรงกันการพัฒนาทีมและการสนับสนุนการเติบโตผู้นำต้องมุ่งมั่นในการพัฒนาทีมและสนับสนุนการเติบโตของสมาชิก การฝึกอบรมและการให้โอกาสในการเรียนรู้ใหม่ ๆ ช่วยเสริมสร้างความสามารถและทักษะของทีมงานโดยรวมแล้ว ภาวะผู้นำเป็นปัจจัยสำคัญในการขับเคลื่อนองค์กรหรือทีมไปสู่ความสำเร็จ ผ่านการกำหนดวิสัยทัศน์การสร้างแรงบันดาลใจ การตัดสินใจที่ดี การสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ และการพัฒนาทีม.

เอกสารอ้างอิง

- กวี วงศ์พุด. (2555). ภาวะผู้นำ. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: ศูนย์ส่งเสริมวิชาชีพบัญชี.
- เดโช สนวนานนท์.(2558). จิตวิทยาสังคม. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์. ถวิล ธาราโกชน. (2552). จิตวิทยาสังคม. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- นพพงษ์ บุญจิตราดุลย์. (2554). หลักการบริหารการศึกษา. กรุงเทพฯ: บพิธการพิมพ์.
- นิธย์ สัมมาพันธ์. (2556). ภาวะผู้นำหลังขับเคลื่อนองค์กรสู่ความเป็นเลิศ. กรุงเทพฯ: บริษัท อินโน กราฟฟิกส์.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2556). ภาวะผู้นำ. พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์
สุภาพใจ.

สงวน นิตยารัมภ์พงศ์.(2554). ภาวะผู้นำ เพื่อการบริหารคุณภาพสู่ความเป็นเลิศ. พิมพ์ครั้งที่ 6.
กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มติชน.

ภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมของผู้บริหารสถานศึกษาในยุค VUCA World

Innovative leadership of school administrators in VUCA World

อภิวัฒน์ ปาวงค์

พระครูสุธีจริยวัฒน์ ผศ.ดร.

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน

บทคัดย่อ

บทความวิชาการเรื่องภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมของผู้บริหารสถานศึกษาในยุค VUCA World โดยใช้วิธีการวิจัยเอกสาร (Document research) ผู้เขียนได้วิเคราะห์สังเคราะห์เป็นองค์ความรู้ใหม่จากแนวคิดของนักวิชาการ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอแนวคิดภาวะผู้นำในยุค VUCA World สำหรับผู้บริหารสถานศึกษา ซึ่งสามารถนำองค์ความรู้ใหม่นี้ไปสร้างแรงบันดาลใจให้กับผู้บริหารสถานศึกษาเพื่อการปรับประยุกต์ใช้ในการบริหารจัดการศึกษาในสถานศึกษาตามบริบทประเทศไทยในยุค VUCA World ได้อย่างมีคุณภาพ การบริหารสถานศึกษาผู้บริหารควรมีภาวะผู้นำ หลักการ แนวคิดในการบริหาร มีความทันสมัย รู้เท่าทันโลกที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา การพัฒนานวัตกรรมในบทบาทของผู้บริหารสถานศึกษาสามารถเสริมสร้างคุณค่าของการศึกษา ปรับปรุงคุณภาพการเรียนการสอน และเตรียมความพร้อมสู่อนาคตที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วได้อย่างมีประสิทธิภาพและมีส่วนสำคัญในการพัฒนาสังคมและสังคมแห่งการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 โดยในที่นี้จะนำเสนอองค์ความรู้เนื้อหาประกอบด้วย ภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรม ผู้บริหารสถานศึกษา VUCA World และบทสรุปของภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมของผู้บริหารสถานศึกษาในยุค VUCA World

คำสำคัญ: ภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรม, ผู้บริหารสถานศึกษา, VUCA World

Abstract

This article focuses on the innovative leadership of school administrators in the VUCA (Volatility, Uncertainty, Complexity, Ambiguity) World era, utilizing document research methodology. The author critically analyzes and synthesizes new knowledge from scholarly perspectives, aiming to present a conceptual framework of leadership traits tailored for school administrators in the VUCA World. The objective is to introduce these fresh insights to inspire school administrators, enabling them to apply these principles effectively within the context of Thai educational institutions in the VUCA World era.

In the VUCA World, educational management necessitates adaptive, contemporary, and forward-thinking leaders who continuously stay abreast of global transformations. The development of innovation in the roles of school administrators serves to enhance educational values, improve teaching quality, and prepare efficiently for the rapidly changing future. This study emphasizes the vital role of educational leaders in shaping society and learning culture in the 21st century. Key elements discussed include innovative leadership qualities, school administrators in the VUCA World, and a summary of innovative leadership traits crucial for school administrators in this dynamic era.

Keywords: Innovative Leadership, School administrators, VUCA World

บทนำ

จากกระแสโลกาภิวัตน์ (Globalization) ที่หลอมรวมสังคมขึ้นเป็นสังคมเดียว เชื่อมโยงโลกทั้งใบเข้าด้วยกัน ทุกคนสามารถติดต่อสื่อสารหรือเดินทางถึงกันได้ทั่วโลกในเวลาอันรวดเร็ว กระแสการพัฒนาเทคโนโลยี (Big Bang of Technology) ที่มีการพัฒนาขึ้นอย่างรวดเร็วและก้าวกระโดด ทำให้เกิดนวัตกรรมทางเทคโนโลยีขึ้นบนโลกอย่างมากมาย และการเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วมากยิ่งขึ้น และกระแสความเป็นใหญ่ของเงินทุน (Financialization) หรือกระแสแห่งทุนนิยม การเติบโตของทุนนิยมแบบธุรกรรมการเงิน (Financialization) ที่ธุรกิจภาคการเงินมีบทบาทและสัดส่วนสูงขึ้นในระบบเศรษฐกิจโดยรวม ทำให้เกิดนวัตกรรมทางการเงินที่แปลกพิสดารต่าง ๆ เป็นเงินทุน กระแสต่างๆ เหล่านี้ทำให้โลกก้าวสู่สังคม VUCA (VUCA World) โลกยุค VUCA (VUCA World) คือยุคแห่งความผันผวนและเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว มีการแข่งขันสูงทำให้ทุกคนรู้สึกถึงความไม่มั่นคงและไม่คุ้นชิน ยิ่งถ้าไม่สามารถปรับตัวได้ หรือหากปรับตัวได้ช้าก็จะส่งผลกระทบต่องานและการดำเนินชีวิตของตัวเอง คนที่มีความสามารถหรือประสิทธิภาพต่ำ ใช้ชีวิตได้ยากขึ้น เพราะหางานได้ยาก

ด้วยเหตุนี้ ในส่วนของการจัดการศึกษาในยุค VUCA World ผู้นำทางการศึกษาจึงจำเป็นต้องปรับตัวเปลี่ยนแปลงตัวเองให้มีบทบาทภาระหน้าที่ในการนำการเรียนรู้ส่งเสริมกระบวนการจัดการศึกษา เพื่อรองรับสถานการณ์โลกยุคผันผวนได้อย่างเหมาะสม คุณลักษณะของภาวะผู้นำทางการศึกษาในโลกยุคผันผวนจะมีคุณลักษณะอย่างไรวินั้น การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้จะหาคำตอบให้กับผู้อ่านเพื่อนำสู่การเรียนรู้ต่อไป

1. ลักษณะสำคัญของยุค VUCA World

1.1 ความหมายของ VUCA World

ศศิมา สุขสว่าง (2560) กล่าวว่า “VUCA World” เป็นคำย่อของ ความผันผวน (Volatility) ความไม่แน่นอน (Uncertainty) ความสลับซับซ้อน (Complexity) ความคลุมเครือ (Ambiguity) “VUCA World” เป็นคำที่ทางกองทัพสหรัฐอเมริกาใช้เรียกสถานการณ์ในสงคราม

ที่อัฟริกา และอิรัก ต่อมานำมาใช้ในธุรกิจ เพราะการเปลี่ยนแปลงสภาวะแวดล้อมเศรษฐกิจในปัจจุบันที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว และเป็นความท้าทายของผู้ผู้นำในองค์กรที่ต้องทำความเข้าใจ และปรับตัวให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงของการเมืองเศรษฐกิจสังคมและสิ่งแวดล้อมในปัจจุบัน

JobsDB (2566) ได้กล่าวว่า จุดเริ่มต้นของ VUCA World เกิดขึ้นที่มหาวิทยาลัยทางทหารของอเมริกา The United States Army War College ในช่วงปี 2020 ส่วนหนึ่งของแนวคิดนี้มาจากเหตุการณ์วินาศกรรม 11 กันยายน ว่าด้วยการอย่าปล่อยให้อะไรเกิดขึ้นโดยที่ไม่มีแผนรับมือ เพราะสุดท้ายแล้วความเสียหายมันจะมากเกินไปที่รับมือไหว VUCA คือทักษะแนวทางและพฤติกรรมใหม่ ๆ เพื่อรับมือกับภัยคุกคามทุกรูปแบบ เรียกได้ว่าเป็นความท้าทายใหม่ที่องค์กรต่าง ๆ ต้องเผชิญ ในเมื่อหลีกเลี่ยงความผันผวนไม่ได้ ทักษะ การรับมือและตั้งรับที่ดีจึงจำเป็นอย่างมาก

เกียรติพงษ์ อุดมธนะธีระ (2565) กล่าวว่าปัจจุบันการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของเทคโนโลยี การแข่งขัน สภาพแวดล้อมทางธุรกิจ เศรษฐกิจ ทั้งภายในและภายนอกองค์กร ทำให้องค์กรต่างๆ ได้รับผลกระทบอย่างมีนัยสำคัญ สถานการณ์เหล่านี้เรียกว่า VUCA World ซึ่งเป็นประเด็นสำคัญสำหรับผู้นำองค์กรที่ต้องเข้าใจและเตรียมพร้อมรับมือให้ทันสถานการณ์ VUCA world นี้ยังสามารถรวมถึง การเปลี่ยนแปลงด้านนวัตกรรมอย่างพลิกผัน (Disruptive innovation) ด้วย จนมีคำกล่าวหนึ่งว่า “รีบเปลี่ยนแปลงเสียก่อน มิฉะนั้นคุณก็อาจจะถูกบังคับให้เปลี่ยนแปลง” โลกยุคคว่ำ (VUCA World) โลกยุคที่มีความผันผวน เป็นคำเรียกชีวิตยุคใหม่ที่มีความแปรปรวนผันผวนสูงมาก ทำให้คนยุคใหม่ที่จบปริญญาสูงและระดับดีต้องตกงานมากมายหลายแสนคน เพราะคาดเดาไม่ได้ว่าพรุ่งนี้จะเกิดอะไร สิ่งที่เราเรียนในวันนี้ อาจไม่เป็นที่ต้องการของวันพรุ่งนี้

นรรักษ์ ฝั้นเชียร (2562) กล่าวว่า โลกยุค VUCA (VUCA World) คือยุคที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของ เทคโนโลยี การแข่งขัน สภาพแวดล้อมทางธุรกิจ เศรษฐกิจ ทั้งภายในและภายนอก ทำให้ทุกภาคส่วน ได้รับผลกระทบอย่างมีนัยสำคัญ ซึ่งเป็นผลมาจากกระแสใหญ่ของโลก 3 กระแส อันได้แก่

1. กระแสโลกาภิวัตน์ (Globalization) คือ กระแสของการหลอมรวมสังคมขึ้นเป็นสังคมเดียว เชื่อมโยงโลกทั้งใบเข้าด้วยกัน ทุกคนสามารถติดต่อสื่อสารหรือเดินทางถึงกันได้ทั่วโลกในเวลาอันรวดเร็ว

2. กระแสการพัฒนาเทคโนโลยี (Big Bang of Technology) คือ กระแสของการที่เทคโนโลยีมีการพัฒนาขึ้นอย่างรวดเร็วและก้าวกระโดด ทำให้เกิดนวัตกรรมทางเทคโนโลยีเกิดขึ้นบนโลกอย่างมากมาย และทำให้โลกมีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วมากยิ่งขึ้น

3. กระแสความเป็นใหญ่ของเงินทุน (Financialization) คือ กระแสแห่งทุนนิยม การเติบโตของทุนนิยมแบบธุรกรรมการเงิน (Financialization) ที่ธุรกิจภาคการเงินมีบทบาทและสัดส่วนสูงขึ้นในระบบเศรษฐกิจโดยรวม ทำให้เกิดจากนวัตกรรมทางการเงินที่แปลงทรัพย์สินต่าง ๆ เป็นเงินทุน

สรุป "VUCA World" หมายถึงโลกที่มีความผันผวนสูงและไม่สามารถคาดเดาได้ ซึ่งประกอบด้วยสี่องค์ประกอบหลัก: ความผันผวน (Volatility), ความไม่แน่นอน (Uncertainty), ความสลับซับซ้อน (Complexity), และความคลุมเครือ (Ambiguity) แนวคิดนี้เกิดขึ้นจากการใช้ในกองทัพสหรัฐฯ เพื่ออธิบายสถานการณ์สงครามที่ไม่สามารถคาดการณ์ได้ ต่อมาแนวคิดนี้ถูกนำมาใช้ในวงการธุรกิจ เนื่องจากสภาวะแวดล้อมเศรษฐกิจและสังคมที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ทำให้ผู้นำองค์กรต้องมีทักษะในการรับมือกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วและไม่คาดฝัน โลกในยุค VUCA นี้ได้รับผลกระทบจากกระแสใหญ่ของโลกสามกระแส คือ กระแสโลกาภิวัตน์ (Globalization), การพัฒนาเทคโนโลยีอย่างรวดเร็ว (Big Bang of Technology), และความเป็นใหญ่ของเงินทุน (Financialization) ซึ่งทั้งหมดนี้ได้เปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของผู้คนและการทำธุรกิจ ทำให้เกิดความท้าทายใหม่ ๆ ที่องค์กรและบุคคลต้องเผชิญและปรับตัวอยู่เสมอ โลกยุค VUCA จึงเป็นยุคที่ความไม่แน่นอนสูงมาก จนทำให้การวางแผนและการรับมือกับอนาคตเป็นสิ่งที่ยากและจำเป็นต้องใช้ทักษะใหม่ ๆ ในการปรับตัวเข้ากับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น

1.2 องค์ประกอบของ VUCA World

ศศิมา สุขสว่าง (2560) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของ VUCA ไว้ว่า

V- Volatility คือ ความผันผวนสูง การเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็ว สถานการณ์หรือสภาวะแวดล้อมที่มีการเปลี่ยนแปลงสูง และรวดเร็ว ไม่สามารถคาดเดาหรือทำนายได้ หรือเป็นสถานการณ์เปลี่ยนฉับพลัน แบบตั้งตัวไม่ทัน หรือรวดเร็วมาก เช่น ซึ่งในปัจจุบันคือ Disruptive innovation นวัตกรรมที่พลิกผัน อัตราการเปลี่ยนแปลงสูง (High rate of change)

U-Uncertainty คือ สภาวะที่มีความไม่แน่นอนสูง คาดการณ์ได้ยาก ขาดความชัดเจน ไม่สามารถหาข้อมูลที่ชัดเจน มายืนยันในแต่ละสถานการณ์ได้ ทำให้ยากต่อการตัดสินใจ เพราะโลกปัจจุบันมีความเปลี่ยนแปลงไม่แน่นอนสูง (Unclear about the present)

C-Complexity คือ ความซับซ้อนที่มากขึ้นเรื่อยๆ เชิงระบบ มีปัจจัยมากมายและซับซ้อนต่อการตัดสินใจ (Multiple key decision factors)

A-Ambiguity คือ ความคลุมเครือ ไม่ชัดเจน ไม่สามารถคาดเดาผลที่จะเกิดขึ้นได้ชัดเจน (Lack of clarity about meaning of an event)

เกียรติพงษ์ อุดมธนะธีระ (2565) ได้ให้ความหมายองค์ประกอบของ VUCA ไว้ว่า

V- Volatility ความผันผวน ยากจะคาดเดา เป็นสถานการณ์ที่เกิดขึ้นอย่างฉับพลันไม่ทันตั้งตัว สถานการณ์ที่มีความผันผวนสูง ซึ่งเหตุการณ์ที่ทำให้เกิดความผันผวน ส่วนใหญ่มักจะเกิดจากการเปลี่ยนแปลงของปัจจัยภายนอกสภาพแวดล้อม ซึ่งเป็นปัจจัยที่เราไม่สามารถควบคุมได้ นอกจากนี้ยังมีปัจจัยด้านช่วงเวลาเข้ามาเกี่ยวข้อง เพราะมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในช่วงเวลาอันสั้น เราจึงเรียกมันว่า ความผันผวน, แต่ในทางกลับกัน ถึงแม้จะเกิดการเปลี่ยน แต่ใช้ระยะเวลานาน เราก็คงจะไม่เรียก ความผันผวน ผลกระทบของความผันผวน คือ ความเสี่ยง การไม่มีเสถียรภาพ ความไม่เชื่อมั่น หรือการเปลี่ยนแปลงแบบไม่มีกฎเกณฑ์

U-Uncertainty มีความไม่แน่นอนสูง ไม่ชัดเจน ยากจะอธิบาย เช่น การปรับเปลี่ยนองค์กร/บริษัท การทดแทนของธุรกิจสมัยใหม่ หรืออาชีพในอนาคต จุดยืนทางการเมือง ฯ ปัญหาหลักของสถานการณ์ที่ไม่มีความแน่นอน หรือไม่กล้าตัดสินใจ ก็คือ การที่ไม่มีข้อมูลทำให้คาดเดา

วางแผนการณ์ไม่ถูกต้อง เพราะไม่มีข้อมูลมาใช้วิเคราะห์ทำให้ไม่แน่ใจ จึงเกิดเป็นสถานการณ์ที่ไม่มีความแน่นอน นอกจากนี้ยังเสริมด้วยปัจจัยภายนอกอื่นๆ ที่แอบแฝงและทันคาดคิดเพิ่มเติมใหม่ด้วย ก็ยังจะทำให้เกิดความไม่แน่นอนสูง ผลกระทบของความไม่แน่นอน คือ ภาวะชะงักงัน การชะลอตัว การปิดระบบ และเกิดได้ทั้งวิกฤตและโอกาส

C-Complexity ความซับซ้อนสูง มีปัจจัยมากมายที่ต้องนำมาพิจารณาประกอบการตัดสินใจ โดยปัญหาหลักของสถานการณ์ที่มีความซับซ้อนสูง คือ การมีตัวแปรหลายตัวที่ถูกเชื่อมโยงกัน ผลกระทบแต่ละตัวแปรก็มีระดับอิทธิพลที่แตกต่างกันอีก ดังนั้นสถานการณ์ที่มีความซับซ้อนสูงมักจะเกิดขึ้นกับระบบที่มีโครงสร้างระบบใหญ่ๆ ผลกระทบของความซับซ้อนสูงคือ เกิดความยุ่งยากในการแก้ไข ทำให้ต้องใช้เวลานานในการจัดการแก้ไขปัญหา และตัวแปรบางตัวอาจมีผลกระทบต่อเนื่องกัน แบบโดมิโน ซึ่งถ้าตัวแปรใดหนึ่งล้มไป ก็จะส่งผลต่อ ตัวแปรอื่นล้มไปด้วย ถ้าเกิดวิกฤตรุนแรงอาจล้มทั้งระบบได้

A-Ambiguity มีความคลุมเครือ เต็มไปด้วยความไม่แน่นอน ยากจะคาดเดาผลลัพธ์ได้ สถานการณ์ที่ไม่ชัดเจนคลุมเครือ ปัจจัยที่ทำให้เกิดความคลุมเครือจะคล้ายกับความไม่แน่นอนอย่างแรก คือ ข้อมูลหรือความเป็นจริง เมื่อเราไม่มีข้อมูลที่แท้จริง มาใช้ประกอบในการตัดสินใจ ความคลุมเครือจึงเกิดขึ้น อย่างสอง คือ การแปลความหรือตีความ มีข้อมูลแต่ยังคลุมเครือ ขึ้นอยู่กับการแปลความหรือตีความข้อมูลนั้นอย่างไรส่วนใหญ่มักจะตีความผิด คือ การใช้ความรู้สึกด้านอารมณ์มากกว่าเหตุผลหรือข้อมูลจริงที่แสดง ผลกระทบของความคลุมเครือ คือ ส่งผลให้เกิดความไม่แน่ใจและยิ่งทำให้สถานการณ์เกิดความคลุมเครือมากขึ้นไปอีก

สรุปองค์ประกอบของ VUCA World ได้ว่ามีดังนี้

1. **Volatility (ความผันผวน):** หมายถึงการเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็วและไม่สามารถคาดการณ์ได้ในสถานการณ์ต่าง ๆ เช่น การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม และเทคโนโลยี ซึ่งทำให้สภาพแวดล้อมและเงื่อนไขต่าง ๆ ไม่คงที่

2. **Uncertainty (ความไม่แน่นอน):** หมายถึงความไม่ชัดเจนของเหตุการณ์หรือผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นในอนาคต เนื่องจากขาดข้อมูลหรือแนวโน้มที่ชัดเจน ทำให้การคาดการณ์และการตัดสินใจเป็นไปได้ยากขึ้น
3. **Complexity (ความสลับซับซ้อน):** หมายถึงการที่เหตุการณ์หรือปัญหาต่าง ๆ มีปัจจัยและความเชื่อมโยงที่ซับซ้อน การตัดสินใจจึงต้องคำนึงถึงหลายด้านและองค์ประกอบที่เกี่ยวข้องกันอย่างละเอียด
4. **Ambiguity (ความคลุมเครือ):** หมายถึงสถานการณ์ที่ขาดความชัดเจนในการตีความข้อมูลหรือเหตุการณ์ ซึ่งอาจนำไปสู่การตีความที่ผิดพลาดหรือไม่ชัดเจน ทำให้การตัดสินใจต้องพิจารณาอย่างรอบคอบมากขึ้น

องค์ประกอบทั้งสี่นี้ทำให้โลกในยุค VUCA เป็นยุคที่ท้าทายและต้องการการปรับตัวอย่างรวดเร็วจากองค์กรและบุคคลเพื่อรับมือกับความเปลี่ยนแปลงที่ไม่แน่นอน

1.3 การรับมือกับ VUCA World

ศศิมา สุขสว่าง (2560) ได้ให้แนวทางรับมือกับ VUCA world สำหรับผู้นำองค์กร ผู้นำทีม จะต้องเตรียมตัวใน 4 ด้านหลักๆดังนี้คือ

1. วิสัยทัศน์ (Vision)

ผู้นำทางธุรกิจ ต้องมีวิสัยทัศน์ที่ชัดเจน และทันต่อเหตุการณ์ เพื่อให้สามารถตัดสินใจได้อย่างรวดเร็ว และตอบสนองได้อย่างเหมาะสมกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว โดย

- การสื่อสาร (COMMUNICATE) กับทีมงาน และคนในองค์กร การสื่อสารที่ชัดเจน และทำให้ทุกคนเห็นเป้าหมาย และวิสัยทัศน์ขององค์กรให้เป็นภาพเดียวกัน และรู้ว่าจะก้าวเดินไปในทิศทางใด

- เชื่อมั่น (Belief) เชื่อมั่นในตัวเองและผู้อื่น และให้การสนับสนุนการเติบโตทั้งทางความคิด (Growth Mindset) และการทำงานสไตล์ใหม่ๆในทางเดียวกับวิสัยทัศน์และกลยุทธ์ขององค์กร

- มุ่งมั่น (Focus) มุ่งมั่นและมั่นใจว่าทีมของคุณมีความสามารถและก้าวไปด้วยกัน กับทิศทางขององค์กร

2. การทำความเข้าใจ (Understanding)

ทำความเข้าใจจุดแข็ง จุดอ่อนขององค์กร ชัดความสามารถและกลยุทธ์ขององค์กร ผู้นำจำเป็นต้องเข้าไปมีส่วนร่วมกับพนักงาน ลูกค้า และ stakeholder เพื่อรับฟังข้อมูลและความคิดเห็นที่เสริมสร้างมุมมองใหม่เพื่อสามารถรับมือกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วได้โดย

- ออยากรู้อยากเห็น (CURIOSITY) - เรียนรู้อย่างต่อเนื่อง ใช้คำถามปลายเปิด หรือคำถามแบบโค้ช เปิดใจ stakeholder เพื่อให้ได้ข้อมูลใหม่ๆ มาพัฒนาสิ่งใหม่ๆ ในองค์กร

- เอาใจใส่ (EMPATHY)- ใส่ใจกับทีมงาน เพื่อให้ได้ใจ และการร่วมมือร่วมใจอย่างต่อเนื่อง

- เปิดใจ (OPEN MIND) - เปิดใจ เปิดรับแนวคิดใหม่ ๆ เพื่อได้ไอเดียเชิงสร้างสรรค์มาพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

3. ชัดเจนกระจ่าง (Clarify)

ในยุคที่ระบบและองค์กร สภาพแวดล้อมที่มีความซับซ้อนที่มากขึ้นเรื่อยๆ มีปัจจัยมากมายและซับซ้อนต่อการตัดสินใจ (Multiple key decision factors) การสร้างเสริมความชัดเจนในนโยบายและกลยุทธ์จึงเป็นแนวทางที่สำคัญอีกอย่างหนึ่ง เพื่อให้การตัดสินใจของผู้นำทันต่อเหตุการณ์ โดย

- การจัดระบบให้เรียบง่าย (SIMPLIFY) - ลดความซับซ้อนของระบบ และเน้นประเด็นหลักๆ ที่เป็นแก่นขององค์กรจริงๆ ไม่เสียเวลากับระบบหรือขั้นตอนที่ไม่สร้างคุณค่าให้กับองค์กร

- ตระหนักรู้ (Awareness) - ใช้สัญชาตญาณ และประสบการณ์ในการทำงาน และตัดสินใจ

- การคิดเชิงระบบ (SYSTEMS THINKING) เพื่อให้ได้มุมมองแบบองค์รวม แล้วแยกย่อยออกมาเป็นส่วนต่างๆ เพื่อให้เห็นภาพที่ชัดเจน

4. ความว่องไว (Agility) ต่อการเปลี่ยนแปลง

ผู้นำที่ยืดหยุ่นและมีการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว จะสามารถรับมือกับสถานการณ์ฉุกเฉินได้ โดยที่ยังคงเป้าหมายและวิสัยทัศน์ขององค์กรอยู่ โดย

- การตัดสินใจ (DECISIVENESS) - ปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วและตัดสินใจด้วยความมั่นใจ

- การพัฒนานวัตกรรม (innovation) - เรียนรู้ปัญหาของลูกค้า ใส่ใจกับผู้คน แล้วพัฒนานวัตกรรมใหม่ออกมาเพื่อแก้ปัญหาเหล่านั้น

- การให้อำนาจ (EMPOWER) - การทำงานสร้างเครือข่าย การทำงานร่วมกัน และ การสนับสนุนทำให้ผู้อื่นสามารถทำงานได้อย่างยอดเยี่ยม

เกียรตินิพนธ์ อุดมธนะธีระ (2565) ได้ให้แนวทางออกสำหรับปัญหาของ VUCA World ไว้ว่า

- ปรับมุมมอง (Vision) ด้วยการเปิดรับมุมมองหลายๆแง่ หรือหามุมมองแบบใหม่ เพราะความผันผวนสูง มุมมองที่ต้องมอง คือ การมองหาค่าเฉลี่ย หรือหาแนวโน้มของสถานการณ์นั้น และเปลี่ยน Mindset เป็นการมองแบบองค์รวม ภาพรวม

- ทำความเข้าใจสถานการณ์ (Understanding) การที่จะเข้าใจและรู้ถึงสถานการณ์ได้ ต้องมีข้อมูล ข้อเท็จจริง อัปเดตให้ตรงกับสถานการณ์ในปัจจุบัน เพื่อนำมาใช้วิเคราะห์และแก้ไขปัญหาของความไม่แน่นอนรอบด้าน

- สร้างความชัดเจน (Clarity) โดยการจัดระบบระเบียบข้อมูล จัดระดับความสัมพันธ์ของตัวแปร ตัดข้อมูลที่ไม่จำเป็นออกไปก่อน รวมถึงต้องปรับโครงสร้างระบบใหม่ เพื่อให้เรามองเห็นภาพรวมที่ชัดเจน และการจัดการที่ง่ายยิ่งขึ้น ในการแก้ไขปัญหาสถานการณ์ที่มีความซับซ้อน บางครั้งต้องยอมเสีย หรือตัดตัวแปรบางอย่างทิ้งไป เพื่อให้ปัญหาที่ใหญ่กว่าคลี่คลายชัดเจน

- ฉลาด ว่องไว ปราดเปรี้ยว (Agility) โดยการนำข้อมูล ข้อเท็จจริงมาใช้ในการตัดสินใจด้วยความว่องไว แต่ก็ต้องผ่านการคิดวิเคราะห์ด้วยความฉลาด อาศัยความรวดเร็วปราดเปรี้ยว

การหาแนวทางสำรองหรือแผนการฉุกเฉิน เพื่อพลิกสถานการณ์ให้กลับมาอยู่ในจุดที่ดีขึ้น และต้องตัดสินใจให้เด็ดขาด โดยหากเกิดความผิดพลาดก็เลือกใช้แผนสำรองที่มีเตรียมไว้ การวางกลยุทธ์ที่ดีจึงต้องมีแผนการฉุกเฉินเตรียมรองรับไว้ด้วยเสมอ

JobsDB (2566) ได้เสนอวิธีการปรับใช้ VUCA World ในองค์กรยุคใหม่ ไว้ว่าดังนี้

เรียนรู้ทักษะและเทรนด์ใหม่ ๆ อยู่เสมอกันว่าสิ่งที่รับมือกับการเปลี่ยนแปลงได้ดีที่สุดคือการก้าวไปข้างหน้าไม่หยุดนิ่งอยู่กับที่ พยายามปรับตัวหมุนไปตามจังหวะใหม่ ๆ ของโลก พร้อมทั้งจะเรียนรู้สิ่งใหม่อยู่เสมอ คือวิธีการหนึ่งของแนวคิดแบบ VUCA ซึ่งจะช่วยให้องค์กรตั้งรับกับความไม่แน่นอนได้เป็นอย่างดี อย่างน้อยก็เข้าใจสถานะแวดล้อม ณ ปัจจุบันได้ทันเวลาองค์กรเองควรที่จะผลักดันให้พนักงานได้ อบรมคอร์ส ต่าง ๆ หรือเรียนรู้ทักษะใหม่ ๆ ตลอด รวมทั้งทำแผนตั้งรับกับเหตุการณ์ผันผวนที่อาจจะเกิดขึ้น แยกออกไปเป็นแพลน A,B,C,D ภายใต้งี๋เงื่อนไขต่าง ๆ รวมถึงวิธีการไหนที่รู้สึกว่าการแล้วไม่เวิร์กก็ปรับเปลี่ยนได้ เอาผลลัพธ์เป็นที่ตั้ง อย่างกลัวที่จะเปลี่ยนแปลง

ตัดสินใจด้วยชุดข้อมูลมากกว่าความรู้สึกในเรื่องของธุรกิจ ความรู้สึกหรือสัญชาตญาณอาจจะไม่ใช่ปัจจัยทั้งหมดที่จะใช้ตัดสินใจ แต่ควรใช้ฐานข้อมูลขนาดใหญ่ (Big Data) ในการช่วยให้บริษัทเดินไปถึงเป้าหมายได้อย่างตรงจุด หากหยิบข้อมูลเหล่านั้นมาวิเคราะห์อย่างถูกวิธี รวมถึงการเลือกข้อมูลที่ถูกต้องมาใช้ก็เป็นส่วนสำคัญที่จะช่วยส่งเสริมแผนทางธุรกิจได้ตามแนวคิด VUCA World การมีชุดข้อมูลที่ดี แม่นยำและหลากหลาย ย่อมส่งผลให้องค์กรออกแบบการตั้งรับกับความเปลี่ยนแปลงได้รอบด้านมากขึ้น จะเห็นได้ว่าบริษัทระดับโลกอย่าง Google, Facebook, Amazon ฯลฯ ล้วนให้ความสำคัญกับการวิเคราะห์ข้อมูลแทบทั้งสิ้น นอกจากนี้แต่ละแห่งยังมุ่งพัฒนาเรื่อง เทคโนโลยี AI หรือปัญญาประดิษฐ์ เพื่อรับมือกับความผันผวนที่ไม่คาดคิด

สร้างทีมเวิร์กที่เข้มแข็งนอกจากกลยุทธ์ที่เข้มแข็งและชุดข้อมูลที่รอบด้านแล้ว จะลืมเรื่องการทำงานเป็นทีม ที่ดีไปไม่ได้ ท่ามกลางวิกฤติและปัญหาที่เกิดขึ้น หากคนในทีมจับมือแก้ไขไปด้วยกันอย่างมีประสิทธิภาพ ต่อให้สิ่งนั้นจะรุนแรงแค่ไหนก็เบาบางลงได้แนวคิดแบบ VUCA ให้

ความสำคัญกับการทำงานเป็นทีม ทีมที่ดีจะนำมาซึ่งความสมดุล และมีพื้นที่ให้พนักงานแต่ละคน แสดงความสามารถออกมาได้อย่างเต็มที่ ถึงปัญหานั้นจะยังแก้ไม่ได้แต่ถ้ากำลังใจของคนในทีมยังดี พร้อมสู้ไปด้วยกัน แม้จะเป็นเส้นทางที่เหนื่อยแต่ทุก ๆ คนก็ยังมีแรงที่จะเดินต่อไม่ท้อถอย เรื่องที่คิดว่ายากก็อาจจะกลายเป็นเรื่องง่ายได้

สรุปวิธีรับมือกับ VUCA World

การรับมือกับโลกในยุค VUCA (Volatility, Uncertainty, Complexity, Ambiguity) มีความสำคัญอย่างมากในการนำพาองค์กรให้ประสบความสำเร็จ ผู้นำองค์กรสามารถเตรียมตัวและพัฒนาใน 4 ด้านหลักๆ ดังนี้:

1. วิสัยทัศน์ (Vision):

- ผู้นำต้องมีวิสัยทัศน์ที่ชัดเจนและทันต่อเหตุการณ์ เพื่อสามารถตอบสนองได้อย่างรวดเร็ว โดยการสื่อสารที่ชัดเจน เชื่อมมั่นในตัวเองและทีม และมุ่งมั่นในทิศทางขององค์กร

2. การทำความเข้าใจ (Understanding):

- ผู้นำต้องเข้าใจจุดแข็งและจุดอ่อนขององค์กร รวมถึงรับฟังความคิดเห็นจากพนักงานและผู้เกี่ยวข้อง เพื่อปรับตัวและรับมือกับการเปลี่ยนแปลงได้อย่างรวดเร็ว โดยการเปิดใจ เปิดรับความคิดใหม่ ๆ และใส่ใจทีมงาน

3. ความชัดเจน (Clarity):

- ในสภาพแวดล้อมที่ซับซ้อน ผู้นำต้องสร้างความชัดเจนในนโยบายและกลยุทธ์ โดยการลดความซับซ้อนของระบบและตัดสินใจอย่างชัดเจน การคิดเชิงระบบจะช่วยให้เห็นภาพรวมและตัดสินใจได้ง่ายขึ้น

4. ความว่องไว (Agility):

- ผู้นำต้องมีความยืดหยุ่นและปรับตัวได้รวดเร็ว ตัดสินใจด้วยข้อมูลและข้อเท็จจริง พัฒนานวัตกรรมเพื่อแก้ไขปัญหา และสร้างเครือข่ายการทำงานร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพ

นอกจากนี้ ผู้นำควรให้ความสำคัญกับการเรียนรู้ทักษะใหม่ ๆ อย่างต่อเนื่อง ใช้ข้อมูลในการตัดสินใจแทนความรู้สึก และสร้างทีมเวิร์กที่เข้มแข็งเพื่อรับมือกับความเปลี่ยนแปลงได้อย่างมีประสิทธิภาพ

สรุปแล้วจะเห็นได้ว่า ยุคของ VUCA จะกล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็ว ไม่แน่นอน ยากต่อการคาดเดา มีความซับซ้อนและคลุมเครือค่อนข้างสูง ทำให้การเติบโตในยุคแห่งการเปลี่ยนแปลงแบบนี้ เป็นเรื่องที่มีความท้าทายและน่ากังวลอย่างมาก ซึ่งสิ่งที่ทำให้ยุค VUCA เป็นเรื่องที่น่ากังวลเพราะ

1. เนื่องจาก VUCA คือยุคแห่งความผันผวนและเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ทำให้ทุกคนรู้สึกถึงความไม่มั่นคงและไม่คุ้นชิน ยิ่งถ้าไม่สามารถปรับตัวได้หรือปรับตัวได้ช้าก็จะส่งผลกระทบต่องานและการดำเนินชีวิตของตัวเอง
2. ด้วยการที่โลก VUCA มีการแข่งขันกันสูงขึ้นทำให้ คนที่มีความสามารถหรือประสิทธิภาพต่ำ ใช้ชีวิตได้ยากขึ้น เพราะหางานได้ยาก
3. โลกแบบ VUCA ทำให้เกิดความไม่แน่นอนตลอดภัย ส่งผลให้ความสัมพันธ์และความผูกพันของผู้คนต่อหน่วยงานหรือองค์กรลดน้อยลง

การต่อยอดกับกระแสโลกที่ผันผวนนี้ เราควรพุ่งเป้าไปในเรื่องของการศึกษา ซึ่งถือเป็นรากฐานในการพัฒนาคน โดยตลอดมาการศึกษาของไทยเป็นการตอบสนองการเรียนรู้ด้วยความรู้ที่มีการเปลี่ยนแปลงน้อย ซึ่งไม่สอดคล้องกับปัจจุบันที่ความรู้เปลี่ยนแปลงได้อย่างรวดเร็ว ไม่แน่นอน ซับซ้อนและคลุมเครือ ดังนั้น การศึกษาไทยจึงต้องปรับเปลี่ยนจากการให้ความสำคัญที่ความรู้ มาเป็นการให้ความสำคัญที่กระบวนการคิดของผู้เรียน

2. ความหมาย ความสำคัญ และบทบาทหน้าที่ของผู้บริหารสถานศึกษา

2.1 ความหมายและความสำคัญของผู้บริหารสถานศึกษา

สำนักงานเลขาธิการคุรุสภา (2540: 2) ได้กล่าวถึง ผู้บริหารสถานศึกษาว่า ผู้บริหารการศึกษาหรือ “ผู้จัดการ” ทางการศึกษาเพื่อให้ครูและบุคลากรอื่นๆ ดำเนินการพัฒนาเด็ก และเยาวชนให้เป็นไปตามจุดมุ่งหมายของการศึกษา และตามความคาดหวังของสังคม

จำลอง นักพ่อน (2543: 60) ได้ให้ความหมายผู้บริหารสถานศึกษาไว้ว่า ผู้บริหารสถานศึกษาจะต้องเป็นผู้มีความรู้ ความสามารถในการบริหารการศึกษาได้อย่างยอดเยี่ยม สามารถทำให้เป้าหมายหรืออุดมการณ์ทางการศึกษาขององค์กรที่กำหนดไว้ บรรลุผลได้อย่างมีประสิทธิภาพ ต้องเป็นผู้มีทั้ง “ศาสตร์” และ “ศิลป์” ในการปฏิบัติงานอย่างสูงสุดจนเป็นแบบอย่างและเป็นตัวแบบที่ดีแก่ผู้บริหารสถานศึกษาอื่นๆ และองค์กรอื่นๆต่อไปได้

ถวิล อรัญเวศ (2545: 17) ได้ให้ความหมายผู้บริหารสถานศึกษาไว้ว่า บุคคลที่เป็นการบริหารจริงๆ เช่น มีประวัติผลงานการบริหารมาอย่างโดดเด่นเป็นที่ยอมรับของสังคม สามารถบริหารงานได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล จนได้รับการยอมรับทั้งระดับหน่วยงาน ระดับอำเภอ ระดับจังหวัด หรือแม้กระทั่งระดับชาติ

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2549: 8) ได้กล่าวว่าผู้บริหารการศึกษาหมายถึงบุคลากรวิชาชีพที่รับผิดชอบการบริหารสถานศึกษาแต่ละแห่งทั้งของรัฐและเอกชน

จากความหมายที่กล่าวมานั้นสรุปได้ว่า ผู้บริหารสถานศึกษา หมายถึง ผู้มีความรู้ความสามารถในการบริหารการศึกษา สามารถบริหารงานได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลจนเป็นที่ยอมรับ และสามารถวางแผนการบริหารตามแผนงานที่ได้กำหนด และดำเนินการตามแผนงานได้บรรลุตามเป้าหมายที่วางไว้

2.2 บทบาทหน้าที่ของผู้บริหารสถานศึกษา

กระทรวงศึกษาธิการ (2542: 64–65) ได้กล่าวถึงบทบาทหน้าที่ของผู้บริหารสถานศึกษาไว้ดังนี้

1. บทบาทเป็นผู้บังคับบัญชาของข้าราชการในสถานศึกษาที่ดูแลรับผิดชอบ บทบาทเป็นผู้ดูแลรับผิดชอบการจัดการศึกษาของสถานศึกษา
2. บทบาทเป็นผู้กำกับตรวจสอบ ติดตาม และประเมินผลการดำเนินงานของบุคลากรในสถานศึกษา ให้ดำเนินงานเป็นไปตามนโยบาย คุณภาพ และมาตรฐานการศึกษาของกระทรวง
3. บทบาทเป็นผู้ระดมสรรพกำลัง และทรัพยากรต่างๆ จากท้องถิ่นมาใช้ในการจัดและพัฒนาศึกษาของสถานศึกษา

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2549: 32) ได้กล่าวถึงบทบาทหน้าที่ของผู้บริหารสถานศึกษาในแบบการบริหารที่ใช้สถานศึกษาว่าต้องมีบทบาท ดังนี้

1. เป็นผู้นำการพัฒนาไปสู่เป้าหมาย
2. เป็นผู้กระตุ้นและชักนำการใช้กำลังคน
3. เป็นผู้พัฒนาทรัพยากร
4. เป็นผู้พัฒนาเป้าหมายใหม่ๆ ของสถานศึกษาโดยร่วมมือและเกี่ยวข้องกับฝ่ายต่างๆ
5. เป็นผู้แสวงหาทรัพยากรในการพัฒนาสถานศึกษา

สมหวัง พิธิยานุวัฒน์ (2543: 42) ได้กล่าวถึงบทบาทผู้บริหารสถานศึกษาจะต้องรู้และเข้าใจหัวใจของการเรียนรู้ของนักเรียน ดังนั้นผู้บริหารสถานศึกษาจึงต้องมีบทบาทการเป็นผู้นำในการดำเนินงาน ดังนี้

1. เป็นผู้วางนโยบายชัดเจนเกี่ยวกับการเรียนรู้ที่ยึดผู้เรียนเป็นสำคัญที่สุด
2. เป็นผู้วางแผนการปฏิบัติให้ชัดเจนให้สอดคล้องกับหลักนโยบายที่วางไว้
3. เป็นผู้สร้างกลไกในการจัดระบบการเรียนรู้ที่ครบวงจร คือ มีการจัดวิธีการเรียนการสอนของครู แนวทางการจัดหลักสูตรใหม่ระบบการวัดผลและประเมินผลการจัดสภาพแวดล้อมการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองและชุมชน

4. เป็นผู้วางระบบมาตรฐานการจัดการศึกษา

5. เป็นผู้วางระบบการตรวจสอบคุณภาพการเรียนรู้ที่ชัดเจน เกี่ยวกับคุณภาพการเรียนรู้กระบวนการเรียนรู้ ทั้งสิ่งที่เป็นทักษะพื้นฐานสำคัญ และสิ่งที่เป็นความต้องการทางการศึกษาของนักเรียน ทั้งจากภายนอกและภายในสถานศึกษา

ธีระ รุญเจริญ (2544 ก: 37-38) ได้กล่าวไว้ว่า ผู้บริหารสถานศึกษาต้องมีบทบาทในการบริหารสถานศึกษาดังต่อไปนี้

1. การเป็นผู้นำทางวิชาการ ผู้บริหารสถานศึกษา ควรปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างของผู้นำการเปลี่ยนแปลง โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้นำทางวิชาการ โดยให้ความสำคัญต่อการส่งเสริม และสนับสนุนการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญตามหมวด 4 ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 และมีการวางแผนนโยบาย และยุทธศาสตร์เพื่อการเรียนรู้ของสถานศึกษาอย่างชัดเจนและสะดวกต่อการนำไปปฏิบัติให้คำปรึกษาแนะนำ และสร้างพลังความร่วมมือของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องเพื่อการเรียนรู้ซึ่งจะนำไปสู่การศึกษา

2. การบริหารงานแบบมีส่วนร่วม ผู้บริหารสถานศึกษามีการบริหารงานอย่างอิสระให้เกิดความคล่องตัวในการบริหาร และบริหารงานในรูปแบบของคณะกรรมการสถานศึกษา โดยเน้นการมีส่วนร่วมทั้งครู และบุคลากรภายในสถานศึกษา บุคคลและหน่วยงานภายนอกสถานศึกษาทั้งหน่วยงานของภาครัฐและเอกชน อาทิ ครูบุคลากร พ่อแม่ ผู้ปกครองชุมชนและองค์กรต่างๆ

3. การเป็นผู้อำนวยความสะดวก ผู้บริหารสถานศึกษา เป็นผู้อำนวยความสะดวกให้แก่บุคลากรในสถานศึกษา และผู้เกี่ยวข้องทั้งทางด้านวิชาการ อาทิ การจัดสื่อต่างๆ เช่น หนังสือ ตำรา เกม เทคโนโลยีช่วยการเรียนการสอน และอุปกรณ์ส่งเสริมการเรียนรู้ต่างๆ ตลอดจนการให้บริการและการจัดสภาพแวดล้อมแห่งการเรียนรู้ เช่น แหล่งเรียนรู้ และศูนย์การเรียนรู้ ที่ผู้เรียนสามารถแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง และจัดบรรยากาศของสถานศึกษาให้อบอุ่น เพื่อให้ผู้เรียนมีความรักที่จะเรียนรู้ และรู้จักแสวงหาความรู้

4. การส่งเสริมการพัฒนาครูและบุคลากร ผู้บริหารสถานศึกษามีการพัฒนาครูและบุคลากรในสถานศึกษาอย่างต่อเนื่อง โดยส่งเสริมให้ครูเข้ารับการฝึกอบรม เข้าร่วมประชุม สัมมนา และไปทัศนศึกษา เพื่อเพิ่มพูนความรู้ และประสบการณ์ให้ทันต่อสถานการณ์ความเจริญก้าวหน้าและความเปลี่ยนแปลงของโลก และเพื่อสามารถนำมาประยุกต์ และปรับปรุงการจัดการเรียนการสอนให้ดีขึ้น รวมทั้งส่งเสริมการพัฒนาศักยภาพบุคลากรในสถานศึกษาแห่งอื่นๆ ตามความเหมาะสม

5. การประสานความสัมพันธ์ ผู้บริหารสถานศึกษามีการประสานงานและสร้างความสัมพันธ์อันดีกับทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องในสถานศึกษา และนอกสถานศึกษา เพื่อสร้างเครือข่ายสนับสนุนทรัพยากรต่างๆ ได้แก่ ทรัพยากรงบประมาณ ทรัพยากรบุคคล อาทิ ผู้เชี่ยวชาญ ผู้มีความรู้และประสบการณ์พิเศษที่สถานศึกษาต้องการให้มาช่วยพัฒนาสถานศึกษาทรัพยากรด้านการเรียนการสอนและกิจกรรมต่าง ๆ เช่น อุปกรณ์การเรียนการสอน อุปกรณ์กีฬา สื่อ เกมและเทคโนโลยีที่ทันสมัย

6. การสร้างแรงจูงใจ ผู้บริหารสถานศึกษาเป็นผู้มีทัศนคติในเชิงบวกกับผู้ร่วมงานมีความยืดหยุ่นในการทำงาน สร้างความเชื่อมั่น และเข้าใจในความต้องการของฝ่ายต่าง ๆ ให้มีความสำคัญในความพยายามของทีมงาน และการยกย่องให้รางวัล

สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา (2548: 11) ได้กำหนดบทบาทหน้าที่ของผู้บริหารสถานศึกษาไว้ 6 ประการ คือ

1. บทบาทหน้าที่ในการกำหนดวัตถุประสงค์นโยบาย และเป้าหมายของสถานศึกษา
2. บทบาทหน้าที่ในการจัดกิจกรรมในการบริหารต่างๆ เพื่อให้สถานศึกษาบรรลุวัตถุประสงค์ตามนโยบายและเป้าหมายที่กำหนดไว้
3. บทบาทหน้าที่ในการนำการปฏิบัติงานของบุคลากรในสถานศึกษาให้เกิดประสิทธิภาพ
4. บทบาทหน้าที่ในการสร้างขวัญและกำลังใจและสร้างความสุขในการทำงานให้กับบุคลากรในสถานศึกษา

5. บทบาทหน้าที่ในการสร้างความร่วมมือ ระดมทุนสมอง และสติปัญญาของบุคลากร ในสถานศึกษาและชุมชนเพื่อการบริหาร

6. บทบาทหน้าที่ในการจัดหาทรัพยากร ควบคุมกำกับ และติดตามบุคลากรในการใช้ ทรัพยากรให้เป็นประโยชน์อย่างเหมาะสมและมีประสิทธิภาพ

จากความหมายที่กล่าวมานั้นสรุปได้ว่า บทบาทหน้าที่ผู้บริหารสถานศึกษาต้องเป็น บุคคลสำคัญที่พัฒนาองค์กร เพื่อให้เกิดการดำเนินงานของสถานศึกษาเป็นไปอย่างมี ประสิทธิภาพ และบรรลุเป้าหมาย วัตถุประสงค์เป็นพื้นฐานที่สำคัญในการเปลี่ยนแปลงในทุกๆ ด้าน มีผลต่อการพัฒนาคุณภาพของเด็ก เยาวชน ที่เป็นอนาคตของชาติ ดังนั้นผู้บริหารพึง ตระหนักในความสำคัญของภาระและบทบาทหน้าที่ของตนให้มากและทำให้ดีที่สุดตามที่สังคม ให้ความไว้วางใจยกย่องและให้เกียรติ

สรุปได้ว่าผู้บริหารสถานศึกษา หมายถึงผู้มีความรู้ ความสามารถในการบริหารการศึกษา สามารถบริหารงานได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล จนเป็นที่ยอมรับ และสามารถวางแผนการบริหารตามแผนงานที่ได้กำหนด และดำเนินการตามแผนงานได้บรรลุตามเป้าหมายที่ วางไว้ โดยบทบาทหน้าที่ผู้บริหารสถานศึกษาต้องเป็นบุคคลสำคัญที่พัฒนาองค์กร เพื่อให้เกิดการ ดำเนินงานของสถานศึกษาเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ และบรรลุเป้าหมาย วัตถุประสงค์ เป็น พื้นฐานที่สำคัญในการเปลี่ยนแปลงในทุกๆ ด้าน มีผลต่อการพัฒนาคุณภาพของเด็ก เยาวชน ที่ เป็นอนาคตของชาติ ดังนั้นผู้บริหารพึงตระหนักในความสำคัญของภาระและบทบาทหน้าที่ของ ตนให้มากและทำให้ดีที่สุดตามที่สังคมให้ความไว้วางใจยกย่องและให้เกียรติ

3. ความหมาย และลักษณะของภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรม

3.1 ความหมายของภาวะผู้นำ

มีคำสำคัญอยู่ 2 คำที่จำเป็นต้องเข้าใจในเริ่มแรก ก็คือคำว่า "leadership" ซึ่งมัก เรียกว่า "ภาวะผู้นำ" หรือ "การเป็นผู้นำ" กับอีกคำหนึ่งคือ "Management" ซึ่งเรียกว่า "การ

บริหาร" หรือ "การบริหารจัดการ" ทั้งสองคำ มีความหมายแตกต่างกัน โดยมีนักวิชาการคนสำคัญให้ทัศนะไว้ ดังนี้

คอตเตอร์ (Kotter, 1999) แห่งมหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด กล่าวว่า การบริหารจัดการ (Management) หมายถึง ความสามารถในการเผชิญ กับสถานการณ์ที่สลับซับซ้อนได้ การบริหาร จัดการที่ดีทำให้เกิดความเป็นระเบียบเรียบร้อยในแง่ มีแผนงานที่เป็น ทางการ มีโครงสร้างขององค์การ ที่แน่นอนชัดเจน และมีการกำกับดูแลให้การดำเนินงานเป็นไปตามแผน ส่วนภาวะผู้นำหมายถึง ความสามารถในการเผชิญกับภาวะการเปลี่ยนแปลงได้ โดยมีผู้นำเป็นผู้สร้างวิสัยทัศน์ให้เป็น ตัวกำกับ ทิศทาง ขององค์การในอนาคต จากนั้นจึงจัดวางคนพร้อมทั้งสื่อความหมายให้เข้าใจ วิสัยทัศน์และ สร้างแรงดลใจแก่คนเหล่านั้น ให้สามารถเอาชนะอุปสรรคเพื่อไปสู่วิสัยทัศน์ดังกล่าว

เฮาส์ (House, 1996) แห่งมหาวิทยาลัยเพนซิลเวเนีย มีความเห็นคล้อยจองกับทัศนะดังกล่าว โดยเห็นว่า ผู้บริหาร (Manager) คือ ผู้ใช้อำนาจทางการ (Authority) ซึ่งมากับตำแหน่งที่ได้รับแต่งตั้งเพื่อให้สมาชิกขององค์การยอมปฏิบัติตาม การบริหารจัดการจึงประกอบด้วย การนำวิสัยทัศน์และ กลยุทธ์ของผู้นำลงสู่การปฏิบัติ การประสานงานและการจัดคนทำงานในองค์การ ตลอดจน การแก้ปัญหาประจำวัน ที่เกิดจากการปฏิบัติงาน อย่างไรก็ตาม ได้มีผู้ให้นิยามความหมายของภาวะผู้นำจำนวนมากมาหลายร้อย นิยามแต่นิยามที่เลือกใช้ในบทนี้ ได้ให้ความหมาย ของ ภาวะผู้นำว่า เป็นความสามารถในการมีอิทธิพลต่อกลุ่ม เพื่อให้ดำเนินงานได้บรรลุเป้าหมาย ทั้งนี้แหล่งที่มาของ การมีอิทธิพล อาจเป็นอย่างทางการ เช่น ได้กำหนดชัดเจนมากับตำแหน่งทางบริหารขององค์การนั้นว่ามีอำนาจอะไรบ้างเพียงไร ดังนั้นการได้รับบทบาทการเป็นผู้นำในตำแหน่งบริหาร ก็ทำให้บุคคลนั้น ได้รับอำนาจและเกิดอิทธิพลต่อผู้อื่นตามมา อย่างไรก็ตาม ก็ตามความเป็นจริงพบว่า ไม่ใช่ผู้นำทุกคนที่สามารถเป็นผู้บริหาร (Not all leaders are managers) และเช่นเดียวกัน ก็ไม่ใช่ผู้บริหารทุกคน ที่สามารถเป็นผู้นำ (Not all managers are leaders) ด้วยเหตุนี้เพียง แค่องค์การได้มอบหมาย อำนาจหน้าที่ให้แก่ ผู้บริหารนั้น ยังไม่มีหลักประกันอย่างเพียงพอว่าผู้นั้นจะสามารถในการนำได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งนี้อาจ

มีอิทธิพล จากปัจจัยแวดล้อมภายนอกที่มีผลกระทบมากกว่าอิทธิพลที่กำหนดตามโครงสร้างองค์การก็ได้ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง ได้ว่า ผู้นำสามารถเกิดขึ้น จากกลุ่มคนให้การยอมรับนับถือได้ เช่นเดียวกับที่มาจาก การแต่งตั้งอย่างทางการ ในองค์การที่ดีจำเป็นต้อง มีทั้ง ภาวะผู้นำและการบริหารจัดการ ที่เข้มแข็งจึงจะทำให้เกิด ประสิทธิภาพได้สูงสุด โดยเฉพาะภายใต้ ภาวะของโลก ที่มีพลวัตสูง ย่อมต้องการได้ผู้นำที่กล้าท้าทายต่อการดำรงสถานภาพเดิม มีความสามารถในการสร้างวิสัยทัศน์ และสามารถในการคล้อยตามใจ ทั้งองค์การให้มุ่งต่อความสำเร็จตามวิสัยทัศน์นั้น แต่เรายังต้องมีการบริหาร ที่สามารถกำหนดรายละเอียดของแผนงาน สามารถออกแบบโครงสร้างที่มีประสิทธิภาพขององค์การ รวมทั้งติดตามตรวจสอบดูแล การปฏิบัติงานประจำวันอีกด้วย

จากที่กล่าวมา สรุปได้ว่าภาวะผู้นำหมายถึง ความสามารถของบุคคลในการมีอิทธิพลต่อกลุ่มคน เพื่อให้ดำเนินงานได้บรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้ โดยผู้นำเป็นผู้สร้างวิสัยทัศน์ กำหนดทิศทางขององค์การในอนาคต และคล้อยให้สมาชิกในองค์กรมุ่งมั่นต่อความสำเร็จตามวิสัยทัศน์นั้น ภาวะผู้นำมีความสำคัญอย่างยิ่งในสภาพแวดล้อมที่มีการเปลี่ยนแปลงรวดเร็ว ซึ่งต้องการผู้นำที่สามารถท้าทายสถานภาพเดิมและสร้างแรงบันดาลใจให้ทีมงาน อย่างไรก็ตาม ภาวะผู้นำต่างจากการบริหารจัดการ โดยการบริหารเน้นที่การจัดระเบียบองค์กร การวางแผน และการแก้ปัญหาประจำวัน ขณะที่ภาวะผู้นำเน้นที่การสร้างวิสัยทัศน์และการนำพาองค์กรไปสู่อนาคตที่ดีกว่า

3.2 ลักษณะของภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรม

อำนาจ ทองโปร่ง. (2555) ได้ศึกษาไว้ว่าภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรม (Innovative Leadership) เป็นลักษณะของผู้นำที่มีความสามารถในการสร้างและส่งเสริมนวัตกรรมในองค์กรหรือกลุ่มงานของพวกเขา ภาวะนี้กำหนดว่าผู้นำไม่เพียงแต่สามารถดำเนินการในสภาพแวดล้อมที่มีอยู่อย่างมีประสิทธิภาพ แต่ยังสามารถท้าทายสถานะความเป็นจริงและสร้างสรรค์การเปลี่ยนแปลงใหม่ในองค์กรเพื่อปรับตัวต่อความเปลี่ยนแปลงและความสำเร็จในระยะยาว

โดยผู้นำเชิงนวัตกรรมควรมีคุณลักษณะดังต่อไปนี้

1. มีความสามารถในการคิดและสร้างความสร้างสรรค์ พวกเขามีความเปิดสำรวจและกระตือรือร้นในการค้นหาวิธีการใหม่ในการทำงานและการแก้ไขปัญหา
 2. การสนับสนุนและส่งเสริมนวัตกรรมและกระตุ้นความสร้างสรรค์ในทีมงาน และส่งเสริมพฤติกรรมนวัตกรรมในองค์กร
 3. ผู้นำเชิงนวัตกรรมต้องเป็นแบบอย่างที่ดีในการคิดนวัตกรรมและพฤติกรรมนวัตกรรม สามารถสร้างความสนใจและความกระตือรือร้นในการนำนวัตกรรมเข้าสู่องค์กร
 4. ผู้นำเชิงนวัตกรรมต้องท้าทายสถานะความเป็นจริงและไม่ยอมยุ่งยากอยู่ในความสบาย พวกเขาสามารถดึงดูดคนอื่นในการเริ่มต้นการเปลี่ยนแปลงและท้าทายทางเดินเดิม
 5. ผู้นำเชิงนวัตกรรมต้องมีความสามารถในการทำงานร่วมกับทีมงานและสร้างสรรค์บรรยากาศที่กระตือรือร้นในการแบ่งปันความคิดและการทำงานร่วมกันในการสร้างนวัตกรรม
 6. ผู้นำเชิงนวัตกรรมต้องมีความยืดหยุ่นและสามารถปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงได้อย่างรวดเร็ว พวกเขาเห็นความสำคัญของการเรียนรู้จากความผิดพลาดและการพัฒนาตนเองอยู่เสมอ
- สุจิตรา เกิดผล (2566) กล่าวว่าภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมในการบริหารที่ผู้บริหารการศึกษาสามารถนำมาประยุกต์ใช้เพื่อเสริมสร้างนวัตกรรมในสถานศึกษา ประกอบด้วยองค์ประกอบสำคัญ 8 ประการ ได้แก่:

1. การให้กำลังใจแก่บุคลากรในองค์กร: ผู้นำควรสนับสนุนและให้กำลังใจทีมงาน เพื่อสร้างแรงจูงใจในการทำงานและพัฒนาวัตกรรม
2. การจัดอุปสรรคต่อการสร้างสรรค์นวัตกรรม: ผู้นำควรช่วยจัดอุปสรรคหรือข้อจำกัดที่ขัดขวางการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์และนวัตกรรม
3. การสนับสนุนเสริมแรงให้คิดริเริ่มสร้างสรรค์: ผู้นำควรกระตุ้นให้บุคลากรคิดอย่างสร้างสรรค์และริเริ่มไอเดียใหม่ ๆ ในการทำงาน
4. การจัดหาทรัพยากรที่เพียงพอ: ผู้นำควรจัดสรรทรัพยากรที่จำเป็นเพื่อสนับสนุนการพัฒนาวัตกรรมและการทำงานของทีม

5. การกำหนดภาระงานที่เหมาะสม: ผู้นำควรแบ่งงานให้สอดคล้องกับความสามารถและความสนใจของบุคลากร เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด
6. การมีเสรีภาพในการทำงาน: ผู้นำควรสร้างบรรยากาศที่เปิดกว้างและให้เสรีภาพในการทำงาน เพื่อส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์
7. การนำเสนอนวัตกรรมที่ท้าทาย: ผู้นำควรสร้างความท้าทายให้บุคลากรในการพัฒนานวัตกรรมใหม่ ๆ เพื่อกระตุ้นความคิดและความสามารถ
8. การทำงานเป็นทีมและการทำงานร่วมกัน: ผู้นำควรส่งเสริมการทำงานร่วมกันในทีม เพื่อสร้างสรรค์ผลงานที่มีคุณภาพและนวัตกรรมที่เกิดจากความร่วมมือ

สรุปภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรม (Innovative Leadership) คือ ความสามารถของผู้นำในการสร้างสรรค์และนำความคิดใหม่ๆ มาใช้ในองค์กร โดยผู้นำประเภทนี้จะเน้นการคิดนอกกรอบและการพัฒนาวิธีการใหม่ๆ ในการแก้ไขปัญหา รวมถึงการปรับตัวให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว ผู้นำเชิงนวัตกรรมไม่เพียงแต่จัดการกับสิ่งที่มีอยู่ได้ดี แต่ยังสามารถท้าทายสถานะที่เป็นอยู่และนำพาองค์กรไปสู่ความสำเร็จในอนาคต

ลักษณะสำคัญของผู้นำเชิงนวัตกรรม ได้แก่ การสนับสนุนให้ทีมมีความคิดสร้างสรรค์ การเป็นตัวอย่างที่ดีในการนำแนวคิดใหม่ๆ มาใช้ ความยืดหยุ่นในการปรับตัวเมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลง และการสร้างสภาพแวดล้อมที่ส่งเสริมการทำงานร่วมกันและการแบ่งปันไอเดียภายในทีม

4. ภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมของผู้บริหารสถานศึกษาในยุค VUCA World

ในยุค VUCA (Volatility, Uncertainty, Complexity, Ambiguity) World ที่เติบโตขึ้นเรื่อยๆ การบริหารจัดการสถานศึกษาต้องมีการเปลี่ยนแปลงและปรับตัวตามความเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็วในสภาพแวดล้อมทางธุรกิจและการศึกษา ผู้บริหารสถานศึกษามีบทบาทสำคัญในการนำนวัตกรรมเข้าสู่ระบบการศึกษา เพื่อให้สามารถตอบสนองต่อความต้องการของ

นักเรียนและพัฒนาความรู้ที่เหมาะสมในยุคที่ท้าทายนี้ ผู้นำเชิงนวัตกรรมของผู้บริหารสถานศึกษาในยุค VUCA World ควรมีองค์ประกอบดังนี้

1. เปิดโอกาสให้กับนวัตกรรม (Embracing Innovation) ผู้บริหารควรเปิดโอกาสให้คณะครู บุคลากรทางการศึกษาและนักเรียนเสนอแนวคิดและนวัตกรรมใหม่ ๆ ที่สามารถปรับตัวตามความเปลี่ยนแปลงของโลกได้ การสร้างนวัตกรรมในสถานศึกษาจะเป็นที่มาของการเริ่มต้นของความสำเร็จในยุค VUCA World.

2. ใช้เทคโนโลยีในการเรียนรู้ (Utilizing Technology in Learning) การนำเทคโนโลยีมาใช้ในการกระบวนการการสอนและการเรียนรู้สามารถเพิ่มคุณภาพและประสิทธิภาพของการศึกษานวัตกรรมใหม่ๆ ในการใช้เทคโนโลยีนี้จะช่วยให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์การเรียนรู้ที่น่าสนใจและสะดวกสบาย

3. สร้างพื้นที่ให้กับการเรียนรู้เชิงผู้นำ (Leadership-Centric Learning Spaces) สถานศึกษาควรสร้างพื้นที่ที่สนับสนุนการพัฒนาทักษะผู้นำและนวัตกรรม โดยการสร้างพื้นที่การเรียนรู้ที่เน้นการทำงานกลุ่มและการแก้ปัญหา เพื่อให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์การเรียนรู้ที่เชื่อมโยงกับสภาพแวดล้อมทางธุรกิจจริง ๆ.

4. การสนับสนุนการเรียนรู้แบบต่อเนื่อง (Continuous Learning Support) การสร้างระบบการศึกษาที่สนับสนุนการเรียนรู้ตลอดชีวิต ผ่านการให้บริการการศึกษาออนไลน์ หรือคอร์สการเรียนรู้ที่นักเรียนสามารถเข้าถึงได้ตลอดเวลา จะช่วยเพิ่มความสามารถในการปรับตัวและพัฒนาความรู้ของนักเรียนในยุค VUCA World

5. การสร้างพัฒนาการคิดใหม่ (Encouraging Creativity) การสร้างบรรยากาศที่ส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์และนวัตกรรม โดยให้นักเรียนมีโอกาสดลองและลงมือทำสิ่งใหม่ ๆ จะช่วยส่งเสริมการพัฒนาทักษะในการแก้ปัญหาและการคิดนวัตกรรมในนักเรียน

ในยุค VUCA World ซึ่งเต็มไปด้วยความผันผวน (Volatility) ความไม่แน่นอน (Uncertainty) ความซับซ้อน (Complexity) และความคลุมเครือ (Ambiguity) นวัตกรรมในการบริหารจัดการสถานศึกษากลายเป็นปัจจัยสำคัญที่ไม่อาจมองข้ามได้ นวัตกรรมดังกล่าวไม่ได้

หมายถึงเพียงการนำเทคโนโลยีใหม่ ๆ มาใช้เท่านั้น แต่ยังรวมถึงการพัฒนากลยุทธ์และวิธีการใหม่ ๆ ในการบริหารจัดการองค์กรสถานศึกษาเพื่อให้สามารถปรับตัวและตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในโลกที่ไม่สามารถคาดการณ์ได้

ผู้บริหารสถานศึกษาในยุค VUCA ต้องเป็นผู้นำที่มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ สามารถนำพาองค์กรไปสู่การเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้น และมีวิสัยทัศน์ที่ชัดเจนในการพัฒนาสถานศึกษาให้ตอบสนองต่อความต้องการของยุคปัจจุบันและอนาคต นอกจากนั้น ผู้นำเหล่านี้ควรส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต (Lifelong Learning) ให้กับทั้งนักเรียนและบุคลากรในสถานศึกษา เพื่อให้พวกเขามีทักษะและความรู้ที่ทันสมัยอยู่เสมอ สามารถปรับตัวเข้ากับการเปลี่ยนแปลงในอนาคตได้อย่างมีประสิทธิภาพ

การสร้างสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ที่ท้าทายและสร้างสรรค์ เป็นอีกหนึ่งหน้าที่สำคัญของผู้บริหารสถานศึกษาในยุคนี้ สภาพแวดล้อมดังกล่าวจะช่วยกระตุ้นให้นักเรียนมีความคิดสร้างสรรค์และกล้าคิดต่าง รวมถึงเตรียมพวกเขาให้พร้อมเผชิญหน้ากับความท้าทายต่าง ๆ ที่อาจเกิดขึ้นในอนาคต การเตรียมความพร้อมเช่นนี้จะทำให้นักเรียนมีความมั่นใจและสามารถปรับตัวได้ในโลกที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว

สรุปแล้ว ในยุค VUCA World การบริหารจัดการสถานศึกษาโดยใช้นวัตกรรมเป็นปัจจัยหลัก จะช่วยให้สถานศึกษาสามารถปรับตัวและรับมือกับความเปลี่ยนแปลงได้อย่างมีประสิทธิภาพ ผู้บริหารที่สามารถนำพาองค์กรไปในทิศทางที่สร้างสรรค์และท้าทาย จะสามารถเตรียมความพร้อมให้กับนักเรียนในการก้าวเข้าสู่โลกที่มีความไม่แน่นอนสูงได้อย่างมั่นคงและมั่นใจ

5. บทสรุป

ในยุค VUCA World ซึ่งเป็นยุคที่เต็มไปด้วยความผันผวน (Volatility) ความไม่แน่นอน (Uncertainty) ความซับซ้อน (Complexity) และความคลุมเครือ (Ambiguity) ภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมกลายเป็นสิ่งสำคัญที่ไม่อาจมองข้ามได้สำหรับผู้บริหารสถานศึกษา การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วและคาดเดาได้ยากในสังคมปัจจุบัน ส่งผลให้สถานศึกษาจำเป็นต้องปรับตัวอย่างต่อเนื่อง ผู้บริหารที่มีภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมจึงมีบทบาทสำคัญในการนำพาสถานศึกษาไปสู่ความสำเร็จ ภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมเป็นองค์ประกอบที่สำคัญในการพัฒนาสถานศึกษาให้ตอบสนองต่อความท้าทายและความต้องการที่เปลี่ยนแปลงไปในยุค VUCA World ผู้บริหารที่มีความสามารถในการนำเสนอและดำเนินการตามวิสัยทัศน์ใหม่ๆ สามารถสร้างความแตกต่างให้กับองค์กรได้ ไม่ว่าจะเป็นการพัฒนาเทคโนโลยีใหม่ การสร้างวัฒนธรรมองค์กรที่ส่งเสริมการคิดเชิงนวัตกรรม หรือการสร้างเครือข่ายความร่วมมือที่สามารถสนับสนุนการเรียนรู้และพัฒนาของนักเรียนและครู การพัฒนาภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมสำหรับผู้บริหารสถานศึกษาในยุค VUCA World ต้องเริ่มจากการพัฒนาทักษะการคิดเชิงระบบ การเสริมสร้างความคิดสร้างสรรค์ และการเรียนรู้จากการทดลอง นอกจากนี้ ผู้บริหารควรมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องผ่านการฝึกอบรม การศึกษาเพิ่มเติม และการแลกเปลี่ยนความรู้กับผู้นำอื่นๆ ที่เผชิญกับความท้าทายเดียวกัน สิ่งนี้จะช่วยเสริมสร้างความสามารถในการปรับตัวและตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วที่เกิดขึ้นในยุคปัจจุบัน

เอกสารอ้างอิง

เกียรติพงษ์ อุดมธนะธีระ. (2565) โลกยุควูก้า (VUCA World) โลกยุคที่มีความผันผวน. สืบค้นเมื่อ 1 ตุลาคม

2566, จาก <https://www.iok2u.com/article/innovation/vuca-world>

เจริญ ภูวิจิตร. (2565). ภาวะผู้นำทางการศึกษาโลกยุคผันผวน. ค้นหามาเมื่อ 19 กันยายน 2566

จาก <http://www.nidtep.go.th/2017/publish/doc/20220906-1.pdf>

- จำลอง นักพ่อน. (มีนาคม 2543). “เส้นทางสู่มืออาชีพ,” สถาบันพัฒนาผู้บริหาร 1(5) : 3 – 4.
- จิณณวัตร ปะโคทั้ง. (2561). **ภาวะผู้นำยุคดิจิทัล สำหรับผู้บริหารสถานศึกษามืออาชีพ.**
อุบลราชธานี:คณะครุศาสตร์มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี.
- จิตติมา วรรณศรี. (2557). **การบริหารงานวิชาการในสถานศึกษา.** (พิมพ์ครั้งที่ 3). พิษณุโลก:รัตน
สุวรรณการพิมพ์.
- ชวนะ ทวีอุทิศ. (2558). **รูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา
ระดับมัธยมศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ในภาค
ตะวันออกเฉียงเหนือ.** (ปริญญาานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต). สกลนคร: มหาวิทยาลัย
ราชภัฏสกลนคร.
- ถวิล อรัญเวศ. (2560). **คุณลักษณะของนักบริหารยุคไทยแลนด์ 4.0.** สืบค้นเมื่อวันที่ 1 ตุลาคม
2566,
จาก <http://www.obec.go.th/news/82582>
- ธีระ รุญเจริญ. (2554). **กลยุทธ์การพัฒนาความเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้.** กรุงเทพฯ: CURS
ลาดพร้าว.
- พสุ เดชะรินทร์(2560). **ผู้บริหารในยุค VUCA.** กรุงเทพธุรกิจ. ค้นหาเมื่อ 20 สิงหาคม 2565
จาก <https://www.bangkokbiznews.com/blogs/columnist/columnist/117495>
- พัชรภรณ์ ดวงชื่น (2561). **ผู้นำองค์กรในโลก VUCA.** วารสารมหาวิทยาลัยคริสเตียน. ปีที่ 24
ฉบับที่ 3 (2018):
กรกฎาคม - กันยายน 2561. บทความย่อ. ค้นหาเมื่อ 18 สิงหาคม 2566 จาก
<https://he01.tcithaijo.org/index.php/CUTJ/article/view/155265>
- วิโรจน์ สารรัตน์. (2557). **ภาวะผู้นำ: ทฤษฎีและนันทศาสตร์ร่วมสมัยปัจจุบัน.** กรุงเทพฯ:ทิพย์
วิสุทธิ์.
- วิไล พินิจพงศ์(2558). **ภาวะผู้นำทางการศึกษา.** ค้นหาเมื่อ 19 สิงหาคม 2566
จาก[HTTPS://THIRASAKCHODCHAM.WORDPRESS.COM](https://thirasakchodcham.wordpress.com)

- ศศิมา สุขสว่าง. (2560) VUCA World ความท้าทายสำหรับผู้ในยุคใหม่ สืบค้นเมื่อ 1 ตุลาคม 2566, จาก <https://www.sasimasuk.com/16768188/vuca-world-ความท้าทายของผู้ยุคใหม่>
- สุจิตรา เกิดผล. (2566). ภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมของผู้บริหารที่ส่งผลต่อความเป็นองค์การแห่งการเรียนรู้ของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา ใน กรุงเทพมหานคร: Innovative Leadership of College Administrators Affecting the Being of Learning Organization of Colleges in Bangkok under the Office of Vocational Education Commission . วารสารวิจัยและนวัตกรรม สถาบันการอาชีวศึกษากรุงเทพมหานคร, 6(2), 18–29.
- สุชนา โกมลานิซ. (2563). องค์ประกอบภาวะผู้นำดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 23. สืบค้น 28 สิงหาคม 2566, จาก <https://app.gs.kku.ac.th>
- อินตา ศิริวรรณ (2557). รูปแบบและภาวะผู้นำทางการศึกษา. สารนิพนธ์. ค้นหาเมื่อ 19 สิงหาคม 2566 จาก http://pbs.mcu.ac.th/wp-content/uploads/2018/02/00157_33_255793451-458.pdf
- อำนวยการ ทองโปร่ง. (2555). ภาวะผู้นำและนวัตกรรมทางการศึกษา. กรุงเทพฯ: มิตรภาพการพิมพ์.
- HREX.asia. (2564) VUCA ในโลกการทำงานสมัยใหม่ : 4 เทคนิครับมือความไม่แน่นอนสำหรับผู้ยุคใหม่
สืบค้นเมื่อ 1 ตุลาคม 2566, จาก <https://th.hrnote.asia/orgdevelopment/vuca-for-leader-in-future-work-03032021/>

JobsDB. (2566) รับมือความผันผวน VUCA world คืออะไร ทำไมองค์กรต้องให้ความสำคัญ
สืบค้นเมื่อ 1 ตุลาคม 2566, จาก [https://th.jobsdb.com/th/career-
advice/article/vuca-world](https://th.jobsdb.com/th/career-advice/article/vuca-world)

NewsReporter (2565). ยุค VUCA World คืออะไร มีวิธีการรับมืออย่างไร?. ค้นหามือ 1
ตุลาคม 2566จาก
<https://news.trueid.net/detail/OrD0698dgeEr>

Plook Teacher (2562). การส่งเสริมการศึกษาไทยเพื่อรับมือกับโลกยุค VUCA. ค้นหามือ 1
ตุลาคม 2566
จาก <https://www.trueplookpanya.com/education/content/76134>

ภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมของผู้บริหารสถานศึกษาในยุค BANI World Ethical leadership of school administrators in a BANI World

ณปภัช ลดาวัลย์

พระครูสุจริยวัฒน์

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้ศึกษาเกี่ยวกับภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมของผู้บริหารสถานศึกษาในยุค BANI World ซึ่งเป็นกรณีศึกษาที่สำคัญในการเข้าใจบทบาทและคุณลักษณะของผู้บริหารสถานศึกษาในยุค BANI World เพื่อนำสถานศึกษาสู่ความสำเร็จ และสร้างความเจริญรุ่งเรืองให้กับประเทศชาติ ในยุคที่เทคโนโลยีและสังคมมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ผู้บริหารสถานศึกษาจึงต้องมีภาวะผู้นำที่มีจริยธรรม ซึ่งเป็นผู้ที่ปฏิบัติ แนะนำ รวมทั้งเป็นแบบอย่างให้ครูและนักเรียนในทุก ๆ ด้าน ไม่ว่าจะเป็นด้านคุณธรรมจริยธรรม ด้านวิชาการ การใช้เทคโนโลยี และการสื่อสารประชาสัมพันธ์อย่างถูกต้องเหมาะสม มีการส่งเสริม สร้างมาตรฐาน กำหนดเป้าหมายความสำเร็จด้านวิชาคุณธรรมจริยธรรมให้กับครูและนักเรียน สร้างแรงจูงใจ เข้าใจความแตกต่างระหว่างบุคคล สร้างเครือข่ายอย่างสร้างสรรค์ พร้อมรับมือเพื่อนำสถานศึกษาผ่านวิกฤตและการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นได้ทุกเมื่อ รวมถึงพัฒนาครูและนักเรียนให้มีความรู้และคุณธรรมจริยธรรมให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์สามารถอยู่ในโลกยุคไร้พรมแดนได้อย่างมีความสุข

คำสำคัญ : ภาวะผู้นำเชิงจริยธรรม, ผู้บริหารสถานศึกษา, ยุค BANI World

Abstract

This article was about the ethical leadership of school administrators in a BANI World. It served as an important case study in understanding the roles and characteristics of school administrators in a BANI World, aimed at leading schools to success and creating prosperity for the nation in an age where technology and society changed rapidly. Therefore, school administrators needed to have ethical leadership. They acted, advised, and served as role models for teachers and students in all aspects, including morality, ethics, academics, proper use of technology, and public relations. Teachers and students were encouraged to create standards and set targets for academic success with morality and ethics. They motivated the understanding of individual differences and established a creative network ready to cope with leading school through crises and changes that could occur at any time including developing teachers and students to have knowledge and morals and ethics to be complete and happy individuals in a borderless world.

Keywords: Ethical leadership, educational institution administrators, BANI World

บทนำ

ปัจจุบันมีการพูดถึงเรื่องคุณธรรมและจริยธรรมในการบริหารงานกันอย่างกว้างขวาง ทั้งนี้เนื่องจากผู้บริหารที่มีความรอบรู้และมีความฉลาดทางสติปัญญา (Intelligence Quotient: IQ) สูงแต่ขาดจริยธรรมหรือธรรมจริยา (Moral Quotient: MQ) และขาดซึ่งความฉลาดทางด้านอารมณ์ (Emotional Quotient: EQ) อาจไม่เป็นที่ยอมรับจากผู้ใต้บังคับบัญชา ทั้งในระยะสั้นและระยะยาวได้เพราะบุคคลส่วนมากต้องการความซื่อสัตย์และความจริงใจ เสมอต้นเสมอปลายจากผู้บริหารในองค์กรนั้น ผู้บริหารที่มีลัทธิผลประโยชน์หรือไม่โปร่งใสในการทำงาน อาจไม่สามารถยืนหยัดในโลกของการเปลี่ยนแปลงที่เรียวกร้อมความเป็นหลักธรรมาภิบาล (Good Governance) นั้นได้ ผู้บริหารที่เป็นผู้นำที่ดีจึงเป็นต้นแบบสำคัญ ในการสร้างจริยธรรมคุณธรรมให้กับสมาชิกในองค์กร องค์กรจะมีวัฒนธรรมที่มีจริยธรรมหรือไม่ ขึ้นอยู่กับการมีจริยธรรมคุณธรรมของผู้บริหาร

ผู้นำต้องมีมุมมองใหม่ ๆ เป็นผู้พัฒนาศักยภาพอย่างไม่หยุด ผู้นำจะต้องมีคุณลักษณะที่เหมาะสมทั้งด้านความรู้ ความสามารถ สติปัญญา มีการมองการณ์ไกล มีความเป็นธรรม โดยยึดหลักธรรมประจำใจในการบริหารจัดการ มีความรับผิดชอบ เข้าใจความเป็นคน ของผู้ร่วมงาน ภาวะผู้นำเป็นองค์ประกอบหลักที่สำคัญต่อองค์กร ผู้นำมีบทบาทหน้าที่ต่างกัน ขึ้นอยู่กับเป้าหมายของงานหรือกิจกรรม ปัญหา สถานการณ์และกลุ่มที่เกี่ยวข้อง ดังนั้น จึงทำให้ ผู้นำต้องมีการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมตนเองให้เหมาะสมกับสถานการณ์ในยุคการเปลี่ยนแปลง ที่มาเกี่ยวข้องทั้งโดยตรงและโดยอ้อม แต่ปัจจุบันยังพบข้อถกเถียงกันในสังคมอย่างกว้างขวาง ในทางเลือกระหว่างผู้บริหารที่มีจริยธรรม (Ethics) กับผู้บริหารที่มีความสามารถ (Competent) ทำให้มีเสียงสะท้อนจากสังคมที่ต้องการผู้บริหารที่มีคุณสมบัติพร้อมทั้งสองประการ คือทั้งเก่ง และดี (สิวลี ศิริไล, 2550)

การเป็นผู้นำผู้บริหารที่ดีจึงต้องอยู่บนพื้นฐานของจริยธรรม และภาวะผู้นำเป็นสิ่งที่หยั่งลึกในรากฐานที่เน้นความเป็นเฉพาะตัว ถือว่าผู้นำเป็นผู้สำคัญที่สุดและเป็นบุคคลผู้ยิ่งใหญ่ ผู้นำทางการศึกษาใช้ในการนำโรงเรียนหรือสถานศึกษาไปสู่ความมีประสิทธิภาพได้ ผู้บริหาร

สถานศึกษาถือว่าเป็นผู้นำในการจัดการศึกษาในระดับสถานศึกษา และเป็นบุคคลที่มีบทบาทสำคัญในการจัดการศึกษา จึงจำเป็นต้องมีศักยภาพ สมรรถภาพและคุณลักษณะที่เอื้อต่อการจัดการศึกษาให้บรรลุจุดมุ่งหมาย นั่นคือ การมีภาวะผู้นำเชิงจริยธรรม การศึกษาถึงภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมของผู้บริหารจึงเป็นสิ่งที่น่าสนใจและนำไปสู่แนวทางในการแก้ไขปัญหาในยุคการเปลี่ยนแปลงนี้ได้

1. ลักษณะสำคัญของยุค BANI World

โลกยุคใหม่หลังวิกฤติโควิด 19 เป็นโลกมีการเปลี่ยนแปลงในอัตราที่รวดเร็วมากขึ้น เกิดจากปัจจัยหลายด้านซ้อนทับกัน ทั้งความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี (Digital Disruption) สถานการณ์โลกผันผวน (VUCA World) การเปลี่ยนแปลงของพฤติกรรมคนสังคมสูงวัย และโรคอุบัติภัยใหม่ๆ (ไทยโพสต์, 2565) และทางการเมือง รวมเข้าด้วยกัน (พระมหาอำพล ชัยสาร, 2565) โดยแนวคิดเดิมที่ใช้อธิบายสถานการณ์โลกยุคใหม่ที่เต็มไปด้วยความผันผวนไม่แน่นอน ซับซ้อน และคลุมเครือ จนทำให้การตัดสินใจต่างๆ เป็นได้ยากลำบาก เกิดความชะงักงันในการดำเนินงานเพื่อให้บรรลุเป้าหมายขององค์กรต่างๆ ก็คือ สถานการณ์ VUCA World ซึ่งเป็นคำย่อที่วิทยาลัยกองทัพสหรัฐฯ ใช้เรียกและอธิบายสถานการณ์ที่มีการเปลี่ยนแปลงรวดเร็ว และรุนแรงอย่างต่อเนื่องในช่วงสงครามอัฟกานิสถานและอิรัก ในช่วงทศวรรษที่ 1990 และต่อมาได้ถูกนำมาใช้ในโลกรธุรกิจเพราะสภาพแวดล้อมทางธุรกิจ เศรษฐกิจและสังคม มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วไม่แพ้สถานการณ์สงครามเช่นกัน โดย VUCA World ประกอบด้วยสถานการณ์ 4 รูปแบบ ได้แก่ Volatility ความพลิกผัน Uncertainty ความไม่แน่นอน Complexity ความซับซ้อน และ Ambiguity ความคลุมเครือเมื่อโลกยุคใหม่มีอัตรา การเปลี่ยนแปลงรวดเร็วมากขึ้น ผลกระทบก็ยิ่งทวีความรุนแรง ไม่เพียงมีผลต่อการตัดสินใจของผู้นำองค์กรในการใช้กลยุทธ์เอาชนะปัญหาอุปสรรคต่างๆ แล้วแต่ยังมีผลต่อสภาพจิตใจของบุคลากรผู้ปฏิบัติงานที่ต้องทำงานในโลกแห่งความสับสนอลหม่านนี้ด้วย ส่งผลให้ VUCA World ที่ใช้มานานกว่า 30 ปีอาจอธิบายสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงต่างๆ ยังไม่ครอบคลุม ในการพัฒนาองค์กรนักบริหารจากหลายวงการอาชีพจึงนำแนวคิด BANI World

มาใช้อธิบายโลกยุคใหม่แทน VUCA World เพื่อให้เกิดความชัดเจนในการรับมือกับผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงได้อย่างเฉพาะเจาะจงยิ่งกว่าเดิมทั้งในมิติด้านกายภาพองค์กรและความรู้สึกอารมณ์ของบุคลากรในองค์กรด้วย (จิราเจต วิเศษดอนหวาย, 2565)

BANI World เป็นแนวคิดของ Jamais Cascio นักมานุษยวิทยาชาวอเมริกาที่ศึกษาพฤติกรรมของมนุษย์ BANI World เป็นมากกว่า“สถานการณ์”ที่พลิกผัน, ไม่แน่นอน, ซับซ้อน, และคลุมเครือ แต่เป็นการมองไปถึงผลกระทบ“ด้านอารมณ์ของคน”ด้วย เช่น ความเครียด ความกังวล ความหดหู่ ความสับสน ฯลฯ ซึ่งจะช่วยให้

ผู้บริหารหรือผู้นำองค์กรมองเห็นภาพรวมในการบริหารจัดการอย่างรอบด้านในสถานการณ์โลกยุค BANI World ซึ่งประกอบไปด้วย 1). โลกที่เปราะบาง (B - Brittle) สิ่งต่างๆมีความเปราะบาง นอกจากเปลี่ยนแปลงได้เสมอแล้ว ยังสามารถล่มสลายได้อย่างรวดเร็วด้วย เช่นหลักสูตรโครงการ แผนงานจะมีความเสี่ยงที่จะล้มเหลวอยู่ตลอดเวลาอันเนื่องมาจากความพลิกผันของโลกรอบด้าน แผนระยะยาวหรือแผนที่ไม่มีความยืดหยุ่นจึงอาจถูกทำให้ชะงัก (Disrupt) ได้ตลอดเวลา 2). โลกที่เต็มไปด้วยความกังวล (A - Anxious) บุคลากรเกิดความกังวลและความเครียด เนื่องจาก ธรรมชาติของการทำงานเปลี่ยนไปจากเดิม โดยต้องตอบสนองต่อความรวดเร็วและไม่แน่นอนของสถานการณ์ซึ่งทำให้ลังเลไม่กล้าตัดสินใจ กลัวเกิดความผิดพลาดหรือหากพบปัญหาซับซ้อนบ่อยๆเกินกว่าจะรับมืออาจนำไปสู่สภาวะความสิ้นหวังของบุคลากรและนำองค์กรไปสู่สถานการณ์วิกฤต 3). โลกที่สับสนคาดเดายาก

(N - Nonlinear)เกิดจากการเปลี่ยนแปลงที่ไม่เป็นเส้นตรง หมายถึง สาเหตุและผลลัพธ์ไม่สัมพันธ์กันและไม่สามารถคาดเดาแนวโน้มได้ สาเหตุเล็ก ๆ อาจจะนำไปสู่ปัญหาที่ใหญ่เกินคาดเดาและ 4). โลกที่เข้าใจยาก

(I - Incomprehensible) มีข้อมูล ข่าวสาร ตลอดจนปัจจัยต่างๆ มีปริมาณมากและซับซ้อน ทั้งจริงและเท็จ ทำให้การทำความเข้าใจ วิเคราะห์ สังเคราะห์ หรือ สรุปสถานการณ์ การคาดการณ์หรือการวางแผนควบคุมให้สิ่งต่าง ๆ เป็นไปได้ยาก(จิราเจต วิเศษดอนหวาย, 2565)

สถานการณ์ในยุคBANI World เช่นนี้ย่อมส่งผลกระทบไปทุกวงการรวมถึงวงการศึกษาด้วย ได้แก่ ช่วงหลังวิกฤตโควิด 19 เกิดสภาวะถดถอยทางการเรียนรู้ในเด็กปฐมวัย ธุรกิจเทคโนโลยีการเรียนรู้ออนไลน์เติบโตอย่างรวดเร็ว ในขณะที่ประชาชนบางกลุ่มเข้าไม่ถึงเทคโนโลยี เข้าไม่ถึงข้อมูล ไม่มีทักษะดิจิทัลเกิดปัญหาความเหลื่อมล้ำทางดิจิทัล รวมไปถึงสภาวะทางจิตใจของนักเรียนนักศึกษาและบุคลากรทางการศึกษายุคหลังโควิดที่เปราะบางและเต็มไปด้วยความหดหู่ เครียด วิตกกังวล เป็นต้นซึ่งส่งผลกระทบอย่างยิ่งต่อประสิทธิภาพของการจัดการศึกษาให้บรรลุเป้าหมายในการพัฒนา และยกระดับคุณภาพผู้เรียนและเยาวชน (ไทยโพสต์, 2565) ดังนั้น การจัดการกับปัญหาและความท้าทายเหล่านี้ย่อมเกี่ยวข้องโดยตรงกับผู้นำสถานศึกษาหรือผู้นำทางการศึกษาที่ต้องทำความเข้าใจและปรับตัวให้ทันกับการเปลี่ยนแปลง

ผู้นำสถานศึกษาหรือผู้นำทางการศึกษาระดับต่างๆล้วนมีความสำคัญอย่างยิ่งเนื่องจากมีบทบาทสำคัญในการรับผิดชอบต่อความสำเร็จขององค์กร โดยเริ่มจากการวางแผน การดำเนินการ การประเมินผล และการปรับปรุงพัฒนางานต่าง ๆ ขององค์กรให้บรรลุเป้าหมาย ดังนั้นผู้นำทางการศึกษาต้องมีความรู้ความสามารถ และคุณลักษณะต่างๆที่จะนำพาให้หน่วยงานหรือองค์กรทางการศึกษามุ่งไปสู่ความสำเร็จ ก้าวทันการเปลี่ยนแปลงของสังคมอย่างมีคุณภาพ ผู้นำทางการศึกษาในยุค BANI World จึงจำเป็นต้องเรียนรู้สิ่งใหม่ๆและพัฒนาตนเองอยู่เสมอเพื่อปรับตนเองและองค์กรให้มีความเหมาะสมและทันต่อสภาพสังคมเศรษฐกิจและการเมืองที่กำลังเปลี่ยนไปอย่างรวดเร็วและต่อเนื่องเพื่อให้สมาชิก ทีมงานและองค์กรมั่นใจว่ามีความพร้อมในการรับมือกับทุกสถานการณ์ที่จะเกิดขึ้นในปัจจุบันและอนาคต (Latif, Suzana Abd., 2021)

สรุปในยุค BANI World ผู้นำทางการศึกษาต้องมีการพัฒนาเตรียมความพร้อมให้สอดคล้องกับสภาพเศรษฐกิจสังคมและการเมืองในปัจจุบันรวมถึงในอนาคตที่เทคโนโลยีและสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วเพื่อพัฒนาการจัดการศึกษาให้ประสบความสำเร็จอย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้นต่อไป

2. ความหมาย ความสำคัญและบทบาทหน้าที่ของผู้บริหารสถานศึกษา

2.1 ความหมายและความสำคัญของผู้บริหารสถานศึกษา

สำนักงานเลขาธิการคุรุสภา (2540: 2) ได้กล่าวถึง ผู้บริหารสถานศึกษาว่า ผู้บริหารการศึกษาหรือ “ผู้จัดการ” ทางการศึกษาเพื่อให้ครูและบุคลากรอื่นๆ ดำเนินการพัฒนาเด็ก และเยาวชนให้เป็นไปตามจุดมุ่งหมายของการศึกษา และตามความคาดหวังของสังคม

จำลอง นักพ่อน (2543: 60) ได้ให้ความหมายผู้บริหารสถานศึกษาไว้ว่า ผู้บริหารสถานศึกษาจะต้องเป็นผู้มีความรู้ ความสามารถในการบริหารการศึกษาได้อย่างยอดเยี่ยม สามารถทำให้เป้าหมายหรืออุดมการณ์ทางการศึกษาขององค์กรที่-กำหนดไว้ บรรลุผลได้อย่างมีประสิทธิภาพ ต้องเป็นผู้มีทั้ง “ศาสตร์” และ “ศิลป์” ในการปฏิบัติงานอย่างสูงสุดจนเป็นแบบอย่างและเป็นตัวแบบที่ดีแก่ผู้บริหารสถานศึกษาอื่นๆ และองค์กรอื่นๆต่อไปได้

ถวิล อรัญเวศ (2545: 17) ได้ให้ความหมายผู้บริหารสถานศึกษาไว้ว่า บุคคลที่เป็นการบริหารจริงๆ เช่น มีประวัติผลงานการบริหารมาอย่างโดดเด่นเป็นที่ยอมรับของสังคม สามารถบริหารงานได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล จนได้รับการยอมรับทั้งระดับหน่วยงาน ระดับอำเภอ ระดับจังหวัด หรือแม้กระทั่งระดับชาติ

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2549: 8) ได้กล่าวว่าผู้บริหารการศึกษาหมายถึงบุคลากรวิชาชีพที่รับผิดชอบการบริหารสถานศึกษาแต่ละแห่งทั้งของรัฐและเอกชน

สรุปผู้บริหารสถานศึกษา หมายถึง ผู้มีความรู้ ความสามารถในการบริหารการศึกษาสามารถบริหารงานได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล จนเป็นที่ยอมรับ และสามารถวางแผนการบริหารตามแผนงานที่ได้กำหนด และดำเนินการตามแผนงานได้บรรลุตามเป้าหมายที่วางไว้

2.2 บทบาทหน้าที่ของผู้บริหารสถานศึกษา

กระทรวงศึกษาธิการ (2542: 64 – 65) ได้กล่าวถึงบทบาทหน้าที่ของผู้บริหารสถานศึกษาไว้ดังนี้ 1. บทบาทเป็นผู้บังคับบัญชาของข้าราชการในสถานศึกษาที่-ดูแลรับผิดชอบ บทบาทเป็นผู้ดูแลรับผิดชอบการจัดการศึกษาของสถานศึกษา 2. บทบาทเป็นผู้กำกับตรวจสอบ

ติดตาม และประเมินผลการดำเนินงานของบุคลากรในสถานศึกษา ให้ดำเนินงานเป็นไปตามนโยบาย คุณภาพ และมาตรฐานการศึกษาของกระทรวง 3. บทบาทเป็นผู้ระดมสรรพกำลัง และทรัพยากรต่างๆ จากท้องถิ่นมาใช้ในการจัดและพัฒนาการศึกษาของสถานศึกษา

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2549: 32) ได้กล่าวถึงบทบาทหน้าที่ของผู้บริหารสถานศึกษาในแบบการบริหารที่ใช้สถานศึกษาว่าต้องมีบทบาท ดังนี้ 1. เป็นผู้นำการพัฒนาไปสู่เป้าหมาย 2. เป็นผู้กระตุ้นและชักนำการใช้กำลังคน 3. เป็นผู้พัฒนาทรัพยากร 4. เป็นผู้พัฒนาเป้าหมายใหม่ๆ ของสถานศึกษาโดยร่วมมือและเกี่ยวข้องกับฝ่ายต่างๆ 5. เป็นผู้แสวงหาทรัพยากรในการพัฒนาสถานศึกษา

สมหวัง พิธิยานุวัฒน์ (2543: 42) ได้กล่าวถึงบทบาทผู้บริหารสถานศึกษาจะต้องรู้และเข้าใจหัวใจของการเรียนรู้ของนักเรียน ดังนั้นผู้บริหารสถานศึกษาจึงต้องมีบทบาทการเป็นผู้นำในการดำเนินงาน ดังนี้ 1. เป็นผู้วางนโยบายชัดเจนเกี่ยวกับการเรียนรู้ที่ยึดผู้เรียนเป็นสำคัญที่สุด 2. เป็นผู้วางแผนการปฏิบัติให้ชัดเจนให้สอดคล้องกับหลักนโยบายที่วางไว้ 3. เป็นผู้สร้างกลไกในการจัดระบบการเรียนรู้ที่ครบวงจร คือ มีการจัดวิธีการเรียนการสอนของครู แนวทางการจัดหลักสูตรใหม่ระบบการวัดผลและประเมินผลการจัดสภาพแวดล้อมการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองและชุมชน 4. เป็นผู้วางระบบมาตรฐานการจัดการศึกษา 5. เป็นผู้วางระบบการตรวจสอบคุณภาพการเรียนรู้ที่ชัดเจน เกี่ยวกับคุณภาพการเรียนรู้กระบวนการเรียนรู้ ทั้งสิ่งที่เป็นทักษะพื้นฐานสำคัญ และสิ่งที่เป็นความต้องการทางการศึกษาของนักเรียน ทั้งจากภายนอกและภายในสถานศึกษา

ธีระ รุญเจริญ (2544 ก: 37 – 38) ได้กล่าวไว้ว่า ผู้บริหารสถานศึกษาต้องมีบทบาทในการบริหารสถานศึกษาดังต่อไปนี้ 1. การเป็นผู้นำทางวิชาการ ผู้บริหารสถานศึกษา ควรปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างของผู้มีการเปลี่ยนแปลง โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้นำทางวิชาการ โดยให้ความสำคัญต่อการส่งเสริม และสนับสนุนการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญตามหมวด 4 ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 และมีการวางแผนนโยบาย และยุทธศาสตร์เพื่อการเรียนรู้

ของสถานศึกษาอย่างชัดเจนและสะดวกต่อการนำไปปฏิบัติให้คำปรึกษาแนะนำ และสร้างพลังความร่วมมือของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง เพื่อการเรียนรู้ซึ่งจะนำไปสู่การศึกษา 2. การบริหารงานแบบมีส่วนร่วม ผู้บริหารสถานศึกษามีการบริหารงานอย่างอิสระให้เกิดความคล่องตัวในการบริหารและบริหารงานในรูปแบบของคณะกรรมการสถานศึกษา โดยเน้นการมีส่วนร่วมทั้งครู และบุคลากรภายในสถานศึกษา บุคคลและหน่วยงานภายนอก สถานศึกษาทั้งหน่วยงานของภาครัฐและเอกชน อาทิ ครูบุคลากร พ่อแม่ ผู้ปกครองชุมชนและองค์กรต่างๆ 3. การเป็นผู้อำนวยความสะดวก ผู้บริหารสถานศึกษา เป็นผู้อำนวยความสะดวกให้แก่บุคลากรในสถานศึกษา และผู้เกี่ยวข้องทั้งทางด้านวิชาการ อาทิ การจัดสื่อต่างๆ เช่น หนังสือตำรา เกม เทคโนโลยีช่วยการเรียนการสอน และอุปกรณ์ส่งเสริมการเรียนรู้ต่างๆ ตลอดจนการให้บริการและการจัดสภาพแวดล้อมแห่งการเรียนรู้ เช่น แหล่งเรียนรู้ และศูนย์การเรียนรู้ ที่ผู้เรียนสามารถแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง และจัดบรรยากาศของสถานศึกษาให้อบอุ่น เพื่อให้ผู้เรียนมีความรักที่จะเรียนรู้ และรู้จักแสวงหาความรู้ 4. การส่งเสริมการพัฒนาครูและบุคลากร ผู้บริหารสถานศึกษามีการพัฒนาครูและบุคลากรในสถานศึกษาอย่างต่อเนื่อง โดยส่งเสริมให้ครูเข้ารับการฝึกอบรม เข้าร่วมประชุม สัมมนา และไปทัศนศึกษา เพื่อเพิ่มพูนความรู้ และประสบการณ์ให้ทันต่อสถานการณ์ความเจริญก้าวหน้าและความเปลี่ยนแปลงของโลก และเพื่อสามารถนำมาประยุกต์ และปรับปรุงการจัดการเรียนการสอนให้ดีขึ้น รวมทั้งส่งเสริมการพัฒนาบุคลากรในสถานศึกษาแห่งอื่นๆ ตามความเหมาะสม 5. การประสานความสัมพันธ์ ผู้บริหารสถานศึกษามีการประสานงานและสร้างความสัมพันธ์อันดีกับทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องในสถานศึกษา และนอกสถานศึกษา เพื่อสร้างเครือข่ายสนับสนุนทรัพยากรต่างๆ ได้แก่ ทรัพยากรงบประมาณ ทรัพยากรบุคคล อาทิ ผู้เชี่ยวชาญ ผู้มีความรู้และประสบการณ์พิเศษที่สถานศึกษาต้องการให้มาช่วยพัฒนาสถานศึกษาทรัพยากรด้านการเรียนการสอนและกิจกรรมต่าง ๆ เช่น อุปกรณ์การเรียนการสอน อุปกรณ์กีฬา สื่อ เกมและเทคโนโลยีที่ทันสมัย 6. การสร้างแรงจูงใจ ผู้บริหารสถานศึกษาเป็นผู้มีทัศนคติในเชิงบวกกับผู้ร่วมงานมีความยืดหยุ่นในการทำงาน สร้างความเชื่อมั่น และเข้าใจ

ในความต้องการของฝ่ายต่าง ๆ ให้ความสำคัญในความพยายามของทีมงาน และการยกย่องให้รางวัล

สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา (2548: 11) ได้กำหนดบทบาทหน้าที่ของผู้บริหารสถานศึกษาไว้ 6 ประการ คือ 1. บทบาทหน้าที่ในการกำหนดวัตถุประสงค์นโยบาย และเป้าหมายของสถานศึกษา 2. บทบาทหน้าที่ในการจัดกิจกรรมในการบริหารต่างๆ เพื่อให้สถานศึกษาบรรลุวัตถุประสงค์ตามนโยบายและเป้าหมายที่กำหนดไว้ 3. บทบาทหน้าที่ในการนำการปฏิบัติงานของบุคลากรในสถานศึกษาให้เกิดประสิทธิภาพ 4. บทบาทหน้าที่ในการสร้างขวัญและกำลังใจและสร้างความสุขในการทำงานให้กับบุคลากรในสถานศึกษา 5. บทบาทหน้าที่ในการสร้างความร่วมมือ ระดมทุนสมทบ และสติปัญญาของบุคลากรในสถานศึกษาและชุมชนเพื่อการบริหาร 6. บทบาทหน้าที่ในการจัดหาทรัพยากร ควบคุมกำกับ และติดตามบุคลากรในการใช้ทรัพยากรให้เป็นประโยชน์อย่างเหมาะสมและมีประสิทธิภาพ

สรุปบทบาทหน้าที่ผู้บริหารสถานศึกษาต้องเป็นบุคคลสำคัญที่พัฒนาองค์กร เพื่อให้เกิดการดำเนินงานของสถานศึกษาเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ และบรรลุเป้าหมาย วัตถุประสงค์ เป็นฟันเฟืองที่สำคัญในการเปลี่ยนแปลงในทุกๆ ด้าน มีผลต่อการพัฒนาคุณภาพของเด็ก เยาวชน ที่เป็นอนาคตของชาติ ดังนั้นผู้บริหารพึงตระหนักในความสำคัญของภาระและบทบาทหน้าที่ของตนให้มากและทำให้ดีที่สุดตามที่สังคมให้ความไว้วางใจยกย่องและให้เกียรติ

สรุปผู้บริหารสถานศึกษาหมายถึงผู้มีความรู้ ความสามารถในการบริหารการศึกษา สามารถบริหารงานได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล จนเป็นที่ยอมรับ และสามารถวางแผนการบริหารตามแผนงานที่ได้กำหนด และดำเนินการตามแผนงานได้บรรลุตามเป้าหมายที่วางไว้ โดยบทบาทหน้าที่ผู้บริหารสถานศึกษาต้องเป็นบุคคลสำคัญที่พัฒนาองค์กร เพื่อให้เกิดการดำเนินงานของสถานศึกษาเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ และบรรลุเป้าหมาย วัตถุประสงค์ เป็นฟันเฟืองที่สำคัญในการเปลี่ยนแปลงในทุกๆ ด้าน มีผลต่อการพัฒนาคุณภาพของเด็ก เยาวชน

ที่เป็นอนาคตของชาติ ดังนั้นผู้บริหารพึงตระหนักในความสำคัญของภาระและบทบาทหน้าที่ของตนให้มากและทำให้ดีที่สุดตามที่สังคมให้ความไว้วางใจยกย่องและให้เกียรติ

3. ความหมาย ความสำคัญและองค์ประกอบของภาวะผู้นำเชิงจริยธรรม

3.1 ความหมายจริยธรรม

ราชบัณฑิตยสถาน (2556) ได้ให้ความหมายของคำว่า จริยธรรม หมายถึง ธรรมที่เป็นข้อประพฤติ ปฏิบัติ ศีลธรรม หรือ กฎศีลธรรม

พระธรรมปิฎก (2546) จริยธรรม คือ การดำเนินชีวิต หลักความประพฤติ หลักการดำเนินชีวิต คำว่า

จริยธรรมนี้นักปราชญ์ประเทศไทยได้บัญญัติให้ใช้คำภาษาอังกฤษว่า ethics หมายถึง ธรรมที่เป็นข้อประพฤติ ปฏิบัติ ศีลธรรม หรือกฎศีลธรรม จริยะ (หรือ จริยธรรม) อันประเสริฐ เรียกว่า พรหมจริยะ (พรหมจริยธรรม หรือ พรหมจรรย์) แปลว่า ความประพฤติอันประเสริฐ หรือ การดำเนินชีวิตอย่างประเสริฐ หมายถึง มรรคมงคล 8 หรือ ศีล สมาธิ ปัญญา

ประยูร พรหมพันธุ์ (2559) กล่าวว่า จริยธรรม เป็นเรื่องของ การประพฤติปฏิบัติของมนุษย์ในทางกายที่มีการแสดงออกที่สามารถมองเห็น และสามารถสื่อความหมายได้ชัดเจนว่าการประพฤติปฏิบัติที่แสดงออกที่เรียกว่า “พฤติกรรม” นั้น ส่อไปทางดีหรือทางเสียหายทางไม่ดี ถ้าเป็นไปในทางดี สอดคล้องกับขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรมและหลักความเชื่อของคนในสังคมก็ถือว่าเป็นพฤติกรรมหรือการปฏิบัติที่ยอมรับได้ แต่ถ้าเป็นไปในทางตรงกันข้ามก็อาจถือว่าเป็นความประพฤติที่ไม่ถูกต้อง สังคมรับไม่ได้ จะต้องมีการปรับปรุงแก้ไข ซึ่งจริยธรรมก็คือการประพฤติปฏิบัติตนให้สอดคล้องกับหลักศีลธรรมที่มีอยู่ในหลักคำสอนทางศาสนานั้นเอง

สาโรช บัวศรี (2542; อ้างถึงใน เพ็ญศิริ สมเรือน, 2560) กล่าวว่า จริยธรรม (Ethics) หรือ จรรยา หมายถึง ความดี เป็นสิ่งที่ควรปฏิบัติ สามารถแบ่งได้เป็น 2 ส่วน ได้แก่ ความดีที่เป็นสภาพ (Condition) และความดีที่เป็นการกระทำ (Action) ส่วนจริยธรรมนั้น ประกอบ

ได้ด้วยศีลธรรม (Moral value) คุณธรรม (Ethical value) ขนบธรรมเนียมประเพณี และ วัฒนธรรม รวมถึง กฎหมาย (Legal value)

เพ็ญศิริ สมเรือน (2560) กล่าวว่า จริยธรรม หมายถึง การประพฤติปฏิบัติตนที่ถูกต้องดีงาม โดยมีรากฐานมาจากจิตสำนึกที่ดี การงดเว้นสิ่งผิด จากการแสดงออกของบุคคล ในการเสียสละ มีความซื่อสัตย์ยุติธรรม รู้ผิดรู้ถูก ปฏิบัติด้วยความรอบคอบ รวมถึงการแสดงออก ถึงการยึดประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตน ซึ่งเกี่ยวข้องกับการมีคุณธรรมและ ดำรงตนอยู่ในศีลธรรม

สรุปจริยธรรมหมายถึง จิตสำนึกที่ดีและการปฏิบัติที่มีศีลธรรม เป็นการรับผิดชอบ ต่อความจริงความถูกต้อง และการยึดประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตนเอง จริยธรรม ทำให้สังคมเจริญรุ่งเรืองและยั่งยืน

3.2 ความสำคัญของจริยธรรม

สมบัติ รัตนนคร, 2558 จะช่วยให้ชีวิตดำเนินไปด้วยความราบรื่นและสงบ ช่วยให้ มีสติสัมปชัญญะตลอดเวลา ช่วยสร้างความมีระเบียบวินัยให้แก่บุคคลในชาติช่วยควบคุมไม่ให้ คนชั่วมีจำนวนมากขึ้น ช่วยให้มนุษย์นำความรู้และประสบการณ์มาสร้างสรรค์แต่สิ่งที่มีคุณค่า ช่วยควบคุมความเจริญทางด้านวัตถุและจิตใจของคนให้เจริญไปพร้อมกัน

สรุปได้ว่าความสำคัญของจริยธรรม คือ สิ่ง que ทุกคนต้องมีเพราะจะช่วยให้เกิดความสงบ ในสังคม ช่วยสร้างความเจริญทั้งด้านวัตถุ และจิตใจ ไปพร้อม ๆ กัน ให้ผู้คนและสังคม

3.3 ความหมายของภาวะผู้นำเชิงจริยธรรม นักวิชาการหลายท่านได้กล่าวถึง ความหมายภาวะผู้นำเชิงจริยธรรม ไว้ดังนี้

สุธาสนี แม้นญาติ (2554) ได้ศึกษาความหมายของภาวะผู้นำเชิงจริยธรรม และได้ สรุปความหมายของภาวะผู้นำเชิงจริยธรรม ว่า เป็นลักษณะจิตพฤติกรรมและกระบวนการต่าง ๆ ที่ผู้บริหารโรงเรียนแสดงออกถึงค่านิยมของตนเองและกล้าหาญที่จะยึดค่านิยมหลักเหล่านั้น ในการให้บริการที่ดีต่อส่วนรวม อีกทั้งยังสามารถจูงใจให้ผู้ตามมองไกลไปกว่าผลประโยชน์

ส่วนตัวไปที่ เพื่อประโยชน์ขององค์กรหรือเพื่อส่วนรวมงานซึ่งถือว่าเป็นการยกระดับคุณธรรมของผู้ตามให้สูงขึ้นอีกด้วย

สุเทพ ปาลสาร (2555, น. 65) กล่าวว่า ภาวะผู้นำเชิงจริยธรรม หมายถึง พฤติกรรมหรือการแสดงออกด้านความประพฤติ การกระทำ และการสื่อสารเพื่อให้เกิดการยอมรับ และศรัทธาของผู้เกี่ยวข้อง โดยคำนึงถึงผลสำเร็จในการบรรลุเป้าหมายขององค์กร พฤติกรรม ดังกล่าวประกอบด้วย 1) การแสดงออกถึงความไว้วางใจ (trust) 2) การแสดงออกถึงความรับผิดชอบ (responsibility) 3) การแสดงออกถึงความเคารพ (respect) 4) การแสดงออกถึงความเป็นพลเมืองดี (citizenship) 5) การแสดงออกถึงความยุติธรรม (fairness)

กันยมาส ชูจีน (2559) ได้ศึกษาความหมายของภาวะผู้นำเชิงจริยธรรม และสรุปภาวะผู้นำเชิงจริยธรรม หมายถึง กระบวนการหรือสภาวะหรือศักยภาพของบุคคลที่มีอิทธิพลต่อบุคคลหรือกลุ่มด้วยพฤติกรรมหรือการแสดงออกด้านความประพฤติที่ถูกต้องทางศีลธรรม ถูกต้องตามกฎหมาย ยุติธรรมและดี กระบวนการที่แสดงออกถึงค่านิยมที่ดี มีความกล้าหาญที่จะยึดมั่นค่านิยมนั้นการตัดสินใจที่มีคุณธรรมและจริยธรรม การยึดมั่นในเป้าหมายทางจริยธรรมมีการกำหนดมาตรฐานทางจริยธรรมที่ชัดเจนการใช้ผลตอบแทนและการลงโทษที่มีมาตรฐานในการปฏิบัติ คำนึงถึงผลประโยชน์ขององค์กรและสังคมเป็นหลัก ทำให้เกิดการยอมรับและศรัทธาของผู้อื่น และนำไปสู่การยกระดับจริยธรรมของผู้นำและผู้ตามให้สูงขึ้น

สรุปภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมหมายถึง ผู้นำที่แสดงออกถึงการมีคุณธรรมจริยธรรมยึดผลประโยชน์ส่วนรวมเป็นหลัก เป็นผู้ที่สามารถยกระดับคุณธรรมจริยธรรมของผู้ใต้บังคับบัญชา

3.4 องค์ประกอบภาวะผู้นำเชิงจริยธรรม

ภาวะผู้นำเชิงจริยธรรม เป็นภาวะผู้นำที่มีองค์ประกอบที่หลากหลาย จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องจากนักวิชาการต่างๆ ไว้ ซึ่งพอสรุปได้ ดังนี้

สุธาสนี แม้นญาติ (2554) ได้ทำการวิจัยและสังเคราะห์องค์ประกอบของภาวะผู้นำเชิงจริยธรรม ออกเป็น 11 องค์ประกอบ ดังนี้ 1) ความผูกพันต่อองค์กร 2) ความยุติธรรม

3) การดูแลเอาใจใส่ 4) การเสริมพลังอำนาจ 5) ความรับผิดชอบ 6) การสะท้อนคิด 7) วิสัยทัศน์ 8) ความซื่อสัตย์ 9) ความไว้วางใจ 10) การยึดหลักคุณธรรมและความดี 11) การมุ่งผลสัมฤทธิ์

ภานุพงศ์ ธนุสาร (2555, น. 35) กล่าวว่า จริยธรรมเป็นลักษณะของผู้นำที่มีการประพฤติ ปฏิบัติตนเป็นผู้มีศีลธรรม เป็นแบบอย่างที่ดีของผู้มีคุณธรรมแก่คนทั่วไป มีทักษะเชิงเทคนิคและเชิงความรู้ ความคิด โดยจะต้องมีความรู้เชิงวิชาชีพ ความสามารถในการบริหาร และการจัดการองค์กร มีความสามารถในการกำหนดนโยบายที่ดี มีทักษะในการมอบหมายงาน มีทักษะในการเรียนรู้และเข้าใจความรู้สึกของผู้ตาม สร้างแรงจูงใจที่ดีในการปฏิบัติงาน มีความสัมพันธ์ที่ดีกับทีมงานในการพาองค์กรไปสู่เป้าหมายและสังคม ยอมรับ

Brown and Trevino (2006) กล่าวว่า ภาวะผู้นำเชิงจริยธรรม (ethical leadership) จะต้องประกอบด้วย ความซื่อตรง (integrity) และความไว้วางใจ (trust) นอกจากนี้แล้ว จะต้องเป็นผู้ที่ตัดสินใจ ปัญหาโดยใช้ความยุติธรรม (fairness) และเสมอภาค (equal) ใส่ใจต่อผู้อื่น (caring) และมีความเป็น พลเมืองดี (citizenship) และเป็นผู้ที่มีจริยธรรมทั้งเรื่องส่วนตัวและในการทำงานมักจะสื่อสารกับผู้ตามใน เรื่องจริยธรรม สร้างมาตรฐานของจริยธรรมที่ชัดเจนและมีการให้รางวัลหรือการลงโทษ เพื่อให้ผู้ตามปฏิบัติ ตามมาตรฐานที่ตั้งไว้ ภาวะผู้นำเชิงจริยธรรม จะทำให้เกิดผล คือ ประสิทธิภาพของผู้นำ ความพึงพอใจในการ ทำงานและการอุทิศตนเพื่องานของผู้ตาม และพวกเขาจะมีความเต็มใจที่จะรายงานถึงปัญหาที่เกิดขึ้นให้ ผู้บริหารทราบ

สรุปองค์ประกอบภาวะผู้นำเชิงจริยธรรม ต้องประกอบด้วยการมีศีลธรรม มีคุณธรรมต่อสังคม มีความยุติธรรม ใจกว้างเอื้ออาทรต่อเพื่อนร่วมงานสร้างแรงจูงใจหวังผลสัมฤทธิ์นำองค์กรสู่เป้าหมายด้วยคุณธรรมและจริยธรรมนำหน้า สร้างและปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมให้กับองค์กร มีมาตรการและมาตรฐานคุณธรรมจริยธรรม ที่ชัดเจน

สรุปภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมหมายถึง ผู้นำที่แสดงออกและเป็นตัวอย่างที่มีจริยธรรมต่อทั้งองค์กรและสังคม ยึดถือผลประโยชน์ส่วนรวมเป็นสำคัญ นำองค์กรสู่เป้าหมายด้วยคุณธรรมจริยธรรม มีมาตรการและมาตรฐานคุณธรรมจริยธรรม ปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมให้กับองค์กร เพื่อยกระดับคุณธรรมจริยธรรมของผู้ใต้บังคับบัญชา

4. ภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมของผู้บริหารสถานศึกษาในยุค BANI World

จิราวรรณ อนันตพัฒน์ และ ผศ.ดร.คันสนีย์ จะสุวรรณ (2564) ได้เขียนบทความว่า การบริหารจัดการสถานศึกษา ผู้บริหารสถานศึกษาต้องมีภาวะผู้นำเชิงจริยธรรม เป็นผู้มีคุณประพจน์ที่แสดงออกถึงความเหมาะสม ถูกต้องตามหลักศีลธรรมคุณลักษณะที่ดีของผู้บริหาร เช่น มนุษยสัมพันธ์ที่ดี มีจิตสำนึก เปิดเผย โปร่งใส ความซื่อสัตย์ ความยุติธรรมให้ความสำคัญต่อการรักษาความดีงาม ความถูกต้อง การสร้างแรงจูงใจกับผู้ตามทำให้ผู้ตามเชื่อถือ และร่วมกันพัฒนาองค์กรให้บรรลุจุดมุ่งหมาย

บุษยพรรณ พรหมวาทย์ (2558) ได้กล่าวถึง ภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษา ในการบริหารสถานศึกษาในยุคใหม่ โดยการกำหนดภารกิจของผู้บริหารสถานศึกษา ไว้ดังนี้ 1) เป็นผู้นำด้านการเรียนการสอน เน้นการสอนที่มีคุณภาพ จัดสื่อการสอนที่มีคุณภาพและมีเทคนิคการสอน 2) ผู้นำด้านนวัตกรรม เป็นสัญลักษณ์ของโรงเรียน ทำงานเป็นทีม การสร้างประวัติศาสตร์ที่ดีของโรงเรียน 3) ผู้นำด้านการจัดการดำเนินงานด้านการเงิน อาคารสถานที่ความปลอดภัย กำหนดแผนปฏิบัติการต่าง ๆ ของโรงเรียน 4) ผู้นำด้านทรัพยากรมนุษย์ เป็นผู้นำและสอนงานครู พัฒนาขีดความสามารถของครู 5) ผู้นำด้านกลยุทธ์ การจัดการวิสัยทัศน์ ภารกิจ วัตถุประสงค์ และพัฒนาวิธีการที่จะไปสู่วัตถุประสงค์ และวิสัยทัศน์ที่กำหนดไว้ 6) ผู้นำกิจกรรมนอกโรงเรียน เป็นตัวแทนของโรงเรียน ปกป้องครูจากแรงกระแทกภายนอก รักษาผลประโยชน์และชื่อเสียงของโรงเรียน 7) เป็นผู้นำกิจกรรมภายในโรงเรียน โดยเป็นผู้ประสาน และบริหารผลประโยชน์ของทุกฝ่ายใช้ทรัพยากร ทั้งงบประมาณ วัสดุ และบุคลากรให้เกิดประโยชน์สูงสุด

ภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมของผู้บริหารสถานศึกษาในยุค BANI World ผู้บริหารสถานศึกษาจึงต้องมีความรู้คู่คุณธรรม สะท้อนให้เห็นถึงการมีพื้นฐานด้านทักษะ ศักยภาพ วิสัยทัศน์และความสามารถรอบด้านในการบริหารสถานศึกษาเพื่อบรรลุความสำเร็จ สร้างแรงจูงใจกับผู้ตามทำให้ผู้ตามเชื่อถือ และร่วมกันพัฒนาองค์กรให้บรรลุจุดมุ่งหมาย ควบคู่กับการมีคุณธรรมจริยธรรมที่สูงเป็นแบบอย่างด้านจริยธรรม มีความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ทำให้องค์กรทำงานร่วมกันอย่างมีความสุข

5. บทสรุป

ในยุคที่เทคโนโลยีและสังคมมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมของผู้บริหารสถานศึกษาในยุค BANI World ผู้บริหารสถานศึกษาต้องเป็นผู้ที่ปฏิบัติเป็นแบบอย่าง รวมทั้งแนะนำ ให้ครูและนักเรียนทุกด้าน ไม่ว่าจะเป็นด้านคุณธรรมจริยธรรม ด้านวิชาการ การใช้เทคโนโลยี และการใช้สื่อสารประชาสัมพันธ์ อย่างถูกต้องเหมาะสม มีการส่งเสริม สร้างมาตรฐาน กำหนดเป้าหมายความสำเร็จ ด้านวิชาการควบคู่ไปคุณธรรม จริยธรรม สร้างแรงจูงใจ เข้าใจความแตกต่างระหว่างบุคคล สร้างเครือข่ายอย่างสร้างสรรค์ พร้อมรับมือเพื่อนำสถานศึกษาผ่านวิกฤตและการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นได้ทุกเมื่อ พัฒนาครู และนักเรียนให้มีความรู้และคุณธรรมจริยธรรมให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ อยู่ในโลกที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วตลอดเวลาอย่างมีความสุข

เอกสารอ้างอิง

- Brown, M. E., & Trevino, L. K. (2006). Ethical leadership: A Review and Future Directions. *The Leadership Quarterly*. n.p.
- กันยมาส ชูจีน. (2559). ปัจจัยที่ส่งผลต่อภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมของผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน: โมเดลสมการโครงสร้าง. (ดุชนิพนธ์ปริญญา-ดุชนิพนธ์ไม่ได้ตีพิมพ์). มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, นนทบุรี.
- ครูผู้สอนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา เขต 38 สุโขทัย - ดาก. (วิทยานิพนธ์ปริญญา-การศึกษา มหาบัณฑิต ไม่ได้ตีพิมพ์). มหาวิทยาลัยนเรศวร, พิษณุโลก.
- จิณณวัตร ปะโคทัง. (2561). ภาวะผู้นำยุคดิจิทัล สำหรับผู้บริหารสถานศึกษามีอาชีพ. อุบลราชธานี: คณะครุศาสตร์มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี.

จิราเจต วิเศษดอนหวาย.(2565). ลาก่อน VUCA มาแล้ว BANI : ชวน ผอ. ปรับตัวและ

โรงเรียนให้ทันการเปลี่ยนแปลง.สืบค้นจาก

<https://www.educathai.com/knowledge/articles/652>

ชัยเสฏฐ์ พรหมศรี. (2549). การเป็นผู้นำที่มีจริยธรรม. วารสารนักบริหาร. 26(3), 20 - 25.

ซีเอสอาร์ กรู๊ป. (2564). ทักษะที่ต้องมี ในยุค “New Normal. สืบค้นจาก

https://www.doe.go.th/prd/assets/upload/files/vgnew_th/938b6cfac62681

b75b96643b8754be2e.

ไทยโพสต์. (2565). ปลัดศธ.ชี้โลกเข้าสู่ยุคBANI World รวมความปั่นป่วนไว้มทั้งหมด กระทบ

การศึกษาโดยตรง มอบนโยบายรับมือ อุดเรียนรู้ถดถอย. สืบค้นจาก

<https://www.thaipost.net/education-news/255668>

บรรจง ลาวะลี. (2560). บทบาทผู้บริหารสถานศึกษาในยุคไร้พรมแดน. (ออนไลน์). เข้าถึงได้

จาก <https://journalrec.mbu.ac.th/images/pdf/journal6-2/23p206->

215.pdf. 30 สิงหาคม 2566.

ประยูร พรหมพันธุ์. (2559). การบริหารงานบุคคลกับคุณธรรมและจริยธรรมในองค์กร

ปกครองส่วนท้องถิ่น.วารสารดำรงราชานุภาพ, 7(23): 70-88.

พระธรรมปิฎก (ป.อ ปยุตโต). (2546). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่

10. กรุงเทพฯ:บริษัท เอสอาร์พรินติ้งแมสโปรดักส์ จำกัด.

เพ็ญศิริ สมเรือน (2560). ภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงาน

เขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาตราด. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยบูรพา.

ภาณุพงศ์ ธนุสาร. (2555). การศึกษาภาวะผู้นำเชิงคุณธรรมจริยธรรมของผู้บริหารสถานศึกษา

ตามทัศนะของ

ราชบัณฑิตยสถาน. (2556). พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2556. กรุงเทพฯ: นาน

มีบุ๊คส์ จำกัด.

- วิจารณ์ พานิช. (2553). **ผู้บริหารองค์กรอัจฉริยะฉบับนักปฏิบัติ**. กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์พับลิชชิ่ง.
- สมชาย เทพแสง และอภิธีร์ ทรงบัณฑิตย์. (2557). **ภาวะผู้นำจริยธรรม แนวคิด ทฤษฎี และกรณีศึกษา**. กรุงเทพฯ:ภาควิชาการบริหารการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- สมบัติ รัตนนคร. (2558). **หลักสูตรการพัฒนาคุณธรรมสำหรับผู้บริหารโรงเรียนมัธยมศึกษาสังกัดสำนักงานเขต พื้นที่ศึกษามัธยมศึกษาเขต 6. บทควมวิจัย งานสัมมนาวิชาการระดับชาติ ประจำปีการศึกษา 2558. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.**
- สาโรช บัวศรี. (2542). **จริยธรรมศึกษา**. กรุงเทพฯ: ครูสภาลาดพร้าว.
- สิวลี ศิริโล. (2550). **ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับความคิดการใช้เหตุผลและจริยธรรม**. เอกสารประกอบคำบรรยาย ณ มหาวิทยาลัยสวนสุนันทา. มหาวิทยาลัยสวนสุนันทา, กรุงเทพฯ.
- สุเทพ ปาลสาร. (2555). **การพัฒนาตัวบ่งชี้ภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมของผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดสำนักงาน คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน . บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยขอนแก่น.**
- สุธาสิณี แม้นญาติ. (2554). **โมเดลความสัมพันธ์โครงสร้างปัจจัยที่ส่งผลต่อภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมของผู้บริหาร สถานศึกษา สังกัดกรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยขอนแก่น.**

ภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารสถานศึกษาในยุคดิจิทัล Creative Leadership in the Digital Age

นรัตม์ภมล วงศ์วรรณ

พระครูสุธีจริยวัฒน์ ผศ.ดร.

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน

บทคัดย่อ

บทความวิชาการ เรื่อง ภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารสถานศึกษาในยุคดิจิทัล (Creative Leadership in the Digital Age) เป็นคุณลักษณะและทักษะที่ผู้บริหารหรือผู้นำในสถานศึกษาจะต้องมีในยุคดิจิทัลเพื่อสร้างความสร้างสรรค์และปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีและสังคม ภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์เน้นความคิดสร้างสรรค์, การนำเสนอแนวคิดใหม่, การสร้างค่าเพิ่ม, และการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องในเชิงสร้างสรรค์เพื่อส่งเสริมการพัฒนาและความเป็นเลิศของสถานศึกษาในยุคดิจิทัลที่เติบโตอย่างรวดเร็ว เป็นลักษณะหรือคุณสมบัติที่ผู้นำมีเพื่อส่งเสริมนวัตกรรมและการสร้างสรรค์ในองค์กรหรือกลุ่มงานของตนเอง คุณสมบัตินี้มีบทบาทสำคัญในการทำให้องค์กรเติบโตและปรับตัวในสภาวะที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในยุคที่เทคโนโลยีและสภาวะธุรกิจมีการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่อง นี่คือนิยามหลักของผู้นำเชิงสร้างสรรค์ เกี่ยวกับเทคโนโลยีดิจิทัลที่เข้ามา มีบทบาทในการเปลี่ยนแปลง และรู้จักการใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีหรือนวัตกรรมได้อย่างหลากหลาย เพื่อให้มีความสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ผู้นำที่มีภาวะผู้นำยุคดิจิทัลจะสามารถทำให้การดำเนินงานภายในองค์กรเกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลเพิ่มขึ้น

คำสำคัญ: ภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์, ผู้บริหารสถานศึกษา, ยุคดิจิทัล

Abstract

This academic article delves into the creative leadership qualities and skills that educational administrators and leaders must possess in the digital age to foster creativity and adapt to technological and societal changes. Creative leadership emphasizes innovative thinking, presenting new ideas,

adding value, and continuous creative learning to promote the development and excellence of educational institutions in the rapidly evolving digital era. These qualities and attributes play a vital role in promoting innovation and creativity within their own organizations or workgroups. These skills are crucial in guiding organizations to grow and adapt swiftly in an environment where technology and business conditions undergo continuous transformation. This essential characteristic of creative leadership, related to the digital technologies that have come to play a significant role in driving change, involves a diverse understanding and utilization of technology and innovation. Leaders who possess a digital creative mindset can effectively leverage these advancements, ensuring their organizations operate efficiently and achieve enhanced outcomes. Their ability to think innovatively, introduce new concepts, create added value, and maintain continuous learning in a creative context is instrumental. These leaders play a pivotal role in driving innovation and creativity within their organizations or workgroups. Their skills are crucial in guiding organizations to grow and adapt swiftly in an environment where technology and business conditions are continually evolving. In summary, the essence of creative leadership in the digital age lies in its ability to adapt, innovate, and harness the potential of digital technologies and innovations. Leaders who possess these creative qualities and skills are essential in ensuring organizations operate efficiently and excel in a rapidly changing landscape. Their capacity to embrace change, foster innovation, and utilize technology and creativity diversely aligns them with the evolving trends and ensures the organizations they lead remain adaptable and proficient in the digital.

Keywords: Creative Leadership, Education administrators, Digital Age

1. บทนำ

ในปัจจุบันกระแสการเปลี่ยนแปลงได้เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะการเปลี่ยนแปลงทางด้านเทคโนโลยีดิจิทัล ซึ่งในปัจจุบันเทคโนโลยีดิจิทัลมีความก้าวหน้าอย่างรวดเร็ว และได้เข้ามามีบทบาทมากยิ่งขึ้นทั้งในชีวิตประจำวันและในระบบเศรษฐกิจโลก ท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงส่งผลให้ผู้เป็นผู้นำเป็นต้องมีการพัฒนาทักษะ ความรู้ ความสามารถ เนื่องจากผู้เป็นผู้นำเป็นผู้กำหนดทิศทางขององค์กร และผู้เป็นผู้นำถือเป็นปัจจัยสำคัญต่อความสำเร็จขององค์กร ในยุคที่เทคโนโลยีมีความก้าวหน้าอย่างรวดเร็ว ผู้นำจึงจำเป็นต้องมีภาวะความเป็นผู้นำในยุคดิจิทัล (Digital Leadership) โดยภาวะผู้นำในยุคดิจิทัลจะต้องรู้จักปรับตัวให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลง รู้เท่าทันเทคโนโลยี ยอมรับเทคโนโลยี เข้ามาประยุกต์ใช้ในการทำงาน รู้จักพัฒนาและใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีหรือนวัตกรรมได้อย่างหลากหลาย และในส่วนของการบริหารในยุคดิจิทัลนั้น ผู้นำหรือผู้บริหารจะต้องตระหนักได้ว่าไม่สามารถบริหารองค์กรในแบบเดิม ๆ ได้ เนื่องจากในยุคดิจิทัลมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ผู้นำจะต้องมีวิสัยทัศน์ที่กว้างไกล ให้ความสำคัญ ในการวางแผน วางกลยุทธ์กลยุทธ์ต่าง ๆ และสามารถปรับเปลี่ยนกลยุทธ์แบบแผนให้มีความสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลง รวมไปถึงต้องให้ความสำคัญกับบุคลากร เนื่องจากบุคลากรถือเป็นอีกหนึ่งกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนองค์กรให้ประสบความสำเร็จ ผู้นำจึงต้องให้การสนับสนุนบุคลากรในด้านต่าง ๆ ทั้งการให้สวัสดิการที่ดี การฝึกอบรมและพัฒนาทักษะความรู้ ความสามารถของบุคลากรในองค์กร เพื่อให้มีความรู้เท่าทันเทคโนโลยีที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา รวมทั้งเพื่อให้องค์กรสามารถดำรงอยู่ได้และสามารถแข่งขันกับองค์กรอื่นได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ในยุคดิจิทัลมีการพัฒนาสื่อเทคโนโลยีและการเปลี่ยนแปลงด้านการศึกษาอย่างรวดเร็วเพื่อตอบสนองความต้องการของสังคมโลก โดยโรงเรียนจำเป็นต้องเปลี่ยนวิธีการที่จะให้ ความรู้แก่ผู้เรียนด้วยการจัดการศึกษาให้มีคุณภาพและมาตรฐานที่สูงขึ้น ที่มุ่งเน้นการพัฒนาในภาพรวม โรงเรียนต้องสร้าง หลักสูตรที่ช่วยให้ผู้เรียนเชื่อมโยงความรู้ และทักษะผู้เรียนทุกคนในยุคดิจิทัล ต้องสามารถคิดแก้ปัญหา คิดวิเคราะห์ และสามารถสื่อสารได้ รวมทั้งมีความสามารถทางเทคนิค ผู้บริหารและครูต้องปลูกฝังความรู้และทักษะที่จำเป็นโดยแสดงให้เห็นว่าความรู้ และทักษะนี้ใช้กับโลกความเป็นจริงได้ และต้องพยายามเพิ่มความใฝ่รู้ของผู้เรียน ซึ่งจะช่วยให้ผู้เรียนกลายเป็นผู้ เรียนรู้ตลอดชีวิต โรงเรียน

ควรมีกิจกรรมในการพัฒนาผู้เรียน โดยคำนึงถึงแรงผลักดันที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในยุค เทคโนโลยีสารสนเทศที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว การเปลี่ยนแปลงด้านประชากร และการออกแบบการเรียนการสอน โรงเรียนสามารถช่วยให้ผู้เรียนพัฒนาความรู้ ทักษะและความสามารถที่จำเป็นเพื่อประสบความสำเร็จในการเผชิญหน้ากับ เหตุการณ์จริงทางสังคม และเศรษฐกิจในยุคโลกาภิวัตน์ ดังนั้น โรงเรียนควรมีการจัดการรวมความรู้และทักษะที่จำเป็นเข้าไว้ด้วยกัน มีระบบสนับสนุนที่ได้มาตรฐาน มีการประเมินหลักสูตรและการเรียนการสอนและเมื่อผู้เรียนจบการศึกษาพร้อมที่จะ เจริญเติบโตในโลกยุคดิจิทัลที่ (สุทธิวรรณ ดันตริจนาวงศ์, 2560)

สรุปได้ว่าภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ หมายถึง ความสามารถในการจูงใจ กระตุ้น สนับสนุนที่จะทำให้บุคลากร กล้าคิด มีความคิดสร้างสรรค์ มีความสามารถปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์ต่าง ๆ ได้สามารถเผชิญกับสถานการณ์ที่ซับซ้อนและแก้ไขปัญหาได้อย่างสร้างสรรค์

2. ความหมายและความสำคัญของยุคดิจิทัล

2.1 ความหมายของยุคดิจิทัล

ยุคดิจิทัล (Digital Age) หมายถึง ยุคที่เทคโนโลยีดิจิทัลและเทคโนโลยีสารสนเทศ มีบทบาทสำคัญในชีวิตประจำวันของมนุษย์และในสังคม การเข้าสู่ยุคดิจิทัลมีผลกระทบต่อทุกด้านของสังคมและธุรกิจ โดยมีความสำคัญในหลายด้าน ดังนี้

1) การเปลี่ยนแปลงในการสื่อสาร ยุคดิจิทัลได้เปลี่ยนวิธีการสื่อสารของเราอย่างมีนัยสำคัญการใช้โทรศัพท์มือถือ, อีเมล, สื่อสังคมออนไลน์ เป็นต้น เป็นส่วนสำคัญของชีวิตประจำวันของเราและทำให้เราสามารถสื่อสารได้อย่างรวดเร็วและสะดวกมากขึ้น

2) การเข้าถึงข้อมูลและความรู้ สถานการณ์ที่ข้อมูลและความรู้สามารถเข้าถึงได้ง่ายมากขึ้น ผ่านเว็บไซต์, หนังสือออนไลน์, คอร์สออนไลน์ เป็นต้น มนุษย์สามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ง่ายขึ้น

3) การเปลี่ยนแปลงในการทำงาน ยุคดิจิทัลได้สร้างโอกาสใหม่ในการทำงานและธุรกิจ การทำงานระยะไกล, การใช้เทคโนโลยีอัตโนมัติและการปรับตัวต่อเทคโนโลยีใหม่ เป็นต้น ซึ่งเป็นที่ต้องการในสายอาชีพต่าง ๆ

4) การเปลี่ยนแปลงในการศึกษาการเรียนรู้ การศึกษาและการเรียนรู้ก็ได้รับการเปลี่ยนแปลง นักเรียนและนักศึกษาสามารถเรียนรู้ออนไลน์หรือใช้แพลตฟอร์มการเรียนรู้แบบออนไลน์เพื่อเรียนรู้ที่ตรงใจ

5) การเปลี่ยนแปลงในการบริการ ธุรกิจและบริการต่าง ๆ ก็ได้รับการเข้าถึงดิจิทัลและพัฒนาในรูปแบบออนไลน์ เช่น การซื้อขายออนไลน์, การบริการลูกค้าผ่านช่องทางออนไลน์ เป็นต้น

6) การเปลี่ยนแปลงในการบริหารจัดการ องค์กรและธุรกิจก็ต้องปรับเปลี่ยนวิธีการทำงานเพื่อรองรับยุคดิจิทัล การบริหารจัดการผ่านเทคโนโลยีสารสนเทศและการวางแผนยุคดิจิทัลเป็นสิ่งสำคัญ

2.2 ความสำคัญของภาวะผู้นำยุคดิจิทัล

ในสภาพการณ์ปัจจุบันที่มีการเปลี่ยนแปลงไปของโลกในยุคดิจิทัล ส่งผลกระทบต่อการบริหารสถานศึกษา ได้แก่ผู้บริหารการศึกษา ผู้บริหารสถานศึกษา ผู้เรียนในยุคดิจิทัล หากผู้มีส่วนรับผิดชอบโดยตรงขาดความเข้าใจการเปลี่ยนแปลงนี้ และไม่ได้จัดการเรียนรู้ให้เหมาะสมกับผู้เรียนจะทำให้ผู้เรียนขาดความเข้าใจในการเปลี่ยนแปลงของโลกยุคดิจิทัล บทบาทของนักบริหารการศึกษาในยุคดิจิทัลจะต้องสามารถสนับสนุน ส่งเสริมการจัดกระบวนการเรียนรู้ ผู้นำที่มีภาวะผู้นำยุคดิจิทัล สามารถทำให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลของงานในองค์ทางการศึกษาสูงขึ้น

วิโรจน์ สารรัตน์ (2557: 55) ได้ให้ทัศนะว่า ปัจจุบันเป็นสังคมใหม่สังคมแห่งการเปลี่ยนแปลงภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ การเปลี่ยนแปลงบริบทของสถานศึกษาในยุคดิจิทัล การให้ผู้บริหารยอมรับเทคโนโลยีนวัตกรรมและการเปลี่ยนแปลงต่างๆ โดยเฉพาะการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรม ของสถานศึกษาที่มีความซับซ้อน และท้าทายหลากหลาย เหตุผลผู้บริหารจะต้องมีคุณสมบัติพิเศษ และก้าวทันการเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยีตามทัศนะของภาวะผู้นำยุคดิจิทัล (digital era leadership) หากพิจารณาตามบทบาทหน้าที่ (function) เป็นปัจจัยที่ส่งเสริมความเป็นสังคมความรู้ใหม่ (new knowledge society) จะต้องประกอบด้วย

1. ทักษะการสร้างตระหนักรู้ (awareness building) ถึงความสำคัญของเทคโนโลยีสารสนเทศ (ICT) ต่อการช่วยบรรลุความสำเร็จ

2. ทักษะการระดมทรัพยากร (resource mobilizing skills) เพื่อการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ (ICT) อย่างหลากหลาย

3. ทักษะเชิงปฏิบัติการ (operational skills) มีกิจกรรมการบริการ การจัดการ และการใช้งานด้วยเทคโนโลยีสารสนเทศ (ICT)

4. ภาวะผู้นำเชิงโครงสร้าง (structural leadership) การปฏิบัติสารสนเทศไม่ได้เป็นเพียงแค่การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ (ICT) แต่ยังเป็นการเคลื่อนตัวไปสู่รูปแบบใหม่ของการกระจายสังคมดิจิทัลด้วย ทำให้ต้องมีทักษะภาวะผู้นำเชิงโครงสร้าง

สุกัญญา แชนซ์ชัย (2560: 125) ได้กล่าวถึงเหตุผลที่ต้องมีการเปลี่ยนแปลงทางการศึกษาในยุคดิจิทัลก็คือ การจัดการศึกษาในปัจจุบันไม่ได้ผลจริงและเงื่อนไขในโลกได้มีการเปลี่ยนแปลงไปแล้ว แต่การศึกษาในระบบที่ใช้อยู่ยังคงเป็นการเตรียมความพร้อมสำหรับโลกในอดีตมากกว่าการเตรียมความพร้อมสำหรับโลกในอนาคตที่เป็นไปได้ผู้เรียนที่ประสบความสำเร็จจะต้องคิดได้อย่างสร้างสรรค์และอย่างอิสระ สามารถประยุกต์กลยุทธ์ของการเรียนรู้ไปใช้ในสถานการณ์ใหม่ได้และการที่จะยืนหยัดอยู่ในโลกอนาคตได้อย่างมีความสุขทั้งในการดำเนินชีวิต และหน้าที่การงานจะต้องมีการปรับตัวเองให้รู้เท่าทันกับการเปลี่ยนแปลง ซึ่งมีความสอดคล้องกับผู้นำหรือผู้บริหารในยุคการเปลี่ยนแปลงของโลกในอนาคต ภาวะผู้นำต้องมีคุณลักษณะที่สำคัญ และความจำเป็นในศตวรรษนี้ประกอบด้วย ความเชี่ยวชาญ (disciplined mind) การสังเคราะห์ (synthesizing mind) การสร้างสรรค์ (creative mind) ความเคารพ (respectful mind) และจริยธรรม (ethical mind)

รัตติภรณ์ จงวิศาล (2556: 62) ได้กล่าวถึงความสำคัญของการเปลี่ยนแปลงในโลกโลกาภิวัตน์ว่า การเปลี่ยนแปลงเป็นความรับผิดชอบของผู้บริหาร และสิ่งที่ต้องการของสังคมในยุคปัจจุบัน คือ ภาวะผู้นำที่มีประสิทธิภาพสูงมีความจำเป็นที่จะต้องกระตุ้น และเอื้ออำนวยให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในยุคสังคมแห่งความรู้และการปรับตัวต่อสภาพแวดล้อมภายนอกที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา และการจะนำการเปลี่ยนแปลงเพื่อไปสู่เป้าหมายสิ่งที่ดีกว่าจะต้องเริ่มเปลี่ยนแปลงที่ตัวเองก่อน และจะต้องกระตุ้นให้ผู้อื่นมีการเปลี่ยนแปลงตาม เพื่อจะนำผู้อื่นไปสู่เป้าหมายของยุคดิจิทัลที่มีการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ (ICT)

ที่หลากหลาย จากความหมายที่กล่าวมานั้นสรุปได้ว่า การเปลี่ยนแปลงบริบทของสถานศึกษาในยุคดิจิทัล การให้ผู้บริหารยอมรับเทคโนโลยีนวัตกรรม และการเปลี่ยนแปลงต่างมีความสำคัญ ซึ่งเป็นความรับผิดชอบของผู้บริหารทางการศึกษา หรือผู้นำในองค์กรทางการศึกษา ในการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศที่หลากหลายเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการในองค์กร ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในยุคสังคมแห่งความรู้ และการปรับตัวต่อสภาพแวดล้อมภายนอก ที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา และจะนำการเปลี่ยนแปลงเพื่อไปสู่เป้าหมายสิ่งที่ดีกว่า

สรุปความสำคัญภาวะผู้นำยุคดิจิทัล หมายถึง การเปลี่ยนแปลงบริบทของสถานศึกษาในยุคดิจิทัล การให้ผู้บริหารยอมรับเทคโนโลยีนวัตกรรม และการเปลี่ยนแปลงต่าง มีความสำคัญ ซึ่งเป็นความรับผิดชอบของผู้บริหารทางการศึกษา หรือผู้นำในองค์กรทางการศึกษา ในการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศที่หลากหลายเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการในองค์กร ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในยุคสังคมแห่งความรู้ และการปรับตัวต่อสภาพแวดล้อมภายนอก ที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา และจะนำการเปลี่ยนแปลงเพื่อไปสู่เป้าหมายสิ่งที่ดีกว่า ลักษณะที่สำคัญของภาวะผู้นำยุคดิจิทัลต้องมีความคล่องตัวทางดิจิทัล เทคโนโลยี และการบูรณาการความคิดเชิงดิจิทัลเข้าสู่การบริหารจัดการเพื่อเป็นส่วนหนึ่งในการพัฒนาสถานศึกษา เป็นไปตามเป้าหมายของสถานศึกษา เมื่อถึงเวลาที่ต้องมีการเปลี่ยนแปลง ผู้นำในยุคดิจิทัล ต้องสามารถปรับเปลี่ยนยุทธศาสตร์ขององค์กร โดยการสร้างรูปแบบการบริหารใหม่ และยังสามารถใช้ประโยชน์จากความรู้ ความเชี่ยวชาญ และศักยภาพของบุคลากรที่มีอยู่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ และประสิทธิผล

3. ความหมายและบทบาทหน้าที่ของผู้บริหารสถานศึกษา

3.1 ความหมายของผู้บริหารสถานศึกษา

สำนักงานเลขาธิการคุรุสภา (2540: 2) ได้กล่าวถึง ผู้บริหารสถานศึกษาว่า ผู้บริหารการศึกษาหรือ “ผู้จัดการ” ทางการศึกษาเพื่อให้ครูและบุคลากรอื่นๆ ดำเนินการพัฒนาเด็กและเยาวชนให้เป็นไปตามจุดมุ่งหมายของการศึกษา และตามความคาดหวังของสังคม

จำลอง นักพ่อน (2543: 60) ได้ให้ความหมายผู้บริหารสถานศึกษาไว้ว่า ผู้บริหารสถานศึกษาจะต้องเป็นผู้มีความรู้ ความสามารถในการบริหารการศึกษาได้อย่างยอดเยี่ยม สามารถทำให้เป้าหมายหรืออุดมการณ์ทางการศึกษาขององค์กรที่กำหนดไว้ บรรลุผลได้อย่างมีประสิทธิภาพต้องเป็นผู้มีทั้ง “ศาสตร์” และ “ศิลป์” ในการปฏิบัติงานอย่างสูงสุด จนเป็นแบบอย่างและเป็นตัวแบบที่ดีแก่ผู้บริหารสถานศึกษาอื่นๆ และองค์กรอื่นๆต่อไปได้

ถวิล อรัญเวศ (2545: 17) ได้ให้ความหมายผู้บริหารสถานศึกษาไว้ว่า บุคคลที่เป็นการบริหารจริงๆ เช่น มีประวัติผลงานการบริหารมาอย่างโดดเด่นเป็นที่ยอมรับของสังคม สามารถบริหารงานได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล จนได้รับการยอมรับทั้งระดับหน่วยงาน ระดับอำเภอ ระดับจังหวัด หรือแม้กระทั่งระดับชาติ

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2549: 8) ได้กล่าวว่าผู้บริหารการศึกษา หมายถึงบุคลากรวิชาชีพที่รับผิดชอบการบริหารสถานศึกษาแต่ละแห่งทั้งของรัฐและเอกชน

จากความหมายที่กล่าวมานั้นสรุปได้ว่าผู้บริหารสถานศึกษา หมายถึง ผู้มีความรู้ความสามารถในการบริหารการศึกษา สามารถบริหารงานได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล จนเป็นที่ยอมรับ และสามารถวางแผนการบริหารตามแผนงานที่ได้กำหนดและดำเนินการตามแผนงานได้บรรลุตามเป้าหมายที่วางไว้

3.2 บทบาทหน้าที่ของผู้บริหารสถานศึกษา

กระทรวงศึกษาธิการ (2542: 64 – 65) ได้กล่าวถึงบทบาทหน้าที่ของผู้บริหารสถานศึกษาไว้ดังนี้

1. บทบาทเป็นผู้บังคับบัญชาของข้าราชการในสถานศึกษาที่ดูแลรับผิดชอบ บทบาทเป็นผู้ดูแลรับผิดชอบการจัดการศึกษาของสถานศึกษา
2. บทบาทเป็นผู้กำกับตรวจสอบ ติดตาม และประเมินผลการดำเนินงานของบุคลากรในสถานศึกษา ให้ดำเนินงานเป็นไปตามนโยบาย คุณภาพ และมาตรฐานการศึกษาของกระทรวง
3. บทบาทเป็นผู้ระดมสรรพกำลัง และทรัพยากรต่างๆ จากท้องถิ่นมาใช้ในการจัดและพัฒนาการศึกษาของสถานศึกษา

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2549: 32) ได้กล่าวถึงบทบาทหน้าที่ของผู้บริหารสถานศึกษาในแบบการบริหารที่ใช้สถานศึกษาว่าต้องมีบทบาท ดังนี้

1. เป็นผู้นำการพัฒนาไปสู่เป้าหมาย
2. เป็นผู้กระตุ้นและชักนำการใช้กำลังคน
3. เป็นผู้พัฒนาทรัพยากร
4. เป็นผู้พัฒนาเป้าหมายใหม่ๆ ของสถานศึกษาโดยร่วมมือและเกี่ยวข้องกับฝ่ายต่างๆ

5. เป็นผู้แสวงหาทรัพยากรในการพัฒนาสถานศึกษา

สมหวัง พิธิยานุวัฒน์ (2543: 42) ได้กล่าวถึงบทบาทผู้บริหารสถานศึกษาจะต้องรู้และเข้าใจหัวใจของการเรียนรู้ของนักเรียน ดังนั้นผู้บริหารสถานศึกษาจึงต้องมีบทบาทการเป็นผู้นำในการดำเนินงาน ดังนี้

1. เป็นผู้วางนโยบายชัดเจนเกี่ยวกับการเรียนรู้ที่ยึดผู้เรียนเป็นสำคัญที่สุด
2. เป็นผู้วางแผนการปฏิบัติให้ชัดเจนให้สอดคล้องกับหลักนโยบายที่วางไว้
3. เป็นผู้สร้างกลไกในการจัดระบบการเรียนรู้ที่ครบวงจร คือ มีการจัดวิธีการเรียนการสอนของครู แนวทางการจัดหลักสูตรใหม่ระบบการวัดผลและประเมินผลการจัดสภาพแวดล้อมการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองและชุมชน

4. เป็นผู้วางระบบมาตรฐานการจัดการศึกษา

5. เป็นผู้วางระบบการตรวจสอบคุณภาพการเรียนรู้ที่ชัดเจน เกี่ยวกับคุณภาพการเรียนรู้กระบวนการเรียนรู้ ทั้งสิ่งที่เป็นทักษะพื้นฐานสำคัญและสิ่งที่เป็นความต้องการทางการศึกษาของนักเรียน ทั้งจากภายนอกและภายในสถานศึกษา

ธีระ รุญเจริญ (2544: 37 – 38) ได้กล่าวไว้ว่า ผู้บริหารสถานศึกษาต้องมีบทบาทในการบริหารสถานศึกษาดังต่อไปนี้

1. การเป็นผู้นำทางวิชาการ ผู้บริหารสถานศึกษา ควรปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างของผู้มีการเปลี่ยนแปลง โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้นำทางวิชาการ โดยให้ความสำคัญต่อการส่งเสริม และสนับสนุนการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญตามหมวด 4 ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม

(ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 และมีการวางแผนนโยบาย และยุทธศาสตร์เพื่อการเรียนรู้ของสถานศึกษาอย่างชัดเจนและสะดวกต่อการนำไปปฏิบัติให้คำปรึกษาแนะนำ และสร้างพลังความร่วมมือของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง เพื่อการเรียนรู้ซึ่งจะนำไปสู่การศึกษา

2. การบริหารงานแบบมีส่วนร่วม ผู้บริหารสถานศึกษามีการบริหารงานอย่างอิสระให้เกิดความคล่องตัวในการบริหาร และบริหารงานในรูปแบบของคณะกรรมการสถานศึกษา โดยเน้นการมีส่วนร่วมทั้งครู และบุคลากรภายในสถานศึกษา บุคคลและหน่วยงานภายนอก สถานศึกษาทั้งหน่วยงานของภาครัฐและเอกชน อาทิ ครูบุคลากร พ่อแม่ ผู้ปกครองชุมชน และองค์กรต่างๆ

3. การเป็นผู้อำนวยความสะดวก ผู้บริหารสถานศึกษา เป็นผู้อำนวยความสะดวกให้แก่บุคลากรในสถานศึกษา และผู้เกี่ยวข้องทั้งทางด้านวิชาการ อาทิ การจัดสื่อต่าง ๆ เช่น หนังสือ ตำรา เกม เทคโนโลยีช่วยการเรียนรู้ การสอน และอุปกรณ์ส่งเสริมการเรียนรู้ต่าง ๆ ตลอดจนการให้บริการและการจัดสภาพแวดล้อมแห่งการเรียนรู้ เช่น แหล่งเรียนรู้ และศูนย์การเรียนรู้ ที่ผู้เรียนสามารถแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง และจัดบรรยากาศของสถานศึกษาให้อบอุ่น เพื่อให้ผู้เรียนมีความรักที่จะเรียนรู้ และรู้จักแสวงหาความรู้

4. การส่งเสริมการพัฒนาครูและบุคลากร ผู้บริหารสถานศึกษามีการพัฒนาครู และบุคลากรในสถานศึกษาอย่างต่อเนื่อง โดยส่งเสริมให้ครูเข้ารับการฝึกอบรม เข้าร่วมประชุม สัมมนา และไปทัศนศึกษา เพื่อเพิ่มพูนความรู้ และประสบการณ์ให้ทันต่อสถานการณ์ความเจริญก้าวหน้าและความเปลี่ยนแปลงของโลก และเพื่อสามารถนำมาประยุกต์ และปรับปรุงการจัดการเรียนการสอนให้ดีขึ้น รวมทั้งส่งเสริมการพัฒนาบุคลากรในสถานศึกษาแห่งอื่นๆ ตามความเหมาะสม

5. การประสานความสัมพันธ์ ผู้บริหารสถานศึกษามีการประสานงานและสร้างความสัมพันธ์อันดีกับทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องในสถานศึกษา และนอกสถานศึกษา เพื่อสร้างเครือข่ายสนับสนุนทรัพยากรต่างๆ ได้แก่ ทรัพยากรงบประมาณ ทรัพยากรบุคคล อาทิ ผู้เชี่ยวชาญ ผู้มีความรู้และประสบการณ์พิเศษที่สถานศึกษาต้องการให้มาช่วยพัฒนาสถานศึกษาทรัพยากรด้านการเรียนการสอนและกิจกรรมต่าง ๆ เช่น อุปกรณ์การเรียนการสอน อุปกรณ์กีฬา สื่อ เกมและเทคโนโลยีที่ทันสมัย

6. การสร้างแรงจูงใจ ผู้บริหารสถานศึกษาเป็นผู้มีทัศนคติในเชิงบวกกับผู้ร่วมงาน มีความยืดหยุ่นในการทำงาน สร้างความเชื่อมั่น และเข้าใจในความต้องการของฝ่ายต่าง ๆ ให้ความสำคัญในความพยายามของทีมงาน และการยกย่องให้รางวัล

สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา (2548: 11) ได้กำหนดบทบาทหน้าที่ของผู้บริหารสถานศึกษาไว้ 6 ประการ คือ

1. บทบาทหน้าที่ในการกำหนดวัตถุประสงค์นโยบาย และเป้าหมายของสถานศึกษา
2. บทบาทหน้าที่ในการจัดกิจกรรมในการบริหารต่างๆ เพื่อให้สถานศึกษาบรรลุวัตถุประสงค์ตามนโยบายและเป้าหมายที่กำหนดไว้
3. บทบาทหน้าที่ในการนำการปฏิบัติงานของบุคลากรในสถานศึกษาให้เกิดประสิทธิภาพ
4. บทบาทหน้าที่ในการสร้างขวัญและกำลังใจและสร้างความสุขในการทำงานให้กับบุคลากรในสถานศึกษา
5. บทบาทหน้าที่ในการสร้างความร่วมมือ ระดมมันสมอง และสติปัญญาของบุคลากรในสถานศึกษาและชุมชนเพื่อการบริหาร
6. บทบาทหน้าที่ในการจัดหาทรัพยากร ควบคุมกำกับ และติดตามบุคลากรในการใช้ทรัพยากรให้เป็นประโยชน์อย่างเหมาะสมและมีประสิทธิภาพ

จากความหมายที่กล่าวมานั้นสรุปได้ว่าบทบาทหน้าที่ผู้บริหารสถานศึกษาต้องเป็นบุคคลสำคัญที่พัฒนาองค์กร เพื่อให้เกิดการดำเนินงานของสถานศึกษาเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ และบรรลุเป้าหมาย วัตถุประสงค์เป็นพื้นฐานที่สำคัญในการเปลี่ยนแปลงในทุกๆ ด้าน มีผลต่อการพัฒนาคุณภาพของเด็ก เยาวชน ที่เป็นอนาคตของชาติ ดังนั้นผู้บริหารพึงตระหนักใน重要性ของภาระและบทบาทหน้าที่ของตนให้มากและทำให้ดีที่สุดสมกับที่สังคมให้ความไว้วางใจยกย่องและให้เกียรติ

สรุปผู้บริหารสถานศึกษา หมายถึง ผู้มีความรู้ ความสามารถในการบริหารการศึกษา สามารถบริหารงานได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล จนเป็นที่ยอมรับ และสามารถวางแผนการบริหารตามแผนงานที่ได้กำหนด และดำเนินการตามแผนงานได้บรรลุตามเป้าหมายที่วางไว้ โดยบทบาทหน้าที่ผู้บริหารสถานศึกษาต้องเป็นบุคคลสำคัญที่พัฒนา

องค์กร เพื่อให้เกิดการดำเนินงานของสถานศึกษาเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ และบรรลุเป้าหมาย วัตถุประสงค์เป็นพื้นฐานเพื่อที่สำคัญในการเปลี่ยนแปลงในทุกด้าน มีผลต่อการพัฒนาคุณภาพของเด็กเยาวชน ที่เป็นอนาคตของชาติ ดังนั้นผู้บริหารตระหนักในความสำคัญของภาระและบทบาทหน้าที่ของตนให้มากและทำให้ดีที่สุดตามที่สังคมให้ความไว้วางใจยกย่องและให้เกียรติ

4. ความหมายและแนวคิดทฤษฎีของภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์

4.1 ความหมายของภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์

กรองทิพย์ นาควิเชตร (2552: 30) กล่าวว่า ภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ หมายถึง ความสามารถของผู้นำในการผลักดันให้ผู้อื่นร่วมงานร่วมกันปฏิบัติหน้าที่ให้บรรลุเป้าหมายที่ตั้งงานด้วยการคิดหลายมิติ ตีความ คิดเชิงสร้างสรรค์และพัฒนา รวมทั้งการคิดแก้ปัญหา

ไพฑูรย์ สินลารัตน์ (2553: 10) กล่าวว่า ภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ หมายถึง การมีปฏิภานตอบสนองเชิงจิตนาการ ใน โลกแห่งอนาคตโดยการคิด ไตร่ตรองอย่างละเอียด รอบคอบในสถานการณ์ต่าง ๆ ที่มีความกดดันและท้าทายทุกยุค ทุกสมัย จะมีผู้นำเกิดขึ้นเสมอ ผู้นำที่แสดงออกถึงการนำสิ่งที่ดีงาม มีคุณค่าและทำให้เกิดประโยชน์ของส่วนรวมมากกว่าส่วนตน

ธีระ รุญเจริญ (2554: 51) กล่าวว่า ภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ หมายถึง ลักษณะหรือพฤติกรรมในการนำผู้อื่น ประสานงานผู้อื่นด้วยการสร้างแรงบันดาลใจ สร้างแรงจูงใจ สร้างบรรยากาศโดยการคิดนอกกรอบด้วยวิธีการใหม่ ๆ เพื่อนำไปสู่การสร้างสรรค์สิ่งใหม่ ๆ

สุรศักดิ์ ปีกกระโท (2560: 2) กล่าวว่า ภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ หมายถึง ความสามารถในการจูงใจหรือนำบุคคลอื่นอย่างมีวิสัยทัศน์ กระตุ้นและสนับสนุนให้เกิดการทดลอง ภายในองค์กรเพื่อที่จะทำให้บุคลากรสามารถคิดนอกกรอบ กล้าคิด กล้าตัดสินใจ มีความคิดสร้างสรรค์หาแนวทางใหม่ในการบริหารและการสื่อสารภายในองค์กร มีความสามารถในการปรับตัวและกระบวนการทำงานในองค์กรให้มีความง่าย ดล่องตัว และยืดหยุ่นเข้ากับสถานการณ์ได้มากขึ้น

พาลัส และฮอร์ธ (Palus and Horth. 2005: 81) กล่าวว่า ภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ หมายถึง การที่บุคคลที่เป็นผู้นำสามารถเผชิญกับสถานการณ์ที่ซับซ้อนในปัจจุบันโดยใส่ใจที่จะเข้าใจสถานการณ์ที่ซับซ้อนนั้น รู้จักดึงศักยภาพส่วนตัวของทั้งตนเองและสมาชิก

ในองค์กรหรือชุมชนมาเป็นพลังกลุ่มในการจัดการสิ่งต่าง ๆ มีการให้ข้อมูลข่าวสาร เสนอความคิดเห็นและสื่อสารอย่างมีประสิทธิภาพ รู้จักการริเริ่มความคิดที่ผ่านการตรวจสอบและทดสอบอย่างอิสระ และรู้จักการใช้กระบวนการของการเรียนรู้อย่างเป็นสาระบันเทิง เพื่อค้นหาความคิดใหม่ ๆ และรู้จักสังเคราะห์ทุกเนื้อหาและการกระทำที่ปรากฏ

แฮร์ริส (Haris. 2009: 120) กล่าวว่า ภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ หมายถึง การติดต่อประสานงานกับบุคคลต่าง ๆ ที่มีความคิดเห็นแตกต่างกันเพื่อเกิดความคิดสร้างสรรค์

สรุปได้ว่าภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ หมายถึง ความสามารถในการจูงใจหรือนำบุคคลอื่น ๆ อย่างมีวิสัยทัศน์ กระตุ้นและสนับสนุนให้เกิดการทดลองภายในองค์กรเพื่อที่จะทำให้อุบัติการณ์สามารถคิดนอกกรอบ กล้าคิด กล้าตัดสินใจ มีความคิดสร้างสรรค์หาแนวทางใหม่ ๆ ในการบริหารและการสื่อสารภายในองค์กร มีความสามารถในการปรับตัวและทำให้กระบวนการทำงานต่าง ๆ ดีมากขึ้น

4.2 แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์

แนวคิด ทฤษฎี ภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ นักวิชาการได้พยายามทำการศึกษาเกี่ยวกับภาวะผู้นำที่สามารถทำให้เกิดประสิทธิผลแก่องค์กรมานานหลายทศวรรษ ในช่วงแรกจะศึกษาถึงทฤษฎีภาวะผู้นำเชิงคุณลักษณะ ต่อมาทฤษฎีภาวะผู้นำเชิงพฤติกรรม จนปลายทศวรรษที่ 1960 จึงเกิดทฤษฎีภาวะผู้นำตามสถานการณ์ขึ้นโดย คานิงถึงปัจจัยตามสถานการณ์ต่าง ๆ ทั้งในด้านลักษณะเชิงบุคลิกภาพ (Personality traits) ด้านพฤติกรรม (Behaviors) และในกลางทศวรรษ 1970 ทฤษฎีภาวะผู้นำเริ่มเปลี่ยนแปลงไปสู่กระบวนการ ซึ่งพยายามจะรวมทฤษฎีเชิงคุณลักษณะทฤษฎีเชิงพฤติกรรม และทฤษฎีตามสถานการณ์ เพื่ออธิบายต่อการมีอิทธิพลต่อความสัมพันธ์ระหว่างผู้นำและผู้ตามที่มีประสิทธิผล ทฤษฎีภาวะผู้นำเชิงบูรณาการที่สำคัญมี 3 ทฤษฎี คือ ภาวะผู้นำเชิงศรัทธา บารมี ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง และภาวะผู้นำเชิงยุทธศาสตร์ อย่างไรก็ตามในยุคเริ่มต้นของศตวรรษที่ 21 จนถึงปัจจุบัน โลกมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว เทคโนโลยีสารสนเทศและกระแสแห่งโลกาภิวัตน์เข้ามามีอิทธิพลอย่างมากต่อการบริหารจัดการองค์กรสมัยใหม่ สภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว และมีความสลับซับซ้อนมากขึ้น การแก้ปัญหาด้วยวิธีการเดิมมักจะนำมาใช้ไม่ได้ผล จึงได้มีการพยายามพัฒนาภาวะผู้นำที่มีความชัดเจนและเป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้น โดยได้ตระหนักถึงความสำคัญของภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์

(Creative leadership) โดยมีแนวคิดของนักวิชาการ 2 กลุ่ม ด้วยกัน คือ กลุ่มแรกกล่าวเกี่ยวกับการนำ (Leading) คือการนำเชิงสร้างสรรค์ ภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์เป็นความสามารถในการนำผู้อื่นด้วยวิธีการใหม่ ๆ อย่างที่ไม่เคยปรากฏมาก่อน เพื่อให้เกิดสิ่งใหม่อย่างสร้างสรรค์ กลุ่มที่สองกล่าวถึงเรื่องเกี่ยวกับการประสานงาน (connecting) ซึ่งเป็นการประสานงานที่กระตุ้นให้เกิดความสร้างสรรค์ เป็นความสามารถในการประสานงานกับคนอื่น ๆ ให้สามารถทำงานร่วมกัน และสร้างแรงจูงใจเพื่อนำไปสู่แนวคิดที่สนับสนุนความคิดเห็นที่แตกต่างกันในเชิงสร้างสรรค์ (สมชาย รุ่งเรืองและธีระวัฒน์ จันทิก 2560, หน้า 32-33 อ้างถึงใน จันจิรา น้ำขาว, 2562, หน้า 28) นักวิชาการได้กล่าวถึงทฤษฎีภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ไว้ ดังนี้

สุเทพ พงศ์ศรีวัฒน์ (2559 อ้างถึงใน จันจิรา น้ำขาว, 2562, หน้า 28) ได้สรุปแนวคิดเกี่ยวกับภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ไว้ว่า ในยุคเศรษฐกิจสารสนเทศ องค์กรที่จะประสบผลสำเร็จจะต้องมีการดำเนินงานโดยใช้ความรู้เป็นฐาน (Knowledge Based Organizational Management) ต้องปรับตัวให้เป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้อย่างแท้จริง (Learning Organizational) ต้องสร้างความท้าทายให้กับผู้นำในการจัดการศึกษาของสถานศึกษาต้องเป็นผู้นำที่มีความสามารถในการคาดการณ์ล่วงหน้าและผู้นำในการสร้างวัฒนธรรมใหม่โดยทำให้ทุกคนสามารถแสดงภาวะผู้นำได้อย่างกว้างขวาง ทว่าทั้งโรงเรียนจะเต็มไปด้วยผู้นำที่สร้างความมีประสิทธิภาพโดยการเรียนรู้ การทำงานเป็นทีมและการมีส่วนร่วม สร้างความสำนึกในความรับผิดชอบ ร่วมแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์ทั้งในสถานการณ์ปกติ และสถานการณ์ที่เสี่ยง มุ่งปฏิบัติงานให้เกิดผลสัมฤทธิ์ในการจัดการศึกษาเพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้ มีทักษะที่จำเป็นต่อการดำเนินชีวิตในอนาคต สอดคล้องกับแนวทาง 3R 7C ที่สำคัญ คือทักษะด้านการคิดริเริ่มสร้างสรรค์

ไพฑูรย์ สีนลรัตน์ (2561, หน้า, 90-91 อ้างถึงใน จันจิรา น้ำขาว, 2562, หน้า 29) กล่าวว่า การที่ผู้นำทั้งผู้นำโดยทั่วไปและผู้นำทางการศึกษาของไทยจะต้องเข้าใจการเปลี่ยนแปลงและเข้าใจปัญหาของสังคมไทยได้ดีและเชื่อมโยงการศึกษา กับสังคมไทยนั้นจำเป็นจะต้องมีภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ ซึ่งภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์จะเป็นลักษณะของผู้นำที่มีการแสดงพฤติกรรมที่ ตอบสนองเชิงจินตนาการโดยการคิด ไตร่ตรองอย่างละเอียดถี่ถ้วนในสถานการณ์ต่าง ๆ และประเด็นต่าง ๆ ที่ท้าทาย ซึ่งสถานศึกษาที่เป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ (Learning Organization) มีเป้าหมายหลักคือ

การเรียนรู้ของนักเรียน จัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้กับนักเรียนได้มีโอกาสขยายความรู้ความสามารถอย่างสร้างสรรค์และประสบความสำเร็จอย่างต่อเนื่อง ทักษะของผู้นำเชิงสร้างสรรค์และผลิตภาพมี 4 ลักษณะ ได้แก่

1) การคิดวิเคราะห์ (Critical Mind) คือ การมองแล้วแก้ไขและรู้ซึ่งถึงประเด็นทางสังคมไทยและสังคมโลก ผู้นำรุ่นใหม่จะต้องวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงที่มีอยู่ในสังคมไทยและสังคมโลกได้ว่า อะไรคือปัญหา อะไรคือสิ่งที่เกิดขึ้น อะไรที่อยู่เบื้องหลังสิ่งเหล่านั้น

2) การคิดสร้างสรรค์ (Creative Mind) ผู้บริหารควรทำตนเองและองค์กรให้เกิดการสร้างสรรค เมื่อวิเคราะห์ วิเคราะห์สภาพการณ์ที่เป็นอยู่ถ้าเราได้แต่วิเคราะห์คนอื่นไม่ได้คิดอะไรใหม่ ๆ ไปจากเดิม ในฐานะผู้บริหารหรือผู้นำก็ไม่เพียงพอ เราก็ต้องเดินตามคนอื่นเรื่อยไปและต้องมีแนวทางของเราเองบ้าง

3) การคิดผลิตภาพ (Productive Mind) คือผู้นำต้องมีการพัฒนาความคิดใหม่ให้เกิดผลงานเป็นประโยชน์ต่อสังคมส่วนรวม

4) การคิดรับผิดชอบ (Responsible Mind) เป็นการแสดงถึงการเป็นผู้ที่มีคุณธรรมจริยธรรม ไม่ว่าผู้บริหารจะเป็นแบบไหนก็ตาม สิ่งที่เราหลีกเลี่ยงไม่ได้เลยคือ ความรับผิดชอบ ต้องอยู่ในฐานของคุณธรรมเป็นหลัก ความรับผิดชอบต่อตัวเองในฐานะผู้บริหาร รับผิดชอบต่อสังคม รับผิดชอบต่อประเทศชาติและทิศทางของโลกในอนาคต

Ash and Persall (2007, p. 2 อ้างถึงใน จันจิรา น้ำขาว, 2562, หน้า 26-27) กล่าวว่า ทฤษฎีที่เกี่ยวกับภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ได้รับการพัฒนามาจาก Ash and Persall บนพื้นฐานความเชื่อที่ว่า “ในโรงเรียนหนึ่งอาจมีผู้นำได้หลายคนซึ่งแสดงบทบาทการใช้ภาวะผู้นำในลักษณะต่าง ๆ มากมาย บทบาทภาวะผู้นำจึงมิได้จำเพาะเจาะจงแต่ผู้บริหารเท่านั้น” ซึ่งหน้าที่ของผู้บริหารคือการสร้างโอกาสการเรียนรู้ให้แก่ครู อาจารย์ และบุคลากรเพื่อเป็นการสร้างโอกาสให้คนเหล่านี้ได้พัฒนาตนเองไปสู่การเป็นผู้นำเชิงสร้างสรรค์ แนวคิดนี้ยังมองว่า “ครูคือผู้นำ” (Teacher as leaders) โดยมีครูใหญ่เป็นผู้นำของผู้นำ (Leader of leader) อีกทอดหนึ่ง โดยหน้าที่สำคัญของผู้บริหารจึงไม่เพียงแต่ส่งเสริมการเรียนรู้ของนักเรียนเท่านั้น แต่ยังรวมถึงการส่งเสริมการเรียนรู้ของครูอาจารย์และบุคลากรซึ่งเป็นผู้ใหญ่ของโรงเรียนด้วย การเป็นผู้นำเชิงสร้างสรรค์ (The formative leader) นั้นจำเป็นจะต้องอาศัยทักษะการเอื้ออำนวยความสะดวกอยู่ในระดับสูง ทั้งนี้เพราะสาระที่เป็นภารกิจหลักของทฤษฎีนี้ได้แก่

1) การทำงานแบบทีมในการสืบเสาะหาความรู้ (Team inquiry) หมายถึง บุคลากรจะต้องเป็นผู้ค้นคว้าหาความรู้ทั้งทางตรงหรือ ทางอ้อม ผู้บริหารจะเป็นผู้อำนวยการความสะดวก แนะนำและให้ความช่วยเหลือเท่าที่จำเป็น ประกอบด้วย กระบวนการที่สำคัญ ได้แก่ การสำรวจ และการสร้างองค์ความรู้ใหม่ มีการบริหารแบบทีมงาน แสดงออกด้วยการรับฟัง

2) การร่วมมือกันแก้ปัญหา (Collaborative problem solving) หมายถึง การแก้ปัญหาาร่วมกันตั้งแต่ 2 คน ขึ้นไป โดยนำผลประโยชน์ที่ต้องการเป็นตัวกระตุ้นให้เกิดการคิดเพื่อหาทางออกมากกว่าการประนีประนอมกับทุกฝ่าย ซึ่งการแก้ปัญหามีวิธีการและทางออกมากกว่าหนึ่งทางที่สามารถนำทุกฝ่ายไปสู่จุดที่พอใจ และได้รับผลประโยชน์สูงสุด

3) การจินตนาการภาพอนาคตที่ควรเป็น (Imaging Future Possibilities) หมายถึง การมีมุมมองเป็นจินตภาพที่มองไปข้างหน้าหรือมองไปในอนาคต อาจจะทำให้เกิดนวัตกรรมใหม่ หรือกระบวนการทำงานที่เป็นรูปแบบใหม่ ช่วยให้ผู้บริหารได้มีแนวทางในการบริหารจัดการองค์กรให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

4) การตรวจสอบความเชื่อร่วมกัน (Examining shared beliefs) หมายถึง การที่ผู้บริหารโรงเรียนมีการสร้างความเชื่อถือไว้วางใจให้กับสมาชิกในองค์กรด้วยการยึดการบริหารสากล เช่น คุณธรรม จริยธรรม ความซื่อสัตย์ ความเมตตา ความยุติธรรม ความเป็นกลาง ความกล้าหาญ ความอดทน ความมีวินัย ความมุ่งมั่น ซึ่งเป็นหลักสำคัญในการบริหาร เป็นแม่แบบที่ดี ยอมรับข้อผิดพลาดของสมาชิกในองค์กรและให้เกียรติผู้อื่น เปิดโอกาสให้ผู้อื่นได้แสดงความคิดเห็น รับฟังปัญหาและให้ความช่วยเหลือตามความเหมาะสม

5) การใช้คำถาม (Asking questions) หมายถึง กลวิธีการถามคำถามที่เป็นเครื่องมือสำหรับกระตุ้นให้บุคลากรตอบคำถามโดยใช้กระบวนการคิดค้นคว้าด้วยตนเอง โดยการตั้งคำถามและตอบคำถาม เพื่อให้เกิดกระบวนการคิดค้นคว้าหาคำตอบเพื่อแก้ปัญหา และสรุปแนวคิดได้ด้วยตนเองเป็นการพัฒนาความคิดในระดับสูง และความคิดสร้างสรรค์ของบุคลากร

6) การรวบรวมวิเคราะห์และแปลผลข้อมูล (Collecting analyzing and Interpreting data) หมายถึง การนำข้อมูลที่ทำเป็นรายงานสรุปผลไว้แล้วมาวิเคราะห์ แปลความหมาย โดยการเปรียบเทียบกับผลการดำเนินงานกิจกรรมอื่นที่ดำเนินคล้ายกัน ในรอบระยะเวลาเดียวกัน เพื่อให้ฝ่ายบริหารเข้าใจถึงผลการดำเนินงาน และนำไปใช้

ประโยชน์ในการวางแผนงานในอนาคตเพื่อให้การทำงานเกิดประสิทธิภาพบรรลุตามเป้าหมายขององค์กร

Davis (2000, pp. 563-576 อ้างถึงใน จันจิรา น้ำขาว, 2562, หน้า 27-28) ได้รวบรวมแนวคิดเกี่ยวกับความคิดสร้างสรรค์ของนักจิตวิทยาที่ได้กล่าวถึงทฤษฎีของความคิดสร้างสรรค์ โดยแบ่งเป็นกลุ่มใหญ่ ๆ ได้ 4 กลุ่ม

1. ทฤษฎีความคิดสร้างสรรค์เชิงจิตวิเคราะห์ นักจิตวิทยาทางจิตวิเคราะห์หลายคน เช่น ฟรอยด์และคริส (Freud and Chris) ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับการเกิดความคิดสร้างสรรค์ว่า ความคิดสร้างสรรค์เป็นผลมาจากความขัดแย้งภายในจิตใต้สำนึกระหว่างแรงขับทางเพศ (Libido) กับความรู้สึกรับผิดชอบทางสังคม (Social conscience) ความคิดสร้างสรรค์นั้นเกิดขึ้นระหว่างการเรียนรู้สติกับจิตใต้สำนึก ซึ่งอยู่ในขอบเขตของจิตส่วนที่เรียกว่า จิตก่อนสำนึก

2. ทฤษฎีความคิดสร้างสรรค์เชิงพฤติกรรมนิยม นักจิตวิทยาในกลุ่มนี้มีแนวความคิดเกี่ยวกับเรื่องความคิดสร้างสรรค์ว่า เป็นพฤติกรรมที่เกิดจากการเรียนรู้ โดยเน้นที่ความสำคัญของการเสริมแรงการตอบสนองที่ถูกต้องกับสิ่งเร้าเฉพาะหรือสถานการณ์ นอกจากนี้ยังเน้นความสัมพันธ์ทางปัญญาคือการโยงความสัมพันธ์จากสิ่งเร้าหนึ่งไปยังสิ่งเร้าต่าง ๆ ทำให้เกิดความคิดใหม่ หรือสิ่งใหม่เกิดขึ้น

3. ทฤษฎีความคิดสร้างสรรค์เชิงมานุษยนิยม นักจิตวิทยาในกลุ่มนี้มีแนวคิดว่าความคิดสร้างสรรค์เป็นสิ่งที่มนุษย์มีติดตัวมาตั้งแต่เกิด ผู้ที่สามารถนำความคิดสร้างสรรค์ออกมาใช้ได้คือผู้ที่มีสัจการแห่งตน คือรู้จักตนเอง พอใจตนเอง และใช้ตนเองเต็มตามศักยภาพของตน มนุษย์จะสามารถแสดงความคิดสร้างสรรค์ของตนเองมาได้อย่างเต็มที่นั้นขึ้นอยู่กับ การสร้างสภาวะหรือบรรยากาศที่เอื้ออำนวย ซึ่งบรรยากาศที่สำคัญในการสร้างสรรค์ประกอบด้วย ความปลอดภัยในเชิงจิตวิทยา ความมั่นคงของจิตใจ ความปรารถนาที่จะเล่นความคิดและการเปิดกว้างที่จะรับประสบการณ์ใหม่

4. ทฤษฎีอุตุ้า (AUTA) ทฤษฎีนี้เป็นรูปแบบของการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ให้เกิดขึ้นในตัวบุคคล โดยมีแนวคิดว่าความคิดสร้างสรรค์นั้นมีอยู่ในมนุษย์ทุกคน และสามารถพัฒนาให้สูงขึ้นได้ การพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ตามรูปแบบอุตุ้า (AUTA) ประกอบด้วย

1) การตระหนักรู้ (Awareness) คือตระหนักรู้ถึงความสำคัญของความคิดสร้างสรรค์ที่มีต่อตนเอง สังคม ทั้งในปัจจุบันและอนาคตและตระหนักรู้ถึงความคิดสร้างสรรค์ที่มีอยู่ในตนเองด้วย

2) ความเข้าใจ (Understanding) คือ มีความรู้ ความเข้าใจอย่างลึกซึ้งในเรื่องราวต่าง ๆ เกี่ยวข้องกับความคิดสร้างสรรค์

3) เทคนิควิธี (Techniques) คือ การรู้เทคนิคในการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ทั้งที่เป็นเทคนิคส่วนบุคคล และเทคนิคที่เป็นมาตรฐาน

4) การตระหนักรู้ในความจริงของสิ่งต่าง ๆ (Actualization) คือ การรู้จักหรือตระหนักรู้ในตนเอง พอใจในตนเอง และพยายามใช้ตนเองเต็มศักยภาพ รวมทั้งการเปิดกว้างรับประสบการณ์ต่าง ๆ โดยมีการปรับตัวได้อย่างเหมาะสม การตระหนักรู้ถึงเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน การผลิตผลงานด้วยตนเอง และมีความคิดที่ยืดหยุ่นเข้ากับทุกรูปแบบ ของชีวิตองค์ประกอบทั้ง 4 นี้ จะผลักดันให้บุคคลสามารถดึงศักยภาพเชิงสร้างสรรค์ของตนเองออกมาใช้ได้ จากทฤษฎีความคิดสร้างสรรค์ที่ กล่าวมาแล้วทั้งหมด จะเห็นว่าความคิดสร้างสรรค์เป็นทักษะที่มีในตัวบุคคลทุกคน และสามารถที่จะพัฒนาให้สูงขึ้นได้โดยอาศัยการเรียนรู้และบรรยากาศที่เอื้ออำนวย (กรมวิชาการ, 2544, หน้า 6-7)

สรุปแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ เป็นการตอบสนองเชิงจินตนาการต่อสิ่งต่าง ๆ โดยการนำและประสานงานบุคคลอื่นด้วยแนวทางหรือวิธีการใหม่อย่างท้าทายอีกทั้งยังเป็นผู้สร้างสภาพแวดล้อมเพื่อก่อให้เกิดการริเริ่มสิ่งใหม่สนับสนุนให้ผู้อื่นได้มีความสร้างสรรค์

4.3 คุณลักษณะของภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์

รังสรรค์ ประเสริฐศรี (2551: 215) กล่าวว่า คุณลักษณะของภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ต้องอาศัยคุณลักษณะ ความรู้ ความสามารถทางเชาว์ปัญญา บุคลิกภาพ และความรักในงานและมีประสบการณ์ในงาน

ไพฑูรย์ สินลารัตน์ (2553: 35) กล่าวว่า คุณลักษณะของภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ 10 ลักษณะ ดังต่อไปนี้

1. มีการวิเคราะห์เป้าหมาย ภายใต้กรอบของสังคมไทยในปัจจุบัน
2. สร้างแรงจูงใจในการปฏิบัติงาน
3. การเปลี่ยนแปลงเป็นตัวนำไปสู่การปฏิบัติอย่างสร้างสรรค์

4. เข้าใจวัฒนธรรม
5. การวางกลยุทธ์
6. ต้องสร้างความเข้มแข็งในองค์กร
7. ให้บุคลากรในหน่วยงานมีอำนาจในการตัดสินใจ
8. สร้างขวัญกำลังใจในการทำงาน
9. ไม่ยอมแพ้
10. ยึดหลักความสำเร็จของงาน คือ ความสำเร็จของพวกเขา

สุรศักดิ์ ปักกระโถ (2560: 24) กล่าวว่า ผู้นำเชิงสร้างสรรค์ควรมีคุณลักษณะเป็นผู้ที่เผชิญกับปัญหาต่าง ๆ โดยไม่หลีกเลี่ยงหรือหลบถอยทำงาน มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ยึดหลักความสำเร็จของงานคือ ความสำเร็จของพวกเขา มีความรู้ความสามารถทางความรู้ปัญญา มีบุคลิกภาพที่ดีเป็นคนเปิดเผยตรงไปตรงมา เป็นคนที่ชอบพบปะแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับคนอื่นที่มีความคิดคล้ายคลึงกับตนเอง มีความอยากรู้ อยากเห็น มีจินตนาการ เข้าถึงความรู้สึกของผู้อื่น มีความกระตือรือร้น มีลักษณะคล่องตัวและรับแนวทางใหม่และจะมีลักษณะยอมรับความคิดแปลกใหม่ไม่ติดยึดอยู่กับความเคยชินเก่า ๆ

สรุปได้ว่าผู้นำเชิงสร้างสรรค์ต้องมีคุณลักษณะเป็นผู้ที่มีความคิดบวก คิดในเชิงสร้างสรรค์มีความกระตือรือร้น อยากรู้ อยากเห็นในสิ่งที่เป็นประโยชน์ เป็นคนที่ชอบพบปะผู้คนชอบสนทนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็น สามารถยอมรับการเปลี่ยนแปลงและเรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ ไม่ยึดติดกับเรื่องเดิม ๆ

4.4 องค์ประกอบของภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์

องค์ประกอบของภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์จากการศึกษาแนวคิดและงานวิจัยของนักวิชาการได้กล่าวถึงองค์ประกอบของภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ ไว้ดังนี้

Davar (กฤติยา เห่งนาเลน. 2545: 25 ; Davar. 1994: 256) ได้สรุปว่า องค์ประกอบของภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ประกอบด้วย 1) การบริหารแบบมุ่งงาน 2) การบริหารแบบมุ่งคนหรือคำนึงถึงความเป็นปัจเจกบุคคล และ 3) การแสดงออกอย่างเหมาะสม

Sternberg (2006: 2-12) ได้อธิบายไว้ในบทความวารสารหัวข้อผู้นำความคิดสร้างสรรค์กับการตัดสินใจว่าองค์ประกอบของภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ ได้แก่

1) การตัดสินใจที่ชาญฉลาด 2) มีความคิดสร้างสรรค์ 3) มีวิสัยทัศน์ และ 4) คำนึงถึงความเป็นปัจเจกบุคคล

Robinson (2007: 45) ได้สรุปว่าองค์ประกอบของภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ ได้แก่ 1) มีการปรับตัวและยืดหยุ่นต่อการเปลี่ยนแปลง 2) มีความคิดสร้างสรรค์ 3) มีอิสระในการคิด 4) เน้นการทำงานร่วมกัน และ 5) คำนึงถึงความเป็นปัจเจกบุคคล

AbdulKalam (2007: 55) ได้สรุปไว้ว่าองค์ประกอบของภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ควรประกอบด้วย 1) มีวิสัยทัศน์สำหรับองค์กร 2) กล้าเสี่ยง 3) มีความสามารถในการแก้ปัญหา 4) มีความกล้าหาญที่จะตัดสินใจ และ 5) มีความโปร่งใส

Derboraunconar (2008: 581-614) กล่าวว่าองค์ประกอบของภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ประกอบด้วย 1) มีความสามารถทางเชาว์ปัญญา 2) มีวิสัยทัศน์ และ 3) มีทักษะความชำนาญ

Moggridge (2008: Web Site) กล่าวว่าองค์ประกอบของภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ประกอบด้วย 1) มีเป้าหมายร่วมกัน 2) มุ่งเน้นงานเป็นหลัก 3) ความเป็นมืออาชีพ 4) มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ และ 5) เป็นนักประสานงาน

Stoll และ Tempered (2009: 12-18) ได้สรุปไว้ในบทความในวารสารวิชาการหัวข้อผู้นำความคิดสร้างสรรค์กับความท้าทายว่าองค์ประกอบของภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ ได้แก่ 1) มีความยืดหยุ่นและปรับตัว 2) มีความคิดสร้างสรรค์ และ 3) คำนึงถึงความเป็นปัจเจกบุคคล

พสุ เดชะรินทร์ (2553: 52) ได้สรุปไว้ในผู้จัดการ 360 องศาว่าสัปดาห์ในหัวข้อ “Complexity และ Creativity สองปัจจัยสำหรับผู้นำในอนาคต” ว่าองค์ประกอบของภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ ประกอบด้วย 1) มีความคิดสร้างสรรค์ และ 2) ปรับกระบวนการในการทำงานต่าง ๆ ในองค์กรให้มีความง่ายคล่องตัวและยืดหยุ่นมากขึ้น

นเรศ บุญช่วย (2555: 25) ได้สรุปองค์ประกอบของภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ 1) การมีความรู้และเป็นผู้ดำเนินการเปลี่ยนแปลง 2) การมุ่งเน้นการมีส่วนร่วม 3) การมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ 4) การมีบุคลิกภาพที่ดี และ 5) การยอมรับในความแตกต่างและคำนึงถึงความเป็นปัจเจกบุคคล

กิตติ์กาญจน์ ปฏิพันธ์ (2555: 16) ได้สรุปว่า การที่จะมีคุณลักษณะหรือมีองค์ประกอบหลักสำหรับการเป็นผู้นำเชิงสร้างสรรค์ได้ต้องประกอบไปด้วย 1) การมีจินตนาการ 2) การมีความยืดหยุ่น และ 3) การมีวิสัยทัศน์

ไพฑูรย์ สีนลรัตน์ (2555: 38) ได้สรุปว่า องค์ประกอบของภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ประกอบด้วย 1) มีทักษะการคิดวิเคราะห์ 2) เป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลง 3) มีจินตนาการ และ 4) การทำงานเป็นทีม

สรุปได้ว่า องค์ประกอบของภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ ซึ่งประกอบด้วย 1) การมีวิสัยทัศน์ 2) คำนึงถึงความเป็นปัจเจกบุคคล 3) การมีความยืดหยุ่นและปรับตัว 4) การมีความคิดสร้างสรรค์ และ 5) การทำงานเป็นทีม เพื่อเป็นผู้นำสามารถเผชิญกับสถานการณ์ที่ซับซ้อนในปัจจุบัน โดยใส่ใจที่จะเข้าใจสถานการณ์ที่ซับซ้อนนั้น รู้จักดึงศักยภาพส่วนตนของทั้งตนเองและสมาชิกในองค์กรหรือชุมชนมาเป็นพลังกลุ่มในการจัดการสิ่งต่าง ๆ มีการให้ข้อมูลข่าวสาร เสนอความคิดและสื่อสารอย่างมีประสิทธิภาพ รู้จักริเริ่มความคิดที่ผ่านการตรวจสอบ และทดสอบอย่างอิสระ

5. ภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารสถานศึกษาในยุคดิจิทัล

ภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารสถานศึกษาในยุคดิจิทัล การเป็นผู้นำแบบสร้างสรรค์ นั้นจำเป็นต้องมีบุคลิกลักษณะหรือพฤติกรรมในการแสดงออกด้านการมีวิสัยทัศน์ จินตนาการ และมีความยืดหยุ่น ได้แก่ การสร้างโอกาสการเรียนรู้ให้แก่ครูอาจารย์ และบุคลากรทางการศึกษาเพื่อเป็นช่องทางให้คนเหล่านี้ได้พัฒนาตนเองเข้าสู่การเป็นผู้นำที่สร้างสรรค์ สร้างแรงบันดาลใจและจูงใจส่งเสริมและแนะนำกระบวนการใหม่ภายในองค์กร เพื่อที่จะทำให้อุปกรณ์สามารถคิดนอกกรอบ กล้าคิด กล้าตัดสินใจ มีความคิดสร้างสรรค์หาแนวทางใหม่ ในการบริหารและการสื่อสารภายในองค์กร มีความสามารถในการปรับตัวและกระบวนการทำงานในองค์กรให้มี ความง่าย คล่องตัวและยืดหยุ่นเข้ากับสถานการณ์ได้ดีมากขึ้น

เพื่อให้ผู้บริหารควรสร้างความรู้ ความเข้าใจที่ถูกต้องให้แก่ครู เพื่อให้ครูปรับเปลี่ยนแนวคิดและเรียนรู้การเปลี่ยนแปลงในยุคเทคโนโลยีดิจิทัลและปรับวิธีการเรียนการสอนโดยใช้เทคโนโลยีเป็นเครื่องมือในการสร้างกระบวนการเรียนรู้ที่ถูกต้องและเหมาะสมให้แก่ผู้เรียน รวมถึงการจัดการเรียนการสอนให้แก่ผู้เรียนที่เกิดมาในยุคที่มีการใช้อินเทอร์เน็ตอย่างแพร่หลาย (Digital Native) เนื่องจากผู้เรียนยุคนี้ จะมีความสามารถในการใช้เครื่องมือเพื่อการเข้าถึงข้อมูลสารสนเทศในระบบอินเทอร์เน็ตด้วยโปรแกรม สำเร็จรูป (Digital Integrate) ได้เป็นอย่างดี ดังนั้น กระบวนการจัดการศึกษาควรนำเทคโนโลยีดิจิทัลมาสร้าง พลังในการเรียนรู้ของผู้เรียน และนำมาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อการพัฒนาการศึกษาของประเทศ โดยมีวิธีการดังนี้

1. ลักษณะการบริหารสถานศึกษาในยุคดิจิทัล สำหรับผู้บริหารสถานศึกษาในยุคดิจิทัลนั้น จะต้องมียุทธศาสตร์ของภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาในยุคดิจิทัล (สุกัญญา แซ่มซ้อย, 2561) ดังนี้

1.1 ผู้บริหารสถานศึกษาควรจะเรียนรู้การจัดการและใช้เทคโนโลยี

1.2 ผู้บริหารสถานศึกษาจะต้องมั่นใจว่าครูและบุคลากรเป็นบุคคลที่พร้อมจะเรียนรู้

1.3 ผู้บริหารสถานศึกษาควรมีวิสัยทัศน์ด้านบทบาทการนำเทคโนโลยีมาใช้ในสถานศึกษา

1.4 ผู้บริหารสถานศึกษาควรจะวัดและประเมินบทบาทการเป็นนักวิชาการและการบริหารการใช้เทคโนโลยีโดยการตัดสินใจบนพื้นฐานของข้อมูล

ดังนั้น ผู้บริหารสถานศึกษาที่มีภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาในยุคดิจิทัลจึงหมายถึง ผู้บริหารสถานศึกษาที่มีความรู้ความเข้าใจในการใช้เทคโนโลยี เพื่อส่งเสริมการจัดการเรียนรู้และการจัดการในสถานศึกษา โดยมีวิสัยทัศน์และเป็นผู้ดำเนินการส่งเสริมให้ครูและบุคลากรที่เกี่ยวข้องนำเทคโนโลยีมาบูรณาการใช้ในการจัดการศึกษาและการทำงานภายในสถานศึกษาได้อย่างสอดคล้องกับสภาพบริบทและความต้องการของผู้เรียน ครู และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง และส่งเสริมให้ครูและผู้เรียนมีความมั่นใจในการใช้เทคโนโลยี และใช้เทคโนโลยีได้อย่างมีความรอบรู้ และรู้เท่าทันสื่อและเทคโนโลยี ใช้เทคโนโลยีในทางที่สร้างสรรค์ โดยคำนึงถึงหลักจริยธรรมในการใช้สื่อและเทคโนโลยีอย่างเหมาะสม

สรุปได้ว่า ภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ ความสามารถในการจูงใจหรือนำบุคคลอื่น ๆ อย่างมีวิสัยทัศน์ กระตุ้นและสนับสนุนให้เกิดการทดลองภายในองค์กรเพื่อที่จะทำให้บุคลากรสามารถคิดนอกกรอบ กล้าคิด กล้าตัดสินใจ มีความคิดสร้างสรรค์หาแนวทางใหม่ ๆ ในการบริหารและการสื่อสารภายในองค์กร มีความสามารถในการปรับตัวและทำให้กระบวนการทำงานต่าง ๆ ดีมากขึ้น เป็นการตอบสนองเชิงจินตนาการต่อสิ่งต่าง ๆ โดยการนำและประสานงานบุคคลอื่นด้วยแนวทางหรือวิธีการใหม่อย่างท้าทาย อีกทั้งยังเป็นผู้สร้างสภาพแวดล้อมเพื่อก่อให้เกิดการริเริ่มสิ่งใหม่สนับสนุนให้ผู้อื่นได้มีความสร้างสรรค์

6. บทสรุป

ภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารสถานศึกษาในยุคดิจิทัล (Creative Leadership in the Digital Age) เป็นคุณลักษณะและทักษะที่ผู้บริหารหรือผู้นำในสถานศึกษาจะต้องมีในยุคดิจิทัลเพื่อสร้างความสร้างสรรค์และปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีและสังคม ภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์เน้นความคิดสร้างสรรค์, การนำเสนอแนวคิดใหม่, การสร้างค่าเพิ่ม, และการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องในเชิงสร้างสรรค์เพื่อส่งเสริมการพัฒนาและความเป็นเลิศของสถานศึกษาในยุคดิจิทัลที่เติบโตอย่างรวดเร็ว เป็นลักษณะหรือคุณสมบัติที่ผู้นำมีเพื่อส่งเสริมนวัตกรรมและการสร้างสรรค์ในองค์กรหรือกลุ่มงานของตนเอง คุณสมบัตินี้มีบทบาทสำคัญในการทำให้องค์กรเติบโตและปรับตัวในสภาวะที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในยุคที่เทคโนโลยีและสภาวะธุรกิจมีการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่อง นี่คือนิยามหลักของผู้นำเชิงสร้างสรรค์ เกี่ยวกับเทคโนโลยีดิจิทัลที่เข้ามามีบทบาทในการเปลี่ยนแปลง และรู้จักการใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีหรือนวัตกรรมได้อย่างหลากหลาย เพื่อให้มีความสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ผู้นำที่มีภาวะผู้นำยุคดิจิทัลจะสามารถทำให้การดำเนินงานภายในองค์กรเกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลเพิ่มขึ้นได้

เอกสารอ้างอิง

- กนกอร สมปราชาญ์. (2560). ภาวะผู้นำการเรียนรู้ของผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน: การศึกษาทฤษฎีฐานราก. วิชาการ และวิจัยสังคมศาสตร์, 12(34), 51-66.
- กัญญามน อินหวาง. (2560). รูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารระดับคณะวิชาที่มีผลต่อประสิทธิภาพการบริหารวิชาการในสถาบันอุดมศึกษาเอกชน. (ปริญญานิพนธ์ปริญญาคุชฎบัณฑิต). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัย เซนต์จอร์จ.
- จิณณวัตร ปะโคหัง.(2561). ภาวะผู้นำยุคดิจิทัลสำหรับผู้บริหารสถานศึกษามืออาชีพ. อุบลราชธานี: คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี.
- จิตติมา วรณศรี. (2557). การบริหารงานวิชาการในสถานศึกษา. (พิมพ์ครั้งที่ 3). พิษณุโลก: รัตนสุวรรณการพิมพ์.
- ชวนะ ทวีอุทิศ. (2558). รูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาระดับมัธยมศึกษาสังกัดสำนักงาน คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. (ปริญญานิพนธ์ปริญญาคุชฎบัณฑิต). สกลนคร: มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร.
- ดำรง มูลป้อม. (2557). รูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารโรงเรียนขนาดเล็กเขตตรวจราชการที่ 11 สังกัด สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (ปริญญานิพนธ์ปริญญาคุชฎบัณฑิต). สกลนคร: มหาวิทยาลัยราชภัฏ สกลนคร.
- ทินกร บัวชู, และทิพภาพร บัวชู. (2562). ภาวะผู้นำดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษา. เพชรบุรี: มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี.
- นิตยา วงษ์กันยา. (2560). ภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา. วารสาร มจร., 6(2). วิจิตา สุขทั่วญาติ. (2557). รูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำทางวิชาการในทศวรรษหน้าของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัด สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา. (ปริญญานิพนธ์ปริญญาคุชฎบัณฑิต). พิษณุโลก: มหาวิทยาลัยนเรศวร.

วิโรจน์ สารรัตนะ. (2557). ภาวะผู้นำ: ทฤษฎีและนันทักษะร่วมสมัยปัจจุบัน. กรุงเทพฯ: ทิพย์วิสุทธิ.

ศิริพงษ์ กลั่นไพฑูรย์.(2564). รูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำทางวิชาการในยุคดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน. วิทยานิพนธ์หลักสูตรการศึกษาดุษฎีบัณฑิต (สาขาวิชาการบริหารสถานศึกษา) มหาวิทยาลัยนเรศวร.

คุณธรรมและจริยธรรมสำหรับผู้บริหารสถานศึกษายุค next normal
Morality and Ethics for Administrators in the next normal era

นางสาวผกาดี แนวเงินดี

พระครูสุธีจริยวัฒน์, ผศ., ดร.

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน

บทคัดย่อ

คุณธรรมและจริยธรรมสำหรับผู้บริหารเป็นสิ่งสำคัญที่จะขับเคลื่อนสถานศึกษายุค next normal เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ในสิ่งใหม่ที่มีคุณค่าต่อการนำไปใช้ด้วยวิธีการต่าง ๆ เป็นสิ่งที่เลี่ยงไม่ได้ ทั้งการนำเทคโนโลยีมาใช้อำนวยความสะดวกสำหรับบุคลากรในโรงเรียน การเปลี่ยนแปลงของโลกยุคใหม่เป็นตัวขับเคลื่อนผู้ที่พร้อมจะเรียนรู้ และเปิดรับความท้าทายใหม่ ๆ อยู่เสมอนั้น จึงจะสามารถตั้งรับและพัฒนาตนเองได้ การปรับตัวเข้าสู่ความปกติใหม่ ทำให้มนุษย์มีความเห็นแก่ตัวมากขึ้นจึงควรนำหลักคุณธรรม จริยธรรม มาใช้ในการปฏิบัติงาน การตัดสินใจตามแนวปฏิบัติและรวมถึงการวางแผน การกำหนดนโยบายต่าง ๆ ด้านการศึกษาที่ส่งผลโดยตรงต่อการบริหารสถานศึกษา ทิศทางในชีวิตวิถีถัดไปกับการศึกษาไทยนั้นเป็นสิ่งท้าทายสำหรับหน่วยงานการศึกษา และตัวผู้บริหารเองเพื่อที่จะสามารถตอบสนองความต้องการและตอบสนองกระแสของการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของโลกและสังคมได้

คำสำคัญ คุณธรรมและจริยธรรม, ผู้บริหาร, ยุค next normal

Abstract

Ethics and morals for administrators were pivotal in driving the education sector into the Next Normal era. This was essential to facilitate learning in novel ways that held value for future applications. Embracing various methods of technology was unavoidable, offering convenience to school personnel. The changing landscape of the new era served as a catalyst for those who were ready to learn and embrace constant new

challenges. Only by doing so could they establish, adapt, and develop themselves effectively.

Adjusting to the new normalcy heightened human self-awareness. Therefore, it was crucial to apply ethical and moral principles in daily tasks, decision-making, planning, and policy setting in the education sector. This directly impacted the management of educational institutions. The path to the next phase of Thai education proved to be a challenging journey for educational organizations and administrators alike. To effectively respond to the rapid changes in the global and societal dynamics, they had to incorporate ethical and moral values into their practices and align their direction with the evolving needs and trends of the world and society.

Keywords: Morals and ethics, executives, next normal era

1. บทนำ

ยุค Next normal คือยุคที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและเกิดความเร่งรีบทั้งในด้านเทคโนโลยี สังคม วัฒนธรรม และการเมือง การบริหารและนอาก์กรในยุคนี้ต้องพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรมเพื่อรับมือกับความท้าทายและเปรียบเทียบกับการบริหารในยุคก่อนหน้า นี่คือบทความที่เน้นคุณธรรมและจริยธรรมสำหรับผู้บริหารในยุค Next normal จะเห็นได้ว่า คุณธรรม เป็นลักษณะของความรู้สึกนึกคิดที่ดีทางจิตใจ ส่วน จริยธรรม เป็นลักษณะการแสดงออกที่ดี ซึ่งเป็นพฤติกรรมทางกายวาจา โดยที่จริยธรรมเป็นกฎระเบียบของสังคมที่สร้างขึ้นมา และเป็นที่ยอมรับของกลุ่มบุคคลในสังคมรวมทั้งตัวเราเองด้วย เป็นลักษณะพฤติกรรมที่ดีงามที่แสดงออกทางกายวาจา ส่วนคุณธรรมนั้นจะเป็นกระบวนการต่อเนื่องในการทำความดีตามที่จิตใจของเราเห็นดีเห็นงามหรือยินยอมพร้อมใจ เมื่อคนเราปฏิบัติตามเกณฑ์ของสังคมย่อมได้รับการยอมรับหรือยกย่องว่าเป็นความดีงาม ซึ่งคนเราจะอยู่และเป็นคนดีในสังคมได้นั้น จะต้องมึคุณธรรมและจริยธรรมเป็นหลักพื้นฐานทางด้านจิตใจ สองประการนี้มักแยกกันไม่ออก แต่บางกรณีเราอาจกระทำลงไปโดยที่เราไม่รู้ว่านี้เป็นจริยธรรมอย่างหนึ่ง แต่เมื่อได้กระทำลงไปด้วยความเคยชิน

จนเป็นปกติวิสัย เป็นสิ่งที่ตนเองเห็นว่าดีแล้ว เหมาะสมแล้ว แล้วยังเป็นสิ่งที่สังคมยอมรับ อีกทั้งถือว่าเป็นคุณธรรมที่ดีงาม และยังเป็นจริยธรรมอันถูกต้องอีกด้วย

การบริหารบุคคลนั้น จำเป็นจะต้องมีเครื่องยึดเหนี่ยวบุคคลเหล่านั้นให้อยู่ร่วมกัน ทำงานด้วยกัน แบ่งปันความสุขซึ่งกันและกัน โดยเฉพาะผู้บังคับบัญชาในองค์กรจะต้อง กำกับดูแลให้องค์กรปฏิบัติงานไปด้วยความเรียบร้อยตามวัตถุประสงค์ โดยผู้ใต้บังคับบัญชา ทุกคนร่วมมือกันทำงาน มีความพึงพอใจและความสุขกับการทำงาน ดังนั้น ผู้บริหารยุค Next normal จึงต้องมี “คุณธรรมจริยธรรม” ประจำใจและเป็นแนวประพฤติปฏิบัติ

2. ความหมายและความสำคัญของยุค next normal

2.1 ความหมายของยุค next normal

ทิสโก้ (2565) ให้ความหมายว่า “Next Normal” หรือ ชีวิตวิถีถัดไป คือ การใช้ชีวิตในรูปแบบใหม่ของคนในสังคมทุกช่วงวัย หลังจากที่ได้ปรับตัวกับสถานการณ์โควิด 19 จนคุ้นชิน ทั้งในเรื่องการสื่อสาร การคิดและเรียนรู้ต่างๆรอบตัว

ThaiPFA (2563) ให้ความหมายว่า “Next Normal” คือ การที่ผู้คนและสังคม มีวิถีชีวิตที่ผสมผสานไปกับเครื่องมือดิจิทัลมากขึ้นเรื่อย ๆ จนแทบจะกลายเป็นเนื้อเดียวกัน โดยเฉพาะด้านธุรกิจพฤติกรรมผู้บริโภคเปลี่ยนแปลงไป ธุรกิจขนาดใหญ่ย่อตัวลง ขณะที่แบรนด์ท้องถิ่นเติบโตมากขึ้น มีการแข่งขันสูงขึ้น

สุพร ปิยะจิตติ (2563) ให้ความหมายว่า Next normal คือ “ความปกติใหม่ (New Normal) ที่ต้องปรับตัวในยุคหลังการระบาดของเชื้อไวรัส COVID-19 ใน 5 ด้าน

เสกสรรค์ พันธัญญะ (2564) ให้ความหมายว่า “Next Normal” หรือ ชีวิตวิถีถัดไป คือ การใช้ชีวิตในรูปแบบใหม่ของคนทุกเพศทุกวัย หลังจากที่ได้ปรับตัวกับสถานการณ์โควิด 19 เพื่อความอยู่รอด จนเกิดความคุ้นชิน ทั้งวิถีคิด วิถีเรียนรู้ วิถีสื่อสาร และวิถีปฏิบัติ ซึ่งจะเปลี่ยนแปลงไปตามบริบททางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป

ธนายุทธ มาตราเงิน (2564) ให้ความหมายว่า “Next Normal” (ความปกติถัดไป) หมายถึง รูปแบบการดำเนินชีวิตอย่างใหม่ที่แตกต่างจากอดีตอันเนื่องจากมีบางสิ่งมากระทบ แล้วเปลี่ยนผ่านจนเป็นแบบแผนและแนวทางปฏิบัติที่คนในสังคมคุ้นเคยอย่างเป็นปกติ

สรุป Next normal คือ ยุคที่ถัดจาก ยุคNew normal เป็นยุคที่ต้องปรับตัว หลังจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด 19 กำลังเข้าสู่สถานการณ์ปกติ มีการนำ

เทคโนโลยี และเครื่องมือดิจิทัลมาใช่มากขึ้นเรื่อยๆ จนเกิดความคุ้นชิน ทั้งวิถีคิด วิธีเรียนรู้ วิธีสื่อสาร และวิถีปฏิบัติ ซึ่งจะเปลี่ยนแปลงไปตามบริบททางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป

2.2 ความสำคัญของยุค next normal

ธนาคารแห่งประเทศไทย (2566) กล่าวถึงความสำคัญของ ยุคnext normal ไว้ 10 ประการ ดังนี้

1. อาหาร : เน้นการกินอย่างยั่งยืนที่ทั้งดีต่อสุขภาพและไม่ก่อให้เกิดผลเสียต่อสิ่งแวดล้อมในระยะยาว
2. เงิน : คนไทยจะหันมาใช้จ่ายผ่าน e-payment กันมากขึ้น
3. ที่อยู่อาศัย : smart home ที่มีการนำเทคโนโลยีมาช่วยในบ้านได้อย่างสะดวกสบายและปลอดภัย
4. เครื่องนุ่งห่ม : ให้คุณค่ากับการเลือกใช้วัสดุและกระบวนการผลิตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมมากขึ้น
5. ยานพาหนะ : รถยนต์ยานยนต์ไร้คนขับหรือแม้กระทั่งรถยนต์ไฟฟ้าที่เคยเป็นสิ่งใหม่จะพบเห็นได้ทั่วไป
6. ยา : ทัศนคติของคนจะมองหายาเพื่อป้องกันมากกว่าการรักษา
7. โซเชียลมีเดีย : จะเพิ่มขึ้นปรับเปลี่ยน 10 รูปแบบและมีฟีเจอร์ใหม่ ๆ เพื่อตอบสนองการใช้งานที่หลากหลาย
8. โทรศัพท์มือถือ: เป็นอุตสาหกรรมแห่งเทคโนโลยีที่มีการอัปเดตนวัตกรรมใหม่ๆและใส่ใจเรื่องสิ่งแวดล้อม
9. สินค้าอุปโภคบริโภค FMCG : สินค้าที่ผลิตจากธรรมชาติปราศจากสารปรุงแต่ง
10. พลังงาน : พลังงานทดแทนและพลังงานหมุนเวียน

ปรีดา ตั้ดอาร์ักษ์ (2566) กล่าวถึงความสำคัญของยุค next normal ไว้ว่าเป็นยุคที่ให้ความสำคัญกับการระมัดระวังและป้องกันตนเองเพื่อไม่ให้ไปสร้างปัญหาต่อผู้อื่น เช่น การระวังตนเองด้วยการไม่เดินทางไปในพื้นที่เสี่ยงรับเชื้อ ไม่นำเชื้อไปแพร่ให้กับคนอื่น หรือมีความรับผิดชอบต่อสังคมด้วยการกักตัวเองในกรณีที่เดินทางมาจากพื้นที่เสี่ยง

Techsauce Team (2022) กล่าวถึงความสำคัญของยุค next normal ไว้ว่า ความเร็วและนวัตกรรมเป็นปัจจัยความสำเร็จที่สำคัญในโลกดิจิทัลในปัจจุบัน ส่วนหนึ่ง

เป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีที่เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วจากการปฏิวัติทางดิจิทัล ที่ความต้องการและข้อเสนอแนะจากผู้บริโภคแพร่กระจายขยายวงกว้างผ่านทางโซเชียล มีเดียได้อย่างรวดเร็ว

โซหวัยไทย (2564) กล่าวถึงความสำคัญของยุค next normal ไว้ว่า สังคม จะขับเคลื่อนไปด้วยผลของเทคโนโลยีดิจิทัล โดยเฉพาะอย่างยิ่งจาก Information Technology ที่ทำให้เกิดการเชื่อมต่อกันไร้พรมแดน (Globalization) เกิดโครงข่ายข้อมูล ข่าวสารที่สามารถเข้าถึงง่ายสะดวกเป็นจำนวนมาก ส่งผลต่อการปรับเปลี่ยนไป ของกระบวนการทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และวิถีชีวิตผู้คน

McKinsey (2021) รวบรวม 5 มิติสำคัญของผู้นำในยุค Next Normal ดังนี้

1. การทำงานด้วยเป้าหมายเดียวกัน องค์กรที่จะประสบความสำเร็จได้ใน ยุคนี้ ต้องสามารถเชื่อมโยงเป้าหมายขององค์กรและของพนักงานเข้าไว้ด้วยกันได้
2. การพัฒนาคนเก่ง การหาคนเก่ง และการรักษาคนเก่ง จะเป็นเรื่องที่มีความสำคัญมากขึ้นกว่าเดิม
3. การปรับตัวได้เร็ว
4. การเปลี่ยนแปลงไปสู่ยุคดิจิทัล
5. กลยุทธ์ที่มุ่งเน้นความยั่งยืน เรื่องของสิ่งแวดล้อม

พนัส จันทรศรีทอง (2565) กล่าวถึงความสำคัญของยุค next normal ไว้ว่า

1. ทำทุกอย่างอยู่ที่บ้าน (All in Home)
2. กระบวนการพิสูจน์และยืนยันตัวตน (Digital identity) เป็นการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลล้ำสมัย

3. การบริการตนเอง (Self-service)
4. สุขภาพ (Health)
5. การเว้นระยะห่างทางสังคม (Social Distancing)
6. การมีรายได้หลายทาง (Multiple Income Streams)

สุพร ปิยะจิตติ (2563) กล่าวถึงความสำคัญของยุค next normal ไว้ว่า

- 1) การแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้า (Resolve)
- 2) การปรับธุรกิจให้มีความยืดหยุ่นทันต่อสถานการณ์ (Resilience)
- 3) การกลับไปดำเนินธุรกิจตามปกติอีกครั้ง (Return)

4) การคิดใหม่ (Re imagination)

5) การปฏิรูปเพื่อก้าวสู่อนาคตที่ดีกว่า (Reform)

สรุป ยุคnext normal เป็นยุคแห่งการใช้ชีวิตในรูปแบบใหม่ของประชาชนทุกเพศทุกวัย หลังจากที่ได้ปรับตัวกับสถานการณ์โควิด 19 เพื่อความอยู่รอด จนเกิดความคุ้นชินทั้งวิถีคิด วิธีเรียนรู้ วิธีสื่อสาร และวิถีปฏิบัติ ซึ่งจะเปลี่ยนแปลงไปตามบริบททางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป ให้ความสำคัญกับความเร็วและนวัตกรรม เป็นปัจจัยความสำเร็จที่สำคัญในโลกดิจิทัลในปัจจุบัน ส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีที่เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วจากการปฏิวัติทางดิจิทัล เน้นการกินอย่างยั่งยืนที่ทั้งดีต่อสุขภาพและไม่ก่อให้เกิดผลเสียต่อสิ่งแวดล้อมในระยะยาว คนไทยจะหันมาใช้จ่ายผ่าน e-payment กันมากขึ้น มีการนำเทคโนโลยีมาช่วยในบ้านได้อย่างสะดวกสบายและปลอดภัย ให้คุณค่ากับการเลือกใช้ชีวิตและกระบวนการผลิตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมมากขึ้น ยานพาหนะไร้คนขับหรือแม้กระทั่งรถยนต์ไฟฟ้าที่เคยเป็นสิ่งใหม่จะพบเห็นได้ทั่วไป ทักษะคิดของคนจะมองหาหาเพื่อป้องกันมากกว่าการรักษา จะเพิ่มขึ้นปรับเปลี่ยน 10 รูปแบบและมีฟีเจอร์ใหม่ เพื่อตอบสนองการใช้งานที่หลากหลาย โทรศัพท์มือถือเป็นอุตสาหกรรมแห่งเทคโนโลยีที่มีการอัปเดตนวัตกรรมใหม่ ๆ และใส่ใจเรื่องสิ่งแวดล้อม สินค้าที่ผลิตจากธรรมชาติปราศจากสารปรุงแต่ง พลังงานทดแทนและพลังงานหมุนเวียน

2. ความหมายและบทบาทหน้าที่ของผู้บริหารสถานศึกษา

2.1 ความหมายของผู้บริหารสถานศึกษา

กิติ ตยัคคานนท์ (2532 : 18) ให้ความหมายไว้ว่า ผู้บริหาร นักบริหาร ผู้นำหรือหัวหน้า หมายถึงบุคคล ที่มีความสามารถในการปกครอง บังคับบัญชา ได้รับการแต่งตั้งยกย่องหรือมอบหมายให้เป็นหัวหน้า เป็นผู้ตัดสินใจแทนกลุ่ม และเป็นผู้ดำเนินการดำเนินงานให้กลุ่มคนที่มาอยู่รวมกันรวมกัน ร่วมกันทำงานให้สำเร็จบรรลุวัตถุประสงค์

ธีระ รัญเจริญ (2550 : 1) ให้ความหมายไว้ว่า ผู้บริหาร (ผู้บริหารสถานศึกษา) เป็นบุคลากรหลักที่สำคัญของสถานศึกษาและเป็นผู้นำวิชาชีพ

เสริมศักดิ์ วิชาลาภรณ์ (2540 ก : 10) ให้ความหมายของผู้บริหารว่า หมายถึงผู้ที่มุ่งในการปฏิบัติการกิจขององค์กรให้สำเร็จ

ดร. ถวิล อรัญเวศ (2561) ให้ความหมายผู้บริหาร หรือนักบริหาร หมายถึง ผู้ได้รับแต่งตั้งให้เป็นผู้นำหรือ ผู้ได้รับเลือกตั้งให้เป็นผู้นำ หรือหัวหน้าในการปกครองบังคับบัญชา หรือ บริหารงานในหน่วยงานหรือองค์กรเพื่อให้สำเร็จหรือบรรลุวัตถุประสงค์ตามเป้าหมายที่กำหนดไว้โดยอาศัยบุคคลอื่นช่วยทำ

ยาเป็น เรืองจรรยา (2552) ให้ความหมายผู้บริหาร(Administrator) ผู้บริหาร หรือผู้จัดการ คือ จัดการทุกอย่างตามระบบที่วางไว้ ให้ความสำคัญกับระบบการทำงาน มากกว่า ควบคุมขั้นตอนการทำงานทุก step ไม่มีความยืดหยุ่นต่อเหตุการณ์ทำงาน ทำตามหน้าที่ของตัวเองและจัดการบริหารงานโดยไม่ต้องคำนึงถึงความคิดเห็นของผู้อื่น มี Ego สูง การทำงานจะเน้นเป้าหมายเป็นหลัก นึกถึงผลประโยชน์ส่วนตน (องค์กร) เพื่อที่จะให้องค์กรก้าวหน้าทัดเทียมคู่แข่งได้ หรือดีกว่าคู่แข่ง มุ่งแสวงหาแต่ผลกำไรเป็นที่ตั้ง พัฒนาผลงานมากกว่าจิตใจ มองอนาคตของตนเองที่จะก้าวหน้าเหนือผู้อื่น ตัดสินใจโดยใช้ทฤษฎีมาเป็นตัวกำหนดแนวความคิด ไม่เป็นกันเองกับลูกน้องเข้าหายาก มีพิธีรีตอง ในการเข้าพบ และสุดท้ายเมื่อองค์กรประสบความสำเร็จเขาจะคิดว่าเขาคือผู้ที่อยู่เบื้องหลังความสำเร็จนั้น ๆ จะเห็นได้ว่าคุณลักษณะของผู้นำและผู้บริหารนั้นมีความแตกต่างกันในทางปฏิบัติตน ซึ่งผู้บริหารนั้นจะต้องมีความเป็นผู้นำด้วยเพื่อที่จะนำทีมบริหารงานขององค์กรให้สำเร็จ เกิดผลกำไร และได้ผลตอบแทนทั้งสองฝ่ายได้โดยไม่ต้องออกแรงมาก

พระราชธรรมวาทิ(ชัยวัฒน์ ธรรมวาทโน) (มปป. : ๑๕) ให้ความหมายคำว่า บริหาร มาจากคำว่า ปริ บวก หาระ ปริ แปลว่า รอบ หาระ แปลว่า นำไป บริหาร หรือ บริหาร แปลว่า นำไปรอบ หมายถึงผู้นำบุคคล หรือนำกลุ่มคน นำหน่วยงานให้ไปรอบและไปรอด จึง ได้ชื่อว่า ผู้หรือผู้บริหาร

สรุป ผู้บริหาร หมายถึง บุคคลที่วางแผนการทำงาน จัดการทุกอย่างตามระบบ ที่วางไว้ให้ความสำคัญกับระบบการทำงาน ควบคุมขั้นตอนการทำงานทุก step เป็น บุคลากรหลักที่สำคัญของสถานศึกษา สามารถมอบหมายงานและตัดสินใจ เพื่อปฏิบัติการกิจขององค์กรให้สำเร็จ เพื่อที่จะนำทีมบริหารงานขององค์กรให้สำเร็จ

2.2 บทบาทหน้าที่ของผู้บริหารของผู้บริหารสถานศึกษา

กระทรวงศึกษาธิการ (2542 : 64 – 65) ได้กล่าวถึงบทบาทหน้าที่ของผู้บริหารสถานศึกษาไว้ดังนี้

1. บทบาทเป็นผู้บังคับบัญชาของข้าราชการในสถานศึกษาที่ดูแลรับผิดชอบ
บทบาทเป็นผู้ดูแลรับผิดชอบการจัดการศึกษาของสถานศึกษา

2. บทบาทเป็นผู้กำกับตรวจสอบ ติดตาม และประเมินผลการดำเนินงาน
ของบุคลากรในสถานศึกษา ให้ ดำเนินงานเป็นไปตามนโยบาย คุณภาพ และมาตรฐาน
การศึกษาของกระทรวง

3. บทบาทเป็นผู้ระดมสรรพกำลัง และทรัพยากรต่างๆ จากท้องถิ่นมาใช้
ในการจัดและพัฒนาศึกษาของสถานศึกษา

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2549 : 32) ได้กล่าวถึง
บทบาทหน้าที่ของผู้บริหาร สถานศึกษาในแบบการบริหารที่ใช้สถานศึกษาว่าต้องมี
บทบาท ดังนี้ 1) เป็นผู้นำการพัฒนาไปสู่เป้าหมาย 2) เป็นผู้กระตุ้นและชักนำการใช้กำลังคน
3) เป็นผู้พัฒนาทรัพยากร 4) เป็นผู้พัฒนาเป้าหมายใหม่ๆ ของสถานศึกษาโดยร่วมมือ
และเกี่ยวข้องกับฝ่ายต่างๆ 5) เป็นผู้แสวงหาทรัพยากรในการพัฒนาสถานศึกษา

สมหวัง พิธิยานุวัฒน์ (2543 : 42) ได้กล่าวถึงบทบาทผู้บริหารสถานศึกษาจะต้องรู้
และเข้าใจหัวใจของการ เรียนรู้ของนักเรียน ดังนั้นผู้บริหารสถานศึกษาจึงต้องมีบทบาท
การเป็นผู้นำในการดำเนินงาน ดังนี้

1. เป็นผู้วางนโยบายชัดเจนเกี่ยวกับการเรียนรู้ที่ยึดผู้เรียนเป็นสำคัญที่สุด
2. เป็นผู้วางแนวการปฏิบัติให้ชัดเจนให้สอดคล้องกับหลักนโยบายที่วางไว้
3. เป็นผู้สร้างกลไกในการจัดระบบการเรียนรู้ที่ครบวงจร คือ มีการจัด

วิธีการเรียนการสอนของครูแนว ทางการจัดหลักสูตรใหม่ระบบการวัดผลและประเมินผลการ
จัดสภาพแวดล้อมการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองและ ชุมชน

4. เป็นผู้วางระบบมาตรฐานการจัดการศึกษา

5. เป็นผู้วางระบบการตรวจสอบคุณภาพการเรียนรู้ที่ชัดเจน เกี่ยวกับ
คุณภาพการเรียนรู้กระบวนการ เรียนรู้ ทั้งสิ่งที่เป็นทักษะพื้นฐานสำคัญ และสิ่งที่เป็นความ
ต้องการทางการศึกษาของนักเรียน ทั้งจากภายนอกและ ภายในสถานศึกษา

ธีระ รุญเจริญ (2544 ก : 37 – 38) ได้กล่าวไว้ว่า ผู้บริหารสถานศึกษาต้องมีบทบาท
ในการบริหาร สถานศึกษาดังต่อไปนี้ 1. การเป็นผู้นำทางวิชาการ ผู้บริหารสถานศึกษา
ควรปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างของผู้ดำเนินการเปลี่ยนแปลง โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้นำทางวิชาการ
โดยให้ความสำคัญต่อการส่งเสริม และสนับสนุนการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการ จัดการเรียน

การสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญตามหมวด 4 ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และ ที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่2) พ.ศ. 2545 และมีการวางแผนนโยบาย และ ยุทธศาสตร์เพื่อการเรียนรู้ของสถานศึกษา อย่างชัดเจนและสะดวกต่อการนำไปปฏิบัติ ให้คำปรึกษาแนะนำ และสร้างพลังความร่วมมือของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง เพื่อการเรียนรู้ ซึ่งจะนำไปสู่การศึกษา 2. การบริหารงานแบบมีส่วนร่วม ผู้บริหารสถานศึกษา มีการบริหารงานอย่างอิสระให้เกิดความคล่องตัวในการบริหาร และบริหารงานในรูปแบบ ของคณะกรรมการสถานศึกษา โดยเน้นการมีส่วนร่วมทั้งครู และบุคลากร ภายในสถานศึกษา บุคคลและหน่วยงานภายนอก สถานศึกษาทั้งหน่วยงานของภาครัฐและเอกชน อาทิ ครู บุคลากร พ่อแม่ ผู้ปกครองชุมชนและองค์กรต่างๆ 3. การเป็นผู้อำนวยความสะดวก ผู้บริหาร สถานศึกษา เป็นผู้อำนวยความสะดวกให้แก่บุคลากรใน สถานศึกษา และผู้เกี่ยวข้องทั้ง ทางด้านวิชาการ อาทิ การจัดสื่อต่างๆ เช่น หนังสือตำรา เกม เทคโนโลยีช่วยการเรียนรู้ การสอน และอุปกรณ์ส่งเสริมการเรียนรู้ต่างๆ ตลอดจนการให้บริการและการจัด สภาพแวดล้อมแห่งการเรียนรู้ เช่น แหล่งเรียนรู้ และศูนย์การเรียนรู้ ที่ผู้เรียนสามารถแสวงหา ความรู้ด้วยตนเอง และจัดบรรยากาศของ สถานศึกษาให้อบอุ่น เพื่อให้ผู้เรียนมีความรัก ที่จะเรียนรู้ และรู้จักแสวงหาความรู้ 4. การส่งเสริมการพัฒนาครูและบุคลากร ผู้บริหาร สถานศึกษามีการพัฒนาครูและบุคลากรในสถานศึกษา อย่างต่อเนื่อง โดยส่งเสริมให้ครูเข้า รับการฝึกอบรม เข้าร่วมประชุม สัมมนา และไปทัศนศึกษา เพื่อเพิ่มพูนความรู้ และ ประสบการณ์ให้ทันต่อสถานการณ์ความเจริญก้าวหน้าและความเปลี่ยนแปลงของโลก และ เพื่อสามารถนำมา ประยุกต์ และปรับปรุงการจัดการเรียนการสอนให้ดีขึ้น รวมทั้งส่งเสริม การพัฒนาบุคลากรในสถานศึกษาแห่งอื่นๆ ตามความเหมาะสม 5. การประสาน ความสัมพันธ์ ผู้บริหารสถานศึกษามีการประสานงานและสร้างความสัมพันธ์อันดีกับทุกฝ่าย ที่เกี่ยวข้องในสถานศึกษา และนอกสถานศึกษา เพื่อสร้างเครือข่ายสนับสนุนทรัพยากรต่าง ๆ ได้แก่ ทรัพยากร งบประมาณ ทรัพยากรบุคคล อาทิ ผู้เชี่ยวชาญ ผู้มีความรู้และประสบการณ์ พิเศษที่สถานศึกษาต้องการให้มาช่วย พัฒนาสถานศึกษาทรัพยากรด้านการเรียนการสอน และกิจกรรมต่าง ๆ เช่น อุปกรณ์การเรียนการสอน อุปกรณ์ กีฬา สื่อ เกมและเทคโนโลยี ที่ทันสมัย 6. การสร้างแรงจูงใจ ผู้บริหารสถานศึกษาเป็นผู้มีทัศนคติในเชิงบวกกับผู้ร่วมงาน มีความยืดหยุ่นในการ ทำงาน สร้างความเชื่อมั่น และเข้าใจในความต้องการของฝ่ายต่าง ๆ ให้ความสำคัญในความพยายามของทีมงาน และการยกย่องให้รางวัล สำนักงาน

คณะกรรมการข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา (2548 : 11) ได้กำหนดบทบาทหน้าที่ของผู้บริหารสถานศึกษาไว้ 6 ประการ คือ 1. บทบาทหน้าที่ในการกำหนดวัตถุประสงค์นโยบาย และเป้าหมายของสถานศึกษา 2. บทบาทหน้าที่ในการจัดกิจกรรมในการบริหารต่างๆ เพื่อให้สถานศึกษาบรรลุวัตถุประสงค์ตาม นโยบายและเป้าหมายที่กำหนดไว้ 3. บทบาทหน้าที่ในการนำการปฏิบัติงานของบุคลากรในสถานศึกษาให้เกิดประสิทธิภาพ 4. บทบาทหน้าที่ในการสร้างขวัญและกำลังใจและสร้างความสุขในการทำงานให้กับบุคลากรในสถานศึกษา 5. บทบาทหน้าที่ในการสร้างความร่วมมือ ระดมทุนสมอง และสติปัญญาของบุคลากรในสถานศึกษา และชุมชนเพื่อการบริหาร 6. บทบาทหน้าที่ในการจัดหาทรัพยากร ควบคุมกำกับ และติดตามบุคลากรในการใช้ทรัพยากรให้เป็น ประโยชน์อย่างเหมาะสมและมีประสิทธิภาพ

สรุป ตัดสินใจและกำหนดนโยบายและยุทธวิธีที่เหมาะสม ตามเป้าหมายเพื่อชักจูงทีมงานให้ร่วมมือสู่เป้าหมายร่วม นอกจากนี้ยังเกี่ยวข้องกับการวางแผนและบริหารกิจกรรมที่ต้องการในการบรรลุผลลัพธ์ที่เหมาะสม และตัดสินใจและจัดการปัญหาที่อาจเกิดขึ้น การบริหารทรัพยากรเป็นส่วนสำคัญในการพัฒนาองค์กร และสร้างความรับผิดชอบในทีมงาน ซึ่งบทบาทเหล่านี้เป็นสิ่งสำคัญในการบริหารองค์กรให้เติบโตอย่างยั่งยืน เพื่อประสบความสำเร็จในระยะยาว

3. คุณธรรมและจริยธรรม

3.1 ความหมายของคุณธรรม

คุณธรรม (Virtue) มีรากศัพท์มาจากภาษากรีก ที่หมายถึง “คุณความดี”

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546 : 253) ได้ให้ความหมาย ของคำว่า คุณธรรม หมายถึง คุณสมบัติฝ่ายดี

ปรีชา เศรษฐีธร (2523 : 66-67) ได้กล่าวไว้ว่า คุณธรรม หมายถึง คุณงามความดี อาจแบ่งออกได้เป็น 2 ด้าน คือ 1. คุณธรรมทางสติปัญญา ได้แก่ ความรู้ทางด้านทฤษฎี และปฏิบัติ ที่ส่งผลต่อความมีเหตุการณ์ ทำหน้าที่ต่าง ๆ

2. คุณธรรมทางศีลธรรม คือ ความมีจิตสำนึกในสิ่งที่ดีงามและมีเหตุผล คุณธรรมทางศีลธรรมนี้ ไม่ได้เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ และไม่ได้ติดตัวมาแต่กำเนิดด้วย ตามหลักแห่งศีลธรรมแล้ว คนควรแสวงหา คุณธรรมเพื่อคุณธรรม คือ แสวงหาความดีเพื่อความดี ไม่ควรแสวงหา

คุณธรรมเพื่อความสุข คุณธรรมหรือ ความดีนั้นอยู่ที่การฝึกฝนและปลูกฝัง อารมณ์จะต้องถูกกำจัดออกไปได้หมดโดยสิ้นเชิง

กิริติ บุญเจือ (2538 : 82) ได้ให้ความหมาย คุณธรรม หมายถึง ความเคยชิน ในการประพฤติดีอย่างใดอย่างหนึ่งตรงข้ามกับกิเลส

พระเมธีธรรมมาภรณ์ (ประยูร ธมมจิตโต) (2538 : 15) กล่าวว่า คุณธรรม คือ คุณสมบัติที่ดีในจิตใจ ถ้าปลูกฝังในเรื่องคุณธรรมได้จะกลายเป็นพื้นฐานของจรรยาบรรณ

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) (2540 : 14) ได้กล่าวว่า คุณธรรมเป็นคุณภาพ ของจิตใจ กล่าวคือ คุณสมบัติที่เสริมสร้างจิตใจให้ดีงาม ให้เป็นจิตใจที่สูงส่ง ประณีต และประเสริฐ

วศิน อินทสระ (2541 : 106, 113) ได้แสดงความเห็นตามหลักจริยศาสตร์ ว่า คุณธรรม หมายถึง อหยาศัยอันดีงามที่สั่งสมอยู่ในดวงจิต อันเกิดจากความเพียรพยายาม และความประพฤติปฏิบัติที่ติดต่อกัน มาเป็นระยะเวลาที่ยาวนาน คุณธรรมมีความเกี่ยวเนื่อง สัมพันธ์กับหน้าที่เป็นอย่างมาก เพราะการปฏิบัติงาน ในหน้าที่จนเป็นนิสัย จะกลายมา เป็นอุปนิสัยอันดีงามที่สั่งสมในดวงจิตกลายเป็นบารมี

อนิวัช แก้วจำนง (2555 : 3) ให้ความหมายของ คุณธรรม ว่าหมายถึง คุณงาม ความดีที่เกิดขึ้น ภายในจิตใจ ทำให้แสดงออกด้านพฤติกรรมที่ประพฤติปฏิบัติ โดยบุคคลอื่น สามารถสัมผัสได้ว่า บุคคลนั้นมี สภาพจิตใจที่ดี มีความตั้งใจที่จะประพฤติปฏิบัติต่อบุคคลอื่น ด้วยความดี โดยมีหลักธรรมเป็นเครื่องยึดเหนี่ยว ในการกระทำความดีอย่างมีสติสัมปชัญญะ และถูกต้องตามครรลองคลองธรรม

Good (1973: 641) ได้ให้ความหมายใน Dictionary of Education ว่า คุณธรรม มีความหมาย 2 นัย นัยแรก คือ ความดีความงามของลักษณะนิสัยที่ได้กระทำมาจนเกิดความ เคยชิน และนัยที่ สอง หมายถึง คุณภาพของบุคคลที่ได้กระทำตามความคิดและตาม มาตรฐานของสังคม ซึ่งเกี่ยวข้องกับ ความ ประพฤติและหลักของศีลธรรม

จรวัยพร ธรณินทร์ (2554) ได้ให้ความหมาย“คุณธรรม” คือ คุณ + ธรรมะ คุณงามความดีที่เป็นธรรมชาติ ก่อให้เกิด ประโยชน์ต่อตนเองและ สังคม ซึ่งรวมสรุปว่าเป็น สภาพคุณงาม ความดี

ประกาศรี สีสหอำไพ (2543) ได้ให้ความหมาย คุณธรรม หมายถึง หลักจริยธรรม ที่สร้างความรู้สึกผิดชอบชั่วดี มีคุณงามความดีภายในจิตใจอยู่ในขั้นสมบูรณ์จนเต็มเปี่ยมไป ด้วยความสุขความยินดี

ดวงเดือน พันธมนาวิน (2538) ได้ให้ความหมาย คุณธรรม หมายถึง สิ่งที่บุคคล ยอมรับว่าเป็นสิ่งที่ดีงามมีประโยชน์มากมายและมีโทษน้อย

สรุป คุณธรรม หมายถึง ความดีความงามความถูกต้อง ในการแสดงออกทั้งกาย วาจาใจ ของแต่ละบุคคล ซึ่งยึดมั่นไว้เป็นหลักประจำใจในการประพฤติปฏิบัติจนเกิดเป็นนิสัย ซึ่งอาจส่งผลให้อยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีความสุข จะทำให้เกิดประโยชน์ตนเองและสังคม

3.2 ความสำคัญของคุณธรรม

วีระ บำรุงรักษ์ (2527:13) กล่าวว่า คุณธรรม เป็นพื้นฐานการแสดงออกของการ กระทำที่เป็นประโยชน์แก่ตนเองและผู้อื่น อนึ่งคุณธรรมเป็นบ่อเกิดของจริยธรรมเป็นแก่น ของค่านิยม

โกสินทร์ รังสียาพันธ์ (2530 : 20) กล่าวว่า คุณธรรมเป็นสิ่งที่ดีงามที่ควรปลูกฝัง และดำรงไว้ คุณธรรมก่อให้เกิดคุณธรรมอื่นๆ คือ เมื่อฝึกคุณธรรมใดคุณธรรมหนึ่งแล้ว ก็พลอยได้คุณธรรมอื่น ๆ ไปด้วยยังเป็นส่วนหนึ่งของบุคลิกภาพ ผู้สนใจพัฒนาบุคลิกภาพ จะต้องสนใจฝึกฝนคุณธรรมให้มั่นคง

สรุป คุณธรรม เป็นพื้นฐานการแสดงออกของการกระทำที่เป็นประโยชน์แก่ตนเอง และผู้อื่น มีบทบาทสำคัญในการสร้างสังคมและองค์กรที่เป็นระเบียบและเป็นสิ่งที่สร้างความ เชื่อถือและความเป็นธรรมในทุกด้านของชีวิตมนุษย์คนในสังคมโลกวันนี้และในอนาคต ข้างหน้า

3.3 ความหมายของจริยธรรม

จริยธรรม (Ethics) มีที่มาจากคำว่า “จริยะ” หรือ “จริยา” หมายถึง ความประพฤติ การปฏิบัติ พฤติกรรมการแสดงออก ส่วนคำว่า “ธรรม” หมายถึง หน้าที่ที่คนในสังคม ต้องปฏิบัติ อันเกี่ยวข้องกับ ความ ถูกต้องดีงามที่คนในสังคมประพฤติ

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546 : 291) ได้ให้ ความหมายของ จริยธรรม ไว้ว่า จริยธรรม หมายถึง ธรรมที่เป็นข้อประพฤติปฏิบัติ ศีลธรรม กฎแห่งศีลธรรม

พระราชวรมณี (ป.อ. ปยุตโต) (2528 : 12-13) ได้อธิบายความหมายของ จริยธรรม ไว้ว่า หมายถึง การดำเนินชีวิต ความเป็นอยู่ การยังชีวิตให้เป็นไป การครองชีวิต การใช้ชีวิต การเคลื่อนไหวของชีวิตทุกแง่ ทุกมุม ทุกด้าน ทุกระดับ ทางกายวาจาใจ ทั้งด้านส่วนตัว ด้านสังคม ด้านอารมณ์ ด้านจิตใจ ด้านปัญญาอย่างถูกต้อง

พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) (2534 : 81-82) ได้อธิบายความหมายของ จริยธรรม ว่า หมายถึง หลักแห่งความประพฤติ หรือแนวทางการปฏิบัติให้เป็นคนดี เพื่อประโยชน์สุขของตนและส่วนรวม

พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) (2538 : 2) ยังได้อธิบายหลักจริยธรรม ว่า เป็น หลักแห่งความประพฤติที่พึงงามสำหรับทุกคนในสังคม ถ้าเป็นข้อประพฤติที่มีศาสนาเข้ามาเกี่ยวข้อง เรียกว่า ศีลธรรม ทั้งนี้ มิได้อิงแต่หลักศาสนาแต่เพียงอย่างเดียว แต่ยังรวมถึง ขนบธรรมเนียม ประเพณีที่พึงงามของสังคมด้วย กระทั่งนักปราชญ์สมัยโบราณ ผู้นำคนสำคัญ เช่น Socrates, Plato, Kant และ Gandhi ก็มีส่วนสร้างสรรค์จริยธรรมสำหรับเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตอีกด้วย

กิริติ บุญเจือ (2538 : 4) ได้ให้ความหมายเชิงสรุปว่า จริยธรรม หมายถึง ประมวล กฎเกณฑ์ความประพฤติของคน

ดวงเดือน พันธุมนาวิน (2539 : 113-115) ได้ให้ความหมายของ จริยธรรม ไว้ว่า หมายถึง ระบบการกระทำความดี ละเว้นความชั่ว รวมทั้งสาเหตุที่บุคคลจะกระทำหรือไม่กระทำและผลของการกระทำหรือไม่กระทำนั้น ตลอดจนกระบวนการเกิดและการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมเหล่านั้นด้วย

บุญมี แท่นแก้ว (2541 : 1) ได้ให้ความหมายของจริยธรรมไว้ว่า “จริยธรรม” หมายถึง ธรรมชาติหรือหลักธรรมที่บุคคลควรประพฤติ จัดว่าเป็นคุณธรรมที่แสดงออกทางกายที่พึงงาม

สรุป จริยธรรม หมายถึง หลักแห่งความประพฤติที่พึงงาม ทั้งกาย วาจา ที่เกี่ยวข้องกับหลักคำสอนของศาสนา ขนบธรรมเนียมประเพณี หลักปรัชญา วัฒนธรรม และกฎหมาย ที่ยอมรับกันว่าเป็นความดีงามของสังคม เพื่อให้ตนเองและสังคมมีความสุข

3.4 ความสำคัญของจริยธรรม

จริยธรรมมีความสำคัญสำหรับเป็นแนวทางแห่งความประพฤติปฏิบัติสำหรับตนเอง และสังคมโดยรวม ซึ่งเมื่อบุคคลได้นำมาปฏิบัติแล้ว ย่อมก่อให้เกิดประโยชน์สุข มีความสงบ

และเจริญก้าวหน้า องค์การใดหรือหมู่คณะใด ได้ประพฤติปฏิบัติในหลักของจริยธรรมแล้ว ย่อมเป็นสังคมแห่งอารยะ คือ สังคมแห่งผู้เจริญอย่างแท้จริง โดยมีผู้กล่าวถึงความสำคัญของจริยธรรม ไว้ดังนี้

วคิน อินทสระ (2541) ได้แสดงความสำคัญของจริยธรรมโดยสรุป ดังนี้

1. จริยธรรม เป็นรากฐานของความเจริญรุ่งเรือง ความมั่นคง และความสงบสุขของประชาชน สังคม ประเทศชาติ เพราะประเทศชาติแม้จะได้รับการพัฒนาในด้านวัตถุ เทคโนโลยี ความทันสมัยของวิทยาการต่างๆ มากมายเพียงใด หากแต่ขาดจริยธรรมแล้ว การพัฒนาที่ยั่งยืนก็ไม่เกิดขึ้นแต่อย่างใด เพราะเป็นการพัฒนาที่ก่อให้เกิดการแข่งขัน แย่งชิง และเบียดเบียนทำร้ายซึ่งกันและกัน

2. การพัฒนาบ้านเมือง ต้องพัฒนาด้านจิตใจก่อน เพราะการพัฒนาจิตใจของคนในสังคม หมายถึง การพัฒนารากฐานแห่งความเป็นมนุษย์ เมื่อรากฐานแห่งความเป็นมนุษย์ถูกเติมเต็มในจิตใจแล้ว การพัฒนาในด้านเศรษฐกิจ สังคม การศึกษา และการพัฒนาด้านอื่นๆ ย่อมเจริญรุดหน้าไปด้วย และถือได้ว่าเป็นการพัฒนาที่สร้างสรรค์

3. จริยธรรมมิได้จำกัดความหมายอยู่ที่การถือศีล การเข้าวัดปฏิบัติธรรม เจริญจิตภาวนาโดยไม่มุ่งทำประโยชน์ต่อสังคมเท่านั้น หากแต่หมายถึง การประพฤติปฏิบัติโดยวางรากฐานความคิด ความเห็นที่ถูกต้อง การทำหน้าที่ของตนให้สมบูรณ์ เว้นสิ่งที่ควรเว้น กระทำในสิ่งที่ควรทำ ดำเนินชีวิตถูกต้องตามเหตุผล ตามกาลเทศะ ดังนั้น จริยธรรมจึงมีความจำเป็นและมีคุณค่าก่อให้เกิดประโยชน์แก่คนในสังคม

4. จริยธรรม เป็นเครื่องควบคุมพฤติกรรมมนุษย์ในสังคมให้เกิดการยอมรับในศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์ของผู้อื่น จริยธรรมจะเป็นเครื่องมือหล่อหลอมให้เกิดความรัก ความสามัคคีต่อกัน ประพฤติปฏิบัติต่อกันด้วยความเอื้ออาทร ต่อผู้อาวุโสกว่า และมีความอ่อนโยนต่อผู้ที่ด้อยกว่าทั้งด้านอายุ ตำแหน่งหน้าที่การงาน หรือสถานภาพทางสังคม

ลำดวน ศรีมณี (2543) ได้สรุปความสำคัญของจริยธรรมไว้ว่า

1. เพื่อเป็นหลักปฏิบัติให้มนุษย์อยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข โดยที่มนุษย์เป็นสัตว์สังคมที่ชอบอยู่ร่วมกันเป็นหมู่คณะ โดยมีกฎระเบียบประเพณีอย่างใดอย่างหนึ่งเป็นหลักปฏิบัติ เพื่อเป็นเครื่องผูกพันไม่ให้เบียดเบียนซึ่งกันและกัน ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ประพฤติปฏิบัติในทางที่ดีงาม ตลอดทั้งขนบธรรมเนียมประเพณีที่ดี ประโยชน์ที่ได้รับคือความสงบสุขทางร่างกายในสังคม

2. เพื่อเป็นหลักให้เศรษฐกิจสมบูรณ์ จากการที่ได้มีการวางหลักการจัดสังคมมนุษย์ไว้หลายอย่างที่สำคัญที่สุดมี 2 อย่าง คือ ศาสนาและเศรษฐกิจ โดยศาสนาเกี่ยวข้องกับคุณธรรมจริยธรรมเป็นเรื่องของจิตใจ ถ้ามนุษย์รู้จักควบคุมตนเองได้ รู้จักใช้ปัจจัยสี่อย่างถูกต้องตามทำนองคลองธรรม สังคมก็สงบสุข ส่วนเศรษฐกิจเป็นเรื่องทางวัตถุ ซึ่งเชื่อว่าถ้ามนุษย์มีปัจจัยสี่บริบูรณ์ มีการจัดสรรแบ่งปันอย่างมีคุณธรรมจริยธรรม สังคมก็จะสงบสุขตามความต้องการของมนุษย์

3. เพื่อเป็นหลักให้สังคมเกิดความเจริญก้าวหน้า เนื่องจากจริยธรรมมีความจำเป็นต่อชีวิตและจิตใจของมนุษย์ ทำให้บุคคลมีหลักปฏิบัติชีวิตที่ดีขึ้นก้าวหน้าขึ้น ปกครองตนเองได้ ทำให้คนเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์แบบ เพียบพร้อมด้วยจริยธรรมอันมีประโยชน์ต่อชีวิตและจิตใจของมนุษย์ในสังคมส่วนรวม เป็นบ่อเกิดแห่งความเจริญทั้งหลายที่เรียกว่า “วัฒนธรรม อารยธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี” ที่สำคัญที่สุดคือจริยธรรมมีประโยชน์แสดงให้เห็นถึงความเจริญก้าวหน้าอันยิ่งใหญ่ทางด้านจิตใจของมนุษยชาติในสังคมโลก

ภิกขุ วังเงิน (2545) ได้อธิบายคุณค่าของจริยธรรมต่อชีวิตมนุษย์ โดยจริยธรรมมีส่วนในการช่วยพัฒนาคุณภาพชีวิตทำให้มนุษย์รู้จักตนเองมากขึ้น จริยธรรมเป็นวิถีทางแห่งปัญญา มีส่วนช่วยในการสร้างสันติภาพในสังคมและโลก ช่วยให้มนุษย์อยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างมีระเบียบ ทำให้มนุษย์สามารถปรับตัวเข้ากับบุคคลอื่นและสังคมได้ จริยธรรมยังเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวและเป็นหลักปฏิบัติทำให้มนุษย์มีความหนักแน่น ช่วยทำให้มนุษย์สามารถกำหนดเป้าหมายของชีวิตได้และช่วยให้มนุษย์สามารถแก้ไขปัญหาวิตได้

สรุป จริยธรรมมีความสำคัญทั้งในระดับชีวิตส่วนตน ซึ่งหมายถึงการพัฒนาคุณภาพชีวิตให้เป็นผู้มีจิตใจที่ดีงาม เกิดความสงบความระลึกได้ และกระทำในสิ่งที่ถูกต้องต่อตนเองและผู้อื่น ส่งผลให้มีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น และระดับส่วนรวมซึ่งหมายถึงความสามารถปรับตัวเข้ากับผู้อื่นได้ ลดเงื่อนไขความขัดแย้งในสังคม การปฏิบัติตามหลักจริยธรรมจะนำมาซึ่งสันติภาพในองค์กร ชุมชน สังคม รวมทั้งสร้างสันติภาพในโลก

4. คุณธรรมและจริยธรรมสำหรับผู้บริหารสถานศึกษายุค next normal

พนัส จันทร์ศรีทอง (2565) การเปลี่ยนแปลงต่อสถานการณ์ที่ไม่ทันตั้งตัวนั้นทำให้เกิดแนวคิดวิถีชีวิตใหม่ และส่งผลต่อวิถีชีวิตถัดไปในอนาคต การเรียนรู้ ปรับเปลี่ยนต่อรูปแบบแบบและกระบวนการทั้ง 7 ประการของ ชีวิตวิถีถัดไป (Next Normal) จะเป็น

การเสริมสร้างให้บุคลากรทางการศึกษาได้ดำเนินชีวิตได้อย่างมีสติ มีคุณภาพ และมีความสุขกับการทำงานในวิชาชีพของตน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเล็งเห็นถึงประโยชน์ต่อผู้เรียนอย่างยั่งยืนและต่อเนื่องพร้อมรับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วใน อนาคตได้อย่างเหมาะสม โดยการเสริมสร้างทักษะการเรียนรู้แนวทักษะในวิถีชีวิตถัดไป ซึ่งประกอบไปด้วย 1) ทำทุกอย่างอยู่ ที่บ้าน 2) กระบวนการพิสูจน์และยืนยันตัวตน 3) การบริการตนเอง 4) สุขภาพ 5) การเว้นระยะห่างทางสังคม และ 6) การมีรายได้หลายทาง ทั้งนี้ทิศทางชีวิตวิถีถัดไปกับการศึกษาไทยนั้นยังมีความจำเป็นต่อการพัฒนาครูและบุคลากรทางการศึกษาให้เป็นทุนมนุษย์ที่สำคัญ มีศักยภาพรองรับชีวิตวิถีถัดไป สามารถนำความรู้ ประสบการณ์ไปพัฒนาออกแบบการจัดการศึกษาใน ส่วนที่เกี่ยวข้อง เช่น ด้านการบริหารการศึกษา ด้านผู้เรียน ด้านการจัดการเรียนรู้ด้านการออกแบบสภาพแวดล้อมใน การเรียนรู้ด้านการประเมิน โดยนำรูปแบบและกระบวนการของการดำเนินชีวิตในวิถีถัดไป ไปปรับประยุกต์ใช้ให้เท่าทันต่อ สถานการณ์ เพื่อประโยชน์ต่อแวดวงทางการศึกษา สังคม ประเทศชาติต่อไป

สรุป ชีวิตวิถีถัดไป (Next Normal) จะเป็นการเสริมสร้างให้บุคลากรทางการศึกษาได้ดำเนินชีวิตได้อย่างมีสติ มีคุณภาพ และมีความสุขกับการทำงานในวิชาชีพของตน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเล็งเห็นถึงประโยชน์ต่อผู้เรียนอย่างยั่งยืนและต่อเนื่องพร้อมรับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วใน อนาคตได้อย่างเหมาะสม

พระมหากษัตริย์ องค์อริย (2561 : บทคัดย่อ) คุณธรรมจริยธรรมนับว่าเป็นพื้นฐานที่สำคัญของคนทุกคนและทุกวิชาชีพ หากบุคคลใดหรือวิชาชีพใดไม่มีคุณธรรมจริยธรรมเป็นหลักยึดเบื้องต้นแล้วก็ยากที่จะก้าวไปสู่ความสำเร็จแห่งตนและแห่งวิชาชีพนั้นๆ ที่ยิ่งกว่านั้นก็คือการขาดคุณธรรมจริยธรรมทั้งในส่วนบุคคลและในวิชาชีพ อาจมีผลร้ายต่อตนเอง สังคมและวงการวิชาชีพในอนาคตได้อีกด้วย ปัจจุบันในยุคโลกาภิวัตน์คุณธรรมและจริยธรรมอันดีงามของคนไทยของเรากำลังจะถูกละเลยจนทำให้เกิดปัญหาสังคมตามมาอย่างมากมาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งนักเรียนและเยาวชนซึ่งเป็นอนาคตของชาติ ได้รับวัฒนธรรมต่างชาติที่หลั่งไหลเข้ามา พร้อมกับความเจริญทางด้านเทคโนโลยีโดยขาดการพิจารณาไตร่ตรองประกอบกับการไม่เป็นแบบอย่างที่ดีของบุคคลในสังคม ในการจัดการเรียนรู้ในสถานศึกษาที่เน้นให้ผู้เรียนมีคุณธรรม จริยธรรม เป็นการพัฒนาคุณภาพนักเรียนให้เป็นบุคคลที่ใฝ่รู้ ใฝ่เรียนอย่างต่อเนื่อง สามารถคิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาได้ รักเพื่อนมนุษย์

รักธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม ตลอดจนเป็นผู้มีวิสัยทัศน์ที่กว้างไกล และมีจิตใจเป็นกลาง ครูผู้สอนจะต้องปรับปรุงพัฒนาทักษะ และประสบการณ์ในการสอนให้สอดคล้องกับความต้องการความสนใจ และเจตคติของผู้เรียน โดยเน้นนักเรียนเป็นศูนย์กลาง เน้นกระบวนการเรียนรู้ให้สามารถเรียนรู้เป็นเพื่อการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง และนำไปใช้ในการสร้าง และเตรียมทรัพยากรมนุษย์ ให้ประเทศมีคุณภาพที่เหมาะสม และสอดคล้องกับการพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมของประเทศแบบยั่งยืนสู่การปฏิรูปการศึกษาในยุคไทยแลนด์ 4.0 คุณธรรมจริยธรรมจึงเป็นสิ่งสำคัญในสังคม ที่จะนำความสุขสงบและความและความเจริญก้าวหน้ามาสู่สังคมนั้นๆ เพราะเมื่อคนในสังคมมีคุณธรรมจริยธรรมแล้ว จิตใจก็ย่อมสูงส่ง มีความสะอาด และสว่างในจิตใจ จะทำงานใดก็ไม่ก่อให้เกิดความเดือดร้อน ไม่ก่อให้เกิดทุกข์แก่ตนเองและผู้อื่นเป็นบุคคลที่มีคุณค่ามีประโยชน์ และสร้างสรรค์คุณงามความดี อันเป็นประโยชน์ต่อสังคมประเทศชาติ พระศาสนาสืบไป

สรุป ในยุคโลกาภิวัตน์ปัจจุบัน คุณธรรมและจริยธรรมของคนไทยกำลังถูกละเลย ทำให้เกิดปัญหาสังคมหลายประการ โดยเฉพาะในกลุ่มนักเรียนและเยาวชนที่ได้รับผลกระทบจากวัฒนธรรมต่างชาติและเทคโนโลยีที่ก้าวเข้ามา เพื่อนำเสนอคุณธรรมและจริยธรรมในสถานศึกษา จึงมีความสำคัญในการพัฒนานักเรียนให้เป็นบุคคลที่มีความรู้ ความสามารถ และความเจริญ โดยเน้นการเรียนรู้เป็นการเรียนรู้เพื่อการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องและการนำไปใช้ในการสร้างและเตรียมทรัพยากรมนุษย์

พระครูสมุห์บัญชา วฑฒโน (คันทรัง) และพระครูกิตติญาณวิสิฐ (2559 : บทคัดย่อ) พฤติกรรมเชิงจริยธรรมของผู้บริหารในการบริหารสถานศึกษานั้น ควรมีการสนับสนุน และส่งเสริมในการใช้หลักธรรม คือ หลักการครองตน ครองคน และครองงานให้เกิดขึ้นภายในหน่วยงานสถานศึกษาอย่างแท้จริงผู้บริหารสถานศึกษาต้องประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ดีต่อผู้ร่วมงานมีความซื่อตรงซื่อสัตย์พูดจริงทำจริงมีความเป็นผู้นำที่ดีมีความเสมอภาค ยุติธรรมไม่เอินเอียงรับฟังความคิดเห็นหรือปัญหาของผู้ร่วมงานอย่างจริงใจความเอาใจใส่ดูแลสนับสนุนผู้ร่วมงานให้มีความเจริญก้าวหน้าในหน้าที่ที่ยกย่องเอาใจใส่ตามกาลอย่างเหมาะสมมีความมุ่งมั่นในการพัฒนางานด้วยความอุทิศสละไม่ย่อท้อกล้าเผชิญปัญหาบริหารงานโดยยึดหลักการและความถูกต้องในการบริหารงานคุณธรรมจริยธรรมเป็นเรื่องสำคัญสำหรับการบริหารเป็นสิ่งกำกับควบคุมและสร้างสำนึกในการปฏิบัติตนให้อยู่ในกรอบของกฎกติกากฎหมายและศีลธรรมขององค์กรหรือสังคมซึ่งเป็นเครื่องมือให้คนเคารพ

ตนเองและผู้อื่นทำสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่ตนเองและผู้อื่นเมื่อผู้บริหารใช้หลักการครองตน ครองคนและครองงานในการบริหารงานผู้ร่วมงานจะมีความเข้าใจที่ดีอันก่อให้เกิดความรัก ความสามัคคีในหมู่คณะก่อให้เกิดการบริหารงานและทำงานร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพ

สรุป พฤติกรรมเชิงจริยธรรมของผู้บริหารในการบริหารสถานศึกษานั้น ควรมี การสนับสนุนและส่งเสริมในการใช้หลักธรรม คือ หลักการครองตนครองคนและครองงานให้ เกิดขึ้นภายในหน่วยงานสถานศึกษาอย่างแท้จริงซึ่งเป็นเครื่องมือให้คนเคารพตนเองและผู้อื่น ทำสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่ตนเองและผู้อื่นเมื่อผู้บริหารใช้หลักการครองตนครองคนและครอง งานในการบริหารงานผู้ร่วมงานจะมีความเข้าใจที่ดีอันก่อให้เกิดความรักความสามัคคีในหมู่ คณะก่อให้เกิดการบริหารงานและทำงานร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพ

อัญชลี มีบุญ (2561 : บทคัดย่อ) ผู้บริหารถือว่าเป็นบุคคลที่สำคัญอย่างยิ่งต่อองค์กร เนื่องจากเป็นผู้ที่มีบทบาทในการกำหนดนโยบายการวางแผน การดำเนินงานแนวทางการ ปฏิบัติ และเป็นตัวอย่างให้กับผู้อื่นที่อยู่ภายในองค์กร หากผู้บริหารเป็นผู้ที่มีจิตใต้สำนึก ในการกำหนดนโยบาย และยึดแนวทางในการปฏิบัติอย่างมีคุณธรรมอีกทั้งรู้จัก การบริหารงาน ที่มีประสิทธิภาพ และมีคุณธรรม ย่อมส่งผลมายังองค์กร และสังคมโดย ส่วนรวม ชุมชน หน่วยงาน องค์กร ระดับต่างๆ หรือแม้แต่ประเทศชาติ จำเป็นต้องมี “ผู้นำ” (Leader) ที่จะเป็นผู้ที่กำหนดทิศทาง การดำเนินงานตามวัตถุประสงค์ และเป้าหมาย (Objective and Goal) ของหน่วยงาน หรือองค์กรของตน ผู้นำมีอยู่ในทุกระดับตั้งแต่ ระดับสังคมหรือหน่วยงานขนาดเล็ก ขนาดใหญ่ ตามขนาดของหน่วยงาน หรือองค์กรของตน ผู้นำมีอยู่ในทุกระดับตั้งแต่ระดับสังคม หรือหน่วยงานขนาดเล็กจนถึงองค์กรขนาดใหญ่หรือ หน่วยงานระดับชาติ “ภาวะผู้นำ” (LEADERSHIP) ถือเป็นปัจจัย ที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง และมีส่วนต่อความสำเร็จ หรือความล้มเหลว หากองค์กรใด มีผู้นำ(LEARDER) หรือผู้บริหาร ที่มีคุณธรรม จริยธรรม ความรู้ ความสามารถ ประสบการณ์ ความเชี่ยวชาญ ฯลฯ องค์กร หรือหน่วยงานนั้น ก็จะสามารถแข่งขันกับผู้อื่น และประสบความสำเร็จ ตามเป้าหมายที่วาง ไว้ ได้เป็นอย่างดีบทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์ที่จะแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับคุณธรรม จริยธรรม สำหรับผู้บริหารที่สอดคล้องกับการปกครองในองค์กรภาครัฐ ซึ่งเป็น บรรทัดฐานในการนำไปใช้ในการบริหารองค์กรในยุคเทคโนโลยีและข้อมูลข่าวสารโดยเนื้อหา ของบทความประกอบด้วย ความหมายคุณธรรม จริยธรรม การปกครองคุณลักษณะของผู้นำ ที่จะบริหารองค์กรให้ประสบผลสำเร็จอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลต่อไป

สรุป ความสำคัญของคุณธรรม จริยธรรม และภาวะผู้นำในการบริหารองค์กร ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญในยุคที่เทคโนโลยีและข้อมูลข่าวสารมีบทบาทสำคัญ ผู้บริหารที่มีคุณธรรมและความสามารถในการนำนั้นสามารถสร้างความสำเร็จและประสิทธิผลให้กับองค์กรและสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพ

นฤมล ต่วนโตและคณะ (2564 : บทคัดย่อ) การวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงพรรณนา มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาระดับและการเปรียบเทียบการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเพชรบูรณ์เขต 3 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษาของสถานศึกษาในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเพชรบูรณ์ เขต 3 จำนวน 127 คน ใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบไม่ใช้ความน่าจะเป็น ซึ่งใช้การกำหนดโควตา และนำมาใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง เนื่องจากข้อมูลกลุ่มตัวอย่างเป็นผู้ให้ข้อมูลการตอบที่มีความสำคัญ และต้องให้ผู้ตอบสนใจในการให้ข้อมูลแบบสอบถามการสนใจในการให้ข้อมูลของการวิจัย เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยได้แก่แบบสอบถาม เป็นแบบตรวจสอบรายการ และแบบมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ วิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณด้วยสถิติบรรยาย ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และ สถิติทดสอบ ค่าที (t-test) ความแปรปรวนแบบทางเดียว (One-way Analysis of Variance) ผลการวิจัยพบว่าระดับการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเพชรบูรณ์ เขต 3 โดยรวมมีการพัฒนาอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาทางด้าน พบว่า ทุกด้านมีระดับการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมอยู่ในระดับมาก โดยเรียงลำดับด้านที่มีค่าเฉลี่ยจาก มากไปน้อย ดังนี้ด้านอำนาจ และบารมี, ด้านเป็นผู้มีบุคลิกภาพที่ดี, ด้านสังคมวัตถุ 4, ด้านอิทธิบาท 4 และด้านความซื่อสัตย์/จงรักภักดี โดยลักษณะสถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถามที่แตกต่างกัน ทางด้านอายุ รายได้ และประสบการณ์การทำงาน มีระดับค่าเฉลี่ยเกี่ยวกับการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเพชรบูรณ์ เขต 3 ไม่แตกต่างกัน ส่วนลักษณะสถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถามที่แตกต่างกันทางด้านเพศ มีระดับ ค่าเฉลี่ยเกี่ยวกับการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่ การศึกษาประถมศึกษาเพชรบูรณ์ เขต 3 แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

สรุป ระดับการพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรมของผู้บริหารสถานศึกษาทั้งหมด ในสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเพชรบูรณ์ เขต 3 มีระดับการพัฒนาอยู่ในระดับมาก และทุกด้านมีระดับการพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรมในระดับมาก โดยเรียงลำดับด้านที่มีค่าเฉลี่ยจากมากไปน้อย

จากการศึกษาบทความที่เกี่ยวข้องทั้งหมดสามารถสรุปได้ว่า คุณธรรมและจริยธรรม สำหรับผู้บริหารสถานศึกษายุค next normal จะเป็นการเสริมสร้างให้บุคลากรทางการศึกษาได้ดำเนินชีวิตได้อย่างมีสติ มีคุณภาพ และมีความสุขกับการทำงานในวิชาชีพของตน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเล็งเห็นถึงประโยชน์ต่อผู้เรียนอย่างยั่งยืนและต่อเนื่องพร้อมรับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วในอนาคตได้อย่างเหมาะสม คุณธรรมและจริยธรรมของคนไทยกำลังถูกละเลย ทำให้เกิดปัญหาสังคมหลายประการ โดยเฉพาะในกลุ่มนักเรียนและเยาวชนที่ได้รับผลกระทบจากวัฒนธรรมต่างชาติและเทคโนโลยีที่ก้าวเข้ามาเพื่อนำเสนอคุณธรรมและจริยธรรมในสถานศึกษา จึงมีความสำคัญในการพัฒนานักเรียนให้เป็นบุคคลที่มีความรู้ ความสามารถ และความเจริญ โดยเน้นการเรียนรู้เป็นการเรียนรู้เพื่อการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องและการนำไปใช้ในการสร้างและเตรียมทรัพยากรมนุษย์ พฤติกรรมเชิงจริยธรรมของผู้บริหารในการบริหารสถานศึกษานั้น ควรมีการสนับสนุนและส่งเสริมในการใช้หลักธรรม คือ หลักการครองตนครองคนและครองงานให้เกิดขึ้นภายในหน่วยงานสถานศึกษาอย่างแท้จริงซึ่งเป็นเครื่องมือให้คนเคารพตนเองและผู้อื่นทำสิ่งที่ตนเป็นประโยชน์แก่ตนเองและผู้อื่นเมื่อผู้บริหารใช้หลักการครองตนครองคนและครองงานในการบริหารงานผู้ร่วมงานจะมีความเข้าใจที่ดีอันก่อให้เกิดความรักความสามัคคีในหมู่คณะก่อให้เกิดการบริหารงานและทำงานร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพคุณธรรมและจริยธรรม สำหรับผู้บริหารสถานศึกษายุค next normal ที่มีการเปลี่ยนแปลงทั้งในด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และเทคโนโลยี ผู้บริหารต้องปรับรูปแบบให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมในยุคปัจจุบัน และพัฒนาทักษะทางเทคโนโลยีเพื่อรับมือกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมโลก ผู้บริหารในยุคปัจจุบันควรปรับกลยุทธ์โดยการประยุกต์หลักการและแนวทางเพื่อให้สามารถรับมือกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมโลก การบริหารในภาครัฐที่มีความชอบธรรม นักบริหารต้องยึดหลักนิติธรรม และแนวทางนิติรัฐอย่างเคร่งครัด รวมถึงต้องมีคุณธรรม จริยธรรม ศีลธรรม และธรรมาภิบาลผู้บริหารที่มีคุณธรรม

และความสามารถในการนำที่ได้นั้นสามารถสร้างความสำเร็จและประสิทธิผลให้กับองค์กรและสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ความสำคัญของคุณธรรม จริยธรรม และภาวะผู้นำในการบริหารองค์กร ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญในยุคที่เทคโนโลยีและข้อมูลข่าวสารมีบทบาทสำคัญ ผู้บริหารที่มีคุณธรรมและความสามารถในการนำนั้นสามารถสร้างความสำเร็จและประสิทธิผลให้กับองค์กรและสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพ ระดับการพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรมของผู้บริหารสถานศึกษาทั้งหมดในสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเพชรบูรณ์ เขต 3 มีระดับการพัฒนาอยู่ในระดับมาก และทุกด้านมีระดับการพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรมในระดับมาก โดยเรียงลำดับด้านที่มีค่าเฉลี่ยจากมากไปน้อย

5. สรุปคุณธรรมและจริยธรรมสำหรับผู้บริหารสถานศึกษายุค next normal

Next normal คือ ยุคที่ถัดจาก ยุคNew normal เป็นยุคที่ต้องปรับตัวหลังจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด 19 กำลังเข้าสู่สถานการณ์ปกติ มีการนำเทคโนโลยีและเครื่องมือดิจิทัลมาใช้มากขึ้น จนเกิดความคุ้นชิน ทั้งวิธีคิด วิธีเรียนรู้ วิธีสื่อสาร และวิธีปฏิบัติ ซึ่งจะเปลี่ยนแปลงไปตามบริบททางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป ยุคnext normal เป็นยุคแห่งการใช้ชีวิตในรูปแบบใหม่ของประชาชนทุกเพศทุกวัย หลังจากที่ได้ปรับตัวกับสถานการณ์โควิด 19 เพื่อความอยู่รอด จนเกิดความคุ้นชิน ทั้งวิธีคิด วิธีเรียนรู้ วิธีสื่อสาร และวิธีปฏิบัติ ซึ่งจะเปลี่ยนแปลงไปตามบริบททางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป ให้ความสำคัญกับความเร็วและนวัตกรรม เป็นปัจจัยความสำเร็จที่สำคัญในโลกดิจิทัลในปัจจุบัน ส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีที่เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วจากการปฏิวัติทางดิจิทัล เน้นการกินอย่างยั่งยืนที่ทั้งดีต่อสุขภาพและไม่ก่อให้เกิดผลเสียต่อสิ่งแวดล้อมในระยะยาว คนไทยจะหันมาใช้จ่ายผ่าน e-payment กันมากขึ้น มีการนำเทคโนโลยีมาช่วยในบ้านได้อย่างสะดวกสบายและปลอดภัย ให้คุณค่ากับการเลือกใช้วัสดุและกระบวนการผลิตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมมากขึ้น ยานพาหนะไร้คนขับหรือแม้กระทั่งรถยนต์ไฟฟ้าที่เคยเป็นสิ่งใหม่จะพบเห็นได้ทั่วไป ทักษะคิดของคนจะมองหาเพื่อป้องกันมากกว่าการรักษา จะเพิ่มขึ้นปรับเปลี่ยน 10 รูปแบบและมีฟีเจอร์ใหม่ เพื่อตอบสนองการใช้งานที่หลากหลาย โทรศัพท์มือถือเป็นอุตสาหกรรมแห่งเทคโนโลยีที่มีการอัปเดต นวัตกรรมใหม่ ๆ และใส่ใจ

เรื่องสิ่งแวดล้อม สินค้าที่ผลิตจากธรรมชาติปราศจากสารปรุงแต่ง พลังงานทดแทน และพลังงานหมุนเวียน

ผู้บริหาร คือบุคคลที่วางแผนการทำงาน จัดการทุกอย่างตามระบบที่วางไว้ ให้ความสำคัญกับระบบการทำงาน ควบคุมขั้นตอนการทำงานทุก step เป็นบุคลากรหลักที่สำคัญของสถานศึกษา สามารถมอบหมายงานและตัดสินใจ เพื่อปฏิบัติการกิจขององค์กรให้สำเร็จ เพื่อที่จะนำทีมบริหารงานขององค์กรให้สำเร็จ ตัดสินใจและกำหนดนโยบายและยุทธวิธีที่เหมาะสม ตามเป้าหมายเพื่อชักจูงทีมงานให้ร่วมมือสู่เป้าหมายร่วม นอกจากนี้ยังเกี่ยวข้องกับการวางแผนและบริหารกิจกรรมที่ต้องการในการบรรลุผลลัพธ์ที่เหมาะสม และตัดสินใจและจัดการปัญหาที่อาจเกิดขึ้น การบริหารทรัพยากรเป็นส่วนสำคัญในการพัฒนาองค์กร และสร้างความรับผิดชอบในทีมงาน ซึ่งบทบาทเหล่านี้เป็นสิ่งสำคัญในการบริหารองค์กรให้เติบโตอย่างยั่งยืนเพื่อประสบความสำเร็จในระยะยาว คุณธรรม คือความดีงามความถูกต้อง ในการแสดงออกทั้งกาย วาจาใจ ของแต่ละบุคคล ซึ่งยึดมั่นไว้เป็นหลักประจำใจในการประพฤติปฏิบัติจนเกิดเป็นนิสัย ซึ่งอาจส่งผลให้อยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีความสุข จะทำให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองและสังคม คุณธรรม เป็นพื้นฐานการแสดงออกของการกระทำที่เป็นประโยชน์แก่ตนเองและผู้อื่น มีบทบาทสำคัญในการสร้างสังคมและองค์กรที่เป็นระเบียบและเป็นสิ่งที่สร้างความเชื่อถือและความเป็นธรรมในทุกด้านของชีวิตมนุษย์คนในสังคมโลกวันนี้และในอนาคตข้างหน้า จริยธรรม คือหลักแห่งความประพฤติที่ดีงาม ทั้งกาย วาจา ที่เกี่ยวข้องกับหลักคำสอนของศาสนา ขนบธรรมเนียม ประเพณี หลักปรัชญา วัฒนธรรม และกฎหมาย ที่ยอมรับกันว่าเป็นความดีงามของสังคม เพื่อให้ตนเองและสังคมมีความสุข จริยธรรมมีความสำคัญทั้งในระดับชีวิตส่วนตัว ซึ่งหมายถึงการพัฒนาคุณภาพชีวิตให้เป็นผู้มีจิตใจที่ดีงาม เกิดความสงบความระลึกได้ และกระทำในสิ่งที่ถูกต้องต่อตนเองและผู้อื่น ส่งผลให้มีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น และระดับส่วนรวมซึ่งหมายถึงความสามารถปรับตัวเข้ากับผู้อื่นได้ ลดเงื่อนไขความขัดแย้งในสังคม การปฏิบัติตามหลักจริยธรรมจะนำมาซึ่งสันติภาพในองค์กร ชุมชน สังคม รวมทั้งสร้างสันติภาพในโลก

เอกสารอ้างอิง

- กัญญา เอี่ยมพญาและคณะ. (2564). การจัดการศึกษาในยุคโลกาภิวัตน์. *วารสารครุศาสตร์ปริทรรศน์*, 8(1), 352.
- จันทร์ธานี สงวนนาม. (2536). *หลักการ แนวคิดทฤษฎี และเทคนิคการบริหาร*. กรุงเทพมหานคร: สำนักงาน คณะกรรมการประณการศึกษาแห่งชาติ.
- ฉัฐวัฒน์ ชัชณฐาภักดิ์. (2563). *รัฐประศาสนศาสตร์กับการเปลี่ยนแปลงยุคโลกาภิวัตน์*. วิทยาลัยนอร์ทเทิร์น
- ธนายุทธ มาตราเงิน. (2564). *การศึกษาคความคาดหวังของผู้โดยสารต่อสวัสดิการบริการของสายการบินที่ให้บริการเต็มรูปแบบ ภายใต้แนวโน้มความปกติถัดไป (Next.Normal)*. สารนิพนธ์ปริญญาโท, วิทยาลัยการจัดการ มหาวิทยาลัยมหิดล.
- ประดิษฐ์ ดีวัฒนกุลและคณะ. (2563). *สมรรถนะของผู้บริหารและการพัฒนาทรัพยากรบุคคลขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น กรุงเทพมหานคร. สถาบันรัชต์ภาคย์*.
- พระณัฐวุฒิ พันทะลีและคณะ. (2566). *รูปแบบการบริหารจัดการวัดในยุคโลกาภิวัตน์*. มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.
- พระปลัดไพระพงศ์ ฐิตธมโมและคณะ. (2566). *แนวคิดการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในยุคโลกาภิวัตน์*. วิทยาลัยสงฆ์ขอนแก่น เมือง เพชรบูรณ์: คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2556). *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร: บริษัทอักษรเจริญทัศน์ อจท. จำกัด.
- รสสุคนธ์ มกรมณี. (2555). "บทบาทผู้บริหารสถานศึกษายุคไร้พรมแดน". ใน *บริหารการศึกษาคคุณภาพสู่สากล* (หน้า 35-40). กรุงเทพฯ: พลัส พลัส ครีเอเทอร์.
- วรรณภา กุมารจันทร์. (2543). *คุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในเขตภาคใต้ตอนบน*. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท (การพยาบาลผู้สูงอายุ), มหาวิทยาลัยมหิดล.
- วิโรจน์ สารรัตนะ. (2557). *ภาวะผู้นำ: ทฤษฎีและนันทศาสตร์ร่วมสมัยปัจจุบัน*. กรุงเทพฯ: ทิพย์วิสุทธิ.

สุพจน์ นาคสวัสดิ์. (2563). *Work from Home Guide* วิธีของ HR และองค์กรยุคใหม่.

กรุงเทพฯ: เอชอาร์ เซ็นเตอร์.

สุพร ปิยะจิตติ. (2563). *NEXT Normal* กระบวนการบุคลากรที่เปลี่ยนแปลงในสถานการณ์

COVID-19. สืบค้น 1 กันยายน 2566, จาก [https://www.customs.go.th/data_](https://www.customs.go.th/data_files/e42263fa_6367b010378bbe6e14291b17.pdf)

[files/e42263fa_6367b010378bbe6e14291b17.pdf](https://www.customs.go.th/data_files/e42263fa_6367b010378bbe6e14291b17.pdf)

ยาเป็น เรื่องจรรยาบรรณ. (2552). *ความหมายของผู้นำ*. สืบค้น 1 กันยายน 2566, จาก

<https://kroobannok.com/blog/20427>

การยกระดับองค์กรภาครัฐสู่ความเป็นรัฐบาลดิจิทัล

Upgrading Government Organizations to Become Digital Government

พระครูปลัดสุวัฒนพุทธิคุณ (สุเทพ) ดีเยี่ยม

Phrakrupalad suwattana phuttikoon (Suthep) Deeyiam

อาจารย์ประจำสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช

Lecturer in The Department of Public Administration

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Buddha Chinnarat Buddhist College

Author for Correspondence: E-mail: sutep111_dee@hotmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อที่จะเสนอการยกระดับองค์กรสู่ความเป็นรัฐบาลดิจิทัล ซึ่งเป็นรูปแบบการนำเทคโนโลยีดิจิทัลมาใช้เป็นเครื่องมือในการบริหารงานภาครัฐและการบริการสาธารณะ โดยปรับปรุงการบริหารจัดการและบูรณาการข้อมูลภาครัฐและการทำงานให้มีความสอดคล้องและเชื่อมโยงเข้าด้วยกันอย่างมั่นคงปลอดภัยและมีธรรมาภิบาล เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพและอำนวยความสะดวกในการให้บริการประชาชน เปิดเผยข้อมูลภาครัฐต่อสาธารณชนและสร้างการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน การปรับเปลี่ยนภาครัฐเป็นรัฐบาลดิจิทัลเป็นหนึ่งในยุทธศาสตร์สำคัญของรัฐบาลในการเพิ่มศักยภาพทางการแข่งขันทางด้านเศรษฐกิจของประเทศ

เนื่องจากการบริหารจัดการภาครัฐซึ่งเป็นตัวจักรสำคัญในการยกระดับ การบริหารราชการแผ่นดินและการให้บริการประชาชนด้วย เทคโนโลยีดิจิทัล เพื่อให้การปฏิบัติงานโปร่งใส มีประสิทธิภาพ และประสิทธิผล ซึ่งจะทำให้ภาครัฐของไทยก้าวหน้าทันโลก และสามารถแข่งขันได้ในโลกสมัยใหม่ ทำให้การติดต่อสื่อสาร ระหว่างประชาชนกับประชาชน และประชาชนกับภาครัฐเป็นไปได้ อย่างรวดเร็วยิ่งขึ้น อีกทั้งยังเพิ่มโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วม ในการกำหนดและสะท้อนความต้องการต่อการบริการของภาครัฐ รวมถึงตรวจสอบการทำงาน of ภาครัฐเพื่อให้เกิดความโปร่งใส

ดังนั้น เพื่อให้กำลังคนของภาครัฐตระหนักรู้ถึงความจำเป็นเร่งด่วนของการปรับเปลี่ยนบริบท รูปแบบและวิธีการทำงานภาครัฐ ให้มีความพร้อมทั้งด้าน “กรอบความคิด” (Mindset) และ “ทักษะ” (Skill) ปรับเปลี่ยนไปสู่รัฐบาลดิจิทัล ลดความซ้ำซ้อน และเพิ่มประสิทธิภาพจากการใช้ทรัพยากรและบริการทางเทคโนโลยีดิจิทัลร่วมกันได้มากขึ้น เป็นการยกระดับองค์กรภาครัฐสู่ความเป็นรัฐบาลดิจิทัล

คำสำคัญ: องค์กร; ภาครัฐ; รัฐบาลดิจิทัล

Abstract

The purpose of this article is to present an organizational transformation towards Digital government is a form of digital technology, be used as a tool for government administration and public service by improving the management and integration of government information and working to be consistent and linked together in a secured and good governance. To increase efficiency and facilitate public service disclose government information to the public and create participation of all sectors. Transforming the public sector into digital government is one of the government's key strategies to increase the country's economic competitiveness.

Due to public administration, which is an important engine to raise the level of national administration and providing public services with digital technology to make the operation transparent efficient and effective which will make the Thai government progress to catch up with the world and can compete in the modern world making communication between the people and the people and the public and the government possible more quickly.

It also increases the opportunity for the public to participate in defining and reflecting the demand for government services, including monitoring the work of the government to ensure transparency, so that the government's manpower is aware of the urgent need to change the context. Forms and methods of working in the public sector to be ready on both sides "Mindset"

(Mindset) and "Skill" (Skill). Transforming to Digital Government reduce redundancy and increase the efficiency of sharing digital technology resources and services. It is upgrading government organizations to become digital governments.

Keywords: Organization; Government; Digital Government.

1. บทนำ

จากสภาพปัญหาที่พบว่าหน่วยงานภาครัฐขาดความเชื่อมโยงการทำงานอย่างเป็นระบบ ความล่าช้าของการดำเนินงานในด้านของเอกสาร รวมถึงค่านิยมของบุคลากรที่มีกระบวนการทำงานที่ซ้ำซ้อน รวมถึงการจัดเก็บข้อมูลที่มีปริมาณจำนวนมาก เกิดการกระจายของข้อมูล ขาดการบูรณาการข้อมูลสารสนเทศอย่างเป็นระบบและมีแบบแผน ซึ่งทำให้ไม่สามารถนำข้อมูลมาเชื่อมโยงกันได้ ทำให้สิ้นเปลืองงบประมาณเป็นอย่างมาก อีกทั้งผู้บริหารระดับสูงบางส่วนยังขาดความรู้ความเข้าใจ และความสามารถในการวางยุทธศาสตร์ที่จะนำเทคโนโลยีดิจิทัลไปพัฒนาองค์กร นอกจากนี้ ในระดับที่ต้องมีความรู้ความเชี่ยวชาญด้านเทคโนโลยีสารสนเทศยังมีจำนวนไม่เพียงพอ ในขณะเดียวกันบุคลากรภาครัฐโดยทั่วไปยังขาดความรู้และทักษะพื้นฐานด้านเทคโนโลยีสารสนเทศทำให้เป็นอุปสรรคสำคัญต่อการพัฒนารัฐบาลดิจิทัลให้เกิดผลเป็นรูปธรรม ตลอดจนทัศนคติในการปฏิบัติราชการของเจ้าหน้าที่รัฐในการให้บริการประชาชนยังมักยึดรูปแบบเดิม โดยไม่ให้ความสำคัญกับการพัฒนาหรือการเตรียมความพร้อมที่จะปรับเปลี่ยนวิธีการปฏิบัติงานให้ทันสมัยและเท่าทันกับการเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยี เมื่อเทคโนโลยีดิจิทัลเข้ามามีบทบาทสำคัญในชีวิตของมนุษย์แทบทุกด้าน ในการติดต่อสื่อสารและปฏิสัมพันธ์ของผู้คนในสังคมดำเนินบนฐานของข้อมูลในอินเทอร์เน็ต หลายประเทศในโลก จึงจำเป็นต้องปรับตัวไปสู่ความเป็นดิจิทัล ประกอบกับหน่วยงานภาครัฐในหลายประเทศเปลี่ยนแปลงจากระบบรัฐบาลอิเล็กทรอนิกส์ไปสู่ระบบรัฐบาลดิจิทัล ทำให้หน่วยงานรัฐมีการปรับตัวให้สอดคล้องกับสถานการณ์และสิ่งแวดล้อม ด้วยการนำแนวคิดการปรับเปลี่ยนภาครัฐสู่การเป็นรัฐบาลดิจิทัลเป็นแนวคิดที่มาจากในคราวการประชุมคณะกรรมการเตรียมการด้านดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจดิจิทัลและสังคม ครั้งที่ 1/2559 เมื่อวันที่ 8 กุมภาพันธ์ 2559 ที่พลเอก ประยุทธ์ จันทร์โอชา นายกรัฐมนตรีเป็นประธานการประชุม โดยที่ประชุมมีมติเห็นชอบร่างแผนพัฒนาดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคมเพื่อปฏิรูป

ประเทศไทยสู่ DIGITAL THAILAND คือ การที่ประเทศไทยสามารถสร้างสรรค์ และใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีดิจิทัลอย่างเต็มศักยภาพในการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน นวัตกรรม ข้อมูล ทุนมนุษย์ และทรัพยากรอื่นใด เพื่อขับเคลื่อนการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศไทยไปสู่ความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืนตามนโยบายของรัฐบาล (กลุ่มยุทธศาสตร์และแผนการประชาสัมพันธ์ สำนักโฆษก, 2559)

การนำดิจิทัลเทคโนโลยีมาใช้เป็นกลยุทธ์สำคัญในการยกระดับการทำงานภาครัฐให้มีความทันสมัยเพื่อสร้างบริการที่มีคุณค่าสู่ประชาชน ด้วยการทำงานอย่างเป็นระบบ มีประสิทธิภาพลดขั้นตอนในการปฏิบัติงาน ช่วยยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนได้ในหลากหลายมิติ โดยเฉพาะการเข้าถึงบริการของภาครัฐ สามารถลดความซ้ำซ้อนในการทำงาน ภาระทางด้านเวลา ค่าใช้จ่าย และการจัดเตรียมเอกสารของประชาชนที่ต้องติดต่อกับหน่วยงานของรัฐให้น้อยลง นอกจากนี้จะช่วยลดค่าใช้จ่ายของภาคประชาชนและภาครัฐแล้ว ยังช่วยลดงบประมาณของภาครัฐลงอีกด้วย นี่เป็นเหตุผลส่วนหนึ่งในการยกระดับองค์ภาครัฐสู่ความเป็นรัฐบาลดิจิทัลอันเนื่องมาจากการพัฒนากระบวนการให้บริการของภาครัฐให้ทันสมัยต่อความเปลี่ยนแปลงของเศรษฐกิจและสังคม ตามโลกาภิวัตน์หน่วยงานองค์กรต่างๆ ทั้งรัฐและเอกชนต้องมีการปรับตัวทั้งกระบวนการทำงาน รูปแบบการทำงาน ข้อมูลต่าง ๆ ซึ่งการมีข้อมูลและบริการในรูปแบบดิจิทัลมีการแลกเปลี่ยนและเชื่อมโยงข้อมูลระหว่างกัน จะต้องมีการเปิดเผยข้อมูลในรูปแบบดิจิทัล จะส่งผลให้การดำเนินงานของหน่วยงานของรัฐในเรื่องการบริหารราชการแผ่นดินและการให้บริการประชาชนมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น และมีความสะดวกรวดเร็ว แต่อาจส่งผลกระทบในเรื่องของการเปลี่ยนแปลงองค์กรนี้ ซึ่งเจ้าหน้าที่บางส่วนอาจปรับตัวไม่ทัน เช่น เจ้าหน้าที่ผู้สูงอายุที่ยังปรับตัวกับการเปลี่ยนแปลงสู่รัฐบาลดิจิทัล ในเรื่องของความล่าช้าในการใช้อุปกรณ์ การให้บริการต่าง ๆ ยังยึดถือปฏิบัติในรูปแบบเดิม รวมถึงแนวทางการพัฒนาภาครัฐไทยสู่รัฐบาลดิจิทัลของหน่วยงานต่าง ๆ ขาดวิสัยทัศน์ที่สอดคล้องกัน การเปิดเผยข้อมูลโดยส่วนตัวคิดว่ามีทั้งข้อดีข้อเสียในการเผยแพร่ข้อมูลส่วนบุคคล หรือการทำธุรกรรมต่าง ๆ ผ่านสื่อดิจิทัล ข้อมูลอาจเกิดการรั่วไหล มีฉ้อโกงแสวงหาผลประโยชน์จากการเผยแพร่ข้อมูลผ่านสื่อออนไลน์ ดังนั้น การยกระดับงานบริการภาครัฐให้มีตรงกับความต้องการของประชาชนที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา โดยภาครัฐ

จะต้องรักษาสมดุลระหว่างความปลอดภัยในชีวิตทรัพย์สิน ข้อมูลของประชาชน และการอำนวยความสะดวกแก่ผู้รับบริการ รวมไปถึงการใช้เครื่องมืออิเล็กทรอนิกส์ส่วนใหญ่ใหญ่เมื่อมีปัญหาในระบบ ก็อาจส่งผลกระทบต่อคลังข้อมูล ขาดบุคลากรที่มีความเชี่ยวชาญด้าน IT ที่เหมาะสม รวมถึงค่าใช้จ่ายในการซ่อมบำรุงก็ค่อนข้างที่จะสูง การจัดทำข้อมูลและบริการในรูปแบบดิจิทัล จึงจำเป็นต้องแลกเปลี่ยนและเชื่อมโยงข้อมูลของหน่วยงานของรัฐ ซึ่งหน่วยงานของรัฐแต่ละหน่วยงานอาจมีความพร้อมในการเป็นรัฐบาลดิจิทัลที่แตกต่างกัน รวมทั้งความรู้ความเข้าใจของบุคลากรที่มารองรับการขับเคลื่อนงาน อีกด้วย

ดังนั้น จากการเปลี่ยนแปลงเทคโนโลยีที่รวดเร็วมีผลกระทบต่อหลายภาคส่วนของสังคมไม่ว่าจะเป็นภาคประชาสังคม ซึ่งแน่นอนว่าวิถีการดำรงชีวิตของประชาชน มีความเชื่อมโยงกับการใช้เทคโนโลยีในประจำวันมากขึ้น ภาคเอกชน ที่สามารถนำเทคโนโลยีมาอำนวยความสะดวกทั้งในด้านการผลิตและการให้บริการที่รวดเร็วต่อลูกค้าและภาครัฐบาล โดยการปรับใช้เทคโนโลยีกับการพลิกโฉมรัฐบาลให้มีความทันสมัยและพร้อมที่จะอำนวยความสะดวกด้านการให้บริการประชาชน จากการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีกับ การปฏิบัติงานในรูปแบบใหม่ ซึ่งนอกจากการเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้างแล้วแน่นอนว่าการพัฒนาถึงความรู้ความสามารถของบุคลากรทางด้านเทคโนโลยีดิจิทัล มีความสำคัญ เช่นเดียวกันด้วย บุคลากรนั้น ถือเป็นองค์ประกอบส่วนหนึ่งในการขับเคลื่อนให้การเปลี่ยนแปลงรูปแบบการปฏิบัติงานของภาครัฐประสบความสำเร็จได้ ทำให้ประชาชนมีความคาดหวังที่จะได้รับการบริการจากภาครัฐผ่านช่องทางที่มีความหลากหลายและมีประสิทธิภาพมากขึ้น อาทิ บริการที่สำนักงานบริการ ณ จุดเดียวและบริการออนไลน์ต่าง ๆ

2. นิยามของรัฐบาลดิจิทัล

2.1 รัฐบาลดิจิทัล คือ

รัฐบาลดิจิทัล (Digital Government) หมายถึง การออกแบบและการปรับเปลี่ยนรูปแบบการให้บริการของรัฐ ทั้งนี้โดยอาศัยข้อมูลทางดิจิทัลเพื่อสร้างการบริการของรัฐในรูปแบบใหม่ โดยผ่านเทคโนโลยี Mobile Social รวมไปถึงการใช้ Cloud Technology ในยุคอินเทอร์เน็ต โดยการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ภาครัฐมีกำลังคนที่มีทักษะความสามารถรวมทั้งความรู้ด้านดิจิทัลที่เหมาะสม และปรับเปลี่ยนให้เข้ากับรูปแบบการดำเนินการในปัจจุบัน ที่จะเป็นกลไกขับเคลื่อนที่สำคัญในการผลักดันและสนับสนุนจาก

ภาครัฐให้กลายเป็นรัฐบาลดิจิทัล รวมถึงเพื่อให้ข้าราชการและบุคลากรของภาครัฐสามารถปรับตัวและมีการตื่นตัวให้เท่าทันกับการปรับเปลี่ยนหรือเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยี (สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา, 2561)

รัฐบาลดิจิทัล (Digital Government) จึงเป็นการนำเทคโนโลยีดิจิทัลมาใช้เป็นเครื่องมือในการบริหารงานภาครัฐและการบริการสาธารณะ โดยปรับปรุงการบริหารจัดการและบูรณาการข้อมูลภาครัฐและการทำงานให้มีความสอดคล้องและเชื่อมโยงเข้าด้วยกันอย่างมั่นคงปลอดภัยและมีธรรมาภิบาล เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพและอำนวยความสะดวกในการให้บริการประชาชน ในการเปิดเผยข้อมูลภาครัฐต่อสาธารณชน และสร้างการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน (ราชกิจจานุเบกษา, 2562) ตามที่ United Nations Public Administration Network (2022) ได้กล่าวถึง E-Government ว่าเป็นกระบวนการพัฒนามนุษย์และสังคม ครอบคลุมความสามารถและเจตจำนงของภาครัฐในการปรับใช้ ICT เพื่อปรับปรุงความรู้และข้อมูลข่าวสารในการให้บริการประชาชน รวมถึง Bedi, Singh, and Srivastava (2001) ได้นิยามว่า E-Governance โดยทั่วไปคือการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร (ICTs) ในระดับต่าง ๆ ของรัฐบาลและภาครัฐและอื่น เพื่อวัตถุประสงค์ในการยกระดับการกำกับดูแลของรัฐบาล โดย E-Governance ไม่ได้จำกัดขอบเขตเฉพาะหน่วยงานภาครัฐเท่านั้น แต่ยังสามารถนำไปใช้กับการกำกับดูแลของภาคเอกชนได้ด้วย

ทำให้คำว่า Digital Government ได้ถูกนำมาใช้อธิบายการใช้ ICT เพื่อปรับปรุงการบริการของภาครัฐสู่ประชาชนกันอย่างแพร่หลายมากขึ้น ๆ จนเกิดความสับสน ตามที่รัฐบาลหลาย ๆ ประเทศทั่วโลก รวมถึงประเทศไทย หลาย ๆ หน่วยงานได้มุ่งใช้ e-Service กันมากขึ้น เพื่อบรรลุเป้าหมายการให้บริการสาธารณะที่สะดวกและรวดเร็ว ก่อให้เกิดการมีส่วนร่วมของภาคประชาสังคม ปรับปรุงคุณภาพบริการให้ดีขึ้น ทำให้มีการใช้ทรัพยากรอย่างประหยัด เกิดความคล่องตัวในการบริหารงาน และสามารถนำข้อมูลต่าง ๆ ไปใช้ประกอบการตัดสินใจเชิงนโยบายได้

ในยุคดิจิทัลเช่นนี้ หลายประเทศได้ให้ความสำคัญกับการให้บริการภาครัฐผ่านระบบอิเล็กทรอนิกส์ (Government e-Service) ซึ่งเป็นการจัดการบริการต่าง ๆ ของภาครัฐให้กับประชาชนผ่านช่องทางออนไลน์ เพื่อเป็นการเพิ่มช่องทางให้กับประชาชนในการติดต่อและขอรับบริการจากภาครัฐ ซึ่งช่องทางดังกล่าวสามารถตอบสนองต่อความต้องการของประชาชนได้อย่างสะดวกรวดเร็วและประหยัด เนื่องจากผู้ใช้สามารถรับบริการต่าง ๆ ผ่าน

ช่องทางออนไลน์ แทนการเดินทางมาติดต่อที่หน่วยงานหรือสำนักงาน รวมถึงช่วยลดช่องว่างและความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงข้อมูลและบริการภาครัฐต่าง ๆ ได้ นอกจากนี้ภาครัฐก็สามารถชี้แจงและเผยแพร่ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อการเข้ารับบริการแก่ประชาชนได้อย่างทั่วถึง ซึ่งเมื่อใดก็ตามที่ผู้ใช้งานทำรายการผ่าน e-Service ระบบจะบันทึกรายละเอียดทั้งหมดเก็บไว้ในรูปแบบออนไลน์ที่ช่วยลดการตรวจสอบและประหยัดเวลาในการจัดทำเอกสารของเจ้าหน้าที่รัฐได้

ปัจจุบัน ความต้องการและพฤติกรรมของผู้รับบริการมีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะเมื่อผู้รับบริการหันมาใช้แพลตฟอร์มออนไลน์ต่าง ๆ ในชีวิตประจำวันเพิ่มมากขึ้น ทั้งทางด้านเศรษฐกิจและสังคม ดังนั้น ช่องทางออนไลน์จึงสามารถตอบโจทย์ความต้องการของผู้รับบริการและมีอัตราการเติบโตสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง ดังนั้น การประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลและการพัฒนาการจัดบริการสาธารณะผ่านระบบอิเล็กทรอนิกส์ จึงเป็นมิติที่ภาครัฐต้องปรับตัวและให้ความสำคัญ เพื่อที่จะตอบสนองต่อความต้องการและพฤติกรรมของประชาชนและภาคส่วนที่เกี่ยวข้องได้อย่างก้าวหน้าทันสมัยสภาพในการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน นวัตกรรม ข้อมูล ทุนมนุษย์ และทรัพยากรอื่นใด เพื่อขับเคลื่อนการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศไปสู่ความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน

สำหรับการบริหารการเปลี่ยนแปลงขององค์กรภาครัฐ เป็นการรับมือกับสถานการณ์เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงภายในองค์กรอย่างเป็นระบบ เพื่อให้องค์กรอยู่รอดและเพิ่มขีดความสามารถขององค์กร และพัฒนาให้บรรลุผลลัพธ์ที่ต้องการอย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้น การบริหารการเปลี่ยนแปลงขององค์กรภาครัฐจึงมีความสำคัญทั้งต่อผู้บริหาร ผู้ปฏิบัติงาน และประชาชน ผู้มาใช้บริการ ถึงแม้การบริหารจัดการภาครัฐในแบบระบบราชการ ซึ่งมีสายการบังคับบัญชาที่ตายตัว ไม่ยืดหยุ่น และไม่สามารถตอบสนองต่อบริบทการเปลี่ยนแปลงของสังคมและความต้องการของประชาชนได้อย่างเพียงพอ จำเป็นต้องมีการปรับเปลี่ยน โดยต้องมีการเอาแบบความคิดเสรีนิยมใหม่ที่มุ่งลดบทบาทอำนาจหน้าที่ของรัฐให้น้อยลง โดยให้ภาคเอกชนและประชาชนได้มีบทบาทในการพัฒนาร่วมกับภาครัฐมากขึ้น เช่นเดียวกับ สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร กล่าวว่า รัฐบาลดิจิทัล (Digital Government) โดยการออกแบบและปรับเปลี่ยนรูปแบบบริการของรัฐ โดยอาศัยข้อมูลดิจิทัลเพื่อสร้างบริการของรัฐในรูปแบบใหม่ ผ่านเทคโนโลยี Mobile Social Cloud Technology ในยุคอินเทอร์เน็ต โดยมีลักษณะ 3 ประการ ได้แก่

1. Reintegration เป็นการบูรณาการการทำงานของหน่วยงานภาครัฐต่าง ๆ เข้าด้วยกัน เพื่อให้เกิดการกำกับควบคุมการบริหารภาครัฐที่มีประสิทธิภาพ
2. Needs-based holism เป็นการปรับปรุงองค์กรภาครัฐเพื่อให้เกิดการให้บริการสาธารณะที่ให้ความสำคัญต่อการนำความต้องการของพลเมืองมาเป็นศูนย์กลาง
3. Digitalization เป็นการใช้ศักยภาพอย่างเต็มที่ในการนำระบบบริหารสารสนเทศมาใช้ รวมถึงการให้ความสำคัญต่อการสื่อสารผ่านทางอินเทอร์เน็ตซึ่งจะเข้ามาแทนที่วิธีการทำงานแบบเดิม

สรุปได้ว่า รัฐบาลดิจิทัลเป็นการนำดิจิทัลเทคโนโลยีมาใช้เป็นกลยุทธ์สำคัญในการยกระดับการทำงานภาครัฐให้มีความทันสมัย เพื่อสร้างบริการที่มีคุณค่าสู่ประชาชน ด้วยการทำงานอย่างเป็นระบบและพึงพาทุกภาคส่วน ทั้งหน่วยงานภาครัฐ หน่วยงานอิสระ ภาคธุรกิจ ภาคประชาชน และปัจเจกบุคคลที่มีบทบาทในฐานะผู้ให้และผู้ใช้ข้อมูล รวมถึงร่วมสรรค์สร้างสาระที่จำเป็นและสำคัญต่อการให้บริการของภาครัฐ

ซึ่งถือได้ว่า ทักษะดิจิทัลเป็นโครงสร้างพื้นฐานที่จำเป็นสำหรับเศรษฐกิจและสังคมดิจิทัล และมีด้านทุนมนุษย์ พัฒนาทักษะพื้นฐานและการใช้งาน โดยมุ่งเน้นที่ระดับทักษะดิจิทัลของประชากร โดยทั่วไป ขึ้นพื้นฐานที่ว่าพลเมืองมีทักษะขั้นต่ำในขอบเขตความรู้สมรรถนะด้านดิจิทัล ได้แก่ ด้านข้อมูล, ด้านการสื่อสาร, ด้านการสร้างเนื้อหา หรือด้านการแก้ปัญหา และทักษะที่เกี่ยวข้องกับกำลังคนและศักยภาพของเทคโนโลยีดิจิทัลในการรักษาและการเติบโตของสภาพเศรษฐกิจและสังคมดิจิทัล เป็นการคำนึงถึงทักษะความเชี่ยวชาญด้านไอซีที (European Commission (E.C.), 2017) เช่นเดียวกับ Marcus Bowles (2015) มองว่า การรู้เท่าทันดิจิทัล เป็นทักษะพื้นฐาน โดยมุมมองเกี่ยวกับทักษะที่ว่า การมีความรู้เท่าทันด้านดิจิทัล ไม่ใช่เป็นเพียงทักษะพื้นฐาน เช่น ทักษะพื้นฐานในการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและอินเทอร์เน็ต มีความจำเป็นจะต้องมีการขยายเพื่อครอบคลุมความสามารถของผู้คน ความสามารถตามบทบาทงานที่มีอยู่ เพื่อขยายการผลิตหรือความสามารถผ่านการยอมรับและการใช้เทคโนโลยีระดับที่สูงขึ้นไป

จะเห็นได้ว่า การเรียนรู้ที่จะใช้เทคโนโลยีเพื่อทำให้การสื่อสาร และการทำงานร่วมกันนั้นสะดวกและมีประสิทธิภาพมากขึ้น ในที่ยุคดิจิทัล ซึ่งเป็นยุคที่ “ข้อมูล” นั้นมีความสำคัญอย่างมาก องค์กรต่าง ๆ จึงต้องการคนที่มีความรู้ด้านเทคโนโลยี มาช่วยในการ

ทำให้ข้อมูลที่มีอยู่มากมายนี้สามารถนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ได้จริง จากสถานการณ์ การเปลี่ยนแปลงทางด้านเทคโนโลยีที่รวดเร็ว หรือ Digital Disruption กล่าวได้ว่าเทคโนโลยีนั้น สามารถส่งผลต่อการกำหนดค่าทางสังคมและการเมือง โดยเทคโนโลยีเป็นโครงสร้างทางสังคมที่ขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงทางสังคม การยอมรับถึงผลกระทบของเทคโนโลยีบางอย่างที่มีผลต่อสังคม

2.2 ระดับความก้าวหน้าในการพัฒนารัฐบาลดิจิทัล (Digital Government Maturity Model)

การยกระดับภาครัฐไทยสู่การเป็นรัฐบาลดิจิทัลจำเป็นต้องดำเนินการในหลายส่วนที่ประกอบด้วย การปรับเปลี่ยนการวิธีการทำงานองค์กรภาครัฐด้วยและการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลให้มีประสิทธิภาพและมีธรรมาภิบาล เน้นการเชื่อมโยงข้อมูลและการทำงานของหน่วยงานภาครัฐเข้าด้วยกัน โดยบูรณาการข้อมูลข้ามหน่วยงานจนเสมือนเป็นองค์กรเดียวนั้น จะต้องดำเนินการทำให้เกิดผลลัพธ์การใช้ทรัพยากรดิจิทัลร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพสูงสุดการพัฒนา เพื่อรองรับการปรับเปลี่ยนกระบวนการบริหารจัดการทุกอย่างของภาครัฐให้อยู่ในรูปแบบดิจิทัลอย่างเป็นระบบแล้ว ยังรวมถึงการนำเอกสารอิเล็กทรอนิกส์มาใช้แทนกระดาษ เพื่อลดขั้นตอน และเพิ่มประสิทธิภาพในกระบวนการทำงานของหน่วยงานภาครัฐทั้งในส่วนการให้บริการประชาชน และการบริหารจัดการหน่วยงานภาครัฐ จากการพัฒนาภาครัฐไปสู่การเป็นรัฐบาลดิจิทัล จะเป็นกลไกหลักที่สำคัญในการนำพาประเทศไทยก้าวข้ามความท้าทายต่าง ๆ ไปสู่โลกอนาคตได้อย่างมั่นคงและยั่งยืน ซึ่งการพัฒนาองค์กรด้วยเทคโนโลยีดิจิทัลนั้น ตามระดับความก้าวหน้าในการพัฒนารัฐบาลดิจิทัล 5 ระดับของ Gartner ที่เรียบเรียงไว้ใน 5 Levels of Digital Government Maturity สรุปสาระสำคัญของแต่ละระดับไว้ (Gartner, 2016) ดังนี้

ระดับที่ 1 ระดับเริ่มแรก (Initial (E-Government))

ในระดับนี้ องค์กรจะให้ความสำคัญกับบริการต่าง ๆ ได้รับการยกระดับไปสู่บริการออนไลน์เพื่อสะดวกขึ้นและลดภาระค่าใช้จ่าย แต่ในทางปฏิบัติข้อมูลและฐานข้อมูลยังคงอยู่ในรูปแบบไซโล ควรดำเนินการให้มีการสร้างความรู้ความเข้าใจอย่างถ่องแท้ถึงการปรับเปลี่ยนทางดิจิทัล(Digital Transformation) พร้อมกรณีศึกษาชี้ให้เห็นถึงผลลัพธ์ที่ก่อให้เกิดการจัดอุปสรรคต่าง ๆ ที่มีอยู่ในปัจจุบัน

ระดับที่ 2 ระดับการพัฒนา (Developing (Open))

ในระดับนี้เป็นการพัฒนาสู่การเป็น Open Government เพื่อส่งเสริมความโปร่งใสการให้ประชาชนมีส่วนร่วม และปรับระบบเศรษฐกิจที่มีข้อมูลเป็นฐาน

ระดับที่ 3 ระดับกำหนดความต้องการของผู้ใช้งาน/ประชาชน (Defined (Data-Centric))

ในระดับนี้เป็นการพัฒนาโดยมุ่งยึดความต้องการของผู้ใช้งาน/ประชาชนเป็นหลักความก้าวหน้าวัดได้จากการเปิดเผยข้อมูลที่มากขึ้นเป็นลำดับและผลลัพธ์จากจำนวนระบบงานประยุกต์ใช้ข้อมูลเปิดเผยเหล่านั้นเพิ่มมากขึ้นเป็นลำดับ ที่สอดคล้องกับยุทธศาสตร์และทิศทางการพัฒนาองค์กร

ระดับที่ 4 ระดับการพัฒนาที่ลงตัว (Initial (Managed (Fully Digital))

ในระดับนี้เป็นการพัฒนาไปสู่ดิจิทัลเต็มรูปแบบ ซึ่งองค์กรได้มีการพัฒนาที่ยึดรูปแบบการใช้ข้อมูลเป็นศูนย์กลาง (Data Centric) เพื่อให้สามารถพัฒนาบริการประชาชนได้อย่างสะดวกด้วยข้อมูลสารสนเทศที่ไหลเวียนทั่วทั้งองค์กรและข้ามองค์กร ทำให้เป็นที่พึงของประชาชนได้ในการประกอบธุรกิจและการดำรงชีวิตอย่างทั้งถึงและเท่าเทียม

ระดับที่ 5 ระดับการสร้างคุณค่า (Optimizing (Smart))

ในระดับนี้เป็นการพัฒนาให้เกิดความคุ้มค่า โดยมีการพัฒนาจากการมีนวัตกรรมใหม่เกิดขึ้นจากข้อมูลเปิด หรือ Open Data อย่างทั่วถึงในภาครัฐ ภายใต้การนำในระดับสูงของรัฐบาล (Top-tier policymaker) และมีความพร้อมที่จะรับมือกับความเปลี่ยนแปลงในลักษณะ Disruptive ที่ต้องมีการปรับตัวอย่างรวดเร็ว

ดังนั้น ระดับความก้าวหน้าที่องค์กรตั้งเป้าไว้ และในขณะเดียวกันก็แสดงให้เห็นปัญหาที่ต้องเผชิญในกระบวนการปรับเปลี่ยนทางดิจิทัล พัฒนาการทางดิจิทัลที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงรอบตัวอย่างรวดเร็ว ส่งผลให้หน่วยงานของรัฐหลายแห่งกำลังแข่งขัน เพื่อให้สามารถฝ่าฟันไปสู่เป้าหมาย เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนด้วยเศรษฐกิจดิจิทัลเป็นระบบเศรษฐกิจที่ใช้เทคโนโลยีดิจิทัล การสื่อสาร เครือข่ายคอมพิวเตอร์และซอฟต์แวร์ ให้เกิดผลลัพธ์ในการพัฒนาด้านเศรษฐกิจและส่งผลกระทบในทางสังคมที่เกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิตของประชาชน หรืออาจจะเรียกว่า เศรษฐกิจบนอินเทอร์เน็ต ภายใต้อิทธิพลของกระแสดิจิทัล

2.3 แผนพัฒนาดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม

ตามกรอบยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศ “ประเทศไทย 4.0” (Thailand 4.0) ส่งผลให้มีการจัดทำแผนดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม อันเป็นผลให้แนวทางการพัฒนาด้านเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารของภาครัฐ จะต้องให้ความสำคัญกับการบูรณาการข้อมูลดิจิทัล พร้อม ๆ กับการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลให้เกิดผลสัมฤทธิ์ในการกิจการให้บริการประชาชนและการบริหารงานในองค์กร ที่จะก่อให้เกิดผลลัพธ์แบบก้าวหน้าต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ ซึ่งคณะรัฐมนตรีมีมติเห็นชอบแผนพัฒนาดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม และแผนพัฒนารัฐบาลดิจิทัล เพื่อเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนการพัฒนาประเทศที่ยั่งยืนโดยใช้เทคโนโลยีดิจิทัล และให้ทุกกระทรวง กรม รัฐวิสาหกิจ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หน่วยงานของรัฐ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง นำมาช่วยส่งเสริมสนับสนุนการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ ให้ทัดเทียมประเทศในระดับภูมิภาคและระดับโลก

Thailand 4.0 แผน Thailand 4.0 มีเป้าหมายเพื่อเปลี่ยนผ่านประเทศไทยไปสู่ “ประเทศในโลกรุ่นที่หนึ่ง” ภายในปี 2575 ด้วยการสร้างความมั่งคั่งผ่านกลไกขับเคลื่อนเศรษฐกิจด้วยนวัตกรรม ปัญญา เทคโนโลยี และความคิดสร้างสรรค์ (Competitive Growth Engines) ด้วยการสร้างความมั่นคง ผ่านกลไกการกระจายรายได้มีโอกาส และความมั่งคั่งอย่างเท่าเทียม (Inclusive Growth Engine) และด้วยการสร้างความยั่งยืน ผ่านกลไกการพัฒนาที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม (Green Growth Engine) Thailand 4.0 ในแผน Thailand 4.0 ยังได้กล่าวถึงแนวทางการปรับเปลี่ยนกลไกภาครัฐเพื่อรองรับ Thailand 4.0 ไว้ด้วย โดยมุ่งเน้นที่จะพัฒนาภาครัฐที่เปิดกว้างและเชื่อมโยงเข้ากับทุกฝ่าย นั่นคือ ต้องมีความเปิดเผย โปร่งใสในการทำงาน โดยบุคลากรภายนอกสามารถเข้าถึงข้อมูล ข่าวสารของทางราชการหรือมีการแบ่งปันข้อมูลซึ่งกันและกัน และสามารถเข้ามาตรวจสอบการทำงานได้ รวมถึงการปรับเปลี่ยนการทำงานจากระบบ analog สู่การทำงานในระบบ digital เพื่อการขับเคลื่อนแผน Thailand 4.0 เพื่อให้เกิดผลจริงต้องมีการพัฒนาวิทยาการ ความคิดสร้างสรรค์ นวัตกรรม วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และการวิจัยและพัฒนา แล้วต่อยอดในกลุ่มเทคโนโลยี และอุตสาหกรรม THAILAND 4.0 ซึ่งนับว่าเป็นความท้าทายในการปรับตัวของภาครัฐในการพัฒนาระบบเทคโนโลยีเพื่อให้เข้ากับการปฏิบัติงานตามนโยบายให้เกิดประโยชน์สูงสุด โดยแนวทางที่ภาครัฐใช้เพื่อมุ่งสู่ THAILAND 4.0 โดยภาครัฐจะทำงานเชิงรุก มองไปข้างหน้า

มุ่งเน้นแก้ไขปัญหาความต้องการ ตอบสนองความต้องการของประชาชน ภาครัฐต้องทำงานอย่างเตรียมการไว้ล่วงหน้ามีการวิเคราะห์ความเสี่ยง สร้างสรรค์นวัตกรรมหรือความคิดริเริ่มเพื่อสร้างคุณค่า ความยืดหยุ่น และความสามารถในการตอบสนองกับสถานการณ์ต่าง ๆ ได้อย่างทันต่อเหตุการณ์ ระบบราชการ 4.0 จึงจำเป็นต้องน่าเชื่อถือไว้วางใจได้และเป็นที่พึงของประชาชน เพื่อประโยชน์สุขของประชาชนอย่างแท้จริง (ศูนย์เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร, 2561)

ภายใต้การขับเคลื่อนตามแผนพัฒนาดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคมมีวิสัยทัศน์และเป้าหมาย คือ มุ่งเน้นการพัฒนาอย่างต่อเนื่องในระยะยาวอย่างยั่งยืนให้สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี โดยให้แผนฯ สามารถรองรับพลวัตของเทคโนโลยีดิจิทัล โดยกำหนดกรอบยุทธศาสตร์การพัฒนาไว้ 6 ด้าน ได้แก่ (สำนักงานคณะกรรมการดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2560)

ยุทธศาสตร์ที่ 1 พัฒนาโครงสร้างพื้นฐานดิจิทัลประสิทธิภาพสูงให้ครอบคลุมทั่วประเทศ

ยุทธศาสตร์ที่ 2 ขับเคลื่อนเศรษฐกิจด้วยเทคโนโลยีดิจิทัล

ยุทธศาสตร์ที่ 3 สร้างสังคมคุณภาพที่ทั่วถึงเท่าเทียมด้วยเทคโนโลยีดิจิทัล

ยุทธศาสตร์ที่ 4 ปรับเปลี่ยนภาครัฐสู่การเป็นรัฐบาลดิจิทัล

ยุทธศาสตร์ที่ 5 พัฒนากำลังคนให้พร้อมเข้าสู่ยุคเศรษฐกิจและสังคมดิจิทัล

ยุทธศาสตร์ที่ 6 สร้างความเชื่อมั่นในการใช้เทคโนโลยีดิจิทัล

โดยเฉพาะ “ยุทธศาสตร์ที่ 4” ในการปรับเปลี่ยนภาครัฐสู่การเป็นรัฐบาลดิจิทัล (Digital Government Transformation) จะมุ่งใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในการปรับปรุงประสิทธิภาพการบริหารจัดการของหน่วยงานรัฐทั้งส่วนกลางและส่วนภูมิภาค ให้เกิดบริการภาครัฐในรูปแบบดิจิทัลที่ประชาชนสามารถเข้าถึงบริการได้โดยไม่มีข้อจำกัดทางกายภาพ พื้นที่ และภาษา นำไปสู่ “การหลอมรวมการทำงานของภาครัฐเสมือนเป็นองค์กรเดียว” นอกจากนี้ รัฐบาลดิจิทัลในอนาคต “จะเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการกำหนดแนวทางการพัฒนาสังคมและเศรษฐกิจการบริหารบ้านเมือง และเสนอความคิดเห็นต่อการดำเนินงานของภาครัฐ”

เมื่อเทคโนโลยีและบริบททางเศรษฐกิจและสังคมกำลังเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วไปสู่ยุคดิจิทัล และหลากหลายประเทศทั่วโลกเช่น สหรัฐอเมริกา กลุ่มประเทศในสหภาพ

ยุโรป ออสเตรเลีย สิงคโปร์ มาเลเซีย อินเดีย ฯลฯ ต่างแข่งขันกันพัฒนาและขับเคลื่อนประเทศด้วยเทคโนโลยีดิจิทัล ตั้งแต่การเร่งวางรากฐานดิจิทัลของประเทศผ่านการลงทุนครั้งใหญ่ การสร้างระบบเศรษฐกิจและสังคมดิจิทัลที่ทุกคนมีส่วนร่วมตามแนวทางประชารัฐ การขับเคลื่อนระบบเศรษฐกิจและสังคม และใช้ประโยชน์จากนวัตกรรมดิจิทัลอย่างเต็มศักยภาพ จนถึงการผลักดันให้ประเทศไทยเป็นประเทศในกลุ่มประเทศพัฒนาแล้ว ที่สามารถใช้เทคโนโลยีดิจิทัลสร้างมูลค่า และขับเคลื่อนระบบเศรษฐกิจและสังคมอย่างยั่งยืนในระยะยาว แผนพัฒนาดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคมฉบับนี้ ไม่ใช่เรื่องใหม่สำหรับประเทศไทย หากแต่เป็นการต่อยอดการพัฒนาประเทศด้วยเทคโนโลยีดิจิทัลที่ทำมาอย่างต่อเนื่อง โดยกระทรวงเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร และหน่วยงานอื่น ๆ ทั้งจากภาครัฐ ภาคประชาชน ภาควิชาการ และภาคประชาสังคม (สำนักงานคณะกรรมการดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2560)

แต่ถึงอย่างไร การใช้เทคโนโลยีดิจิทัลจำเป็นต้องกำหนดเกณฑ์ เพื่อตรวจสอบถึงประสิทธิภาพการดำเนินงานด้านดิจิทัล โดยยึดหลักประชาชนเป็นศูนย์กลางที่จะต้องได้รับประโยชน์สูงสุด จากการนำระบบดิจิทัลที่เหมาะสมมาใช้ในการให้บริการ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพ และมีการใช้ระบบดิจิทัลอย่างคุ้มค่าและเต็มศักยภาพตามที่ได้วางแผนไว้ ซึ่งได้ดำเนินการด้านดิจิทัลจะยึดถือหลักสำคัญ 3 ส่วน ทั้งความสอดคล้องกับทิศทางและเป้าหมายของแผนระดับชาติที่เกี่ยวข้อง, การยึดหลักแนวทางและวิธีการตามที่กฎหมายกำหนด และสามารถตอบโจทย์เพื่อแก้ไขปัญหาหรือลดอุปสรรคในการบริหารงานและการให้บริการประชาชนด้วยเทคโนโลยีดิจิทัล

3. การยกระดับรัฐบาลดิจิทัล

การนำเทคโนโลยีดิจิทัลมาใช้ในการปรับปรุงประสิทธิภาพการบริหารจัดการของหน่วยงานภาครัฐ และการให้บริการของหน่วยงานภาครัฐทั้งส่วนกลางและภูมิภาค ในการสร้างบริการภาครัฐให้ประชาชนสามารถบริการได้ โดยไม่มีข้อจำกัด สะดวก รวดเร็ว ในการได้รับบริการจากภาครัฐ เช่นการทำบัตรประชาชน โดยการนำเทคโนโลยีมาปรับใช้กับการดำเนินงานในแต่ละหน่วยงาน และต้องคำนึงถึงประชาชนเป็นหลักในการร่วมมือเพื่อก้าวไปสู่การเป็นรัฐบาลดิจิทัล โดยมีกระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคมเป็นหน่วยงานหลักในการขับเคลื่อน ตั้งแต่การเชื่อมโยงข้อมูล บริการ ตลอดจนการดำเนินงานต่าง ๆ เพื่อยกระดับ

ประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานและการให้บริการของรัฐ โดยเฉพาะการลดความซ้ำซ้อนในการเบิกจ่ายงบประมาณ ระยะเวลาการดำเนินการ รวมทั้งการดูแลรักษาระบบต่าง ๆ ดังนี้ (สำนักวิชาการ สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร. ออนไลน์) ให้บริการภาครัฐแบบครบวงจร ณ จุดเดียว (One Stop Services) ที่สามารถตอบโจทย์การให้บริการแก่ประชาชนในแง่ความรวดเร็วและตอบสนองความต้องการได้มากขึ้น บูรณาการข้อมูลประชาชนและนิติบุคคลจากหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องให้เป็นภาพเดียว (Single View of Citizen) เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพของงานบริการและอำนวยความสะดวกแก่ประชาชนเพิ่มขึ้น รวมถึงการใช้บริการทางเทคโนโลยีร่วมกัน (Share Service) โดยให้ความสำคัญกับการประหยัดต่อขนาด (Economies of Scale) ในการลงทุนโครงสร้างพื้นฐานกลาง กำกับความมั่นคงปลอดภัยได้ดียิ่งขึ้น การที่ภาครัฐผลักดันให้เกิดรัฐบาลดิจิทัลอย่างเป็นระบบ จะก่อให้เกิดแนวโน้มที่สำคัญในประเทศไทย โดยเฉพาะ “ด้านข้อมูล” ถือเป็นปัจจัยสำคัญในการขับเคลื่อนประเทศให้บรรลุเป้าหมายโดยใช้ข้อมูลเป็นฐานสำคัญในการตัดสินใจ นำไปสู่การเป็น Data Driven Government โดยหน่วยงานภาครัฐต้องเร่งจัดระเบียบข้อมูลตามกรอบธรรมาภิบาลข้อมูลภาครัฐ เพื่อให้ข้อมูลแต่ละหน่วยงานเป็นข้อมูลที่ดี มีคุณภาพ มาตรฐาน และตรงความต้องการของผู้ใช้เพื่อให้สามารถเชื่อมโยงผ่านแพลตฟอร์มการแลกเปลี่ยนข้อมูลในการใช้ประโยชน์ร่วมกัน ส่งผลให้ในอนาคตอันใกล้ประชาชนจะสามารถให้ข้อมูลกับภาครัฐเพียงครั้งเดียว (Once Only Principle) ก็เข้าถึงบริการดิจิทัลภาครัฐได้อย่างครบวงจร

“ด้านแพลตฟอร์มกลางภาครัฐ” หน่วยงานภาครัฐจะต้องบูรณาการการทำงานไปในทิศทางเดียวกันด้วยการเชื่อมโยงข้อมูลและกระบวนการที่กระจัดกระจายจากหลายหน่วยงานเพื่อสร้างบริการและตอบสนองประชาชนในภาพเดียวกัน

โดยการปรับเปลี่ยนภาครัฐไทยสู่การเป็นรัฐบาลดิจิทัลดังกล่าว จึงเป็นแนวคิดที่มุ่งใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในการปรับปรุงประสิทธิภาพการบริหารจัดการของหน่วยงานภาครัฐทั้งส่วนกลางและส่วนภูมิภาคอย่างมีแบบแผนและเป็นระบบ แบบก้าวกระโดดที่มีทั้งข้อดีและข้อเสีย โดยเฉพาะหน่วยงานภาครัฐ บุคลากรต้องมีการปรับตัวตามกระแสที่เกิดขึ้น

ดังนั้น การพัฒนาองค์กร อย่างแรกคือ การปรับกระบวนการคิดการปลูกฝังบุคลากรภาครัฐให้มีกรอบความคิด (Mindset) ในการเรียนรู้และพัฒนาตนเอง การมุ่งเน้นประโยชน์ส่วนรวมและทำงานบนหลักคุณธรรม ประยุกต์หลักสากลอย่างเหมาะสม และทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพในบริบทที่ขับเคลื่อนด้วยเทคโนโลยีดิจิทัล ยึดมั่นในมาตรฐาน

จริยธรรม และมีทัศนคติแบบสากลที่สอดคล้องกับยุคดิจิทัล เพื่อร่วมกันสร้างภาครัฐที่ทันสมัย เป็นที่พึงของประชาชน และเชื่อถือไว้วางใจได้เนื่องจากบุคลากร ถือเป็นทุนมนุษย์ (Human Capital) ที่สร้างความเจริญและความแข็งแกร่งให้แก่องค์กรต่าง ๆ ยิ่งองค์การใดที่มีทุนมนุษย์หรือมีพนักงานที่มีขีดความสามารถสูง องค์กรนั้นก็ยิ่งประสบความสำเร็จตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายขององค์กรได้มากขึ้นเท่านั้น รวมถึง พัฒนารอบทักษะ (Skillsets) การทำงานในยุคดิจิทัลและศตวรรษที่ 21 และการสร้างนวัตกรรมที่ตอบสนองต่อการขับเคลื่อนภารกิจตามแผนการปฏิรูปประเทศ แผนยุทธศาสตร์ชาติ ตลอดจนการพัฒนา ระบบราชการในอนาคต เพื่อให้บุคลากรภาครัฐมีทักษะที่จำเป็นในการขับเคลื่อนการปฏิรูป ภาครัฐ สร้างผลลัพธ์เชิงนวัตกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อภาครัฐและประชาชน และการผสมผสาน การทำงานและการใช้ชีวิตอย่างมีประสิทธิภาพ (สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน, 2565)

การยกระดับของหน่วยงานภาครัฐในการพัฒนาระบบสารสนเทศ เพื่อการบริหารงาน และการให้ความสำคัญต่อการสร้างภาพลักษณ์ที่ดีขององค์กร การสร้าง ภาพลักษณ์ที่ดีขององค์กร (Corporate Image) รวมไปถึงการสร้างแรงจูงใจ มุ่งเน้นการใช้ ทรัพยากรบุคคลอย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น เน้นการมีวินัยลดต้นทุนค่าใช้จ่าย เพิ่มประสิทธิภาพในการทำงาน เพื่อให้ได้ผลงานที่มากขึ้นและเกิดประสิทธิผลสูงสุดของ หน่วยงาน รวมถึงการพัฒนาฐานข้อมูล เพื่อใช้เป็นกลไกขับเคลื่อนสำคัญในการพัฒนา ประเทศอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ขยายขีดความสามารถของรัฐในการให้บริการ ประชาชน และให้ภาคธุรกิจได้รับบริการที่รวดเร็ว ทำให้ประชาชนสามารถเข้าถึงสารสนเทศ และการให้บริการภาครัฐอย่างทั่วถึงและเท่าเทียมกัน เกิดความพึงพอใจและเกิดทัศนคติที่ดี ต่อหน่วยงานของรัฐ ลดขั้นตอนการทำงานและงบประมาณที่ซ้ำซ้อน และตอบสนองการ เปลี่ยนแปลงและการแข่งขันทางเศรษฐกิจกับประเทศอื่น ๆ บัตรสมาร์ตการ์ด และระบบ ทะเบียนราษฎร์อิเล็กทรอนิกส์ ซึ่งต่างก็เป็นตัวอย่างระบบที่นำเทคโนโลยีสารสนเทศและ เครือข่ายมาใช้อำนวยความสะดวกในการให้บริการประชาชน ทำให้เกิดความรวดเร็ว และมี ประสิทธิภาพในการดำเนินการและการเข้าถึงบริการของภาครัฐ อีกทั้งลดต้นทุนและ ประหยัดงบประมาณในการดำเนินการ ในการจัดเก็บและดูแลเอกสารจำนวนมาก เกิดการ ทำงานเชิงบูรณาการโดยการปรับใช้เทคโนโลยีสารสนเทศเป็นเครื่องมือในการให้บริการและ พัฒนาประเทศให้มีประสิทธิภาพและทันสมัย

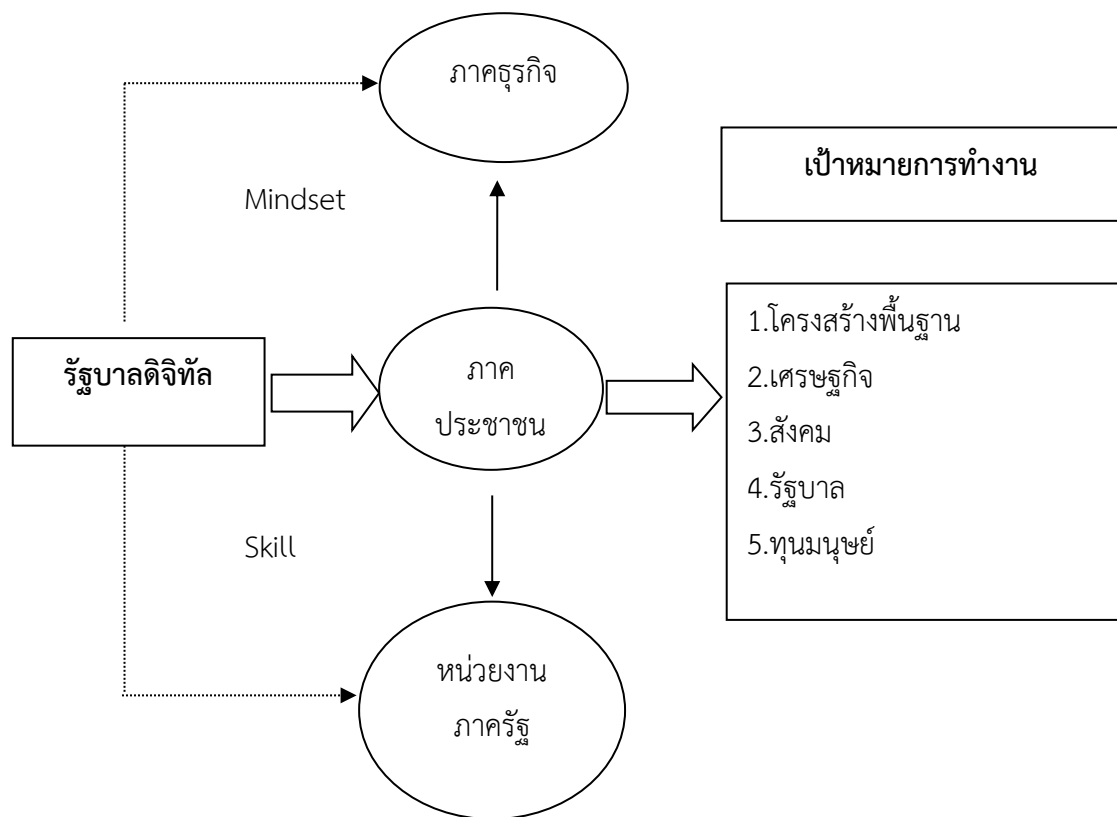
4. บทสรุป

จะเห็นได้ว่า รัฐบาลดิจิทัล เป็นการนำดิจิทัลเทคโนโลยีมายกระดับการทำงานภาครัฐ ให้มีความทันสมัย เพื่อสร้างบริการที่มีคุณค่าสู่ประชาชน ด้วยการทำงานอย่างเป็นระบบและพึงพาทุกภาคส่วน ทั้งภาครัฐกิจ ภาคประชาชน ภาควิชาการ เป็นการสร้างสรรค์สาระที่จำเป็นและสำคัญต่อการบริหารภาครัฐ ถึงแม้ว่ารัฐบาลดิจิทัลจะสามารถยกระดับการทำงานของภาครัฐเพื่อตอบสนองการให้บริการให้ดีขึ้น แต่ประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นได้อย่างแท้จริงนั้น ภาคประชาชน ภาคธุรกิจ ตลอดจนหน่วยงานภาครัฐด้วยกัน จะต้องได้รับประโยชน์จากการพัฒนารัฐบาลดิจิทัล ผ่านโครงการด้านดิจิทัลต่าง ๆ ที่หน่วยงานภาครัฐรังสรรค์ขึ้น ตลอดจนสามารถนำผลลัพธ์จากการเป็นรัฐบาลดิจิทัลมาวิเคราะห์ สถานการณ์ เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิต พัฒนาสังคม และเศรษฐกิจของประเทศต่อไป ดังนั้น การเข้าสู่ยุคของรัฐบาลดิจิทัล จะไม่สามารถประสบความสำเร็จได้เลยหากขาดความร่วมมือจากทุกภาคส่วนทั้งภาครัฐและภาคธุรกิจ ประชาสังคม ในการร่วมขับเคลื่อนรัฐบาลดิจิทัลสู่เป้าหมาย THAILAND 4.0 ได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยมีแนวทาง ดังนี้

1. เลือกใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมกับภารกิจ โดยเน้นเทคโนโลยีที่จัดหาง่าย มีการสนับสนุนทางด้านเทคนิค และราคาที่สมเหตุสมผล
2. เลือกใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมกับสภาพการใช้งาน โดยประยุกต์หรือพัฒนาระบบงานให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมของหน่วยงาน
3. แนวโน้มการทำงานจะต้องเป็นไปในทิศทางที่ทุกคนสามารถทำงานได้ทุกที่ทุกเวลารวมถึงอุปกรณ์ที่ใช้เข้าถึงระบบงานจะมีความหลากหลายมากขึ้น

ซึ่งเทคโนโลยีดิจิทัลนี้ จะไม่ได้เป็นเพียงเครื่องมือสนับสนุนการทำงานของหน่วยงานภาครัฐเท่านั้น แต่จะเข้ามามีบทบาทสำคัญที่เชื่อมโยงการบริการดิจิทัลแก่ประชาชน ทำให้เกิดบริการสาธารณะแบบเบ็ดเสร็จ รวมไปถึงทำให้การปฏิบัติงานและการให้บริการแก่ประชาชนเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ลดต้นทุนในการดำเนินงาน และเพิ่มความโปร่งใสมากขึ้น

5. องค์ความรู้ที่ได้รับ

การพัฒนารัฐบาลดิจิทัล จึงเป็นการพัฒนาบริการภาครัฐที่ตรงตามความต้องการของประชาชนในรูปแบบบริการดิจิทัลที่ให้บริการประชาชนแบบครบวงจร ณ จุดเดียว ไม่ว่าจะเป็นการให้บริการด้านข้อมูลข่าวสาร การติดต่อกับหน่วยงานภาครัฐ การทำธุรกรรมต่างๆ และการมีส่วนร่วมในการทำงานของหน่วยงานภาครัฐ เพื่อให้บริการประชาชนตามบริบทของสังคมดิจิทัลที่เปลี่ยนแปลงไป พร้อมทั้งพัฒนาช่องทางการสื่อสารของหน่วยงานภาครัฐ และการเปิดเผยข้อมูลของหน่วยงานภาครัฐ ให้อยู่ในรูปแบบดิจิทัลผ่านช่องทางออนไลน์ ทั้งเว็บไซต์ต่าง ๆ และแอปพลิเคชันที่ประชาชนสามารถใช้งานได้สะดวก รวดเร็ว ทุกที่ทุกเวลา เพื่อขับเคลื่อนสู่เป้าหมายในการดำเนินงาน ในด้านต่าง ๆ อาทิ

ด้านโครงสร้างพื้นฐาน มีอินเทอร์เน็ตความเร็วเข้าถึงทุกหมู่บ้านทั่วประเทศ และเชื่อมโยงกับประเทศในภูมิภาคอื่น ๆ โดยสามารถเข้าถึงแหล่งข้อมูลได้อย่างทั่วถึงและรวดเร็ว รวมถึงการพัฒนาในด้านการศึกษาแก่เด็กและเยาวชนให้เกิดการเรียนรู้ด้วยตัวเองมากขึ้น

ด้านเศรษฐกิจ ภาคการเกษตร การผลิต การบริการ SMEs วิสาหกิจชุมชน ทำธุรกิจด้วยดิจิทัลและข้อมูล ตลอดจน Digital technology Startup ในการสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับสินค้าและบริการได้ เพิ่มช่องทางการตลาดได้อย่างกว้างขวาง

ด้านสังคม สร้างความเชื่อมั่นให้ประชาชนในการใช้ดิจิทัลและการเข้าถึงบริการผ่านระบบดิจิทัล สามารถเข้ามามีส่วนร่วมและตรวจสอบการดำเนินงานได้อย่างทั่วถึง

ด้านรัฐบาล ในการทำงานภาครัฐจะต้องเชื่อมโยงและบูรณาการเสมือนเป็นองค์กรเดียว และด้านทุนมนุษย์ โดยมุ่งเน้นกำลังคนที่มีทักษะในด้านดิจิทัล สามารถทำงานผ่านระบบดิจิทัลแบบไร้พรมแดน เพื่อลดความเหลื่อมล้ำ ในการเข้าถึงบริการและสิทธิสวัสดิการของประชาชนด้วยข้อมูลและช่องทางดิจิทัลสำหรับประชาชนทุกกลุ่มเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตที่ดี สร้างขีดความสามารถทางการแข่งขันของประเทศ ให้ผู้ประกอบการวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมของไทย (SME) ด้วยการบูรณาการกลไกภาครัฐ สนับสนุนให้เกิดการอำนวยความสะดวกในการประกอบธุรกิจผ่านช่องทางดิจิทัล โดยให้การทำงานของภาครัฐมีความโปร่งใส ตรวจสอบได้ ด้วยการปรับปรุงข้อมูลตามกรอบธรรมาภิบาลข้อมูลภาครัฐ และเปิดเผยแก่ประชาชนผ่านช่องทางดิจิทัล

รวมถึงด้านทุนมนุษย์ ในการสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชน ในการพัฒนาบริการของภาครัฐ และการกำหนดนโยบายสำคัญของประเทศ ด้วยการเสนอความคิดเห็นด้านนโยบาย หรือประเด็นการพัฒนาประเทศผ่านช่องทางดิจิทัล

ดังนั้น การเข้าสู่ยุคของรัฐบาลดิจิทัลอย่างเต็มรูปแบบนี้ จะไม่สามารถประสบความสำเร็จได้เลยหากขาดความร่วมมือจากทุกหน่วยงานทั้งภาครัฐและภาคเอกชน ในการร่วมขับเคลื่อนรัฐบาลดิจิทัลไปสู่เป้าหมายให้สำเร็จตามแผนพัฒนารัฐบาลดิจิทัลของประเทศไทย

6. ข้อเสนอแนะ

จากผลการศึกษา ผู้ศึกษามีข้อเสนอแนะเพื่อนำไปใช้ประโยชน์ของหน่วยงาน และองค์กร ถึงการพัฒนาประสิทธิภาพส่วนบุคคล ตลอดถึงการเสนอแนะเพื่อการวิจัยต่อยอดสำหรับผู้สนใจ

6.1 ข้อเสนอแนะจากการศึกษา

1.1 สามารถนำไปใช้ในการกำหนดนโยบายของหน่วยงานเพื่อวางแผนไปสู่รัฐบาลดิจิทัล

1.2 เป็นแนวทางในการนำไปพัฒนาระบบการทำงานของหน่วยงาน

1.3 เอื้อประโยชน์ต่อการให้บริการสาธารณะแก่ประชาชนได้อย่างทั่วถึง

และรวดเร็ว

6.2 ข้อเสนอแนะในการศึกษาครั้งต่อไป

สำหรับประเด็นในการศึกษาครั้งต่อไป ควรศึกษาในประเด็นเกี่ยวกับ

2.1 แนวทางการพัฒนาทักษะด้านดิจิทัลของบุคลากรทั้งภาครัฐและเอกชน

2.2 ปัญหาอุปสรรคในการขับเคลื่อนสู่รัฐบาลดิจิทัล

บรรณานุกรม

กลุ่มยุทธศาสตร์และแผนการประชาสัมพันธ์ สำนักโฆษก. (2559). นายกรัฐมนตรีเป็น

ประธานการประชุมคณะกรรมการเตรียมการด้านดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจดิจิทัลและสังคม ครั้งที่ 1/2559. สืบค้นจาก

<http://www.thaigov.go.th/index.php/governmentth1/item/99971-id99971>, สืบค้นเมื่อ 22 พฤศจิกายน 2565

ราชกิจจานุเบกษา. (2562). พระราชบัญญัติการบริหารงานและการให้บริการภาครัฐผ่านระบบดิจิทัล พ.ศ. 2562. ค้นหาเมื่อวันที่ 20 พฤศจิกายน 2565. จาก:

<https://www.dga.or.th/wp-content/uploads/2021/02/5.pdf>.

ศูนย์เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร. (2561). เอกสารโครงการสำนักงานปลัด สำนักนายกรัฐมนตรียุคดิจิทัล (Digital OPM). กรุงเทพมหานคร : สำนักงานปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี.

สำนักงานคณะกรรมการดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2560). **แผนพัฒนารัฐบาลดิจิทัลของประเทศไทย พ.ศ. 2560-2564.** (2560). กรุงเทพฯ: ส่วนนโยบายรัฐบาลอิเล็กทรอนิกส์ ฝ่ายนโยบายและยุทธศาสตร์สำนักงานรัฐบาลอิเล็กทรอนิกส์ (องค์การมหาชน).

สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน. (2565) **สาระสำคัญของแนวทางการพัฒนาบุคลากรภาครัฐ พ.ศ. 2563 – 2565.** สืบค้นจาก <https://www.ocsc.go.th/civilservice>, สืบค้นเมื่อ 22 พฤศจิกายน 2565.

สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา. (2561). **รัฐบาลดิจิทัล.** สืบค้นจาก <https://www.krisdika.go.th/web/psdgksdk/governmentdigital>, สืบค้นเมื่อ 24 พฤศจิกายน 2565.

Bedi, K., Singh, P. J., & Srivastava, S. (2001). **Government @ net: new governance opportunities for India.** New Delhi: Sage Publications.

European Commission (E.C.). (2017). The Digital Economy & Society Index (DESI).

Retrieved from <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/news/digital-economy-and-societyindex-desi-2017>.

Accessed on 22nd November 2022

Gartner, 2016, Mark Williams, Clementine Valayer, **Digital Government Benchmark, Study on Digital Government Transformation**, Final Report, ISA2 action 2016.10: ELISE, European Location Interoperability Solutions for e-Government, European Commission

Marcus, B. (2015). Digital literacy and e-skills: participation in the digital economy.

Melbourne: Innovation & Business Skills Australia.

United Nations Public Administration Network. (2022). **Electronic and mobile government.** Retrieved from <https://publicadministration.un.org/publications/content/unpan.html>, Accessed on 22nd November 2022

การบริหารสถานศึกษาในยุคชีวิตถัดไป School Administration in Next Normal

ณัฐวุฒิ นานาเอล รัตนภิรมย์

พระครูสุจริยวัฒน์ ผศ.ดร.

บทคัดย่อ

หลังจากวิกฤตการณ์การแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 (Coronavirus Disease 2019) หรือที่รู้จักกันในนามของ โควิด-19 (Covid-19) ประกอบกับยุคที่มีเติบโตอย่างรวดเร็วทางด้านเทคโนโลยีและการเปลี่ยนแปลงทางสังคม การศึกษาก็ต้องปรับตัวให้เข้ากับวิถีชีวิตที่กำลังเปลี่ยนไปอย่างไม่หยุดยั้ง กับภาวะ Next Normal หรือ วิถีชีวิตถัดไปที่เต็มไปด้วยความไม่แน่นอน การจัดการศึกษาต้องทำการปรับเปลี่ยนอย่างต่อเนื่อง เพื่อตอบสนองความต้องการของสังคมและก้าวทันการเปลี่ยนแปลงทั้งในด้านเทคโนโลยี และการทำงานของมนุษย์ในอนาคต

บทความนี้จะนำเสนอถึงแนวทางที่สถานศึกษาควรตั้งตัวให้พร้อมสู่ Next Normal โดยเน้นที่เรื่องสำคัญที่สุดก็คือ การปรับใช้รูปแบบการเรียนรู้แบบผสมผสาน (Blended Learning) เพื่อให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์ที่หลากหลายและทันสมัย การใช้เทคโนโลยีในการเรียนรู้เป็นส่วนสำคัญที่จะช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการสอนและการเรียน การนำเสนอแนวคิดและกระบวนการทางดิจิทัลในการเรียนการสอน เพื่อสร้างประสบการณ์การเรียนรู้ที่น่าสนใจและมีประสิทธิภาพ การเปลี่ยนแปลงในแนวทางการบริหารโรงเรียนเพื่อให้เข้ากับสถานการณ์และบริบทในยุค Next Normal เป็นแนวทางที่จำเป็น เพื่อให้สถานศึกษาก้าวทันการเปลี่ยนแปลงทั้งในด้านการสื่อสาร, การสร้างวัฒนธรรมการเรียนรู้, และการให้ความสำคัญในการพัฒนาทักษะและการเตรียมความพร้อมของบุคลากร

การที่สถานศึกษามีการนำเสนอแนวคิดและนวัตกรรมทางดิจิทัล เป็นส่วนสำคัญที่จะผลักดันนักเรียนและบุคลากรทางการศึกษาในการทำงานในยุคที่ทุกอย่างถูกสร้างขึ้นด้วยเทคโนโลยี นอกจากนี้ การพัฒนาทักษะที่สำคัญในชีวิตวิถีถัดไป เช่น ทักษะการเรียนรู้ทางดิจิทัล และการเป็นผู้นำ จึงเป็นเป้าหมายที่สำคัญในการสร้างบุคลากรที่สามารถรับมือกับทั้งทางด้านอุตสาหกรรมและการเปลี่ยนแปลง

คำสำคัญ การบริหารสถานศึกษา, ยุคชีวิตถัดไป

Abstract

After the widespread outbreak of the Coronavirus Disease 2019 (COVID-19) and during an era of rapid technological growth and societal transformations, education must adapt to the changing way of life continuously. In the face of the Next Normal, a lifestyle filled with uncertainty, educational management needs to undergo constant adjustments to meet societal demands and keep pace with changes in both technology and the future roles of individuals.

This article presents strategies that educational institutions should adopt to prepare for the Next Normal, with a focus on the most critical aspect—embracing Blended Learning. This approach ensures that learners experience diversity and contemporaneity in their education. Leveraging technology in learning is crucial to enhance teaching and learning effectiveness. The introduction of digital concepts and processes in teaching aims to create engaging and efficient learning experiences.

The shift in the paradigm of school management is essential to align with the circumstances and context of the Next Normal. This involves adapting to changes in communication, fostering a culture of learning, and prioritizing the development of skills and preparedness of educational personnel.

The introduction of digital concepts and innovations in education is pivotal to propel students and educational personnel to function effectively in a tech-driven era. Furthermore, the development of crucial life skills for the future, such as digital literacy and leadership, is a primary goal in creating a workforce capable of navigating both industrial and transformative changes.

Keyword: School administration, Next Normal

1. ยุคชีวิตถัดไป (Next Normal)

หลังจากที่วิกฤตการณ์การแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 (Coronavirus Disease 2019) หรือที่รู้จักกันในนามของ โควิด-19 (Covid-19) ชีวิตของคนในสังคมก็เริ่มกลับมาสู่สภาพปรกติ แต่เป็นสภาพที่เรียกว่าความปรกติใหม่ (New Normal) หลากหลายกิจกรรมในการดำเนินชีวิตประจำวันได้เปลี่ยนรูปแบบไป ภายใต้มาตรการ DMHTT ที่ย่อมาจาก Distancing (อยู่ห่างไว้) Mask wearing (ใส่มาสก์กัน) Hand washing (หมั่นล้างมือ) Testing (ตรวจให้ไว) ThaiChana (ใช้ไทยชนะ และหมอชนะ) (กองบริหารสุขภาพจิต, 2564) คนในสังคมใส่ใจเรื่องสุขภาพ และสุขภาพะมากขึ้น จากสภาพดังกล่าวนี้ เมื่อสังคมดำรงชีวิตคุ้นชินกับแนวชีวิตปรกติใหม่แล้ว วิธีชีวิตถัดไป หรือ Next Normal ก็ถือเป็นสิ่งที่ต่อที่คนในสังคมจะถือเป็นแนวทางในการใช้ชีวิตต่อไป

1.1 ความหมายของยุคชีวิตถัดไป (Definitions of Next Normal)

Walk me.com (2022) ได้กล่าวถึง ยุคชีวิตถัดไป (Next Normal) ว่า The Next Normal เป็นคำที่ McKinsey บัญญัติขึ้นตามสมมติฐานที่ว่าจะมีสิ่งที่เกิดขึ้นก่อนและและสิ่งที่เกิดขึ้นหลังจากสถานการณ์โควิด-19 นั่นก็คือช่วงเวลาก่อนโควิด-19 และ ชีวิตใหม่ (New Normal) จะทำให้เกิดในยุคหลังไวรัส ที่เรียกว่า ชีวิตถัดไป (The Next Normal)

เสกสรรค์ พันธบุญมี (ม.ป.ป) กล่าวว่า Next Normal หรือ ชีวิตวิถีถัดไป คือ การใช้ชีวิตในรูปแบบใหม่ของประชาชนทุกเพศทุกวัย หลังจากที่ได้ปรับตัวกับสถานการณ์โควิด 19 เพื่อความอยู่รอด จนเกิดความคุ้นชิน ทั้งวิถีคิด วิถีเรียนรู้ วิถีสื่อสาร และวิถีปฏิบัติ ซึ่งจะเปลี่ยนแปลงไปตามบริบททางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป

Tisco Advisory (2565) กล่าวว่า Next Normal หรือ ชีวิตวิถีถัดไป คือ การใช้ชีวิตในรูปแบบใหม่ของคนในสังคมทุกช่วงวัย หลังจากที่ได้ปรับตัวกับสถานการณ์โควิด 19 จนคุ้นชิน ทั้งในเรื่องการสื่อสาร การคิดและเรียนรู้ต่างๆรอบตัว

จากความหมายนานาทัศนะสรุปได้ว่า ชีวิตวิถีถัดไป (Next Normal) คือการใช้ชีวิตในรูปแบบใหม่ของคนในสังคมทุกเพศทุกวัยหลังจากที่ได้ปรับตัวกับสถานการณ์โควิด 19 จนเกิดความคุ้นชิน ทั้งวิถีการคิด วิถีการเรียนรู้ วิถีการสื่อสาร และวิถีการปฏิบัติตน ซึ่งจะเปลี่ยนแปลงไปตามบริบททางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป ไม่เว้นแม้กระทั่งเรื่องของการศึกษา

1.2 ลักษณะของยุคชีวิตถัดไป (Characteristics of Next Normal)

เสกสรรค์ พันธบุณย์ (ม.ป.ป) กล่าวถึงเทรนด์การใช้ชีวิตแบบ Next Normal ดังนี้

Stay-at-Home Economy สถานการณ์โควิด 19 ส่งผลให้วิถีการดำเนินชีวิตของผู้คนทั่วโลกเปลี่ยนไป บ้านจึงไม่ได้เป็นแค่ที่อยู่อาศัย แต่ยังกลายเป็นที่ทำงาน ห้องประชุม ห้องออกกำลังกาย หรือโรงภาพยนตร์ ซึ่งกิจกรรมต่างๆ เหล่านี้ สามารถใช้งานผ่านแพลตฟอร์มออนไลน์ได้อย่างสะดวกสบาย เทรนด์ดังกล่าวก่อให้เกิดรูปแบบเศรษฐกิจที่เรียกว่า Stay-at-Home Economy เช่น การพบปะสังสรรค์ผ่านแอปพลิเคชัน การทำธุรกิจ e-commerce การบริการจัดส่งอาหารถึงบ้าน และการเลือกซื้อสินค้าผ่านประสบการณ์เสมือนจริง (Virtual Reality)

Touchless Society การดำเนินชีวิตในโลกยุค Next Normal จะมุ่งเน้นเรื่องความปลอดภัยและสุขอนามัยเป็นสำคัญ เทคโนโลยีจึงถูกพัฒนาขึ้นมาเพื่อลดการสัมผัส ยกตัวอย่างเช่น ระบบการจัดส่งสินค้าแบบ Non-Contact Delivery ระบบประตูอัตโนมัติในพื้นที่สาธารณะ รูปแบบการจ่ายเงินแบบ E-Payment รวมทั้งการออกแบบพื้นที่ธุรกิจที่สามารถให้บริการลูกค้าแบบปราศจากการสัมผัสใดๆ แต่จะใช้เทคโนโลยีการสั่งงานด้วยเสียง (Voice Recognition) หรือจำลองโลกเสมือนจริง (Augmented Reality) แทน

Regenerative Organic ประเด็นเรื่องความปลอดภัยและผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมถือเป็นหัวใจสำคัญของโลกยุค Next Normal ดังนั้น เทรนด์หนึ่งที่จะฉายภาพชัดขึ้นเรื่อยๆ คือ มาตรฐานสินค้าเกษตรที่เรียกว่า Regenerative Organic ซึ่งไม่เพียงต้องปลอดสารพิษและปราศจากการใช้เคมีภัณฑ์จัดแปลงเท่านั้น แต่ยังครอบคลุมถึงมาตรฐาน คุณภาพดิน การคุ้มครองสัตว์ คุณภาพชีวิตเกษตรกร ความยุติธรรมด้านค่าแรง รวมถึงระบบฟาร์มที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมและชุมชน

Tisco Advisory (2565) กล่าวถึง ลักษณะ ของ Next normal ดังนี้

1. สังคมไร้การสัมผัส (Touchless Society)
2. สุขภาพดีบนการใช้ชีวิตในแบบที่ชอบ (Lifestyle Healthcare)
3. บ้านอัจฉริยะ สะดวก ปลอดภัย ตอบโจทย์การใช้ชีวิต (Smart Home

Ecosystem)

4. การทำงานได้ทุกที่ ทุกเวลา ไม่มีขีดจำกัดด้านสถานที่ (Hybrid Workplace)
5. เครื่องมือดิจิทัลผู้ช่วยคู่ใจในโลกการทำงานยุคใหม่ (Tools, not Who)
6. สุขภาพดี จากเทคโนโลยีที่สวมใส่ (Wearable Devices)
7. หนึ่งคนหลายบทบาทหลากหลายอาชีพ (Multi-Role)
8. อีสรภาพทางการเงิน วางแผนก่อน วยไหนก็สร้างได้ (Financial Planning)
9. กระชับทุกความสัมพันธ์ให้ไกลผ่านหน้าจอ (Screen to Screen Meetings)
10. นวัตกรรมยานยนต์ไฟฟ้า เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม (Fully Electric Car / Plug-in Hybrid)
11. หุ่นยนต์ผู้ช่วยสำหรับยุค Aging Society (Care Robots)
12. เทคโนโลยีสีเขียว เพื่อโลก เพื่อคุณ (Smart is the New Green)

อังสนา ทรัพย์สิน (2565) กล่าวถึง Next Normal ทางการศึกษา ดังนี้

1. เด็ก ๆ ยังคงเป็นศูนย์กลาง ระบบการศึกษาที่ปรับมาสู่ยุคใหม่นั้น เด็กเองยังคงเป็นศูนย์กลางเหมือนเดิม สิ่งที่เพิ่มเติมขึ้นคือ สนับสนุนให้พวกเขาได้เรียนรู้ตามจริตของตนเอง เป็นการเรียนเฉพาะตัว เพราะเด็กแต่ละคนมีความชอบ มีความสนใจมีความรู้ที่แตกต่างกัน เราจะเห็นว่าการศึกษานี้ให้ความสำคัญกับการเรียนรู้อย่างเข้าใจมากกว่าการท่องจำ เน้นการพัฒนาทักษะความคิดสร้างสรรค์ เสริมสร้างพลังจินตนาการ และความคิดริเริ่ม ซึ่งพวกเขาต้องเรียนรู้สร้างประสบการณ์ทักษะต่าง ๆ ได้ด้วยตนเอง และต้องเรียนรู้ไปตลอดชีวิต

2. สร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ที่บ้าน เรียนรู้การเรียนรู้ไปพร้อมกับเด็กๆ ศูนย์การเรียนรู้ที่บ้านช่วยให้เกิดการเรียนรู้ได้ตลอดชีวิตไม่มีที่สิ้นสุด ไม่เพียงแต่เด็ก ๆ จะพัฒนาตัวเอง ตัวผู้ปกครองเองก็ได้พัฒนาเติบโต ยังถือเป็นการเชื่อมความสัมพันธ์ในครอบครัวให้เข้มแข็ง จัดแบ่งเวลาให้เหมาะสม ปรับปรุงเนื้อหาการเรียนกิจกรรมต่าง ๆ ให้เป็นเรื่องของทักษะชีวิตที่ใช้ได้จริง ฝึกทักษะการแก้ไขปัญหา พัฒนาทักษะด้านอารมณ์ ศิลธรรม จริยธรรม รวมถึงการดูแลสุขภาพอนามัย การออกกำลังกาย การเล่นกีฬาถือเป็นกิจกรรมสำคัญของทุกคนในครอบครัว

3. การประเมินผลการศึกษาวิถีใหม่ สมุดบันทึกรายงานการเรียนรู้ของเด็ก การประเมินผลตามแนวทางของการศึกษาวิถีใหม่นั้น เน้นที่让孩子 ๆ เข้าใจการเรียนรู้เป็นสำคัญ มากกว่าผลคะแนน สมุดบันทึกการเรียนรู้จึงมีความจำเป็นอย่างมาก เพื่อช่วยติดตามพฤติกรรมการเรียนรู้ของเด็กว่าขยันเรียนมากน้อยแค่ไหน ถนัดหรืออ่อนในวิชาเรียนหรือทักษะด้านใด คุณอาจบันทึกไว้ดูการพัฒนาทางการศึกษาของลูก หรือคุณอาจ让孩子 ๆ บันทึกเองเพื่อผ่อนคลายเหนื่อย ให้ถือเป็นกิจกรรมสำคัญ เป็นหน้าที่ที่เด็ก ๆ จะดูแลตัวเอง เพราะตัวเขาย่อมเข้าใจตัวเองได้ดีกว่ามากกว่าผู้สังเกตการณ์อย่างคุณพ่อคุณแม่ปกครองหรือคุณครู

4. ติดต่อประสานงานกับคุณครูที่โรงเรียนอย่างใกล้ชิด นอกจากเราจะได้อัปเดตความรู้ให้ทันกับเด็ก ๆ แล้ว เรายังจะได้เป็นครู เป็นที่ปรึกษาเป็นผู้แนะนำข้อมูลที่เกี่ยวข้องกันอยู่ที่บ้าน เด็ก ๆ จะได้ไม่มองไม่มาแย้งว่าที่โรงเรียนสอนอย่างหนึ่งที่บ้านสอนอย่างหนึ่ง ให้หลักสูตรการเรียนการทำกิจกรรมที่บ้านไปในทิศทางเดียวกัน แต่อย่างไรก็ตามเราอาจจัดสรรวิชาเรียนให้ต่างกันได้ โดยเราดูที่ตัวเด็กเป็นสำคัญ ความรู้ ทักษะที่เด็ก ๆ ของเรากลั่นขบหรือยังอ่อน เราก็สามารถเพิ่มความรู้ สร้างทักษะให้พวกเขามีจุดแข็งฝึกหัดการวิเคราะห์ การแก้ปัญหาต่าง ๆ ให้เพิ่มมากขึ้น

5. สนับสนุนเด็ก ๆ ให้เข้าร่วมศูนย์การเรียนรู้ชุมชน การ让孩子เรียนรู้ถึงความสำคัญของชุมชนนั้น นอกเหนือจากการเรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ ยังช่วยฝึกให้เด็ก ๆ เป็นคนใจกว้าง เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เรียนรู้เรื่องใจเขาใจเรา มีจิตเป็นสาธารณะ บำเพ็ญประโยชน์ให้กับผู้อื่น ฝึกอ่อนน้อมถ่อมตนวางตัวเรียบง่ายเข้ากับคนได้ทุกวัย ฝึกทักษะการทำงานเป็นทีม การใช้ชีวิตอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคม ทั้งยังฝึกให้เด็ก ๆ ได้เรียนรู้ถึงการวิเคราะห์ผู้อื่น ๆ รู้สึกมีคุณค่าในตนเองมากยิ่งขึ้น เรียนรู้ถึงการจัดการปัญหาอุปสรรคต่างๆ ที่ซับซ้อนมากขึ้นจากในบ้านในโรงเรียน ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนของแต่ละจังหวัดนั้นมีอยู่แล้ว ซึ่งสามารถเข้าร่วมได้ทั้งเด็กและตัวคุณเอง นำองค์ความรู้จากในศูนย์มาต่อยอด หรือปรับเสริมเสริมพัฒนาศูนย์การเรียนรู้ในบ้านได้อีกทางหนึ่ง การเสริมการเรียนรู้ตามสถานที่ต่าง ๆ ช่วยให้เด็ก ๆ ไม่จำเจ เบื่อหน่ายกับการเรียน ไม่ผูกติดกับเครื่องมือมากเกินไป พวกเขาจะได้เรียนรู้จากสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ วิทยาศาสตร์ อย่างห้องสมุด พิพิธภัณฑ์ ห้องฟาร์มจำลอง รวมถึงการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมตามจังหวัดต่าง ๆ

6. ฝังชิพให้เด็ก ๆ รักการเรียนรู้ไม่มีวันสิ้นสุด

การฝังชิพในจุดเล็ก ๆ สร้างเพาะบ่มเมล็ดพันธุ์สิ่งดี ๆ ให้กับเด็ก ๆ นั้นช่วยให้ครอบครัวแข็งแรง ทุกคนในครอบครัวต่างช่วยส่งเสริมพัฒนาตนเองให้แสวงหาความรู้ใหม่ ๆ อยู่เสมอ “วงจรแห่งการเรียนรู้” อันเป็นหัวใจสำคัญของการการริเริ่มการเปลี่ยนแปลงนั้นมีอยู่ตลอดเวลา ทุกคนเป็นครูและผู้เรียน สังคมแห่งการเรียนรู้เกิดได้ตลอดชีวิตไม่มีที่สิ้นสุดไม่เพียงแต่เด็ก ๆ ตัวเราเองก็เช่นกัน ตัวผู้ปกครองเองก็ได้พัฒนาเติบโต ประสบการณ์ที่หลากหลายและใช้ความรู้และทักษะความสามารถในการปฏิบัติหน้าที่ให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด ต่อตนเอง ครอบครัว ชุมชน และขยายออกไปสู่สังคม

Westover (2021) กล่าวถึง ลักษณะของ Next normal ในด้านการศึกษาไว้ 6 ด้านดังนี้

1. เผชิญหน้าปัญหาและเร่งแก้ไข (Resolve) ความท้าทายเร่งด่วนที่ระบบโรงเรียนต้องเผชิญคือการบำรุงรักษาบริการด้านโภชนาการของนักเรียน การเข้าถึงทรัพยากร การเรียนการสอนเพื่อเพิ่มคุณค่าในการเรียนรู้ การสื่อสารที่มีประสิทธิภาพกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และบริการที่สำคัญสำหรับความเป็นอยู่ที่ดีของนักเรียน

2. ความยืดหยุ่น (Resilience) สำหรับผู้นำต้องต้องมีความยืดหยุ่นในการบริหารงาน รวมถึงกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในองค์กร

3. การย้อนกลับ (Return) หลัก 6 ข้อที่สามารถใช้เป็นแนวทางสำหรับไซต์โรงเรียนเพื่อสร้างการเชื่อมโยงการสอนและพัฒนาความแม่นยำของการสอนเพื่อให้บรรลุการเติบโตที่เท่าเทียมกันในการเรียนรู้ของนักเรียน 1. ลำดับความสำคัญทั่วทั้งโรงเรียนสำหรับการเรียนรู้ของนักเรียนคืออะไร 2. การวัดความก้าวหน้าหรือการเติบโตของนักเรียน จะกำหนดความสำเร็จของเราได้อย่างไร 3. ตัวบ่งชี้ความสำเร็จของนักเรียนคนใด (ทักษะทางปัญญาและการประยุกต์ใช้แนวคิด) ที่จะแจ้งการออกแบบงานของนักเรียนและความก้าวหน้าในการเรียนรู้ได้ดีที่สุด 4. แนวทางการสอนที่ให้ผลตอบแทนสูงข้อใดจะมีผลกระทบต่อการเรียนรู้ของนักเรียนมากที่สุด 5. หลักฐานการเรียนรู้จะแจ้งทั้งผลตอบรับของนักเรียนอย่างทันทั่วทั้งปีและการปรับเปลี่ยนการสนับสนุนการเรียนรู้ของนักเรียนอย่างไร 6. กรอบเวลาใดควรเป็นแนวทางในความพยายามร่วมกันของเราโดยให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการเรียนการสอนระยะสั้นและปรับปรุงแนวทางการสอนและการเรียนรู้

4. จินตนาการใหม่ (Reimagination)

5. การเพาะเลี้ยงใหม่ (Reculturing)

ในการปรับปรุงวัฒนธรรมโรงเรียนใน ภาวะปกติถัดไปนี้

1. ส่งเสริมกรอบความคิดในการสอบถาม และกระบวนการที่มีโครงสร้างร่วมกัน เพื่อระบุปัญหาของการปฏิบัติการเอาชนะความท้าทายทั่วไป และแบ่งปันแนวทางปฏิบัติที่ดีที่สุด

2. สร้างความชัดเจนในการมุ่งเน้นโดยร่วมออกแบบแผนปฏิบัติการระยะสั้น พร้อมกลยุทธ์ที่ชัดเจนเพื่อสนับสนุนนักเรียนทุกคนด้วยการสอนและการเรียนรู้ที่มีคุณภาพสูง

3. ปลุกฝังความเป็นผู้นำร่วมกันโดยการสร้างแบบจำลองและเสริมสร้างวิถี การทำหน้าที่เป็นผู้นำหลักที่พัฒนาขีดความสามารถของทีมในการร่วมเป็นผู้นำในการปรับปรุงความพยายาม

4. พัฒนาความเชี่ยวชาญร่วมกันโดยมีส่วนร่วมในกระบวนการสอบถามการทำงานร่วมกันที่แข็งแกร่ง ซึ่งมุ่งเน้นที่การสร้างการเชื่อมโยงการเรียนการสอนและความแม่นยำของการสอนเพื่อให้แน่ใจว่านักเรียนทุกคน ประสบความสำเร็จกับการทำงานการเรียนรู้ที่เข้มงวดและซับซ้อน

5. มีส่วนร่วมในการปรับปรุงอย่างต่อเนื่องโดย การกำหนดการ เติบโตที่ต้องการในการเรียนรู้ของนักเรียน ค้นหาหลักฐานเพื่อทราบผลกระทบต่อ ความก้าวหน้า ในการเรียนรู้ของนักเรียนและปรับแนวทางปฏิบัติและ การสนับสนุนการเรียนการสอนเพื่อตอบสนองความต้องการการเรียนรู้ของนักเรียนทุกคน

สรุป ลักษณะของยุคชีวิตถัดไปตามทัศนะของ เสกสันต์ พันธุ์บุญมี (ม.ป.ป) Tisco Advisory (2565) อังสนา ทรัพย์สิน (2565) และ Westover (2021) ได้แก่ บ้านอัจฉริยะ สะดวก ปลอดภัย ตอบโจทย์การใช้ชีวิต (Smart Home Ecosystem) สังคมไร้การสัมผัส (Touchless Society) สังคมแห่งความปลอดภัยและผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม (Regenerative Organic) สุขภาพดีบนการใช้ชีวิตในแบบที่ชอบ (Lifestyle Healthcare) ทำงานได้ทุกที่ ทุกเวลา ไม่มีขีดจำกัดด้านสถานที่ (Hybrid Workplace) เครื่องมือดิจิทัล ผู้ช่วยคู่ใจในโลกการทำงานยุคใหม่ (Tools, not Who) สุขภาพดี จากเทคโนโลยีที่สวมใส่ (Wearable Devices) หนึ่งคนหลายบทบาทหลากหลายอาชีพ (Multi-Role) อีสรภาพทางการเงิน วางแผนก่อน วัยไหนก็สร้างได้ (Financial Planning) กระชับทุกความสัมพันธ์ให้ใกล้ชิดผ่าน

หน้าจอ (Screen to Screen Meetings) นวัตกรรมยานยนต์ไฟฟ้า เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม (Fully Electric Car / Plug-in Hybrid) หุ่นยนต์ผู้ช่วยสำหรับยุค Aging Society (Care Robots) เทคโนโลยีสีเขียว เพื่อโลก เพื่อคุณ (Smart is the New Green) การศึกษาที่เด็ก ๆ ยังคงเป็นศูนย์กลาง การสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ที่บ้าน การประเมินผลการศึกษาวิถีใหม่ การติดต่อประสานงานกับคุณครูที่โรงเรียนอย่างใกล้ชิด การสนับสนุนเด็ก ๆ ให้เข้าร่วมศูนย์การเรียนรู้ชุมชน การฝึกชิพให้เด็ก ๆ รักการเรียนรู้ไม่มีวันสิ้นสุด การเผชิญหน้าปัญหาและเร่งแก้ไข (Resolve) ความยืดหยุ่น (Resilience) การคำนึงถึงการย้อนกลับ (Return) การมีจินตนาการใหม่ (Reimagination) และการเพาะเลี้ยงใหม่ (Reculturing)

2. การบริหารการศึกษา (School Administration)

2.1 ความหมายของการบริหารการศึกษา (Definitions of Educational Administration)

วิโรจน์ สารัตนะ (2565) กล่าวว่า เป็นกระบวนการเพื่อการปฏิบัติให้บรรลุผลในวัตถุประสงค์ที่คาดหวังเกี่ยวกับการ ระดมความพยายามของทรัพยากรบุคคลเข้ากับทรัพยากรวัสดุเพื่อให้มีอิทธิพลต่อการเสริมสร้างคุณภาพการสอนและการเรียนรู้ที่จะส่งผลต่อเนื่องถึงคุณภาพของผู้เรียน

พระครูสุธีจริยวัฒน์ (สาคร ชิตงกโร ภักตินอก) (2561) กล่าวว่า ศาสตร์และศิลปะในการดำเนินการจัดการศึกษาอย่างเป็นระบบมีประสิทธิภาพโดยกลุ่มบุคคลที่เกี่ยวข้องร่วมมือกันเพื่อพัฒนาสามชิกของสังคมให้เจริญงอกงาม มีคุณภาพ มีความรู้มีทักษะความสามารถ และเป็นคนดีของสังคมด้วยกระบวนการบริหารที่สอดคล้องและเหมาะสมเพื่อให้บรรลุผลสำเร็จอย่างมีประสิทธิภาพในเป้าหมายการศึกษาที่ตั้งไว้

Kashyap, D. (n.d). กล่าวว่า การบริหารการศึกษาคือเป็นกระบวนการบูรณาการทรัพยากรบุคคลและวัสดุที่ เหมาะสมที่มีให้และมีประสิทธิผลเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของหลักสูตรของสถาบันการศึกษา

The Indeed Editorial Team (2023) กล่าวว่า กระบวนการบริหารทรัพยากร การสื่อสาร และงานที่เกี่ยวข้องกับการบริหารระบบโรงเรียน การบริหารการศึกษามุ่งเน้นไปที่การวางแผน จัดระเบียบ ประสานงาน กำกับ ควบคุม และประเมินผล การปฏิบัติงานของนักเรียน โดยหลักแล้วเกี่ยวข้องกับการเป็นผู้นำในการศึกษาของผู้เรียน

การดำเนินการประเมินสำหรับผู้เรียน การพัฒนาหลักสูตร และการจัดการทรัพยากรของสถาบันการศึกษาเพื่อให้บรรลุเป้าหมายของผู้เรียน

จากทัศนะต่างๆ ที่กล่าวมานี้สรุปได้ว่า ความหมายของการบริหารการศึกษา คือ กระบวนการทำงานของกลุ่มบุคลากรทางการศึกษาดำเนินกิจกรรมของสถานศึกษาเพื่อพัฒนาการศึกษาให้ผู้เรียนหรือสมาชิกในสังคมได้รับประโยชน์ทั้งด้านคุณภาพการสอน คุณภาพของผู้เรียน ด้านความรู้ ความคิด ความสามารถ และเป็นคนดีโดยการจัดการทรัพยากรบุคคลและทรัพยากรวัสดุให้เกิดประโยชน์เพื่อบรรลุตามเป้าหมายของหลักสูตรที่ตั้งไว้

2.2 ขอบข่ายการบริหารการศึกษา (Scopes of Educational Administration)

Thaischool (ม.ป.ป.) กล่าวถึง ภาระหน้าที่การบริหารงานในโรงเรียน 4 ฝ่ายตามกฎหมายซึ่งกำหนดหลักเกณฑ์และวิธีการกระจายอำนาจการบริหารและการจัดการศึกษา พ.ศ. 2550 อาศัยอำนาจตามความในมาตรา 5 และมาตรา 39 วรรคสองแห่งพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 (ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติฉบับที่ 2 พ.ศ.2545) รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการออกกฎกระทรวงไว้ ดังต่อไปนี้

1. ด้านการบริหารงานวิชาการ มีภาระหน้าที่ 17 อย่างด้วยกัน คือ 1) การพัฒนาหรือการดำเนินการเกี่ยวกับการให้ความเห็นการพัฒนาสาระหลักสูตรท้องถิ่น 2) การวางแผนงานด้านวิชาการ 3) การจัดการเรียนการสอนในสถานศึกษา 4) การพัฒนาหลักสูตรของสถานศึกษา 5) การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ 6) การวัดผล ประเมินผล และดำเนินการเทียบโอนผลการเรียน 7) การวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาในสถานศึกษา 8) การพัฒนาและส่งเสริมให้มีแหล่งเรียนรู้ 9) การนิเทศการศึกษา 10) การแนะแนว 11) การพัฒนาระบบประกันคุณภาพภายในและมาตรฐานการศึกษา 12) การส่งเสริมชุมชนให้มีความเข้มแข็งทางวิชาการ 13) การประสานความร่วมมือในการพัฒนาวิชาการกับสถานศึกษาและองค์กรอื่น 14) การส่งเสริมและสนับสนุนงานวิชาการแก่บุคคล ครอบครัว องค์กร หน่วยงานสถานประกอบการ และสถาบันอื่นที่จัดการศึกษา 15) การจัดทำระเบียบและแนวปฏิบัติเกี่ยวกับงานด้านวิชาการของสถานศึกษา 16) การคัดเลือกหนังสือแบบเรียนเพื่อใช้ในสถานศึกษา 17) การพัฒนาและใช้สื่อเทคโนโลยีเพื่อการศึกษา

2. ด้านการบริหารงานงบประมาณ มีภาระหน้าที่ 22 อย่างด้วยกัน คือ 1) การจัดทำแผนงบประมาณและค ขอตั้งงบประมาณเพื่อเสนอต่อปลัดกระทรวงศึกษาธิการ หรือเลขาธิการคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน แล้วแต่กรณี 2) การจัดทำแผนปฏิบัติการ ใช้จ่ายเงินตามที่ได้รับจัดสรรงบประมาณจากสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยตรง 3) การอนุมัติการใช้จ่ายงบประมาณที่ได้รับจัดสรร 4) การขอโอนและการขอเปลี่ยนแปลงงบประมาณ 5) การรายงานผลการเบิกจ่ายงบประมาณ 6) การตรวจสอบติดตามและรายงานการใช้งบประมาณ 7) การตรวจสอบติดตามและรายงานการใช้จ่ายผลผลิตจากงบประมาณ 8) การระดมทรัพยากรและการลงทุนเพื่อการศึกษา 9) การปฏิบัติงานอื่นใดตามที่ได้รับมอบหมายเกี่ยวกับกองทุนเพื่อการศึกษา 10) การบริหารจัดการทรัพยากรเพื่อการศึกษา 11) การวางแผนพัสดุ 12) การกำหนดรูปแบบรายการ หรือคุณลักษณะเฉพาะของครุภัณฑ์ หรือสิ่งก่อสร้างที่ใช้เงินงบประมาณเพื่อเสนอต่อปลัดกระทรวงศึกษาธิการ หรือเลขาธิการคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานแล้วแต่กรณี 13) การพัฒนาระบบข้อมูลและสารสนเทศเพื่อการจัดทำและจัดหาพัสดุ 14) การจัดหาพัสดุ 15) การควบคุมดูแลบำรุงรักษาและจำหน่ายพัสดุ 16) การจัดหาผลประโยชน์จากทรัพย์สิน 17) การเบิกเงินจากคลัง 18) การรับเงิน การเก็บรักษาเงิน และการจ่ายเงิน 19) การนำเงินส่งคลัง 20) การจัดทำบัญชีการเงิน 21) การจัดทำรายงานทางการเงินและงบการเงิน 22) การจัดทำหรือจัดหาแบบพิมพ์บัญชี ทะเบียน และรายงาน

3. ด้านการบริหารงานบุคคล มีภาระหน้าที่ 20 อย่างด้วยกัน คือ 1) การวางแผนตราบำลึง 2) การจัดสรรอัตรากำลังข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา 3) การสรรหาและบรรจุแต่งตั้ง 4) การเปลี่ยนตำแหน่งให้สูงขึ้น การย้ายข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา 5) การดำเนินการเกี่ยวกับการเลื่อนขั้นเงินเดือน 6) การลาทุกประเภท 7) การประเมินผลการปฏิบัติงาน 8) การดำเนินการทางวินัยและการลงโทษ 9) การสั่งพักราชการ และการสั่งให้ออกจากราชการไว้ก่อน 10) การรายงานการดำเนินการทางวินัยและการลงโทษ 11) การอุทธรณ์และการร้องทุกข์ 12) การออกจากราชการ 13) การจัดระบบและการจัดทำทะเบียนประวัติ 14) การจัดทำบัญชีรายชื่อและให้ความเห็นเกี่ยวกับการเสนอขอพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์ 15) การส่งเสริมการประเมินวิทยฐานะข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา 16) การส่งเสริมและยกย่องเชิดชูเกียรติ 17) การส่งเสริมมาตรฐานวิชาชีพและจรรยาบรรณวิชาชีพ 18) การส่งเสริมวินัย คุณธรรมและจริยธรรมสำหรับ

ข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา 19) การริเริ่มส่งเสริมการขอรับใบอนุญาต 20) การพัฒนาข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา การดำเนินการที่เกี่ยวข้องกับการบริหารงานบุคคลให้เป็นไปตามกฎหมายว่าด้วยการนั้น

4. ด้านการบริหารงานทั่วไป มีภาระหน้าที่ 21 อย่างด้วยกัน คือ 1) การพัฒนาระบบและเครือข่ายข้อมูลสารสนเทศ 2) การประสานงานและพัฒนาเครือข่ายการศึกษา 3) การวางแผนการบริหารงานการศึกษา 4) งานวิจัยเพื่อพัฒนานโยบายและแผน 5) การจัดระบบการบริหารและพัฒนาองค์กร 6) การพัฒนามาตรฐานการปฏิบัติงาน 7) งานเทคโนโลยีเพื่อการศึกษา 8) การดำเนินงานธุรการ 9) การดูแลอาคารสถานที่และสภาพแวดล้อม 10) การจัดทำสำมะโนผู้เรียน 11) การรับนักเรียน 12) การเสนอความเห็นเกี่ยวกับเรื่องการจัดตั้ง ยุบ รวมหรือเลิกสถานศึกษา 13) การประสานการจัดการศึกษาในระบบ นอกระบบและตามอัธยาศัย 14) การระดมทรัพยากรเพื่อการศึกษา 15) การทัศนศึกษา 16) งานกิจการนักเรียน 17) การประชาสัมพันธ์งานการศึกษา 18) การส่งเสริมสนับสนุนและประสานการจัดการศึกษาของบุคคล ชุมชน องค์กร หน่วยงานและสถาบันสังคมอื่นที่จัดการศึกษา 19) งานประสานราชการกับส่วนภูมิภาคและส่วนท้องถิ่น การรายงานผลการปฏิบัติงาน 20) การจัดระบบการควบคุมภายในหน่วยงาน 21) แนวทางการจัดกิจกรรมเพื่อปรับเปลี่ยนพฤติกรรมในการลงโทษนักเรียน

ครูเชิยงราย (2016) กล่าวถึง ขอบข่ายและภารกิจของสถานศึกษา ดังนี้ สถานศึกษามีผู้อำนวยการสถานศึกษาเป็นผู้บังคับบัญชาข้าราชการ และรับผิดชอบ การบริหารงานของสถานศึกษาที่มีโครงสร้างการบริหารงานตามกฎหมายที่มีขอบข่ายภารกิจที่กำหนด ซึ่งการแบ่งส่วนราชการภายในสถานศึกษาเป็นไปตามกฎกระทรวงและระเบียบที่คณะกรรมการ เขตพื้นที่การศึกษากำหนด ซึ่งจะแบ่งส่วนราชการเป็นกลุ่ม หรือฝ่าย หรืองาน ตลอดจนกำหนด อำนาจหน้าที่ของแต่ละส่วนราชการ ซึ่งจะต้องครอบคลุมขอบข่ายและภารกิจของสถานศึกษา ที่กระทรวงศึกษาธิการกระจายอำนาจการบริหารและการจัดการศึกษา ทั้งด้านวิชาการ งบประมาณ การบริหารงานบุคคล และการบริหารทั่วไป ซึ่งมีขอบข่ายและภารกิจดังต่อไปนี้

1. งานบริหารวิชาการ มีหน้าที่เกี่ยวกับ การพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ การวัดผลประเมินผลและเทียบโอนผลการเรียน การวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษา การพัฒนาสื่อ นวัตกรรมและเทคโนโลยีทางการศึกษา การพัฒนา

แหล่งเรียนรู้ การนิเทศการศึกษา การแนะแนวการศึกษา การพัฒนาระบบการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา การส่งเสริมความรู้ด้านวิชาการแก่ชุมชน การประสานความร่วมมือในการพัฒนาวิชาการกับสถานศึกษาอื่น และการส่งเสริมและสนับสนุนงานวิชาการแก่บุคคล ครอบครัว องค์กร หน่วยงาน และสถาบันอื่นที่จัดการศึกษา

2. งานบริหารงบประมาณ มีหน้าที่เกี่ยวกับ การจัดทำและเสนอของบประมาณ การจัดสรรงบประมาณ การตรวจสอบติดตามประเมินผลและรายงานผลการใช้เงินและผลการดำเนินงาน การระดมทรัพยากรและการลงทุนเพื่อการศึกษา การบริหารการเงิน การบริหารบัญชี และการบริหารพัสดุและสินทรัพย์

3. งานบริหารงานบุคคล มีหน้าที่เกี่ยวกับ การวางแผนอัตรากำลังและกำหนดตำแหน่ง การสรรหาและการบรรจุแต่งตั้ง การเสริมสร้างประสิทธิภาพในการปฏิบัติราชการ วินัยและการรักษาวินัย การออกจากราชการ

4. งานบริหารทั่วไป มีหน้าที่เกี่ยวกับ การดำเนินงานธุรการ งานเลขานุการ คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน งานพัฒนาระบบและเครือข่ายข้อมูลสารสนเทศ การประสานและพัฒนาเครือข่ายการศึกษา การจัดระบบการบริหารและพัฒนาองค์กร งานเทคโนโลยีสารสนเทศ การส่งเสริมสนับสนุนด้านวิชาการงบประมาณบุคลากรและบริหารทั่วไป การจัดสถานที่และสภาพแวดล้อม การจัดทำสำมะโนผู้เรียน การรับนักเรียน การส่งเสริมและประสานงานการศึกษาในระบบ นอกระบบ และตามอัธยาศัย การระดมทรัพยากรเพื่อการศึกษา งานส่งเสริมงานกิจการนักเรียน การประชาสัมพันธ์งานการศึกษา การส่งเสริม สนับสนุน และประสานงานการศึกษาของบุคคล ชุมชน องค์กร หน่วยงานและสถาบัน สังคมอื่นที่จัดการศึกษา งานประสานราชการกับเขตพื้นที่การศึกษาและหน่วยงานอื่น การจัดระบบการควบคุมภายในหน่วยงาน งานบริการสาธารณะ และงานที่ไม่ได้ระบุไว้ในงานอื่น

Indeed (2023) ได้กล่าวถึง 16 ขอบข่ายการบริหารการศึกษาต่อไปนี้เป็นรายการขอบข่ายทั่วไปของการบริหารการศึกษา โดยมีคำอธิบายของแต่ละรายการดังนี้ 1. การตัดสินใจทางการเงิน (Making financial decisions) 2. การให้คำแนะนำครู (Providing direction to teachers) 3. การประเมินนักเรียน (Assessing students) 4. กำกับดูแลบุคลากร (Supervising staff) 5. การออกแบบหลักสูตร (Designing curriculum) 6. การทำวิจัย (Conducting research) 7. การให้คำแนะนำ (Providing instructions) 8. การ

ให้บริการแก่นักศึกษา (Providing services to students) 9. การรักษาแรงงานสัมพันธ์ (Maintaining labour relations) 10. การแก้ไขปัญหาทางกฎหมาย (Solving legal issues) 11. การจัดการสิ่งอำนวยความสะดวก (Managing facilities) 12. การสร้างแผนเชิงกลยุทธ์ (Creating strategic plans) 13. มุ่งเน้นการนำเทคโนโลยีไปใช้ (Focusing on implementing technology) 14. การตั้งงบประมาณ (Setting budgets) 15. การรักษาความร่วมมือกับสังคม (Maintaining cooperation with the society) 16. จัดให้มีสิ่งอำนวยความสะดวกทางกายภาพอย่างเพียงพอ (Providing adequate physical facilities)

จากขอบข่ายดังกล่าวสามารถสรุปได้ว่า การบริหารการศึกษานั้นประกอบด้วย ขอบข่ายที่สำคัญในการดำเนินงาน อันได้แก่ การบริหารงานวิชาการ การบริหารงานงบประมาณ การบริหารงานบุคคล และการบริหารงานทั่วไป ซึ่งภาระหน้าที่ของขอบข่ายการบริหารการศึกษานี้จะครอบคลุมงานต่างๆ อาทิเช่น การตั้งงบประมาณ การตัดสินใจทางการเงินและเรื่องอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง การออกแบบหลักสูตร จัดการสิ่งอำนวยความสะดวกให้แก่ครูและนักเรียน รวมถึงการนำเทคโนโลยีไปใช้ในการจัดการเรียนการสอน หรือการทำงาน ทั้งนี้ มีการให้บริการแก่ผู้เรียน รวมถึงการดูแลบุคลากร และมีการประเมินผลกำกับติดตาม เพื่อให้องค์กรและบุคลากรในองค์กรพัฒนาก้าวหน้าเพื่อเป้าหมายของการศึกษาก็คือพัฒนาผู้เรียนให้เป็นผู้ที่มีความรู้และคุณภาพ พร้อมทั้งจะเป็นพลเมืองที่ดีของประเทศสืบไป

2.3 หลักการบริหารการศึกษา (Principles of Educational Administration)

Yadev (2022) กล่าวถึง หลักการบริหารการศึกษา (Principles of Educational Administration) ดังนี้ 1. หลักการแบ่งปัน (Principles of Sharing) 2. หลักการแห่งเสรีภาพ (Principles of Freedom) 3. หลักการแห่งความเท่าเทียมกัน (Principle of Equality) 4. หลักการความร่วมมือ (Principle of Cooperation) 5. หลักการยุติธรรม (Principles of Justice) 6. หลักการวางแผน (Principle of Planning) 7. หลักการวิจัย (Principle of Research) 8. หลักการประเมินผล (Principle of Evaluation) 9. หลักการของความยืดหยุ่น (Principle of Flexibility) 10. หลักการของพลวัต (Principle of Dynamism) 11. หลักการเป็นผู้นำ (Principle of Leadership) 12. หลักการการมีส่วนร่วม (Principle of Participation) 13. หลักการของความสามารถ (Principle of Competency)

Kashyap (n.d.) กล่าวถึง หลักการบริหารการศึกษา (Principles of Educational Administration) ดังนี้ 1. ประชาธิปไตยแบบมีโครงสร้าง (Structural Democracy) 2. ประชาธิปไตยแบบปฏิบัติการ (Operational Democracy) 3. ความยุติธรรม (Justice) 4. ความเท่าเทียมกันในโอกาส (Equality of Opportunity) 5. ความรอบคอบ (Prudence) 6. ความสามารถในการปรับตัว ความยืดหยุ่น และเสถียรภาพ (Adaptability, Flexibility and Stability)

Wikiemanagement (n.d.) กล่าวถึง 10 อันดับหลักการบริหารการศึกษาที่นิยม (Top 10 – Principles of Educational Management) ดังนี้ 1. การกำกับดูแลการเรียนรู้ การสอนและการบริหาร (Instructive and Administrative Supervision) 2. การปฐมนิเทศและการพัฒนานักการศึกษา (Educator Induction and Development) 3. การกำจัดช่องว่างโอกาส (Opportunity Gap Elimination) 4. ภาวะผู้นำองค์กร (Organizational Leadership) 5. โครงสร้างประชาธิปไตย (Democratic Structures) 6. ความยุติธรรม (Justice) 7. ความรอบคอบ (Prudence) 8. การปรับเปลี่ยนสภาพแวดล้อม (Change Capacity) 9. ปฏิบัติการประชาธิปไตย (Democratic Operation) 10. การจัดการทางการเงิน (Financial Management)

สรุป หลักการบริหารการศึกษา ประกอบด้วย 1. หลักการเป็นผู้นำ (Principle of Leadership) 2. หลักการของความร่วมมือ (Principle of Cooperation) 3. หลักความยืดหยุ่น (Principle of Flexibility) 4. หลักการแบ่งปัน (Principles of Sharing) 5. หลักการแห่งเสรีภาพ (Principles of Freedom) 6. หลักการแห่งความเท่าเทียมกัน (Principle of Equality) 7. หลักการยุติธรรม (Principles of Justice) 8. หลักการด้านมนุษยธรรม (The Humanitarian Principles) 9. หลักการความรอบคอบ (Prudential Principles) 10. หลักการปรัชญาประชาธิปไตย (Principle of Democratic Philosophy)

3. การบริหารสถานศึกษาในยุคชีวิตถัดไป (School Administration in Next Normal)

ปริชาติ ปริชากร (2023) กล่าวว่า การต่อสู้กับภัยคุกคามต่อการระบาดใหญ่ของ COVID-19 ทำให้วงการการศึกษาได้รับผลกระทบอย่างมาก การใช้สติในการแก้ปัญหาต้องมาควบคู่กับแนวทางการดำเนินการที่ดี หลายสถานศึกษาจึงต้องประชุมหารือกันเพื่อหาแนว

ทางแก้ไข และเมื่อโรคระบาดใหญ่ COVID-19 ได้มีอิทธิพลเหมือนกับเป็นโรคประจำถิ่นของเราไปแล้ว การพยายามหาแนวทางในการจัดการเรียนการสอนในยุคชีวิตวิถีถัดไป (The Next Normal) จึงเป็นเรื่องที่ท้าทายต่อผู้สอนทุกคน ที่ต้องคำนึงถึงประเด็นหลักๆ ในยุคชีวิตวิถีถัดไป (The Next Normal) คือ การสอนแบบผสมผสาน (Blended Learning) เพื่อเป็นทางเลือกที่หลากหลายให้ผู้เรียนแต่ละคน “การประเมินผลการเรียน” ที่เปลี่ยนไปสู่ “การประเมินผลเพื่อการเรียนรู้” นั่นคือการวัดผลลัพธ์ว่า ผู้เรียนเหมาะกับการเรียนรู้รูปแบบไหน คือ การทำความเข้าใจ ไม่ใช่การตัดสิน ยิ่งไปกว่านั้นการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีและนวัตกรรมดิจิทัลเป็นเรื่องที่มีความสำคัญที่ต้องเรียนรู้ให้เชี่ยวชาญ เพื่อให้กลายเป็นการพัฒนาารูปแบบการใช้ชีวิตในรูปแบบใหม่เพื่อความอยู่รอดจนเกิดความคุ้นชินอย่างมีเป้าหมายและมีการวางแผนที่ดี

Chutima Musikanon (2022) กล่าวว่า วิกฤตโควิด-19 ครั้งนี้ ถือเป็นโอกาสสำคัญในยุค New Normal ของการศึกษา การเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญในแนวคิดที่ต้องสอดคล้องและเชื่อมโยงกับการเรียนรู้ของนักเรียน ควรดำเนินการหลักสูตรโดยปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับสถานการณ์โควิด-19 สื่อสารกับทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง เพิ่มความยืดหยุ่นเวลาเรียน และรูปแบบการเรียนรู้ ผู้บริหารสถาบันในยุคแห่ง Disruption World จะต้องมีความคิด เป็นแบบอย่างที่ดี เรียนรู้เกี่ยวกับเทคโนโลยีการสื่อสารและเทคโนโลยีดิจิทัลให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลง ขับเคลื่อน ให้กำลังใจ สนับสนุน และจงใจครู บุคลากรในสถาบันการศึกษาทุกคน . อีกทั้งต้องกำกับดูแล ติดตาม ให้คำปรึกษา ตลอดจนเทคนิคการแก้ปัญหาที่เกิดจากทักษะการบริหารจัดการ ผู้บริหารสถาบันมีบทบาทในการนำองค์กรฝ่าฟันอุปสรรคต่างๆ มีหน้าที่รับผิดชอบในการปรับกลยุทธ์การบริหารจัดการและกำกับดูแลสถาบันการศึกษาให้บรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้ จะต้องวิเคราะห์เชิงลึกในระดับการจัดการเรียนรู้ให้ตรงตามความต้องการในการเรียนรู้ของนักเรียนส่งเสริมให้มีความพร้อมที่จะสร้างอาชีพและพัฒนาอย่างต่อเนื่องไม่หยุดชะงักเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้น ดังนั้น การบริหารงานของสถาบันการศึกษานับพื้นฐานการ New Normal ผู้บริหารจะต้องปรับเปลี่ยนการบริหารโรงเรียนให้แตกต่างกันไปตามสถานการณ์และบริบทของเวลาและสถานการณ์ โดยต้องคำนึงถึงผลประโยชน์ของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียโดยตรงเป็นหลัก ได้แก่ นักเรียน ครู บุคลากรทางการศึกษา และผู้ปกครอง ต้องใช้ความสามารถทั้งหมด มีความเป็นผู้หน้าที่ดีเยี่ยม และมีหลักการบริหารจัดการ แนวคิด และทฤษฎีเพื่อนำไปประยุกต์ใช้กับสถานการณ์ต่างๆ อีกทั้ง

ต้องพร้อมที่จะนำพาทุกคนไปสู่ความสำเร็จได้ในที่สุดให้ผ่านพ้นวิกฤตนี้ไปได้โดยไม่มีผลเสียต่อองค์กรและนักอุดมการณ์ จะเห็นได้ว่าการเปลี่ยนผ่านจาก “New Normal” ไปสู่ “Next Normal” มีความเกี่ยวข้องกับเทคโนโลยีและ นวัตกรรมดิจิทัลที่คนทุกวัยและทุกภาคส่วนต้องเรียนรู้และนำไปใช้ในชีวิตและการเปลี่ยนแปลงทางดิจิทัล เช่น การเรียนรู้ออนไลน์ อย่างไรก็ตาม วิถีชีวิตใหม่ในยุค Next Normal ก็เป็นอีกรูปแบบหนึ่ง คนส่วนใหญ่ยอมรับและพร้อมที่จะปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตให้สอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบัน นั่นคือการปฏิบัติตามกฎใหม่บนพื้นฐานความอยู่รอดจากโรคระบาดที่อาจอยู่กับมนุษย์ได้นานและปรับตัวเข้ากับโรคประจำถิ่นได้ ในด้านการศึกษาอาจกล่าวได้ว่าการสื่อสารทางการศึกษาจะพัฒนาไปสู่ระบบการสอนออนไลน์ ข้อดีคือลดการแพร่กระจายเชื้อโรคระหว่างกัน การเรียนรู้ออนไลน์ก็มีข้อเสียอยู่บ้าง แต่ระบบการศึกษาแบบนี้จะขยายออกไป แม้ว่าวิกฤตโควิด-19 จะผ่านไปแล้วก็ตาม อาจสรุปได้ว่าเราต้องปรับตัวให้เข้ากับยุคสมัยและยอมรับว่าวิถีชีวิตแบบเดิมๆไม่มีอีกต่อไป ในด้านการศึกษา ผู้บริหารสถาบันเปรียบเสมือนผู้นำสูงสุดที่นำพาทุกคนไปสู่เป้าหมายแห่งความสำเร็จจึงต้องเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงที่สมบูรณ์แบบ

Lekhakula (2021) กล่าวว่า จากการเปลี่ยนแปลงอย่างฉับพลันในสถานการณ์ VUCA World ที่มีความผันผวน ความไม่แน่นอนความซับซ้อน และความคลุมเครือ ประกอบกับปัจจัยหลายอย่าง เช่น ความต้องการของสังคมในศตวรรษที่ 21 คุณลักษณะของผู้เรียน ผู้เรียนในฐานะของผู้บริโภค ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี เป็นต้น ร่วมกับวิกฤติการระบาดของโควิด 19 ส่งผลกระทบทำให้กระบวนการจัดการศึกษาระดับอุดมศึกษาเปลี่ยนแปลงไปอย่างสิ้นเชิง มหาวิทยาลัยต้องปรับกลยุทธ์และเตรียมความพร้อมเพื่อความอยู่รอดให้สอดคล้องกับทิศทางอุดมศึกษาในความปกติใหม่ ต้องเน้นการมุ่งเป้าที่ผู้เรียน การพัฒนาสมรรถนะด้านการจัดการเรียนการสอนของคณาจารย์ การทดลองใช้นวัตกรรมการเรียนรู้รูปแบบต่าง ๆ และความเป็นผู้นำของผู้บริหาร การเรียนการสอนจะเปลี่ยนจากห้องเรียนแบบดั้งเดิมสู่ความปกติใหม่ของการเรียนรู้ซึ่งเน้นการเรียนรู้แบบผสมผสานระหว่างการเรียนแบบเผชิญหน้าและการเรียนออนไลน์ การเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ยังคงอยู่และดำเนินต่อไปหลังจากการระบาดของโควิด 19 ไปสู่ความปกติถัดไปได้แก่ การใช้เทคโนโลยีอิเล็กทรอนิกส์เพื่อการเรียนรู้ นิยามใหม่ของการมีส่วนร่วมของผู้เรียน การวัดและประเมินผลอย่างสร้างสรรค์ การเป็นหุ้นส่วนในการศึกษาของผู้เรียน และการเปลี่ยนรูปแบบการเรียนการสอน

พนัส จันทรศรีทอง (2022) การเปลี่ยนแปลงต่อสถานการณ์ที่ไม่ทันตั้งตัวนั้นทำให้เกิดแนวคิดวิถีชีวิตใหม่ และส่งผลต่อวิถีชีวิตถัดไปในอนาคต การเรียนรู้ ปรับเปลี่ยนต่อรูปแบบแบบและกระบวนการทั้ง 7 ประการของ ชีวิตวิถีถัดไป (Next Normal) จะเป็น การเสริมสร้างให้บุคลากรทางการศึกษาได้ดำเนินชีวิตได้อย่างมีสติ มีคุณภาพ และมีความสุขกับการทำงานในวิชาชีพของตน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเล็งเห็นถึงประโยชน์ต่อผู้เรียนอย่างยั่งยืน และต่อเนื่องพร้อมรับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วในอนาคตได้อย่างเหมาะสม โดยการเสริมสร้างทักษะการเรียนรู้แนวทักษะในวิถีชีวิตถัดไป ซึ่งประกอบไปด้วย 1) ทำทุกอย่างอยู่ที่บ้าน 2) กระบวนการพิสูจน์และยืนยันตัวตน 3) การบริการตนเอง 4) สุขภาพ 5) การเว้นระยะห่างทางสังคม และ 6) การมีรายได้หลายทาง ทั้งนี้ทิศทางชีวิตวิถีถัดไปกับการศึกษาไทยนั้นยังมีความจำเป็นต่อการพัฒนาครูและบุคลากรทางการศึกษาให้เป็นทุนมนุษย์ที่สำคัญ มีศักยภาพรองรับชีวิตวิถีถัดไป สามารถนำความรู้ ประสบการณ์ ไปพัฒนาออกแบบการจัดการศึกษาในส่วนที่เกี่ยวข้อง เช่น ด้านการบริหารการศึกษา ด้านผู้เรียน ด้านการจัดการเรียนรู้ด้านการออกแบบสภาพแวดล้อมในการเรียนรู้ด้านการประเมิน โดยนำรูปแบบและกระบวนการของการดำเนินชีวิตในวิถีถัดไป ไปปรับประยุกต์ใช้ให้เท่าทันต่อสถานการณ์ เพื่อประโยชน์ต่อแนวทางทางการศึกษา สังคม ประเทศชาติต่อไป

สรุป แนวคิดที่สำคัญของยุค Next Normal ในด้านการศึกษาไทยได้แก่ การสอนแบบผสมผสาน (Blended Learning) การนำเสนอการเรียนรู้ที่ผสมผสานระหว่างการเรียนแบบเผชิญหน้าและการเรียนออนไลน์ เพื่อให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์การศึกษาที่หลากหลายและทันสมัย การประเมินผลเพื่อการเรียนรู้ เปลี่ยนจากการให้คะแนนเพื่อตัดสินใจเป็นการวัดผลลัพธ์ของการเรียนรู้ โดยการให้คำแนะนำและสนับสนุนในการพัฒนาทักษะ การนำเสนอเทคโนโลยีและนวัตกรรมดิจิทัล การให้ความสำคัญกับการปรับใช้เทคโนโลยีและนวัตกรรมดิจิทัลเพื่อการเรียนรู้และพัฒนาารูปแบบการใช้ชีวิตในยุค Next Normal การเปลี่ยนแปลงในแนวคิดการบริหารโรงเรียน การปรับเปลี่ยนทัศนคติของผู้บริหารโรงเรียนให้สอดคล้องกับสถานการณ์และบริบทในยุคที่กำลังเปลี่ยนไป การพัฒนาทักษะและการเตรียมความพร้อม การให้ความสำคัญในการพัฒนาทักษะที่สำคัญในวิถีชีวิตถัดไป เช่น ทักษะการเรียนรู้ทางดิจิทัล และการเป็นผู้นำ การปรับตัวให้เข้ากับวิถีชีวิต Next Normal การยอมรับและปรับตัวตนให้เข้ากับแนวคิดของวิถีชีวิตในยุค Next Normal ที่มี การเปลี่ยนแปลงทั้งในด้านการศึกษาและชีวิตประจำวัน การมุ่งเน้นผู้เรียน การให้

ความสำคัญกับผู้เรียนในการพัฒนาโดยการสนับสนุนและกำกับดูแลทั้งในด้านการเรียนรู้และการเตรียมความพร้อมสู่อนาคต การนำเสนอแนวคิดและกระบวนการทางดิจิทัลในการเรียนการสอน การใช้เทคโนโลยีอิเล็กทรอนิกส์ในการสอนและการเรียน การให้นักเรียนมีส่วนร่วมมากขึ้น การใช้วิธีการประเมินที่สร้างสรรค์ การพัฒนาศักยภาพของบุคลากรทางการศึกษา การให้ความสำคัญในการพัฒนาความรู้และทักษะของครูและบุคลากรทางการศึกษา การเน้นทิศทางชีวิต Next Normal การให้ความสำคัญในการเตรียมความพร้อมให้กับชีวิตและการเปลี่ยนแปลงทางดิจิทัลที่อาจเกิดขึ้นในอนาคต โดยทั้งหมดนี้มีจุดมุ่งหมายที่จะทำให้การศึกษาไทยสามารถรับมือกับการเปลี่ยนแปลงทางดิจิทัลและปรับตัวให้เข้ากับวิถีชีวิตในยุค Next Normal อย่างเต็มที่และมีประสิทธิภาพ

4. สรุป (Conclusion)

เมื่อสังคมผ่านวิกฤตการณ์เข้าสู่สภาพชีวิตปรกติใหม่ หรือ New Normal ผู้คนใช้ชีวิตภายใต้ความปรกติใหม่นี้ จนเกิดความคุ้นชินก้าวไปสู่วิถีชีวิตถัดไป หรือ Next Normal ความเปลี่ยนแปลงนี้มีผลกระทบต่อวิถีชีวิตของคนในสังคมทุกๆ ด้าน โดยเฉพาะด้านการศึกษา แนวโน้มและการปรับตัวของระบบการศึกษาในยุค Next Normal นั้นต้องคำนึงถึงการสอนแบบผสมผสาน (Blended Learning) ระหว่างการเรียนรู้แบบเผชิญหน้าและการเรียนออนไลน์เพื่อให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์การศึกษาที่หลากหลายและทันสมัย การประเมินผลเพื่อการเรียนรู้ สนับสนุนในการพัฒนาทักษะ การนำเสนอเทคโนโลยีและนวัตกรรมดิจิทัลปรับใช้เทคโนโลยีและนวัตกรรมดิจิทัลเพื่อการเรียนรู้และพัฒนารูปแบบการใช้ชีวิตในยุค Next Normal การเปลี่ยนแปลงในแนวคิดการบริหารโรงเรียนให้สอดคล้องกับสถานการณ์และบริบทในยุคที่กำลังเปลี่ยนไป การพัฒนาทักษะและการเตรียมความพร้อมให้มีความสำคัญในการพัฒนาทักษะที่สำคัญในชีวิตวิถีถัดไป การเน้นผู้เรียนให้ความสำคัญกับผู้เรียนในการพัฒนาโดยการสนับสนุนและกำกับดูแลทั้งในด้านการเรียนรู้และการเตรียมความพร้อมสู่อนาคต การนำเสนอแนวคิดและกระบวนการทางดิจิทัลในการเรียนการสอน ให้นักเรียนมีส่วนร่วมมากขึ้น มีการใช้วิธีการประเมินที่สร้างสรรค์ การพัฒนาศักยภาพของบุคลากรทางการศึกษา การเน้นทิศทางชีวิต Next Normal โดยให้ความสำคัญในการเตรียมความพร้อมให้กับชีวิตและการเปลี่ยนแปลงทางดิจิทัลที่อาจเกิดขึ้นในอนาคต และการยอมรับและปรับตัวตน การเตรียมตัวให้เข้ากับแนวคิดของวิถีชีวิตในยุค Next Normal ที่มี

การเปลี่ยนแปลงทั้งในด้านการศึกษาและชีวิตประจำวัน ทั้งหมดนี้เน้นไปที่การปรับตัวของระบบการศึกษาในประเทศไทยให้สอดคล้องกับยุค Next Normal ที่มีการเปลี่ยนแปลงทั้งในด้านการศึกษาและการดำเนินชีวิตทั่วไปในยุคดิจิทัลและการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่รวดเร็ว

การบริหารสถานศึกษาในยุคชีวิตถัดไป
School Administration in Next Normal

เอกสารอ้างอิง

- กองบริหารระบบบริการสุขภาพจิต. (2564). *ประกาศมาตรการป้องกันการแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19)*. สืบค้นเมื่อ 15 พฤศจิกายน 2566 จาก <https://rb.gy/3oi6gk>
- ครูเชียงราย. (2016). *ขอช่วยและภารกิจของสถานศึกษา*. สืบค้นเมื่อ 15 พฤศจิกายน 2566 จาก <https://rb.gy/3yiaz1>
- ปาริชาติ ปรีชากร. (2023). *การจัดการเรียนการสอนในยุคชีวิตวิถีถัดไป (The Next Normal)*. <https://rb.gy/cpg52j>
- พนัส จันทร์ศรีทอง. (2022). *ชีวิตวิถีถัดไปกับการศึกษา The Next Normal and Education: Education journal Faculty of Education, Nakhon Sawan Rajabhat University*, 5(3), 25-36. Retrieved from <https://rb.gy/o248vw>
- พระครูสุธีจริยวัฒน์ (สาคร ชิตงกร ภัคตินอก). (2561). *พื้นฐานทางการบริหารการศึกษา*. ขอนแก่น: โรงพิมพ์คลังน่านวิทยา
- วิโรจน์ สารัตนะ. (2565). *การบริหารการศึกษา Educational Administration*. *Educational Administration* สืบค้น วันที่ 5 พฤศจิกายน 2566 จาก, <https://rb.gy/ajkr5c>
- เสกสันต์ พันธุ์บุญมี. (ม.ป.ป). *Digital transformation จาก new normal สู่ next normal*. สืบค้นเมื่อ 4 กุมภาพันธ์ 2567 จาก <https://rb.gy/hyhyw3>
- อังสนา ทรัพย์สิน. (2565). *Next normal ทางการศึกษา ที่ผู้ปกครองควรรู้*. สืบค้นเมื่อ 4 กุมภาพันธ์ 2567 จาก <https://rb.gy/zinq5r>
- Chutima Musikanon. (2022). *Educational Management in the Next Normal: วารสารวิจัยมหาวิทยาลัยเวสเทิร์น มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์*, 8(2), 280-293. สืบค้นจาก <https://rb.gy/9vj39x>
- Lekhakula, A. (2021). *Next Normal Higher Education: Challenges*. *Journal of Education and Innovative Learning*, 1(2), 111–125. Retrieved from <https://so06.tci-thaijo.org/index.php/jeil/article/view/250971>
- Kashyap, D. (n.d.). *Educational Administration: Meaning, Nature and Other Details*. Retrieved November 5, 2023 from <https://rb.gy/dval21>

- . *Top 6 Principles of educational administration*. Retrieved December 1, 2023 from <https://rb.gy/84kvc4>
- The Indeed Editorial Team. (2023). *What is educational administration?*. Retrieved November 5, 2023 from <https://rb.gy/vozkid>
- Thaischool. (ม.ป.ป.). *ภาระหน้าที่การบริหารงานในโรงเรียน 4 ฝ่าย*. สืบค้นเมื่อ 15 พฤศจิกายน 2566 จาก <https://rb.gy/lwupfo>
- Tisco Advisory. (2565). *Now normal to next normal ก้าวสู่วิถีชีวิตปกติรูปแบบใหม่*. สืบค้นเมื่อ 4 กุมภาพันธ์ 2567 จาก <https://rb.gy/pbul3l>
- Walk me.com. (2022). *The next normal*. Retrieve on February, 4 2024 from <https://rb.gy/fg496o>
- Westover, J. (2021). *Navigating the Next Normal in Education*. Retrieve on February, 4 2024 from <https://rb.gy/mgqsgp>
- Wikiemanagement. (n.d.). *Top 10 – Principles of Educational Management*. Retrieved December 1, 2023 from <https://rb.gy/stlpmv>
- Yadev, A. (2022). *Principles of Educational Administration*. Retrieved December 1, 2023 from <https://rb.gy/52hwa7>

คุณธรรมจริยธรรม สำหรับผู้บริหารในองค์กรภาครัฐ
Ethics and moral principles for public sector executives

อุทิศ นนทะนำ

พระครูสุธีจริยวัฒน์, ผศ., ดร.

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน

บทคัดย่อ

ผู้บริหารถือว่าเป็นบุคคลที่สำคัญอย่างยิ่งต่อองค์กรเนื่องจากเป็นผู้ที่มีบทบาทในการกำหนดนโยบาย การวางแผน การดำเนินงานแนวทางการปฏิบัติ และเป็นตัวอย่างให้กับผู้อื่นที่อยู่ภายในองค์กร หากผู้บริหารเป็นผู้ ที่มีจิตใต้สำนึก ในการกำหนดนโยบาย และยึดแนวทางในการปฏิบัติอย่างมีคุณธรรมอีกทั้งรู้จักการบริหารงาน ที่มีประสิทธิภาพ และมีคุณธรรม ย่อมส่งผลมายังองค์กร และสังคมโดยรวม ชุมชน หน่วยงาน องค์กร ระดับต่าง ๆ หรือแม้แต่ประเทศชาติ จำเป็นต้องมี “ ผู้นำ ” (Leader) ที่จะเป็นผู้ที่กำหนดทิศทาง การดำเนินงานตาม วัตถุประสงค์ และเป้าหมาย (Objective and Goal) ของหน่วยงาน หรือ องค์กรของตน ผู้นำมีอยู่ในทุกระดับ ตั้งแต่ ระดับสังคมหรือหน่วยงานขนาดเล็ก ขนาดใหญ่ ตามขนาดของหน่วยงาน หรือองค์กรของตน ผู้นำมีอยู่ใน ทุกระดับตั้งแต่ระดับสังคม หรือ หน่วยงานขนาดเล็กจนถึงองค์กรขนาดใหญ่หรือหน่วยงานระดับชาติ “ภาวะ ผู้นำ” (LEADERSHIP) ถือเป็นปัจจัย ที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง และมีส่วนต่อความสำเร็จ หรือความล้มเหลว หาก องค์กรใด มีผู้นำ (LEADER) หรือผู้บริหารที่มีคุณธรรม จริยธรรม ความรู้ ความสามารถ ประสบการณ์ ความเชี่ยวชาญ ฯลฯ องค์กรหรือหน่วยงานนั้น ก็จะสามารถแข่งขันกับผู้อื่น และประสบความสำเร็จ ตามเป้าหมายที่ วางไว้ ได้เป็นอย่างดี

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์ที่จะแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับคุณธรรม จริยธรรม สำหรับผู้บริหาร ที่สอดคล้องกับการปกครองในองค์กรภาครัฐ ซึ่งเป็นบรรทัดฐานในการนำไปใช้ในการบริหารองค์กรในยุค เทคโนโลยีและข้อมูลข่าวสารโดยเนื้อหาของบทความ ประกอบด้วย ความหมายคุณธรรม จริยธรรม คุณลักษณะของผู้นำที่จะบริหารองค์กรให้ประสบผลสำเร็จอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลต่อไป

คำสำคัญ : คุณธรรมจริยธรรม, ผู้บริหารองค์กร, องค์กรภาครัฐ

Abstract

Managers were considered crucial individuals within an organization because they played roles in policy-making, planning, operational guidance, and served as examples for others within the organization. If managers possessed a sense of ethics in policy-making, adhered to effective operational methods, and demonstrated moral integrity, it positively impacted the organization and society as a whole. Whether in communities, small-scale organizations, or large enterprises, leaders who set the direction for achieving objectives and goals of their units or organizations were essential. Leadership existed at every level, from the societal level to small-scale organizations, and from large enterprises to national-level organizations. Leadership was a factor of paramount importance and had a significant influence on the success or failure of an organization. If an organization had leaders or managers with ethics, moral principles, knowledge, abilities, experience, expertise, etc., it could compete effectively with others and achieve its set goals. This academic article aimed to discuss the ethics and moral principles that aligned with governance in the public sector, serving as the foundation for managing organizations in the era of technology and information. The content of the article encompassed the meanings of ethics, moral principles, governance, and the characteristics of leaders who managed organizations efficiently and effectively in the past.

Keywords: Ethics, Moral Principles, Managers, Public Sector Organization

1. บทนำ

ความเปลี่ยนแปลงของสังคมโลกอันสืบเนื่องมาจากความเป็นโลกาภิวัตน์ (Globalization) ความเจริญก้าวหน้าของเศรษฐกิจ สังคม การเมือง ความเป็นสังคมข้อมูลข่าวสาร (IT society) ความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีการเน้นเรื่องสิทธิมนุษยชน (Human right) ค่านิยมแบบวัตถุนิยม (Materialism) หรือแม้แต่กรณีการมีจุดมุ่งหมายชีวิตแบบ สุขนิยมสุดโต่ง (Hedonism) รวมถึงสภาวะการแข่งขันและการเปลี่ยนแปลงของโลกในยุคปัจจุบันนี้ ที่นับวันจะทวีความรุนแรงขึ้น ประกอบกับการเป็นผู้มีคุณธรรมจริยธรรมในปัจจุบันลดลง ประชาชน จำนวนมากไม่เห็นความสำคัญของคุณธรรมจริยธรรม ไม่ยึดมั่นในคุณธรรม ไม่ประพฤติตามจริยธรรม ทำให้สังคมมีปัญหา มีความเจริญทางวัตถุแต่มีความเสื่อมโทรมทางจิตใจ มุ่งแสวงหาความสุขทางวัตถุ มีความเห็นแก่ตัว ขาดความเอื้ออาทร ขาดการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ขาดคุณธรรมจริยธรรม ส่งผลให้เกิดวิกฤติการณ์ทางสังคมที่เรียกว่าวิกฤติการณ์แห่งการอยู่ร่วมกัน ซึ่งสืบเนื่องมาจากการ พัฒนาของโลกในปัจจุบันไม่ได้เอาการอยู่ร่วมกันเป็นตัวตั้งแต่เอาเศรษฐกิจเป็นเป้าหมายในการพัฒนา เมื่อเน้นที่เงินเป็นตัวตั้งอาจนำไปสู่ปัญหาการเบียดเบียนซึ่งกันและกัน เกิดการประพฤติปฏิบัติที่ เอารอดเอาเปรียบซึ่งกันและกัน เอารอดเอาเปรียบต่อสังคม ขาดความรู้สึกสำนึกรับผิดชอบชั่วดี ขาดความรับผิดชอบต่อตนเองต่อผู้อื่น ต่อสังคม ต่อประเทศชาติ ขาดคุณธรรมจริยธรรม ซึ่งถ้าเป็น เช่นนี้แล้วย่อมนำไปสู่ปัญหาและความไม่สงบสุขของสังคมได้

ระบบดังกล่าวจึงไปทำลายวิถีแห่ง การอยู่ร่วมกันหรือศีลธรรมของมนุษยชาตินั้นเอง จะส่งผลให้มวลมนุษยชนพบทางตันในการอยู่ร่วมกัน ในสังคมและโลก (ชุตินา รักษ์บางแหลม, 2559 : 1) จะเห็นได้ว่า การเปลี่ยนแปลงมีผลต่อการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมทางจริยธรรมของผู้นำไปตามบริบทขององค์กร หากผู้นำในองค์กรไม่เห็นความสำคัญ ไม่ตระหนักและไม่สามารถสร้างต้นแบบทางจริยธรรมที่สามารถทำให้ผู้ใต้บังคับบัญชานำไปเป็นแบบสำหรับพฤติกรรมจะยิ่งทำให้องค์กรเสื่อมเสียชื่อเสียง ไม่เป็นที่เคารพของประชาชนทั่วไป

เพราะฉะนั้น ประเด็นทางคุณธรรมจริยธรรมเป็นประเด็นเชิงพฤติกรรมที่มีผลต่อการควบคุมและปรับพฤติกรรมของผู้นำทางการบริหารองค์กรให้สามารถดำรงอยู่ภายใต้กฎหมายระเบียบ และกติกาทางสังคมที่สะท้อนมุมมองความจริงให้ปรากฏชัดเจนมากขึ้นเรื่อย ๆ ผ่านตัวแบบในโลกสมัยใหม่และความรับผิดชอบต่อพร้อมๆ กันอย่างหลีกเลี่ยงมิได้ไม่ว่าจะเป็นองค์กรประเภทใดก็ตามย่อมมีภาวะทางคุณธรรมจริยธรรมที่ต้องทำให้ตัวตนปรากฏตาม

เงื่อนไขต่างๆ ที่ถูกกำหนดด้วยค่านิยมทางสังคมในปัจจุบัน ดังนั้น ในบรรดากฎเกณฑ์ต่างๆ ที่ถูกนำมาใช้เพื่อคัดเลือกผู้นำในองค์กรแล้วอาจต้องมีรอบเชิงคุณธรรม

จริยธรรมในการสรรหาผู้จะเข้ามาดำรงตำแหน่งในองค์กรที่สะท้อนถึงค่านิยมหลักขององค์กรของรัฐได้มากขึ้นและจะเป็นที่พึงสำหรับประชาชนและเป็นผู้บริหารที่ดีได้ในระยะยาวต่อไป

1. ความหมายขององค์กรภาครัฐ

1.1 ลักษณะสำคัญขององค์กร หมายถึง หน่วยงานหรือสถาบันที่เป็นส่วนหนึ่งของรัฐบาลหรือการปกครองของประเทศ มีบทบาทและหน้าที่ในการบริหารจัดการและดำเนินงานในด้านต่าง ๆ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์และหน้าที่ตามกฎหมาย และให้บริการแก่ประชาชนหรือต่างประเทศ องค์กรมีบทบาทสำคัญในการสร้างความเรียบร้อยและความเป็นระเบียบในสังคม การบริหารจัดการอย่างมีประสิทธิภาพและรับผิดชอบต่อประชาชนและประเทศ เพื่อสร้างสังคมที่ยั่งยืนและเศรษฐกิจที่เจริญรุ่งเรืองในประเทศนั้น ๆ ในทางกลับกันผู้บริหารและบุคลากรขององค์กรภาครัฐควรปฏิบัติหน้าที่ด้วยความซื่อสัตย์และมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการอย่างมีความมีเป้าหมายและประสิทธิภาพเพื่อให้บรรลุผลสำเร็จในการปฏิบัติงานขององค์กรภาครัฐตามหน้าที่ที่กำหนดไว้ในสังคมและรัฐบาล

ความร่วมมือร่วมใจของบุคลากรในองค์กรจะสามารถนำพาองค์กร ไปสู่จุดหมายได้หรือไม่นั้น ย่อมขึ้นอยู่กับประสิทธิภาพในการทำงาน ร่วมกัน โดยบุคลากรทุกคนในองค์กรมีส่วนร่วมที่จะทำให้เกิดประสิทธิภาพ ได้มากน้อยต่างกัน ทั้งนี้ ผู้นำองค์กรเป็นผู้ที่มีส่วนสำคัญในการนำองค์กร ไปสู่จุดหมายจากความร่วมมือร่วมใจของบุคลากรในองค์กรนั้น

องค์กรโดยทั่วไปจึงมีบุคลากรที่ร่วมหล่อหลอม และสะท้อนพฤติกรรมภาพรวมขององค์กร มีการปฏิสัมพันธ์กันตามโครงสร้างและกระบวนการ ทำงานในองค์กรเป็นหลัก ทั้งนี้อาจมีความสัมพันธ์เชิงสังคมภายนอกที่มี อิทธิพลต่อพฤติกรรมภายในองค์กรได้เช่นกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสังคม ชาวตะวันออก เช่น แม้นกฯ หนึ่งจะมีตำแหน่งสูงกว่าอีกคนหนึ่งองค์กร แต่หากคนที่ตำแหน่งต่ำกว่านั้นมีอายุมากกว่าคนที่ตำแหน่งสูงกว่า สังคมชาวตะวันออกอาจบ่มเพาะให้ผู้มีตำแหน่งสูงกว่าต้องมีความเกรง ออกเกรงใจผู้มีตำแหน่งต่ำกว่าแต่สูงวัยกว่ามาก

บุคคลที่มาอยู่ร่วมกันในองค์กรต่างนำพาพฤติกรรมส่วนตนเข้ามาสู่องค์กรด้วย และต่างนำเอาความต้องการในชีวิตที่แตกต่างกันเข้ามา ในองค์กร เช่น บางคน

อยากได้ตำแหน่งสูงๆ เพื่อเชิดชูเกียรติยศชื่อเสียง บางคนแค่ต้องการทำงานในตำแหน่งงานที่มีความมั่นคงแต่ไม่ต้องการความรับผิดชอบมากจึงไม่ต้องการตำแหน่งใหญ่โต บางคนชอบแสดงความคิดเห็น บางคนชอบทำงานแบบเงียบๆ

1.2 บทบาทหน้าที่ของภาครัฐ หมายถึงส่วนของระบบการปกครองและการบริหารจัดการของประเทศที่เป็นเครื่องหมายหรือสัญลักษณ์ของรัฐ ภาครัฐรวมถึงหน่วยงานและหน่วยงานราชการที่ดำเนินงานเพื่อให้บริการแก่ประชาชนและสร้างสิ่งสำคัญสำหรับสังคม โดยมีหน้าที่และภารกิจหลักต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการสาธารณะและการดำเนินงานของรัฐที่มีลักษณะเป็นองค์กรภาครัฐ เช่น การจัดการทางภูมิศาสตร์ การออกนโยบาย และการสร้างสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมสำหรับการพัฒนาประเทศในทุกด้าน ภาครัฐมีบทบาทสำคัญในการให้บริการสาธารณะและรักษาความปกครองในสังคม ซึ่งสามารถแบ่งออกเป็นหลายระดับและหน่วยงานต่าง ๆ รวมถึง รัฐบาล (Government) รัฐบาลเป็นส่วนสำคัญของภาครัฐที่มีอำนาจในการบริหารประเทศ ออกนโยบาย และดำเนินการปกครองประเทศ มักประกอบด้วยอำนาจบริหารงานราชการ อำนาจกึ่งกลาง และอำนาจนิติบัญญัติ รัฐบาลกลางมีรัฐบาลชายและรัฐบาลเขตที่แบ่งตามระดับการปกครองในประเทศยกตัวอย่างเช่น รัฐบาลแห่งราชอาณาจักรไทย อำนาจกึ่งกลาง (Local Government) อำนาจกึ่งกลางเป็นระดับท้องถิ่นของภาครัฐที่มีหน้าที่การบริหารจัดการในระดับท้องถิ่น เช่น อำเภอ ตำบล หรือนคร หน่วยงานที่อยู่ในระดับนี้มักมีหน้าที่ดูแลสิ่งต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ท้องถิ่น หน่วยงานราชการเป็นส่วนย่อยของรัฐบาลหรืออำนาจกึ่งกลาง ที่ดำเนินงานในสาขางานที่กำหนด เช่น กรมธนารักษ์ กรมการขนส่งทางบก หรือกรมสิ่งแวดล้อม องค์การรัฐวิสาหกิจ คือ องค์การภาครัฐที่มีการดำเนินกิจการเพื่อการค้ากำไร แต่ยังอยู่ในความควบคุมหรือควบคุมโดยรัฐ เช่น การไฟฟ้าส่วนภูมิภาค หรือการรถไฟแห่งประเทศไทย ภาครัฐมีบทบาทสำคัญในการจัดการและให้บริการ

อย่างไรก็ตาม สำหรับองค์กรภาครัฐอาจมีข้อแตกต่างไปจากองค์กรธุรกิจทั่วไปบ้าง เพราะองค์กรภาครัฐไม่ได้มีจุดประสงค์หลักในการแสวงหากำไร แต่ดำเนินกิจการเพื่อสนองนโยบายหลักของภาครัฐ หรือภาคสาธารณะอื่นๆ

องค์กรภาครัฐมีทั้งที่เป็นหน่วยงานประเภทกระทรวง ทบวง กรม และหน่วยงานที่เป็นรัฐวิสาหกิจ และอาจมีหลากหลายขนาดแตกต่างกันแม้ส่วนใหญ่จะมีขนาดองค์กรใหญ่โตตามกาลเวลาและอายุขัยขององค์กรเพราะบุคลากรในภาครัฐมักทำงานผูกพันอยู่กับองค์กร

เดิมเป็นเวลายาวนาน ในขณะที่องค์กรต้องมีการนำคนรุ่นใหม่จากภายนอกเข้ามาเสริมเป็นระยะเพื่อทดแทน บุคลากรเดิมที่เกษียณหรือให้มีส่วนผสมขององค์กรที่เอื้อตามกาลเวลาที่เปลี่ยนไป องค์กรภาครัฐ ไม่ว่าจะเป็นกระทรวง ทบวง กรม หรือรัฐวิสาหกิจต่างๆ ถือเป็นองค์กรที่มีความสำคัญต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ

2. ความหมายและบทบาทหน้าที่ของผู้บริหารองค์กร

2.1 ความหมายและบทบาทหน้าที่ของผู้บริหารองค์กร นับว่าเป็นบุคคลที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อองค์กร เนื่องจากเป็นผู้ที่มีบทบาทในการกำหนดนโยบาย วางแผนการดำเนินงาน แนวการปฏิบัติ และเป็นตัวอย่างให้กับผู้อื่นที่อยู่ภายในองค์กร หากผู้บริหารเป็นผู้ที่มีจิตสำนึกในการวางนโยบายและยึดแนวทางในการปฏิบัติอย่างมีคุณธรรม อีกทั้งรู้จักการบริหารงานที่มีประสิทธิภาพและมีคุณธรรม ย่อมส่งผลมายังองค์กรและสังคมโดยรวม ชุมชน หน่วยงานองค์กรระดับต่าง ๆ หรือแม้แต่ประเทศชาติ จำเป็นต้องมี “ผู้นำ(Leader)” ที่จะเป็นผู้ที่กำหนดทิศทางการดำเนินการตาม วัตถุประสงค์และเป้าหมาย(Objective and Goal) ของหน่วยงานหรือองค์กรของตน ผู้นำมีอยู่ในทุกระดับตั้งแต่ สังคม หรือหน่วยงานขนาดเล็กไปจนถึงองค์กรขนาดใหญ่หรือหน่วยงานระดับชาติ “ภาวะผู้นำ (Leadership)” ถือเป็นปัจจัยที่มีความสำคัญอย่างยิ่งและมีส่วนต่อความสำเร็จหรือความล้มเหลว หากองค์กรใดมีผู้นำ (Leader) หรือผู้บริหารที่มีคุณธรรม จริยธรรม ความรู้ ความสามารถ ประสพการณ์ ความเชี่ยวชาญ ฯลฯ องค์กร หรือ หน่วยงานนั้น ก็จะสามารถแข่งขันกับผู้อื่น และประสบความสำเร็จตามเป้าหมายที่วางไว้ได้เป็นอย่างดี ในสถานการณ์ปัจจุบันประเทศไทยกำลังเผชิญกับความท้าทายในการที่จะดำรงอยู่ในโลกท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงยุคโลกาภิวัตน์ ความอยู่รอดของประเทศชาตินั้นต้องอาศัยองค์ประกอบที่หลากหลาย และไม่สามารถที่จะแบ่งมอบหรือระบุให้ใครคนใดคนหนึ่ง หรือหน่วยงานใดหน่วยงานหนึ่งรับผิดชอบ ที่ผ่านมามีเหตุการณ์หลายอย่างที่เกิดขึ้นและทำให้คนไทยได้เรียนรู้ มีประสบการณ์ และเกิดความตระหนักแล้วว่า “ภาวะผู้นำ (Leadership) คุณธรรมและจริยธรรม (Virtue and Ethics)” มีความจำเป็นและมีความสำคัญมากเพียงใดต่อการบริหารและการพัฒนาชาติบ้านเมือง “วิกฤตผู้นำ” และ “วิกฤตคุณธรรมและจริยธรรม” ก่อให้เกิด “วิกฤตศรัทธา” ที่มีต่อผู้นำกลุ่มต่าง ๆ และผู้นำของชาติและส่งผลให้เกิดความขัดแย้งและ เหตุการณ์รุนแรงต่าง ๆ มากมาย ขยายผลลุกลามไปเป็นวงกว้าง และนำไปสู่ความแตกแยกในสังคมอย่างรุนแรงอย่างที่ไม่เคยเกิดขึ้นมาก่อน เงื่อนไขความขัดแย้งไม่ลงรอยของคนในชาติกลายเป็นเงื่อนไข

ที่ท าให้การขับเคลื่อน ทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคมเกิดภาวะชะงักงันไม่มีทางออกและ ก่อให้เกิดความเสียหายอย่างใหญ่หลวงต่อ ประเทศชาติเป็นส่วนรวม จึงเป็นเรื่องจำเป็นที่ ต้องพิจารณาและศึกษาทำความเข้าใจอย่างจริงจังเพื่อให้เห็นว่า ภาวะผู้นำ คุณธรรมและ จริยธรรมของผู้บริหาร ควรเป็นเช่นไร จึงจะน ามาซึ่งความยอมรับนับถือ เลื่อมใส ศรัทธา และให้ความร่วมมือของคนในหน่วยงาน องค์กร ประเทศชาติ เพื่อความสงบสุข เจริญรุ่งเรือง ในสังคมและ ประเทศชาติสืบไป

จากที่กล่าวมามีวัตถุประสงค์ที่จะแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับคุณธรรมจริยธรรม สำหรับผู้บริหารที่ สอดคล้องกับการปกครองในองค์กรภาครัฐ ซึ่งเป็นบรรทัดฐาน ในการ นำไปใช้ในการบริหารองค์การในยุคของเทคโนโลยีและข้อมูลข่าวสาร โดยเนื้อหาของ รายงานจะประกอบด้วย ความหมายของคุณธรรม จริยธรรม คุณลักษณะของผู้นำในยุค โลกาภิวัตน์ที่บริหารองค์การให้ประสบความสำเร็จ

2.2 ความหมายของผู้บริหาร คือ ผู้นำหรือหัวหน้าคนในองค์กร ไม่ว่าจะเป็น หน่วยงาน สถานศึกษา และคำว่าผู้บริหารนี้มีผู้ให้คำนิยามไว้หลายนัย ดังนี้

กิติ ตยัคคานนท์ (2532 : 18) ให้ความหมายไว้ว่า ผู้บริหาร นักบริหาร ผู้นำ หรือหัวหน้า หมายถึงบุคคล ที่มีความสามารถในการปกครอง บังคับบัญชา ได้รับการแต่งตั้ง ยกย่องหรือมอบหมายให้เป็นหัวหน้า เป็นผู้ตัดสินใจแทนกลุ่ม และเป็นผู้ดำเนินการ ดำเนินงานให้กลุ่มคนที่มาอยู่รวมกันรวมกัน ร่วมกันทำงานให้สำเร็จบรรลุวัตถุประสงค์

ธีระ รุญเจริญ (2550 : 1) ให้ความหมายไว้ว่า ผู้บริหาร (ผู้บริหาร สถานศึกษา) เป็นบุคลากรหลักที่สำคัญของสถานศึกษาและเป็นผู้นำวิชาชีพ

เสริมศักดิ์ วิชาลาภรณ์ (2540 ก : 10) ให้ความหมายของผู้บริหารว่า หมายถึง ผู้ที่มุ่งในการปฏิบัติการกิจขององค์กรให้สำเร็จ

พระราชธรรมวาที(มปป. : 15) ให้ความหมายผู้บริหารไว้ว่า คำว่า บริหารมา จากคำว่า ปริ บวก หาระ ปริ แปลว่ารอบ หาระ แปลว่า นำไป บริหาร หรือ บริหาร แปลว่า นำไปรอบ หมายถึงผู้นำบุคคล หรือนำกลุ่มคน นำหน่วยงานให้ไปรอบและไปรอดจึง จะได้ ชื่อว่า ผู้นำหรือผู้บริหาร

นิรนาม (ออนไลน์ : 2559) ผู้บริหาร หมายถึง ผู้ที่มีตำแหน่งเป็นหัวหน้าหรือผู้มี อำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบตามที่กฎหมายกำหนด และผู้บริหารยังแบ่งออก เป็น 3 ระดับ ได้แก่

1. ผู้บริหารระดับสูง หมายถึง ผู้ริเริ่มต่อตั้งองค์กร หรือประธานกรรมการ ไปจนถึงกรรมการผู้จัดการ ซึ่งมีหน้าที่กำหนดวัตถุประสงค์ นโยบายและกลยุทธ์ เป็นผู้ตัดสินใจเกี่ยวกับทิศทางการดำเนินงานโดยรวมขององค์กร

2. ผู้บริหารระดับกลาง หมายถึง ผู้อำนวยการ หัวหน้าศูนย์ ผู้จัดการแผนกหรือหัวหน้าสายงาน มีหน้าที่ดำเนินงานตามนโยบายและแผนงานที่ได้กำหนดไว้ รวมถึงการประสานงานระหว่างผู้บริหารระดับสูง เพื่อกำหนดนโยบายให้ผู้จัดการระดับล่าง ได้นำแผนงานไปปฏิบัติ

3. ผู้บริหารระดับล่าง หมายถึง หัวหน้าแผนกหรือหัวหน้าคนงาน มีหน้าที่ทำตามนโยบายที่ผู้บริหารระดับสูงและผู้บริหารระดับกลางกำหนดไว้ รวมทั้งการช่วยเหลือ และแก้ไขปัญหาให้กับทีม สร้างแรงจูงใจและสามารถรับผิดชอบผู้ที่อยู่ในแผนกของตนได้

สรุปความหมาย “ผู้บริหาร” หรือ “นักบริหาร” หมายถึง ผู้ได้รับแต่งตั้ง หรือได้รับเลือกตั้งให้เป็นผู้นำ หรือหัวหน้าในการปกครองบังคับบัญชา หรือบริหารงานในหน่วยงานหรือองค์กร เพื่อให้สำเร็จหรือบรรลุวัตถุประสงค์ตามที่กำหนดไว้โดยอาศัยบุคคลอื่นช่วยทำ

3. ความหมายของคุณธรรม จริยธรรม

3.1 คุณธรรม นั้นมีผู้ให้ความหมายแตกต่างกันไปตามแนวคิดของปรัชญา เมธีตะวันตกก่อน คริสตศตวรรษสมัยกรีกโบราณ และความหมายตามพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน ปี พ.ศ. 2542 หน้า 253 ซึ่งความหมาย คำว่า คุณธรรม ตามแนวคิดของเพลโต นักปรัชญาตะวันตก ได้กล่าวว่า คุณธรรม ได้แก่ การกระทำที่ยุติธรรม ซื่อสัตย์ และความพอประมาณ ไม่ใช่การใช้อำนาจเพื่อให้บรรลุถึงสิ่งที่ดีต่าง ๆ และเชื่อว่า คุณธรรมสำคัญที่ควรปลูกฝัง ได้แก่ ปัญญา ความกล้าหาญ ความพอประมาณ และความยุติธรรม นักปรัชญาชาวตะวันตก (แอริสโตเติล) ให้แนวคิด ในเรื่องของ คุณธรรม ว่า เป้าหมายสูงสุดของคนเรา คือ การแสวงหาความสุข ซึ่งอยู่ที่ความพอใจของแต่ละคนนั้น คือ การมีชีวิตที่ดี มีสิ่งดี ๆ ได้แก่ ประการแรกสิ่งดี ภายนอก ประกอบด้วย การมีความพร้อมทางด้านวัตถุ หรือการมีสิ่งที่มีคุณค่าต่าง ๆ เช่น อำนาจ ความมั่งคั่ง ฐานะทางสังคม ประการที่สอง สิ่งที่ดีทางกาย ได้แก่ การมีสุขภาพดี ร่างกายสมบูรณ์แข็งแรง และประการที่สาม สิ่งดีทางจิตใจ ได้แก่ การมีจิตใจที่ดี ประกอบด้วย การมีความกล้าหาญ สติปัญญา ความรู้จักประมาณ และ ความยุติธรรม ชีวิตที่ดี คือชีวิตในอุดมคติและชีวิตที่ดีที่สุด ได้แก่การมีความสุขอันเกิดจาก ประการแรก การ

ถือ สายกลางระหว่างการมีอะไรมากเกินไปกับการขาดอะไรมากเกินไป ประการที่สอง การหลุดพ้นจากความจำเป็น ที่ต้องแสวงหาสิ่งที่ดี ๆ ดังนั้น ชีวิตที่มีความสุขอย่าแท้จริงจึงประกอบด้วย การหลุดพ้นจากที่ต้องแสวงหาสิ่งที่ดี ภายนอกแต่จะต้องมีสุขภาพที่ดี และมีสิ่งที่ดีต่าง ๆ ที่ยึดหลักทางสายกลางนั่นเอง

สำหรับประเทศไทย คุณธรรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน ปี พ.ศ. 2542 หน้า 253 หมายถึง สภาพคุณงาม ความดี เป็นสิ่งที่ทำให้เกิดประโยชน์ต่อผู้ที่ถือครองอยู่เมื่อนำ คำว่า “คุณธรรม” ไปประกอบกับลักษณะนามที่ เป็นบุคคล เช่น ครู นักเรียน ข้าราชการ นักธุรกิจ คุณธรรม หมายถึง คุณงามความดีที่บุคคลนั้น ๆ มีอยู่ เป็นความ ดีที่ทำให้ผู้ที่ถือครองอยู่ มีความสงบ มีความสุข และมากด้วยกัลยาณมิตร เนื่องจากคุณงามความดีที่บุคคลนั้นอยู่เป็น สิ่งที่ไม่เกิดโทษ ไม่เป็นผลเสียแก่ผู้ที่ถือครอง ในทางตรงกันข้ามกลับเป็นสภาวะที่ทำให้บุคคล ไม่ เบียดเบียนตนเอง เกิดประโยชน์ต่อผู้อื่น คุณธรรมจึงเป็นสิ่งที่มีความหมายใกล้เคียงกับคำว่า “จริยธรรม” ซึ่งหมายถึง ธรรมที่เป็นข้อ ประพฤติปฏิบัติ ศีลธรรม กฎศีลธรรม ที่เป็นความดี ความงาม เป็นสิ่งที่ควรกระทำ โดยปกติเรามักจะคิดอย่างคน ทั่ว ๆ ไปว่า “จริยธรรม” และ “คุณธรรม” เป็นสิ่งเดียวกัน คือ เป็นความดีความงาม เป็นสิ่งที่ควรปฏิบัติ คำสอง คำนี้จึงใช้ทดแทนกันในบางครั้ง

อย่างไรก็ตามเมื่อนำคำ คำนี้ ไปเทียบเคียง กับภาษาอังกฤษ จะพบว่า คำว่า คุณธรรม จะตรงกับคำภาษาอังกฤษว่า “Merit” ส่วนคำว่า จริยธรรม จะตรงกับคำ ภาษาอังกฤษว่า “Ethics” เมื่อพิจารณาจากความหมายตามคำ “Merit” เป็นคุณสมบัติ ภายในของบุคคลแต่ละคน ในทางสังคมวิทยาและ จิตวิทยา “คุณธรรม” เป็นสภาวะที่บุคคล มีอยู่ในตนโดยกำเนิด และโดยการ ขัดเกลากายทางสังคม ที่เป็นสภาวะโดยกำเนิด หมายถึง คุณสมบัติทางจิต ที่บุคคลมีอยู่ตามพื้นฐานของจิต ในทางพุทธศาสนา พื้นฐานของจิตมนุษย์ 2 ลักษณะมักจะถูกล่าช้าบ่อยครั้ง คือ จิตที่ ใฝ่ดี กับจิตที่ใฝ่ต่ำ “คุณธรรม” เป็นสภาวะใฝ่ดีของจิต

3.2 จริยธรรม (Ethics)

คำว่า "จริยธรรม" แยกออกเป็น จริย + ธรรม ซึ่งคำว่า จริย หมายถึง ความประพฤติหรือกิจที่ควรประพฤติ ส่วนคำว่า ธรรม มีความหมายหลายประการ เช่น คุณความดี หลักคำสอนของศาสนา หลักปฏิบัติ เมื่อนำคำทั้งสองมารวมกันเป็น "จริยธรรม"

จึงมีความหมายตามตัวอักษรว่า "หลักแห่งความประพฤติ" หรือ "แนวทางของการประพฤติ" จริยธรรม เป็นสิ่งที่ควร ประพฤติ มีที่มาจากบทบัญญัติหรือคำสั่งสอนของศาสนา หรือใครก็ได้ที่เป็นผู้มีจริยธรรม และได้รับความเคารพนับถือมาแล้ว

ลักษณะของผู้มีจริยธรรม ผู้มีจริยธรรมจะเป็นผู้ที่มีคุณลักษณะดังนี้

1. เป็นผู้ที่มีความเพียรความพยายามประกอบความดี ละอายต่อการปฏิบัติชั่ว
2. เป็นผู้มีความซื่อสัตย์สุจริต ยุติธรรม และมีเมตตากรุณา
3. เป็นผู้มีความสติปัญญา รู้สึกตัวอยู่เสมอ ไม่ประมาท
4. เป็นผู้ใฝ่หาความรู้ ความสามารถในการประกอบอาชีพเพื่อความมั่นคง
5. เป็นผู้ที่มีรัฐสามารถอาศัยเป็นแกนหรือฐานให้กับสังคม สำหรับการพัฒนาใด ๆ ได้

Na khata (2014) สำหรับจริยธรรม นักสังคมวิทยาจะมองเป็นบรรทัดฐานประเภทหนึ่ง ที่ถูกสร้างขึ้น มาแล้วนำไปใช้กับบุคคลเป็นแนวทางที่คนในสังคมเห็นพ้องต้องกันว่าเป็นความดี ความงามเป็นสิ่งที่กระทำแล้ว คนอื่นเกิดประโยชน์ มีความสุขสงบเกิดขึ้นแก่คนที่อยู่ร่วมกันเป็นหมู่คณะ โดยนัยนี้ จริยธรรมจึงเป็นสิ่งที่อยู่ ภายนอกเป็นเครื่องมือที่ใช้เป็นแนวทางในการสร้างคุณธรรมให้กับบุคคล กล่าวคือ เป็นแนวทางที่ผู้ปฏิบัติ แล้วก่อให้เกิดสภาวะที่เป็นประโยชน์ต่อผู้อื่น “จริยธรรม” และ “คุณธรรม” จึงเป็นสิ่งที่คล้ายคลึงกันในหน้าที่ แต่มีความต่างกันที่ที่มา

ตามที่ได้กล่าวความหมายของคุณธรรม จริยธรรม ข้างต้นนั้น จึงสรุปว่า คุณธรรม จริยธรรม หมายถึง การใช้หลักธรรมปฏิบัติในการบริหารองค์การทุกระดับ ให้ได้ผลดีมีประสิทธิภาพสูง คุณธรรมจริยธรรม เป็นคุณงามความดีที่สั่งสมอยู่ในจิตใจมนุษย์หรือภายในจิตใต้สำนึก โดยผ่านประสบการณ์จากการได้สัมผัสซึ่งจะ แสดงออกมาโดยการกระทำ ทางกาย วาจา และจิตใจของแต่ละบุคคล โดยการใช้ปัญญาในการพิจารณาเหตุผลว่ากระทำดี หรือเลว ถูกหรือ ผิด ซึ่งการกระทำนั้นต้องเป็นสิ่งที่มิประโยชน์ต่อตนเอง ผู้อื่น และสังคมส่วนรวม ประเทศชาติ

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2535 ให้คำนิยามว่า "จริยธรรม" คือ ธรรมที่เป็นข้อประพฤติปฏิบัติ, ศีลธรรม, กฎศีลธรรม โดยทั่วไป จริยธรรมมักอิงอยู่กับศาสนา ทั้งนี้เพราะคำสอนทางศาสนามีส่วนสร้างระบบจริยธรรมให้สังคม ดังคำกล่าวของ

ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ที่ว่า “จริยธรรมของสังคมไทยขึ้นอยู่กับระบบศีลธรรมของพุทธศาสนา ศาสนาพุทธกำหนดหลักในการปฏิบัติในชีวิตประจำวันไว้อย่างไร นั่นหมายความว่า ได้กำหนดหลักจริยธรรมไว้ให้ปฏิบัติอย่างนั้น” แต่ทั้งนี้ไม่ได้หมายความว่า จริยธรรมอิงอยู่กับหลักคำสอนทางศาสนาเพียงอย่างเดียว แต่ที่จริงนั้นจริยธรรมยังรากอยู่บนขนบธรรมเนียมประเพณี โดยนัยนี้ บางคนเรียกหลักแห่งความประพฤติอันเนื่องมาจากคำสอนทางศาสนาว่า “ศีลธรรม” และเรียกหลักแห่งความประพฤติอันพัฒนามาจากแหล่งอื่น ๆ ว่า “จริยธรรม”

จริยธรรม ไม่แยกเด็ดขาดจากศีลธรรม แต่จริยธรรมจะมีความหมายกว้างกว่าศีลธรรม เพราะศีลธรรมเป็นหลักคำสอนทางศาสนาที่ว่าด้วยความประพฤติปฏิบัติชอบ ส่วนจริยธรรม หมายถึง หลักแห่งความประพฤติปฏิบัติชอบอันวางรากฐานอยู่บนหลักคำสอนของศาสนา ปรัชญาและขนบธรรมเนียมประเพณีอีกทั้ง จริยธรรมมิใช่กฎหมาย ทั้งนี้เพราะกฎหมายเป็นสิ่งบังคับให้คนทำตาม และมีบทลงโทษสำหรับผู้ฝ่าฝืน ดังนั้น สาเหตุที่คนเคารพเชื่อฟังกฎหมายเพราะกลัวถูกลงโทษ ในขณะที่จริยธรรมไม่มีบทลงโทษ ดังนั้นคนจึงมีจริยธรรมเพราะมีแรงจูงใจ แต่อย่างไรก็ตาม กฎหมายก็มีส่วนเกี่ยวข้องกับจริยธรรมในฐานะเป็นแรงหนุนจากภายนอกเพื่อให้คน มีจริยธรรม

จากนิยามที่ยกมานั้น สามารถประมวลสรุปความได้ว่า จริยธรรม คือ แนวทางของการประพฤติปฏิบัติตนให้เป็นคนดี เป็นประโยชน์สุขของตนเองและส่วนรวม กล่าวโดยสรุป จริยธรรม ก็คือ สิ่งที่มีอยู่แล้วในตัวมนุษย์โดยธรรมชาติ ซึ่งจะต้องพัฒนาขึ้นโดยอาศัยกฎเกณฑ์ความประพฤติที่มนุษย์ควรประพฤติที่ได้ จากหลักการทางศีลธรรม หลักปรัชญา วัฒนธรรม กฎหมายหรือจารีตประเพณี เพื่อประโยชน์สุขแก่ตนเองและสังคม นอกจากนี้ จริยธรรมยังใช้เป็นแนวทางประกอบการตัดสินใจเลือกความประพฤติหรือการกระทำที่ถูกต้องเหมาะสมในแต่ละสถานการณ์ด้วย

4. คุณธรรมจริยธรรมสำหรับผู้บริหารในองค์กรภาครัฐ

คุณธรรมจริยธรรมสำหรับผู้บริหารในองค์กรภาครัฐ หมายถึง กฎเกณฑ์และค่านิยมที่ควรปฏิบัติตามในการบริหารจัดการและดำเนินงานขององค์กรที่เป็นส่วนหนึ่งของรัฐ หรือการปกครองของประเทศ คุณธรรมและจริยธรรมเหล่านี้มีบทบาทสำคัญในการให้บริการต่อประชาชนและการส่งเสริมความยุติธรรมและความเท่าเทียมในทุกกลุ่มคน นี่คือการหมายของคุณธรรมและจริยธรรมสำหรับผู้บริหารในองค์กรภาครัฐ

1. ความเท่าเทียมและความยุติธรรม ผู้บริหารควรส่งเสริมความเท่าเทียมและความยุติธรรมในการบริหารจัดการและการให้บริการ เพื่อให้ทุกคนมีโอกาสและสิทธิเท่าเทียมในการเข้าถึงบริการและโอกาสทั้ง หหมด

2. ความรับผิดชอบต่อสังคม ผู้บริหารควรมีความรับผิดชอบต่อสังคมและประชาชน และให้ความสำคัญกับผลกระทบของการบริหารจัดการในระดับสังคม

3. ประหยัดและใช้งบประมาณอย่างมีประสิทธิภาพ การใช้งบประมาณของรัฐอย่างรอบคอบและมีประสิทธิภาพเป็นสิ่งสำคัญ เพื่อให้ทรัพยากรของประชาชนถูกใช้ให้เหมาะสมและตรงตามวัตถุประสงค์

4. การเปิดกว้างและการร่วมมือ ผู้บริหารควรสนับสนุนการเปิดกว้างและการร่วมมือระหว่างหน่วยงานภาครัฐและเอกชน เพื่อส่งผลดีต่อการพัฒนาและประสิทธิภาพในการบริหารจัดการ

5. ความประหยัดและความมีประสิทธิภาพ ผู้บริหารควรใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพและเป็นประโยชน์สูงสุดต่อประชาชน โดยไม่มีการสูญเสียเวลาหรือการใช้ทรัพยากรโดยไม่จำเป็น

6. ความโปร่งใสและการรายงาน การบริหารจัดการควรเปิดโปร่งใสและรายงานการดำเนินงานแก่ประชาชน โดยมีความโปร่งใสและสื่อสารเป็นอย่างดี

7. ความก้าวหน้าและการพัฒนาองค์กร การบริหารจัดการควรสนับสนุนการก้าวหน้าและการพัฒนาองค์กรเพื่อให้สามารถปรับตัวตามเปลี่ยนแปลงและท้าทายในสังคมและรัฐบาล

8. ความเป็นนิยทางคุณธรรม การบริหารจัดการควรส่งเสริมความ

จากข้อมูลที่กล่าวมาข้างต้น ทำให้เห็นถึงความสำคัญของการเป็นผู้บริหารซึ่งจำเป็นอย่างยิ่งจะต้องมีการบริหารงานในองค์กรโดยยึดหลักคุณธรรม จริยธรรม จึงจะทำให้การบริหารองค์กรเดินทางสู่เป้าหมายความสำเร็จอย่างมีประสิทธิภาพ

บทสรุป

ในการบริหารจัดการองค์กรโดยเฉพาะหน่วยงานทางการศึกษานั้น ปัจจัยหนึ่งที่จะทำให้ประสบความสำเร็จในการดำเนินงานภายในองค์กรคือ การมีผู้บริหารที่มีความรู้ ความสามารถและทักษะในการบริหาร โดยเฉพาะอย่างยิ่งการมีภาวะผู้นำของผู้บริหารที่จะสามารถนำพาองค์กรให้มีความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันเพื่อร่วมกันปฏิบัติงานและนำไปสู่ เป้าหมายที่ตั้งไว้ร่วมกันได้ ดังนั้นผู้บริหารสถาบันการศึกษาจึงจำเป็นต้องมีความเป็นนักบริหารมืออาชีพ (Professional Focus) บริหารจัดการสถาบันการศึกษาโดยใช้ศาสตร์และศิลป์ มีภาวะผู้นำสูง เป็นผู้ชี้แนะทางความคิดไปสู่การปฏิบัติที่เป็นรูปธรรมอย่างแท้จริง เป็นผู้นำที่กล้าคิด กล้าทำ กล้าทำ และกล้าเปลี่ยนแปลง อีกทั้งต้องมีคุณธรรม จริยธรรม และยึดหลักธรรมาภิบาลในการบริหารองค์กรควบคู่กันไปด้วย

เอกสารอ้างอิง

องกรณ์ภาครัฐ

- นายสัมมา คีตสิน ผู้อำนวยการศูนย์ข้อมูลอสังหาริมทรัพย์ ธนาคารอาคารสงเคราะห์
- ดร. ประวัติ พันผาสุก. (2549). คุณธรรมสำหรับผู้บริหาร เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่
- แอริ สโตเติล (อังกฤษ: Aristotle) นักปรัชญาชาวตะวันตก
<https://th.wikipedia.org/wiki/>
- พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ปี พ.ศ. 2542 หน้า 253

ความหมายผู้บริหาร

- นายกิติ ตยัคคานนท์ (2532 : 18)
- นายธีระ รุญเจริญ (2550 : 1)
- พระราชธรรมวาที(มปป. : 15)
- นิรนาม (ออนไลน์ : 2559)

คุณธรรมจริยธรรม

- ที่มา : <http://www.jariyatam.com/ethics-01>
- ที่มา : <http://www.baanjomut.com/library/ethics/01.html>
- พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2535

การพัฒนานวัตกรรมทางการศึกษาของผู้บริหารสถานศึกษา ในยุค Digital Disruption

เบญจวรรณ ศรีดาธรรม

พระสุธีวัชรธรรม, ผศ.ดร.

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน

บทคัดย่อ

การพัฒนานวัตกรรมการศึกษาหมายถึงการประยุกต์หรือปรับปรุงนวัตกรรมที่มีอยู่ให้เกิดนวัตกรรมใหม่ๆที่ใช้ในการเรียนการสอน ตลอดจนการบริหารสถานศึกษา ที่เกิดจากความคิดสร้างสรรค์ นวัตกรรมทางการศึกษาเป็นสิ่งที่ผู้บริหารออกแบบ และพัฒนาขึ้นเพื่อใช้ในการบริหารจัดการสถานศึกษา ให้เกิดกระบวนการดำเนินงานในสถานศึกษาอย่างมีประสิทธิภาพ ให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงของสิ่งต่างๆอย่างรวดเร็วฉับพลัน ในยุคสมัยที่ต้องอาศัยเทคโนโลยีดิจิทัลและนวัตกรรมใหม่ๆเป็นหลักในการดำเนินงานหรือกิจกรรมต่างๆของยุค Digital Disruption บทความนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อกระตุ้นให้ผู้บริหารได้คิดค้น สร้างสรรค์ พัฒนานวัตกรรมการศึกษาอย่างต่อเนื่อง ให้ทันต่อเทคโนโลยีที่ล้ำหน้าไปอย่างรวดเร็ว อันจะนำไปสู่เป้าหมาย คือ การบริหารงานและการพัฒนาผู้เรียนให้เป็นคนเก่ง ดี และมีสุข

คำสำคัญ : การพัฒนานวัตกรรมทางการศึกษา, ผู้บริหารสถานศึกษา, ยุค Digital Disruption

Abstract

Education innovation development refers to the application or enhancement of existing innovations to create new innovations for teaching and learning, as well as school management. These innovations are born from creative thinking. Educational innovation is something that educational leaders design and develop to use in managing educational institutions efficiently, keeping pace with rapid changes in the ever-evolving era that heavily relies on digital technology and new innovations for conducting various operations or activities during the Digital Disruption era. The objective of this article is to inspire educational leaders to continuously think, create, and develop educational innovations to keep up with rapidly advancing technologies, ultimately leading to the goal of effectively managing and developing students to become competent, good, and happy individuals.

Keywords: Education Innovation Development, Educational Leaders, Digital Disruption

บทนำ

ยุค Digital Disruption ได้เปลี่ยนแปลงทัศนคติและวิถีชีวิตของมนุษย์ชาติอย่างรวดเร็ว การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในสังคมด้วยเทคโนโลยีดิจิทัลและนวัตกรรมใหม่ๆ ได้สร้างโอกาสและความท้าทายให้กับหลายภาคส่วน แต่ไม่มีส่วนใดของสังคมที่ถูกผลกระทบมากกว่าการศึกษาและการบริหารสถานศึกษา สถานศึกษาเป็นสถานที่สำคัญในการสร้างพลเมืองรุ่นใหม่ที่มีความรู้และความสามารถในการเผชิญหน้ากับอุปสรรคและโอกาสที่จะเกิดขึ้นในอนาคต

การพัฒนานวัตกรรมทางการศึกษาให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยีดิจิทัล เป็นสิ่งจำเป็นเร่งด่วน เพื่อให้สถานศึกษาสามารถตอบสนองต่อความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว นวัตกรรมทางการศึกษาไม่เพียงเพิ่มคุณค่าให้กับกระบวนการเรียนรู้และการสอนเท่านั้น แต่ยังมีบทบาทสำคัญในการเพิ่มประสิทธิภาพในการบริหารจัดการสถานศึกษา ซึ่งจำเป็นต้องรับมือกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่องและฉับพลันในรูปแบบที่ไม่เคยเป็นมาก่อน

ในบทความนี้เราจะสำรวจหัวข้อ "การพัฒนานวัตกรรมทางการศึกษาของผู้บริหารสถานศึกษาในยุค Digital Disruption" เพื่อเข้าใจความสำคัญของการนำนวัตกรรมและเทคโนโลยีเข้าสู่สถานศึกษา การบริหารสถานศึกษาในยุคที่ท้าทายนี้ต้องพัฒนาเอกลักษณ์ใหม่ในการเตรียมความพร้อมและสร้างนวัตกรรมที่ใช้สอยเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการสอนและเรียนรู้ พร้อมกับการทำให้ผู้เรียนเป็นบุคคลที่มีความสามารถในการใช้เทคโนโลยีและนวัตกรรมเพื่อเติบโตและเรียนรู้อย่างต่อเนื่องในโลกที่เต็มไปด้วยความเปลี่ยนแปลงและความท้าทายใหม่ๆ ที่รอเอาไว้ให้เราค้นพบและเป็นส่วนหนึ่งของการเปลี่ยนแปลงนี้ไปด้วยกันในยุคที่ต้องปรับตัวกับความเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่อง

แนวทางการพัฒนานวัตกรรมทางการศึกษาที่ผู้บริหารสถานศึกษาสามารถนำมาใช้ในการดำเนินงานในยุค Digital Disruption มีเป้าหมายที่ชัดเจนคือการบริหารจัดการสถานศึกษาอย่างมีประสิทธิภาพและการพัฒนาผู้เรียนให้เป็นบุคคลที่มีความสามารถดี และมีสุข โดยบทความนี้จะทำให้ผู้อ่านเข้าใจความสำคัญและความเร่งด่วนของการพัฒนานวัตกรรมทางการศึกษาในยุค Digital Disruption

1. ลักษณะสำคัญของยุค Digital Disruption

1.1 ความหมายและความสำคัญของยุค Digital Disruption

ยุค Digital Disruption เป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วและกว้างขวางในเชิงพฤติกรรมของมนุษย์เนื่องจากการพัฒนาของเทคโนโลยีดิจิทัล โดยมีความหมายและความสำคัญดังนี้

นิวัติไชย เกษมมงคล (2565) กล่าวว่า Digital Disruption คือ การเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยีอย่างรุนแรงและรวดเร็ว ทำให้เกิดผลกระทบมากมายผ่านการใช้เทคโนโลยี เกิดการส่งข้อมูลข่าวสารถึงกันได้ตลอดเวลา อีกทั้งเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ หรือ AI ที่นับวันยิ่งพัฒนาได้เฉลิยวลาดมากขึ้นรวมถึงการเชื่อมต่อผ่านระบบเครือข่ายอินเทอร์เน็ตเพื่อใช้ในการสั่งการอุปกรณ์ต่างๆ ถือเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดการปฏิรูปกระบวนการขั้นตอนในการทำงานภาคราชการและภาครัฐกิจอย่างรวดเร็ว

Thechapt (2565) ได้ให้ความหมายของ Digital Disruption ไว้ว่า คือการเปลี่ยนแปลงที่มีสาเหตุมาจากการถือกำเนิดของเทคโนโลยีและนวัตกรรมที่มีความล้ำสมัยสามารถทำงานร่วมกับมนุษย์ได้ดียิ่งขึ้น จึงทำให้สายงานต่างๆ เกิดการเปลี่ยนแปลงตามไปด้วย หากใช้เทคโนโลยีและนวัตกรรมใหม่ๆ เข้ามามีส่วนช่วยในเรื่องของการดำเนินกิจกรรมทางต่างๆ แล้ว จะทำให้ประสบความสำเร็จและดำเนินงานอย่างเป็นระบบมากขึ้น

วิชัย วงศ์ใหญ่ และมารุต พัฒนาผล (2562) กล่าวว่า Digital Disruption คือการใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีดิจิทัล เพื่อการสร้างสรรค์นวัตกรรมที่แตกต่างไปจากการดำเนินการรูปแบบเดิม เพื่อให้การดำเนินการเป็นไปอย่างรวดเร็วและรุนแรงมากยิ่งขึ้น

อริญญา เถลิงศรี (2561) กล่าวว่า Digital Disruption คือการเปลี่ยนแปลงแบบหนึ่ง ในวิธีใหม่ ที่แสดงให้เห็นว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงที่ทำให้สิ่งเดิมๆ หายไป ประกอบด้วยความเร็ว ความวิตกกังวล รวมทั้งการที่คนได้รับข่าวสารข้อมูลมากขึ้นอย่างรวดเร็วและสะดวกสบายมากขึ้น

ณัฐชยานันท์ รัตนสถาพรพงศ์ และคณะ (2558) กล่าวว่า Digital Disruption คือการเปลี่ยนแปลงของสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่เกิดจากเทคโนโลยีดิจิทัล (Digital Technology) อย่างฉับพลัน

ทันที ไม่ว่าจะเป็นแพลตฟอร์ม และนวัตกรรมต่างๆ ที่อิงเทคโนโลยีดิจิทัล ซึ่งส่งผลกระทบต่อหลายภาค ทำให้การทำกิจกรรมที่อยู่ในรูปแบบเดิมนั้นต้องมีการปรับและเปลี่ยนแปลง เพื่อก้าวตามให้ทันกับเทคโนโลยีที่เกิดขึ้น ไม่อย่างนั้นก็จะอาจทำให้เกิดความล่าช้า และติดขัดในการดำเนินงานได้

จากที่กล่าวมาข้างต้น Digital Disruption จึงหมายถึงการเปลี่ยนแปลงของสิ่งต่างๆ อย่างรวดเร็ว ฉับพลันเพื่อให้ทันกับยุคสมัยที่ต้องอาศัยเทคโนโลยีดิจิทัลและนวัตกรรมเป็นหลักในการดำเนินชีวิตหรือกิจกรรมต่างๆ ที่ต่างไปจากเดิมอย่างสิ้นเชิง

1.2 ผลกระทบจาก Digital Disruption

ในความเป็นจริง Digital Disruption ไม่ใช่เรื่องใหม่ที่เกิดขึ้นเมื่อปีสองปีที่ผ่านมานี้ แต่เกิดขึ้นกับโลกของเราอยู่ตลอดเวลา ซึ่งผลกระทบที่เกิดขึ้นส่วนใหญ่แล้วเป็นเรื่องที่ดีสำหรับมนุษย์ เพราะการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ทำให้มนุษย์สามารถมีอิสระมากขึ้นรวมถึงยังสามารถใช้ชีวิตได้อย่างสะดวกสบาย แต่ Digital Disruption ก็เป็นสาเหตุที่ทำให้ธุรกิจหรืออาชีพบางอย่างต้องหายไปเช่นเดียวกัน ดังนั้นการปรับตัวให้เข้ากับยุคที่มีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลาแบบนี้จึงถือเป็นเรื่องที่สำคัญ (Thechapt , 2565)

ยุค Digital Disruption ส่งผลให้รูปแบบการจัดการเรียนรู้ บทบาทของผู้เรียน บทบาทของครูผู้สอน และการบริหารจัดการภายในสถานศึกษาโดยผู้บริหารสถานศึกษามีความเปลี่ยนแปลงไป ดังนั้นครูผู้สอนผู้ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการจัดการเรียนรู้ ต้องตระหนักและเล็งเห็นความสำคัญของการพัฒนาตนเองด้านการเรียนรู้ และการฝึกฝนทักษะ ผ่านการกำหนดเป้าหมาย การวางแผนการเรียนรู้ การแสวงหาวิธีการเรียนรู้ และการประเมินผลการเรียนรู้ของตนเอง เพื่อการพัฒนาตนเองให้เป็นครูผู้นำทางวิชาการที่มีความตื่นตัวและก้าวทันต่อการเปลี่ยนแปลงทางความรู้ การฝึกฝนทักษะการคิดและทักษะด้านเทคโนโลยีในการสร้างทางเลือกแห่งการเรียนรู้ที่ทันสมัย เหมาะสม สอดคล้องตามความต้องการของตนเองและผู้เรียน อันส่งผลต่อการพัฒนาทางวิชาชีพ และการพัฒนาคุณภาพการศึกษาของชาติต่อไป (ทิศนา แสงระวี, เรชา ชูสุวรรณ , 2565)

การเปลี่ยนแปลงเทคโนโลยีอย่างรุนแรงและรวดเร็ว ทำให้เกิดผลกระทบมากมายผ่านการใช้เทคโนโลยี เกิดการส่งข้อมูลข่าวสารถึงกันได้ตลอดเวลา อีกทั้งเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ หรือ AI ที่นับวันยิ่งพัฒนาได้เฉลิยวฉลาดมากขึ้นรวมถึงการเชื่อมต่อผ่านระบบเครือข่ายอินเทอร์เน็ตเพื่อใช้ในการสั่งการอุปกรณ์ต่างๆ ถือเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดการปฏิรูปกระบวนการทำงานภาครัฐและภาคธุรกิจอย่างรวดเร็ว (นิวัติไชย เกษมมงคล, 2565)

ความก้าวหน้าของเทคโนโลยีดิจิทัลในยุค Digital Disruption ทำให้อุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์อย่างโทรศัพท์มือถือ คอมพิวเตอร์ มีประสิทธิภาพสูง และสามารถเชื่อมต่อกับอุปกรณ์อื่นๆ ผ่านเครือข่ายไร้สายความเร็วสูง ทำให้มีการพัฒนาเว็บไซต์ แอปพลิเคชัน และเนื้อหาต่างๆ เพื่อใช้งานบนอุปกรณ์เหล่านี้จำนวนมาก ซึ่งอำนวยความสะดวกในการสืบค้นข้อมูลและการเรียนรู้เรื่องต่างๆ ส่งผลให้รูปแบบการเรียนรู้เปลี่ยนไป เป็นการเรียนรู้ที่ไร้พรมแดน ไม่มีข้อจำกัดด้านอายุ สถานที่ เวลา (บุญเลี้ยง หุมทอง, ประทวน วันนิจ, 2565)

จากที่กล่าวมาข้างต้น Digital Disruption มีผลกระทบต่อทุกวงการ ทั้งภาครัฐและเอกชน นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงการดำเนินชีวิตของมนุษย์เพื่อก้าวไปสู่ยุคของเทคโนโลยีดิจิทัลพร้อมกับนวัตกรรมใหม่ๆที่มีความทันสมัย มีอิสระ และความสะดวกสบายในทั้งในการใช้ชีวิตประจำวัน การเรียนการสอน ธุรกิจ และด้านต่างๆ การเรียนรู้และเตรียมตัวรับมือให้พร้อมกับ Digital Disruption จึงถือเป็นสิ่งที่ไม่ควรมองข้าม ซึ่งผู้เขียนเห็นว่า Digital Disruption มีข้อดีในด้านของการศึกษา ค้นคว้า และการเข้าถึงข้อมูลความรู้ผ่านระบบอินเทอร์เน็ตได้อย่างสะดวก รวดเร็ว หลากหลายและกว้างขวางมากขึ้น อีกทั้งยังอำนวยความสะดวกในการติดต่อสื่อสารระหว่างกันได้อย่างมาก ในขณะเดียวกันก็จะเกิดความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาขึ้นในกลุ่มผู้ด้อยโอกาสที่ขาดแคลนอุปกรณ์เทคโนโลยีดิจิทัลและอินเทอร์เน็ต หรืออาจเกิดการทุจริตขึ้นจากการคัดลอกข้อมูล ผลงานต่างๆของผู้อื่น หรือใช้เครื่องมือ AI ในการช่วยทำงานแทนความสามารถของตนเอง

ดังนั้น Digital Disruption จึงเป็นการเปลี่ยนแปลงของสิ่งต่างๆอย่างรวดเร็ว นับพลันเพื่อให้ทันกับยุคสมัยที่ต้องอาศัยเทคโนโลยีดิจิทัลและนวัตกรรมเป็นหลักในการดำเนินชีวิตหรือกิจกรรมต่างๆ ที่ต่างไปจากเดิมอย่างสิ้นเชิง ซึ่งมีผลกระทบต่อทุกวงการ ทั้งภาครัฐและเอกชน นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงการดำเนินชีวิตของมนุษย์เพื่อก้าวไปสู่ยุคของเทคโนโลยีดิจิทัลพร้อมกับนวัตกรรมใหม่ๆที่มีความทันสมัย มีอิสระ และความสะดวกสบายในทั้งในการใช้ชีวิตประจำวัน การเรียนการสอน ธุรกิจ และด้านต่างๆ การเรียนรู้และเตรียมตัวรับมือให้พร้อมกับ Digital Disruption จึงถือเป็นสิ่งที่ไม่ควรมองข้าม ซึ่งผู้เขียนเห็นว่า Digital Disruption มีข้อดีในด้านการศึกษา ค้นคว้า และการเข้าถึงข้อมูลความรู้ผ่านระบบอินเทอร์เน็ตได้อย่างสะดวก รวดเร็ว หลากหลายและกว้างขวางมากขึ้น อีกทั้งยังอำนวยความสะดวกในการติดต่อ สื่อสารระหว่างกันได้อย่างมาก ในขณะเดียวกันก็จะเกิดความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาขึ้นในกลุ่มผู้ด้อยโอกาสที่ขาดแคลนอุปกรณ์เทคโนโลยีดิจิทัลและอินเทอร์เน็ต หรืออาจเกิดการทุจริตขึ้นจากการคัดลอกข้อมูลผลงานต่างๆของผู้อื่น หรือใช้เครื่องมือ AI ในการช่วยทำงานแทนความสามารถของตนเอง

2. ความหมาย ความสำคัญและบทบาทหน้าที่ของผู้บริหารสถานศึกษา

2.1 ความหมายและความสำคัญของผู้บริหารสถานศึกษา

อาจารย์ ฉัตรมณี (2560) สรุปความหมาย ผู้บริหารสถานศึกษา หมายถึง บุคคลที่ดำรงตำแหน่งเป็นผู้บริหารในสถานศึกษามีหน้าที่กำหนดนโยบาย วิสัยทัศน์ และพันธกิจ ทำหน้าที่รับผิดชอบโดยตรงในการดูแลควบคุม กำกับ และส่งเสริมการดำเนินงานของสถานศึกษาให้เป็นไปตามนโยบายที่ได้วางไว้

จรุณี แก้วเอียน (2556) ให้ความหมาย ผู้บริหารสถานศึกษาว่า ผู้ที่ทำหน้าที่เกี่ยวกับการบริหารโรงเรียน ซึ่งประกอบด้วยผู้อำนวยการ และรองผู้อำนวยการ หรือผู้ช่วยผู้อำนวยการสถานศึกษา เป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่าการเป็นผู้บริหารสถานศึกษาเป็นงานที่ยากลำบาก เป็นงานที่สำคัญและท้าทายความสามารถของบุคคล ผู้ที่เป็นบริหารสถานศึกษาจึงจำเป็นต้องรู้

ต้องตระหนัก และมีความรู้ความสามารถอย่างดีในบทบาทภาระหน้าที่ และความรับผิดชอบของตนอีกด้วย

ถวิล อรัญเวศ (2545) ได้ให้ความหมายผู้บริหารสถานศึกษาไว้ว่า บุคคลที่เป็นการบริหารจริงๆ เช่น มีประวัติผลงานการบริหารมาอย่างโดดเด่นเป็นที่ยอมรับของสังคม สามารถบริหารงานได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล จนได้รับการยอมรับทั้งระดับหน่วยงาน ระดับอำเภอ ระดับจังหวัด หรือแม้กระทั่งระดับชาติ

จำลอง นักพ่อน (2543) ได้ให้ความหมายผู้บริหารสถานศึกษาไว้ว่า ผู้บริหารสถานศึกษาจะต้องเป็นผู้มีความรู้ ความสามารถในการบริหารการศึกษาได้อย่างยอดเยี่ยม สามารถทำให้เป้าหมายหรืออุดมการณ์ทางการศึกษาขององค์กรที่กำหนดไว้ บรรลุผลได้อย่างมีประสิทธิภาพ ต้องเป็นผู้มีทั้ง “ศาสตร์” และ “ศิลป์ ” ในการปฏิบัติงานอย่างสูงสุดจนเป็นแบบอย่างและเป็นตัวแบบที่ดีแก่ผู้บริหารสถานศึกษาอื่นๆ และองค์กรอื่นๆต่อไปได้

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2553 ในมาตรา 4 ได้ให้ความหมายของผู้บริหารสถานศึกษาไว้ว่า ผู้บริหารสถานศึกษา หมายถึง บุคลากรวิชาชีพที่รับผิดชอบการบริหารสถานศึกษาแต่ละแห่ง ทั้งของรัฐและเอกชน

สำนักงานเลขาธิการคุรุสภา (2540) ได้กล่าวว่า ผู้บริหารการศึกษาหรือ “ผู้จัดการ” ทางการศึกษาเพื่อให้ครูและบุคลากรอื่นๆ ดำเนินการพัฒนาเด็ก และเยาวชนให้เป็นไปตามจุดมุ่งหมายของการศึกษา และตามความคาดหวังของสังคม

ดังนั้นผู้บริหารสถานศึกษา หมายถึง ผู้มีความรู้ ความสามารถ ความรับผิดชอบ มีศาสตร์ และศิลป์ในการบริหารการศึกษา สามารถบริหารงานได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล จนเป็นที่ยอมรับ และสามารถวางแผนการบริหารตามแผนงานที่ได้กำหนด และดำเนินการตามแผนงานได้บรรลุตามเป้าหมายที่วางไว้

2.2 บทบาทหน้าที่ของผู้บริหารสถานศึกษา

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2549) ได้กล่าวถึงบทบาทหน้าที่ของผู้บริหารสถานศึกษาในแบบการบริหารที่ใช้สถานศึกษาว่าต้องมีบทบาท ดังนี้

1. เป็นผู้นำการพัฒนาไปสู่เป้าหมาย
2. เป็นผู้กระตุ้นและชักนำการใช้กำลังคน
3. เป็นผู้พัฒนาทรัพยากร
4. เป็นผู้พัฒนาเป้าหมายใหม่ๆ ของสถานศึกษาโดยร่วมมือและเกี่ยวข้องกับ

ฝ่ายต่างๆ

5. เป็นผู้แสวงหาทรัพยากรในการพัฒนาสถานศึกษา

สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา (2548) ได้กำหนดบทบาทหน้าที่ของผู้บริหารสถานศึกษาไว้ 6 ประการ คือ

1. บทบาทหน้าที่ในการกำหนดวัตถุประสงค์นโยบาย และเป้าหมายของสถานศึกษา
2. บทบาทหน้าที่ในการจัดกิจกรรมในการบริหารต่างๆ เพื่อให้สถานศึกษาบรรลุวัตถุประสงค์ตามนโยบายและเป้าหมายที่กำหนดไว้
3. บทบาทหน้าที่ในการนำการปฏิบัติงานของบุคลากรในสถานศึกษาให้เกิดประสิทธิภาพ
4. บทบาทหน้าที่ในการสร้างขวัญและกำลังใจและสร้างความสุขในการทำงานให้กับบุคลากรในสถานศึกษา
5. บทบาทหน้าที่ในการสร้างความร่วมมือ ระดมทุนสมอง และสติปัญญาของบุคลากรในสถานศึกษาและชุมชนเพื่อการบริหาร
6. บทบาทหน้าที่ในการจัดหาทรัพยากร ควบคุมกำกับ และติดตามบุคลากรในการใช้ทรัพยากรให้เป็นประโยชน์อย่างเหมาะสมและมีประสิทธิภาพ

สมหวัง พิธิยานุวัฒน์ (2543) ได้กล่าวถึงบทบาทผู้บริหารสถานศึกษาจะต้องรู้และเข้าใจหัวใจของการเรียนรู้ของนักเรียน ดังนั้นผู้บริหารสถานศึกษาจึงต้องมีบทบาทการเป็นผู้นำในการดำเนินงาน ดังนี้

1. เป็นผู้วางนโยบายชัดเจนเกี่ยวกับการเรียนรู้ที่ยึดผู้เรียนเป็นสำคัญที่สุด
2. เป็นผู้วางแผนการปฏิบัติให้ชัดเจนให้สอดคล้องกับหลักนโยบายที่วางไว้
3. เป็นผู้สร้างกลไกในการจัดระบบการเรียนรู้ที่ครบวงจร คือ มีการจัดวิธีการเรียนการสอนของครู แนวทางการจัดหลักสูตรใหม่ระบบการวัดผลและประเมินผลการจัดสภาพแวดล้อมการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองและชุมชน
4. เป็นผู้วางระบบมาตรฐานการจัดการศึกษา
5. เป็นผู้วางระบบการตรวจสอบคุณภาพการเรียนรู้ที่ชัดเจน เกี่ยวกับคุณภาพการเรียนรู้กระบวนการเรียนรู้ ทั้งสิ่งที่เป็นทักษะพื้นฐานสำคัญ และสิ่งที่เป็นความต้องการทางการศึกษาของนักเรียน ทั้งจากภายนอกและภายในสถานศึกษา

กระทรวงศึกษาธิการ (2542) ได้กล่าวถึงบทบาทหน้าที่ของผู้บริหารสถานศึกษาไว้ดังนี้

1. บทบาทเป็นผู้บังคับบัญชาของข้าราชการในสถานศึกษาที่ดูแลรับผิดชอบบทบาทเป็นผู้ดูแลรับผิดชอบการจัดการศึกษาของสถานศึกษา
2. บทบาทเป็นผู้กำกับตรวจสอบ ติดตาม และประเมินผลการดำเนินงานของบุคลากรในสถานศึกษา ให้ดำเนินงานเป็นไปตามนโยบาย คุณภาพ และมาตรฐานการศึกษาของกระทรวง
3. บทบาทเป็นผู้ระดมสรรพกำลัง และทรัพยากรต่างๆ จากท้องถิ่นมาใช้ในการจัดและพัฒนาศึกษาของสถานศึกษา

สรุปได้ว่า ผู้บริหารสถานศึกษามีบทบาทหน้าที่สำคัญคือการเป็นผู้นำในการพัฒนาองค์กร กำหนดเป้าหมายและวัตถุประสงค์ในการดำเนินงาน กระตุ้นและให้ขวัญกำลังใจแก่บุคลากรในสถานศึกษา ตลอดจนกำกับติดตาม ตรวจสอบ และประเมินผลการทำงานของบุคลากรอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้เกิดการดำเนินงานของสถานศึกษาเป็นไปอย่างมีระบบ มี

ประสิทธิภาพ บรรลุเป้าหมาย วัตถุประสงค์ ที่มีผลต่อการพัฒนาคุณภาพของเด็ก เยาวชน ที่เป็นอนาคตของชาติ

ดังนั้นผู้บริหารสถานศึกษา จึงหมายถึงผู้มีความรู้ ความสามารถ ความรับผิดชอบ มีศาสตร์และศิลป์ในการบริหารการศึกษา สามารถบริหารงานได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล จนเป็นที่ยอมรับ และสามารถวางแผนการบริหารตามแผนงานที่ได้กำหนด และดำเนินการตามแผนงานได้บรรลุตามเป้าหมายที่วางไว้ โดยมีบทบาทหน้าที่สำคัญคือการเป็นผู้นำในการพัฒนาองค์กร กำหนดเป้าหมายและวัตถุประสงค์ในการดำเนินงาน กระตุ้นและให้ขวัญ กำลังใจแก่บุคลากรในสถานศึกษา ตลอดจนกำกับติดตาม ตรวจสอบ และประเมินผลการทำงานของบุคลากรอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้เกิดการดำเนินงานของสถานศึกษาเป็นไปอย่างมีระบบ มีประสิทธิภาพ บรรลุเป้าหมาย วัตถุประสงค์ ที่มีผลต่อการพัฒนาคุณภาพของเด็ก เยาวชน ที่เป็นอนาคตของชาติ

3. ความหมาย ความสำคัญ และกระบวนการพัฒนานวัตกรรมทางการศึกษา

3.1 ความหมายและความสำคัญของการพัฒนานวัตกรรมทางการศึกษา

การพัฒนานวัตกรรมทางการศึกษาเป็นกระบวนการที่ซับซ้อนซึ่งเกี่ยวข้องกับการใช้แนวคิดและเทคโนโลยีใหม่ๆ เพื่อปรับปรุงผลลัพธ์การเรียนรู้ของนักเรียน หรือพัฒนาการบริหารจัดการงานในองค์กร นวัตกรรมทางการศึกษาถูกตีความไว้อย่างหลายอย่าง ดังนี้

ปภาวรินทร์ เรื่องประจวบกุล (2565) กล่าวว่า การพัฒนานวัตกรรมทางการศึกษา คือ การสร้างหรือผลิตสิ่งใหม่ๆ หรือปรับปรุงสิ่งที่มีอยู่ให้ดีขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์และเข้าใจกลุ่มเป้าหมายอย่างลึกซึ้ง สามารถวิเคราะห์ความต้องการของกลุ่มเป้าหมายที่ชัดเจน นำมาสังเคราะห์เพื่อหาคำตอบหรือทางเลือกใหม่ ๆ ที่ตอบสนองต่อกลุ่มเป้าหมาย จนสามารถพัฒนาต้นแบบไม่ว่าจะเป็นในรูปของแนวคิด วิธีการ กระบวนการ สื่อการเรียนการสอน หรือการบริหารจัดการในรูปแบบใหม่ เพื่อให้ได้นวัตกรรมที่ได้รับการยอมรับว่าสามารถนำสู่การจัดการศึกษา และสามารถยกระดับผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษาของผู้เรียน ลดความเหลื่อมล้ำในการศึกษาได้ เพิ่ม

ความคล่องตัวในการบริหารและการจัดการศึกษา ตลอดจนสร้างและพัฒนากลไกในการจัดการศึกษาร่วมกันของทุกภาคส่วน จะส่งผลต่อคุณภาพของพลเมืองไทย ให้มีความสามารถและศักยภาพในการแข่งขันในเวทีโลก และสามารถขับเคลื่อนสู่การยกระดับประเทศทั้งในมิติเศรษฐกิจ มิติสังคม และมิติการเมือง ตอบสนองต่อวิสัยทัศน์การพัฒนาประเทศสู่ความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืนต่อไป

มงคล (2560) กล่าวว่า การพัฒนานวัตกรรมทางการศึกษามีความสำคัญในการประยุกต์หรือต่อยอดนวัตกรรมที่มีอยู่ให้เหมาะสมกับความต้องการใช้งานหรือเป้าหมายของการใช้งาน ให้เกิดเป็นนวัตกรรมใหม่ๆที่มีประสิทธิภาพมากขึ้น

ทิตนา แคมมณี (2559) กล่าวว่า นวัตกรรมหมายถึง แนวคิด แนวทาง ระบบ รูปแบบ วิธีการ กระบวนการ สื่อและเทคโนโลยีต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาซึ่งได้รับการคิดค้นและจัดทำขึ้นใหม่เพื่อช่วยแก้ปัญหาต่างๆ ทางการศึกษา

วัชรพล วิบูลยศรี (2556) กล่าวว่า นวัตกรรมคือ แนวคิด วิธีการปฏิบัติหรือสิ่งใหม่ ที่ยังไม่แพร่หลายหรือยังไม่เคยใช้มาก่อน และเขามาเปลี่ยนแปลงกระบวนการหรือสิ่งที่มีอยู่เดิม โดยผ่านการคิดค้นประดิษฐ์ขึ้นมาใหม่หรือพัฒนาจากของเดิมที่มีอยู่ให้ทันสมัยและปรับปรุงจนใช้ได้ผลดีและมีประสิทธิภาพ

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2550) กล่าวว่า กระบวนการพัฒนานวัตกรรมทางการศึกษาเป็นกระบวนการที่ต้องใช้ยุทธศาสตร์การมีส่วนร่วมของบุคลากรหลายๆ ฝ่ายในโรงเรียน ทั้งผู้บริหาร ครูและนักเรียนรวมถึงชุมชน โดยใช้กระบวนการวิจัยในการพัฒนาอย่างเป็นระบบ

อัญชลี โพธิ์ทอง และอัปสรศรี พลอดเปี้ยว (2542) กล่าวว่า นวัตกรรมทางการศึกษาหมายถึง การนำแนวคิดวิธีการปฏิบัติ หรือสิ่งประดิษฐ์ที่ได้รับการพัฒนา ปรับปรุง หรือดัดแปลงให้มีความเหมาะสม และสอดคล้องกับการนำมาใช้ในการจัดการศึกษาโดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อแก้ไขปัญหา เพิ่มประสิทธิภาพและประสิทธิผลและก่อให้เกิดความสำเร็จสูงสุดแก่ผู้เรียน

จากที่กล่าวมาข้างต้นการพัฒนาวัตกรรมการศึกษาเป็นกระบวนการสร้าง ผลผลิตสิ่งใหม่ หรือการปรับปรุงสิ่งที่มีอยู่โดยมีวัตถุประสงค์ที่ชัดเจน สามารถตอบสนองต่อการนำไปใช้ใน รูปแบบต่างๆ เช่น แนวคิด วิธีการ กระบวนการ สื่อการเรียนการสอน หรือการบริหารจัดการใน รูปแบบใหม่ โดยการมีส่วนร่วมของบุคลากรหลายๆ ฝ่ายในโรงเรียน ทั้งผู้บริหาร ครู นักเรียนและ ชุมชน เพื่อให้ได้นวัตกรรมที่ได้รับการยอมรับว่าสามารถนำสู่การจัดการศึกษาได้จริง

3.2 กระบวนการพัฒนานวัตกรรมทางการศึกษา

การพัฒนานวัตกรรมมีความสำคัญในการประยุกต์หรือต่อยอดนวัตกรรมที่มีอยู่ให้ เหมาะสมกับความต้องการใช้งานหรือเป้าหมายของการใช้งาน ให้เกิดเป็นนวัตกรรมใหม่ๆ ที่มี ประสิทธิภาพมากขึ้น (มงคล, 2560)

พิชิต ฤทธิ์จรูญ (2559) ได้กล่าวถึงขั้นตอนการพัฒนานวัตกรรมทางการศึกษาประกอบด วยขั้นตอนสำคัญ ดังนี้

1. การวิเคราะห์ปัญหา
2. การศึกษาและเลือกนวัตกรรมเพื่อการแก้ปัญหา
3. การออกแบบนวัตกรรม
4. การสร้างนวัตกรรม
5. การตรวจสอบคุณภาพของนวัตกรรมโดยผู้เชี่ยวชาญ
6. การตรวจสอบประสิทธิภาพของนวัตกรรมโดยการทดลองใช้

วชิรศักดิ์ มัชฌิมาภิโร (2557) กล่าวว่ากระบวนการพัฒนานวัตกรรมการศึกษาที่เป็นการสร้างสิ่ง ใหม่ขึ้นมา หรือการดัดแปลงจากสิ่งที่มีชีวิตอยู่แล้วนำมาใช้ประโยชน์ในการเรียนการสอนนั้น มี ขั้นตอนในการพัฒนาอยู่ 3 ขั้นตอน ดังนี้

1. ขั้นเตรียมการ เป็นการเตรียมความพร้อมก่อนที่จะดำเนินการพัฒนาหรือ ประดิษฐ์นวัตกรรมที่ต้องการในขั้นนี้สามารถแยกย่อยเป็น
2. ขั้นสร้างและทดลองใช้นวัตกรรมแยกเป็น

3. ขึ้นเผยแพร่วัตกรรม เป็นการนำนวัตกรรมที่ผ่านการทดลองใช้และหาประสิทธิภาพแล้วไปขยายผล หรือไปแนะนำให้ผู้อื่นได้ใช้ต่อไป

กนิษฐา พิพิธภัณฑ (2557) กล่าวว่า การลงมือทำเพื่อสร้างนวัตกรรม โดยจะใช้กระบวนการพัฒนาสื่อ 7 ขั้นตอนของ Stephen M. Alessi and Stanley R. Trollip คือ

1. การเตรียม ประกอบด้วยการกำหนดเป้าหมายและวัตถุประสงค์ของนวัตกรรม การสร้างแผนการสอนและกำหนดเนื้อหา และการสร้างแบบทดสอบก่อนเรียน-หลังเรียน(โดยการวิเคราะห์ความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์โดยผู้เชี่ยวชาญ และการวิเคราะห์หาความเชื่อมั่นของแบบทดสอบ)

2. การออกแบบสื่อและนวัตกรรม ประกอบด้วยการวิเคราะห์โครงสร้างนวัตกรรมออกแบบขั้นแรก ประเมินและแก้ไขการออกแบบ

3. การเขียนแผนผังของนวัตกรรม คือการเขียนแผนผังเพื่อให้เห็นโครงสร้างทั้งหมดของนวัตกรรมที่จะสร้าง

4. การสร้างสตอรี่บอร์ด คือ การร่างลักษณะของนวัตกรรมแต่ละส่วนหรือแต่ละหน้าให้เห็นรายละเอียดของนวัตกรรม

5. การสร้างนวัตกรรม คือ การลงมือทำตามที่ได้ออกแบบไว้

6. การผลิตเอกสารประกอบ ประกอบด้วยคู่มือครู คู่มือการใช้ คู่มือนักเรียน ฯลฯ

7. การประเมินและการแก้ไขนวัตกรรม คือการส่งนวัตกรรมที่สร้างขึ้นให้ผู้เชี่ยวชาญประเมินคุณภาพและปรับปรุงตามคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญ

สำนักงานนวัตกรรมแห่งชาติ (2550) กล่าวว่า กระบวนการพัฒนานวัตกรรมทางการศึกษา แบ่งเป็น 3 ขั้นตอนหลัก คือ

1. การประดิษฐ์คิดค้น เป็นขั้นตอนการศึกษาสภาพปัญหาและการคิดค้นเพื่อกำหนดรูปแบบนวัตกรรมที่ใช้ในการปรับปรุงแก้ไขปัญหา โดยพิจารณาความเป็นไปได้ตามหลักการที่เกี่ยวข้อง

2. การสร้างและพัฒนานวัตกรรม เป็นขั้นตอนการจัดทำนวัตกรรมตามรูปแบบที่กำหนดจากขั้นตอนที่ 1 สำหรับวิธีพัฒนานวัตกรรมอาจทำได้หลายวิธี ซึ่งวิธีที่ได้รับความนิยมและได้รับความเชื่อถือ คือ การทดลองเพื่อพิสูจน์ประสิทธิภาพของนวัตกรรมในการแก้ปัญหาหรือพัฒนาคุณภาพการจัดการเรียนรู้

3. การยอมรับและนำนวัตกรรมไปใช้ เป็นขั้นตอนการยอมรับนวัตกรรมที่ได้สร้างและพัฒนาขึ้นและนำนวัตกรรมนั้นไปใช้ปรับปรุง แก้ไข และพัฒนาการจัดการเรียนรู้ ในสถานการณ์และสภาพแวดล้อมปกติ

จากข้อความข้างต้นสามารถสรุปได้ว่า กระบวนการพัฒนานวัตกรรม มีขั้นตอนสำคัญอยู่ 3 ขั้นตอนหลักด้วยกัน ได้แก่ 1. ขั้นตอนการเตรียมความพร้อมกำหนดวัตถุประสงค์และคิดค้นนวัตกรรม 2. ขั้นตอนการสร้าง ผลิต หรือพัฒนานวัตกรรม 3. ขั้นตอนการนำนวัตกรรมไปใช้และเผยแพร่วัตกรรม

ดังนั้นการพัฒนานวัตกรรมทางการศึกษาเป็นกระบวนการสร้าง ผลิต หรือการปรับปรุงสิ่งที่มียุโดยมีวัตถุประสงค์ที่ชัดเจน สามารถตอบสนองต่อการนำไปใช้ในรูปแบบต่างๆ เช่น แนวคิด วิธีการ กระบวนการ สื่อการเรียนการสอน หรือการบริหารจัดการในรูปแบบใหม่ โดยการมีส่วนร่วมของบุคลากรหลายๆ ฝ่ายในโรงเรียน ทั้งผู้บริหาร ครู นักเรียนและชุมชน เพื่อให้ได้นวัตกรรมที่ได้รับการยอมรับว่าสามารถนำสู่การจัดการศึกษาได้จริง โดยมีกระบวนการพัฒนานวัตกรรม ที่สำคัญอยู่ 3 ขั้นตอนหลัก ได้แก่ 1. ขั้นตอนการเตรียมความพร้อมกำหนดวัตถุประสงค์และคิดค้นนวัตกรรม 2. ขั้นตอนการสร้าง ผลิต หรือพัฒนานวัตกรรม 3. ขั้นตอนการนำนวัตกรรมไปใช้และเผยแพร่วัตกรรม

4. การพัฒนานวัตกรรมทางการศึกษาของผู้บริหารสถานศึกษาในยุค Digital Disruption

ในการพัฒนานวัตกรรมทางการศึกษาของผู้บริหารสถานศึกษาในยุค Digital Disruption เพื่อให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงนั้น ครูหนูยอนไลน์ (2563) กล่าวว่า ผู้บริหารและครูต้องทำความเข้าใจและวิเคราะห์ให้ได้ว่าตอบสนองความต้องการของผู้เรียนอย่างไร โดยยึด

ความต้องการของผู้เรียนเป็นศูนย์กลางเพื่อนำเทคโนโลยีหรือสร้างนวัตกรรมใหม่ ๆ ขึ้นมาตอบ
โจทย์และสร้างทัศนคติที่ดีต่อนักเรียนในการจัดการเรียนรู้จากการเรียนในรูปแบบเดิมๆ แต่หาก
คุณครูคิดนวัตกรรมใหม่ๆ ไม่ออก หรือไม่ทราบว่าเทคโนโลยี หรือ Application ใดบ้าง ที่
สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนการสอนได้บ้าง ก็สามารถค้นหานวัตกรรมที่ครูท่าน
อื่นได้เผยแพร่ผ่านสื่อหรือช่องทางต่าง ๆ ได้ เช่น ช่องทาง YouTube Channel, เว็บไซต์สื่อการ
สอนของครู-โรงเรียน หรือถ้าคุณครูมีนวัตกรรมหรือเทคโนโลยีที่เป็นประโยชน์ต่อครูท่านอื่น ก็
สามารถเผยแพร่ผ่านสื่อหรือช่องทางต่าง ๆ เองได้

สุจิตรา โอสมฤกษ์และคณะ (2565) กล่าวว่า ในยุค Digital Disruption ในปัจจุบัน
และที่กำลังจะเกิดขึ้นในอนาคตต่อการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว ซึ่งส่งผลกระทบต่อ
หลายสิ่งด้วยกัน ทั้งทางด้านสังคม ด้านเศรษฐกิจ ด้านสิ่งแวดล้อม ด้านชีวิตความเป็นอยู่ของ
ประชากร ด้านการศึกษา รวมถึงด้านการบริหารการจัดการเรียนรู้ของสถานศึกษาในยุค Digital
Disruption ดังนั้นผู้บริหารจึงจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนทัศนคติ และแนวคิดด้านการบริหาร
การจัดการเรียนรู้ให้ทันต่อสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ทั้งนี้เพื่อให้สถานศึกษาสร้าง
ความพร้อมในการรับมือกับการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นได้ทัน่วงที และให้มีความทันสมัยต่อ
บริหารจัดการ เพื่อให้เกิดการจัดการเรียนรู้ที่ได้คุณภาพ

จากการศึกษาค้นคว้าข้อมูลข้างต้นพบว่าในยุค Digital Disruption ที่เทคโนโลยีมี
บทบาทสำคัญในทุกภาคส่วน ระบบการศึกษาก็จำเป็นต้องก้าวให้ทันระบบอื่นๆ ซึ่งสิ่งที่เกิดขึ้น
ตามมากับเทคโนโลยีคือนวัตกรรมทางการศึกษาที่ถูกสร้างและพัฒนาขึ้นอย่างต่อเนื่อง
ผู้บริหารสถานศึกษาจำเป็นต้องพัฒนานวัตกรรมทางการศึกษาเพื่อให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงและ
ตอบโจทย์ความต้องการของผู้เรียนในและการบริหารสถานศึกษาต่อไป

บทสรุป

Digital Disruption เป็นการเปลี่ยนแปลงของสิ่งต่างๆอย่างรวดเร็ว ฉับพลันเพื่อให้ทันกับยุคสมัยที่ต้องอาศัยเทคโนโลยีดิจิทัลและนวัตกรรมเป็นหลักในการดำเนินชีวิตหรือกิจกรรมต่างๆ ที่ต่างไปจากเดิมอย่างสิ้นเชิง ซึ่งมีผลกระทบต่อทุกวงการ ทั้งภาครัฐและเอกชน นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงการดำเนินชีวิตของมนุษย์เพื่อก้าวไปสู่ยุคของเทคโนโลยีดิจิทัลพร้อมกับนวัตกรรมใหม่ๆที่มีความทันสมัย มีอิสระ และความสะดวกสบายในทั้งในการใช้ชีวิตประจำวัน การเรียน การสอน ธุรกิจ และด้านต่างๆ การเรียนรู้และเตรียมตัวรับมือให้พร้อมกับ Digital Disruption จึงถือเป็นสิ่งที่ไม่ควรมองข้าม ซึ่งผู้เขียนเห็นว่า Digital Disruption นั้นมีข้อดีในด้านของการศึกษา ค้นคว้า และการเข้าถึงข้อมูลความรู้ผ่านระบบอินเทอร์เน็ตได้อย่างสะดวก รวดเร็ว หลากหลายและกว้างขวางมากขึ้น อีกทั้งยังอำนวยความสะดวกในการติดต่อ สื่อสารระหว่างกัน ได้อย่างมาก ในขณะเดียวกันก็จะเกิดความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาขึ้นในกลุ่มผู้ด้อยโอกาสที่ขาดแคลนอุปกรณ์เทคโนโลยีดิจิทัลและอินเทอร์เน็ต หรืออาจเกิดการทุจริตขึ้นจากการคัดลอกข้อมูลผลงานต่างๆของผู้อื่น หรือใช้เครื่องมือ AI ในการช่วยทำงานแทนความสามารถของตนเอง

ผู้บริหารสถานศึกษาซึ่งหมายถึงผู้มีความรู้ ความสามารถ ความรับผิดชอบ มีศาสตร์และศิลป์ในการบริหารการศึกษา สามารถบริหารงานได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล จนเป็นที่ยอมรับ และสามารถวางแผนการบริหารตามแผนงานที่ได้กำหนด และดำเนินการตามแผนงานได้บรรลุตามเป้าหมายที่วางไว้ โดยมีบทบาทหน้าที่สำคัญคือการเป็นผู้นำในการพัฒนาองค์กร กำหนดเป้าหมายและวัตถุประสงค์ในการดำเนินงาน กระตุ้นและให้ขวัญกำลังใจแก่บุคลากรในสถานศึกษา ตลอดจนกำกับติดตาม ตรวจสอบ และประเมินผลการทำงานของบุคลากรอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้เกิดการดำเนินงานของสถานศึกษาเป็นไปอย่างมีระบบ มีประสิทธิภาพ บรรลุเป้าหมาย วัตถุประสงค์ ที่มีผลต่อการพัฒนาคุณภาพของเด็ก เยาวชน ที่เป็นอนาคตของชาติ

การพัฒนานวัตกรรมทางการศึกษาเป็นกระบวนการสร้าง ผลิต หรือการปรับปรุงสิ่งที่มีอยู่โดยมีวัตถุประสงค์ที่ชัดเจน สามารถตอบสนองต่อการนำไปใช้ในรูปแบบต่างๆ เช่น แนวคิด วิธีการ กระบวนการ สื่อการเรียนการสอน หรือการบริหารจัดการในรูปแบบใหม่ โดยการมีส่วนร่วม

ร่วมของบุคลากรหลายๆ ฝ่ายในโรงเรียน ทั้งผู้บริหาร ครู นักเรียนและชุมชน เพื่อให้ได้นวัตกรรมที่ได้รับการยอมรับว่าสามารถนำสู่การจัดการศึกษาได้จริง โดยมีกระบวนการพัฒนานวัตกรรม ที่สำคัญอยู่ 3 ขั้นตอนหลัก ได้แก่ 1. ขั้นตอนการเตรียมความพร้อมกำหนดวัตถุประสงค์และคิดค้นนวัตกรรม 2. ขั้นตอนการสร้าง ผลิต หรือพัฒนานวัตกรรม 3. ขั้นตอนการนำนวัตกรรมไปใช้และเผยแพร่วัตกรรม

อ้างอิง

นิวัติไชย เกษมมงคล.(2565). ป.ป.ช.หนุนหลักสูตรด้านทุจริตศึกษา Digital Disruption สร้างเสริมการรู้เท่า ทนต่อการนำเทคโนโลยีไปใช้เชิงทุจริต.

<https://www.prd.go.th/th/content/category/detail/id/9/iid/187294>

Thechapt,2022 ที่มา <https://thechapt.com/digital-disruption/>

สุภัทรศักดิ์ คำสามารถ, ศิริณทิพย์กุล ลจจิตรตรี, และโกวิท จันทะปาละ. (2563). แนวทางการบริหารการศึกษาใน

ยุคดิจิทัลดิสรัปชั่น. Journal of Modern Learning DevelopmentVol. 5No. (May –June)

ทิตินา แสงระวี, เรชา ชูสุวรรณ.(2565). ครูไทยกับการจัดการเรียนรู้ในยุค Digital Disruption. บทความ วิชาการที่ 9 ฉบับที่ 4 (เมษายน 2565).

[https://so03.tci-](https://so03.tci-thaijo.org/index.php/JMND/article/download/260160/173034/964553)

[thaijo.org/index.php/JMND/article/download/260160/173034/964553](https://so03.tci-thaijo.org/index.php/JMND/article/download/260160/173034/964553)

ธิดิธีธีระเกียรติ.(2563). Digital Disruption กับครูไทยในศตวรรษที่ 21. <https://bit.ly/2XCLu7>

เอมมิกา วชิระวินท์.(2565). "เทคโนโลยี ดิสรัปชั่น" กับครูในยุคดิจิทัล. สยามรัฐออนไลน์.

<https://siamrath.co.th/n/317609>

มหาวิทยาลัยรังสิต. (2549). **นวัตกรรมการเรียนการสอน**. วารสารสนับสนุนและพัฒนาศาสตร์
การสอน, 1(3), 1-3.

วุฒิสกดิ์ โกชนกุล. (2550). **กระบวนการทางนวัตกรรม**. สืบค้นเมื่อ 28 สิงหาคม 2566, จาก
[http://www.pochanukul.com/wp-](http://www.pochanukul.com/wp-content/uploads/2007/12/innovation_process.pdf)
[tent/uploads/2007/12/innovation_process.pdf](http://www.pochanukul.com/wp-content/uploads/2007/12/innovation_process.pdf).

อรุณ ลิ้มศิริ. (2543). **นวัตกรรมและเทคโนโลยีการเรียนการสอน**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์
มหาวิทยาลัยรามคำแหง. <https://elearning.sesaoskt.go.th/course/view.php?id=14>

อัญชลี โพธิ์ทอง และอัปสรศรี พลอดเปลี่ยว. (2542). **นวัตกรรมทางการศึกษาเพื่อพัฒนาชีวิต**

และสังคม EDUCATIONAL INNOVATION FOR LIFE AND

SOCIALDEVELOPMENT. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

<https://elearning.sesaoskt.go.th/course/view.php?id=14>

ชนาธิป แก้วบ้านดอน.(2557).**นวัตกรรมทางการศึกษาที่สำคัญของไทยในปัจจุบัน**.

<https://www.gotoknow.org/posts/560469>

มนสิข สิริสมบุญ. (2556). **การพัฒนานวัตกรรมการศึกษา**. แหล่งที่มา

<http://www.nu.ac.th>

สุคนธ์ สินธพานนท์. (2556). **นวัตกรรมการเรียนรู้สู่การพัฒนาการศึกษา**.

แหล่งที่มา : [http://sites.google.com/site/supoldee/supoldee/nwatkrrm-](http://sites.google.com/site/supoldee/supoldee/nwatkrrm-reiyn-ru)

[reiyn-ru](http://sites.google.com/site/supoldee/supoldee/nwatkrrm-reiyn-ru)

วชิรศักดิ์ มัชฌิมภักโร. (2557). **บทบาทของนวัตกรรมการศึกษาต่อการเรียนรู้**.

<https://so05.tci->

[thaijo.org/index.php/Ratchaphruekjournal/article/download/240611/16385](https://so05.tci-thaijo.org/index.php/Ratchaphruekjournal/article/download/240611/163859/)

[9/](https://so05.tci-thaijo.org/index.php/Ratchaphruekjournal/article/download/240611/163859/)

กนิษฐา พิพิธภักดี.(2557). **กระบวนการพัฒนานวัตกรรมทางการศึกษา**.

<https://www.gotoknow.org/posts/563376>

ปภาวรินทร์ เรื่องประจวบกุล. (2565). การสร้างนวัตกรรม เพื่อตอบสนองต่อการแก้ไขปัญหาทางการศึกษา. <https://shorturl.asia/JwvjL>

โพสต์ทูเดย์ คอลัมนิสต์เศรษฐกิจ-ธุรกิจ. (2022). Digital Disruption จุดเริ่มและจุดเปลี่ยน. <https://www.posttoday.com/economy/columnist/602086>

บุญเลี้ยง ทุมทอง และประทวน วันนิจ. (2565). การศึกษาในยุคการเปลี่ยนฉับพลันทางดิจิทัล (Digital

Disruption)และผลกระทบจากสถานการณ์โควิด-19 ที่มีต่อการจัดการเรียนรู้ในสถานศึกษาไทย.

วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ (สทมส.). ปีที่ 28 ฉบับที่ 3 กรกฎาคม - กันยายน 2565.

ภัทรพร แก้วสองส. (2565). แนวทางการออกแบบนวัตกรรมทางการศึกษาเพื่อพัฒนาทักษะการอ่านออกเขียน

ไคของนักเรียนระดับประถมศึกษา. วารสารการบริหารนิติบุคคลและนวัตกรรมท้องถิ่น ปีที่ 8 ฉบับที่ 10

เดือนตุลาคม 2565

สุจิตรา โอสธอภีรักษ์และคณะ. (2565). การบริหารการจัดการเรียนรู้ในยุค Digital Disruption. แหล่งที่มา

<https://so05.tci->

[thaijo.org/index.php/pacific/article/download/257550/174360](https://so05.tci-thaijo.org/index.php/pacific/article/download/257550/174360).

ทักษะการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาในยุค New normal Administrative skills of school administrators in the New normal era

พระปีเตอร์ สนต์กาโย

พระครูสุธีจริยวัฒน์ ผศ.ดร.

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน

บทคัดย่อ

ทักษะในการจัดการการศึกษาผู้บริหารสถานศึกษาซึ่งเป็นผู้นำจึงจะต้องมีการปรับปรุงยุคที่ใช้หลักการ แนวคิดทฤษฎีทางการบริหารให้เหมาะสมได้แก่ 1) มีความสามารถในการวิเคราะห์ 2) มีความสามารถในการสร้างสรรค์ 3) มีความสามารถในการสร้างผลงาน 4) มีความรับผิดชอบแสดงถึงความเป็นผู้มีคุณธรรม จริยธรรม การใช้เทคโนโลยีทางด้านดิจิทัล มีความสามารถในการยืดหยุ่นและการปรับตัวมีความคิดสร้างสรรค์ การสื่อสาร การติดต่อประสานงานเป็นเรื่องปกติของการทำงาน ทักษะภาษาต่างประเทศเป็นเทคนิคต่างๆ ในการบริหารคนที่มีอยู่อย่างจำกัดการดำเนินงานเพื่อให้งานบรรลุเป้าหมายการทำงานร่วมกันทำให้ประสบผลสำเร็จทักษะมีส่วนสำคัญที่ช่วยให้งานดำเนินได้อย่างราบรื่น 1) ทักษะด้านเทคนิค (Technical skill) เป็นทักษะที่เกี่ยวข้องกับการมีความรู้ 2) ทักษะด้านมนุษย์ (Human Skill) เป็นทักษะที่ช่วยให้บริหาร กลุ่มบุคคลได้อย่างมีประสิทธิภาพ 3) ทักษะด้านมโนภาพ (Conceptual Skills) เป็นความสามารถที่ประสานสิ่งต่างๆ เข้าด้วยกัน และสามารถที่จะมองเห็นองค์กรในภาพรวม ซึ่งผู้บริหารสถานศึกษาจำเป็นต้องรู้ถึงการพึ่งพาอาศัยกันของส่วนต่างๆ 4) ทักษะด้านการศึกษาและการสอน (Educational and Instructional Skills) ผู้บริหารสถานศึกษาต้องเป็นผู้นำทางการศึกษามีความรู้เกี่ยวกับการสอนและการเรียนรู้ที่ดีเลิศ เป็นบุคคลสำคัญทางด้านวิชาการ 5) ทักษะด้านความรู้และความคิด (Cognitive Skills) ความสามารถในการใช้ความรู้ความคิดในการพัฒนาศักยภาพของตนเอง

คำสำคัญ: ทักษะการบริหารงานวิชาการ, ผู้บริหารสถานศึกษา, ยุค New normal

Abstract

The skills in managing educational institutions, which were leadership roles, required the adaptation of appropriate management principles and theoretical concepts, including: 1) the ability to analyze, 2) the ability to be creative, 3) the ability to produce results, 4) the demonstration of responsibility reflecting ethics and morals. The use of digital technology, flexibility, adaptability, and creative thinking, as well as communication and collaboration, were common aspects of work. Foreign language skills were various techniques in managing limited human resources to achieve work goals. Collaborative work led to successful outcomes, and skills were essential for smooth operation. 1) Technical skills were related to knowledge, 2) Human skills helped manage groups of individuals efficiently, 3) Conceptual skills involved coordinating various elements and the ability to see the organization as a whole. Educational administrators had to understand the interdependence of different parts. 4) Educational and instructional skills - educational administrators had to be educational leaders with excellent knowledge of teaching and learning. They were academically important. 5) Cognitive Skills - The ability to use knowledge and thinking to enhance one's potential.

Keywords: Academic administration skills, educational institution administrators, New normal era

1. บทนำ

การบริหารงานวิชาการในสถานศึกษาในยุค "New Normal" ต้องปรับตัวและพัฒนาทักษะต่างๆ เพื่อให้สามารถให้การศึกษาที่มีคุณภาพและเป็นประโยชน์สูงสุดในสภาวะที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วทักษะในการวางแผนและบริหารงานผู้บริหารควรมีความสามารถในการวางแผนการดำเนินงานที่เป็นระยะยาวและระยะสั้นในสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว นอกจากนี้ยังต้องสามารถบริหารงานทีม ทรัพยากรที่มีให้มีประสิทธิภาพที่สุดมีความยืดหยุ่นการปรับตัวอย่างรวดเร็วตลอดเวลา เพื่อให้สามารถรองรับการเปลี่ยนแปลงทางด้านการศึกษาที่สอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบันในอนาคตของการศึกษาได้ในทุกสถานการณ์ผู้บริหารยุคใหม่ต้องมีทักษะในการใช้เทคโนโลยี การสร้างกลยุทธ์การเรียนรู้ การแก้ปัญหา การตัดสินใจได้อย่างรวดเร็ว ยุค New Normal เป็นช่วงที่มีการระบาดของไวรัสโควิด-19 ส่งผลให้มนุษย์ต้องดำเนินชีวิตในวิถีใหม่ ควบคู่ไปกับ ความพยายามในการรักษาและฟื้นฟูศักยภาพทางเศรษฐกิจที่ได้รับผลกระทบจากการแพร่ระบาด นำไปสู่การสร้างสรรคสิ่งประดิษฐ์ใหม่ๆ เทคโนโลยีใหม่ๆ มีการปรับแนวคิด วิสัยทัศน์ วิธีการจัดการ ตลอดจนพฤติกรรม ทั้งในด้านอาหาร การแต่งกาย การรักษาสุขอนามัย การศึกษา การประกอบธุรกิจ (สุภาภรณ์ พรหมบุตร, 2563) ผู้บริหารสถานศึกษาจะต้องพัฒนาทักษะการบริหารงานวิชาการให้มีความเข้ากับสถานการณ์ปัจจุบันและอนาคตที่เปลี่ยนแปลงตลอดเวลา เพื่อให้สามารถนำสถานศึกษาไปสู่ความสำเร็จในยุคใหม่ได้อย่างมีประสิทธิภาพและมีประสิทธิผลที่ดีต่อนักเรียน ผู้บริหารสถานศึกษาในปัจจุบันจำเป็นต้องมีความเป็นผู้นำในรูปแบบใหม่ มีวิสัยทัศน์สามารถมองไปในอนาคตอย่างสร้างสรรค์ มีความสามารถในการจูงใจ สนับสนุนให้บุคลากรกล้าคิดสิ่งใหม่ๆ เพื่อก้าวข้ามยุคเก่าไปสู่ยุคใหม่ มีความสามารถในการปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์ต่างๆ สามารถเผชิญกับสถานการณ์ที่ซับซ้อนและแก้ไขปัญหาต่างๆ ได้อย่างสร้างสรรค์ (ธนาภรณ์ นิลพัทพันธ์, 2562: 2 ; สุรศักดิ์ เล็กวงษ์, 2563) ความปกติใหม่ของสถานศึกษาที่จะต้องจัดการศึกษาให้สอดคล้องกับนโยบาย โดยถือว่าเป็นความปกติใหม่สำหรับการจัดการศึกษา ผู้บริหารสถานศึกษาซึ่งเป็นผู้นำจึงจะต้องมีการปรับประยุกต์ใช้หลักการแนวคิดทฤษฎีทางการบริหารให้เหมาะสม โดยส่วนสำคัญที่จะทำให้สามารถนำพา

องค์กรก้าวเดินไปข้างหน้าได้ คือ การมีทักษะการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาในยุค New normal

1.1. ความเป็นมาและทักษะที่จำเป็นในยุค New normal

1.1 ความเป็นมาของยุค New normal

ความปกติใหม่ เป็นรูปแบบการดำเนินชีวิตอย่างใหม่ที่แตกต่างจากเดิมอันเนื่องมาจากมีบางอย่างมากระทบทำให้แบบแผนและแนวทางปฏิบัติที่คุ้นเคยต้องเปลี่ยนแปลงไปสู่แนวทางใหม่ภายใต้หลักมาตรฐานใหม่ ซึ่งต้องมีการปรับตัวเพื่อรับมือกับสถานการณ์ปัจจุบันมากกว่าจะดำรงรักษาวินัยเดิม โดยคำนี้กำเนิดขึ้นในช่วงหลังวิกฤติเศรษฐกิจถดถอยทั่วโลกในช่วงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 21 ได้เกิดการเปลี่ยนแปลงในระบบเศรษฐกิจครั้งใหญ่ ส่วนความปกติใหม่ในบริบทสถานการณ์การแพร่ระบาดของไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) นั้น อธิบายได้ว่าเป็นสถานการณ์ที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วและรุนแรงแพร่กระจายไปในประเทศต่างๆ ทั่วโลกผู้คนเจ็บป่วยและล้มตายจำนวนมากจึงจำเป็นต้องมีการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมดำรงชีวิตให้แตกต่างไปจากวิถีเดิมเพื่อให้ตนเองมีชีวิตรอดจากโรคระบาด ซึ่งสิ่งใหม่นี้ได้กลายเป็นความปกติ จนในที่สุดเมื่อเวลาผ่านไปก็จะทำให้เกิดความเคยชินก็จะกลายเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตปกติของผู้คนในสังคม (สุภาภรณ์ พรหมบุตร, 2563) (สุวิมล มธุรส, 2564) คำว่า New Normal ถูกนำมาใช้ครั้งแรกโดยบิลล์ กรอส ผู้ก่อตั้งบริษัทบริหารสินทรัพย์ชาวอเมริกันเพื่อใช้อธิบายถึงสถานะเศรษฐกิจโลกหลังจากเกิดวิกฤติเศรษฐกิจแฮมเบอร์เกอร์ ในสหรัฐฯ ช่วงระหว่างปี 2007-2009 สาเหตุที่ใช้คำว่า “New normal” เนื่องจาก เดิมทีวิกฤติเศรษฐกิจจะมีรูปแบบค่อนข้างตายตัวและเป็นวงจรเดิม เมื่อเศรษฐกิจเติบโตไปได้ช่วงระยะหนึ่ง จะมีปัจจัยที่ทำให้เกิดเป็นวิกฤติทางเศรษฐกิจและหลังจากเกิดวิกฤติเศรษฐกิจไม่นานเศรษฐกิจก็จะเริ่มฟื้นตัว แล้วก็กลับมาเติบโตได้ดีอีกครั้งสิ่งเหล่านี้คือสิ่งที่เกิดขึ้นเป็นปกติ จนเรียกได้ว่าเป็น “เรื่องปกติ” (Normal) ได้(กรมสุขภาพจิต, 2563) และต่อมา ได้มีการนำคำว่า ความปกติใหม่ (New normal) มาใช้ในบริบทอื่นๆ เช่น ด้านวิทยาศาสตร์ เพื่อสื่อสารและทำความเข้าใจถึงสถานะการเปลี่ยนแปลงของภูมิอากาศ เช่น อุณหภูมิที่สูงขึ้นและความเปลี่ยนแปลงของฤดูกาล (พัชรภรณ์ ดวงชื่น, 2563) โดยในบริบทสถานการณ์การแพร่ระบาดของไวรัสโควิด-19 นั้น อธิบายได้ว่า เป็นสถานการณ์ที่

เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วและรุนแรง ผู้คนเจ็บป่วยและล้มตายเป็นจำนวนมาก มนุษย์จึงจำเป็นต้องป้องกันตนเองให้มีชีวิตรอดด้วยการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมดำรงชีวิตที่ผิดไปจากวิถีเดิมๆ เป็นการดำรงชีวิตแบบใหม่เพื่อให้ปลอดภัยจากการติดเชื้อ ควบคู่ไปกับความพยายามรักษาและฟื้นฟูศักยภาพทางเศรษฐกิจและธุรกิจ (พัชรภรณ์ ดวงชื่น, 2563) ยุค "New Normal" นี้มีผลกระทบมากต่อทุกด้านของชีวิตและกิจการ และคาดหวังว่าคนจะต้องปรับตัวและปรับเปลี่ยนเพื่อทำให้สามารถดำเนินชีวิตในสภาวะนี้ได้อย่างปลอดภัยและประสบความสำเร็จในยุคใหม่นี้

สรุปความปกติใหม่ (New normal) หมายถึง ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากสถานการณ์ที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างใหญ่หลวงและรุนแรงและเมื่อเวลาผ่านไปสถานการณ์นั้นก็จะคลี่คลายลงการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมดำรงชีวิตให้แตกต่างไปจากวิถีเดิมเพื่อให้ตนเองมีชีวิตรอดจากโรคระบาด ซึ่งถือเป็นเรื่องปกติ ซึ่งความปกติใหม่นี้ก่อให้เกิดชีวิตวิถีใหม่เพื่อรับมือกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลง และเมื่อเวลาผ่านไปก็จะเกิดเป็นความเคยชินกับชีวิตวิถีใหม่จนกลายเป็นการใช้ชีวิตชีวิตตามปกติ

1.2 ทักษะที่จำเป็นในยุค New normal

จากผลกระทบของการแพร่ระบาดของโรค Covid-19 ที่ส่งผลทำให้การดำเนินชีวิตของผู้คนเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมอย่างเห็นได้ชัด ต้องใช้ชีวิตปกติในรูปแบบใหม่ที่ต่างไปจากเดิมที่เราเคยคุ้นชินซึ่งการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวไม่ได้ส่งผลกระทบแต่เรื่องการใช้ชีวิตเท่านั้น ยังส่งผลกระทบไปถึงภาพรวมของเศรษฐกิจในระดับประเทศด้วย โดยเฉพาะปัญหาการปิดกิจการของสถานประกอบการหลายๆ แห่ง ที่ได้รับผลกระทบ การเลิกจ้าง การพักงาน มีจำนวนเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ นักเรียน นักศึกษาที่จบใหม่ไม่สามารถหางานได้ ตำแหน่งงานเมื่อเทียบกับคนสมัคร ไม่มีความสัมพันธ์กัน ตลาดเป็นของนายจ้าง ที่จะสามารถเลือกสรรคนที่สมบูรณ์แบบที่สุดให้เข้ามาร่วมงาน เมื่อการแข่งขันสูง คู่แข่งเยอะ เราจึงต้องเตรียมความพร้อมพัฒนาตัวเอง เพื่อให้เป็นตัวเลือกลำดับต้นๆ ที่นายจ้างต้องเลือกคนที่มีความรู้ความสามารถ มีประสบการณ์ มีแนวคิด ทัศนคติบวกและมีทักษะเพียงด้านใดด้านหนึ่งไม่เพียงพอแล้วสำหรับยุคนี้ เราจึงต้องพัฒนาทักษะของตนเองให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงในยุคปัจจุบันมีดังนี้

ทักษะทางด้านดิจิทัล หลายองค์กรมีการปรับตัวสู่ดิจิทัลมากขึ้น ทักษะที่องค์กรมองหาจากผู้สมัครและพนักงานก็คือทักษะ ทางด้านดิจิทัล ทักษะนี้นอกจากจะเป็นทักษะที่พนักงานด้าน IT และดิจิทัลต้องมีแล้ว พนักงานคนอื่นก็ควรต้องมีทักษะดิจิทัลด้วยเช่นกัน และต้องมีในระดับเชี่ยวชาญ ไม่ใช่ระดับที่พอใช้ได้

ความสามารถในการยืดหยุ่นและการปรับตัว จากความไม่แน่นอนและความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ทักษะที่จะเป็นสิ่งที่ต้องการมากคือความสามารถ ในการยืดหยุ่นและการปรับตัว ต้องพร้อมที่จะเปลี่ยนแปลง ปรับตัวสู่ความปกติใหม่ และมองหาโอกาสที่ซ่อน อยู่เพื่อพลิกวิกฤตให้เป็นโอกาส

ความคิดสร้างสรรค์ เป็นทักษะจำเป็นในการหาไอเดียการแก้ปัญหาวิธีแก้ปัญหาใหม่ๆ คนทำงานยุค new normal ต้อง กล้าคิดนอกกรอบ รู้จักประยุกต์พลิกแพลง นำข้อมูลหรือความรู้ที่มีอยู่มาคิดต่อยอดให้เกิดผลงานดีๆ มีประโยชน์กับองค์กรที่สำคัญคือความคิดสร้างสรรค์เป็นสิ่งที่ AI หรือเครื่องคอมพิวเตอร์ทำแทนไม่ได้

ทักษะการสื่อสาร การติดต่อประสานงานเป็นเรื่องปกติของการทำงาน การสื่อสารต้องมีประสิทธิภาพ ตรงประเด็น ไม่อ้อมค้อม วกวน มีการเรียบเรียงเนื้อหาเป็นอย่างดี ใช้ภาษากายบ้างเพื่อเพิ่มความเข้าใจ ใช้เหตุผล ไม่ใช่ อารมณ์ เพื่อให้ตรงวัตถุประสงค์ของการสื่อสารมากที่สุด เมื่อมีการสื่อสารที่ดี ผลงานก็จะออกมาได้ อย่างราบรื่น

ทักษะภาษาต่างประเทศ โลกยุคดิจิทัลเปิดกว้างมากขึ้น องค์กรก็มีพนักงานที่เป็นชาวต่างชาติเข้ามาร่วมงานด้วย เครื่องมือ ต่างๆ ก็ต้องใช้ภาษาอังกฤษในการป้อนคำสั่งเป็นส่วนใหญ่ การมีทักษะภาษาอังกฤษเป็นภาษาที่ 2 ก็ถือว่า เป็นทักษะที่คนส่วนใหญ่ต้องมี ขึ้นกว่าของคนยุคนี้ก็คือภาษาที่ 3 หรือมากกว่านั้น เพื่อใช้ในการติดต่อ ประสานงานกับเพื่อนร่วมงานชาวต่างชาติได้สะดวกมากขึ้น

ทักษะการใช้เทคโนโลยี การใช้งานแพลตฟอร์มออนไลน์ เช่น การประชุมออนไลน์ผ่าน Zoom, Microsoft Teams, หรือ Google Meet เพื่องานที่ต้องทำระยะไกลและการใช้แอปพลิเคชันสำหรับการสั่งอาหารออนไลน์ หรือการชำระเงินด้วยโทรศัพท์มือถือ

สรุปได้ว่า การปรับตัวและการพัฒนาทักษะเหล่านี้จะช่วยให้คนสามารถทำงานและดำรงชีวิตในยุค New Normal ได้ดียิ่งขึ้น โดยที่สามารถรักษาสุขภาพและยังสามารถใช้ชีวิต

อยู่ร่วมกับสถานการณ์ปกติใหม่ได้อย่างมีความปลอดภัยแก่ผู้อื่นในขณะเดียวกันการยอมรับการเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยี ที่เกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลาในโลกที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว

2. ความหมายและบทบาทของผู้บริหารสถานศึกษา

2.1 ความหมายของผู้บริหารสถานศึกษา

ผู้บริหารสถานศึกษา คือ บุคลากรที่มีบทบาทรับผิดชอบในการบริหาร สถานศึกษา ทั้งของรัฐและเอกชน ผู้บริหารสถานศึกษา มีความสำคัญในการบริหารงานในสถานศึกษา การจัดการต่างให้สอดคล้องตามวัตถุประสงค์ เป้าหมายให้สำเร็จ จะสามารถดำเนินงานไปได้ดี มีประสิทธิภาพ ก็ขึ้นอยู่กับผู้บริหารเมื่อโลกมีความเจริญก้าวหน้าเกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว การบริหารและตัวผู้บริหารจะต้องมีศักยภาพในการบริหารให้ทันเหตุการณ์

สุกฤตยา ปงกันทา (2561) ผู้บริหารสถานศึกษา หมายถึง บุคลากรวิชาชีพที่รับผิดชอบการบริหารสถานศึกษา ซึ่งคอยสนับสนุนหรือรับผิดชอบการทำงานของคนอื่น ๆ ช่วยเหลือบุคคลอื่นให้ทำงานสำเร็จในเวลาที่กำหนดอย่าง มีคุณภาพ

ประภาพรณ รักเลี้ยง (2556) ให้ความหมายว่า ผู้บริหารสถานศึกษาหมายถึง บุคคลได้รับมอบหมาย หรือ ได้รับการแต่งตั้ง ให้มีอำนาจในออกคำสั่ง มอบหมายงานต่างๆ เป็นผู้ที่มีหน้ารับผิดชอบการทำงานของคนอื่น ๆ เป็นบุคคลที่คอยช่วยเหลือบุคคลอื่นให้ทำงานสำเร็จในเวลาที่กำหนดอย่างมีคุณภาพมากขึ้น และบุคคลมีความพึงพอใจผลสำเร็จที่เกิดจากการที่ผู้บริหารใช้แนวคิดการบริหารแบบใหม่คือ การช่วยเหลือและการสนับสนุน ความคุมดูแลให้บริการและอำนวยความสะดวกแก่ผู้ร่วมงาน เพื่อให้ดำเนินงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ผู้บริหารสถานศึกษาหมายถึง บุคลากรวิชาชีพที่รับผิดชอบการบริหารการศึกษา นอกสถานศึกษาตั้งแต่ระดับเขตพื้นที่การศึกษาขึ้นไปเป็นผู้นำโรงเรียนให้บรรลุความสำเร็จตามภารกิจและบทบาทหน้าที่ของโรงเรียน โดยอาศัยความรู้ความสามารถ คุณลักษณะที่เอื้อโดยเฉพาะ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2553)

สรูป ผู้บริหารสถานศึกษา หมายถึง บุคคลที่ได้รับแต่งตั้งหน้าที่ให้รับผิดชอบบริหารสถานศึกษา ให้มีอำนาจสั่งการ ให้ผู้ใต้บังคับบัญชาปฏิบัติตามให้บรรลุตามเป้าหมาย

วัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ และ คอยสนับสนุนหรือรับผิดชอบการทำงานของผู้อื่นให้ทำงานสำเร็จในเวลาที่กำหนดอย่างมีคุณภาพ ประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

2.2 บทบาทของผู้บริหารสถานศึกษา

ผู้บริหารสถานศึกษาซึ่งเป็นบุคคลที่มีความสำคัญในการบริหารพัฒนาการจัดการศึกษาให้มีประสิทธิภาพพร้อมรับความท้าทายและความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา (COVID19) ผู้บริหารสถานศึกษาจะต้องเป็นผู้ที่มีวิสัยทัศน์กว้างไกล มีศักยภาพ มีคุณลักษณะที่ดี มีความรู้ ความสามารถทักษะสมรรถนะ สามารถปฏิบัติการกิจได้อย่างมีคุณธรรม จริยธรรม และที่สำคัญจะต้องสามารถปรับตัวให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงตามพลวัตในสังคม ปรับทัศนคติ ค่านิยม ความเชื่อ ตลอดจนความเปลี่ยนแปลงทางด้าน นโยบายสังคม เศรษฐกิจ และเทคโนโลยีที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว ซึ่งมีอิทธิพลส่งผลกระทบต่อพฤติกรรมของผู้ได้บังคับบัญชาในการปฏิบัติงาน จะต้องมีความเชื่อใจ เชื่อมั่น เชื่อถือ และ ศรัทธา ถึงจะส่งผลต่อการดำเนินงานในสถานศึกษาให้สำเร็จตามเป้าหมาย (Pang Thai, Makarios & Manee Wong, 2019) การปฏิบัติการกิจของผู้บริหารสถานศึกษาให้ประสบความสำเร็จจะต้องสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมโลก โดยเฉพาะอย่างยิ่งสังคมแห่งการเรียนรู้ในยุคของการสื่อสารไร้พรมแดน โดยปัจจุบันการสื่อสารผ่านโซเชียลต่างๆ ซึ่งการเชื่อมโยงข้อมูลทั่วโลก ผู้บริหารสถานศึกษาจะต้องเข้าใจต่อการเปลี่ยนแปลงและเข้าใจปัญหาของสังคมไทยได้เป็นอย่างดี รู้จักใช้กลยุทธ์ และเทคนิคการบริหารระดับสูง จะต้องมีความสมบัติดังต่อไปนี้ 1) มีความสามารถในการวิเคราะห์ 2) มีความสามารถในการสร้างสรรค์ 3) มีความสามารถในการสร้างผลงาน และ 4) มีความรับผิดชอบแสดงถึงความเป็นผู้มีคุณธรรม จริยธรรม(Shanghai, 2016) และผู้บริหารสถาบันการศึกษาในยุคปัจจุบันจะต้องเป็นผู้ที่มีความสามารถมากกว่าเดิมหลายด้านอาทิเช่น จะต้องมีความคิดอย่างเชิงระบบ ผู้นำการเปลี่ยนแปลง ผู้คิดค้นนวัตกรรมใหม่ๆ ผู้รับใช้ ผู้ประสานงานท่ามกลางความหลากหลายของวัฒนธรรม และเป็นผู้มีวิสัยทัศน์โดยเน้นการเรียนรู้จากการลงมือปฏิบัตินั้นนับว่าเป็นเครื่องมือที่มีประสิทธิภาพและมีอิทธิพลต่อการพัฒนาภาวะผู้นำให้มีความสามารถในด้านต่างๆ

การบริหารจัดการสถานศึกษา มีบทบาทสำคัญยิ่ง ทำให้การปฏิรูปการศึกษาไทย บรรลุผลตามเจตนารมณ์ และช่วยให้แผนแม่บทในการปฏิรูปการศึกษาของไทยเป็นไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งผู้ที่มีบทบาทสำคัญที่สุดในการบริหารจัดการสถานศึกษา คือ ผู้ที่มีตำแหน่งเป็น ผู้บริหารสถานศึกษา เนื่องจากในภาคปฏิบัติจะเป็นตัวการและเป็นกลไกหลัก ในการกำหนดนโยบาย วิสัยทัศน์ และพันธกิจ ต้องทำหน้าที่และรับผิดชอบโดยตรงในการ ดูแล ควบคุมกำกับและส่งเสริม สนับสนุนการจัดการเรียนการสอนและการทำงานในส่วน ต่างๆของสถานศึกษาให้การดำเนินงานเป็นไปตามนโยบายที่ได้วางไว้ ดังนั้น ความก้าวหน้า หรือ ความล้าหลังของสถานศึกษาและคุณภาพของนักเรียน จะขึ้นอยู่กับความเป็นผู้นำและ ความสามารถของผู้บริหารสถานศึกษาเป็นหลักผู้ที่ดำรงตำแหน่งผู้บริหารสถานศึกษานั้น โดยภาพรวมแล้วจะมีภาระหลักที่สำคัญ 3 ด้านด้วยกัน คือ 1. ภาระด้านการบริหารงาน ภายในของสถานศึกษา ซึ่งมีงานวิชาการและกิจการนักเรียนเป็นงานหลัก จากนั้นจะเป็นงาน การเงินและการงบประมาณ งานบริหารบุคคล งานบริหารทั่วไป 2. ภาระด้านการพัฒนา สถานศึกษาและการพัฒนามาตรฐานและคุณภาพการศึกษาของสถานศึกษา ซึ่งมีกิจกรรม ด้านการประกันคุณภาพการศึกษาเป็นงานพื้นฐาน ประกอบ จะต้องมีการวางแผน การ ดำเนินงานให้สอดคล้องกับบริบททางการศึกษา สอดคล้องกับความต้องการของชุมชนและ สังคม 3. ภาระด้านการประสานงานและการติดต่อกับหน่วยงานภายนอกสถานศึกษา ทั้งใน ระดับชุมชนหน่วยงานต้นสังกัด หน่วยงานอื่นภายนอกระดับท้องถิ่น ระดับภูมิภาค ระดับประเทศ และระดับนานาชาติ ภาระงานทั้ง 3 ด้าน ดังกล่าวนี้อ้วนมีความสำคัญและมี ผลโดยตรงต่อการบริหารจัดการและพัฒนาการศึกษาของสถานศึกษา

สรุปได้ว่าบทบาทของผู้บริหารสถานศึกษามีความสำคัญในการสร้างสภาพแวดล้อม การเรียนรู้ที่ดีและสนับสนุนการพัฒนาทักษะและความรู้ของนักเรียนในสถานศึกษา นอกจากนี้ยังมีบทบาทในการสร้างสังคมที่เชื่อมโยงและมีความรับผิดชอบต่อการศึกษาใน ชุมชนและสังคมรอบสถานศึกษาด้วยผู้บริหารสถานศึกษาสามารถคิดค้นนวัตกรรมใหม่ๆ และ เป็นต้นแบบในการปฏิบัติภารกิจได้อย่างมีคุณธรรม จริยธรรม และที่สำคัญจะต้อง สามารถปรับตัวให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงตามพลวัตในสังคม

3. บทบาทหน้าที่และทักษะการบริหารสถานศึกษาของการบริหารการศึกษา

3.1 บทบาทหน้าที่ของการบริหารงานวิชาการ

บทบาทหน้าที่ของผู้บริหารสถานศึกษาคือการทำหน้าที่ในการบริหารจัดการสถานศึกษาให้บรรลุไปตามหน้าที่ของสถานศึกษา การบริหารงานในสถานศึกษาการเป็นผู้นำต้องส่งเสริมและสนับสนุนการรายงานผลการปฏิบัติงานประจำปีต่อต้นสังกัด เสนอแนะข้อคิดเห็นในการปรับปรุงพัฒนางานของสถานศึกษาทั้ง 4 งาน ได้แก่ งานวิชาการ งานบริหารงบประมาณ งานบริหารงานบุคคล และบริหารทั่วไปการบริหารงานวิชาการที่มีประสิทธิภาพจะช่วยเสริมสร้างคุณภาพการศึกษาและทำให้การเรียนการสอนในสถาบันการศึกษาเป็นไปอย่างราบรื่นและตอบสนองต่อความต้องการของนักเรียนและสังคมได้อย่างดี

สันติ บุญภิรมย์ (2552) กล่าวว่า บทบาทหน้าที่ของผู้บริหารสถานศึกษาที่จะต้องบริหารจัดการให้บรรลุไปตามหน้าที่ของสถานศึกษา ประกอบด้วย 1. การจัดการศึกษาต้องจัดการศึกษา 2. การจัดรูปแบบระบบการศึกษาในสถานศึกษา 3. การจัดการศึกษาปฐมวัยและการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน 4. การจัดกระบวนการเรียนรู้ 5. การจัดการประเมินผู้เรียนให้สถานศึกษาจัดการประเมินผลเรียน 6. การพัฒนาชุมชน พัฒนาสังคม ให้สถานศึกษาร่วมกับบุคคลครอบครัว ชุมชน องค์กร สถาบันศาสนาและสถาบันอื่น 7. การจัดระบบการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา 8. การระดมทรัพยากรบุคคลให้มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา 9. การจัดหาผลประโยชน์จากทรัพย์สินของสถานศึกษา

ปาริชาติ แก้ว มณี (2557) กล่าวว่า สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติได้กำหนดบทบาทหน้าที่ของผู้ได้รับการแต่งตั้งดำรงตำแหน่งผู้บริหารสถานศึกษามีดังนี้ 1. การวิเคราะห์นโยบายและสังเคราะห์งาน 2. การบริหารงานในสถานศึกษา 3. กำกับดูแลในสถานศึกษา 4. การเป็นผู้นำ 5. การส่งเสริมและสนับสนุน 6. การรายงานผลการปฏิบัติงานประจำปีต่อกรมต้นสังกัดหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง 7. เสนอแนะข้อคิดเห็นในการปรับปรุงพัฒนางาน 8. ปฏิบัติงานตามที่ได้รับมอบหมาย

สรุปได้ว่าบทบาทหน้าที่ของผู้บริหารสถานศึกษาเป็นการจัดการและนำพาสถานศึกษาให้บรรลุเป้าหมายการเรียนการสอนและการพัฒนาคุณภาพการศึกษาอย่างมี

ประสิทธิภาพในการบริหารงานในด้านต่างๆ ได้แก่ ด้านงานวิชาการ ด้านการจัดการประเมินผู้เรียน ด้านงานบริหารงบประมาณ ด้านการส่งเสริมสนับสนุน ด้านงานบริหารงานบุคคล ด้านการจัดระบบการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษาและด้านบริหารทั่วไป

3.2 ทักษะการบริหารงานวิชาการ

ทักษะการบริหารงานวิชาการเป็นความสามารถในการจัดการและควบคุมกระบวนการทางวิชาการให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญสำหรับนักศึกษา นักวิจัย อาจารย์ และบุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินกิจกรรมทางวิชาการ ทักษะการบริหารงานวิชาการเป็นคุณสมบัติที่สำคัญสำหรับบุคคลที่มีหน้าที่ในการจัดการและนำระบบการศึกษาหรือสถาบันการศึกษา การบริหารงานวิชาการเกี่ยวข้องกับการวางแผน การดำเนินการ การประสานงาน และการบริหารจัดการที่เกี่ยวข้องกับด้านการศึกษาและการเรียนรู้ในระดับที่มากกว่าเพียงการสอนและการเรียนนี้คือบางทักษะที่สำคัญในการบริหารงานวิชาการมีดังนี้

การวางแผนและการบริหารการเรียนรู้: การวางแผนเป็นสิ่งสำคัญในการบริหารงานวิชาการ เป็นการกำหนดเป้าหมาย กำหนดกิจกรรม และแบ่งเวลาในการดำเนินงานให้เป็นไปตามที่ต้องการและยังมีการวางแผนหลักสูตรการเรียนรู้ที่เหมาะสม การกำหนดวัตถุประสงค์การเรียนรู้ และการพัฒนาแผนการสอนที่มีการใช้เทคนิคและเครื่องมือการสอนที่เหมาะสม

การจัดการเวลาและการจัดการทรัพยากรการเรียนรู้: การทำงานวิชาการมักมีงานมากมายในเวลาจำกัด การบริหารเวลาให้เพียงพอในการทำงานต่างๆ เป็นทักษะสำคัญที่ช่วยให้สามารถทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพการจัดการเนื้อหาการเรียนรู้ การเลือกและการพัฒนาวัสดุการเรียนรู้ และการออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อสนับสนุนการพัฒนาทักษะของนักเรียน

การจัดการข้อมูล: การรวบรวม จัดระเบียบ และจัดการข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับงานวิชาการ เช่น การจัดทำเอกสาร การจัดเก็บข้อมูลวิจัย เป็นทักษะที่สำคัญด้วยการสนับสนุนและการดูแลการปฏิบัติงานของครูและอาจารย์ การสร้างวินัยการเรียนรู้ การใช้เทคโนโลยีในการสอน และการติดตามและประเมินผลการเรียนรู้ของนักเรียน

การวิเคราะห์และการสรุป: การวิเคราะห์ข้อมูลทางวิชาการ เพื่อสร้างความเข้าใจในปัญหาหรือสถานการณ์ และการสรุปผลสำคัญเป็นการสนับสนุนในการตัดสินใจการวิเคราะห์ข้อมูลและข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้เพื่อประเมินประสิทธิภาพของกิจกรรมและโครงการการศึกษา และการปรับปรุงในอนาคต

การคิดริเริ่มและสร้างสรรค์: การคิดอย่างสร้างสรรค์เพื่อแก้ไขปัญหาหรือพัฒนางานวิชาการ ในการวิจัยหรือการพัฒนาสร้างความหลากหลายและนวัตกรรมการสร้างบรรยากาศสนับสนุนการพัฒนานวัตกรรมในการเรียนรู้และการสอน การเปิดโอกาสให้ครูและอาจารย์พัฒนาแนวคิดใหม่ และการเรียนรู้แบบตลอดชีวิตในที่สูงขึ้น

การเรียนรู้และการพัฒนาตนเอง: การเรียนรู้อย่างต่อเนื่องเกี่ยวกับพื้นฐานวิชาชีพ และการพัฒนาทักษะใหม่เพื่อปรับตัวกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลง ความเป็นผู้เรียนตลอดชีวิต เพื่อพัฒนาทักษะทางวิชาการและมุมมองในการเรียนรู้ใหม่ ๆ

การสื่อสาร: การสื่อสารอย่างชัดเจนและมีประสิทธิภาพในการแสดงความคิดเห็น แบ่งปันข้อมูล และสร้างความเข้าใจร่วมกันการสื่อสารและสร้างความเข้าใจกับครู อาจารย์ นักเรียน ผู้ปกครอง และคนอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง การสร้างภาพลักษณ์ที่ชัดเจนเกี่ยวกับเป้าหมายและวิสัยทัศน์ของสถานการศึกษา

การทำงานเป็นทีม: การทำงานร่วมกับผู้อื่นในทีม เช่น การทำงานวิจัยร่วมกัน การแก้ไขปัญหาทางวิชาการ หรือการจัดงานที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้ความสามารถในการทำงานร่วมกับผู้อื่นในโครงการวิชาการ รวมถึงการสื่อสารอย่างมีประสิทธิภาพกับคณะอาจารย์และเพื่อนร่วมเรียน

เดรกและโรว์ (Drake and Roe) ได้เสนอแนะว่าทักษะในการบริหารสถานศึกษานั้นควรประกอบด้วย 5 ทักษะ ดังนี้(1) ทักษะด้านเทคนิค (Technical skill) เป็นทักษะที่เกี่ยวข้องกับการมีความรู้ ความเชี่ยวชาญในกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง พร้อมทั้งมีความคล่องแคล่วในการใช้เครื่องมือและเทคนิควิธีการในการทำกิจกรรม (2) ทักษะด้านมนุษย (Human Skill) เป็นทักษะที่ช่วยให้บริหาร กลุ่มบุคคลได้อย่างมีประสิทธิภาพ ด้วยการสร้างพลังแห่งความร่วมมือของทีมงานเพื่อบรรลุเป้าหมายขององค์กร (3) ทักษะด้านมโนภาพ (Conceptual Skills) เป็นความสามารถที่ประสานสิ่งต่างๆ เข้าด้วยกัน และสามารถที่จะ

มองเห็นองค์กรในภาพรวม ซึ่งผู้บริหารสถานศึกษาจำเป็นต้องรู้ถึงการพึ่งพาอาศัยกันของส่วนต่างๆ หรือหน้าที่ต่างๆ องค์กร และเข้าใจได้ว่าการเปลี่ยนแปลงในส่วนหนึ่งจะมีผลกระทบถึงส่วนอื่นอย่างไรบ้าง (4) ทักษะด้านการศึกษาและการสอน(Educational and Instructional Skills) กล่าวว่า ผู้บริหารสถานศึกษาต้องเป็นผู้นำทางการศึกษามีความรู้เกี่ยวกับการสอนและการเรียนรู้ที่ถี่เลิศ เป็นบุคคลสำคัญทางด้านวิชาการ และมีผลงานทางวิชาการเป็นที่ยอมรับของบุคคลทั่วไป (5) ทักษะด้านความรู้และความคิด (Cognitive Skills) กล่าวว่าความสามารถในการใช้ความรู้ ความคิดในการพัฒนาศักยภาพของตนเองให้เพิ่มสูงขึ้น และสามารถนำความรู้นั้นไปใช้ในทางสร้างสรรค์และเกิดประโยชน์ เป็นผู้นำทางการศึกษาที่มีประสิทธิภาพ ซึ่งทักษะด้านความรู้ความคิดเป็นทักษะที่ผู้บริหารสถานศึกษาสามารถพัฒนาต่อไปได้

4. ทักษะการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาในยุค New normal

ทักษะการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาในยุค New normal เป็นสิ่งสำคัญที่จะช่วยให้สถานศึกษาสามารถบรรลุเป้าหมายด้านการเรียนการสอนได้อย่างมีประสิทธิภาพและมีคุณภาพ ทักษะการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาในยุค New normal จะต้องมี คือ ทักษะการวางแผน ทักษะการจัดการหลักสูตร ทักษะการจัดการทรัพยากรการศึกษา ทักษะการประเมิน การติดตามผล ทักษะการพัฒนางานวิชาการ ทักษะการสื่อสาร ทักษะการสร้างความสัมพันธ์ และทักษะการบริหารจัดการความเสี่ยง การมีทักษะเหล่านี้จะช่วยให้การบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาสามารถรักษามาตรฐานการศึกษาที่ดีและตอบสนองต่อความต้องการของนักเรียนและชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

วิชัย วงษ์ใหญ่ และมารุต พัฒนาผล, (2563) ได้กล่าวว่า ชีวิตวิถีใหม่และเป้าหมายของชีวิตวิถีใหม่การจัดการเรียนรู้ควรกำหนดให้มีเนื้อหาการเรียนรู้ในเรื่องของสุขภาพ การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ การสร้างสรรค์นวัตกรรม ในการออกแบบการเรียนรู้ต้องเน้นให้ผู้เรียนรู้จักจริง รู้ซัดนำไปประยุกต์ใช้และสร้างสรรค์นวัตกรรม และต้องใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้ที่ลดการสัมผัสทางกายภาพ และสื่อสารโดยใช้เทคโนโลยีเป็นสื่อกลาง คือการจัดการ

เรียนรู้ในรูปแบบ Online จากเดิมที่ผู้เรียนเคยต้องเดินทางไปเรียนรู้ที่สถานศึกษา เปลี่ยนแปลงเป็นผู้เรียนสามารถเรียนรู้ทุกเนื้อหาได้จากทุกคน ทุกที่ ทุกเวลา และไม่ได้ทำให้ การปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้สอนกับผู้เรียนลดลง (กาญจนา บุญภักดี, 2563) ซึ่งในการจัดการ เรียนรู้ในรูปแบบ Online ดังกล่าว ผู้สอนจะต้องมีความสามารถในการออกแบบการจัดการ เรียนรู้ให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียนเพื่อให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ในเรื่องต่างๆ ได้ ด้วยตนเอง รู้จริง สามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้จริง

สุทธิชัย ปัญญโรจน์, (2557) ได้กล่าวถึงทักษะการบริหารงานวิชาการว่าการเป็น ผู้บริหารที่ดีจึงต้องมีทักษะ มีศิลปะ ในการทำงาน เช่น ดูแลการทำงานของพนักงาน ให้ คำแนะนำอบรมสั่งสอนลูกน้อง ทักษะในการบริหารงานนั้น มีนักวิชาการ ได้กล่าวว่า (1) เก่ง งาน ผู้บริหารที่ดีต้องเป็นบุคคลที่ทำงานเก่ง มีการเรียนรู้และพัฒนาการทำงานของตนเอง ตลอดเวลา มีประสบการณ์ในการทำงาน (2) เก่งคน ผู้บริหารสามารถทำงานร่วมกับคนทุก ประเภท มีศิลปะในการทำงานร่วมกันกับลูกน้อง ผู้บริหารต้องเป็นคนมีมนุษยสัมพันธ์ ต้อง เป็นนักสื่อสารที่ดี ต้องเป็นครูหรือแบบอย่างที่ดีของลูกน้อง ต้องเป็นคนที่มีใจกว้างตน ต้อง เป็นคนที่มีจรรยาบรรณของสังคม การเป็นที่ยอมรับของคนในองค์กรจะทำให้ก้าวขึ้นสู่ตำแหน่ง ผู้นำในสังคมในองค์กรได้มากกว่าการทำงานเก่ง (3) เก่งคิด ผู้บริหารวิสัยทัศน์ คิดสร้างสรรค์ เช่น ผู้บริหารจะต้องคิดเรื่องของการพัฒนาทางสิ่งใหม่ๆเข้ามาพัฒนาองค์กรเสมอ ผู้บริหารที่ดีเมื่อเกิดปัญหาจะต้องใช้ความคิดในการแก้ไขปัญหา (4) เก่งดำเนินชีวิต การ บริหารจัดการการใช้ชีวิต ผู้บริหารที่ดีควรแบ่งเวลา สำหรับดูแลสุขภาพร่างกายของตน ผู้บริหารที่ดีควรแบ่งเวลาสำหรับออกงานสังคม ผู้บริหารที่ดีต้องแบ่งเวลาสำหรับการดูแล ครอบครัว แบ่งเวลาสำหรับพักผ่อน นั่งสมาธิ เพื่อผ่อนคลายความเครียดที่เกิดจากการทำงาน

โรเบิร์ต แคทซ์, (1955) ได้กล่าวว่าผู้บริหารจะประสบความสำเร็จขึ้นอยู่กับ 3 ทักษะ ที่สำคัญ คือ (1) ทักษะด้านเทคนิค (Technical skill) คือ ความสามารถของผู้บริหารในการ ใช้ความรู้ กระบวนการ ขั้นตอน วิธีการ มีเทคนิคเฉพาะอย่างและการใช้เครื่องมือต่างๆที่ จำเป็นสำหรับการปฏิบัติงาน โดยการเรียนรู้จากประสบการณ์ การฝึกปฏิบัติ การศึกษา เพิ่มเติมและการฝึกอบรม โดยในปัจจุบันถือว่าทักษะด้านเทคนิคที่สำคัญที่ผู้บริหารจะต้องมี ประกอบด้วย ทักษะทางการวางแผน ทักษะทางการติดต่อสื่อสาร ทักษะทางด้าน

การจัดการและการจัดการองค์การ (2) ทักษะด้านมนุษย์ (Human Skill) คือความสามารถในการทำงานร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทักษะด้านมนุษย์ช่วยให้ผู้บริหารทำงานกับบุคคลหรือกลุ่มคนได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยผู้บริหารจะต้องมีภาวะผู้นำ มีความสามารถในการจูงใจ มีการสร้างขวัญกำลังใจในการทำงาน ทำงานเป็นทีมเพื่อบรรลุเป้าหมายขององค์การ การบริหารคนผู้บริหารจะต้องรู้จักควบคุมอารมณ์ และ ต้องเลือกใช้คนให้เหมาะสมกับงาน (3) ทักษะด้านมโนภาพ (Conceptual Skills) คือความสามารถเข้าใจองค์การได้อย่างลึกซึ้งซึ่งว่าองค์การโดยรวมมีลักษณะอย่างไร สามารถวิเคราะห์จุดเด่นและจุดด้อยขององค์การ

สรุปได้ว่า ทักษะการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาในยุค New normal เป็นการพัฒนาทักษะการทำงานให้มีประสิทธิภาพ เพื่อให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคม การมีทักษะการวางแผน จะทำให้องค์การได้บรรลุเป้าหมายตามกำหนดไว้ ผู้บริหารจะประสบความสำเร็จขึ้นอยู่กับ ทักษะที่เหล่านี้นี้ได้แก่ ทักษะด้านเทคนิค ทักษะด้านมนุษย์ ทักษะด้านมโนภาพ ทักษะการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร ทักษะการจัดการความเปลี่ยนแปลง และ ทักษะการวิเคราะห์ข้อมูลและการตัดสินใจ ทักษะเหล่านี้มีส่วนสำคัญในการพัฒนาทักษะการบริหารวิชาการของผู้บริหารทันต่อการเปลี่ยนแปลงตามสังคมที่มีการพัฒนาอย่างรวดเร็ว

เอกสารอ้างอิง

- โนรีณี เบ็ญจวงศ์และ นิรุทธิ์ นันทมาศวังนร (2564) ผู้บริหารสถานศึกษาในยุคโควิด-19 สืบค้นเมื่อ วันที่ 23 กันยายน 2566 <https://so05.tci-thaijo.org/index>.
- ธนาภรณ์ นิลพัทธนันท์ (2562) สุรศักดิ์ เล็กวงษ์ (2563) ความปกติใหม่ของสถานศึกษา สืบค้น เมื่อวันที่ 23 กันยายน 2566 <http://edu.msu.ac.th>.
- วิชัย วงษ์ใหญ่ และมารุต พัฒนาผล, (2563) ชีวิตวิถีใหม่และเป้าหมายของชีวิตวิถีใหม่ สืบค้น เมื่อ วันที่ 23 กันยายน 2566 <https://so06.tci-thaijo.org/index>.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, (2563) สืบค้น เมื่อวันที่ 23 กันยายน

2566 <https://so04.tcithaijo.org/index>.

กรอส. (Bill Gross 2007 - 2009) New Normal. สืบค้น เมื่อวันที่ 23 กันยายน

2566 [https:// dmh.go.th](https://dmh.go.th)

ปาริชาติ แก้ว มณี (2557) สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ สืบค้นเมื่อวันที่

23 กันยายน 2566 <http://etheses.aru.ac.th>

สุทธิชัย ปัญญโรจน์, (2557) ทักษะการบริหารงานวิชาการ สืบค้น เมื่อวันที่ 23 กันยายน

2566 <http://ithesis-ir.su.ac.th/dspace/bitstream>

สันติ บุญภิรมย์ (2552) บทบาทหน้าที่ของผู้บริหารสถานศึกษา เมื่อวันที่ 23 กันยายน

2566 <http://ithesis-ir.su.ac.th/dspace/bitstream.pdf>

กระทรวงศึกษาธิการ (2546) ได้กำหนดให้งานวิชาการเป็นงานหลัก สืบค้น เมื่อวันที่ 23

กันยายน 2566 <https://www.moe.go.th>

เดรกและโรว์ (Drake and Roe) ทักษะในการบริหารสถานศึกษา 5 ทักษะ สืบค้น เมื่อวันที่

23 กันยายน 2566 <http://www.thapra.lib.su.ac.th/objects>

ทักษะต้องมีในยุค “ new normal” สืบค้น เมื่อวันที่ 23 กันยายน 2566

<https://www.doe.go.th>

กลวิธีการบรรเลงซอพื้นบ้านอีสาน

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ธัญลักษณ์ อุบลเลิศ¹

ผู้ช่วยศาสตราจารย์โยธิน พลเขต²

ผู้ช่วยศาสตราจารย์นคร วงศ์ไชยรัตนกุล³

นายจิรวุฒิ ศรีนุเสน⁴

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่อง กลวิธีการบรรเลงซอพื้นบ้านอีสาน เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพมีวัตถุประสงค์ดังนี้ 1) เพื่อศึกษากลวิธีการบรรเลงซอพื้นบ้านอีสาน 2) เพื่อศึกษาแนวทางการอนุรักษ์ สืบทอดกลวิธีการบรรเลงซอพื้นบ้านอีสาน ข้อมูลภาคสนามได้จากการสังเกตและการสัมภาษณ์จากผู้รู้จำนวน 3 คน ศิลปินจำนวน 3 คนและผู้ให้ข้อมูลทั่วไปจำนวน 4 คน นำข้อมูลที่ได้มาตรวจสอบด้วยวิธีการแบบสามเส้า วิเคราะห์ตามความมุ่งหมายที่ตั้งไว้และนำเสนอผลการวิจัยด้วยวิธีพรรณนาวิเคราะห์

ผลการวิจัยพบว่า

1. กลวิธีการบรรเลงซอพื้นบ้านอีสาน ประกอบด้วย กลวิธีการใช้นิ้ว ได้แก่ การพรม การประ การรูด การเอ้เสียง การใช้คันชักเดี่ยวและคันชักควบ คันชักสะบัด หนักเบาและคันชักสะอึก

2. แนวทางการอนุรักษ์ สืบทอดกลวิธีการบรรเลงซอพื้นบ้านอีสาน โดยการส่งเสริมให้มีการเรียนซอพื้นบ้านอีสานในสถานศึกษา สนับสนุนให้ศิลปินพื้นบ้านมีคุณภาพชีวิตที่ดี สนับสนุนเงินทุนสำหรับเยาวชนที่สนใจอยากเรียนซอพื้นบ้านอีสานหรือประกอบอาชีพศิลปิน ส่งเสริมให้ศิลปินรวมตัวกันเป็นองค์กร ให้มีความเข้มแข็งและมีเกียรติทัดเทียมกับอาชีพอื่น รู้จักปรับตัวให้เข้ากับสภาพการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเทคโนโลยี

คำสำคัญ : กลวิธีการบรรเลง, ซอพื้นบ้านอีสาน

ABSTRACT

Research on Methods for playing the Isan folk fiddle It is qualitative research. The objectives are to 1) study strategies for playing Isan folk fiddles 2) study conservation guidelines. Inheriting the techniques of playing the traditional Isan fiddle Field data were obtained from observation and interviews with 3 experts, 3 artists and 4 general informants. The obtained data were examined using triangulation. Analyze according to the set objectives and present the research results using descriptive analysis methods.

The research results found that

1. Strategies for playing Isaan folk fiddles, consisting of finger techniques, including tapping, tapping, swiping, sounding, using single bows and combined bows, flicking bows, heavy and light bows, and hiccup bows.

2. Conservation guidelines Inheriting the techniques of playing the traditional Isan fiddle By promoting the study of folk music in educational institutions. Supporting local artists to have a good quality of life Support funding for youth who are interested in learning folk music or pursuing careers as artists. Encourage artists to form organizations To be strong and honorable, equal to other professions Know how to adapt to changing social and technological conditions.

KEYWORDS: Method of playing, Isan folk fiddle

1. บทนำ

“ซอ” เป็นเครื่องดนตรีประเภทสี จัดเป็นเครื่องดนตรีประเภทเครื่องสาย ทำให้เกิดเสียงโดยอาศัยคันชักสีเข้ากับสาย มีส่วนสำคัญ 2 ส่วนคือ ตัวสั่นสะเทือน (Vibrator) และตัวขยายเสียง (Resonator) (เฉลิมศักดิ์ พิกุลศรี. 2530 : 26-33) และมีการสันนิษฐานว่าเครื่องสายนี้จะเกิดหลังเครื่องดนตรีประเภทดีด เราเรียกเครื่องสายประเภทนี้ด้วยคำในภาษาไทยว่า “ซอ” แม้แต่เครื่องสีของฝรั่งที่เรานำมาใช้ในตอนหลังนี้ เราก็เรียกว่า “ซอ” เช่นกัน (จนิต อยู่โพธิ์. 2510 : 81)

“ซอ” สันนิษฐานว่าเป็นคำที่ยืมมาจากภาษาอินเดีย เพราะซอสามสายของอินเดียใน แคว้น แคว้นเมียร์เรียกว่า “ซาส์” หรืออาจจะมาจากคำ “ชะโร” ซึ่งเป็นชื่ออีกชื่อหนึ่งของซอ “ซารินดา” ของอินเดีย แม้ในภาคเหนือของเราก็เรียกว่า “ซอลอ” หรือ “สะล่อ” หรือ “ตะล่อ” หรือ “ทะล่อ” ซึ่งเขมรก็เรียก “ซอ” ว่า ตะรอ หรือ ตะรว (เจริญชัย ชนไพโรจน์. 2529: 23-24)

ซอพื้นบ้านอีสานมีหลายชนิด เรียกชื่อตามวัสดุที่ใช้ทำกะโหลกซอ ถ้าทำจากกะลา จะเรียกว่า “ซอกะโป้หรือซอกะลา” ถ้าทำจากบั้งไม้ไผ่ก็จะเรียกว่า “ซอบั้ง” ถ้าทำจากปืบกี้ จะเรียกว่า “ซอปืบกี้” เป็นเครื่องดนตรีพื้นบ้านอีสานประเภทเครื่องสาย เล่นโดยการสี เหมือนกับซอด้วง ซออู้ แต่คันชักซอปืบกี้จะแยกออกมาจากตัวซอ ไม่อยู่ในสายเหมือนซอกะลา หรือ ซอบั้ง โอกาสในการบรรเลงคืองานมหรสพทั่วไปทั้งงานมงคลและอวมงคล

องค์ความรู้ด้านดนตรีพื้นบ้านอีสานประเภทเครื่องสาย เกิดจากภูมิปัญญาของบรรพชนที่สืบทอดมาถึงปัจจุบัน ส่วนใหญ่เป็นความรู้ในตัวคนที่นับวันจะสูญหายไปตามผู้รู้ผู้เชี่ยวชาญอันสืบเนื่องมาจากขาดการจัดเก็บรวบรวม จัดการและเผยแพร่องค์ความรู้ในด้านดังกล่าวอย่างเป็นระบบ ทำให้องค์ความรู้ด้านดนตรีพื้นบ้านอีสานประเภทเครื่องสาย ลายเพลงดนตรีของศิลปินพื้นบ้านอีสานนับวันจะสูญหาย ทำให้เกิดการขาดสูญทางวัฒนธรรมเหมือนในอดีตที่ผ่านมา

จากความเป็นมาและความสำคัญดังกล่าว จึงทำให้ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษาวิจัยเรื่อง “กลวิธีการบรรเลงซอพื้นบ้านอีสาน” เพื่อศึกษาเกี่ยวกับความรู้ของศิลปินพื้นบ้านอีสานที่มีฝีมือและกลวิธีในการบรรเลงซออีสาน(อีสานเหนือ) รวมถึงศึกษาแนวทางในการอนุรักษ์ เผยแพร่และสืบทอดมรดกภูมิปัญญาด้านซอพื้นบ้านอีสาน อันเป็นศิลปวัฒนธรรมของชาติที่มีค่าควรแก่การหวงแหน ปัจจุบันศิลปินมรดกอีสาน(ซออีสาน) ที่เป็นบรมครูและมีชื่อเสียงคือ อาจารย์ทองฮวด ฝ่ายเทศ ได้เสียชีวิตลงแล้ว ศิลปินซอพื้นบ้านที่มีฝีมือเป็นที่ยอมรับอีกท่านหนึ่ง คือ นายอุ่น ทมงาม ซึ่งอยู่ในวัยสูงอายุ หากไม่ดำเนินการศึกษารวบรวมอาจทำให้ความรู้ด้านซอพื้นบ้านอีสานสูญหายไป จึงต้องเร่งศึกษาโดยเร็วเพื่อให้ทันต่อการเก็บรวบรวมข้อมูล เพื่อเป็นการอนุรักษ์ สืบทอดมรดกทางภูมิปัญญาเพื่อประโยชน์ต่อประเทศชาติและคนรุ่นหลังสืบไป

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาพฤติกรรมการบรรเลงซอพื้นบ้านอีสาน
2. เพื่อศึกษาแนวทางการอนุรักษ์ สืบสานวิถีการบรรเลงซอพื้นบ้านอีสาน

3. วิธีการศึกษา

ผู้วิจัยใช้วิธีดำเนินการวิจัยตามขั้นตอนการวิจัย ดังต่อไปนี้

3.1 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยในการเก็บรวบรวมข้อมูลในครั้งนี้ ประกอบด้วย

3.1.1 แบบสำรวจ (Preliminary Survey Form) เป็นเครื่องมือที่ผู้วิจัยทำขึ้น เพื่อใช้เก็บรวบรวมข้อมูลทั่วไปของกลุ่มประชากรหรือตัวอย่าง โดยผู้วิจัยกำหนดประเด็นเก็บข้อมูลเกี่ยวกับศิลปดนตรีพื้นบ้านอีสานเพื่อเป็นข้อมูลเบื้องต้นในการรวบรวมแหล่งข้อมูล

3.1.2 แบบสังเกต (Observation Form) มี 2 แบบ คือ แบบสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) และแบบสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-Participant Observation) ใช้กับกลุ่มผู้รู้ และกลุ่มผู้ปฏิบัติในพื้นที่ที่วิจัยโดยผู้วิจัยได้เข้าไปสังเกตสภาพทั่วไปภายในชุมชน วิถีชีวิต ความเป็นอยู่ วัฒนธรรม ประเพณี และการบรรเลงของศิลปิน

3.1.3 แบบสัมภาษณ์ (Interview Form) มี 2 แบบคือ

3.1.3.1 สัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structured Interview Form)

ตอนที่ 1 เป็นข้อมูลส่วนตัวของผู้ให้สัมภาษณ์

ตอนที่ 2 เป็นคำถามเกี่ยวกับกลวิธีการบรรเลงซอพื้นบ้านอีสานและแนวทางการอนุรักษ์สืบสาน

3.1.3.2 สัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง (Unstructured Interview Form)

3.2 การเก็บรวบรวมข้อมูล ยึดหลักข้อมูลที่มีลักษณะสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัยสามารถตอบคำถามของการวิจัยได้ตามที่กำหนดไว้ ซึ่งมีวิธีการเก็บข้อมูลดังต่อไปนี้

3.2.1. การเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความรู้ด้านดนตรีพื้นบ้านอีสานประเภทเครื่องสาย ความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรม แนวคิดและทฤษฎี

ทางด้านสังคมวิทยา มานุษยวิทยาและวัฒนธรรม เนื้อหาบริบทพื้นที่ที่ทำการศึกษา โดยค้นคว้าเอกสารปฐมภูมิและทุติยภูมิจากหน่วยราชการ ประเพณีหนังสือ ตำรา งานวิจัย การศึกษาค้นคว้าอิสระ อินเทอร์เน็ตและวีดิทัศน์

3.2.2 การเก็บข้อมูลจากภาคสนาม เก็บรวบรวมจากพื้นที่ที่ทำการวิจัย โดยวิธีการสำรวจจากแบบสำรวจ การสัมภาษณ์โดยใช้แบบสัมภาษณ์ที่มีโครงสร้าง (Structured Interview) และไม่มีโครงสร้าง (Unstructured Interview) แบบสังเกต (Observation) ทั้งแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วมและแบบสนทนากลุ่ม (Focused Group Guideline)

3.3 การจัดกระทำข้อมูล โดยนำข้อมูลจากการศึกษาเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และข้อมูลจากภาคสนาม จำแนกข้อมูลแยกออกตามประเด็นวัตถุประสงค์ของการวิจัย และตรวจสอบความสมบูรณ์ถูกต้องว่าข้อมูลมีความครบถ้วนเพียงพอแก่การนำไปวิเคราะห์สรุปผลแล้วหรือไม่ ในกรณีที่ข้อมูลที่ได้มาไม่สอดคล้องกัน ผู้วิจัยจะทำการตรวจสอบแบบสามเส้า (Triangulation) หากมีข้อมูลส่วนใดไม่สมบูรณ์ ผู้วิจัยจะทำการเก็บข้อมูลเพิ่มเติมในส่วนที่ขาดหายไปให้ได้ตามประเด็นจุดมุ่งหมายที่ตั้งไว้

3.4 การวิเคราะห์ข้อมูล

1. การวิเคราะห์แบบอุปมาน (Induction) คือ วิธีตีความจากข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้น แล้วนำมาวิเคราะห์และสรุปผล เมื่อผู้วิจัยได้ศึกษาและรวบรวมข้อมูลในประเด็นความรู้ด้านซอฟต์แวร์บ้านอีสาน เช่น กลวิธีในการบรรเลงซอฟต์แวร์บ้านอีสาน ลายเพลงมีท่วงทำนองและโครงสร้างอย่างไร

2. การวิเคราะห์โดยการจำแนกชนิดข้อมูล (Typological Analysis) คือ การจำแนกข้อมูลเป็นชนิดๆ (Typological) ตามเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น และการตีความโดยใช้แนวคิดทฤษฎีหลักที่มีอยู่เป็นแนวทางในการวิเคราะห์ ได้แก่ ทฤษฎีโครงสร้างและหน้าที่ ทฤษฎีสุนทรียศาสตร์ ทฤษฎีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมและทฤษฎีการวิเคราะห์ดนตรี ใช้ในการวิเคราะห์องค์ความรู้ด้านซอฟต์แวร์บ้านอีสานในประเด็นกลวิธีในการบรรเลงและลายเพลงบ้านอีสาน

3.5 การนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลแบบพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis)

4. ผลการศึกษา

การวิจัยเรื่อง “กลวิธีการบรรเลงซอพื้นบ้านอีสาน” สรุปผลการวิจัยดังนี้

4.1 ด้านกลวิธีการบรรเลงดนตรีพื้นบ้านประเภทเครื่องสาย

1.1 กลวิธีการสืซออีสานของนายทองฮวด ฝ่ายเทศ และนายอุ้น ทมงามมีผลการศึกษาค้นคว้า ดังนี้

ลักษณะท่าทางการบรรเลง ประกอบด้วย

1. การจับคันชักโดยใช้มือขวา หงายมือจับใกล้หมุดที่ตั้งหางม้าโดยหัวแม่มืออยู่ด้านบน นิ้วชี้อยู่ด้านล่าง นิ้วกลางสอดเข้าไประหว่างคันชักกับหางม้า นิ้วนางและนิ้วก้อยประคองคันชักอยู่นอกหางม้า

2. การสืคันชักโดยใช้กำลึงจากไหล่มายังข้อศอกและมือขวาที่ใช้สืคันชัก ไม่ใช่กำลึงจากข้อมือทำให้การสืคันชักมีความราบเรียบเกิดลีลาการอ่อนเสียงหรือเลียนเสียงคล้ายเสียงคนร้อง

3. การจับคันทวน ใช้มือซ้ายจับคันทวนตั้งตรง เพื่อสะดวกในการรูดสายซอขึ้นและลง โดยให้คันทวนอยู่ชิดง่ามนิ้วหัวแม่มือกับนิ้วชี้ จับได้รัดดอกประมาณ 1 นิ้ว หันฝ่ามือเข้ากับลำตัวโดยไม่งอข้อมือ

4. ท่าทางการบรรเลง นิยมนั่งบรรเลงบนเก้าอี้ วางกระโหลกซอไว้ที่หน้าขาซ้าย หันกล้องเสียงออกด้านข้าง จับคันทวนให้ตั้งตรงเพื่อให้มือซ้ายสะดวกในการเลื่อนมือขึ้นลงเวลารูดสายการวางนิ้วของนายทองฮวด ฝ่ายเทศ จะใช้นิ้วในการไล่นอตเพื่อสืซอ 3 นิ้ว คือ นิ้วชี้ นิ้วนางและนิ้วก้อย โดยนิ้วกลางไขสำหรับประสาย ไขสว่นในของนิ้วไล่เสียงนอต เรียกว่า “การกอดสาย”

1.2 ด้านกลวิธีการสืซออีสานของนายทองฮวด ฝ่ายเทศ ได้แก่

1) การใช้คันชัก มี 2 แบบคือคันชักออกเขา(คันชักละหนึ่งเสียง) และคันชักควบ (คันชักละ 2 เสียง)

2) การเอ้เสียง หรือเอื้อนเสียง

3) การพรมโดยใช้นิ้วส่วนของข้อแรกกระดิกอย่างถี่

4) การสะบัด มี 2 แบบคือ สะบัดนิ้ว กับ สะบัดคันชัก

5) การประใช้กับสายเปล่าเท่านั้น โดยการสืสายเปล่าแล้วใช้บริเวณข้อนิ้วตรงกลางแตะแล้วยกเร็วๆ

6) การรูดสาย

ด้านกลวิธีการสืขออีสานของนายอุ้น ทมงาม ได้แก่

ลักษณะท่าทางการบรรเลงคล้ายกันกับนายทองฮวด ฝ่ายเทศ ต่างกันตรงที่การวางนิ้วของนายอุ้น ทมงาม ไขสว่นในของนิ้วในการไล่เสียงโน้ต ไขนิ้วไล่โน้ตทั้ง 4 นิ้ว คือนิ้วชี้ นิ้วกลาง นิ้วนางและนิ้วก้อย

ส่วนการใช้คันชักคล้ายกันกับนายทองฮวด ฝ่ายเทศ คือ คันชักเข้า-ออกและคันชักควบต่างกันตรงที่เทคนิคการสืมี 6 วิธีคือ การพรม การรูดนิ้ว การสะบัด การประ การใช้คันชักควบและการเอ้เสียง หรือเสียงเอื้อน เป็นกลวิธีการบรรเลงซอที่เลียนเสียงเอื้อนหรือเสียงร้อง เป็นการสร้างหรือประดับตกแต่งเสียงให้มีสีสัน หลังการเอ้เสียงแล้วต้องพรมนิ้วต่อเนื่องกันทันทีโดยไม่หยุดกลวิธีการสืขออีสานของนายบุญมา นามอม้า

ลักษณะท่าทางการบรรเลงคล้ายกันกับนายทองฮวด ฝ่ายเทศ ต่างกันตรงที่จับคันชักคล้ายการจับคันชักสืโวอลินโดยใช้มือขวา หงายมือจับคันชักใกล้หมุดที่ตึงหางม้าไขสว่นในของนิ้วในการกดไล่เสียงโน้ต โดยไขนิ้วกดสายขณะบรรเลงซอปั้บเพียง 3 นิ้ว ได้แก่ นิ้วชี้ นิ้วกลางและนิ้วก้อย

ส่วนการใช้คันชักคล้ายกันกับนายทองฮวด ฝ่ายเทศ คือ คันชักเข้า-ออกและคันชักควบต่างกันตรงที่เทคนิคการสืมี 7 วิธีคือ การใช้คันชักควบและเข้าออก , การเอ้เสียง(เป็นการสร้างโน้ตประดับตกแต่งให้มีสีสัน) การพรม,การสะบัด,การประ,การรูดนิ้วและการโยกนิ้ว

สรุปกลวิธีการสืขออีสานของนายทองฮวด ฝ่ายเทศ และนายอุ้น ทมงาม สามารถแสดงให้เห็นได้ดังนี้

1. การพรมนิ้ว มีเสียงหนึ่งย่นแล้วไขนิ้วที่สูงขึ้นไป 1 นิ้วกดสายขึ้นลงถี่ๆ ให้เกิดเสียงสูงสลับต่ำโดยรวดเร็ว

2. การประ ไขกับสายเปล่า ถ้าสืสายเปล่าเป็นเสียงยาวๆ ไม่ว่าสายในหรือสายนอก มักไขนิ้วกลางประให้เกิดเสียงสูงต่ำ ๆ ถึ่ ๆ ไขส่วปลายนิ้วกลางแตะลงบนสายเบา ๆ ขณะที่คันชักกำลังสืสายเปล่า

3. การโยกนิ้วเพื่อให้เกิดเสียงสั่นสะเทือนเป็นห้วงๆตามความถี่ของนิ้วที่โยก ซึ่งนิ้วที่โยกได้ดีที่สุดคือนิ้วนาง รองลงมาคือนิ้วกลาง การโยกนิ้วให้ไขนิ้วที่ทำเสียงยาวอยู่นั้นโยกไปในตัวเช่น ถ้าไขนิ้วนางเป็นเสียงยาว ก็โยกนิ้วนางให้เสียงสั่นสะเทือนเป็นห้วงๆ

4. การรูดนิ้วมีวิธีปฏิบัติโดยเอานิ้วชี้ขึ้นไปแทนนิ้วนาง จากนั้นก็เล่นข้างบนควบก้นทั้งสองสายเหมือนเราเล่นเสียงข้างล่าง โดยลากคันชักสายนอกพร้อมกับไข่มือประคองสายและคันทวนไม่ให้ขอลม เมื่อลากคันชักที่สายนอก ผุบบรรเลงรูดสายในแนวดิ่ง รูดขึ้นหรือรูดลงก็ได้ รูดได้เพียงครั้งละหนึ่งสาย ได้ทั้งสายในและสายนอก โดยนิยมนรูดนิ้วสายนอกมากกว่ารูดสายใน

5. การเอ่เสียงหรือการเอื้อนเสียง พบในการบรรเลงเพลงเดี่ยวขอ สามารถสะกดอารมณ์สร้างความรู้สึกแก่ผู้ฟังให้คล้อยตาม โดยเฉพาะความโศกเศร้าอาลัยอาวรณ์ที่มีต่อคนที่เป็นที่รักหรือผู้ที่เดินทางไกลจากบ้านเพื่อมาทำงานทำในต่างถิ่น ทำให้ผู้ฟังรู้สึกสะเทือนใจไปด้วย

6. คันชักรว เป็นการใช้คันชักสั้นๆ เร็วๆ โดยจับคันชักให้แน่น เกร็งแขนที่จับคันชักให้แน่นแล้วใช้ปลายคันชัก ชักเข้าออกอย่างถี่ที่สุดจนกลายเป็นเสียงรว

7. คันชักสะบัด เป็นการใช้คันชักหนึ่ง ให้เกิดเสียง 3 เสียง มีวิธีการสะบัด 2 วิธี คือ สะบัดโดยใช้นิ้ว และสะบัดโดยใช้คันชัก เทคนิคนี้สามารถนำไปใช้ในการบรรเลงหลายโอกาส การกระตุกคันชักในระหว่างการบรรเลง เพื่อให้เพลงที่กำลังบรรเลงนั้นมีความหนักแน่น

8. คันชักสะอึก เพื่อให้สำเนียงขอขาดจังหวะ ใช้ในเพลงที่มีอารมณ์เศร้าเพราะเหมือนเสียงร้องให้สะอึกสะอื้น การสะอึกคันชักมือที่จับคันชักจะเนนเสียงไพเราะเป็นตอน ปฏิบัติด้วยการลากคันชักออกมาสุดขณะที่สั่นชักเขาให้เนนน้ำหนักไปที่คันชักให้เสียงขาดเป็นตอนๆ เริ่มจากซา ๆ ค่อย ๆ เร็วขึ้นตามลำดับจนหมดคันชัก ทำได้ทั้งคันชักเข้าและคันชักออกขึ้นอยู่กับว่าขณะนั้นของเพลงว่างหรือไม่การสะอึกคันชักเป็นเทคนิคการย้าอารมณ์ให้ผู้ฟังรู้สึกคล้อยตามไปกับเพลง

9. คันชักหนักเบา เป็นการสีในวรรคที่กำลังบรรเลงตามปกติ ให่ค่อย ๆ เบาลงแล้วจึงสีตั้งขึ้นเป็นปกติโดยไม่สะดุดหรือสีในวรรคหรือประโยคตามปกติค่อยๆตั้งขึ้นแล้วสีให้ค่อยๆเบาลงระดับเสียงปกติ ส่วนการตั้งสาย จะตั้งสายแบบคู่ 5 คือ ลา - มี กล่าวคือ สายทุ้มตั้งเสียงลา สายเอกตั้งเสียงมีระดับเสียงของซออีสาน มีระดับเสียงทั้งหมด 15 เสียง โดยเสียงแต่ละเสียงทำหน้าที่ของเสียงแต่ละเสียงในการบรรเลง โดยประสานกันไปมาในลายเพลง ระบบเสียงของซออีสาน ตั้งสายคู่ 5 โดยตั้งสายนอก(สายที่ 1) เสียงมี ตั้งเสียงสายในหรือ (สายที่ 2) เสียง ลาไล่ลำดับเสียง คือ ลา ที่ โด เร มี ฟา ซอล ลา ที่ โด ซออีสานสามารถทำครึ่งเสียงได้ ลายที่นิยมบรรเลงคือ ลายมโหรีอีสาน ลายลำเพลิน ลายเต้ย

2) ศิลปินที่มีความเชี่ยวชาญในปัจจุบันเหลือน้อยลง จึงเป็นปัญหาสำคัญในการสืบค้นข้อมูล

3) การเรียนดนตรีที่บ้านอีสานเป็นลักษณะการท่องจำ เลียนแบบ ขาดระบบในการถ่ายทอด จึงทำให้เกิดปัญหาในการบันทึกโน้ตและปัญหาในการสอน

4) การขาดแคลนศิลปินพื้นบ้านที่มีคุณภาพเพราะเยาวชนหรือผู้ที่มีความสนใจอยากศึกษาเล่าเรียนมีน้อยลง ซึ่งมีผลกระทบโดยตรงต่อรายได้ของศิลปินพื้นบ้าน

5) การส่งเสริมสนับสนุนจากหน่วยงานราชการหรือองค์กรยังมีไม่เพียงพอ

6) ขาดการประชาสัมพันธ์ให้ศิลปินพื้นบ้านเป็นที่รู้จักของสังคม เนื่องจากสภาพสังคมและวัฒนธรรมไทยเปลี่ยนแปลงไปมาก ศิลปินพื้นบ้านจำเป็นต้องหาปรับตัวหาแนวทางในการสืบทอดให้สอดคล้องกับการศึกษาแผนใหม่

แนวทางการอนุรักษ์องค์ความรู้ด้านดนตรีพื้นบ้านอีสาน สรุปผลได้ดังนี้

1. การอนุรักษ์โดยศิลปิน คือสร้างคุณค่าตัวศิลปินด้วยการพัฒนาความรู้ความสามารถของศิลปิน

2. การอนุรักษ์โดยชุมชน คือ สร้างกิจกรรมประจำปีของชุมชนเพื่อสร้างเครือข่ายทางวัฒนธรรม

3. การอนุรักษ์โดยภาครัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ จัดระบบสวัสดิการของศิลปิน กระจายอำนาจและบทบาทการดำเนินงานด้านวัฒนธรรมของรัฐให้แก่หน่วยงานส่วนท้องถิ่น ภาคเอกชน เป็นผู้ดำเนินการมากขึ้น รัฐควรให้การจัดการแสดงของศิลปินพื้นบ้านโดยจัดกิจกรรมให้มีการแสดง รวบรวมข้อมูลองค์ความรู้แล้วจัดทำเป็นรูปเล่มหนังสือและวีซีดี ปลุกจิตสำนึกให้ตระหนักถึงคุณค่าและความสำคัญ

การสืบทอดองค์ความรู้ด้านดนตรีพื้นบ้าน สรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

1. โดยการสืบทอดองค์ความรู้ในระบบการศึกษาโดยบรรจุไว้ในหลักสูตรของสถานศึกษาขั้นพื้นฐานและหลักสูตรของวิทยาลัยนาฏศิลป์ร้อยเอ็ดและกาฬสินธุ์ สนับสนุนการวิจัยในระดับอุดมศึกษา

2. โดยการสืบทอดองค์ความรู้นอกระบบการศึกษา เชิญศิลปินพื้นบ้าน ศิลปินมรดกอีสาน ศิลปินภูมิปัญญาไทย ประชาชนชาวบ้านและผู้มีทักษะทางดนตรีพื้นบ้านอีสานมาถ่ายทอดด้วยความเต็มใจในรูปแบบของชมรมศิลปินดนตรีพื้นบ้านอีสาน

5. สรุปและอภิปรายผล

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง องค์ความรู้ด้านดนตรีพื้นบ้านอีสานประเภทเครื่องสาย การศึกษาวิจัยครั้งนี้ตรงตามความมุ่งหมายของการวิจัย นำไปสู่การอภิปรายผลดังนี้

1. ด้านกลวิธีการบรรเลงซออีสาน พบว่า กลวิธีการสีซออีสานคล้ายคลึงกับซอด้วง ซออู้ สามารถแสดงให้เห็นเทคนิคเกิดจาก 2 วิธี คือ วิธีใช้นิ้ว ประกอบด้วย การพรมนิ้ว การประ การโยกนิ้ว การรูดนิ้ว การเอ้เสียงหรือการเอื้อนเสียง พบในการบรรเลงเพลงเดี่ยวซอ เพราะลักษณะเหมือนเลียนเสียงร้อง วิธีใช้คันชัก การใช้คันชักประกอบด้วย คันชักสะบัด คันชักสะอึก คันชักหนักเบา ด้านกลวิธีการตีตผืน มีหลายวิธีคือ การทำเสียงเสพหรือเสียงประสาน การเปลี่ยนคีย์(บันไดเสียง) การติดเน้นทำนองหลัก ตีตแบบสลับขึ้นลง การตีตแบบ ลื่นไหล การตีตแบบรวเสียง การเอ้เสียงเป็นกลวิธีการตีตผืนที่เพิ่มเติมให้เกิดความไพเราะมี สีสัน การนำเทคนิคและวิธีต่าง ๆ นำมาใช้ ต้องพิถีพิถันสรรหาสิ่งที่มีความไพเราะมากที่สุด สอดคล้องกับงานวิจัยของ นภาลัย สุวรรณธาดา กล่าวว่า บทร้อยกรองมีคุณค่าในตัวเอง คือ มีความงาม ด้านรูป (ฉันทลักษณ์และสัมผัส) ด้านรส (รสแห่งวรรณคดี) ด้านพจน์ (ถ้อยคำ ภาษาที่ไพเราะและทำให้เกิดภาพพจน์) ด้านเสียง (เสียงอันไพเราะของถ้อยคำ) บทร้อย กรองมีคุณค่าต่อผู้แต่ง ทั้งด้านจิตใจ ด้านสติปัญญา ด้านสังคม และมีคุณค่าทางการสื่อสาร จากผู้แต่งถึงผู้อ่าน (นภาลัย สุวรรณธาดา. 2533: 31-47)

2. แนวทางการอนุรักษ์และสืบทอดองค์ความรู้ด้านดนตรีพื้นบ้านอีสาน ควรจัดการ เรียนดนตรีพื้นบ้านอีสานในระบบโรงเรียน โดยบรรจุไว้ในหลักสูตรของสถานศึกษาชั้น พื้นฐานและหลักสูตรของวิทยาลัยนาฏศิลป์และการสนับสนุนการค้นคว้าวิจัยใน ระดับอุดมศึกษา ส่วนการสืบทอดดนตรีพื้นบ้านอีสานนอกระบบการศึกษา ทำได้โดยเชิญ ศิลปินพื้นบ้านและผู้มีทักษะทางดนตรีพื้นบ้านอีสานมาถ่ายทอดด้วยความเต็มใจในรูปแบบ ของชมรม

สรุปได้ว่า การอนุรักษ์ และสืบทอดองค์ความรู้ด้านดนตรีพื้นบ้านอีสานซึ่งเป็น วัฒนธรรมพื้นบ้านนั้น จะต้องศึกษาธรรมชาติและปัจจัยที่เกื้อกูลศิลปินเสียก่อน จึงสามารถ หาแนวทางในการอนุรักษ์ สืบทอดได้โดยยึดหลักว่าจะส่งเสริมและเผยแพร่เพื่อใครและทำ อย่างไร จะต้องมีการยกย่องเชิดชูบุคคล กลุ่มบุคคล ตลอดจนหน่วยงานของภาครัฐและ เอกชนที่ให้การสนับสนุนองค์ความรู้ด้านดนตรีพื้นบ้านอีสาน การเผยแพร่ย่อมจัดทำขึ้นเพื่อ

ประโยชน์ทางวิชาการ เศรษฐกิจ สังคมและความมั่นคงของชาติประกอบกัน การเผยแพร่สืบทอดจึงทำได้ทั้งการให้การศึกษาในระบบและนอกระบบ

6. ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะสำหรับการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์ เนื่องจากงานวิจัยนี้เกี่ยวข้องกับองค์ความรู้หลายสาขาวิชา ดังนั้นงานวิจัยนี้ย่อมเป็นประโยชน์แก่หลายหน่วยงาน ทั้งภาครัฐและเอกชน สถาบันที่เกี่ยวข้องทางด้านดนตรีพื้นบ้านอีสานเพื่อการอนุรักษ์ ส่งเสริม สืบทอดให้ยังคงอยู่เป็นทรัพยากรบุคคลที่มีคุณค่า ทำให้องค์ความรู้ด้านดนตรีพื้นบ้านอีสานกระจายและเข้าถึงประชาชน

2. ข้อเสนอแนะสำหรับการทำวิจัยครั้งต่อไป องค์ความรู้ด้านดนตรีพื้นบ้านอีสานยังมีสิ่งที่น่าสนใจศึกษาอยู่จำนวนมาก เพื่อประโยชน์ในการวิจัยครั้งต่อไป การศึกษาแนวทางการอนุรักษ์สืบทอด ไม่สามารถทำได้โดยบุคคลคนเดียวหรือองค์กรเดียว ควรร่วมมือกันระหว่างหน่วยงานภาครัฐ เอกชนและชุมชนต่างๆ ควรศึกษาแนวทางการอนุรักษ์และสืบทอดในประเทศเพื่อนบ้านเพื่อให้เกิดความร่วมมือในการดำเนินงานระหว่างประเทศอันเป็นการเสริมสร้างความเข้มแข็งของวัฒนธรรมในภูมิภาคและเป็นการวางแผนรับมือกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่อาจเกิดขึ้นในอนาคต

เอกสารอ้างอิง

- โกวิทย์ ชันธศิริ.(2528). **ดุริยางค์ศิลป์ปริทัศน์**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช จำกัด.
- เจริญชัย ชนไฟโรจน์. (2529). **ดนตรีและการละเล่นพื้นบ้านอีสาน**. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- โคม สว่างอารมณ์.(2547). **เทคนิคการปฏิบัติซอด้วง**. เอกสารประกอบการสอน โปรแกรมวิชาดนตรี กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา.
- เฉลิมศักดิ์ พิกุลศรี.(2530). **สังคีตนิยมว่าด้วยดนตรีไทย**.กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์
- ธนิต อยู่โพธิ์.(2510). **สุวรรณภูมิ**. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร.
- ธวัช วิวัฒน์ปฐพี.(2539) **มโหรีพื้นบ้านอีสานอำเภอบุพมรัตน์จังหวัดร้อยเอ็ด**. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม.มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

ปัญญา รุ่งเรือง.(2523).ระบบเสียงดนตรีสยาม. กรุงเทพฯ : ดนตรีไทย ศูนย์ศิลปวัฒนธรรม
มหาวิทยาลัยรัตนโกสินทร์ วิทยาลัยครูสวนสุนันทา.

ปัญญา รุ่งเรือง.(2546). ประวัติการดนตรีไทย. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนา
พานิช.

ภูมิเสวิน(จิตร จิตตเสวี) พระยา.(2519). การสี่ขอสามสาย อนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิง
ศพพระยาภูมิเสวิน(จิตร จิตตเสวี).

สังัด ภูเขาทอง.(2539). การดนตรีไทยและทางเข้าสู่ดนตรีไทย. กรุงเทพมหานครเรือนแก้ว
การพิมพ์.

อุทิศ นาคสวัสดิ์.(2525). ทฤษฎีและปฏิบัติดนตรีไทย ภาค ๒ คู่มือฝึกเครื่องสายไทย.พิมพ์
ครั้งที่ 2 . กรุงเทพฯ : พัฒนาศิลป์การดนตรีและละคร.

ศึกษาวิเคราะห์ลายผ้าขึ้นไทหล่มกับวิถีวัฒนธรรมของชาวพุทธ
ตำบลบ้านหวาย อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์
Study and Analyze the Pattern of The ThaiLom Sarong
And The Way of Life of The Buddhists.
Ban Wai Subdistrict, Lomsak District, Phetchabun Province

นางสาวมนต์นภา ก้อนดี
พระปลัดวุฒิพงษ์ กิตติวัฒน์, ดร.
ดร.สรายุทธ์ วิจิตรปัญญา
วิทยาลัยสงฆ์พ้อขุนผาเมือง เพชรบูรณ์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการคือ ๑) เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมา และอัตลักษณ์ศิลปะลายผ้าขึ้นไทหล่ม ตำบลบ้านหวาย อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ ๒) เพื่อวิเคราะห์ศิลปะลายผ้าขึ้นไทหล่มกับวิถีวัฒนธรรมของชาวพุทธ ตำบลบ้านหวาย อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ ๓) เพื่อเสนอแนวทางสร้างเครือข่ายการอนุรักษ์และฟื้นฟูศิลปะลายผ้าขึ้นไทหล่มให้กับชุมชนบ้านหวาย งานวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษารวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และการสังเกต (Observation) กับผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informant) ๖ กลุ่ม นำมาวิเคราะห์สรุปข้อมูลเชิงพรรณนา

ผลการศึกษาพบว่า ชาวไทหล่มส่วนใหญ่สืบเชื้อสายมาจากกลุ่มชาติพันธุ์ลาวล้านช้างซึ่งเป็นกลุ่มชาวลาวพลัดถิ่น ซึ่งได้นำเรื่องราวประเพณี วัฒนธรรมและวิถีการดำรงชีวิตในอดีต มาสร้างเป็นกลุ่มเพื่อเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวทางจิตใจ อัตลักษณ์บางอย่างจึงมาจากพื้นฐานความเชื่อดั้งเดิมตามบรรพบุรุษ จนกลายเป็นอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ได้อย่างน่าสนใจ รวมถึงวิถีการดำรงชีวิตซึ่งถือเป็นหนึ่งในปัจจัยสำคัญของมนุษย์คือ การผลิต

เครื่องนุ่งห่ม ที่แฝงไปด้วยภูมิปัญญาผ่านวิธีการทอผ้าที่เรียกว่า ชิ่นหมี่คั่น ถูกถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่นจนถึงปัจจุบัน การก่อตั้งกลุ่มทอผ้าไทหล่มบ้านห้วย จึงเป็นการรวมกลุ่มเพื่อใช้เป็นแนวทางในการอนุรักษ์ร่วมกัน ซึ่งผ้าไทหล่มนั้นมีด้วยกันหลายประเภทแต่ทางกลุ่มช่วยกันฟื้นฟูและอนุรักษ์ร่วมกันคือผ้าชิ่นหมี่ หรือชิ่นหัวแดงตีนกำน ซึ่งผ้าที่ใช้กันในครัวเรือนมาตั้งแต่อดีตหลายชั่วอายุคน แต่การทอผ้าด้วยมือตามแบบดั้งเดิมเกือบจะสูญหายไปโดยสิ้นเชิง หากไม่ได้มีการฟื้นฟูและพัฒนา

ศิลปะลายผ้าชิ่นไทหล่มที่เกี่ยวข้องกับวิถีวัฒนธรรมของชาวพุทธ มีลวดลายหลายประเภท ประเภทที่ไม่เป็นลวดลายมัดหมี่นำไปใช้ในพิธีบวชนาค ใช้เป็นผ้านุ่งของนาค ใส่ในกองบวช ใช้ปรกหัวนาค ใช้ทำเป็นธงถวายเป็นพุทธบูชาในงานบุญเดือนห้าก่อเจดีย์ทราย ถวายธง ใช้ทอเป็นไตรจีวรถวายพระภิกษุ ประเภทที่เป็นลวดลายมัดหมี่ มีลายผาสาตแผ้ง ลายต้นแผ้ง เป็นลายที่มีความเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาโดยเชื่อว่า การทำบุญด้วยการถวายต้นแผ้ง ถวายผาสาตแผ้ง ถือเป็นการทำบุญที่ได้กุศลแรง เชื่อว่าเมื่อตายไปอานิสงส์ที่ได้รับจะมีวิมานเป็นที่อาศัย การเกิดประเพณีแห่การปราสาทผึ้งขึ้นในสมัยโบราณ จากเหตุที่พระสงฆ์จำเป็นต้องใช้ชี้ผึ้งเพื่อหล่อเทียนไว้ใช้จุดเป็นพุทธบูชาสวดมนต์เข้าค้ำในช่วงเข้าพรรษาตลอด ๓ เดือน จึงเป็นการสืบทอดต่อกันมาจากรุ่นสู่รุ่น ซึ่งผ่านการฝึกปฏิบัติเกี่ยวกับภูมิปัญญาพื้นบ้านในด้านอื่นๆ ส่วนลวดลายที่เกี่ยวกับพญานาคมีความเกี่ยวข้องกับศาสนา มีจินตนาการเกี่ยวกับสัตว์ชนิดนี้ว่ามีจริง และถูกยกย่องนำมาเป็นชื่อเรียกขานผู้ที่จะบวชในพระพุทธศาสนาว่า “นาค” ชาวไทหล่มต่างมีความเชื่อเรื่องพญานาคที่สืบทอดกันมาหลายชั่วอายุคนว่านำความอุดมสมบูรณ์มาให้กับชาวโลก นาคที่ปรากฏบนพื้นผ้า จึงมาจากความเชื่อด้านศาสนาในฐานะผู้ปกป้องพระพุทธศาสนา เชื่อมโยงไปถึงเรื่องราวของความรัก ความสามัคคีของชาวไทหล่ม ส่วนศิลปะลายผ้าที่เป็นลวดลายดอกแก้ว ซึ่งเป็นไม้ดอกหอมเป็นชูดอกไม้รูปเทียนถวายเป็นพุทธบูชาที่บ้านในวันพระและนำไปวัดในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา นอกจากนี้ผู้หญิงไทหล่มยังได้แบ่งผ้าชิ่นหมี่ที่ทอไว้ นำไปถวายวัดเพื่อใช้ห่อคัมภีร์ใบลาน ด้วยเหตุที่พระธรรมเป็นสิ่งที่สำคัญสูงสุดของพระพุทธศาสนา ประกอบกับผู้หญิงไม่มีโอกาสได้บวชเรียน จึงมีจิตอันเป็นกุศลมีศรัทธาอันแรงกล้าที่มีต่อพระพุทธศาสนา

จึงพิถีพิถันเอาใจใส่ต่อการทอผ้า เป็นการทะนุถนอมเก็บรักษาปกป้องคุ้มครองไว้ให้มาอยู่
การใช้งานที่ยืนยาว

การเสริมสร้างเครือข่ายการอนุรักษ์และฟื้นฟูศิลปปะลายผ้าขึ้นไทหล่ม ให้กับ
ชุมชนบ้านหวายโดยการปลูกจิตสำนึกให้ตระหนักถึงคุณค่าแก่นสาระ และความสำคัญของ
ภูมิปัญญาศิลปปะลายผ้าทอไทหล่ม โดยวิธีการส่งเสริมสนับสนุนการจัดกิจกรรมผ่านวัฒนธรรม
และประเพณีของชาวไทหล่มจากส่วนราชการ องค์กรเอกชน เพื่อให้สาธารณชนได้รับรู้
ผลิตภัณฑ์จากผ้าไทหล่ม ด้วยสื่อและวิธีการต่างๆอย่างกว้างขวาง

Abstract

This research article has three objectives: 1. To study the history and identity of the Tai Lom silk pattern art, Ban Wai Subdistrict, Lom Sak District, Phetchabun Province. 2. To analyze the Tai Lom silk pattern art and the cultural lifestyle of the Buddhists, Ban Wai Subdistrict, Lom Sak District, Phetchabun Province. 3. To propose guidelines for strengthening the network for the conservation and restoration of the Tai Lom silk pattern art for the Ban Wai community. This research is a qualitative research study using in-depth interviews and observations with 6 groups of key informants. The data were analyzed and summarized descriptively.

The study found that most of the Tai Lom people are descendants of the Lao Lan Xang ethnic group, a group of Laotian immigrants who have brought their stories, traditions, cultures, and ways of life in the past to create a group as a spiritual anchor. Some of their identities therefore come from the original beliefs of their ancestors, which have become an interesting ethnic identity. In addition, their way of life, which is considered one of the four essential factors of human existence, is the production of clothing, which is

imbued with wisdom through the weaving method called Sin Mi Kan, which has been passed down from generation to generation until today. The establishment of the Tai Lom Ban Wai weaving group is therefore a grouping to use as a guideline for joint conservation. There are many types of Tai Lom fabric, but the group has helped restore and conserve together, namely Sin Mi or Sin Hua Daeng Tin Kan, which is a fabric used in households for generations. However, traditional hand-weaving has almost completely disappeared if it were not restored and developed.

The art of Thai Lom silk fabric patterns related to the Buddhist way of life has many types of patterns. The type that is not a tie-dye pattern is used in the ordination ceremony, used as a cloth for the novice, worn in the ordination group, used to cover the head of the novice, used to make a bag to offer to the Buddha in the merit-making ceremony of the fifth month, to build a sand pagoda to offer a bag, used to weave a set of robes to offer to monks. The type with tie-dye patterns has the Pha Sat Phueng pattern, the Ton Phueng pattern, which is a pattern related to Buddhism. It is believed that making merit by donating a Pheung tree or Pha Sat Phueng is considered a merit-making that brings great merit. It is believed that when one dies, the merit received will have a mansion to live in. The tradition of the procession of the beeswax castle originated in ancient times because monks needed beeswax to make candles to light as a Buddhist offering and chant morning and evening prayers during the three-month Buddhist Lent. Therefore, it has been passed down from generation to generation. As for the patterns related to the Naga, which are related to Buddhism, It is honored as a name for those who will ordain in Buddhism as “Nak”, which the Tai Lom people have a belief in the Naga that has been passed down for many generations. The religious belief as the

protector of Buddhism is linked to the story of love and unity of the Tai Lom people. As for the art of the fabric pattern, which is the pattern of the Dok Kaew flower, which is a fragrant flower, it is a set of flowers, incense, and candles offered as a Buddhist offering at home on Buddhist holy days and taken to the temple on important Buddhist days. In addition, the Tai Lom women also share the woven sarongs to offer to the temple to wrap the palm leaf manuscripts. Because the Dharma is the most important thing in Buddhism, and women do not have the opportunity to ordain, they have a virtuous mind and strong faith in Buddhism. Therefore, they are meticulous in weaving the fabric, which is a way to preserve and protect the palm leaf manuscripts so that they have a long life.

Strengthening the network for the conservation and restoration of the art of Tai Lom silk patterns for the Ban Wai community by raising awareness of the value, essence and importance of the wisdom of Tai Lom silk weaving art by promoting and supporting activities through the culture and traditions of the Tai Lom people from government agencies and private organizations so that the public is aware of products made from Tai Lom silk through various media and methods widely.

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหาวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นก็เริ่มเสื่อมสลายไปตามกาลเวลาเช่นเดียวกัน การพัฒนาตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติที่ผ่านมาจึงไม่ใช่การพัฒนา เพื่อเปลี่ยนรูปสังคม (Transformation of Society) ให้ไปสู่สถานะที่ดีกว่าในทุกด้านอย่างแท้จริง แต่ทำให้เกิดการพัฒนาแบบเทียมแฝงที่เรียกกันว่า “เศรษฐกิจดี สังคมมีปัญหา การพัฒนาไม่ยั่งยืน” ซึ่งหมายความว่า การพัฒนากระแสหลักของไทยที่พยายาม เปลี่ยนผ่านเข้าสู่ระบบทุนนิยมแต่เพียงทางเดียวนั้น ไม่ได้ก่อให้เกิดผลด้านบวก

เพียงด้านเดียว ดังมาภาพที่สร้างกันไว้ หากแต่ได้ฉุดกระชากลากดูให้สังคมไทยให้เข้าสู่สภาวะวิกฤติมากขึ้นในทุก ๆ ด้าน การพัฒนาประเทศที่ไม่สมดุล คือการพัฒนาแต่เศรษฐกิจ โดยที่ไม่พัฒนาชีวิตของคน ภูมิปัญญา สังคม วัฒนธรรม บนพื้นฐานความเป็นไทยไป พร้อมกัน ในขณะที่สังคมเศรษฐกิจสมัยใหม่ กลับเป็นผู้ทำลายทุนชีวิต ทุนสิ่งแวดล้อมและสิ่งที่เกิดขึ้นพร้อมกับการพัฒนาที่อย่างต่อเนื่องยาวนาน คือความวิกฤติของชนบทที่เป็นฐานรากของชาติ ชุมชนในชนบทบางแห่งอยู่ในสภาพที่เกือบล่มสลาย ด้วยสภาพการที่ปรากฏในหลายๆด้านไม่ว่าจะเป็นความยากจนของคนชนบทการสูญเสียและเสื่อมโทรมของธรรมชาติและสภาพแวดล้อมในชนบท การสูญเสียพลังคนหนุ่มสาวให้กับภาคสังคมเมือง ความผูกพันเอื้ออาทรร่วมแรงร่วมใจของผู้คนในชนบทเสื่อมคลายลง ผู้คนในชนบทขาดความรู้ความสามารถและขาดอำนาจในการตัดสินใจเลือกสิ่งที่กลไกตลาดเสนอเข้าไปในชุมชน การเข้าครอบงำชนบทโดยกลไกของรัฐที่บั่นทอนศักยภาพของชุมชน การดำเนินงานพัฒนาชนบทที่ผ่านมาจะพบว่ารัฐเป็นผู้ชี้แนะและกำกับกิจกรรม การพัฒนามาโดยตลอดทำให้ชนบทสูญเสียความเป็นตัวของตัวเอง สูญเสียศักยภาพที่เคยดูแลตนเองไม่ว่าจะเป็นเรื่องยารักษาโรค การศึกษา การประกอบอาชีพ การอบรมสั่งสอนและสืบสานวัฒนธรรม ตลอดจนการแก้ปัญหาของชุมชนซึ่งปรากฏการเหล่านี้ได้เกิดขึ้นมาอย่างยาวนาน ซึ่งรัฐเพิ่งเริ่มต้นตัวและเห็นความสำคัญของชุมชนบทยอย่างจริงจังก็เพราะเกิดวิกฤติเศรษฐกิจในปี ๒๕๔๐ แนวคิดการพัฒนาที่เคยเน้นเศรษฐกิจก็เป็นการพัฒนาที่เน้นคนเป็นศูนย์กลาง เน้นการมีส่วนร่วมของคนไทยในทุกภาคส่วนและสร้างความสมดุลระหว่างการพัฒนาเศรษฐกิจสังคมทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ในขณะที่แนวคิดการพัฒนาประเทศยังดำเนินตามแนวของตะวันตก ที่มุ่งนำทุนต่าง ๆ มาแปรสภาพเป็นเงินอยู่นั้น ได้มีบุคคลอีกส่วนหนึ่งที่กำลังเดินสวนกระแสภูมิปัญญาของรัฐดังกล่าว เกิดเป็นผู้ นำทางความคิดและปฏิบัติในชนบท เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เรียกว่า“ปราชญ์ชาวบ้าน” ที่เน้นสร้างความสมดุลของทุนชีวิตอันประกอบด้วยมนุษย์ เศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม โดยมีเป้าหมายคือความผาสุกของตนเอง ชุมชน และสังคม ภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือภูมิปัญญาชาวบ้าน หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่ชาวบ้านคิดขึ้นได้เองและนำมาใช้ในการแก้ปัญหาเป็นเทคนิควิธีเป็นองค์ความรู้ของชาวบ้านทั้งทางกว้างและทางลึกที่ชาวบ้านคิดเองทำเองและสามารถแก้ปัญหาเองได้ซึ่งเป็นความรู้ที่

สั่งสมมาแต่บรรพบุรุษสืบทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนรุ่นหนึ่ง ระหว่างการสืบทอดมีการปรับเปลี่ยนการประยุกต์จนอาจเกิดเป็นความรู้ใหม่ตามสภาพการณ์ทางสังคมวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมซึ่งภูมิปัญญาประจำท้องถิ่นแต่ละท้องถิ่นจะแตกต่างกันออกไปตามการปรับตัวของแต่ละท้องถิ่นให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมธรรมชาติหรือจากการนำพาอารยธรรมจากต่างถิ่นจนมาหลอมรวมกันเกิดเป็นภูมิปัญญาประจำท้องถิ่น ในขณะที่เดียวกันประเทศไทยก็เสมือนตกอยู่ภายใต้เงามืดของระบบทุนนิยมจนทำให้เกิดสภาวะการณ์ที่เรียกว่า “วิกฤตการณ์ทางวัฒนธรรม” คือการที่วัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นเริ่มถูกกลืนกินไปที่ละเล็กทีละน้อยตามความเป็นพลวัตของสังคม ซึ่งส่งผลกระทบต่อส่วนต่าง ๆ ของสังคมไทยทั้งสถาบันครอบครัว การเมือง เศรษฐกิจ การศึกษา ศาสนา ทั้งทางตรงและทางอ้อม

จากที่กล่าวมานี้ล้วนมีอิทธิพลมาจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม เพื่อให้สอดคล้องตามสภาพของสังคมในยุคทุนนิยมเป็นการส่งผลให้เกิดวัฒนธรรมในรูปแบบใหม่เกิดขึ้นซึ่งเดิมทีสังคมชนบทของประเทศไทยนั้นมีวิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่ยึดง่าย มีการปฏิบัติตามครรลองของประเพณีและวัฒนธรรมของท้องถิ่นตน มีจารีตและขนบธรรมเนียมท้องถิ่นคอยควบคุม ให้ผู้คนอยู่ร่วมกันแบบระบบเครือญาติและสงบ แต่เมื่อสังคมมีการเปลี่ยนแปลงไปตามทิศทางการพัฒนาที่เป็นระบบทุนนิยม คนหนุ่มสาววัยแรงงานก็เริ่มย้ายออกไปทำงานในเมืองใหญ่ มีการปรับเปลี่ยนความคิดตามกระแสสังคมและสิ่งแวดล้อม มีความเชื่อและค่านิยมที่ให้ความสำคัญกับวัตถุนิยมมากกว่าจารีตประเพณี อีกทั้งทั้งหมดความเชื่อถือในความรู้ ภูมิปัญญา และความสามารถของคนรุ่นก่อนเพราะถือว่าตนมีความรู้ใหม่ ๆ ที่ทันสมัย มีความสามารถในการใช้เทคโนโลยีใหม่ ๆ ในขณะเดียวกันก็ได้รับเอาวัฒนธรรมจากต่างชาติเข้ามาผ่านสื่อสารสนเทศต่าง ๆ ทั้งการแต่งกาย อาหาร วิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่มีความทันสมัยจนทำให้สูญเสียความภาคภูมิใจและความเชื่อถือในสิ่งที่เป็นวัฒนธรรมและประเพณีท้องถิ่นของตนอีกทั้งเด็กและเยาวชนรุ่นใหม่จำนวนมากในปัจจุบันก็มีทัศนคติความรู้สึกรู้สึกต่อภูมิปัญญา วัฒนธรรมและประเพณีท้องถิ่นว่าเป็นสิ่งที่ล้าสมัย จนทำให้ภูมิปัญญา วัฒนธรรม และประเพณีท้องถิ่นเริ่มเลือนหายไป ซึ่งภูมิปัญญาการทอผ้าไหม ก็เป็นอีกหนึ่งภูมิปัญญาที่กำลังจะเลือนหายไปเพราะในยุคสังคมอุตสาหกรรมแบบปัจจุบันซึ่งเครื่องจักรได้เข้ามามีบทบาทในการผลิตสิ่งทอแทนมนุษย์ ทำให้องค์ความรู้ วัฒนธรรมการทอ

ผ้าที่มีมายาวนานกำลังจะถูกกลืนกินและสลายหายไปตามการเปลี่ยนแปลงของสังคม ประเทศไทยนั้นมีประวัติการทอผ้าใช้กันในชุมชนชนบทและในเมืองโดยทั่วไปมาตั้งแต่โบราณกาล โดยการทอผ้านั้นถือเป็นงานหัตถกรรมฝีมืออย่างหนึ่งที่มีการทำสืบทอดกันมาเป็นเวลาตั้งแต่ก่อนสมัยสุโขทัยเป็นราชธานี โดยมีการสันนิษฐานจากประวัติศาสตร์ไทย ซึ่งกล่าวไว้จากหลักฐานการแต่งกายของกษัตริย์ เจ้านาย ข้าราชการ ในสมัยนั้นเกี่ยวกับเรื่องการส่งส่วยว่า “ส่งผ้าทอเป็นมัด น้ำผึ้ง ไม้หอม” และอื่น ๆ เป็นเครื่องราชบรรณาการ ทั้งนี้ เป็นเพราะผ้านั้นถือเป็นหนึ่งปัจจัยขั้นพื้นฐานที่มีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ ซึ่งเดิมทีนั้นในสังคมชนบทของประเทศไทยทุกครัวเรือนจะมีการทอผ้าเพื่อใช้สอยในครอบครัวเป็นวิถีชีวิตแล้วมีการอบรมถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์การทอผ้าไหมแก่บุตรหลานจนสั่งสมเป็นภูมิปัญญาและมีการสืบทอดกันมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ผ้าทอไม่เพียงแต่มีประโยชน์ในการใช้เป็นเครื่องนุ่งห่มเพื่อป้องกันการหนาวเย็นหรือเป็นอาภรณ์ปกปิดร่างกายเท่านั้น ในการพัฒนารูปแบบการผลิต การย้อมสี และเทคนิคการทอให้ลวดลาย นับเป็นงานศิลปะที่ทำให้ผืนผ้ามีความวิจิตรงดงามเป็นสิ่งที่สะท้อนค่านิยมวัฒนธรรมอันดีงามของสังคมนั้นๆ เป็นอย่างดี ซึ่งหากจะกล่าวว่าผ้าของไทยนั้นเป็นเสมือนมรดกทางวัฒนธรรมก็คงไม่ผิดโดยประเภทผ้าทอในประเทศไทยสามารถแบ่งออกเป็น ๒ ประเภทหลัก คือ ผ้าทอที่แบ่งตามวัตถุดิบที่ใช้ขึ้นได้แก่ ผ้าฝ้าย และผ้าไหม ผ้าทอที่แบ่งตามกรรมวิธีการทอได้แก่ ผ้าจก ผ้าขิด ผ้ามัดหมี่ ผ้าแพรวา เป็นต้น

หลักฐานที่ยืนยันตัวตนของเมืองหล่มสักร่วมสมัยอยุธยาคือข้อความที่ปรากฏในหนังสือใบลานค้นพบในหอสมุดแห่งชาติบ้านจุมค้องเมืองหลวงพระบาง สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ระบุถึงเมืองหล่มสักครั้งแรกเกิดขึ้นเมื่อปี พ.ศ. ๒๑๕๘ ปีระวายสี ตรงกับรัชสมัยสมเด็จพระเอกาทศรถแห่งกรุงศรีอยุธยา และตรงกับรัชสมัยพระยาวรวงศา มหาธรรมิกราช นครล้านช้างเวียงจันทร์ ซึ่งปรากฏถ้อยคำกล่าวถึงเมืองหล่มสักไว้ดังนี้ “มี महाराชครูหลวง วัดหินกลิ้งแล วัดภู วัดตาล เป็นเค้า มี महाराชเจ้าในหล่มสักอักคบุรี มีพระราชสมเพิง ตามทศราชธรรมสิบประการ” แสดงว่าเมืองหล่มสัก เป็นบ้านเป็นเมืองที่รุ่งเรืองเป็นปึกแผ่นในระดับหนึ่งแล้วในยุคสมัยนั้นหลักฐานเกี่ยวกับเมืองหล่ม มีความตอนหนึ่งกล่าวถึงเรือสินค้าจากหัวเมืองฝ่ายเหนือที่นำสินค้าลงไปขายที่กรุงศรีอยุธยา บทความตอน

หนึ่งว่า “อนึ่ง เรือระแหงแขวงเมืองตาก แลเรือหางเหี้ยวเมืองเพชรบูรณ์นายมบรรทุกครั้ง กายาน เหลกหางกุ่ม เหลกหล่มเลย เหลกน้ำกั้ ไต้ หวาย ชัน น้ำมันยาง หมายถึง เหล็กที่ นำมาจากเมืองหล่ม ซึ่งก็คือเมืองหล่มสัก และเมืองเลย นำสินค้าลงไปทางเดียวกันคือล่องไป ตามแม่น้ำป่าสัก ซึ่งเป็นคำให้การของชาวกรุงศรีอยุธยา หลังเหตุการณ์เสียกรุงครั้งที่ ๒ พ.ศ. ๒๓๑๐ ก็ปรากฏชื่อเมืองหล่มสักอยู่ในรายชื่อเมืองต่างๆ ในฝ่ายเหนือด้วย จากหลักฐาน ข้างต้นแสดงให้เห็นว่า เมืองหล่มสักนั้นมีอยู่ก่อนสมัยรัชการที่ ๓ แล้ว ส่วนที่มาของชื่อเมือง หล่มสักนั้น สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพทรงสันนิษฐานว่า เนื่องจากที่ตั้งเมืองหล่ม ตั้งอยู่ริมแม่น้ำป่าสักหรือ “ลำน้ำสัก” จึงเอาชื่อแม่น้ำป่าสักเพิ่มเข้ามาเรียกว่า “เมืองหล่มสัก” เมืองหล่มสักปรากฏชื่อเรียกอีกชื่อหนึ่งว่า “เมืองหล่ม” ทำให้กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงสันนิษฐานว่า เมืองหล่มสักนี้อาจจะเป็นเมืองเดียวกับเมือง “เมืองลุม” หรือ “เมืองลุมบา จาย” ที่ปรากฏในจารึกสมัยสุโขทัย แต่ชั้นหลังมีการเรียกว่า “เมืองหล่ม” ซึ่งก็หมายความว่า อย่างเดียวกันวัฒนธรรมการนุ่งขึ้น หรือ ผ้าขึ้น เป็นวัฒนธรรมดั้งเดิมของผู้คนในหลากหลาย กลุ่มชน ในภูมิภาคอุษาคเนย์ และรวมถึงกลุ่มผู้คนในวิถีวัฒนธรรมล้านช้าง ในจังหวัด เพชรบูรณ์ มีกลุ่มชนที่เรียกตนเองว่า “ไทหล่ม” อยู่อาศัยอย่างหนาแน่นในบริเวณพื้นที่ ตอนบนของจังหวัดเพชรบูรณ์ ได้แก่บริเวณอำเภอล่มสักและอำเภอล่มเก่า วัฒนธรรมไท หล่มถือเป็นวัฒนธรรมดั้งเดิมของผู้คนในท้องถิ่นซึ่งมีประวัติและพัฒนาการของบ้านเมืองที่มี มาอย่างยาวนานหลายร้อยปี มีหลักฐานปรากฏเป็นโบราณสถาน โบราณวัตถุ จิตรกรรม และ ประติมากรรม อันบ่งบอกถึงควมมีอารยธรรมของผู้คนในถิ่นนี้ ซึ่งมีเอกลักษณ์เฉพาะตัว ทั้งทางด้านภาษา ประเพณี ความเชื่อ ตลอดจนการแต่งกาย ในวัฒนธรรมไทหล่ม มีคำผญา (สุภาษิต) โบราณกล่าวไว้ว่า “ไทหล่มนั้น แต่ก่อนก็ผู้ชายตีเหล็ก ผู้หญิงทอผ้า” หมายถึง คุณสมบัติของผู้คนในเมืองหล่มสมัยโบราณถ้าเป็นผู้ชายต้องเชี่ยวชาญในด้านการตีเหล็กให้ เป็น มีด หอก ดาบ ตลอดจนอุปกรณ์การเกษตร เช่น จอบ และเสียม เป็นต้น ส่วนผู้หญิงไท หล่มนั้น จะต้องเชี่ยวชาญด้านการตำหูกหรือการทอผ้า ด้วยเส้นใยที่ได้จากธรรมชาติ ได้แก่ เส้นไหม ที่ได้จากการปลูกหม่อนเลี้ยงไหม และ เส้นฝ้าย ที่ได้จากการปลูกฝ้าย และ เอกลักษณ์อันโดดเด่นของสตรีชาวไทหล่มนั้น ก็คือ การนุ่งขึ้น อันได้แก่ “ขึ้นหมี่คั่นน้อย” เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “ขึ้นหัวแดงตีนก่าน” ซึ่งปรากฏในคำผญา โบราณว่า “ไทหล่มนั้นหญิง

นุ่งขึ้นหัวแดงตีนก่าน ผมเกล้าม้วนถือผ้าเปี่ยงแพร” หมายถึง ผู้หญิงชาวไทหล่มแต่โบราณนั้น นิยมนุ่งผ้าขึ้นที่มีหัวขึ้นสีแดง มีตีนก่าน นิยมเกล้ามวยผมและเปี่ยงผ้าสไบ ผ้าขึ้นที่ใช้สำหรับ นุ่งของสตรีชาวไทหล่มนั้นมีอยู่หลายชนิด หากแต่มีขึ้นชนิดหนึ่งที่ถือว่ามีความเป็นเอกลักษณ์ เฉพาะตัวและมีคุณค่าทางจิตใจ ได้แก่ ขึ้นหมี่คั่นน้อย ซึ่งเป็นผ้าขึ้นที่มีลวดลายที่เกิดจากการ มัดหมี่ที่มีความละเอียดอ่อนวิจิตรบรรจง จนเกิดเป็นคุณค่าทางศิลปะที่บ่งบอกถึงความ ประณีตและแฝงไปด้วยคติความเชื่อและค่านิยมต่าง ๆ ที่ปรากฏอยู่ในลวดลายบนผืนผ้ามี ข้อความกล่าวถึงวัฒนธรรมการนุ่งขึ้นที่ปรากฏอยู่ในบทประพันธ์เรื่อง “นิราศเมืองหล่ม” ซึ่ง สันนิฐานว่าประพันธ์โดย ข้าราชการที่เมืองเพชรบูรณ์ ปรีวรรตโดยอาจารย์ประเจิด เศรษฐ ธิการ แห่งวิทยาลัยครูพิบูลสงคราม จังหวัดพิษณุโลก และ ผศ.ดร .แถวทอง บุญญาวงค์ มี ข้อความตอนหนึ่งว่า

ผ้าดอกคำพันผูกเป็นอาจิน แล้วนุ่งขึ้นเดินเดี่ยวเที่ยวกริดกราย
 ลางพวกเล่าฟังรุ่นสาวก่าตัดเตาะ ดูหมดเหมาะจะจิมลีมอยู่เฉิดฉาย
 แล้วนุ่งขึ้นตีนปักด้วยไหมพราย ดูเฉิดฉายสมทรงนองควอน

ซึ่งในปัจจุบันลายผ้าขึ้นหัวแดงตีนก่านไทหล่มเหล่านี้ อาจสูญหายไปจากสังคมของ คนไทหล่ม ผ้าขึ้นไทหล่มและวัฒนธรรมพื้นบ้านอยู่ในภาวะอันตรายและเสี่ยงต่อการสูญสลาย เยาวชนไม่มีความสนใจเรื่องการทอผ้าขึ้น มุมมองเป็นเรื่องที่ยุ่งยาก สู้ผ้าสมัยใหม่ไม่ได้สภาวะ เช่นนี้ เป็นภัยคุกคามความหลากหลายทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ เป็นปัญหา คล้ายกับความสูญเสียความหลากหลายทางกายภาพ ปัญหาวิกฤตด้านความหลากหลายของ วัฒนธรรม ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาวิเคราะห์ศิลปะลายผ้าขึ้นไทหล่มกับวิถี วัฒนธรรมของชาวพุทธ อำเภอหล่มสัก ในจังหวัดเพชรบูรณ์ ศึกษาประวัติความเป็นมาศิลปะ ลายผ้าขึ้นไทหล่ม ชุมชนบ้านห้วย อำเภอหล่มสัก และเสนอแนวทางการส่งเสริมอนุรักษ์ และฟื้นฟูศิลปะลายผ้าขึ้นไทหล่มให้กับชุมชนบ้านห้วย อำเภอหล่มสัก เพื่อให้เกิดองค์ ความรู้เกี่ยวกับการจัดการส่งเสริมและฟื้นฟูสืบทอดภูมิปัญญาศิลปะผ้าไทหล่ม และ นวัตกรรมใหม่ด้วยแนวทางการจัดการส่งเสริมอนุรักษ์และฟื้นฟูภูมิปัญญาศิลปะผ้าไทหล่ม ให้กับชุมชนอื่นๆ ในจังหวัดเพชรบูรณ์ ที่สนใจวิจัย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาและอัตลักษณ์ศิลปะลายผ้าขึ้นไทหล่ม อำเภอล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์
๒. เพื่อวิเคราะห์ศิลปะลายผ้าขึ้นไทหล่มกับวิถีวัฒนธรรมของชาวพุทธ อำเภอล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์
๓. เพื่อเสริมสร้างเครือข่ายการอนุรักษ์และฟื้นฟูศิลปะลายผ้าขึ้นไทหล่มให้กับชุมชนบ้านหวาย อำเภอล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์

วิธีการวิจัย

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยเริ่มทำการศึกษาจากเอกสารข้อมูล โดยเริ่มตั้งแต่มีการรวบรวมข้อมูลเบื้องต้นจนถึงปัจจุบัน และจากการที่มีการรวมกลุ่มกันของคนในชุมชนและการดำเนินงานของทนายไทหล่ม ในตำบลบ้านหวาย อำเภอล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์

คำถามวิจัย

คำถามที่ต้องการทราบในการวิจัยครั้งนี้มีดังนี้

๑. ประวัติความเป็นมาและอัตลักษณ์ศิลปะลายผ้าขึ้นไทหล่ม อำเภอล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ เป็นอย่างไร
๒. ศิลปะลายผ้าขึ้นไทหล่มกับวิถีวัฒนธรรมของชาวพุทธ อำเภอล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ เป็นอย่างไร
๓. แนวทางเสริมสร้างเครือข่ายการอนุรักษ์และฟื้นฟูศิลปะลายผ้าขึ้นไทหล่มให้กับชุมชนบ้านหวาย อำเภอล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ เป็นอย่างไร

ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

๑. ได้ทราบประวัติความเป็นมาและอัตลักษณ์ศิลปะลายผ้าขึ้นไทหล่ม อำเภอล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์
๒. ได้วิเคราะห์ศิลปะลายผ้าขึ้นไทหล่มกับวิถีวัฒนธรรมของชาวพุทธ อำเภอล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์
๓. ได้เสนอแนวทางเสริมสร้างเครือข่าย การอนุรักษ์และฟื้นฟูศิลปะลายผ้าขึ้นไทหล่ม ให้กับชุมชนบ้านห้วย อำเภอล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์

องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

งานวิจัยเรื่อง ศึกษาวิเคราะห์ศิลปะลายผ้าขึ้นไทหล่มกับวิถีวัฒนธรรมของชาวพุทธ อำเภอล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาและอัตลักษณ์ศิลปะลายผ้าขึ้นไทหล่ม เพื่อวิเคราะห์ศิลปะลายผ้าขึ้นไทหล่มกับวิถีวัฒนธรรมของชาวพุทธ เพื่อเสริมสร้างเครือข่ายการอนุรักษ์และฟื้นฟูศิลปะลายผ้าขึ้นไทหล่มให้กับชุมชนบ้านห้วย เน้นการวิเคราะห์ศิลปะลายผ้าขึ้นไทหล่มกับวิถีวัฒนธรรมของชาวพุทธ อำเภอล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ และอธิบายการจัดการอนุรักษ์ เสริมสร้างเครือข่ายการอนุรักษ์และฟื้นฟูศิลปะลายผ้าขึ้นไทหล่มให้กับชุมชนบ้านห้วย กระบวนการเรียนรู้ และกระบวนการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น

จากการศึกษาและสัมภาษณ์ประวัติความเป็นมาและอัตลักษณ์ วิเคราะห์ศิลปะลายผ้าขึ้นไทหล่มกับวิถีวัฒนธรรมของชาวพุทธ และการเสริมสร้างเครือข่ายการอนุรักษ์และฟื้นฟูศิลปะลายผ้าขึ้นไทหล่ม สามารถสรุปผลการศึกษาวิจัยเรื่อง “ศึกษาวิเคราะห์ศิลปะลายผ้าขึ้นไทหล่มกับวิถีวัฒนธรรมของชาวพุทธ อำเภอล่มสัก ในจังหวัดเพชรบูรณ์” เป็นองค์ความรู้ได้ดังนี้

๑. ประวัติความเป็นมาของ“ชาวไทหล่ม”จากพินิจภักดิ์หล่มศักดิ์ จากการศึกษาพบว่าบรรพบุรุษของ“ไทหล่ม”นั้นเป็นคนเชื้อสายลาว โดยมีต้นกำเนิดมาจากเมืองหลวงพระบางซึ่งเป็นเมืองหนึ่งของอาณาจักรล้านช้าง คนเชื้อสายลาวหลวงพระบางได้แก่ เมืองไชยะบุรี บ่อแคน แก่นท้าวในประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (สปป.ลาว) ในปัจจุบัน

และเรื่อยลงมาทางใต้ในเขตประเทศไทยในปัจจุบันในจังหวัดเลยได้แก่ อำเภอน้ำหนาว อำเภอท่าลี่ อำเภอเชียงคาน อำเภอด่านซ้าย จังหวัดพิษณุโลกได้แก่ อำเภอนครไทย อำเภอชาติตระการ จังหวัดอุดรดิตถ์ ได้แก่อำเภอน้ำปาด อำเภอท่าปลา เรื่อยลงมาจนถึงเมืองหล่มในจังหวัดเพชรบูรณ์ ได้แก่ที่อำเภอล่มเก่าและอำเภอล่มสัก

๒. ประวัติความเป็นมาของกลุ่มทอผ้าไทหล่มบ้านห้วย การก่อตั้งกลุ่มทอผ้าเพื่อเป็นแนวทางในการอนุรักษ์ร่วมกัน คำว่า “ผ้าไทหล่ม” มีด้วยกันหลายชนิดทางกลุ่มทอผ้าที่ช่วยกันฟื้นฟูและอนุรักษ์ร่วมกันคือ ผ้าขึ้นมัดหมี่หรือที่เรียกเป็นภาษานิยมว่า“ขึ้นหัวแดงตีนก่าน” หรือขึ้นหมี่/ขึ้นหมี่คั่นน้อย

๓. อัตลักษณ์ของศิลปะลายผ้าขึ้นไทหล่ม ในตำบลบ้านห้วย พบว่าลวดลายที่เกิดขึ้นบนผืนผ้าเป็นลวดลายมัดหมี่ชนิดเดียวกัน มีชื่อเรียกเหมือนกันและบางลายไม่สามารถให้ความหมายได้ โดยชาวบ้านอ้างว่าเป็นลวดลายที่ได้มาจากการสืบทอดของบรรพบุรุษ ผู้ศึกษาสามารถสรุปลวดลายและจัดการเป็นหมวดหมู่ออกเป็น ๖ กลุ่มพอสังเขปได้ดังนี้ คือ ๑. ลวดลายที่เกี่ยวกับสิ่งของเครื่องใช้ ได้แก่ ลายเพ็ญถั่ว (กระเบื้องคว่ำกระเบื้องหงาย) ลายเขาะหรือลายขอ ลายเสเหลา ลายขาเป๋ ๒. ลวดลายเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา ลายผาสาท ผี้ง ลายต้นผี้ง ลายนาค ลายนาคน้อย ลายนาคเกี่ยว หรือลายพญานาคราช ลายดอกแก้ว ๓. ลวดลายเกี่ยวกับพันธุ์พฤกษศาสตร์ ลายช่ออ้อย(หมี่ช่อ) ลายดอกแก้ว ลายบั๊กจับหรือลายหมากจับ ลายบั๊กจับคู่ ๔. ลายเกี่ยวกับธรรมชาติสายน้ำ ลายเอี้ย ๕. ลวดลายเกี่ยวกับวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น ลายตุ้ม ลายตุ้มปึก ลายกระโจม ๖. ลวดลายที่ไม่พบความหมาย ลวดลายก้อม/ก้อมมะไม เป็นการผืนด้ายสองสีสองเส้นบิดเป็นเกลียวเข้าด้วยกัน

๔. ศิลปะลายผ้าขึ้นไทหล่มกับวิถีวัฒนธรรมของชาวพุทธ ๑. ศิลปะลายผาสาท ผี้ง (ปราสาทผี้ง) และลายต้นผี้ง(ต้นผี้ง) ลายหอปราสาท มีลักษณะเหมือนบุษบก มีความสวยงาม เป็นที่ประดิษฐานของพระพุทธเจ้า และเป็นวิมานที่อยู่ของเทพดาในสวรรค์ ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อเรื่องศาสนา ชาวไทหล่มจึงมีประเพณีแห่ปราสาทผี้ง เพื่อหวังให้ตนเองได้ไปอยู่เมื่อเสียชีวิต ๒. ลายนาค ลายนาคน้อย หรือลายพญานาคราช เป็นลวดลายที่ได้มาจากจินตนาการ การได้พบเห็นพญานาคตามหลังคาโบสถ์หรือบันไดโบสถ์ในสมัยโบราณ เกี่ยวของกับความเชื่อทางศาสนาและจินตนาการเกี่ยวกับสัตว์ชนิดนี้ว่ามีจริงและถูกยกย่อง

นำมาเป็นชื่อเรียกขานผู้ที่จะบวชในพระพุทธศาสนาว่า “นาค” หรือผู้บันดาลให้ฝนตกต้องตามฤดูกาล ซึ่งนำความอุดมสมบูรณ์มาให้กับชาวโลก

๕. ชื่นหมั่นไทหล่ม กับความเชื่อ พิธีกรรมวิถีวัฒนธรรมของชาวพุทธ การแต่งกายเป็นเครื่องของวิถีชีวิตและเป็นวัฒนธรรมที่สะท้อนถึงความรู้สึกและภูมิปัญญาเอกลักษณ์ของการแต่งกายและผ้าที่งดงามจะแสดงให้เห็นถึงพัฒนาการและความเจริญของสังคมนั้นๆ ได้ ลวดลาย สีและรูปแบบ ของการตัดเย็บจะสื่อถึงความสุนทรีย์ของกลุ่มชนและหมายถึงคุณภาพทางสังคมของบุคคลด้วย ความเชื่อในพุทธศาสนาทำให้ชาวไทหล่มเชื่อในเรื่องบาปบุญคุณโทษ กฎแห่งกรรม ประเพณี และพิธีกรรมต่าง ๆ มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับความเชื่อดังกล่าว ในการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ชาวไทหล่มมุ่งให้เกิดความสุขความสบายใจเป็นหลัก ชาวไทหล่มจึงยึดมั่นและปฏิบัติตามฮีตสิบสองอย่างมั่นคง ฮีตสิบสองหมายถึง จารีตประเพณี ที่ชาวไทหล่มปฏิบัติกันในโอกาสต่าง ๆ ทั้งสิบสองเดือนของแต่ละปี ฮีตสิบสองของชาวไทหล่มประกอบด้วยประเพณีต่างๆ

๖. การเสริมสร้างเครือข่ายการอนุรักษ์และฟื้นฟูศิลปปะลายผ้าขึ้นไทหล่ม ส่วนราชการในจังหวัดเพชรบูรณ์ไม่ว่าจะเป็นระดับจังหวัด ระดับอำเภอ และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์การบริหารส่วนจังหวัด เทศบาล และองค์การบริหารส่วนตำบลต่างมีนโยบายสนับสนุนส่งเสริมให้มีการสืบสานพัฒนาภูมิปัญญาด้านศิลปปะลายผ้าไทหล่ม รายชื่อเครือข่ายสนับสนุนในส่วนของภาครัฐ อาทิ เช่น กรมเจรจาการค้าระหว่างประเทศ (FTA) กระทรวงพาณิชย์ ศูนย์ฝึกอาชีพสตรีลำปาง หลักสูตรสร้างอาชีพให้สตรี กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (พม.) ศูนย์ส่งเสริมอุตสาหกรรมภาค ๒ พิษณุโลก กระทรวงอุตสาหกรรม การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย กระทรวงเกษตรและสหกรณ์การเกษตรโดยศูนย์หม่อนไหมเฉลิมพระเกียรติจังหวัดเลย ให้การสนับสนุนด้านมาตรฐานผลิตภัณฑ์ ตราสัญลักษณ์พระราชทาน สำนักงานเกษตรจังหวัดเพชรบูรณ์ ให้การสนับสนุนด้านวิสาหกิจชุมชน การขอมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน (มผช.) กระทรวงวัฒนธรรม ภาคเอกชนระดับชุมชน กลุ่มหัตถกรรมทอผ้าชิดวัดโฆษา บ้านท่าช้าง ตำบลห้วยไร่ อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์, ร้าน PIYASILA ผ้าชาวเขา ผ้าเขียนเทียน ตำบลแคมป์สน อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์, กลุ่มทอผ้ากึ่งกระตุกบ้านวังร่อง ตำบลสักหลง อำเภอหล่มสัก, กลุ่มทอผ้าลายโบราณวังรักวัง

ร้อง ตำบลสีกหลอง อำเภอหล่มสัก, ร้านภูมรินทร์ผ้าไทย ตำบลบ้านตัว อำเภอหล่มสัก, ร้าน Lomstyle Lomkao บ้านพร้าว ตำบลบ้านเนิน อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์, กลุ่มทอผ้าศรีจันดา หมู่ ๒ ตำบลปากช่อง อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์, กลุ่มทอผ้าพื้นเมืองไทหล่มเอือนธัญชา หมู่ที่ ๑ บ้านขวัญโยน ตำบลตาลเดี่ยว อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์

สรุปผลการวิจัย

ผลการศึกษาพบว่า ประวัติความเป็นมา ชาวไทหล่ม เป็นกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่งที่สืบเชื้อสายมาจากชาวลาวเวียงจันทน์และหลวงพระบาง จากเอกสารชั้นต้นโดยฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุในปี พ.ศ. ๒๒๕๐ ได้เกิดข้อพิพาทระหว่างเมืองเวียงจันทน์และเมืองหลวงพระบางจนเกิดสงครามใหญ่ เป็นเหตุให้ผู้คนอพยพมาทางใต้เข้ามาตั้งเป็นชุมชนขึ้นได้แก่ เมืองน้ำปาด (จังหวัดอุดรธานี) เมืองเลย เมืองด่านซ้าย และเมืองหล่ม จนกระทั่งราวปี พ.ศ. ๒๓๒๑ สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชโปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระยามหากษัตริย์ศึก (รัชกาลที่ ๑) และพระยาสุรสีห์ ยกทัพไปตีเวียงจันทน์ ผลปรากฏว่าไทยตีได้เมืองจำปาศักดิ์ เมืองเวียงจันทน์ และเมืองหลวงพระบาง ทั้งสามเมืองจึงตกเป็นประเทศราชของสยามอีกครั้งหนึ่ง กองทัพสยามได้กวาดต้อนราษฎรชาวเมืองเวียงจันทน์เข้ามาอยู่ในเขตของสยามตั้งแต่เมืองลพบุรี สระบุรี นครนายก ปราจีนบุรี นครปฐม จนถึงเมืองราชบุรี ส่วนราษฎรชาวเมืองเวียงจันทน์และหลวงพระบาง บางส่วนได้อพยพหนีภัยสงครามเข้ามาอยู่ในเขตเมืองน้ำปาด เมืองนครไทย และเมืองหล่ม และในปี พ.ศ. ๒๓๖๙ เกิดสงครามครั้งประวัติศาสตร์ระหว่างกองทัพเจ้าอนุวงศ์ได้พ่ายแพ้สงครามให้แก่สยาม กองทัพสยามจึงกวาดต้อนชาวลาวเวียงจันทน์แบบเทครัวครั้งใหญ่ทำให้เมืองหล่ม มีประชากรชาวลาวเพิ่มมากขึ้น

พื้นฐานทางประวัติศาสตร์ของชาวไทหล่ม ทำให้เห็นว่าประชากรถูกกวาดต้อนและหนีภัยสงครามมาจากเวียงจันทน์และหลวงพระบาง มาอาศัยอยู่เมืองหล่มถึง ๓ ครั้ง ก่อนลงหลักปักฐานก่อตัวเป็นชุมชน จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ชั้นต้น ผนวกกับคำบอกเล่าของนางวงศ์ แก้วต้อย ประธานกลุ่มทอผ้าบ้านภูผักไซ้ และชาวบ้านในท้องถิ่นไทหล่ม จังหวัดเพชรบูรณ์ เล่าว่าบรรพบุรุษของตนเองเป็นคนลาวที่อพยพมาจากเมืองหลวงพระบางและเวียงจันทน์ โดยลัดเลาะลงไปตามลำน้ำโขงข้ามเขตเทือกเขาลงมาเจอที่ราบลุ่มแม่น้ำป่า

สักตอนบนเหนือเมืองเพชรบูรณ์ และเห็นเป็นพื้นที่อุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การสร้างบ้านแปงเมือง

จึงกล่าวได้ว่า “ชาวไทหล่ม” ส่วนใหญ่สืบเชื้อสายมาจากกลุ่มชาติพันธุ์ลาวล้านช้างหรืออาจเรียกได้ว่าเป็น “กลุ่มชาวลาวพลัดถิ่น” ที่อพยพมาจากสาเหตุของภัยสงคราม ความหวาดกลัว ความวิตกกังวล ย่อมแฝงอยู่ในทุกแง่มุมของการดำรงชีวิต ดังนั้นจึงมีความเป็นไปได้อย่างยิ่งที่ชาวไทหล่มจะนำเรื่องราวประเพณี วัฒนธรรมและวิถีการดำรงชีวิตที่เคยสัมพันธ์กับกลุ่มตนเองในอดีต เมื่อครั้งอยู่เวียงจันทน์และหลวงพระบาง มาสร้างความรู้สึกร่วมความเป็นกลุ่มและเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวทางจิตใจ การสร้างอัตลักษณ์บางอย่างจึงมาจากพื้นฐานความเชื่อดั้งเดิมที่มีความสัมพันธ์กับ “ชาวไทหล่ม” ที่ยังคงยึดถือปฏิบัติ วิถีชีวิตแบบดั้งเดิมตามบรรพบุรุษจนกลายเป็นอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ได้อย่างน่าสนใจ เช่นการปฏิบัติตาม”ฮีตสิบสอง”หรือประเพณีวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ลาวล้านช้าง การสื่อสารด้วย”ภาษาหล่ม” หรือที่ชาวไทหล่มเชื่อว่าเป็นภาษาที่มาจาก”ภาษาลาวเวียง”มีสำเนียงทางเสียงต่างกันไปนิดหน่อยแต่โทนเสียงจะนุ่มนวลเหมือนภาษาอีสานผสมภาษาล้านนา ความเป็นระบบเครือญาติที่ยึดถือลำดับชั้นผู้อาวุโส ความเชื่อเรื่องแกนและผีบรรพบุรุษในลักษณะเดียวกันกับชาวลาวและยังรวมถึงวิถีการดำรงชีวิตซึ่งถือเป็นหนึ่งในปัจจัยสี่สำคัญของมนุษย์ คือ การผลิตเครื่องนุ่งห่ม ที่แฝงไปด้วยภูมิปัญญาของบรรพบุรุษผ่านวิถีการทอผ้าที่เรียกว่า”ซิ่นหมี่คั่น” ถูกถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่นจนถึงปัจจุบัน

อภิปรายผลการวิจัย

การอภิปรายผลในการวิจัยครั้งนี้ จะกล่าวถึงปัจจัยความสำเร็จการจัดการเสริมสร้างเครือข่ายการอนุรักษ์และฟื้นฟูศิลปปะผ้าไทหล่มในจังหวัดเพชรบูรณ์ และแนวทางการจัดการเสริมสร้างเครือข่ายการอนุรักษ์และฟื้นฟูศิลปปะผ้าไทหล่มในจังหวัดเพชรบูรณ์ โดยผู้วิจัยจะนำเสนอประเด็นสำคัญมาอภิปรายดังนี้

๑. ปัจจัยความสำเร็จการจัดการเสริมสร้างเครือข่ายการอนุรักษ์และฟื้นฟูศิลปปะผ้าไทหล่มในจังหวัดเพชรบูรณ์จะต้องประกอบด้วยปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอก ปัจจัยภายใน ผู้วิจัยจะกล่าวถึงประเด็นสำคัญ คือ ชุมชนมีความภาคภูมิใจในความเป็นชาวไทหล่ม

ความรักและหวงแหนในศิลปะผ้าไทหล่มพร้อมใจกันที่จะอนุรักษ์และสืบทอดศิลปะผ้าไทหล่มตลอดไป ศิลปะผ้าไทหล่ม เป็นทรัพยากรวัฒนธรรมและมีคุณค่าควรแก่การหวงแหนและการอนุรักษ์สืบทอดซึ่งสอดคล้องกับ

สามารถ จันทรสุริย์ ได้กล่าวว่า “ทรัพยากรวัฒนธรรม” (Cultural Resources) หมายถึง ลักษณะของระบบวัฒนธรรมที่มีค่าหรือเป็นตัวแทนที่สามารถสื่อถึงวัฒนธรรมต่าง ๆ ของสังคมได้ และสอดคล้องกับยูเนสโก (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization – UNESCO) ซึ่งได้กำหนดคุณค่าทรัพยากรวัฒนธรรมที่มีคุณค่าเชิงอัตลักษณ์ เป็นกลุ่มคุณค่าที่มีความสัมพันธ์และความผูกพันด้านอารมณ์ ความรู้สึก ความผูกพันถึงความหลังหรือความทรงจำกับทรัพยากรวัฒนธรรม ซึ่งการจะอนุรักษ์และสืบทอดศิลปะผ้าไทหล่มไว้ได้ชาวไทหล่มจะต้องเห็นถึงคุณค่าของวัฒนธรรมการแต่งกายและวัฒนธรรมการทำผ้าไทหล่มนี้

ส่วนปัจจัยภายนอกผู้วิจัยจะนำเสนอประเด็นสำคัญมาอภิปราย คือ หน่วยงานภาครัฐหรือเอกชนให้การสนับสนุนด้านการศึกษาวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพผ้า การย้อมสี ลวดลายรูปแบบผลิตภัณฑ์ทั้งที่เป็นของดั้งเดิมและพัฒนาในรูปแบบใหม่ รวมทั้งศึกษาวิจัยการแปรรูปผ้าไปเป็นผลิตภัณฑ์ด้านอื่น ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของนิตยา ฉัตรเมืองปัก ที่ได้ศึกษาการศึกษาวิเคราะห์ผ้าไหมมัดหมี่อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์ จากการศึกษาพบว่า การถ่ายทอดองค์ความรู้เป็นการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษสู่รุ่นหลาน เป็นวิธีการถ่ายทอดองค์ความรู้ด้วยการสอนโดยผู้นำกลุ่มการฝึกอบรม มีการทัศนศึกษาดูงาน มีการสาธิตให้คำแนะนำวิธีการทอผ้าไหมมัดหมี่ให้แก่ผู้สนใจ

๒. แนวทางการจัดการการอนุรักษ์และสืบทอดภูมิปัญญาศิลปะผ้าไทหล่ม ในจังหวัดเพชรบูรณ์ ผู้วิจัยจะนำเสนอประเด็นสำคัญมาอภิปราย การพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าไทหล่มให้เหมาะสมกับยุคสมัยและเกิดประโยชน์ในการดำเนินชีวิตประจำวันโดยใช้ภูมิปัญญาเป็นพื้นฐานในการรวมกลุ่มและนำความรู้ด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีมาช่วยเพื่อต่อยอดใช้ในการผลิต ซึ่งสอดคล้องกับรายงานวิจัยของจักรพันธ์ สุระประเสริฐ ซึ่งวิจัยเรื่อง “แนวทางในการพัฒนาศักยภาพการออกแบบเครื่องแต่งกายสตรีจากผ้าฝ้าย : กรณีศึกษาชุมชนทอผ้าฝ้ายไทลื้อบ้านเฮี้ย อ.บัว จังหวัดน่าน” ผลการวิจัยพบว่า การให้สมาชิกทอผ้าออกมาเป็นผืน

หัวหน้าชุมชนเป็นคนออกแบบและสร้างแบบตัดโดยหัวหน้าชุมชนไม่มีความรู้พื้นฐานในการออกแบบมาก่อน จึงเลือกใช้วิธีดูแบบตามนิตยสารและมาประยุกต์ตามความคิดของตนเอง ส่งผลให้รูปแบบเครื่องแต่งกายที่ได้ดูสูงอายุ ไม่ดึงดูดกลุ่มเป้าหมายใหม่

ข้อเสนอแนะ

จากการวิจัยเรื่อง “ศึกษาวิเคราะห์ศิลปะผ้าขึ้นไทหล่มกับวิถีวัฒนธรรมของชาวพุทธ อำเภอหล่มสัก ในจังหวัดเพชรบูรณ์” นั้น ผู้วิจัยขอเสนอแนะดังนี้

๑. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

การที่จะอนุรักษ์และสืบทอดภูมิปัญญาศิลปะผ้าไทหล่มในจังหวัดเพชรบูรณ์อันเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่ทรงคุณค่าของชาวไทหล่มและประเทศไทยให้อยู่คู่บ้านคู่เมืองไทยตราบชั่วกาลนานได้นั้น ผู้วิจัยขอเสนอแนะแนวทางการบริหารจัดการการอนุรักษ์ภูมิปัญญา ขอเสนอแนะดังนี้

๑) จัดให้มีการค้นคว้าวิจัยควรศึกษาและเก็บรวบรวมข้อมูลภูมิปัญญาศิลปะผ้าไทหล่มและ มุ่งศึกษาให้รู้ความเป็นมาในอดีตและสภาพการณ์ในปัจจุบัน

๒) การพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าไทหล่มให้เหมาะสมกับยุคสมัยและเกิดประโยชน์ในการดำเนินชีวิตประจำวันโดยใช้ภูมิปัญญาเป็นพื้นฐานในการรวมกลุ่มและนำความรู้ด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีมาช่วยเพื่อต่อยอดใช้ในการผลิตการบริหารจัดการด้านการตลาด

๓) การส่งเสริมและสนับสนุนจากส่วนราชการหรือองค์กรเอกชนเพื่อให้สาธารณชนได้รับรู้ผลิตภัณฑ์จากผ้าไทหล่มด้วยสื่อและวิธีการต่าง ๆ อย่างกว้างขวาง

๔) การเสริมสร้างปราชญ์ชาวบ้านให้มีโอกาสแสดงศักยภาพด้านภูมิปัญญาผ้าไทหล่มและยกย่องประกาศเกียรติคุณในลักษณะต่าง ๆ

๒. ข้อเสนอในการทำวิจัยครั้งต่อไป

ผลการวิจัยเรื่อง “ศึกษาวิเคราะห์ศิลปะลายผ้าขึ้นไทหล่มกับวิถีวัฒนธรรมของชาวพุทธ อำเภอหล่มสัก ในจังหวัดเพชรบูรณ์” นี้ ผู้วิจัยขอเสนอแนะในส่วนที่สามารถต่อยอดจากงานวิจัยฉบับนี้ดังนี้

๑) ควรศึกษาเรื่องแนวทางการการพัฒนาผลิตภัณฑ์ศิลปะผ้าไทหล่มให้มีความทันสมัย

๒) ควรศึกษาเรื่องการผลิตสื่อเพื่อการอนุรักษ์และสืบทอดศิลปะผ้าไทหล่มในจังหวัดเพชรบูรณ์

เอกสารอ้างอิง

วิศัลย์ โฆษิตานนท์, **ศึกเจ้าอนุวงศ์และเมืองหล่มสัก เพชรบูรณ์**, (ออนไลน์) แหล่งที่มา: <https://wisonk.wordpress.com> (เข้าถึง ๑๒ ตุลาคม ๒๕๖๖).

: พิพิธภัณฑ์หล่มสักดี ตั้งอยู่ถนนสุริยวงษา ตำบลหล่มสัก อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์.

: จารึกโบราณ ในหอสมุดแห่งชาติบ้านจุมค้อง เมืองหลวงพระบาง: ถ่ายภาพโดย ไพศาล ท้าวเงิน

: พระมหาธนกร กิตติปัญญา “ถ่ายทอดภูมิปัญญาภาคเหนือตอนล่างเพื่อสร้างแหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่น ของกลุ่มจังหวัดภาคเหนือตอนล่าง” รายงานการวิจัย, (วิทยาลัยสงฆ์พ้อขุนผาเมืองเพชรบูรณ์:มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๙) หน้า ๒๐๒

: นิตยา ฉัตรเมืองปัก, การศึกษาวิเคราะห์ผ้าไหมมัดหมี่อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์, (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรจน์), ๒๕๕๕, หน้า ๑๗๒-๑๗๖.

การพัฒนาฐานข้อมูล และระบบเทคโนโลยีสารสนเทศในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา
ของพระสอนศีลธรรม ในจังหวัดเพชรบูรณ์
DEVELOPMENT OF DATABASES AND INFORMATION TECHNOLOGY SYSTEMS
FOR THE PROPAGATION OF BUDDHISM BY MONKS TEACHING MORALITY IN
PHETCHABUN PROVINCE.

นายสมเจตน์ มีตาบุญ¹,ดร.ศราวุธ วิจิตรปัญญา²

Mr. Somjet Metaboon¹,Dr. Sarawut Vijitpanya²

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วิทยาลัยสงฆ์พ้อขุนผาเมือง เพชรบูรณ์

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Phokhunphamuang Buddhist College

Author for Correspondence: E-mail: Somjet.met@mcu.ac.th

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่อง พัฒนฐานข้อมูลและระบบเทคโนโลยีสารสนเทศในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสอนศีลธรรมในจังหวัดเพชรบูรณ์ โดยแบ่งประเด็นศึกษาออกเป็นหมวดต่าง ๆ ดังนี้ ๑) ศึกษาการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศของพระสอนศีลธรรมในจังหวัดเพชรบูรณ์ ๒) ศึกษาการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสอนศีลธรรมในจังหวัดเพชรบูรณ์ ๓) พัฒนฐานข้อมูลและระบบเทคโนโลยีสารสนเทศในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสอนศีลธรรม ในจังหวัดเพชรบูรณ์

ผลการวิจัยดังนี้ ดังนี้

๑. ความรู้ในด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ พระสอนศีลธรรม ในจังหวัดเพชรบูรณ์ ได้ให้ความสนใจเกี่ยวกับเทคโนโลยีมากขึ้น เพื่อที่จะพัฒนาตนเอง และในไปใช้กับการสอนศีลธรรมในโรงเรียน

๒. การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสอนศีลธรรมในจังหวัดเพชรบูรณ์ ต้องมีการปรับตัวเข้ากับยุคสมัย การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน โดยภาพรวมใช้เป็นการสอนสาระการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนา การเผยแผ่พระพุทธศาสนาต้องมีการส่งเสริมให้มีความรู้ในการใช้เทคโนโลยี

๓. ช่องทางในการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ ในสมัยปัจจุบัน มีช่องทางการเผยแพร่ที่มากมายในระบบโลกไร้พรมแดน อาทิ Facebook (เฟสบุ๊ก), Line (ไลน์), Twitter, Youtube (ยูทูบ), Zoom, เว็บไซต์ต่าง ๆ ฯลฯ พระสอนศีลธรรมที่ใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามาช่วยในการเผยแพร่พระพุทธศาสนาถือว่าเป็นสิ่งที่ดี ถือว่าก้าวทันโลกเพราะในยุคปัจจุบัน

๔. พัฒนารฐานข้อมูลการเผยแพร่พระพุทธศาสนาผ่านเทคโนโลยีสารสนเทศเป็นอีกทางเลือกหนึ่งของ พระสอนศีลธรรมในโรงเรียนที่สามารถทำให้เข้าถึงผู้เรียนได้ง่ายโดยไม่จำกัดเวลาและสถานที่ พระสอนผู้ที่ทำหน้าที่ ต้องพัฒนาทักษะการใช้งานเทคโนโลยีในการนำสื่อมาประกอบคำบรรยายให้หลากหลายมีทักษะในการใช้คอมพิวเตอร์ทางคณะสงฆ์ต้องจัดฝึกฝนพัฒนาผู้ที่ทำหน้าที่เผยแพร่ให้มีความรู้ทางด้านหลักธรรม คำสอนของพระพุทธศาสนาอย่างดีพอเนื้อหาที่จะนำมาบรรยายต้องให้ตรงกับกลุ่มเป้าหมายซึ่งมีทั้งกลุ่มผู้ใหญ่ กลุ่มวัยรุ่น และกลุ่มเยาวชน ควรยึดหลักของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า คือ การแสดงธรรมตามอุปนิสัยของเวไนยสัตว์รวมถึงรูปแบบในการนำเสนอต้องสร้างความน่าสนใจทำให้ประชาชน เข้าถึงข้อมูลต่าง ๆ ได้ง่ายขึ้น ปัจจุบันนี้การเผยแพร่

พระพุทธศาสนาทางอินเทอร์เน็ตนับว่าเป็น สิ่งจำเป็นอย่างยิ่ง เพราะถือว่าเป็นเครื่องมือสื่อสารที่มีราคาถูกประหยัดค่าใช้จ่าย สะดวกรวดเร็ว เข้าถึงได้ทุกสารทิศ ระบบไลน์ LINE OA สำหรับพระสอนศีลธรรมในจังหวัดเพชรบูรณ์ ที่ถูกออกแบบมาสำหรับการใช้งานทางการติดต่อที่สามารถถึงผู้ดูแลโดยตรง สำหรับพระสอนศีลธรรมในจังหวัดเพชรบูรณ์ ไม่ว่าจะเป็นออนไลน์หรือออฟไลน์ รวมถึงองค์กรที่ต้องพูดคุยสื่อสารกับผู้คนจำนวนมาก ซึ่ง LINE OA สามารถส่งข้อความ รูปภาพ วีดีโอต่าง ๆ เพื่อติดต่อสื่อสารกับผู้ติดตามได้เหมือนกับบัญชี LINE ทั่วไปโดยการใช้ URL: <https://lin.ee/EtUkbuf>

คำสำคัญ: ฐานข้อมูล, เทคโนโลยีสารสนเทศ, พระสอนศีลธรรมในจังหวัดเพชรบูรณ์,

Abstract

Research on Develop a database and information technology system for propagating Buddhism among moral teaching monks in Phetchabun Province. The study issues are divided into various categories as follows: 1) Study the use of information technology by Buddhist teaching monks in Phetchabun province. 2) Study the use of information technology

in propagating Buddhism by Buddhist teaching monks in Phetchabun province.

3) Develop a database. and information technology systems for the propagation of Buddhism by monks teaching morals in Phetchabun province The research results are as follows:

1. Knowledge in information technology Monk teaches morality in Phetchabun province Have paid more attention to technology. in order to develop oneself and in use with teaching morality in schools

2. The use of information technology in the propagation of Buddhism by moral teaching monks. in Phetchabun province Must adapt to the times Using information technology to teach morality in schools Overall, it is used as a teaching media for learning about Buddhism. Propagating Buddhism requires promoting knowledge in the use of technology.

3. Channels for using information technology in the present day There are many dissemination channels in the world without borders, such as Facebook (Facebook), Line (Line), Twitter, Youtube (Youtube), Zoom, various websites, etc. Monks teach morality using modern technology to help. In spreading Buddhism, it is considered a good thing. It is considered to keep up with the world because in the present era.

4. Develop a database The propagation of Buddhism through information technology is another option. Monks teach morality in schools that can be easily accessible to students without limitations of time and place. The monk teaches those who perform duties. Must develop skills in using technology to use a variety of media to accompany lectures. Having skills in using computers, the Sangha must provide training and development for those responsible for spreading the knowledge of Dhamma principles. The teachings of Buddhism are good enough and the content to be lectured must be relevant to the target audience. which includes adult groups, teenage groups, and youth groups It should adhere to the principles of His Majesty the

Lord Buddha, which is to present Dhamma according to the personality of the Venayasattva, including the format of presentation that must create interest and make people. Easier access to various information. Nowadays, the propagation of Buddhism via the internet is considered It is very necessary. Because it is considered a communication tool that is cheap, cost-effective, convenient, fast, accessible in all directions, the LINE OA system is for monks teaching morality in Phetchabun province. That is designed for use via contact that can reach administrators directly. For monks teaching morality in Phetchabun Province. Whether online or offline Including organizations that need to communicate with many people, LINE OA can send messages, photos, and videos to communicate with followers just like a normal LINE account by using URL: <https://lin.ee/EtUkbuf>

Keywords: database, information technology, moral teachings in Phetchabun province,

บทนำ

การเผยแผ่พระพุทธศาสนา เริ่มต้นเมื่อองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงตรัสรู้แล้วได้แสดงพระเทศนาให้แก่เหล่าปัญจวัคคีย์ทั้ง 5 และส่งสาวกรุ่นแรกออกไปประกาศศาสนาทรงมีพระดำรัสว่า “พวกเธอจงเที่ยวจาริก เพื่อประโยชน์และความสุขแก่ชนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์โลก เพื่อประโยชน์แก่กุลและความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์ พวกเธออย่าได้ไปรวมทางเดียวกันสองรูป จงแสดงธรรมงามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง งามในที่สุด จงประกาศพรหมจรรย์ พร้อมทั้งภพจรทั้งปวง ญชณะครบบริบูรณ์ บริสุทธิ์ สัตว์ทั้งหลายจำพวกที่มีธุลีคือกิเลสในจักขุน้อยมีอยู่ เพราะไม่ได้ฟังธรรมย่อมเสื่อม ผู้รู้ทั่วถึงธรรมจักมีคุณภิกขุทั้งหลายแม้เราก็จักไปยังตำบลอุรุเวลาเสนานิคมเพื่อแสดงธรรม”^๑ ในครั้งนั้นมีพระสมณทูตจำนวน ๖๐ องค์เกิดขึ้นครั้งแรกการเผยแผ่ธรรมในครั้งนั้นโดยมีจุดมุ่งหมายคือเพื่อประโยชน์และความสุขแก่ชนหมู่มาก การเผยแผ่พระพุทธศาสนาถือเป็นภารกิจที่

^๑ วิ.ม. (ไทย) ๔/๓๒/๓๗.

สำคัญยิ่งต่อความมั่นคงของพระพุทธศาสนาเพราะการสร้างความเข้าใจในหลักพระธรรมวินัยให้แก่พุทธศาสนิกชนให้มีความรู้ ความเข้าใจ และเข้าถึงหลักธรรมของพระพุทธศาสนาอย่างถูกต้อง มีความเหมาะสม มีความบริสุทธิ์ มีความยุติธรรม มีประสิทธิภาพและเป็นไปตามหลักธรรม ให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงในสภาพสังคมปัจจุบัน สามารถเลือกนำหลักธรรมมาปรับใช้ให้เหมาะสมและเกิดประโยชน์ในการดำรงชีวิตของตนได้อย่างเป็นสุข ปัจจุบันการดำเนินชีวิตทั้งทางโลกและทางธรรม อาจจะพยายามแสวงหาทางอยู่ร่วมกันอย่างสันติโดยที่ต่างฝ่ายก็ต้องพยายามปรับตัวไปตามทางของตัวเอง ศาสนาได้แสดงออกในหลากหลายรูปแบบหลากหลายเนื้อหา ผสมผสานการใช้สื่อแบบใหม่ ๆ ^๒

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์แบบดั้งเดิม คือ การแสดงพระธรรมเทศนาบนธรรมมาสน์ หรือภายในวัด มีระเบียบปฏิบัติตายตัวสืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบัน เมื่อสังคมมีการเปลี่ยนแปลงมีความเจริญทางเทคโนโลยีสมัยใหม่มากขึ้นการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในปัจจุบันจึงต้องมีการเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย การนำเทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ถือได้ว่าเป็นอีกช่องทางหนึ่งของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เพื่อให้เกิดความสะดวกรวดเร็ว และมีประสิทธิภาพ ประหยัดเวลาและค่าใช้จ่ายเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายทั้งภายในและภายนอกประเทศ สามารถช่วยขยายวงกว้างได้ทั่วโลกเข้าถึงเด็ก เยาวชน และคนวัยทำงานในปัจจุบันที่ให้ความสนใจกับสื่ออิเล็กทรอนิกส์ต่าง ๆ โดยเฉพาะการใช้เว็บไซต์ เฟสบุ๊ก และทวิตเตอร์ เป็นต้น ดังนั้น พระสงฆ์ซึ่งถือได้ว่าเป็นตัวแทนในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยตรงมีความจำเป็นต้องศึกษารูปแบบและวิธีการในการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อให้มีทักษะ ความรู้ ความสามารถ เข้าถึงกระบวนการในการผลิต การสื่อสาร และการประเมินผล ว่ามีกระบวนการและขั้นตอนอย่างไร นำมาพัฒนารูปแบบการนำเสนอหลักธรรมคำสอนเพื่อให้เข้ากับยุคสมัยถูกต้องไม่ผิดเพี้ยนไปจากคำสอนเดิม

ปัจจุบันโลกได้ก้าวเข้าสู่ยุคสังคมข้อมูลข่าวสารอย่างแท้จริงแล้วทำให้วิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของผู้บริโภคเปลี่ยนแปลงไปอย่างสิ้นเชิงส่งผลให้การดำเนินทางธุรกิจและสังคมเปลี่ยนแปลงไปด้วย เทคโนโลยีเป็นสิ่งที่คู่กับสารสนเทศ トラバใดที่เทคโนโลยีมีความก้าวหน้า

^๒ ญัฐนันท์ ประกายสันติสุข, ประสิทธิผลของการสื่อสารในการเผยแผ่ธรรมะ : หลักสูตรการพัฒนาจิตให้เกิดปัญญาและสันติสุข, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ภาพพิมพ์, ๒๕๔๒), หน้า ๓.

ก็จะก่อให้เกิดสารสนเทศที่ทันสมัยไปด้วย^๓ ประเทศไทยต้องการสังคมแห่งภูมิปัญญาและการเรียนรู้ โดยมีนโยบายที่จะนำความรู้ นวัตกรรม และการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีมาใช้ในการเชิงรุกเพื่อให้การดำเนินการขององค์การสามารถแข่งขันกับผู้อื่นได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ^๔ ในรูปแบบต่าง ๆ เมื่อเทคโนโลยีสารสนเทศเข้ามามีบทบาทต่อการดำเนินชีวิตของมนุษย์ และสังคมจนกลายเป็นสังคมเทคโนโลยีสารสนเทศ พระภิกษุสามเณรเป็นส่วนหนึ่งของสังคม จึงควรเตรียมความพร้อมในการปรับตัวเพื่อให้สามารถนำเทคโนโลยีสารสนเทศมาเป็นเครื่องมือ เพื่อช่วยอำนวยความสะดวกในการการเผยแผ่พระพุทธศาสนา^๕

การพัฒนาระบบสารสนเทศในปัจจุบันเป็นไปอย่างต่อเนื่องเพื่อใช้ในการบริหารงานด้านต่าง ๆ ทั้งงานวิชาการ การจัดการเรียนการสอน มีการปรับปรุงและพัฒนา รูปแบบเทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการวางแผนระบบข้อมูล สารสนเทศและเครือข่ายสารสนเทศให้มีประสิทธิภาพ และสามารถเชื่อมโยงติดต่อสื่อสารถึงกันได้ทุกระดับ เทคโนโลยีมีการพัฒนามาเป็นลำดับ เริ่มตั้งแต่การสื่อสารกันโดยส่งข้อความเสียงทางโทรศัพท์การส่งภาพโทรทัศน์และคอมพิวเตอร์ ทำให้มีการใช้สารสนเทศในรูปแบบข่าวสารมากขึ้น ในปัจจุบันมีสถานีวิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ และสื่อต่าง ๆ ที่ใช้ในการกระจายข่าวสาร การแพร่ภาพผ่านดาวเทียมเพื่อรายงานเหตุการณ์สดได้ทันทั่วทั้งที่ซึ่งเห็นได้ชัดว่าเทคโนโลยีสารสนเทศได้เข้ามามีบทบาทอย่างมากในสังคมปัจจุบัน และยังมีการพัฒนาเทคโนโลยีรวดเร็ว เทคโนโลยีสารสนเทศสมัยใหม่ได้พัฒนาในเรื่องความสะดวก ใช้ง่ายราคาไม่แพงสามารถใช้ที่บ้าน ที่ทำงาน และสถานศึกษา กิจกรรมประจำวันจำนวนมากจะเกี่ยวข้องกับการใช้งานคอมพิวเตอร์^๖

^๓ สานิตย์ กายาผาด, *เทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อชีวิต*, (กรุงเทพมหานคร: เวิร์ดเวฟ เอ็ดดูเคชั่น, ๒๕๔๓), หน้า ๑๑๐.

^๔ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, *เทคโนโลยีการเรียนรู้ของไทยในปี ๒๕๓๓*, (กรุงเทพมหานคร: ที ซี คอมมิวนิชั่น, ๒๕๔๕), หน้า ๗.

^๕ อนุช อาภาภิรม, *เทคโนโลยีกับสวรรค์*, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มติชน, ๒๕๔๗), หน้า ๑๐๔.

^๖ ศรีไพร ศักดิ์รุ่งพงศากุล, *เทคโนโลยีคอมพิวเตอร์และสารสนเทศ*, (กรุงเทพมหานคร: ซี เอ็ดดูเคชั่น, ๒๕๔๘), หน้า ๔.

ในอนาคตการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์จึงมีความจำเป็นต้องนำเอาเทคโนโลยีใหม่ ๆ เข้ามาใช้เพิ่มขึ้นโดยเฉพาะในด้านการเผยแพร่พระพุทธศาสนาในยุคนาฬิกาข้อมือที่ข่าวสารและข้อมูลต่าง ๆ สามารถส่งถึงกันได้อย่างรวดเร็วพร้อมแดนและรวดเร็ว คณะสงฆ์ควรใช้ความรวดเร็วและความกว้างขวางในการติดต่อสื่อสารกันมาประยุกต์ใช้ในการเผยแพร่พระพุทธศาสนาได้อย่างมีประสิทธิภาพ สามารถนำเทคโนโลยีมาใช้บูรณาการและพัฒนาให้การเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์มีสมบูรณ์แบบมากขึ้นได้ ถ้าพระสงฆ์มีความพร้อมทางด้านเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร อุปกรณ์ในการใช้งาน ระบบการปฏิบัติการด้านต่าง ๆ รวมทั้งความสามารถของบุคลากรต่อการใช้งาน หรือการบริหารงานด้านเทคโนโลยีและสารสนเทศที่มีความพร้อมในด้านเทคโนโลยีสารสนเทศอยู่ในระดับใด ทั้งด้านความพร้อมของอุปกรณ์ สารสนเทศ และในตัวบุคลากร รวมถึงความพร้อมที่จะใช้งานเทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อจะได้พัฒนาระบบเทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้ในการงานด้านการเผยแพร่พระพุทธศาสนาให้มีความพร้อมมากขึ้น และบุคลากรมีความสามารถในการประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติหน้าที่ได้ ทำให้เกิดการพัฒนาระบบการทำงานของคณะสงฆ์ให้มีคุณภาพมากยิ่งขึ้น

ผู้วิจัยจะพัฒนาฐานข้อมูล และระบบเทคโนโลยีสารสนเทศในการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในจังหวัดเพชรบูรณ์ ทั้งจากคณะสงฆ์ ตัวบุคลากรและงบประมาณสนับสนุน ซึ่งเป็นรูปแบบและวิธีการเผยแพร่หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาสู่พุทธศาสนิกชนในอำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ จะทำให้ได้ภาพรวมของปัญหาอุปสรรคต่าง ๆ ในการเผยแพร่พระพุทธศาสนาที่ชัดเจน เพื่อนำผลที่ได้มาใช้ในการพัฒนาการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ให้เหมาะสมกับการปฏิบัติงาน และมีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น รวมถึงองค์กรที่เกี่ยวข้องต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

๑. เพื่อศึกษาการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศของพระสงฆ์ในจังหวัดเพชรบูรณ์
๒. เพื่อศึกษาการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศในการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในจังหวัดเพชรบูรณ์
๓. เพื่อพัฒนาฐานข้อมูล และระบบเทคโนโลยีสารสนเทศในการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในจังหวัดเพชรบูรณ์

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) แบบวิจัยภาคสนาม (Field Research) เพื่อตอบวัตถุประสงค์ของการวิจัยโดยการเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) จากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) จำนวน ๓๐ รูป โดยมีกระบวนการ ดังนี้

๑. การวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) ทำการทบทวนจากแนวคิดทฤษฎีเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อนำมาวิเคราะห์ และสังเคราะห์เพื่อพัฒนาฐานข้อมูลและระบบเทคโนโลยีสารสนเทศในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสอนศีลธรรม ในจังหวัดเพชรบูรณ์

๒. การวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ซึ่งเป็นผู้มีความรู้และประสบการณ์เกี่ยวกับการวิจัยเรื่องนี้ที่ผู้วิจัยได้เลือกอย่างเจาะจงประกอบไปด้วย พระสอนศีลธรรมในจังหวัดเพชรบูรณ์ จำนวน ๓๐ รูป ขั้นตอนการวิจัยประกอบด้วย ๖ ขั้นตอน มีดังนี้ ขั้นที่ ๑ การศึกษาและสำรวจข้อมูลที่เกี่ยวข้องจากแหล่งข้อมูล เป็นการศึกษาเชิงเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ขั้นที่ ๒ กำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัยจากข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์สังเคราะห์เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ขั้นที่ ๓ การหาแนวทางจากผู้เชี่ยวชาญและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการกำหนดเครื่องมือ ขั้นที่ ๔ การลงพื้นที่เพื่อการสัมภาษณ์ การวิจัยครั้งนี้ใช้ทั้งการสัมภาษณ์แบบกึ่งทางการ และการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ ขั้นที่ ๕ การวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการสรุปและสังเคราะห์ ขั้นที่ ๖ การสร้างองค์ความรู้จากการวิเคราะห์สังเคราะห์ในประเด็นแนวทางพัฒนาฐานข้อมูลและระบบเทคโนโลยีสารสนเทศในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสอนศีลธรรม ในจังหวัดเพชรบูรณ์

ผลการวิจัย

การพัฒนาฐานข้อมูล และระบบเทคโนโลยีสารสนเทศในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสอนศีลธรรมในจังหวัดเพชรบูรณ์ โดยแบ่งประเด็นศึกษาออกเป็นหมวดต่าง ๆ ดังนี้ ๑) ศึกษาการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศของพระสอนศีลธรรมในจังหวัดเพชรบูรณ์ ๒) ศึกษาการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสอนศีลธรรมในจังหวัดเพชรบูรณ์ ๓) พัฒนาฐานข้อมูล และระบบเทคโนโลยีสารสนเทศในการเผย

แผ่พระพุทธศาสนาของพระสอนศีลธรรม ในจังหวัดเพชรบูรณ์ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐาน ดังนี้

๑. ความรู้ในด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ พระสอนศีลธรรม ในจังหวัดเพชรบูรณ์ มีทั้งหมด ๓๕๐ รูป ได้ให้ความสนใจเกี่ยวกับเทคโนโลยีมากขึ้น เพื่อที่จะพัฒนาตนเอง และในไปใช้กับการสอนศีลธรรมในโรงเรียน การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน สิ่งสำคัญที่จะทำให้เด็ก ๆ เรียนรู้ได้เข้าใจเป็นอย่างดี ก็คือเครื่องมือที่เรียกว่า “สื่อการเรียนรู้” และสื่อการเรียนรู้ที่ดีที่สุดก็คือ สิ่งที่จะสื่อให้เด็ก เรียนรู้ในเรื่องนั้น ได้ดีที่สุด ซึ่งมีมากมายหลากหลาย การเรียนรู้ในบางเรื่องแคบอกล่าหรือ แสดงทาง เด็กก็เข้าใจได้ และในบางเรื่องต้องใช้เครื่องมือ อุปกรณ์ เข้ามาช่วยการพิจารณาใช้สื่อ ไม่ควรยึดติดกับสิ่งใดสิ่งหนึ่งสื่อทุกชนิดมีคุณค่าและมีความสำคัญที่แตกต่างขึ้นอยู่กับ สถานการณ์ที่จะนำมาใช้^๗

กระทรวงศึกษาธิการ พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.๒๕๔๒ ได้กำหนดแนวทางการจัดการศึกษาไว้ในหมวด ๔ มาตรา ๒๔ (๕) โดยระบุว่า “ส่งเสริมสนับสนุนให้จัดบรรยากาศสภาพแวดล้อม สื่อการเรียนการสอนและอำนวยความสะดวกให้เกิดการเรียนรู้ และมีความรอบรู้ รวมทั้งสามารถไขการวิจัยเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้ไปพร้อมกันจากสื่อ การเรียนการสอน และแหล่งวิทยาการประเภทต่าง ๆ” และมาตรา ๓๐ ระบุว่า “ให้สถานศึกษาพัฒนากระบวนการเรียนการสอนที่มีประสิทธิภาพรวมทั้งการส่งเสริมให้ผู้สอนสามารถวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนรู้อย่างเหมาะสมกับผู้เรียนในแต่ละระดับการศึกษา^๘

๒. การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสอนศีลธรรม ในจังหวัดเพชรบูรณ์ การสอนศีลธรรมในโรงเรียนของพระสอนศีลธรรมในจังหวัดเพชรบูรณ์ ต้องมีการปรับตัวให้เข้ากับยุคสมัย การนำเทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้ในการส่งเสริมการเรียนรู้สามารถทำได้ในหลายลักษณะใช้เป็นสื่อในการจัดการเรียนการสอน หรือนำไปใช้ในการเตรียมการสอน การนำไปประเมินผลการสอน และการเรียนรู้ผ่านสื่อคอมพิวเตอร์ยังก่อให้เกิดความกระตือรือร้นในการเรียนรู้ เพราะผู้เรียนมีส่วนร่วมในการเรียนรู้มากขึ้นอีกด้วย ลักษณะการใช้เทคโนโลยีคอมพิวเตอร์ในระดับ มัธยมศึกษาจะเห็นได้ว่าในชีวิตประจำวันของ

^๗ คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ICT กับการปฏิรูปการศึกษา, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://gilfkaevrity.wordpress.com/2009/03/11/ict> [๑ มีนาคม ๒๕๖๗] .

^๘ กระทรวงศึกษาธิการ, พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.๒๕๔๒, และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ.๒๕๔๕, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๖).

คนส่วนใหญ่ ในโรงเรียนต่าง ๆ เริ่มใหม่การใช้คอมพิวเตอร์ เป็นเครื่องมือทางเทคโนโลยีชนิดหนึ่งที่ใช้กับเด็กได้ทุกระดับ มีการนำ คอมพิวเตอร์มาใช้กับ เด็กในรูปแบบต่าง ๆ ทั้งเพื่อให้เกิดการฝึกทักษะ เช่น การสร้างสัมพันธ์ภาพ การเรียน ทางพุทธปัญญา การคิดเลขและใช้เพื่อความคิดสร้างสรรค์ นอกจากนี้คอมพิวเตอร์ยังช่วยให้ การฝึกใช้สายตาและมือให้สัมพันธ์กัน เมื่อเด็กได้ฝึกแล้วยังได้พัฒนาทักษะการใช้คอมพิวเตอร์ด้วย^๙ การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศของพระสงฆ์เพื่อการสอนศีลธรรมในโรงเรียน โดยภาพรวมใช้เป็นสื่อการสอนสาระการเรียนรู้ วิชาพระพุทธศาสนา การเผยแผ่พระพุทธศาสนาต้องมีการส่งเสริมให้มีความรู้ในการใช้เทคโนโลยี ในการให้เข้าถึงในยุคปัจจุบัน สื่อการสอนต้องมีความทันสมัยและแปลกใหม่ทำให้เกิดความ น่าสนใจเพราะในยุคสมัยใหม่มีการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศเข้ามาเกี่ยวข้องในชีวิตประจำวัน^{๑๐}

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาผ่านเทคโนโลยีสารสนเทศเป็นอีกทางเลือกหนึ่งของพระสงฆ์ที่สามารถทำให้เข้าถึงประชาชนได้ง่ายโดยไม่จำกัดเวลาและสถานที่ ไม่ว่าผู้ใช้จะอยู่ที่ไหน เวลาใดก็สามารถที่จะเข้าไปศึกษาความรู้ด้านหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาได้ตลอดเวลา^{๑๑} ปัจจุบันอินเทอร์เน็ตถูกนำมาใช้กันอย่างแพร่หลาย การเผยแผ่พระพุทธศาสนาทางอินเทอร์เน็ตนับว่าเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่ง เพราะถือเป็นเครื่องมือสื่อสารที่มีราคาถูก ประหยัดค่าใช้จ่าย สะดวกรวดเร็วเข้าถึงประชาชนได้ทุกสารทิศ^{๑๒}

๓. ช่องทางในการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ ในสมัยปัจจุบัน มีช่องทางในการเผยแผ่ที่มากมายในระบบโลกไร้พรมแดน ต้องอาศัยสื่อทางสารสนเทศโดยเฉพาะทางเอกสาร หนังสือต่าง ๆ ยังจำเป็นต้องใช้เป็นหลัก เพราะให้ประโยชน์แบบประโยชน์สูง ประหยัดสุด ทั้งยังเป็นหลักฐานเก็บรักษาไว้ได้ในระยะเวลานาน เหมาะแก่ผู้ศึกษา (ผู้รับข้อมูล สารสนเทศ) และ

^๙ สรรพมงคล จันทรง, “การเปรียบเทียบทักษะพื้นฐานทางคณิตศาสตร์ของเด็กปฐมวัย ที่ได้รับการจัดประสบการณ์ทางคณิตศาสตร์ด้วยโปรแกรมคอมพิวเตอร์ช่วยสอนทาง คณิตศาสตร์แบบรายคู่ และรายบุคคล”, **ปริญญานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๔๔).

^{๑๐} สัมภาษณ์ พระครูโกศลพัชราภัย, เจ้าคณะตำบลห่มสักระ ๑ อำเภอห่มสักระ จังหวัดเพชรบูรณ์, ๑๒ มีนาคม ๒๕๖๗.

^{๑๑} สัมภาษณ์ พระปลัดธนเดช สมจิตโต, เจ้าคณะตำบลตาลเดี่ยว อำเภอห่มสักระ จังหวัดเพชรบูรณ์, ๑๖ มีนาคม ๒๕๖๗.

^{๑๒} สัมภาษณ์ พระปลัดพิระพงศ์ ฐิตธมโม, ดร., ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดไพโรจน์ศรัทธาราม อำเภอห่มสักระ จังหวัดเพชรบูรณ์, ๑๖ มีนาคม ๒๕๖๗.

สะดวกในการผลิต การเผยแพร่ได้อย่างกว้างไกลมากยิ่งขึ้น การใช้เทคโนโลยีในการสื่อสารช่องทางต่าง ๆ มีดังนี้^{๑๓} Facebook (เฟสบุ๊ก), Line (ไลน์), Twitter, Youtube (ยูทูป), Zoom, เว็บไซต์ต่าง ๆ ฯลฯ

พระสงฆ์ที่ใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามาช่วยในการเผยแพร่พระพุทธศาสนาถือว่าเป็นสิ่งที่ดี ถือว่าก้าวทันโลกเพราะในยุคปัจจุบันเป็นยุคของเทคโนโลยีการสื่อสารไร้พรมแดน^{๑๔} ในปัจจุบันเทคโนโลยีสื่อสารจะเข้าถึงกลุ่มคนได้มากกว่ากว้างกว่า ซึ่งในปัจจุบันการใช้อินเทอร์เน็ตจะรวดเร็วและไม่จำกัดเวลา สถานที่ อยู่ที่ไหนก็สามารถเข้าถึงและเรียนรู้ได้^{๑๕}

๔. พัฒนารฐานข้อมูล การเผยแพร่พระพุทธศาสนาผ่านเทคโนโลยีสารสนเทศเป็นอีกทางเลือกหนึ่งของ พระสอนศีลธรรมในโรงเรียนที่สามารถทำให้เข้าถึงผู้เรียนได้ง่ายโดยไม่จำกัดเวลาและสถานที่ พระสอนผู้ที่ทำหน้าที่ ต้องพัฒนาทักษะการใช้งานเทคโนโลยีในการนำสื่อมาประกอบคำบรรยายให้หลากหลาย มีทักษะใน การใช้คอมพิวเตอร์ทางคณะสงฆ์ต้องจัดฝึกอบรมพัฒนาผู้ทำหน้าที่เผยแพร่ให้มีความรู้ทางด้านหลักธรรม คำสอนของพระพุทธศาสนาอย่างดีพอเนื้อหาที่จะนำมาบรรยายต้องให้ตรงกับกลุ่มเป้าหมาย ซึ่งมีทั้งกลุ่มผู้ใหญ่ กลุ่มวัยรุ่น และกลุ่มเยาวชน ควรยึดหลักของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า คือ การแสดงธรรมตามอุปนิสัยของเวไนยสัตว์รวมถึงรูปแบบในการนำเสนอต้องสร้างความน่าสนใจทำให้ประชาชน เข้าถึงข้อมูลต่าง ๆ ได้ง่ายยิ่งขึ้น ปัจจุบันนี้การเผยแพร่พระพุทธศาสนาทางอินเทอร์เน็ตนับว่าเป็น สิ่งจำเป็นอย่างยิ่ง เพราะถือว่าเป็นเครื่องมือสื่อสารที่มีราคาถูกประหยัดค่าใช้จ่าย สะดวกรวดเร็ว เข้าถึงได้ทุกสารทิศ ระบบไลน์ LINE OA สำหรับพระสอนศีลธรรมในจังหวัดเพชรบูรณ์ ที่ถูกออกแบบมาสำหรับการใช้งานทางการติดต่อที่สามารถถึงผู้ดูแลโดยตรง สำหรับพระสอนศีลธรรมในจังหวัดเพชรบูรณ์ ไม่ว่าจะเป็นออนไลน์หรือออฟไลน์ รวมถึงองค์กรที่ต้องพูดคุยสื่อสารกับผู้คนจำนวนมาก ซึ่ง LINE OA สามารถส่งข้อความ รูปภาพ วิดีโอต่าง ๆ เพื่อติดต่อสื่อสารกับผู้ติดตามได้เหมือนกับบัญชี LINE ทั่วไปโดยการใช้ URL: <https://lin.ee/EtUkbuf>

^{๑๓} สุริยวรรณ, เทคโนโลยีและสารสนเทศ, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <http://sureewan๑๔๗.blogspot.com/๒๐๑๔/๐๑/facebook-twitter-google-youtube-line.html> [๒๐ มีนาคม ๒๕๖๗].

^{๑๔} สัมภาษณ์ พระครูโพธิพัชรบวร, เจ้าคณะตำบลบ้านห้วย อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์, ๑๖ มีนาคม ๒๕๖๗.

^{๑๕} สัมภาษณ์ พระอธิการสมบุญ อกคธมโม, เจ้าอาวาสวัดโนนสว่าง อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์, ๑๖ มีนาคม ๒๕๖๗.

ภาพที่ ๑ เมนูการใช้งานเมื่อเข้าสู่ระบบไลน์ line OA ที่ได้สร้างขึ้น เพื่ออำนวยความสะดวกในการเข้าถึงระบบได้ง่ายยิ่งขึ้น

ลิงก์ - <https://www.kpmcu.com> เว็บไซต์ พระสอนศีลธรรม
ฐานข้อมูลที่ทางมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย สำนักงาน
พระสอนศีลธรรม จัดทำขึ้น
เพื่อเป็นศูนย์กลางการทำงานของพระสอนศีลธรรมทั้งหมดภายใต้การ
ทำงานของมหาวิทยาลัย

ลิงก์ - <https://www.kpmcu.com/news/> สำนักงานพระสอน
ศีลธรรม จัดอับเดทข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ เพื่อให้พระสอนศีลธรรม
ทั้งหมดได้รับข่าวสารอยู่เสมอ

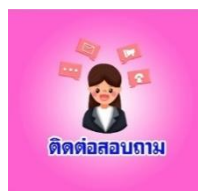
ลิงก์ - <https://www.kpmcu.com/สื่อการเรียนการสอน> สำนักงาน
พระสอนศีลธรรม จัดทำสื่อการเรียนการสอนต่าง ๆ เพื่ออำนวยความสะดวก
แก่พระสอนศีลธรรมทุกท่านได้นำไปใช้

ลิงก์ - <http://www.mbpra.mcu.ac.th/page/login.php> ระบบที่เป็นข้อมูลส่วนตัวของพระสอนศีลธรรมทุกท่าน ซึ่งเข้าถึงการดาวน์โหลดเอกสารการสอนได้ง่ายยิ่งขึ้น

ลิงก์ - <https://maps.app.goo.gl/Kk4Rv5G6KtCNUvNr6> แผนที่ตั้งของสำนักงานศูนย์อำนวยการโครงการพระสอนศีลธรรมวิทยาลัยสงฆ์พ้อขุนผาเมือง เพชรบูรณ์

การติดต่อสอบถาม - ในการติดต่อสอบถามโดยตรงจะมี นางสาววิภาพร อินเทพ เป็นผู้ดูแล ให้ความอนุเคราะห์สอบถามที่เกี่ยวข้องกับโครงการพระสอนศีลธรรม วิทยาลัยสงฆ์พ้อขุนผาเมือง เพชรบูรณ์

การพัฒนาระบบฐานข้อมูล (Database System Development) เป็นขั้นตอนที่กำหนดขึ้นเพื่อใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาระบบฐานข้อมูลให้ป็นระบบงานสารสนเทศ ในการพัฒนาระบบงาน นักพัฒนาระบบจะให้ความสำคัญในเรื่องของข้อมูลมากกว่าเรื่องอื่น หากข้อมูลที่ได้รับมาไม่ครบ ไม่ถูกต้อง จะส่งผลทำให้การทำงานในขั้นตอนต่อไปผิดพลาดได้เช่นกัน การพัฒนาระบบฐานข้อมูลประกอบด้วยขั้นตอนต่าง ๆ ดังนี้

ขั้นตอนที่ ๑ การวิเคราะห์ความต้องการของผู้ใช้ (Database Initial Study)

ขั้นตอนที่ ๒ การออกแบบฐานข้อมูล (Database Design)

ขั้นตอนที่ ๓ การออกแบบและพัฒนาโปรแกรม (Implementation)

ขั้นตอนที่ ๔ การทดสอบและประเมินผล (Testing and Evaluation)

สรุป

ผลการวิจัยครั้งนี้ สามารถสรุปได้ตามวัตถุประสงค์ ข้อดังนี้

๑. ความรู้ในด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ พระสอนศีลธรรม ในจังหวัดเพชรบูรณ์ ได้ให้ความสนใจเกี่ยวกับเทคโนโลยีมากขึ้น เพื่อที่จะพัฒนาตนเอง และในไปใช้กับการสอนศีลธรรมในโรงเรียน

๒. การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสอนศีลธรรม ในจังหวัดเพชรบูรณ์ ต้องมีการปรับตัวเข้ากับยุคสมัย การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน โดยภาพรวมใช้เป็นสื่อการสอนสาระการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนา การเผยแผ่พระพุทธศาสนาต้องมีการส่งเสริมให้มีความรู้ในการใช้เทคโนโลยี

๓. ช่องทางในการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ ในสมัยปัจจุบัน มีช่องทางในการเผยแผ่ที่มากมายในระบบโลกไร้พรมแดน อาทิ Facebook (เฟสบุ๊ก), Line (ไลน์), Twitter, Youtube (ยูทูบ), Zoom, เว็บไซต์ต่าง ๆ ฯลฯ พระสอนศีลธรรมที่ใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามาช่วยในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาถือว่าเป็นสิ่งที่ดี ถือว่าก้าวทันโลกเพราะในยุคปัจจุบัน

๔. พัฒนารูปแบบข้อมูลการเผยแผ่พระพุทธศาสนาผ่านเทคโนโลยีสารสนเทศเป็นอีกทางเลือกหนึ่งของ พระสอนศีลธรรมในโรงเรียนที่สามารถทำให้เข้าถึงผู้เรียนได้ง่ายโดยไม่จำกัดเวลาและสถานที่ พระสอนผู้ที่ทำหน้าที่ ต้องพัฒนาทักษะการใช้งานเทคโนโลยีในการนำสื่อมาประกอบคำบรรยายให้หลากหลาย มีทักษะในการใช้คอมพิวเตอร์ทางคณะสงฆ์ต้องจัดฝึกฝนพัฒนาผู้ที่ทำหน้าที่เผยแผ่ให้มีความรู้ทางด้านหลักธรรม คำสอนของพระพุทธศาสนาอย่างดีพอเนื้อหาที่จะนำมาบรรยายต้องให้ตรงกับกลุ่มเป้าหมาย ซึ่งมีทั้งกลุ่มผู้ใหญ่ กลุ่มวัยรุ่น และกลุ่มเยาวชน ควรยึดหลักของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า คือ การแสดงธรรมตามอุปนิสัยของเวไนยสัตว์รวมถึงรูปแบบในการนำเสนอต้องสร้างความน่าสนใจทำให้ประชาชน เข้าถึงข้อมูลต่าง ๆ ได้ง่ายยิ่งขึ้น ปัจจุบันนี้การเผยแผ่พระพุทธศาสนาทางอินเทอร์เน็ตนับว่าเป็น สิ่งจำเป็นอย่างยิ่ง เพราะถือว่าเป็นเครื่องมือสื่อสารที่มีราคาถูกประหยัดค่าใช้จ่าย สะดวกรวดเร็ว เข้าถึงได้ทุกสารทิศ ระบบไลน์ LINE OA สำหรับพระสอนศีลธรรมในจังหวัดเพชรบูรณ์ ที่ถูกออกแบบมาสำหรับการใช้งานทางการติดต่อที่สามารถถึงผู้ดูแลโดยตรง สำหรับพระสอนศีลธรรมในจังหวัดเพชรบูรณ์ ไม่ว่าจะเป็นออนไลน์หรือออฟไลน์ รวมถึงองค์กรที่ต้องพูดคุยสื่อสารกับผู้คนจำนวนมาก ซึ่ง LINE OA

สามารถส่งข้อความ รูปภาพ วิดีโอต่าง ๆ เพื่อติดต่อสื่อสารกับผู้ติดตามได้เหมือนกับบัญชี LINE ทัวไปโดยการใช้ URL: <https://lin.ee/EtUkbuf>

เอกสารอ้างอิง

กระทรวงศึกษาธิการ, พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.๒๕๔๒, และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับ ที่ ๒) พ.ศ.๒๕๔๕, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๒).

คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ICT กับการปฏิรูปการศึกษา, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://gilfkaevarity.wordpress.com/2009/03/11/ict> [๑ มีนาคม ๒๕๖๗] .

ณัฐนันท์ ประกายสันติสุข, ประสิทธิภาพของการสื่อสารในการเผยแพร่ธรรมะ : หลักสูตรการพัฒนาจิตให้เกิดปัญญาและสันติสุข, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ภาพพิมพ์, ๒๕๔๒), หน้า ๓.

ศรีไพร ศักดิ์รุ่งพงศากุล, เทคโนโลยีคอมพิวเตอร์และสารสนเทศ, (กรุงเทพมหานคร: ซีเอ็ดยูเคชั่น, ๒๕๔๘), หน้า ๔.

สรพมวงค์ จันทรงค์, “การเปรียบเทียบทักษะพื้นฐานทางคณิตศาสตร์ของเด็กปฐมวัย ที่ได้รับการจัดประสบการณ์ทางคณิตศาสตร์ด้วยโปรแกรมคอมพิวเตอร์ช่วยสอนทางคณิตศาสตร์แบบรายคู่ และรายบุคคล”, ปริญญานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๔๔).

สุริวรรณ, เทคโนโลยีและสารสนเทศ, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <http://sureewan๑๔๗.blogspot.com/๒๐๑๔/๐๑/facebook-twitter-google-youtube-line.html> [๒๐ มีนาคม ๒๕๖๗].

สานิตย์ กายาผาด, เทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อชีวิต, (กรุงเทพมหานคร: เอิร์ดเวฟ เอ็ดดูเคชั่น, ๒๕๔๓), หน้า ๑๑๐.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, เทคโนโลยีการเรียนรู้ของไทยในปี ๒๕๓๓, (กรุงเทพมหานคร: ที ซี คอมมิวนิชั่น, ๒๕๔๕), หน้า ๗.

อนุช อาภาภิรม, เทคโนโลยีกับสวรรค์, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มติชน, ๒๕๔๗), หน้า ๑๐๔.

ศึกษาบทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสังฆาธิการ
ในอำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์

A STUDY OF THE ROLES OF MONKS IN PROPAGATING BUDDHISM IN LOM
SAK DISTRICT, PHETCHABUN PROVINCE

พระอธิการลิราช ธีรวโร,

Phraathikan Lirat Thirawaro,

พระมหาธวัชชัย ธรรมรสี, ดร.

Phra Maha Tawatchai Dhammarangsi, Ph.D.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วิทยาลัยสงฆ์พ้อขุนผาเมือง เพชรบูรณ์

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Phokhunphamuang Buddhist College

phralirat@gmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่องศึกษาบทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสังฆาธิการในอำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์โดยวัตถุประสงค์ ๑) เพื่อศึกษาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสมัยพุทธกาล ๒) เพื่อศึกษารูปแบบและวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสมัยปัจจุบัน ๓) เพื่อศึกษาบทบาทการเผยแผ่ พระพุทธศาสนาของพระสังฆาธิการในอำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์

ผลการวิจัยพบว่า

๑) หลังจากทีทรงตรัสรู้้อนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ ทรงโปรดภิกษุปัญจวัคคีย์ ทั้ง ๕ เทศนา กัณฑ์แรกในพระพุทธศาสนา ท่านโกณฑัญญะ ได้ดวงตาเห็นธรรม นับเป็นพระสงฆ์สาวกองค์แรกใน พระพุทธศาสนา ต่อมาได้ทรงแสดงอนัตตลักขณสูตรโปรดท่าน ทั้ง ๕ จึงนับเป็นพระอรหันต์เกิดขึ้นใน โลก รวมทั้งพระพุทธองค์ด้วยเป็น ๖ องค์ ภายหลังจากที่ทรงแสดงธรรมโปรดแก่ยสกุลบุตรและสหาย จนกระทั่งมีพระภิกษุเพิ่มเป็น ๖๐ รูป การเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้เริ่มต้นขึ้นเป็นครั้งแรก

๒) พระองค์ทรงให้หลักการเผยแผ่ของพระพุทธศาสนา โดยยึดหลักประโยชน์และความสุข ของมหาชนเป็นที่ตั้ง เพื่อประโยชน์สุข ๓ ประการ คือ ๑) ทิฐุธรรมิกัตถประโยชน์ ประโยชน์ในชาตินี้ ๒) สัมปรายิกัตถประโยชน์ ประโยชน์ในชาติหน้า ๓) ปรมัตถประโยชน์ ประโยชน์อย่างยิ่ง ตลอดถึง ดำเนินตามหลักไตรสิกขา ที่เรียกว่าความงามในเบื้องต้นได้แก่ศีล งามในท่ามกลางคือสมาธิ และงาม ในที่สุดคือปัญญาเป็นมาตรฐานในการปฏิบัติ ประกอบด้วย สิกขา ๓ คือ ๑) อธิศีลสิกขา การฝึกความ ประพฤติสุจริตที่แสดงออกมา ทางกายวาจา ๒) อธิจิตสิกขา การฝึกปรือในด้านคุณภาพทางอารมณ์ ๓) อธิปัญญาสิกขา การพัฒนาปัญญา นำไปสู่ความหลุดพ้น

๓) หลังพระพุทธองค์ทรงดับขันธปรินิพพาน ได้มีการทำสังคายนาหลักธรรมคำสอน หลายครั้ง ครั้งแรกเกิดขึ้น มีการส่งพระเถระไปประกาศธรรมปฏิบัติทั่วราชอาณาจักร ทั้งหมด ๙ สาย ในสายที่ ๘ พระโสณเถระ และพระอุตตรเถระ เป็นหัวหน้าคณะ ไปเผยแผ่ พระพุทธศาสนา ณ ดินแดนสุวรรณภูมิ พระพุทธศาสนาได้เผยแผ่มาถึงประเทศไทย และเจริญรุ่งเรืองในประเทศไทยจนถึงปัจจุบัน

๔) พระสังฆาธิการอำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ตระหนักและเข้าใจจุดมุ่งหมาย สำคัญ ของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา นั่นก็คือ การทำให้มีผู้เคารพเลื่อมใสศรัทธา ในพระรัตนตรัยน้อมเอา หลักธรรมในพระพุทธศาสนาไปประพฤติปฏิบัติเพื่อให้เกิดประโยชน์ แก่ผู้ปฏิบัติเหล่านั้น

๕) พระสังฆาธิการในอำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ ทำหน้าที่ในบทบาทของเจ้า อาวาส ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ซึ่งระบุไว้ว่าเจ้าอาวาสจะต้องดำเนินงานคณะสงฆ์ ทั้ง ๖ ด้าน คือ ๑) บทบาทด้านการปกครองคณะสงฆ์ ๒) บทบาทด้านการศาสนศึกษา ๓) บทบาทด้านการเผยแผ่ พระพุทธศาสนา ๔) บทบาทด้านสาธารณูปการ ๕) บทบาท ด้านศึกษาสงเคราะห์ ๖) บทบาทด้านการ สาธารณสงเคราะห์ ให้สำเร็จเรียบร้อยทุกประการ โดยเฉพาะการเปลี่ยนแปลงของสังคมในปัจจุบันที่ เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว พระสังฆา ธิการจึงต้องอาศัยทักษะ ความรู้ ความสามารถ

คำสำคัญ: การเผยแผ่, บทบาทพระสังฆาธิการในอำเภอหล่มสัก, พระราชบัญญัติคณะสงฆ์

Abstract

Research on the role of the Buddhist monks in Lom Sak District in propagating Buddhism. Phetchabun Province by purpose 1. To study the propagation of Buddhism during the Buddha's time. 2. To study the form and methods of propagating Buddhism in the present era. 3. To study the role of the Buddhist monks in LomSak District in propagating Buddhism. Phetchabun Province The research results found that

1) After His Majesty attained Enlightenment, He had the five Panchavackee monks preach the first sermon in Buddhism. Venerable Kondanya gained the eyes to see the Dhamma. He is considered to be the first disciple monk in Buddhism. Later, he taught the Anattalakkhana Sutta to all 5 of them, thus they were considered to be Arahants born in the world. Including the Lord Buddha, there were 6 figures. After teaching the teachings to his children and friends until there were 60 monks, the propagation of Buddhism began for the first time.

2) He gave the principles for the propagation of Buddhism. By adhering to the principles of benefit and happiness of the public. For 3 benefits and happiness: 1) ~~Ditṭ~~ditṭhadhammikattha benefits Benefits in this life 2) Samprayikattha benefits Benefits in the next life 3) Paramattha benefits Extremely useful All the while following the Threefold Principles. What is called primary beauty is precepts. Beauty in the middle is meditation And beauty in the end is wisdom. It is a standard for practice consisting of

3) sikkhā: 1) Adhi Sila Sikkha, training in honest conduct expressed through body and speech, 2) Adhicitta Sikkha, training in the cultivation of emotional qualities, 3) Adhipaññā Sikkha. intellectual development leading to liberation 3. After the Lord Buddha passed away and attained nirvana. The first several councils of Dhamma teachings took place. Thera was sent to preach Dhamma practices throughout the kingdom, a total

of 9 lines, among the 8th line, Phra Sona Thera and Phra Uttara Thera. Being the head of the group Go to spread Buddhism at Suvarnabhumi. Buddhism has spread to Thailand and has flourished in Thailand until now.

4) Phra Sangha Administrator, Lom Sak District Phetchabun Province Realize and understand the important purpose of propagating Buddhism, that is, to make people who have faith in the Triple Gem and embrace the principles of Buddhism to practice for the benefit of those practitioners.

5) The monks in Lom Sak District Phetchabun Province Acting in the role of abbot according to the Sangha Act. It states that the abbot must carry out the work of the Sangha in all six areas: 1) the role of clergy administration, 2) the role of religious education, 3) the role of propagating Buddhism, 4) the role of public utilities. 5) Role in education and welfare. 6) Role in public welfare. To be successful in every way Especially the changes in today's society that are changing rapidly. The Sangha must therefore rely on skills, knowledge, and abilities.

Keyword: propagation, role of the Sangha in Lom Sak District, Sangha Act

บทนำ

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่มีองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นพระศาสดามีธรรมที่ พระองค์ตรัสสอนไว้เป็นหลักคำสอนสำคัญมีพุทธบริษัท ๔ (ภิกษุ, ภิกษุณี, อุบาสก, อุบาสิกา) เป็นชุมชนของผู้นับถือศาสนาและศึกษาปฏิบัติตนตามคำสั่งสอนของพระพุทธองค์เพื่อสืบทอด พระพุทธศาสนา พระพุทธศาสนาเชื่อในศักยภาพของมนุษย์ว่าทุกคนสามารถพัฒนาจิตใจไปสู่ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ได้ด้วยความเพียรของตนมีตนเท่านั้นเป็นที่พึ่งของตนบุคคลอื่นใครจะเป็นที่พึ่งได้ เพราะบุคคลที่ฝึกตนมาดีแล้วย่อมได้เป็นที่พึ่งอันได้โดยยาก กล่าวคือ การกระทำของตัวเองเท่านั้นที่ทำให้ ชีวิตดีขึ้นหรือเลวลงได้ไม่ใช่ผู้อื่นเป็นผู้กระทำให้และไม่ต้องอ้อนวอนขอจากพระเจ้าหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ภายนอกตัว^๑ คือการให้พึ่งตนเอง^๒ เพื่อให้ นำพาตัวเองให้ออกจากทุกข์^๓

การเผยแผ่พุทธธรรมจึงถือเป็นบทบาทและหน้าที่ของพระสงฆ์โดยตรง เพราะพระสงฆ์มี ชีวิตที่เนื่องด้วยผู้อื่นจึงต้องตอบแทนผู้มีอุปการคุณ ดังมีพุทธพจน์ที่ปรากฏใน "สมณสัญญาสูตร" อัน แสดงให้เห็นถึงคำสอนที่ให้ภิกษุสำนักและตระหนักรู้เตือนใจตนในความเป็นสมณะอยู่เสมอว่า สมณะ นั้นมีชีวิตที่ต้องอาศัยผู้อื่น หรือใน "พหุการสูตร" ที่พระพุทธรองค์ได้ตรัสถึงการตอบแทนที่พระสงฆ์พึงมีต่อคฤหัสถ์หรือชาวบ้านที่ได้ทำการอุปการคุณต่าง ๆ โดยเฉพาะได้อุปถัมภ์บำรุงด้วยปัจจัย ๔ ซึ่งเป็น ปัจจัยหลักสำหรับพระภิกษุ ได้แก่ จีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และเภสัชขบิหาร เมื่อเป็นเช่นนี้แล้ว สงฆ์ก็ควรแสดงกลับให้เป็นอุปการคุณแก่ชาวบ้านเช่นกัน ซึ่งไม่ใช่การตอบแทนด้วยปัจจัย ๔ แต่ด้วยการแสดงธรรมอันงาม ในเบื้องต้น ในท่ามกลาง และในที่สุด

อำเภอหล่มสักตั้งอยู่ทางทิศเหนือของจังหวัดเพชรบูรณ์ตามเส้นทางหลวงแผ่นดินหมายเลขที่ ๒๑ สายหล่มสัก - สระบุรี ห่างจากจังหวัดเพชรบูรณ์ ๔๔ กิโลเมตร สมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ได้ทรงมีพระกรุณาธิคุณโปรดเกล้าฯ ให้เจ้าเมืองหล่มสักหรือเมืองลพบุรี คนที่ ๖ คือ พระยาสุริยวงษาเดชะชนะสงคราม (คง) ซึ่งมีเชื้อสายชาวเวียงจันทน์ ได้ย้ายเมืองจากบ้านหนองขี้ควาย (บ้านหินกลิ้ง ตำบลหล่มเก่าในปัจจุบัน) ไปตั้งเมืองขึ้นใกล้ลำน้ำป่าสัก บริเวณบ้านโพธิ์ (บ้านท่ากกโพธิ์) ตำบลตาลเดี่ยวปี พ.ศ. ๒๔๓๖ ในสมัยรัชกาลที่ ๕ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ เมืองหล่มสักเป็นส่วนหนึ่งของมณฑลลาวพวน (ภายหลังเปลี่ยนชื่อเป็นมณฑลอุดร) เพราะมีขนบธรรมเนียมประเพณีคล้ายคลึงกัน ขณะที่เมืองเพชรบูรณ์ขึ้นอยู่กับมณฑลลาวกลาง ต่อมา ปี พ.ศ. ๒๔๔๒ ได้รวมเมืองหล่มสักเข้ากับเมืองเพชรบูรณ์ตั้งเป็นมณฑลเพชรบูรณ์ขึ้น โดยเมืองหล่มสักดี ประกอบด้วยอำเภอวัดป่ากับอำเภอหล่มเก่า) ปี ๒๔๕๙ ได้มีประกาศยุบมณฑลเพชรบูรณ์ เมืองหล่ม สักดี จึงมีฐานะเป็นจังหวัดหล่มสักดี โดยพระแก้วอาษา (ทองดี) นายอำเภอด่านซ้าย เป็นผู้ว่าราชการ เมืองหล่มสักดี ต่อมาเมื่อประมาณ ปี ๒๔๖๔ จังหวัดหล่มสักดีได้ถูกลดฐานะลงเป็นส่วนหนึ่งของ จังหวัดเพชรบูรณ์ มีชื่อว่าอำเภอวัดป่าและได้มีพระราชกฤษฎีกาลงวันที่ ๑๑ พฤศจิกายน ๒๔๘๑ เปลี่ยนชื่อจากอำเภอวัดป่าเป็นอำเภอหล่มสักจนถึงปัจจุบันสภาพทางภูมิศาสตร์ ๑. ที่ตั้งและอาณา เขตอำเภอหล่มสัก มีเนื้อที่ประมาณ ๑,๕๓๕ ตารางกิโลเมตร ส่วนกว้างที่สุดจากทิศตะวันออกถึง ทิศตะวันตกประมาณ ๔๔ กิโลเมตร และส่วนยาวที่สุดจากทิศเหนือถึงทิศใต้ประมาณ ๕๒ กิโลเมตร มี อาณาเขตติดต่อ ดังนี้ ทิศเหนือ ติดต่อกับอำเภอหล่มเก่า และอำเภอน้ำหนาว จังหวัดเพชรบูรณ์ทิศใต้

ติดต่อกับ อำเภอเมืองเพชรบูรณ์ทิศตะวันออกติดต่อกับอำเภอน้ำหนาว จังหวัดเพชรบูรณ์ และ อำเภอคอนสาร จังหวัดชัยภูมิทิศตะวันตก ติดต่อกับอำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์ ส่วนมากในพื้นที่ นับถือพระพุทธศาสนา

วัตถุประสงค์การวิจัย

๑. เพื่อศึกษาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสมัยพุทธกาล
๒. เพื่อศึกษารูปแบบและวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสมัยปัจจุบัน
๓. เพื่อศึกษาบทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสังฆาธิการในอำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) แบบวิจัยภาคสนาม (Field Research) เพื่อตอบวัตถุประสงค์ของการวิจัยโดยการเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) จากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) จำนวน ๓๔ รูป โดยมีกระบวนการ ดังนี้

๑. การวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) ทำการทบทวนจากแนวคิด ทฤษฎี เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อนำมาวิเคราะห์ และสังเคราะห์เพื่อศึกษาบทบาทการเผยแผ่ พระพุทธศาสนาของพระสังฆาธิการในอำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์

๒. การวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) กับผู้ให้ข้อมูล สำคัญ ซึ่งเป็นผู้มีความรู้และประสบการณ์เกี่ยวกับการวิจัยเรื่องนี้ที่ผู้วิจัยได้เลือกอย่างเจาะจง ประกอบไปด้วยกลุ่มเป้าหมายหรือประชากรในการศึกษาวิจัยครั้งนี้แบ่งเป็น ๔ กลุ่ม คือ กลุ่มที่ ๑ พระสังฆาธิการ จังหวัดเพชรบูรณ์ จำนวน ๒ รูป กลุ่มที่ ๒ พระสังฆาธิการ ระดับอำเภอหล่มสัก จังหวัด เพชรบูรณ์จำนวน ๓ รูป กลุ่มที่ ๓ พระสังฆาธิการ ระดับตำบล อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ จำนวน ๒๔ รูป กลุ่มที่ ๔ เจ้าอาวาสในตำบลบ้านหวาย อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์จำนวน ๕ รูป ขั้นตอนการวิจัยประกอบด้วย ๖ ขั้นตอน มีดังนี้ ขั้นที่ ๑ การศึกษาและสำรวจข้อมูลที่เกี่ยวข้องจาก แหล่งข้อมูล เป็นการศึกษาเชิงเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ขั้นที่ ๒ กำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัย จากข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์สังเคราะห์เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ขั้นที่ ๓ การหา

แนวทางจากผู้เชี่ยวชาญและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการกำหนดเครื่องมือ ขั้นที่ ๔ การลงพื้นที่เพื่อการ สัมภาษณ์ การวิจัยครั้งนี้ใช้ทั้งการสัมภาษณ์แบบกึ่งทางการ และการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ ขั้น ที่ ๕ การวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการสรุปและสังเคราะห์ ขั้นที่ ๖ การสร้างองค์ความรู้จากการวิเคราะห์ สังเคราะห์ในประเด็นแนวทางศึกษาบทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสังฆาธิการในอำเภอ หล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์

ผลการวิจัย

การวิจัยแบบผสมผสานระหว่างเชิงคุณภาพ และวิจัยแบบภาคสนาม เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย เป็นแบบสอบถามและสัมภาษณ์พบว่า

๑. การเผยแผ่ของพระพุทธศาสนาในสมัยพุทธกาล หลังจากที่ทรงตรัสรู้้อนุตรสัมมา สัมโพธิญาณแล้วแสดงพระปฐมเทศนา คือ พระธรรมจักรกัปปวัตตนะสูตร โปรดภิกษุปัญจวัคคีย์ทั้ง ๕ อันเป็นเทศนาถ้อยคำแรกในพระพุทธศาสนา ท่านโกณฑัญญะ ได้ดวงตาเห็นธรรม อันได้แก่การได้ บรรลุพระโสดาปัตติผล และได้ขออุปสัมปทา นับเป็นพระสงฆ์สาวกองค์แรกในพระพุทธศาสนา ต่อแต่ นั้นมาก็ทรงสั่งสอนท่านทั้ง ๔ จนได้บรรลุโสดาปัตติผล และได้อุปสมบทเป็นพระสงฆ์ด้วย เอิหภิกษุอุปสัมปทาทุกองค์ ต่อมาถึงวันแรม ๘ ค่ำ เดือน ๙ พระพุทธองค์ได้ทรงแสดงอนัตตลักขณ สูตรโปรดท่านทั้ง ๕ ในวันนั้น จึงนับเป็นพระอรหันต์เกิดขึ้นในโลก รวมทั้งพระพุทธองค์ด้วยเป็น ๖ องค์ หลังจากที่ทรงแสดงพระธรรมจักรกัปปวัตตนะสูตรจบลง ได้มีพระสาวกผู้รู้ตามเป็นพยานในการ ตรัสรู้ของพระองค์ พระองค์จึงทรงดำรงตำแหน่งเป็นพระพุทธเจ้าในฐานะศาสดาเอกของโลกตั้งแต่บัด นั้นแล้ว ทรงกระทำการสื่อสารธรรมโปรดแก่ยสกุลบุตรและสหายจนกระทั่งมีพระภิกษุเพิ่มเป็น ๖๐ รูป ด้วยกัน การสื่อสารหรือการเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้เริ่มต้นขึ้นเป็นครั้งแรก มีสาวกผู้ปฏิบัติตามคำ สอนมากพอสมควร จึงได้ส่งพระสาวกออกไปสื่อสารพระพุทธศาสนาชุดแรก

๑.๑ หลักการเผยแผ่ของพระพุทธศาสนา คือ การทำให้ขยายออกไป^๔
การขยายวง กว้างออกไป ทำให้แพร่หลายออกไป การเผยแผ่พระพุทธศาสนาจึงได้แก่ การดำเนินงานเพื่อให้ หลักธรรมคำสั่งสอนในพระพุทธศาสนาแพร่หลายออกไปในทุกสารทิศ มีผู้ศรัทธาเลื่อมใส เคารพใน พระรัตนตรีย่นมนำเอาหลักธรรมในพระพุทธศาสนาไป ประพฤติปฏิบัติตาม แล้วนำเข้าสู่หลักการที่ ถูกต้องตามคำสอนทางพระพุทธศาสนา ดังนี้

๑) หลักประโยชน์ การประกาศพระพุทธศาสนาโดยยึด หลัก

ประโยชน์และความสุขของมหาชนเป็นที่ตั้ง ดังที่พระพุทธเจ้าทรงประทานโอวาทให้แก่เหล่าพระสาวกชุดแรกที่ทรงส่งให้ไปประกาศพรหมจรรย์ ว่า "พวกเธอจงเที่ยวจาริกเพื่อประโยชน์และความสุข แก่ชนหมู่มาเพื่ออนุเคราะห์โลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูล และความสุখেแก่ทวยเทพและมนุษย์พวกเธอ อย่าได้ไปร่วมทางเดียวกันสองรูป" ๕ อีกทั้งบทบาทสำคัญของการสืบทอดหลักธรรมในพระพุทธศาสนา ก็เพื่อประโยชน์สุข ๓ ประการ คือ ๑) ติฎฐธัมมิกัตถประโยชน์ ประโยชน์ในชาตินี้ ๒) สัมปรายิกัตถประโยชน์ ประโยชน์ในชาติหน้า ๓) ปรมัตถประโยชน์ ประโยชน์อย่างยิ่ง ๖

๒) หลักไตรสิกขา คือ สิ่งที่ เรียกว่า ความงามในเบื้องต้นได้แก่ ศีล งามในท่ามกลางคือสมาธิ และงามในที่สุดคือปัญญา เป็น มาตรฐานในการปฏิบัติ ไตรสิกขา ประกอบด้วย สิกขา ๓ คือ ๑) อธิศีลสิกขา การฝึกความประพฤติ สุจริตที่แสดงออกมาทางกายวาจา ๒) อธิจิตสิกขา การฝึกปรือในด้านคุณภาพทางอารมณ์ ๓) อธิปัญญาสิกขา การพัฒนาปัญญา นำไปสู่ความหลุดพ้น ไตรสิกขา จึงเป็นตัวจักรสำคัญในการนำไปสู่พัฒนาการทางพฤติกรรม มีวินัยในตนเอง รับผิดชอบต่อความดีงามและความมั่งคั่งของสังคม

๑.๒ วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ประกอบด้วย ๑๐ วิธี คือ ๑) การยกอุทาหรณ์และเล่านิทานประกอบ ๒) การเปรียบเทียบด้วยข้ออุปมา ๓) การใช้อุปกรณ์การสอน ๔) การทำเป็น ตัวอย่างหรือสาธิตให้ดู ๕) การเล่นภาษา เล่นคำ และใช้คำในความหมายใหม่ ๖) การใช้อุบายเลือกคน และการปฏิบัติเป็นรายบุคคล ๗) การรู้จักจังหวะและโอกาส ๘) ความยืดหยุ่นในการใช้วิธีการ ๙) การลงโทษและการให้รางวัล ๑๐) การแก้ปัญหาเฉพาะหน้า

๑.๓ รูปแบบการเผยแผ่ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้า ประสบผลสำเร็จอย่างรวดเร็ว เพราะพระองค์มีคุณลักษณะที่สำคัญ ๓ ประการคือ (๑) มีปัญญามองการณ์ ไกล (๒) จัดการธุระได้ดี (๓) พึงพาอาศัยคนอื่นได้เพราะเป็นคนมีมนุษยสัมพันธ์ " ๘ และมีนโยบายเชิงรุกไปข้างหน้าอย่างไม่หยุดยั้ง แต่รูปแบบแสดงธรรมนั้น มีอย่างหลากหลายแล้วแต่สถานการณ์ไม่ได้จำกัดตายตัวว่า ต้องเป็นอย่างใดอย่างหนึ่ง โดยมีทั้งหมด ๗ วิธีด้วยกัน ๙ คือ ๑) อุปนิสสินกถา "ถ้อยคำของผู้เข้าไปนั่งใกล้" ๒) ธัมมิกถา "ถ้อยคำที่กล่าวถึงธรรม" ๓) โอวาทกถา "ถ้อยคำที่กล่าว สอน" ๔) อนุสาสนิกถา " ถ้อยคำที่

กล่าวสอนให้เห็นจริง" ๕) อัมมสากัจฉากถา "ถ้อยคำที่สนทนากัน ในทางธรรม" ๖) ปุจฉา วิสัชนากถา "ถ้อยคำที่ถาม-ตอบ" ๗) อัมมเทศนากถา "ถ้อยคำที่แสดงธรรม"

๑.๔ องค์ความรู้ของการเผยแผ่ การกำเนิดขึ้นของพระพุทธศาสนา นำมาซึ่ง ความสุขของสรรพสัตว์ ซึ่งพระพุทธเจ้าอุบัติขึ้นก็เป็นความสุขของโลก พระพุทธเจ้าอุบัติขึ้นเพื่อ ความสุขของโลก พระพุทธเจ้าอุบัติขึ้นแสดงธรรมเพื่อความรำบ ดับ รู้ และ พระพุทธเจ้าอุบัติขึ้นใน โลกเพื่อแสดงแบบแห่งการ ครองชีวิตอันประเสริฐแก่มวลโลก^{๑๐}

๑.๕ เทคนิคการเผยแผ่พระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าทรงมอบเทคนิค หรือแนว ทางการเผยแผ่หรือประกาศพระศาสนาให้แก่พระสาวกผู้ที่จะทำหน้าที่เผยแผ่ ศาสนา โดยตรัสว่าผู้จะ ทำหน้าที่เผยแผ่ศาสนาได้ควรมีคุณสมบัติ ๘ ประการ ได้แก่ ๑) รู้จัก ฟัง ๒) สามารถพูดให้ผู้อื่นฟังได้ ๓) ใฝ่ศึกษา ๔) ทรงจำได้ดี ๕) เป็นผู้รู้ได้เข้าใจชัด ๖) สามารถพูดให้ผู้อื่นเข้าใจได้ ๗) ฉลาดในสิ่งที่เป็นประโยชน์และไม่เป็นประโยชน์ และ ๘) ไม่ก่อการทะเลาะวิวาท คุณสมบัตินี้ พระพุทธองค์ตรัสถึงพระสารีบุตรว่ามีคุณสมบัติของผู้ทำ หน้าที่เผยแผ่^{๑๑}

๒. การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในปัจจุบัน หลังพระพุทธองค์ทรงดับขันธปรินิพพาน ได้มีการ ทำสังคายนาหลักธรรมคำสอนหลายครั้งครั้งแรกเกิดขึ้น โดยความดำริของพระ มหากัสสปะ และได้รับ การอุปถัมภ์จากพระเจ้าอชาตศัตรู ต่อมาเมื่อสมัยพระเจ้าอโศก มหาราชพระองค์ได้รวบรวมดินแดนใน ชมพูทวีปให้อยู่ภายใต้การปกครองของพระองค์ มีการส่งพระเถระไปประกาศธรรมปฏิบัติทั่ว ราชอาณาจักรของพระองค์และในดินแดนไกล ทั้งหมด ๙ สาย ในสายที่ สายที่ ๘ พระโสณเถระ และ พระอุตตรเถระ เป็นหัวหน้าคณะ ไปเผยแผ่พระพุทธศาสนา ณ ดินแดนสุวรรณภูมิ ซึ่งปัจจุบันคือ ประเทศในคาบสมุทรอินโด จีน เช่น พม่า ไทย ลาว เขมร เป็นต้น พระพุทธศาสนาได้เผยแผ่มาถึง ประเทศไทยและ เจริญรุ่งเรืองในประเทศไทยจนถึงปัจจุบัน การที่พระเจ้าอโศกมหาราชส่งพระเถระทั้ง ๙ สายออกเผยแผ่พระพุทธศาสนาในครั้งนั้นถือเป็นตัวแบบหนึ่งในการเผยแผ่ พระพุทธศาสนา

๒.๑ หลักการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในปัจจุบัน การดำเนินงานเพื่อให้ หลักธรรม คำสั่งสอนในพระพุทธศาสนาแพร่หลายออกไปในทุกสารทิศ มีผู้ศรัทธาเลื่อมใส เคารพ ยำเกรง ในพระรัตนตรัยน้อมนำเอาหลักธรรมในพระพุทธศาสนาไปประพฤติปฏิบัติ

ด้วยหลักประโยชน์ ๓ การ ประกาศพระพุทธศาสนาโดยยึดหลักประโยชน์และความสุขของมหาชนเป็นที่ตั้งถือเป็นวัตถุประสงค์ หลักในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

๒.๒ รูปแบบและวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในปัจจุบัน การเผยแผ่พระพุทธศาสนาควรมีรูปแบบและวิธีการ เพื่อให้เกิดประสิทธิผลของการเผยแผ่ผู้วิจัยได้ศึกษาและ รวบรวมได้ดังนี้๑.รูปแบบและวิธีการที่ใช้ในการเผยแผ่ ในการเผยแผ่หรือประกาศพระพุทธศาสนานั้น พระพุทธองค์รวมถึงพระสาวกได้แสดงรูปแบบหรือวิธีการไว้มากมาย ซึ่งสามารถเลือกรูปแบบที่เหมาะสมกับกลุ่มผู้ฟัง โดยต้องวิเคราะห์ผู้ฟังว่าเหมาะสมกับพุทธวิธี สติภาวนาและหลักการสอน แบบใด ๒.เนื้อหาคำสอน ควรเน้นหลักธรรมที่เป็นเหตุผลร่วมพิสูจน์ได้ในปัจจุบัน หลีกเลี่ยงหลักธรรม ที่เกี่ยวเนื่องกับความเชื่อที่ยังไม่สามารถพิสูจน์ได้ด้วยหลักวิทยาศาสตร์ในปัจจุบันและไม่ควรโจมตีแนว คำสอนของความเชื่ออื่น ๆ

๒.๓ ช่องทางการเผยแผ่พระพุทธศาสนา การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในปัจจุบัน มีช่องทางการเผยแผ่ที่มากมายในระบบโลกไร้พรมแดน ต้องอาศัยสื่อทางสารสนเทศโดยเฉพาะทาง เอกสาร หนังสือต่าง ๆ ยังจำเป็นต้องใช้เป็นหลัก เพราะให้ประโยชน์แบบประโยชน์สูง ประหยัดสุด ทั้งยังเป็นหลักฐานเก็บรักษาไว้ได้ในระยะเวลานาน เหมาะแก่ผู้ศึกษา อาทิ ^{๑๒} Facebook (เฟสบุ๊ก), Line (ไลน์), Twitter (ทวิตเตอร์), Youtube (ยูทูบ), เว็บไซต์ ฯลฯ ต่าง ๆ

๒.๔ วิเคราะห์รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในปัจจุบัน พระสงฆ์ในสังคมไทย สามารถพัฒนาได้ใน ๔ รูปแบบได้แก่ ๑) รูปแบบการเผยแผ่ด้านศาสนนโยบายการบริหารเพื่อแก้ปัญหา ศาสนนโยบายด้านการบริหาร ด้วยการวางแผนอย่างที่ว่าพระพุทธองค์จะส่งพระอรหันต์ ๖๐ รูป ออกไป ประกาศพระศาสนาโดยให้ไปรูปเดียว เพราะเป็นแนวทางที่จะสามารถนำไปสู่การปรับแก้ พ.ร.บ.คณะ สงฆ์ และมอบอำนาจให้พระสงฆ์บริหารปกครองกันตามธรรมวินัย ๒) รูปแบบการเผยแผ่ด้านศาสน บุคคลเพื่อแก้ปัญหาด้านการพัฒนาศาสน บุคคลให้เป็นระบบและมีประสิทธิภาพประสิทธิผลอย่างที่ว่า พระพุทธองค์แสดงโอวาทปาติโมกข์ในที่ประชุมพระอรหันต์ ๑,๒๕๐ รูป โดยทรงกำหนดวัตถุประสงค์ เป้าหมาย เกณฑ์ประเมินผลการเผยแผ่ ๓) รูปแบบการเผยแผ่ด้านการบูรณาการองค์ประกอบศาสนา ต้องบูรณาการทั้ง ๕ ด้านคือ พระศาสดา ศาสนธรรม ศาสนบุคคล ศาสนสถานหรือศาสนวัตถุ และ ศาสนพิธีให้เชื่อมโยงถึงกันอย่างที่ว่าพระพุทธองค์การบำเพ็ญพุทธกิจหรือการทรงงานของพระพุทธองค์ ที่มุ่งประโยชน์ ๓ ประการ คือ จริยาที่เกิดประโยชน์ต่อ

ชาวโลก (โลกัตถจริยา)ประโยชน์ต่อคณาญาติ (ญาติัตถจริยา) และประโยชน์ต่อความเป็นพระพุทธเจ้า (พุทธัตถจริยา) ๔) รูปแบบการเผยแผ่ด้านความเป็นเอกภาพของกิจกรรม ต้องยึดหลักการและวิธีการของพระพุทธเจ้าเป็นแบบอย่างในการเผยแผ่ เช่น การสอนสมถกรรมฐานและวิปัสสนากรรมฐานโดยมีหลักการวิธีการตามแนวมหาสติปัฏฐาน สุตร เป็นต้น ให้เป็นไปแนวทางเดียวกัน

๓ รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในอำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์
พระสังฆาธิการ อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ตระหนักและเข้าใจจุดมุ่งหมายสำคัญของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา นั่นก็คือ การทำให้มีผู้เคารพเลื่อมใสศรัทธาในพระรัตนตรัย น้อมเอาหลักธรรมในพระพุทธศาสนาไป ประพฤติปฏิบัติเพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ผู้ปฏิบัติเหล่านั้น ด้วยเหตุที่พระพุทธศาสนาบังเกิดขึ้นมาเพื่อ ประโยชน์สุขแก่ชาวโลก นั่นเอง ทั้งนี้ การเผยแผ่พระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าที่ภิกษุสงฆ์ทำกัน อยู่ทั่วไปในปัจจุบัน ต้องดำเนินการโดยไม่ขัดต่อหลักพระธรรมวินัยและกฎหมายต่าง ๆ ของฝ่าย บ้านเมือง อิงอาศัยความเมตตาและกรุณาของหมู่สงฆ์

๓.๑ ประวัติความเป็นมาของอำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ อำเภอหล่มสัก ตั้งอยู่ทางทิศเหนือของจังหวัดเพชรบูรณ์ตามเส้นทางหลวงแผ่นดินหมายเลขที่ ๒๑ สายหล่มสักสระบุรี ห่างจากจังหวัดเพชรบูรณ์ ๔๔ กิโลเมตร สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงทราบภาพ ได้สันนิษฐานว่า เมืองหล่มสักตั้งขึ้นในสมัยรัชกาลที่ ๓ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ โดยเจ้าเมืองหล่มสักหรือเมืองลม คนที่ ๖ คือ พระยาสุริยวงษาเดชชนะสงคราม (คง) ซึ่งมีเชื้อสายชาวเวียงจันทน์ ได้ย้ายเมืองจากบ้านหนอง ชี้ควาย (บ้านหินกลิ้ง ตำบลหล่มเก่าในปัจจุบัน) ไปตั้งเมืองขึ้นใกล้ลำน้ำป่าสัก บริเวณบ้านโพธิ์ (บ้านท่ากกโพธิ์) ตำบลตาลเดี่ยวปี พ.ศ. ๒๔๓๖ ในสมัยรัชกาลที่ ๕ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ เมืองหล่มสัก เป็นส่วนหนึ่งของมณฑลลาวพวน (ภายหลังเปลี่ยนชื่อเป็นมณฑลออุตร) เพราะมีขนบธรรมเนียมประเพณี คล้ายคลึงกัน ต่อมาปี พ.ศ. ๒๔๔๒ ได้รวมเมืองหล่มสักเข้ากับเมืองเพชรบูรณ์ตั้งเป็นมณฑลเพชรบูรณ์ ขึ้นโดยเมืองหล่มสักดีประกอบด้วยอำเภอวัดป่ากับอำเภอหล่มเก่า ปี ๒๔๕๕ ได้มีประกาศยุบมณฑล เพชรบูรณ์ เมืองหล่มสักดี จึงมีฐานะเป็นจังหวัดหล่มสักดี โดยพระแก้วอาษา (ทองดี) นายอำเภอด่าน ซ้าย เป็นผู้ว่าราชการเมืองหล่มสักดี ต่อมาเมื่อประมาณ ปี ๒๔๖๔ จังหวัดหล่มสักดีได้ถูกลดฐานะลง เป็นส่วนหนึ่งของจังหวัดเพชรบูรณ์ มีชื่อว่าอำเภอวัดป่า และได้มี

พระราชกฤษฎีกาลง วันที่ ๑๑ พฤศจิกายน ๒๔๘๑ เปลี่ยนชื่อจากอำเภอดอนตาลเป็นอำเภอหล่มสักจนถึงปัจจุบัน ส่วนใหญ่ในพื้นที่ นับถือพระพุทธศาสนา

๓.๒ หลักการและวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในอำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ การดำเนินงานเพื่อให้หลักธรรมคำสั่งสอนในพระพุทธศาสนาแพร่หลายออกไปในทุกสารทิศ มีผู้ศรัทธาเลื่อมใส เคารพในพระรัตนตรัยน้อมนำเอาหลักธรรมในพระพุทธศาสนาไปประพฤติปฏิบัติ ตามได้อาศัยหลักประโยชน์ ๓ เพื่อให้ได้มีจุดหมายในการปฏิบัติตามคำสอน ดังนี้ ๑) ทิฐุธรรม มีกถาประโยชน์ ประโยชน์ในชาติหน้า ๒) สัมปรายิกัตถประโยชน์ ประโยชน์ในชาติหน้า ๓) ปรมัตถประโยชน์ ประโยชน์อย่างยิ่ง ๑๔ ก่อให้เกิดผลคือความสุข และจุดมุ่งหมายปลายทางของชีวิตที่ถือเป็น สุขที่สงบเย็นเป็นชีวิตที่อยู่จบพรหมจรรย์สิ้นทุกข์ทั้งปวง อีกประการ คือ หลักไตรสิกขา คือ สิ่งที่เราเรียกว่า ความงามในเบื้องต้นได้แก่ศีล งามในท่ามกลางคือสมาธิ และงามในที่สุดคือปัญญา ถ้าได้ฝึกฝนตนตามหลักการที่แสดง การมองเช่นนี้เป็นมุมมองที่ศักยภาพทางปัญญาของมนุษย์มากกว่ามองในแง่ความแตกต่างในด้านทางร่างกาย ซึ่งถือเป็นหลักหนึ่งที่น่าไปสู่การรับสมาธิ การพยายามที่ จะนำไปสู่การรับสมาธิ การพยายามที่แสดงออกมาภายนอก^{๑๔}

๓.๓ วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในอำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ การสอนหรือการถ่ายทอดความรู้ทุกเรื่อง ถึงแม้ผู้ถ่ายทอดจะมีความรู้ดีสักเพียงใดก็ตาม หากขาดอุบายการ สอนที่ดีก็ดูให้ผู้เรียนมีความสนใจได้ พระสังฆาธิการในอำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ได้นำวิธีการสอน ตามพระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ ๑๖ ประกอบด้วย ๑๐ วิธี คือ ๑) การยกอุทาหรณ์และเล่านิทานประกอบ ๒) การเปรียบเทียบด้วยข้ออุปมา ๓) การใช้อุปการณการสอน ๔) การทำเป็นตัวอย่างหรือสาธิตให้ดู ๕) การเล่นเกม เล่นคำ และใช้คำในความหมายใหม่ ๖) การใช้อุบายเลือกคนและการปฏิบัติเป็นรายบุคคล ๗) การรู้จักจังหวะและโอกาส ๘) ความยืดหยุ่นในการใช้วิธีการ ๙) การลงโทษและการให้ รางวัล ๑๐) การแก้ปัญหาเฉพาะหน้า

๓.๔ บทบาทพระสังฆาธิการในอำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ ทำหน้าที่ของเจ้า อาวาสตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ซึ่งระบุไว้ว่าเจ้าอาวาสจะต้องดำเนินงานคณะสงฆ์ทั้ง ๖ ด้านคือ ๑) บทบาทด้านการปกครองคณะสงฆ์ ๒) บทบาทด้านการศาสนศึกษา ๓) บทบาทด้านการเผยแผ่ พระพุทธศาสนา ๔) บทบาทด้านสาธารณูปการ ๕) บทบาทด้านศึกษาสงเคราะห์ ๖) บทบาทด้านการ สาธารณสงเคราะห์ให้สำเร็จเรียบร้อยทุกประการ

โดยเฉพาะการเปลี่ยนแปลงของสังคมไทยใน ปัจจุบันที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว พระสังฆาธิการจึงต้องอาศัยทักษะ ความรู้ ความสามารถ

๔. บทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสังฆาธิการในอำเภอหล่มสัก จังหวัด เพชรบูรณ์ การที่พระพุทธศาสนาเน้นคุณธรรมเป็นสำคัญเพราะถือว่าเมื่อผู้ มีคุณธรรมแล้วประชาชน ย่อมอยู่เป็นสุขคุณธรรมของการเป็นผู้นำนั้นเป็นหลัก ของการบริหารที่ดี เรียกว่าธรรมาธิปไตย หมายถึงการบริหารโดยถือธรรมเป็นใหญ่ ดังนั้นพระสังฆาธิการในอำเภอหล่มสัก จึงต้องมีคุณลักษณะ ความเป็นผู้นำที่มีวิสัยทัศน์ มีความชำนาญ และมีมนุษยสัมพันธ์ในการบริหารจัดการที่ดี กล่าวคือ ๑) จักขุมา เป็นผู้ มีวิสัยทัศน์ที่กว้างไกลสามารถมองสภาพเหตุการณ์ออก และจะวางแผนเตรียมรับ หรือรุกได้ อย่างเหมาะสมกับสังคมปัจจุบัน สามารถวางแผนและฉลาดในการใช้คน คุณลักษณะข้อนี้ ตรงกับภาษาอังกฤษว่า Conceptual Skill คือ ชำนาญในการใช้ความคิด ๒) วิจฺญโร เป็นผู้ชำนาญใน งาน สามารถรู้จักวิธีการไม่บกพร่องในหน้าที่ที่ตนได้รับผิดชอบ จัดการธุระ ได้ดี มีความเชี่ยวชาญ เฉพาะด้าน คุณลักษณะข้อนี้ตรงกับภาษาอังกฤษว่า Tech nical Skill คือ ความชำนาญด้านเทคนิค และ ๓) นิสสยสัมปนโน คือ พึงพาอาศัยคนอื่นได้ เป็นผู้ที่มี มนุษยสัมพันธ์ดี ได้รับความเชื่อถือจาก พระภิกษุสามเณร และประชาชน คุณลักษณะข้อนี้ ตรงกับภาษาอังกฤษว่า Human Relation skill คือ ความชำนาญด้านมนุษยสัมพันธ์ก็จะ นำพาคณะสงฆ์ไปสู่ความเจริญรุ่งเรืองสืบไป

สรุป

ผลการวิจัยครั้งนี้ สามารถสรุปได้ตามวัตถุประสงค์ ดังนี้

หลังจากที่ทรงตรัสรู้อนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ ทรงโปรดภิกษุปัญจวัคคีย์ทั้ง ๕ เทศนาภิกขุครั้งแรกในพระพุทธศาสนา ท่านโกณฑัญญะ ได้ดวงตาเห็นธรรม นับเป็นพระสงฆ์สาวกองค์แรกใน พระพุทธศาสนา ต่อมาได้ทรงแสดงอนัตตลักขณสูตรโปรดท่านทั้ง ๕ จึงนับเป็นพระอรหันต์เกิดขึ้นใน โลก รวมทั้งพระพุทธองค์ด้วยเป็น ๖ องค์ ภายหลังจากที่ ทรงแสดงธรรมโปรดแก่สกุลบุตรและสหาย จนกระทั่งมีพระภิกษุเพิ่มเป็น ๖๐ รูป การเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้เริ่มต้นขึ้นเป็นครั้งแรก โดยพระองค์ทรงให้หลักการเผยแผ่ของพระพุทธศาสนา โดยยึดหลักประโยชน์และความสุขของ มหาชนเป็นที่ตั้ง เพื่อประโยชน์สุข ๓ ประการ คือ ๑) ติฏฐธัมมิกัตถประโยชน์ ประโยชน์ในชาตินี้ ๒) สัมปรายิกัตถประโยชน์

ประโยชน์ในชาติหน้า ๓) ปริมาณประโยชน์ ประโยชน์อย่างยิ่ง ๑๗ ตลอดถึง ดำเนินตามหลัก ไตรสิกขา ที่เรียกว่าความงามในเบื้องต้นได้แก่ศีล งามในท่ามกลางคือสมาธิ และงามในที่สุด คือปัญญา เป็นมาตรฐานในการปฏิบัติ ประกอบด้วย สิกขา ๓ คือ ๑) อธิศีลสิกขา การฝึกความ ประพฤติสุจริตที่แสดงออกมาทางกายวาจา ๒) อธิจิตสิกขา การฝึกปรือในด้าน คุณภาพทางอารมณ์ ๓) อธิปัญญาสิกขา การพัฒนาปัญญา นำไปสู่ความหลุดพ้น^{๑๘} หลังพระพุทธองค์ทรงดับขันธปรินิพพาน ได้มีการทำสังคายนาหลักธรรมคำสอนหลายครั้ง ครั้งแรกเกิดขึ้น มีการส่งพระเถระไปประกาศ ธรรมปฏิบัติทั่วราชอาณาจักร ทั้งหมด ๙ สาย ในสายที่ ๘ พระโสณเถระ และพระอุตตรเถระ เป็นหัวหน้าคณะ ไปเผยแผ่ พระพุทธศาสนา ณ ดินแดนสุวรรณภูมิ พระพุทธศาสนาได้เผยแผ่มาถึง ประเทศไทยและ เจริญรุ่งเรืองในประเทศไทยจนถึงปัจจุบัน ในอำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ พระสังฆาธิ การอำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ตระหนักและเข้าใจจุดมุ่งหมายสำคัญของการเผยแผ่ พระพุทธศาสนา นั่นก็คือ การทำให้มีผู้เคารพเลื่อมใสศรัทธาในพระรัตนตรัยน้อมเอา หลักธรรมใน พระพุทธศาสนาไปประพฤติปฏิบัติเพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ผู้ปฏิบัติเหล่านั้น

บทบาทพระสังฆาธิการในอำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ ทำหน้าที่ของเจ้าอาวาส ตาม พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ซึ่งระบุไว้ว่าเจ้าอาวาสจะต้องดำเนินงานคณะสงฆ์ทั้ง ๖ ด้าน คือ ๑) บทบาท ด้านการปกครองคณะสงฆ์ ๒) บทบาทด้านการศาสนศึกษา ๓) บทบาทด้าน การเผยแผ่ พระพุทธศาสนา ๔) บทบาทด้านสาธารณูปการ ๕) บทบาทด้านศึกษาสงเคราะห์ ๖) บทบาทด้านการ สาธารณสงเคราะห์ ให้สำเร็จเรียบร้อยทุกประการ โดยเฉพาะการ เปลี่ยนแปลงของสังคมในปัจจุบันที่ เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว พระสังฆาธิการจึงต้องอาศัย ทักษะ ความรู้ ความสามารถ

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาบทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสังฆาธิการในอำเภอ หล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ ผู้ศึกษามีข้อสังเกตและข้อเสนอแนะดังนี้

๑. ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

๑.๑ ควรมีการอบรมพระภิกษุสามเณรในเรื่องพระธรรมวินัยมารยาทการ ปฏิบัติเกี่ยวกับพิธี หรือแบบอย่างที่ดีของการจัดอบรมพระนวก. ให้บ่อยขึ้น

๑.๒. ส่งเสริมให้มีการจัดกิจกรรมการเผยแพร่ให้มากขึ้น อย่างเช่น การจัดกิจกรรมประกวด การบรรยายธรรมของพระนันเผยแผ่

๑.๓ ส่งเสริมให้มีศูนย์ปฏิบัติธรรมขึ้นภายในวัดและ มีพระอาจารย์สอนปฏิบัติธรรมมีการ เทศนาสั่งสอนประชาชนให้ตั้งอยู่ในศีลธรรมตามหลักธรรมะ โดยการจัดให้มีการเทศน์บรรยายธรรม ตามโอกาส

๑.๔ จัดให้มีการบรรยายธรรมทางวิทยุกระจายเสียง และควรมีการจัดพิมพ์หนังสือธรรมะ หรือการเทศน์ออกเผยแผ่เป็นธรรมทาน

๑.๕ จัดให้มีการบรรยายธรรมหรือการสนทนาธรรมแก่พุทธศาสนิกชนตามโอกาสอันควร และควรส่งเสริมให้มีการจัดกิจกรรมอบรมจริยธรรม แนะนำ สั่งสอนประชาชนให้พุทธศาสนิกชน สามารถดำเนินชีวิตได้อย่างเหมาะสม

๒. ข้อเสนอแนะสำหรับการทำวิจัยครั้งต่อไป

๒.๑ ควรศึกษาบทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในรูปแบบประยุกต์ ในการใช้สื่อที่มีใน ปัจจุบัน ของพระสงฆ์ในอำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์

๒.๒ ควรศึกษาการใช้สื่อในการพัฒนาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในอำเภอ หล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์

๒.๓ ควรศึกษาเปรียบเทียบบทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของอำเภอหล่มสักกับพระ นักเผยแผ่ท่านอื่น เพื่อทราบบทบาท รูปแบบ และแนวทางในการเผยแผ่ธรรมะ จะได้นำมาประยุกต์ใช้ ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

๒.๔ ควรมีการศึกษาในเชิงลึกเกี่ยวกับคุณลักษณะความน่าเชื่อถือ และประสิทธิภาพของ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา ของพระสงฆ์ในอำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์

๒.๕ ควรนำเนื้อหาที่มีความสำคัญ น่าสนใจไปผลิตเป็นสื่อ เพื่อให้นักเผยแผ่ผู้สนใจใน การศึกษา นำไปเป็นแบบอย่าง อันจะให้เกิดประโยชน์ต่อบุคคล สังคมประเทศชาติ พระศาสนาสืบต่อไป

เอกสารอ้างอิง

นายแก้ว ชิตตะขบ, ประวัติความสำคัญของการเผยแพร่พระพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๓), หน้า ๑๘-๒๐.

พระธรรมปิฎก (ปอ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๒๘), หน้า ๑๓๑. ,

พระราชวรมณี (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), รวมปาฐกถาธรรม ชุดเพื่อชีวิตที่ดีงาม, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท เคล็ดไทย จำกัด, ๒๕๔๑), หน้า ๖.

พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงขยายความ, หน้า ๙๑๔ - ๙๑๕.

ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์, ๒๕๔๖), หน้า ๖๐๒.

สุริวรรณ, เทคโนโลยีและสารสนเทศ, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <http://sureewan๑๔๗.blogspot.com/๒๐๑๔/๐๑/facebook-twitter-google-youtube-line.html> [๒๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๗]

ศึกษากกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท A Study of Karma in Theravada Buddhism

พระมหาสุรินทร์ สุขิตโต¹,

Phramaha Surin Sucitto¹,

พระมหาเสกศักดิ์ รตนปญโญ²

Phramaha Seksak Ratanapunyo²

พระมหาพจน์ สุวโจ³

Phramaha Phocana Suvaco³

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์ คือ 1) เพื่อศึกษาหลักคำสอนเรื่องของกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท และ 2) เพื่อศึกษาคติความเชื่อเกี่ยวกับกรรมในสังคมไทย บทความนี้เป็นการทบทวนวรรณกรรม แล้วนำมาวิเคราะห์เนื้อหา และเปรียบเทียบกับคติความเชื่อเรื่องของกรรมที่ปรากฏโดยทั่วไปในสังคมไทย

ผลการศึกษาพบว่า กรรมในพระพุทธศาสนาได้แบ่งประเภทไว้ 1. กายกรรมอันเป็นการกระทำ ทางกายก่อให้เกิด 1) การฆ่าสัตว์ 2) การลักขโมย 3) การล่วงละเมิดในของรักของหวงของผู้อื่น ช่มเหง จิตใจกัน 2. วจีกรรม เป็นการกระทำทางวาจาหรือการพูดก่อให้เกิด 1) การโกหก 2) พูดส่อเสียด 3) กล่าว คำหยาบคาย 4) การพูดเพ้อเจ้อ ไม่มีสาระ 3. มโนกรรม ความคิดที่เกิดทางจิตใจก่อให้เกิด 1) ความโลภ อยากจะได้ของผู้อื่น 2) การอาฆาตพยาบาท 3) ความเข้าใจผิดจากทำนองคลองธรรม และยังมีคติความเชื่อในสังคมไทยอีกว่ากรรมเก่าที่เชื่อกันว่าเคยทำมาตั้งแต่ชาติก่อนแล้วมาส่งผลให้ได้รับผลกรรมในชาตินี้ 2. เจ้ากรรมนายเวรที่ตามมาทำให้เกิดผลร้ายเพราะเคยอาฆาตเค้นต่อกัน 3. การอโหสิกรรมอันเป็น เหตุยุติเวรกรรมที่เคยก่อร่วมกันมา ดังนั้นความรู้เรื่องของกรรมตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนามีส่วนช่วยให้คนเรามีความเชื่อมั่นในตัวเองที่จะทำความดีและไม่ทำตนให้ตกลงไปในอบายภูมิ

คำสำคัญ: กรรม, พระพุทธศาสนา, เถรวาท

Abstract

This academic article aims to 1) study the teachings on karma in Theravada Buddhism and 2) examine beliefs about karma in Thai society. The article reviews the literature, analyzes the content, and compares it with the general beliefs about karma prevalent in Thai society.

The study found that karma in Buddhism is categorized as follows: 1. Bodily Karma (Kaya-kamma), which involves physical actions resulting in: 1) Killing living beings 2) Stealing 3) Committing sexual misconduct, harming others emotionally 2. Verbal Karma (Vaci-kamma), which involves speech resulting in: 1) Lying 2) Slander 3) Harsh speech 4) Frivolous talk 3. Mental Karma (Mano-kamma), which involves thoughts resulting in: 1) Covetousness 2) vengeful 3) Wrong views. Additionally, Thai societal beliefs about karma include: 1. Past Karma: The belief that actions from past lives affect one's current life. 2. Karmic Creditors: The belief that past enmities result in negative consequences in the present. 3. Forgiveness of Karma: The belief that forgiving past wrongs can end the cycle of karmic retribution. Therefore, knowledge of karma according to Buddhist teachings can help individuals develop confidence in doing good and avoid falling into adverse realms.

Keyword: Karma, Buddhism, Theravada

1. บทนำ

กรรมในทางพระพุทธศาสนา หมายถึง การกระทำ เป็นคำกลางๆ คือการกระทำทั้งดี และชั่ว จำแนกออกเป็น 2 อย่าง คือกรรมดีและกรรมชั่ว หรือเรียกว่า กุศลกรรม (กรรมดี) และอกุศลกรรม (กรรม ชั่ว), กรรม 3 อย่าง ซึ่งแบ่งตามช่องทางในการกระทำกรรม ของมนุษย์ คือ 1) กายกรรม (ทำทางกาย) 2) วจีกรรม (ทำทางวาจา) และ 3) มโนกรรม (ทำทางใจ) โดยมีเจตนาหรือความตั้งใจใจใจเป็นหลักจึงถือ ว่าเป็นกรรม มีมูลเหตุ จากกิเลส โสภ โภธ หลง เป็นเหตุให้สร้างกรรม ขาดซึ่งสติปัญญาในการคิดพิจารณา ถึงผลกรรมที่จะตามมาภายหลัง กรรมลิขิตชีวิตเราเอง กรรมดีส่งผลดี คือ ความสุขนำไป

สู่สุคติ กรรมชั่ว ส่งผลชั่ว คือ ทุกข์นำไปสู่ทุกข์ดังปรากฏในพระไตรปิฎก เช่น ในจิตตลตาวิมาน (ขุ.วิ. (ไทย) 26/1114- 1119/ 139-140.) และนันทนวิมาน (ขุ.วิ. (ไทย) 26/1120-1125/ 140-141.) เทพบุตรได้ตอบพระโมคคัลลนถึงบุพกรรมที่ทำให้ตนมีผิวพรรณงาม มีรัศมีกายสว่างไสว เทพบุตรองค์แรกมีวิมาน ที่รุ่งเรืองเหมือน สวนจิตรดา องค์ที่ ๒ มีวิมาน ที่รุ่งเรืองเหมือนสวน นันทวันอยู่ในชั้นดาวดึงส์ ว่าเมื่อสมัยเป็นมนุษย์ท่านทั้ง ๒ องค์เป็นคนยากจน ไม่มีที่พึ่งยากไร้เป็นกรรมกร เลี้ยงดูมารดาบิดาผู้แก่เฒ่ารักษาศีล และได้ถวายข้าว และน้ำเป็นทาน เป็นต้น เป็นอันสงฆ์ของผลแห่งกรรมดี และในโศกสังหรณ์เปตวัตถุ (ขุ.เปต. (ไทย) 26/402-449/ 622-628.) เรื่องเปรตรวบรวมโกะ ในเรื่องแสดงผลแห่งกรรมชั่วของ หญิงชาวกรุงราชคฤห์ ๔ คน ที่เป็นผู้ทำการค้าขาย เนย น้ำผึ้ง งา ธัญญาหาร เป็นต้น ด้วยการโกง ตาซัง ตายแล้วไปเกิดเป็นเปรต ได้รับทุกข์ไม่ได้ใช้โภคทรัพย์เหล่านั้น จึงร้องไห้ ร่ำพังก่ำอย่างน่ากลัวเหตุที่ร้องไห้เพราะเสียตาย ทรัพย์เมื่อเห็นผู้อื่นใช้สอยทรัพย์ของตน เป็นต้น

บทความนี้ต้องการนำเสนอกรรมในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา และกรรมในสังคมไทย เพื่อ ต้องการชี้ให้เห็นว่ากรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนามีลักษณะเป็นอย่างไร และกรรมในสังคมไทยมีส่วน เกี่ยวข้องกับคัมภีร์พระพุทธศาสนาอย่างไร การศึกษาประเด็นหลักดังกล่าวจะสามารถตอบคำถามได้ว่า แท้จริงแล้วกรรมในสังคมไทยที่รู้จักมักคุ้นเป็นอย่างดี สอดคล้องกับหลักธรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนา 3 ตามที่เข้าใจกันหรือไม่และกรรมในสังคมไทยสมัยใหม่ดังกล่าวมีหลักธรรมคำสอนสอดแทรกหรือไม่ อย่างไร

2. กรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่สอนเรื่องกรรม และให้ความสำคัญกับหลักกรรม เนื่องจากกรรมมี ความเกี่ยวข้องสัมพันธ์ และมีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตของมนุษย์ในปัจจุบัน และมีผลต่ออนาคตข้างหน้า บุคคลจะมีชีวิตที่เจริญก้าวหน้าหรือจะสุขหรือทุกข์นั้น มีผลมาจากการกระทำหรือกรรมของตน กรรมคือ การกระทำที่อยู่บนพื้นฐานความตั้งใจ จงใจ มีเจตนา ในชีวิตมนุษย์ตั้งแต่เกิดจนตาย ตั้งแต่ตื่นจนหลับใน ชีวิตปัจจุบัน แต่ละวันต้องสร้างกรรมและใช้กรรม หมุนเวียนเปลี่ยนไป ย่อมได้รับผลทั้งดีและชั่ว การกระทำในปัจจุบันย่อมส่งผลในอนาคต ให้ได้รับวิบากหรือผลแห่งกรรม ไปตามกรรมที่ตนได้กระทำ กรรมเป็นผู้ลิขิตชีวิตให้เป็นไปต่าง ๆ

คัมภีร์พระพุทธศาสนาระบุว่าช่องทางในการสร้างกรรมนั้นมี 3 ทาง คือ 1) ทางกาย เรียกว่า กายกรรม 2) ทางวาจา เรียกว่า วาจกรรม และ 3) ทางใจ เรียกว่า มโนกรรม การกระทำทางใจนั้นถือว่าสำคัญ ที่สุด เพราะเป็นจุดเริ่มต้นในการสร้างกรรมต่าง ๆ ด้วยความคิดทางใจ กาย วาจา ใจ เป็นมรรควิถีหนทาง ช่องทางในการสร้างกรรมด้วยอำนาจของกิเลส คือ โลภะ โทสะ โมหะ นอกจากนั้น กรรมสามารถพัฒนา กายวาจาใจ ให้ดีได้ พัฒนาจากความชั่วให้เป็นความดี พัฒนาจากเป็นปुरुष เป็นอริยบุคคลได้ พัฒนาจาก มนุษย์ให้เป็นเทวดา ให้เป็นพรหมได้ ให้ไปสู่นิพานได้ เพราะการสร้างกรรมคืออยู่บ่อย ๆ เป็นการพัฒนาตนเองไปในทางที่ดีได้ด้วยตนเอง ไม่มีอำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์อื่นใดที่จะมาเสกสรรให้เราได้ หากแต่เป็นกรรมที่เราสร้างไว้เอง เพราะทุกสิ่งทุกอย่างสามารถแก้ไขเปลี่ยนแปลงได้ หากแต่เรานั้นต้องการที่จะพัฒนาตน สร้างที่พึ่งให้ตนด้วยตนเอง อย่ามัวหวังอันนอนหรือหวังพึ่งคนอื่น เพราะตนแลเป็นที่พึ่งของตน

กรรมคือกฎธรรมชาติความจริงของชีวิตอย่างหนึ่ง กฎแห่งกรรมในพระพุทธศาสนา ซึ่งจะควบคุม ชีวิตทุกชีวิต ทุกคนตกอยู่ภายใต้กฎแห่งกรรม เราจะดีหรือชั่ว จะสุขหรือทุกข์ จะเสื่อมถอยลงหรือ เจริญก้าวหน้าขึ้น ก็เพราะกรรมของเราที่ทำไว้ เชื่อมั่นในกฎแห่งกรรมว่า ทำดีแล้วต้องได้ดี ทำชั่วแล้วต้อง ได้ชั่ว ไม่ช้าก็เร็ว ไม่มีใครมาดลบันดาลให้เราดีหรือชั่ว นอกจากตัวเราเอง ไม่มีพระเจ้าองค์ใด มาลิขิตให้ได้ นอกจากตัวเราทำเอง โดยมีคำรับรองไว้ในพระพุทธพจน์ที่ตรัสไว้ในจูฬนันทียชาดก พระพุทธเจ้าทรงแสดง แก่ภิกษุทั้งหลายว่า “ยานิ กริตี บุริโส ตานิ ปสสติกถายณการี กลยาณิ ปาปการี จ ปาปกัยาทิสํ วปะเต พิชิ ตาทิสํ ลกเต ผล” ความว่าคนทำกรรมใดไว้ ย่อมเห็นกรรมนั้นในตน คนทำกรรมดีย่อมได้รับผลดี คน ทำกรรมชั่วย่อมได้รับผลชั่ว คนหว่านพืชเช่นใด ย่อมได้รับผลเช่นนั้น (ขุ.ชา.ทุก. (ไทย) 27/143-144/103)

พระพุทธเจ้าทรงแสดงต่อหน้าภิกษุทั้งหลาย ที่มีความสงสัยเรื่องกรรม ทรงยืนยันว่าทำกรรมอะไร เอาไว้ ย่อมได้ผลเช่นนั้น ทำกรรมดีย่อมได้รับผลดี ทำกรรมชั่วย่อมได้ผลชั่ว เหมือนกับการหว่านเมล็ดพันธุ์ พืช เมื่อหว่านเมล็ดพันธุ์พืชใด ก็ย่อมงอกออกดอกผลเป็นเมล็ดพืชพันธุ์นั้น เช่นนั้นเป็นการตอบแทนอย่าง แน่นนอน การสร้างกรรมของบุคคลผู้ก่อกรรม นั้นจะส่งผลต่อไปในภายภาคหน้าอย่างแน่นอน ในนิพเพธิกป ธิยาสสูตร ฉกกนิบาต อังคุตตรนิกาย พระพุทธเจ้าทรงตรัสว่า “เจตนาหิ ภิกขเว กัมมํ วทามิเจตยิตวา กริตี กาเยน วาจาเย มนสา” แปลว่า “ ภิกษุทั้งหลาย เจตนาอันของเรา เรียกว่ากรรม บุคคลลงใจแล้ว

จึงกระทำ กรรมด้วยกาย ด้วยวาจา ด้วยใจ” (อง.ฉก. (ไทย) 22/63/577) นั่นคือ กรรมจะต้องประกอบไปด้วยผู้ทำมีเจตนาและการกระทำนั้นจะต้องมีวิบากหรือให้ผลเป็นบุญหรือบาป สำหรับเจตนาที่หมายถึงความตั้งใจ หรือความรู้ แบ่งเป็น 3 อย่าง คือ 1) เจตนาจะทำ 2) เจตนาในเวลาทำ และ 3) เจตนาเมื่อได้ทำไปแล้ว

พระผู้มีพระภาคตรัสว่าเราย่อมบัญญัติกรรม ในการทำบาปกรรม ในการเป็นไปแห่งบาปกรรมไว้ ๓ ประการ คือ กายกรรม วจีกรรม และมโนกรรม ก็บรรดากรรมทั้ง 3 ประการ ที่จำแนกออกแล้วเป็นส่วน ละอย่างต่างกันเหล่านี้ กรรมไหน คือ กายกรรม วจีกรรม หรือมโนกรรม ที่พระองค์บัญญัติ ว่ามีโทษ มากกว่าในการทำบาปกรรม ในการเป็นไปแห่งบาปกรรม บรรดากรรมทั้ง 3 ประการ ที่จำแนกออกแล้ว เป็นส่วนละอย่างต่างกันเหล่านี้ เราบัญญัติมโนกรรมว่ามีโทษมากกว่า ในการทำบาปกรรม ในการเป็นไปแห่งบาปกรรมเราจะบัญญัติกายกรรม วจีกรรมว่ามีโทษมากเหมือนมโนกรรมหาได้ดังเช่นในกัมมนิทาน สูตร พระพุทธองค์ทรงชี้เห็นว่ากรรมเกิดขึ้นจากมูลเหตุแห่งการกระทำกรรม คือกิเลส 3 ได้แก่ โลภะ (ความ โลก) โทสะ (ความโกรธ) และโมหะ (ความหลง) เป็นอกุศลมูลเป็นรากเหง้าหรือต้นเหตุความชั่ว จึงทำเป็น เหตุให้มีการผิดศีล ได้แก่ การฆ่าสัตว์ การลักทรัพย์ การประพฤติดิฉินในกาม การพูดคำเท็จ การพูดคำหยาบ การพูดเพ้อเจ้อ ความโลภอยากได้ของผู้อื่น หรือคิดเพ่งเล็งจ้องจะเอาของของคนอื่น ความ พยาบาทอาฆาต และความเห็นผิดตามทำนองคลองธรรม หลักธรรมที่เป็นสาเหตุของกรรมทั้งหมดจัดอยู่ใน อกุศลกรรมบถ 10 คือ กายกรรม 3 วจีกรรม 3 และมโนกรรม 3 นั้นเอง (อง.ทสก.(ไทย) 24/174/316)

ส่วนประเภทแห่งกรรมนั้น แบ่งออกเป็น 3 ประเภท คือ 1) กายกรรมหรือการกระทำทางกาย มี องค์ประกอบ 3 ได้แก่ 1.1) ปาณาติบาต การฆ่าสัตว์ การบีบคั้นเบียดเบียนผู้อื่น 1.2) อทินนาทาน การลัก ทรัพย์ และการเอาไร้อาเปรียบผู้อื่น และ 1.3) กาเมสุมิฉฉาการ การล่วงละเมิดในของรักของหวงของผู้อื่น ข่มเหงจิตใจ ลบลู่เกียรติผู้อื่น (ที.ปา. (ไทย) 11/305/260)

รายละเอียดของกายกรรมทั้ง 3 เบื้องต้นมีดังนี้

1) ปาณาติบาต คือ การยังสัตว์มีชีวิตให้ตกลงไป ได้แก่ การฆ่าสัตว์ คือ การสังหารสัตว์ โดยอรรถ ได้แก่ เจตนา (เจตนาผู้ฆ่า) ซึ่งเป็นไปทางกายทวาร และวจีทวาร ทวารใดทวารหนึ่ง อันยังประโยชน์ที่จะเข้า ไปตัดรอนซึ่งชีวิตินทรีย์ของผู้อื่น และการยังชีวิตสัตว์อื่น

ให้ตรว้ง การทำลายชีวิตแบ่ง 6 ประเภท ได้แก่ 1.1) สาหตถิกประโยค คือการประหารด้วยกายหรือด้วยของเนื่องด้วยกายของบุคคลผู้ฆ่าเอง (ทำการฆ่าด้วยตนเอง) 1.2) อาณัตติกประโยค คือ การสั่งว่าจงแทง จงตีให้ตายอย่างนี้ของบุคคลผู้สั่งคนอื่น (ใช้ให้ผู้อื่น ฆ่า หรือใช้วาจาทำการฆ่า) 1.3) นิสสัคคิยประโยค คือ การขัดเครื่องประหารมีลูกศร หอกยন্ত্র และหิน เป็นต้น ไปด้วยกายหรือด้วยของเนื่องด้วยกายของบุคคล ผู้มีความประสงค์จะฆ่าคนที่อยู่ในที่ไกล (ใช้อาวุธ เป็นเครื่องทำการฆ่า) 1.4) ถาวรประโยค คือ การขุดหลุมพราง วางกระดานหก (วางเครื่องประหาร) ไวโกถ์ และ จัดยาพิษ ของบุคคลผู้มีความประสงค์จะฆ่าด้วยเครื่องมือที่เคลื่อนที่ไม่ได้ (ฆ่าด้วยหลุมพราง หรือมี การวางแผนนานาประการเพื่อให้สัตว์นั้นตาย) 1.5) วิชชามยประโยค คือ การร้ายเวทย์เพื่อจะให้เขาตาย (สังหารด้วยวิชาคุณ หรือพิธีทางไสยศาสตร์) และ 1.6) อิทธิมยประโยค คือ การประกอบอุทธีอันเกิดแต่ผลส่วนขององค์ประกอบของปาณาติบาตมี 5 คือ (1) ปาโณ สัตว์มีชีวิต (2) ปาณสญญิตา สำคัญว่าสัตว์มีชีวิต (3) วรจิตตํ จิตคิดจะฆ่า (4) อุปกุกโม พยายามจะฆ่า และ (5) เตน มรณํ สัตว์ตายด้วยความพยายามนั้น (ที. ปา.(ไทย)11/347/362) จะเห็นได้ว่าปาณาติบาตมีพื้นฐานจากจิตที่ประกอบด้วยกิเลส โมหะก็โง่หรือ หลง อย่างใดอย่างหนึ่ง จิตใจที่ขาดเมตตาพรหมวิหาร การฆ่าที่มีเจตนา นั้นไม่ว่าจะเป็นมนุษย์หรือสัตว์ก็ตาม การฆ่าทางวาจาคำพูดคือสั่งให้คนอื่น ฆ่า หรือจ้างวานให้เขาฆ่าถึงแม้ว่าไม่ได้ทำเองก็ตาม ก็ถือว่าเป็น การทำปาณาติบาต หรือถูกบังคับ กดดันทางใดทางหนึ่งให้ฆ่า การฆ่ามีเจตนาจึงเป็นกรรม

2) อทินนาทาน คือการลักขโมยหมายรวมไปถึงการล้วงกระเป๋า การข่มขู่เอาทรัพย์สินสมบัติของผู้อื่น การคดโกง การเอารัดเอาเปรียบผู้อื่น แต่ยังรวมไปถึงการละเมิดในสิทธิเสรีภาพของผู้อื่น การก้าวก่ายใน หน้าที่การงานของผู้อื่นโดยพลการ การละทิ้งหน้าที่ การสนับสนุนให้คนทำทุจริต เป็นต้น แบ่งเป็น 3 ประเภท คือ 2.1) ประเภทโจรกรรม หมายถึง กิริยาที่ถือเอาสิ่งของที่ไม่มีผู้ให้ด้วยอาการเป็นโจร 14 ลักษณะคือ ลัก ฉก กรรโชก ปล้น ตู๋ ฉ้อ หลอก ปลอม ตระบัด เปียดบัง 2.2) ประเภทอนุโลมโจรกรรม หมายถึง กิริยาที่อุทหนุนโจรกรรมหรือสมโจร หรือ อุปการะแก่ผู้ประพฤตผิดศีลธรรม ซึ่งรวมไปถึง การ ปลอกลอกโดยการคบกับผู้อื่นเพื่อผลประโยชน์ด้วยอาการไม่ซื่อสัตย์ มุ่งจะเอาแต่ประโยชน์ของเขาฝ่ายเดียวและรับสินบนของผู้อื่นเพื่อกระทำในทางที่ผิดกฎหมายหรือผิดศีลธรรม และ 2.3) ประเภทฉايا โจรกรรม ประเภทฉاياโจรกรรม หมายถึง กิริยาที่ทำทรัพย์สินของผู้อื่นให้สูญหรือเป็น สิ้นใช้ตกอยู่แก่ตน ผลาญคือทำอันตรายแก่ทรัพย์สิน

หรือหยาบคายทรัพย์สินของผู้อื่นมาด้วยความมั่งง่าย โดยคิดว่า เจ้าของคงไม่ว่าอะไร ส่วนองค์ประกอบทินนาทานมีคือ (1) ปรปักษ์คิดต่อ ของนั้นมีเจ้าของหวงแหน (2) ปรปักษ์คิดตลบฤตา ตนรู้ว่าของมีเจ้าของหวงแหน (3) เถยยจิตต์ มีจิตคิดจะลัก (4) อุปกโม พยายามเพื่อ จะลักให้ได้และ (5) เตน หรณ ได้ของนั้นมาด้วยความพยายาม นั้น (ที.ปา. (ไทย) 11/347/362) จะเห็น ได้ว่าทินนาทานนั้นมีพื้นฐาน มาจากความโลภ ที่มีในจิตใจอยากได้เป็นมูลเหตุทำให้เกิดการถือเอาของที่ เจ้าของเขาไม่ได้ให้ รวมถึงการฉ้อ ราษฎร์-บังหลวง การให้หรือการรับสินบน หรือการคอร์รัปชั่น รวมถึงการ ประกอบอาชีพอันมิ ชอบ มิฉะพิต่าง ๆ อาชีพที่เป็นโทษแก่ผู้อื่นรวมถึงการจัดจำหน่ายหรือบริการที่มอม เมาลูกค้าประชาชน ให้หลงมัวเมาติดในอบายมุขต่าง ๆ มีมูลเหตุมาจากกิเลสความโลภ โกรธ หลง

3) กาเมสุมิฉาจาร คือ ประพฤติผิดเป็นธรรมประกอบด้วยเจตนา ที่จะล่วงละเมิด องค์ประกอบที่ เป็นไปในทางกายทวาร โดยมุ่งการเสพสัทธิธรรม คือ เพศสัมพันธ์ แบ่งออกเป็น 3 ประเภท คือ 3.1) เล่นชู้ กับคู่ครองคนอื่น หมายถึง ชายหรือหญิงที่มีคู่ครอง อยู่แล้วหรือยังไม่มีก็ตาม แอบไปมีเพศสัมพันธ์กับคู่ครอง ของคนอื่น 3.2) ประพฤติผิดนอกใจ คู่ครองของตน หมายถึง ชายหรือหญิงที่มีคู่ครองอยู่แล้ว แอบนอกใจไป มีเพศสัมพันธ์กับผู้อื่น และ 3.3) การมีเพศสัมพันธ์ที่ผิดจารีตประเพณี ผิดทำนองคลองธรรม หรือ ผิด กฎหมาย หมายถึง การข่มขืน การมีเพศสัมพันธ์กับเด็กหญิงที่ยังไม่บรรลุนิติภาวะ หรือกับญาติ สายโลหิต ของตน ส่วนองค์ประกอบของกาเมสุมิฉาจารมี 4 คือ (1) อคมนิยวตถุ หญิง ชาย ต้องห้าม (2) ตลมิ เสวน จิตต์ จิตคิดจะเสพ (3) เสวนปโปโยโค ประกอบการเสพ และ (4) มคเคน มคคปปฏิปัตติ มรรคจรดกัน (ทปา.(ไทย) 11/347/362) จะเห็นได้ว่า กาเมสุมิฉาจารมีมูลเหตุเกิดจากความหลงกำหนดยินดีในรูป ในกาม เป็นความประพฤติชั่วร้าย มีโทษทั้งทางโลกและทางธรรม ทำให้เกิดความแตกร้างในสังคม ในครอบครัว ทำให้คน ในสังคมไม่ไว้วางใจกันและกัน เป็นฉนวนเหตุความแตกร้างระหว่างสามีกับภรรยา หญิงกับชาย ส่วน ใหญ่ประพฤติผิดทางกามเพราะกิเลสราคะความกำหนดยินดีในกามบังตา ทำให้มองไม่เห็นผิดชอบชั่วดี ทำ ให้มีปัญหาผิดบอดและทำให้เกิดปัญหาตามมาในครอบครัว ในสังคม และยังมีวิบากกรรมตามมาทั้งในชาติ นี้และชาติหน้า

สำหรับรายละเอียดของวจีกรรมหรือการกระทำทางวาจา แบ่งเป็น 4 ประการคือ

1) มุสาวาท การ พูดโกหก หลอกลวง 2) ปิสุณาวาจา การพูดส่อเสียดหรือยุยงให้แตกแยก

3) ผรุสวาจา การพูดคำหยาบ คายสกปรกเสียหาย และ 4) สัมผัสปลाप การพูดเพื่อ
 เจ้อเหลวไหล ไม่ถูกกาลเทศะ (ที.ปา. (ไทย) 11/347/362)

รายละเอียดของวจีกรรม 4 ดังนี้

1) มุสาวาท คือ คำพูดหรือการกระทำที่เป็นเท็จปิด โกหกไม่จริง ไม่แท้โดยเจตนา
 ที่จะทำให้คนอื่น เข้าใจเรื่องไม่จริงไม่แท้ว่าเป็นเรื่องจริง เรื่องแท้ หรือเข้าใจเรื่องจริงเรื่องแท้
 ว่ามิใช่เรื่องจริงมิใช่เรื่องแท้ตอบ รับแล้วปฏิเสธ ตอบปฏิเสธแล้วรับกลับคำเป็นขาว กลับขาว
 เป็นดำสัญญาให้คำสัตย์ปฏิญาณ สัตยาบัน ประกาศ หรือโฆษณาแล้ว ไม่ทำตามคำนั้น
 นำเรื่องเท็จมาปกปิดเรื่องจริง กลบเกลื่อน บิดเบือน บิดบังอำ พรางซ่อนเร้นความจริงไว้
 ภายในเปิดเผยแต่สิ่งที่เป็นความเท็จออกมาภายนอก มุสาวาทมีองค์ประกอบ 4 คือ
 4.1) เรื่องไม่จริง 4.2) เจตนาที่จะพูดเรื่องไม่จริงนั้น 4.3) พยายามพูดหรือกระทำเรื่องไม่จริง
 นั้นออกไป และ 4.4) ผู้อื่นรับรู้และหลงเชื่อในเรื่องไม่จริงนั้น (อง.จตุก. (ไทย) 21/147-
 149/212) จะเห็นได้ว่ามุสาวาท เป็นคำพูดที่หาความจริงใจไม่ได้ โกหกต่อแหลไปเรื่อย
 เชื้อไม่ได้กับคำพูดแบบนี้ ผู้พูดก็จะถูกหลอกเสีย ทรัพย์สินเงินทองของมีค่า หรือถึงขั้นเสีย
 ตัว เพราะคำโป้ปดมดเท็จโดยมีพื้นฐานตั้งใจจะโกหก แต่บางอย่าง ก็ต้องยอมโกหกเพื่อความ
 สบายใจแก่ผู้อื่น เช่น หมอโกหกผู้ป่วยว่าเดี๋ยวก็หายแล้ว ทั้งที่โรคนี้นี้ไม่มีทางหาย ได้พูดเพื่อให้
 กำลังใจคนป่วยไม่มีเจตนาจะโกหก

2) ปิสุณาวาจา คือ การกล่าว คำพูดที่ทำให้แตกแยกกระจัดกระจาย ได้แก่ พูด
 ส่อเสียด มี วจันต์ ละว่า"ปิสติ สามคคี สยจฺญณฺเณตฺติ-ปิสุณา"แปลความว่า วาจาอันโดยอ้อมบด
 ความสามัคคี คือทำให้แตกแยก กระจัดกระจาย ฉะนั้น วาจานั้น ชื่อว่า ปิสุณา "ปิสุณา จ สา
 วาจา จาติ -ปิสุณาวาจา" คำกล่าวที่บดความ สามัคคี คือทำให้แตกแยกด้วยเป็นเจตนาที่เป็น
 เหตุแห่งการกล่าวนั้นด้วย ชื่อว่า ปิสุณาวาจา "ปิยํ สฺยญฺญํ กโรตฺติติ -ปิสุณา " คำกล่าวอันไต่
 ย่อมทำตัวเองให้เป็นที่รัก และกระทำผู้อื่นให้สูญเสียจากความรัก ปิสุณาวาจา มีองค์ประกอบ 4
 คือ 2.1) ภินทิตโป มีผู้ที่จะถูกทำให้แตกแยก 2.2) เกทปฺรกุขาโร มีเจตนามุ่งให้แตกจากกัน
 2.3) ปโยโค ทำความเพียรให้แตกจากกัน และ 2.4) ตทตฺถชานนํ ผู้พึงรู้เนื้อความนั้น
 (อง.จตุก. (ไทย) 21/147-149/212) จะเห็นได้ว่าปิสุณาวาจาเป็นคำพูดที่จิต มีความริษยา
 ผู้อื่น ไม่สร้างสรรค์หวังทำความ แตกแยกในหมู่คณะ ไม่เกิดความสามัคคีในหมู่คณะ ไม่ยัง
 ประโยชน์ให้เกิดขึ้นในคราวที่ต้องการกำลังพล จำนวนมาก การงานนั้นย่อมไม่สำเร็จตาม
 ความประสงค์ได้เพราะพูดให้แตกความสามัคคี

3) ผรุสวาท คือ การกล่าวคำหยาบ การด่า การแข่ง ด้วยวาจาหรือทางกาย (การเขียนด่า การทำท่าทาง) ด้วยอาการโกรธเคือง ด้วยใจร้อนรุ่ม ทำเพราะโกรธเคือง เป็นคำที่ฟังแล้วไม่สบายใจ รู้สึกเจ็บแค้น คำ หยาบ คำด่านั้นแม้ว่าคนถูกด่าจะอยู่ต่อหน้าลับหลัง หรือแม้กระทั่งตายไปแล้ว ก็ถือว่าเป็นการอวดอุตริกรรมบท แม้จะเป็นเรื่องจริงก็ไม่ได้ถือเป็นบาปที่ผิดคร่ำผู้กล่าวให้ไปสู่อบายได้เช่นกัน ผรุสวาทมี องค์ประกอบ 3 คือ 3.1) อุกโกสิตพโพ ปโร คนอื่นที่ตนด่า 3.2) กูปิตจิตตจิตโกรธ และ 3.3) อุกโกสนา การด่า (อง.จตุก. (ไทย) 21/147-149/212) จะเห็นได้ว่าผรุสวาทเป็นคำพูดที่จิตประกอบด้วยความโกรธ เลยบันดาลโทสะมาทางคำพูด ที่ไม่น่าฟัง เมื่อผู้อื่นได้ฟังได้ยินก็เกิดความทุกข์ใจไม่ชอบใจ และจะทำให้ผู้ พูดเสียหายหามิตรไม่ได้ อยู่ที่ไหนก็มีแต่คนเกลียดชัง คนไม่ชอบ

4) สัมผัสปลापะ คือ การกล่าวคำเพื่อเจ้อ การกล่าววาจาที่เป็น สัมผัสปลापะ จึงหมายถึงการ กล่าวเรื่องราวต่าง ๆ อันหาสาระประโยชน์ไม่ได้ เช่น การเรื่องภาพยนตร์ โขนละคร หรือพูดจาตลก คะนอง ตลอดจนนักเขียนนวนิยาย จินตกวี เหล่านี้จัดเป็นสัมผัสปลापะทั้งสิ้น เพราะผู้ฟังก็ดี ผู้อ่านก็ดีมิได้รับ ประโยชน์ให้เกิดปัญญา แก่ทุกขในชีวิตลงได้เพียงแต่ให้จิตใจเพลิดเพลินไปชั่วครั้งชั่วคราวเท่าที่ฟังหรืออ่าน อยู่เท่านั้น สัมผัสปลापะ มีองค์ประกอบ 2 คือ 4.1) นิรตถกถาปุรุษชาโร ตั้งใจกล่าววาจาที่ไม่มีประโยชน์ และ 4.2) ถกนํ กล่าววาจาที่ไม่มีประโยชน์(อง.จตุก. (ไทย) 21/147-149/212) จะเห็นได้ว่าสัมผัสปลापะ เป็นคำพูดที่เชื่อถือไม่ได้ เรือยเปื่อยหาสาระแก่นสารไม่ได้ ไม่ทำให้ผู้ฟังเกิดความเกิดปัญญาจากการฟัง ทำให้ไม่มีคนเชื่อถือคำพูด น้ำท่วมทุ่งผักบุ้งโหลยเล่ง เป็นเรื่องที่เพิ่มอวดอุตริให้มากยิ่งขึ้น มีโลก โกรธ หลงเป็น ต้นทั้งคนพูดและคนฟัง ไม่ทำให้กุศลเจริญขึ้น มีการพูดเตร็จฉานกถา 32 ประการ เป็นคำพูดเพื่อเจ้อ

ส่วนรายละเอียดของมโนกรรม ๓ ประการ มีดังนี้ 1) อภิขมา เพ่งอยากได้ของผู้อื่น มาเป็นของตน 2) พยาบาท คิดพยาบาทปองร้ายเบียดเบียนผู้อื่น และ 3) มิจฉาทิฎฐิ เห็นผิดจากคลองธรรม

มโนกรรม คือกรรมที่ใช้จิตใจทำกรรม มีรายละเอียดดังนี้

1) อภิขมา การกระทำทางด้านมโนกรรมที่เป็นอภิขมา เพราะอภิขมา คือ ความเพ่งเล็งทรัพย์ อยากได้ทรัพย์ของผู้อื่นด้วยความโลภ (ที.ปา. (ไทย) 11/347/362) มีจิตที่ประกอบด้วยอากุศล มีความโลภ ที่พิเศษกว่าทั่วไป คือเพ่งเล็งอยากได้อย่างใดอย่างหนึ่ง

หรือเจาะจงอย่างใดอย่างหนึ่ง ของผู้อื่นซึ่งมี เจ้าของอยู่แล้ว ไม่ว่าจะเป็นทรัพย์สิน หรืออย่างอื่น เช่นลาภ ยศ ตำแหน่ง เห็นเขาได้ดีกว่าก็อยากได้จึงคิด แย่งของผู้อื่น

2) พยาบาท การกระทำในด้านมโนกรรม ที่เป็นพยาบาท เป็นความพยายามที่เกิดจากความ พยาบาท โดยความพยาบาท คือ ความผูกอาฆาตจองเวรผู้อื่น ด้วยอำนาจแห่งความโกรธ (ที.ปา. (ไทย) 11/347/362) มีจิตที่ประกอบด้วยอกุศล มีโทษความโกรธที่รุนแรงกว่าทั่ว ๆ ไป คือทำลายล้างได้ก็จะทำ ร้าย ถ้าทำไม่ได้ก็จะเก็บไว้ในใจรอเวลาที่จะทำลายเป็นความอาฆาตพยาบาทจองเวรจองกรรมแก่ผู้อื่น ไม่ให้อภัยเป็นเจ้ากรรมนายเวรข้ามภพข้ามชาติไป

3) มิจฉาทิฏฐิการกระทำในด้านมโนกรรมที่เป็นมิจฉาทิฏฐิ มิจฉาทิฏฐิ คือ ความเห็นผิดจาก ทำนองคลองธรรม เช่นการเห็นว่า บาบไม่มีบุญไม่มี นรกสวรรค์ไม่มี บุญคุณพ่อแม่ ครูอาจารย์ไม่มี ชาตินิ ชาตินี้ไม่มี ทำดีได้ดีมีที่ไหน ทำชั่วได้ดีมีถมไป เห็นจักรเป็นดอกบัว เห็นชั่วเป็นดี เพราะความเห็นผิดทำให้คนเราหลงทำผิดทำให้ตกไปสู่ที่ไม่ดี (ที.ปา. (ไทย) 11/347/362) มีจิตที่ประกอบด้วยอกุศล มีโมหะ ความหลงเป็นเหตุ ไม่รู้ว่าจะทำอะไรถูกผิด ชอบชั่วดี มีผลให้ผลอย่างไร เมื่อไม่รู้ย่อมทำอะไรตามใจตน ถ้า พลัดไปทำบาปก็จะนำตนไปทุกข์อย่างน่าเสียดายชีวิตที่เกิดมา

กล่าวโดยสรุปจะเห็นว่า กรรมชั่ว เป็นกรรมไม่ดีให้ผลคือความทุกข์ทรมานปวดแสบทั้งในชาตินี้ และชาติหน้านำไปสู่ทุกขคติภพ คือ นรก เปต อสุรกาย เดรัจฉานเป็นต้น เป็นกรรมชั่วเพราะทำบาปอกุศล มองไม่เห็นโทษที่จะได้รับ ขาดสติปัญญาพิจารณาไตร่ตรอง หลงทำไปตามอำนาจกิเลส โลภ โกรธ หลง โดย มีช่องทางในการสร้างกรรม ๓ อย่างคือ ทางกาย เรียกกายกรรม ทางวาจา เรียกวาจกรรม ทำทางใจ เรียก มโนกรรม โดยมีเจตนาเป็นหลักสำคัญ จึงจัดว่าเป็นกรรม โดยเฉพาะมโนกรรมนั้น ถือว่าเป็นจุดเริ่มต้นในการสร้างกรรม และมีโทษมากกว่ากายกรรม วาจกรรม

3. กรรมในสังคมไทย

คนไทยที่เป็นชาวพุทธถูกสอนให้เชื่อว่าบุญบาปมีจริง เวิร์กกรรมมีจริง และการเชื่อว่าเวิร์กกรรมมีจริง นั้นแหละที่ทำให้เกิดคติความเชื่อในเรื่องของกรรมที่แตกออกไปอีกตามบริบทของสังคม คติความเชื่อเรื่อง กรรมในสังคมไทยนั้นถือว่ามี 3 อย่างอันที่เป็นที่นิยมและถูกพูดถึงมากที่สุด คือ

3.1) คติความเชื่อเรื่องกรรมเก่า

ในสังคมไทยคำว่ากรรมเก่านั้น เข้าใจกันว่าเป็นกรรมที่เคยทำมาตั้งแต่ชาติก่อนๆ แล้วมาส่งผลให้ ได้รับโทษของกรรมในชาตินี้ คือ คนเราเมื่อเกิดมานั้นก็มีกรรมตามมาด้วย และมักจะมองกรรมเก่าว่าเป็น ตัวกำหนดชีวิตของเราในชาตินี้ เช่น เกิดมาจน เกิดมาพิการ เกิดมามีชีวิตที่ลำบาก เพราะกรรมเก่าตั้งแต่ ชาติปางก่อน คนที่สร้างผลกรรมแต่ชาติปางก่อน จึงเป็นกรรมย้อนกลับคืนสนองในชาตินี้ คือความทุกข์ ยากลำบาก ทุพพลภาพ หนำซ้ำชั่วช้าอัปลักษณ์ มีวงศ์ตระกูลที่ต่ำต้อย ดำเนินชีวิตอยู่บนความทุกข์ทรมาน ก็เป็น เพราะกรรมเก่าที่ทำมาตั้งแต่ในชาติที่แล้ว (พระอธิการชื่น จิตวณฺโณ, 2018, ออนไลน์) ที่จริงคำว่า “กรรม เก่า” ก็บอกอยู่ในตัวเองแล้วว่า มันถูกจำกัดให้หัดแคบเข้ามาเหลือเพียงส่วนหนึ่ง เพราะเดิมคำว่า “เก่า” เข้าไป กรรมก็เหลือแคบเข้ามา ยิ่งนึกในแง่ว่ากรรมไม่ดี อีกทั้งยิ่งแคบหนักเข้า รวมแล้วก็คือเป็นกรรมที่ไม่ ครบถ้วนสมบูรณ์ ไปๆมาๆก็เลยอะไร ๆ ก็แล้วแต่กรรม (เก่า-ที่ไม่ดี) บางทีถึงกับมีการหาทางตัดกรรม เลย พลัดออกไปจากพระพุทธศาสนา ถ้ามีไปยึดถือว่า แล้วแต่กรรมเก่าปางก่อนอย่างเดียว ก็จะทำกรรมใหม่ที่เป็นบาปอกุศลโดยไม่รู้ตัว หมายความว่า ใครก็ตามที่ปลงว่า “แล้วแต่กรรม (เก่า)” นั้น ก็คือเขากำลังทำ ความประมาท ที่ปล่อยปละละเลย ไม่ทำกรรมใหม่ที่ควรทำ ความประมาทนั้นก็เลยเป็นกรรมใหม่ของเขา ซึ่งเป็นผลจากโมหะ แล้วกรรมใหม่ที่ประมาทเพราะโมหะหลงมกายนั่น ก็จะก่อผลร้ายแก่เขาต่อไป (ป. อ. ปยุตฺโต, 2567, หน้า 228) ถ้าเราเข้าใจคำว่ากรรมเก่าได้อย่างลึกซึ้งแท้จริง โดยไม่มองเพียงมิติเดียว เราก็ สามารถใช้ชีวิตให้มีความสุขได้ ด้วยการสร้างกรรมดี ขึ้นมาเป็นบุญกุศล กับชีวิตของเรา โดยที่ไม่ต้องไปมุ่งเน้น ทำพิธีอะไรเกี่ยวกับการจัดการกรรมใด ๆ ทั้งสิ้น เพราะบนโลกใบนี้ ไม่มีวิธีการใดที่จะสามารถตัดกรรม เก่าได้อย่างแท้จริง ไม่ว่าจะส่วนของพิธีกรรมไม่ว่าจะส่วนของ การทำบุญสุนทรทาน ไม่ว่าจะส่วนของ การกล่าวเอ่ยคำอธิษฐานกรรมใดๆ เหล่านั้นเป็นแค่เพียงกุศโลบาย ที่จะทำให้เกิดจิตใจ มีความหวัง มีพลังเพื่อก้าว ต่อไปข้างหน้าในการใช้ชีวิต แต่โดยเนื้อแท้จริงแล้ว สิ่งเหล่านั้นวิธีการเหล่านั้นไม่สามารถที่จะมาตัดกรรมเก่าได้แต่ประการใด (ราชรามัญ, 2567, ออนไลน์)และคนส่วนมากเชื่อกันว่า การให้ผลของกรรมย่อมให้ผล ตรง ๆ เท่านั้น เช่น ความเชื่อที่ว่า เมื่อชาติที่แล้วเคยหักขาหมาเขียดเกิดมาชาตินี้จึงเป็นคนขาเป๋ตั้งแต่ แรกเกิด แต่ลักษณะการให้ผลของกรรมนั้น อาจมีลักษณะการให้ผลที่ค่อนข้างจะสลับซับซ้อน แต่ก็ขึ้นอยู่กับ ผลของการกระทำของตนเองเป็นหลัก

จะให้ใครไปใช้แทนเหมือนทรัพย์สินเงินทองก็ไม่ได้ ความจริงก็คือ ทำอย่างไร ย่อมได้รับผลอย่างนั้น เหมือนเราปลูกไม้ผล หากเรานำมะม่วงไปปลูก สิ่งที่เราได้ก็คือมะม่วง ไม่ใช่มะขาม เมื่อเราทำความดี สิ่งที่เราได้ก็คือความสุขใจ ความอิ่มใจ แต่เมื่อทำความชั่ว สิ่งที่ได้รับคือ ความเศร้าหมอง ความขัดเคือง ความทุกข์ใจ เป็นต้น (จักรพรรณ วงศ์พรพวัน, 2013, หน้า 12)

3.2) คติความเชื่อเรื่องเจ้ากรรมนายเวร

เจ้ากรรมนายเวร คือ คนที่เคยสร้างกรรมเอาไว้กับผู้อื่น จนเขาเกิดการอาฆาตเค้นกันตั้งชาติก่อนก็ดี หรืออาจจะเป็นชาตินี้ หากมีกรรมต่อกันแล้วก็ยังเป็นเจ้ากรรมนายเวรได้เหมือนกัน สำนักงานราชบัณฑิตยสภาได้อธิบายไว้ว่า ผู้มีกรรมมีเวรกันมาแต่ชาติก่อน สัตว์ต่าง ๆ ที่เรารู้จักถือเป็นเจ้ากรรมนายเวร (สำนักงานราชบัณฑิตยสภา, 2550, ออนไลน์) ผู้ที่ผูกเวรกันจนเป็นเจ้ากรรมนายเวรต่อกันนั้น ก็อาจจะเป็น คน สัตว์หรือวิญญาณ ที่เคยมีความเกี่ยวข้องกันกับเรามาในอดีต และเราเคยไปละเมิด ล่วงเกิน เบียดเบียน เขาไว้ หลายคนอาจจะเป็นพี่ เป็นน้อง พ่อแม่ เป็นเพื่อน หรือกระทั่งเป็นคน เป็นสัตว์ที่ไม่เคยรู้จักกันมาก่อนเลย แต่แล้วก็มีเหตุการณ์ๆ หนึ่งหรือปัจจัยหนึ่งที่ทำให้เรากับเขาต้องมาเกี่ยวพันกัน ซึ่งเป็นวิบากกรรม อันเกิดจากการที่เราไปละเมิดล่วงเกินเบียดเบียนเขาไว้ทำให้เขาอาฆาต พยาบาทเรา และมีความต้องการ ให้เรา ต้องชดใช้ในสิ่งที่เราเคยละเมิดล่วงเกินเบียดเบียนเขามา บางคนอาจจะเคยทำกรรมอะไรไว้ที่ เล็กน้อยเบาบางและคนที่ถูกรุกรานนั้น เขาไม่ใส่ใจเอาความ ถือว่าเป็นเรื่องเล็กน้อย อย่างนี้ไม่เข้าข่าย และไม่ใช่ว่าเจ้ากรรมนายเวร (ธ.ธรรมรักษ์, 2553, หน้า 88) แต่คำว่าเจ้ากรรมนายเวรนั้นเป็นความเชื่อของ ชาวบ้านที่นับถือพระพุทธศาสนาและเชื่อในเรื่องของกฎแห่งกรรม แต่ถ้าพูดในมุมมองของวิทยาศาสตร์ แล้วก็สามารถอธิบายได้ตามหลักกลศาสตร์ของนิวตัน ในกฎข้อสามของการเคลื่อนที่ของนิวตันกล่าวว่า "แรงใด ๆ ย่อมเกิดเป็นคู่เสมอ เมื่อวัตถุหนึ่งออกแรงกระทำกับวัตถุที่สอง วัตถุที่สองย่อมออกแรงกระทำ กับวัตถุที่หนึ่งในขนาดเท่ากันแต่ทิศทางตรงกันข้ามเสมอ" หรืออาจกล่าวได้ว่า "ทุกแรงกิริยา (action) ย่อม มีแรงปฏิกิริยา (reaction) ซึ่งมีขนาดเท่ากัน แต่มีทิศตรงข้ามกันเสมอ"(ฟ้าโปรย, 2563, ออนไลน์)

ดังนั้น การที่จะเกิดเจ้ากรรมนายเวรนั้นก็เพราะตัวเราที่เป็นผู้กระทำความกรรมก่อน และเจ้ากรรมนาย เวรคือผู้ถูกรุกรานและต้องการกระทำตอบ เช่น ผู้ที่ถูกทำร้ายก่อนและผูกอาฆาตจองเวร หากไม่มีอาการ อาฆาต จองเวรก็ไม่ถือว่าเป็นเจ้ากรรมนายเวร เขาย่อมเป็นผู้

ไม่คิดร้าย ไม่ติดตามทำร้ายให้เป็นการตอบสนองหรือที่เรียกกันว่าแก้แค้น เหตุที่เรามีเจ้ากรรมนายเวรก็เพราะเราต่างก็มีภพชาติมานับไม่ถ้วนใน อดีต ต่างก็ทำกรรมดีและไม่ดีเอาไว้ นับไม่ถ้วนในภพชาติทั้งหลายนั้น เจ้ากรรมนายเวรที่ได้ไปก้ำเกิน เบียดเบียนทำร้ายไว้ ก็ย่อมมีไม่น้อยเช่นกัน (บรรจบ บรรณรุจิ, 2558, หน้า 120) ผลที่ได้จากการมีเจ้ากรรมนายเวรที่คอยติดตามเรานั้นก็จะส่งผลให้เกิดความทุกข์ความเดือดร้อน รวมถึงปัญหาเลวร้ายต่างๆ ที่เกิดขึ้นกับชีวิต อาทิ ป่วยโรคร้ายรักษาไม่หาย ถูกโกงถูกใส่ร้ายป้ายสี ลูกเกเร ครอบครัวแตกแยก คนรัก นอกใจเหล่านี้ล้วนแต่เป็นกรรมที่เราเคยสร้างไว้กับคนอื่น และถูกเจ้ากรรมนายเวรตามทวง (ศักดิ์สิทธิ์ พันธุ์ สัตย์, 2563, หน้า 4)

3.3) คติความเชื่อเรื่องการอโหสิกรรม

ในภาษาไทยเรามักใช้คำว่า “อโหสิ” หรือ “อโหสิกรรม” ในความหมายของการยกโทษ การไม่เอา โทษ เช่นเดียวกับคำว่า “อภัย” หรือ “ให้อภัย” และ “อภัยทาน” เช่น ถ้ามีคนมาทำผิดต่อเราแล้วเรายกโทษให้ ไม่เอาความ เรามักเรียกว่า เรา “อโหสิ” หรือ “ให้อภัย” แก่คนที่ทำผิดนั้น แต่ถ้าเราทำผิดต่อคน อื่นแล้วขอให้เขายกโทษให้ เรียกว่า “ขออโหสิ” หรือ “ขออภัย”(วัชระ งามจิตรเจริญ, 2561, หน้า 17) คำว่า อโหสิ เป็นคำภาษาบาลีทำหน้าที่เป็นกิริยาอดีตกาลสมาสเข้ากับ กมม มีรูปเป็น อโหสิกมม เขียนในรูป ไทยว่า อโหสิกรรม แปลว่า กรรมได้มีแล้ว กรรมได้เป็นแล้ว หรือ กรรมได้เกิดแล้ว แต่ไทยแปลว่า กรรมเลิก ให้ผล จนทำให้เกิดความเข้าใจว่า อโหสิ แปลว่าเลิกแล้ว คือ ไม่มีผลอีกต่อไป และยังนำ อโหสิ มาใช้ใน ชีวิตประจำวันเป็นคำกิริยามีความหมายว่า ให้อภัย หรือ ยกโทษให้ พบได้ในคำพูดว่า ฉันอโหสิให้เธอ คือ ฉันอภัยให้เธอ และมีความหมายครอบคลุมไปถึงเลิกแล้วต่อกัน ไม่ถือโทษโกรธกัน (ดร.บรรจบ บรรณรุจิ, 2561, หน้า 6) ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานได้ให้ความหมายไว้ว่าอโหสิกรรม หมายถึง การเลิก แล้วต่อกัน, การไม่เอาโทษแก่กัน (ราชบัณฑิตยสถาน, 2542, ออนไลน์) อโหสิกรรมเป็นคำที่คุ้นเคยใน สังคมไทยมักนำมาใช้เป็นการกล่าวคำขอโทษ ขออภัยซึ่งกันและกัน เมื่อมีการประพฤติดล่่วงเกินผู้อื่น เพื่อ ขอให้ผู้นั้นยกโทษให้เพื่อไม่ให้ผูกเวรต่อกัน ไม่ถือโทษโกรธแค้นเคืองกันสังคมส่วนใหญ่เชื่อว่าเมื่อผู้ถูก ล่วงเกินยกโทษให้ถือเป็นการให้อโหสิกรรมต่อกัน (พัชรีย์ บุญอินทร์และพระครูสิริรัตนบัณฑิต, 2023, หน้า 200) ในสังคมไทยมักเชื่อกันว่าคำว่า อโหสิ แปลว่า ยกโทษให้ ส่วนคำว่า กรรม หมายถึงการกระทำ ดังนั้น การขออโหสิกรรมจึงหมายถึง การขอให้เจ้ากรรมนายเวรยกโทษให้ในผลของกรรมไม่ดี ที่เราได้ทำลงไปแล้ว ด้วยการกล่าววาจาว่า

“กรรมไม่ดีทั้งหมดที่ข้าพเจ้าได้กระทำต่อท่าน ไม่ว่าจะด้วยทางกาย วาจา หรือใจ ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ทั้งที่เจตนาและไม่เจตนา ทั้งที่ระลึกได้และระลึกไม่ได้ หากจะเป็นโทษภัยต่อกันแล้ว ขอให้เลิกแล้วต่อกัน ขอให้ท่านโปรดยกโทษให้ด้วย” หากเจ้ากรรมนายเวรเขายกโทษให้ ก็ถือว่าหมดหนี้เวรหนี้กรรมต่อกัน (สนอง วรอุไร, 2021, ออนไลน์)

ดังนั้น การอโหสิกรรมนั้นควรเริ่มต้นที่ “ใจ” เพราะในทางพระพุทธศาสนาถือว่า “ใจ” เป็น จุดเริ่มต้นการเริ่มต้นอโหสิกรรมจึงต้องเริ่มต้นที่ “ใจ” ก่อนเป็นอันดับแรก และเป็นจุดเริ่มต้นที่นำไปสู่ “อภัยทาน” เพราะอภัยทานเป็นจุดเริ่มใหม่ของมิตรภาพที่ยั่งยืน มิตรภาพเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่หล่อเลี้ยงมนุษย์ ในสังคมให้อยู่ร่วมกันอย่างปกติสุข และสามารถทำงาน หรือดำเนินกิจกรรมต่างๆ ใน ทิศทางที่สร้างสรรค์มากยิ่งขึ้นด้วยเหตุนี้เมื่อเกิดความขัดแย้งระหว่างบุคคล หรือกลุ่มคนในสังคม ทำให้ สัมพันธภาพได้ถูกทำลายลง ไป การที่บุคคลจะกลับมามีความสัมพันธ์ อันดีต่อกันได้อีกครั้งเป็นสิ่งที่น่าพึง ประารถนา และมนุษย์ มีความสามารถที่จะทำได้ (พระปลัดพิพัฒน์พงษ์ ภทฺทวิโส, 2566, หน้า 217)

4. บทสรุป

กรรมในพระพุทธศาสนาหมายถึง การกระทำ กรรมเป็นคำกลางๆ กรรมคือ การกระทำ ซึ่ง ประกอบด้วยเจตนา ทำดีเป็นกรรมดี ทำชั่วเป็นกรรมชั่ว โดยมีช่องทางในการสร้างกรรม ๓ ทาง คือ ทาง กาย ทางวาจา ทางใจ ในชีวิตมนุษย์ตั้งแต่เกิดจนตายตั้งแต่ตื่นจนหลับในแต่ละวัน ทำดีบ้างชั่วบ้าง เป็น กายกรรม พูดดีบ้างชั่วบ้าง เป็นวจีกรรม คิดดีบ้างชั่วบ้างเป็นมโนกรรม วงเวียนสร้างกรรมในปัจจุบัน ใช้ กรรมในอดีต รอรับผลกรรมในอนาคตต่อไป กรรมปรุงแต่งภพภูมิในชาติหน้า ทำดีนำไปสู่สุคติภพ ทำชั่ว นำไปสู่ทุคติภพ ไม่ช้าก็เร็ว ทั้งดี และชั่ว เพราะไม่มีใครหนีพ้นกฎแห่งกรรมได้ ไม่มีการอ่อนวอนขอ ร้อง ไม่มี การต่อรอง ไม่มีใครมีอำนาจศักดิ์สิทธิ์มาดลบันดาลประทานให้ได้ ไม่มีอำนาจพระเจ้า ไม่มีอำนาจดวงดาว ไม่มีพระพรหมลิขิตให้เราได้ นอกจากกรรมที่เราสร้างขึ้นมามันดลให้ เราสามารถพัฒนาดน จากการทำ กรรมชั่วให้เป็นการทำกรรมดีได้ จะดีหรือชั่วอยู่ที่ตัวทำ จะสูงจะต่ำอยู่ที่เราทำตัว กรรมลิขิตชีวิตเราเอง

แต่การศึกษากรรมในคติความเชื่อของสังคมไทย พบว่า คนในสังคมยังคงมีความเชื่อเรื่องของ กรรม กฎแห่งกรรม และผลของกรรมที่ตนจะได้รับแต่มีความเชื่อว่าการกรรมและความเข้าใจส่วนใหญ่โดย เหมารวมคำว่ากรรมนั้น หมายถึงกรรมที่ไม่ดี(อกุศลกรรม)

สิ่งเป็นบาปสิ่งที่ไม่ดีจะเข้าใจกันว่าเป็นกรรม และกรรมนั้นจะให้ผลตรงๆ กับผู้ทำกรรม ดังพุทธภาษิตว่าปลูกพืชเช่นไร ก็จะได้ผลเช่นนั้น ทำให้เกิดความเข้าใจว่า เมื่อเราเคยทำร้ายผู้อื่น ก็จะถูกเขาทำร้ายคืน เลยเกิดอาการกลัวผลของกรรมที่ตนทำไว้ จึงหาวิธีต่าง ๆ นานาเพื่อจะตัดทำลายกรรมของตนให้หมดไป อันเป็นเหตุให้เกิดพิธีกรรมขึ้นมากมาย เช่น การขอ อโหสิกรรมต่อกัน เพื่อไม่ให้เกิดเจ้ากรรมนายเวรที่คอยติดตามตนไปในทุกๆชาติ เพราะว่าเคยก่อเวรก่อ กรรมเก่าที่ไม่ดีร่วมกันมา และพิธีสะเดาะเคราะห์ต่อชะตาที่เชื่อว่า จะช่วยให้ผลกรรมด้านไม่ดีหมดกำลัง และเพิ่มพลังให้กับกรรมด้านดีอันจะส่งผลให้ชีวิตพบเจอแต่สิ่งที่ดี

เอกสารอ้างอิง

กรมฝนหลวงและการบินเกษตร. (2563). ข่าวประชาสัมพันธ์ทั่วไป : เจ้ากรรมนายเวร.

สืบค้นเมื่อ 12 เมษายน 2567 จาก

<https://www.royalrain.go.th/royalrain/ShowDetail.aspx?DetailId=11009>

จักรพรรณ วงศ์พรวิณ. (2013). ศึกษาเรื่องกรรมในทางพระพุทธศาสนา. สืบค้นเมื่อ 12

เมษายน 2567 จาก

<https://www.slideshare.net/slideshow/ss-25659091/25659091>

บรรจบ บรรณรุจิ. (2558). เปลี่ยนเจ้ากรรมนายเวรให้เป็นมิตร. กรุงเทพมหานคร :

สำนักพิมพ์อมรินทร์ธรรมะ อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.

บรรจบ บรรณรุจิ. กรรม 12 : ทฤษฎีแสดงความสัมพันธ์ระหว่างกรรมกับผลกรรมและ

แนวทางการศึกษา. วรสาร มจร บาลีศึกษาพุทธโฆสปริทรรศน์. ปีที่ 4 ฉบับที่ 1

มกราคม - มิถุนายน 2561.

พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร:โรงพิมพ์มหา

จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.

พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542. (2544). สืบค้น 20 เมษายน 2566 จาก

<http://rirs3.royin.go.th/dictionary.asp>

พระปลัดพิพัฒน์พงษ์ ภาทวโส. นิรโทษกรรมกับอโหสิกรรม : มุมมองทางกฎหมายกับแนวคิด

ทางพระพุทธศาสนา. วรสารพุทธนวัตกรรมการจัดการ. ปีที่ 6 ฉบับที่ 2 มีนาคม

- เมษายน 2566.

พัชรีย์ บุญอินทร์และพระครูสิริรัตนบัณฑิต. อโหสิกรรมในกัมมกถา ขุททกนิกายต
ปฏีสัมภิตามรรค.วารสาร มจร ปรัชญาปริทรรศน์. ปีที่ 6 ฉบับที่ 2 กรกฎาคม -
ธันวาคม 2566.

พระอธิการชื่น จิตวันโน. ความเชื่อเรื่อง....กรรมเก่าแต่ปางก่อน. สืบค้นเมื่อ 12 เมษายน 2567
จาก <https://www.sanook.com/horoscope/45789/>

ราช รัมมัญ. (2567). คอลัมน์ทำมาธรรมะ : กรรมเก่า. สืบค้นเมื่อ 12 เมษายน 2567 จาก
กรรมเก่า (thansettakij.com)

วัชรระ งามจิตรเจริญ. ศัพท์ภาษาสันสกฤตในภาษาไทยที่ทำให้ชาวพุทธเข้าใจพระพุทธศาสนา
ผิด. วารสารพระพุทธศาสนศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ปีที่ 25 ฉบับที่ 1
มกราคม – เมษายน 2561.

ศักดิ์สิทธิ์ พันธุ์สัตย์. (2563). สวดมนต์ มหาเมตตาใหญ่ ป้องกันภัย แก้อาถรรพณ์นายเวร.
กรุงเทพฯ :สำนักพิมพ์เสียงเสียง เพียรเพื่อพุทธศาสน์.

ธ.ธรรมรักษ์. (2553). อยู่อย่างสว่าง(ภาคสมบูรณ์). เชียงใหม่ : บริษัท แอปปีบูค
พับลิชชิง จำกัด.

ธ.ธรรมรักษ์. (2556). พันบ่วงกรรมเจ้ากรรมนายเวร. เชียงใหม่ : เดอะวัน พับลิชชิง.

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตฺโต). (2567). พุทธธรรม ฉบับเดิม (พิมพ์ครั้งที่ 88).
กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยเอเชียอาคเนย์.

สำนักงานราชบัณฑิตยสภา. (2550). เจ้ากรรมนายเวร. สืบค้นเมื่อ 12 เมษายน 2567, จาก
สำนักงานราชบัณฑิตยสภา | เจ้ากรรมนายเวร (๒๔ กรกฎาคม ๒๕๕๐) – สำนักงาน
ราชบัณฑิตยสภา(orst.go.th))

สนอง วรอุไร. (2564). การขอ “อโหสิกรรม” คืออะไร. สืบค้นเมื่อ 4 กรกฎาคม 2567 จาก
การขอ “อโหสิกรรม” คืออะไร -ดร.สนอง... - Secret Magazine (Thailand) |
Facebook

ศึกษาความเชื่อนรกสวรรค์ในพระไตรปิฎก

A Study of Belief on Heaven and Hell in the Buddhist Texts

พระอธิการสงกรานต์ ฐิตายุกโก,¹

พระเสรี โสภณสีโล,²

พระมหาพจน์ สุวโจ³

Phra Adhikarn Songkran Thitayuko,¹

Phra Seri Sobhanasilo,²

Phramaha Phocana Suvaco³

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์ คือ 1) ศึกษาความเชื่อในพระไตรปิฎก และ 2) ศึกษา นรกและสวรรค์ในพระไตรปิฎก ผลการศึกษาพบว่า ชาวพุทธมีความเชื่อกันว่าผู้ที่ทำชั่วขณะเป็นมนุษย์ เมื่อเสียชีวิตแล้วจะต้องไปเกิดในนรกและเสวยผลกรรมตามที่ทำสมัยเป็นมนุษย์ และผลกรรมนั้นมีความหนักเบาแตกต่างกันไป ส่วนผู้ทำดีตอนยังมีชีวิต เมื่อตายไปจะไปเกิดในสวรรค์ และเสวยผลบุญสมัยเป็นมนุษย์ และผลบุญนั้นก็มีความหนักเบาแตกต่างกัน เช่นกัน นรกและสวรรค์เป็นเสมือนธรรมาธิฐานสำหรับสอนชาวพุทธให้ละชั่วทำดี เพื่อขัดเกลาพฤติกรรมให้อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข และเพื่อความสันติสุขของสังคม

คำสำคัญ: ความเชื่อ, นรก, สวรรค์

¹ พระนิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

² พระนิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

³ อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนาวิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Abstract

This academic article aims to 1) study of belief in the Tripitaka and 2) study of hell and heaven in the Tripitaka. The result of study found that Buddhists believe that those who act momentarily as humans must be born in hell and bear the fruits as they did in human life. And those who do well when they die will be born in heaven and enjoy merit in human life as well. Hell and heaven are like reliance on Dharma for teaching the Buddhists how to avoid bad and do good in order to improve their behavior of living together happily and for the peace of society.

Keyword: Belief, Hell, Heaven

1. บทนำ

ความเชื่อในนรกสวรรค์ในพระไตรปิฎก หมายถึง ความเชื่อที่มีปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎกที่ได้กล่าวถึงนรก สวรรค์ ที่ความเชื่อที่ประกอบด้วยเหตุผล ความมั่นใจในความจริง ความดี สิ่งดีงาม และในการทำมาหากิน เชื่อกรรม เชื่อผลของกรรม ว่าบุคคลทำกรรมเช่นใดถึงได้ไปเกิดในนรกและสวรรค์ ไปเกิดในนรกได้รับทุกขเวทนาอย่างไร ส่วนสวรรค์ได้ไปเสวยสุขในวิมานในสวรรค์ชั้นใดชั้นหนึ่ง ด้วยผลบุญที่ทำจาก การให้ทาน รักษาศีล และเจริญภาวนา ความเชื่อเรื่องนรกและสวรรค์ที่ปรากฏใน หลักธรรมคำสอนในทางพระพุทธศาสนา ซึ่งปรากฏในพระไตรปิฎกพระพุทธเจ้าและพระอรหันต์ สาวกของพระองค์ยังได้นำความเชื่อเรื่องนรกและสวรรค์มาใช้เป็นพุทธวิธีในการเทศนาสั่งสอน พระพุทธเจ้าตรัสถึงกรรมและผลของกรรมดี-กรรมชั่ว ยังได้รับการกล่าวถึงมากกว่านรก ข้อความในคัมภีร์พระไตรปิฎกบางตอนถึงกับตั้งชื่อวรรคหรือเรื่องให้เป็นของเทวดาซึ่งเป็นประชากรสวรรค์ สวรรค์ในภาษาธรรม หมายถึงกามคุณหรือยอดสุดของกามคุณเป็นต้น ที่ทำให้คนลุ่มหลง เรียกว่า สวรรค์ชั้นกามาวจร ถ้าเป็นสวรรค์ชั้นพรหมโลก หลักธรรมอริยสัจ 4 ได้แก่ทุกขสมุทัย นิโรธ มรรค

บทความนี้ต้องการนำเสนอความเชื่อในภพสวรรค์ในพระไตรปิฎก ในลักษณะของการอธิบายเกี่ยวกับภพสวรรค์ตามในพระไตรปิฎก และการเสวยผลกรรมดีและชั่ว ซึ่งปรากฏในคัมภีร์พระไตรปิฎกเช่นนั้น ทั้งนี้เพื่อชี้ให้เห็นว่าคติความเชื่อในภพสวรรค์ เป็นแนวทางวิธีการสอนอีกแบบหนึ่ง ซึ่งเชื่อว่าง่ายต่อผู้ใหม่ต่อการศึกษาพระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า เห็นได้จากพระพุทธเจ้าทรงยกประวัติของพระเถระและพระเถรีเป็นตัวอย่าง เสมือนบอกให้รู้ว่ามีผู้เคยทำดีและชั่วมาแล้ว และได้รับผลอย่างไร

2. ความเชื่อในทัศนะของนักวิชาการ

ธวัช ปุณโณทก ได้ให้ความหมายคำว่า ความเชื่อ หมายถึง การยอมรับอันเกิดอยู่ในจิตสำนึกของมนุษย์ต่อพลังอำนาจเหนือธรรมชาติ ที่เป็นผลดีหรือผลร้ายต่อมนุษย์นั้นๆ หรือสังคมมนุษย์นั้นๆ แม้ว่าพลังอำนาจเหนือธรรมชาติเหล่านั้น ไม่สามารถที่จะ พิสูจน์ได้ว่าเป็นความจริง แต่มนุษย์ในสังคมหนึ่งยอมรับและให้ความเคารพเกรงกลัวสิ่งเหล่านี้ เรียกว่าความเชื่อ ฉะนั้นความเชื่อจึงมีขอบเขตกว้างขวางมาก ไม่เพียงแต่จะหมายถึงความเชื่อในดวงวิญญาณทั้งหลาย (belief in spiritual beings) ภูตผี คาถาอาคมโชคกลาง ไสยเวทต่างๆ ยังรวมถึงปรากฏการณ์ธรรมชาติที่มนุษย์ยอมรับนับถือ เช่น ต้นไม้ (ต้นไม้โพธิ์ต้นไทร) ป่าเขา เป็นต้น (ธวัช ปุณโณทก, 2528, หน้า 350)

สถาพร ศรีสังข์ จึงให้ความหมายของความเชื่อไว้ว่า ความเชื่อ หมายถึง การยอมรับข้อเสนออย่างใดอย่างหนึ่งว่าเป็นความจริง การยอมรับนี้อาจเกิดจากสติปัญญา เหตุผลหรือศรัทธา โดยไม่ต้องมีเหตุผลใด ๆ รองรับก็ได้ (สถาพร ศรีสังข์, 2533, หน้า 16)

พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์ พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต) ได้ให้ความหมายของคำว่า “ความเชื่อ” ในพุทธศาสนาที่ตรงกับภาษาบาลีว่า “สัทธา” และตรงกับภาษาสันสกฤตว่า “ศรัทธา” ไว้ว่า เชื่อในสิ่งที่ควรเชื่อ ความเชื่อที่ประกอบด้วยเหตุผล ความมั่นใจในความจริง ความดี สิ่งดีงาม และในการทำความดี ซึ่งประกอบด้วย 4 อย่างคือ 1. กัมมสัทธา (เชื่อกรรม) 2. วิปากสัทธา (เชื่อผลของกรรม) 3. กัมมัสสวกตาสัทธา (เชื่อว่าสัตว์มีกรรมเป็นของตน) 4. ตถาคตโพธิสัทธา (เชื่อปัญญาตรัสรู้ของตถาคต) (พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต), 2538, หน้า 323)

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ กล่าวว่า “ความเชื่อ” หมายถึง ความเชื่อเป็นสิ่งที่ฝังแน่นอยู่ในความรู้สึกของมนุษย์ทั้งที่เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับตนเองและเรื่องต่าง ๆ เพราะเชื่อว่าความเชื่อช่วยให้มนุษย์เข้าใจวิถีทุกอย่างในโลก ทั้งที่เป็นความจริงและไม่เป็นความจริง แต่มีอิทธิพลต่อ

มนุษย์ทำให้มีผลต่อพฤติกรรมของมนุษย์ ความเชื่อมีทั้งความสำคัญในตนเองและยังมีความสำคัญในฐานะที่เป็นแหล่งที่มาของค่านิยมอุดมการณ์ และบรรทัดฐานทางสังคมเป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นจากการจัดระเบียบและนามบังคับพฤติกรรมของคน เพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติระหว่างกันละกันความเชื่อจึงเป็นสิ่งสำคัญอย่างหนึ่งในชีวิตมนุษย์ (สัญญา สัญญา วิวัฒน์, 2545, หน้า 14 –19)

ส่วนลักษณะของความเชื่ออาจกล่าวได้ว่ามีอยู่ในทุกลักษณะ แต่ที่ถือว่าเป็นลักษณะที่สำคัญมีดังต่อไปนี้ 1) ลักษณะแบบชะตานิยม คนส่วนใหญ่จะนับถือพระพุทธศาสนา และพระพุทธศาสนาจะสอนว่า สัตว์โลกทั้งหลายย่อมเป็นไปตามอำนาจของกรรม แต่ก็ยังมีชาวไทยที่นับถือพระพุทธศาสนามีจำนวนไม่น้อยที่มีความเชื่อถือในลักษณะชะตานิยมคือเชื่อถือในเรื่องโชคชะตาดังจะเห็นได้จากคนไทยนิยมไปหาหมอดูให้ทำนายทายทักโชคชะตาราศีให้รดน้ำมนต์สะเดาะเคราะห์ ผูกดวง ทรงเจ้า เป็นต้น คนที่มีความเชื่อถือลักษณะชะตานิยมนี้มีตั้งแต่ผู้ไม่มีการศึกษาไปจนถึงผู้มีการศึกษาสูง 2) ลักษณะแบบธรรมชาตินิยม คือหลักคำสอนในทางพระพุทธศาสนาจะมีหลักเป็นธรรมชาตินิยม ได้เชื่อถือว่ามนุษย์มีส่วนสำคัญอยู่สองส่วน คือกายกับจิต หรือรูปกับนาม ซึ่งอยู่ในลักษณะเป็นส่วนประกอบที่มาประชุมกันเข้าด้วยตนที่แท้จริงของสิ่งทั้งหลายไม่มี ดังนั้น จึงไม่มีจิตที่เป็นอมตะเหมือนที่จิตนิยมเชื่อตามทัศนะของพระพุทธศาสนา トラบใดที่ยังกระทำความผิด จิตก็จะเกิด-ดับ อยู่เช่นนี้ตลอดไป ตามอำนาจของกรรม ต่อไปเรื่อย ๆ ต่อเมื่อหมดกรรมจิตจะไม่เกิดขึ้นอีก 3) ลักษณะแบบกรรมนิยม ความเชื่อถือเรื่องกรรม ได้รับอิทธิพลจากพระพุทธศาสนา คำสอนเกี่ยวกับเรื่องกรรมที่ปรากฏในพระสูตรมีว่า หลิง ชาย คุฬหิสต์ บรรพชิต ควรพิจารณาเนื่องๆ ว่าเรามีกรรมเป็นของตนเอง เป็นผู้รับผลของกรรม มีกรรมเป็นกำเนิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย เราทำกรรมอันใดไว้ก็ตาม ชั่วก็ตามเราจะได้รับผลกรรมนั้น และ 4) ลักษณะแบบความเชื่อถืออนรกสวรรค์ ความเชื่อในเรื่องนรกสวรรค์จะมีปรากฏแทรกอยู่ในคำสอนของศาสนา ในคัมภีร์พระไตรปิฎกของพระพุทธศาสนาได้กล่าวถึงนรกสวรรค์ไว้ 3 ระดับ คือนรกสวรรค์ในชาติหน้า หมายถึง นรกสวรรค์หลังจากชาตินี้ไปแล้วคือถ้าเขาทำกรรมดีไว้เมื่อตายไปก็จะได้ไปเกิดในสวรรค์ เมื่อเขาทำชั่วไปตกนรกนรกสวรรค์ ที่มีอยู่ในใจของเราซึ่งเป็นเรื่องของชีวิตในชาตินี้ และนรกสวรรค์ในชาตินี้ก็สืบเนื่องไปจากชาตินี้ เพราะขึ้นอยู่กับสภาพของจิตระดับจิตของเราอยู่แค่นั้น เวลาตายมันก็จะอยู่ในระดับนั้นกล่าวคือถ้าเราทำกรรมชั่ว เรารู้สึกเดือดร้อนใจ กังวลใจเป็นทุกข์ก็เป็นสภาพจิตที่เป็นนรก ตายไปก็ตกนรก ถ้าเราทำกรรมดี

ก็เกิดความปรารถนามีความสุข จิตอยู่ในระดับสวรรค์ ตายไปก็ไปเกิดที่สวรรค์ เป็นต้น นรกสวรรค์ที่เราปรุงแต่งของเราเองตลอดเวลาในชีวิตประจำวัน ตราบใดที่เรายังไม่เข้าใจสังขารหรือบรรลู่สังขาร เราก็ยังปรุงแต่งสร้างนรกสวรรค์กันอยู่ตลอดเวลาด้วยอายตนะของเราเอง คือทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกายและใจ ที่เรารับจาก รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส และธรรมชาติที่เราชอบใจพอใจเราก็มีความสุข ถ้าเราไม่ชอบไม่พอใจก็เป็นทุกข์ นรกสวรรค์ก็เกิดขึ้นกับเราเอง (ปัญญา นามสง่า, 2558, หน้า 18)

สรุปความได้ว่า ความเชื่อ คือ การยอมรับว่าสิ่งใดสิ่งหนึ่งเป็นความจริงหรือเป็นสิ่งที่เราไว้วางใจ ความจริงหรือความไว้วางใจที่เป็นรูปของความเชื่อนั้น ไม่จำเป็นว่าจะต้องเป็นความจริงที่ตรงตามหลักเหตุผลหรือหลักวิทยาศาสตร์ใดๆ คนที่เชื่อในฤกษ์ยามก็จะถือว่า วันเวลาการโคจรของดวงดาวจะก่อให้เกิดผลต่อตัวมนุษย์ คนที่เชื่อเครื่องรางของขลังก็จะมีคามยึดมั่นว่า เครื่องรางของขลังให้คุณให้โทษแก่ตนได้จริง เช่น ความเชื่ออำนาจลึกลับ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ อิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ เหล่านี้เป็นต้น ความเชื่อทางพระพุทธศาสนาสอนให้เชื่อในสิ่งที่ควรเชื่อเป็นความเชื่อที่ประกอบด้วยเหตุผล ประกอบด้วย 4 อย่างคือ 1) เชื่อกรรม 2) เชื่อผลของกรรม 3) เชื่อว่าสัตว์มีกรรมเป็นของตน และ 4) เชื่อการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า ผู้เขียนเห็นว่า ความเชื่อควรเชื่อในสิ่งที่ควรเชื่อ และตรงตามหลักเหตุผล ต้องใช้ปัญญาพิจารณาก่อนที่จะเชื่อว่า ถ้าความเชื่อนั้นไม่มีโทษ ผู้รู้ยกย่องสรรเสริญ ความเชื่อนั้นควรเชื่อถือและปฏิบัติตามได้ หากความเชื่อนั้นมีโทษภัย ถูกตำหนิจากผู้รู้ ก็ไม่ควรเชื่อถือและปฏิบัติตาม

3. สวรรค์ในคัมภีร์พระไตรปิฎก

สวรรค์แบ่งเป็น 26 ชั้นหรือภูมิ ดังนี้ 1) จาตุมหาราช 2) ดาวดึงส์ 3) ยามะ 4) ดุสิต 5) นิมมานรดี 6) พรหมนิมิตตสวรรค์ 7) ปริสัชชา 8) พรหมบุโรหิตา 9) มหาพรหม 10) ปริตตภา 11) อัปมาณภา 12) อาภัสรา 13) ปริตตสุภา 14) อัปมาณสุภา 15) สุภิกขินา 16) สัญญัตตภา 17) เวหิผลา 18) อวิหา 19) อตปปา 20) สุทัสสา 21) สุทัสสี 22) อกนิฏฐา 23) อากาสาณัญญาตนะ 24) วิญญานัญญาตนะ 25) อากิญจัญญาตนะ และ 26) เนวสัญญานาสัญญาตนะ (พระไตรปิฎกเล่มที่ 7 ข้อ 614-664/379-423 วินัยปิฎก จุลวรรค) สำหรับเทวดาที่ปรากฏในพระไตรปิฎกมีทั้งเทพบุตรและเทพธิดาอยู่ในสวรรค์ชั้น 6 ชั้น คือ 1) จาตุมหาราช 2) ดาวดึงส์ 3) ชั้นยามา 4) ชั้นดุสิต 5) ชั้นนิมมานรดี และ 6) ชั้นพรหมนิมิตตสวรรค์ และเทวดาบางพวกอยู่ใกล้ชิดกับมนุษย์จึงทำให้มนุษย์ บางคนเห็นเทวดาได้ และ

ยังมีความเชื่ออีกว่ามนุษย์ที่เกิดในเทวดาได้ก็เพราะทำความดี มีศีล มีธรรมประจำใจ ทำให้เกิดhiritoตตปะ มีความละเอียดต่อความชั่วและสะดุ้งกลัวต่ออกุศลกรรมจึงมุ่งทำความดีเพื่อที่จะได้ไปเกิดเป็นมนุษย์หรือเทวดาในสัมปรายภพ พบสำหรับสถานที่อยู่ของเทวดานั้นใกล้เคียงกับมนุษย์คือสถิตตามต้นไม้ เป็นต้น (อง.ทก. (ไทย)20/254/74)

สำหรับเหตุทำให้เกิดในสวรรค์สามารถแบ่งเป็น 3 ประเภท ดังนี้

1) ให้ทาน ยกตัวอย่างเช่น (1) ในวัตถุดตมทากาวิมาน พระมหาโมคคัลลานเถระถามถึงบุญที่นำมาเกิดในสวรรค์ของเทพธิดาว่า เทพธิดาผู้มีอานุภาพมาก อาตมาขอถามว่า เมื่อเธอเกิดเป็นมนุษย์ได้ทำบุญอะไรไว้ เพราะบุญอะไรเธอจึงมีอานุภาพรุ่งเรือง และมีรัศมีกายสว่างไสวไปทั่วทุกทิศอย่างนี้ เทพธิดาจึงตอบพระเถระถามว่า นารีผู้ถวายผ้าเนื้อดีเยี่ยม เป็นผู้ประเสริฐในหมู่พระและนารีทั้งหลาย นางตั้งใจถวายสิ่งที่น่ารัก จึงได้ทิพยสถานที่น่าเจริญใจเห็นปานนี้ (ขุ.วิ.(ไทย) 26/330-333/54) (2) ในนาควิมาน พระวังคีสเถระถามถึงบุญที่นำมาเกิดในสวรรค์ของเทพธิดาองค์หนึ่งว่า เทพธิดาเมื่อเธอเกิดเป็นมนุษย์ได้ทำบุญอะไรไว้ เพราะบุญอะไร เธอจึงมีอานุภาพรุ่งเรือง และมีรัศมีกายสว่างไสวไปทั่วทุกทิศอย่างนี้ เทพธิดาตอบว่า ได้เข้าไปเฝ้าพระพุทธเจ้าที่กรุงพาราณสี ได้ถวายผ้าคู่หนึ่งแด่พระองค์ ถวายอภิวาทพระยุคลบาทแล้วนั่งอยู่บนพื้นดิน มีจิตยินดีได้ทำอัญชลีแด่พระองค์แล้ว (ขุ.วิ.(ไทย) 26/707-708/82) (3) ถวายอาหาร พอประมวลได้ดังนี้ ในอาจามทากาวิมาน ท้าวสักกเทวราช ตรัสถามพระมหากัสสปเถระถึงสถานที่เกิดของหญิงกำพร้า ผู้ถวายข้าวตั้งว่า หญิงกำพร้าชดสนคนหนึ่ง ซึ่งอาศัยขายคาเรือนของผู้อื่นอยู่นางเลื่อมใส ได้ถวายข้าวตั้งแต่พระคุณเจ้าด้วยมือทั้งสองของตน นางละร่างมนุษย์แล้ว ได้ไปสวรรค์ชั้นไฉนหนอ พระมหากัสสปเถระถวายพระพรว่า นางละร่างมนุษย์ จุตินจากมนุษย์โลกนี้แล้ว นางเป็นเทพธิดาชื่ออาจามทากา มีความสุขบันเทิงอยู่ในสวรรค์ซึ่งเป็นที่อยู่ของทวยเทพผู้มีฤทธิ์มากชื่อนิมมานรดี (ขุ.วิ.(ไทย) 26/185-189/33) (4) ในอุฬารวิมาน พระมหาโมคคัลลานเถระถามถึงบุญที่นำมาเกิดในสวรรค์ของเทพธิดาองค์หนึ่ง เทพธิดาจึงตอบพระเถระว่า ชาตีก่อนฉันเกิดเป็นมนุษย์อยู่ในหมู่มนุษย์ในมนุษย์โลก เป็นลูกสะใภ้อยู่ในตระกูลทศิล ฉันกลับเป็นผู้มีศรัทธา สมบูรณ์ด้วยศีล ยินดีแจกจ่ายทานโดยเคารพทุกเมื่อ ได้ถวายขนมเบี้องแด่พระคุณเจ้าซึ่งกำลังเที่ยวบิณฑบาตอยู่ ครั้งนั้น ฉันเลื่อมใส ได้ถวายขนมเบี้องแด่ท่านด้วยมือทั้งสองของตน เพราะบุญนั้นผิพรรณดิฉันจึงงามเช่นนี้ และมีร่างกายสว่างไสวไปทั่วทุกทิศอย่างนี้ (ขุ.วิ. (ไทย)

26/289-295/46-47) (5) ในอุจฺจุทายิกาวิมาน พระมหาโมคคัลลานเถระถามเทพธิดาถึงบุญที่
 นำให้มาเกิดในสวรรค์ เทพธิดา จึงบอกว่า มีพระเถระรูปหนึ่ง เข้ามาบิณฑบาตยังเรือนของ
 ดิฉันในหมู่บ้านนี้แหละจากนั้นดิฉันมีจิตเลื่อมใส เกิดปีติสุดประมาณ จึงได้ถวายท่อนอ้อยแด่
 ท่าน แต่ต่อมาภายหลัง ดิฉันตายจากมนุษยโลกนั้นแล้วก็มาเกิดเป็นเทพธิดา ดิฉันทำกุศล
 กรรมนั้นไว้เท่านี้ ตนเองจึงได้มาเสวยผลกรรมที่นำความสุขมาให้ ได้รับการบำเรอบันเทิงใจ
 อยู่ ด้วยกามคุณ 5 ร่วมกับหมู่เทพ (ขุ.วิ. (ไทย) 26/299-302/48) (6) บางแห่งพบเห็นในชีโร
 ทนทายิกาวิมาน พระมหาโมคคัลลานเถระถามถึงบุญที่นำให้มาเกิดในสวรรค์ของเทพธิดา
 เทพธิดาจึงตอบพระเถระว่าฉันได้ถวายข้าวสุกผสมนมสด แต่ภิกษุผู้กำลังเที่ยวบิณฑบาต ครั้น
 ทำกรรมอย่างนี้แล้วจึงเกิดในสุคติ (ขุ.วิ. (ไทย) 26/413/63) (7) หรือในโอโลมวิมาน พระมหา
 โมคคัลลานเถระถามถึงบุญที่นำให้มาเกิดในสวรรค์ของเทพธิดาองค์หนึ่ง เทพธิดาจึงตอบพระ
 เถระว่า เมื่ออยู่ในกรุงพาราณสี มีจิตเลื่อมใส ได้ถวายขนมกุมมาสแห้งแด่พระพุทธเจ้าผู้ทรง
 เป็นเผ่าพันธุ์พระอาทิตย์ด้วยมือทั้งสองของตน ขอพระคุณเจ้าจงดูผลก่อนขนมกุมมาสแห้งทั้ง
 ทหารสเคิมมิได้ครั้นเห็นถวายขนมกุมมาสแห้งทหารสเคิมมิได้แล้วได้รับความสุข ใครเล่าจักไม่
 กระทำบุญ (ขุ.วิ. (ไทย) 26/715-716/83) (8) หรือในในกัญชิกทายิกาวิมาน พระมหาโมคคัล
 ลานเถระถามถึงบุญที่นำให้มาเกิดในสวรรค์ของเทพธิดาองค์หนึ่ง เทพธิดาจึงตอบพระเถระว่า
 ฉันเมื่ออยู่ในเมืองอันธกวินทะ ได้ถวายน้ำข้าวปรุงด้วยผลพุทราอบด้วยน้ำมันแด่พระพุทธเจ้า
 ผู้ทรงเป็นเผ่าพันธุ์แห่งพระอาทิตย์ มีจิตเลื่อมใสในพระผู้มีพระภาคผู้ปฏิบัติตรง ได้ถวาย
 น้ำข้าวผสมด้วยติปลี กระเทียม และรากผักชี (ขุ.วิ. (ไทย) 26/723-724/84) (9) ถวาย
 เสนาสนะ พอประมวณได้ดังนี้ ในตติยนาควิมาน บุรุษผู้เป็นบัณฑิตถามเทพบุตรตนหนึ่งว่า
 เทพชาวสุธัมมา ข้าพเจ้าขอเรียนถามว่า คนทำกรรมอะไรไว้สมัยเป็นมนุษย์ จึงจะเกิดเป็นเทพ
 ชาวสุธัมมาได้ (เทพบุตรกล่าวว่า) ผู้ใดพึงถวายอาคารมุงบังด้วยใบอ้อย อาคารมุงบังด้วยหญ้า
 และอาคารมุงบังด้วยผ้า ผู้นั้นครั้นถวายอาคารอย่างใดอย่างหนึ่งในอาคารสามอย่างแล้ว จึง
 จะเกิดเป็นเทพชาวสุธัมมาได้ (ขุ.วิ. (ไทย) 26/976-980/119-120) และ (10) ในสุวัณณวิมาน
 พระมหาโมคคัลลานเถระถามเทพบุตรตนหนึ่งว่า ท่านเป็นเทพบุตรมีรัศมีรุ่งเรืองมากมี
 ผิพรรณรุ่งโรจน์อย่างยิ่ง ดังพระอาทิตย์กำลังอุทัย นี่เป็นผลของท่าน หรือศีล หรือการ
 กราบไหว้ของท่านอาตมาถามท่านแล้ว โปรดบอกผลกรรมนั้นแก่อาตมาเถิด เทพบุตรจึงตอบ
 พระเถระว่า ข้าพเจ้าเลื่อมใสแล้วให้สร้างวิหารใกล้เมืองอันธกวินทะ ถวายพระบรมศาสดา

สัมมาสัมพุทธเจ้า ด้วยมือของตน เพราะบุญกรรมอันเป็นเหตุ นั้น ข้าพเจ้าได้ผลบุญนี้จึงมีสิทธิในสวนนันทวัน (ขุ.วิ. (ไทย) 26/1140-1144/142-143)

2) การรักษาศีล ยกตัวอย่างเช่น (1) ในทุติยปติพพาวิมาน พระมหาโมคคัลลานเถระถามเทพธิดาผู้มีอำนาจมาก ถึงบุญที่นำมาเกิดในสวรรค์ เทพธิดา จึงตอบปัญหาผลกรรมตามที่พระเถระถามว่า เมื่อดิฉันเกิดเป็นมนุษย์อยู่ในหมู่มนุษย์ เป็นอุบาสิกาของพระพุทธเจ้าผู้ทรงมีพระจักขุ ดิฉันงดเว้นจากฆ่าสัตว์ เว้นจากการลักทรัพย์ในโลก พอใจเฉพาะสามีของตน ไม่กล่าวเท็จ ไม่ดื่มน้ำเมา (ขุ.วิ. (ไทย) 26/104-105/18) (2) ในอุตตราวิมาน พระมหาโมคคัลลานเถระถามเทพธิดาถึงบุญที่นำมาเกิดในสวรรค์ เทพธิดา จึงตอบพระเถระว่า เมื่อฉันยังครองเรือนอยู่ มิได้มีความริษยา ความตระหนี่ ความตีเสมอ ฉันมีนิสัยไม่มักโกรธ ประพฤติตามคำสั่งสามี และไม่ประมาทในการรักษาศีลอุโบสถเป็นนิตย์ เข้าจำอุโบสถศีลซึ่งประกอบด้วยองค์ 8 ทุกวัน 14 คำ 15 คำและ 8 คำแห่งปักษี ยินดีในศีล 5 จึงมีเกียรติยศบริวารยศ เสวยผลบุญของตนอยู่เป็นสุข ไร้โรค เพราะบุญนั้นผิวพรรณดิฉันจึงงาม เช่นนี้ผลอันพึงปรารถนาจึงสำเร็จแก่ดิฉันในวิมานนี้ และโศกะทั้งมวลล้วนน่าพอใจจึงเกิดขึ้นแก่ดิฉัน (ขุ.วิ. (ไทย) 26/116-134/21-23) และ (3) ในอุโปสถวิมานพระมหาโมคคัลลานเถระถามถึงบุญกรรมของเทพธิดาที่นำมาเกิดในสวรรค์ เทพธิดาตอบพระเถระว่า ดิฉันเข้าจำอุโบสถศีล ซึ่งประกอบด้วยองค์ 8 ทุกวัน 14 คำ 15 คำและ 8 คำแห่งปักษี และตลอดปาฏิหาริย์ปักษีดิฉันงดเว้นจากการฆ่าสัตว์ เว้นไกลจากการลักขโมย การประพฤตินอกใจสามี สวรรค์หวังจากการพูดเท็จ และการดื่มน้ำเมา (ขุ.วิ. (ไทย) 26/235-237/40)

3) การเจริญภาวนา ยกตัวอย่างเช่น (1) ในสิริมาวิมาน พระวังคีสะถามนางสิริมาเทพธิดาถึงบุญกรรมที่นางได้ทำไว้ นำให้มาเกิดในสวรรค์ สิริมาเทพธิดาตอบพระเถระว่า ครั้นฟังธรรมอันเป็นทางไม่ตาย ปราศจากปัจจัยปรุงแต่งเป็นคำสอนของพระตถาคตเจ้าผู้หาใครเลิศยิ่งกว่ามิได้สำรวมในศีลทั้งหลายอย่างเคร่งครัดเป็นอันดี มันอยู่ในธรรมที่พระพุทธเจ้าผู้เลิศกว่าภิกษุแสดงไว้แล้ว ครั้นรู้ทางที่ปราศจากกิเลสประดุจธูติซึ่งปราศจากปัจจัยปรุงแต่งอันพระตถาคตเจ้าผู้หาใครเลิศยิ่งกว่ามิได้ทรงแสดงไว้แล้วได้สัมผัสสมมติสมาธิ ในอรรถภาพนั้นเอง การได้สัมผัสสมมติสมาธินั้นแหละ ฉันได้อมตรธรรมอันประเสริฐ ที่ทำให้ต่างจากปุถุชนมีความเชื่อมั่น บรรลุคุณพิเศษเพราะรู้แจ้งแล้วหมดความลังเลสงสัย ฉันจึงเป็นเทพธิดาผู้เห็นอมตรธรรมดำรงอยู่ในโสดาปัตติผล เป็นโสดาบันบุคคล (ขุ.วิ. (ไทย) 26/144-147/25-26) (2)

ในเปสการียวิมาน ท้าวสักกะตรัสถามเทพธิดาถึงบุญกรรมที่นำมาเกิดในสวรรค์ เทพธิดาตอบว่า หม่อมฉันมีใจเลื่อมใสในพระพุทธ พระธรรมและพระสงฆ์ เชื่อมมั่นไม่หวั่นไหว หมัดความสงสัย ได้รักษาศีล มิให้ขาดบรรลุนิยามผลมีความแน่นอนที่จะสำเร็จสัมโพธิในวันข้างหน้า ไม่มีทุกข์ (ขุ.วิ. (ไทย) 26/155/28) (3) ในนาควิมาน พระวัคีสเถระถามถึงบุญที่นำมาเกิดในสวรรค์ของเทพธิดาองค์หนึ่งว่า เทพธิดาเมื่อเธอเกิดเป็นมนุษย์ได้ทำบุญอะไรไว้ เพราะบุญอะไร เธอจึงมีอานุภาพรุ่งเรือง และมีรัศมีกายสว่างไสวไปทั่วทุกทิศอย่างนี้ เทพธิดาตอบว่า พระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงทุกขสังและสมุทัยสังว่าเป็นสภาวะไม่เที่ยงและทรงแสดงทุกขนิโรธสังและมคคสังว่าเป็นสภาวะอันปจจัยอะไร ๆ ประดังแต่ไม่ได้แล้วแกดิฉัน เพราะฉะนั้น ดิฉันจึงได้รู้แจ้งชัดอริยสัง 4 (ขุ.วิ. (ไทย) 26/709/82) และ (4) ในสัชชมาลาวิมาน พระมหาโมคคัลลานเถระถามถึงบุญที่นำมาเกิดในสวรรค์เทพธิดาองค์หนึ่ง เทพธิดาตอบว่า พระองค์ได้ตรัสสอนดิฉันว่า “นี่คือทุกข์ นี่คือเหตุเกิดทุกข์ นี่คือความดับทุกข์ และนี่คือทางสายตรงให้บรรลุมรรตธรรม” ดิฉันดำรงอยู่ในพระโอวาทของพระตถาคต ผู้ทรงอนุเคราะห์เกื้อกูล ทรงฉลาดว่า “บุคคลได้บรรลุมรรตธรรมนิพพานซึ่งเป็นธรรมอันไม่ตายสงบระงับ ไม่มีการจุติ” ดิฉันนั้นมีความภักดีมั่น ไม่หวั่นไหวเพราะมีความเห็นชอบเป็นปกติด้วยศรัทธาที่ยังรากลงแล้ว (ขุ.วิ. (ไทย) 26/845-846/98)

สรุปความได้ว่า ผลบุญที่เกิดจากการให้ทาน มีให้ทานผ้า อาหารบิณฑบาต หรือได้ถวายเสนาสนะ เป็นต้น จะประณีตหรือไม่ประณีตไม่ใช่สิ่งสำคัญหากมีเจตนาดีและมีศรัทธาก็เป็นเหตุให้ได้เสวยสุขบนสวรรค์มีวิมานอันเป็นทิพย์ การรักษาศีล รักษา ๕ หรืออุโบสถศีล ๘ เป็นนิตย หลังจากสิ้นชีพไปแล้วทำให้ได้เสวยผลบุญบนสวรรค์ และการเจริญภาวนาทำให้ได้บรรลุมรรตธรรมและยังได้รับผลอันเป็นสุขจากการเจริญภาวนานั้นคือหลังจากได้สิ้นชีพถวายชนม์ไปแล้ว ได้เสวยผลบุญบนสวรรค์ แต่การเสวยผลบุญก็มีความแตกต่างกัน สวรรค์แต่ละชั้นมีอายุที่เป็นทิพย์แตกต่างกัน การให้ทาน รักษาศีล และการเจริญภาวนา ให้ผลต่างกัน เช่นการให้ทานได้เกิดบนสวรรค์ ชั้นที่ ๑ ถึงชั้นที่ ๖ ชั้นใดชั้นหนึ่งตามเจตนาความศรัทธาและทานที่ให้ การรักษาศีลทำให้เกิดบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ขึ้นไป ส่วนการเจริญภาวนามีอานิสงส์และประโยชน์มาก ทำให้ได้บรรลุมรรตธรรมโสดาปัตติผลจนถึงบรรลุมรรตาคามีผล และทำให้เกิดบนสวรรค์ชั้นใดชั้นหนึ่งตั้งแต่สวรรค์ชั้นดาวดึงส์ขึ้นไป

4. นรกในคัมภีร์พระไตรปิฎก

นรกแบ่งเป็น 8 ชุม ดังนี้ 1) สัญชีวนรก คือ นรกไม่มีวันแตกดับ เป็นนรกสำหรับผู้ที่ยึดติดกับผู้อื่น สัตว์นรกจะถูกทรมานจากนิรยบาลด้วยสารพัดวิธีจากคมอาวุธจนตาย แต่ก็จะมี “ลมกรรม” พัดผ่านให้คืนชีพมาเสวยโทษทัณฑ์เรื่อย ๆ ต้อง เกิด-ตาย วนเวียน อยู่เช่นนั้นจนครบอายุขัย อายุของสัตว์นรกในสัจชีวนรก คือ 500 ปี โดย 1 วันนรก เท่ากับ 9 ล้านปีโลกมนุษย์ 2) กาฬสุตตนรก คือ นรกเส้นด้ายดำ เป็นนรกสำหรับผู้ที่ทำร้ายผู้มีพระคุณหรือทำลายชีวิตสัตว์โลก เมื่อสัตว์นรกถูกตีด้วยด้ายดำจนเกิดเส้นตามร่างกาย จะถูกฉีกด้วยคมอาวุธตามรอยนั้น อายุของสัตว์นรกในกาฬสุตตนรก คือ 1,000 ปี โดย 1 วันนรก เท่ากับ 3 โกฎิ (1 โกฎิ เท่า 10 ล้าน) กับอีก ๖ ล้านปีโลกมนุษย์ 3) สังฆานรก คือ นรกบดขี้ เป็นนรกสำหรับผู้ที่ไม่มีความเมตตา ชื่นชอบการทารุณกรรม สัตว์นรกจะถูก กระหน่ำตีด้วยก้อนเหล็กและบดทับด้วยลูกไฟกับภูเขาเหล็ก อายุของสัตว์นรกในสังฆานรก คือ 2,000 ปี โดย 1 วันนรก เท่ากับ 14 โกฎิกับอีก 5 ล้านปีโลกมนุษย์ 4) โรจวนรก คือ นรกแห่งเสียงคร่ำครวญ นรกสำหรับเหล่าคนโลภ ฉ้อโกง ร่างของสัตว์นรกจะถูกตรึงให้นอนคว่ำหน้า หัว มือ และเท้าจมอยู่ในดอกบัวเหล็กที่เปลวเพลิงลุกท่วม ร้องครวญ ครางด้วยความเจ็บปวด แต่ไม่ตาย อายุของสัตว์นรกในโรจวนรก คือ 4,000 ปี โดย 1 วันของนรกขุมนี้เท่ากับ 34 โกฎิกับอีก 4 ล้านปีโลกมนุษย์ 5) มหาโรจวนรก คือ นรกแห่งเสียงคร่ำครวญอย่างยืงยวด นรกสำหรับคนจิตใจโหดเหี้ยม อารมณ์ ทำความชั่วทั้งหลายด้วยจิตอาฆาตพยาบาท ดอกบัวเหล็กของนรกขุมนี้จะเพิ่มคมตามกลีบดอก โดยสัตว์นรกต้องจมอยู่ในดอกบัวเหล็กทั้งตัว อายุของสัตว์นรกในมหาโรจวนรก คือ 8,000 ปี โดย 1 วันนรก เท่ากับ 921 โกฎิกับอีก 6 ล้านปีโลกมนุษย์ 6) ตาปนรก คือ นรกแห่งความร้อนรุ่ม นรกสำหรับคนบาปที่เต็มไปด้วยโลภะ โทสะ โมหะ และความเหินแกล้งได้ สัตว์นรกจะถูกหลาวเหล็กแห่งใหญ่ราวต้นตาลเสียบพร้อมเปลวไฟพวยพุ่ง ก่อนถูกสุนัขนรกฉุดกระชากลงมากิน อายุของสัตว์นรกในตาปนรก คือ 16,000 ปี โดย 1 วันนรกเท่ากับ 1,824 โกฎิกับอีก 12 ล้านปีโลกมนุษย์ 7) มหาตาปนรก คือ นรกที่เต็มไปด้วยความร้อนอย่างมากมาย ในขุมนี้ สัตว์นรกจะถูกไฟจำนวนมหาศาลเผาร่างกาย ซึ่งมากกว่าในตาปนรก แต่จะมีความพิเศษตรงที่ว่า นายนิรยบาลจะไล่ต้อนสัตว์นรกให้ไต่เขาเหล็กที่ร้อนจัด เมื่อไต่ได้ระยะหนึ่งก็จะตกลงมาสู่เหล็กแหลมที่ร้อนทำให้เจ็บทุกข์ทรมาน และ 8) อเวจีนรก คือ นรกอันแสนสาหัสไร้ความปรานี เป็นมหานรกที่ลึกและกว้างใหญ่ที่สุด เป็นนรกสำหรับผู้ทำกรรมหนักอย่างหา

ที่สุดมิได้ เช่น ฆ่าบุพการี ฆ่าพระอรหันต์ ทำร้ายพระพุทธเจ้าให้ห้อพระโลหิต และยุยงให้คณะสงฆ์แตกแยก ชุมชนรกล้อมด้วยกำแพงเหล็กที่เปลวไฟลุกท่วม สัตว์นรกจะถูกเพลิงเผาผลาญด้วยอิริยาบถต่างๆ ทั้ง นั่ง ยืน หรือนอน ตามกรรมของตน อยู่ห้องสี่เหลี่ยมและหลาวเหล็กเสียบทะลุร่างตรึงให้แน่นไม่สามารถขยับร่างกายได้ อายุของสัตว์นรกในอเวจีนรก คือ 1 กัลป์ (พ.ชาดก. (ไทย) 28/619-718/25-29) บอกชื่อคัมภีร์ให้ถูกต้อง ดูตัวอย่างเบื้องต้น

สาเหตุทำให้ตกนรก แบ่งออก 3 ดังนี้

1) ทำกรรมชั่วทางกาย ยกตัวอย่างเช่น (1) ในราชปุตตเปตวัตถุ (พระศาสดาตรัสถึงผลกรรมของพระราชโอรสที่ทำไว้ในชาติก่อนว่า พระองค์ถือตัวว่าเป็นกษัตริย์ ทรงจับบาตรของพระปัจเจกพุทธะชูขึ้น แล้วทุ่มทำลายบาตรที่พื้นดินแข็ง ทรงพระสรวล หลีกไป(หนึ่ง) แล้วตรัสว่า เราเป็นพระราชโอรสของพระเจ้ากิตวะ ท่านจักทำอะไรเราได้ กรรมหยาบข้ามมีผลเผ็ดร้อน ซึ่งพระราชโอรสผู้แออัดอยู่ในนรกเสียแล้ว ประสบทุกข์แสนสาหัสอยู่ในนรก 840,000 ปี รวม 6 ครั้ง หมกไหม้อยู่สิ้นกาลนาน จึงประสบทุกข์แสนสาหัสอยู่ในนรกหลายพันหลายหมื่นปี (พ.เปต. (ไทย) 26/756-761/290-292) (2) ในสังกัฏฐปิฎก พระมหาโมคคัลลานเถระถามถึงผลกรรมที่ทำให้ไปยังเปตโลกของเปรตตนหนึ่งว่า ท่านได้ทำกรรมชั่วทางกาย วาจา ใจอะไรไว้หรือ เพราะผลกรรมอะไรท่านจึงต้องได้รับทุกข์เช่นนี้ ค้อนเหล็กจำนวน 60,000 ลูก ตกมาตีกระหม่อมศีรษะของท่าน เพราะผลกรรมอะไร (เปรตนั้นตอบว่า) ครั้งนั้นข้าพเจ้าได้เห็นพระปัจเจกพุทธเจ้าองค์หนึ่งนามว่าสุเนตร อบรมอินทริย์แล้ว ผู้ไม่เกิดความกลัวแต่ที่ไหน นั่งเข้ามานอยู่ที่โคนต้นไม้ข้าพเจ้าได้ติดก้อนกรวด ทำลายกระหม่อมของท่าน เพราะผลกรรมนั้น ข้าพเจ้าจึงต้องได้รับทุกข์เช่นนี้ ค้อนเหล็กจำนวน 60,000 ลูก ตกมาตีกระหม่อมศีรษะของข้าพเจ้า (พ.เปต. (ไทย) 26/809-813/301)

2) ทำกรรมชั่วทางวาจา ยกตัวอย่างเช่น (1) ในนันทาเปตวัตถุ นันทิเสนอุบาสกถามนางเปรตผู้เคยเป็นภรรยาถึงผลกรรมที่ทำให้ไปยังเปตโลก ว่าเมื่อก่อนเธอได้ทำกรรมชั่วทางกาย วาจา ใจอะไรไว้หรือเพราะผลกรรมอะไรเธอจึงจากโลกนี้ไปยังเปตโลก (นางเปรตนั้นตอบว่า) เมื่อก่อนฉันเป็นหญิงชั่วร้าย หยาบคายและไม่เคารพท่าน ได้กล่าววาจาชั่วร้ายกับท่าน จึงต้องจากโลกนี้ไปยังเปตโลก (พ.เปต. (ไทย) 26/170-171/195) (2) ในธนपालเสกขปิฎก

พวกพ่อค้าถามเปรตตนหนึ่งถึงผลกรรมที่ทำให้ไปยังเปตโลกว่า ท่านได้ทำกรรมชั่วทางกาย วาจา ใจอะไรไว้หรือ เพราะผลกรรมอะไร ท่านจึงต้องจากโลกนี้ไปยังเปตโลก (เปรตนั้นตอบว่า) ข้าพเจ้าไม่มีศรัทธา เป็นคนตระหนี่ กระด้าง ได้ด่าพวกคนที่ให้ทาน ทำบุญและห้ามชนเป็นจำนวนมากที่ให้ทานทำบุญ ด้วยคำว่า ผลแห่งทานไม่มี ข้าพเจ้านั้นไม่ได้ทำความดี ทำแต่ความชั่วไว้เคลื่อนจากมนุษยโลกนั้นแล้วจึงเกิดในแดนเปรตมีแต่ความหิวกระหาย (ขุ.เปต. (ไทย) 26/229-235/205) (3) ในอุตตรมาตุเปตวัตถุ ภิกษุรูปหนึ่งถามนางเปรตตนหนึ่งถึงผลกรรมที่ทำให้ไปยังเปตโลกว่า เมื่อก่อนเธอได้ทำกรรมชั่วทางกาย วาจา ใจอะไรไว้หรือ เพราะผลกรรมอะไรน้ำในแม่น้ำคงคาจึงกลายเป็นเลือดปรากฏแก่เธอ นางเปรตตอบว่า ดิฉันถูกความตระหนี่ครอบงำ ได้ด่าลูกชายว่าเจ้าถวยจิวร บิณฑบาต ที่นอน ที่นั่งและยาสำหรับแก้ไข้ ด้วยความไม่พอใจของแม่ สิ่งนั้นจึงกลายเป็นเลือดปรากฏแก่เจ้าในปรโลก เพราะผลกรรมนั้นน้ำในแม่น้ำคงคาจึงกลายเป็นเลือดปรากฏแก่ดิฉัน (ขุ.เปต. (ไทย) 26/336-340/220) (4) ในกฎวินัยขยิกเปตวัตถุ พระนารถเถระถามถึงผลกรรมที่ทำให้ไปยังเปตโลกของเปรตตนหนึ่ง เปรตนั้นตอบว่า ข้าพเจ้าได้ประพฤติดุจจริตด้วยการพูดส่อเสียด พูดเท็จ และด้วยการอำพราง หลอกลวงเพื่อความฉิบหายแก่ตนเองในมนุษยโลก ผู้ประพฤติดุจจริตมีพูดส่อเสียดเป็นต้น ย่อมจิกเนื้อหลังตนเองกินเหมือนข้าพเจ้าจิกเนื้อหลังตนเองกินอยู่ในวันนี้ (ขุ.เปต. (ไทย) 26/503-505/247) (5) ในธาดุวิวัณณเปตวัตถุ พระมหากัสสปเถระถามถึงผลกรรมของเปรตตนหนึ่ง เปรตนั้นตอบว่า ข้าพเจ้าได้ห้ามภรรยา ธิดาและลูกสะใภ้ของข้าพเจ้านั้น ซึ่งพากันนำพวงมาลัยดอกกุบล และเครื่องอุปโภคบริโภค ไปเพื่อบูชาพระสอุป บานั้นข้าพเจ้าได้ทำไว้แล้ว จึงได้เสวยทุกขเวทนาหมกหม่มอยู่ในนรกแสนสาหัสถึง 86,000 ปี เพราะดำหนิการบูชาพระสอุป (ขุ.เปต. (ไทย) 26/511-512/248) (6) ในนันทกเปตวัตถุ พระเจ้าสุริยธรรมถามถึงผลกรรมของนันทกเปรต นันทกเปรตกราบทูลว่า ขอเดชเมื่อก่อนข้าพระองค์เป็นคนใจบาปเป็นมิฉชาติภูติ ทุศีล ตระหนี่และด่าว่าสมณพราหมณ์ทั้งหลาย เมื่อชนเหล่าอื่นกำลังทำบุญให้ทาน ข้าพเจ้าก็ทำอันตรายซ้ำยังห้ามหมู่ชนว่า ผลทานไม่มี ผลแห่งความส่ำรวมจักมีแต่ที่ไหนใครผู้ชื่อว่าปอจารย์ไม่มี ใครเล่าจักฝึกฝนบุคคลผู้ไม่เคยฝึกฝนได้ (ขุ.เปต. (ไทย) 26/678-680/279) และ (7) ในคูลชาทกเปตวัตถุ พระมหาโมคคัลลานเถระถามถึงผลกรรมที่ทำให้ไปยังเปตโลกของเปรตตนหนึ่ง เปรตนั้นตอบว่า ได้มีภิกษุรูปหนึ่งอยู่ประจำในวัดของข้าพเจ้า มักริษยา ตระหนี่ตระกุล ผูกขาดในเรือนของข้าพเจ้า มีใจกระด้าง มักด่าว่า (ภิกษุอาคันตุกะ

ทั้งหลาย) ข้าพเจ้าเชื่อคำของท่าน ได้ด่าว่าภิกษุทั้งหลาย เพราะผลกรรมนั้น ข้าพเจ้าจึงต้องจากโลกนี้ไปยังเปตโลก (ขุ.เปต. (ไทย) 26/769-770/293)

สรุปความได้ว่า กรรม คือ การกระทำที่ประกอบด้วยเจตนา ของคนที่ยังมีกิเลส ซึ่งยังมีการให้ผล แบ่งออกได้เป็น 3 ทาง คือ กายกรรม วจีกรรม และมโนกรรม กรรมทั้ง 3 มีทั้งฝ่ายดี และฝ่ายชั่ว กรรม คือ การกระทำที่ประกอบด้วยเจตนาอันมีพื้นฐานมาจากกิเลส ที่แสดงออกมา ทางกาย วาจา และ ใจ มีทั้งกรรมดีและกรรมชั่ว ในความหมายของกรรมตามที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสแสดงเอาไว้ ในแต่ละคราวนั้น มีความหมายเป็นนัยเดียวกัน คือ ทุกครั้งที่กระทำต้องประกอบด้วยเจตนา เจตนามี กรรมมา เจตนาไม่มา กรรมไม่มี กรรมที่แท้จะต้องประกอบด้วยหลักเกณฑ์ 2 ประการ คือ เจตนา ได้แก่ ความตั้งใจ หรือความรู้รู้ เจตนาแบ่งได้เป็น 3 อย่าง คือ 1) บุพเจตนา เจตนาก่อนทำ 2) มุญจนเจตนา เจตนาในเวลาทำ และ 3) อปรปรเจตนา เจตนาเมื่อได้ทำไปแล้ว

5. สรุป

สรวรรค์ในความเชื่อทางศาสนาพุทธ ตีความได้ว่าเป็นดินแดนแห่งความสุข อันเนื่องมาจากการบำเพ็ญกุศลในสมัยยังมีชีวิตอยู่ การเสวยสุขในภพภูมิของสรวรรค์ขึ้นอยู่กับ การบำเพ็ญกุศลความดีสมัยยังเป็นมนุษย์ ประการสำคัญคือการบังเกิดในสรวรรค์มิได้มีใครเป็นผู้กำหนด แต่เป็นผลบุญส่งผลให้เสวยสุขในภพนั้นๆ โดยคัมภีร์พระไตรปิฎกได้แสดง ตัวอย่างของบุคคลผู้ทำกรรมดีแล้วเสวยสุขในสรวรรค์ ดังเช่น คัมภีร์วิมานวัตถุ คัมภีร์อุปทาน เป็นต้น ส่วนนรกมีลักษณะตรงกันข้ามกับสรวรรค์ กล่าวคือเป็นดินแดนเสวยทุกข์ อันเนื่องจากการทำอกุศลกรรมสมัยเป็นมนุษย์ การเสวยกรรมมิได้มีใครบันดาลแต่เป็นเพราะผลของกรรม เก้าแต่หนหลัง สภาพของนรกแต่ละขุมก็มีความหลากหลายเช่นเดียวกัน คัมภีร์พระไตรปิฎกได้แสดงตัวอย่างของบุคคลผู้ทำกรรมชั่วแล้วเสวยความทุกข์ในนรก ดังเช่น คัมภีร์เปตวัตถุ เป็นต้น ประเด็นน่าสนใจคือคัมภีร์พระไตรปิฎกมิได้ระบุชัดเจนว่าสถานที่ตั้งของนรกและสรวรรค์อยู่ที่ใด รายละเอียดมาปรากฏชัดเจนในคัมภีร์ชั้นอรรถกถา สันนิษฐานว่าคัมภีร์พระไตรปิฎกเน้นบรรจุเนื้อหาเกี่ยวกับพระธรรมคำสอนอันมุ่งสู่การบรรลุพระนิพพานเป็นหลัก ส่วนนรกสรวรรค์เป็นหลักธรรมพื้นฐานสำหรับปลูกฝังชาวบ้านให้ประพฤติกรรมทำดีละเว้นความชั่ว จึงไม่มีรายละเอียดดังกล่าว

6. เอกสารอ้างอิง

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*.

กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พุทธทาสภิกขุ. (2539). *กรรมและการอยู่เหนือกรรม*. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2546). *นรก-สวรรค์ในพระไตรปิฎก*. วัดพระเรนทร์. มปป

พุทธทาสภิกขุ. *ภาษาคนภาษาธรรม*. ธรรมสภา. ม.ป.ป.

พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต). (2531). *กรรมและนรกสวรรค์สำหรับคนรุ่นใหม่*. กรุงเทพฯ: ธรรมสภา.

พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต). (2538). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์*. พิมพ์ครั้งที่ 8

กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พุทธทาสภิกขุ. (2557). *พระพุทธศาสนานิกายเถรวาท*. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

दनัย ไชยโยธา. (๒๕๓๘). *ลัทธิศาสนาและระบบความเชื่อกับประเพณีนิยมในท้องถิ่น*.

กรุงเทพมหานคร :

โอเดียนสโตร์.

ธวัช ปุณโณทก. (2528). *ความเชื่อพื้นบ้านอันสัมพันธ์กับวิถีชีวิตในสังคมอีสานในวัฒนธรรมพื้นบ้าน: คติ*

ความเชื่อ. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ป่อง โกษา (นามแฝง). (2522). *พระธรรมจากพระไตรปิฎก*. กรุงเทพมหานคร: ขบวนการพิมพ์.

สถาพร ศรีสัจจัง. (2533). “การประสมประสานทางสังคม -วัฒนธรรมไทยพุทธ และไทยมุสลิมที่ปรากฏใน

การเล่นล้อแห่งของอำเภอกันตัง จังหวัดตรัง” *วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต*.

มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ สงขลา.

การพัฒนาวุฒิภาวะทางอารมณ์ของนักปกครองด้วยหลักธรรม
เพื่อปรับตัวให้เข้ากับบริบททางสังคมในศตวรรษที่ 21

Development of Government Officer Emotional Maturity through
Dhamma Principles for Adaptation to Social Contexts in the 21st Century

พระวิชฌญาณ วิสุตติญาณ (ไม้แหยม)¹

,ดร.อภิชาติ เหม้อยไธสง² พระณัฐวุฒิ อภิบุญโญ (พันทะลี)³

Wicharayan Wisuttiyano (Moyaem)¹

,Dr.Aphichit Mueaithaisong²,Phra Nathawut Phanthali³

หลักสูตรรัฐศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาการปกครอง คณะสังคมศาสตร์

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน

Bachelor of Political Science Program in Government

Faculty of Social Sciences

Mahamakut Buddhist University Isan Campus

Corresponding Author's Email. paiwicharayan@gmail.com

บทคัดย่อ

ในทศวรรษที่ผ่านมา นักปกครองต้องเผชิญกับความท้าทายที่ซับซ้อนมากขึ้น ทั้งด้านเทคโนโลยีที่ก้าวกระโดด การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากร และวิกฤตการณ์ระดับโลก การเขียนบทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาวุฒิภาวะทางอารมณ์ของนักปกครองโดยใช้หลักธรรมทางพุทธศาสนา เพื่อปรับตัวให้เข้ากับบริบททางสังคมที่เปลี่ยนแปลงในศตวรรษที่ 21 ซึ่งค้นพบว่าหลักธรรมที่เหมาะสมในการพัฒนาวุฒิภาวะทางอารมณ์ของนักปกครอง ได้แก่ สติ (ความตระหนักรู้) ขันติ (ความอดทน) เมตตา (ความปรารถนาดี) และอุเบกขา (ความวางเฉย) โดยการฝึกปฏิบัติหลักธรรมเหล่านี้อย่างสม่ำเสมอจะช่วยพัฒนาปัจจัยสำคัญของวุฒิภาวะทางอารมณ์ ได้แก่ การเสริมสร้างความตระหนักรู้ในตนเอง การจัดการอารมณ์ การสร้างแรงจูงใจ การเอาใจใส่ผู้อื่น และทักษะทางสังคม แนวทางการพัฒนาที่มีประสิทธิภาพประกอบด้วย การฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการที่บูรณาการหลักธรรมกับการพัฒนาภาวะผู้นำสมัยใหม่ การโค้ชโดยผู้เชี่ยวชาญด้านพุทธศาสนาและ

การพัฒนาอารมณ์ และการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์จริงในการประยุกต์ใช้หลักธรรมกับสถานการณ์ที่ท้าทาย นอกจากนี้ การสร้างวัฒนธรรมองค์กรที่เปิดกว้างและส่งเสริมการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง รวมถึงการสร้างเครือข่ายแลกเปลี่ยนประสบการณ์ระหว่างนักปกครองจากหลากหลายภูมิภาค จะช่วยเสริมสร้างการพัฒนาคุณภาพทางอารมณ์และความเข้าใจในบริบทที่แตกต่าง ผลการวิจัยนี้สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมและกำหนดนโยบายเพื่อเสริมสร้างศักยภาพของนักปกครองในการรับมือกับความท้าทายในศตวรรษที่ 21 ซึ่งจะส่งผลต่อประสิทธิภาพการบริหารงาน การสร้างความสัมพันธ์อันดีกับผู้ใต้บังคับบัญชา และความเป็นอยู่ที่ดีของประชาชนในระยะยาว

คำสำคัญ: การพัฒนาคุณภาพทางอารมณ์, นักปกครอง, หลักธรรม, ศตวรรษที่ 21

Abstract

In the past decade, administrators have faced increasingly complex challenges, including rapid technological advancements, changes in population structure, and global crises. The objective of writing this article is to study approaches to developing the emotional maturity of administrators using principles of Buddhism to adapt to the changing social context of the 21st century. It was found that the appropriate Buddhist principles for developing the emotional maturity of administrators include mindfulness (awareness), patience (forbearance), loving-kindness (benevolence), and equanimity (impartiality). Regular practice of these principles helps develop key factors of emotional maturity, including self-awareness, emotional regulation, motivation, empathy, and social skills effective development approaches include practical training that integrates Buddhist principles with modern leadership development, coaching by experts in Buddhism and emotional development, and experiential learning through applying these principles in challenging situations. Additionally, creating an organizational culture that is open and promotes continuous learning, as well as establishing networks for experience exchange among administrators from various regions, will help enhance

emotional maturity development and understanding of different contexts. The findings of this research can be applied in developing training curricula and formulating policies to enhance the capabilities of administrators in dealing with the challenges of the 21st century. This will contribute to improved administrative efficiency, better relationships with subordinates, and the long-term well-being of the populace

Keywords: Emotional Maturity Development, Administrators, Buddhist Principles, 21st Century

1. บทนำ

แนวคิดที่เปลี่ยนผ่านจากการสนใจในธรรมชาตินิยมสนใจในตัวมนุษย์เกิดจากแนวคิดของนักปรัชญากลุ่มหนึ่งที่ได้เสนอแนวคิดในด้านการเมือง ปัจจุบันเราเรียกว่าปรัชญาการเมืองคลาสสิก มีนักปรัชญาเรื่องนาม 3 ท่านคือ โซเครตีส เพลโต และอริสโตเติล นักปรัชญาการเมืองกลุ่มนี้ได้ตั้งคำถามในเชิงคุณธรรม-การเมืองเกี่ยวกับผู้ปกครอง ผู้ใต้ปกครอง และระบอบการเมืองในขณะนั้น รวมถึงการอยู่ร่วมกันภายใต้กรอบแนวคิดการจัดระเบียบต่าง ๆ ของสังคมการเมืองในเรื่องของคุณธรรม ความยุติธรรม การแสวงหาระบอบการปกครองที่ดี ผู้ปกครองที่พึงประสงค์ เป็นต้น ทั้งนี้สิ่งที่นักปรัชญาคลาสสิกให้ความสำคัญก็คือเรื่องจิตวิญญาณ โซเครตีสสอนว่าต้องหมั่นตรวจสอบจิตวิญญาณของตนเพื่อการที่จะได้รู้จักตนเองมากยิ่งขึ้น ใครที่ไม่เคยตรวจสอบชีวิตหรือจิตวิญญาณของตนก็ไม่มีคุณค่าต่อการดำรงอยู่ ส่วนเพลโตพยายามยกจิตวิญญาณของมนุษย์เป็นจิตวิญญาณทางการเมืองโดยเปรียบว่านครรัฐก็เหมือนกับจิตวิญญาณที่ขยายใหญ่ และอยู่ภายใต้การปกครองของราชาปราชญ์ ส่วนอริสโตเติลมองว่ามนุษย์สามารถมีชีวิตที่ดีพร้อมกับการบรรลุถึงความสมบูรณ์ได้อยู่อาศัยร่วมสังกัดเป็นสมาชิกของสังคมการเมืองเท่านั้น ส่วนนครรัฐมีเป้าหมายในเชิงจริยธรรมมุ่งสร้างความเป็นเลิศให้กับบุคคลผ่านการผสมผสานคุณธรรมในเชิงศีลธรรมกับเชิงสติปัญญาซึ่งเนื้อหาทั้งหมดเป็นเรื่องของการแสวงหาผู้ปกครองและระบอบการปกครองที่ดีที่สุด (อาทิพย์ผ่านพูล, 2566 : 128-139)

ผู้นำในการปกครอง ถือว่าเป็นหัวใจของการบริหารการปกครองที่ขาดไม่ได้และสิ่งที่สำคัญที่จะทำให้ผู้นำในการปกครอง ได้การยอมรับจากประชาชน การมีบุคลิกภาพที่ดีและเข้ากับประชาชนในส่วนของปกครองของตนได้ การที่ผู้นำจะมีบุคลิกภาพที่ดีได้นั้นจะต้องคำนึงถึง และมีการพัฒนาบุคลิกภาพในด้านต่าง ๆ ดังนี้ คือ คุณลักษณะทางกาย วุฒิภาวะทางอารมณ์ ความรู้ความสามารถ คุณลักษณะทางสังคมและการพัฒนา บุคลิกภาพในด้านต่าง ๆ นั้น ถ้าจะทำให้การพัฒนาบุคลิกภาพนั้นมีความมั่นคงและผู้นำมีความมั่นคง ในบุคลิกภาพของตนโดยไม่หวั่นไหวต่ออารมณ์ใด ๆ ที่เข้ามากระทบ การพัฒนาบุคลิกภาพควรพัฒนาไปตามหลักคำสอนในทางพุทธศาสนา เพราะหลักคำสอนในทางพุทธศาสนา เมื่อนำมาประยุกต์ใช้หรือพัฒนาในด้านใดก็ตามจะเป็นการพัฒนาที่ยั่งยืนและไม่ทำให้ผู้ที่นำไปประยุกต์ใช้หรือพัฒนาในด้านต่าง ๆ หวั่นไหวไปตามกระแสสังคม หลักธรรมที่ควรนำมาพัฒนาบุคลิกภาพในประเทศ คือ ศีล สมาธิปัญญา ขันติสมานัตตา เมตตา ปิยวาจา อโหสะ และสัจจะ (พระมหาวิโรจน์ คุตตวิโร, 2563 :44-52)

การเห็นคุณค่าในตนเองเกิดจากประสบการณ์ที่ได้รับความสำเร็จในชีวิต เสมือนโครงสร้างหรือคุณลักษณะของแต่ละคนที่เกิดจากการเรียนรู้ในเรื่องของ ความมีคุณค่าของตนเองจากครอบครัว เป็นความต้องการขั้นพื้นฐานของมนุษย์ เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรม การอบรมเลี้ยงดู เป็นเรื่องของความสามารถและการมองเห็นคุณค่า ถ้าหากว่ามนุษย์เราขาดสองสิ่งนี้ จะนำไปสู่ปัญหาความรุนแรง การฆ่าตัวตาย ความวิตกกังวล และซึมเศร้าลดลงได้ตามธรรมชาติและเกิดจากความสามารถในการมองเห็นคุณค่าของแต่ละบุคคล ความเชื่อมั่นในตนเอง และการเคารพตนเองเป็นเรื่องสำคัญ ซึ่งเป็นสิ่งที่บุคคลเห็นคุณค่าในตนเองมากหรือน้อยแค่ไหน สิ่งหนึ่งที่สำคัญต่อสุขภาพจิต การเห็นคุณค่าในตนเองเป็นปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความสำเร็จที่สำคัญ ความสำเร็จด้านการเรียน และการพัฒนาทางวิชาการของนักศึกษา โดยทั่วไปการเห็นคุณค่าในตนเองต่ำจะนำไปสู่สภาพจิตใจที่มีปัญหาต่อการเรียนและการประสบความสำเร็จในการอยู่ร่วมกับผู้อื่น ในขณะที่การเห็นคุณค่าในตนเองมีประโยชน์มากต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน (อัจฉรวรรณ จันทรเพ็ญศรี, 2564 : 88-102)

การดูแลด้านจิตใจมักจะทำได้ยาก เพราะต้องใช้ทักษะและเวลามากเพื่อรักษาอารมณ์และจิตใจที่เป็นนามธรรม ต้องอาศัยความอดทน ต้องอาศัยประสบการณ์และความมุ่งมั่น พร้อมทั้งวางแผนให้การช่วยเหลือเพราะต้องใช้เวลามาก ในการระบายความทุกข์ในจิตใจ และพยาบาลควรรีบให้การช่วยเหลือทันทีตามความเหมาะสม ซึ่งทำให้บางครั้งต้อง

ดูแลในการประคับประคองด้านจิตใจ มากกว่าการดูแลด้านร่างกาย จากความหมายของหลักพระธรรมคำสอน พรหมวิหาร 4 พบว่าเป็นเรื่องที่ใช้ในการดำเนินชีวิตของคนในสังคมปกติ เพราะธรรมะก็คือธรรมชาติและคือชีวิต เพียงแต่คนส่วนใหญ่ยังไม่เข้าใจวิธีการในการนำไปประยุกต์ใช้และไม่เข้าใจในความหมายที่แท้จริง จึงควรศึกษาและนำมาประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติให้เหมาะสม ก็จะสามารถสร้างประโยชน์สุขให้กับผู้คนในสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพ เพราะพื้นฐานขนบธรรมเนียมประเพณีไทยก็คือการปฏิบัติตามแนวทางของพุทธศาสนา เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขในสังคม การนำหลักธรรมคำสอน เรื่อง เมตตา กรุณา จะช่วยสร้างความถูกต้องดีงามในสังคมด้วยหัวใจของความเป็นมนุษย์ ที่มีความรัก ความปรารถนาดี เอื้ออาทรต่อกันและกัน ด้วยเข้าใจความทุกข์ของการเกิด แก่ เจ็บ และตาย ที่เป็นกระบวนการตามธรรมชาติของชีวิต (สุณี เวชประสิทธิ์และคณะ, 2567 : 154-164)

สังคมไทยแต่เดิมได้มีการปลูกฝังค่านิยมเรื่องกรรม ให้เชื่อกฎแห่งกรรม จนมีสำนวนไทยว่า “ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว” และยกย่องคนดี คือ คนที่มีศีลธรรม แต่ปัจจุบันสังคมไทยปัจจุบัน ได้มีค่านิยมที่เปลี่ยนไป การให้ความสำคัญเรื่องกรรมมีน้อยลง สาเหตุคือสิ่งที่สังคมไทยในปัจจุบัน ได้รับเอาวัฒนธรรมของชาวตะวันตกเข้ามา มีการนำเอาเทคโนโลยีเข้ามาและมีบทบาทเพื่ออำนวยความสะดวกสบายต่อวิถีการดำเนินชีวิตประจำวันของคนไทยในทุกเรื่อง จนส่งผลให้ความเชื่อ ค่านิยมของคนไทยในปัจจุบัน เปลี่ยนไปเป็นสังคมบริโภคนิยมและวัตถุนิยมสังคมไทยปัจจุบัน ในปัจจุบันรวมทั้งความเชื่อและทัศนคติได้มีการเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย โดยเฉพาะอย่างยิ่งมีแนวโน้มเป็นวัตถุนิยมและบริโภคนิยม ความเชื่อเรื่องกรรมแบบดั้งเดิมอาจจะเปลี่ยนแปลงไปได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับคนสมัยใหม่ในปัจจุบัน (พระกิตติภัท กิตติภัท (อนันต์เมธากุล)และคณะ, 2567 : 154-164)

ดังนั้น ผู้เขียนบทความจึงมีความสนใจในเรื่องการพัฒนาวุฒิภาวะทางอารมณ์ของนักปกครองด้วยหลักธรรมเพื่อปรับตัวให้เข้ากับบริบททางสังคมในศตวรรษที่ 21 เพื่อพัฒนาวุฒิภาวะทางอารมณ์ของนักปกครองและเกิดประโยชน์ต่อผู้คนในสังคมในยุคปัจจุบัน ที่ต้องมีการพัฒนาบุคลิกภาพในด้านต่าง ๆ รวมถึงการนำหลักธรรมทางพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้เพื่อให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยสังคมไทยในปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงค่านิยมและความเชื่อ จากเดิมที่เน้นเรื่องกรรมและศีลธรรม มาสู่สังคมที่เน้นวัตถุนิยมและบริโภคนิยมมากขึ้น อันเป็นผลมาจากอิทธิพลของวัฒนธรรมตะวันตกและเทคโนโลยี ทั้งหมดนี้สะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญของการพัฒนาตนเอง และการนำหลักธรรมทางพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในการ

ดำเนินชีวิตและการปกครอง แม้ว่าสังคมปัจจุบันจะมีการเปลี่ยนแปลงไปสู่ความเป็นวัตถุนิยมมากขึ้นก็ตาม

2. วุฒิภาวะทางอารมณ์และคุณธรรมกับจริยธรรมที่ควรมีของนักปกครอง

ภัทรพล เสริมทรงและธนวัฒน์ ชาวโพธิ์ (2564) ได้อธิบายว่า ในปัจจุบันองค์กรหรือชุมชนต้องเผชิญกับสถานการณ์ที่ซับซ้อน และมีการเปลี่ยนแปลง อย่างรวดเร็ว ผู้นำในยุคนี้ต้องเผชิญกับความท้าทายในทุกด้าน การเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของเทคโนโลยี การก่อกำเนิดของกฎระเบียบใหม่ใน ชุมชน สังคม และระดับโลก การเกิดความกลมกลืนของแนวคิดและกระบวนการทางสังคมต่าง ๆ การเปลี่ยนแปลงด้านประชากร และการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการจัดการธุรกิจ รวมทั้งความไม่แน่นอนทางด้านเศรษฐกิจ ความท้าทายเหล่านี้ดูเหมือนว่าเราจะไม่สามารถก้าวผ่านไปได้ ถ้ายังใช้ทักษะการบริหารจัดการแบบเดิม ๆ ในภาวะเช่นนี้ สมรรถนะของผู้นำที่เรียกว่า “ผู้นำเชิงสร้างสรรค์” เป็นสิ่งที่จำเป็นอย่างยิ่งที่จะทำให้รอดพ้น และได้รับชัยชนะเหนือสภาพแวดล้อมที่ปรับเปลี่ยนอย่างรุนแรงโดยศตวรรษที่ 21 โลกได้มีการเปลี่ยนแปลงจากยุคอุตสาหกรรมเข้าสู่ยุคสารสนเทศ สังคมแห่งโลกอนาคตแข่งขันโดยใช้ข้อมูลสารสนเทศ เป็นยุคเศรษฐกิจฐานความรู้ ใช้ความรู้เป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจและใช้นวัตกรรมทางเทคโนโลยีมาสร้างขีดความสามารถในการแข่งขัน นักบริหารและนักปกครองในโลกอนาคตต้องมีทักษะความเป็นผู้นำ

เพ็ญศรี ชิตสกุล (2561) ภาวะผู้นำของบุคคลส่วนหนึ่งเกิดมาจากภาวะจิตใจภายในของตัวบุคคลเอง วุฒิภาวะทางอารมณ์ หรือ ความฉลาดทางอารมณ์ของบุคคล ทำให้บุคลิกภาพของบุคคลนั้นคงไม่หวั่นไหว วุฒิภาวะทางอารมณ์ของบุคคลมีความสัมพันธ์กับภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของบุคคล เมื่อบุคคลที่มีประสบการณ์เพิ่มมากขึ้นจะมีวุฒิภาวะทางอารมณ์สูงขึ้น ยังมีรูปแบบความสัมพันธ์ของสาเหตุระหว่างองค์ประกอบวุฒิภาวะทางอารมณ์ของบุคคล และทักษะการปกครอง ทั้งกับเทคนิค ทั้งกับมนุษย์ และการนึกคิดที่สามารถแก้ไข ปัญหาได้ดี วุฒิภาวะทางอารมณ์เป็นรากฐานสำคัญของความสำเร็จในชีวิตของแต่ละคน ซึ่งเกิด จากความสามารถเรียนรู้การควบคุมสภาวะอารมณ์ของตนเองอย่างถูกต้อง สามารถจัดการกับอารมณ์ได้อย่างเหมาะสมที่สุด สามารถควบคุมอารมณ์ให้มีความมั่นคง และมีความสามารถรื้อฟื้นอารมณ์ของตนเองให้อยู่ในสภาพที่ดีได้ด้วยตนเอง และมีความเข้าใจสภาวะอารมณ์ของผู้อื่นจนสามารถมีความสัมพันธ์ที่ดีกับผู้อื่นในสังคมได้ คนที่มี

วุฒิภาวะทางอารมณ์สูง หรือมีทักษะทางอารมณ์ที่ได้รับการพัฒนามาเป็นอย่างดีจะเป็นคนที่สามารถรับรู้เข้าใจ และจัดการกับความรู้สึกของตนเองได้ดีรวมทั้งเข้าใจ ความรู้สึกของคนอื่น จึงมักจะประสบความสำเร็จ

พระปลัดธนากรสนมโน(เพราะละ) และดร. สมชายห่านนท์ (2563) โดยธรรมชาติของมนุษย์ในด้านคุณธรรมและจริยธรรมนั้นปกครองนั้นควรเข้าใจในพฤติกรรมของมนุษย์ด้วยกัน รวมทั้งบุคคลที่อยู่รอบข้างและผู้ใต้การปกครองเพื่อการบริหารงานปกครองจะได้เป็นไปด้วยดีมีประสิทธิภาพ คุณธรรมและจริยธรรมถือได้ว่าเป็นสิ่งที่นักปกครองทุกคนควรมี เพราะคุณธรรมเป็นคุณสมบัติหรือเป็นคุณลักษณะที่ทำให้มนุษย์แตกต่างจากสัตว์ทั่วไปดังนั้นผู้มีคุณธรรมและจริยธรรมจึงเป็นผู้ที่ถึงพร้อมไปด้วยความรู้ความเข้าใจ อารมณ์ ความรู้สึก และพฤติกรรมที่แสดงออกอย่างถูกต้องดีงามเพราะคุณธรรม และคุณงามความดีเป็นคุณสมบัติเชิงบวกอันดีงามทางศีลธรรม จึงได้รับยกย่องเป็นรากฐานของหลักการและศีลธรรมอันดีคุณธรรมส่วนบุคคลเป็นลักษณะเฉพาะที่เป็นค่านิยมว่าส่งเสริมความยิ่งใหญ่โดยรวมและปัจเจกบุคคลตรงข้ามกับคุณธรรม

ผู้เขียนสรุปได้ว่า ในปัจจุบันองค์กรและชุมชนต้องเผชิญกับสถานการณ์ที่ซับซ้อนและเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วทั้งในด้านเทคโนโลยีที่เจริญเติบโตอย่างต่อเนื่อง ทุกอย่างมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วที่มนุษย์เคยเจอมาก่อน ผู้นำในยุคนี้ต้องมีความสามารถในการเผชิญหน้ากับความท้าทายทุกด้าน ซึ่งการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจที่ไม่แน่นอนและการเปลี่ยนแปลงด้านประชากร ส่งผลต่อการบริหารจัดการที่ต้องดำเนินการในสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและซับซ้อน และนั่นทำให้สังคมต้องการ ผู้นำแบบ "ผู้นำเชิงสร้างสรรค์" อย่างยิ่งซึ่งเหมาะสมในการเรียนรู้และปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลง พวกเขาต้องมีทักษะทางการบริหารที่ไม่เพียงแต่เป็นแบบเดิม ๆ แต่ต้องสามารถนำเสนอวิสัยทัศน์และแนวคิดใหม่เพื่อให้องค์กรหรือชุมชนของตนเติบโตไปข้างหน้าได้อย่างยั่งยืน ความสำเร็จของผู้นำยังขึ้นอยู่กับวุฒิภาวะทางอารมณ์ของพวกเขา ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญที่ช่วยให้พวกเขาสามารถจัดการกับอารมณ์ของตนเองและของผู้อื่นได้อย่างเหมาะสม การมีความเข้าใจและการสื่อสารที่ดีเกี่ยวกับสภาพอารมณ์ของผู้อื่นมีความสำคัญมากในการสร้างความเข้าใจและความสัมพันธ์ที่ดีในองค์กรหรือชุมชน

3. หลักธรรมสำหรับการพัฒนาคุณภาพทางอารมณ์ของนักปกครอง

จักรี ศรีจารุเมธีญาณ และ พระบุญเพ็ง ผิวผ่อง (2565) ได้กล่าวไว้ว่า การปกครองในระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็น ประมุข สำหรับพุทธศาสนาในฐานะเป็นสถาบันหลักศูนย์รวมจิตใจของสังคมไทย และมีคำสอนของพระพุทธเจ้า คนในสังคมจึงได้รับอิทธิพลที่เกี่ยวกับแนวคิดทางการการบริหารและการปกครองมาจาก หลักธรรมคำสอนของพุทธศาสนา โดยเฉพาะหลักธรรมที่นำมาจากคัมภีร์พระไตรปิฎกหลักแห่งการบริหารและการปกครองกายและใจของนักปกครองที่มีคุณธรรมในการปกครองผู้ใต้บังคับบัญชา หลักธรรมในการ ปกครองตามแนวพุทธศาสตร์ที่สำคัญ หลักพรหมวิหาร : หลักคุณธรรมที่ทำให้ผู้ประพฤติปฏิบัติตาม เป็นผู้ประเสริฐ สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข หลักทศพิธราชธรรม 10 : จริยวัตรที่พระเจ้าแผ่นดินทรง ประพฤติเป็นหลักธรรมประจำพระองค์ หลักสัพบุริสัทธรรม 7 : ธรรมของสัตบุรุษ, ธรรมที่ทำให้เป็นสัตบุรุษ, คุณสมบัติของคนดี, ธรรมของผู้ดี หรือคนที่แท้ซึ่งมีคุณสมบัติของความเป็นคนที่สมบูรณ์ หลักอภิปรินิย ธรรม 7: ธรรมไม่เป็นที่ตั้งแห่งความเสื่อม เป็นธรรมที่ทำให้ไม่เสื่อม เกิดความเจริญทั้งสวนตนและสวนรวม นำ ความสุขความเจริญมาสู่หมู่คณะฝ่ายเดียว เป็นหลักธรรมที่เน้นความรับผิดชอบต่อส่วนรวมก่อให้เกิดเป็นความ สามัคคีของหมู่คณะ

ภทิศา แรงทนและคณะ (2561) ได้กล่าวไว้ว่า รูปแบบการพัฒนาคุณภาพทางอารมณ์ตามหลักพุทธธรรม เป็นกระบวนการพัฒนาคุณภาพทางอารมณ์ตามหลักไตรสิกขา โดยมี ศีล สมาธิ และปัญญา เป็นศูนย์กลางแห่งการพัฒนาองค์ประกอบบุคลิกภาพทางอารมณ์ทั้ง 5 ด้าน คือ (1) ด้านการตระหนักรู้อารมณ์ของตนเอง (2) ด้านความสามารถบริหารจัดการอารมณ์ของตนได้อย่างถูกต้อง เหมาะสม (3) ด้านการรับรู้อารมณ์ความต้องการของผู้อื่นและสนองตอบได้อย่างเหมาะสม (4) ด้านความสามารถสร้างแรงจูงใจที่ดีให้กับตนเอง และ (5) ด้านความสามารถสร้างและรักษาสัมพันธภาพที่ดีต่อผู้อื่น

พระดิเรก ธมฺมวโร (2563) ได้นำเสนอว่า ธรรมาธิปไตยคือหลักคุณธรรมสำคัญที่ผู้บริหารต้องนำไปใช้ปกครองตน ครองคน ครองงานเพื่อสร้างสันติภาพและเสถียรภาพที่ถาวร เนื้อหาธรรมาธิปไตยมาจากเรื่องอธิปไตย 3 ในพระไตรปิฎก คำว่าอธิปไตยหมายถึง ความเป็นใหญ่ด้วยความดีความถูกต้อง สัจจะความซื่อตรงไม่เอนเอียงเป็นสำคัญ 2) หลักความซื่อตรงพระพุทธองค์ทรงสอนอย่างสมบูรณ์ในหลักทศพิธราชธรรม 10 ถือเป็นหัวใจในการขับเคลื่อนหลักธรรมาธิปไตย หลักจักรวรรดิวัตร 12 เป็นคุณธรรมของผู้นำระดับโลก อป

รียนนิยธรรม 7 มุ่งรักษาความสามัคคีของคณะผู้ปกครองหลักราชสังคหวัตถุ 5 เน้นการบริหารและสงเคราะห์พร้อมกันหลักอคติ 4 เพื่อรักษาตัวของผู้ปกครองชนะใจของประชาชนทุกระดับ ธรรมดังกล่าวเป็นทั้งหลักการและวิธีการเพื่อรักษาภาพธรรมาธิปไตยตามหลักพุทธศาสตร์ไว้ได้โดยสมบูรณ์ 3) หลักธรรมมีคุณค่าต่อนักปกครองและผู้ใต้ปกครองทุกด้าน เช่น ด้านสังคมสงเคราะห์ ด้านมวลชนสัมพันธ์ ด้านวัฒนธรรมสูงส่งและด้านการศึกษา สันติภาพโลก ผู้นำสูงสุดต้องพัฒนาตนให้ดงามตามสาระธรรมนี้ให้ได้เสียก่อน ผู้ตามคือประชาชนทั่วไปเมื่อเห็นตัวอย่างแล้วเกิดศรัทธายอมรับและปฏิบัติตามทันที เมื่อนำหลักธรรมาธิปไตยทั้งหมดไปใช้อย่างสมบูรณ์แล้ว สังคมนั้นจักมีแต่การสงเคราะห์เกื้อหนุนกัน ไม่ทอดทิ้งซึ่งกันและกัน มวลชนทุกภาคส่วนมีความสามัคคีไม่แตกแยก เกิดวัฒนธรรมความดีงามในองค์กรและสันติภาพถาวรย่อมเกิดขึ้น จักไม่เกิดวิกฤตเศรษฐกิจ ไม่วิกฤตศรัทธา ไม่เกิดภัยพิบัติทั่วโลกอย่างแน่นอน

ผู้เขียนบทความสรุปได้ว่า หลักธรรมสำหรับการพัฒนาคุณภาพะทางอารมณ์ของนักปกครองตามแนวพุทธศาสตร์เน้นการใช้หลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ และปัญญา เป็นแกนกลางในการพัฒนา โดยมุ่งเน้นการพัฒนาใน 5 ด้านหลัก ได้แก่ การตระหนักรู้อารมณ์ของตนเอง ความสามารถในการบริหารจัดการอารมณ์อย่างเหมาะสม การรับรู้และตอบสนองต่ออารมณ์ของผู้อื่น ความสามารถในการสร้างแรงจูงใจให้ตนเอง และการสร้างและรักษาสัมพันธภาพที่ดีกับผู้อื่น นอกจากนี้ ยังมีหลักธรรมอื่นๆ ที่สำคัญสำหรับนักปกครอง เช่น พรหมวิหาร 4 ทศพิธราชธรรม 10 สัปบุริสธรรม 7 และอปริหานิยธรรม 7 ซึ่งล้วนเป็นแนวทางในการพัฒนาคุณธรรมและความเป็นผู้นำที่ดี โดยเฉพาะหลักธรรมาธิปไตย ที่เน้นการยึดถือความถูกต้องและธรรมะเป็นใหญ่ในการปกครอง การพัฒนาคุณภาพะทางอารมณ์ตามหลักธรรมเหล่านี้จะช่วยให้ นักปกครองมีความสามารถในการควบคุมอารมณ์ เข้าใจผู้อื่น และนำพาองค์กรหรือประเทศไปสู่ความเจริญก้าวหน้าอย่างมีคุณธรรม ส่งผลให้เกิดสังคมที่มีความสงบสุข มีความสามัคคี และมีการพัฒนาอย่างยั่งยืน

4. แนวทางของนักปกครองในการประยุกต์ใช้หลักธรรมในบริบทสังคมศตวรรษที่ 21

อำนาจ มลสิน (2563) เสนอว่า แนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำตามหลักพุทธธรรมในการพัฒนาภาวะผู้นำ ประกอบด้วยหลักพุทธธรรม 4 หมวดคือ ทศพิธราชธรรม พรหมวิหาร 4 อธิธิบาท 4 และสังคหวัตถุ 4 ทั้งนี้ แนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำตามหลักพุทธธรรม

ที่ปรากฏอยู่ในพุทธศาสนา ซึ่งผู้นำต้องมีคุณสมบัติอย่างสูงความเป็นผู้นำคือก้าวข้ามความเป็นผู้นำสู่ความเป็นผู้นำแท้ที่สมบูรณ์ระดับตำนานเยี่ยงผู้นำที่เป็นสัทบุรุษ โดยผู้นำที่เป็นไปตามแนวทางที่ได้นี้ที่ปฏิบัติตามหลักธรรมของพระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้แล้วนั้น จะกลายเป็นผู้นำที่ดีพร้อมทำหน้าที่ไม่ว่าจะเจออุปสรรคใด ๆ จะผ่านไปได้ด้วยดีอย่างแน่นอน พร้อมกับความป็นภาวะผู้นำที่สมบูรณ์แบบ

ชนาธิป พรมวัน (2567) การประยุกต์ใช้หลักธรรมอิทธิบาท 4 นักปกครองหรือผู้ปกครองสามารถเพิ่มประสิทธิภาพและความยั่งยืนในการพัฒนาผู้คนและสังคม โดยใช้ฉันทะ (ความพึงพอใจในการทำงาน) ช่วยสร้างแรงจูงใจให้กับผู้บริหารและเจ้าหน้าที่ วิริยะ (ความพยายาม) ทำให้การดำเนินงานตามแผนที่วางไว้เป็นไปอย่างราบรื่น จิตตะ (ความเอาใจใส่) ช่วยให้มีการติดตามประเมินผลการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง และ วิมังสา (การพิจารณาอย่างรอบคอบ) ทำให้การตัดสินใจในการใช้เทคโนโลยีและนวัตกรรมเกิดประโยชน์สูงสุด หลักธรรมเหล่านี้สามารถนำมาใช้ในการจัดการทรัพยากร การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน และการใช้เทคโนโลยีอย่างยั่งยืน เพื่อยกระดับสังคมให้มั่นคงและสามารถปรับตัวได้ต่อการเปลี่ยนแปลงการพัฒนาโดยการนำหลักธรรมอิทธิบาท 4 มาใช้เป็นแนวทางในการดำเนินการเพื่อที่จะช่วยเพิ่มประสิทธิภาพและความยั่งยืนและการสร้างคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นให้กับประชาชน

ธวัชชัย พัฒนปาลี (2566) การนำหลักธรรมทางพุทธศาสนามาอธิบายความสัมพันธ์ของการปกครองในยุคศตวรรษที่ 21 ที่เกี่ยวข้องกับคนและสิ่งแวดล้อม โดยคำนึงถึงคุณธรรมและจริยธรรมที่มีคุณค่า พบได้ในสังคมมนุษย์ เพราะมนุษย์เท่านั้นที่จะเป็นผู้ปกครองตนเองได้และแม้ได้ปกครองสิ่งมีชีวิตอื่น สำหรับในส่วนของ หลักการผู้ปกครองที่จะต้องบริหารทรัพยากรมนุษย์ในสมัยใหม่จะเน้นเทคนิคและวิธีการ โดยแสวงหากำไร และการแข่งขันให้องค์กรของตนบรรลุสู่เป้าหมายตามแบบของทุนนิยม แต่หากผู้ปกครองนำหลักพุทธศาสตร์เข้ามาประกอบ ก็ถือว่าเป็นแนวทางใหม่ ที่ยั่งยืน มีความมั่นคง และสร้างความเป็นธรรมต่อบุคคล หรือสังคมที่เกี่ยวข้องกับองค์กรอย่างชาญฉลาด รวมทั้งสร้างประสิทธิภาพประสิทธิผล จึงจำเป็นต้องใช้หลักสัปปุริสธรรม 7 มาใช้ในการปกครองโดยมีปัจจัยสำคัญคือ คน เงิน วัสดุ และการจัดการ หลักสัปปุริสธรรม มี 7 ประการ ดังนี้ 1. หลักอัมมมัญญา คือ

รู้จักเหตุรู้ความจริง 2. อัตถัญญตา รู้จักผล หรือความมุ่งหมาย 3. อัตตัญญตา รู้จักตน คือ รู้จักตัวเราเอง 4. มัตถัญญตา รู้จักประมาณ คือ ความพอดี 5. กาลัญญตา รู้จักกาล เวลา อันเหมาะสม 6. ปริสัจญตา รู้จักชุมชน กริยาที่จะประพาสต่อชุมชน 7. บุคคลัญญตา รู้จักบุคคล คือ รู้จักความแตกต่างของบุคคลโดยอรรถาศัย ความสามารถและคุณธรรม

ผู้เขียนบทความสรุปได้ว่า การยกระดับความนึกคิดและสภาวะทางอารมณ์ด้วยหลักธรรมเป็นกระบวนการที่ต้องอาศัยการฝึกฝนอย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอ ซึ่งเหมาะสมกับความคิดของแนวคิดการพัฒนาคุณภาพชีวิตและทักษะการคิดในศตวรรษที่ 21 โดยเน้นความสำคัญของการคิดวิเคราะห์ การคิดเชิงคำนวณ และการคิดอย่างมีเหตุผล ซึ่งสอดคล้องกับเป้าหมายการศึกษาของไทยในแผนยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี นอกจากนี้ยังกล่าวถึงหลักธรรมทางพุทธศาสนาที่สนับสนุนการพัฒนาตนเอง เช่น อิทธิบาท 4 และโยนิโสมนสิการ รวมถึงแนวคิดการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักศาสนาต่าง ๆ โดยเน้นการพัฒนาทั้งด้านความคิด จิตใจ และการกระทำ บทความยังชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของการพัฒนาปัจเจกบุคคลควบคู่ไปกับการพัฒนาสังคม และการใช้หลักการคิดอย่างมีเหตุผลในการดำเนินชีวิตและแก้ปัญหา โดยเฉพาะในยุค 4.0 ที่ต้องรู้จักคิดเป็น พูดเป็น และทำเป็น ทั้งนี้ การพัฒนาวิธีคิดที่ถูกต้องสามารถฝึกฝนได้ผ่านการพัฒนาสัมมาทิฐิ ซึ่งอาศัยทั้งปัจจัยภายนอก (ปรโตโมสะ) และปัจจัยภายใน (โยนิโสมนสิการ) เพื่อนำไปสู่การมีชีวิตที่มีคุณภาพและความสุขที่แท้จริง

5. บทสรุป

บทความวิชาการนี้นำเสนอ การพัฒนาคุณภาพทางอารมณ์ของนักปกครองโดยใช้หลักธรรมทางพุทธศาสนา เพื่อปรับตัวให้เข้ากับบริบทสังคมในศตวรรษที่ 21 โดยเริ่มจากการอธิบายถึงความสำคัญของคุณภาพทางอารมณ์และคุณธรรมจริยธรรมสำหรับผู้ผู้นำในยุคปัจจุบัน ซึ่งต้องเผชิญกับความท้าทายและการเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็วในทุกด้าน ทั้งเทคโนโลยี เศรษฐกิจ และสังคม จึงกล่าวได้ว่า คุณภาพทางอารมณ์เป็นรากฐานสำคัญของความสำเร็จ ช่วยให้ผู้นำสามารถจัดการอารมณ์ตนเอง เข้าใจผู้อื่น และสร้างความสัมพันธ์ที่ดีในองค์กรหรือชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในยุคที่ต้องการ "ผู้นำเชิงสร้างสรรค์" ที่สามารถปรับตัวและนำพาองค์กรผ่านการเปลี่ยนแปลงได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ในส่วนของหลักธรรมสำหรับการพัฒนาคุณภาพทางอารมณ์ บทความได้นำเสนอการใช้หลักไตรสิกขา (ศีล สมาธิ ปัญญา) เป็นแกนในการพัฒนา 5 ด้านของพัฒนาคุณภาพทางอารมณ์ ได้แก่ การตระหนักรู้อารมณ์ของตนเอง การบริหารจัดการอารมณ์ การรับรู้และตอบสนองต่ออารมณ์ของผู้อื่น การสร้างแรงจูงใจให้ตนเอง และการสร้างและรักษาสัมพันธภาพที่ดีกับผู้อื่น นอกจากนี้ ยังกล่าวถึงหลักธรรมสำคัญอื่นๆ เช่น พรหมวิหาร 4 ทศพิธราชธรรม 10 สัปปุริสธรรม 7 และอปปริหานิยธรรม 7 ความสำคัญของหลักธรรมาธิปไตย ที่ยึดความถูกต้องและธรรมะเป็นใหญ่ในการปกครอง โดยอธิบายว่าการนำหลักธรรมนี้มาใช้จะช่วยสร้างสังคมที่มีการสงเคราะห์เกื้อหนุนกัน มีความสามัคคี และเกิดสันติภาพถาวร ในส่วนของแนวทางการประยุกต์ใช้หลักธรรมในบริบทสังคมศตวรรษที่ 21 บทความได้นำเสนอการใช้หลักอริยบท 4 (ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา) เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพและความยั่งยืนในการพัฒนา โดยสามารถนำมาใช้ในการจัดการทรัพยากร การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน และการใช้เทคโนโลยีอย่างยั่งยืน การใช้หลักสัปปุริสธรรม 7 ในการบริหารจัดการทรัพยากรและบุคคล ซึ่งประกอบด้วย การรู้จักเหตุ รู้จักผล รู้จักตน รู้จักประมาณ รู้จักกาล รู้จักชุมชน และรู้จักบุคคล โดยชี้ให้เห็นว่าการนำหลักธรรมนี้มาใช้จะช่วยให้การบริหารจัดการมีประสิทธิภาพและเกิดความเป็นธรรมในองค์กร ความสำคัญของการพัฒนาทั้งด้านความคิด จิตใจ และการกระทำ ควบคู่ไปกับการพัฒนาสังคม โดยชี้ให้เห็นว่าการพัฒนาวิธีคิดที่ถูกต้องสามารถฝึกฝนได้ผ่านการพัฒนาสมาธิภาวนา ซึ่งอาศัยทั้งปัจจัยภายนอก (ปรโตโฆสะ) และปัจจัยภายใน (โยนิโสมนสิการ)

โดยสรุป บทความนี้ชี้ให้เห็นว่าการนำหลักธรรมทางพุทธศาสนาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาคุณภาพทางอารมณ์ของนักปกครอง จะช่วยให้สามารถรับมือกับความท้าทายในสังคมปัจจุบัน และนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนทั้งในระดับบุคคลและสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในยุคที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและมีความซับซ้อนมากขึ้น การพัฒนาผู้นำที่มีทั้งความสามารถทางอารมณ์และยึดมั่นในหลักธรรมจะเป็นกุญแจสำคัญในการนำพาสังคมไปสู่ความเจริญก้าวหน้าอย่างมีคุณธรรมและยั่งยืน

6. องค์ความรู้ใหม่จากการศึกษา

เอกสารอ้างอิง

- จักรี ศรีจารุเมธีญาณ และ พระบุญเพ็ง ผิวผ่อง (2565) การปกครองตามหลักธรรมของพุทธศาสตร์ ห, 2(2), 15-24.
- ชนาธิป พรมวัน (2567) การประยุกต์ใช้หลักธรรมอิทธิบาท 4 กับนโยบายเมืองอัจฉริยะ, 2(3), 140-147.
- ธวัชชัย พัฒนปาลี (2566) การประยุกต์ใช้หลักสัพบุริสธรรม 7 ในการบริหารการศึกษาสำหรับศตวรรษที่ 21, 7(3), 246-258.
- พระกิตติภักท กิตติภทฺโท (อนันต์เมธากุล)และคณะ (2567) บูรณาการหลักกุศลกรรมบถในการพัฒนามนุษย์บริบทสังคมปัจจุบัน, 29(1), 59-72.
- พระดิเรก ธมฺมวโร (2563) ศึกษาวิเคราะห์หลักธรรมที่ส่งเสริมต่อธรรมาธิปไตยตามหลักรัฐศาสตร์แนวพุทธ วารสารปารมิตา, 2(1), 1-8.

- พระมหาวิโรจน์ คุตตวิโร (2566) การพัฒนาบุคลิกภาพของผู้นำตามหลักธรรมในทางพุทธศาสนา ตามความคิดเห็นของประชาชน ตำบลแคออก อำเภอบางไทร จังหวัดพระนครศรีอยุธยา *วารสารวิชาการธรรมทรรศน์*, 20(1), 44-42.
- เพ็ญศรี ชิตสกุล (2561) รูปแบบภาวะผู้นำกับบุคลิกภาพทางอารมณ์ของผู้บริหารสถานศึกษา *วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยศรีปทุมธานี*, 10(2), 207-215.
- ภักธิดา แรงทนและคณะ (2561) พระบุญเพ็ง ผีผ่อง (2565) การปกครองตามหลักธรรมของพุทธศาสตร์ *วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร*, 6(4), 1433-1447.
- ภัทรพล เสริมทรงและธนวัฒน์ ชาวโพธิ์ (2564) ภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของนักศึกษาหลักสูตรรัฐศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาการปกครองภาคคนอกเวลาราชการ (เสาร์ - อาทิตย์) มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีล้านช้าง *วารสารสังคมศาสตร์บูรณาการ*, 1(1), 50-56.
- พระปลัดธนากรสนตมโน(เพราะถะ)และดร. สมชายห่านนท์ (2563) คุณธรรมและจริยธรรมของนักปกครองตามหลักพุทธธรรม เพื่อนำไปสู่สันติสุขในยุคปัจจุบัน *วารสาร มจร. เลย์ ปริทัศน์*, 1(1), 72-83.
- สุณี เวชประสิทธิ์ (2567) พรหมวิหารธรรม: หลักธรรมในการดูแลผู้ป่วยแบบประคับประคอง *วารสารบัณฑิตศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย*, 22(1), 154-164.
- อัจฉรวรรณ จันทรเพ็ญศรี (2564) ความสัมพันธ์ระหว่างการเห็นคุณค่าในตนเองกับการปรับตัวในสังคมของนักศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร *วารสารสุขโขทัยธรรมาธิราช*, 34(1), 88-102.
- อาทิตย์ ผ่านพูล (2566) ราชปราชญ์ตามปรัชญาของเพลโต *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มมร วิทยาเขตอีสาน*, 4(3), 128-139.
- อำนาจ มลสิน (2563) แนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงพุทธบูรณาการขององค์กรธุรกิจผลิตชิ้นส่วนยานยนต์ญี่ปุ่นในนิคมอุตสาหกรรมอมตะนคร, 7(9), 360-374.

การมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนในสื่อสังคมออนไลน์ The Political Engagement of Citizens in Online Communities

พระเดชา นามวงษา, พระวุฒิไกร มัลลย์ขวัณ, ณฐอร เจือจันทร์,
พระณัฐวุฒิ พันทะลี, พระมหาวิรุธ วิโรจโน, พระครูประยุตสารธรรม

PhraDecha Namwongsa, PhraWuttikrai Malaikhwan, Nathaorn Juejan,
PhraNatthawut Phanthali, Phramaha Wiruth wirojano, Phrakhruprayutsaradham
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน
Mahamakut Buddhist University Isan campus

Author for Correspondence: Email: namwongsa1993@hotmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิชาการเรื่องนี้มุ่งแสดงให้เห็นถึงการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนในสื่อสังคมออนไลน์ โดยวิเคราะห์ในเชิงวิชาการผ่านมุมมองของแนวคิดการมีส่วนร่วมทางการเมืองและแนวคิดสื่อสังคมออนไลน์ ซึ่งเป็นการมีส่วนร่วมทางการเมืองในสื่อสังคมออนไลน์ของประชาชนที่สามารถแสดงความคิดเห็น วิพากษ์วิจารณ์ และนำเสนอข้อมูลได้อย่างอิสระ โดยไม่ต้องแสดงตัวตน ทำให้ประชาชนมีอำนาจมากขึ้นในการมีส่วนร่วมทางการเมือง ได้แก่ การประชาสัมพันธ์การเลือกตั้ง การติดตามข่าวสารการชุมนุม การเผยแพร่ความคิดเห็นทางการเมือง การพิมพ์สัญลักษณ์ทางการเมือง การแสดงความคิดเห็นทางการเมือง การแสดงความคิดเห็นต่อนโยบายของรัฐ การแลกเปลี่ยนความคิดเห็นข่าวสารทางการเมือง การสังเกตการณ์ชุมนุมทางการเมือง การเรียกร้องกิจกรรมทางการเมือง การปลูกฝังอุดมการณ์ทางการเมือง และการปลุกกระตมทางการเมือง ผ่านสื่อสังคมออนไลน์ เช่น เฟซบุ๊ก ไลน์ ทวิตเตอร์ ยูทูบ อินสตาแกรม และดีกติก็อก เป็นต้น ที่จะช่วยให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมการเมืองที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจของรัฐบาล โดยการใช้สื่อสังคมออนไลน์เป็นเครื่องมือเชิงกลยุทธ์ในการบรรลุเป้าหมายทางการเมือง ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนข้อมูลในสิ่งที่สนใจร่วมกันและเป็นเครื่องมือในการติดต่อสื่อสารทางการเมืองของประชาชนที่ประหยัดค่าใช้จ่ายและรวดเร็วมากที่สุด

คำสำคัญ: การมีส่วนทางการเมือง, ประชาชน, สื่อสังคมออนไลน์

Abstract

The academic article aims to demonstrate the political participation of citizens on social media by providing an academic analysis through the perspectives of political participation theory and social media theory. It explores how citizens engage in political participation on social media, where they can freely express opinions, critique, and present information without revealing their identities. This anonymity empowers citizens to take a more active role in political participation, including activities such as election promotion, following protest news, sharing political opinions, posting political symbols, commenting on government policies, exchanging political news and opinions, observing political protests, advocating for political activities, cultivating political ideologies, and inciting political movements. the study highlights the use of social media platforms like Facebook, Line, Twitter, YouTube, Instagram, and TikTok as tools that facilitate social and political change by influencing government decisions. Social media is portrayed as a strategic tool for achieving political goals, enabling the exchange of information on common interests, and serving as the most cost-effective and rapid means of political communication for the public.

Keywords: Political participation, Citizenship, social media

1. บทนำ

สังคมโลกได้ก้าวเข้าสู่สังคมโลกาภิวัตน์อันเป็นสังคมยุคข้อมูลข่าวสารที่เชื่อมต่อกันอย่างไร้พรมแดน หรือเป็นสังคมในลักษณะของการพึ่งพาเทคโนโลยีดิจิทัลที่ถือได้ว่าเป็นปัจจัยหนึ่งที่สำคัญในยุคสมัยนี้ โดยเฉพาะการนำอินเทอร์เน็ตเข้ามาใช้เป็นตัวกลางหรือเครื่องมือในการเชื่อมต่อสัมพันธ์ระหว่างกัน ส่งผลให้เกิดความสะดวก รวดเร็ว และง่ายต่อการติดต่อสื่อสารมากยิ่งขึ้น รูปแบบดังกล่าวจึงมีลักษณะที่เรียกว่า “สื่อใหม่” หรือ “New Media” ที่ผู้ใช้สามารถนำเสนอข้อมูลข่าวสารและความคิดเห็นหรือจะเป็นการวิพากษ์วิจารณ์ได้อย่างอิสระ นับเป็นอีกแนวทางหนึ่งที่เปิดโอกาสให้ประชาชนมีอำนาจ

มากขึ้นในเวทีทางการเมืองและที่สำคัญการแสดงความคิดเห็นผ่านสื่ออินเทอร์เน็ตนั้นไม่จำเป็นต้องแสดงตัวตน ประชาชนจำนวนมากจึงมักใช้ช่องทางการสื่อสารเหล่านี้ในการแสดงความคิดเห็นต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นความคิดเห็นหรือข้อมูล ต่าง ๆ ที่เป็นกระแสหลักหรือจะเป็นข้อมูลที่นอกกระแสหรือทวนกระแสก็ได้ (บุญญวันต์ จิตประคอง, 2556 : 80-81)

สื่อสังคมออนไลน์ หมายถึง สื่อดิจิทัลที่เป็นเครื่องมือในการปฏิบัติการทางสังคม (Social Tool) เพื่อใช้สื่อสารระหว่างกัน เครือข่ายทางสังคม (Social Network) ผ่านทางเว็บไซต์และโปรแกรมประยุกต์บนสื่อใด ๆ ที่มีการเชื่อมต่อกับอินเทอร์เน็ต โดยเน้นให้ผู้ใช้ทั้งที่เป็นผู้ส่งสารและผู้รับสารมีส่วนร่วมอย่างสร้างสรรค์ ในการผลิตเนื้อหาขึ้นเอง ในรูปของข้อมูล ภาพ และเสียง สื่อสังคมออนไลน์จึงเป็นเครื่องมือในการปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันของคนในสังคมและหน่วยงานต่าง ๆ รวมทั้งประชาชนที่อาศัย “เครือข่ายสื่อสังคมออนไลน์” ในการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสาร ตั้งประเด็นคำถาม นำเสนอความคิดเห็น ถกเถียงอภิปราย และนำเสนอประเด็นที่เกี่ยวข้องได้อย่างกว้างขวาง โดยผ่านเว็บไซต์ออนไลน์หรือแพลตฟอร์มที่เป็นโลกออนไลน์มีหลายแบบ เช่น เฟซบุ๊ก (Facebook), ไลน์ (Line), ทวิตเตอร์ (Twitter), ยูทูบ (YouTube), อินสตาแกรม (Instagram), ตี๊กต็อก (TikTok) เป็นต้น (อภิรมย์ สุวรรณชาติ, 2566) หากประเด็นใดได้รับความนิยม ติดตาม หรือเบี่ยงเบนไปในทิศทางใดทิศทางหนึ่ง ก็จะสามารถทำให้เกิด “กระแสสังคมออนไลน์” ซึ่งสามารถสะท้อนหรือกดดันรัฐหรือผู้มีอำนาจทางการเมืองได้ในระดับหนึ่ง (ภิเชก ชัยนิรันดร์, 2554)

การมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนในสื่อสังคมออนไลน์ถือเป็นเครื่องมือสำคัญในการขับเคลื่อนประเด็นทางการเมือง เพราะการมีส่วนร่วมทางการเมืองนั้นเปรียบเสมือนกลไกที่ทำให้เกิดปฏิสัมพันธ์ในการมีส่วนร่วมทางการเมืองระหว่างบุคคลในสังคม ทั้งนี้ กระบวนการมีส่วนร่วมทางการเมืองยังทำให้ผู้เข้าร่วมตอบสนองต่อความต้องการตามวัตถุประสงค์ที่ผู้เข้าร่วมได้คาดหวังไว้ โดยการมีส่วนร่วมซึ่งอาศัยองค์ประกอบต่าง ๆ การมีส่วนร่วมทางการเมืองที่มีจุดประสงค์ทางการเมือง เป็นศาสตร์แห่งการเป็นผสมผสานเนื้อหาทางการเมืองกับสื่อสังคมออนไลน์ ซึ่งใช้สื่อสังคมออนไลน์เป็นเครื่องมือเชิงกลยุทธ์นำไปสู่เป้าหมายต่าง ๆ ทางการเมือง เช่น การหาเสียง การเรียกร้อยผ่านการจัดกิจกรรมทางการเมือง การปลูกฝังอุดมการณ์ทางการเมือง เป็นต้น โดยสื่อสังคมออนไลน์ทางการเมืองนั้นสามารถกระทำได้หลากหลายวิธีตามแต่ระดับของสื่อสังคมออนไลน์ที่ผู้ส่งสารต้องการส่งข่าวสารให้แก่ผู้รับสาร โดยใช้องค์ประกอบต่าง ๆ ทางสื่อสังคมออนไลน์

เพื่อให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ของผู้ส่งสารได้ สื่อสังคมออนไลน์ทางการเมืองก็ได้มีการปรับเปลี่ยนไปตามพฤติกรรมในการเปิดรับสื่อของกลุ่มประชากรในช่วงเวลานั้น ๆ โดยในปัจจุบันพฤติกรรมในการแสดงออกทางการเมืองของประเทศไทยได้เปลี่ยนแปลงไปตามวิวัฒนาการของเทคโนโลยีการแพร่กระจายของข่าวสาร และการเข้าถึงข้อมูลอย่างไร้พรมแดนบนโลกอินเทอร์เน็ตการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนได้ถูกขับเคลื่อนบนสื่อสังคมออนไลน์อย่างมากในยุคปัจจุบัน (สืบแสง แสงทอง, 2563 : 2)

ในกรณีเหตุการณ์ชุมนุม 18 ตุลาคม 2563 ปราบกฏการณ์ใหม่ในแฟลชม็อบดาวกระจายและไร้แกนนำเมื่อราษฎรไทยลุกฮือ การชุมนุมที่ไม่มีแกนนำแน่ชัดของนักเรียนนักศึกษา และประชาชนที่เรียกตัวเองว่า "ราษฎร" ได้สร้างปรากฏการณ์ใหม่ให้กับขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองไทย โดยใช้ช่องทางที่ใช้ันัดหมายและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นของบรรดาราษฎรทั้งหลายผ่านสื่อสังคมโลกออนไลน์ หนึ่งในนั้นในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น คือ แอปพลิเคชันทวิตเตอร์ ซึ่งมีความเร็วสูงสุดระดับวินาทีต่อวินาทีและมีประสิทธิภาพสูงสุดในการสร้างกระแสในโลกเสมือนจริง จนเกิดเป็นการชุมนุมขนาดย่อมที่ผู้คนเข้ามาสนทนาในประเด็นเดียวกันได้ ในระหว่างการชุมนุมทวิตเตอร์ถูกใช้กระจายข่าวสำคัญผ่านแฮชแท็กการชุมนุม เช่น ใช้แจ้งจุดหลบภัย ในกรณีเกิดเหตุไม่คาดฝัน เป็นต้น (หทัยกาญจน์ ตรีสุวรรณ, 2563)

ดังนั้น บทความนี้มุ่งเน้นที่จะชี้ให้เห็นว่าการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนในสื่อสังคมออนไลน์ มีแนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมทางการเมืองอย่างไร มีแนวคิดเกี่ยวกับสื่อสังคมออนไลน์อย่างไร และมีส่วนร่วมทางการเมืองในสื่อสังคมออนไลน์เป็นอย่างไร ผู้ศึกษาจะได้ค้นคว้ารวบรวมหาข้อมูลที่สำคัญไว้ในบทความนี้ เพื่อที่จะเป็นประโยชน์ต่อผู้สนใจศึกษาทางด้านการมีส่วนร่วมทางการเมืองในสื่อสังคมออนไลน์ต่อไป

2. แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมทางการเมือง

การมีส่วนร่วมทางการเมืองเป็นกลไกที่มีความสำคัญในระบอบประชาธิปไตย การเปิดโอกาสให้ ประชาชนได้เข้าร่วมในกิจกรรมทางการเมือง มีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายของรัฐบาลและเป็น กระบวนการชี้วัดพัฒนาการทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตยของแต่ละประเทศ ประเทศที่พัฒนาการเมือง การปกครองในระบอบประชาธิปไตย มักกำหนดให้ประชาชนทุกระดับมีสิทธิในการมีส่วนร่วมทางการเมือง

ตาม กฎหมายและมีผลในทางปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรมในทุกมิติของกระบวนการทางการเมือง

3. รูปแบบการมีส่วนร่วมทางการเมืองอาจจำแนกได้หลากหลายรูปแบบตามแนวคิดและเกณฑ์ต่าง ๆ หากพิจารณาการมีส่วนร่วมทางการเมืองตามแนวคิดประชาธิปไตย อาจจำแนกได้เป็น 4 รูปแบบ ดังนี้

3.1 การมีส่วนร่วมทางการเมืองทางตรง (Direct Political Participation)

การมีส่วนร่วมในลักษณะนี้ประชาชนหรือพลเมืองของรัฐจะมีส่วนร่วมในการพิจารณาเรื่องต่าง ๆ ด้วยตัวเอง เพราะเชื่อว่าประชาชนทุกคนต้องมีส่วนร่วมในการกำหนดกฎเกณฑ์ในสังคม แต่ภายหลังเมื่อสมาชิกของสังคมเพิ่มจำนวนมากขึ้นและสังคมมีความซับซ้อนขึ้น การมีส่วนร่วมทางตรงจึงกลายเป็นเรื่องยากที่จะสามารถทำได้จริง เพราะประชาชนทุกคนไม่สามารถเข้ามาใช้อำนาจของตนเองได้ในทุกกิจกรรมของประเทศ จึงมีการใช้การมีส่วนร่วมทางการเมืองทางตรงเข้ามาผสมผสานกับระบอบประชาธิปไตยแบบผู้แทน เช่น การลงประชามติ (referendum) การเสนอร่างกฎหมายโดยประชาชน (initiative) การถอดถอนผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง เป็นต้น

3.2 การมีส่วนร่วมทางการเมืองทางอ้อม (Indirect Political Participation)

การมีส่วนร่วมใน รูปแบบนี้ คือ การที่ประชาชนได้เลือกผู้แทนของตนเข้าไปใช้อำนาจอธิปไตยแทนตนผ่านกระบวนการทางการเมืองที่เรียกว่า “การเลือกตั้ง” ในกรณีระบบการเมืองแบบรัฐสภา เช่น การเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร การเลือกสมาชิกวุฒิสภา และผู้แทนผ่านการเลือกตั้งในรัฐสภาจะไปทำหน้าที่เลือกฝ่ายบริหารอีก ชั้นหนึ่งในกรณีระบบการเมืองแบบประธานาธิบดี เช่น การเลือกตั้งประธานาธิบดีในฐานะฝ่ายบริหาร การเลือกตั้งสมาชิกวุฒิสภา การเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร โดยประชาชนสามารถเลือกฝ่ายบริหารได้โดยตรง

3.3 การมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนในระบอบประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม (Participatory Democracy) หรือที่เรียกว่า “ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม”

ซึ่งเป็นการนำการมีส่วนร่วมทางการเมืองทางตรงมาผสมผสานกับการมีส่วนร่วมทางการเมืองทางอ้อมและเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในทางการเมืองการปกครองมากยิ่งขึ้น เช่น การประทุ้งในโลกออนไลน์สามารถสร้างการตอบรับจากสาธารณชนได้ในทันที ผู้คนสามารถแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับเรื่องราวหรือการเคลื่อนไหวต่าง ๆ ผ่านการกดไลค์

คอมเมนต์ หรือแชร์ ที่ส่งผลให้เรื่องราวนั้นเป็นที่น่าสนใจและเป็นที่รู้จักกันมากขึ้น เช่น พันธมิตรชาวม การรวมตัวกันอย่างไม่เป็นทางการและเคลื่อนไหวทางการเมืองผ่าน อินเทอร์เน็ตระหว่างผู้ใช้งาน Social Media ชาวไทย ไต้หวัน และฮ่องกง ก่อนจะขยายตัวไป อีกหลายประเทศในเอเชีย ที่มีการโต้เถียงอยู่บนหลากหลายแพลตฟอร์มที่หลากหลาย ไม่ว่าจะเป็นทวิตเตอร์ เฟสบุ๊ก หรืออินสตราแกรม ไปสู่ประเด็นต่าง ๆ ทางการเมือง โดยการใช้แฮชแท็กหรือที่เรียกกันว่าคีย์เวิร์ด เป็นฟังก์ชันของสื่อสังคมออนไลน์ ไม่ว่าจะเป็น ทวิตเตอร์, เฟซบุ๊ก, อินสตราแกรม, ตั๊กต็อก เป็นต้น การใช้งานแฮชแท็กสามารถ กระทำได้โดยการพิมพ์สัญลักษณ์ “#” หรือสัญลักษณ์แฮช (Hash) ตามด้วยข้อความใด ๆ ที่ต้องการอ้างอิงโดยไม่เว้นวรรค ซึ่งหากนำไปใช้ในการประท้วง ตัวอย่างการใช้งานก็ จะเป็นการนัดหมายของการชุมนุมหรือการติดตามข่าวสารการชุมนุม เช่น “#15ตุลาไปแยก ราชประสงค์” “#16ตุลาไปแยกปทุมวัน” “#17ตุลาไปแยกปทุมวัน” “#มีอบ17ตุลา:ห้าแยก ลาดพร้าว” เป็นต้น

จะเห็นได้ว่าจริง ๆ แล้ว สื่อออนไลน์เป็นเครื่องมือที่ช่วยในการแสดงออก ทางประชาธิปไตยที่ทำให้ผู้คนกล้าแสดงออกกล้าแสดงความคิดเห็น พูดคุย ติดตามข่าวสาร แต่การชุมนุมยังคงลงพื้นที่อยู่บนท้องถนน การชุมนุมประท้วงโดยทั่วไปจะต้องพิจารณา ว่าเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานของประชาชนที่สามารถชุมนุมโดยสงบและปราศจากอาวุธภายใน ขอบเขตกฎหมาย การป้องกัน โดยการระงับการชุมนุมประท้วงต้องปฏิบัติอย่างละมุนละม่อม การประท้วงในโลกออนไลน์มีผลกระทบที่มีนัยสำคัญ โดยสามารถสร้างการเสียดสี แบ่งแยก ความคิดเห็นหรือเพิ่มความเสี่ยงในการแพร่ระบาดของข้อมูลปลอมได้ (อภิรมย์ สุวรรณชาติ, 2566)

ดังนั้น ควรใช้การประท้วงในโลกออนไลน์อย่างรับผิดชอบและสร้างสรรค์ เพื่อสร้างสันติภาพและการเสริมสร้างความเข้มแข็งในสังคมออนไลน์ การประท้วง เป็นกิจกรรมทางการเมืองที่ผู้ค้าหรือกลุ่มคนหนึ่งรวมตัวกันเพื่อแสดงความคิดเห็นหรือ การต่อสู้เพื่อสิทธิและประโยชน์ของกลุ่มนั้น ๆ ภายในการประท้วง ผู้เข้าร่วมอาจใช้วิธีการ ต่าง ๆ เช่น การใช้สื่อสังคมออนไลน์เพื่อเผยแพร่ความคิดเห็น อย่างไรก็ตาม การใช้สื่อสังคม ออนไลน์ต้องใช้อย่างรอบคอบและต้องไม่ละเมิดสิทธิของผู้อื่นด้วย

3.4 การมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนในระบอบประชาธิปไตยแบบ
ปรึกษาหารือ (Deliberative Democracy) เป็นกระบวนการสำคัญของประชาธิปไตยภาค
 พลเมือง ประชาธิปไตยชุมชน เป็นความพยายามที่จะแก้ไขปัญหาที่เกิดจากข้อบกพร่อง
 ของประชาธิปไตยแบบตัวแทนและการมีส่วนร่วมทางการเมืองทางอ้อมที่เป็นรูปแบบสถาบัน
 ที่ตายตัว ไม่สามารถตอบสนองความต้องการของประชาชนที่มีความซับซ้อน และมีความ
 แตกต่างหลากหลายได้ ทั้งนี้หลักการประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือไม่ได้เป็นสิ่งที่ขัดแย้ง
 กับระบอบประชาธิปไตยแบบตัวแทน เพราะระบอบประชาธิปไตยทั้งสองแบบสามารถอยู่คู่
 กันได้ ซึ่งระบอบประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือจะช่วยแก้ไขปัญหาข้อบกพร่องต่าง ๆ
 ของระบบการเมืองแบบตัวแทน โดยการมีส่วนร่วมของภาคพลเมืองที่เป็นพลเมืองตื่นรู้
 (Active citizen) และมีจิตสาธารณะรวมหมู่ (Civic life) รูปแบบการมีส่วนร่วมในลักษณะนี้
 ที่เห็นได้ชัดคือการที่ภาคประชาชนหรือภาคพลเมืองเข้าร่วมกัน วิเคราะห์แลกเปลี่ยนถกเถียง
 หารือกันเพื่อนำเสนอแนวคิดของตนในการสร้างนโยบายที่เหมาะสมสำหรับตนเอง
 หลักการสำคัญของการมีส่วนร่วมในรูปแบบนี้ คือ กระบวนการที่ให้ประชาชนทุกคนหรือ
 ภาคพลเมืองได้มีส่วนร่วมในการเสนอแนะและตอบสนองข้อเรียกร้องเพื่อให้ตัวแทนของตน
 หรือรัฐบาลนำไปปฏิบัติต่อไป

การมีส่วนร่วมในทางการเมืองจึงเป็นหัวใจหลักสำคัญของประชาธิปไตย รูปแบบ
 การมีส่วนร่วมทางการเมืองที่หลากหลายเหล่านี้ ได้ทำให้ประชาชนมีส่วนร่วมทางการเมือง
 ที่กว้างขึ้น การมีส่วนร่วมทางการเมืองเป็นกลไกหนึ่งที่ทำให้ประชาชนได้มีโอกาสสื่อสาร
 กับรัฐมากยิ่งขึ้น เป็นกระบวนการสื่อสารสองทางที่มีเป้าหมายโดยรวม เพื่อที่จะให้เกิด
 การตัดสินใจที่ดีขึ้นและได้รับการสนับสนุนจากสาธารณชน รวมทั้งมีโอกาสผสมผสาน
 ผลประโยชน์ร่วมกันทำให้การดำเนินนโยบายการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมเปลี่ยนผ่านไป
 สู่กิจกรรมทางการเมืองที่ทุกคนทุกภาคส่วนต้องให้ความสำคัญและสนใจ ที่สำคัญการมีส่วน
 ร่วมทางการเมืองทำให้เปลี่ยนข้อความคิดที่ว่า การตัดสินใจทางการเมืองและกิจกรรมทางการเมือง
 เป็นเรื่องของนักการเมืองไปสู่การเป็นการเมืองเรื่องของคน (สำนักงานเลขาธิการ
 สภาผู้แทนราษฎร, 2561)

การมีส่วนร่วมทางการเมือง คือ กิจกรรมของประชาชนที่มุ่งเข้าไปมีอิทธิพลต่อ
 การตัดสินใจในนโยบายต่าง ๆ ของรัฐบาล โดยรูปแบบการมีส่วนร่วมทางการเมืองในแต่ละ
 ยุคแต่ละสังคมจะมีความแตกต่างกันออกไปพฤติกรรมการมีส่วนร่วมทางการเมือง

เป็นความสำเร็จของการพัฒนาทางการเมือง ซึ่งเป็นการปฏิบัติที่เกิดขึ้นโดยสมัครใจ และกฎหมายกำหนดให้กระทำได้ในการมีส่วนร่วมทางการเมืองในแต่ละครั้งไม่ว่าจะสำเร็จหรือไม่ ไม่ว่าจะเป็นครั้งคราวหรือต่อเนื่อง การกระทำนั้นจะมุ่งประสงค์ที่จะมีอิทธิพลเกี่ยวกับนโยบายการบริหารงาน และการเลือกผู้นำทางการเมืองทั้งระดับชาติและระดับท้องถิ่น เช่น ประชาชนรวมตัวกันเพื่อคัดค้านหรือแสดงความคิดเห็นต่อนโยบายต่าง ๆ ของภาครัฐ เป็นต้น (ทรงยุทธ ต้นวัน, 2552 : 151)

สุจิต บุญบงการ (2558 : 36-38) อธิบายว่า การมีส่วนร่วมทางการเมืองนั้น เป็นปรากฏการณ์ที่ประชาชนแสดงออกถึงทางการเมืองสามารถพิจารณาได้จากพฤติกรรมของประชาชน มิใช่การทำหน้าที่ ของนักการเมืองภายใต้บทบาทเชิงสถาบัน ดังนั้น องค์ประกอบของ “การมีส่วนร่วมทางการเมือง” มี 4 ประการอันได้แก่ 1) กิจกรรม มิใช่ทัศนคติ ความคิด ความรู้สึก และความเชื่อทางการเมืองแต่ก็ยอมรับว่าทัศนคติทางการเมืองมีผลต่อรูปแบบหรือการแสดงออกของการมีส่วนร่วมทางการเมืองไม่ใช่เป็นกิจกรรม 2) การมีส่วนร่วมทางการเมืองจะใช้กับบุคคลธรรมดาทั่วไป ส่วนนักการเมืองหรือผู้นำทางการเมืองนั้นถือว่าเป็นบทบาททางการเมือง (Political Role) หรือเป็นพฤติกรรมเชิงสถาบันนี้เป็นหลัก 3) เป็นการแสดงออกเพื่อให้มีผลต่อการตัดสินใจของรัฐบาลหรือผู้นำประเทศ และ 4) การมีส่วนร่วมทางการเมืองอาจไม่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองตัดสินใจของผู้นำหรือรัฐบาลแต่อย่างใด แม้ว่าผู้มีส่วนร่วมทางการเมืองจะมีวัตถุประสงค์เพื่อกดดันรัฐบาลก็ตามและบางครั้งการมีส่วนร่วมทางการเมืองมีไม่มากและไม่สามารถผลักดันการตัดสินใจของรัฐบาลได้ ตลอดเวลาและทุก ๆ เรื่อง

Wiener (1971) ได้รวบรวมความหมายของการมีส่วนร่วมทางการเมืองไว้ 10 ข้อ ดังนี้ 1) การมีส่วนร่วมทางการเมือง หมายถึง การดำเนินการใด ๆ ที่กระทำไปเพื่อเรียกร้องหรือสนับสนุนรัฐบาล (Support and Demand) 2) การมีส่วนร่วมทางการเมือง หมายถึง ความพยายามกระทำการบางอย่างเพื่อก่อให้เกิดผลในการใช้อิทธิพลต่อการปฏิบัติงานของรัฐบาล (Influence) 3) การมีส่วนร่วมทางการเมือง หมายถึง สิทธิที่ถูกต้องตามกฎหมายที่ประชาชนสามารถกระทำต่อรัฐบาลได้ (Legitimate) 4) การมีส่วนร่วมทางการเมือง หมายถึง การมีส่วนร่วมแบบมีตัวแทน (Representation) 5) การมีส่วนร่วมทางการเมือง หมายถึง ความไม่ต้องการมีส่วนร่วมเนื่องจากคิดว่าการกระทำนั้นไม่ได้สร้างประโยชน์ให้เกิดขึ้นกับตนเองเป็นการส่วนตัว (Alienation) 6) การมีส่วนร่วมทางการเมือง หมายถึง

บุคคลที่มีความตื่นตัวหรือฝึกฝนทางการเมืองเป็นพิเศษ (Activists) 7) การมีส่วนร่วมทางการเมือง หมายถึง การกระทำที่เกี่ยวข้องกับสถาบัน เป็นการกระทำที่มีความสม่ำเสมอ (Persistence Continuum) และเป็นการกระทำที่อาจก่อให้เกิดความรุนแรงขึ้น เช่น การจลาจล เป็นต้น 8) การมีส่วนร่วมทางการเมือง หมายถึง การกระทำที่เกิดขึ้นจากความพยายามเพื่อให้มีอิทธิพลเหนือการทำงานในระบบราชการ (Bureaucratic Actions) 9) การมีส่วนร่วมทางการเมือง หมายถึง การดำเนินกิจกรรมใดๆ ที่ก่อให้เกิดผลกระทบในระดับชาติ (National Politics) 10) การมีส่วนร่วมทางการเมือง หมายถึง การกระทำทางการเมืองของสมาชิกในสังคม

สรุป การมีส่วนร่วมทางการเมือง คือ การกระทำที่เกิดจากความสมัครใจของผู้เข้าร่วมกิจกรรมทางการเมือง ซึ่งการดำเนินการมีส่วนร่วมของประชาชนสามารถทำได้ทั้งทางตรงและทางอ้อม เพื่อนำไปสู่การมีอิทธิพลต่อการดำเนินงานของรัฐบาล ไม่ว่าจะเป็นการกำหนดนโยบาย หรือกิจกรรมที่มาจากความต้องการของประชาชนส่วนใหญ่ในสังคมที่จะนำมาซึ่งความเสมอภาคและเป็นธรรมในสังคม

4. แนวคิดเกี่ยวกับสื่อสังคมออนไลน์

สังคมมีความเปลี่ยนแปลงไปมากนับตั้งแต่สื่อออนไลน์มีความเจริญก้าวหน้าไปอย่างรวดเร็ว ซึ่งปัจจุบันการติดต่อสื่อสารไม่จำเป็นต้องเผชิญหน้า แต่สามารถสื่อสารได้ง่ายขึ้นทุกที่ทุกเวลา โดยใช้สื่อออนไลน์เป็นเครื่องมือหลัก สื่อสังคมออนไลน์ คือ สื่อที่ผู้ส่งสารแบ่งปันสาร ซึ่งอยู่ในรูปแบบต่าง ๆ ไปยังผู้รับสารผ่านเครือข่ายออนไลน์ โดยสามารถโต้ตอบระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสารหรือผู้รับสารด้วยกันเอง ซึ่งสามารถแบ่งสื่อสังคมออนไลน์ออกเป็นประเภทต่าง ๆ คือ บล็อก (Blogging) ทวิตเตอร์ (Twitter) และไมโครบล็อก (Twitter and Micro Blogging) เครือข่ายสังคมออนไลน์ (Social Networking) และการแบ่งปันสื่อทางออนไลน์ (Media Sharing) (พิชิต วิจิตรบุญรักษ์, 2554) สื่อสังคมออนไลน์ได้รับความนิยมอย่างมากจากประชากรโลกปัจจุบัน ซึ่งภายใต้สังคมในยุคโลกาภิวัตน์ที่ทุกอย่างเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว สื่อสังคมออนไลน์จึงเป็นทางเลือกในการสื่อสารที่ได้รับความนิยมอย่างล้นหลาม จากการศึกษาและทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับสื่อสังคมออนไลน์สามารถอธิบายถึงแนวคิดเกี่ยวกับสื่อสังคมออนไลน์ได้ดังต่อไปนี้

แนวคิดเรื่อง (Social Network) หรือสื่อสังคมออนไลน์มักปรากฏให้เห็นในลักษณะของการนำมาใช้เพื่อดำเนินงานหรือกิจกรรมต่าง ๆ โดยมีตัวบุคคลหรือหน่วยงานต่าง ๆ ร่วมกันเป็นเครือข่ายเพื่อให้สามารถใช้ทรัพยากรร่วมกัน แลกเปลี่ยน แบ่งปันทรัพยากร ข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ แต่ปัจจุบันคำว่า (Social Network) หมายถึง ระบบเครือข่ายบนโลกออนไลน์ หรือการติดต่อสื่อสารถึงกันผ่านอินเทอร์เน็ต เป็นโครงสร้างสังคมที่ประกอบด้วยเครือข่ายต่าง ๆ เชื่อมต่อกัน ซึ่งแต่ละเครือข่ายที่เชื่อมโยงกันก็อาจมีความสัมพันธ์กับเครือข่าย อื่น ๆ ด้วย โดยอาจจะมีระดับของความสัมพันธ์กัน มีความซับซ้อน และมีเป้าหมายที่มนุษย์สามารถเชื่อมโยงถึงกัน ทำความรู้จักกัน สื่อสารถึงกันได้ ผ่านทางระบบอินเทอร์เน็ต ซึ่งหากเป็นเว็บไซต์ที่เรียกว่าเป็นเว็บ Social Network ก็คือเว็บไซต์ที่เชื่อมโยงผู้คนไว้ด้วยกัน โดยเว็บไซต์เหล่านี้จะมีพื้นที่ให้ผู้คนเข้ามารู้จักกัน มีการให้พื้นที่บริการเครื่องมือต่าง ๆ เพื่ออำนวยความสะดวกในการสร้างเครือข่าย สร้างเนื้อหาตามความสนใจของผู้ใช้ ปัจจุบันมีเว็บไซต์ประเภท Social Network เกิดขึ้นจำนวนมาก ทั้งที่มีเป้าหมายเชิงพาณิชย์และไม่แสวงหากำไร เช่น Facebook, LinkedIn, Twitter, YouTube, Google, Pinterest, Instagram, ซึ่งนอกจากใช้ในการติดต่อสื่อสารเพื่อความบันเทิงและประโยชน์เพื่อการศึกษาแล้ว ยังเป็นอีกช่องทางหนึ่งที่น่ามาใช้ในการแสดงออกซึ่งความคิดเห็นและการต่อสู้ทางความคิดทางการเมืองด้วย

นุชจรินิทร์ ขอบดำรงธรรม (2553) มีการอธิบายและวิเคราะห์ถึงสื่อสังคมออนไลน์ว่า เป็นการที่สังคมหรือคนภายในสังคมหันมาพึ่งพาเทคโนโลยีและใช้สื่ออิเล็กทรอนิกส์เพื่อให้เกิดการสื่อสารอย่างรวดเร็วด้วยความสะดวกสบายและมีประสิทธิภาพของการติดต่อสื่อสาร รวมถึงการสร้างความสัมพันธ์และการมีปฏิสัมพันธ์ของคนในสังคมทำให้ผู้คนมีการปรับตัวเข้าหาเครือข่ายทางสังคมและมีแนวโน้มการแสดงออกของพฤติกรรมทางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปตามกระแสสังคมบนโลกออนไลน์มากขึ้น

น้ำทิพย์ วิภาวิน (2558) สื่อสังคมออนไลน์ คือ พื้นที่การสื่อสารที่พัฒนาด้วยเทคโนโลยีและนวัตกรรมที่ทันสมัย ซึ่งในปัจจุบันสื่อสังคมออนไลน์ถือเป็นปรากฏการณ์ที่แสดงออกถึงการมีปฏิสัมพันธ์หรือการติดต่อสื่อสารกันระหว่างผู้คนบนโลกออนไลน์ โดยเป็นการสร้างความสัมพันธ์บนสังคมในโลกที่สามารถติดต่อกันได้อย่างรวดเร็ว

โดยภาพรวมแล้วสื่อสังคมออนไลน์ คือ สื่อที่เกิดขึ้นภายในสังคมโดยใช้เทคโนโลยีที่ทันสมัยมาประยุกต์ใช้ภายใต้การสร้างแพลตฟอร์ม โดยจัดทำเป็นโครงสร้างหรือเครือข่าย

บนสังคม เสมือนการสร้างสังคมจำลองที่มีความเหมือนจริงบนเครือข่ายออนไลน์ ซึ่งปัจจุบันสื่อสังคมออนไลน์มีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตของคนในสังคมมากขึ้น เนื่องจากเป็นสัญลักษณ์ของการแสดงออกของตัวตนของแต่ละบุคคล รวมถึงมีการสร้างประสบการณ์ร่วมกันมากขึ้น สื่อสังคมออนไลน์จึงมีลักษณะคล้ายการบอกต่อและส่งผลให้เกิดการเคลื่อนไหวทางสังคมได้อย่างเป็นวงกว้างและรวดเร็วเนื่องจากการเป็นการสื่อสารที่มีความยืดหยุ่นและมีพื้นที่ทางสังคมที่ไร้ขอบเขตสำหรับองค์การภาครัฐและภาคเอกชนในด้านการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ขององค์กรหรือการดำเนินกิจกรรมทางธุรกิจ เริ่มหันมาสร้างตัวตนบนเครือข่ายสังคมออนไลน์มากขึ้น เพราะประชาชนสามารถเข้าถึงองค์กรและร่วมกิจกรรมผ่านสังคมออนไลน์ได้ง่าย รวมถึงเป็นการสร้างการสื่อสารแบบสองทางที่องค์กรกับประชาชนสามารถโต้ตอบกันได้อย่างไร้พรมแดน (จักรกริช ปิยะ, 2557) ทั้งนี้สื่อสังคมออนไลน์ที่ชาวไทยมีการใช้งานสูงสุด 6 อันดับแรก ได้แก่ ยูทูบ (Youtube), เฟซบุ๊ก (Facebook) ไลน์ (Line) เมสเซนเจอร์ (Messenger) อินสตาแกรม (Instagram) และทวิตเตอร์ (Twitter) ตามลำดับ

ประโยชน์ของ Social Networks บนเครือข่ายสังคมออนไลน์ มีดังนี้ 1. สามารถแลกเปลี่ยนข้อมูลความรู้ในสิ่งที่สนใจร่วมกันได้ 2. เป็นคลังข้อมูลความรู้ขนาดย่อมเพราะเราสามารถเสนอและแสดงความคิดเห็น แลกเปลี่ยนความรู้ หรือตั้งคำถามในเรื่องต่าง ๆ เพื่อให้บุคคลอื่นที่สนใจหรือมีคำตอบได้ช่วยกันตอบ 3. ประหยัดค่าใช้จ่ายในการติดต่อสื่อสารกับคนอื่นได้อย่างสะดวกและรวดเร็ว 4. เป็นสื่อในการนำเสนอผลงานของตนเอง เช่น งานเขียน รูปภาพ วิดีโอต่าง ๆ เพื่อให้ผู้อื่นได้เข้ามารับชมและแสดงความคิดเห็น 5. ใช้เป็นสื่อในการโฆษณา ประชาสัมพันธ์ หรือบริการลูกค้าสำหรับบริษัทและองค์กรต่าง ๆ ช่วยสร้างความเชื่อมั่นให้ลูกค้า 6. คลายเครียดได้สำหรับผู้ใช้ที่ต้องการหาเพื่อนคุยเล่นเพื่อความผ่อนคลาย 7. สร้างความสัมพันธ์ที่ดีจากเพื่อนสู่เพื่อนได้ อย่างไรก็ตาม Social Networking อาจมีข้อเสียต่อผู้ใช้งานบางประการ เช่น เว็บไซต์ให้บริการบางแห่งอาจเปิดเผยข้อมูลส่วนตัวของผู้ใช้งานมากเกินไป หากผู้ใช้ขาดความระมัดระวังในการกรอกข้อมูล อาจถูกผู้ไม่หวังดีนำข้อมูลไปใช้ในทางเสียหาย หรือละเมิดสิทธิส่วนบุคคลได้ รวมทั้งทำให้เสียเวลาถ้าใช้งานอย่างไร้ประโยชน์ (วุฒิพล วุฒิวรพงศ์ และ กิ่งกาญจน์ จงสุขไกล, 2562 : 147-167)

สรุป สื่อออนไลน์ได้พัฒนาอย่างรวดเร็ว ทำให้การติดต่อสื่อสารไม่จำเป็นต้องเผชิญหน้า แต่สามารถสื่อสารได้ทุกที่ทุกเวลา สื่อสังคมออนไลน์ คือ สื่อที่ผู้ส่งสารแบ่งปันสารไปยังผู้รับสารผ่านเครือข่ายออนไลน์ สามารถโต้ตอบกันได้ทันที โดยแบ่งเป็นหลายประเภท เช่น Facebook, LinkedIn, Twitter, YouTube, Google, Pinterest, Instagram และสามารถใช้ในการแสดงความคิดเห็นและต่อสู้ทางความคิดทางการเมืองได้ และสื่อสังคมออนไลน์มีประโยชน์หลายประการ เช่น แลกเปลี่ยนข้อมูลความรู้ในสิ่งที่สนใจร่วมกัน เป็นคลังข้อมูลความรู้ขนาดย่อม ประหยัดค่าใช้จ่ายในการติดต่อสื่อสาร ใช้เป็นสื่อในการนำเสนอผลงาน ใช้โฆษณาและประชาสัมพันธ์ คลายเครียด สร้างความสัมพันธ์ที่ดี อย่างไรก็ตาม สื่อสังคมออนไลน์อาจมีข้อเสีย เช่น การเปิดเผยข้อมูลส่วนตัวเกินไป อาจถูกนำไปใช้ในทางเสียหาย และเสียเวลาหากใช้งานอย่างไร้ประโยชน์

5. การมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนในสื่อสังคมออนไลน์

นับตั้งแต่การกำเนิดของอินเทอร์เน็ต นักวิชาการได้ประกาศถึงศักยภาพในการทำให้การสื่อสารเป็นประชาธิปไตยและการวิจัยเมื่อเร็ว ๆ นี้ก็ได้เน้นย้ำถึงบทบาทของโซเชียลมีเดีย โดยเฉพาะในการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของพลเมืองและการตัดสินใจในระบอบประชาธิปไตย โดยใช้พื้นที่ที่สื่อสังคมออนไลน์ได้เปิดให้มีการใช้งานการสื่อสารแบบกระจายอำนาจจากหลายต่อหลายคนเข้ามาแสดงความคิดเห็นและแสดงเหตุผลต่อกันเนื่องจากปกติแล้วผู้เข้าร่วมใช้งานบนพื้นที่สื่อสังคมออนไลน์แต่ละคนมีสิทธิ์เท่าเทียมกันในการแสดงความคิดเห็นหรือตั้งคำถามใหม่ ๆ ต่อเรื่องใดเรื่องหนึ่งและผู้เข้าร่วมใช้งานแต่ละคนต่างก็มีอิสระในการแสดงความคิดเห็น การวิจัยยังพบว่าลักษณะของการเขียนแสดงความคิดเห็นที่ไม่ตรงกันของการสนทนาบนสื่อสังคมออนไลน์ อาจจะสนับสนุนให้มีการสนทนาในลักษณะของการสะท้อนกลับ มีเหตุผล และมีการโต้แย้งเพิ่มมากขึ้น

การมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนในสื่อสังคมออนไลน์ คือ เป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการคิดริเริ่ม การพิจารณาตัดสินใจ การร่วมปฏิบัติ และร่วมรับผิดชอบในเรื่องต่าง ๆ อันมีผลกระทบถึงตัวประชาชนเอง โดยการให้ความรู้แก่ประชาชนในการมีส่วนร่วมทางการเมืองแบบระบอบประชาธิปไตยเพื่อเป็นรากฐานที่ดีของการพัฒนาประเทศ เพื่อให้ประเทศมีความเจริญและยังเป็นการปลูกฝังความเป็นประชาธิปไตยให้แก่ประชาชน ซึ่งในยุคปัจจุบันประชาชนได้มีโอกาสมีส่วนร่วมทางการเมือง

ในช่องทางการรับข่าวสารและการแสดงความคิดเห็นมากยิ่งขึ้น ไม่ว่าจะเป็นการสื่อสารผ่านดาวเทียม โทรศัพท์มือถือ หรือแม้กระทั่งสื่อออนไลน์ เช่น ช่องทางของยูทูบ (Youtube) เฟซบุ๊ก (Facebook) ไลน์ (Line) เมสเซนเจอร์ (Messenger) อินสตาแกรม (Instagram) และทวิตเตอร์ (Twitter) โดยใช้สื่อเป็นเครื่องมือทางการสื่อสารหรือแสดงความคิดเห็นที่เกี่ยวข้องกับการเมืองได้อย่างไม่จำกัด ซึ่งการแสดงความคิดเห็นทางสื่อออนไลน์เหล่านี้สามารถที่จะโต้ตอบกันได้โดยที่บุคคลไม่จำเป็นต้องรู้จักกันเลย แต่บุคคลสามารถพูดคุยแลกเปลี่ยนมุมมองทางการเมืองกัน และการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นข่าวสารทางการเมืองผ่านสื่อออนไลน์ที่ทำให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองมากยิ่งขึ้น ดังเช่น ในเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2535 โดยนับว่าเป็นการชุมนุมทางการเมืองครั้งแรกที่ใช้เทคโนโลยีการสื่อสารทางอิเล็กทรอนิกส์โดยใช้อุปกรณ์สื่อสารแบบพกพา คือ โทรศัพท์มือถือและวิทยุติดตามตัวหรือเพจเจอร์ (Pager) ในกลุ่มผู้เข้าร่วมและผู้สังเกตการณ์การชุมนุมเนื่องจากในช่วงนั้น สื่อกระแสหลักนั้นถูกควบคุมทั้งทางตรงและทางอ้อมจากภาครัฐ ต่อมาเมื่อมีการรณรงค์ทางการเมืองของกลุ่มพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตยแห่งชาติ (พธม.) เพื่อขับไล่ นายทักษิณ ชินวัตร ออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ถือเป็นกลุ่มการเคลื่อนไหวทางการเมืองระดับชาติกลุ่มแรกที่น่าอินเทอร์เน็ตมาเป็นกลยุทธ์หลัก โดยใช้ในการรายงานสถานการณ์ที่เกิดขึ้นและยังนำมาใช้ในการระดมมวลชนอีกด้วย โดยมีเว็บไซต์ผู้จัดการออนไลน์ (Manager Online) ทำหน้าที่รณรงค์เคียงข้างโทรทัศน์เคเบิลช่องเอเอสทีวี (ASTV) และสื่อสิ่งพิมพ์ในเครือผู้จัดการ เช่น หนังสือพิมพ์ผู้จัดการรายวัน โดยมีแนวร่วมในการขับไล่ เช่น เว็บไซต์ไทยอินไซด์เดอร์ (www.thai-insider.com) โดยนำเสนอข้อมูลเชิงลึกของรัฐบาลของทักษิณ ชินวัตร และมีเว็บไซต์ที่คอยโต้แย้งและมีความคิดเห็นในทางตรงกันข้าม คือ เว็บไซต์มหาวิทยาลัยเที่ยงคืนและเว็บไซต์ประชาไท ในช่วงแรกไม่เห็นด้วยกับรัฐบาลทักษิณ แต่เมื่อมีการเสนอใช้มาตรา 7 โดยกลุ่มพันธมิตรฯ เพื่อขอยกเลิกการพระราชทานบรรดาศักดิ์มหาวิทยาลัยเที่ยงคืนก็เปลี่ยนแปลงไปอย่างชัดเจน นอกจากนี้มีห้องราชดำเนินในเว็บไซต์พันทิป ซึ่งเป็นพื้นที่สาธารณะ (Public Sphere) โดยเปิดโอกาสให้ผู้ใช้อินเทอร์เน็ตทั่วไปสามารถเป็นผู้ส่งสารเองได้ ทำให้มีการต่อสู้กันทางความคิด ซึ่งเป็นการต่อสู้ทางการเมืองโดยไร้ความรุนแรง โดยในคืนวันที่ 19 กันยายน พ.ศ. 2549 เว็บไซต์ 19sep.blogspot.com เพื่อแปลประกาศของคณะปฏิรูปการปกครองในระบอบ

ประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข (คปค.) สิ่งเหล่านี้เป็นการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนในสื่อสังคมออนไลน์

นอกจากนี้สื่อสังคมออนไลน์ยังมีประโยชน์ที่หลากหลายเมื่อพิจารณาเป็นข้อ ๆ มีดังต่อไปนี้

1) มีการพิจารณาข้อมูลที่ทุกคนสามารถเข้าถึงได้หากพิจารณาการใช้งานสื่อสังคมออนไลน์ในฐานะของการเป็นรูปแบบของประชาธิปไตยแบบร่วมไตร่ตรอง พบว่าบริษัทโซเชียลมีเดียได้ปฏิบัติวิธีที่ผู้คนสื่อสาร เข้าถึงและเผยแพร่ข้อมูลและมีส่วนร่วมในการอภิปรายสาธารณะ แพลตฟอร์มอย่าง Facebook, Twitter, Instagram เป็นเพียงแพลตฟอร์มทั่วไปเท่านั้น ที่เปิดโอกาสให้บุคคลต่าง ๆ ในการสื่อสาร ปฏิสัมพันธ์ และการแบ่งปันอย่างหลากหลาย รูปแบบนี้จึงเป็นรูปแบบของการเข้าถึงข้อมูลอย่างอิสระบนสื่อสังคมออนไลน์ โดยเป็นการจำลองแบบเบื้องต้นของประชาธิปไตยแบบร่วมไตร่ตรอง ซึ่งไม่ได้จำกัดเฉพาะการเข้าถึงสาระสำคัญในเรื่องของการเมืองเท่านั้น แต่ยังรวมถึงเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม การศึกษา วิถีชีวิต ที่แต่ละคนเข้าถึงได้อย่างอิสระเกี่ยวกับข้อมูลเหล่านี้

2) มีความเท่าเทียมกันของผู้เข้าร่วมแลกเปลี่ยนข้อมูลประชาธิปไตยแบบร่วมไตร่ตรองเป็นแนวทางที่เปิดพื้นที่ให้ทุกคนเข้ามาแลกเปลี่ยนข้อมูลกัน โดยเชื่อว่าทุกคนที่เข้ามาแลกเปลี่ยนมีความเท่าเทียมกันในทางความคิดเพราะทุกคนจะเข้าถึงข้อมูลร่วมกันได้อย่างเสรี ลักษณะเช่นนี้ก็ปรากฏให้เห็นอย่างชัดเจนในการเข้าร่วมสื่อสังคมออนไลน์ เพราะมีลักษณะเป็นเว็บไซต์แบบ 2.0 ซึ่งเปิดให้ทุกคนได้ตอบกันได้อย่างเสรี ไม่มีการกำหนดว่าใครคือผู้เชี่ยวชาญ ใครคือประชาชนทั่วไป การมีการแลกเปลี่ยนและถกเถียงดังกล่าวเป็นการแบ่งปันข้อมูลกันอย่างมีเหตุผล ซึ่งเห็นได้ชัดมากในช่วงของการระบาดของโควิด 19 ที่พื้นที่สื่อสังคมออนไลน์กลายเป็นพื้นที่สาธารณะที่มีลักษณะเป็นประชาธิปไตยแบบร่วมไตร่ตรอง

3) มีการเข้าร่วมของผู้คนที่หลากหลายกลุ่มนักวิชาการหลายคนเสนอว่าโซเชียลมีเดียได้กลายเป็นพื้นที่สาธารณะทางดิจิทัลรูปแบบใหม่ โซเชียลมีเดียไม่เพียงแต่มีอิทธิพลต่อการสื่อสารเท่านั้น แต่ยังช่วยให้ผู้คนรวบรวมข้อมูลและรับความรู้เกี่ยวกับหัวข้อทางการเมืองและสังคมได้รวดเร็วยิ่งขึ้น เพราะมีผู้คนเข้าร่วมใช้งานในหลากหลายกลุ่มทั้งทางด้านเชื้อชาติ ศาสนา เพศ อายุ และหลากหลายกลุ่ม ทำให้โซเชียลมีเดียเป็นแหล่งข้อมูลที่สำคัญสำหรับ

บุคคลจำนวนมาก การมีคนเข้าร่วมจำนวนมากเป็นรูปแบบและลักษณะหนึ่งของปัญญาของกลุ่มคน (Wisdom of crowds) ซึ่งนำไปสู่การเป็นประชาธิปไตยแบบร่วมไตร่ตรอง เมื่อทุกคนต่างมีปฏิสัมพันธ์เชิงก่อกำเนิดในเรื่องดังกล่าวในพื้นที่ดังกล่าว ซึ่งจะมีการเผยแพร่ข้อมูลที่หลากหลาย และมีส่วนร่วมในการอภิปรายทางการเมืองที่เคารพและให้เหตุผลกับผู้ฟังที่หลากหลายจากการพิจารณาพื้นที่สื่อสังคมออนไลน์พื้นที่ดังกล่าวไม่ได้มีไว้สำหรับจุดประสงค์ทางการเมืองแต่ในระหว่างการพูดคุยในชีวิตประจำวัน กลายเป็นเรื่องการเมืองผ่านการเชื่อมโยงที่ผู้คนสร้างระหว่างชีวิตประจำวันกับประเด็นทางการเมืองสังคมซึ่งชี้ว่าสื่อสังคมออนไลน์โดยตัวมันเองเป็นสื่อที่เป็นพื้นที่ทางการเมืองและยังเป็นรูปแบบหนึ่งของรูปแบบทางการเมืองที่เรียกว่า ประชาธิปไตยแบบร่วมไตร่ตรอง นอกจากนี้ไม่เพียงแต่สื่อสังคมออนไลน์จะสามารถสนับสนุนการโต้ตอบโดยไตร่ตรองของผู้คน แต่ปฏิสัมพันธ์ของผู้คนผ่านโซเชียลมีเดียที่หลากหลายอาจจะนำไปสู่การจัดกลุ่มที่หลากหลายอย่างเห็นได้ชัดตามลักษณะของประชาธิปไตยแบบร่วมไตร่ตรอง (พระมหาพิพัฒพงศ์ วงษ์ชาติ, 2565 : 347-356)

จะเห็นได้ว่าการมีส่วนร่วมทางการเมืองบนโลกออนไลน์มีลักษณะและผลกระทบที่หลากหลายตามความเชื่อของแต่ละบุคคลและกลุ่มคนที่มีความสนใจทางการเมืองภาพรวมของการมีส่วนร่วมทางการเมืองบนโลกออนไลน์สามารถสรุปคือโซเชียลมีเดียเป็นเวทีการแสดงความคิดเห็น การมีส่วนร่วมทางการเมืองได้รับผลกระทบจากการแพร่กระจายข่าวสารและความคิดเห็นผ่านโซเชียลมีเดียอย่างมาก ทั้งการโพสต์ในเว็บไซต์สังคมออนไลน์ เช่น Facebook, Twitter, Instagram, และYouTube รวมถึงการสร้างแรงกดดันจากความคิดเห็นของบุคคลที่มีผู้ติดตามจำนวนมากเหล่านี้ สามารถมีผลต่อการสร้างสื่อร่วมระหว่างกลุ่มคนที่มีความคิดเห็นคล้ายคลึงกัน การกระทำแบบออนไลน์ การมีส่วนร่วมทางการเมืองบนโลกออนไลน์ไม่ได้เกี่ยวข้องเพียงแค่การแสดงความคิดเห็นเท่านั้น แต่ยังรวมถึงการกระทำแบบออนไลน์ที่ส่งผลกระทบต่อเมือง เช่น การแชร์ข่าวปลอม เผยแพร่ข้อมูลที่สร้างความสับสน การกลั่นแกล้งหรือการถูกกล่าวหาผิด รวมทั้งการใช้สื่อออนไลน์เพื่อก่อการร้ายและการรุกรานต่อผู้อื่น การมีส่วนร่วมทางการเมืองบนโลกออนไลน์มีความสำคัญอย่างมากเนื่องจากการเข้าถึงข้อมูลที่หลากหลายและการสร้างสื่อร่วมในระดับโลก อย่างไรก็ตามการเผชิญหน้ากับการแพร่ระบาดของข่าวปลอมและข้อมูลที่สร้างความสับสนก็เป็นปัญหาที่ต้องจัดการอย่างเคร่งครัดในระดับส่วนตัวและระดับรัฐบาลเช่นกัน นอกจากนี้

พระณัฐวุฒิ ปิ่นทลีสและคณะ (2565 : 83-93) ได้อธิบายว่า การมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนผ่านสื่อออนไลน์ในปัจจุบัน โดยเฉพาะทางเทคโนโลยีสารสนเทศที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในทุกภาคส่วนของสังคม เมื่อสื่อออนไลน์ได้เข้ามามีบทบาทในชีวิตประจำวันของแต่ละคนมากขึ้น ซึ่งสื่อออนไลน์เกิดมาจากพัฒนาการทางการสื่อสารที่ก้าวหน้าอย่างไม่หยุดยั้ง ก่อให้เกิดสื่อรูปแบบใหม่ ๆ ขึ้นมาอย่างมาก ทำให้ประชาชนได้มีโอกาสและช่องทางการในการรับข่าวสารและแสดงความคิดเห็นมากยิ่งขึ้น ไม่ว่าจะเป็นการสื่อสารผ่านดาวเทียม โทรศัพท์มือถือ หรือแม้กระทั่งสื่อออนไลน์ โดยใช้ช่องทางที่ได้รับความนิยมมากที่สุดในปัจจุบัน คือ ในช่องทางของยูทูบ (Youtube) เฟซบุ๊ก (Facebook) ไลน์ (Line) เมสเซนเจอร์ (Messenger) อินสตาแกรม (Instagram) และทวิตเตอร์ (Twitter) ทำให้การมีส่วนร่วมทางการเมืองสามารถเกิดขึ้นที่ใดก็ได้เนื่องจากระบบอินเทอร์เน็ตและเทคโนโลยีการสื่อสารแบบไร้สายนั้นได้ทำการเชื่อมโยงข้อมูลข่าวสาร รวมถึงช่องทางการติดต่อสื่อสารกันให้เข้าถึงประชาชนทุกคนได้ง่าย หรือเรียกได้ว่าเป็นการ “ย่อโลกให้เล็กลง” ทำให้ประชาชนสามารถติดต่อสื่อสารแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันได้อย่างสะดวกสบายและการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นข่าวสารทางการเมืองผ่านสื่อออนไลน์ที่ทำให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองมากขึ้น สอดคล้องกับ บุญชिरา ภูชนะจิต (2566 : 204-219) ได้อธิบายถึง การรณรงค์ทางการเมืองผ่านสื่อสังคมออนไลน์ เพื่อใช้ประโยชน์ในทางการเมืองซึ่งสังคมยุคปัจจุบันมีลักษณะการดำเนินชีวิตในรูปแบบของการพึ่งพาเทคโนโลยีดิจิทัลเป็นหลัก ทำให้การติดต่อสื่อสารเพื่อเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างกันเกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว สะดวก และง่ายต่อการนำเสนอข้อมูลข่าวสาร การแสดงความคิดเห็น หรือการวิพากษ์วิจารณ์สังคมในแง่มุมต่าง ๆ เป็นไปอย่างอิสระและปราศจากขอบเขต เพราะการแสดงความคิดเห็นผ่านทางสื่อสังคมออนไลน์นั้นไม่จำเป็นต้องแสดงตัวตนที่แท้จริง จึงเป็นที่นิยมของประชาชนในการที่จะแสดงความคิดเห็นต่าง ๆ ทั้งเชิงบวกและเชิงลบ ไม่ว่าจะเป็นความคิดเห็นต่อเรื่องราวที่อยู่ในกระแสสังคมหรืออยู่นอกกระแสสังคม โดยไม่มีกฎเกณฑ์เช่นกัน ดังนั้น สื่อสังคมออนไลน์จึงสามารถสร้างผลกระทบต่อการรณรงค์ทางการเมืองได้ เพราะสื่อ สังคมออนไลน์ได้กลายเป็นเครื่องมือสำคัญสำหรับนักการเมืองในการเชื่อมต่อกับผู้มีสิทธิเลือกตั้งและเผยแพร่ข้อความของตน ซึ่งสื่อสังคมออนไลน์ได้ช่วยให้นักการเมืองเข้าถึงผู้ชมได้มากกว่าสื่อดั้งเดิม ทำให้สามารถวัดความคิดเห็นเกี่ยวกับเรื่องต่าง ๆ เช่น นโยบายของพรรค การเมืองผ่านทางออนไลน์ได้ ซึ่งจะเห็นได้ว่าสื่อสังคมออนไลน์

เป็นสื่อที่ประหยัดลดต้นทุนได้มาก เพราะมีราคาถูกกว่าสื่อดั้งเดิมอย่าง เช่น โทรทัศน์ วิทยุ หรือสื่อสิ่งพิมพ์ แต่ในขณะเดียวกันสื่อสังคมออนไลน์ก็ทำให้นักการเมืองมีส่วนร่วมในการรณรงค์เชิงลบได้ง่ายขึ้นด้วย เพราะสามารถเผยแพร่ข้อมูลเชิงลบเกี่ยวกับนโยบายของฝ่ายตรงข้ามได้ ซึ่งอาจส่งผลกระทบอย่างมากต่อความคิดเห็นและคะแนนนิยมจากประชาชนได้เช่นกัน ดังนั้น แม้พื้นที่การสื่อสารทางสื่อสังคมออนไลน์จะเป็นการเปิดสิทธิในการสื่อสาร ประกอบด้วย สิทธิในการรับรู้ ข่าวดังกล่าว และสิทธิในการแสดงความคิดเห็น โดยมีบทบัญญัติรับรองไว้ในรัฐธรรมนูญและกฎหมายได้ให้การยอมรับ แต่ในทางปฏิบัติรัฐบาลเองยังไม่ได้เปิดให้มีการใช้สิทธิได้จริงในหลายเรื่องและยังจำกัดการแสดงความคิดเห็นในบางเรื่องด้วยเช่นกัน

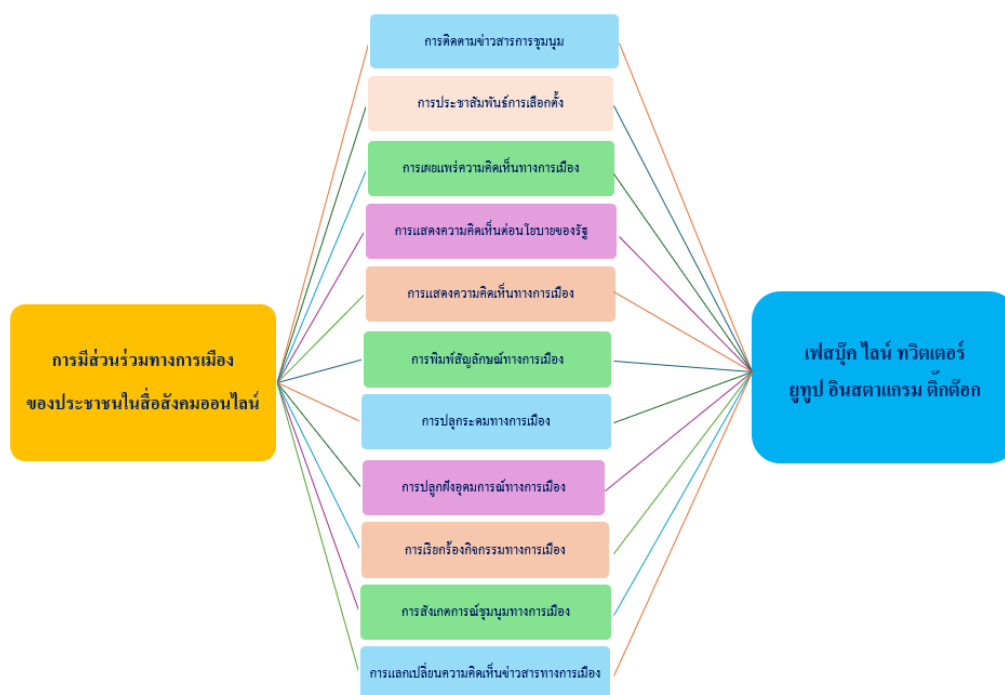
สรุป สื่อสังคมออนไลน์มีศักยภาพในการทำให้การสื่อสารและการมีส่วนร่วมทางการเมืองเป็นประชาธิปไตยมากขึ้น งานวิจัยหลายชิ้นแสดงให้เห็นว่าสื่อสังคมออนไลน์ช่วยให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นและการตัดสินใจทางการเมืองได้มากขึ้น พื้นที่ออนไลน์เปิดโอกาสให้ผู้คนแสดงความคิดเห็นและโต้แย้งกันได้อย่างอิสระ ซึ่งสนับสนุนการสนทนาอย่างมีเหตุผลและการโต้แย้งที่มีเนื้อหาเชิงสะท้อนกลับในสังคม การมีส่วนร่วมทางการเมืองบนสื่อสังคมออนไลน์มีประโยชน์หลายประการ เช่น การเข้าถึงข้อมูลอย่างอิสระ ผู้คนสามารถเข้าถึงข้อมูลได้อย่างเสรีในเรื่องการเมืองและเรื่องอื่น ๆ ความเท่าเทียมกันในการแสดงความคิดเห็น ทุกคนมีโอกาสในการแสดงความคิดเห็นอย่างเสรีและเท่าเทียมกัน การมีส่วนร่วมของผู้คนที่หลากหลาย สื่อสังคมออนไลน์เป็นพื้นที่สาธารณะที่มีผู้เข้าร่วมจากกลุ่มต่าง ๆ ที่หลากหลาย ซึ่งส่งผลให้เกิดการแลกเปลี่ยนข้อมูลและการอภิปรายที่หลากหลาย

6. บทสรุป

การมีส่วนร่วมทางการเมือง เป็นการกระทำด้วยความสมัครใจของประชาชน เพื่อมีอิทธิพลต่อการดำเนินงานของรัฐบาล ไม่ว่าจะเป็นการกำหนดนโยบายหรือกิจกรรมต่าง ๆ สื่อสังคมออนไลน์ที่พัฒนาอย่างรวดเร็วช่วยให้การติดต่อสื่อสารทำได้ทุกที่ทุกเวลาโดยไม่ต้องเผชิญหน้า ผู้ใช้สามารถแบ่งปันข่าวสารโต้ตอบกันได้ทันทีและแสดงความคิดเห็นทางการเมืองผ่านสื่อสังคมออนไลน์อย่าง Facebook, Twitter, YouTube, และ Instagram เป็นต้น สื่อสังคมออนไลน์มีประโยชน์หลายประการ เช่น การแลกเปลี่ยนข้อมูล ความรู้

ประหยัดค่าใช้จ่ายในการติดต่อสื่อสาร การโฆษณาและประชาสัมพันธ์ รวมถึงการคลายเครียดและสร้างความสัมพันธ์ อย่างไรก็ตาม อาจมีข้อเสีย เช่น การเปิดเผยข้อมูลส่วนตัวมากเกินไป และเสียเวลาหากใช้งานไม่เหมาะสม และสื่อสังคมออนไลน์มีศักยภาพในการทำให้การสื่อสารและการมีส่วนร่วมทางการเมืองเป็นประชาธิปไตยมากขึ้น สื่อสังคมออนไลน์ช่วยให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นและการตัดสินใจทางการเมืองได้มากขึ้น โดยพื้นที่ออนไลน์เปิดโอกาสให้ผู้คนแสดงความคิดเห็นและโต้แย้งกันอย่างอิสระ ส่งเสริมการสนทนาและการโต้แย้งที่มีเนื้อหาเชิงสะท้อนกลับในสังคม การมีส่วนร่วมทางการเมืองบนสื่อสังคมออนไลน์มีประโยชน์ เช่น การเข้าถึงข้อมูลอย่างเสรี ความเท่าเทียมกันในการแสดงความคิดเห็น และการมีส่วนร่วมจากกลุ่มต่าง ๆ ที่หลากหลาย

7. องค์ความรู้ใหม่

ภาพที่ 1 โมเดลการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนในสื่อสังคมออนไลน์
สังเคราะห์โดยผู้ศึกษา

เอกสารอ้างอิง

- _____. (2566). สื่อออนไลน์เครื่องมือการประทั่วยุคดิจิทัล. ค้นเมื่อ 9 สิงหาคม 2567 จาก <http://wiki.kpi.ac.th/index.php?title>.
- Weiner, M. (1971). **Political participation: Crisis of the Political Process**. In Leonard, Binder & J. L. Palombara (Eds.). *Crisis on Sequences in Political Development* (SPD-7) (pp. 159-204). Princeton: Princeton University.
- จักรกริช ปิยะ. (2557). การศึกษาการใช้สื่อสังคมออนไลน์ (Social media) เพื่อการบริหารงาน ก่อสร้าง กรณีศึกษา ห้างหุ้นส่วนจำกัด เทคโนโลยีบิวเดอร์ (2001) อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา. โครงการปริญญามหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี.
- ทรงยุทธ ต้นวัน. (2552). ความสัมพันธ์ระหว่างการเปิดรับสื่อมวลชนความรู้และการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนในเขตเทศบาลตำบลโคก อำเภอฟังโคน จังหวัดสกลนคร. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร.
- น้ำทิพย์ วิภาวิน. (2558). เครือข่ายสังคมในสังคมเครือข่าย. วารสารวิจัยสมาคมห้องสมุดแห่งประเทศไทยฯ, 8(2), หน้า 119-127
- นุชจรินทร์ ขอบดำรงธรรม. (2553). อิทธิพลของสื่อโฆษณาในเครือข่ายสังคมออนไลน์ที่มีผลต่อการตอบสนองของผู้บริโภค. ปริญญานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- บุญชิตรา ภูชนะจิต. (2566). สื่อสังคมออนไลน์ต่อการรณรงค์ทางการเมือง. วารสารพุทธสังคมวิทยาปริทรรศน์, 8(2), หน้า 204-219.
- บุญญวันต์ จิตประคอง. (2556). บทบาทของสื่อทางเลือกข้ามพรมแดนในประเทศไทยในกระบวนการเปลี่ยนผ่านประชาธิปไตยของพม่า : ศึกษากรณีวารสารสาละวินโพสต์และเว็บไซต์สาละวินนิวส์ออนไลน์. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พระณัฐวุฒิ พันทะลีและคณะ. (2565). การมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนผ่านสื่อสังคมออนไลน์. วารสารการจัดการและพัฒนาท้องถิ่น มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม, 2(1), หน้า 83-93.

- พระมหาพิพัฒพงศ์ วงษ์ชาลี. (2565). การเคลื่อนไหวทางการเมืองบนฐานของการเคลื่อนไหวทางสังคมแนวใหม่. วารสารสิทธิมนุษยชน, 23(1), หน้า 347-356.
- พิชิต วิจิตรบุญรักษ์. (2554). สื่อสังคมออนไลน์ : สื่อแห่งอนาคต (Social Media: Future Media). Executive Journal.
- ภิเชก ชัยนิรันดร์. (2554). ปั่นแบรนต์ให้รวยด้วย Facebook. กรุงเทพมหานคร : ซีเอ็ดยูเคชั่น.
- วุฒิพล วุฒิวิรพงศ์ และ กิ่งกาญจน์ จงสุขไกล. (2562). พัฒนาการของช่องทางในการแสดงออกทางการเมืองในสื่อออนไลน์ ช่วง พ.ศ. 2557-2560. วารสารด้านการบริหารรัฐกิจและการเมือง, 8(3), หน้า 147-167.
- สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร. (2561). การมีส่วนร่วมทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตย. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร.
- สืบแสง แสงทอง. (2563). การเปิดรับข่าวสารและการมีส่วนร่วมทางการเมืองผ่านสื่อสังคมออนไลน์ของเจนเนอเรชันวายในเขตกรุงเทพมหานคร. ปริญญาโทศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาวิชาการสื่อสารเชิงกลยุทธ์. มหาวิทยาลัยกรุงเทพ.
- สุจิต บุญบงการ. (2558). แนวความคิดเกี่ยวกับการพัฒนาการทางการเมืองไทย. ใน เอกสารการสอนชุดวิชาปัญหาพัฒนาการทางการเมืองไทย. หน่วยที่ 1. นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- หทัยกาญจน์ ตรีสุวรรณ. (2563). ชุมชน 18 ตุลา : ปรากฏการณ์ใหม่ในแฟลชม็อบ “ดาวกระจาย” และ “ไร้แกนนำ” เมื่อ “ราษฎร” ไทยลุกฮือ. ค้นเมื่อ 9 สิงหาคม 2567 จาก <https://www.bbc.com/thai/thailand-54592825>.
- อภิรมย์ สุวรรณชาติ. (2566). การเมืองไทยบนโลกออนไลน์. ค้นเมื่อ 2 สิงหาคม 2567 จาก <http://wiki.kpi.ac.th/index.php>.

พญาแถน : ตำนานความเชื่อที่ยังรากลึกในวิถีชีวิตชุมชนอีสาน
Phaya Thaen: A legend of belief that is deeply rooted in the way
of life of local Isan communities

พระณัฐวุฒิ พันทะลี, พระมหาวิรุธ วิโรจน์, พระครูวุฒิชรรณสาร,
 พระครูปลัดทวี อภโย, พระครูวินัยธรรุฒิกโร อภิรฤโข,
 พระครูใบฎีกาเดชา คุณสมปนโน, อนันท์ กรมน้อย
 มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน

PhraNatthawut Phanthali, PhramahaWiruth Wirojano,
 Phrakruwuddhidhammasara,

PhrakhruplatThawee Aphayo, PhrakruwinaidhornWuttikrai Abhirakkho,
 PhrakruBaidikaDrecha Kunnasampunno, Anand Kromnoi

Mahamakut Buddhist University Isan Campus

Corresponding Author E-mail: pantalee200134go@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาด้านพญาแถนที่ยังรากลึกในวิถีชีวิตชุมชนอีสานของประเทศไทยว่ามีประวัติศาสตร์ความเป็นมาและรูปแบบความเชื่อเรื่องพญาแถนอย่างไร

ประวัติศาสตร์ความเป็นมาของพญาแถน พบว่า พญาแถนถูกบันทึกครั้งแรกเมื่อใดไม่อาจทราบแน่ชัดได้ แต่สันนิษฐานได้ว่าน่าจะมีการเริ่มบันทึกเพื่อใช้ในทางพิธีกรรมหรือใช้ในทางศาสนา ซึ่งเป็นเอกสารที่บันทึกเรื่องราวของชนชาติไทดำ ตลอดจนพญาแถนยังเป็นเรื่องเล่าของชนชาติไทลาวที่มีมาตั้งแต่สมัยบรรพกาล ซึ่งถือเป็นชนเชื้อชาติเดียวกันจึงมีวัฒนธรรมร่วมในการนับถือและบูชาพญาแถน โดยการนับถือพญาแถนนอกจากจะผ่านการไหว้วอนและให้ความเคารพแล้ว ยังใช้เป็นเครื่องมือในการควบคุมดูแลให้ผู้คนอยู่ในครรลองคลองธรรมให้ประพฤติตามแบบชนบทำเนียมที่ดั้งเดิมเป็นการตอบแทนพญาแถนซึ่งถ้าไม่ปฏิบัติตามแล้วนั้นก็จะถูกลงโทษจากพญาแถนและบริวารของแถน สิ่งเหล่านี้ถือเป็นการประพฤติตัวโดยที่ไม่จำเป็นต้องอาศัยกฎหมายที่เป็นลายลักษณ์อักษร ถือเป็นวิธีหนึ่งที่ชุมชนอีสานยึดถือและปฏิบัติกันมา นอกจากนี้ชาวอีสานยังมีความเชื่อว่าพญาแถน

เป็นเทวดามากกว่าเป็นผี และพญาแถนที่มีอำนาจมากที่สุด คือ“แถนหลวง” ซึ่งเชื่อว่าเป็นพระอินทร์ โดยความเชื่อเรื่องพญาแถนยังมีปรากฏอยู่ในวัฒนธรรมอีสานที่ถูกเล่าเป็นนิทานเพื่อความสนุกสนานเป็นคติเตือนใจและเป็นคำสอนทางจารีต เช่น นิทานการสร้างโลก นิยายปรัมปรา ตำนานสุภาชิตปริศนา นิทานเกี่ยวกับข้าว นิทานขุนบรม เป็นต้น และรูปแบบความเชื่อเรื่องพญาแถน พบว่า 1. เป็นผู้สร้างสรรพสิ่ง ชาวอีสานเชื่อว่าพญาแถนเป็นผู้สร้างโลกและสรรพสิ่งบนโลกและกษัตริย์ที่สืบเชื้อสายมาจากพญาแถน 2. เป็นผู้ปกป้องคุ้มครอง พญาแถนมีหน้าที่ดูแลทุกข์สุขของมนุษย์ สามารถเนรมิตหรือทำลายอะไรก็ได้ และเป็นสัญลักษณ์ของอำนาจรัฐ 3. เป็นผู้กำหนดกฎเกณฑ์ พญาแถนเป็นผู้วางกฎศีลธรรมเพื่อเป็นกฎเกณฑ์ให้มนุษย์ได้ประพฤติตาม มีการให้คุณและโทษตามผลของการกระทำของมนุษย์นั้น

คำสำคัญ: พญาแถน, ความเชื่อ, วิถีชีวิตชุมชนอีสาน

Abstract

This academic article aims to study the Phaya Thaen legend that is deeply rooted in the way of life of Isan communities in Thailand. What is its history and belief patterns.

The history of Phaya Thaen found that when Phaya Thaen was first recorded is not known for sure. But it is assumed that it was probably recorded for use in rituals or religious purposes. which is a document that records the story of the Tai Dam people As well as Phaya Thaen, it is also a story of the Tai Lao people that has existed since ancient times. They are considered to be the same race and therefore have a common culture of respecting and worshiping Phaya Tan. By respecting Phaya Tae, in addition to praying and giving respect. It is also used as a tool to control and supervise people to live in the Dhamma way to behave according to good traditions in return for Phaya Thaen. If they do not comply, they will be punished by Phaya Than and Than's followers. These are conduct that do not require written law. It is considered one of the methods that the Isan community has always held and practiced.

Moreover, Isaan people also believe that Phaya Tan is a deity rather than a ghost. And the most powerful Phaya Than is “Than Luang” who is believed to be Phra Indra. The belief in Phaya Thaen still exists in Isaan culture where it is told as tales for fun, as a reminder, and as traditional teachings, such as world creation stories, myths, legends, and mysterious proverbs. Tales about rice, tales of Khun Borom, etc. and the form of belief in Phaya Thaen found that 1. He is the creator of all things. Isaan people believe that Phaya Thaen is the creator of the world and everything on it and that the king who is descended from Phaya Thaen 2. is their protector. Phaya Thaen is responsible for taking care of human suffering. Can create or destroy anything and is a symbol of state power. 3. He is the one who sets the rules. Phaya Thaen was the one who laid down the moral rules as rules for humans to follow. There are rewards and penalties according to the results of that human action.

Keywords: Phaya Thaen, Beliefs, Way of Life of the Isaan Communities

1.บทนำ

ความเชื่อคือธรรมชาติพื้นฐานอันเป็นเอกลักษณ์ที่สำคัญอย่างยิ่งอีกประการหนึ่งในปกติวิสัยของความเป็นมนุษย์ ซึ่งเกิดขึ้นพร้อม ๆ กับความศรัทธาในสิ่งที่มนุษย์เองนั้นได้ให้ความเชื่อถือในอดีตมนุษย์ได้มีความเชื่อที่เกี่ยวข้องถึงธรรมชาติทั้งหลายว่ามีพลังอำนาจที่สามารถจะดลบันดาลให้เกิดคุณและโทษภัยต่าง ๆ แก่มนุษย์ได้ มนุษย์จึงทำการเคารพบูชาในสิ่งเหนือธรรมชาติเหล่านั้น โดยการสมมุติผ่านตัวแทน เช่น การกำหนดให้ แม่น้ำ ภูเขา สัตว์ ต้นไม้ หรือสิ่งต่าง ๆ ในธรรมชาตินั้นว่าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ (สุชีพ ปุญญานุภาพ, 2532 : 25-31) และความเชื่อสามารถวิเคราะห์ออกได้ 2 ประการ ได้แก่ ประการแรก คือ ความเชื่ออย่างงมงาย (สัทธาญาณวิปยุต) เป็นความเชื่อที่ไม่มีเหตุผล เนื่องจากความกลัวและความไม่รู้ ทำให้มนุษย์เกิดความเชื่อและแสดงพฤติกรรมต่อสิ่งนั้น ๆ ตามความเชื่อที่คิดว่าทำอย่างนั้นแล้วสิ่งนั้นจะดับทุกข์และช่วยบันดาลสุขให้เกิดขึ้นกับตนได้ เช่น การที่มนุษย์กราบไหว้บูชาพันผ้าให้ต้นไม้ใหญ่ ๆ ด้วยเข้าใจว่าต้นไม้มีเทพเจ้าสิงสถิตอยู่ ประการที่สอง

คือ ความเชื่ออย่างมีเหตุผล (สัทธาญาณสัมปยุต) เป็นความเชื่อที่มีหลักการ มีเหตุมีผล น่าเชื่อถือ เชื่อถือว่าถ้าทำอย่างนี้แล้วจะเกิดผลอย่างนั้นขึ้น เช่น เชื่อว่าการปลูกต้นไม้ใหญ่ไว้ใกล้บ้านไม่ดี เพราะรากของต้นไม้จะชอนไชเข้ามาในบ้านหรือกิ่งของต้นไม้ใหญ่จะหักลงมาทับบ้าน เชื่อว่าสตรีมีครรภ์ไม่ควรยืนขวางบันได เพราะจะทำให้เกิดขวางคนขึ้นลงบันได และคนท้องอาจตกบันไดได้ (รัชชัย ชยันทำ, 2561 : 89-99)

มนุษย์ในยุคแรก ๆ มีความเชื่อต่ออำนาจของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่อยู่เหนือประสาทสัมผัสของมนุษย์ ซึ่งเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ แต่เพราะปัญญาของมนุษย์ในยุคนั้นยังไม่รู้เท่าทันในปรากฏการณ์นั้น ๆ จึงคิดว่ามีผู้มีอำนาจและสามารถให้คุณให้โทษกับมนุษย์ที่อยู่เบื้องหลังเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นเหล่านั้น (นิติกร วิชชุมา, 2565 : 37-50) จึงเป็นเหตุให้มนุษย์แสดงพฤติกรรมที่อ่อนน้อมยอมจำนนอ่อนวอนต่อธรรมชาติ เพื่อความอยู่รอดปลอดภัย จึงกำหนดรูปแบบของพิธีกรรมขึ้นตามความเชื่อความศรัทธาในสิ่งศักดิ์สิทธิ์นั้นเพื่อป้องกันภัยพิบัติต่าง ๆ (อัญชลี พลบุญ, 2560 : 10-26) ต่อมาความเชื่อนี้ก็ได้กลายมาเป็นศาสนาประเภทเทวนิยมในโลกฝั่งตะวันออกจะพบความเชื่อนี้เกิดขึ้นในประชาชนที่เป็นชนเผ่าโบราณในอินเดียหลาย ๆ เผ่า ความเชื่อเหล่านั้นได้พัฒนามาจนเห็นชัดเจนในยุคของชนเผ่าดราวิเดียน ซึ่งมีความเชื่อแบบคนโบราณทั่ว ๆ ไป คือเชื่อถือในเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์และธรรมชาติทั่วไป โดยพวกเขาเชื่อว่าในธรรมชาติเหล่านี้จะต้องมีสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรืออำนาจลึกลับอยู่เบื้องหลัง มนุษย์ได้ใช้ความเชื่อเหล่านั้นเป็นเครื่องมืออธิบายเหตุผลของการกระทำต่าง ๆ แม้ว่าจะเป็นวิถีของการพัฒนาสังคม การเปลี่ยนแปลงทุกยุคทุกสมัยถึงแม้ว่าวิทยาการต่าง ๆ จะเจริญก้าวหน้ามากขึ้นเท่าใดแต่ความเชื่อดังเดิมยังคงไม่เปลี่ยนแปลงไปตามสถานการณ์โลก (จิราภรณ์ จันทรโณม, 2562 : 328-340)

สำหรับความเชื่อของคนไทยก็ไม่ได้แตกต่างจากชนชาติอื่น ๆ คือ มีความเชื่อถือในเรื่องไสยศาสตร์ ผีसाงเทวดา เชื่อในสิ่งที่มองไม่เห็นและมีอำนาจที่จะบันดาลเหตุร้ายเหตุดีให้แก่มนุษย์ได้ การที่คนไทยมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับธรรมชาติและสิ่งที่เหนือธรรมชาติคนไทยจึงมีความเชื่อในสรรพสิ่งอันเป็นวิสัยของมนุษย์ที่ต้องการดำรงอยู่ด้วยความรู้สึกสมมูลกับธรรมชาติ และเป็นการสร้างกุศโลบายให้มีความรักและความหวงแหนสิ่งทีให้คุณประโยชน์ในการดำรงชีวิต ความเชื่อของคนไทยแต่เดิม คือ เชื่อเรื่อง “ผี” ได้แก่ ผีบรรพบุรุษ ผีฟ้า ผีแถน ผีนา ผีดิน เทวดา เป็นต้น (พระครูใบฎีกาหสดี กิตตินนโท, 2563 : 54-65) นอกจากนี้ยังมีความเชื่อของชาวอีสานที่มีความเชื่อหลัก 3 ประการ คือ ความเชื่อ

ตามหลักพระพุทธศาสนา ความเชื่อตามศาสนาพราหมณ์ และความเชื่อเรื่องผีตามบรรพบุรุษ เช่น เทวดา ผีฟ้า ผีแถน ผีหลวง ผีไท้ ผีไทเทิง แถนหลวง แถนแนน แถนเคง แถนคาย แถนเคาะ แถนซัง แถนเลือก แถนซี แถนสัว แถนแม่นาง เป็นต้น ความเชื่อเหล่านี้จะแสดงออกผ่านการดำเนินชีวิตพิธีกรรมและจารีตของชุมชนค่านิยมหลักมักเกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตและการทำมาหากิน คือ การแก้ปัญหาปากท้อง การแสวงหาที่ทำกิน และการอยู่ร่วมกันอย่างสันติในชุมชน (ยุทธภา เตชะแก้ว, 2540)

สังคมอีสานนับถือพุทธศาสนาเป็นศาสนาหลักรูปแบบความเชื่อวัฒนธรรมประเพณีก็ได้รับอิทธิพลมาจากคำสอนทางพุทธศาสนาการอธิบายความเชื่อหรือวัฒนธรรมประเพณีก็จะใช้คำอธิบายตามคติของพุทธศาสนาหรือศาสนานิยมที่สังคมรู้จักคือพญาแถน ซึ่งเป็นความเชื่อดั้งเดิมของคนอีสานจึงถูกปรับบทบาทและถูกอธิบายตามความเชื่อกระแสหลักการรับรู้ข้อเท็จจริงเกี่ยวกับพญาแถนของคนอีสาน จึงเปลี่ยนไปจากเดิมตามกระแสนิยมทางวัฒนธรรมและความเชื่อของยุคสมัย อย่างไรก็ตามแม้ความเข้าใจเกี่ยวกับพญาแถนของสังคมอีสานในปัจจุบันไม่ได้ถูกรับรู้หรือเข้าใจเหมือนอย่างในอดีต แต่วัฒนธรรมประเพณีความเชื่อยังสะท้อนจิตสำนึกของคนอีสานที่มีต่อพญาแถนทั้งสิ้น แก่นของวัฒนธรรมอีสานยังพบว่าพญาแถนเป็นความเชื่อที่ค้ำยันโครงสร้างของวัฒนธรรมอีสานก่อนที่จะได้รับอิทธิพลจากวัฒนธรรมพุทธและพราหมณ์อย่างเช่นในปัจจุบัน (วุฒิชัย สว่างแสง, 2566 : 59-92)

ปัจจุบันสังคมอีสานมีความเชื่อเกี่ยวกับวิญญาณที่หลากหลาย ซึ่งเกิดจากการผสมผสานระหว่างความเชื่อดั้งเดิมและความเชื่อที่เผยแพร่เข้ามา อย่างเช่น อิทธิพลของพระพุทธศาสนาและศาสนาพราหมณ์ ความเชื่อในสังคมอีสานมีความหลากหลายมีสาเหตุจากการผสมผสานระหว่างความเชื่อดั้งเดิมและความเชื่อที่เผยแพร่เข้ามายังดินแดนภาคอีสาน เกิดเป็นคติความเชื่อเกี่ยวกับวิญญาณแบบอีสานที่มีความเชื่อแบบผี นับถือแบบพุทธ ยึดพิธีกรรมแบบพราหมณ์ กล่าวคือ มีคติความเชื่อเรื่องผีเป็นแกนกลางเมื่อพระพุทธศาสนาเข้ามาก็ปรับทำให้ผีเข้ากับคำสอนของพระพุทธศาสนาและท่าทีของพระพุทธศาสนาเองก็ไม่ได้ปฏิเสธการมีอยู่ของวิญญาณ (พระณัฐวุฒิ พันทะลี, 2566 : 12-25) เช่น ความเชื่อเรื่องเทวดาที่ชาวอีสานเรียกว่า “พญาแถน” ความเชื่อนี้ในอดีตมีความเชื่อมโยงกับโลกทัศน์ในการมองโลกผ่านประเพณีที่เกี่ยวกับการบูชาพญาแถน เชื่อว่าแถนคือผู้กำหนดให้ผู้คนชาวอีสานมีความเป็นอยู่ที่ดี ชาวอีสานจึงมองพญาแถนเป็นเหมือนผู้มาช่วยเหลือเยียวยารักษาและทำให้ข้าวปลาอุดมสมบูรณ์ และคติความเชื่อเรื่องพญาแถนยัง

ปรากฏอย่างเด่นชัดในตำนานพงศาวดารนิทานพื้นบ้านของคนอีสานที่เล่าสืบต่อ ๆ กันมา มีเนื้อหาอธิบายที่มาของความเชื่อปรากฏการณ์ทางธรรมชาติและเพื่อความเพลิดเพลิน สนุกสนานหรือเป็นนิทานสอนใจ เมื่อมาถึงยุคปัจจุบันเรื่องเล่าเหล่านี้ก็ไม่น่าเป็นที่นิยมเรื่องราวเกี่ยวกับพญาแถนจึงค่อยห่างไกลออกจากการรับรู้ของสังคมอีสาน ยังเหลือเพียงจารีตและข้อปฏิบัติที่ทำสืบต่อกันทางวัฒนธรรมเท่านั้น

ดังนั้น ผู้เขียนจึงมีความสนใจที่จะศึกษาเรื่องพญาแถนตำนานความเชื่อที่ยังปรากฏในวิถีชีวิตชุมชนอีสานในปัจจุบันว่ามีความเชื่อเรื่องพญาแถนเป็นอย่างไร โดยใช้วิธีการศึกษาจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง เช่น เอกสารทางประวัติศาสตร์ วรรณกรรมอีสาน การตีความสัญลักษณ์ทางวัตถุ และวัฒนธรรม เจาะจงเฉพาะเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับพญาแถนเท่านั้น นำมาเรียบเรียงและวิเคราะห์ปรากฏการณ์ความเชื่อความเข้าใจของคนอีสานด้วยการพรรณนาเชิงวิเคราะห์ในหัวข้อสำคัญ คือ แนวคิดความเชื่อเกี่ยวกับพญาแถน ประวัติศาสตร์ความเชื่อเรื่องพญาแถน ความเชื่อความเข้าใจเรื่องพญาแถนในสังคมอีสาน และการนำเสนอความเชื่อเรื่องพญาแถนในสังคมอีสานปัจจุบัน

2. แนวคิดความเชื่อเกี่ยวกับพญาแถน

ตำนานพญาแถนถือเป็นเรื่องเล่าเชิงประวัติศาสตร์ของชนชาติลาวไทยมาตั้งแต่สมัยบรรพกาลและชาวอีสาน ซึ่งถือเป็นชนเชื้อชาติเดียวกันกับลาวจึงมีวัฒนธรรมร่วมในการนับถือและบูชาพญาแถน โดยการนับถือแถนนอกจากจะผ่านการไหว้วอนและให้ความเคารพแล้ว ชาวอีสานยังใช้เป็นเครื่องมือในการควบคุมดูแลให้ผู้คนอยู่ในฮีตในคองให้ประพฤติตามแบบชนบททำเนียมที่ดีงามเป็นการตอบแทนแถน ซึ่งถ้าไม่ปฏิบัติตามแล้วนั้นก็จะถูกลงโทษจากพญาแถนและบริวารของแถน สิ่งเหล่านี้ถือเป็นการประพฤติปฏิบัติตัวโดยไม่จำเป็นต้องอาศัยกฎหมายที่เป็นลายลักษณ์อักษรถือเป็นวิธีหนึ่งที่ชาวอีสานยึดถือและเคร่งครัดตลอดมา นอกจากนี้พญาแถนหรือผีฟ้าหรือผีแถนนั้น ชาวอีสานมีความเชื่อว่าเป็นเทวดามากกว่าเป็นผี ผีแถนจึงเป็นผีที่อยู่ระดับสูงกว่าผีชนิดอื่น ๆ ส่วนแถนนั้นมีความเชื่อว่าเป็นคำเรียกรวมถึงเทวดาและแถนที่ใหญ่ที่สุด คือ “แถนหลวง” ซึ่งเชื่อว่าเป็นพระอินทร์ ผีฟ้าหรือผีแถนนั้นแต่ละพื้นที่มีการเรียกชื่อที่แตกต่างกันไปและมีความเชื่อว่ามีอำนาจที่จะดับทุกข์เข็ญหรือทำลายล้างอุปสรรคทั้งปวงได้ และสามารถที่จะช่วยเหลือมนุษย์ที่เดือดร้อนได้ ซึ่งมีนักวิชาการหลายท่านได้ให้แนวคิดความเชื่อเกี่ยวกับพญาแถนไว้หลายท่านดังนี้

ประยงค์ แสนวนุราณและคณะ (2548 : 63-64) อธิบายแนวคิดความเชื่อเกี่ยวกับพญาแถนว่า พญาแถนถือว่าเป็นเทพผู้มีบทบาทสำคัญในวิถีชีวิตของคนอีสานเพราะคนอีสานมีความเชื่อว่าพญาแถนเป็นผู้สร้างสรรพสิ่งบนโลกใบนี้และยังมีความเชื่อว่าผู้ปกครองหรือกษัตริย์สืบเชื้อสายมาจากพญาแถน ซึ่งปรากฏอยู่ในวรรณกรรมเรื่องขุนบรมโดยมีเรื่องย่อสรุปได้ว่าในครั้งนั้นโลกได้รับความเดือดร้อนเพราะบ้านเมืองเต็มไปด้วยภัยพิบัติต่าง ๆ สร้างความเดือดร้อนให้แก่มนุษย์ทั้งหลายพระฤๅษีผู้เห็นความเดือดร้อนของมนุษย์จึงเหาะขึ้นไปบนสวรรค์เพื่อขอร้องพญาแถนให้ส่งผู้มีบุญบารมีลงมาเกิดในโลกมนุษย์เพื่อปกครองมนุษย์และเพื่อช่วยปราบผีร้ายทั้งหลาย พญาแถนจึงได้เลือกขุนบรมผู้เป็นบุตรชายของแถนหลวงฟ้าคั่นลงมาเกิดในโลกมนุษย์จึงทำให้โลกมนุษย์มีความสุข

พระครูภัทรสิริวิจิตรและคณะ (2558 : 1-12) ได้อธิบายแนวคิดความเชื่อเกี่ยวกับพญาแถนไว้ว่า ความเชื่อเรื่องพระยาแถนเป็นความเชื่อที่มีอิทธิพลที่สุด เพราะแถนคือพระอินทร์หรือเทพสวรรค์ที่มีหน้าที่ดูแลทุกข์สุขของมนุษย์ สามารถเนรมิตหรือทำลายอะไรก็ได้และแถนก็ยังเป็นสัญลักษณ์ของอำนาจรัฐ โดยมีกษัตริย์ซึ่งเป็นโอรสของแถนเป็นตัวแทนของอำนาจนั้น เช่น การสร้างความเชื่อเกี่ยวกับแถนขึ้นมาเป็นการยอมรับกษัตริย์จากชนทุกชั้นเพราะความเชื่อเรื่องผีเป็นความเชื่อที่ฝังแน่นอยู่ในจิตใจของประชาชนอย่างมาก ผู้ปกครองจึงใช้ความเชื่อและพิธีกรรมเป็นเครื่องมือในการกำหนดและควบคุมประชาชนในสังคม

พระปลัดธีระพงษ์ สุชีโต และ พระมหาดาวสยาม วชิรปัญญา (2563 : 354-363) ได้อธิบายแนวคิดความเชื่อเกี่ยวกับพญาแถนไว้ว่า บทบาทของพระยาแถนที่กลุ่มชาติพันธุ์ไทยและลาวเชื่อถือและความเชื่อที่กลุ่มนี้มีต่อพญาแถนของชนชาติไทยและลาวมีความเชื่อว่าพญาแถนมีบทบาทมากมายต่อมนุษย์ชาติ เช่น การสร้างโลกจัดให้มนุษย์อยู่ร่วมกันอย่างมีกฎเกณฑ์กฎการลงโทษ เป็นต้น สวนบทบาทที่กลุ่มชาติพันธุ์ไทยและลาวที่มีต่อพญาแถน เช่น ความเคารพ ขอฝนเพื่อทำไร่ไถนา จึงได้มีการวอนให้ช่วยเหลือเมื่อเจ็บป่วย เป็นต้น

พระมหาใจสิงห์ สิริธมโมและคณะ (2563 : 197-211) ได้อธิบายแนวคิดความเชื่อเกี่ยวกับพญาแถนไว้ว่าพญาแถนเป็นเทพผู้มีบทบาทสำคัญในวิถีชีวิตของคนในสังคมเพราะเชื่อว่าพญาแถนเป็นผู้สร้างสรรพสิ่งบนโลกใบนี้ และเชื่อว่ากษัตริย์สืบเชื้อสายมาจากพญาแถน พญาแถนแบ่งเป็น 2 สถานะ คือ แถนหลวง มีสถานะเป็นพระเจ้าสูงสุดและแถนบริวาร ปฏิบัติหน้าที่ตามคำสั่งของพญาแถน และพญาแถนในทฤษฎีเชิงภววิทยา

เชื่อว่าพญาแถนมีอยู่จริงในฐานะผู้สร้างและผู้มีอำนาจสูงสุด และในทฤษฎีเชิงจักรวาลวิทยา เชื่อว่าพญาแถนเป็นสิ่งสมบูรณ์ในฐานะที่โลกนี้เป็นสิ่งสมบูรณ์ ไม่อิสระ เป็นสิ่งสัมพันธ์ เป็นสิ่งจำกัดและเป็นผล จึงต้องอาศัยพญาแถนที่มีอิสระ เป็นสิ่งสมบูรณ์ เป็นสิ่งที่ไม่จำกัด และเป็นเหตุของสรรพสิ่ง นอกจากนี้ทฤษฎีเชิงวัตถุประสงค์หรือข้อพิสูจน์เชิงออกแบบ เชื่อว่าพญาแถนเป็นนักออกแบบผู้มีอำนาจและมีปัญญาที่ยิ่งใหญ่ในการสร้างสรรค์พลัง และมนุษย์อย่างประณีตลงตัว และในทฤษฎีเชิงจริยธรรม เชื่อว่าพญาแถนเป็นผู้วางกฎ ศีลธรรมเพื่อเป็นกฎเกณฑ์ให้มนุษย์ได้ประพฤติตามมีการให้คุณและโทษตามผลของการกระทำของมนุษย์

จากนักวิชาการหลายท่านได้อธิบายแนวคิดความเชื่อเกี่ยวกับพญาแถนไว้ผู้ศึกษา จึงสรุปได้ว่า พญาแถนเป็นเทพเจ้าที่ชาวอีสานให้ความเคารพนับถือและมีบทบาทสำคัญในวิถีชีวิตของคนอีสาน คือ 1. ผู้สร้างสรรพสิ่ง ชาวอีสานเชื่อว่าพญาแถนเป็นผู้สร้างโลกและสรรพสิ่งบนโลกและกษัตริย์สืบเชื้อสายมาจากพญาแถน 2. ผู้ปกป้องคุ้มครอง พญาแถนมีหน้าที่ดูแลทุกข์สุขของมนุษย์ สามารถเนรมิตหรือทำลายอะไรก็ได้ และเป็นสัญลักษณ์ของอำนาจรัฐ 3. ผู้กำหนดกฎเกณฑ์ พญาแถนเป็นผู้วางกฎศีลธรรมเพื่อเป็นกฎเกณฑ์ให้มนุษย์ได้ประพฤติตาม มีการให้คุณและโทษตามผลของการกระทำของมนุษย์

3. ประวัติศาสตร์ความเชื่อเรื่องพญาแถน

“พญาแถน” เป็นความเชื่อดั้งเดิมที่ปรากฏมีอยู่แต่เดิมในวัฒนธรรมอีสานก่อนที่จะมีการรับเอาพุทธศาสนาเข้ามาเมื่อเป็นตำนานทางวัฒนธรรมไม่ปรากฏคำภีร์หรือตำราเฉพาะ เช่น คำภีร์ทางศาสนาทั่วไปแต่มีปะปนอยู่ในรูปแบบวิถีชีวิตประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรมอีสานการสืบค้นที่มาของความเชื่อเรื่องพญาแถนสามารถแบ่งกลุ่มออกเป็น 2 ประการดังต่อไปนี้

1. วรรณกรรมมุขปาฐะ คือ การบอกเล่าเรื่องราวที่สืบทอดกันมาจากอดีตสู่ปัจจุบันถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของการบรรยายข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์หรือเรื่องราวของคนในสังคม โดยคนในสังคมมีความเป็นธรรมชาติของภูมิปัญญามนุษย์ที่พยายามสะท้อนเรื่องราวแนวคิดคติชาวบ้านและวิถีชีวิตของคนในสังคมโดยการจดจำสืบทอดกันมาจากปากต่อปากผ่านคนรุ่นหนึ่งสู่คนอีกรุ่นหนึ่งผ่านยุคหนึ่งสู่อีกยุคหนึ่งจนถือว่าเป็นมรดกทางสังคมและไม่สามารถสืบทอดต่อผู้เริ่มต้นได้ เช่น นิยายปรัมปรา ตำนานสุภาชีวิตปริศนา เป็นต้น ความเชื่อเรื่องแถนก็เป็นความเชื่อเรื่องหนึ่งที่มีการจดจำและเล่าสืบทอดกันมาเป็นตำนานนิทานปรัมปราในกลุ่ม

ชาติพันธุ์ไทและลาวก่อนที่จะมีการจดบันทึกเป็นอักษรดังที่ปรากฏในคำขึ้นต้นในปริณิเทศที่ 2 ของพงศาวดารล้านช้างความว่า “ดูราสปุริสทั้งหลายดังเราจักรู้ว่ามีในกาลเมื่อก่อนเฒ่าเก่าเล่ามาเป็นคำปริมปราสึบ ๆ มา” แสดงให้เห็นว่าแกนเป็นความเชื่อที่มีการนับถืออยู่แต่เดิมและเป็นที่ยอมรับเล่ากันในอดีต ส่วนในปัจจุบันการบอกเล่าถึงความเชื่อเรื่องแกนยังมีปรากฏอยู่ในวัฒนธรรมอีสาน โดยมักถูกเล่าเป็นนิทานเพื่อความสนุกสนานเป็นคติเตือนใจและเป็นคำสอนทางจารีต เช่น นิทานการสร้างโลก นิทานเกี่ยวกับข้าว นิทานเกี่ยวกับปรากฏการณ์ต่าง ๆ ทางธรรมชาติ เป็นต้น ซึ่งเป็นภูมิปัญญาของคนอีสานในอดีตที่สอดแทรกความเชื่อเข้ากับการดำเนินชีวิตแล้วนำเสนอในรูปแบบที่เข้าใจง่ายพร้อมทั้งปลูกฝังความเชื่อและคำสอนให้กับคนในสังคมไปในตัว นอกจากนี้วรรณกรรมมุขปาฐะที่เกี่ยวกับแกนยังช่วยอธิบายพฤติกรรมทางสังคมและที่มาของวัฒนธรรมอีสานได้เป็นอย่างดี (ธวัช ปุณโณทก, 2546 : 29)

2. วรรณกรรมที่บันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร คือ แต่เดิมความเชื่อเรื่องแกนมีการส่งต่อทางวัฒนธรรมความเชื่อแบบมุขปาฐะ บทบาทของแกนมีความสอดคล้องอยู่กับวิถีชีวิตของคนในสังคมความเชื่อถูกถ่ายทอดลงสู่การปฏิบัติและกระทำต่อ ๆ กันมา เมื่อสังคมมีการพัฒนาขึ้นเป็นระบบปัจจัยทางด้านสังคมและการปกครองทำให้เกิดการปรับเปลี่ยนการสืบต่อของความเชื่อและใช้ประโยชน์จากความเชื่อมากขึ้น ความเชื่อที่จดจำต่อกันมาจึงเริ่มมีการจดบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร โดยเฉพาะวรรณกรรมเก่าแก่ทางศาสนา วรรณกรรมนิทาน และวรรณกรรมทางประวัติศาสตร์ ที่มีการจดบันทึกหรือสร้างขึ้น

ความเชื่อเรื่องพญาแกนถูกบันทึกครั้งแรกเมื่อใดไม่อาจทราบแน่ชัดได้ แต่สันนิษฐานว่าน่าจะมีการเริ่มบันทึกเพื่อใช้ในทางพิธีกรรมหรือใช้ในทางศาสนา เช่น ความโตเมืองของชาวไทดำ ซึ่งเป็นเอกสารที่บันทึกเรื่องราวของชนชาติไทดำ ตลอดจนการบันทึกลำดับเครือญาติวงศ์ตระกูล บันทึกนี้จะนำออกมาอ่านหรือสวดในงานศพเพื่อบอกให้ขวัญของผู้ตายเดินทางกลับเมืองแกนและสื่อให้เห็นถึงความเชื่อ เช่น แกนเป็นผู้ให้กำเนิดมนุษย์และสัตว์ต่าง ๆ ผีและคนเมื่อตายแล้วจะต้องไม่ทำอะไรร่วมกัน เมื่อคนตายแล้วจะต้องทำพิธีบอกให้รับรู้เชื่อเรื่องลางสังหรณ์เชื่อว่าการที่คนเจ็บป่วยนั้นเกิดจากขวัญออกจากร่างกายไปที่อื่นแล้วไม่กลับเข้าสู่ร่างกายเป็นต้น อย่างไรก็ตามความโตเมืองก็เป็นเพียงบันทึกเฉพาะกลุ่มชนชาติไทดำไม่ได้มีการใช้แพร่หลายในกลุ่มไทอื่น ๆ (สุนทร วรหาร, 2561 : 513-527)

หลังจากที่พุทธศาสนาเผยแผ่เข้ามาได้มีการแต่งวรรณกรรมทางศาสนามากมาย รวมถึงการนำเอานิทานพื้นบ้านมาดัดแปลงเข้ากับเนื้อหาคำสอนทางพุทธศาสนาเป็นลักษณะชาดก ซึ่งเป็นลักษณะโดยทั่วไปของวรรณกรรมอีสานที่พยายามกล่าวอ้างให้เป็นชาดก แต่ความจริงแล้วไม่ปรากฏอยู่ในนิบาตชาดกความเชื่อเรื่องแกนก็ถูกนำมาบันทึกเป็นส่วนหนึ่งของวรรณกรรม เช่น วรรณกรรมเรื่องขุนบรม วรรณกรรมพญาคันคาก วรรณกรรมท้าวฮุ่งขุนเจือง วรรณกรรมขุนนางอ้าว เป็นต้น เนื้อหาในวรรณกรรมมักสะท้อนบทบาทของพญาแกนตามความเชื่อดั้งเดิมรวมถึงความขัดแย้งของความเชื่อที่ปรากฏในวรรณกรรม เช่น ตัวละครจะนับถือผีฟ้าผีแผ่นดิน แต่ลำดับต่อมาจะรบกับผีฟ้าผีแผ่นดินเป็นสงครามยืดเยื้อ พระอินทร์ต้องลงมาหย่าศึกตัวละครจึงไปบูชาพระธาตุจุฬามณีแสดงถึงการเปลี่ยนคติความเชื่อจากผีไปสู่พุทธศาสนาความขัดแย้งเหล่านี้ ทำให้เกิดการสร้างวรรณกรรมมนุษย์ทำสงครามกับแกนและมนุษย์เป็นผู้ชนะ ทั้งยังมีความพยายามอธิบายแกนให้เข้ากับเทพในพุทธศาสนา เช่น พญาแกนขึ้น คือ พระอินทร์หรือแกนแต่ง คือ พระวิษณุกรรม เป็นต้น สะท้อนค่านิยมของคนในสังคมที่มีต่อความเชื่อเรื่องแกนจากแกนในความเชื่อดั้งเดิมสู่ผู้ร้ายในวรรณกรรมและกลายเป็นเทวดาในพุทธศาสนาในที่สุด (สุจิต มีจินฺต, 2540 : 13)

นอกจากนี้ความเชื่อเรื่องพญาแกนยังถูกใช้ประโยชน์ในการปกครองเป็นส่วนหนึ่งของบันทึกทางประวัติศาสตร์กลุ่มชาติพันธุ์ไทและลาว โดยในสมัยพระเจ้าวิสุทธิสงคราม มีการปรับโครงสร้างของสังคมลาว ซึ่งมีการเชื่อมโยงโลกทัศน์ทางพุทธศาสนาและแนวคิดที่เป็นแก่นแกนของวัฒนธรรมลาวเชื่อมร้อยเข้าด้วยกันได้มีการออกคำสั่งให้มีการนำเอาเรื่องราวพื้นบ้านโบราณ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นการบอกเล่าปากต่อปากมาเขียนเป็นบันทึกที่เรียกว่านิทานขุนบรม ผู้แต่ง คือ พระมหาเทพหลวงกับพระมหามงคสิทธิ โดยความเห็นชอบของพระเจ้าแผ่นดินเนื้อหาตอนท้ายจบลงในสมัยของพระเจ้าวิสุทธราช ประมาณ พ.ศ. 2046-2047 เนื้อหาได้กล่าวถึงความชอบธรรมของกษัตริย์ที่สืบเชื้อสายมาจากบรรพบุรุษ คือ ขุนบรมผู้ที่มากด้วยบุญญาบารมีมีฐานความเชื่อเดิมจากคติโอรสพญาแกนให้สอดคล้องกับคำสอนพุทธศาสนาเรื่องการสั่งสมกรรมดีการเวียนว่ายตายเกิดได้มาเป็นกษัตริย์ ทำให้เกิดความชอบธรรมในการเป็นผู้ปกครองนับว่าเป็นเอกสารฉบับที่มีการบันทึกอย่างเป็นทางการ และเนื้อหาในส่วนนี้ก็เป็นส่วนหนึ่งของพงศาวดารล้านช้าง โดยความเชื่อเรื่องแกนจะปรากฏอยู่ในตอนต้นเนื้อหามุ่งไปที่การกำเนิดขึ้นของมนุษย์และมนต์ศน์เรื่องแกนตามความเชื่อ

ของกลุ่มชาติพันธุ์ไทและลาวพงศาวดารล้านช้างจึงเป็นเอกสารสำคัญในการเป็นแหล่งสืบค้นข้อมูลหลักฐานในการศึกษา (มาร์ติน สจ๊วต-ฟอกซ์, 2553 : 13)

สรุปได้ว่า ความเชื่อเรื่องพญาแถน เป็นความเชื่อดั้งเดิมที่มีมานานในวัฒนธรรมอีสานก่อนการรับเอาพุทธศาสนา พบได้ในรูปแบบของตำนาน นิทาน พิธีกรรม และวรรณกรรมท้องถิ่น เช่น วรรณกรรมเรื่องขุนบรม วรรณกรรมพญาคันคาก วรรณกรรมท้าวฮุ่งขุนเจือง วรรณกรรมขูลูนางอ้าว เป็นต้น

4. บทบาทของพญาแถนในวิถีชีวิตชุมชนอีสานในอดีต

ความเชื่อว่าพญาแถนมีบทบาทต่อวิถีชีวิตของสังคมภาคอีสาน บทบาทแต่ละอย่างนั้นมีความสำคัญต่อชีวิตและความเป็นอยู่ของพวกเขามาก พญาแถนที่แสดงบทบาทต่าง ๆ นั้นมี 2 ประเภท คือ 1. แถนหลวง คำว่า “แถนหลวง” หมายถึง เทพเจ้าผู้สร้างโลก สร้างสรรพสิ่งในโลก และคำนี้มีชื่อเรียกในนิทานเรื่องขุนบรม “แถนฟูขึ้น”แต่ในพงศาวดารล้านช้างเรียกว่า “พญาแถนหลวง” พญาแถนหลวงหรือแถนฟูขึ้นมีความหมายตรงกันกล่าวคือ พญาแถน ได้แก่ เทพเจ้าหรือพระเจ้าผู้ยิ่งใหญ่สูงสุดเปรียบเทียบกับพรหมในศาสนาฮินดูหรือพระยะโฮวาในศาสนาคริสต์ หรือพระอัลเลาะห์ในศาสนาอิสลาม ความเชื่อเรื่องพญาแถนนั้นปรากฏในชาวไทยภาคเหนือ ชาวไทยใหญ่ในพม่า ชาวจีนในสิบสองปันนา ชาวไทยในภาคอีสาน และประชาชนในประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว 2. แถนบริวาร คำว่า “แถนบริวาร” หมายถึง แถนที่มีศักยภพน้อยกว่าพญาแถนและปฏิบัติตามหน้าที่ที่พญาแถนบัญชา กลุ่มชนชาติพันธุ์ไทยลาวมีความเชื่อว่าแถนบริวารมีบทบาทและหน้าที่สนองคำบัญชาของพญาแถนแตกต่างกัน แถนบริวารแต่ละองค์ก็จะมีบทบาทและหน้าที่เป็นของตัวเอง ดังนี้ (ภิรนัย โชติกันตะ, 2531)

1) แถนหล่อ คือ แถนมีหน้าที่หล่อรูปร่างและใบหน้านมนุษย์ให้มีความแตกต่างกันลงมาเกิด

2) แถนแต่ง คือ แถนมีหน้าที่ประสาทวิชาความรู้ต่าง ๆ ให้แก่มนุษย์ เช่น การทอไหมเลี้ยงไหม ตีเหล็ก สถาปัตยกรรม การเพาะปลูก การเลี้ยงสัตว์ เป็นต้น

3) แถนถม แถนตรง แถนเถือก แถนหุ คือ แถนประจำ 4 ทิศช่วยชี้ภูมิประเทศอันดีในการตั้งเมือง การเพาะปลูก การพัฒนาบ้านเมือง เป็นต้น

4) แถนคำ คือ แถนผู้ทำหน้าที่ในการสงคราม

5) แถงซ่ง คือ แถงผู้ทำหน้าที่ในการตัดสินพิจารณาคนดี คนชั่ว หรืออาจเรียกได้ว่าเป็นเทพผู้รักษาความยุติธรรมนั่นเอง

6) แถงแพน คือ แถงผู้ทำหน้าที่สอนศิลปะ การละเล่น การร้องรำ การกวีและดนตรี

7) แถงลม คือ แถงผู้ทำหน้าที่เป็นสื่อกลางระหว่างมนุษย์และองค์พญาแถง เช่น การนำข้อความของมนุษย์ไปกราบทูลองค์พญาแถง

8) แถงแนน คือ แถงผู้ทำหน้าที่ในการรักษาอกมิ่งและสายแนนของมนุษย์ในสวนแนนของพญาแถงบนเมืองสวรรค์ (อุดม บัวศรี, 2546)

9) พญาแถงในสถานะเทพเจ้า ความเชื่อในองค์พญาแถงว่าทรงเป็นเทพเจ้าหรือทรงเป็นเทวดาผู้ทรงอิทธิฤทธิ์มีอำนาจสูงสุด ความเป็นเทพเจ้าสูงสุดของพญาแถงประการหนึ่งได้มีปรากฏอยู่ในพงศาวดารเมืองล้านช้างความว่า “กาลเมื่อก่อนนั้น ก็เป็นดินเป็นหญ้าเป็นฟ้าเป็นแถง ผีและคนเที่ยวไปหากันบาขาด” ทศนะคติคนอีสานต่อพญาแถงในฐานะเป็นเทพเจ้าหรือเทวดาสูงสุดมีอำนาจในการดลบันดาล มีปรากฏทั่วไปในนิทานและเรื่องเล่าปรัมปรา เช่น เรื่องพระยาคนคาก ได้กล่าวถึงอำนาจในการดลบันดาลสรรพสิ่งในธรรมชาติทำให้ไม่มีน้ำฝนตกลงมายังโลกมนุษย์เป็นเวลาเจ็ดปีจนสัตว์ทั้งหลายนั้นได้รับความยากลำบาก (สิริวัฒน์ คำวันสา, 2521) ชาวอีสานมีความเชื่อว่าคนที่เป็นคู่กันและอยู่ร่วมกันเป็นเพราะเคยเป็นคู่ครองกันมาแต่ชาติปางก่อน ส่งผลมาจนถึงปัจจุบันว่า จะต้องเป็นคู่ครองหรือเป็นเนื้อคู่กันอีก ประการสำคัญคือเวลาจุติจากสวรรค์ลงมาเกิดในโลกมนุษย์ ปกติจะตามเส้นเชือกที่เรียกว่า “สายแนน” หรือ “สายนึ่ง สายแนน” ลงมา เมื่อมาถึงโลกมนุษย์แล้วจะแยกย้ายกันไปปฏิสนธิในครรภ์มารดาของแต่ละคน ซึ่งอาจจะอยู่ใกล้ไกลกันบ้าง เกิดในถิ่นเดียวกันบ้าง ต่างถิ่นต่างแดนกันบ้าง แม้แต่ต่างชาติต่างภาษาก็มี ถึงข้ามน้ำข้ามทะเลก็มีที่พลัดพรากจากกันไปนั้นเชื่อว่าเป็นเพราะเวรกรรมทำให้เกิด “ลมมิดดัดพัดใบแจ ลมมิดถพัดไปคนก้ำ” ถึงแม้จะไกลแสนไกลลำบากยากแค้นหรือมีอุปสรรคแค่ไหนก็ต้องได้อยู่ร่วมกัน หรือเป็นเพราะทำประโยชน์เกี่ยวพันกันในชาตินี้ จึงทำให้เป็นเนื้อคู่กันในภาษาอีสานก็มีคำกล่าวในลักษณะที่สนับสนุนความเชื่อที่กล่าวมาคือคำว่า “คาดแต่แถงแนนแต่ฟ้า ไผห้ามกะบ่ฟัง” จากที่กล่าวมาทำให้เห็นว่าคนอีสานมีความเชื่อว่าพญาแถงเป็นคนสร้างให้มนุษย์มาเป็นคู่กันในเบื้องต้น คล้ายกันกับความเชื่อในเรื่องพรหมลิขิตของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู พญาแถงไม่เพียงแต่เป็นผู้สร้างมนุษย์เท่านั้น ยังสร้างให้ชายและหญิงเกิดมาเป็นคู่กันอีกด้วย โดยผ่านทางสายนึ่งสายแนนเป็นเครื่องเชื่อมให้มารักกันในชาติ

ปัจจุบัน อันเป็นความเชื่อที่ผสมผสานกันระหว่างความเชื่อเรื่องพญานาคกับพระพุทธศาสนา พุทธศาสนาเรียกเหตุการณ์ดังกล่าวมาว่า “บุพเพสันนิวาส” สิ่งที่เป็นเหตุให้มนุษย์เกิดมาเป็นคู่และรักกัน พุทธศาสนากล่าวถึงความรักว่ามีเหตุ 2 ประการ ดังปรากฏในพระไตรปิฎก ว่า ความรักเกิดด้วยเหตุ 2 ประการ คือ ด้วยการได้อยู่ร่วมกันมาในชาติปางก่อนและด้วยการเกื้อกูลช่วยเหลือกันในปัจจุบันเหมือนดอกอุบลเกิดในน้ำ (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

10) พญานาคในสถานะผู้สร้างสรรพสิ่ง พญานาคก็มีลักษณะเหมือนพระเจ้าของศาสนาเทวนิยมทั้งหลาย กล่าวคือ เมื่อนมนุษย์ในโลกไม่เชื่อฟังพระองค์หรือละเมิดสัญญาที่พระองค์ให้ไว้พระองค์ก็จะลงโทษมนุษย์ ตัวอย่างเช่น ศาสนายูดาห์ เมื่อพระเจ้าสร้างมนุษย์คู่แรก คือ อาดัมและอีวา แล้วให้อยู่ในสวนเอเดนและตรัสสั่งว่าห้ามกินผลไม้ในสวน คือ แอปเปิ้ล แต่ทั้งสองคนละเมิดคำสั่งของพระองค์ ดังนั้น พระองค์จึงสาป ส่วนในเรื่องของพญานาคก็เช่นเดียวกัน กล่าวคือ พญานาคมีข้อสัญญาไว้กับชาวโลกเหมือนพระเจ้าของศาสนาเทวนิยมอื่น ๆ ดังข้อความว่า “เมื่อนั้นยังมีขุนใหญ่ 3 คน ผู้หนึ่งชื่อขุนคานอยู่สร้างบ้านเมืองลุ่ม กินปลาเห็ดนาเมืองลุ่มกินข้าวเมื่อนั้นแกนจึงใช้ให้มากล่าวแก่คนทั้งหลายว่า ในเมืองลุ่มนี้กินข้าวให้บอกให้หมาย กินแลงกินงายก็ให้บอกแก่แกน ได้กินขึ้นก็ให้ส่งขา ได้กินปลาก็ให้ส่งรอยแก่แกน เมื่อนั้นคนทั้งหลายก็บ่ฟังความแกน แม้นใช้มาบอกสองทีสามทีก็บ่ฟังหันแล” นี่คือ สัญญาที่พญานาคได้ให้ไว้แก่ชาวโลก เมื่อชาวโลกหรือเมืองลุ่มไม่เชื่อ ไม่ยำเกรง พระองค์ในฐานะพระเจ้าสูงสุดจึงจำเป็นต้องสอนให้พวกเขาเรียนรู้รู้เดชของพระองค์ โดยการบันดาลให้ฝนตกด้วยฤทธิ์ของพระองค์ ดังข้อความว่า “แต่นั้นแกนจึงให้น้ำท่วมเมืองลุ่มลิดเลียง ท่วมเมืองเพียงละลาย คนทั้งหลายก็ฉิบหายมากนักชะแล” นี่คือการลงโทษของพระองค์ที่มีต่อมนุษย์ในฐานะผู้สร้างต่อผู้ถูกสร้าง (กรมศิลปากร, 2506) จะเห็นได้ว่าความเชื่อในเรื่องการสรรสร้างเหล่ามวลมนุษย์และสัตว์ทั้งหลายขององค์พญานาคนั้นได้มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันกับความเชื่อในเรื่องน้ำเต้าปุงขององค์พญานาค ความเชื่อในเรื่องดวงวิญญาณแห่งชีวิตที่ได้รับมาจากพญานาคและการที่แกนนั้นได้ทรงมีบัญชาให้แกนหล่อได้มาปั้นใบหน้าและรูปร่างของเหล่ามนุษย์ทั้งหลาย หรือแม้แต่การที่องค์พญานาคได้ทรงคอยเสด็จลงมาดูแลทุกข์สุขทั้งหลายของเหล่ามวลมนุษย์ เป็นต้น ซึ่งจากความเชื่อทั้งหลายที่ปรากฏอยู่นั้นสามารถที่จะทำให้เชื่อได้ว่าการที่องค์พญานาคได้

ทรงคอยสรรค์สร้างสรรพสิ่งทั้งหลายไว้ให้มีปรากฏขึ้นในพิภพนั้น ก็ด้วยเจตนาเพื่อการที่จะช่วยโอบอุ้มเหล่ามวลมนุษย์ทั้งหลายไว้ให้สามารถมีชีวิตดำรงอยู่ได้ในสากลพิภพนี้

11) สภาวะความสัมพันธ์พญาแถนกับมนุษย์มนุษย์ในโลกนี้ พญาแถนกับมนุษย์มนุษย์มีความเชื่อหลากหลายรูปแบบ การนับถือธรรมชาตินับเป็นศรัทธาแรกแห่งความเชื่อของมนุษย์ ซึ่งเกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาตินอกจากนั้นยังมีความเชื่อต่ออำนาจลึกลับเหนือธรรมชาติเกิดความหวาดกลัว เชื่อว่ามีอิทธิฤทธิ์เหนือมนุษย์สามารถให้คุณให้โทษได้จึงเป็นเหตุให้มนุษย์แสดงพฤติกรรมที่อ่อนน้อมยอมจำนนอ่อนน้อมต่อธรรมชาติ เพื่อความอยู่รอดปลอดภัย จึงกำหนดรูปแบบของพิธีกรรมขึ้นตามความเชื่อความศรัทธาในสิ่งศักดิ์สิทธิ์นั้น เพื่อป้องกันภัยพิบัติเหล่านั้น มีการเซ่นสรวงบูชาและประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ กลายเป็นมรดกสืบทอดกันมาจากรากเหง้าแห่งวัฒนธรรมความเชื่อเดิมคือ วัฒนธรรมความเชื่อเรื่องผีวัฒนธรรมพราหมณ์และพระพุทธศาสนา (โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์, 2535) จากการศึกษาเรื่องราวความเป็นมาวิถีการดำเนินชีวิต ประเพณีวัฒนธรรมสภาพสังคมที่ไทยและลาวมีความละม้ายคล้ายคลึงกันมีการนับถือผีแถนและผีบรรพบุรุษ และมีความเชื่อว่าผีแถนเป็นเสมือนเทพเจ้าเป็นผู้สร้างโลกและสามารถทำลายโลกเมื่อใดก็ได้

5. พญาแถนในวิถีชีวิตสังคมอีสานปัจจุบัน

สังคมปัจจุบันซึ่งที่เรียกกันว่าเป็นยุคโลกาภิวัตน์ ยุคไร้พรมแดนหรือยุคข้อมูลข่าวสารสารสนเทศ เป็นยุคที่มีการสื่อสารโดยทั่วถึงกันอย่างรวดเร็ว มีการหลั่งไหลของวัฒนธรรมตะวันตกเข้ามาโลกตะวันออกหรือวัฒนธรรมตะวันออกก็แพร่ขยายเข้าไปยังโลกตะวันออก เพราะฉะนั้นเพื่อการปรับตัวและเตรียมรับมือกับความเปลี่ยนแปลงของสังคมจึงต้องเร่งทำความเข้าใจและพร้อมรับมือโดยการสร้างประชากรที่มีคุณภาพ จากความหมายของ “โลกาภิวัตน์” ที่ว่าคือกระแสการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างกว้างขวาง ทำให้เกิดการติดต่อด้านเศรษฐกิจระหว่างประเทศ สร้างตลาดการค้า การแข่งขัน การส่งออก การบริการ การลงทุน และองค์ความรู้เทคโนโลยีร่วมสมัยและเป็นการหลอมรวมความสัมพันธ์ต่าง ๆ ทางด้านการเมืองการปกครอง เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นในทุกมุมโลก ให้เป็นอันหนึ่งเป็นเดียวกันและใกล้ชิดกันมากขึ้นตามแบบอย่างโลกตะวันตก

คนโบราณมักจะมีกุศโลบายข้อห้ามที่แฝงมาพร้อมกับความเชื่อ เพื่อเป็นการเตือนสติลูกหลานให้ปฏิบัติตัวอยู่ในกรอบของผู้หลักผู้ใหญ่ถึงแม้ว่ายุคสมัยเปลี่ยนไปแล้วแต่ความเชื่อเหล่านี้ก็ยังเป็นความเชื่อที่สืบทอดกันมาถึงปัจจุบัน เช่นเดียวกับความเชื่อหรือ

ศรัทธาเกี่ยวกับพญาแถนยังฝังรากลึกอยู่ในวิถีชีวิตของประชาชน ถึงแม้ว่าปัจจุบันจะเป็นยุคสมัยใหม่ ซึ่งเรียกว่ายุคดิจิทัล แต่บุคคลทั่วไปก็ยังมีความเชื่อเรื่องพญาแถนอยู่ แต่เดิมจะเห็นว่าถ้ากล่าวถึงแถนจะไม่มีใครอยากพิสูจน์อะไร พยายามที่ออกห่างจากคติความกลัวเหล่านั้นไม่อยากจะกล่าวถึงหรือเข้าไปเกี่ยวข้องแต่อย่างใด ส่วนปัจจุบันจะเป็นยุคที่เรียกว่าทันสมัยทางเทคโนโลยี คติความเรื่อง “แถน” ยังปรากฏทุกยุคทุกสมัย ถึงแม้ว่าโลกจะเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว แต่คติความเชื่อเรื่องแถนก็ยังคงฝังรากลึกในวิถีชีวิตชุมชนอีสานอยู่ในปัจจุบัน

เมื่อกล่าวถึงพญาแถนก็จะมีคติความเชื่อที่เหมือนกัน แต่วิธีการความเชื่อแตกต่างกัน บ้างเล็กน้อยแถนมีการพัฒนาของความเชื่อและการเคารพนับถือในสังคม โดยพิจารณาจากพัฒนาการเคารพนับถือจะพบว่า ความเชื่อเรื่องแถนยังมีความสำคัญอย่างต่อเนื่องสำหรับคนพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือประเทศไทยเมื่อสังคมยังมีความเชื่ออยู่ในแบบไหนแถนก็จะถูกสื่อออกมาในรูปแบบนั้นและข้อแตกต่างของสังคมมนุษย์ ทำให้ความเชื่อเรื่องแถนมีการพัฒนาที่แตกต่างกันออกไป ส่งผลต่อสถานะและการเคารพนับถือด้วยจะเห็นได้จากสังคมกลุ่มชาติพันธุ์ สังคมชนเผ่าที่มีความเจริญของเทคโนโลยีและค่านิยมสมัยใหม่เข้าไปมีบทบาทน้อย ความเชื่อเกี่ยวกับแถนก็ยังเข้มข้นหรือคงความดั้งเดิมเอาไว้ จึงนับถือแถนแบบผี ส่วนสังคมเมืองที่มีการหลั่งไหลเข้ามาของวัฒนธรรม เช่น วัฒนธรรมของพระพุทธศาสนา และศาสนาพราหมณ์-ฮินดูก็มีการเปลี่ยนและปรับทำที่ของความเชื่อเกี่ยวกับแถนไปด้วย

ผู้คนในสังคมปัจจุบันพยายามเชื่อมโยงตนเองกับวัฒนธรรมที่นอกเหนือจากวัฒนธรรมดั้งเดิมหรือวัฒนธรรมในท้องถิ่นของตนเอง จากการได้รับประสบการณ์มากมายหลากหลายนี้ ทำให้กิจกรรมทางด้านความเชื่อลดน้อยลง เมื่อเป็นเช่นนั้นแล้วความผูกพันหรือผูกติดความเชื่อกับเรื่องแถนของคนรุ่นใหม่จึงเข้มข้นน้อยกว่าคนรุ่นเก่า และในหลายกรณีคนรุ่นใหม่เหล่านั้นก็ไม่ได้รู้สึกเชื่อหรือว่าเป็นส่วนหนึ่งของความเชื่อเรื่องแถนเหมือนคนรุ่นก่อนแต่อย่างใด อีกทั้งความเชื่อและอุดมการณ์ของคนรุ่นใหม่แปรสภาพจากการเข้าร่วมพิธีกรรมทางศาสนา การอ้อนวอนขอพร การพึ่งพาสิ่งที่ยิ่งใหญ่และจับต้องไม่ได้ เปลี่ยนไปเป็นความเชื่อที่ว่าถ้าหากเราต้องการการเปลี่ยนแปลงเราต้องลุกขึ้นมาทำ คนรุ่นใหม่อยากกำหนดชีวิตของตนเองมากกว่าจะให้ชะตาชีวิตมานำทางว่าพวกเขาอยากจะเลือกเดินไปทางไหน (สุกัญญา โพธิ์ทอง และ เฉลิมศักดิ์ บุตรพวง, 2567 : 112-124) นอกจากนี้สังคมสมัยใหม่เป็นผลพวงมาแต่สมัยการปฏิวัติอุตสาหกรรมและการพัฒนาการ

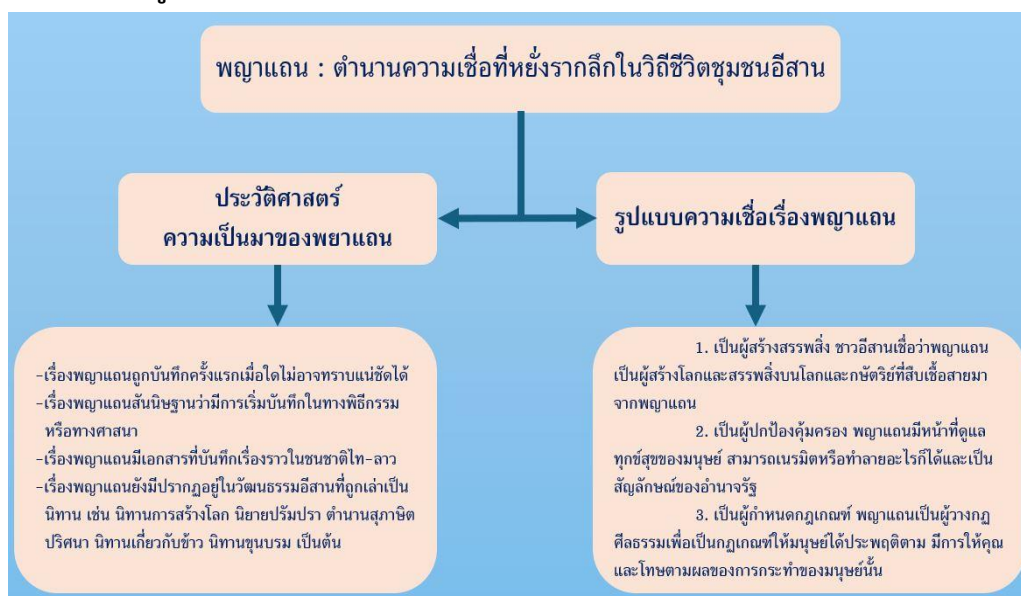
ของสังคมทางตะวันตก ผู้คนในสังคมแบบนี้มักยึดมั่นในหลักของเหตุผล ความเป็นปัจเจกบุคคลความสำเร็จเฉพาะตัว ไม่ใคร่อยู่นานภายใต้อิทธิพลของประเพณีเท่าใด โดยเฉพาะการครอบงำของประเพณีพิธีกรรมในระบบความเชื่อที่มีอยู่อย่างมากมายในสังคม และประเพณีนั้นเกือบไม่มีความหมายในสังคมสมัยใหม่เลย เพราะคนไม่มีใครเชื่อถืออะไรในหลาย ๆ แห่งที่เดียวที่บรรดาประเพณีพิธีกรรมที่มีอยู่นั้นหาได้มีความหมายในเรื่องความมั่นคงทางจิตใจเหมือนเดิมไม่ หากยังมีอยู่เพื่อการสังสรรค์หรือไม่ก็เพื่อเป็นอนุสรณ์ให้คนเห็นอดีตเท่านั้น ทั้งนี้ก็เนื่องมาจากความก้าวหน้าทางการศึกษาแบบตะวันตก การเติบโตของเศรษฐกิจแบบทุนนิยม ความเจริญทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีที่กำลังทำให้บ้านเมืองเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจจากสังคมเกษตรกรรมมาเป็นสังคมแบบอุตสาหกรรมอย่างรวดเร็ว บรรดาประเพณีพิธีกรรมที่เคยมีความหมายสำคัญต่อการดำรงอยู่ร่วมกันของคนในสังคมกำลังหมดความสำคัญจากการสร้างความมั่นคงทางจิตใจและความเป็นปึกแผ่นทางสังคมอย่างที่เคยมีมาแต่ก่อนกลับกลายมาเป็นสินค้าเพื่อการท่องเที่ยว เพื่อการสนุกสนานบันเทิงของคนทั่ว ๆ ไป (ศรีศักร วัลลิโภดม, 2561 : 42)

6. บทสรุป

พญาแถนถือว่าเป็นเทพผู้มีบทบาทสำคัญในวิถีชีวิตของคนอีสานเพราะคนอีสานมีความเชื่อว่าพญาแถนเป็นผู้สร้างสรรพสิ่งบนโลกใบนี้และยังมีความเชื่อที่ว่าผู้ปกครองหรือกษัตริย์สืบเชื้อสายมาจากพญาแถน ซึ่งปรากฏอยู่ในวรรณกรรมเรื่องขุนบรม โดยมีเรื่องว่าในครั้งนั้นโลกได้รับความเดือดร้อนเพราะบ้านเมืองเต็มไปด้วยภัยพิบัติและฝักร้ายต่าง ๆ สร้างความเดือดร้อนให้แก่มนุษย์ทั้งหลาย ฤๅษีผู้เห็นความเดือดร้อนของมนุษย์จึงพาขึ้นไปบนสวรรค์เพื่อขอร้องพญาแถนให้ส่งผู้มีบุญบารมีลงมาเกิดในโลกมนุษย์เพื่อปกครองมนุษย์และเพื่อช่วยปราบฝักร้ายทั้งหลาย พญาแถนจึงได้เลือกขุนบรมผู้เป็นบุตรชายของแถนหลวงลงมาเกิดในโลกมนุษย์จึงทำให้โลกมนุษย์มีความสุข นอกจากนี้ยังมีความเชื่อว่าพญาแถนคือพระอินทร์หรือเทพสวรรค์ที่มีหน้าที่ดูแลทุกข์สุขของมนุษย์ สามารถเนรมิตหรือทำลายอะไรก็ได้และพญาแถนก็ยังเป็นสัญลักษณ์ของอำนาจรัฐ โดยมีกษัตริย์ซึ่งเป็นโอรสของพญาแถนเป็นตัวแทนของอำนาจนั้น เช่น การสร้างความเชื่อเกี่ยวกับพญาแถนขึ้นมาเป็นการยอมรับกษัตริย์จากชนทุกชั้นเพราะความเชื่อเรื่องแถนเป็นความเชื่อที่ฝังแน่นอยู่ในจิตใจของประชาชนอย่างมาก ผู้ปกครองจึงใช้ความเชื่อและพิธีกรรมเป็นเครื่องมือในการกำหนดและควบคุมประชาชนในสังคม และความเชื่อเรื่องพญาแถนยังเป็นแบ่งเป็น

2 สถานะ คือ แถนหลวง มีสถานะเป็นพระเจ้าสูงสุด และแถนบรืวาร ปฏิบัติหน้าที่ตามคำสั่งของพญาแถน และพญาแถนในทฤษฎีเชิงภววิทยา เชื่อว่าพญาแถนมีอยู่จริงในฐานะผู้สร้างและผู้มีอำนาจสูงสุด และในทฤษฎีเชิงจักรวาลวิทยา เชื่อว่าพญาแถนเป็นสิ่งสมบูรณ์ในฐานะที่โลกนี้เป็นสิ่งสมบูรณ์ ไม่อิสระ เป็นสิ่งสัมพัทธ์ เป็นสิ่งจำกัดและเป็นผล จึงต้องอาศัยพญาแถนที่มีอิสระ เป็นสิ่งสมบูรณ์ เป็นสิ่งที่ไม่จำกัด และเป็นเหตุของสรรพสิ่ง นอกจากนี้ทฤษฎีเชิงวัตถุประสงค์หรือข้อพิสูจน์เชิงออกแบบ เชื่อว่าพญาแถนเป็นนักออกแบบผู้มีอำนาจและมีปัญญาที่ยิ่งใหญ่ในการสร้างสรรค์สิ่งและมนุษย์อย่างประณีตลงตัว และในทฤษฎีเชิงจริยธรรม เชื่อว่าพญาแถนเป็นผู้วางกฎศีลธรรมเพื่อเป็นกฎเกณฑ์ให้มนุษย์ได้ประพฤติตามมีการให้คุณและโทษตามผลของการกระทำของมนุษย์ นอกจากนี้พญาแถนในปัจจุบันยังมีบทบาทที่หลากหลาย ทั้งในด้านวัฒนธรรม เศรษฐกิจ และการส่งเสริมการท่องเที่ยว แม้ว่าบทบาทของ พญาแถนอาจลดลงตามการพัฒนาของเทคโนโลยี แต่ความสำคัญของพญาแถนในฐานะสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมยังคงมีอยู่ การผสมผสานระหว่างความเชื่อดั้งเดิมและวิทยาศาสตร์แสดงให้เห็นถึงความยืดหยุ่นและการปรับตัวของวัฒนธรรมในยุคปัจจุบัน

7. องค์ความรู้ใหม่จากการศึกษา

ภาพที่ 1: ประวัติศาสตร์ความเป็นมาและรูปแบบความเชื่อเรื่องพญาแถน

ที่มา : สังเคราะห์โดยผู้ศึกษาค้นคว้า

เอกสารอ้างอิง

- กรมศิลปากร. (2506). **ประชุมพงศาวดารฉบับหอสมุดแห่งชาติ เล่ม 1**. กรุงเทพมหานคร : ก้าวหน้า.
- โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์. (2535). **ระบบการแพทย์พื้นบ้านในชนบทไทย**. กรุงเทพมหานคร : ศูนย์ประสานงานการพัฒนาการแพทย์และเภสัชกรรมไทย.
- จิราภรณ์ จันทรโณม. (2562). แนวคิดผีฟ้าในเชิงปรัชญาของชุมชนบ้านนาเสียว ตำบลนาเสียว อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ. **วารสารบัณฑิตศึกษามหาจุฬาลงกรณ์**. 6(4), หน้า 328-340.
- ธวัช ปุณโณทก (2546). **วรรณคดีไทยตะวันออก**. (ฉบับพิมพ์ครั้งที่ 3). ภาควิชาภาษาไทย และภาษาตะวันออก. คณะมนุษยศาสตร์. มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- นิติกร วิชชุมา. (2565). การวิเคราะห์พญาแผ่นดินตามแนวคิดเรื่องเทพในทัศนะพุทธปรัชญาเถรวาท. **วารสารเสถียรวิทย์ปริทัศน์**. 2(3), หน้า 37-50.
- ประยงค์ แสนบุราณและคณะ. (2548). **การตีความผญาอีสานเชิงปรัชญา**. รายงานการวิจัย. ภาควิชาปรัชญาและศาสนา. คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- พระครูใบฎีกาหสดี กิตติโนโท. (2563). วิถีแห่งความเชื่อของชาวพุทธในสังคมไทย. **วารสารมจร. เลย์ ปริทัศน์**. 1(2), หน้า 54-65.
- พระครูภัทรสิริวุฒิและคณะ. (2558). ศึกษาเปรียบเทียบความเชื่อเรื่องพระยาแถน พญานาค และการถือผีของประชาชนสองฝั่งโขง : กรณีศึกษาจังหวัดหนองคายและนครหลวงเวียงจันทน์. **วารสารศรีล้านช้างปริทรรศน์**. 1(2), หน้า 1-12.
- พระณัฐวุฒิ พันทะลี. (2566). ผู้ไท : กลุ่มชาติพันธุ์ในสังคมอีสาน. **วารสารปรัชญาดุษฎีบัณฑิตทางสังคมศาสตร์**. 2(1), หน้า 12-25.
- พระปลัดธีระพงษ์ สุขิโต และ พระมหาดาวสยาม วชิรปัญญา. (2563). หินดาวเล่านิทานเรื่องพญาแถน. **วารสาร Journal of Modern Learning Development**. 5(3), หน้า 354-363.
- พระมหาใจสิงห์ สิริธมโมและคณะ. (2563). การพิสูจน์ความมีอยู่ของพญาแถนในสังคมล้านช้าง. **วารสารบัณฑิตศึกษามหาจุฬาลงกรณ์**. 7(1), หน้า 197-211.

- ภรินัย โชติกันตะ. (2531). **นิยายปรัมปราเรื่องเถน : วิเคราะห์ความเชื่อตามพงศาวดารล้านช้าง**. ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มาร์ติน สจ๊วต-ฟอกซ์. (2553). **ประวัติศาสตร์ลาว**. (วิญญรัตน์, ช. (นักแปล). กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโตโยต้าประเทศไทย : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.
- ยุทธภา เตชะแก้ว. (2540). **พิธีกรรมและความเชื่อเรื่องผีในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ**. เชียงใหม่ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- รัชชัย ชัยนันท. (2561). **วัฒนธรรมความเชื่อที่มีต่อประเพณีบั้งไฟของคนอีสาน**. วารสารปรัชญาปริทรรศน์. 23(2), หน้า 89-99.
- วุฒิชัย สว่างแสง. (2566). **พญานาค : ความเชื่อสู่การกลายเป็นสินค้าทางวัฒนธรรมอีสาน**. วารสารปรัชญาและศาสนา. 7(2), หน้า 80-98.
- ศรีศักร วัลลิโภดม. (2561). **ประเพณีพิธีกรรมที่เปลี่ยนไป**. สืบค้นเมื่อ 30 สิงหาคม 2566, จาก <https://lek-prapai.org/home/view.php?id=935>.
- สิริวัฒน์ คำวันสา. (2521). **อีสานคดี**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ไพศาลศิริ.
- สุกัญญา โพธิ์ทอง และ เฉลิมศักดิ์ บุตรพวง. (2567). **เถน : ความเชื่อพิธีกรรมและภาพสะท้อนในสังคมยุคใหม่ในบริบทพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือประเทศไทยและสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว**. วารสารมนุษยศาสตร์สังคมศาสตร์และนวัตกรรมมหาวิทยาลัยกาฬสินธุ์. 3(1), หน้า 112-124.
- สุจิต มีจันท. (2540.) **การควบคุมสังคม : การศึกษาศึกษาเฉพาะกรณีวัฒนธรรมจากวรรณกรรมพื้นบ้านอีสาน**. ทุนวิจัยจากสำนักวัฒนธรรมแห่งชาติ : กระทรวงศึกษาธิการ.
- สุชีพ ปุญญานุภาพ. (2532). **ประวัติศาสตร์**. กรุงเทพมหานคร : บำรุงสาส์น.
- สุนทร วรหาร. (2561). **บทสวดในพิธีศพของชาติพันธุ์ไทดำ ใน ส.ปป.ลาว : ความเชื่อ ประเพณี พิธีกรรม และการสื่อความหมาย**. วารสารวิชาการมจร. 16(1), หน้า 513-527.

- อัญชลี พลบุญ. (2560). การพัฒนาศิลปะการแสดงนาฏลีลาเยอบูชาแดนในประเพณี
วัฒนธรรมสัมพันธ์ระหว่างอีสานใต้ประเทศไทยกับหลวงพระบาง สาธารณรัฐ
ประชาธิปไตยประชาชนลาว. วารสารชุมชนวิจัย. 11(3), หน้า 10-26.
- อุดม บัวศรี. (2546). วัฒนธรรมอีสาน. ขอนแก่น : โรงพิมพ์คลังน่านวิทยา.

**บทบาทของผู้นำท้องถิ่นที่มีต่อการบริหารจัดการตามหลักธรรมาภิบาล
ของเทศบาลตำบลโคกสำราญ อำเภอบ้านแฮด จังหวัดขอนแก่น**
**The role of local leaders in management according to the
principles of good governance of Khok Samran Subdistrict
Municipality, Ban Haet District, Khon Kaen Province**

พระอธิการสมจันทร์ ฉินนกาโม (สารีพันธ์)

PHRAATHIKAN SOMJAN QINAGAMO (SAREEPHAN)

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน

Mahamakut Buddhist University Isan Campus

Author for Correspondence: Email; samjan19655@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ ดังนี้ 1) เพื่อศึกษาบทบาทของผู้นำท้องถิ่นที่มีต่อการบริหารจัดการตามหลักธรรมาภิบาลของเทศบาลตำบลโคกสำราญ อำเภอบ้านแฮด จังหวัดขอนแก่น 2) เพื่อเสนอแนวทางการพัฒนาการบริหารจัดการตามหลักธรรมาภิบาลของผู้นำท้องถิ่นในเขตเทศบาลตำบลโคกสำราญ อำเภอบ้านแฮด จังหวัดขอนแก่น บทบาทของผู้นำท้องถิ่นที่มีต่อการบริหารจัดการตามหลักธรรมาภิบาลของเทศบาลตำบลโคกสำราญ อำเภอบ้านแฮด จังหวัดขอนแก่น ครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) โดยมุ่งทบทวนและรวบรวมเอกสารที่เกี่ยวข้องกับบทบาทของผู้นำท้องถิ่นและหลักธรรมาภิบาลและการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) กับกลุ่มผู้นำท้องถิ่นของเทศบาลตำบลโคกสำราญ อำเภอบ้านแฮด จังหวัดขอนแก่น จำนวน 24 คน

ผลการวิจัยพบว่า 1) ผู้นำท้องถิ่นของเทศบาลตำบลโคกได้ศึกษาบทบาทของผู้นำท้องถิ่นที่มีต่อการบริหารจัดการตามหลักธรรมาภิบาลของเทศบาลตำบลโคกสำราญ อำเภอบ้านแฮด จังหวัดขอนแก่น โดยรวม อยู่ในระดับมาก 2) ผู้นำท้องถิ่นของเทศบาลตำบลโคกได้มีการเสนอแนวทางการพัฒนาการบริหารจัดการตามหลักธรรมาภิบาลของผู้นำท้องถิ่นเทศบาลตำบลโคกสำราญอำเภอบ้านแฮด จังหวัดขอนแก่น โดยรวม อยู่ในระดับมาก

บทบาทของผู้นำท้องถิ่นนั้นมีการนำหลักธรรมาภิบาลทั้ง 6 หลักคือ 1) ด้านหลักนิติธรรม 2) ด้านหลักคุณธรรม 3) ด้านหลักความโปร่งใส 4) ด้านหลักความมีส่วนร่วม 5) ด้านหลักความรับผิดชอบ 6) ด้านหลักความคุ้มค่า มาใช้ในการปกครองและบริหาร ซึ่งหลักธรรมาภิบาล ถือเป็นหัวใจสำคัญต่อการบริหารงานของทุกภาคส่วนโดยเฉพาะองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเนื่องจากเป็นหน่วยงานที่มีความใกล้ชิดกับประชาชนมากที่สุดการนำหลักธรรมาภิบาลมาใช้ในการบริหารจัดการองค์กรและบุคคลจะทำให้ช่องว่างของการทุจริตคอร์รัปชันลดลง มีความโปร่งใส ไร้ข้อครหาต่าง ๆ ภาคประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมมากขึ้นและสามารถตรวจสอบได้อย่างเป็นธรรม

คำสำคัญ: บทบาทผู้นำท้องถิ่น, หลักธรรมาภิบาล, เขตเทศบาลตำบลโคกสำราญ

ABSTRACT

This research article has the following objectives: 1) to study the role of local leaders in management according to the principles of good governance of Khok Samran Subdistrict Municipality, Ban Haet District, Khon Kaen Province 2) to propose guidelines for developing management according to the principles of good governance. Governance of local leaders in Khok Samran Subdistrict Municipality, Ban Haet District, Khon Kaen Province The role of local leaders in the management according to good governance principles of Khok Samran Subdistrict Municipality, Ban Haet District, Khon Kaen Province. This time it was qualitative research (Qualitative Research) using the documentary research method, aiming to review and collect documents related to the role of local leaders and good governance principles and conducting interviews. In-depth Interview with a group of 24 local leaders of Khok Samran Subdistrict Municipality, Ban Haet District, Khon Kaen Province. The results of the research found that 1) Local leaders of Khok Samran Subdistrict Municipality studied the role of local leaders in the management according to the principles of good governance of Khok Samran Subdistrict Municipality, Ban Haed District, Khon Kaen Province, overall at a high level. 2) The local leaders of Khok Samran

Subdistrict Municipality have proposed guidelines for developing management according to the principles of good governance of the local leaders of Khok Samran Subdistrict Municipality, Ban Haed District, Khon Kaen Province, overall at a high level. The role of local leaders involves applying all 6 principles of good governance: 1) the rule of law, 2) the principle of morality, 3) the principle of transparency, 4) the principle of participation, 5) the principle of responsibility, 6) The main aspect of value for money to be used in governance and administration which the principles of good governance It is considered to be the heart of the administration of every sector, especially local government organizations. Because it is the agency that is closest to the people, applying good governance principles to managing organizations and individuals will reduce the gaps in corruption. Be transparent There are no scandals. The public sector is more involved and can be examined fairly.

Keywords: The role of local leaders, principles of good governance, Khok Samran Subdistrict Municipality

1. บทนำ

การปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นหน่วยการปกครองขนาดเล็กที่มีความสำคัญในทางการเมืองการปกครองของชุมชนต่าง ๆ เฉพาะอย่างยิ่งชุมชนที่อยู่ในสังคมระบอบประชาธิปไตย ซึ่งหาก กล่าวในทางทฤษฎีและแนวความคิดทางปกครองนั้น จะเห็นได้ว่า รัฐบาลนั้น เป็นกลไกในการบริหารการปกครองของรัฐบาลนั้น ย่อมมีบทบาทและความรับผิดชอบอย่างมากมายในการบริหารประเทศให้ประชาชนได้รับความผาสุกในการดำรงชีวิตอีกทั้ง ความมั่นคง ของชาติทั้งในทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม แต่อย่างไรก็ตามการที่รัฐบาล จะคอยดูแลหรือจัดทำบริการสาธารณะให้กับประชาชนให้ทั่วถึงชุมชนทั้งประเทศนั้นย่อมเป็นเรื่องที่แทบจะเป็นไปไม่ได้เนื่องจากอาจ จะเกิดปัญหาความล่าช้าในการดำเนินงานขึ้นหรือ อาจไม่สามารถดำเนินการเพื่อตอบสนองต่อความต้องการของแต่ละชุมชนอย่างทั่วถึงได้ รวมทั้งข้อจำกัดทางด้านงบประมาณ บุคคลหรือเจ้าหน้าที่ข้าราชการ ดังนั้น แล้วการ ส่งเสริมให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการปกครองเพื่อการสนองตอบต่อตนเอง รวมถึง

ความต้องการของชุมชนเองนั้นจะเป็นการลดภาระของรัฐบาลเกิดความสะดวกรวดเร็ว และตรงกับเป้าประสงค์ของแต่ละชุมชน ปฏิพล บุญชัยศรี (2567) จากที่กล่าวมาจึงเป็นผลให้การปกครองท้องถิ่นมีบทบาทและมีความสำคัญมากยิ่งขึ้นซึ่งงานของได้กล่าวถึงความสำคัญของการปกครองท้องถิ่นคือ 1) การปกครองท้องถิ่นเป็นรากฐานของการปกครองในระบอบประชาธิปไตย 2) การปกครองท้องถิ่นทำให้ประชาชนมีความเข้าใจในท้องถิ่นของตนเองมากขึ้นนำไปสู่การปกครองตนเอง (Self-Government) โดยหัวใจที่สำคัญของการปกครองระบอบประชาธิปไตยประการหนึ่งคือ การปกครองตนเองมิใช่เป็นการปกครองอันเกิดจากคำสั่งของผู้มีอำนาจเบี่ยงเบน โดยเป็นการที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการปกครอง 3) การปกครองท้องถิ่นถือเป็นการแบ่งเบาภาระของรัฐบาล เนื่องจากการกิจของรัฐบาลนั้น มีอยู่อย่างมาก ในขณะที่แต่ละท้องถิ่นย่อมมีปัญหาและความต้องการที่แตกต่างกันการปกครองท้องถิ่นจะช่วยเข้ามาจัดการปัญหาในพื้นที่นั้นทำให้รัฐบาลมีความคล่องตัวในการดำเนินงานของประเทศมากยิ่งขึ้น 4) สามารถสนองตอบความต้องการของท้องถิ่นตรงเป้าหมายและมีประสิทธิภาพ 5) การปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นการสร้างผู้นำทางการเมืองและการบริหารของประเทศในอนาคต 6) การปกครองท้องถิ่นยึดหลักการกระจายอำนาจทำให้เกิดการพัฒนาท้องถิ่นแบบพึ่งตนเองทั้งทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม (ชูวงศ์ ฉายะบุตร, 2539)

ประเทศไทยนั้นได้ให้ความสำคัญกับหลักธรรมาภิบาล (Good Governance) ตามระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการสร้างระบบบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี พ.ศ.2542 และได้บัญญัติไว้ในกฎหมายรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยซึ่งเป็นกฎหมายสูงสุดของประเทศโดยรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 นั้นได้วางหลักการใหม่อันพึงให้รัฐจัดให้มียุทธศาสตร์ชาติขึ้นเพื่อกำหนดแผนการพัฒนาประเทศในมาตรา 65 ภายใต้หมวดแนวนโยบายแห่งรัฐเพื่อกำหนดให้รัฐต้องพึงจัดให้มียุทธศาสตร์ชาติเป็นเป้าหมายในการพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืนตามหลักธรรมาภิบาล โดยการกำหนดกรอบระยะเวลาพร้อมทั้งแนวทางในการพัฒนาหน่วยงานของรัฐภาคส่วนต่าง ๆ ให้ต้องปฏิบัติอันนำไปสู่เป้าหมายเพื่อการพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืนตาม พร้อมทั้งบูรณาการการทำงานร่วมกันระหว่างหน่วยงานของรัฐให้สอดคล้องเป็นไปในทิศทางเดียวกัน พร้อมกันนี้เพื่อให้เกิดความสอดคล้องกับยุทธศาสตร์ชาติดังนั้นหลักธรรมาภิบาลจึง เป็นวิธีการหนึ่งที่รัฐบาลนำมาใช้ในการบริหารประเทศเพื่อแก้ไขปัญหาทางการบริหารเพื่อให้ภาครัฐมีการบริหารที่โปร่งใส สามารถถูก

ตรวจสอบจากองค์กรอิสระ และประชาชน ซึ่งรวมถึงการกระจายอำนาจหน้าที่ให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น การสร้างระบบการตรวจสอบเพื่อความโปร่งใส การมีส่วนร่วมของสาธารณะชนเพื่อป้องกันและปราบปรามการทุจริตคอร์รัปชันกล่าวโดยสรุปธรรมาภิบาลนั้นถือเป็นกลไก เครื่องมือและแนวทางการดำเนินงานที่เชื่อมโยงกันของภาคเศรษฐกิจ สังคมและการเมือง โดยเน้นความจำเป็นของการสร้างความร่วมมือจากภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชนอย่างจริงจังแบบต่อเนื่องเพื่อให้ประเทศมีระบอบประชาธิปไตยที่เข้มแข็ง มีความชอบธรรมทางกฎหมาย มีเสถียรภาพมีโครงสร้างและกระบวนการบริหารที่มีประสิทธิภาพ มีความโปร่งใสสามารถตรวจสอบได้อันจะนำไปสู่การพัฒนาประเทศที่ยั่งยืน (บุษบง ชัยเจริญวัฒน์ และบุญมีลี, 2544)

ผู้นำท้องถิ่น (local leader) นั้นถือเป็นผู้มีบทบาทสำคัญมากที่สุดในการบริหารองค์กรเนื่องจากเป็นผู้กำหนดนโยบายกำหนดจุดมุ่งหมายวางแผน และกำหนดเป้าหมาย ตลอดจนวิธีการดำเนินงาน เปรียบเสมือนเข็มทิศนำทางเพื่อให้การบริหารองค์กรบรรลุผลสอดคล้องกับวัตถุประสงค์และนโยบายของรัฐ และจะต้องรับผิดชอบในการดำเนินงานกิจการต่าง ๆ นอกจากนี้ผู้นำท้องถิ่นเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการกำหนดนโยบายและนำนโยบายไปสู่การปฏิบัติ รวมทั้งการติดตามผลการปฏิบัติงาน การปรับปรุงคุณภาพ (สมหวัง พิธิยานุวัฒน์, 2543)

ดังนั้นผู้วิจัยจึงเล็งเห็นว่า หากผู้นำท้องถิ่นหรือเทศบาลชาตธรรมาภิบาลในการปฏิบัติงานย่อมส่งผลกระทบต่อประชาชนเป็นวงกว้าง ทำให้ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษาบทบาทของผู้นำท้องถิ่นที่มีต่อการบริหารจัดการตามหลักธรรมาภิบาลของเทศบาลตำบลโคกสำราญ อำเภอบ้านแฮด จังหวัดขอนแก่น บริหารงานพัฒนาให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด โดยการนำหลักธรรมาภิบาลเป็นแนวทางในการปฏิบัติคือหลักนิติธรรม หลักคุณธรรม หลักความโปร่งใส หลักการมีส่วนร่วม หลักความรับผิดชอบ และหลักความคุ้มค่าดังนั้นการที่มีผู้นำที่ดีก็จะทำให้การบริหารงานองค์กรมีประสิทธิภาพ และส่งผลให้เกิดการบริหารจัดการตามหลักการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดีหรือหลักธรรมาภิบาลมีประสิทธิภาพด้วยดังนั้น การชาตธรรมาภิบาลในการปฏิบัติงานจึงเปรียบเสมือนกับมะเร็งร้ายที่ทำลายสังคมไทยในปัจจุบันจึงมีหน่วยงานและองค์กรต่าง ๆ ได้เข้ามาดำเนินการในการพัฒนาและส่งเสริมความโปร่งใสขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สามารถตรวจสอบได้ ตลอดจนส่งเสริมให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมตามหลักของธรรมาภิบาล และยังเป็นการส่งเสริมให้สังคมไทยได้ตระหนักถึงความอันตราย

จากการขาดธรรมาภิบาลเพิ่มมากขึ้น รวมถึงการส่งเสริมให้เกิดความโปร่งใสในการปฏิบัติงานของหน่วยงาน การสร้างองค์ประกอบโครงสร้างท้องถิ่นที่ โปร่งใสเป็นที่พึงให้แก่ประชาชน จึงเป็นสิ่งสำคัญในการลดและจัดการขาดซึ่งธรรมาภิบาลในองค์ประกอบโครงสร้างท้องถิ่นให้หมดไปจากประเทศไทยทั้งนี้เพื่อจะได้เป็นการปูทางไปสู่การวางแผนการพัฒนาธรรมาภิบาลอย่างเป็นระบบ จุดมุ่งหมายที่สำคัญของการจัดตั้งเทศบาลเกิดขึ้นจากต้องการให้เป็นองค์ประกอบโครงสร้างท้องถิ่นที่สามารถรองรับการกระจายอำนาจไปสู่ประชาชนให้มากขึ้นและการปฏิบัติงานตามขอบเขตอำนาจและหน้าที่ของเทศบาลจึงเป็นไป เพื่อประโยชน์ของประชาชนโดยการมีส่วนร่วมของประชาชน การบริหารจัดการบ้านเมืองที่ดีจึงจำเป็นต้องมุ่งเน้นคุณธรรมและจริยธรรมของเจ้าหน้าที่ของรัฐควบคู่ไปกับการปรับรูปแบบวิธีการทำงาน เพื่อให้การบริหารราชการแผ่นดินเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพกล่าวคือส่งเสริมให้หน่วยงานของรัฐใช้หลักธรรมาภิบาลเป็นแนวทางในการปฏิบัติราชการเพื่อให้การดำเนินงานมีประสิทธิภาพ มีความโปร่งใสและสามารถตรวจสอบได้ โดยคำนึงถึงการมีส่วนร่วมของประชาชนควบคู่ไปด้วย โดยที่เทศบาลถือเป็นรากฐานของการปกครองระบอบประชาธิปไตยที่ใกล้ชิดภาคประชาชนมากที่สุด

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาบทบาทของผู้นำท้องถิ่นที่มีต่อการบริหารจัดการตามหลักธรรมาภิบาลของเทศบาลตำบลโคกสำราญ อำเภอบ้านแฮด จังหวัดขอนแก่น
2. เพื่อเสนอแนวทางการพัฒนาการบริหารจัดการตามหลักธรรมาภิบาลของผู้นำท้องถิ่นเทศบาลตำบลโคกสำราญ อำเภอบ้านแฮด จังหวัดขอนแก่น

3. ความสำคัญของการวิจัย

1. การวิจัยเป็นประเด็นในเชิงลึกที่ ผู้วิจัยได้มีการดำเนินการทบทวน เพื่อเป็นแนวทางในการเสนอแนวทางการพัฒนาการบริหารจัดการตามหลักธรรมาภิบาลของผู้นำท้องถิ่นของเทศบาลตำบลโคกสำราญ อำเภอบ้านแฮด จังหวัดขอนแก่น
2. การวิจัยสามารถทราบถึงบทบาทของผู้นำท้องถิ่นที่มีต่อการบริหารจัดการตามหลักธรรมาภิบาลในเขตเทศบาลตำบลโคกสำราญ อำเภอบ้านแฮด จังหวัดขอนแก่น

3. การวิจัยสามารถเป็นแนวทางการพัฒนาการบริหารจัดการตามหลักธรรมาภิบาลของผู้นำท้องถิ่นของเทศบาลตำบลโคกสำราญ อำเภอบ้านแฮด จังหวัดขอนแก่น

4. วิธีดำเนินการวิจัย

ระเบียบวิธีวิจัยการศึกษาครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพที่ มุ่งดำเนินการศึกษา ทบทวนรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับบทบาทของผู้นำท้องถิ่นในเขตเทศบาลตำบลโคกสำราญ อำเภอบ้านแฮด จังหวัดขอนแก่น และหลักธรรมาภิบาล คือ ข้อมูลพื้นฐานของเทศบาลตำบลโคกสำราญ แนวคิดเกี่ยวกับการปกครองส่วนท้องถิ่น แนวคิดเกี่ยวกับผู้นำท้องถิ่น แนวคิดเกี่ยวกับธรรมาภิบาลและการบริหารตามหลักธรรมาภิบาลบทบาท อำนาจหน้าที่ และภารกิจของเทศบาลตำบลโคกสำราญ รวมไปถึงแนวคิดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในยุคธรรมาภิบาลเพื่อนำมาวิเคราะห์และสังเคราะห์แนวทางการพัฒนาการบริหารจัดการตามหลักธรรมาภิบาลของผู้นำท้องถิ่นในเขตเทศบาลตำบลโคกสำราญ อำเภอบ้านแฮด จังหวัดขอนแก่น

4.1 การวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) ผู้วิจัยได้มุ่งดำเนินการศึกษา ทบทวนรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับบทบาทของผู้นำท้องถิ่นในเขตเทศบาลตำบลโคกสำราญ อำเภอบ้านแฮด จังหวัดขอนแก่น และหลักธรรมาภิบาล คือ ข้อมูลพื้นฐานในเขตเทศบาลตำบลโคกสำราญ อำเภอบ้านแฮด จังหวัดขอนแก่น แนวคิดเกี่ยวกับการปกครองส่วนท้องถิ่น แนวคิดเกี่ยวกับผู้นำท้องถิ่น แนวคิดเกี่ยวกับธรรมาภิบาลและการบริหารตามหลักธรรมาภิบาลบทบาท อำนาจหน้าที่ และภารกิจของเทศบาลตำบลโคกสำราญ ถึงแนวคิดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในยุคธรรมาภิบาลเพื่อนำมาวิเคราะห์และ สังเคราะห์แนวทางการพัฒนาการบริหารจัดการตามหลักธรรมาภิบาลของผู้นำท้องถิ่นเทศบาลตำบลโคกสำราญ อำเภอบ้านแฮด จังหวัดขอนแก่น

4.2 การวิจัยภาคสนาม (Fieldwork Research)

ผู้วิจัยได้มุ่งสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) กับกลุ่มผู้นำท้องถิ่นของเทศบาลตำบลโคกสำราญ อำเภอบ้านแฮด จังหวัดขอนแก่น จำนวน 24 คน สมาชิกสภาเทศบาลโดยเป็นกลุ่มที่มีบทบาทสำคัญต่อการขับเคลื่อนนโยบายและกำหนดทิศทางการปกครององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นของเทศบาลตำบลโคกสำราญ อำเภอบ้านแฮด จังหวัดขอนแก่น

4.2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

แบบสัมภาษณ์จะมีความยืดหยุ่นเพื่อเป็นการพื้นที่ความรู้ระหว่างผู้วิจัยและผู้ให้ข้อมูลได้มีการแลกเปลี่ยน ชักถาม โดยยึดโยงกับประเด็นและโครงสร้างของข้อคำถาม

4.3 การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

สำหรับการตรวจสอบความน่าเชื่อถือของเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยนั้น ผู้วิจัยได้ดำเนินการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Triangulation) โดยเป็นหลักเกณฑ์ในการตรวจสอบเพื่อยืนยันความน่าเชื่อถือและความเที่ยงตรง ดังนี้

- 1) การตรวจสอบสามเส้าด้านข้อมูล (data triangulation) เป็นการพิสูจน์ว่าข้อมูลที่ได้อาจถูกต้องหรือไม่ โดยการตรวจสอบว่าหาก ข้อมูลต่างเวลา ต่างสถานที่ ต่างบุคคล จะได้ข้อมูลที่แตกต่างกันหรือไม่
- 2) การตรวจสอบสามเส้าด้านผู้วิจัย (Investigator triangulation) เป็นการตรวจสอบว่าผู้วิจัยได้รับข้อมูลที่ แตกต่างกัน หรือไม่
- 3) การตรวจสอบสามเส้าด้านทฤษฎี (Theory triangulation) เป็นตรวจสอบว่าหาก ผู้วิจัยใช้แนวคิดทฤษฎีที่ต่างไปจากเดิมจะทำให้การตีความข้อมูลแตกต่างกันมากน้อยเพียงใด
- 4) การตรวจสอบสามเส้าด้านวิธีการรวบรวมข้อมูล (Methodological triangulation) เป็นการใช่วิธีเก็บรวบรวมข้อมูลต่าง ๆ กัน เพื่อรวบรวมข้อมูลเดียวกัน กล่าวคือ การวิจัยครั้งนี้มีการวิจัยเชิงเอกสารควบคู่กับการสัมภาษณ์เชิงลึก

4.4 การเก็บรวบรวมข้อมูล

การศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ โดยการกำหนดกลุ่มเป้าหมายด้วยวิธีการแบบเจาะจง (Purposive) ซึ่งเกณฑ์การเลือกกลุ่มเป้าหมายนั้นผู้วิจัย ได้นำเอาแนวคิดของ James P. Spradley (เจมส์ สปรัดลีย์) ศาสตราจารย์ทางด้านมานุษยวิทยาแห่ง Macalester College ประเทศสหรัฐอเมริกา มากำหนดคุณลักษณะของผู้ให้สัมภาษณ์และเป็นผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับเรื่องที่จะสัมภาษณ์หรือเป็นผู้ที่อยู่ในวงการ รวมถึงเป็นผู้มีเวลาและเป็นผู้ที่สนใจเรื่องที่ดีจึงได้กำหนดกลุ่มเป้าหมายคือ ผู้นำท้องถิ่นของเทศบาลตำบลโคกสำราญ อำเภอบ้านแฮด จังหวัดขอนแก่น จำนวนทั้งสิ้น 24 คน ได้แก่ นายกเทศมนตรี 1 คน

ปลัดเทศบาล 1 คน ประธานสภาเทศบาล 1 คน ที่ปรึกษานายกเทศมนตรี 1 คน และ สมาชิกสภาเทศบาล 20 คน

4.5 การวิเคราะห์ข้อมูลผู้วิจัย

ได้ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพโดยมีกระบวนการดังนี้ 1) วิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา โดยนำข้อมูลที่ได้นำมาจำแนกแยกแยะออกจากกัน 2) ดำเนินการจัดกลุ่มข้อมูลให้เป็นหมวดหมู่ หลังจากนั้นจึงหาความหมายเชื่อมโยงและหาความสัมพันธ์ของข้อมูลที่ได้นำมาศึกษาทั้งหมดเข้าด้วยกัน เพื่อนำไปสู่ความเข้าใจต่อปรากฏการณ์ที่ศึกษา 3) ดำเนินการสรุปข้อมูลจากการ สัมภาษณ์เชิงลึก 4) ดำเนินการจัดข้อมูลในรูปของตัวแปรให้เป็นระบบและเชื่อมโยงในเชิงเหตุผลระหว่างข้อค้นพบ 5) ดำเนินการนำข้อมูลที่ได้นำมาทำการวินิจฉัยหาจุดเด่น จุดด้อย จุดที่ต้องพัฒนา เพื่อเป็นแนวทางการพัฒนาการบริหารจัดการตามหลักธรรมาภิบาลของผู้นำท้องถิ่นของเทศบาลตำบลโคกสำราญ อำเภอบ้านแฮด จังหวัดขอนแก่น

5. ผลการวิจัย

5.1 บทบาทของผู้นำท้องถิ่นที่มีต่อการบริหารจัดการตามหลักธรรมาภิบาลของเทศบาลตำบลโคกสำราญ อำเภอบ้านแฮด จังหวัดขอนแก่น

จากการสัมภาษณ์เชิงลึก จาก นายกเทศมนตรี ปลัดเทศบาล ประธานสภาเทศบาลที่ปรึกษานายกเทศมนตรี และสมาชิกสภาเทศบาล พบว่า การปกครององค์กรส่วนท้องถิ่นนั้นผู้นำท้องถิ่นของเทศบาลตำบลโคกสำราญ อำเภอบ้านแฮด จังหวัดขอนแก่น ได้มีการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลทั้ง 6 ด้าน คือ 1) ด้านหลักนิติธรรม 2) ด้านหลักคุณธรรม 3) ด้านหลักความโปร่งใส 4) ด้านหลักความมีส่วนร่วม 5) ด้านหลักความรับผิดชอบ และ 6) ด้านหลักความคุ้มค่าดังนี้

5.1.1 ด้านหลักนิติธรรม ได้มีการปฏิบัติงานตามอำนาจหน้าที่ เพื่อให้ต้องเป็นไปเพื่อประโยชน์สุขของประชาชนโดยใช้วิธีการบริหารบ้านเมืองที่ดีและให้คำนึงถึงการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำแผนพัฒนาเทศบาลการจัดทำงบประมาณ การจัดซื้อจัดจ้าง การตรวจสอบ การประเมินผลการปฏิบัติงาน และการเปิดเผยข้อมูลข่าวสาร ทั้งนี้ ให้เป็นไปตามกฎหมาย ระเบียบข้อบังคับว่าด้วยการนั้นและหลักเกณฑ์และวิธีการที่กระทรวงมหาดไทยกำหนด มาประยุกต์ใช้กับการปกครองและการพัฒนาท้องถิ่น

5.1.2 ด้านหลักคุณธรรม ได้มีการยึดหลักคุณธรรมไปใช้ในการปกครอง การบริหารงานการพัฒนาท้องถิ่น เนื่องจากการมีคุณธรรมถือ เป็นสิ่งสำคัญ อย่างยิ่งโดย เฉพาะงานข้าราชการที่รับใช้ประชาชน ผู้บังคับบัญชา ผู้บริหารท้องถิ่นซึ่ง ต้องมีหลัก คุณธรรมเนื่องจากเป็นเครื่องมือที่ก่อให้เกิดความศรัทธา ความน่าเชื่อถือความเคารพและเป็น สิ่งที่จะนำพาให้ประสบความสำเร็จ โดยปราศจากปัญหาอุปสรรคซึ่งในด้านคุณธรรมนี้จาก การสัมภาษณ์ผู้วิจัยสามารถวิเคราะห์จำแนกได้ 3 ประเด็น คือ (1) การยึดหลักคุณธรรม จริยธรรมของผู้นำท้องถิ่น (2) การใช้หลักคุณธรรมในการปกครอง การบริหารงาน การ พัฒนาและ (3) การส่งเสริมเสริมให้เกิดคุณธรรมจริยธรรมในท้องถิ่นดังต่อไปนี้

1) การยึดหลักคุณธรรมจริยธรรมของ ผู้นำท้องถิ่นพบว่า ผู้นำท้องถิ่น จะต้องยึดหลักความถูกต้องตามทำนองคลองธรรมและถูกต้องตามกฎหมายเนื่องจากความ ถูกต้องนั้นจะส่งผลต่อการกำหนดนโยบายต่าง ๆ และเป็นปัจจัยกำหนดทิศทางการบริหาร ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอีกด้วย “สำหรับผมประชาชนต้องมาก่อน เพราะเราเข้ามา รับใช้ประชาชนในฐานะข้าราชการท้องถิ่น”(สัมภาษณ์นาย ก. นามสมมติ ข้าราชการท้องถิ่น เมื่อ วันที่ 1 สิงหาคม 2567)

2) การใช้หลักคุณธรรมในการปกครอง การบริหารงาน การพัฒนาท้องถิ่น พบว่า ผู้นำท้องถิ่น (1) ความซื่อสัตย์สุจริตคือ มีความซื่อสัตย์ต่อตนเองและผู้อื่น มีความ สุจริตทางกาย ทางวาจา และทางใจปราศจากดีต่อประชาชน (2) ความเสียสละคือ ต้อง เสียสละทั้งร่างกาย แรงใจ สติปัญญาและเวลาในการจะแก้ปัญหาต่าง ๆ เพื่อตอบสนองต่อ ความต้องการของประชาชน มีความอดทนขยันหมั่นเพียรและระเบียบวินัย (3) ความเมตตา กรุณา ซึ่งจะต้องมองเห็นถึงความลำบาก คุณภาพชีวิตของประชาชนในท้องถิ่นอย่างถ่องแท้ ได้ รวมถึงต้องสามารถตอบสนองต่อความต้องการของประชาชนในท้องถิ่นและแก้ไขปัญหาภายใต้ บริบทความเปลี่ยนแปลงของสังคมและสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ

(3) การส่งเสริมเสริมให้เกิดคุณธรรมจริยธรรมในท้องถิ่นพบว่าผู้นำท้องถิ่นมี การใช้หลักความเป็นธรรมในการปกครองส่วนท้องถิ่น และบริหารงานบุคคลเช่น การ พิจารณาปรับตำแหน่งของข้าราชการด้วยความเป็นธรรมและมีความเป็นกลางที่เหมาะสม เป็นต้น ทั้งยังมีการสร้างระบบเครือข่ายการส่งเสริมหลักคุณธรรมระหว่างหน่วยงานต่าง ๆ เพื่อสร้างคุณค่าให้แกทรัพยากรมนุษย์ในสังคมรวมทั้งยังได้มีการเผยแพร่หลักคุณธรรมแก่ ข้าราชการองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นให้ตระหนักและยึดจริยธรรมของข้าราชการอีกด้วย

“เสียงของประชาชนจะเป็นเครื่องมือวัดที่สะท้อนคุณธรรมที่สำคัญของเรา เพราะเวลาเราลงไปพบปะหรือเยี่ยมประชาชน ประชาชนก็จะมีการปฏิบัติเช่นเดียวกับที่เราปฏิบัติต่อเขา หากเราปฏิบัติต่อพวกเขาอย่างมีคุณธรรมเราก็จะได้รับการปฏิบัติที่ดีกลับมา และได้ความศรัทธา”(สัมภาษณ์นาย ข. นามสมมติ ข้าราชการท้องถิ่น เมื่อ วันที่ 1 สิงหาคม 2567)

5.1.3 ด้านหลักความโปร่งใส มีการดำเนินการตามหลักความโปร่งใสตามพระราชกฤษฎีกาว่าด้วยหลักเกณฑ์และวิธีการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดีพ.ศ. 2546 คือการสร้างระบบการตรวจสอบเพื่อความโปร่งใสและสร้างโอกาสรับรู้นโยบายวัตถุประสงค์และเจตนารมณ์ของสร้างนโยบาย และให้ทราบข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ ตามพระราชบัญญัติข้อมูลข่าวสารของราชการ พ.ศ.2540 และที่แก้ไขเพิ่มเติมรวมไปถึงงบประมาณการจัดซื้อจัดจ้างต่าง ๆ ให้ประชาชนและสาธารณชนเป็นที่ทราบโดยทั่วกัน และสามารถตรวจสอบได้ ผู้นำท้องถิ่นมีความตั้งใจจริงในการทำงาน ซึ่งในด้านความโปร่งใสนี้จากการสัมภาษณ์ผู้วิจัยสามารถวิเคราะห์จำแนกได้คือ การสร้างการรับรู้ข้อมูลข่าวสารที่เกี่ยวกับการบริหารกิจการบ้านเมือง

สำหรับการสร้างการรับรู้ข้อมูลข่าวสารที่เกี่ยวกับการบริหารกิจการบ้านเมืองนั้นเป็นการดำเนินนโยบายของท้องถิ่นตามพระราชบัญญัติข้อมูลข่าวสารของราชการ พ.ศ. 2540 และที่แก้ไขเพิ่มเติมเป็นจัดให้มีข้อมูลข่าวสารให้ประชาชนได้รับทราบโดยทั่วกัน โดยข้อมูลข่าวสารที่เปิดเผยส่วนใหญ่จะออกมาในรูปแบบแผนยุทธศาสตร์ แผนการพัฒนาท้องถิ่น นโยบาย รายงานการจัดซื้อจัดจ้าง งบประมาณรายจ่าย เป็นต้น นอกจากนี้การสร้างการรับรู้ข้อมูลข่าวสารที่เกี่ยวกับการบริหารกิจการบ้านเมืองยังเป็นกลไกที่สำคัญในการผลักดันให้เกิดกระบวนการตรวจสอบนำไปสู่การบริหารราชการที่มีความโปร่งใสอีกด้วย “ข้อมูลทั่วไปสามารถเข้าไปดูได้ทาง เว็บไซต์ ของเทศบาล แต่อาจมีข้อยกเว้น ในบางเรื่อง หรือเรื่องที่เป็นความลับทางราชการ”(สัมภาษณ์นาย ค. นามสมมติ ข้าราชการท้องถิ่น เมื่อ วันที่ 1 สิงหาคม 2567)

5.1.4 ด้านหลักความมีส่วนร่วม ได้เปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารกิจการขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นตามระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการรับฟังความคิดเห็นของประชาชน พ.ศ. 2548 ซึ่งมีความสอดคล้องกับหลักความโปร่งใสเนื่องจากประชาชนสามารถแสดงความคิดเห็น ร่วมกำหนดทิศทางการปกครอง กระบวนการตรวจสอบการทำงานและการใช้งบประมาณของข้าราชการได้ซึ่ง เป็นการเปิดโอกาสให้

ประชาชนปกครองตนเองเสริมสร้างให้ประชาชนมีความเป็นเจ้าของท้องถิ่นและมีส่วนร่วมอย่างกระตือรือร้นในการกำหนดวิถีชีวิตและอนาคตของท้องถิ่นร่วมกันและยังเป็นการยึดตามระบอบประชาธิปไตยว่าด้วย “ประชาชนเป็นเจ้าของอำนาจการปกครองที่แท้จริง” “จริง ๆ เราเปิดโอกาส แต่ก็ต้องยอมรับว่าประชาชนบางกลุ่มยังเข้าไม่ถึงข้อมูลหรือยังขาดการรับรู้ข้อมูลข่าวสาร เขาก็จะไม่สามารถทราบได้ว่าตอนนี้ทางเรากำลังทำอะไร ก็เลยไม่รู้ว่าจะต้องร่วมอย่างไร แต่เราก็เปิดเผยในสิ่งที่เราเปิดเผยได้ตลอด”(สัมภาษณ์นาย ง. นามสมมติ ข้าราชการท้องถิ่น เมื่อวันที่ 1 สิงหาคม 2567)

5.1.5 ด้านหลักความรับผิดชอบ ได้มีการส่งเสริมหลักความรับผิดชอบโดยการกำหนดบทบาทและหน้าที่ในการปฏิบัติงานของแต่ละส่วนงาน ราชการภายในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นทั้งยัง กำหนดหน้าที่ความรับผิดชอบของแต่ละบุคคลอย่างชัดเจนและมีการส่งเสริมให้เกิดการตระหนักรู้ถึงสิทธิหน้าที่และผลกระทบที่จะเกิดขึ้นกับสังคมจากการกระทำอีกด้วย

5.1.6 ด้านหลักความคุ้มค่า ได้มีการดำเนินการสร้างหลักความคุ้มค่ากับการจัดทำบริการสาธารณะต่าง ๆ เพื่อประโยชน์ของประชาชนในท้องถิ่น โดยหลักคือ การพิจารณาประมาณเกี่ยวกับการดำเนินโครงการหรือกิจกรรมที่จัดขึ้นภายใน หรือระหว่างหน่วยงาน โดยอาศัยอำนาจตามตาม พระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. 2542 และกฎหมายจัดตั้งองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเนื่องจากความคุ้มค่าเป็นสิ่งสำคัญที่ต้องวิเคราะห์ในการจัดทำโครงการแผนงานต่าง ๆ ซึ่งจะเกิดขึ้นตั้งแต่ขั้นตอนการเตรียมจัดทำโครงการ วิเคราะห์กระบวนการ การวิเคราะห์ผลสัมฤทธิ์ของโครงการเมื่อโครงการเสร็จและมีการปฏิบัติตามแนวทางของพระราชบัญญัติการจัดซื้อจัดจ้างและการบริหารพัสดุภาครัฐพ.ศ.2560 ที่ได้กำหนดให้มี การจัดซื้อจัดจ้างและการบริหารพัสดุของหน่วยงานของรัฐโดยจะต้องก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่หน่วยงานของรัฐ และต้องสอดคล้องกับหลักการความคุ้มค่า โดยพัสดุที่จัดซื้อจัดจ้างต้องมีคุณภาพหรือคุณลักษณะที่ตอบสนองวัตถุประสงค์ในการใช้งานของหน่วยงานของรัฐ มีราคาที่เหมาะสม และมีแผนการบริหารพัสดุที่เหมาะสมและชัดเจน

5.2. แนวทางการพัฒนาและปัญหาของการนำหลักธรรมาภิบาลมาปฏิบัติของผู้นำท้องถิ่นเทศบาลตำบลโคกสำราญ อำเภอบ้านแฮด จังหวัดขอนแก่น

จากการสัมภาษณ์ พบว่า ปัญหาของการนำหลักธรรมาภิบาลมาปฏิบัติของผู้นำท้องถิ่นเทศบาลตำบลโคกสำราญ อำเภอบ้านแฮด จังหวัดขอนแก่น มีดังต่อไปนี้

5.2.1 แนวทางการบริหาร แนวทางการบริหารจัดการของเทศบาลตำบลโคกสำราญ อำเภอบ้านแฮด จังหวัดขอนแก่น ตามหลักธรรมาภิบาลควรมีการจัดสรรงบประมาณควรคำนึงถึงผลที่เกิดประโยชน์กับประชาชน ควรลงพื้นที่เพื่อให้คำชี้แนะและส่งเสริม ความรู้ให้แก่ประชาชนเพื่อสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับหลักธรรมาภิบาลยิ่งขึ้น การมีส่วนร่วมนั้นถือเป็นหลักที่สำคัญของธรรมาภิบาลเนื่องจากการพัฒนาท้องถิ่นจะประสบความสำเร็จได้จะต้องอาศัยความร่วมมือจากประชาชนในท้องถิ่น ผู้นำท้องถิ่นจะเป็นแกนนำในการพัฒนา เพราะเป็นบุคคลที่ชาวบ้านเคารพนับถือ มีความรู้ มีประสบการณ์ จึงเป็นผู้เชื่อมประสานระหว่างรัฐกับประชาชนในท้องถิ่น เพื่อนำมาสู่ชุมชนท้องถิ่น ผู้นำท้องถิ่นจึงมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นและเป็นผู้ที่มีความคิดริเริ่มในการพัฒนาท้องถิ่นเพื่อนำไปสู่การพัฒนาชุมชนที่มีประสิทธิภาพและสร้างบรรยากาศแห่งการทำงานพัฒนาชุมชนท้องถิ่นอีกทั้งต้องมีการกระจายอำนาจเพื่อให้ประชาชนผู้เป็นเจ้าของอำนาจสามารถร่วมกำหนดทิศทางการปกครองท้องถิ่นของตนเองผ่านการแสดงความคิดเห็น การตรวจสอบ และการบริหารกิจการบ้านเมืองอื่น ๆ อีกด้วยกระจายอำนาจให้ท้องถิ่นได้พึ่งพาตนเองและตัดสินใจในกิจการของท้องถิ่นตนเองพัฒนาเศรษฐกิจท้องถิ่นและในระบบสาธารณูปโภคและสาธารณูปการตลอดทั้งในเรื่องของโครงสร้างพื้นฐาน สารสนเทศในท้องถิ่นให้ได้อย่างทั่วถึงและมีความเท่าเทียมกันทั่วประเทศ รวมทั้งการพัฒนาจังหวัดให้มีความพร้อมให้เป็นองค์กรท้องถิ่นขนาดใหญ่และมีการพัฒนาสูงขึ้น โดยคำนึงถึงเจตนารมณ์ของประชาชนในจังหวัดหรือท้องถิ่นนั้นการมีส่วนร่วมยังเป็นกลไกสำคัญต่อการตรวจสอบความโปร่งใส ความรับผิดชอบ และความคุ้มค่า กล่าวคือ เมื่อเกิดกระบวนการมีส่วนร่วมจากประชาชนในท้องถิ่นมากขึ้นประชาชนก็จะช่วยเป็นหูเป็นตาช่วยในการตรวจสอบ สอดส่อง ดูแลกำกับการดำเนินงานของข้าราชการองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

5.2.2 ปัญหาด้านหลักนิติธรรม

(1) ปัญหาของระบบราชการที่ยัง มีระเบียบข้อบังคับและกฎหมายเป็นจำนวนมากส่งผลให้เกิดการบังคับใช้กฎระเบียบข้อบังคับและกฎหมายที่ไม่เป็นไปแนวทางเดียวกันและมีความซับซ้อนในการปฏิบัติ

(2) ปัญหาช่องว่างของระเบียบข้อบังคับและกฎหมายบางฉบับที่มีช่องว่างขาด ความชัดเจนและขาดความรัดกุมที่ เพียงพอจนอาจส่งผลให้เกิดการละเลยไม่ปฏิบัติหรือไม่ทำตามระเบียบข้อบังคับอย่างจริงจัง

5.2.3 ปัญหาด้านหลักคุณธรรม

(1) ปัญหาของการสรรหาบุคลากรเข้าทำงานในหน่วยงานภาครัฐและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่ยังมีลักษณะของการสรรหาบุคคลที่มีความสัมพันธ์ทางเครือญาติหรือพวกพ้องเพื่อสร้างฐานอำนาจและอิทธิพลทางการเมืองให้กับเครือญาติหรือพวกพ้องของตนเอง ซึ่งอาจทำให้เกิดปัญหาทางด้านเจตนาธรรมและการปฏิบัติตามมา

(2) ปัญหาของข้าราชการองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่ยังขาดการปฏิบัติและขาดการยึดมั่นตามหลักประมวลจริยธรรมข้าราชการพลเรือนและ พระราชบัญญัติมาตรฐานทางจริยธรรม พ.ศ. 2562 อย่างจริงจัง

5.2.4 ปัญหาด้านหลักความโปร่งใส

(1) ปัญหาของการสรรหาบุคลากรเข้าทำงานในหน่วยงานภาครัฐและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่ ยังมีลักษณะของการสรรหาบุคคลที่มีความสัมพันธ์ทางเครือญาติหรือพวกพ้องส่งผลให้เกิดปัญหาการตรวจสอบการดำเนินงาน และถูกมองว่าเป็นการเอื้อประโยชน์ให้กับตนเอง เครือญาติและพวกพ้องของตนเอง

(2) ปัญหาของการไม่ปฏิบัติตามพระราชบัญญัติการจัดซื้อจัดจ้างและการบริหารพัสดุภาครัฐ พ.ศ. 2560 ระเบียบกระทรวงการคลังว่าด้วยการจัดซื้อจัดจ้างและการบริหารงานพัสดุภาครัฐ พ.ศ. 2560 อย่างเคร่งครัดทุกขั้นตอนจนทำให้เกิดช่องว่างของการทุจริตคอร์รัปชันตามมา

5.2.5 ปัญหาด้านหลักความมีส่วนร่วม

(1) ปัญหาการขาดความตระหนักการมีส่วนร่วมของประชาชน เนื่องจากประชาชนเห็นว่าไม่ใช่ภาระหน้าที่ของตนที่จะต้องเข้าร่วมดำเนินการกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นแต่เป็นหน้าที่ของผู้บริหารและสมาชิกสภาองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นซึ่งได้รับ

เลือกตั้งมาจากประชาชน ประกอบกับประชาชนเห็นความสำคัญของการทำมาหากินมากกว่า การเข้ามามีส่วนร่วมในกิจการสาธารณะเป็นสำคัญความเข้าใจเช่นนี้ของประชาชนทำให้เกิดปรากฏการณ์ในลักษณะของการรอรับบริการสาธารณะจาก องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นแต่ฝ่ายเดียว โดยที่ตนเองไม่ต้องเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินการแต่อย่างใด

(2) ปัญหาที่เกิดจากประชาชนบางกลุ่มยังไม่เข้าใจบทบาทของตนเอง จึงทำให้ขาดความตระหนักหรือการรับรู้ของการเข้ามามีส่วนร่วมเนื่องจากประชาชนยังขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม

5.2.6 ปัญหาด้านหลักความรับผิดชอบ

(1) ปัญหาการรับผิดชอบของผู้บังคับบัญชา ผู้ใต้บังคับบัญชา ผู้นำท้องถิ่น และเหล่าข้าราชการองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่เพิ่มมากขึ้นและบางกรณีต้องมีการปฏิบัติงานเพิ่มเติมเข้ามาในส่วนที่ยังขาดหรือที่ ยังไม่ครอบคลุมเนื่องจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นหน่วยงานย่อย ซึ่งอาจส่งผลกระทบให้ปฏิบัติหน้าที่อื่น ๆ ที่เป็นหน้าที่ของตนเอง ไม่มีประสิทธิภาพ

(2) ปัญหาตัวชี้วัด KPI ที่เยอะเกินไป ซึ่งอาจเป็นข้อจำกัดในการปฏิบัติงาน เพื่อ ตอบสนองต่อความต้องการของผู้บังคับบัญชาและประชาชนในท้องถิ่นอีกทั้งด้วยระเบียบข้อบังคับและกฎหมายที่ยังมีความซับซ้อนและยังขาดความยืดหยุ่นก็อาจส่งผลกระทบต่อความพยายามในการแก้ไขปัญหาหรือตอบสนองความต้องการของประชาชนในท้องถิ่น

5.2.7 ปัญหาด้านหลักความคุ้มค่า

(1) ปัญหาทางด้านหลักความคุ้มค่าคือ ปัญหาการขาดความตระหนักต่อความคุ้มค่าของการบริการกิจการบ้านเมือง เนื่องจากบางโครงการหรือกิจกรรมนั้นยังขาดความคุ้มค่าในเชิงตัวเลขขาดการประเมินความคุ้มค่า หรือไม่คุ้มค่าในการดำเนินการที่ตอบสนองต่อความต้องการของท้องถิ่นและประชาชนอีก ทั้งด้วยสภาพทางเศรษฐกิจในสังคมปัจจุบันการดำเนิน โครงการและกิจกรรมใด ๆ ต้องใช้งบประมาณที่สูงขึ้นจากเดิม

6. อภิปรายผล

จากสรุปผลการวิจัยข้างต้นสามารถอภิปรายผลตามวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา ปัญหา การบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลของเทศบาลตำบลโคกสำราญ อำเภอบ้านแฮด จังหวัด ขอนแก่นโดยแยกตามหลักธรรมาภิบาล 6 ข้อ

6.1 หลักนิติธรรมจากผลการวิจัยพบว่าการบริหารจัดการของเทศบาลตำบลโคก สำราญ อำเภอบ้านแฮด จังหวัดขอนแก่น ตามหลักธรรมาภิบาลว่าด้วยหลักนิติธรรมผลการ วิเคราะห์ ข้อมูลอยู่ในระดับมากทุกประเด็นแต่ประเด็นที่น่าสนใจมากคือเทศบาลตำบลโคก สำราญ บริหารงานโดยยึดหลักความเป็นธรรมและเป็นที่ยอมรับของประชาชนซึ่งอยู่ในระดับ ค่อนข้างต่ำอาจเป็นเพราะว่าประชาชนในพื้นที่เทศบาลตำบลโคกสำราญ ขาดความรู้เกี่ยวกับ ระเบียบข้อบังคับหรืออาจจะให้ความสนใจค่อนข้างน้อยทำให้ประชาชนส่วนใหญ่ไม่ เข้าใจใน หลักนิติธรรมว่าเทศบาลตำบลโคกสำราญ บริหารจัดการในหลักนิติธรรมมี ประสิทธิภาพเป็น อย่างไรบ้างซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของ เบญจวรรณ วันศิริ (2549) ศึกษาวิจัยเรื่อง การศึกษาความเป็นธรรมาภิบาลของนายกองค์การบริหารส่วน ตำบลในจังหวัดร้อยเอ็ด พบว่านายกองค์การบริหารส่วนตำบลในจังหวัดร้อยเอ็ดมีธรรมาภิบาลในภาพรวมอยู่ใน ระดับสูงเมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่าด้านความมี ประสิทธิภาพด้านความรับผิดชอบด้าน คุณธรรมด้านนิติธรรมมีธรรมาภิบาลระดับสูง

6.2 หลักคุณธรรมการบริหารจัดการของเทศบาลตำบลโคกสำราญ ตามหลัก คุณธรรมซึ่ง ผลการวิเคราะห์ข้อมูลส่วนใหญ่อยู่ในระดับมากคือเทศบาลตำบลโคกสำราญ ยึด มั่นในความ ถูกต้องดีงามทั้งนี้เพราะว่าเทศบาลตำบลโคกสำราญ มีการบริหารจัดการโดย การยึดมั่นใน ความถูกต้องดีงามโดยยึดหลักคุณธรรมอย่างเคร่งครัดเนื่องจากนายกเทศบาล ตำบลโคกสำราญ มีพฤติกรรมเป็นที่รับรู้โดยทั่วไปว่ามีคุณธรรมซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัย ของ สุภัตรา วิมลสมบัติ (2548) ได้ศึกษาธรรมาภิบาลกับองค์ประกอบส่วนท้องถิ่น: ศึกษา กรณีกองค์การบริหารส่วนตำบลเกาะช้างอำเภอยะรังจังหวัดนครสวรรค์พบว่าองค์การ บริหาร ส่วนตำบลเกาะช้างอำเภอยะรังจังหวัดนครสวรรค์ได้มีการบริหารงานโดยการ นำหลักธรร มาภิบาลมาเป็นหลักในการดำเนินงานขององค์กรซึ่งทำให้องค์การบริหาร ส่วนตำบลเกาะช้าง สามารถดำเนินงานได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสบความสำเร็จ ทำให้ท้องถิ่นมีการพัฒนา เพิ่มขึ้นและได้รับรางวัลองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่มี การบริหารจัดการที่ดีตามหลัก ธรรมาภิบาล

6.3 หลักความโปร่งใสการบริหารจัดการของเทศบาลตำบลโคกสำราญ ตามหลักความโปร่งใสซึ่งส่วนใหญ่อยู่ในระดับมากทุกประเด็นแต่ประเด็นที่อยู่ในระดับมากแต่ค่อนข้างต่ำคือเทศบาลตำบลโคกสำราญ มีการปรับปรุงกลไกการทำงานขององค์การให้มีความโปร่งใสได้แสดงให้เห็นว่าเทศบาลตำบลโคกสำราญ ดำเนินการบริหารจัดการได้อย่างถูกต้องและโปร่งใสโดยให้ประชาชนตรวจสอบได้อย่างโปร่งใสแต่ประชาชนอาจให้ความสนใจค่อนข้างต่ำซึ่งอาจเป็นเพราะประชาชนไม่มีความต้องการเข้าไปศึกษา ข้อมูลต่าง ๆ จากเทศบาลซึ่งสอดคล้องกับการบรรยายของ นายสิทธิ หลีกภัย ที่ปรึกษา นายกองค์การบริหารส่วนจังหวัดตรัง (2550) ในหัวข้อการบริหารองค์กรโดยหลักธรรมาภิบาล (ภาคปฏิบัติ) พบว่าความโปร่งใสของอบจ. ตรังนั้นได้แก่การที่อบจ. ตรังนั้น สามารถถูกตรวจสอบได้จากหลายๆกลไกเช่นการตรวจสอบภายในการตรวจสอบโดย สำนักงานตรวจเงินแผ่นดิน (สตง.) การตรวจสอบโดยสำนักงานคณะกรรมการป้องกัน และปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ (ปป.ช.) การตรวจสอบโดยกรมส่งเสริมการปกครองส่วนท้องถิ่น (สธ.) แต่การตรวจสอบที่ดีที่สุดมาจากประชาชน “ที่มามีความรู้” โดยการไม่เลือกพวกที่หวังจะคดโกงเข้ามาดำรงตำแหน่งทางการเมือง

6.4 หลักความมีส่วนร่วมการบริหารจัดการของเทศบาลตำบลโคกสำราญ ตามหลักความมีส่วนร่วมจากผลการวิเคราะห์ข้อมูลอยู่ในระดับมากทุกประเด็นโดยเฉพาะประชาชน มีโอกาสเสนอความเห็นในการตัดสินใจสำคัญๆของเทศบาลตำบลโคกสำราญ แต่ประเด็นที่อยู่ในระดับมากแต่ค่อนข้างต่ำคือเทศบาลตำบลโคกสำราญ จัดให้ประชาชนมีส่วนร่วมในแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงแสดงให้เห็นว่าประชาชนของประเทศไทยทั่วทุก ภูมิภาคต่างร่วมใจที่น้อมรับกระแสพระราชดำรัสปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของในหลวงของปวงชนชาวไทยมาใช้อย่างภาคภูมิใจซึ่งสอดคล้องกับการสัมภาษณ์ของปิยะ บุตร ชลวิจารณ์รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงอุตสาหกรรม (2550) เรื่องเศรษฐกิจ พอเพียงและหลักธรรมาภิบาลในการประกอบการ พบว่าเพื่อสร้างมาตรฐานและยกระดับมาตรฐานสถานประกอบการเหมือนแร่และอุตสาหกรรมพื้นฐานซึ่งมี วัตถุประสงค์เพื่อเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและหลักธรรมาภิบาลในการประกอบธุรกิจอย่างถูกต้องสามารถนำแนวคิดไปประยุกต์ใช้ในการ ประกอบธุรกิจได้อย่างเหมาะสมรวมทั้งเพื่่มุ่งเน้นสร้างจิตสำนึกความตระหนักและ จริยธรรมในการประกอบการอันจะก่อให้เกิดการพัฒนายกระดับมาตรฐานสถานประกอบการได้อย่างเป็นรูปธรรมและต่อเนื่อง

6.5 หลักความรับผิดชอบการบริหารจัดการของเทศบาลตำบลโคกสำราญ ตามหลักความรับผิดชอบต่อผลการวิเคราะห์ข้อมูลอยู่ในระดับมากทุกประเด็นคือผู้นำเทศบาลตำบลโคกสำราญ พบประชาชนในเขตพื้นที่ที่สม่ำเสมอผู้นำเทศบาลตำบลโคกสำราญ ให้ความเคารพในความคิดเห็นที่แตกต่างของประชาชนตามระบอบประชาธิปไตยแสดงให้เห็น ว่าผู้นำเทศบาลตำบลโคกสำราญ เคารพและปฏิบัติตนอยู่ในระบอบประชาธิปไตยอย่างเคร่งครัดตระหนักในสิทธิหน้าที่ความสำนึกในความรับผิดชอบต่อสังคมเอาใจใส่ปัญหา สาธารณะของบ้านเมืองและเคารพในความคิดเห็นที่แตกต่างของประชาชนและกล้าที่จะยอมรับผลจากการกระทำของตนซึ่งถือเป็นหลักสำคัญของธรรมาภิบาลซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของเบญจวรรณ วันดีศรี(2549) ได้วิจัยเรื่องการศึกษาความเป็นธรรมาภิบาลของนายกองค์การบริหารส่วนตำบลในจังหวัดร้อยเอ็ด พบว่านายก องค์การบริหารส่วนตำบลในจังหวัดร้อยเอ็ดมีธรรมาภิบาลในภาพรวมอยู่ในระดับสูง เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่าด้านความมีประสิทธิภาพด้านความรับผิดชอบด้าน คุณธรรมด้านนิติธรรมมีธรรมาภิบาลระดับสูง

6.6 หลักความคุ้มค่าการบริหารจัดการของเทศบาลตำบลโคกสำราญ ตามหลักความคุ้มค่าซึ่งผลการวิเคราะห์ข้อมูลอยู่ในระดับมากทุกประเด็นคือเทศบาลตำบลโคกสำราญบริหารจัดการโดยใช้ทรัพยากรที่มีอย่างจำกัดเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ส่วนรวมแต่ ควรมีการสร้างสรรคสินค้าบริการในเขตพื้นที่ที่มีคุณภาพและสามารถแข่งขันได้ในเวที ระดับจังหวัดระดับประเทศเพื่อสนองตอบการแก้ปัญหาความยากจนของประชาชนให้ลดลง เพื่อให้เกิดประโยชน์สุขและความพึงพอใจแก่ประชาชนใน ท้องถิ่นโดยเฉพาะในหลักคุณธรรมซึ่งผู้นำเทศบาลจะต้องยึดมั่นในความถูกต้องดีงาม ยึดถือและปฏิบัติตามกฎข้อบังคับต่างๆให้ทันสมัยและเป็นธรรมเป็นที่ยอมรับของ สังคมและสังคมยินยอมพร้อมใจปฏิบัติตามกฎหมายเช่นกันอีกทั้งส่งเสริมสนับสนุนให้ ประชาชนพัฒนาตนเองไปพร้อมกันเพื่อให้คนไทยมีความซื่อสัตย์จริงใจอดทนมี ระเบียบวินัยประกอบวิชาชีพสุจริตจนเป็นนิสัยโดยถือว่าการปกครองภายใต้ กฎหมายมิใช่ตามอำเภอใจหรืออำนาจของตัวบุคคลซึ่งสอดคล้องกับการวิจัยของขยัน วิพรหมชัย (2550) เรื่องหลักการบริหารจัดการที่ดีตามหลักธรรมาภิบาล: ศึกษากรณี เทศบาลตำบลอุโมงค์อำเภอมืองจังหวัดลำพูน พบว่ามีหลักการบริหารจัดการที่ดีตามหลักธรรมาภิบาลการดำเนินการเพื่อประโยชน์สุขของประชาชนเป็นหลักในการ บริหาร

ดังนั้นจากการได้ศึกษาปัญหาดังกล่าวข้างต้นนั้นจึงควรมีแนวทางการพัฒนาการบริหารจัดการตามหลักธรรมาภิบาลของผู้นำท้องถิ่นการนำหลักธรรมาภิบาลมาปฏิบัติของผู้นำท้องถิ่นเทศบาลตำบลโคกสำราญ อำเภอบ้านแฮด จังหวัดขอนแก่น ซึ่งควรมีการปฏิรูปกฎหมายให้มีความสอดคล้องกับบริบทของท้องถิ่นและสถานการณ์บ้านเมือง มีความทันสมัยลดความซับซ้อนของกฎหมาย ไม่ตราตามอำเภอใจของผู้บังคับบัญชาแต่จะต้องปฏิรูปกฎหมายเพื่อก่อให้เกิดผลประโยชน์สูงสุดต่อประชาชนในท้องถิ่นและทำลายระบบที่ยังเอื้อต่อการให้เกิดความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์หรือระบบเครือข่ายอุปถัมภ์ด้วยการสร้างความยุติธรรมภายในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและการปฏิบัติตามกฎหมายที่เคร่งครัด หรือออกแบบระบบที่จำกัดบทบาทของข้าราชการและท้องถิ่นให้มีขอบเขตอำนาจที่เหมาะสมไม่ให้ใช้อำนาจเพื่อการหาผลประโยชน์ในตนเอง เครือญาติ หรือพวกพ้องในการแบ่งสรรอำนาจและการถ่วงดุลอำนาจซึ่งแนวทางดังกล่าวจะเป็นการพัฒนาทางด้านหลักนิติธรรมด้วยการปิดช่องว่างของกฎหมายที่จะนำไปสู่การละเลยการปฏิบัติ รวมไปถึงการทุจริตคอร์ปชั่นต่าง ๆ และยังเป็นการช่วยเสริมสร้างคุณธรรมและจริยธรรมของข้าราชการองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอีกด้วยและยังทำให้สังคมข้าราชการมีความน่าเชื่อถือมากยิ่งขึ้น

7. ข้อเสนอแนะ

7.1 ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

- 1) ด้านหลักนิติธรรมควรมีการทบทวนและพัฒนากฎหมายให้มีความความชัดเจน มีความทันสมัย และต้องคุ้มครองสิทธิมนุษยชนและเสรีภาพ
- 2) ด้านหลักคุณธรรมควรมีการส่งเสริมการสร้างพฤติกรรมของข้าราชการทุกระดับให้มีแนวปฏิบัติตามพระราชบัญญัติมาตรฐานทางจริยธรรม พ.ศ. 2562 และป้องกันไม่ให้ผู้ใดใช้อำนาจหรือกระทำการใดโดยมิชอบ เช่นการนำผลประโยชน์เข้าสู่ตนเอง เครือญาติ และพวกพ้อง
- 3) ด้านหลักความโปร่งใสควรมีการปฏิบัติตามพระราชบัญญัติข้อมูลข่าวสารของราชการ พ.ศ. 2540 ควรมีการทบทวนการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับการบริหารจัดการบ้านเมืองในการเผยแพร่ทั่วถึงประชาชนทุกกลุ่ม
- 4) ด้านหลักความมีส่วนร่วมควรมีการวางแนวทางการมีส่วนร่วมของประชาชนเพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงและเปิดโอกาสให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมนั้น

ต้องให้อำนาจประชาชนในฐานะเจ้าของพื้นที่ที่มีอำนาจดำเนินการเกี่ยวกับการบริหารจัดการบ้านเมืองด้วย

5) ด้านหลักความรับผิดชอบควรกำหนดการรับผิดชอบของ ข้าราชการองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นทุกระดับในระดับนโยบายเพื่อให้เกิดความชัดเจน มีการลดภาระรับผิดชอบของผู้บังคับบัญชา ผู้ใต้บังคับบัญชา ผู้นำท้องถิ่น และเหล่าข้าราชการองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเพื่อสามารถดำเนินงานที่ตอบสนองต่อความต้องการของประชาชนในท้องถิ่นมากขึ้น

6) ด้านหลักความคุ้มค่าควรมีการทบทวนและประเมินการใช้งบประมาณในอดีตเพื่อออกแบบแนวทางการใช้งบประมาณและบริหารจัดการทรัพยากรได้อย่างเหมาะสม

7.2 ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

ควรมีการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการปฏิรูปโครงสร้าง สร้างกฎหมายที่เป็นอุปสรรคต่อหลัก ธรรมาภิบาลในสังคมสมัยใหม่ ควรมีการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการยกระดับรัฐบาลดิจิทัลและธรรมาภิบาลดิจิทัลเพื่อยกระดับความโปร่งใส ความรับผิดชอบและการมีส่วนร่วมของประชาชนซึ่งเป็นกลไกสำคัญต่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

เอกสารอ้างอิง

- ชูวงศ์ ฉายะบุตร. (2539). *การปกครองท้องถิ่นไทย*. กรุงเทพมหานคร: บริษัทพัฒนาพรินต์ติ้งเซ็นเตอร์จำกัด
- บุษบง ชัยเจริญวัฒน์ และ บุญมี ลี. (2544). *รายงานการวิจัยเรื่องตัวชี้วัดธรรมาภิบาล*. กรุงเทพฯ: สถาบันพระปกเกล้า.
- สมหวัง พิธิยานุวัฒน์. (2543). *การบริหารมุ่งผลสัมฤทธิ์*. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน
- ปฎิพล บุญชัยศรีและกฤษณะ จันทรเรือง.(2567). *บทบาทของผู้นำท้องถิ่นที่มีต่อการบริหารจัดการตามหลักธรรมาภิบาลของเทศบาลนครสมุทรสาคร จังหวัดสมุทรสาคร*.วารสารรัฐศาสตร์ รอบรู้และสหวิทยาการ ปีที่ 7
- เบญจวรรณ วันดีศรี. (2546). *การศึกษาความเป็นธรรมาภิบาลของนายกองค์การบริหารส่วนตำบลในจังหวัด ร้อยเอ็ด* วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขา สังคมศาสตร์เพื่อการศึกษา, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี.

- สุภัตรา วิมลสมบัติ. (2548). *ธรรมาภิบาลกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น: ศึกษากรณี องค์การบริหารส่วนตำบลเกยไชย อำเภอยะรัง จังหวัดนครสวรรค์*. วิทยานิพนธ์ รศ.ม. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สิทธิ หลีกภัย (2550). *ในหัวข้อการบริหารองค์กรโดยหลักธรรมาภิบาล (ภาคปฏิบัติ)*. สำนักงานคณะกรรมการป้องกัน และปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ (ป.ป.ช.).
- ปิยะ บุตร.(2550). *เศรษฐกิจพอเพียงและหลักธรรมาภิบาลในการประกอบการ*.วารสาร นิติศาสตร์.มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ขยัน.วิพรหมชัย.(2550).*หลักการบริหารจัดการที่ดีตามหลักธรรมาภิบาล:ศึกษากรณี*. เทศบาลตำบลอุโมงค์ อำเภอมืองจังหวัดลำพูน.
- Charmaz, K. (2006). *Constructing Grounded Theory: A Practical Guide Through Qualitative Analysis*. London: SAGE.
- Hambleton Et al. (2002). *Globalism and Local Democracy*. Hampshire: Palgrave.
- William V.Holloway. (1951). *State and Local government in the United States*. Mc Graw-Hill, New York

การศึกษาการประยุกต์ใช้หลักธรรมาภิบาลเชิงพุทธกับการบริหารวัด
ในตำบลวังชมภู เขต ๒ อำเภอเมืองเพชรบูรณ์ จังหวัดเพชรบูรณ์
A study of the application of Buddhist principles of good governance
to temple administration in Wang Chomphu Subdistrict, District 2,
Mueang Phetchabun District Phetchabun Province

พระครูพัชรธรรมเกษม (เถื่อนแมน)

รศ.ดร.กฤต ศรียะอาจ

พระปลัดวุฒิพงษ์กิตติวณโณ,ดร.

PhrakruphatcharadhummaKasem(Tuenman),

Assoc.Prof.Dr.Krit Sriya-aj,

Phrapalad Wuttiiphong Kittiwanno, Dr.

บทคัดย่อ

การศึกษาการประยุกต์ใช้หลักธรรมาภิบาลเชิงพุทธกับการบริหารวัดในตำบลวังชมภู เขต ๒ อำเภอเมืองเพชรบูรณ์ จังหวัดเพชรบูรณ์นี้ มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ ๑) เพื่อศึกษาบริบทและ การบริหารวัดในเขตตำบลวังชมภู เขต ๒ อำเภอเมืองเพชรบูรณ์ จังหวัดเพชรบูรณ์ ๒) เพื่อศึกษาการ ประยุกต์ใช้หลักธรรมาภิบาลเชิงพุทธของวัดในเขตตำบลวังชมภู เขต ๒ อำเภอเมืองเพชรบูรณ์ จังหวัด เพชรบูรณ์ ๓) เพื่อเสนอรูปแบบการบริหารวัดตามหลักธรรมาภิบาลเชิงพุทธของวัดในเขตตำบลวัง ชมภู เขต ๒ อำเภอเมืองเพชรบูรณ์ จังหวัด เพชรบูรณ์

จากการศึกษาพบว่าบริบทของแต่ละวัดในพื้นที่ที่มีความแตกต่างกัน ตามสภาพพื้นที่ของชุมชน โดยรอบ วัดช้างเผือกอยู่ในเขตชุมชนมีการสัญจรของผู้คนเข้าออกวัดตลอดทั้งวัน เนื่องจากเป็นวัดที่ เก็บสรีระของหลวงพ่อบทซึ่งท่านเป็นพระเกจิอาจารย์ชื่อดังของจังหวัดเพชรบูรณ์ วัดบ้านวังทองและ วัดบ้านหล่งเป็นวัดที่อยู่ริมชายเขาและเขตป่าไม้ อีกทั้งเจ้าอาวาสก็อยู่ในช่วงสูงวัย จึงเป็นวัดที่ค่อนข้าง เงียบสงบไม่ค่อยมีผู้คนสัญจรไปมามากนัก วัดโนนประชาสรรค์และวัดชัยข่อยเป็นวัดที่อยู่ในเขตชุมชน แต่การสัญจรไปมาเข้าออกวัด

ก็มีไม่มาก ทำให้บริบทโดยรวมของแต่ละวัดในเขตตำบลวังชมภูเขต ๒ ส่วนใหญ่เป็นวัดที่มีความเรียบง่ายมีความร่มรื่น เหมาะแก่การปลีกวิเวกหาที่สงบปฏิบัติธรรม

จากการวิเคราะห์การใช้หลักธรรมาภิบาลในการบริหารวัดในเขตตำบลวังชมภูเขต ๒ นั้น พบว่า ในด้านหลักนิติธรรมนั้นการยึดถือกฎระเบียบต่างๆเป็นไปในลักษณะโอนอ่อนผ่อนปรนถ้อยที ถ้อยอาศัย เป็นการบังคับใช้กฎระเบียบต่างๆแบบหลวมๆไม่ค่อยเข้มงวดเท่าใดนัก ด้านหลักคุณธรรม เป็นสิ่งที่แต่ละวัดจะมุ่งเน้นความดีงามความซื่อสัตย์สุจริตการเสียสละเพื่อประโยชน์ของวัดและชุมชน เป็นหลัก ด้านหลักความโปร่งใสสามารถตรวจสอบได้โดยส่วนใหญ่ถือว่าอยู่ในระดับที่น่าพอใจโดยการ เปิดเผยข้อมูลบัญชีรายรับ-รายจ่ายต่อชุมชนอย่างสม่ำเสมอ ในด้านการมีส่วนร่วมนั้นทุกวัดทุก ชุมชน เมื่อมีการจัดกิจกรรมต่างๆชาวบ้านทุกคนมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมต่างๆตลอดถึงมีส่วนร่วม ในการกำหนดนโยบายและเสนอข้อคิดเห็นต่างๆในการบริหารจัดการวัด ด้านหลักความรับผิดชอบต่อ หน้าที่ของตนส่วนใหญ่จะตระหนักถึงความสำคัญของหน้าที่ของตนเป็นอย่างดีเจ้าหน้าที่ที่ได้รับ มอบหมายงานใดๆ จะรับผิดชอบงานของตนเป็นอย่างดีในด้านหลักความคุ้มค่า เป็นสิ่งที่แต่ละวัดให้ความสำคัญอันเนื่องมาจากส่วนใหญ่วัดในพื้นที่มีรายได้ไม่มากนักการบริหารจัดการจึงมุ่งเน้น ความประหยัดและใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์คุ้มค่าสูงสุดเท่าที่สามารถทำได้

จากการวิเคราะห์รูปแบบการบริหารจัดการวัดในพื้นที่นั้นสามารถแยกออกนำเสนอได้เป็น ๓ รูปแบบ คือ ๑.รูปแบบการบริหารจัดการตามหลักพระธรรมวินัยโดยเฉพาะในส่วนของการปกครองที่ จะยึดตามหลักพระธรรมวินัยอย่างเคร่งครัด ให้ความเคารพกันตามพรหมาก่อนหลัง ๒.รูปแบบการบริหารจัดการตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.๒๕๐๕ โดยรูปแบบนี้จะอนุวัตน์ตามกฎหมาย บ้านเมือง ๓. รูปแบบการบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วม เป็นการผสมผสานความต้องการของชุมชนให้ มีบทบาทในการบริหารจัดการ ทั้งนี้การบริหารจัดการวัดในเขตตำบลวังชมภู เขต ๒ นี้จำเป็นที่จะต้อง ผสมผสานการบริหารจัดการทั้ง ๓ รูปแบบที่นำเสนอมานี้มาประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับบริบทของวัด นั้นๆ ด้วยการบริหารจัดการจึงจะเป็นไปด้วยความมีประสิทธิภาพสูงสุด

คำสำคัญ: หลักธรรมาภิบาล, การบริหารจัดการ,

Abstract

A study of the application of Buddhist governance principles to temple administration in Wang Chomphu Subdistrict, District 2, Mueang Phetchabun District, Phetchabun Province. There are 3 objectives: 1). To study the context and administration of temples in Wang Chomphu Subdistrict, District 2, Mueang Phetchabun District, Phetchabun Province. 2). To study the application of Buddhist governance principles of temples in Wang Chomphu Subdistrict, District 2, Mueang Phetchabun District, Phetchabun Province. 3). To propose a temple administration model according to the principles of Buddhist governance of temples in Wang Chomphu Subdistrict, District 2, Mueang Phetchabun District, Phetchabun Province.

From the study, it was found that the context of each temple in the area is different. according to the conditions of the surrounding community. Chang Phueak Temple is in a community area with people moving in and out of the temple throughout the day. This is because it is a temple that houses the body of Luang Por Thob, who is a famous Buddhist monk of Phetchabun Province. Wat Ban Wang Thong and Wat Ban Lung are temples located on the edge of the mountain and in a forest area, and the abbot is in his senior years. Therefore, it is a rather quiet temple with not many people passing by. Wat Non Prachasan and Wat Sap Khoi are temples in the community area. But there is not much traffic going in and out of the temple. This makes the overall context of each temple in Wang Chomphu Subdistrict, District 2, mostly temples that are quiet and shady. Suitable for seclusion and finding a quiet place to practice Dhamma.

From the analysis of the use of good governance principles in the administration of temples in Wang Chomphu District 2, it was found that in terms of the rule of law, adherence to various regulations is in a lenient and lenient manner. It is a loose enforcement of various regulations, not very strict.

The principle of morality is that each temple focuses mainly on goodness, honesty, and sacrifice for the benefit of the temple and community. The principle of transparency can be verified, and is generally considered to be at a satisfactory level by regularly disclosing income-expense account information to the community. In terms of participation, every temple, every community When various activities are organized, all villagers participate in organizing various activities as well as participating in policy making and offering various opinions on temple management. In terms of main responsibility for their duties, most are well aware of the importance of their duties. Officers who are assigned any work Will take responsibility for their work very well. In terms of value principle It is something that each temple gives importance to because most temples in the area don't have a lot of income. Management therefore focuses on Economy and use of available resources to the highest possible benefit.

From the analysis of the management model of the temple in that area, it can be separated and presented into 3 styles: 1. Management model according to the principles of the Dhamma and Vinaya, especially in the part of government that will be based on the principles of the Dhamma and Vinaya. strictly Respect each other according to the Buddhist Lent before and after. 2. Management model according to the Sangha Act, B.E. 2505. This model will be developed according to the country's law. 3. Participatory management model. It combines the needs of the community with a role in management. In this regard, the management of temples in Wang Chomphu Subdistrict, District 2, requires a combination of the three management models presented here and applied to suit the context of that temple. With management it will be with maximum efficiency.

Keyword: Principles of good governance, management

1. บทนำ

ความเชื่อในนรกสวรรค์ในพระไตรปิฎก หมายถึง ความเชื่อที่มีปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎกที่ได้กล่าวถึงนรก สวรรค์ ที่ความเชื่อที่ประกอบด้วยเหตุผล ความมั่นใจ ในความจริง ความดี สิ่งดีงาม และในการทำความดี เชื่อกรรม เชื่อผลของกรรม ว่าบุคคล ทำกรรมเช่นใดถึงได้ไปเกิดในนรกและสวรรค์ ไปเกิดในนรกได้รับทุกขเวทนาอย่างไร ส่วนสวรรค์ได้ไปเสวยสุขในวิมานในสวรรค์ชั้นใดชั้นหนึ่ง ด้วยผลบุญที่ทำจาก การให้ทาน รักษาศีล และเจริญภาวนา ความเชื่อเรื่องนรกและสวรรค์ที่ปรากฏใน หลักธรรมคำสอน ในทางพระพุทธศาสนา ซึ่งปรากฏในพระไตรปิฎกพระพุทธเจ้าและพระอรหันต์ สาวก ของพระองค์ยังได้นำความเชื่อเรื่องนรกและสวรรค์มาใช้เป็นพุทธวิธีในการเทศนาสั่งสอน พระพุทธเจ้าตรัสถึงกรรมและผลของกรรมดี-กรรมชั่ว ยังได้รับการกล่าวถึงมากกว่านรก ข้อความในคัมภีร์พระไตรปิฎกบางตอนถึงกับตั้งชื่อวรรคหรือเรื่องให้เป็นของเทวดา ซึ่งเป็นประชากรสวรรค์ สวรรค์ในภาษาธรรม หมายถึงกามคุณหรือยอดสุดของกามคุณ เป็นต้น ที่ทำให้คนลุ่ม หลง เรียกว่า สวรรค์ชั้นกามาวจร ถ้าเป็นสวรรค์ชั้นพรหมโลก หลักธรรมอริยสัจ 4 ได้แก่ทุกข์สมุทัย นิโรธ มรรค

บทความนี้ต้องการนำเสนอความเชื่อในนรกสวรรค์ในพระไตรปิฎก ในลักษณะของการอธิบายเกี่ยวกับนรกสวรรค์ตามในพระไตรปิฎก และการเสวยผลกรรมดีและชั่ว ซึ่งปรากฏในคัมภีร์พระไตรปิฎกเช่นนั้น ทั้งนี้เพื่อชี้ให้เห็นว่าคติความเชื่อในนรกสวรรค์ เป็นแนวทางวิธีการสอนอีกแบบหนึ่ง ซึ่งเชื่อว่าง่ายต่อผู้ใหม่ต่อการศึกษาพระธรรมคำสอน ของพระพุทธเจ้า เห็นได้จากพระพุทธเจ้าทรงยกประวัติของพระเถระและพระเถรี เป็นตัวอย่าง เสมือนบอกให้รู้ว่ามีผู้เคยทำดีและชั่วมาแล้ว และได้รับผลอย่างไร

2. ความเชื่อในทัศนะของนักวิชาการ

ธวัช ปุณโณทก ได้ให้ความหมายคำว่า ความเชื่อ หมายถึง การยอมรับอันเกิดอยู่ในจิตสำนึกของมนุษย์ต่อพลังอำนาจเหนือธรรมชาติ ที่เป็นผลดีหรือผลร้ายต่อมนุษย์นั้น ๆ หรือสังคมมนุษย์นั้นๆ แม้ว่าพลังอำนาจเหนือธรรมชาติเหล่านั้น ไม่สามารถที่จะ พิสูจน์ ได้ว่าเป็นความจริง แต่มนุษย์ในสังคมหนึ่งยอมรับและให้ความเคารพเกรงกลัวสิ่งเหล่านี้ เรียกว่าความเชื่อ ฉะนั้นความเชื่อจึงมีขอบเขตกว้างขวางมาก ไม่เพียงแต่จะหมายถึง ความเชื่อในดวงวิญญาณทั้งหลาย (belief in spiritual beings) ภูตผี คาถาอาคมโชคลาง

ไสยเวทต่างๆ ยังรวมถึงปรากฏการณ์ธรรมชาติที่มนุษย์ยอมรับนับถือ เช่น ต้นไม้ (ต้นโพธิ์ต้นไทร) ป่าเขา เป็นต้น (ธวัช ปุณโณทก, 2528, หน้า 350)

สถาพร ศรีสังข์ จึงให้ความหมายของความเชื่อไว้ว่า ความเชื่อ หมายถึง การยอมรับข้อเสนออย่างใดอย่างหนึ่งว่าเป็นความจริง การยอมรับนี้อาจเกิดจากสติปัญญา เหตุผลหรือศรัทธา โดยไม่ต้องมีเหตุผลใด ๆ รองรับก็ได้ (สถาพร ศรีสังข์, 2533, หน้า 16)

พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์ พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต) ได้ให้ความหมายของคำว่า “ความเชื่อ” ในพุทธศาสนาที่ตรงกับภาษาบาลีว่า “สัทธา” และตรงกับภาษาสันสกฤตว่า “ศรัทธา” ไว้ว่า เชื่อในสิ่งที่ควรเชื่อ ความเชื่อที่ประกอบด้วยเหตุผล ความมั่นใจในความจริง ความดี สิ่งดีงาม และในการทำความดี ซึ่งประกอบด้วย 4 อย่าง คือ 1. กัมมสัทธา (เชื่อกรรม) 2. วิปากสัทธา (เชื่อผลของกรรม) 3. กัมมัสสกตาสัทธา (เชื่อว่าสัตว์มีกรรมเป็นของตน) 4. ตถาคตโพธิสัทธา (เชื่อปัญญาตรัสรู้ของตถาคต) (พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต), 2538, หน้า 323)

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ กล่าวว่า “ความเชื่อ” หมายถึง ความเชื่อเป็นสิ่งที่ฝังแน่นอยู่ในความรู้สึกของมนุษย์ทั้งที่เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับตนเองและเรื่องต่าง ๆ เพราะเชื่อว่าความเชื่อช่วยให้มนุษย์เข้าใจวิถีทุกอย่างในโลก ทั้งที่เป็นความจริงและไม่เป็นความจริง แต่มีอิทธิพลต่อมนุษย์ทำให้มีผลต่อพฤติกรรมของมนุษย์ ความเชื่อมีทั้งความสำคัญในตนเองและยังมีความสำคัญในฐานะที่เป็นแหล่งที่มาของค่านิยมอุดมการณ์ และบรรทัดฐานทางสังคมเป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นจากการจัดระเบียบและนามบังคับพฤติกรรมของคนเพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติระหว่างกันละกันความเชื่อจึงเป็นสิ่งสำคัญอย่างหนึ่งในชีวิตมนุษย์ (สัญญา สัญญาวิวัฒน์, 2545, หน้า 14 –19)

ส่วนลักษณะของความเชื่ออาจกล่าวได้ว่ามีอยู่ในทุกลักษณะ แต่ที่ถือว่าเป็นลักษณะที่สำคัญมีดังต่อไปนี้ 1) ลักษณะแบบชะตานิยม คนส่วนใหญ่จะนับถือพระพุทธศาสนา และพระพุทธศาสนาจะสอนว่า สัตว์โลกทั้งหลายย่อมเป็นไปตามอำนาจของกรรม แต่ก็ยังมีชาวไทยที่นับถือพระพุทธศาสนามีจำนวนไม่น้อยที่มีความเชื่อถือในลักษณะชะตานิยม คือเชื่อถือในเรื่องโชคชะตาดังจะเห็นได้จากคนไทยนิยมไปหาหมอดูให้ทำนายทายทัก โชคชะตาราศรี ให้รดน้ำมนต์สะเดาะเคราะห์ ผูกดวง ทรงเจ้า เป็นต้น คนที่มีความเชื่อถือลักษณะชะตานิยมนี้มีตั้งแต่ผู้ไม่มีการศึกษาไปจนถึงผู้มีการศึกษาสูง 2) ลักษณะแบบธรรมเนียม คือหลักคำสอนในทางพระพุทธศาสนาจะมีหลักเป็นธรรมเนียม ได้เชื่อถือ

ว่ามนุษย์มีส่วนสำคัญอยู่สองส่วน คือกายกับจิต หรือรูปกับนาม ซึ่งอยู่ในลักษณะเป็นส่วนประกอบที่มาประชุมกันเข้า ด้วยคนที่แท้จริงของสิ่งทั้งหลายไม่มี ดังนั้น จึงไม่มีจิตที่เป็นอมตะเหมือนที่จิตนิยมเชื่อตามทัศนะของพระพุทธศาสนา ตราบใดที่ยังกระทำความผิดก็เกิด-ดับ อยู่เช่นนี้ตลอดไป ตามอำนาจของกรรม ต่อไปเรื่อย ๆ ต่อเมื่อหมดกรรมจิตจะไม่เกิดขึ้นอีก 3) ลักษณะแบบกรรมนิยม ความเชื่อถือเรื่องกรรม ได้รับอิทธิพลจากพระพุทธศาสนาคำสอนเกี่ยวกับเรื่องกรรมที่ปรากฏในพระสูตรมีว่า หญิง ชาย ศฤงษณ์ บรรพชิต ควรพิจารณาเนืองๆ ว่าเรามีกรรมเป็นของตนเอง เป็นผู้รับผลของกรรม มีกรรมเป็นกำเนิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย เราทำกรรมอันใดไว้ก็ตาม ชั่วก็ตาม เราจะได้รับผลกรรมนั้น และ 4) ลักษณะแบบความเชื่อในนรกสวรรค์ ความเชื่อในเรื่องนรกสวรรค์จะมีปรากฏแทรกอยู่ในคำสอนของศาสนา ในคัมภีร์พระไตรปิฎกของพระพุทธศาสนา ได้กล่าวถึงนรกสวรรค์ไว้ 3 ระดับ คือนรกสวรรค์ในชาติหน้า หมายถึง นรกสวรรค์หลังจากชาตินี้ไปแล้วคือถ้าเขาทำกรรมดีไว้เมื่อตายไปก็จะได้ไปเกิดในสวรรค์ เมื่อเขาทำชั่วไปตกนรกนรกสวรรค์ ที่มีอยู่ในใจของเราซึ่งเป็นเรื่องของชีวิตในชาตินี้ และนรกสวรรค์ในชาติหน้าก็สืบเนื่องไปจากชาตินี้ เพราะขึ้นอยู่กับสภาพของจิต ระดับจิตของเราอยู่แค่ไหน เวลาตายมันก็จะอยู่ในระดับนั้นกล่าวคือถ้าเราทำกรรมชั่ว เรารู้สึกเดือดร้อนใจ กังวลใจ เป็นทุกข์ก็เป็นสภาพจิตที่เป็นนรก ตายไปก็ตกนรก ถ้าเราทำกรรมดีก็เกิดความสุข ปราโมทย์ มีความสุข จิตอยู่ในระดับสวรรค์ ตายไปก็ไปเกิดที่สวรรค์ เป็นต้น นรกสวรรค์ที่เราปรุงแต่งของเราเองตลอดเวลาในชีวิตประจำวัน ตราบใดที่เรายังไม่เข้าใจสัจธรรมหรือบรรลุสัจธรรม เราก็ยังปรุงแต่งสร้างนรกสวรรค์กันอยู่ตลอดเวลาด้วยอายตนะของเราเอง คือทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกายและใจ ที่เรารับจาก รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส และธรรมชาติที่เราชอบใจพอใจเราก็มีความสุข ถ้าเราไม่ชอบไม่พอใจก็เป็นทุกข์ นรกสวรรค์ก็เกิดขึ้นกับเราเอง (ปัญญา นามสง่า, 2558, หน้า 18)

สรุปความได้ว่า ความเชื่อ คือ การยอมรับว่าสิ่งใดสิ่งหนึ่งเป็นความจริงหรือเป็นสิ่งที่เราไว้วางใจ ความจริงหรือความไว้วางใจที่เป็นรูปของความเชื่อนั้น ไม่จำเป็นว่าจะต้องเป็นความจริงที่ตรงตามหลักเหตุผลหรือหลักวิทยาศาสตร์ใดๆ คนที่เชื่อในฤกษ์ยามก็จะถือว่าวันเวลาการโคจรของดวงดาวจะก่อให้เกิดผลต่อตัวมนุษย์ คนที่เชื่อเครื่องรางของขลังก็จะมีคามยึดมั่นว่า เครื่องรางของขลังให้คุณให้โทษแก่ตนได้จริง เช่น ความเชื่ออำนาจลึกลับ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ อิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ เหล่านี้เป็นต้น ความเชื่อทางพระพุทธศาสนาสอน

ให้เชื่อในสิ่งที่ควรเชื่อ เป็นความเชื่อที่ประกอบด้วยเหตุผล ประกอบด้วย 4 อย่างคือ 1) เชื่อกรรม 2) เชื่อผลของกรรม 3) เชื่อว่าสัตว์มีกรรมเป็นของตน และ 4) เชื่อการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า ผู้เขียนเห็นว่า ความเชื่อควรเชื่อในสิ่งที่ควรเชื่อ และตรงตามหลักเหตุผล ต้องใช้ปัญญาพิจารณาก่อนที่จะเชื่อว่า ถ้าความเชื่อนั้นไม่มีโทษ ผู้รู้ยกย่องสรรเสริญความเชื่อนั้นควรเชื่อถือและปฏิบัติตามได้ หากความเชื่อนั้นมีโทษภัย ถูกตำหนิจากผู้รู้ก็ไม่ควรเชื่อถือและปฏิบัติตาม

3. สวรรค์ในคัมภีร์พระไตรปิฎก

สวรรค์แบ่งเป็น 26 ชั้นหรือภูมิ ดังนี้ 1) จาตุมหาราช 2) ดาวดึงส์ 3) ยามะ 4) ดุสิต 5) นิมมานรดี 6)ปรนิมมิตวสวัตตี 7) ปริสัชชา 8) พรหมบุโรหิตา 9) มหาพรหม 10) ปริตตภา 11) อัปมาณภา 12) อาภัสรา 13) ปริตตสุภา 14) อัปมาณสุภา 15) สุภิกขินา 16) สัตยุตตตา 17) เวหฬผลา 18) อวิหา 19) อตปปา 20) สุทัสสา 21) สุทัสสี 22) อกนิฏฐา 23) อากาसानัญญาตนะ 24) วิญญานัญญาตนะ 25) อากิญจัญญาตนะ และ 26) เนวสัญญานาสัญญาตนะ (พระไตรปิฎกเล่มที่ 7 ข้อ 614-664/379-423 วินัยปิฎก จุลวรรค) สำหรับเทวดาที่ปรากฏในพระไตรปิฎกมีทั้งเทพบุตรและเทพธิดาอยู่ในสวรรค์ชั้น 6 ชั้น คือ 1) จาตุมหาราช 2) ดาวดึงส์ 3) ชั้นยามา 4) ชั้นดุสิต 5) ชั้นนิมมานรดี และ 6) ชั้นปรนิมมิตวสวัตตี และเทวดาบางพวกอยู่ใกล้ชิดกับมนุษย์จึงทำให้มนุษย์ บางคนเห็นเทวดาได้ และยังมีความเชื่ออีกว่ามนุษย์ที่เกิดในเทวดาได้ก็เพราะทำความดี มีศีล มีธรรมประจำใจ ทำให้เกิดหิริโอตตปปะ มีความละเอียดต่อความชั่วและสะดุ้งกลัวต่ออกุศลกรรม จึงมุ่งทำความดีเพื่อที่จะได้ไปเกิดเป็นมนุษย์หรือเทวดาในสัมปรายภพ พบสำหรับสถานที่อยู่ของเทวดานั้นใกล้กันกับมนุษย์คือสถิตตามต้นไม้ เป็นต้น (อง.ทุก. (ไทย)20/254/74)

สำหรับเหตุทำให้เกิดในสวรรค์สามารถแบ่งเป็น 3 ประเภท ดังนี้

1) ให้ทาน ยกตัวอย่างเช่น (1) ในวัตถุดมมทกยิกาวิมาน พระมหาโมคคัลลานเถระถามถึงบุญที่นำไปทำให้เกิดในสวรรค์ของเทพธิดาว่า เทพธิดาผู้มีอำนาจมาก อาตมาขอถามว่า เมื่อเธอเกิดเป็นมนุษย์ได้ทำบุญอะไรไว้ เพราะบุญอะไรเธอจึงมีอำนาจรุ่งเรือง และมีศรีสมัยกายสว่างไสวไปทั่วทุกทิศอย่างนี้เทพธิดาจึงตอบพระเถระถามว่า นารีผู้ถวายผ้าเนื้อดีเยี่ยม เป็นผู้ประเสริฐในหมู่พระและนารีทั้งหลาย นางตั้งใจถวายสิ่งที่น่ารัก จึงได้ทิพยสถานที่น่าเจริญใจเห็นปานนี้ (ขุ.วิ.(ไทย) 26/330-333/54) (2) ในนาควิมาน พระวังคีสเถระถาม

ถึงบุญที่นำมาเกิดในสวรรค์ของเทพธิดาองค์หนึ่งว่า เทพธิดาเมื่อเธอเกิดเป็นมนุษย์ได้ทำบุญอะไรไว้ เพราะบุญอะไร เธอจึงมีอานุภาพรุ่งเรือง และมีรัศมีกายสว่างไสวไปทั่วทุกทิศอย่างนี้ เทพธิดาตอบว่า ได้เข้าไปเฝ้าพระพุทธเจ้าที่กรุงพาราณสี ได้ถวายผ้าคู่หนึ่งแด่พระองค์ ถวายอภิวาทพระยุคลบาทแล้วนั่งอยู่บนพื้นดิน มีจิตยินดีได้ทำอัญชลีแด่พระองค์แล้ว (ขุ.วิ. (ไทย) 26/707-708/82) (3) ถวายอาหาร พอประมวณได้ดังนี้ ในอาจามทายิกาวิมาน ท้าวสักกเทวราช ตรัสถามพระมหากัสสปเถระถึงสถานที่เกิดของหญิงกำพร้า ผู้ถวายข้าวตั้งว่า หญิงกำพร้าชดสนคนหนึ่ง ซึ่งอาศัยขายคาเรือนของผู้อื่นอยู่นางเลื่อมใส ได้ถวายข้าวตั้งแด่พระคุณเจ้าด้วยมือทั้งสองของตน นางละร่างมนุษย์แล้ว ได้ไปสวรรค์ชั้นไฉนหนอ พระมหากัสสปเถระถวายพระพรว่า นางละร่างมนุษย์ จุตีพ้นจากมนุษย์โลกนี้แล้ว นางเป็นเทพธิดาชื่ออาจามทายิกา มีความสุขบันเทิงอยู่ในสวรรค์ซึ่งเป็นที่อยู่ของทวยเทพผู้มีฤทธิ์มากชื่อนิมมานรดี (ขุ.วิ. (ไทย) 26/185-189/33) (4) ในอุฬารวิมาน พระมหาโมคคัลลานเถระถามถึงบุญที่นำมาเกิดในสวรรค์ของเทพธิดาองค์หนึ่ง เทพธิดาจึงตอบพระเถระว่า ชาติก่อนฉันเกิดเป็นมนุษย์อยู่ในหมู่มนุษย์ในมนุษย์โลก เป็นลูกสะใภ้อยู่ในตระกูลทุศีลฉันกลับเป็นผู้มีศรัทธา สมบูรณ์ด้วยศีล ยินดีแจกจ่ายทานโดยเคารพทุกเมื่อ ได้ถวายขนมเบี้องแด่พระคุณเจ้าซึ่งกำลังเที่ยวบิณฑบาตอยู่ ครั้งนั้น ฉันเลื่อมใส ได้ถวายขนมเบี้องแด่ท่านด้วยมือทั้งสองของตน เพราะบุญนั้นผิพรรณดิฉันจึงงามเช่นนี้ และมีร่างกายสว่างไสวไปทั่วทุกทิศอย่างนี้ (ขุ.วิ. (ไทย) 26/289-295/46-47) (5) ในอุจจุทายิกาวิมาน พระมหาโมคคัลลานเถระถามเทพธิดาถึงบุญที่นำมาเกิดในสวรรค์ เทพธิดา จึงบอกว่า มีพระเถระรูปหนึ่ง เข้ามาบิณฑบาตยังเรือนของดิฉันในหมู่บ้านนี้แหละจากนั้นดิฉันมีจิตเลื่อมใส เกิดปีติสุดประมาณ จึงได้ถวายท่อนอ้อยแด่ท่าน แต่ต่อมาภายหลัง ดิฉันตายจากมนุษย์โลกนั้นแล้วก็มาเกิดเป็นเทพธิดา ดิฉันทำกุศลกรรมนั้นไว้เท่านี้ ตนเองจึงได้มาเสวยผลกรรมที่นำความสุขมาให้ ได้รับการบำเรอบันเทิงใจอยู่ ด้วยกามคุณ 5 ร่วมกับหมู่เทพ (ขุ.วิ. (ไทย) 26/299-302/48) (6) บางแห่งพบเห็นในชีโรทนทายิกาวิมาน พระมหาโมคคัลลานเถระถามถึงบุญที่นำมาเกิดในสวรรค์ของเทพธิดา เทพธิดาจึงตอบพระเถระว่าฉันได้ถวายข้าวสุกผสมนมสด แต่ภิกษุผู้กำลังเที่ยวบิณฑบาต ครั้นทำกรรมอย่างนี้แล้วจึงเกิดในสุคติ (ขุ.วิ. (ไทย) 26/413/63) (7) หรือในโอโลมวิมาน พระมหาโมคคัลลานเถระถามถึงบุญที่นำมาเกิดในสวรรค์ของเทพธิดาองค์หนึ่ง เทพธิดาจึงตอบพระเถระว่า เมื่ออยู่ในกรุงพาราณสี มีจิตเลื่อมใส ได้ถวายขนมกุมมาสแห้งแด่พระพุทธเจ้าผู้ทรงเป็นเผ่าพันธุ์พระ

อาทิตยด้วยมือทั้งสองของตน ขอพระคุณเจ้าจงดูผลก่อนชนมกุมมาสแห่งทั้งหารสเค็มมิได้ ครั้นเห็นว่าถวายชนมกุมมาสแห่งหารสเค็มมิได้แล้วได้รับความสุข ใครเล่าจักไม่กระทำบุญ (ขุ.วิ. (ไทย) 26/715-716/83) (8) หรือในในกัณฐิกทายิกาวิมาน พระมหาโมคคัลลานเถระถามถึงบุญที่นำมาให้เกิดในสวรรค์ของเทพธิดาองค์หนึ่ง เทพธิดาจึงตอบพระเถระว่าฉันเมื่ออยู่ในเมืองอันธกนิทระ ได้ถวายน้ำข้าวปรุงด้วยผลพุทราอบด้วยน้ำมันแด่พระพุทธเจ้า ผู้ทรงเป็นเผ่าพันธุ์แห่งพระอาทิตย มีจิตเลื่อมใสในพระผู้มีพระภาคผู้ปฏิบัติตรง ได้ถวายน้ำข้าวผสมด้วยดีปัส กระจีต และรากผักชี (ขุ.วิ. (ไทย) 26/723-724/84) (9) ถวายเสนาสนะ พอประมวลได้ดังนี้ ในตติยนาครวิมาน บุรุษผู้เป็นบัณฑิตถามเทพบุตรตนหนึ่งว่า เทพชาวสุธัมมา ข้าพเจ้าขอเรียนถามว่า คนทำกรรมอะไรไว้สมัยเป็นมนุษย์ จึงจะเกิดเป็นเทพชาวสุธัมมาได้ (เทพบุตรกล่าวว่า) ผู้ใดพึงถวายอาคารมุงบังด้วยใบ้อย อาคารมุงบังด้วยหญ้า และอาคารมุงบังด้วยผ้า ผู้นั้นครั้นถวายอาคารอย่างใดอย่างหนึ่งในอาคารสามอย่างแล้ว จึงจะเกิดเป็นเทพชาวสุธัมมาได้ (ขุ.วิ. (ไทย) 26/976-980/119-120) และ (10) ในสุวัณณวิมาน พระมหาโมคคัลลานเถระถามเทพบุตรตนหนึ่งว่า ท่านเป็นเทพบุตรมีศรีมีรุ่งเรืองมากมีผิวพรรณรุ่งโรจน์อย่างยิ่ง ดังพระอาทิตยกำลังอุทัย นี่เป็นผลของทาน หรือศีลหรือการกราบไหว้ของท่านอาตมาถามท่านแล้ว โปรดบอกผลกรรมนั้นแก่อาตมาเถิด เทพบุตรจึงตอบพระเถระว่า ข้าพเจ้าเลื่อมใสแล้วให้สร้างวิหารใกล้เมืองอันธกนิทระ ถวายพระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้า ด้วยมือของตน เพราะบุญกรรมอันเป็นเหตุนี้ ข้าพเจ้าได้ผลบุญนี้จึงมีสิทธิในสวนนั้นทวัน (ขุ.วิ. (ไทย) 26/1140-1144/142-143)

2) การรักษาศีล ยกตัวอย่างเช่น (1) ในทุติยปติพพาวิมาน พระมหาโมคคัลลานเถระถามเทพธิดาผู้มีอานุภาพมาก ถึงบุญที่นำมาให้เกิดในสวรรค์ เทพธิดา จึงตอบปัญหาผลกรรมตามที่พระเถระถามว่า เมื่อดิฉันเกิดเป็นมนุษย์อยู่ในหมู่มนุษย์ เป็นอุบาสิกาของพระพุทธเจ้าผู้ทรงมีพระจักขุ ดิฉันงดเว้นจากฆ่าสัตว์ เว้นจากการลักทรัพย์ในโลก พอใจเฉพาะสามีของตน ไม่กล่าวเท็จ ไม่ดื่มน้ำเมา (ขุ.วิ. (ไทย) 26/104-105/18) (2) ในอุตตาราวิมาน พระมหาโมคคัลลานเถระถามเทพธิดาถึงบุญที่นำมาให้เกิดในสวรรค์ เทพธิดา จึงตอบพระเถระว่า เมื่อฉันยังครองเรือนอยู่ มิได้มีความริษยา ความตระหนี่ ความดีเสมอฉันมีนิสัยไม่มักโกรธ ประพฤติตามคำสั่งสามี และไม่ประมาทในการรักษาศีลอุโบสถเป็นนิตย์ เข้าจำอุโบสถศีลซึ่งประกอบด้วยองค์ 8 ทุกวัน 14 คำ 15 คำและ 8 คำแห่งปักษี ยินดีในศีล 5 จึงมีเกียรติยศบริวารยศ เสวยผลบุญของตนอยู่เป็นสุข ไร้โรค เพราะบุญนั้นผิวพรรณดิฉัน

จึงงามเช่นนี้ผลอันพึงปรารถนาจึงสำเร็จเกิดขึ้นในวิมานนี้ และโศกะทั้งมวลล้วนน่าพอใจ จึงเกิดขึ้นแก่ดิฉัน (ขุ.วิ. (ไทย) 26/116-134/21-23) และ (3) ในอุโปสถวิมานพระมหาโมคคัลลานเถระถามถึงบุญกรรมของเทพธิดาที่นำมาเกิดในสวรรค์ เทพธิดาตอบพระเถระว่า ดิฉันเข้าจำอุโบสถศีล ซึ่งประกอบด้วยองค์ 8 ทุกวัน 14 คำ 15 คำและ 8 คำแห่งปักษ์ และตลอดปภาหาริยปักษ์ดิฉันงดเว้นจากการฆ่าสัตว์ เว้นไกลจากการลักขโมย การประพฤตินอกใจสามี สวรรค์ระว่างจากการพูดเท็จ และการดื่มน้ำเมา (ขุ.วิ. (ไทย) 26/235-237/40)

3) การเจริญภาวนา ยกตัวอย่างเช่น (1) ในสิริมาวิมาน พระวังคีสะถามนางสิริมา เทพธิดาถึงบุญกรรมที่นางได้ทำไว้นำให้มาเกิดในสวรรค์ สิริมาเทพธิดาตอบพระเถระว่า ครั้นพึงธรรมอันเป็นทางไม่ตาย ปราศจากปัจจัยปรุงแต่งเป็นคำสอนของพระตถาคตเจ้าผู้หาใครเลิศยิ่งกว่ามิได้สำรวมในศีลทั้งหลายอย่างเคร่งครัดเป็นอันดี มั่นอยู่ในธรรมที่พระพุทธเจ้าผู้เลิศกว่านรชนทรงแสดงไว้แล้ว ครั้นรู้ทางที่ปราศจากกิเลสประดุจธูลีซึ่งปราศจากปัจจัยปรุงแต่งอันพระตถาคตเจ้าผู้หาใครเลิศยิ่งกว่ามิได้ทรงแสดงไว้แล้วได้สัมผัสสมณสมาธิในอัฐภาพันเอง การได้สัมผัสสมณสมาธินั้นแหละ ฉันได้อมตรธรรมอันประเสริฐ ที่ทำให้ต่างจากปุถุชนมีความเชื่อมั่น บรรลุคุณพิเศษเพราะรู้แจ้งแล้วหมดความลังเลสงสัย ฉันจึงเป็นเทพธิดาผู้เห็นอมตรธรรมดำรงอยู่ในโสดาปัตติผล เป็นโสดาบันบุคคล (ขุ.วิ. (ไทย) 26/144-147/25-26) (2) ในเปสการียวิมาน ท้าวสักกะตรัสถามเทพธิดาถึงบุญกรรมที่นำมาเกิดในสวรรค์ เทพธิดาตอบว่า หม่อมฉันมีใจเลื่อมใสในพระพุทธ พระธรรมและพระสงฆ์ เชื่อมั่นไม่หวั่นไหว หมดความสงสัย ได้รักษาศีล มิให้ขาดบรรลุอุริยผลมีความแน่นอนที่จะสำเร็จสัมโพธิในวันข้างหน้า ไม่มีทุกข์ (ขุ.วิ. (ไทย) 26/155/28) (3) ในนาควิมาน พระวังคีสะเถระถามถึงบุญที่นำมาเกิดในสวรรค์ของเทพธิดาองค์หนึ่งว่า เทพธิดาเมื่อเธอเกิดเป็นมนุษย์ได้ทำบุญอะไรไว้ เพราะบุญอะไร เธอจึงมีอานุภาพรุ่งเรือง และมีรัศมีกายสว่างไสวไปทั่วทุกทิศอย่างนี้ เทพธิดาตอบว่า พระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงทุกขสังและสมุทัยสังว่าเป็นสภาวะไม่เที่ยงและทรงแสดงทุกขนิโรธสังและมรรคสังว่าเป็นสภาวะอันปัจจัยอะไร ๆ ปรุงแต่งไม่ได้แล้วแก่ดิฉัน เพราะฉะนั้น ดิฉันจึงได้รู้แจ้งชัดอริยสัง 4 (ขุ.วิ. (ไทย) 26/709/82) และ (4) ในสัชชุมาลาวิมาน พระมหาโมคคัลลานเถระถามถึงบุญที่นำมาเกิดในสวรรค์ เทพธิดาองค์หนึ่ง เทพธิดาตอบว่า พระองค์ได้ตรัสสอนดิฉันว่า “นี่คือทุกข์ นี่คือเหตุเกิดทุกข์ นี่คือความดับทุกข์ และนี่คือทางสายตรงให้บรรลุอมตรธรรม” ดิฉันดำรงอยู่ในพระโอวาทของพระตถาคต ผู้ทรงอนุเคราะห์เกื้อกูล ทรงฉลาดว่า “บุคคลได้บรรลุทางคือนิพพาน

ซึ่งเป็นธรรมอันไม่ตายสงบระงับ ไม่มีการจุติ” ดิฉันนั้นมีความรักดีมั่น ไม่หวั่นไหวเพราะมีความเห็นชอบเป็นปกติด้วยศรัทธาที่ยังรากลงแล้ว (ช.วิ. (ไทย) 26/845-846/98)

สรุปความได้ว่า ผลบุญที่เกิดจากการให้ทาน มีให้ทานผ้า อาหารบิณฑบาต หรือ ได้ถวายเสนาสนะ เป็นต้น จะประณีตหรือไม่ประณีตไม่ใช่สิ่งสำคัญหากมีเจตนาดี และมีศรัทธา ก็เป็นเหตุให้ได้เสวยสุขบนสวรรค์มีวิมานอันเป็นทิพย์ การรักษาศีล ๕ หรือ อุโบสถศีล ๘ เป็นนิตย์ หลังจากสิ้นชีพไปแล้วทำให้ได้เสวยผลบุญบนสวรรค์ และการเจริญภาวนาทำให้ได้บรรลุธรรมและยังได้รับผลอันเป็นสุขจากการเจริญภาวนานั้น คือหลังจากได้สิ้นชีพวยชนม์ไปแล้ว ได้เสวยผลบุญบนสวรรค์ แต่การเสวยผลบุญก็มีความแตกต่างกัน สวรรค์แต่ละชั้นมีอายุที่เป็นทิพย์แตกต่างกัน การให้ทาน รักษาศีล และการเจริญภาวนา ให้ผลต่างกัน เช่นการให้ทานได้เกิดบนสวรรค์ ชั้นที่ ๑ ถึงชั้นที่ ๖ ชั้นใดชั้นหนึ่งตามเจตนาความศรัทธาและทานที่ให้ การรักษาศีลทำให้เกิดบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ขึ้นไป ส่วนการเจริญภาวนามีอานิสงส์และประโยชน์มาก ทำให้ได้บรรลุธรรมโสดาปัตติผล จนถึงบรรลุสกทาคามีผล และทำให้เกิดบนสวรรค์ชั้นใดชั้นหนึ่งตั้งแต่สวรรค์ชั้นดาวดึงส์ขึ้นไป

4. นรกในคัมภีร์พระไตรปิฎก

นรกแบ่งเป็น 8 ขุม ดังนี้ 1) สลฺยชีวนรก คือ นรกไม่มีวันแตกดับ เป็นนรกสำหรับผู้ที่เป็นคนชั่วร้าย ผู้ที่เบียดเบียนผู้อื่น สัตว์นรกจะถูกทรมานจากนินยบาลด้วยสารพัดวิธีจากคมอาวุธจนตาย แต่ก็จะมี “ลมกรรม” พัดผ่านให้คืนชีพมาเสวยโทษทัณฑ์เรื่อย ๆ ต้อง เกิด-ตาย วนเวียนอยู่เช่นนั้นจนครบอายุขัย อายุของสัตว์นรกในสลฺยชีวนรก คือ 500 ปี โดย 1 วันนรก เท่ากับ 9 ล้านปีโลกมนุษย์ 2) กาฬสฺตตนรก คือ นรกเส้นด้ายดำ เป็นนรกสำหรับผู้ที่ทำร้ายผู้มีพระคุณหรือทำลายชีวิตสัตว์โลก เมื่อสัตว์นรกถูกตีด้วยด้ายดำจนเกิดเส้นตามร่างกาย จะถูกฉีกด้วยคมอาวุธตามรอยนั้น อายุของสัตว์นรกในกาฬสฺตตนรก คือ 1,000 ปี โดย 1 วันนรก เท่ากับ 3 โกฏิ (1 โกฏิ เท่า 10 ล้าน) กับอีก ๖ ล้านปีโลกมนุษย์ 3) สังฆาฏนรก คือ นรกบดขยี้ เป็นนรกสำหรับผู้ที่มีความเมตตา ชื่นชอบการทารุณกรรม สัตว์นรกจะถูกกระหน่ำตีด้วยก้อนเหล็กและบดทับด้วยลูกไฟกับภูเขาลูกเหล็ก อายุของสัตว์นรกในสังฆาฏนรก คือ 2,000 ปี โดย 1 วันนรก เท่ากับ 14 โกฏิกับอีก 5 ล้านปีโลกมนุษย์ 4) โรรฺวณรก คือ นรกแห่งเสียงคร่ำครวญ นรกสำหรับเหล่าคนโลภ ฉ้อโกง ร่างของสัตว์นรกจะถูกตรึงให้นอนคว่ำหน้า หัว มือ และเท้าจมอยู่ในดอกบัวเหล็กที่เปลวเพลิงลุกท่วม

ร้องครวญครางด้วยความเจ็บปวด แต่ไม่ตาย อายุของสัตว์นรกในโรรวนรก คือ 4,000 ปี โดย 1 วันของนรกขุมนี้เท่ากับ 34 โกฎีกับอีก 4 ล้านปีโลกมนุษย์ 5) มหาโรรวนรก คือ นรกแห่งเสียงคร่ำครวญอย่างยิ่งยวด นรกสำหรับคนจิตใจโหดเหี้ยม อามัถิต ทำความชั่วทั้งหลายด้วยจิตอาฆาตพยาบาท ดอกบัวเหล็กของนรกขุมนี้จะเพิ่มคมตามกลีบดอก โดยสัตว์นรกต้องจมอยู่ในดอกบัวเหล็กทั้งตัว อายุของสัตว์นรกในมหาโรรวนรก คือ 8,000 ปี โดย 1 วันนรก เท่ากับ 921 โกฎีกับอีก 6 ล้านปีโลกมนุษย์ 6) ตาปนรก คือ นรกแห่งความร้อนรุ่ม นรกสำหรับคนบาปที่เต็มไปด้วยโลภะ โทสะ โมหะ และความเห็นแก่ได้ สัตว์นรกจะถูกหลาวเหล็กแห่งใหญ่ราวต้นตาลเสียบพร้อมเปลวไฟพวยพุ่ง ก่อนถูกสุนัขนรก ฉุดกระชากลงมากิน อายุของสัตว์นรกในตาปนรก คือ 16,000 ปี โดย 1 วันนรก เท่ากับ 1,824 โกฎีกับอีก 12 ล้านปีโลกมนุษย์ 7) มหาตาปนรก คือ นรกที่เต็มไปด้วยความร้อนอย่างมากมาย ในขุมนี้สัตว์นรกจะถูกไฟจำนวนมหาศาลเผาร่างกาย ซึ่งมากกว่าในตาปนรก แต่จะมีความพิเศษตรงที่ว่า นายนิรบาลจะไล่ต้อนสัตว์นรกให้ไต่เขาเหล็กที่ร้อนจัด เมื่อไต่ได้ระยะหนึ่งก็จะตกลงมาสู่เหล็กแหลมที่ร้อนทำให้เจ็บทุกข์ทรมาน และ 8) อเวจีนรก คือ นรกอันแสนสาหัสไร้ความปราณี เป็นมหานรกที่ลึกและกว้างใหญ่ที่สุด เป็นนรกสำหรับผู้ทำกรรมหนักอย่างหาที่สุดมิได้ เช่น ฆ่าบุพการี ฆ่าพระอรหันต์ ทำร้ายพระพุทธเจ้าให้หือพระโลหิต และยุยงให้คณะสงฆ์แตกแยก ขุนนรกล้อมด้วยกำแพงเหล็กที่เปลวไฟลุกท่วม สัตว์นรกจะถูกเพลิงเผาผลาญด้วยอริยาบถต่างๆ ทั้ง นั่ง ยืน หรือนอน ตามกรรมของตน อยู่ห้องสี่เหลี่ยมและหลาวเหล็กเสียบทะลุร่างตรึงให้แน่นิ่งไม่สามารถขยับร่างกายได้ อายุของสัตว์นรกในอเวจีนรก คือ 1 กัลป์ (พ.ชดก. (ไทย) 28/619-718/25-29) บอกชื่อคัมภีร์ให้ถูกต้อง ดูตัวอย่างเบื้องต้น

สาเหตุทำให้ตกนรก แบ่งออก 3 ดังนี้

1) ทำกรรมชั่วทางกาย ยกตัวอย่างเช่น (1) ในราชปุตตเปตวัตถุ (พระศาสนาตรัสถึงผลกรรมของพระราชโอรสที่ทำไว้ในชาติก่อนว่า พระองค์ถือตัวว่าเป็นกษัตริย์ ทรงจับบาตรของพระปัจเจกพุทธะชูขึ้น แล้วทุ่มทำลายบาตรที่พื้นดินแข็ง ทรงพระสรวล หลีกไป (หน้อยหนึ่ง) แล้วตรัสว่า เราเป็นพระราชโอรสของพระเจ้ากิตวะ ท่านจักทำอะไรเราได้ กรรมหยาบขำมีผลเผ็ดร้อน ซึ่งพระราชโอรสผู้เฝ้าอยู่ในนรกเสวยแล้ว ประสบทุกข์แสนสาหัสอยู่ในนรก 840,000 ปี รวม 6 ครั้ง หมกไหม้อยู่สิ้นกาลนาน จึงประสบทุกข์แสนสาหัสอยู่ในนรกหลายพันหลายหมื่นปี (พ.เขต. (ไทย) 26/756-761/290-292) (2) ในสัญญาภูมเปต

วัตถุ พระมหาโมคคัลลานเถระถามถึงผลกรรมที่ทำให้ไปยังเปตโลกของเปรตตนหนึ่งว่า ท่านได้ทำกรรมชั่วทางกาย วาจา ใจอะไรไว้หรือ เพราะผลกรรมอะไรท่านจึงต้องได้รับทุกข์เช่นนี้ ค้อนเหล็กจำนวน 60,000 ลูก ตกมาตีกระหม่อมศีรษะของท่าน เพราะผลกรรมอะไร (เปรตนั้นตอบว่า) ครั้นนั้นข้าพเจ้าได้เห็นพระปัจเจกพุทธเจ้าองค์หนึ่งนามว่าสุเนตร อบรมอินทริย์แล้ว ผู้ไม่เกิดความกลัวแต่ที่ไหน นั่งเข้าฌานอยู่ที่โคนต้นไม้ข้าพเจ้าได้ติดก้อนกรวด ทำลายกระหม่อมของท่าน เพราะผลกรรมนั้น ข้าพเจ้าจึงต้องได้รับทุกข์เช่นนี้ ค้อนเหล็กจำนวน 60,000 ลูก ตกมาตีกระหม่อมศีรษะของข้าพเจ้า (ขุ.เปต. (ไทย) 26/809-813/301)

2) ทำกรรมชั่วทางวาจา ยกตัวอย่างเช่น (1) ในนันทาเปตวัตถุ นันทิเสนอุบาสกถามนางเปรตผู้เคยเป็นภรรยาถึงผลกรรมที่ทำให้ไปยังเปตโลก ว่าเมื่อก่อนเธอได้ทำกรรมชั่วทางกาย วาจา ใจอะไรไว้หรือเพราะผลกรรมอะไรเธอจึงจากโลกนี้ไปยังเปตโลก (นางเปรตนั้นตอบว่า) เมื่อก่อนฉันเป็นหญิงชั่วร้าย หยาดคายและไม่เคารพท่านได้กล่าววาจาชั่วร้ายกับท่านจึงต้องจากโลกนี้ไปยังเปตโลก (ขุ.เปต. (ไทย) 26/170-171/195) (2) ในธนบาลสมุฏฐิเปตวัตถุ พวกพ่อค้าถามเปรตตนหนึ่งถึงผลกรรมที่ทำให้ไปยังเปตโลกว่า ท่านได้ทำกรรมชั่วทางกาย วาจา ใจอะไรไว้หรือ เพราะผลกรรมอะไร ท่านจึงต้องจากโลกนี้ไปยังเปตโลก (เปรตนั้นตอบว่า) ข้าพเจ้าไม่มีศรัทธา เป็นคนตระหนี่ กระจ่าง ได้ด่าพวกคนที่ให้ทาน ทำบุญ และห้ามชนเป็นจำนวนมากที่ให้ทานทำบุญ ด้วยคำว่า ผลแห่งทานไม่มี ข้าพเจ้านั้นไม่ได้ทำความดี ทำแต่ความชั่วไว้เคลื่อนจากมนุษย์โลกนั้นแล้วจึงเกิดในแดนเปรตมีแต่ความหิวกระหาย (ขุ.เปต. (ไทย) 26/229-235/205) (3) ในอุตตรมาตุเปตวัตถุ ภิกษุรูปหนึ่งถามนางเปรตตนหนึ่งถึงผลกรรมที่ทำให้ไปยังเปตโลกว่า เมื่อก่อนเธอได้ทำกรรมชั่วทางกาย วาจา ใจอะไรไว้หรือ เพราะผลกรรมอะไรน้ำในแม่น้ำคงคาจึงกลายเป็นเลือดปรากฏแก่เธอ นางเปรตตอบว่า ดิฉันถูกความตระหนี่ครอบงำ ได้ด่าลูกชายว่าเจ้าถวยจิวร บิณฑบาต ที่นอน ที่นั่ง และยาสำหรับแก้ไข้ ด้วยความไม่พอใจของแม่ สิ่งนั้นจึงกลายเป็นเลือดปรากฏแก่เจ้าในปรโลก เพราะผลกรรมนั้นน้ำในแม่น้ำคงคาจึงกลายเป็นเลือดปรากฏแก่ดิฉัน (ขุ.เปต. (ไทย) 26/336-340/220) (4) ในกุฏวินิจฉณิกเปตวัตถุ พระนารทเถระถามถึงผลกรรมที่ทำให้ไปยังเปตโลกของเปรตตนหนึ่ง เปรตนั้นตอบว่า ข้าพเจ้าได้ประพฤติดุจจริตด้วยการพูดส่อเสียด พูดเท็จ และด้วยการอำพรางหลอกลวงเพื่อความฉิบหายแก่ตนเอง ในมนุษย์โลก ผู้ประพฤติดุจจริตมีพูดส่อเสียดเป็นต้น ย่อมจิกเนื้อหลังตนเองกินเหมือนข้าพเจ้าจิกเนื้อหลังตนเองกินอยู่ในวันนี้ (ขุ.เปต. (ไทย) 26/503-505/247) (5) ในธาตุวิวัณณ

เปตวัตถุ พระมหากัสสปเถระถามถึงผลกรรมของเปรตตนหนึ่ง เปรตนั้นตอบว่า ข้าพเจ้าได้ห้ามภรรยา ธิดาและลูกสะใภ้ของข้าพเจ้านั้น ซึ่งพากันนำพวงมาลัยดอกกุบล และเครื่องลูบไล้ใหม่ ๆ ไปเพื่อบูชาพระสฤป บานนั้นข้าพเจ้าได้ทำไว้แล้ว จึงได้เสวยทุกขเวทนาหมกหมักอยู่ในนรกแสนสาหัสถึง 86,000 ปี เพราะตำหนิการบูชาพระสฤป (ขุ.เปต. (ไทย) 26/511-512/248) (6) ในนันทกเปตวัตถุ พระเจ้าสุริยภูมิถามถึงผลกรรมของนันทกเปรต นันทกเปรตกราบทูลว่า ขอเดชเมื่อก่อนข้าพระองค์เป็นคนใจบาปเป็นมิฉนาคิณฐิ ทุศีล ตระหนี่และด่าว่าสมณพราหมณ์ทั้งหลาย เมื่อชนเหล่าอื่นกำลังทำบุญให้ทาน ข้าพเจ้าก็ทำอันตรายซ้ำยังห้ามหมู่ชนว่า ผลทานไม่มี ผลแห่งความสรวมจักมีแต่ที่ไหนใครผู้ชื่อว่าเป็นอาจารย์ไม่มี ใครเล่าจักฝึกฝนบุคคลผู้ไม่เคยฝึกฝนได้ (ขุ.เปต. (ไทย) 26/678-680/279) และ (7) ในคูลชาทกเปตวัตถุ พระมหาโมคคัลลานเถระถามถึงผลกรรมที่ทำให้ไปยังเปตโลกของเปรตตนหนึ่ง เปรตนั้นตอบว่า ได้มีภิกษุรูปหนึ่งอยู่ประจำในวัดของข้าพเจ้า มักริษยา ตระหนี่ตระกูล ผูกขาดในเรือนของข้าพเจ้า มีใจกระด้าง มักด่าว่า (ภิกษุอาคันตุกะทั้งหลาย) ข้าพเจ้าเชื่อคำของท่าน ได้ด่าว่าภิกษุทั้งหลาย เพราะผลกรรมนั้น ข้าพเจ้าจึงต้องจากโลกนี้ไปยังเปตโลก (ขุ.เปต. (ไทย) 26/769-770/293)

สรุปความได้ว่า กรรม คือ การกระทำที่ประกอบด้วยเจตนา ของคนที่ยังมีกิเลส ซึ่งยังมีการให้ผล แบ่งออกได้เป็น 3 ทาง คือ กายกรรม วจีกรรม และมโนกรรม กรรมทั้ง 3 มีทั้งฝ่ายดี และฝ่ายชั่ว กรรม คือ การกระทำที่ประกอบด้วยเจตนาอันมีพื้นฐานมาจากกิเลสที่แสดงออกมา ทางกาย วาจา และ ใจ มีทั้งกรรมดีและกรรมชั่ว ในความหมายของกรรมตามที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสแสดงเอาไว้ ในแต่ละคราวนั้น มีความหมายเป็นนัยเดียวกัน คือ ทุกครั้งที่กระทำต้องประกอบด้วยเจตนา เจตนามี กรรมมา เจตนาไม่มา กรรมไม่มี กรรมที่แท้จะต้องประกอบด้วยหลักเกณฑ์ 2 ประการ คือ เจตนา ได้แก่ ความตั้งใจ หรือความรู้เจตนาแบ่งได้เป็น 3 อย่าง คือ 1) บุพเจตนา เจตนาก่อนทำ 2) มุญจนเจตนา เจตนาในเวลาทำ และ 3) อปรปรเจตนา เจตนาเมื่อได้ทำไปแล้ว

5. สรุป

สวรรค์ในความเชื่อทางศาสนาพุทธ แปลว่า ภูมิหรือดินแดนที่มีอารมณ์เลิศด้วยดี เป็นที่อยู่ของเทวดา เหตุที่ทำให้มาเกิดเป็นเทวดาเพราะได้สร้างบุญกุศลไว้เมื่อครั้งยังเป็นมนุษย์ เมื่ออุบัติขึ้นก็ตั้งอยู่ในวัยหนุ่มสาวทันที งดงามตลอดเวลา จนกว่าจะถึงเวลาจุติ ไม่มีความแก่บ่งเกิดขึ้นเหมือนในเมืองมนุษย์ วิมานคือที่อยู่อาศัยของเทวดา ล้วนมีความวิจิตรงดงาม มีขนาดแตกต่างกัน มี ความเป็นอยู่สะดวกสบาย มีอาหารทิพย์บังเกิดขึ้นมีบริวารคอยรับใช้ใกล้ชิด เสื้อผ้าเป็นทิพย์ วิจิตรงดงาม บังเกิดขึ้นให้สวมใส่ กิจกรรมแต่ละวันก็มีการเที่ยวเพลิดเพลินบันเทิงอยู่กับการชมสวน การสังสรรค์กันระหว่างทวยเทพทั้งหลาย ส่วนจะอุบัติขึ้น ณ สวรรค์ชั้นไหน เป็น เทวดาประเภทใด และอยู่ในฐานะอะไรนั้น ก็ขึ้นอยู่กับบุญที่ตัวเองสั่งสมมาเมื่อครั้งยังเป็นมนุษย์ “นรก” คือ ที่เสื่อม ที่แร้นแค้น ที่ระทมทุกข์ ที่ประสบความยากลำบาก ใครไปอยู่ในสถานที่เหล่านั้น ก็ เชื่อว่าตนนรก จิตใจของผู้ใดเต็มไปด้วยความทุกข์ ความเดือดร้อน ความกระวนกระวาย ความเผาไหม้ของกิเลส ผู้นั้นเชื่อว่าตนนรกเรียกว่าตนนรกทั้งเป็น แต่ถ้าในขณะใดก็ตามที่เราโกรธจัด โกรธจัด หลงจัด คือมีกิเลสเผาใจอยู่ในขณะนั้นคือตนนรก ”สวรรค์กับนรก” แตกต่างกัน 2 คำ ที่บ่งบอกถึงภพและภูมิ ”สวรรค์” จึงเป็นภพภูมิที่มีอารมณ์อันเลิศ เป็นโลกแห่งความสุข หรือเป็นโลกของเทวดา แต่ “นรก” จัดเป็นทุกข์ภูมิ เป็นอบายภูมิ เป็นภูมิที่ปราศจากความเจริญ

6. เอกสารอ้างอิง

ดนัย ไชยโยธา. (๒๕๓๘). *ลัทธิศาสนาและระบบความเชื่อกับประเพณีนิยมในท้องถิ่น*.

กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์.

ธวัช ปุณโณทก. (2528). *ความเชื่อพื้นบ้านอันสัมพันธ์กับวิถีชีวิตในสังคมอีสานในวัฒนธรรม*

พื้นบ้าน: คติ ความเชื่อ. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ป๋อง โกษา (นามแฝง). (2522). *พระธรรมจากพระไตรปิฎก*. กรุงเทพมหานคร: ขบวนการพิมพ์.

พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต). (2531). *กรรมและนรกสวรรค์สำหรับคนรุ่นใหม่*. กรุงเทพฯ: ธรรมสภา.

พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต). (2538). *พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์*. พิมพ์ครั้งที่ 8 กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต). (2546). *นรก-สวรรค์ในพระไตรปิฎก*. วัดพระเรนทร์.

มปป พุทธทาสภิกขุ. *ภาษาคนภาษาธรรม*. ธรรมสภา. ม.ป.ป.

พุทธทาสภิกขุ. (2539). *กรรมและการอยู่เหนือกรรม*. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา.

พุทธทาสภิกขุ. (2557). *พระพุทธานุศาสนิกายเถรวาท*. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

สถาพร ศรีสังข์. (2533). “การประสมประสานทางสังคม -วัฒนธรรมไทยพุทธ และไทยมุสลิมที่ปรากฏในการเล่นล้อแห่งของอำเภอกันตัง จังหวัดตรัง” *วิทยานิพนธ์ปริญญาโท*. มหาวิทยาลัย ศรีนครินทรวิโรฒ สงขลา.

**ศึกษาการไกล่เกลี่ยข้อขัดแย้งด้วยหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา
ในชุมชนตำบลปากช่อง อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์**
**Study Dispute Mediation with the principles of Brahma in the Pak Chong
community Lom Sok District, Phetchabun Province**

บุญยหนูช สุนประโคน

บทคัดย่อ

ในการศึกษาเรื่อง “ศึกษาการไกล่เกลี่ยข้อขัดแย้งด้วยหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ในชุมชนตำบลปากช่อง อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ ” มีวัตถุประสงค์ คือ ๑) เพื่อศึกษาสภาพ ปัญหาความขัดแย้งของชุมชนตำบลปากช่อง อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ด้วยหลักธรรม พระพุทธศาสนา ๒) เพื่อศึกษาวิธีการไกล่เกลี่ยความขัดแย้งในชุมชนตำบลปากช่อง อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ด้วยหลักธรรมพระพุทธศาสนา ๓) เพื่อนำเสนอแนวทางการไกล่เกลี่ยความขัดแย้ง ในชุมชนตำบลปากช่อง อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ด้วยหลักธรรมพระพุทธศาสนา

ผลการวิจัยพบว่า สภาพความขัดแย้งของชุมชนในตำบลปากช่อง อำเภอหล่มสัก จังหวัด เพชรบูรณ์ มีความขัดแย้งทางแพ่งที่สำคัญได้แก่ ปัญหาการบุกรุกที่ดินระหว่างเอกชนด้วยกัน ปัญหา การกู้ยืมเงินระหว่างบุคคลในชุมชน ปัญหาความขัดแย้งเกี่ยวกับมรดกของบุคคลที่อยู่กินกันฉันสามี ภรรยาซึ่งมิได้จดทะเบียนสมรสกันตามกฎหมาย สำหรับวิธีการไกล่เกลี่ยความขัดแย้งซึ่งพิพาทกัน ในทางแพ่ง พบว่ามักจะนำเรื่องดังกล่าวขึ้นฟ้องร้องต่อศาลยุติธรรมเพื่อให้ตัดสินปัญหาดังกล่าว อัน เป็นเหตุให้ความสัมพันธ์ของบุคคลในชุมชนเสื่อมถอย ขาดความเป็นมิตร ความเป็นพี่เป็นน้องและ บุคคลในสังคมขาดความสามัคคีกัน ซึ่งสมควรที่จะดำเนินการส่งเสริมให้การแก้ไขปัญหาคความขัดแย้ง ของบุคคลในชุมชนตำบลปากช่อง อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ นำหลักการและวิธีการแก้ไข ปัญหาข้อขัดแย้งโดยการนำหลักธรรมพระพุทธศาสนามาเป็นเครื่องมือหรือเป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งดังกล่าวข้างต้น ทั้งนี้ เพื่อให้สังคมในชุมชนเกิดความสงบสุขและนำมาซึ่งความเป็น มิตรและความสามัคคีสืบไป

คำสำคัญ: ศึกษาการไกล่เกลี่ยข้อขัดแย้ง, หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา

Abstract

In the study of “Study the mediation of civil conflicts using Buddhist principles” has the objectives: 1) to study the state of civil conflict problems in the Pak Chong Subdistrict community, Lom Sak District, Phetchabun Province using Buddhist principles; 2) to study methods of mediating civil conflicts civil conflict in the community of Pak Chong Subdistrict, Lom Sak District, Phetchabun Province with the principles of Buddhism. 3) To present guidelines for mediating civil conflicts in the community of Pak Chong Subdistrict, Lom Sak District, Phetchabun Province. With the principles of Buddhism

The research results found that Conditions of civil conflict among communities in Pak Chong Subdistrict, Lom Sak District, Phetchabun Province There are important civil conflicts including: Problems of land encroachment between private individuals Problems of borrowing money between individuals in the community Conflicts regarding inheritance of persons living together as husband and wife who are not legally married. For methods of reconciling conflicts in civil disputes It was found that such matters were often brought to the Court of Justice to decide such issues. which causes the relationship of individuals in the community to deteriorate Lack of friendliness Brothers and sisters and individuals in society lack unity. It is appropriate to promote the resolution of conflicts among people in the Pak Chong Subdistrict community, Lom Sak District, Phetchabun Province. Apply principles and methods for solving conflicts by using Buddhist principles as tools or guidelines for resolving conflicts as mentioned above in order to create peace in society in the community and bring about friendliness and Unity continue

Keyword: Study conflict mediation,Buddhist principles

บทนำ

การใกล้ชิดความขัดแย้งเป็นกระบวนการบริหารความไม่ลงรอยกัน หรือสถานะที่ไม่เห็น พ้องต้องกัน หรือความเป็นปฏิปักษ์กัน ระหว่างบุคคล หรือกลุ่มบุคคลในชุมชน โดยมีสาเหตุมาจาก วัตถุประสงค์ ที่ไม่สามารถเข้ากันได้ความไม่ลงรอยกัน ทางด้านความต้องการความปรารถนา ค่านิยม ความเชื่อหรือทัศนคติของบุคคลในชุมชน กล่าวคือเมื่อใดก็ตามที่ผู้คนในชุมชนอยู่รวมกันเป็น สังคมย่อมจะเกิดความขัดแย้งขึ้นได้ ความขัดแย้งระหว่างกันนั้นอาจเป็นผลสืบเนื่องจากทัศนคติ ความเห็นส่วนบุคคล ความเชื่อในเรื่องต่าง ๆ หรืออาจเกิดการขัดแย้งเกี่ยวกับผลประโยชน์ส่วนบุคคล และผลประโยชน์ส่วนรวมล้วนอาจนำมาซึ่งผลเสียหายและความยุ่งยากของสังคม โดยที่สังคมมีความ ซับซ้อนมากขึ้นเท่าใด ความขัดแย้งก็จะมีมากขึ้นเท่านั้น ความขัดแย้งอาจนำมาสู่การเป็นคดีความในศาล การแก้ปัญหาข้อพิพาทหรือความขัดแย้งนั้นยังมีหนทางอื่นนอกจากกระบวนการพิจารณาของ ศาลก็คือ “การไกล่เกลี่ยความขัดแย้ง”

สำหรับการไกล่เกลี่ยความขัดแย้งในราชอาณาจักรไทย สมัยเป็นอาณาจักรล้านนาไทย พระเจ้าเม็งรายสร้างเมืองเชียงใหม่และทรงรวบรวมเมืองน้อยใหญ่ขยายอาณาจักรล้านนาไทยเป็น ปีกแผ่น ในพุทธศตวรรษที่ ๑๙ พระเจ้าเม็งรายได้ทรงบัญญัติกฎหมายเรียกว่า “กฎหมายพระเจ้าเม็ง รายหรือมังรายศาสตร์” ทรงวางหลักกฎหมายการพิจารณาความ ตอนหนึ่งว่า “การพิจารณาความให้ ดูเหตุ ๔ ประการคือ ๑)ให้ดูเวลาที่เสียข้าวของไป ถ้าเสียของไปเมื่อราคาถูกให้ตัดสินอย่างของราคา ถูก ถ้าเสียของไปเมื่อราคาแพงให้ตัดสินอย่างของราคาแพง ๒)ให้ดูว่าความที่พิพาทกันนั้นเกิดขึ้นนาน แล้วหรือเพิ่งเกิดเหตุเกิดกลางคืน หรือกลางวัน หรือค่ำ ๓) สอบสวนดูว่าของราคาถูกหรือราคาแพง ๔) ให้ดูว่าของเก่าใหม่ได้ใช้ไปแล้วเพียงใด พระเจ้ามังรายทรงเป็นผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทเป็นจำนวนมาก และอาจถือว่าเป็นต้นแบบของการไกล่เกลี่ยคดีโดยพระมหากษัตริย์ เช่นการไกล่เกลี่ยคดีระหว่างพระ ร่วงหรือพ่อขุนรามคำแหงแห่งอาณาจักรสุโขทัยกับพระยาจำเมืองแห่งเมืองพะเยาในคดีนางอัวเชียงแสน เป็นต้น

การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทตามหลักพระพุทธศาสนาในสมัยพุทธกาล เกิดขึ้นในสาธารณรัฐ อินเดียมานานกว่า ๒,๖๐๐ ปี ปรากฏหลักฐานในพระไตรปิฎก โดยพระพุทธเจ้าทรงบัญญัติพระวินัย ขึ้นใช้บังคับแก่หมู่สงฆ์สาวก ทรงวางระเบียบเพื่อให้คู่กรณีสองฝ่ายประนีประนอมยอมความกัน เรียกว่า “ติณวัตถารกวินัย”^๑

บทความนี้ต้องการนำเสนอความเชื่อในภพสวรรค์ในพระไตรปิฎก ในลักษณะของการอธิบายเกี่ยวกับภพสวรรค์ตามในพระไตรปิฎก และการเสวยผลกรรมดีและชั่วซึ่งปรากฏในคัมภีร์พระไตรปิฎกเช่นนั้น ทั้งนี้เพื่อชี้ให้เห็นว่าคติความเชื่อในภพสวรรค์เป็นแนวทางวิธีการสอนอีกแบบหนึ่ง ซึ่งเชื่อว่าจะง่ายต่อผู้ใหม่ต่อการศึกษาพระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า เห็นได้จากพระพุทธเจ้าทรงยกประวัติของพระเถระและพระเถรีเป็นตัวอย่าง เสมือนบอกให้รู้ว่ามีผู้เคยทำดีและชั่วมาแล้ว และได้รับผลอย่างไร?

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๓.๑ เพื่อศึกษาสภาพปัญหาความขัดแย้งของชุมชนตำบลปากช่อง อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ด้วยหลักธรรมพระพุทธศาสนา

๑.๓.๒ เพื่อศึกษาวิธีการไกล่เกลี่ยความขัดแย้งในชุมชนตำบลปากช่อง อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ด้วยหลักธรรมพระพุทธศาสนา

๑.๓.๓ เพื่อนำเสนอแนวทางการไกล่เกลี่ยความขัดแย้งในชุมชนตำบลปากช่อง อำเภอ หล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ ด้วยหลักธรรมพระพุทธศาสนา

ระเบียบวิจัย

การศึกษาเรื่อง “ศึกษาการไกล่เกลี่ยข้อขัดแย้งด้วยหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ใน ชุมชนตำบลปากช่อง อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์” นี้ทำการศึกษาวิจัยเอกสาร (Documentary Research) ด้วยการศึกษาค้นคว้ากฎหมายที่เกี่ยวข้อง ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ประมวล กฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง พระราชบัญญัติที่เกี่ยวข้อง กระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางแพ่ง ก่อนฟ้องคดีต่อศาลและตำรากฎหมายอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งตำรากฎหมายของต่างประเทศที่ เกี่ยวข้อง บทความและงานวิจัย

มีขอบเขตการวิจัยดังต่อไปนี้

๑. ขอบเขตด้านเอกสาร

การดำเนินการศึกษาในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Quality Research) โดยใช้วิธีการ วิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) และเชิงปฏิบัติการ (Practical Research) ผู้วิจัย ดำเนินการตามขั้นตอน ดังนี้

ขั้นที่ ๑ ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และการใกล้เคียงความขัดแย้งทางแพ่ง

ก. ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี ความขัดแย้ง

ผู้วิจัยจะศึกษาแนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับ ความขัดแย้งและการใกล้เคียงความขัดแย้ง ทางแพ่ง รวมทั้งการปฏิบัติการในการทำหน้าที่ของหน่วยงานหรือองค์กรของรัฐในตำบลปากช่องซึ่งมี หน้าที่ในการใกล้เคียงความขัดแย้งของประชาชนในตำบลปากช่อง อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์

ข. วิธีการศึกษาในขั้นที่ ๑

วิธีการในการศึกษาแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการใกล้เคียงความขัดแย้งทางแพ่ง ผู้วิจัย จะศึกษาค้นคว้า รวบรวมข้อมูล จากเอกสารที่เป็นตำรา วารสาร บทความ และงานศึกษาวิจัยที่ เกี่ยวข้อง โดยศึกษาจากแหล่งข้อมูลและห้องสมุดต่าง ๆ เช่น หอสมุดแห่งชาติ หอสมุดจุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย หอสมุดสถาบันพระปกเกล้า เป็นต้น

ค. วิธีการวิเคราะห์ในขั้นที่ ๑

ผู้วิจัยจะทำการวิเคราะห์ แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการใกล้เคียงความขัดแย้งทางแพ่ง ในส่วนของภาคทฤษฎีผู้วิจัยจะทำการวิเคราะห์ตีความและอธิบายขยายความข้อมูลจากเอกสารต่าง ๆ ที่ผู้วิจัยเห็นว่าน่าจะมีการอธิบายเพิ่มเติมหรือขยายความเพื่อที่จะให้เกิดความชัดเจนมากยิ่งขึ้น รวมทั้งทำการวิเคราะห์และรวบรวมความรู้ที่ได้จากประสบการณ์ตรงในการปฏิบัติหน้าที่จริงด้วย

ง. ผลที่ได้รับในการศึกษาขั้นที่ ๑

จะทำให้ทราบแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการใกล้เคียงความขัดแย้งทางแพ่งทั้งจาก ภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติในทุก ๆ มิติว่าประเด็นใดที่เกี่ยวข้อง เพื่อที่จะวิเคราะห์และนำไปสู่การ เข้าใจถึงกระบวนการในทุกขั้นตอนของการเจรจาใกล้เคียงความขัดแย้งทางแพ่งเพื่อเป็นฐานความรู้ใน การศึกษาในบทต่อไป

ขั้นที่ ๒ ศึกษาแนวคิด ทฤษฎีการใกล้เคียงความขัดแย้งทางแพ่ง

ก. ศึกษาศึกษาแนวคิด ทฤษฎี ความขัดแย้งทางแพ่งด้วยหลักธรรม

พระพุทธศาสนา

แนวคิดทางพระพุทธศาสนากล่าวว่า ความขัดแย้งว่าเป็นธรรมชาติของมนุษย์ เพราะ ความคิด หรือการกระทำของมนุษย์นั้น มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ไม่สามารถที่จะคงอยู่ใน สภาพเดิมได้ ด้วยเหตุนี้ เราจึงไม่สามารถบังคับให้บุคคล หรือสิ่งใดก็

ตามเป็นไปตามความปรารถนา ของเรา ดังนั้น ความขัดแย้งจึงเกิดขึ้นซึ่งเป็นการเกิดขึ้นบนฐานที่การที่บุคคลอื่นกระทำการ พุด หรือ คิดสิ่งหนึ่งสิ่งใดที่ไม่ลงรอยเหมือนกับเรา หรือ การคาดหวังว่าสิ่งต่าง ๆ ต้องไปเป็นตามความต้องการ ของเรา จากการศึกษาประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาที่ปรากฏในพระไตรปิฎกพบการจัดการ เหตุการณ์ความขัดแย้งในสมัยพุทธกาล ที่ควรแก่การศึกษาอย่างยิ่ง

ข. วิธีการศึกษาในขั้นที่ ๒

วิธีการศึกษาแนวคิด ทฤษฎี ความขัดแย้งทางแพ่งด้วยหลักธรรมพระพุทธศาสนานั้น ผู้วิจัยจะใช้วิธีการรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร โดยศึกษาค้นคว้าจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Source) คือ พระไตรปิฎก ในกรณีความขัดแย้งของชาวศากยและชาวโกลิยะ จะทำการศึกษา ค้นคว้าในพระสูตรต้นปิฎก ในกรณีความขัดแย้งกันเองเกี่ยวกับพระวินัยของพระภิกษุชาวโกสัมพี จะ ทำการศึกษาค้นคว้าในพระวินยปิฎก และในกรณีพระเจ้าวิทูทกะทำสงครามฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ของเจ้า ศากย จะทำการศึกษาในพระสูตรต้นปิฎก

ค. วิธีการวิเคราะห์ในขั้นที่ ๒

การศึกษาวិเคราะห์ในขั้นนี้ ผู้วิจัยจะทำการวิเคราะห์ตีความและอธิบาย ขยายนัยข้อมูล จากเอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Source) คือพระไตรปิฎก และจากเอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary Source) คือส่วนที่เป็นอรรถกถา ฎีกา บทความ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ที่ผู้วิจัยเห็นว่าน่าจะมีการ อธิบายเพิ่มเติมหรือขยายความเพื่อที่จะให้เกิดความชัดเจนมากยิ่งขึ้น

ง. ผลที่ได้รับในการศึกษาขั้นที่ ๒

จะทำให้ทราบหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับความขัดแย้ง รวมทั้งรายละเอียดของหลักการและ วิธีการของการเจรจาไกล่เกลี่ยคนกลางเชิงพุทธ ในทุก ๆ มิติ ดังหัวข้อต่อไปนี้

๑) หลักการและวิธีการการเจรจาไกล่เกลี่ยความขัดแย้งทางแพ่งด้วยหลักธรรมพระพุทธศาสนา

๒) ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จในการเจรจาไกล่เกลี่ยความขัดแย้งทางแพ่งด้วยหลักธรรม พระพุทธศาสนา

๓) ปัจจัยที่มีผลต่อความล้มเหลวในการไกล่เกลี่ยความขัดแย้งทางแพ่งด้วย
หลักธรรม พระพุทธศาสนา

๔) องค์กรหรือบุคคลผู้ไกล่เกลี่ยความขัดแย้งด้วยหลักธรรมพระพุทธศาสนา

๒. ขอบเขตด้านประชากรและผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

๑. ประชากร (Population) ที่ใช้ในการวิจัย คือ พระสงฆ์และผู้นำชุมชน จำนวน
๑๐ รูป/คน

๒. ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants)

สารนิพนธ์เรื่อง “ศึกษาการไกล่เกลี่ยข้อขัดแย้งด้วยหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา
ใน ชุมชนตำบลปากช่อง อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์” ผู้วิจัยทำการสัมภาษณ์เชิงลึก
(In-depth Interviews) กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน ๑๐ รูป/คน ได้แก่

๑) เจ้าคณะจังหวัดเพชรบูรณ์ (มหานิกาย)

๒) เจ้าคณะตำบลปากช่อง (มหานิกาย)

๓) นายกองค์การบริหารส่วนตำบลปากช่อง

๔) ประธานสภาองค์การบริหารส่วนตำบลปากช่อง

๕) ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลปากช่อง

๖) กำนันตำบลปากช่อง

๗) ครูใหญ่โรงเรียนผู้สูงอายุสร้างสรรค์ตำบลปากช่อง

๘) ปราชญ์ชาวบ้านในตำบลปากช่อง จำนวน ๑ คน

๙) ผู้นำชุมชนในตำบลปากช่อง จำนวน ๑ คน

๑๐) ผู้สูงอายุในตำบลปากช่อง จำนวน ๑ คน

๓. ขอบเขตด้านพื้นที่

พื้นที่ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้กำหนดพื้นที่ศึกษา คือ ชุมชนที่ตั้งอยู่ใน
ตำบลปากช่อง อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์

ผลการวิจัย

จากการศึกษาเรื่อง “ศึกษาการไกล่เกลี่ยข้อขัดแย้งด้วยหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาใน ชุมชนตำบลปากช่อง อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์” โดยมีวัตถุประสงค์ ๑) เพื่อศึกษาสภาพ ๗ ปัญหาความขัดแย้งของชุมชนตำบลปากช่อง อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ด้วยหลักธรรม พระพุทธศาสนา ๒) เพื่อศึกษาวิธีการไกล่เกลี่ยความขัดแย้งในชุมชนตำบลปากช่อง อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ด้วยหลักธรรมพระพุทธศาสนา และ ๓) เพื่อนำเสนอแนวทางการไกล่เกลี่ยความขัดแย้งในชุมชนตำบลปากช่อง อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ ด้วยหลักธรรมพระพุทธศาสนา

ผลการวิจัยสามารถสรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

๑. สภาพปัญหาความขัดแย้งของชุมชนตำบลปากช่อง อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์

จากการศึกษาข้อขัดแย้งของชุมชนตำบลปากช่อง อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ พบปัญหาความขัดแย้งกันดังนี้

ความขัดแย้ง

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานได้ให้ความหมายของคำว่า “ขัดแย้ง” ประกอบด้วยคำ สองคำ คือ “ขัด” ซึ่งหมายถึง การไม่ทำตามฝ่าฝืน ขืนใจ และ “แย้ง” หมายถึง ไม่ตรงหรือลง รอยเดียวกัน ต้านไว้ ทานไว้๒ ซึ่งวิธีการระงับความขัดแย้ง เช่น วิธีการไกล่เกลี่ยซึ่งสำนักงานกิจการ ยุติธรรม อธิบายว่า๓ การไกล่เกลี่ยความขัดแย้งตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๖ ได้ให้คำนิยามของคำว่า “ไกล่เกลี่ย” ไว้ว่า “พูดจาให้ปรองดองกัน พูดจาให้ตกลงกัน ทำให้เรียบร้อย ทำให้เสมอกัน” แสดงให้เห็นว่าบทบาทของผู้ไกล่เกลี่ยหรือคนกลางนั้นไม่ได้เป็นผู้ชี้ขาดตัดสินให้ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเป็นฝ่ายแพ้หรือฝ่ายชนะ ผู้ไกล่เกลี่ยหรือคนกลางเป็นเพียงผู้ช่วยเหลือให้คู่พิพาทตกลง ระงับความขัดแย้งด้วยตัวของคู่พิพาทเอง ดังนั้น การไกล่เกลี่ยความขัดแย้ง จึงหมายถึง วิธีการระงับ ความขัดแย้งโดยบุคคลที่สามที่เรียกว่า “ผู้ไกล่เกลี่ย” ในการทำหน้าที่ช่วยเหลือเสนอแนะแนวทาง และหาทางออกให้กับคู่พิพาทเพื่อตกลงประนีประนอมยอมความกัน

การไกล่เกลี่ยความขัดแย้ง มีนักวิชาการได้ให้ความหมายของความขัดแย้งไว้ ดังนี้

โชติช่วง ทัพวงศ์^๔ ได้ให้ความหมายว่า การไกล่เกลี่ย หมายถึงกระบวนการแก้ปัญหาความขัดแย้งโดยมีบุคคลที่สามที่มีความเป็นกลางเข้าช่วยเหลือ แนะนำในการเจรจาต่อรองของคู่ความเพื่อ ระงับความขัดแย้ง

ปรัชญา อยู่ประเสริฐ^๕ ได้ให้ความหมายว่า การไกล่เกลี่ย หรือการประนีประนอมความขัดแย้ง คือ การที่คู่พิพาทตกลงยินยอมให้บุคคลที่สามซึ่งเป็นคนกลางที่มีความเป็นอิสระและเป็นกลาง แต่ไม่มีอำนาจชี้ขาดความขัดแย้ง ทำการช่วยเหลือในการเจรจาไกล่เกลี่ยความขัดแย้งให้ทั้งสอง ฝ่ายยินยอมลดหย่อนผ่อนปรนให้แก่กัน

ภาณุ รังสีหัทธ^๖ ได้ให้ความหมายว่า การไกล่เกลี่ย คือ กระบวนการระงับความขัดแย้งที่มีบุคคลที่สามช่วยเหลือให้คู่ความเจรจาต่อรองกันได้สำเร็จ

เกษม คมสัจธรรม^๗ การประนอมความขัดแย้ง หมายถึง การที่คู่กรณีทั้งสองฝ่ายระงับ ความขัดแย้งอันใดอันหนึ่งที่มีอยู่หรือจะมีขึ้นให้เสร็จไปด้วยต่างยอมผ่อนผันให้แก่กันและกัน

วันชัย วัฒนศัพท์^๘ ได้ให้ความหมายของ การเจรจาไกล่เกลี่ยคนกลาง หมายถึง การเข้าไปแทรกในการไกล่เกลี่ยโดยผู้ที่เป็นบุคคลที่สามเป็นคนกลางและเป็นที่ยอมรับคนกลางไม่มีอำนาจหน้า ในการตัดสินใจในเรื่องเกี่ยวข้องกับความขัดแย้งเพื่อที่จะช่วยให้คู่กรณี ที่มีข้อถกเถียงหรือขัดแย้งกัน อยู่ให้บรรลุข้อตกลงที่เป็นที่ยอมรับร่วมกันโดยความสมัครใจโดยทั่ว ๆ

สม อินทร์พยุง^๙ ได้ให้ความหมายว่า การไกล่เกลี่ย คือ วิธีการ (Process) ที่ผู้ไกล่เกลี่ย ช่วยเหลือเกื้อกูล (Facilitate) คู่พิพาททั้งสองฝ่ายหรือหลายฝ่ายให้บรรลุข้อตกลงในการระงับความขัดแย้งรวมทั้งช่วยติดต่อในเรื่องราวต่าง ๆ ระหว่างผู้ไกล่เกลี่ยกับคู่พิพาท

พิชัยศักดิ์ ทรายงกูร^{๑๐} ได้ให้ความหมายของการไกล่เกลี่ยความขัดแย้ง หมายถึง วิธีการ ระงับความขัดแย้งแบบหนึ่งที่บุคคลที่สามมีบทบาทในการชักจูงให้คู่พิพาทเจรจาเพื่อระงับความขัดแย้ง

ความขัดแย้งของชุมชนตำบลปากช่อง อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์

จากการศึกษาข้อขัดแย้งของชุมชนตำบลปากช่อง อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ พบปัญหาความขัดแย้งกันดังนี้

๑.๑ ความขัดแย้งด้านปัญหาการซื้อขายที่ดิน ส.ป.ก.

จากการศึกษาปัญหาข้อขัดแย้งของชุมชนในตำบลปากช่อง อำเภอหล่มสัก จังหวัด เพชรบูรณ์ พบปัญหาการซื้อขายที่ดิน ส.ป.ก. สำหรับปัญหาการถือครองที่ดินและการใช้สิทธิในที่ดิน เพื่อการเกษตรตามกฎหมายว่าด้วยการปฏิรูป ที่ดินเพื่อเกษตรกรรมนั้น จากการศึกษาพบว่า ประชาชนในเขตตำบลปากช่อง อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ มีปัญหาเรื่องการซื้อขายและการถือ ครองที่ดินทำกินที่เป็นที่ดินประเภท ส.ป.ก.อยู่หลายหมู่บ้าน และมีการซื้อขายเปลี่ยนมือกันระหว่าง ชาวบ้านด้วยกันเองซึ่งมิใช่เครือญาติกัน ถือว่าเป็นการซื้อขายที่มีชอบด้วยกฎหมาย กล่าวคือ กฎหมาย กำหนดให้ผู้ได้รับการจัดที่ดินจาก ส.ป.ก. ต้องเป็น เกษตรกรและเกษตรกรหรือบุคคลในครอบครัว เดียวกัน ซึ่งประกอบ เกษตรกรรมอย่างอื่น นอกจากเกษตรกรรม เลี้ยงสัตว์ใหญ่ได้รับการจัดที่ดินไม่ เกิน ๕๐ ไร่ ๖๗ และกำหนดให้เกษตรกรหรือบุคคลในครอบครัวเดียวกันซึ่งประกอบเกษตรกรรมเลี้ยง สัตว์ใหญ่ตามที่รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ประกาศกำหนด ได้รับการจัดที่ดินไม่เกิน ๑๐๐ ไร่ ๖๘ และหลังจากสำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมดำเนินการ จัดที่ดินให้แก่ เกษตรกรตามกฎหมายว่าด้วยการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมแล้ว

๑.๒ ความขัดแย้งด้านปัญหาหนี้ในระบบของประชาชน

เงินกู้หมายถึงการที่ผู้กู้ได้ไปขอกู้เงินจำนวนหนึ่งกับผู้ให้กู้ และมีการทำ สัญญากำหนด ระยะเวลาที่จะชำระหนี้อย่างแน่นอน โดยจะตกลงว่าจะผ่อนชำระเป็นงวดๆ หรือจ่ายเต็มจำนวนเลยก็ได้ ซึ่งผู้ให้กู้จะสามารถคิดดอกเบี้ยได้ตามอัตราที่ตกลงกัน จำนวน เงินที่ให้กู้จะมากมายเท่าใดนั้นจะ ขึ้นอยู่กับหลักทรัพย์ที่นำมาค้ำประกัน หรือถ้าหากไม่มี หลักทรัพย์ค้ำประกัน ก็จะมีการคิดดอกเบี้ย ค่อนข้างสูง เพราะมีความเสี่ยงสูง อย่างไรก็ตาม การกู้เงินมีทั้งการกู้ในระบบธนาคารและนอกระบบ ธนาคาร ซึ่งหากกู้ในระบบของธนาคาร จะมีเพดานอัตราดอกเบี้ยสูงสุดตามที่กฎหมายกำหนด เช่น การกู้โดยมีหลักทรัพย์ค้ำประกัน จะคิดอัตราดอกเบี้ยสูงสุดได้ไม่เกินร้อยละ ๑๕ ต่อปี ในส่วนการ ปลอยกู้ของธนาคารยังต้อง เป็นไปตามระเบียบที่ธนาคารแห่งประเทศไทยกำหนด

จากการศึกษาพบว่าประชาชนในตำบลปากช่องประสบปัญหาการชำระหนี้ให้แก่ เจ้าหนี้ นอกระบบเป็นจำนวนมาก เนื่องจากหนี้้นอกระบบมีอัตราดอกเบี้ยสูงเกินกว่า ที่กฎหมายกำหนด

๑.๓ ความขัดแย้งด้านทรัพย์สินของสามีภรรยาที่ไม่ได้จดทะเบียนสมรส

ทรัพย์สินที่สามีภรรยาที่อยู่กินกันโดยไม่ได้จดทะเบียนสมรสกัน ไม่ว่าจะเป็น บ้าน ที่ดิน รถยนต์ ฯลฯ สิทธิต่าง ๆ ไม่ถือว่าเป็นสินสมรส เพราะเป็นสามีภริยากันตามกฎหมาย แต่อย่างไรก็ดี ทรัพย์สินที่ชายหญิงได้ลงทุน ร่วมแรง ทำมาหาได้ร่วมกันระหว่างที่อยู่กินกันนั้นถือว่าเป็น “เจ้าของ ร่วมกัน” และมีส่วนในทรัพย์สินเหล่านั้นคนละครึ่งเท่ากัน

สามีภรรยาที่ไม่ได้จดทะเบียนสมรสกัน ไม่ถือว่าเป็นสามีภริยากันตามกฎหมาย แต่อย่างไรก็ดี ทรัพย์สินที่ชายหญิงได้ลงทุน ร่วมแรง ทำมาหาได้ร่วมกันระหว่างที่อยู่กินกันนั้นถือว่าเป็น “เจ้าของร่วมกัน” และมีส่วนในทรัพย์สินเหล่านั้นคนละครึ่งเท่ากัน การลงทุน ร่วมแรง ทำมาหาได้ ร่วมกัน ไม่จำเป็นต้องเป็นการลงทุนทำการค้า เช่น ชายไปทำงาน หญิงอยู่บ้านทำกับข้าว เลี้ยงลูก ดูแลครอบครัวก็ถือว่าเป็นการลงทุน ร่วมแรง ทำมาหาได้ ร่วมกันแล้ว ทรัพย์สินที่สามีทำมาหาได้นั้น ก็ ถือเป็นเจ้าของร่วมกัน แต่หากทรัพย์สินนั้น ไม่ใช่ทรัพย์สินที่ทำมาหาได้ร่วมกัน เช่น มรดก กรณีนี้ เป็น ทรัพย์สินของฝ่ายที่ได้รับมรดก แต่เพียงผู้เดียวหรือเงินได้จากสลากกินแบ่งรัฐบาล เงินนี้ก็เป็นทรัพย์สิน ของฝ่ายที่ซื้อ สลาก ๆ แต่เพียงผู้เดียว เป็นต้น นอกจากนั้น

๒. วิธีการไกล่เกลี่ยความขัดแย้งในชุมชนตำบลปากช่อง อำเภอหล่มสัก จังหวัด เพชรบูรณ์ด้วยหลักธรรมพระพุทธศาสนา

จากการศึกษาปัญหาความขัดแย้งในครั้งพระพุทธกาลนั้น พบว่ามีความขัดแย้ง และพระ พุทธองค์ทรงแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งที่ปรากฏในพระไตรปิฎก ดังนี้

๒.๑ การไกล่เกลี่ยความขัดแย้งด้วยหลักธรรมพระพุทธศาสนาใน พระไตรปิฎก

รูปแบบการบริหารจัดการความขัดแย้งในพระพุทธศาสนา มีจุดมุ่งหมาย เพื่อวิเคราะห์ ความขัดแย้งและวิธีการแก้ไขความขัดแย้งที่ปรากฏในพระไตรปิฎก โดยวิเคราะห์จากพุทธวิธีการ บริหารจัดการของพระพุทธองค์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา และแก้ไขปัญหให้กับสรรพสัตว์พ้นจาก ความทุกข์ ผ่านกระบวนการของอริยสัจทั้งสี่ คือ ทุกข์ (ทุกข์) สาเหตุแห่งทุกข์ (สมุทัย) หนทางแห่ง ความดับทุกข์ (มรรค) และความดับ ทุกข์ (นิโรธ ด้วยวิธีการที่หลากหลาย และได้นำเอาหลักการ แนวคิด ทฤษฎีของตะวันตกมา บูรณาการกับแนวคิดทางตะวันออกด้วย เพื่ออธิบายกระบวนการแก้ไข ปัญหาให้เห็น เป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้น จากกรณีวิเคราะห์พระไตรปิฎกเท่าที่สืบค้นได้ ค้นพบวิธีการแก้ไข

ปัญหาที่หลากหลาย ผู้วิจัยจำแนกออกเป็น ๑๕ วิธีการ โดยมีกรณีศึกษา จำนวน ๑๕ กรณี ได้แก่

- ๑) วิธีการแก้ไขปัญหาโดยการลงโทษ
- ๒) วิธีการแก้ไขปัญหาโดยการบัญญัติพระวินัย ๑๑
- ๓) วิธีการแก้ไขปัญหาโดยการพึ่งพาตนเอง
- ๔) วิธีการแก้ไขปัญหาโดยใช้สติปัญญา
- ๕) วิธีการแก้ไขปัญหาโดยการวางตัวเป็นกลาง
- ๖) วิธีการแก้ไขปัญหาโดยใช้อิทธิปาฏิหาริย์
- ๗) วิธีการแก้ไขปัญหาโดยการเผชิญหน้า
- ๘) วิธีการแก้ไขปัญหาโดยการหลีกเลี่ยง
- ๙) วิธีการแก้ไขปัญหาโดยการเจรจา
- ๑๐) วิธีการแก้ไขปัญหาโดยการประนีประนอม
- ๑๑) วิธีการแก้ไขปัญหาโดยการให้รางวัล
- ๑๒) วิธีการแก้ไขปัญหาโดยใช้กุศโลบาย
- ๑๓) วิธีการแก้ไขปัญหาโดยการพิสูจน์ความจริง
- ๑๔) วิธีการแก้ไขปัญหาโดยใช้กฎหมายแห่งธรรมชาติ

การแก้ปัญหาคือความขัดแย้งในพระพุทธศาสนา ที่ปรากฏในพระไตรปิฎก ซึ่งผู้วิจัยจะได้เสนอแนะแก้ปัญหาคือความขัดแย้งตามที่ปรากฏในพระไตรปิฎก ดังนี้

๒.๒ การไกล่เกลี่ยความขัดแย้งในชุมชนตำบลปากช่อง อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ด้วยหลักธรรมพระพุทธศาสนา

๒.๒.๑ ความขัดแย้งด้านปัญหาการซื้อขายที่ดิน ส.ป.ก.

จากการศึกษาปัญหาข้อขัดแย้งของชุมชนในตำบลปากช่อง อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ พบปัญหาการซื้อขายที่ดิน ส.ป.ก. สำหรับปัญหาการถือครองที่ดินและการใช้สิทธิในที่ดินเพื่อการเกษตรตามกฎหมายว่าด้วยการปฏิรูป ที่ดินเพื่อเกษตรกรรมนั้น จากการศึกษาพบว่า ประชาชนในเขตตำบลปากช่อง อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ มีปัญหาเรื่องการซื้อขายและการถือครองที่ดินทำกินที่เป็นที่ดินประเภท ส.ป.ก. อยู่หลายหมู่บ้าน และมีการซื้อขายเปลี่ยนมือกันระหว่าง ชาวบ้านด้วยกันเองซึ่งมิใช่เครือญาติกัน ถือว่าเป็นการซื้อขายที่มีชอบด้วยกฎหมาย กล่าวคือ กฎหมาย กำหนดให้ผู้ได้รับการจัดที่ดิน

จาก ส.ป.ก. ต้องเป็น เกษตรกรและเกษตรกรหรือบุคคลในครอบครัวเดียวกัน ซึ่งประกอบเกษตรกรรมอย่างอื่น นอกจากเกษตรกรรม เลี้ยงสัตว์ใหญ่ได้รับการจัดที่ดินไม่ เกิน ๕๐ ไร่ ๖๗ และกำหนดให้เกษตรกรหรือบุคคลในครอบครัวเดียวกันซึ่งประกอบเกษตรกรรมเลี้ยงสัตว์ใหญ่ตามที่รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ประกาศกำหนด

๒.๒.๒ ความขัดแย้งด้านปัญหาหนี้ในระบบของประชาชน

จากการให้สัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ พบว่าศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของ องค์การบริหารส่วนตำบลปากช่อง พบว่าประชาชนมีปัญหาเงินกู้ในระบบคือการที่ผู้ให้กู้เงินนั้นไม่ได้ อยู่ในระบบสถาบันการเงินซึ่งถือว่าไม่ได้อยู่ภายใต้การกำกับดูแลของธนาคารแห่งประเทศไทยและ ๑๒ กระทรวงการคลัง การกู้ยืมเงินไม่มีแบบไม่มีระเบียบที่สามารถบังคับหรือควบคุมได้ซึ่งจะก่อให้เกิด ปัญหาตามมาทั้งหนี้ระยะสั้นหรือหนี้รายวัน มีหลายรูปแบบ เช่น เงินสด ทอง หรือสินค้าอื่น ๆ มีการ เก็บเงินดอกเบี้ยรายวัน โดยบวกทั้งเงินต้นและดอกเบี้ยไว้ด้วยกันและหนี้ระยะยาวเป็นการปล่อยกู้ ระยะยาวมากกว่า ๑ เดือนขึ้นไปจนถึงรายปีและเก็บดอกเบี้ยรายเดือนจนกว่าจะมีเงินก่อนมาใช้คืน กรณีที่ยอดเงินสูงมากจะมีการใช้หลักทรัพย์ค้ำประกันสำหรับเงินกู้ในระบบ เช่น โฉนดที่ดิน ที่ผ่าน มาได้รับข้อร้องเรียนจากประชาชนในตำบลปากช่อง

๒.๒.๓ ความขัดแย้งด้านทรัพย์สินของสามีภรรยาที่ไม่ได้จดทะเบียน

สมรส

สามีภรรยาที่ไม่ได้จดทะเบียนสมรสกัน ไม่ถือว่าเป็นสามีภริยากันตามกฎหมายแต่ อย่างไรก็ตามทรัพย์สินที่ชายหญิงได้ลงทุน ร่วมแรง ทำมาหาได้ร่วมกันระหว่างที่อยู่กินกันนั้นถือว่าเป็น “เจ้าของร่วมกัน” และมีส่วนในทรัพย์สินเหล่านั้นคนละครึ่งเท่ากัน การลงทุน ร่วมแรง ทำมาหาได้ ร่วมกัน ไม่จำเป็นต้องเป็นการลงทุนทำการค้า เช่น ชายไปทำงาน หญิงอยู่บ้านทำกับข้าว เลี้ยงลูก ดูแลครอบครัวก็ถือว่าเป็นการลงทุน ร่วมแรง ทำมาหาได้ร่วมกันแล้ว ทรัพย์สินที่สามีทำมาหาได้นั้น ก็ถือเป็นเจ้าของร่วมกัน แต่หากทรัพย์สินนั้นไม่ใช่ทรัพย์สินที่ทำมาหาได้ร่วมกัน เช่น มรดก กรณีนี้ เป็นทรัพย์สินของฝ่ายที่ได้รับมรดกแต่เพียงผู้เดียวหรือเงินได้จากสลากกินแบ่งรัฐบาล เงินนี้ก็เป็น ทรัพย์สินของฝ่ายที่ซื้อ สลาก ๆ แต่เพียงผู้เดียว

๓. แนวทางการไกล่เกลี่ยความขัดแย้งในชุมชนตำบลปากช่อง อำเภอหล่มสัก จังหวัด เพชรบูรณ์ ด้วยหลักธรรมพระพุทธศาสนา

การศึกษาเรื่อง “ศึกษาการไกล่เกลี่ยข้อขัดแย้งด้วยหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ใน ชุมชนตำบลปากช่อง อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์” ผู้วิจัยได้แนวทางในการไกล่เกลี่ย ความ ขัดแย้งในชุมชนตำบลปากช่อง อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ ด้วยหลักธรรม พระพุทธศาสนา ๙ หลัก ดังต่อไปนี้

๑) การคุมสติ

โดยทั่วไป เมื่อมีความขัดแย้งเกิดขึ้น สิ่งหนึ่งที่เราจะประสบกันเป็นประจำ คือ เราจะมีสติ รู้ตัวน้อยลง หรืออาจจะไม่มีสติเลย ที่เราพูดกันติดปากว่า “สติแตก” เพราะ จิตของเราขณะนั้นถูก ครอบงำด้วยอกุศลมูล ได้แก่ โลภะ โทสะ และโมหะ ซึ่งจะทำให้ เรามีปฏิกิริยาตอบโต้อย่างรวดเร็ว ล่วงละเมิดทั้งทางกาย วาจา และใจ ดังนั้นในกระบวนการ ของการไกล่เกลี่ยผู้ที่ทำหน้าที่เป็น กลยาณมิตรหรือคนกลางนั้น จะต้องมีสติรู้ตัวอยู่เสมอ เพื่อที่จะได้ช่วยให้คู่กรณีเรียกสติกลับคืนมา หรือ มีสติมากขึ้น เพราะเมื่อต่างฝ่ายต้องมา เผชิญหน้ากัน บรรยากาศย่อมตึงเครียด คุณรู้่นไปด้วย โทสะและความระแวงของคู่กรณี ทั้งสองฝ่าย

๒) การทำหน้าที่กลยาณมิตร

ในกระบวนการของการไกล่เกลี่ยเชิงพุทธ ขั้นตอนนี้ คนกลางจะต้องทำ หน้าที่หรือแสดง บทบาทกลยาณมิตรของคู่กรณีทั้งสองฝ่ายอย่างแท้จริง คือ พร้อมทั้งจะให้ ความรู้ในทางที่ถูกต้อง คำแนะนำ ชี้แจงชักจูง ช่วยบอกช่องทาง หรือทางออกของปัญหา ให้กับคู่กรณีได้คิดพิจารณา และ ตัดสินใจด้วยตัวเองในการจัดการกับปัญหาความขัดแย้ง นั้นหมายถึงว่า คนกลางหรือกลยาณมิตร ต้อง เป็นกลางทั้งสองฝ่าย ไม่เข้าร่วม หรือทำ การตัดสินใดๆ เป็นผู้ที่อำนวยความสะดวกในการไกล่เกลี่ย ให้ ข้อมูลที่เกี่ยวข้อง รวมทั้ง ให้ความรู้และความเข้าใจในการไกล่เกลี่ย โดยให้ตระหนักถึงประโยชน์ในการ ร่วมกัน แก้ปัญหา คนกลางนั้นจะไม่มีอำนาจหน้าที่โดยตรงในการตัดสินใจและ เมื่อคู่พิพาท หรือคู่กรณี สามารถตกลงกันได้ คนกลางจะมีหน้าที่ช่วยในการทำสัญญาประนีประนอมยอม ความ ซึ่งผู้ที่จะเข้า มาทำหน้าที่ของคนกลางในการเจรจาไกล่เกลี่ยเชิงพุทธ หรือกลยาณมิตร ของคู่กรณี จึงควรมี คุณสมบัติที่เพียบพร้อมตามหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา

๓) การสื่อสารอย่างลึกซึ้ง

ในการเจรจาไกล่เกลี่ยนั้น บทบาทหน้าที่ของกัลยาณมิตรหรือคนกลาง ในการให้ความรู้ ในทางที่ถูกต้อง คำแนะนำต่างๆให้กับคู่กรณีได้คิดพิจารณา และตัดสินใจด้วยตัวเองนั้น กระบวนการ ที่สำคัญอีกอย่างหนึ่ง คือ กระบวนการของการสื่อสารอย่างลึกซึ้ง

๔) การวิเคราะห์เรื่องราว

ในสถานการณ์ความขัดแย้งต่างๆที่เกิดขึ้นนั้น สาเหตุของปัญหารวมทั้งเหตุปัจจัยต่างๆที่เกี่ยวข้อง จะไม่ได้มาเป็นสูตรสำเร็จเหมือนกับการปรุงอาหาร หรือการแก้ปัญหาทางคณิตศาสตร์ บ่อยครั้งที่พบว่า สาเหตุของปัญหาความขัดแย้งมักจะมีมโนคติและซับซ้อน ผู้ที่มีความเกี่ยวข้อง กับปัญหาอาจจะไม่ใช่เพียงคู่กรณีที่อยู่ต่อหน้า ซึ่งอาจจะมีผู้อื่น หรือปัจจัยอื่นที่เกี่ยวข้องอีกมากมาย ดังนั้นในขั้นตอนนี้ จึงถือว่าเป็นงานหลักที่มีความท้าทายอย่างมากสำหรับผู้ไกล่เกลี่ย ในการที่จะต้อง รับรู้รายละเอียด ข้อมูลทั้งหมด ที่เกี่ยวข้องกับการสถานการณ์ของความขัดแย้งที่เกิดขึ้นกับคู่กรณีทั้งสอง ฝ่าย และจะต้องนำข้อมูลที่ได้เหล่านั้นมาทำการวิเคราะห์หาสาเหตุที่แท้จริง เพื่อที่จะได้นำไปสู่ ทางออกหรือหนทางในการจัดการปัญหาร่วมกัน

๕) การเข้าถึงวิธีการ

ทฤษฎีถือได้ว่าเป็นรากเหง้าของความขัดแย้งที่อยู่ลึกที่สุด เพราะเป็นการยึดมั่นถือมั่นใน อุดมการณ์ของตนเอง และถ้าทฤษฎีนั้นประกอบไปด้วยอคติอคตคติ คือ โลภะ โทสะ และโมหะซึ่ง ก่อให้เกิดมิจฉาทิฐิก็จะนำพาความขัดแย้งนั้นไปสู่ความรุนแรงได้ แต่อย่างไรก็ตามการทำงานของ กลุ่มปัญญธรรม คือ ทั้งค้นหา มานะ และทฤษฎีนั้น จะทำงานประสานสัมพันธ์กันและเป็นเหตุปัจจัย ของกันและกัน เพียงแต่ว่าตัวใดตัวหนึ่งจะแสดงออกมาเป็นตัวเด่นในการกำหนดพฤติกรรมของมนุษย์

๖) การคิดอย่างแยบคาย

ลักษณะการคิดแบบโยนิโสมนสิการนี้ท่านพระธรรมปิฎก(ป.อ.ปยุตฺโต) ได้ประมวลออกมา จากพระไตรปิฎก ๑๐ วิธีด้วยกัน คือ^{๑๑}

๑) วิธีคิดแบบสืบสาวเหตุปัจจัย คือ การคิดที่เริ่มสภาพที่เป็นผล

๒) วิธีคิดแบบแยกแยะส่วนประกอบหรือการคิดแบบวิเคราะห์ คือ การคิดแบบกระจาย เนื้อหา มุ่งให้มองและให้รู้จักสิ่งทั้งหลายตามสภาวะของมันเอง

๓) วิธีคิดแบบสามัญลักษณ์ คือ การคิดแบบรู้เท่าทันธรรมดาของสิ่งที่ปัจจัยปรุงแต่งทั้งหลาย ที่ว่าคิดให้รู้เท่าทันธรรมดานั้น ได้แก่วิธีคิดเห็นอาการที่สิ่งทั้งหลายทั้งปวงที่เกิดจากปัจจัย ปรุงแต่ง เมื่อเกิดขึ้นแล้วก็ต้องดับไป ไม่เที่ยงแท้ ไม่คงที่ ไม่ยั่งยืน ไม่คงอยู่ตลอดไป เรียกว่า อนิจจัง เมื่อสิ่งที่ไม่เที่ยงเข้ามาสัมพันธ์กันจึงเกิดความขัดแย้ง ทำให้สิ่งเหล่านั้นมีสถานะถูกบีบคั้น กดดัน ไม่อาจคงอยู่ในสภาพเดิมได้ เรียกว่า ทุกข์ ในเมื่อต้องเป็นไปตามเหตุ

๔) วิธีคิดแบบแก้ปัญหาก็ปัญหาหรือแบบอริยสัจ เป็นการคิดที่สัมพันธ์กับการปัญหา ความทุกข์ ของชีวิตโดยตรง คือ คิดเริ่มต้นจากปัญหาหรือทุกข์ โดยกำหนดรู้ ทำความเข้าใจ ปัญหาหรือความ ทุกข์ให้ชัดเจนก่อน(ขั้นทุกข์)

๕) วิธีคิดแบบบรรลธรรมสัมพันธ์คือ การคิดให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่าง “ธรรม”(หลักการ) กับ “อรรถ”(จุดมุ่งหมาย) คำว่า “ธรรม” แปลว่า หลักการ หลักความจริง หลัก ความดีงาม หลักการปฏิบัติ

๖) วิธีคิดแบบเห็นคุณค่าและทางออก คือ การคิดหรือการพิจารณาสิ่งที่ตนครอบครอง หรือกำลังได้เสวยอยู่อย่างรอบด้าน ให้เห็นทุกแง่ทุกมุม ถือว่าเป็นวิธีคิดที่สำคัญมากสำหรับผู้ที่ยัง เกี่ยวข้องอยู่กับอารมณ์ของโลกหรือความสุขของโลก ๆ

๗) วิธีคิดแบบรู้คุณค่าแท้-คุณค่าเทียม คือ การคิดที่สัมพันธ์กับการใช้สอย หรือการบริโภค เป็นวิธีคิดแบบสกัดกั้นเส้นทางกิเลสตัณหา ไม่ให้เข้ามาแสดงอิทธิพลครอบงำจิตใจแล้วชักจูง พฤติกรรมต่อ ๆ ไป วิธีคิดแบบนี้มีประโยชน์ในการใช้ชีวิตประจำวัน

๘) วิธีคิดแบบอยู่กับปัจจุบัน คือ การคิดที่อยู่กับอารมณ์ปัจจุบัน เป็นการคิดในแนวทาง ของปัญญา ซึ่งตรงกันข้ามกับการคิดแบบหวนละห้อยถึงสิ่งล่วงไปแล้ว หรือไม่ก็คิดฟุ้งซ่านเลื่อนลอย ไปกับภาพฝันในอนาคตที่ไม่ได้ตั้งอยู่บนฐานแห่งความเป็นจริง เป็นต้น

๑๐) วิธีคิดแบบวิภาษวาท เป็นลักษณะการคิด การพูด หรือการแสดงความจริงที่เป็น เอกลักษณ์สำคัญของพุทธศาสนา เพราะคำว่า “วิภาษวาท” ถือว่าเป็นชื่อเรียก ระบบความคิดของ พุทธศาสนาทั้งหมด เมื่อมองโดย

๗) การหาจุดสนใจ

จากการดำเนินการเจรจาไกล่เกลี่ยคนกลาง ตามกระบวนการที่กล่าวมาข้างต้นทั้งหมดนั้น ยังไม่สามารถที่เห็นจะแนวทางการจัดการความขัดแย้งนั้น ว่าจะลงเอยกันอย่างไร หรือด้วยวิธีใด เพราะยังขาดความเป็นรูปธรรมในการที่จะบ่งชี้ทางออกของปัญหา ใน

การหาความเป็นรูปธรรม สำหรับการเจรจาไกล่เกลี่ย คำตอบที่คนกลางร่วมกับคู่กรณี จะต้องสรุปให้ได้ก่อนจากการวิเคราะห์ใน ข้อมูล

๘) การสร้างสัมพันธภาพอันดี

ในการจัดการปัญหาความขัดแย้ง สิ่งที่จะเป็นเป้าหมายสูงสุด ก็คือ การกลับมาคืนดีกัน ใหม่ เพื่อสันติภาพของสังคมที่ยั่งยืน กล่าวอีกนัยหนึ่ง คือ การให้อภัยทานซึ่งกันและกัน

บรรณานุกรม

เกษม คมสัจธรรม. คู่มือการระงับข้อพิพาทสำหรับประชาชน. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ห้าง

หุ้นส่วนจำกัด จีรัชการพิมพ์, ๒๕๕๒.

โชติช่วง ทัพวงศ์. การจัดการความขัดแย้งกับการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท. กรุงเทพฯ : สำนักกระงับ

ข้อพิพาทสำนักงานศาลยุติธรรม, ๒๕๔๘.

ปรัชญา อยู่ประเสริฐ. เทคนิค จิตวิทยาและการสื่อสารสำหรับการไกล่เกลี่ย. กรุงเทพฯ :

สำนักกระงับข้อพิพาทศาลยุติธรรม, ๒๕๕๐.

พระราชวรมณี(ประยุทธ์ปยุตโต). ปรัชญาการศึกษาไทย. (กรุงเทพมหานคร: กรมการศาสนา,

๒๕๒๘.

พิชัยศักดิ์ หรยางกูร. รวมข้อคิดเกี่ยวกับการระงับข้อพิพาทในทางการค้า. กรุงเทพฯ :

คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๐.

ภาณุ รังสีสหัส. การจัดการความขัดแย้งกับการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท. กรุงเทพฯ : ธนาเพรส,

๒๕๔๘.

ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒. กรุงเทพมหานคร :

นานมี บุ๊คส์ พับลิเคชั่น, ๒๕๔๖.

วันชัย วัฒนศัพท์. ความขัดแย้ง : หลักการและเครื่องมือแก้ปัญหา. พิมพ์ครั้งที่ ๒.

กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๗.

วิธีระงับอธิกรณ์ในสมัยพุทธกาล มี ๗ ประการคือ ๑) สัมมุขาวินัย ๒) สติวินัย ๓)

อมุพหวินัย ๔) ปฎิญาญาภรณ์ ๕) เภยยุยสิกา ๖) ตัสสปาปิยสิกา ๗) ตินวัตถารก

วินัย

สม อินทร์พุง. “หลักเกณฑ์การประนอมและไกล่เกลี่ยข้อพิพาท”. วารสารนายความ,

(สิงหาคม-กันยายน ๒๕๔๕) : หน้า ๕๓.

สำนักงานศาลยุติธรรม. คู่มือการระงับข้อพิพาทสำหรับประชาชน. กรุงเทพฯ : จีรรัชการ
พิมพ์, ๒๕๕๒, (ปัจจุบันพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔ พิมพ์ครั้งที่
๒ พ.ศ. ๒๕๕๖).

การพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน สาระภูมิศาสตร์ เรื่องภูมิศาสตร์ทวีปอเมริกาเหนือและ
อเมริกาใต้ โดยใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้ 4MAT ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3/1
โรงเรียนขอนแก่นวิทยายน 2 (สมาน สุเมโธ)

Developing Academic Achievement Geography Geography Stories Of
North America And South America Using The 4MAT Learning
Management Model For Mathayom 3/1 Students.
Khon Kaen Wittayayon 2 School (Saman Sumetho)

อรรคราธ ศรีเคนา¹,กิติพัฒน์ ภาวิชัย²,

พระครูใบฎีกาเดชา คุณสมปนโน³

พระปลัดวสันต์ อีรวโร⁴ กิตติยานนท์ วรรณวงศ์⁵

Akaratorn Srikena ¹,Kitiphat Phawichai ²

Phrakhrubaidikadacha Chunasumpunno ³,

Phraparutwasun Teerawaro⁴,Kittiyanon Wannavong⁵

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน

Mahamakut Buddhist University Isan Campus

E-mail: kittiyanon.wan@mbu.ac.th

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อการพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน สาระ
ภูมิศาสตร์ เรื่อง ภูมิศาสตร์ทวีปอเมริกาเหนือและอเมริกาใต้ โดยใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้
4MAT ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3/1 โรงเรียนขอนแก่นวิทยายน 2 (สมาน สุเมโธ)
2) เพื่อศึกษาเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ก่อนเรียนและหลังเรียน สาระภูมิศาสตร์ เรื่องภูมิศาสตร์
ทวีปอเมริกาเหนือและอเมริกาใต้ 3) เพื่อศึกษาความพึงพอใจของนักเรียนในการใช้รูปแบบ
การจัดการเรียนรู้แบบ 4 MAT กลุ่มเป้าหมาย คือ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3/1 โรงเรียน
ขอนแก่นวิทยายน 2 (สมาน สุเมโธ) สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาขอนแก่น
เครื่องมือในการวิจัยประกอบด้วย 1) แผนการจัดการเรียนรู้แบบ 4MAT เรื่อง ภูมิศาสตร์
ทวีปอเมริกาเหนือและอเมริกาใต้ ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3/1 จำนวน 10 แผน

โครงการประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ 3

แผนละ 1 ชั่วโมง 2) แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน เรื่อง ภูมิศาสตร์ทวีปอเมริกาเหนือและอเมริกาใต้ แบบเลือกคำตอบชนิด 4 ตัวเลือกจำนวน 10 ข้อ แบบเขียนเครื่องหมายจำนวน 5 ข้อ แบบเติมคำจำนวน 10 ข้อ แบบจับคู่จำนวน 5 ข้อ 3) แบบประเมินความพึงพอใจ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าเฉลี่ย ร้อยละ t-test และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ผลการศึกษาวิจัยพบว่า

1) ผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษารายวิชาภูมิศาสตร์ เรื่องภูมิศาสตร์ทวีปอเมริกาเหนือและอเมริกาใต้ โดยใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ 4 MAT ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3/1 คะแนนหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียน

2) การเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนก่อนเรียนและหลังเรียนของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3/1 เรื่องภูมิศาสตร์ทวีปอเมริกาเหนือและอเมริกาใต้ โดยการจัดการเรียนรู้แบบ 4 MAT ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3/1 พบว่าค่าเฉลี่ยหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.5

3) ผลการศึกษาความพึงพอใจต่อการจัดการเรียนรู้แบบ 4MAT ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3/1 พบว่า ความพึงพอใจต่อการจัดการเรียนรู้แบบ 4MAT พบว่านักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3/1 โดยภาพรวมมีความพึงพอใจในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.97$, S.D. = 0.10)

คำสำคัญ: การพัฒนาผลสัมฤทธิ์, รูปแบบการจัดการเรียนรู้

ABSTRACT

The purpose of this research is to develop academic achievement. Geography Geography stories of North America and South America Using the 4MAT learning management model for Mathayom 3/1 students at Khon Kaen Wittayayon 2 School (Saman Sumetho) with the objectives being 1.To develop academic achievement Geography subject Geography stories of North America and South America 2. To study and compare achievement before studying and after studying. Geography Geography stories of North America and South

America 3. To study student satisfaction in using the 4 MAT learning management model. The target group is Mathayom 3/1 students at Khon Kaen Wittayayon 2 School (Saman Sumetho), under the Educational Service Area Office. Khon Kaen Secondary School Research tools include 1. 4MAT learning plan on the geography of North America and South America For Mathayom 3/1 students, 10 plans, 1 hour each. 2. Academic achievement test on the geography of North America and South America. Answer selection form: 4 choices, 10 questions; writing form: 5 questions; fill in words: 10 questions; matching form: 5 questions. 3. Satisfaction assessment form. Statistics used in data analysis include mean, percentage, t-test, and standard deviation.

The Research Findings Revealed That

1) Learning Achievement in the Geography Subject: Geography of North and South America using the 4 MAT Learning Model for Grade 3/1 students showed that the post-learning scores were higher than the pre-learning scores.

2) Comparison of pre-study and post-study academic achievement of Mathayom 3/1 students on the geography of North America and South America. By organizing learning in 4 MAT, developing the left and right brain. Of the 20 students in Mathayom 3/1, It was found that the average after studying was higher than before studying. Statistically significant at the 0.5 level.

3) The results of the study of satisfaction with the 4MAT learning arrangement of Mathayom 3/1 students found that satisfaction with the 4MAT learning arrangement found that Matthayomsuksa 3/1 students as a whole were Satisfied at the highest level ($\bar{x}$ 4.97, S.D.0.10)

Keywords: Development of Learning Achievement, Learning Management Model

โครงการประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ 3

1. บทนำ

การศึกษาเป็นรากฐานที่สำคัญที่สุดประการหนึ่ง ในการสร้างสรรค์ความเจริญก้าวหน้า และแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ในสังคมได้ เนื่องจากการศึกษาเป็นกระบวนการที่ช่วยให้คนได้พัฒนานตนเอง ด้านต่าง ๆ ตลอดช่วงชีวิตตั้งแต่การวางรากฐานพัฒนาการของชีวิต ตั้งแต่แรกเกิด การพัฒนา ศักยภาพ และวัดความสามารถด้านต่าง ๆ ที่จะดำรงชีพ และประกอบอาชีพได้อย่างมีความสุข รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลง เพื่อนำไปสู่สังคมฐานความรู้ได้อย่างมั่นคง ซึ่งแนวทางดังกล่าวสอดคล้องกับนโยบายของกระทรวงศึกษาธิการในการพัฒนาเยาวชนของชาติเข้าสู่โลกยุคศตวรรษ ที่ 21 โดยมุ่งส่งเสริมให้ผู้เรียนมีคุณธรรม รักความเป็นไทย มีทักษะการคิดวิเคราะห์ คิดสร้างสรรค์ มีทักษะด้านเทคโนโลยี สามารถทำงานร่วมกับผู้อื่น และสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นใน สังคมโลกได้อย่างสันติ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2551)

หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2551 ได้กำหนดจุดมุ่งหมาย และมาตรฐานการเรียนรู้และกรอบทิศทางในการพัฒนาคุณภาพผู้เรียนให้เป็นคนดี มีปัญญา มีคุณภาพชีวิตที่ดี และมีขีดความสามารถ ในการแข่งขันในเวทีระดับโลก และมีความสอดคล้องกับเจตนารมณ์แห่งพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ที่ได้กล่าวถึง "การศึกษา" ว่าเป็นกระบวนการเรียนรู้เพื่อความเจริญงอกงาม ของบุคคลและสังคมโดยการถ่ายทอดความรู้ การฝึก การอบรมการสืบสานทางวัฒนธรรม การสร้างสรรค์จรรโลงความก้าวหน้าทางวิชาการ การสร้างองค์ความรู้ขึ้นเกิดจากการจัดสภาพแวดล้อม สังคม การเรียนรู้และปัจจัยเกื้อหนุนให้บุคคลเรียนรู้อย่าง ต่อเนื่องตลอดชีวิต

กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมช่วยให้ผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจในการดำรงชีวิตของมนุษย์ทั้งในฐานะปัจเจกบุคคลและการอยู่ร่วมกันในสังคม การปรับตัวตามสภาพแวดล้อมการจัดการทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัด เข้าใจถึงการพัฒนาเปลี่ยนแปลงตามยุคสมัย กาลเวลา ตามเหตุปัจจัยต่าง ๆ เกิดความเข้าใจในตนเองและผู้อื่น มีความอดทนอดกลั้นยอมรับในความแตกต่างและมีคุณธรรมสามารถนำความรู้ไปใช้ในการดำเนินชีวิตเป็นพลเมืองดีของประเทศชาติและสังคมโลกตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานพุทธศักราช 2551

ในปัจจุบันได้มีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นในประเทศไทยอย่างต่อเนื่องอยู่ตลอดเวลา นำการเปลี่ยนแปลงที่ซับซ้อนมากขึ้นมาสู่สังคมและครอบครัวไทยในมิติต่าง ๆ ภูมิศาสตร์เป็นอีกหนึ่งแขนงที่มีความสำคัญ จึงมีความจำเป็นต้องศึกษา

โครงการประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ 3

ผู้วิจัยจึงสนใจและต้องการศึกษาภูมิศาสตร์ทวีปอเมริกาเหนือและอเมริกาใต้ เพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียนได้ศึกษาภูมิศาสตร์ของทวีปอื่น ๆ ที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงกับทวีปเอเชียที่อาศัยอยู่ โดยการเรียนรู้เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ เน้นให้นักเรียนลงมือปฏิบัติ

การจัดการเรียนรู้แบบ 4MAT เป็นการเรียนรู้เกิดขึ้นจากความสัมพันธ์ของ 2 มิติ คือ การรับรู้ (perception) และกระบวนการจัดกระทำข้อมูล (processing) การรับรู้ของบุคคลมี 2 ช่องทาง คือ ผ่านทางประสบการณ์ที่เป็นรูปธรรม และผ่านทางความคิดรวบยอดที่เป็นนามธรรม (abstract conceptualization) ส่วนกระบวนการจัดกระทำกับข้อมูลที่ได้รับนั้น มี 2 ลักษณะเช่นเดียวกัน คือ การลงมือทดลองปฏิบัติ และการสังเกตโดยใช้ความคิดอย่างไตร่ตรอง เมื่อลากเส้นตรงของช่องทางการรับรู้ 2 ช่องทาง และเส้นตรงของกระบวนการจัดกระทำข้อมูลเพื่อให้เกิดการเรียนรู้มา ตัดกัน แล้วเขียนเป็นวงกลมจะเกิดพื้นที่เป็น 4 ส่วนของวงกลม ซึ่งสามารถแทนลักษณะการเรียนรู้ของผู้เรียน 4 แบบ คือ แบบที่ 1 เป็นผู้เรียนที่ถนัดจินตนาการ (imaginative learners) เพราะมีการรับรู้ผ่านทางประสบการณ์ที่เป็นรูปธรรม และใช้กระบวนการจัดกระทำข้อมูลด้วยการสังเกตอย่างไตร่ตรอง แบบที่ 2 เป็นผู้เรียนที่ถนัดการวิเคราะห์ (analytic learners) เพราะมีการรับรู้ผ่านทางความคิดรวบยอดที่เป็นนามธรรม และชอบใช้กระบวนการสังเกตอย่างไตร่ตรอง แบบที่ 3 เป็นผู้เรียนที่ถนัดใช้สามัญสำนึก (common sense learners) เพราะมีการรับรู้ผ่านทางความคิดรวบยอดที่เป็นนามธรรม และชอบใช้กระบวนการลงมือทำ แบบที่ 4 เป็นผู้เรียนที่ถนัดในการปรับเปลี่ยน (dynamic learners) เพราะมีการรับรู้ผ่านทางประสบการณ์ที่เป็นรูปธรรม และชอบใช้กระบวนการลงมือปฏิบัติ

จากความสำคัญดังกล่าว ผู้วิจัยจึงมีความสนใจในเรื่อง การพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรู้ สาระภูมิศาสตร์ เรื่องภูมิศาสตร์ทวีปอเมริกาเหนือและอเมริกาใต้ โดยใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้ 4MAT ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3/1 นำปัญหาเหล่านี้มาเป็นตัวอย่างในกระบวนการเรียนรู้เพื่อแก้ไขปัญหาดังกล่าว และหาหนทางในการเสริมสร้าง พัฒนาการกระบวนการเรียนรู้ทางภูมิศาสตร์ทวีปอเมริกาเหนือและอเมริกาใต้ เพื่อเพิ่มทักษะความรู้ให้กับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3/1 ให้มีความรู้ความสามารถในการแก้ไขปัญหาและพัฒนาการของสมาชิกชายและสมาชิกชาด้วยตนเอง

โครงการประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ 3

2. วัตถุประสงค์การวิจัย

2.1 เพื่อพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน สาระภูมิศาสตร์ เรื่องภูมิศาสตร์ทวีปอเมริกาเหนือและอเมริกาใต้ โดยการจัดการเรียนรู้แบบ 4MAT ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3/1 โรงเรียนขอนแก่นวิทยายน 2 (สมาน สุเมโธ)

2.2 เพื่อเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ก่อนเรียนและหลังเรียน สาระภูมิศาสตร์ เรื่องภูมิศาสตร์ทวีปอเมริกาเหนือและอเมริกาใต้ โดยการจัดการเรียนรู้แบบ 4MAT ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3/1 โรงเรียนขอนแก่นวิทยายน 2 (สมาน สุเมโธ)

2.3 เพื่อศึกษาความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ 4 MAT ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3/1 โรงเรียนขอนแก่นวิทยายน 2 (สมาน สุเมโธ)

3. วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้มีขั้นตอนในการศึกษา ดังนี้

3.1 การสร้างและหาคุณภาพของเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย โดยการสร้างแผนจัดการเรียนรู้ สร้างแบบทดสอบ และสร้างแบบสอบถามความพึงพอใจที่มีต่อการพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน สาระภูมิศาสตร์ เรื่องภูมิศาสตร์ทวีปอเมริกาเหนือและอเมริกาใต้ โดยใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้ 4MAT ของนักเรียนชั้น มัธยมศึกษาปีที่ 3/1 โรงเรียนขอนแก่นวิทยายน 2 (สมาน สุเมโธ)

3.2 การเก็บรวบรวมข้อมูล โดยปฐมนิเทศนักเรียน โดยให้ความรู้และทำความเข้าใจเกี่ยวกับขั้นตอนในการจัดกิจกรรม ทำการทดสอบก่อนเรียนเพื่อวัดทักษะความรู้ จัดกิจกรรมการเรียนรู้ ทำการทดสอบหลังเรียนเพื่อวัดการพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน และประเมินความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการจัดการเรียนรู้

3.3 การวิเคราะห์ข้อมูล โดยนำคะแนนที่ได้จากการทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรู้ มาหาค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน แล้วนำคะแนนเฉลี่ยมาเปรียบเทียบโดยการทดสอบค่าที่แบบไม่อิสระจากกัน (t-test for dependent sample) และนำคะแนนที่ได้จากแบบประเมินความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการจัดการเรียนรู้ มาหาค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และสรุปผลของความพึงพอใจ

โครงการประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ 3

4. ผลการวิจัย

ผลวิจัยตามการดำเนินงาน มีดังนี้

4.1 พบว่าผลการพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน สาระภูมิศาสตร์ เรื่องภูมิศาสตร์ทวีปอเมริกาเหนือและอเมริกาใต้ โดยการจัดการเรียนรู้แบบ 4MAT ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3/1 โรงเรียนขอนแก่นวิทยายน 2 (สมาน สุเมโธ) คะแนนก่อนเรียนได้เฉลี่ย μ 12.35 คะแนนหลังเรียนได้คะแนนเฉลี่ย μ 25.75 เมื่อทดสอบความแตกต่างระหว่างค่าเฉลี่ยหลังเรียนและค่าเฉลี่ยก่อนเรียน พบว่าค่าเฉลี่ยหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

4.2 ผลความพึงพอใจที่มีต่อการจัดการเรียนรู้ สาระภูมิศาสตร์ เรื่องภูมิศาสตร์ทวีปอเมริกาเหนือและอเมริกาใต้โดยใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้ 4MAT ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3/1 โรงเรียนขอนแก่นวิทยายน 2 (สมาน สุเมโธ) โดยภาพรวมมีความพึงพอใจอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}$ = 4.97, S.D. = 0.10)

5. อภิปรายผลการวิจัย

5.1 การเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ก่อนเรียนและหลังเรียนของ สาระภูมิศาสตร์ เรื่องภูมิศาสตร์ทวีปอเมริกาเหนือและอเมริกาใต้ โดยการจัดการเรียนรู้แบบ 4MAT ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3/1 โรงเรียนขอนแก่นวิทยายน 2 (สมาน สุเมโธ) พบว่าค่าเฉลี่ยหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ พงษ์ศักดิ์ ไชยศรีจันทร์ (2556) ทำวิจัยเรื่อง การพัฒนาการเรียนรู้เรื่องปฏิสัมพันธ์เชิงภูมิศาสตร์ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 โดยใช้กิจกรรมการเรียนรู้แบบ 4MAT ผลวิจัยพบว่า นักเรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

5.2 ผลการศึกษาความพึงพอใจต่อการจัดการเรียนรู้แบบ 4MAT ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3/1 โรงเรียนขอนแก่นวิทยายน 2 (สมาน สุเมโธ) พบว่าความพึงพอใจอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}$ = 4.97, S.D. = 0.10) ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของมาลี พวนกิ่ง (2552) ทำวิจัยเรื่อง ศึกษาผลการพัฒนาแผนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบ 4MAT เรื่อง เศรษฐกิจพอเพียง กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6

โครงการประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ 3

ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนมีความพึงพอใจต่อการเรียนการสอนโดยแผนการจัดการเรียนรู้แบบ 4MAT โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด

6. ข้อเสนอแนะ

6.1 ข้อเสนอแนะสำหรับการนำผลการวิจัยไปใช้

1) จากผลการวิจัยพบว่า คณะแผนกหลังการจัดการเรียนรู้แบบ 4MAT สามารถพัฒนาผลการเรียนรู้ เรื่องภูมิศาสตร์ทวีปอเมริกาเหนือและอเมริกาใต้ที่สูงขึ้น และนักเรียนมีเจตคติที่ดีต่อการสอน ดังนั้นสถานศึกษาควรส่งเสริมให้ครูนำการจัดการเรียนรู้แบบ 4MAT ไปใช้ในสาระอื่นของวิชาสังคมศึกษา เช่น ศาสนา ศิลธรรม จริยธรรม หน้าที่พลเมือง วัฒนธรรม และการดำเนินชีวิต เศรษฐศาสตร์ ประวัติศาสตร์ และภูมิศาสตร์

2) จากผลการวิจัย การพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน สาระภูมิศาสตร์ เรื่องภูมิศาสตร์ทวีปอเมริกาเหนือและอเมริกาใต้ โดยการจัดการเรียนรู้แบบ 4MAT ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3/1 จำนวน 20 คน โรงเรียนขอนแก่นวิทยายน 2 (สามาน สุเมธ) นักเรียนมีเจตคติที่ดีในการอยู่ร่วมกับธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และสามารถปรับใช้ในชีวิตประจำวันของตนเอง

6.2 ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

1) ควรมีการศึกษารูปแบบการสอนภูมิศาสตร์วิธีอื่น เช่น การจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะแสวงหาความรู้ 5E การจัดการเรียนการสอนรู้ปัญหาเป็นฐาน การจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือ เป็นต้น

2) ควรมีการใช้สื่อเพิ่มมากขึ้น ที่นอกเหนือจากใบกิจกรรม เพื่อสร้างความน่าสนใจของนักเรียนให้มากขึ้น

7. องค์ความรู้จากการวิจัย

จากการจัดการเรียนรู้ตามรูปแบบการจัดการเรียนรู้ สาระภูมิศาสตร์ เรื่องภูมิศาสตร์ทวีปอเมริกาเหนือและอเมริกาใต้ โดยการจัดการเรียนรู้แบบ 4MAT องค์ความรู้ที่ได้คือการพัฒนาความสามารถในการบูรณาการแบบความคิดรวบยอดมาปรับเป็นแนวความคิดของตนเอง และสามารถปรับใช้กับรูปแบบการจัดการเรียนรู้ในรูปแบบต่างๆ ได้

บรรณานุกรม

- กระทรวงศึกษาธิการ (2565). หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551
พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชุมนุม สหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย
จำกัด.
- พงษ์ศักดิ์ ไชยศรีจันทร์. (2556). การพัฒนาการเรียนรู้เรื่องปฏิสัมพันธ์เชิงภูมิศาสตร์ชั้น
มัธยมศึกษาปีที่ 5 โดยใช้กิจกรรมการเรียนรู้แบบ 4MAT. การศึกษาค้นคว้า
อิสระ. กศ.ม. มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- มาลี พวงกิ่ง. (2552). การพัฒนาแผนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบวัฏจักรการเรียนรู้ 4
MAT เรื่องเศรษฐกิจพอเพียง กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และ
วัฒนธรรม ชั้น ประถมศึกษา ปีที่ 6. (การศึกษาค้นคว้าอิสระปริญญามหาบัณฑิต,
มหาวิทยาลัย มหาสารคาม).

การพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรู้รายวิชาภูมิศาสตร์ เรื่อง การเปลี่ยนแปลง
ทางกายภาพของโลก โดยใช้กิจกรรมการเรียนรู้แบบกระบวนการทางภูมิศาสตร์
Geographic Inquiry Process ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4/1
โรงเรียนขอนแก่นวิทยายน 2 (สมาน สุเมธ) จังหวัดขอนแก่น

Development Of Learning Outcomes Geography Subject On The Subject
Of Physical Changes In The World Using Learning Activities Geographic
Process Model Geographic Inquiry Process Of Students Secondary 4/1
Khon Kaen Wittayalai 2 School (Saman Sumetho) Khon Kaen Province.

อภิชัย ภูลัยวรรณ¹, สุทธินันท์ พรหมพันธุ์², พระปลัดวสันต์ ชีรวโร³,
สุทธิพงษ์ สายาพัฒน์⁴, กิตติยานนท์ วรรณวงศ์⁵
Apichai Philaiwan¹, Shuttinun Promphunjai²,
Phraparutwasun Teerawaro³, Suttipong Sayapat⁴
Kittiyanon Wannavong⁵

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน
Mahamakut Buddhist University Isan Campus
E-mail: kittiyanon.wan@mbu.ac.th

บทคัดย่อ

บทความวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรู้
2) เพื่อเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรู้ 3) เพื่อศึกษาความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อ
การจัดการเรียนรู้ รายวิชาภูมิศาสตร์ เรื่อง การเปลี่ยนแปลงทางกายภาพของโลก โดยใช้
กิจกรรมการเรียนรู้แบบกระบวนการทางภูมิศาสตร์ Geographic Inquiry Process ของ
นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4/1 โรงเรียนขอนแก่นวิทยายน 2 (สมาน สุเมธ) จังหวัด
ขอนแก่น รูปแบบการวิจัยเป็นการวิจัยและพัฒนา กลุ่มเป้าหมายได้แก่ นักเรียนชั้น
มัธยมศึกษาปีที่ 4/1 โรงเรียนขอนแก่นวิทยายน 2 (สมาน สุเมธ) ในภาคเรียนที่ 1
ปีการศึกษา 2566 จำนวน 30 คน เครื่องมือที่ใช้ได้แก่ 1) แผนการจัดการเรียนรู้
2) แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรู้ และ 3) แบบสอบถามความพึงพอใจที่มีต่อการ

พัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรู้ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการทดสอบค่าที ผลการศึกษาวีจยพบว่า

1) ผลการเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรายวิชาภูมิศาสตร์ เรื่อง การเปลี่ยนแปลงทางกายภาพของโลก โดยใช้กิจกรรมการเรียนรู้แบบกระบวนการทางภูมิศาสตร์ Geographic Inquiry Process ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4/1 จำนวน 30 คน คะแนนก่อนเรียนได้คะแนนเฉลี่ย ($\bar{X}$) = 17.60), ((S.D.)= 4.461) คะแนนหลังเรียนได้คะแนนเฉลี่ย ($\bar{X}$) = 22.20), ((S.D.)= 5.027) เมื่อทดสอบความแตกต่างระหว่างค่าเฉลี่ยหลังเรียนและค่าเฉลี่ยก่อนเรียน พบว่าค่าเฉลี่ยหลังเรียนสูงกว่าค่าเฉลี่ยก่อนเรียน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

2) ผลการประเมินความพึงพอใจของนักเรียนที่เรียนด้วยรูปแบบการจัดการเรียนรู้ทางภูมิศาสตร์ Geographic Inquiry Process ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4/1 โรงเรียนขอนแก่นวิทยายน 2 (สมาน สุเมโธ) จังหวัดขอนแก่น โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$) = 4.29), (S.D.= 0.70)

คำสำคัญ: การพัฒนาผลสัมฤทธิ์, กิจกรรมการเรียนรู้, กระบวนการทางภูมิศาสตร์

ABSTRACT

This Research Aims To Develop Learning Achievement, Compare Learning Achievements, And Study The Students' Satisfaction With The Geography Subject On The Topic Of "Physical Changes Of The Earth" Using The Geographic Inquiry Process Learning Activities For Grade 10/1 Students At Khon Kaen Wittayayon 2 School (Saman Sumetho), Khon Kaen Province. The Research Is A Research And Development Study. The Target Group Consists Of 30 Grade 10/1 Students At Khon Kaen Wittayayon 2 School (Saman Sumetho) In The First Semester Of The Academic Year 2023. The Tools Used Include Lesson Plans, Achievement Tests, And Satisfaction Questionnaires Regarding The Development Of Learning Achievements. The Statistics Used For Data Analysis Are Mean, Standard Deviation, And T-Test.

The Research Findings Revealed That:

1) The Comparison Of Learning Achievement In The Geography Subject On The Topic Of "Physical Changes Of The Earth" Using The Geographic Inquiry Process Learning Activities For 30 Grade 10/1 Students Showed That The Average Pre-Test Score Was ($\bar{X}$) = 17.60), (S.D. = 4.461) And The Average Post-Test Score Was ($\bar{X}$) = 22.20), (S.D.= 5.027) When Testing The Difference Between The Post-Test And Pre-Test Averages, It Was Found That The Post-Test Average Was Significantly Higher Than The Pre-Test Average At The 0.05 Level Of Significance.

2) The Evaluation Of Student Satisfaction With The Geographic Inquiry Process Learning Activities For Grade 10/1 Students At Khon Kaen Wittayayon 2 School (Saman Sumetho), Khon Kaen Province, Showed That Overall Satisfaction Was At A High Level ($\bar{X}$) = 4.29), (S.D. = 0.70).

Keywords: Development of Achievement, Learning activities, Geographic process

1. บทนำ

การศึกษาเป็นสิ่งที่สำคัญสำหรับชีวิตของเราทุกคน โดยเฉพาะในยุคโลกาภิวัตน์ที่เข้ามามี อิทธิพลในสังคม ส่งผลต่อระบบการศึกษาที่จำเป็นต้องมีการปรับเปลี่ยนไปตาม การเปลี่ยนแปลงของ สังคมโลกเพื่อก่อให้เกิดความทันสมัยในองค์ความรู้ และเป็นรากฐาน ที่สำคัญในการสร้างความ เจริญก้าวหน้าและแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ในสังคม พระราชบัญญัติ การศึกษาแห่งชาติก็ได้กำหนดให้สถาบันการศึกษาจัดการศึกษาด้วยการเน้นความสำคัญ เกี่ยวกับการฝึกทักษะกระบวนการคิด การจัดการ การเผชิญสถานการณ์ และการประยุกต์ ความรู้มา ใช้ป้องกันและแก้ไขปัญหา จัดกิจกรรมให้นักเรียนได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริง ฝึกการปฏิบัติให้ทำได้ คิดเป็น และหลักสูตรการแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ถือว่าผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด กระบวนการเรียนรู้ทั้งด้าน เนื้อหาและกิจกรรมให้ สอดคล้องกับความสนใจและความถนัดของผู้เรียน โดยคำนึงถึงความแตกต่าง ระหว่างบุคคล

(สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา. สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2552, น. 6)

กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ช่วยให้ผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจ การดำเนินชีวิตของมนุษย์ ทั้งในฐานะปัจเจกบุคคลและการอยู่ร่วมกันในสังคม การปรับตัวตามสภาพแวดล้อม การจัดการทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัด เข้าใจถึงการพัฒนาเปลี่ยนแปลงตามยุคสมัย กาลเวลา ตามเหตุปัจจัยต่างๆ เกิดความเข้าใจในตนเองและผู้อื่น มีความอดทนอดกลั้น ยอมรับในความแตกต่างและมีคุณธรรม สามารถนำความรู้ไปปรับใช้ในการดำเนินชีวิต เป็นพลเมืองดีของประเทศชาติและสังคมโลก (หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551)

รายวิชาภูมิศาสตร์ คือลักษณะทางกายภาพของโลก แหล่งทรัพยากร และภูมิอากาศของประเทศไทย และภูมิภาคต่างๆของโลก การใช้แผนที่และเครื่องมือทางภูมิศาสตร์ ความสัมพันธ์กันของสิ่งต่างๆ ในระบบธรรมชาติ ความสัมพันธ์ของมนุษย์กับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ และสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น การนำเสนอข้อมูลภูมิสารสนเทศ การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน (หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551)

ปัญหาการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษาในปัจจุบัน คือ ผู้สอนส่วนใหญ่สอนแบบบรรยาย เนื้อหาตามหนังสือ ขาดเทคนิคและวิธีการสอนแบบใหม่ๆ ทำให้นักเรียนไม่กล้าแสดงความคิดเห็นหรือ ฝึกแก้ปัญหาในห้องเรียน ทำให้ไม่มีส่วนร่วมในการเรียนการสอน เพราะเบื่อหน่ายต้องท่องจำทั้งใน เนื้อหาวิชาที่หลากหลายหมวดสาขา และเนื้อหาสาระบางอย่างก็ไม่ได้นำไปใช้จริงในชีวิตประจำวัน ครูผู้สอนจึงต้องปรับเปลี่ยน รูปแบบ เทคนิค วิธีการเรียนการสอนใหม่ ให้ทันกับยุคสมัย และจัด กิจกรรมให้เด็กเกิดการพัฒนาทั้งความคิด ความถนัด ความสนใจของแต่ละคน ครูต้องสอนวิธีที่หลากหลาย แสวงหาความรู้มากกว่าสอนตัวความรู้ สอนการคิดมากกว่าสอนให้ท่องจำ เน้นผู้เรียนมากกว่าเน้นเนื้อหาวิชา เพื่อนำไปสู่การเรียนรู้ตลอดชีวิต อันเป็นทักษะสำคัญของบุคคลในยุคศตวรรษที่ 21

จากสภาพปัญหาดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยจึงได้ศึกษาหาเอกสาร หนังสือ และวิจัยที่เกี่ยวข้อง พบว่านักเรียนให้ความสำคัญต่อวิชาสังคมศึกษาน้อยกว่าวิชาหลักอื่น ๆ เพราะนักเรียนส่วนใหญ่เห็นว่าวิชาสังคมศึกษาเป็นวิชาที่สามารถศึกษาได้ด้วยตนเอง ถึงแม้จะมีเนื้อหามาก แต่ไม่ยาก รวมถึงมีรูปแบบการสอนที่ไม่ก่อให้เกิดความสนใจในการเรียน

เท่าที่ควร ทำให้เห็น ความสำคัญของวิชานี้ลดลง ด้วยเหตุผลหลายประการ เช่น นักเรียน เรียนแล้ว ไม่เข้าใจ เรียนแล้วงงนอกจากปัญหานี้ ผู้วิจัยตระหนักถึงกระบวนการจัดการ เรียนรู้ที่จะทำให้ นักเรียนเกิดความกระตือรือร้น ฝึกเน้นให้นักเรียนได้ใช้ทักษะการคิด เพราะ ความสามารถและทักษะ ในการคิดมีความจำเป็นสำหรับการเรียนรู้ตลอดชีวิต การดำรงชีวิต และการปฏิบัติงานให้บรรลุ 3 เป้าหมายและประสบความสำเร็จโดยเฉพาะในยุคข้อมูล ข่าวสารความรู้ที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่าง รวดเร็วและต่อเนื่อง ดังมีนักการศึกษากล่าวถึง ความสำคัญของทักษะการคิดในยุคศตวรรษที่ 21 ว่า ทักษะที่สำคัญที่สุด คือ ทักษะการคิด ของบุคคลและทักษะชีวิต (Life Skills) เพื่อจะได้อำนาจ ดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างสันติสุขใน สังคมโลกที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในทุกด้าน

จากความสำคัญดังกล่าว ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรู้รายวิชา ภูมิศาสตร์ เรื่อง การเปลี่ยนแปลงทางกายภาพของโลก โดยใช้กิจกรรมการเรียนรู้แบบ กระบวนการทางภูมิศาสตร์ Geographic Inquiry Process ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4/1 โรงเรียนขอนแก่นวิทยายน 2 (สมาน สุเมโธ) จังหวัดขอนแก่น

2. วัตถุประสงค์การวิจัย

2.1 เพื่อพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรู้รายวิชาภูมิศาสตร์ เรื่อง การเปลี่ยนแปลง ทางกายภาพของโลก โดยใช้กิจกรรมการเรียนรู้แบบกระบวนการทางภูมิศาสตร์ Geographic Inquiry Process ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4/1 โรงเรียนขอนแก่น วิทยายน2 (สมาน สุเมโธ) จังหวัดขอนแก่น

2.2 เพื่อเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรู้รายวิชาภูมิศาสตร์ เรื่อง การ เปลี่ยนแปลงทางกายภาพของโลก โดยใช้กิจกรรมการเรียนรู้แบบกระบวนการทางภูมิศาสตร์ Geographic Inquiry Process ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4/1 โรงเรียนขอนแก่น วิทยายน2 (สมาน สุเมโธ) จังหวัดขอนแก่น ก่อนเรียนและหลังเรียน

2.3 เพื่อศึกษาความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการจัดการเรียนรู้รายวิชาภูมิศาสตร์ เรื่องการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพของโลก โดยใช้กิจกรรมการเรียนรู้แบบกระบวนการทาง ภูมิศาสตร์ Geographic Inquiry Process ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4/1 โรงเรียน ขอนแก่นวิทยายน2 (สมาน สุเมโธ) จังหวัดขอนแก่น

3. วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้มีขั้นตอนในการศึกษา ดังนี้

3.1 การสร้างและหาคุณภาพของเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย โดยการสร้างแผนจัดการเรียนรู้ สร้างแบบทดสอบ และสร้างแบบสอบถามความพึงพอใจที่มีต่อการพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรู้รายวิชาภูมิศาสตร์ เรื่องการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพของโลก โดยใช้กิจกรรมการเรียนรู้แบบกระบวนการทางภูมิศาสตร์ Geographic Inquiry Process

3.2 การเก็บรวบรวมข้อมูล โดยปฐมนิเทศนักเรียน โดยให้ความรู้และทำความเข้าใจเกี่ยวกับขั้นตอนในการจัดกิจกรรม ทำการทดสอบก่อนเรียนเพื่อวัดทักษะความรู้ จัดกิจกรรมการเรียนรู้ ทำการทดสอบหลังเรียนเพื่อวัดการพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน และประเมินความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการจัดการเรียนรู้

3.3 การวิเคราะห์ข้อมูล โดยนำคะแนนที่ได้จากการทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรู้ มาหาค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน แล้วนำคะแนนเฉลี่ยมาเปรียบเทียบโดยการทดสอบค่าที่แบบไม่อิสระจากกัน (t-test for dependent sample) และนำคะแนนที่ได้จากแบบประเมินความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการจัดการเรียนรู้ มาหาค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และสรุปผลของความพึงพอใจ

4. ผลการวิจัย

ผลวิจัยตามการดำเนินงาน มีดังนี้

4.1 ผลคะแนนก่อนเรียน และหลังเรียนจากการพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรู้ วิเคราะห์เปรียบเทียบคะแนนผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรายวิชาภูมิศาสตร์ เรื่อง การเปลี่ยนแปลงทางกายภาพของโลก โดยใช้กิจกรรมการเรียนรู้แบบกระบวนการทางภูมิศาสตร์ Geographic Inquiry Process ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4/1 จำนวน 30 คนคะแนนก่อนเรียนได้คะแนนเฉลี่ย ($\bar{X}$) 17.60, (S.D.= 4.461) คะแนนหลังเรียนได้คะแนนเฉลี่ย ($\bar{X}$) 22.20, (S.D.= 5.027) เมื่อทดสอบความแตกต่างระหว่างค่าเฉลี่ยหลังเรียนและค่าเฉลี่ยก่อนเรียน พบว่าค่าเฉลี่ยหลังเรียนสูงกว่าค่าเฉลี่ยก่อนเรียน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

4.2 ผลความพึงพอใจที่มีต่อการเรียนโดยใช้ กระบวนการจัดการเรียนรู้ทางภูมิศาสตร์ Geographic Inquiry Process ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4/1 โรงเรียนขอนแก่นวิทยายน2 (สมาน สุเมโธ) จังหวัดขอนแก่น พบว่า นักเรียนมีความพึงพอใจที่เรียน

ด้วยรูปแบบกระบวนการจัดการเรียนรู้ทางภูมิศาสตร์ Geographic Inquiry Process ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4/1 โรงเรียนขอนแก่นวิทยายน 2 (สมาน สุขเมธ) จังหวัดขอนแก่น โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=4.29$) , (S.D.= 0.70)

5. อภิปรายผลการวิจัย

5.1 การเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนก่อนเรียนและหลังเรียนของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4/1 เรื่อง การเปลี่ยนแปลงทางกายภาพของโลก โดยใช้รูปแบบการสอนแบบกระบวนการจัดการเรียนรู้ทางภูมิศาสตร์ Geographic Inquiry Process ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4/1 จำนวน 30 คน คะแนนก่อนเรียนได้คะแนนเฉลี่ย ($\bar{X}$) 17.60, (S.D.= 4.461) คะแนนหลังเรียนได้คะแนนเฉลี่ย ($\bar{X}$) 22.20, (S.D.= 5.027) เมื่อทดสอบความแตกต่างระหว่างค่าเฉลี่ยหลังเรียนและค่าเฉลี่ยก่อนเรียน พบว่าค่าเฉลี่ยหลังเรียน สูงกว่าค่าเฉลี่ยก่อนเรียน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของเกียรติศักดิ์ ชัยยาณะ (2563, น. 129-145) ได้พัฒนารูปแบบการเรียนการสอนโดยใช้กระบวนการทางภูมิศาสตร์เพื่อพัฒนาการรู้เรื่องภูมิศาสตร์ และความคงทนในการเรียนรู้วิชาภูมิศาสตร์ของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย กรณีศึกษาโรงเรียนวัฒโนทัยพายัพ จำนวน 32 คน เครื่องมือที่ใช้ในการทดลองประกอบด้วย แบบสอบถามสภาพการปฏิบัติการและความต้องการจำเป็นของการจัดการเรียนการสอนสาระภูมิศาสตร์ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย แผนจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามรูปแบบการเรียนการสอนโดยใช้กระบวนการทางภูมิศาสตร์ ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 ผลการประเมินอยู่ในระดับเหมาะสมมากมีค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) เท่ากับ 4.42 และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (SD) เท่ากับ 0.66 แบบวัดการรู้เรื่องภูมิศาสตร์ใช้ทดสอบก่อนและหลังเรียนด้วยรูปแบบการเรียนการสอนโดยใช้กระบวนการทางภูมิศาสตร์ มีลักษณะเป็นแบบปรนัยชนิดเลือกตอบ 5 ตัวเลือก จำนวน 50 ข้อ ผลการวิจัยพบว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนมีสหสัมพันธ์ซึ่งกันและกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01

5.2 ความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการจัดการเรียนรู้แบบกระบวนการจัดการเรียนรู้ทางภูมิศาสตร์ Geographic Inquiry Process ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4/1 พบว่า ความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการจัดการเรียนรู้แบบกระบวนการจัดการเรียนรู้ทางภูมิศาสตร์ Geographic Inquiry Process พบว่านักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4/1 ภาพรวมมีความพึงพอใจต่อการจัดการเรียนรู้กระบวนการจัดการเรียนรู้ทางภูมิศาสตร์

Geographic Inquiry Process ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 4.29), (S.D. = 0.70) ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ เกียรติศักดิ์ ชัยยามะ (2563, น. 129-145) ทำการวิจัยเรื่อง การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนโดยใช้กระบวนการทางภูมิศาสตร์เพื่อพัฒนาการรู้เรื่องภูมิศาสตร์ และความคงทนในการเรียนรู้วิชาภูมิศาสตร์ของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย กรณีศึกษา โรงเรียนวัดโนนทัยพายัพ ผลการวิจัยพบว่า ความพึงพอใจในการเรียนรู้ด้วยรูปแบบโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 4.18 และ SD=0.51) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

6. ข้อเสนอแนะ

6.1 ข้อเสนอแนะสำหรับการนำผลการวิจัยไปใช้

1) จากผลการวิจัยพบว่า คณะแผนกหลังการจัดการเรียนรู้แบบกระบวนการทางภูมิศาสตร์ Geographic Inquiry Process สามารถพัฒนาผลการเรียนรู้ รายวิชาภูมิศาสตร์ที่สูงขึ้น และนักเรียนมีเจตคติที่ดีต่อการสอน ดังนั้นสถานศึกษาควรส่งเสริมให้ครูนำการจัดการเรียนรู้แบบกระบวนการทางภูมิศาสตร์ Geographic Inquiry Process ของวิชาสังคมศึกษาไปใช้ในสาระอื่นของวิชาสังคมศึกษา เช่น หน้าที่พลเมือง และ ประวัติศาสตร์

2) จากผลการวิจัย รายวิชาภูมิศาสตร์ นักเรียนสามารถนำกระบวนการจากการจัดการเรียนรู้แบบกระบวนการทางภูมิศาสตร์ Geographic Inquiry Process เช่น การสืบค้น การวิเคราะห์ต่าง ๆ

6.2 ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

1) ควรมีการศึกษารูปแบบการสอนสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม วิธีอื่น เช่น การสอนแบบปัญหาเป็นฐาน

2) ควรมีการใช้สื่อเพิ่มมากขึ้น ที่นอกเหนือจากใบกิจกรรม เพื่อสร้างความน่าสนใจของนักเรียนให้มากขึ้น

7. องค์ความรู้จากการวิจัย

จากการจัดการเรียนรู้ตามรูปแบบการจัดการเรียนรู้ทางภูมิศาสตร์ Geographic Inquiry Process ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4/1 สามารถพัฒนาการจัดการเรียนรู้ทางการเรียนรู้รายวิชาภูมิศาสตร์ เรื่องการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพของโลก โดยใช้กิจกรรมการเรียนรู้แบบกระบวนการทางภูมิศาสตร์ Geographic Inquiry Process

บรรณานุกรม

- กระทรวงศึกษาธิการ. (2565) **หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551.** พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชุมนุม สหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด.
- เกียรติศักดิ์ ชัยยานะ. (2563). **การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนโดยใช้กระบวนการทางภูมิศาสตร์เพื่อพัฒนาการรู้เรื่องภูมิศาสตร์ และความคงทนในการเรียนรู้วิชาภูมิศาสตร์ของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย กรณีศึกษาโรงเรียนวัฒโนทัยพายัพ.** วารสารวิจัยทางการศึกษา ปีที่ 15 ฉบับที่ 1 มกราคม - มิถุนายน 2563. หน้า 129-145.

การพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน รายวิชาหน้าที่พลเมือง เรื่องพลเมืองดีตามวิถี
ประชาธิปไตย โดยใช้กระบวนการจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้ 5E
สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4/1 โรงเรียนสนามบิน จังหวัดขอนแก่น
Development of Learning Achievement in the Civics Subject: Good
Citizenship in a Democratic Way through the 5E Inquiry-Based Learning
Process for Grade 4/1 Students at Sanambin School, Khon Kaen Province.

บุษกร ดอนมิ่ง¹, กิตติยานนท์ วรรณวงศ์²,
พระครูใบฎีกาเดชา คุณสมปโน³,
สุทธิพงษ์ สายาพัฒน์⁴ สุทธินันท์ พรหมพันธุ์⁵
Busakorn Donmong¹, Kittiyanon Wannavong²,
Phrakhrubaidikadacha Chunasumpunno³,
Suttipong Sayapat⁴ Shuttinun Promphunjai⁵
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน
Mahamakut Buddhist University Isan Campus
E-mail: kittiyanon.wan@mbu.ac.th

บทคัดย่อ

บทความวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อ 1) พัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรู้
2) เพื่อเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรู้ เพื่อศึกษาความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการ
จัดการเรียนรู้ รายวิชาหน้าที่พลเมือง เรื่องพลเมืองดีตามวิถีประชาธิปไตยโดยใช้กระบวนการ
จัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้ 5E สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4/1 โรงเรียน
สนามบิน จังหวัดขอนแก่น การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงทดลอง (One-group Pretest-
posttest Design) ดำเนินการทดลองตามแบบแผนการวิจัยแบบกลุ่มเดียวทดสอบก่อนเรียน
และหลังเรียน กลุ่มเป้าหมายคือ นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4/1 โรงเรียนสนามบิน
จังหวัดขอนแก่น ปีการศึกษา 2566 จำนวน 1 ห้อง ทั้งหมด 37 คน เครื่องมือที่ใช้
ได้แก่ แผนการจัดการเรียนรู้ แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรู้ แบบสอบถาม

ความพึงพอใจที่มีต่อการพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรู้ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการทดสอบค่าที

ผลการศึกษาวิจัยพบว่า

1) ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรู้ วิเคราะห์เปรียบเทียบคะแนนผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน เรื่องวิถีประชาธิปไตย โดยใช้กระบวนการจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้ 5E สำหรับ นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4/1 โรงเรียนสนามบิน จังหวัดขอนแก่น จำนวน 37 คน พบว่าค่าเฉลี่ยหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

2) ผลความพึงพอใจที่มีต่อการเรียนรายวิชาหน้าที่พลเมือง เรื่องพลเมืองดีตาม วิถีประชาธิปไตย โดยใช้กระบวนการจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้ 5E สำหรับ นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4/1โรงเรียนสนามบิน จังหวัดขอนแก่น โดยภาพรวมอยู่ใน ระดับมากที่สุด ($(\bar{X}) = 4.43$, S.D.= 0.55)

คำสำคัญ: การพัฒนาผลสัมฤทธิ์, กระบวนการจัดการเรียนรู้, สืบเสาะหาความรู้

ABSTRACT

This Research Aims To Develop Learning Achievement, Compare Learning Outcomes, And Study Students' Satisfaction With The Learning Management Of The Civics Subject On Good Citizenship In A Democratic Way Using The 5E Inquiry-Based Learning Process For Grade 4/1 Students At Sanambin School, Khon Kaen Province. This Research Is An Experimental Research (One-Group Pretest-Posttest Design), Conducted By Using A Single Group Pretest And Posttest Design. The Target Group Is Grade 4/1 Students At Sanambin School, Khon Kaen Province, In The Academic Year 2023, Consisting Of 37 Students. The Tools Used Include Lesson Plans, Learning Achievement Tests, And Satisfaction Questionnaires Regarding The Development Of Learning Achievement. The Statistics Used For Data Analysis Are Mean, Standard Deviation, And T-Test.

The Research Findings Revealed That:

1) Learning Achievement: The Comparison Of Learning Achievement Scores On The Topic Of Democratic Ways Using The 5E Inquiry-Based Learning Process For 37 Grade 4/1 Students At Sanambin School, Khon Kaen Province, Revealed That The Post-Learning Average Score Was Significantly Higher Than The Pre-Learning Average Score At The .05 Level Of Statistical Significance.

2) Results Of Student Satisfaction With The Civics Subject: Good Citizenship In A Democratic Way Using The 5E Inquiry-Based Learning Process For Grade 4/1 Students At Sanambin School, Khon Kaen Province, Overall, The Satisfaction Was At The Highest Level ($(\bar{X}) = 4.43$, S.D.= 0.55).

Keywords: Development of Learning Achievement, Learning Management Process, Inquiry-Based Learning

1. บทนำ

การศึกษาเป็นสิ่งที่สำคัญสำหรับชีวิตของเราทุกคน โดยเฉพาะในยุคโลกาภิวัตน์ที่เข้ามามี อิทธิพลในสังคม ส่งผลต่อระบบการศึกษาที่จำเป็นต้องมีการปรับเปลี่ยนไปตาม การเปลี่ยนแปลงของ สังคมโลกเพื่อก่อให้เกิดความทันสมัยในองค์ความรู้ และเป็นรากฐานที่ สำคัญในการสร้างความ เจริญก้าวหน้าและแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ในสังคม (พจนานวลย์ ภูมิภักดิ์, 2558, น.12) พระราชบัญญัติ การศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 กำหนดให้สถาบันการศึกษาจัด การศึกษาด้วยการเน้นความสำคัญ เกี่ยวกับการฝึกทักษะกระบวนการคิด การจัดการ การ เสนอสถานการณ์ และการประยุกต์ความรู้มา ใช้ป้องกันและแก้ไขปัญหา จัดกิจกรรมให้ นักเรียนได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริง ฝึกการปฏิบัติให้ทำ ได้ คิดเป็น (สำนักงาน คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2561, น.2) และหลักสูตรการแกนกลาง การศึกษาขั้น พื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ถือว่าผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด กระบวนการเรียนรู้ทั้งด้าน เนื้อหาและกิจกรรมให้สอดคล้องกับความสนใจและความถนัดของผู้เรียน โดยคำนึงถึงความ แตกต่าง ระหว่างบุคคล (กระทรวงศึกษาธิการ, 2560, น.9)

การจัดการเรียนการสอนตามจุดหมายของการปฏิรูปการเรียนรู้ทศวรรษที่ 21 และ เป้าหมาย การเรียนรู้ของหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2551 มีจุดหมาย สำคัญ คือ การฝึกฝน ให้ผู้เรียนมีความสามารถในการคิดและการเรียนรู้ เกิดการพัฒนา ทักษะการคิดขั้นสูง (เอกรินทร์สี มหาศาล และคณะ, 2552, น. 2) การเรียนรู้ต้องอาศัย กระบวนการคิดวิเคราะห์ ซึ่งเป็นความสามารถ ในการจำแนก แยกแยะองค์ประกอบต่าง ๆ ออกเป็นส่วน ว่ามีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันอย่างไร โดย หาหลักฐานหรือข้อมูลที่น่าเชื่อถือ มาสนับสนุน ทักษะการคิดวิเคราะห์จึงเป็นเรื่องจำเป็นและสำคัญ อย่างยิ่งในการพัฒนาและ ฝึกฝนให้เกิดเป็นทักษะติดตัวผู้เรียนไปตลอดชีวิต เพราะการคิดอย่างมี จุดหมาย มีทิศทาง มี กระบวนการที่ดี รอบคอบ จะทำให้ได้คำตอบ บทสรุปความรู้ที่มีคุณภาพจึงเป็น ทักษะที่มี ความสำคัญและความจำเป็นต่อการดำรงชีวิต (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน , 2561, น.14)

ปัญหาการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษาในปัจจุบัน คือ ผู้สอนส่วนใหญ่สอนแบบ บรรยายเนื้อหา ตามหนังสือ ขาดเทคนิคและวิธีการสอนแบบใหม่ๆทำให้นักเรียนไม่กล้าแสดง ความคิดเห็นหรือฝึก แก้ปัญหาในห้องเรียน ทำให้ไม่มีส่วนร่วมในการเรียนการสอน เพราะ เบื่อหน่ายต้องท่องจำทั้งใน เนื้อหาวิชาที่หลากหลายหมวดสาขา และเนื้อหาสาระบางอย่างก็ ไม่ได้นำไปใช้จริงในชีวิตประจำวัน ครูผู้สอนจึงต้องปรับเปลี่ยน รูปแบบ เทคนิค วิธีการสอน ใหม่ ให้ทันกับยุคสมัย และจัดกิจกรรมให้เด็กเกิด การพัฒนาทั้งความคิด ความถนัด ความ สนใจของแต่ละคนครูต้องสอนวิธีแสวงหาความรู้มากกว่าสอนตัว ความรู้ สอนการคิดมากกว่า สอนให้ท่องจำ เน้นผู้เรียนมากกว่าเน้นเนื้อหาวิชา เพื่อนำไปสู่การเรียนรู้ตลอด ชีวิต อันเป็น ทักษะสำคัญของบุคคลในยุคศตวรรษที่ 21

จากปัญหาในการเรียนการสอนของนักเรียนในระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 4/1 โรงเรียนสนามบินรูปแบบในการเรียนการสอนแบบเดิมทำให้ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรู้ของ นักเรียนชั้น ประถมศึกษาปีที่ 4/1 มีผลสัมฤทธิ์ที่อยู่ในระดับพอใช้ แต่ถ้าหากมีการเปลี่ยน รูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ ใหม่ที่ไม่ใช่แบบบรรยายผู้วิจัยจึงนำ นวัตกรรมการสอนแบบ สืบเสาะหาความรู้ 5E มาใช้ในการจัดการเรียนรู้ ในรายวิชาหน้าที่พลเมือง เรื่อง พลเมืองดี ตามวิถีประชาธิปไตย สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4/1 เพื่อใช้ ผลสัมฤทธิ์ทางการ เรียนรู้ของนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 4/1 เพิ่มขึ้นจากเดิม

จากเหตุผลดังกล่าวผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษาวิธีการจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้ 5E รายวิชาหน้าที่พลเมือง เรื่อง พลเมืองดีตามวิถีประชาธิปไตย สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4/1 โรงเรียนสนามบิน จังหวัดขอนแก่น เพื่อเพิ่มผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรู้ในรายวิชาหน้าที่พลเมือง เรื่อง พลเมืองดีตามวิถีประชาธิปไตยและศึกษาความพึงพอใจของนักเรียนหลังจากการใช้รูปแบบการสอนแบบสืบเสาะหาความรู้ 5E

2. วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน รายวิชาหน้าที่พลเมือง เรื่องพลเมืองดีตามวิถีประชาธิปไตย โดยใช้กระบวนการจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้ 5E สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4/1 โรงเรียนสนามบิน จังหวัดขอนแก่น
2. เพื่อศึกษาเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน รายวิชาหน้าที่พลเมือง เรื่องพลเมืองดีตามวิถีประชาธิปไตย โดยใช้กระบวนการจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้ 5E สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4/1 โรงเรียนสนามบิน จังหวัดขอนแก่น
3. เพื่อศึกษาความพึงพอใจของนักเรียนที่มีผลต่อการพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน รายวิชาหน้าที่พลเมือง เรื่องพลเมืองดีตามวิถีประชาธิปไตย โดยใช้กระบวนการจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้ 5E สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4/1 โรงเรียนสนามบิน จังหวัดขอนแก่น

3. วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้มีขั้นตอนในการศึกษา ดังนี้

1. การสร้างและหาคุณภาพของเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย โดยการสร้างแผนจัดการเรียนรู้ สร้างแบบทดสอบ และสร้างแบบสอบถามความพึงพอใจที่มีต่อการพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรายวิชาหน้าที่พลเมืองเรื่อง พลเมืองดีตามวิถีประชาธิปไตย โดยใช้กระบวนการจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้ 5E สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4/1 โรงเรียนสนามบิน จังหวัดขอนแก่น
2. การเก็บรวบรวมข้อมูล โดยปฐมนิเทศนักเรียน โดยให้ความรู้และทำความเข้าใจเกี่ยวกับขั้นตอนในการจัดกิจกรรม ทำการทดสอบก่อนเรียนเพื่อวัดทักษะความรู้ จัดกิจกรรม

การเรียนรู้ ทำการทดสอบหลังเรียนเพื่อวัดการพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน และประเมินความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการจัดการเรียนรู้

3. การวิเคราะห์ข้อมูล โดยนำคะแนนที่ได้จากการทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรู้ มาหาค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน แล้วนำคะแนนเฉลี่ยมาเปรียบเทียบโดยการทดสอบค่าที่แบบไม่อิสระจากกัน (t-test for dependent sample) และนำคะแนนที่ได้จากแบบประเมินความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการจัดการเรียนรู้ มาหาค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และสรุปผลของความพึงพอใจ

4. ผลการวิจัย

ผลวิจัยตามการดำเนินงาน มีดังนี้

1. ผลคะแนนก่อนเรียนและหลังเรียนจากการพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรู้ วิเคราะห์เปรียบเทียบคะแนนผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน เรื่องวิถีประชาธิปไตย โดยใช้กระบวนการจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้ 5E สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4/1 โรงเรียนสนามบิน จังหวัดขอนแก่น จำนวน 37 คน คะแนนก่อนเรียนได้คะแนนเฉลี่ย ($\bar{X}$) = 13.83, และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน S.D. = 7.27 คะแนนหลังเรียนได้คะแนนเฉลี่ย ($\bar{X}$) = 17.45 และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน S.D. = 7.59 เมื่อทดสอบความแตกต่างระหว่างค่าเฉลี่ยหลังเรียนและค่าเฉลี่ยก่อนเรียน พบว่าค่าเฉลี่ยหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

2. ผลความพึงพอใจที่มีต่อการเรียนรายวิชาหน้าที่พลเมือง เรื่องพลเมืองดีตามวิถีประชาธิปไตย โดยใช้กระบวนการจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้ 5E สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4/1โรงเรียนสนามบิน จังหวัดขอนแก่น โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด โดยมีค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) = 4.43

5. อภิปรายผลการวิจัย

1. การเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนก่อนเรียนและหลังเรียนรายวิชาหน้าที่พลเมือง เรื่องพลเมืองดีตามวิถีประชาธิปไตย โดยใช้กระบวนการจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้ 5E สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4/1โรงเรียนสนามบิน จังหวัดขอนแก่น ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ พรรณมล ปิ่นทอง (2560, น.74-85) ได้ศึกษาผล

การจัดการเรียนรู้ด้วยกิจกรรมการเรียนรู้ แบบการสืบเสาะหาความรู้ 5E เรื่อง พัฒนาการอาเซียน นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 กลุ่มตัวอย่าง คือ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3/1 จำนวน 30 คน เครื่องมือที่ใช้ในการทดลองประกอบด้วย แผนการจัดการเรียนรู้โดยใช้รูปแบบการสอนแบบสืบเสาะหาความรู้ 5E แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน และสอบถามความพึงพอใจ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล คือ ค่าเฉลี่ย (Mean) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน สถิติทดสอบที (T-Test) ผลการวิจัยพบว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียน ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 สูงขึ้นหลังจากจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้ 5E อย่างมีนัยสำคัญ ทางสถิติที่ระดับ .05

2. ความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการจัดการเรียนรู้รายวิชาหน้าที่พลเมือง เรื่องพลเมืองดีตามวิถีประชาธิปไตย โดยใช้กระบวนการจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้ 5E สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4/1 โรงเรียนสนามบิน จังหวัดขอนแก่น ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ พรรณมล ปิ่นทอง (2560, น.74-85) ได้ศึกษาผลการจัดการเรียนรู้ด้วยกิจกรรมการเรียนรู้ แบบการสืบเสาะหาความรู้ 5E เรื่อง พัฒนาการอาเซียน นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 กลุ่มตัวอย่าง คือ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3/1 จำนวน 30 คน เครื่องมือที่ใช้ในการทดลองประกอบด้วย แผนการจัดการเรียนรู้โดยใช้รูปแบบการสอนแบบสืบเสาะหาความรู้ 5E แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน และสอบถามความพึงพอใจ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล คือ ค่าเฉลี่ย (Mean) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน สถิติทดสอบที (T-Test) ผลการวิจัยพบว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียน ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 สูงขึ้นหลังจากจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้ 5E อย่างมีนัยสำคัญ ทางสถิติที่ระดับ .05

6. ข้อเสนอแนะ

6.1. ข้อเสนอแนะสำหรับการนำผลการวิจัยไปใช้

1) ก่อนนำกระบวนการจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้ 5E ในรายวิชาหน้าที่พลเมืองเรื่องพลเมืองดีตามวิถีประชาธิปไตย ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4/1 ไปใช้ประกอบการสอน ผู้สอนควรศึกษารายละเอียดของทุกกิจกรรมก่อนนำไปใช้

2) กระบวนการจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้ 5E ในรายวิชาหน้าที่พลเมือง เรื่องพลเมืองดีตามวิถีประชาธิปไตย ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4/1 นี้ จะเกิดความ

สมบูรณครูผู้สอนต้องใช้ควบคู่ไปกับแผนการจัดการเรียนรู้ที่ผู้วิจัยจัดทำขึ้น จัดกิจกรรมให้ครบทุกขั้นตอน ต้องตรวจแบบฝึกอย่างเป็นปัจจุบันให้ผู้เรียนรู้ผลทันที พร้อมกับเฉลยคำตอบที่ถูกต้องให้ผู้เรียนได้รู้ทุกครั้ง

6.2 ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

- 1) ควรมีการศึกษารูปแบบการสอนสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม วิธีอื่น เช่น การสอนแบบปัญหาเป็นฐาน
- 2) ควรมีการใช้สื่อเพิ่มมากขึ้น ที่นอกเหนือจากใบกิจกรรม เพื่อสร้างความน่าสนใจของนักเรียนให้มากขึ้น

7. องค์ความรู้จากการวิจัย

จากการจัดการเรียนรู้ตามรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้ 5E สามารถพัฒนาการจัดการเรียนรู้ เพื่อเสริมสร้างให้ผู้เรียนเกิดทักษะในการดำเนินชีวิต และเป็นพลเมืองที่ดีตามวิถีประชาธิปไตย

บรรณานุกรม

- กระทรวงศึกษาธิการ. (2560). **ตัวชี้วัดและสาระการเรียนรู้แกนกลาง สาระภูมิศาสตร์ (ฉบับปรับปรุงพ.ศ.2560)**. สืบค้นจาก <https://www.skprivate.go.th>.
- พจนานวล ภูมิภักดิ์. (2558). **การศึกษาความต้องการพัฒนาตนเองของนักทรัพยากรบุคคล**. สืบค้นจาก <http://202.122.40.193/handle/lirt/527155>.
- พรรณมด ปิ่นทอง. (2560). **การพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรายวิชา ส23241 อาเซียน ศึกษา ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 โดยใช้การจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้ (5Es)**. สืบค้นจาก <http://www.kksec.go.th>.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2561). **แนวทางการประเมินคุณภาพตามมาตรฐานการศึกษา**. สืบค้นจาก <http://bet.obec.go.th>.

เศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริ: แนวทางการประยุกต์ใช้
Sufficiency Economy of His Majesty the King: Application guidelines

ว่าที่ร.ต.ธนาเดช ชาญประไพ
TANADECH CHANPRAPRAI

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่อง เศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริ : แนวทางการประยุกต์ใช้ มีวัตถุประสงค์ คือ 1) เพื่อศึกษาแนวทางการประยุกต์ใช้เศรษฐกิจพอเพียงสำหรับนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นวิทยาลัยนาฏศิลป์ร้อยเอ็ด สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ 2) เพื่อประเมินผลแนวทางการประยุกต์ใช้เศรษฐกิจพอเพียงที่นำไปใช้กับนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น วิทยาลัยนาฏศิลป์ร้อยเอ็ด สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์

ผลการวิจัยพบว่า

การประยุกต์ใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในชีวิตประจำวันของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น วิทยาลัยนาฏศิลป์ร้อยเอ็ด สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ ทั้ง 3 ด้าน พบว่าระดับการปฏิบัติตนในการประยุกต์ใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในชีวิตประจำวันของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นโดยรวมอยู่ในระดับน้อยมาก ($\bar{x} = 3.85$) และเมื่อพิจารณาแยกเป็นรายด้านพบว่า มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับน้อยมากทุกด้าน โดยเรียงลำดับจากด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดไปหาต่ำสุด ได้แก่ ด้านความมีเหตุผล ($\bar{x} = 3.85$) ด้านความพอประมาณ ($\bar{x} = 3.75$) ด้านความมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี ($\bar{x} = 3.50$) จากผลการวิจัยที่พบว่าการประยุกต์ใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในชีวิตประจำวัน ของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น ทั้ง 3 ด้าน อยู่ในระดับน้อยมาก สะท้อนให้เห็นว่านักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น วิทยาลัยนาฏศิลป์ร้อยเอ็ด สามารถนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในชีวิตประจำวันได้เป็นอย่างดี

คำสำคัญ : เศรษฐกิจพอเพียง แนวพระราชดำริ แนวทางการประยุกต์ใช้

ABSTRACT

Research on Sufficiency economy according to the royal initiative: application guidelines. The objectives are: 1) to study the application of the Sufficiency Economy approach for secondary school students at Roi Et College of Dramatic Arts, Bunditpatanasilpa Institute 2) To evaluate the application of the Sufficiency Economy approach for use with students. Roi Et College of Dramatic Arts, Bunditpatanasilpa Institute.

The research results found that

Application of the Sufficiency Economy Philosophy to everyday life of students at the lower secondary school level. Roi Et College of Dramatic Arts, Bunditpatanasilpa Institute in all 3 areas found that the level of practice in applying the Sufficiency Economy Philosophy in daily life of students in lower secondary school overall were at the very frequent level ($\bar{x} = 3.85$) and when considered separately by aspect, it was found that There is an average level very often in every aspect. They are ordered from the aspect with the highest average to the lowest, including reasonableness ($\bar{x} = 3.85$), moderation ($\bar{x} = 3.75$), and good immunity ($\bar{x} = 3.50$). From the research results It was found that the application of the Sufficiency Economy Philosophy in everyday life of students in lower secondary school in all 3 areas were at the very frequent level It reflects that students at the lower secondary school level Roi Et College of Dramatic Arts Able to apply the Sufficiency Economy Philosophy in everyday life.

1. หลักการและเหตุผล

พระบรมราชาบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เรื่องแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง (Sufficiency Economy) เป็นปรัชญาที่ทรงชี้แนะแนวทางการดำเนินชีวิตแก่พสกนิกรชาวไทยมาโดยตลอด เพื่อให้ประชาชนรอดพ้นจากวิกฤติเศรษฐกิจ สามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงและยั่งยืนภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ ซึ่งในโลกนี้คงมีอยู่ไม่กี่ประเทศนักที่พระมหากษัตริย์ในฐานะองค์พระประมุขของชาติทรงมีบทบาทเด่นชัดในการพัฒนาสังคม ทรงสนพระทัยห่วงใยในความเป็นอยู่และคุณภาพชีวิตของพสกนิกรอย่างจริงจังเสมอต้นเสมอปลายเฉกเช่นองค์พระประมุขของประเทศไทย

วัตถุประสงค์หลักเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อให้ประชาชนทุกคนนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้ได้อย่างเหมาะสม นั่นคือการสร้างองค์ความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้อง พร้อมทั้งการปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ในการดำรงชีวิตให้อยู่บนพื้นฐานของเศรษฐกิจพอเพียงอันจะเป็นการเสริมพลังให้ประเทศไทยสามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ บทความนี้ผู้เขียนจึงมุ่งนำเสนอบริบทของการน้อมนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้ เพื่อเป็นพลังในการขับเคลื่อนประเทศไปในทิศทางแห่งความเพียงพอร่วมกัน

เศรษฐกิจพอเพียง : นิยามในพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวคิดในพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว โดยพระองค์ทรงมีพระราชดำรัสเกี่ยวกับคำนิยามหรือความหมายของคำว่า เศรษฐกิจพอเพียง ดังตัวอย่างเมื่อวันที่ ๔ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๔๑ ความว่า

“คำว่าเศรษฐกิจพอเพียงนี้ไม่มีในตำราไม่เคยมีระบบเศรษฐกิจพอเพียง มีอย่างอื่นแต่ไม่ใช่คำนี้ ปีที่แล้วพูดว่า เศรษฐกิจพอเพียงเพราะหาคำอื่นไม่ได้ และได้พูดอย่างหนึ่งว่าเศรษฐกิจพอเพียงนี้ให้ปฏิบัติเพียงครั้งเดียวคือ ไม่ต้องทั้งหมด หรือแม้จะเศษหนึ่งส่วนสี่ก็พอ ความหมายของเศรษฐกิจพอเพียงและทำได้เพียงเศษหนึ่งส่วนสี่ก็พอนั้น ไม่ได้แปลว่าเศษหนึ่งส่วนสี่ของพื้นที่ แต่เศษหนึ่งส่วนสี่ของการกระทำ”

ต่อมาในวันที่ ๒๓ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๔๒ ทรงมีพระราชดำรัสเพิ่มเติมเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียงว่า

“เศรษฐกิจพอเพียงนั้นเขาตีความว่าเป็นเศรษฐกิจชุมชน หมายความว่าให้พอเพียงในหมู่บ้านหรือในท้องถิ่นให้สามารถที่จะพอมีพอกิน เริ่มต้นด้วย พอมี พอกิน พอมีพอกินนี้

เป็นเพียงเริ่มต้นของเศรษฐกิจ เมื่อปีที่แล้วบอกว่าถ้าพอมีพอกิน คือพอมีพอกินของตัวเองนั้น ไม่ใช่เศรษฐกิจพอเพียงเป็นเศรษฐกิจสมัยใหม่ ไม่ใช่เศรษฐกิจพอเพียง”

เรื่องคำแปลความหมายของเศรษฐกิจพอเพียงนี้ พระองค์ทรงมีพระราชดำรัสเพิ่มเติมในปัสดมาเมื่อวันที่ ๔ ธันวาคม พ.ศ.๒๕๔๓ ความว่า

“เศรษฐกิจพอเพียงที่ได้ย้าแล้วย้าอีก แปลเป็นภาษาอังกฤษว่า Sufficiency Economy ภาษาไทย ก็ต่อว่าไม่มี Sufficiency Economy แต่ว่าเป็นคำใหม่ของเราก็ได้ ก็หมายความว่า ประหยัด แต่ว่าไม่ชี้เหนียวทำอะไรด้วยเหตุและผล จะเป็นเศรษฐกิจพอเพียง แล้วทุกคนจะมีความสุขแต่ว่าพอเพียง เศรษฐกิจพอเพียงนี้ เป็นสิ่งที่ปฏิบัติยากที่สุด” และได้พระราชทานอธิบายเพิ่มเติมเมื่อวันที่ ๑๗ มกราคม พ.ศ.๒๕๔๔ ความว่า

“ฉันพูดเศรษฐกิจพอเพียง ความหมายคือ ทำอะไรให้เหมาะสมกับฐานะของตัวเอง คือทำจากรายได้ ๒๐๐ - ๓๐๐ บาท ขึ้นไป เป็น ๒ หมิ่น ๓ หมิ่นบาท คนชอบเอาคำพูดของฉัน เศรษฐกิจพอเพียงไปพูดกันเรื่อยเปื่อยเกินไป เศรษฐกิจพอเพียง คือ ทำเป็น Self - Sufficiency มันไม่ใช่ความหมาย ไม่ใช่แบบที่ฉันคิด ที่ฉันคิด คือ เป็น Self - Sufficiency of Economy เช่น ถ้าเขาต้องการดู TV ก็ควรให้เขามีดู ไม่ใช่ไปจำกัดไม่ให้เขาซื้อ TV ดู เขาต้องการดูเพื่อสนุกสนาน ในหมู่บ้านไกลๆ ที่ฉันไป เขามี TV ดูแต่ใช้แบตเตอรี่ เขาไม่มีไฟฟ้า แต่ถ้า Sufficiency นั้น มี TV เขาฟุ่มเฟือยเปรียบเสมือนคนไม่มีสตางค์ไปตัด Suit และยังใส่ Necktie Versace อันนี้ก็เกินไป”

ด้วยแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงของพระองค์ท่านดังตัวอย่างข้างต้นนี้เอง หน่วยงานภาครัฐโดยสำนักงาน คณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติตระหนักถึงความสำคัญของแนวคิดดังกล่าว จึงได้แต่งตั้ง คณะอนุกรรมการขับเคลื่อนปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงขึ้นเพื่อทำหน้าที่กลั่นกรองพระราชดำรัสฯ สรุปรูปเป็นนิยามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯพระราชทานพระบรมราชานุญาตให้นำบทความไปเผยแพร่ เมื่อวันที่ ๒๙ พฤศจิกายน พ.ศ.๒๕๔๒ (คณะอนุกรรมการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง สำนักงาน คณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ๒๕๕๐: ๔) ดังความว่า

“เศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาชี้ถึงแนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อให้ก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์ ความพอเพียง หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึง

ความจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควรต่อการมีผลกระทบใดๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน ทั้งนี้จะต้องอาศัยความรอบรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวังอย่างยิ่งในการนำวิชาการต่างๆ มาใช้ในการวางแผนและการดำเนินการทุกขั้นตอน และขณะเดียวกันจะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติโดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎี และนักธุรกิจในทุกระดับ ให้มีสำนึกในคุณธรรม ความซื่อสัตย์ สุจริต และมีความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติปัญญา และความรอบคอบ เพื่อให้สมดุลและพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวางทั้งทางด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี”

“ความเป็นไทยนั้นเป็นสมบัติอย่างหนึ่งที่มีค่าระดับโลกอยู่ ไม่ควรที่ใครจะละเลยทะเลาะเสียเพราะจะทำให้สูญเสียสมบัติมีค่านั้นไป คนที่จะรักษาความเป็นไทยได้มั่นคงที่สุดดีและเหมาะสมที่สุด ไม่มีใครอื่นนอกจากไทย เพราะฉะนั้นไม่ว่าจะอยู่ ณ แห่งไหนใด คนไทยมีหน้าที่ต้องรักษาความเป็นไทยเสมอ” พระราชดำรัสพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เมื่อวันที่ ๒๒ กรกฎาคม พ.ศ.๒๕๑๖ ที่พระองค์ทรงชี้ให้เห็นถึงคุณค่าของความเป็นไทย ประเทศไทยนับเป็นประเทศหนึ่งในโลกที่มีศักยภาพและทรัพยากรทางวัฒนธรรมที่มั่งคั่ง เรามีทุนทางวัฒนธรรมในมืออยู่มาก ไม่ว่าจะเป็นความหลากหลายเชิงวัฒนธรรมและความหลากหลายเชิงชีวภาพ แต่ประเด็นของเราอยู่ที่การบริหารจัดการให้เกิดการเคลื่อนไหวของทุนวัฒนธรรม ซึ่งประเทศไทยจำเป็นต้องมีนโยบายวัฒนธรรมแห่งชาติที่ชัดเจนมากกว่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน

วัฒนธรรม เป็นรากฐานสำคัญของความเป็นชาติและเอกราชของแต่ละชนชาติ วัฒนธรรมมีความสำคัญต่อชุมชนในฐานะเป็นกระบวนการขัดเกลาทางสังคม (ณรงค์ เส็งประชา, ๒๕๓๘: ๔๔ – ๔๕) วัฒนธรรมไทยถือเป็นส่วนสำคัญที่สร้างความเป็นเอกลักษณ์ให้แก่ชาติได้ ตัวอย่างหนึ่งที่จะขอยกให้เห็นเป็นประเด็นเด่นชัดในมิติของการประยุกต์ใช้วัฒนธรรมให้เป็นไปเพื่อการสร้างความมั่งคั่งมั่นคงทางวัฒนธรรมก็คือ “โขน” (Royal Masked Dance) นาฏศิลป์ชั้นสูงของไทยเราที่รังสรรค์ขึ้นด้วยขนบและจารีตอันประณีตงดงาม นับตั้งแต่โบราณมา โขนเป็นการแสดงศิลปวัฒนธรรมที่จัดแสดงเฉพาะในงานใหญ่ๆ เช่น งานราชพิธีต่างๆ งานต้อนรับแขกบ้านแขกเมืองและงานตามวาระสำคัญอื่นๆ การเล่นโขนเป็นกิจการใหญ่ที่ละเอียดพิสดาร นับตั้งแต่การคัดเลือกนักแสดงที่ล้วนแต่เป็นลูกหลานข้าราชการในวัง การฝึกหัดที่เข้มงวดมีแบบแผน อีกทั้งมีองค์ประกอบของการแสดงที่ทรงคุณค่าทางศิลปะหลายแขนง ได้แก่ บทพากย์และบทร้องที่ประพันธ์โดยศิลปินชั้นครู

ดนตรีปี่พาทย์ที่ต้องบรรเลงโดยผู้ชำนาญรวมทั้งการประดิษฐ์เครื่องแต่งกายโขนที่ล้วนงดงามวิจิตรตระการตา เป็นต้น

ด้วยความที่โขนเป็นสัญลักษณ์อย่างหนึ่งของประเทศไทยที่หาชมได้ยากยิ่ง ปัจจุบันเยาวชนหรือ ผู้ที่เข้าใจและซาบซึ้งในศิลปะแขนงนี้ก็มีน้อยลงไปทุกขณะ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จึงทรงมีพระราชดำริให้มีการอนุรักษ์การแสดงโขนไว้เพื่ออนุชนรุ่นหลังได้มีโอกาสสัมผัส และเนื่องในโอกาสมหามงคลสมัยที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงครองสิริราชสมบัติ ๖๐ ปี มูลนิธิศาลาเฉลิมกรุง สำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์และการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย จึงได้ร่วมกันดำเนินตามรอยเบื้องพระยุคลบาท ในการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมของชาติ โขน – ศาลาเฉลิมกรุงจึงเกิดขึ้น เป็นโขนของคนรุ่นใหม่ที่มีการด้วยรูปแบบใหม่เป็นการเน้น Authenticity และ Exoticism ควบคู่กับ Entertainment โดยคงความพยายามในการธำรงรักษาไว้ซึ่งความงดงามตามจารีตดั้งเดิม ทั้งลีลาและท่วงท่าการแสดงล้วนเน้นความประณีตอ่อนช้อย และกระตุ้นให้เกิดความน่าสนใจด้วยเทคนิคแสง สี ตลอดจนฉากตระการตาอย่างสมัยใหม่ เพื่อเปิดกว้างในการนำเสนองานศิลปะออกไปให้ชนพิสมัย และเป็นสากลยิ่งขึ้น (สุวิทย์ เมษินทรีย์, ๒๕๕๙: ๑๑๕ – ๑๑๖)

ตัวอย่างดังกล่าวนี้จึงนับเป็นมิติหนึ่งของการประยุกต์ใช้วัฒนธรรมที่เรียกได้ว่าเป็น “ราก” ของชาติมาสร้างเป็นความมั่งคั่งให้แก่ประเทศตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงได้ เพียงแค่เรากลับคืนสู่พื้นฐาน (Back to basic) กลับไปค้นหาที่มาของตัวเองแล้วหาทางเชื่อมอดีตกับปัจจุบันเพื่อสานต่อสู่อนาคต สำนึกและเชื่อมั่นในวัฒนธรรมของตนแล้วกลับไปสืบทอดมรดกที่บรรพบุรุษได้สะสมและสั่งสมเอาไว้ แล้วถ่ายทอดออกมาทำให้กลายเป็นความมั่งคั่งของชีวิตของสังคมและของประเทศชาติให้จงได้ แม้เป็นสิ่งที่คนสมัยใหม่ใช้คำว่าโบราณแต่ทว่าก็เก๋ลายครามและทรงค่าด้วยภูมิปัญญา ซึ่งคนไทยทุกคนจะต้องหันกลับมาทบทวนบทบาทของตนเองด้วยว่า ถึงเวลาแล้วที่เราควรย้อนคืนสู่รากเหง้า (Back to the roots) บวกกับว่าจะผนวกแนวคิดเชิงประยุกต์ใช้วัฒนธรรมเก่าให้ผสมผสานกับวัฒนธรรมใหม่อย่างไรเพื่อสร้างความมั่งคั่งให้เกิดขึ้นอย่างที่เราควรจะเป็น อย่างที่ควรงดงามลงตัวตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงว่า “พอเพียง พอเหมาะ พอประมาณ” เศรษฐกิจพอเพียง : มิติการประยุกต์ใช้ในระดับปัจเจกบุคคล ระดับชุมชน และระดับรัฐ

“ถ้าสามารถที่จะเปลี่ยนแปลงให้กลับเป็นเศรษฐกิจแบบพอเพียงไม่ต้องทั้งหมด แม้จะไม่ถึงครึ่ง อาจเศษหนึ่งส่วนสี่ ก็จะสามารถที่จะอยู่ได้ การแก้ไขจะต้องใช้เวลา ไม่ใช่่ง่ายๆ โดยมากคนก็ใจร้อน เพราะเดือดร้อน แต่ทว่าถ้าทำตั้งแต่เดี๋ยวนี้ ก็จะสามารถที่จะแก้ไขได้”

พระบรมราโชวาทพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เมื่อวันที่ ๔ ธันวาคม พ.ศ.๒๕๔๐ ที่ทรงชี้ให้เห็นว่าการปฏิบัติตามวิถีเศรษฐกิจพอเพียง ถึงแม้จะไม่ใช่นโยบายกระแสหลักของการพัฒนาเศรษฐกิจในโลกปัจจุบันทั้งหมดแต่ภายใต้เงื่อนไขของสภาพสังคมสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไปเป็นปัจจัยที่ส่งผลให้แนวโน้มการปฏิบัติตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ย้อนกลับมาสู่วิถีชีวิตของคนไทยมากขึ้น จนอาจกล่าวได้ว่าเป็นกระบวนการพัฒนาอีกรูปแบบหนึ่งที่ได้รับการคัดเลือกจากธรรมชาติ เป็นกฎของธรรมชาติ การกลับคืนสู่ธรรมชาติที่เหมาะสมกับปัจเจก บุคคล ชุมชน และรัฐของไทยเรา ทั้งนี้ก็เป็นเพราะวิถีพอเพียงสามารถปรับตัวได้อย่างสอดคล้องกับเงื่อนไขทางสังคมและสิ่งแวดล้อมในโลกที่เปลี่ยนแปลงได้ดีกว่ากระบวนการพัฒนาประเทศภายใต้ระบอบทุนนิยมที่มีมากเกินไป

ด้วยเหตุผลดังกล่าวทำให้ผู้วิจัยมีความสนใจศึกษาหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และการประยุกต์ใช้แนวทางเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อสร้างความยั่งยืนแก่นักเรียนวิทยาลัยนาฏศิลป์ร้อยเอ็ด สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ และเพื่อให้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมีความชัดเจนมากขึ้น และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาประเทศต่อไป

2. วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาแนวทางการประยุกต์ใช้เศรษฐกิจพอเพียงสำหรับนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นวิทยาลัยนาฏศิลป์ร้อยเอ็ด สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์
2. เพื่อประเมินผลแนวทางการประยุกต์ใช้เศรษฐกิจพอเพียงที่นำไปใช้กับนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นวิทยาลัยนาฏศิลป์ร้อยเอ็ด สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์

3. ขอบเขตของงานวิจัย

งานวิจัยเรื่อง แนวทางเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ไปใช้กับนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น วิทยาลัยนาฏศิลป์ร้อยเอ็ด สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ มีขอบเขตการวิจัย ดังนี้

3.1 ขอบเขตด้านประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1) ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ นักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น วิทยาลัยนาฏศิลปร้อยเอ็ด จำนวน 126 คน ปีการศึกษา 2566

2) กลุ่มตัวอย่าง ที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ นักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น วิทยาลัยนาฏศิลปร้อยเอ็ด จำนวน 20 คน ปีการศึกษา 2566 กำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างโดยใช้สูตรของ ทาโร ยามาเนและวิธีการเลือกตัวอย่างโดยการสุ่มตัวอย่างแบบแบ่งชั้น (Stratified Random Sampling)

3.2 ขอบเขตด้านเนื้อหา

การวิจัยครั้งนี้ มุ่งศึกษาระดับการประยุกต์ใช้แนวทางเศรษฐกิจพอเพียงในการดำเนินชีวิตประจำวันว่าอยู่ในระดับใด

3.3 ขอบเขตด้านตัวแปร

1) ตัวแปรอิสระ (Independent Variable) ได้แก่ เพศ และระดับชั้น

2) ตัวแปรตาม ได้แก่ ระดับการประยุกต์ใช้แนวทางเศรษฐกิจพอเพียง

3.4 ขอบเขตด้านพื้นที่

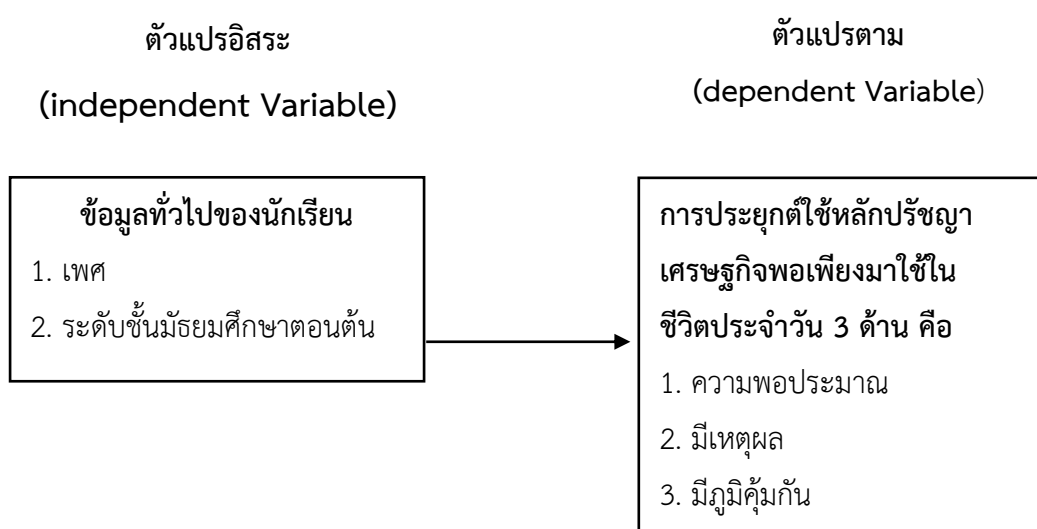
พื้นที่ที่ใช้ในการวิจัย คือ วิทยาลัยนาฏศิลปร้อยเอ็ด สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์

3.5 ขอบเขตด้านระยะเวลา

เวลาที่ใช้ในการวิจัย ระหว่างเดือนตุลาคม 2565 ถึงเดือนกุมภาพันธ์ 2566

4. กรอบแนวคิดในการวิจัย

การวิจัยเรื่อง เศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริ: มิติการประยุกต์ใช้ ของ นักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น วิทยาลัยนาฏศิลป์ร้อยเอ็ด สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ ผู้วิจัยได้กำหนดกรอบการวิจัย ดังนี้

5. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยวิเคราะห์เอกสารชั้นต้น ได้แก่ พระบรมราโชวาทพระราชดำรัสเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง และวิเคราะห์เอกสารชั้นรอง ได้แก่ บทวิเคราะห์เพิ่มเติม ข้อมูลดังกล่าว จะถูกนำมาประกอบกับการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยวิธีการสัมภาษณ์ โดยใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง (purposive sampling) ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้เครื่องมือในการวิจัย วิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้

5.1 เครื่องมือในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ มี 2 ประเภท ประกอบด้วย

- 1) ข้อมูลทั่วไปของนักเรียนผู้ตอบแบบสอบถามตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

2) พฤติกรรมการดำเนินชีวิตของนักเรียนตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

5.2 การสร้างและหาคุณภาพเครื่องมือ

- 1) ศึกษาเอกสาร แนวคิด ทฤษฎีของหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง
- 2) กำหนดกรอบแนวคิดการประยุกต์ใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น วิทยาลัยนาฏศิลปร้อยเอ็ด

5.3 การเก็บรวบรวมข้อมูล

- 1) ผู้วิจัยส่งหนังสือถึงผู้อำนวยการวิทยาลัยนาฏศิลปร้อยเอ็ด เพื่อขอความอนุเคราะห์เก็บรวบรวมข้อมูล
- 2) ดำเนินการจัดเก็บรวบรวมข้อมูล
- 3) ตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล

5.4 การวิเคราะห์ข้อมูล

สถิติพื้นฐาน สำหรับวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อตอบวัตถุประสงค์การวิจัย โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูป ซึ่งสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ร้อยละ (Percentage) และค่าเฉลี่ย (Mean)

6. ผลการดำเนินงานวิจัย

การประยุกต์ใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในชีวิตประจำวันของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น วิทยาลัยนาฏศิลปร้อยเอ็ด สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ ทั้ง 3 ด้านพบว่าระดับการปฏิบัติตนในการประยุกต์ใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในชีวิตประจำวัน ของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นโดยรวมอยู่ในระดับน้อยมาก ($\bar{x} = 3.85$) และเมื่อพิจารณาแยกเป็นรายด้านพบว่า มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับน้อยมากทุกด้าน โดยเรียงลำดับจากด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดไปหาต่ำสุด ได้แก่ ด้านความมีเหตุผล ($\bar{x} = 3.85$) ด้านความพอประมาณ ($\bar{x} = 3.75$) ด้านความมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี ($\bar{x} = 3.50$) จากผลการวิจัยที่พบว่า การประยุกต์ใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในชีวิตประจำวัน ของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นทั้ง 3 ด้าน อยู่ในระดับน้อยมาก สะท้อนให้เห็นว่า

นักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น วิทยาลัยนาฏศิลป์ร้อยเอ็ด สามารถนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในชีวิตประจำวันได้เป็นอย่างดี

7. สรุปสาระสำคัญ

เศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริอยู่เหนือกว่าเศรษฐกิจแบบทุนนิยมของตะวันตกซึ่งเกี่ยวกับเรื่องวัตถุที่เป็นรูปธรรม ไม่เกี่ยวกับเรื่องจิตใจซึ่งเป็นนามธรรม (สมพร เทพสิทธา, ๒๕๔๘: ๒๑) การอยู่อย่างมีความสุขอย่างเต็มภาคภูมิในกระแสโลกาภิวัตน์ไม่ได้หมายความว่าประเทศนั้น จะต้องเป็นทุนนิยมแบบสุดโต่งเพียงแต่เราอยู่ในโลกที่ทุนนิยมกำลังโดดเด่น และด้วยกระแสโลกาภิวัตน์ซึ่งนับเป็นปรากฏการณ์ตามธรรมชาติของโลกที่ไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ ทุกประเทศต้องเผชิญ เราคงไม่สามารถที่จะปิดประเทศเพื่อหลีกเลี่ยงผลกระทบจากกระแสดังกล่าว แต่ในขณะเดียวกันเราคงไม่สามารถที่จะเปิดประเทศอย่างเต็มที่ ดราบใดที่เรายังมีความไม่พร้อมดราบใดที่เรายังไม่มีภูมิคุ้มกันที่มากพอ

ประเด็นสำคัญกล่าวคือ ในกระแสโลกาภิวัตน์ ประเทศไทยจำเป็นต้องมีนโยบายเศรษฐกิจที่ชัดเจนและปฏิบัติได้ นโยบายที่ชัดเจนคือ นโยบายที่สามารถตอบโจทก์ความต้องการ โอกาส ข้อจำกัด และเงื่อนไขของประเทศในการสร้างความมั่นคงได้ เพราะแม้กระทั่งในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.๒๕๕๐ มาตรา ๗๘(๑) ยังได้กำหนดให้รัฐต้องบริหารราชการแผ่นดินตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงโดยคำนึงผลประโยชน์ของประเทศชาติในภาพรวม ดังนั้นหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องจะต้องผลักดันให้ประชาชนเข้าใจว่าเศรษฐกิจพอเพียงไม่ใช่แค่เรื่องชาวบ้านในชนบทเท่านั้น แต่เป็นการพัฒนาทุกระดับและทุกภาคส่วน เสมือนลมหายใจเข้าออกในร่างกายและการทำงานที่ประสานพร้อมกันทุกส่วน ซึ่งทำให้มนุษย์มีชีวิตอยู่ได้

การทำให้เศรษฐกิจพอเพียงเป็น “วาระแห่งชาติ” เป็นหัวใจของยุทธศาสตร์ในการพัฒนาชาติ ซึ่งจะเป็นการตัดสินใจ “ประยุกต์ใช้” ที่แท้จริงที่จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญในการพัฒนาประเทศ เพราะนั่นหมายถึงการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างสังคมใหม่เลยทีเดียว การพัฒนาประเทศอาจไม่จำเป็นต้องเน้นให้เป็นประเทศที่โดดเด่นด้านอุตสาหกรรม ซึ่งถามว่าเมืองไทยหรือก็มีความเป็นไปได้น้อยมากอยู่แล้วในทางตรงกันข้าม การสร้างรากฐานการคิดใหม่ในการพัฒนาให้ผู้คนอยู่เย็นเป็นสุขมากกว่ามูลค่าทางเศรษฐกิจย่อมเป็นสิ่งที่สร้างสมดุลแก่บ้านเมืองเราได้มากกว่า เหตุผลหนึ่งก็เพราะว่าไทยเรามีธรรมชาติสวยงาม

มีวัฒนธรรมที่มีเสน่ห์ ดึงดูดนักท่องเที่ยวจากทั่วโลก มีวัดวาอาราม มีที่ทำสมาธิให้ความสงบร่มเย็น มีภูมิปัญญาท้องถิ่น มีสมุนไพร มีความรู้ดูแลสุขภาพแบบองค์รวม เหล่านี้ล้วนเป็นสิ่งที่คนทั่วทั้งโลกต่างเดินทางมาสัมผัสพบเห็นแล้วก็รู้สึกเป็นสุขเป็นอะไรที่ใครๆก็กำลังโยกหาในสังคมที่อ่อนแอหลังอุตสาหกรรม

ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาที่เป็นสากลสามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้ในทุกมิติตั้งแต่ระดับประเทศจนถึงระดับโลก ระดับนโยบายสู่การปฏิบัติ ระดับมหภาคสู่ระดับจุลภาค จากมิติเชิงโครงสร้างสู่มิติเชิงพฤติกรรม หากเพียงแค่ว่าทุกคนน้อมรับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มาประยุกต์ใช้เป็นหลักคิดหลักปฏิบัติในการปฏิรูปทางเศรษฐกิจและการเมืองภายในประเทศอย่าง **“รู้เท่าทัน รู้จักพอดี และมีภูมิคุ้มกัน”** เราก็จะอยู่ได้อย่างมีความก้าวหน้าพร้อมๆ กับความสงบสุข ประเทศชาติก็จะสามารถขับเคลื่อนและพัฒนาอย่างยั่งยืนต่อไป ณ เบื้องหน้าได้ แม้ในภาวะจำเป็นอย่างที่ต้องดำรงอยู่ท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์ที่เชี่ยวกรากจากภายนอก

8. การนำไปใช้ประโยชน์

นักเรียนเห็นคุณค่าและนำแนวทางหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ และเป็นหลักคิดหลักปฏิบัติในการพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืนต่อไป

เอกสารอ้างอิง

คณะกรรมการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. ๒๕๕๐. นานาคำถามเกี่ยวกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพฯ : ธนาคารไทยพาณิชย์ จำกัด (มหาชน).

ณรงค์ เสียงประชา. ๒๕๓๘. มนุษย์กับสังคม กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์.

พิศิษฐ์ ใจทยักัง. ๒๕๕๑. ๒๐๙ คำสอนพ่อเศรษฐกิจพอเพียง. กรุงเทพฯ : ธรรมสภาและสถาบันบันลือธรรม.

สมพร เทพสิทธิธา. ๒๕๔๘. เดินตามรอยพระยุคลบาท เศรษฐกิจพอเพียง ช่วยแก้ปัญหาความยากจนและการทุจริต. กรุงเทพฯ : บริษัทธรรมสาร จำกัด.

เสรี พงศ์พิศ. ๒๕๕๐. เศรษฐกิจพอเพียงเกิดได้ถ้าใจปรารถนา. กรุงเทพฯ : พลังปัญญา.

สุนัย เศรษฐบุญสร้าง. ๒๕๔๙. **แนวทางปฏิบัติ ๗ ขั้นสู่วิถีเศรษฐกิจพอเพียง**. กรุงเทพฯ : มูลนิธิวิถีสุข.

สุวิทย์ เมษินทรีย์. ๒๕๔๙. **จุดเปลี่ยนประเทศไทย เศรษฐกิจพอเพียงในกระแสโลกาภิวัตน์**. กรุงเทพฯ: การเงินธนาคาร.

สำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย (สกว.). ๒๕๔๙. **เศรษฐกิจพอเพียงร่วมเรียนรู้ สถานข่ายขยายผล**. กรุงเทพฯ : อมรินทร์ พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน).

อภิชัย พลเสน, สรวิชัย เปรมชื่น และพิเชษฐ์ เกียรติเดชปัญญา. ๒๕๔๖. **จะประยุกต์พระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียงกับอุตสาหกรรมขนาดกลางและขนาดย่อมได้อย่างไร**. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

อภิชัย พันธเสน, (บรรณาธิการ). ๒๕๕๐. **สังเคราะห์องค์ความรู้เกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย

การพัฒนาความสามารถด้านการอ่านจับใจความสำคัญ ของนักเรียนชั้น
มัธยมศึกษาปีที่ 2 โรงเรียนโนนสะอาดพิทยาสรรค์ โดยใช้เทคนิค SQ4R
DEVELOPING READING COMPREHENSION SKILLS OF MATHAYOMSUKSA 2
STUDENTS AT NONSAAT-PHITTHAYASAN SCHOOL USING SQ4R TECHNIQUE

วุฒิชัย ขุนด่านซ้าย¹, สุธาสินี พรหมภักดี²

วรศรา รวยสันเทียะ³, พระครูประภัสสรวิมลกิจ, ดร.⁴,

พระมหานิวัฒน์ มหาโชติวัฒน์, ดร.⁵

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน ประเทศไทย

Mahamakut Buddhist University Isan Campus, Thailand.

Author for Correspondence: E-mail: niwat_32@hotmail.com

บทคัดย่อ

การพัฒนาความสามารถด้านการอ่านจับใจความสำคัญ ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 โรงเรียนโนนสะอาดพิทยาสรรค์ โดยใช้เทคนิค SQ4R มีวัตถุประสงค์ดังนี้ 1) เพื่อเปรียบเทียบความสามารถด้านการอ่านจับใจความสำคัญ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ก่อน และหลังการจัดการเรียนรู้โดยใช้เทคนิค SQ4R 2) เพื่อเปรียบเทียบความสามารถด้านการอ่านจับใจความสำคัญ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ก่อน และหลังการจัดการเรียนรู้โดยใช้เทคนิค SQ4R กับเกณฑ์ที่กำหนด ร้อยละ 80 ประชากรในการวิจัย คือ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 โรงเรียนโนนสะอาดพิทยาสรรค์ อำเภอโนนสะอาด จังหวัดอุดรธานี สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาอุดรธานี จำนวน 2 ห้องเรียน รวมทั้งสิ้น 79 คน กลุ่มตัวอย่างในการวิจัย คือนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2/2 จำนวน 1 ห้องเรียน มีนักเรียน รวมทั้งสิ้น 40 คนซึ่งได้มาโดยวิธีการสุ่มอย่างง่าย (Simple Random Sampling) ด้วยวิธีการจับสลาก โดยใช้ห้องเรียนเป็นหน่วยของการสุ่ม (Unit of Sampling) เครื่องมือในการวิจัย 1) แผนการจัดการเรียนรู้เรื่องการอ่านจับใจความสำคัญ โดยใช้เทคนิค SQ4R 2) แบบทดสอบวัดความสามารถด้านการอ่านจับใจความสำคัญ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล คือ ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และส่วนเบี่ยงเบน

มาตรฐาน (SD) การทดสอบค่าทีแบบไม่อิสระต่อกัน (t-test dependent) วิเคราะห์เกณฑ์ร้อยละ 80 แบบ One Sample t-test และการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis)

ผลวิจัยพบว่า 1) ความสามารถในการอ่านจับใจความสำคัญ ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 โรงเรียนโนนสะอาดพิทยาสรรค์ หลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญที่ .05 2) ความสามารถในการอ่านจับใจความสำคัญ ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 โรงเรียนโนนสะอาดพิทยาสรรค์ หลังการจัดการเรียนรู้โดยใช้เทคนิค SQ4R สูงกว่าเกณฑ์ร้อยละ 80 อย่างมีนัยสำคัญ ที่ระดับ .05

คำสำคัญ : การอ่านจับใจความสำคัญ, เทคนิค SQ4R

Abstract

The purposes of development of the reading comprehension of Matthayomsuksa 2 at Nonsa-at Pittayasarn School by using the SQ4R technique were 1) to compare the reading comprehension of Matthayomsuksa 2 before and after learning management by using the SQ4R technique, 2) to compare the reading comprehension of Matthayomsuksa 2 before and after learning management by using SQ4R technique with the specified percentage of criteria of 80. The population of this research consisted of 2 classrooms, 79 students of Matthayomsuksa 2 at Nonsa-at Pittayasarn School, Nonsa-at District, Udon-Thani Province The Secondary Education Service Area Office Udon-Thani. The sample group of this research was 40 students from one classroom in Matthayomsuksa 2/2 selected by simple random sampling based on the classroom as a unit of sampling (Unit of Sampling). The instruments of this research were 1) a learning management plan on reading comprehension by using the SQ4R technique, and 2) a reading comprehension test. The statistics used in data analysis were mean ($\bar{x}$) and standard deviation (SD), t-test dependent, One Sample t-test 80 percent of criterion analysis, and content analysis.

The results of the research showed that

1) The reading comprehension of Matthayomsuksa 2 students at Nonsa-at Pittayasarn School after studying was significantly higher than before studying at .05.

2) The reading comprehension of Matthayomsuksa 2 students at Nonsa-at Pittayasarn School after learning management by using the SQ4R technique was significant, which was higher than the 80 percent of criteria at the .05 level.

Keywords: the reading comprehension, SQ4R technique

1. บทนำ

กระทรวงศึกษาธิการประกาศใช้หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 โดยมี วัตถุประสงค์ในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน ให้สอดคล้องกับสภาพ การเปลี่ยนแปลงและความเจริญก้าวหน้า ทางสังคมในปัจจุบัน มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้เป็นคนดี มีปัญญา มีความสุข มีศักยภาพในการศึกษาต่อ และประกอบ อาชีพได้ ซึ่งการกำหนดวิชา ภาษาไทยเป็นกลุ่มสาระการเรียนรู้พื้นฐานถือเป็นหนึ่งในการพัฒนาคุณภาพ การศึกษา เพราะรายวิชาภาษาไทยเป็นวิชาที่ทุกคนต้องเรียนรู้และฝึกฝนให้เกิดความชำนาญ โดยเฉพาะด้าน การใช้ภาษาเพื่อการสื่อสาร เพื่อที่จะสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตได้อย่าง มีประสิทธิภาพ โดยกลุ่มสาระการ 2 เรียนรู้ภาษาไทยได้แบ่งออกเป็น 5 สาระ ดังนี้ สาระที่ 1 การอ่าน สาระที่ 2 การเขียน สาระที่ 3 การฟัง การดู และการพูด สาระที่ 4 หลักภาษาไทย สาระที่ 5 วรรณคดีและวรรณกรรม ในส่วนของสาระการอ่านได้กำหนด เป็นมาตรฐานการ อ่าน ท 1.1 ไว้ว่า ใช้กระบวนการอ่านสร้างความรู้และความคิดเพื่อนำไปใช้ตัดสินใจ แก้ปัญหาในการดำเนินชีวิตและมีนิสัยรักการอ่าน (กระทรวงศึกษาธิการ, 2551)

ภาษาไทยเป็นเอกลักษณ์ของชาติเป็นสมบัติทางวัฒนธรรมอันก่อให้เกิดความเป็น เอกภาพและ เสริมสร้างบุคลิกภาพของคนในชาติให้มีความเป็นไทย เป็นเครื่องมือในการ ติดต่อสื่อสารเพื่อสร้างความ เข้าใจและความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน ทำให้สามารถประกอบกิจธุระ การงาน และดำรงชีวิตร่วมกันในสังคม ประชาธิปไตยได้อย่างสันติสุข และเป็นเครื่องมือใน การแสวงหาความรู้ ประสพการณ์จากแหล่งข้อมูล สารสนเทศต่าง ๆ เพื่อพัฒนาความรู้ พัฒนาระบบการคิดวิเคราะห์ วิจัย และสร้างสรรค์ให้ทันต่อการ เปลี่ยนแปลงทางสังคม

และความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีตลอดจนนำไปใช้ในการพัฒนา อาชีพให้มีความมั่นคงทางเศรษฐกิจ นอกจากนี้ยังเป็นสื่อแสดงภูมิปัญญาของบรรพบุรุษด้านวัฒนธรรม ประเพณี และสุนทรียภาพ เป็นสมบัติล้ำค่าควรแก่การเรียนรู้อนุรักษ์ และสืบสานให้คงอยู่คู่ชาติไทย ตลอดไป (สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย, 2554)

ภาษาไทยเป็นภาษาประจำชาติที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อคนไทย เป็นเอกลักษณ์อย่างหนึ่งของชาติไทย ซึ่งแสดงถึงความเป็นไทยและเป็นเครื่องมือติดต่อสื่อสารในชีวิตประจำวัน นอกจากนี้วิชา ภาษาไทยยังเป็นทักษะพื้นฐานที่จำเป็นในการเรียนรู้สรรพวิชาต่าง ๆ กระบวนการศึกษาก็ได้บรรจุวิชา ภาษาไทยให้อยู่ในกลุ่มทักษะที่เป็นเครื่องมือในการเรียนรู้ การเรียนการสอนวิชาภาษาไทยระดับ ประถมศึกษา จึงมุ่งเน้นให้ผู้เรียนมีการพัฒนาทางภาษาทั้งในด้านการฟัง พูด อ่านและเขียน สามารถใช้ ภาษาในการติดต่อสื่อสาร ทั้งการรับความรู้และถ่ายทอดความรู้สึกรู้สึกนึกคิดอย่างมีประสิทธิภาพและสัมฤทธิ์ ผล นำประสบการณ์จากการเรียนภาษาไทยมาช่วยในการคิด ตัดสินใจ แก้ปัญหา และวินิจฉัยเหตุการณ์ ต่าง ๆ อย่างมีเหตุผลการจัดการเรียนการสอนจึงต้องเน้นการฝึกทักษะ การฟัง พูด อ่านและเขียนให้ ฝึกต้องคล่องแคล่ว และเน้นการฝึกทักษะทั้ง 4 ให้สัมพันธ์กันอีกด้วย (กระทรวงศึกษาธิการ, 2551)

การอ่านมีความสำคัญต่อชีวิตมนุษย์ตั้งแต่เล็กจนโต มีความสำคัญต่อการพัฒนาอาชีพ และการศึกษา การอ่านเป็นหัวใจในการเรียนการสอนที่จะพัฒนาความรู้ความสามารถอยู่ตลอดเวลา เพราะจะเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้ผู้อ่านทำความเข้าใจกับเนื้อหาและวัตถุประสงค์ได้ แต่ถ้าอ่านไม่สม่ำเสมอผลที่ตามมาคือผู้อ่านต้องใช้เวลาอ่านมากกว่าปกติ และจับใจความสำคัญได้ไม่ครบถ้วน นอกจากนี้ยังมีความสำคัญในการถ่ายทอดสิ่งที่อ่านให้ผู้อื่นได้รับรู้ได้ตรงประเด็น ซึ่งสอดคล้องกับ จีรวัดน์ เพชรรัตน์และอัมพร ทองใบ (2556) ที่กล่าวถึงความสำคัญของการอ่านไว้ว่า การอ่าน เป็นสิ่งจำเป็นต่อชีวิต ต่อความเจริญในด้านต่าง ๆ ของมนุษย์มาก การอ่านหนังสือนอกจากจะทำให้ผู้อ่านเป็นผู้หูตากว้างแล้ว คนอ่านจะเป็นผู้ทันต่อเหตุการณ์ความเคลื่อนไหวของโลกปัจจุบัน และอาจเป็นเครื่องกระตุ้นให้เกิดความสนใจ ส่งเสริมวิจารณ์ญาณและประสบการณ์ให้เพิ่มพูนขึ้น ดังที่ ศิวกานท์ ปทุมสูติ (2553) กล่าวว่า การอ่านเป็นพื้นฐานสำคัญยิ่งที่จะช่วยสร้างเสริมและพัฒนาพื้นฐานข้ออื่น ๆ

ให้ผู้อ่านมีความงอกงามและความก้าวหน้าในการอ่านอีกด้วย ซึ่งสรุป ได้ว่าการอ่านนั้นมีความสำคัญต่อการพัฒนาอาชีพและการศึกษา ผู้ที่อ่านมากย่อมได้รับประสบการณ์ การอ่านมาก สามารถนำความรู้ไปใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อไปได้ นอกจากนี้การอ่านยังเป็นหัวใจสำคัญในการเรียนการสอนที่จะพัฒนาความรู้ความสามารถอยู่ตลอดเวลา โดยเฉพาะการอ่านจับใจความสำคัญ

การอ่านจับใจความสำคัญในยุคข้อมูลข่าวสารที่บุคคลสามารถติดต่อสื่อสารถึงกันได้อย่างรวดเร็ว ไม่ว่าจะเป็นเหตุการณ์เกิดขึ้น ณ แห่งใดบนพื้นโลกก็จะได้รับการถ่ายทอดเป็นตัวอักษรผ่านสื่อประเภทต่าง ๆ ซึ่งรวมทั้งสื่ออิเล็กทรอนิกส์จะส่งข่าวถึงผู้คนที่อยู่ในภูมิภาคต่าง ๆ ของโลกได้ทันทั่วทั้งที่ ประชาชนในประเทศต่าง ๆ ที่มีความสามารถในการอ่านก็จะนำความรู้ที่เป็นประโยชน์มาพัฒนาตนเอง สังคม และประเทศชาติ ทั้งในด้านการศึกษา เศรษฐกิจ การเมืองและสังคม การอ่านจับใจความจึงมีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาประเทศชาติ การอ่านจับใจความสำคัญเป็นการอ่านในระดับพื้นฐานที่ผู้เรียนทุกคนควรมีและเป็นพื้นฐาน สำคัญสำหรับการอ่านในระดับสูงต่อไป แต่การอ่านจับใจความสำคัญเป็นทักษะที่ต้องฝึกฝนด้วยการอ่านอย่างสม่ำเสมอ ซึ่งจะทำให้ผู้อ่านอ่านได้รวดเร็วและจับใจความได้ถูกต้อง เพราะจะเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้ผู้อ่านทำความเข้าใจกับเนื้อหาและวัตถุประสงค์ได้ นอกจากนี้ยังมีความสำคัญในการถ่ายทอดสิ่งที่อ่านให้ผู้อื่นได้รับรู้ได้ตรงประเด็น ดังแนวคิดของ สายใจ ทองเนียม (2560) ให้ความเห็นว่า การอ่านเป็นทักษะที่สำคัญ ผู้เรียนต้องรู้จักการอ่านคำ คือ อ่านออก รู้ความหมายของกลุ่มคำ สำนวน วลี และประโยค จับใจความสำคัญของเรื่องที่อ่านได้ เพราะถ้าผู้อ่านไม่สามารถจับใจความสำคัญจากเรื่องที่อ่านได้ อาจจะส่งผลต่อการอ่านเพื่อจุดประสงค์อื่น ๆ ซึ่งยากกว่าสอดคล้องกับ แวมมยุรา เหมือนนิล (2556) ได้กล่าวว่า การอ่านจับใจความเป็นความเข้าใจเรื่องที่อ่านระดับต้น และเป็นพื้นฐานสำคัญมากสำหรับการอ่านระดับสูงต่อไป เช่น ถ้านักเรียนจับใจความเรื่องที่อ่านไม่ได้ ก็คงไม่สามารถอ่านเพื่อวิจารณ์ว่าเรื่องนั้นดีหรือไม่ดีได้เลย ดังที่ พองจันทร์ สุขยิ่ง (2551) ได้กล่าวว่า การอ่านจับใจความสำคัญทำให้ผู้อ่านเข้าใจเรื่องที่อ่านได้อย่างรวดเร็วและถือเป็นการฝึกกระบวนการทางความคิดที่ดีช่วยให้ผู้อ่านสามารถคิดวิเคราะห์สิ่งต่าง ๆ ได้รวดเร็วและมีประสิทธิภาพมากขึ้น หากผู้อ่านสามารถจับใจความสำคัญในเรื่องที่อ่านได้ดี ย่อมส่งผลให้ผู้อ่านเข้าใจและเรียนรู้ สิ่งนั้น ๆ ได้เร็วขึ้น สอดคล้องกับ นวกรณ์ อุ่นเรือน (2560) ที่กล่าวว่า การจับใจความของเรื่อง คืออ่านแล้วรู้เรื่องราวที่อ่านตลอดทั้งเรื่อง สรุปสาระสำคัญ และ

เข้าใจความหมายในเนื้อหาของเรื่องที่อ่านได้ถูกต้อง ดังนั้น การอ่านจับใจความสำคัญจึงเป็นทักษะพื้นฐานสำคัญที่ควรหมั่นฝึกฝนอยู่เสมอ เพื่อให้สามารถจับประเด็นสำคัญและเข้าใจเนื้อหาของเรื่องที่อ่านได้ถูกต้อง

สภาพการจัดการเรียนการสอนของโรงเรียนโนนสะอาดพิทยาสรรค์ อำเภอโนนสะอาด จังหวัดอุดรธานี สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาอุดรธานี พบว่าผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 เรื่องการอ่านจับใจความสำคัญ ไม่เป็นไปตามเกณฑ์ ซึ่งเกิดจากสาเหตุหลายประการการขาดทักษะการอ่าน ไม่ได้รับการฝึกฝน การอ่านอย่างสม่ำเสมอ สื่อที่ใช้ในการฝึกทักษะยังไม่เพียงพอ อีกทั้งนักเรียนไม่ได้มีนิสัยรักการอ่าน และจากการสัมภาษณ์ครูผู้สอนในรายวิชาภาษาไทยของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒ เกี่ยวกับปัญหาการอ่านจับใจความสำคัญของนักเรียน พบว่าครูผู้สอนมีความเห็นตรงกันว่า ปัญหา การอ่านจับใจความสำคัญของนักเรียน มาจากผู้เรียนมีความรู้พื้นฐานในเรื่องการอ่านจับใจความสำคัญน้อย ขาดความเข้าใจ ขาดทักษะความรู้ในเรื่องการอ่านจับใจความสำคัญ นักเรียนไม่มีความกระตือรือร้นในการเรียนเท่าที่ควร เพราะไม่มีเทคนิคที่จะช่วยฝึกทักษะการอ่านจับใจความสำคัญ และกระบวนการคิด ที่จะทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้อย่างรวดเร็วและประหยัดเวลาในการเรียนรู้และทำให้นักเรียนเข้าใจง่าย ซึ่งเป็นหน้าที่ของครูให้การหาวิธีการจัดการเรียนการสอนเรื่องการอ่านจับใจความสำคัญ ดังที่ ดวงกมล สิ้นเพ็ง (2553) กล่าวว่า ผู้สอนต้องปรับวิธีการเรียนการสอนที่เน้น เนื้อหาความจำมาก ไม่เป็นผู้บรรยายความรู้แต่ฝ่ายเดียวแบบครูเป็นศูนย์กลาง ปรับวิธีการที่จะกระตุ้นให้ผู้เรียนได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมให้มาก ใช้วิธีการจัดการเรียนรู้ให้หลากหลาย ฝึกทักษะ การคิดให้ผู้เรียน ซึ่งสอดคล้องกับ ศศิธร ธัญลักษณ์นันท์ (2542) ที่กล่าวว่าครูบางคนสอนมาก เกินไป เคยใช้วิธีสอนแบบใดก็ได้ใช้แต่แบบนั้น ไม่ยอมเปลี่ยนแปลง โดยเฉพาะการสอนแบบที่ครูเป็น จุดศูนย์กลาง ในขณะที่ตนเองก็ไม่สนใจการศึกษาเนื้อหาความรู้ให้เข้าใจ หรือปรับความรู้ประกอบการ เรียนให้ทันสมัย ทันต่อเหตุการณ์ในชีวิตประจำวัน ไม่ใช่เทคนิคการสอนแบบต่าง ๆ เพื่อสร้างความสนใจของผู้เรียน นอกจากนี้ นักเรียนไม่ได้รับการฝึกทักษะในด้าน การอ่านจับใจความสำคัญเท่าที่ควร ทำให้นักเรียนไม่สามารถที่จะจับใจความสำคัญจากเรื่องที่อ่านได้ อีกทั้งนักเรียนไม่มีนิสัยรักการอ่าน เนื่องจากไม่ได้รับการปลูกฝังให้เห็นความสำคัญของการอ่าน

การจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้เทคนิค SQ4R เป็นอีกวิธีที่จะช่วยแก้ไข ปัญหาการอ่านจับใจความสำคัญอย่างต่อเนื่อง ช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการอ่านของนักเรียน และเป็น การสอนอ่านโดยใช้คำถามพัฒนาแนวคิด อีกทั้งการสอนอ่านแบบ SQ4R ยังเป็นวิธีการสอนอ่าน ที่ส่งเสริมการอ่าน การสรุปใจความสำคัญของเรื่องที่อ่านให้มีประสิทธิภาพเพิ่มขึ้น เนื่องจากมีขั้นตอน การสอนที่ชัดเจน มีวิธีการกำกับการอ่านของนักเรียนให้บรรลุ วัตถุประสงค์จากขั้นต่าง ๆ วิธีสอนแบบ SQ4R เป็นวิธีการสอนอ่านที่พัฒนามาจากการสอนอ่านแบบ SQ3R ที่ Robinson (1961, อ้างถึงใน กานต์ธิดา แก้วงาม, 2556) ได้เสนอไว้ ต่อมาในปี 1984 Walter Pauk ได้เสนอแนะ วิธีสอนอ่านแบบ SQ4R มีขั้นตอนในการจัดกิจกรรม 6 ขั้นตอน คือ 1) Survey (S) การสำรวจเพื่อให้ เห็นภาพกว้าง ๆ เกี่ยวกับเรื่อง 2) Question (Q) การตั้งคำถามเกี่ยวกับเนื้อเรื่องที่อ่าน 3) Read (R) การอ่านเพื่อค้นหาคำตอบ ให้แก่คำถามที่ตั้งไว้ 4) Record (R) การทบทวนอ่านซ้ำอย่างรอบคอบ 5) Recite (R) การเขียนสรุปใจความสำคัญด้วยภาษาของตนเอง 6) Reflect (R) การวิเคราะห์ วิจัยเรื่องที่อ่านแล้วแสดงความคิดเห็นหรือโต้แย้งในประเด็นที่เห็นด้วยและไม่เห็นด้วยโดยมีการเพิ่ม ขั้นตอนบันทึก (Record) หลังจากนักเรียนได้อ่านบทอ่านและเปลี่ยนขั้นตอน การทบทวน (Review) เป็นขั้นตอนให้นักเรียนได้วิเคราะห์บทอ่าน (Reflect)

จากการศึกษาปัญหาและผลการวิจัยต่าง ๆ ทำให้ผู้วิจัยมีความเห็นว่าการพัฒนาความสามารถในการอ่านจับใจความสำคัญโดยใช้เทคนิค SQ4R เป็นวิธีหนึ่ง ที่เหมาะสม สำหรับการแก้ปัญหาการอ่านจับใจความสำคัญ และจะช่วยให้นักเรียนมีความสามารถในการอ่านจับใจความสำคัญได้ ดังนั้น ผู้วิจัยจึงได้นำเทคนิค SQ4R โดยได้นำแนวคิดการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบ SQ4R ดังที่ สுகนธ์ สินธพานนท์ (2554) ได้กล่าวถึง การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ไว้ว่า เป็นการจัดการสอนตามระบบวิธีการสอน 6 ขั้นตอน คือ 1. Survey (S) การสำรวจ 2. Question (Q) การตั้งคำถาม 3. Read (R) อ่านอย่างละเอียด 4. Record (R) จดบันทึก 5. Recite (R) สรุปใจความสำคัญ และ 6. Reflect (R) วิเคราะห์ มาใช้ในการพัฒนาการอ่านจับใจความสำคัญของผู้เรียน ทั้งนี้เพื่อจะให้นักเรียนมีความสามารถในการอ่าน จับใจความสำคัญที่สูงขึ้น ซึ่งผลการวิจัยครั้งนี้จะเป็นแนวทางการพัฒนาการเรียนการสอนให้บรรลุ จุดประสงค์และเป้าหมายของหลักสูตรที่กำหนดไว้ต่อไป

2. วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อเปรียบเทียบความสามารถด้านการอ่านจับใจความสำคัญ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ก่อน และหลังการจัดการเรียนรู้โดยใช้เทคนิค SQ4R

2. เพื่อเปรียบเทียบความสามารถด้านการอ่านจับใจความสำคัญ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ก่อน และหลังการจัดการเรียนรู้โดยใช้เทคนิค SQ4R กับเกณฑ์ที่กำหนดร้อยละ 80

3. ขอบเขตการวิจัย

3.1 ประชากร นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 โรงเรียนโนนสะอาดพิทยาสรรค์ อำเภอโนนสะอาด จังหวัดอุดรธานี สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาอุดรธานี จำนวน 2 ห้องเรียน มีนักเรียน รวมทั้งสิ้น 79 คน

3.2 กลุ่มตัวอย่าง นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2/2 โรงเรียนโรงเรียนโนนสะอาดพิทยาสรรค์ อำเภอโนนสะอาด จังหวัดอุดรธานี สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาอุดรธานี จำนวน 1 ห้องเรียน มีนักเรียน รวมทั้งสิ้น 40 คนซึ่งได้มาโดยวิธีการสุ่มอย่างง่าย (Simple Random Sampling) ด้วยวิธีการจับสลาก โดยใช้ห้องเรียนเป็นหน่วยของการสุ่ม (Unit of Sampling)

3.3 ตัวแปร ตัวแปรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่

1. ตัวแปรต้น ได้แก่ การจัดการเรียนรู้โดยใช้เทคนิค SQ4R
2. ตัวแปรตาม ได้แก่ ความสามารถในการอ่านจับใจความสำคัญ ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษา ปีที่ 2 ที่จัดการเรียนรู้โดยใช้เทคนิค SQ4R

3.4 ระยะเวลาในการทดลอง

ดำเนินการทดลองในภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2561 ใช้เวลาทดลอง 3 สัปดาห์ สัปดาห์ที่ 1 ทดสอบก่อนเรียน 1 คาบ สัปดาห์ที่ 2-3 จัดการเรียนเรียนรู้และทดสอบหลังเรียน 6 คาบ คาบละ 1 ชั่วโมง รวมทั้งหมด 7 ชั่วโมง

4. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. เป็นแนวทางในการพัฒนาความสามารถในการอ่านจับใจความสำคัญของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2
2. นักเรียนมีโอกาสเรียนด้วยตนเองตามความสามารถของตน เป็นการตอบสนองความแตกต่าง ระหว่างบุคคล ผู้เรียนจะเรียนที่ใดหรือเมื่อใดก็ได้
3. นักเรียนมีเจตคติที่ดีต่อกระบวนการเรียนรู้กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทยและมีความกล้า แสดงความคิดเห็น มีความรับผิดชอบ สามารถทำงานร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุขและนำไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิต

5. วิธีและขั้นตอนการวิจัย

มีขั้นตอนวิธีดำเนินการวิจัยตามลำดับต่อไปนี้

ขั้นตอนที่ 1 ขั้นเตรียมการวิจัย

ขั้นตอนที่ 2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ขั้นตอนที่ 3 ขั้นสร้างและตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ

ขั้นตอนที่ 4 ขั้นดำเนินการวิจัย

ขั้นตอนที่ 5 ขั้นวิเคราะห์ข้อมูลและสรุปผล

ขั้นที่ 1 ขั้นเตรียมการวิจัย

การศึกษาข้อมูลพื้นฐานในการวิจัย ได้แก่

- 1.1 ศึกษาเอกสารหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย
- 1.2 ศึกษาเอกสารหลักสูตรสถานศึกษาโรงเรียนโนนสะอาดพิทยาสรรค์ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2
- 1.3 ศึกษาเอกสาร ตำราและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการอ่านจับใจความสำคัญ
- 1.4 ศึกษาเอกสาร ตำราและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนรู้ด้วยเทคนิค SQ4R

1.5 ศึกษาเอกสาร ตำราและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการสร้างแผนการจัดการเรียนรู้ การสร้างแบบทดสอบวัดความสามารถด้านการอ่านจับใจความสำคัญของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 โดยใช้การจัดการเรียนรู้ด้วยเทคนิค SQ4R

ขั้นที่ 2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการทดลอง ประกอบด้วย

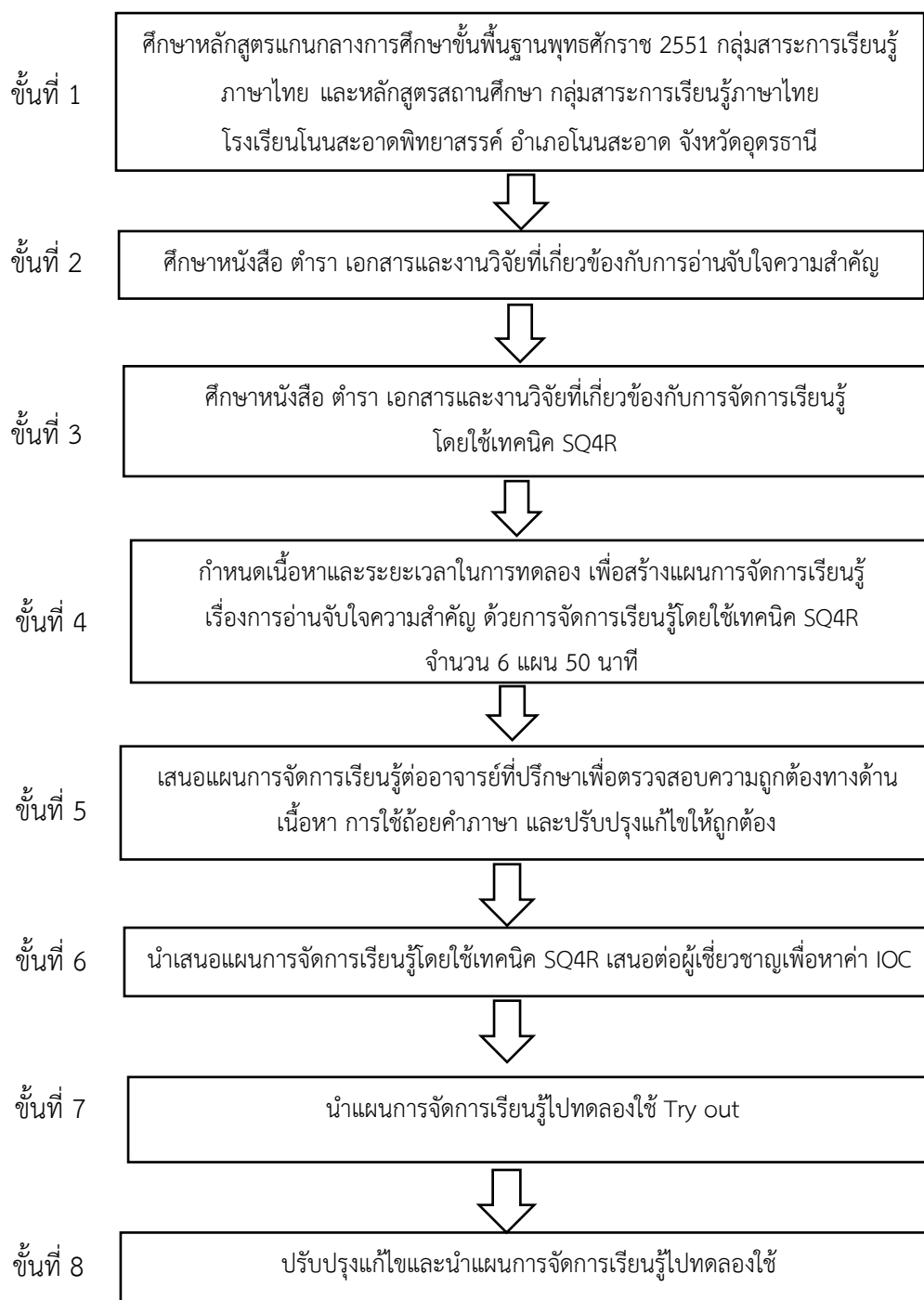
2.1 แผนการจัดการเรียนรู้ เรื่องการอ่านจับใจความสำคัญ โดยใช้การจัดการเรียนรู้ด้วยเทคนิค SQ4R จำนวน 6 แผน แผนละ 50 นาที

2.2 แบบทดสอบวัดความสามารถด้านการอ่านจับใจความสำคัญ ใช้ทดสอบก่อนการจัดการเรียนรู้ (Pre-test) และหลังการจัดการเรียนรู้ (Post-test) แบบปรนัย 4 ตัวเลือก จำนวน 20 ข้อ

ขั้นที่ 3 การสร้าง และตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ

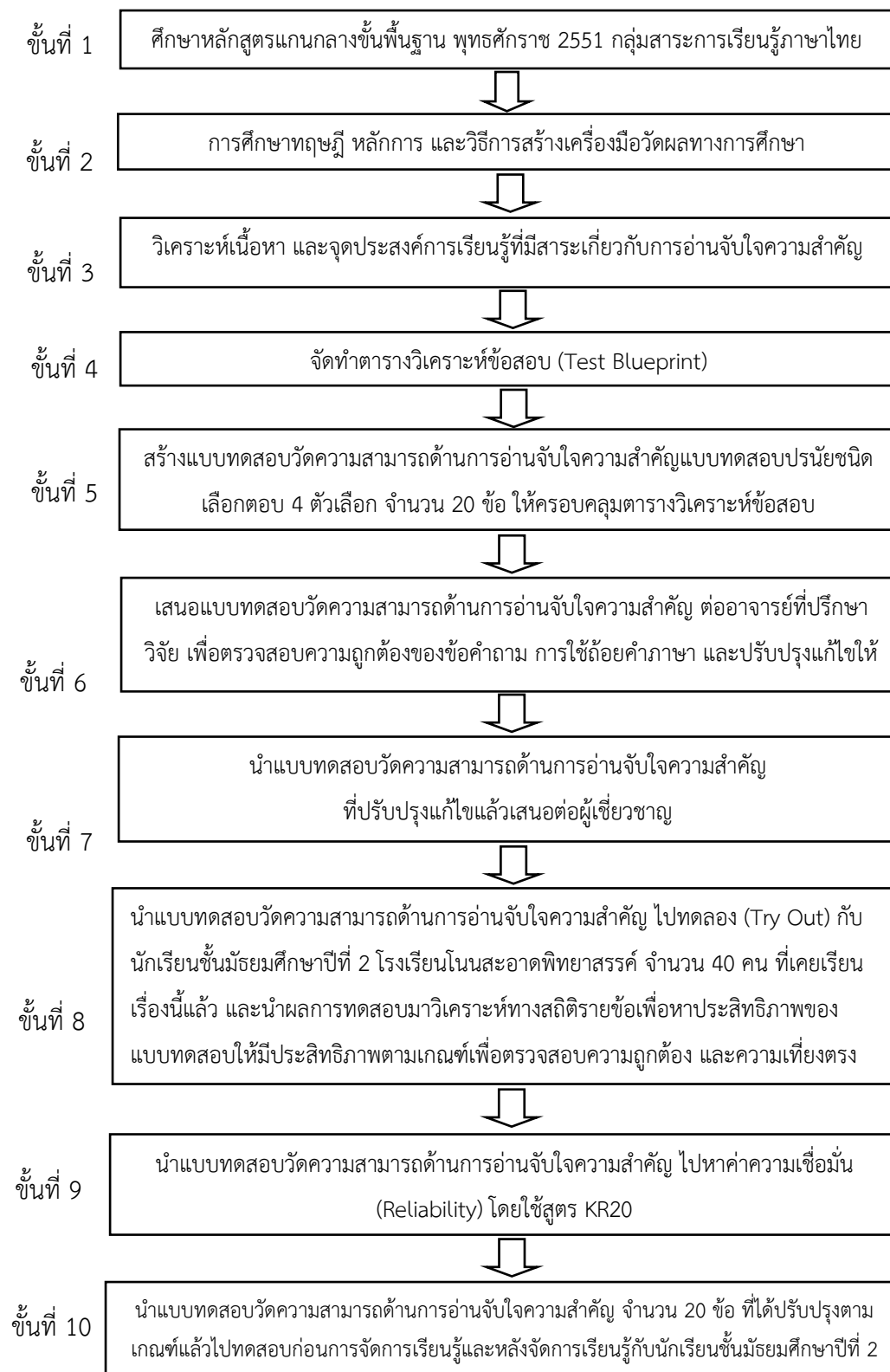
แผนภูมิที่ 3.1 การสร้าง และพัฒนาแผนการจัดการเรียนรู้

สรุปการสร้างและพัฒนาแผนการจัดการเรียนรู้ เรื่อง การอ่านจับใจความสำคัญด้วยการจัดการเรียนรู้การจัดการเรียนรู้ด้วยแผนภาพความคิด สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 มีขั้นตอนดังแผนภูมิที่ 1

ภาพที่ 4 แผนภูมิการสร้างและพัฒนาแผนการจัดการเรียนรู้

แผนภูมิที่ 3.2 การสร้างแบบทดสอบวัดความสามารถด้านการอ่านจับใจความสำคัญ

ขั้นที่ 4 ขั้นตอนการดำเนินการวิจัย

1) แบบแผนการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงทดลอง (Experimental Research) ผู้วิจัยได้

ดำเนินการทดลอง

ตามแบบแผนการวิจัยแบบหนึ่งกลุ่ม สอบก่อนเรียนและหลังเรียน (One Group Pre-test and Post-test Design) (มาเรียม นิลพันธุ์, 2547: 144)

แบบแผนการวิจัย

ทดสอบก่อนเรียน	ทดลอง	ทดสอบหลังเรียน
T1	X	T2

จากตารางข้างต้นสัญลักษณ์ที่ใช้ในแบบแผนการวิจัย

T1 หมายถึง การทดสอบก่อนการจัดการเรียนรู้ เรื่องการอ่านจับใจความสำคัญ ด้วยการจัดการเรียนรู้โดยใช้เทคนิค SQ4R

X หมายถึง การจัดการเรียนรู้โดยใช้เทคนิค SQ4R

T2 หมายถึง การทดสอบหลังการจัดการเรียนรู้ เรื่องการอ่านจับใจความสำคัญ ด้วยการจัดการเรียนรู้โดยใช้เทคนิค SQ4R

2) การดำเนินการทดลอง

2.1) ก่อนดำเนินการทดลอง ผู้วิจัยให้นักเรียนกลุ่มตัวอย่าง ทำแบบทดสอบวัดความสามารถด้านการอ่านจับใจความสำคัญ ก่อนการจัดการเรียนรู้ Pre-test จำนวน 20 ข้อ ใช้เวลา 50 นาที เพื่อวัดพื้นฐานทางด้านการอ่านจับใจความสำคัญ

2.2) ตรวจให้คะแนนการทำแบบทดสอบวัดความสามารถด้านการอ่านจับใจความสำคัญ ก่อนเรียน และหาค่าเฉลี่ยของคะแนนความสามารถด้านการอ่านจับใจความสำคัญและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

2.3) ผู้วิจัยดำเนินการสอนกลุ่มตัวอย่าง ตามแผนการจัดการเรียนรู้

2.4) ระยะเวลาในการทดลอง ผู้วิจัยดำเนินการทดลองในภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2566 โดยใช้เวลาในการทดลอง 3 สัปดาห์ สัปดาห์ละ 3 ชั่วโมง ทดสอบหลังเรียน 1 ชั่วโมง รวมเป็น 7 ชั่วโมง

2.5) นักเรียนกลุ่มตัวอย่างทำแบบทดสอบหลังการจัดการเรียนรู้ Post-test ด้วยแบบทดสอบวัดความสามารถด้านการอ่านจับใจความสำคัญ ซึ่งเป็นแบบทดสอบชุดเดียวกับทดสอบก่อนการจัดการเรียนรู้ แต่สลับข้อ สลับตัวเลือก

2.6) ตรวจให้คะแนนการทำแบบทดสอบวัดความสามารถด้านการอ่านจับใจความสำคัญ หลังการจัดการเรียนรู้ จากนั้นจึงนำมาหาค่าเฉลี่ย ($\bar{x}$) ของคะแนนความสามารถในการอ่านจับใจความและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D)

ขั้นที่ 5 ขั้นวิเคราะห์และสรุปผลข้อมูล

ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูล โดยใช้สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลครั้งนี้ ประกอบด้วย

การวิเคราะห์คุณภาพเครื่องมือ

- 1) การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือของแผนการจัดการเรียนรู้ เรื่อง การอ่านจับใจความสำคัญโดยใช้เทคนิค SQ4R ด้วยการตรวจสอบความเที่ยงตรงของเนื้อหา (Content Validity) โดยหาค่าดัชนีความสอดคล้อง (Index of Item Objective Congruence : IOC)
- 2) การตรวจสอบคุณภาพของแบบทดสอบวัดความสามารถด้านการอ่านจับใจความของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ที่จัดการเรียนรู้โดยใช้เทคนิค SQ4R

2.1) ตรวจสอบความเที่ยงตรงด้านเนื้อหา (Content Validity) โดยใช้ค่าดัชนีความสอดคล้อง (Index of Item Objective Congruence: IOC)

2.2) การตรวจสอบค่าความยากง่าย (p) โดยใช้เกณฑ์ความยากง่ายระหว่าง 0.20 – 0.80 และค่าอำนาจจำแนก (r) โดยใช้เกณฑ์ค่าอำนาจจำแนกตั้งแต่ 0.20 ขึ้นไป การตรวจสอบค่าความเชื่อมั่นของแบบทดสอบ โดยใช้สูตร KR20 (Kuder and Richardson20)

การทดสอบสมมติฐาน

- 1) วิเคราะห์ความสามารถด้านการอ่านจับใจความสำคัญ คะแนนเฉลี่ย ($\bar{x}$) ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) การเปรียบเทียบความสามารถด้านการอ่านจับใจความสำคัญก่อนและหลังการจัดการเรียนรู้โดยใช้เทคนิค SQ4R วิเคราะห์โดยใช้การทดสอบค่าที่ (t-test) แบบ Dependent

2) วิเคราะห์ความสามารถด้านการอ่านจับใจความสำคัญ คะแนนเฉลี่ย ($\bar{x}$) ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) การเปรียบเทียบความสามารถด้านการอ่านจับใจความสำคัญหลังการจัดการเรียนรู้โดยใช้เทคนิค SQ4R กับเกณฑ์ร้อยละ 80 วิเคราะห์โดยใช้การทดสอบค่า (t-test) แบบ One Sample t-test

6. ผลการวิจัย

6.1) ผลการเปรียบเทียบทักษะการอ่านจับใจความสำคัญ ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ก่อนและหลังการจัดการเรียนรู้โดยใช้เทคนิค SQ4R

ผลการเปรียบเทียบความสามารถด้านการอ่านจับใจความสำคัญ ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ก่อนและหลังการจัดการเรียนรู้โดยใช้เทคนิค SQ4R มีรายละเอียดดังนี้

ตารางที่ 1 ผลการเปรียบเทียบความสามารถด้านการอ่านจับใจความสำคัญของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ก่อนและหลังการจัดการเรียนรู้โดยใช้เทคนิค SQ4R

กลุ่มตัวอย่าง	จำนวนนักเรียน	คะแนนเต็ม	คะแนนเฉลี่ย ($\bar{x}$)	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (SD)	t	p
ทดสอบ ก่อนเรียน	40	20	6.85	1.80	24.25	.000*
ทดสอบ หลังเรียน	40	20	16.32	2.72		

*P < .05

จากตารางที่ 1 พบว่า ผลคะแนนทดสอบวัดความสามารถด้านการอ่านจับใจความสำคัญ โดยใช้เทคนิค SQ4R ก่อนเรียนและหลังเรียนแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยเฉลี่ย หลังเรียน (= 16.32 , SD = 2.97) สูงวก่อนเรียน (= 6.85 , SD = 1.80) ซึ่งแสดงให้เห็นว่าเมื่อนักเรียน ได้เรียนเรื่อง การอ่านจับใจความสำคัญ ด้วยการใช้เทคนิค SQ4R นักเรียนมีความสามารถด้านการอ่านจับใจความสำคัญสูงขึ้นกว่าเดิม อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ซึ่ง เป็นไปตามสมมติฐานของการวิจัยที่ตั้งไว้ว่า ความสามารถ

ทางการเรียนเรื่องการอ่านจับใจความสำคัญ ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ที่จัดการเรียนรู้โดยใช้เทคนิค SQ4R หลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียน

6.2 ผลการเปรียบเทียบความสามารถด้านการอ่านจับใจความสำคัญ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ก่อนและหลังการจัดการเรียนรู้โดยใช้เทคนิค SQ4R กับเกณฑ์ที่กำหนด ร้อยละ 80

ผลการเปรียบเทียบความสามารถด้านการอ่านจับใจความสำคัญ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ก่อน และหลังการจัดการเรียนรู้โดยใช้เทคนิค SQ4R กับเกณฑ์ที่กำหนด ร้อยละ 80 มีรายละเอียดดังนี้

ตารางที่ 2 ผลการเปรียบเทียบความสามารถด้านการอ่านจับใจความสำคัญ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ก่อน และหลังการจัดการเรียนรู้โดยใช้เทคนิค SQ4R กับเกณฑ์ที่กำหนด ร้อยละ 80

กลุ่มตัวอย่าง ที่ได้รับการ จัดการเรียนรู้ โดยใช้เทคนิค SQ4R	จำนวน นักเรียน	เกณฑ์ ที่ กำหนด ร้อยละ	คะแนน เต็ม	คะแนน เฉลี่ย ($\bar{X}$)	ส่วน เบี่ยงเบน มาตรฐาน (SD)	คะแนน เฉลี่ย (ร้อยละ)	t	p
	40	80	20	16.32	2.72	81.60	24.25	.000*

จากตารางที่ 2 พบว่าคะแนนความสามารถด้านการอ่านจับใจความสำคัญของนักเรียน ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 จำนวน 40 คน หลังการจัดการเรียนรู้โดยใช้เทคนิค SQ4R แล้วมีคะแนนเฉลี่ย ($\bar{X}$) เท่ากับ 16.32 คิดเป็นร้อยละ 81.60 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (SD) เท่ากับ 2.72 สูงกว่าเกณฑ์ที่กำหนดไว้ คือ ร้อยละ 80 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ซึ่งเป็นไปตาม สมมติฐานของการวิจัยที่ตั้งไว้ว่า ความสามารถด้านการอ่านจับใจความสำคัญของนักเรียน ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 หลังการจัดการเรียนรู้โดยใช้เทคนิค SQ4R เป็นไปตามเกณฑ์ ร้อยละ 80

7. สรุปผลการวิจัย

จากการวิจัยเรื่อง การพัฒนาความสามารถด้านการอ่านจับใจความสำคัญ ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 โรงเรียนโนนสะอาดพิทยาสรรค์ โดยใช้เทคนิค SQ4R สามารถสรุปผลได้ ดังนี้

- 1) ความสามารถด้านการอ่านจับใจความสำคัญ ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 โรงเรียนโนนสะอาดพิทยาสรรค์ หลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญที่ .05
- 2) ความสามารถด้านการอ่านจับใจความสำคัญ ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 โรงเรียนโนนสะอาดพิทยาสรรค์ หลังการจัดการเรียนรู้โดยใช้เทคนิค SQ4R สูงกว่าเกณฑ์ร้อยละ 80 อย่างมีนัยสำคัญ ที่ระดับ .05

8. การอภิปรายผลการวิจัย

จากการวิจัยเรื่อง การพัฒนาความสามารถด้านการอ่านจับใจความสำคัญ ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 โรงเรียนโนนสะอาดพิทยาสรรค์ โดยใช้เทคนิค SQ4R สามารถอภิปรายผลตามวัตถุประสงค์การวิจัยได้ดังต่อไปนี้

- 1) ความสามารถด้านการอ่านจับใจความสำคัญ ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 โรงเรียนโนนสะอาดพิทยาสรรค์ หลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญที่ .05 เป็นตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ว่า ความสามารถทางการเรียนเรื่องการอ่านจับใจความสำคัญ ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ที่จัดการเรียนรู้โดยใช้เทคนิค SQ4R หลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียน สอดคล้องกับงานวิจัยของ จรรยา ศรีบัวหลวง (2559) ได้วิจัยเรื่อง การศึกษาความสามารถในการอ่านเชิงวิเคราะห์ของ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 จากการจัดการเรียนรู้แบบ SQ4R ร่วมกับแผนผังความคิด มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความสามารถในการอ่านเชิงวิเคราะห์ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 จากการจัดการเรียนรู้แบบ SQ4R ร่วมกับแผนผังความคิด เพื่อเปรียบเทียบความสามารถในการอ่าน เชิงวิเคราะห์ ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ก่อนและหลังการจัดการเรียนรู้แบบ SQ4R ร่วมกับ แผนผังความคิด และเพื่อเปรียบเทียบความสามารถในการอ่านเชิงวิเคราะห์ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 หลังการจัดการเรียนรู้แบบ SQ4R ร่วมกับแผนผังความคิด กับเกณฑ์ร้อยละ 70 กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยเป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2/1 โรงเรียนสีคิ้ว “สวัสดีผดุงวิทยา” ที่กำลังศึกษา

ในภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2558 จำนวน 31 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แผนเตรียมความพร้อมการจัดการเรียนรู้แบบ SA4R จำนวน 1 แผน แผนการจัดการเรียนรู้แบบ SQ4R ร่วมกับแผนผังความคิด จำนวน 7 แผน แบบทดสอบวัดความสามารถในการอ่านเชิงวิเคราะห์ จำนวน 30 ข้อ ผลการวิจัยปรากฏว่า ความสามารถในการอ่านเชิงวิเคราะห์ของนักเรียน ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 จากการจัดการเรียนรู้แบบ SQ4R ร่วมกับแผนผังความคิด ก่อนเรียนนักเรียน มีคะแนนเฉลี่ยเท่ากับ 13.87 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 1.86 หลังเรียนมีคะแนนเฉลี่ยเท่ากับ 25.68 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 1.80 ความก้าวหน้าของความสามารถในการอ่านเชิงวิเคราะห์ ในภาพรวมนักเรียน ได้คะแนนเพิ่มขึ้นเท่ากับ 11.81 หรือ คิดเป็นร้อยละ 39.35 ความสามารถในการอ่านเชิงวิเคราะห์ ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 จากการจัดการเรียนรู้แบบ SQ4R ร่วมกับ แผนผังความคิดหลังเรียนสูงกว่าเกณฑ์ร้อยละ 70 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 มยุรฉัตร ฉัตรพูนชัย (2559) ได้วิจัยเรื่อง ผลการใช้วิธีการสอนแบบ SQ4R ร่วมกับแผนผังกราฟิกต่อผลสัมฤทธิ์ในการอ่านภาษาอังกฤษ ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 โรงเรียนสระกะเทียม วิทยาคม “สังวรเจษฎ์ประชาคมอุปถัมภ์” จังหวัดนครปฐม มีวัตถุประสงค์ เพื่อเปรียบเทียบ ผลสัมฤทธิ์ในการอ่านภาษาอังกฤษของชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ก่อนและหลังเรียน โดยใช้วิธีการสอนแบบ SQ4R ร่วมกับแผนผังกราฟิก และเพื่อศึกษาความคิดเห็นของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 โรงเรียน สระกะเทียมวิทยาคม “สังวรเจษฎ์ประชาคมอุปถัมภ์” จังหวัดนครปฐม ที่มีต่อการใช่วิธีการสอนแบบ SQ4R ร่วมกับแผนผังกราฟิกต่อผลสัมฤทธิ์ในการอ่านภาษาอังกฤษ กลุ่มตัวอย่าง คือ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 โรงเรียนสระกะเทียม วิทยาคม “สังวรเจษฎ์ประชาคมอุปถัมภ์” จังหวัดนครปฐม จำนวน 30 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือ แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ในการอ่านภาษาอังกฤษที่ใช้ วิธีสอนแบบ SQ4R ร่วมกับแผนผังกราฟิก และแบบสอบถามความคิดเห็นของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษา ปีที่ 2 โรงเรียนสระกะเทียมวิทยาคม “สังวรเจษฎ์ประชาคมอุปถัมภ์” จังหวัดนครปฐม ผลการวิจัย ปรากฏว่า ผลสัมฤทธิ์ในการอ่านภาษาอังกฤษของนักเรียนหลังจากได้รับการสอนโดยใช้วิธีการสอน แบบ SQ4R ร่วมกับแผนผังกราฟิกสูงกว่าความสามารถในการอ่านก่อนได้รับการสอน โดยใช้วิธีการสอนแบบ SQ4R ร่วมกับแผนผังกราฟิก อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ

0.05 และ นักเรียนมีความคิดเห็นต่อการใช้วิธีการสอนแบบ SQ4R ร่วมกับแผนผังกราฟิกต่อผลสัมฤทธิ์ในการ อ่านภาษาอังกฤษโดยเฉลี่ยระดับความคิดเห็นเฉลี่ยรวมเท่ากับ ($\bar{X}$ = 4.26, SD = 0.74) นักเรียนมี ความคิดเห็นต่อการใช้วิธีสอนแบบ SQ4R ร่วมกับแผนผังกราฟิกโดยภาพรวมอยู่ในระดับเห็นด้วยมาก

2) ความสามารถด้านการอ่านจับใจความสำคัญ ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 โรงเรียนโนนสะอาดพิทยาสรรค์ หลังการจัดการเรียนรู้โดยใช้เทคนิค SQ4R สูงกว่าเกณฑ์ร้อยละ 80 อย่างมีนัยสำคัญ ที่ระดับ .05 เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ว่า ความสามารถทางการเรียนเรื่องการอ่านจับใจความสำคัญ ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ที่จัดการเรียนรู้โดยใช้เทคนิค SQ4R เป็นไปตามเกณฑ์ ร้อยละ 80 ซึ่งแสดงให้เห็นว่าเทคนิค SQ4R เป็นเทคนิคที่ช่วยให้นักเรียนอ่านจับใจความได้อย่างมีประสิทธิภาพ เพราะเป็นเทคนิคที่มีขั้นตอนอย่างชัดเจนและเข้าใจได้ง่าย เหมาะที่นำไปสอนนักเรียน เพราะเมื่อนำไปใช้แล้วพบว่านักเรียนมีระดับความสามารถด้านการอ่านจับใจความที่สูงขึ้น โดยอ้างอิงทฤษฎีของ Wong (2000, อ้างถึงใน มยุรฉัตร ฉัตรพุดชัย, 2559: 35) ซึ่งได้กล่าวถึงการอ่านแบบ SQ4R ไว้ว่ามี 6 ขั้นตอน โดยเสนอแนะวิธีการอ่านโดยใช้แต่ละขั้นตอน ดังนี้ 1) ขั้นการสำรวจ (Survey) หมายถึง การมองภาพรวมทั้งหมดของบทอ่าน การอ่านสังเกตส่วนสำคัญของบทอ่าน และการหาจุดสำคัญในตอนจบของบทอ่าน ประโยชน์ของการสำรวจนั้นมีอยู่หลายด้าน ดังนั้นการสำรวจทั้งหมดของบทอ่านเป็นสิ่งที่ถูกแนะนำเป็นอย่างมากอย่างไร ก็ตามผู้อ่านสามารถสำรวจเฉพาะส่วนใดส่วนหนึ่งของบทอ่านก็ได้หากบทอ่านนั้นยาวจนเกินไป เพื่อเป็นการสำรวจบทอ่านขั้นตอนต่อไปนี้เป็นส่วนที่ควรจะทำ การสำรวจ เช่น ชื่อเรื่อง ส่วนนำ 2) ขั้นการตั้งคำถาม (Questions) ในขั้นนี้เป็นการสร้างคำถามสำหรับแต่ละหัวข้อหลัก และหัวข้อย่อยโดยใช้คำต่อไปนี้ which, when, what, why, where, how หรือ who ในการ ตั้งคำถาม การตั้งคำถามเป็นการพัฒนาความเข้าใจของผู้อ่านและคำถามนั้นสามารถนำไปใช้ในการ ทบทวนบทอ่าน 3) ขั้นการอ่าน (Reading) ในขั้นการอ่านนี้จะกระตุ้นให้ผู้อ่านอ่านอย่างระมัดระวัง สำหรับหนังสือเรียนส่วนใหญ่ผู้อ่านควรอ่านเพียงหนึ่งย่อหน้าและหยุดอ่านซึ่งวิธีนี้ทำให้ผู้อ่านสามารถสร้างความเข้าใจในแต่ละย่อหน้าได้ดี 4) ขั้นจดบันทึก (Record) การอ่านเพื่อความเข้าใจเป็นการหาใจความสำคัญและการจดจำรายละเอียดสนับสนุน หลังจากผู้อ่านอ่านหนึ่งย่อหน้าอย่างละเอียดแล้ว ขั้นตอนต่อไปคือขั้น จดบันทึก โดยการใช้การจดบันทึกข้อมูลที่สำคัญ ผู้อ่านสามารถใช้วิธีการจดบันทึก เช่น การขีดเส้นใต้หรือการขีดเน้นข้อความ การจด

บันทึกด้านข้างหนังสือ หรือการใช้แผนผังความคิด เป็นต้น 5) ขั้นการจดจำ (Recite) ก่อนที่ผู้อ่านจะอ่านในย่อหน้าถัดไป ผู้อ่านควรหยุดอ่านและใช้ขั้นการจดจำ ขั้นนี้ให้บันทึกใจความสำคัญรวมไปถึงรายละเอียดสนับสนุนและจดจำข้อมูลใหม่ที่หามาได้ การสรุปข้อมูลที่อ่านมาควรเขียนลงในบันทึก เปล่งเสียงออกมาและเติมคำตอบจากคำถามให้สมบูรณ์ 6) ขั้นทบทวน (Review) หลังจากผู้อ่านดำเนินการในขั้นการสำรวจ การตั้งคำถามการอ่าน การจดบันทึก และการจดจำแล้ว ขั้นทบทวนเป็นขั้นสุดท้าย ซึ่งทำได้โดยวิธีดังต่อไปนี้ เช่น ตอบคำถามในส่วนท้ายของบท ตอบคำถามในขั้นตั้งคำถาม ศึกษาและจดจำจากบันทึกที่เขียนในขั้น จดบันทึกหรือการเขียนสรุปความจากบทอ่าน เป็นต้น

9. ข้อเสนอแนะ

9.1 ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

1) ครูผู้สอนควรศึกษาและทำความเข้าใจเกี่ยวกับขั้นตอนวิธีสอนแบบ SQ4R ให้เข้าใจก่อนนำไปจัดการเรียนรู้

2) ครูผู้สอนต้องอธิบายขั้นตอนวิธีสอนแบบ SQ4R ทั้ง 6 ขั้นตอน ให้นักเรียนเข้าใจก่อนนำไปใช้ในการอ่านจับใจความสำคัญ พร้อมยกตัวอย่างให้นักเรียนเข้าใจมากยิ่งขึ้น และควรฝึกนักเรียนให้ตั้งคำถามในเชิงวิเคราะห์ สังเคราะห์ และประเมินค่า เช่น เพราะเหตุใดการกินส้มจึงทำให้ผิวใส เป็นต้น เพื่อให้นักเรียนได้ฝึกทักษะการคิด

3) การจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้เทคนิค SQ4R ครูควรจัดเตรียมสื่อ และอุปกรณ์ที่ใช้ในการทำกิจกรรมให้พร้อม เพื่อให้การจัดกิจกรรมการเรียนรู้มีประสิทธิภาพมากขึ้น

4) เนื้อหาที่ใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้เทคนิค SQ4R ควรมีเนื้อหาที่เหมาะสมกับวัยและความสามารถของนักเรียน

5) ในขั้นแสดงความคิดเห็น วิเคราะห์วิจารณ์ ครูควรส่งเสริมให้นักเรียนได้แสดงออก และแสดงความคิดเห็นของตนเองออกมา โดยไม่ปิดกั้นความคิดของนักเรียน ครูเพียงแต่มีบทบาทให้คำแนะนำหรือเพิ่มเติมในส่วนที่ไม่สมบูรณ์

9.2 ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

1) ควรศึกษาเปรียบเทียบการพัฒนาทักษะการเขียนโดยใช้เทคนิค SQ4R ร่วมกับเทคนิคอื่น เพื่อเป็นการพัฒนาทักษะด้านอื่น ๆ ด้วย เช่น ทักษะการเขียน เป็นต้น

2) ควรนำการจัดการเรียนรู้โดยใช้เทคนิค SQ4R ไปทดลองใช้กับนักเรียน ในระดับชั้นและรายวิชาอื่น ๆ เพื่อพัฒนาความสามารถด้านการอ่าน และเป็นพื้นฐานการเรียนรู้ ในระดับที่สูงขึ้นไปอีก

3) จากผลการศึกษาความสามารถด้านการอ่านจับใจความสำคัญโดยใช้เทคนิค SQ4R พบว่า นักเรียนมีความสามารถด้านการอ่านจับใจความสำคัญโดยใช้เทคนิค SQ4R เนื้อหาประเภทวินิพนธ์ ในลำดับสุดท้าย เนื่องจากนักเรียนยังไม่สามารถตีความเนื้อหา ของบทวินิพนธ์ได้เท่าที่ควร ดังนั้น จึงควรมีการวิจัยเพื่อหารูปแบบการจัดการเรียนรู้โดยเทคนิคอื่น ๆ ที่สามารถส่งเสริมการอ่านจับใจความสำคัญประเภทวินิพนธ์ได้ดียิ่งขึ้น

เอกสารอ้างอิง (References)

- กระทรวงศึกษาธิการ. (2551). *หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด.
- _____. (2551). *ตัวชี้วัดและสาระการเรียนรู้แกนกลาง กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย*. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด.
- กานต์ธิดา แก้วกาม. (2556). “การเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์การอ่านจับใจความของนักเรียน ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ที่จัดการเรียนรู้โดยวิธีสอนแบบ SQ4R กับวิธีสอนแบบปกติ.” วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการสอนภาษาไทยบัณฑิต วิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- จรรยา ศรีบัวหลวง. (2559). “การศึกษาความสามารถในการอ่านเชิงวิเคราะห์ของนักเรียน ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 จากการจัดการเรียนรู้แบบ SQ4R ร่วมกับแผนผังความคิด.” วิทยานิพนธ์ ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาหลักสูตรและการสอน บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา.
- จิรวัดน์ เพชรรัตน์และอัมพร ทองใบ. (2556). *การอ่านเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต*. กรุงเทพฯ: โอ.เอส.พรีนติ้ง เฮ้าส์.
- ดวงกมล สีนเพ็ง. (2553). *การพัฒนาผู้เรียนสู่สังคมแห่งการเรียนรู้*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: บริษัท วี.พรีนธ์ (1991) จำกัด.
- นวกรณ์ อุ่นเรือน. (2560). *ภาษาไทยเพื่อการสื่อสารในงานอาชีพ*. กรุงเทพฯ: ซีเอ็ดดูเคชั่น.

- พองจันทร์ สุขยิ่ง. (2551). *หนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐานภาษาไทย หลักภาษาและการใช้ภาษา*. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: อักษรเจริญทัศน์ จำกัด.
- มยุรฉัตร ฉัตรพุมิชัย. (2559). “ผลการใช้วิธีการสอนแบบ SQ4R ร่วมกับแผนผังกราฟิกต่อผลสัมฤทธิ์ในการอ่านภาษาอังกฤษ ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 โรงเรียนสระกะเทียมวิทยาคม 'สังวรเจษฎ์ประชาคมอุปถัมภ์' จังหวัดนครปฐม.” การค้นคว้าอิสระปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการสอนภาษาอังกฤษ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- แววมยุรา เหมือนนิล. (2556). *การอ่านจับใจความ*. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: สุวีริยาสาส์น.
- ศศิธร ธัญลักษณ์นันท์. (2542). *พฤติกรรมการสอนภาษาไทยในชั้นมัธยมศึกษา*. คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์สถาบันราชภัฏนครราชสีมา.
- ศิวกานท์ ปทุมสูติ. (2553). *คู่มือการอ่านคิดวิเคราะห์*. กรุงเทพฯ: ห้างหุ้นส่วนจำกัด นวสาส์นการพิมพ์.
- สายใจ ทองเนียม. (2560). *ภาษาไทยเพื่อการสื่อสาร*. กรุงเทพฯ: ซีเอ็ดยูเคชั่น.
- สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย. (2554). *หนังสือเรียนสาระความรู้พื้นฐาน รายวิชาภาษาไทย ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย*. ม.ป.ท.

การพัฒนาทักษะการอ่านสะกดคำพื้นฐาน ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๑
โดยใช้สมองเป็นฐาน โรงเรียนเทศบาลบ้านโนนชัย
สำนักงานการศึกษาเทศบาลนครขอนแก่น อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น
THE DEVELOPING BASIC READING AND SPELLING SKILLS OF LEMENTARY
SCHOOL STUDENTS USING THE BRAIN AS THE BASE BAN NONCHAI
MUNICIPAL SCHOOL KHON KAEN MUNICIPALITY EDUCATION OFFICE,
MUANG DISTRICT KHON KAEN PROVINCE

อนุสรณ์ เพี้ยคำลือ, จุรีพร ดีสีแก้ว, ประดิษฐ์ ชาริดา,
พัชรพร สาสี, พระมหานิวัฒน์ มหาโชติวฑฒโน, ดร.
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน ประเทศไทย
Mahamakut Buddhist University Isan Campus, Thailand.
อีเมลติดต่อ niwat_32@hotmail.com

บทคัดย่อ

การพัฒนาทักษะการอ่านสะกดคำพื้นฐาน ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๑ โดยใช้แบบสมองเป็นฐาน โรงเรียนเทศบาลบ้านโนนชัย มีวัตถุประสงค์ ดังนี้ ๑) เพื่อพัฒนาความสามารถในการอ่านสะกดคำพื้นฐาน ของนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ ๑ โรงเรียนเทศบาลบ้านโนนชัย โดยใช้สมองเป็นฐาน ๒) เพื่อศึกษาความคิดเห็นในการพัฒนาความสามารถในการอ่านสะกดคำพื้นฐาน นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๑ โรงเรียนเทศบาลบ้านโนนชัย เป็นการวิจัยเชิงทดลอง (Experimental Research) แบบเจาะจง วัดผลก่อนการทดลอง และหลังการทดลอง (Purposive Sampling Pretest Posttest Design) กลุ่มประชากร นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๑ โรงเรียนเทศบาลบ้านโนนชัย อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น จำนวน ๓ ห้องเรียน นักเรียนรวมทั้งสิ้น ๕๗ คน กลุ่มตัวอย่าง นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๑/๑ จำนวนนักเรียนทั้งสิ้น ๑๙ คน ซึ่งได้มาโดยวิธีการแบบเจาะจง (Purposive Sampling)

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย แผนการจัดการเรียนรู้ เรื่องการอ่านสะกดคำพื้นฐาน โดยใช้สมองเป็นฐาน จำนวน ๑๐ แผน แผนละ ๑ ชั่วโมง แบบทดสอบวัดความสามารถด้านการอ่านสะกดคำพื้นฐาน ใช้ทดสอบก่อน การจัดการเรียนรู้ (Pre-test) และหลังการจัดการเรียนรู้ (Post-test) แบบปรนัย ๓ ตัวเลือก จำนวน ๑๐ ข้อ และแบบสอบถามความคิดเห็นของนักเรียนที่มีต่อการจัดการเรียนรู้โดยใช้สมองเป็นฐาน

ผลการวิจัยพบว่า ๑) ความสามารถด้านการอ่านสะกดคำพื้นฐาน ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๑ โรงเรียนเทศบาลบ้านโนนชัย จัดการเรียนรู้แบบสมองเป็นฐาน หลังการจัดการเรียนรู้สูงกว่าก่อนการจัดการเรียนรู้อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ ๒) นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๑ มีความคิดเห็นต่อการจัดการเรียนรู้แบบสมองเป็นฐาน โดยภาพรวมอยู่ในระดับพึงพอใจมากที่สุด

คำสำคัญ : การอ่านสะกดคำพื้นฐาน, วิธีสอนการเรียนรู้แบบสมองเป็นฐาน

Abstract

The purposes of developing basic spelling skills by using Brain-Based Models of Phrathomsuksa 1 at Baan-Nonchai Municipal School were 1) to develop basic spelling skills of Phrathomsuksa 1 students at Baan-Nonchai Municipal School by using brain-based modeling. 2) to study opinions on developing basic spelling skills of Phrathomsuksa 1 at Baan-Nonchai Municipal School. The research was experimental research evaluated the result before the experiment (Purposive Sampling Pre-test and Post-test Design). The population for use in this research was 3 classes, a total of 57 students, 19 students of Phrathomsuksa 1/1 obtained by purposive sampling at Baan-Nonchai Municipal School, Mueang District, Khon Kaen Province.

The research instruments used in the study comprise 10 learning management plans, 1 one-hour/plan about basic spelling by using the brain as a base, a basic reading and spelling ability test by using the test before the learning management (Pre-test) and after the learning management (post-test),

3-choice, 10 questions, and a questionnaire on students' opinions on the learning management by using the brain as a base.

The research results found that 1) Development of Basic Spelling Skills by using Brain-Based Models of Phrathomsuksa 1 at Baan-Nonchai Municipal School after the learning management by using the brain as a base, was significantly higher than before the learning management at a statistical level of .05 .2) the first-grade students had opinions on learning management by using the brain as a base with the overall level being at the most satisfactory level.

Keywords: Basic reading and spelling, Brain-based learning teaching methods

บทนำ

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช ๒๕๔๒ ได้กำหนดในมาตรา ๒๒ ไว้ว่าการจัดการศึกษาต้องยึดหลักว่าผู้เรียนทุกคนมีความสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ และถือว่าผู้เรียน มีความสำคัญที่สุด กระบวนการจัดการศึกษาต้องส่งเสริม ให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตามธรรมชาติ และเต็มศักยภาพ ซึ่งการจัดการศึกษาทั้งการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษา ตามอัธยาศัย ต้องเน้นความสำคัญทั้งความรู้ คุณธรรม กระบวนการเรียนรู้ และบูรณาการ ตามความเหมาะสม ของแต่ละระดับการศึกษา ในเรื่องความรู้และทักษะด้านคณิตศาสตร์ และด้านภาษาไทย เน้นการใช้ภาษาไทยอย่างถูกต้อง ศักยภาพ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, ๒๕๔๕)

การวัดผลของการเรียนรู้แบบใช้สมองเป็นฐานนั้นจะใช้แบบสังเกตหรือแบบสังเกตพัฒนาการในการเรียนรู้ ของผู้เรียนเป็นหลักในการประเมิน ซึ่งถือเป็นวิธีการประเมินวิธีหนึ่งของการประเมินตามสภาพจริง จากแนวคิดของนักวิชาการดังกล่าว สรุปได้ว่า การวัดและประเมินผลการเรียนรู้โดย ใช้สมองเป็นฐาน (BBL) จำเป็นต้องมีวิธีการวัดผล และประเมินผลที่หลากหลาย โดยให้ผู้เรียนมีส่วนร่วม ร่วมในการวัดและประเมินผล เน้นการวัด และประเมินผลตามสภาพจริง การวัดและประเมินผลเป็น การช่วยให้ผู้เรียนได้มีพัฒนาการ ทางการเรียนรู้ และเป็นข้อมูลสำหรับครูผู้สอนที่จะนำมาปรับปรุง พัฒนาการจัดการเรียนรู้โดยใช้สมอง

เป็นฐาน (BBL) เพื่อให้การจัดการเรียนรู้เกิดคุณภาพสูงสุดต่อ ผู้เรียน สามารถพัฒนาผู้เรียน ได้ตามธรรมชาติและเต็มศักยภาพ(สถาบันวิทยาการการเรียนรู้, ๒๕๕๐)

กระบวนการเรียนรู้ของสมองนั้น ไม่ได้เริ่มต้นจาก ความว่างเปล่า เด็กมีความคิด ความรู้เดิมอยู่แล้วในเกือบจะทุกสิ่งที่เราสอน แต่ความรู้เดิมอาจมีอยู่ แบบกระจัดกระจาย อาจมีน้อยหรือมาก รวมทั้งอาจมีผิดหรือถูก เราเรียกสิ่งเหล่านี้ที่มีอยู่แล้วใน สมองเด็กว่า แบบแผนความรู้เดิมในสมอง (Old schema) เพราะฉะนั้น การที่จะให้เด็กเรียนรู้เรื่อง ใด ๆ ก็ตาม สิ่งที่เราต้องทำก็คือ ต้องเข้าไปทำการจัดระเบียบความรู้เดิมที่เด็กมีอยู่ เช่น เปลี่ยน ความเข้าใจผิดให้ถูกหรือ ทำให้สิ่งที่อยู่ผิดที่ผิดทาง จัดระเบียบใหม่ หรือเสริมให้ความเข้าใจ เดิม ให้ลึกซึ้งขึ้น การสอนจึงไม่ใช่การยัดของใหม่ลงไปในสมอง โดยไม่รับรู้ว่าสมองคิดอะไร อยู่ก่อน ส่วน ลำดับขั้นตอนกระบวนการเรียนรู้ของสมองนั้น พรฟิโล เลิศวิชา ได้กล่าวถึง ขั้นตอนการจัดการเรียนรู้ โดยใช้สมองเป็นฐาน โดยมี ๖ ขั้นตอน ๑) การเชื่อมโยงสิ่งที่เรียนรู้ ใหม่กับสิ่งที่รู้มาก่อนแล้ว หรือความรู้เบื้องต้นที่มีอยู่แล้วในสมองเป็นสิ่งสำคัญ กล่าวคือ เด็ก นำสิ่งใหม่เชื่อมเข้ากับสิ่งที่อยู่ในสมองของพวกเขาเองซึ่งเป็นสิ่งที่เกิด จากการมี ประสบการณ์มาก่อน นี่เป็นพื้นฐานเพื่อจะให้ได้ความคิดรวบยอด ทักษะและความรู้ใหม่ ซึ่ง ประมวลกันขึ้นเป็นเรื่องใหม่ที่จะเรียนรู้ ๒) การศึกษา ทดลอง และการลงมือทำซ้ำ ๆ ทำให้ สมองรู้จักคุ้นเคยกับความคิดรวบยอดทักษะ และความรู้ใหม่ที่รับเข้ามานั้น ๓) การศึกษา ทดลองและลงมือทำซ้ำ ๆ ให้มากยิ่งขึ้นจะทำให้ความเข้าใจความคิดรวบยอดทักษะ และ ความรู้ใหม่ได้ ๔) การทำซ้ำ ๆ มากขึ้น การอ่าน และการฟังการบรรยายไม่ใช่จุดตั้งต้นแต่เป็น กระบวนการ ที่จะทำให้เกิดความเข้าใจมากขึ้น การอ่าน และการฟังบรรยายจะสามารถ สะท้อน วิเคราะห์ อธิบาย เปรียบเทียบความคิดรวบยอด ทักษะและความรู้ของเรื่องที่กำลัง เรียนรู้กับเรื่อง อื่น ๆ ได้เป็น การเริ่มสู่ระดับการคิดสร้างสรรค์ ๕) การใช้ความคิดรวบยอด ทักษะ และความรู้ไปในการประยุกต์ใช้ ในเรื่องต่าง ๆ ในชีวิต การผสมผสานสิ่งที่รู้เข้ากับ เรื่องที่ได้เรียนรู้อื่น ๆ นำไปสู่การมีความคิดระดับสูงขึ้น และมีความคิดสร้างสรรค์ ๖) การขัด เกลาและปรับปรุงผลงาน (จากคำวิจารณ์ของตนเองและผู้อื่น) ทำให้สามารถ ควบคุม และ เข้าใจความคิดรวบยอดทักษะและความรู้นั้นได้ดีเยี่ยมยิ่งขึ้น แต่นี้ก็ยังไม่ใช่ว่าจุดสิ้นสุด ของการ เรียนรู้ หากเป็นเพียงพื้นฐานสำหรับการเรียนรู้ระดับสูงขึ้นไป (พรฟิโล เลิศวิชา, ๒๕๕๘)

นางคจี สงค์อินทร์ (๒๕๕๐) ได้เสนอลำดับขั้นตอนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามแนวคิด การทำงานของสมองเป็นฐานไว้ ๔ ขั้นตอน ๑) ขั้นสร้างความสนใจ กิจกรรมที่ใช้ เพลง เกม การเคลื่อนไหวประกอบเพลง การเล่นเกมบทบาทสมมติประกอบเพลง ๒) ขั้นให้ประสบการณ์ กิจกรรมที่ใช้ การเล่นเกมประกอบเพลง การเล่นเกมประกอบแผ่นป้ายสำลี การเล่นเกมประกอบการแสดงท่าทาง ๓) ขั้นปฏิบัติงานฝึกทักษะ กิจกรรมที่ใช้ เกม การศึกษา แบบฝึกทักษะ หนังสือเล่มเล็ก กิจกรรมศิลปะ ๔) ขั้นประเมินผลการเรียนรู้ (การประเมินพัฒนาการทางสติปัญญา) กิจกรรมที่ใช้แบบประเมินผลการเรียนรู้ การสอนโดยใช้สมองเป็นฐาน นวัตกรรมที่ใช้พัฒนาทักษะการเรียนรู้ที่ให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้ได้อย่างเหมาะสมมีความหลากหลาย สามารถนำนักเรียนสู่การสรุปความคิดรวบยอด และหลักการสำคัญของสาระการเรียนรู้ เป็นเครื่องมือที่จำเป็นต่อการฝึกทักษะทางภาษาของนักเรียนเป็นส่วนช่วยเพิ่มเติมในการเรียนทักษะ เป็นอุปกรณ์การสอนที่ช่วยลดภาระของครูได้มาก แต่ต้องอาศัยความเอาใจใส่จากครูด้วย แบบฝึกช่วยในเรื่องความแตกต่างระหว่างบุคคล เหมาะกับความสามารถของเด็กจะทำให้เกิดผลดีทางด้านจิตใจ ช่วยเสริมทักษะทางภาษาให้คงทน เพราะเด็กฝึกทำซ้ำ ๆ หลายครั้งในเรื่องที่ตนบกพร่อง แบบฝึกยังใช้เป็นเครื่องมือวัดผลทางการเรียนหลังจากจบเรียนแล้ว ช่วยให้ครูเห็นปัญหาของเด็กได้อย่างชัดเจน ทำให้ครูได้แก้ปัญหาของเด็กได้อย่างชัดเจน ทำให้ครูได้แก้ปัญหาของเด็กได้ทันทั่วทั้งที่

จากข้อมูลดังกล่าวสรุปได้ว่า ในการจัดการเรียนรู้โดยใช้สมองเป็นฐาน ครูควรเข้าใจแนวทางในการจัดการเรียนรู้ใน แบบนี้เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้พัฒนาศักยภาพในการเรียนรู้ เรียนอย่างมีความสุข สนุกสนาน ให้ ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการเรียนการสอน ปฏิบัติจริง ซึ่งทั้งนี้ครูจำเป็นต้องหายุทธศาสตร์ที่เหมาะสม ในการจัดการเรียนรู้ให้มากที่สุด

ปัจจุบันการจัดการเรียนการสอนภาษาไทยยังพบปัญหา ซึ่งจากการทดสอบความสามารถด้านการอ่าน ประจำปีการศึกษา ๒๕๖๕ โรงเรียนเทศบาลบ้านโนนชัย พบปัญหาเกี่ยวกับการอ่าน นักเรียนมีปัญหาการอ่านสะกดคำพื้นฐาน ตัวสะกดยังไม่ได้ มีนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๑/๑ จำนวน ๑๙ คน นักเรียนที่อ่านออกเสียงคำตามตัวสะกดได้จำนวน ๑๕ คน คิดเป็นร้อยละ ๗๘.๙๕ นักเรียนที่อ่านคำไม่ได้ จำนวน ๔ คน คิดเป็นร้อยละ ๒๑.๐๕ ซึ่งในการแก้ปัญหาการอ่านก็มีหลากหลายวิธีการ เช่น การพัฒนานวัตกรรมแบบฝึกหัด การพัฒนา สื่อการเรียนการสอน รวมถึงนวัตกรรมต่าง ๆ ซึ่งหนึ่งในนั้นมีนวัตกรรมแบบสอนเป็นสมองเป็นฐาน

จากการศึกษาปัญหาและผลการวิจัยต่าง ๆ จะเห็นได้ว่าการพัฒนาการพัฒนาทักษะการอ่านสะกดคำพื้นฐานของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๑ โดยใช้สมองเป็นฐาน จะทำให้นักเรียนมีความสามารถเรื่องที่อ่านให้มีประสิทธิภาพเพิ่มขึ้น เนื่องจากมีขั้นตอนการสอนที่ชัดเจน นักเรียนเข้าใจในเนื้อหาได้ เปิดโอกาสให้นักเรียนได้เรียน และมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรม นอกจากนี้การสอนอ่านแบบสมองเป็นฐานยังเป็นวิธี การสอนอ่านที่ส่งเสริมการอ่าน ดังนั้นผู้วิจัยจึงสนใจที่จะพัฒนาการพัฒนาทักษะ การอ่านสะกดคำพื้นฐานของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๑ โดยใช้แบบสมองเป็นฐาน โดยศึกษาแนวคิด วิธีการสอนอ่านสะกดคำจากนักวิชาการและงานวิจัยต่าง ๆ ซึ่งจะช่วยให้ นักเรียน มีความสนใจอ่าน และมีทัศนคติที่ดีต่อการอ่าน มีวิธีการอ่านสะกดคำที่ทำให้สามารถอ่านสะกดคำ ได้ถูกต้อง มีความสามารถในการอ่านสะกดคำที่สูงขึ้น

วัตถุประสงค์การวิจัย

- ๑) เพื่อศึกษาการพัฒนาทักษะการอ่านสะกดคำของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๑ โดยใช้กระบวนการจัดการเรียนรู้แบบสมองเป็นฐาน
- ๒) เพื่อศึกษาความคิดเห็นของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๑ ที่มีต่อการจัดการเรียนรู้แบบสมองเป็นฐาน

ขอบเขตการวิจัย

๑. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

๑.๑. ประชากรที่ใช้ในการวิจัยในครั้งนี้ คือนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๑ ภาคเรียนที่ ๑ ปีการศึกษา ๒๕๖๕ โรงเรียนเทศบาลบ้านโนนชัย สำนักการศึกษา เทศบาลนครขอนแก่น อำเภอเมืองขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น จำนวน ๓ ห้องเรียน มีนักเรียน รวมทั้งสิ้น ๕๗ คน

๑.๒. กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๑/๑ ภาคเรียนที่ ๑ ปีการศึกษา ๒๕๖๕ โรงเรียนเทศบาลบ้านโนนชัย อำเภอเมืองขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น จำนวนนักเรียนทั้งสิ้น ๑๙ คน ซึ่งได้มาโดยวิธีการแบบเจาะจง (Purposive Sampling)

๒. ระยะเวลา

ผู้วิจัยดำเนินการทดลองในภาคเรียนที่ ๑ ปีการศึกษา ๒๕๖๕ ใช้เวลาในการทดลอง สัปดาห์ละ ๒ วัน วันละ ๑ คาบ คาบเรียนละ ๖๐ นาที รวมเป็น ๑๐ ชั่วโมง จำนวน ๑๐ แผน รวม ๑๐ ชั่วโมง

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑. เป็นแนวทางในการพัฒนาทักษะการอ่านสะกดคำพื้นฐาน นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๑

๒. นักเรียนมีโอกาสเรียนด้วยตนเองตามความสามารถของตน เป็นการตอบสนองความแตกต่างระหว่างบุคคล ผู้เรียนจะเรียนที่ใดหรือเมื่อใดก็ได้

๓. นักเรียนมีเจตคติที่ดีต่อกระบวนการเรียนรู้ กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย และมีความกล้า แสดงความคิดเห็นมีความรับผิดชอบ สามารถทำงานร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข และนำไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิต

วิธีและขั้นตอนการวิจัย

มีขั้นตอนวิธีดำเนินการวิจัยตามลำดับต่อไปนี้

ขั้นที่ ๑ ขั้นเตรียมการวิจัย

ขั้นที่ ๒ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ขั้นที่ ๓ ขั้นสร้างและตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ

ขั้นที่ ๔ ขั้นดำเนินการวิจัย

ขั้นที่ ๕ ขั้นวิเคราะห์ข้อมูลและสรุปผล

ขั้นที่ ๑ ขั้นเตรียมการวิจัย

การศึกษาข้อมูลพื้นฐานในการวิจัย ได้แก่

๑. ศึกษาเอกสารหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑ กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย

๒. ศึกษาเอกสารหลักสูตรสถานศึกษา โรงเรียนเทศบาลบ้านโนนชัย ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๑

๓. ศึกษาเอกสาร ตำราและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการอ่านสะกดคำพื้นฐาน

๔. ศึกษาเอกสารตำราและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนรู้ด้วยสมองเป็นฐาน

๕. ศึกษาเอกสาร ตำรา และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการสร้างแผนการจัดการเรียนรู้ การสร้างแบบทดสอบความสามารถการอ่านสะกดคำพื้นฐาน และแบบสอบถามความคิดเห็น ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๑ โดยใช้สมองเป็นฐาน

ขั้นที่ ๒ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

๑. เครื่องมือที่ใช้ในการทดลอง ประกอบด้วย

๑.๑ แผนการจัดการเรียนรู้ เรื่องการอ่านสะกดคำพื้นฐาน โดยใช้สมองเป็นฐาน จำนวน ๑๐ แผน แผนละ ๑ ชั่วโมง

๑.๒ แบบทดสอบวัดความสามารถด้านการอ่านสะกดคำพื้นฐาน ใช้ทดสอบก่อน การจัดการเรียนรู้ (Pre-test) และหลังการจัดการเรียนรู้ (Post-test) แบบปรนัย ๓ ตัวเลือก จำนวน ๑๐ ข้อ

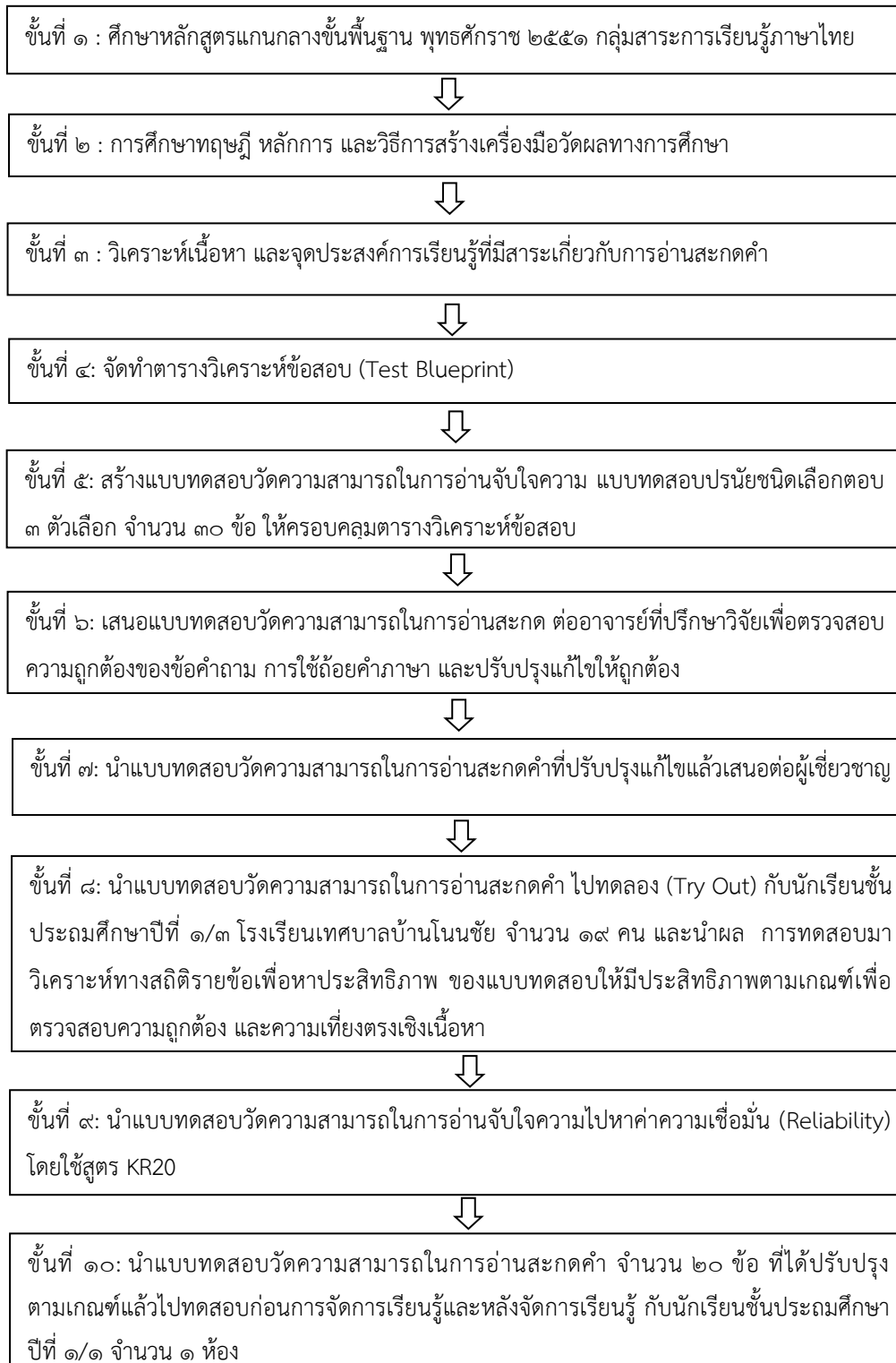
๑.๓ แบบสอบถามความคิดเห็นของนักเรียนที่มีต่อการจัดการเรียนรู้โดยใช้สมองเป็นฐาน

ขั้นที่ ๓ การสร้าง และตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ

แผนภูมิที่ ๓.๑ การสร้าง และพัฒนาแผนการจัดการเรียนรู้

แผนภูมิที่ ๓.๒ การสร้างแบบทดสอบวัดความสามารถในการอ่านสะกดคำพื้นฐาน

แผนภูมิที่ ๓.๓ แผนภูมิแสดงขั้นตอนการสร้างแบบสอบถามความคิดเห็นของ
นักเรียนที่มีต่อการจัดการเรียนรู้โดยใช้สมองเป็นฐาน

ขั้นที่ ๔. ขั้นตอนการดำเนินการวิจัย

๔.๑. แบบแผนการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงทดลอง (Experimental Research) ผู้วิจัยได้ดำเนินการแบบเจาะจง วัดผลก่อนการทดลอง และหลังการทดลอง (Purposive Sampling Pretest Posttest Design)ทดลองตามแบบแผนการวิจัยแบบหนึ่งกลุ่ม สอบก่อนเรียนและหลังเรียน (One Group Pre-test and Post-test Design) (มาเรียม นิลพันธุ์, ๒๕๔๗: ๑๔๔)

ทดสอบก่อนเรียน	ทดลอง	ทดสอบหลังเรียน
T1	X	T2

จากตารางข้างต้นสัญลักษณ์ที่ใช้ในแบบแผนการวิจัย

- T1 หมายถึง การทดสอบก่อนการจัดการเรียนรู้การอ่านสะกดคำ ด้วยการจัดการเรียนรู้โดยใช้สมองเป็นฐาน
- X หมายถึง การจัดการเรียนรู้โดยใช้สมองเป็นฐาน
- T2 หมายถึง การทดสอบหลังการจัดการเรียนรู้การอ่านสะกดคำ

๔.๒ การดำเนินการทดลอง

๔.๒.๑ ก่อนดำเนินการทดลอง ผู้วิจัยให้นักเรียนกลุ่มตัวอย่างทำแบบทดสอบวัดความสามารถในการอ่านสะกดคำ ก่อนการจัดการเรียนรู้ Pre-test จำนวน ๑๐ ข้อ ใช้เวลา ๖๐ นาที เพื่อวัดพื้นฐานทางด้านการอ่าน

๔.๒.๒ ตรวจให้คะแนนการทำแบบทดสอบวัดความสามารถในการอ่านสะกดคำ ก่อนการจัดการเรียนรู้ จากนั้นจึงนำมาหาค่าเฉลี่ย $\bar{X}$ ของคะแนนความสามารถในการอ่านสะกดคำ และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ($S.D$)

๔.๒.๓ ผู้วิจัยดำเนินการสอนกลุ่มตัวอย่าง ตามแผนการจัดการเรียนรู้

๔.๒.๔ ระยะเวลาในการทดลอง ผู้วิจัยดำเนินการทดลองในภาคเรียนที่ ๑ ปีการศึกษา ๒๕๖๕ โดยใช้เวลาในการทดลอง สัปดาห์ละ ๑ ชั่วโมง รวมเป็น ๑๐ ชั่วโมง

๔.๒.๕ นักเรียนกลุ่มตัวอย่างทำแบบทดสอบหลังการจัดการเรียนรู้ Post-test ด้วยแบบทดสอบวัดความสามารถในการอ่านสะกดคำ ซึ่งเป็นแบบทดสอบชุดเดียวกับทดสอบก่อนการจัดการเรียนรู้

๔.๒.๖ ตรวจให้คะแนนการทำแบบทดสอบวัดความสามารถในการอ่านสะกดคำ หลังการจัดการเรียนรู้ จากนั้นจึงนำมาหาค่าเฉลี่ย $\bar{X}$ ของคะแนนความสามารถในการอ่านสะกดคำ และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D)

๔.๒.๗ นักเรียนกลุ่มตัวอย่างทำแบบสอบถามความคิดเห็นที่มีต่อการจัดการเรียนรู้โดยใช้สมองเป็นฐาน

๔.๒.๘ หาค่าเฉลี่ย $\bar{X}$ และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D) ของแบบสอบถามความคิดเห็นของนักเรียนที่มีต่อการจัดการเรียนรู้โดยใช้สมองเป็นฐาน และแปลผลค่าเฉลี่ยตามเกณฑ์

ขั้นที่ ๕ ขั้นวิเคราะห์และสรุปผลข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูล โดยใช้สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลครั้งนี้ ประกอบด้วย

๕.๑. การวิเคราะห์คุณภาพเครื่องมือ

๕.๑.๑ การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือของแผนการจัดการเรียนรู้ เรื่อง การอ่านสะกดคำ โดยใช้สมองเป็นฐาน ด้วยการตรวจสอบความเที่ยงตรงของเนื้อหา (Content Validity) โดยหาค่าดัชนีความสอดคล้อง (Index of Item Objective Congruence : IOC)

๕.๑.๒ การตรวจสอบคุณภาพของแบบทดสอบวัดความสามารถการอ่านสะกดคำพื้นฐาน ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๑ ที่จัดการเรียนรู้โดยใช้สมองเป็นฐาน

๕.๑.๒.๑ ตรวจสอบความเที่ยงตรงด้านเนื้อหา (Content Validity) โดยใช้ค่าดัชนีความสอดคล้อง (Index of Item Objective Congruence : IOC)

๕.๑.๒.๒ การตรวจสอบค่าความยากง่าย (p) โดยใช้เกณฑ์ความยากง่ายระหว่าง ๐.๒๐ – ๐.๘๐ และค่าอำนาจจำแนก (r) โดยใช้เกณฑ์ค่าอำนาจจำแนกตั้งแต่ ๐.๒๐ ขึ้นไป การตรวจสอบค่าความเชื่อมั่นของแบบทดสอบ โดยใช้สูตร KR20 (Kuder and Richardson๒๐)

๕.๑.๓ การตรวจสอบคุณภาพของแบบสอบถามความคิดเห็น ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๑ ที่มีต่อการจัดการเรียนรู้โดยใช้สมองเป็นฐาน ตรวจสอบความเที่ยงตรงด้านเนื้อหา (Content Validity) โดยหาค่าดัชนีความสอดคล้อง (Index of Item Objective Congruence : IOC)

๕.๒. การทดสอบสมมติฐาน

๕.๒.๑ วิเคราะห์ความสามารถด้านการอ่านสะกดคำ คะแนนเฉลี่ย ($\bar{X}$) ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) การเปรียบเทียบความสามารถด้านการอ่านสะกดคำก่อนการจัดการเรียนรู้โดยใช้สมองเป็นฐาน วิเคราะห์โดยใช้การทดสอบค่าที (t-test) แบบ Dependent

๕.๒.๒ วิเคราะห์ความสามารถด้านการอ่านสะกดคำ คะแนนเฉลี่ย ($\bar{X}$) ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) การเปรียบเทียบความสามารถด้านการอ่านสะกดคำความหลังการจัดการเรียนรู้โดยใช้สมองเป็นฐาน กับเกณฑ์ร้อยละ ๘๐ วิเคราะห์โดยใช้การทดสอบค่าที (t-test) แบบ Dependent

๕.๒.๓ วิเคราะห์แบบสอบถามความคิดเห็นของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๑ ที่มีต่อการจัดการเรียนรู้โดยใช้สมองเป็นฐาน โดยสอบถามมาตราส่วนประเมินค่า (Rating Scale) ๕ ระดับ ใช้ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) คำนวณหาค่าเฉลี่ยโดยใช้เกณฑ์ การประเมินการแปลความหมายของระดับค่าเฉลี่ยโดยใช้เกณฑ์ของลิเคิร์ต (Likert) ดังนี้

ผลการวิจัย

๑. ผลการเปรียบเทียบการพัฒนาความสามารถด้านการอ่านสะกดคำพื้นฐาน ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๑ ก่อนและหลังการจัดการเรียนรู้แบบสมองเป็นฐาน มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๘.๓๘ ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ ๒.๖๗ และหลังการจัดการเรียนรู้ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๑๕.๗๕ ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ ๓.๐๑ และผลการทดสอบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยการทดสอบพบว่า ค่า t เท่ากับ - ๑๐.๓๓ ค่า p เท่ากับ .๐๐๐ แสดงให้เห็นว่า การพัฒนาความสามารถด้านการอ่านสะกดคำพื้นฐาน ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๑ ก่อนและหลังการจัดการเรียนรู้แบบสมองเป็นฐาน สูงกว่าก่อนการจัดการเรียนรู้อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

๒. ผลการศึกษาความคิดเห็นในการพัฒนาความสามารถในการอ่านสะกดคำพื้นฐานของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๑ โรงเรียนเทศบาลบ้านโนนชัย โดยใช้สมองเป็นฐานพบว่าผลการศึกษาความคิดเห็นในการพัฒนาความสามารถในการอ่านสะกดคำพื้นฐานของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๑ โรงเรียนเทศบาลบ้านโนนชัย โดยใช้สมองเป็นฐานในภาพรวมอยู่ในระดับพึงพอใจมากที่สุด ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๕๒ และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ ๐.๒๖ เมื่อพิจารณาเป็นรายได้ พบว่า ด้านการจัดกิจกรรมมีความพึงพอใจอยู่ในระดับพึงพอใจมากที่สุดที่ค่าเฉลี่ย เท่ากับ ๔.๕๓ และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน เท่ากับ ๐.๒๘ รองลงมา คือ ด้านประโยชน์ที่ได้รับ มีความพึงพอใจอยู่ในระดับมากที่สุด ที่ค่าเฉลี่ย เท่ากับ ๔.๕๒ และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน เท่ากับ ๐.๓๗ และด้านบรรยากาศ มีความพึงพอใจอยู่ในระดับพึงพอใจมาก ที่ค่าเฉลี่ย ๔.๔๘ และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน เท่ากับ ๐.๓๔ ตามลำดับ

เมื่อพิจารณารายละเอียดด้านการจัดกิจกรรม พบว่า ลำดับที่ ๑ มีความน่าสนใจและนำไปประยุกต์ใช้ในการอ่านงานเขียนประเภทต่าง ๆ ได้ มีค่าเฉลี่ย เท่ากับ ๔.๖๑ ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน เท่ากับ ๐.๕๐ ลำดับที่ ๒ มีส่วนร่วมในการอภิปราย แสดงความคิดเห็น และนำเสนอความรู้ มีค่าเฉลี่ย เท่ากับ ๔.๕๘ ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน เท่ากับ ๐.๖๗ ลำดับที่ ๓ ส่งเสริมให้คิด และค้นพบคำตอบด้วยตนเอง มีค่าเฉลี่ย เท่ากับ ๔.๕๘ ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน เท่ากับ ๐.๕๖ ด้านประโยชน์ที่ได้รับ พบว่า ลำดับที่ ๑ ช่วยให้นักเรียนมีเป้าหมายในการอ่าน มีค่าเฉลี่ย เท่ากับ ๔.๖๘ ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน เท่ากับ ๐.๔๘ ลำดับที่ ๒ ช่วยให้นักเรียนพัฒนาการอ่านในระดับสูงได้มีค่าเฉลี่ย เท่ากับ ๔.๕๘ ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน เท่ากับ ๐.๖๗ ลำดับที่ ๓ ช่วยให้นักเรียนวิเคราะห์ วิจัย ตัดสินคุณค่าสารต่าง ๆ ได้อย่างมีเหตุผล มีค่าเฉลี่ย เท่ากับ ๔.๕๕ ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน เท่ากับ ๐.๕๗ และด้านบรรยากาศพบว่า ลำดับที่ ๑ ส่งเสริมให้นักเรียนกล้าแสดงความคิดเห็น มีค่าเฉลี่ย เท่ากับ ๔.๖๘ ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน เท่ากับ ๐.๔๘ ลำดับที่ ๒ รู้สึกสนุกในการทำกิจกรรม มีค่าเฉลี่ย เท่ากับ ๔.๕๒ ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน เท่ากับ ๐.๕๗ และ ลำดับที่ ๓ ทำหยาความสามารถของนักเรียน ค่าเฉลี่ย เท่ากับ ๔.๒๖ ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน เท่ากับ ๐.๕๘

จากข้อเสนอแนะเพิ่มเติมภายหลังการจัดการเรียนรู้ พบว่านักเรียนได้เสนอความคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดการเรียนการจัดการเรียนรู้แบบสมองเป็นฐาน คือ ๑) ครูสอนดีมาก นักเรียนเข้าใจและชอบวิธีสอนของครู ๒) เรื่องที่นำมาให้อ่านมีความน่าสนใจ ทำให้นักเรียนรู้สึกสนุกในการอ่าน ๓) แบบทดสอบบางข้ออาจจะยากเกินไป ๔) การทำแบบทดสอบภายหลังจากการอ่านทำให้นักเรียนเกิดความรู้สึกลำบาก

สรุปผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การพัฒนาทักษะการอ่านสะกดคำพื้นฐาน ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๑ โดยใช้แบบสมองเป็นฐาน โรงเรียนเทศบาลบ้านโนนชัย สรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

๑. ความสามารถในการอ่านสะกดคำพื้นฐาน ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๑ โรงเรียนเทศบาลบ้านโนนชัย จัดการเรียนรู้แบบสมองเป็นฐาน หลังการจัดการเรียนรู้สูงกว่า ก่อน การจัดการเรียนรู้อย่างมี นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕

๒. นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ มีความคิดเห็นต่อการจัดการเรียนรู้แบบสมองเป็นฐาน โดยภาพรวมอยู่ในระดับพึงพอใจมากที่สุด

การอภิปรายผลการวิจัย

๑. ผลการวิจัยพบว่า ความสามารถในการอ่านสะกดคำพื้นฐาน ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๑ โรงเรียนเทศบาลบ้านโนนชัย จัดการเรียนรู้แบบสมองเป็นฐาน หลังการจัดการเรียนรู้สูงกว่าก่อนการจัดการเรียนรู้อย่างมี นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ ทั้งนี้อาจเนื่องมาจาก การจัดการเรียนรู้แบบสมองเป็นฐาน (สถาบันวิทยาการการเรียนรู้, ๒๕๕๐) กล่าวว่า การวัดผลของการเรียนรู้แบบใช้สมองเป็นฐานนั้นจะใช้แบบสังเกตหรือแบบสังเกตพัฒนาการในการเรียนรู้ ของผู้เรียนเป็นหลักในการประเมิน ซึ่งถือเป็นวิธีการประเมินวิธีหนึ่งของการประเมินตามสภาพจริง จากแนวคิดของนักวิชาการดังกล่าว สรุปได้ว่า การวัดและประเมินผล การเรียนรู้โดย ใช้สมองเป็นฐาน (BBL) จำเป็นต้องมีวิธีการวัดผลและประเมินผลที่หลากหลาย โดยให้ผู้เรียนมีส่วนร่วม ร่วมในการวัด และประเมินผล เน้นการวัดและประเมินผลตามสภาพจริง การวัดและประเมินผลเป็น การช่วยให้ผู้เรียนได้มีพัฒนาการทางการเรียนรู้ และเป็นข้อมูลสำหรับครูผู้สอนที่จะนำมาปรับปรุง พัฒนาการจัดการเรียนรู้โดยใช้สมองเป็นฐาน (BBL) เพื่อให้การจัดการเรียนรู้เกิดคุณภาพสูงสุดต่อ ผู้เรียน สามารถพัฒนาผู้เรียนได้ตามธรรมชาติและเต็มศักยภาพ พรฟิโล เลิศวิชา (๒๕๕๘) กล่าวว่า กระบวนการเรียนรู้ของสมองนั้น ไม่ได้เริ่มต้นจาก ความว่างเปล่า เด็กมีความคิด ความรู้เดิมอยู่แล้วในเกือบจะทุกสิ่งที่เราสอน แต่ความรู้เดิมอาจมีอยู่ แบบกระจัดกระจาย อาจมีน้อยหรือมาก รวมทั้งอาจมีผิดหรือถูก เราเรียกสิ่งเหล่านี้ที่มีอยู่แล้วใน สมองได้กว่า แบบแผนความรู้เดิมในสมอง (Old schema) เพราะฉะนั้น การที่จะให้เด็กเรียนรู้เรื่อง ใด ๆ ก็ตาม สิ่งที่เราต้องทำก็คือ ต้องเข้าไปทำการจัดระเบียบความรู้เดิมที่เด็กมีอยู่ เช่น เปลี่ยน ความเข้าใจผิดให้ถูกหรือ ทำให้สิ่งที่อยู่ผิดที่ผิดทาง จัดระเบียบใหม่ หรือเสริมให้ความเข้าใจเดิม ให้ ลึกซึ้งขึ้น การสอนจึงไม่ใช่การยัดของใหม่ลงไปในสมอง โดยไม่รับรู้ว่ามีสมองคิดอะไรอยู่ก่อน ส่วน ลำดับขั้นตอน กระบวนการเรียนรู้ของสมองนั้น พรฟิโล เลิศวิชา ได้กล่าวถึงขั้นตอนการจัดการเรียนรู้ โดยใช้สมองเป็นฐาน โดยมี ๖ ขั้นตอน คือ ๑) การเชื่อมโยงสิ่งที่เรียนรู้ใหม่กับสิ่งที่รู้มาก่อนแล้ว

หรือความรู้เบื้องต้นที่มีอยู่แล้วใน สมอเป็นสิ่งสำคัญ กล่าวคือ เด็กนำสิ่งใหม่เชื่อมเข้ากับสิ่งที่
มีอยู่ในสมอของพวกเขาเองซึ่งเป็นสิ่งที่ เกิดจากการมีประสบการณ์มาก่อน นี่เป็นพื้นฐาน
เพื่อจะได้ความคิดรวบยอด ทักษะและความรู้ ใหม่ ซึ่งประมวลกันขึ้นเป็นเรื่องใหม่ที่จะ
เรียนรู้ ๒) การศึกษา ทดลอง และการลงมือทำซ้ำ ๆ ทำให้สมอรู้จัก ค้นเคยกับความคิด รวบ
ยอด ทักษะ และความรู้ใหม่ที่รับเข้ามานั้น ๓) การศึกษา ทดลองและลงมือทำซ้ำ ๆ ให้มาก
ยิ่งขึ้น จะทำให้ความเข้าใจความคิดรวบยอด ทักษะ และความรู้ใหม่ได้ ๔) การทำซ้ำ ๆ มาก
ขึ้น การอ่านและการฟังการบรรยายไม่ใช่จุดตั้งต้น แต่เป็นกระบวนการ ที่จะทำให้เกิดความ
เข้าใจมากขึ้น การอ่านและการฟังบรรยายจะสามารถ สะท้อน วิเคราะห์ อธิบาย
เปรียบเทียบความคิดรวบยอด ทักษะและความรู้ของเรื่องที่กำลังเรียนรู้กับเรื่อง อื่น ๆ ได้
เป็นการเริ่มสู่ระดับการคิด สร้างสรรค์ ๕) การใช้ความคิดรวบยอด ทักษะและความรู้ไปใน
การประยุกต์ใช้ในเรื่องต่าง ๆ ในชีวิตการผสมผสานสิ่งที่รู้เข้ากับเรื่องที่ได้เรียนรู้อื่น ๆ นำไปสู่
การมีความคิดระดับสูงขึ้น และมีความคิด สร้างสรรค์ ๖) การขัดเกลาและปรับปรุงผลงาน
(จากคำวิจารณ์ของตนเองและผู้อื่น) ทำให้สามารถควบคุม และเข้าใจความคิดรวบยอด
ทักษะและความรู้นั้นได้ดีเยี่ยมยิ่งขึ้น แต่นี้ก็ยังไม่ใช่จุดสิ้นสุดของ การเรียนรู้ หากเป็นเพียง
พื้นฐานสำหรับการเรียนรู้ระดับสูงขึ้นไป นาถศีล สงค์อินทร์ (๒๕๕๐) ได้เสนอลำดับขั้นตอน
การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามแนวคิด การทำงานของสมอเป็นฐานไว้ ๔ ขั้นตอน ๑) ขั้น
สร้างความสนใจ กิจกรรมที่ใช้ เพลง เกม การเคลื่อนไหวประกอบเพลง การ เล่นบทบาท
สมมติประกอบเพลง ๒) ขั้นให้ประสบการณ์ กิจกรรมที่ใช้การเล่านิทานประกอบเพลง การ
เล่านิทาน ประกอบแผ่นป้ายคำสำคัญ การเล่านิทานประกอบการแสดงท่าทาง ๓) ขั้นปฏิบัติงาน
ฝึกทักษะ กิจกรรมที่ใช้ เกมการศึกษา แบบฝึกทักษะ หนังสือเล่ม เล็ก กิจกรรมศิลปะ ๔) ขั้น
ประเมินผลการเรียนรู้ (การประเมินพัฒนาการทางสติปัญญา) กิจกรรมที่ใช้ แบบประเมินผล
การเรียนรู้

สรุปได้ว่า ในการจัดการเรียนรู้โดยใช้สมอเป็นฐาน ครูควรเข้าใจแนวทางในการ
จัดการเรียนรู้ ในแบบนี้ เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้พัฒนาศักยภาพในการเรียนรู้ เรียนอย่างมี
ความสุข สนุกสนานให้ ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการเรียนการสอน ปฏิบัติจริง ซึ่งทั้งนี้ครูจำเป็น
จะต้องหายุทธศาสตร์ที่เหมาะสมในการจัดการเรียนรู้ให้มากที่สุด

๒. นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๑ มีความคิดเห็นต่อการจัดการเรียนรู้แบบสมอ
เป็นฐานโดยภาพรวมอยู่ในระดับพึงพอใจมากที่สุด เมื่อพิจารณารายละเอียดด้านการจัด
กิจกรรม พบว่า การจัดกิจกรรมมีความคิดเห็นพึงพอใจอยู่ ในระดับพึงพอใจมากที่สุด ทั้งนี้
อาจเป็นเพราะ วิธีการเรียนรู้แบบสมอเป็นฐาน ส่งเสริมให้ผู้เรียนมีทักษะการค้นคว้าหา
ความรู้จากแหล่งเรียนรู้ สามารถเลือกที่จะอ่านสะกดคำพื้นฐาน จากสื่อมีอยู่อย่างมากมายใน
ยุคปัจจุบัน ดังนั้นการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่หลากหลายจะช่วยให้นักเรียนได้เรียนรู้จาก
แหล่งเรียนรู้มากขึ้น มีความสามารถที่จะใช้เทคโนโลยีสื่อสารเพื่อเข้าถึงแหล่งข้อมูล ได้ฝึกการ

อ่านสะกดคำมากขึ้น จะช่วยให้ผู้เรียนได้พัฒนาความสามารถในการอ่านสะกดคำ และที่มีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ วิธีการเรียน แบบร่วมมือรูปแบบสมองเป็นฐาน เปิดโอกาสให้นักเรียนได้ลงมือปฏิบัติได้ใช้กระบวนการคิดอย่าง มีเหตุผล เพื่อหาคำตอบที่ถูกต้องเหมาะสมในการทำกิจกรรม จึงเป็นแผนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่ดีตรงกับแนวคิด วิมลรัตน์ สุนทรโรจน์ (๒๕๔๕) ที่ได้ให้แนวทางสำหรับการจัดกิจกรรมไว้ว่า ควรเป็นกิจกรรมที่มุ่งเน้นให้ผู้เรียนได้ลงมือปฏิบัติได้คิด ได้ทำ ได้แก้ปัญหา ได้เกิดทักษะกระบวนการที่สามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่ผู้ศึกษาค้นคว้าได้เปิดโอกาสให้นักเรียนทุกคนมีส่วนร่วม ร่วมในการทำกิจกรรมตามวิธีการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบสมองเป็นฐาน เริ่มตั้งแต่การนำเข้าสู่บทเรียนทุกคน ก็มีโอกาสร่วมยกตัวอย่าง ได้นำประสบการณ์ของตนเองที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่เรียนมา การตอบคำถามและการแสดงความคิดเห็นส่วนตัวเพื่อหาคำตอบที่ดีที่สุด ร่วมกันในการทำกิจกรรมกลุ่ม การเป็นตัวแทนนำเสนอผลงาน ฝึกให้นักเรียนทำงานโดยใช้ทักษะกระบวนการกลุ่ม ฝึกทักษะการเป็นผู้นำ ผู้ตามที่ดี ทักษะการอ่านสะกดคำ ความมีมนุษยสัมพันธ์ ทักษะในการอภิปรายหรือแสดงความคิดเห็นทักษะในการสรุปแนวคิดหรือสาระสำคัญรู้จัก ทำงานร่วมกับผู้อื่นรู้จักแก้ปัญหา การตัดสินใจ การแสวงหาความรู้ใหม่ การยอมรับซึ่งกันและกันอีกทั้งในการอ่านสะกดคำพื้นฐาน เป็นความสามารถในการประเมินสิ่งที่อ่านโดยใช้การคิดอย่างรอบคอบ จึงส่งผลให้นักเรียนมีคะแนนความสามารถในการอ่านสะกดคำพื้นฐาน หลังเรียนสูงขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับ ภฤศณา ธีระเชาว์พัฒน์ (๒๕๕๗) ได้ศึกษาเรื่อง การพัฒนาทักษะการอ่านของนักเรียน ระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ ๑ โดยใช้แบบฝึกการอ่านสะกดคำ มีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมทักษะการอ่านสะกด คำสำหรับนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ ๑ โรงเรียนอัสสัมชัญแผนกประถม ภาคเรียนที่ ๒ ปีการศึกษา ๒๕๕๗ โดยใช้นักเรียนจำนวนทั้งหมด ๗ คน โดยใช้แบบฝึกการอ่านสะกดคำจำนวน ๕ ชุดกิจกรรม โดยบันทึก คะแนนเป็นตารางและสรุปผลการเปรียบเทียบการอ่านและสะกดคำเป็นความเรียงผลการศึกษาค้นคว้าปรากฏ ว่าการใช้แบบฝึกการอ่านสะกดคำของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๑ นักเรียนสามารถอ่านและทำแบบสะกดคำพื้นฐาน ได้ดีขึ้น คิดค่าเฉลี่ยได้ เป็นร้อยละ ๖๒.๕๗ สุภาพร อักษรพิสุทธิกุล (๒๕๕๘) ได้ศึกษาเรื่อง การพัฒนาทักษะการอ่านภาษาไทยของ นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่๑/๙ ด้วยนิทาน จำนวนนักเรียน ๔ คน ในโรงเรียนอัสสัมชัญแผนกประถม จากผลการทำแบบทดสอบหลังเรียนแสดงให้เห็นว่า นักเรียนคนที่ ๑ สามารถทำแบบทดสอบได้ ๑๐ ข้อ คิดเป็นร้อยละ ๑๐๐ นักเรียนคนที่ ๒ ทำแบบทดสอบได้ ๗ ข้อ คิดเป็นร้อยละ ๗๐ นักเรียนคนที่ ๓ และ ๔ ทำแบบทดสอบได้ ๘ ข้อ คิดเป็นร้อยละ ๘๐ กรณิการ์ รินนายรักษ์ (๒๕๖๐) ได้ศึกษาเรื่องการพัฒนาทักษะการอ่านคำ และการสะกดคำ ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๑/๓ ปีการศึกษา ๒๕๖๐ โรงเรียนราชประชานุเคราะห์๑๕ เพื่อฝึกทักษะให้เด็กมีพื้นฐานการอ่านและ มีนิสัยรักการอ่านให้ดีขึ้น พบว่านักเรียนสามารถอ่านคำและประโยค ได้ดีมีผลสัมฤทธิ์ในการอ่านสูงขึ้น

อ่านได้คล่องแคล่ว มีความมั่นใจในการอ่านและการจดจำ และครูเป็นผู้ ชี้แนะ ครูให้นักเรียน ได้ฝึกอ่านคำและประโยคที่นักเรียนยังอ่านไม่ได้ซ้ำ โดยให้กลับไปฝึกอ่านที่บ้านและให้ เพื่อน ที่อ่านออกช่วยในการฝึกอ่านหลายๆครั้ง ผลที่ได้นักเรียนอ่านได้ถูกต้องผ่านเกณฑ์มาตรฐานที่ ครูกำหนด โดยอยู่ในระดับ ดีมาก ๑๑ คน ระดับดี ๘ ระดับพอใช้ ๒ คน นักเรียนมีคะแนน ความสามารถในการอ่านสะกดคำพื้นฐาน หลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียน

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเพื่อนำผลการวิจัยไปใช้

๑.๑ ครูผู้สอนต้องอธิบายขั้นตอนในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบสมองเป็นฐาน ให้นักเรียนเข้าใจก่อนเริ่มทำการสอนตามแผนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้รวม ทั้งเรื่องของ มารยาทในการทำงานร่วมกัน เพื่อให้ได้รับประโยชน์จากการเรียนรู้ให้มากที่สุด

๑.๒ ครูผู้สอนต้องเปิดโอกาสให้นักเรียนได้มีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นหรือ ข้อเสนอแนะในขั้นการเตรียม และขั้นการสอนให้มาก เพื่อการมีส่วนร่วมและเป็นการสร้าง บรรยากาศ การเรียนรู้ให้สนุกสนาน น่าสนใจ

๑.๓ ในขั้นทำกิจกรรมครูควรเน้นย้ำให้นักเรียนใช้เวลาในการทำกิจกรรมให้ เรียบร้อยตาม กำหนดเพื่อฝึกให้นักเรียนทำงานอย่างมีระบบ

๑.๔ ในขั้นสรุปบทเรียน ครูควรให้นักเรียนได้แสดงความคิดเห็นว่าได้รับประโยชน์ หรือข้อเสนอแนะอย่างไรบ้างจากการทำกิจกรรมร่วมกัน และจากการทดสอบรายบุคคล เพื่อ ครูจะได้ใช้เป็นข้อมูลสำหรับปรับปรุงการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ในชั่วโมงต่อไป

๑.๕ ครูผู้สอนต้องแจ้งคะแนนจากการทำกิจกรรม หรือจากการทดสอบย่อยท้าย แผน ให้นักเรียนทราบโดยเร็ว เพื่อให้สามารถนำไปปรับปรุงแก้ไขในข้อบกพร่อง และเพื่อให้ นักเรียนได้ชื่นชมในผลงานที่ตนได้ทำไปแล้ว ที่สำคัญครูต้องไม่ลืมยกย่องชมเชยนักเรียนที่ทำ กิจกรรมได้ดี และให้กำลังใจแก่นักเรียนที่ต้องปรับปรุงตนเอง

๑.๖ ควรนำผลงานแต่ละกลุ่มของนักเรียนมารวมเป็นรูปเล่ม เพื่อความภาคภูมิใจแก่ เจ้าของผลงานและสามารถใช้เป็นแบบอย่างใช้เป็นเอกสารสำหรับศึกษาค้นคว้าของผู้ที่สนใจ ต่อไป

ข้อเสนอแนะในการศึกษาค้นคว้าครั้งต่อไป

๒.๑ ควรศึกษาการจัดการเรียนรู้แบบสมองเป็นฐาน ที่ส่งผลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการ เรียนของนักเรียนร่วมกับตัวแปรอื่น ๆ เช่น การคิดวิเคราะห์ ความคิดสร้างสรรค์ การยอมรับ นับถือตนเอง

๒.๒ ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบการจัดกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อพัฒนาทักษะการ อ่านสะกดคำพื้นฐาน โดยใช้กิจกรรมกลุ่มร่วมมือแบบอื่น ๆ

๒.๓ ควรเปรียบเทียบวิธีการจัดกิจกรรมการเรียนรู้วิชาภาษาไทย เรื่องการอ่านสะกดคำพื้นฐาน โดยใช้การจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบสมองเป็นฐาน กับวิธีการจัดการเรียนรู้แบบปกติ

๒.๔ ควรมีการนำแผนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบสมองเป็นฐาน สำหรับพัฒนาทักษะการอ่านสะกดคำพื้นฐาน ที่สร้างขึ้นไปทดลองใช้กับนักเรียนโรงเรียนอื่นเพื่อจะได้ผลสรุปที่กว้างขึ้นครอบคลุมประชากรที่หลากหลาย

เอกสารอ้างอิง (References)

- กรณิการ์ รินนายรักษ์. (๒๕๖๐). การพัฒนาทักษะการอ่านคา และการสะกดคำของนักเรียนชั้น ประถมศึกษาปีที่ ๑/๓ สืบค้นเมื่อวันที่ ๑๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒. สืบค้นจาก http://swis.acp.ac.th/html_edu/acp/temp_research/๓๒๙.pdf
- กฤษณา อีระเชาวพัฒน์. (๒๕๕๗). การพัฒนาทักษะการอ่านของนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ ๑ โดยใช้แบบฝึกการอ่านสะกดคำ. สืบค้นจาก http://swis.acp.ac.th/html_edu/acp/temp_research/๓๒๙.pdf
- นาถศิริ สงค์อินทร์. (๒๕๕๐). การใช้ชุดกิจกรรม BBL (Brain-Based Learning) พัฒนาทักษะพื้นฐานทางคณิตศาสตร์เด็กปฐมวัย. (ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต), มหาวิทยาลัยนเรศวร.
- พรพิไล เลิศวิชา. (๒๕๕๘). การพลิกโฉมโรงเรียน ป.๑ อ่านออก เขียนได้ ใน ๑ ปี. กรุงเทพฯ: สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา.
- วิมลรัตน์ สุนทรโรจน์. (๒๕๕๙). นวัตกรรมตามแนวคิด Backward Design. ภาควิชาหลักสูตรและ การสอน : คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- สถาบันวิทยาการการเรียนรู้. (๒๕๕๐). การสอนแบบ Brain-Based Learning. กรุงเทพฯ: สถาบันพัฒนาผู้บริหารการศึกษา.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. (๒๕๕๕). สถานภาพการปฏิรูปการเรียนรู้ในโรงเรียนนาร่อง : บทเรียนและข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย. กรุงเทพฯ : ห้างหุ้นส่วนจำกัดอรุณการพิมพ์.
- สุภาพร อักษรพิสุทธิกุล. (๒๕๕๘). การพัฒนาทักษะการอ่านภาษาไทย ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๑/๙ ด้วยนิทาน ในโรงเรียนอัสสัมชัญแผนกประถม. สืบค้นเมื่อวันที่ ๑๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒. สืบค้นจาก <https://www.assumption.ac.th/>

การศึกษาโครงสร้างแบบประโยคคำถามภาษาไทยในหนังสือรางวัลซีไรต์ประจำปี ๒๕๖๖
“ด้วยรักและผูกพัน” ของ นริศพงศ์ รักวัฒนนานนท์ และ การพุดเทียบเท่าในภาษาเวียดนาม

Ms. Dao Thi Lan Anh

Lecturer of Department of Southeast Asian Studies

Faculty of Oriental Studies

University of Social Sciences and Humanities, VNU Hanoi

Abstract

This research aims to study the structure of Thai question sentences by collecting data in the form of questions from The 2023 SEA Write Award “Family Comes First” by Narisapongse Rakwattananont. The results of the research show that there are total of 124 question sentences, divided into three groups: group 1 has 59 sentences which are question sentences that require acceptance or rejection, including question sentences that end with a question word such as *หรือ หรือยัง หรือเปล่า มั้ย เหมอ หรือ ใช่มั้ย ยัง เหมอ เหมอ*; group 2 includes 84 sentences which are questions that require additional information or details not just accepting or rejecting, including *ใคร อะไร ไหน ยังไง ไหน เป็นไง ทำไม เท่าไร ก็ ไหน*; group 3 includes 1 sentence which is a question asking to choose one or the other by using the word *หรือ* between two points to choose from. In each group, the researcher analyzed the sentence structure of each form of question. After that, equivalent to the sentence in Vietnamese. The research results are useful both for Vietnamese learners learning the Thai language and for Thai learners learning the Vietnamese language.

Key words: Thai question sentences, “Family Comes First”, Thai language, Vietnamese language

1. บทนำ

ในการสื่อสาร ผู้คนมักใช้วัจนกรรมทางภาษาเพื่อบรรลุจุดประสงค์ในการพูด เช่น การนำเสนอ การร้องขอ การถาม การชมเชย การวิพากษ์วิจารณ์ การกล่าวโทษ เป็นต้น ซึ่งวัจนกรรมการถามจะเป็นวัจนกรรมทางภาษาที่ถูกใช้ด้วยความถี่สูง การถามเพื่อยกย่องได้คำตอบที่เป็นข้อมูลซึ่งผู้ถามต้องการ อยากรับ อาจกล่าวได้ว่าการถาม เป็นการกระทำทั่วไปในการสื่อสารของมนุษย์ซึ่งสัมพันธ์กับลักษณะทางภาษาและวัฒนธรรมของแต่ละประเทศ และแต่ละชุมชน

ในเรียนภาษาต่างประเทศ การถามจะถูกใช้มากขึ้นในสถานการณ์การสนทนาต่างๆ สำหรับผู้เรียนภาษาต่างประเทศยังมีอีกหลายสิ่งที่ไม่ทราบ อยากรู้ และจำเป็นต้องดำเนินการถามผ่านการใช้ภาษาต่างประเทศนั้น การศึกษาประโยคคำถามภาษาต่างประเทศเป็นสิ่งสำคัญสำหรับผู้เรียน

จากการสังเกตของผู้วิจัย ในการเรียนภาษาไทยของผู้เรียนชาวเวียดนาม พบว่า ผู้เรียนมีข้อผิดพลาดมากมายเมื่อใช้ประโยคคำถามภาษาไทย และยังไม่สามารถใช้ประโยคคำถามที่เหมาะสมกับคู่สนทนาซึ่งมีฐานะต่างกันได้อย่างถูกต้อง

หนังสือรางวัลซีไรต์ประจำปี ๒๕๖๖ “ด้วยรักและผูกพัน” ของนริศพงศ์ รักวัฒนานนท์ ได้รวบรวมเรื่องสั้น 11 เรื่อง ซึ่งพูดถึงเรื่องราวของครอบครัวคนไทยเชื้อสายจีน ภาษาไทยที่ใช้เป็นภาษาในสมัยปัจจุบันและเป็นภาษาที่ใช้ ในบทสนทนาระหว่างคนที่ใกล้ชิดตัวเรา ในชีวิตจริงได้แก่ ระหว่างคนในครอบครัวและเพื่อนบ้าน

ด้วยเหตุผลดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาโครงสร้างประโยคคำถามภาษาไทยในหนังสือรางวัลซีไรต์ประจำปี ๒๕๖๖ “ด้วยรักและผูกพัน” ของนริศพงศ์ รักวัฒนานนท์ และการพูดเทียบเท่าในภาษาเวียดนาม การศึกษาโครงสร้างประโยคคำถามภาษาไทยและเทียบเท่าในภาษาเวียดนามเป็นสิ่งจำเป็น ไม่เพียงแต่ช่วยให้ผู้เรียนชาวเวียดนามเรียนภาษาไทยและใช้ภาษาไทยได้อย่างถูกต้องและเหมาะสมมากขึ้นเท่านั้น แต่ยังช่วยให้คนไทยเรียนภาษาเวียดนามได้อย่างมีประสิทธิภาพอีกด้วย ผลของการวิเคราะห์สามารถช่วยให้อาจารย์ผู้สอนนำไปเป็นแนวทางในการแก้ไขข้อบกพร่อง การใช้ภาษาไทยของผู้เรียนชาวเวียดนาม

2. ความมุ่งหมายของการวิจัย

- เพื่อวิเคราะห์โครงสร้างประโยคคำถามภาษาไทย
- เพื่อเทียบเท่ารูปประโยคคำถามภาษาไทยกับรูปประโยคคำถามภาษาเวียดนาม
-

3. ความสำคัญของการวิจัย

การศึกษาวิเคราะห์โครงสร้างประโยคคำถามภาษาไทยจะทำให้เข้าใจลักษณะโครงสร้างประโยคคำถามภาษาไทยและลักษณะความคล้ายคลึงและแตกต่างระหว่างประโยคคำถามภาษาไทยและภาษาเวียดนาม ผลของการวิเคราะห์สามารถช่วยให้อาจารย์ผู้สอนนำไปเป็นแนวทางในการแก้ไขข้อบกพร่องการใช้ภาษาไทยของผู้เรียนชาวเวียดนาม

4. ขอบเขตของการวิจัย

ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตของการศึกษาค้นคว้า ดังนี้

ผู้วิจัยได้รวบรวมประโยคคำถามที่เป็นประโยคคำถามโดยตรงจากหนังสือรางวัลซีไรต์ ประจำปี ๒๕๖๖ “ด้วยรักและผูกพัน” ของนริศพงศ์ รักวัฒนนานนท์ ไว้ทั้งหมด จำนวน 124 ประโยค

5. วิธีการดำเนินการวิจัย

งานวิจัยเรื่อง “การศึกษาโครงสร้างประโยคคำถามภาษาไทยในหนังสือรางวัลซีไรต์ ประจำปี ๒๕๖๖ “ด้วยรักและผูกพัน” ของนริศพงศ์ รักวัฒนนานนท์ และ การเทียบเท่าในภาษาเวียดนามดำเนินการตามขั้นตอนดังนี้:

ขั้นตอนที่ 1: ผู้วิจัยเริ่มสำรวจหนังสือหลักภาษาไทย ศึกษาวิทยานิพนธ์และผลงานที่เกี่ยวข้องกับประเด็นประโยคคำถามภาษาไทยและภาษาเวียดนาม

ขั้นตอนที่ 2: เก็บรวบรวมข้อมูลที่เป็นประโยคคำถามจากหนังสือรางวัลซีไรต์ประจำปี ๒๕๖๖ “ด้วยรักและผูกพัน” ของนริศพงศ์ รักวัฒนนานนท์

ขั้นตอนที่ 3: นำข้อมูลที่ได้มาพิจารณาวิเคราะห์คำถามแต่ละประโยค โดยใช้วิธีพิจารณาตำแหน่งหน้าที่ ของคำแสดงคำถามในประโยค และดูความสัมพันธ์ของคำเหล่านั้นกับคำอื่นๆ ในประโยค แบ่งออกเป็นหมวดหมู่ ตามลักษณะของคำถาม

ขั้นตอนที่ 4: เทียบเท่ากับประโยคคำถามในภาษาเวียดนาม

ขั้นตอนที่ 5: สรุปผลการวิจัย

6. ผลของการวิจัย

ผู้วิจัยเก็บรวบรวมประโยคคำถามจากหนังสือรางวัลซีไรต์ประจำปี ๒๕๖๖ “ด้วยรักและผูกพัน” ของนริศพงศ์ รักวัฒนนานนท์ได้จำนวน 124 ประโยค และแบ่งเป็นสองหมวดได้แก่:

หมวดที่ 1 ได้แก่ จำนวน 59 ประโยค ซึ่งเป็นประโยคคำถามที่จะต้องตอบรับหรือปฏิเสธ ได้แก่ประโยคคำถามที่ลงท้ายด้วยคำลงท้ายแสดงคำถาม ได้แก่ หรือ หรือยัง หรือเปล่า มั้ย เหนอ หรือ ใช่มั้ย ยัง เอะ เอะ

หมวดที่ 2 ได้แก่ จำนวน 84 ประโยค ซึ่งเป็นประโยคคำถามที่ต้องการทราบข้อความหรือรายละเอียดเพิ่มเติม ไม่ใช่ตอบรับหรือตอบปฏิเสธเท่านั้น ได้แก่ ประโยคคำถามที่มีคำแสดงคำถาม ใคร อะไร ไร ยังไง ไหน เป็นไง ทำไม เท่าไร ก็ ทำไง

หมวดที่ 3 ได้แก่ จำนวน 1 ประโยค ซึ่งเป็นประโยคคำถามให้เลือกอย่างใดอย่างหนึ่งโดยใช้คำว่า หรือ ระหว่างสองประเด็นให้เลือก

รายละเอียดลักษณะโครงสร้างประโยคคำถามต่างๆ ดังต่อไปนี้:

หมวดที่ 1: ประโยคคำถามที่จะต้องตอบรับหรือ ปฏิเสธ จากจำนวน 59 ประโยคคำถามที่ได้เก็บมา ผู้วิจัยได้วิเคราะห์แล้วจำแนกเป็นแบบโครงสร้างต่างๆ ดังนี้:

1.1) แบบที่ 1: ข้อความ + หรือ/ เหนอ/ เอะ/ เอะ

รูปประโยคในภาษาเวียดนามคือ: ข้อความ + à/hử/ hả/

จะเห็นว่าโครงสร้างแบบประโยคคำถามนี้ในภาษาไทยและภาษาเวียดนามมีการเรียงคำแสดงคำถามเหมือนกัน ก็คือคำแสดงคำถามจะอยู่ข้างหลังข้อความ

ตัวอย่าง 1: งานแต่งงานต้องใส่ชุดจีนด้วย หรือ

ภาษาเวียดนาม: Trong lễ cưới phải mặc đồ truyền thống à?

ตัวอย่าง 2: อาจิว หรือ

ภาษาเวียดนามตาม: A jiu hử?

ตัวอย่าง 3: กอดเจ้า แล้วไม่กอดจิว หรือ?

ภาษาเวียดนามตาม: Ôm Jê mà không ôm Jiu hả?

ตัวอย่าง 4: พ่อผอโกรธเงิน หรือ?

ภาษาเวียดนามตาม: Bà nội giận Jên à?

ตัวอย่าง 5: คราวนี้คนสุดท้ายเป็นอาซุ่น หรือ?

ภาษาเวียดนามตาม: Lần này người cuối cùng là A xun à?

มีบางครั้งก็มีคำสรรพนามเรียกผู้ฟังตามหลังคำแสดงคำพูดด้วย อย่างเช่น

ตัวอย่าง 6: อยากไปงานกลางคืน หรือเรา

ภาษาเวียดนามตาม: Muốn đi sự kiện đêm nay hả con?

(ในกรณีนี้คู่สนทนาคือ คุณพ่อถามลูก พ่อเรียกลูกว่า “เรา” เพราะฉะนั้นเท่ากับคำว่า “con” ในภาษาเวียดนาม)

1.2) แบบที่ 2: ข้อความ + มี

รูปประโยคภาษาเวียดนามตาม: có + กริยา + không?

ตัวอย่าง 7: ตอนนั้นชอบป้ามั้ย

ภาษาเวียดนามตาม: Hồi đó có thích bố không?

ตัวอย่าง 8: ปีนี้อาเจนมามี

ภาษาเวียดนามตาม: Năm nay A Jen có đến không?

1.3) แบบที่ 3: ข้อความ + ใช่

รูปประโยคภาษาเวียดนามตาม: ข้อความ + phải không/ có phải không?

หรือเท่ากับแบบโครงสร้าง có phải + ข้อความ + không?

ตัวอย่าง 9: ร้านขายเทปที่ม้าไปซื้อบ่อยๆ ใช่

ภาษาเวียดนามตาม: Quán bán băng đĩa mà mẹ hay đến mua phải không?

Quán bán băng đĩa mà mẹ hay đến mua **có phải không?** หรือ Có **phải** Quán bán băng đĩa mà mẹ hay đến mua **không?**

1.4) แบบที่ 4: ข้อความ + หรือเปล่า

รูปประโยคภาษาเวียดนามตาม: **có phải** + ข้อความ + (hay) **không?**

ตัวอย่าง 10: ยังสอบได้ที่หนึ่ง **หรือเปล่า**

ภาษาเวียดนามตาม: **có phải** vẫn thi được thứ nhất **hay không?**

ตัวอย่าง 11: คุณป้าเป็นผู้ปกครองของเด็กชายธนา **หรือเปล่า**

ภาษาเวียดนามตาม: **Có phải** Bác gái là phụ huynh của bạn trai Thanaa **không?**

1.5) แบบที่ 5 ข้อความ + ยัง/หรือยัง

รูปประโยคภาษาเวียดนามตาม: ข้อความ + **chưa?**

ตัวอย่าง 12: ม้ากินข้าว **ยัง**

ภาษาเวียดนามตาม: Mẹ ăn cơm **chưa?**

ตัวอย่าง 13: หลานกลับบ้าน**หรือยัง**

ภาษาเวียดนามตาม: Cháu về nhà **chưa?**

หมวดที่ 2: ประโยคคำถามที่ต้องการทราบข้อความหรือรายละเอียดเพิ่มเติม จากจำนวน 84 ประโยคคำถามที่ได้เก็บมา ผู้วิจัยได้วิเคราะห์และจำแนกตามคำแสดงการถามดังนี้:

2.1) แบบประโยคคำถามที่มีคำ “ใคร”

ในประโยคคำถาม คำว่า “ใคร” สามารถทำหน้าที่เหมือนคำนามในประโยคบอกเล่า ปรากฏได้ในตำแหน่งประธาน ตำแหน่งกรรม

1) ทำหน้าที่เป็นประธาน:

รูปประโยค: ใคร + กริยา + กรรม

รูปประโยคภาษาเวียดนามตาม: ai + กริยา + กรรม

ตัวอย่าง 14: **ใคร** พาหลานฉันไป

ภาษาเวียดนามตาม: **Ai** đưa cháu tôi đi?

2) ทำหน้าที่เป็นกรรม

รูปประโยค: ประธาน + กริยา + ใคร

รูปประโยคภาษาเวียดนามตาม: ประธาน + กริยา + ai

ตัวอย่าง 15: มึงเป็น ใคร

ภาษาเวียดนามตาม: Mày là ai?

2.2) แบบประโยคคำถามที่มีคำ “อะไร”

1) รูปประโยค: กริยา + อะไร

รูปประโยคภาษาเวียดนามตาม: กริยา + gì?

ตัวอย่าง 16: แล้วพอเลิกเรียนทำ อะไร

ภาษาเวียดนามตาม: Rồi đến lúc hết học thì làm gì?

2) รูปประโยค: คำนาม + อะไร

รูปประโยคภาษาเวียดนามตาม: คำนาม + อะไร

ตัวอย่าง 17: เรื่อง อะไร

ภาษาเวียดนามตาม: chuyện gì?

ตัวอย่าง 18: เขาชื่อ อะไร

ภาษาเวียดนามตาม: Nó tên gì?

3) รูปประโยค เป็น / คือ + อะไร

รูปประโยคภาษาเวียดนามตาม: là + gì?/ cái gì?

ตัวอย่าง 19: มันคือ อะไรล่ะ

ภาษาเวียดนามตาม: nó là cái gì nào?

ตัวอย่าง 20: แล้วอยากเป็น อะไร

ภาษาเวียดนามตาม: Vậy muốn trở thành gì? / Vậy muốn là gì?

แต่ในเมื่อคำว่า เป็นอะไร มีความหมายอื่น ที่ไม่ใช่แสดงการอธิบายเกี่ยวกับอะไรให้สิ่งใด
ความหมายในภาษาเวียดนามก็เปลี่ยนและรูปประโยคอาจจะไม่เหมือนอีกต่อไป

ตัวอย่าง 21: ม้าเป็นอะไร?

ภาษาเวียดนามตาม: ngựa bị làm sao thế?

2.3) แบบประโยคคำถามที่มีคำ “ไหน”

1) รูปประโยค คำนาม + กริยากรรม + ไหน

รูปประโยคภาษาเวียดนามตาม: คำนาม + กริยากรรม + đâu

ตัวอย่าง 22: เหมยอยู่ไหน

ภาษาเวียดนามตาม Mói ở đâu?

ตัวอย่าง 23: เจ้ไปไหนล่ะ

ภาษาเวียดนามตาม Jè đi đâu rồi?

ตัวอย่าง 24: หลานชายของพวกเราหายไป ไหน

ภาษาเวียดนามตาม: Cháu trai của chúng ta biến mất đi đâu?

2) รูปประโยค คำบุพบท + ไหน

รูปประโยคภาษาเวียดนามตาม: คำบุพบท + đâu

ตัวอย่าง 25: ม้าเกิดที่ ไหน

ภาษาเวียดนามตาม: Mạ sinh ra ở đâu?

ตัวอย่าง 26: พ่อแม่เป็นคนที่ ไหน

ภาษาเวียดนามตาม: Bố mẹ là người ở đâu?

นอกจากนั้นเมื่อคำ “ไหน” ตามหลังคำบุพบทแสดงกาลเวลาจะเท่ากับคำว่า “nào” ในภาษาเวียดนาม

ตัวอย่าง 27: มีแฟนคนแรกตอน ไหน

ภาษาเวียดนามตาม: Có người yêu đầu tiên lúc nào?

3) รูปประโยค คำนาม + ไหน

รูปประโยคภาษาเวียดนามตาม: คำนาม + nào

ตัวอย่าง 28: เธอชอบเขาที่ ตรง ไหน

ภาษาเวียดนามตาม: Con thích nó ở chỗ nào?

2.4) แบบประโยคคำถามที่มีคำ “เท่าไร”

ใช้ตามลำพังในประโยค ใช้ขยายกริยา

รูปประโยค: กริยา + เท่าไร

รูปประโยคภาษาเวียดนามตาม: กริยา + **bao nhiêu**

ตัวอย่าง 29: เจ้จะเอาเท่าไร?

ภาษาเวียดนามตาม: Jè sẽ lấy **bao nhiêu?**

2.5) แบบประโยคคำถามที่มีคำ “กี่”

คำว่า “กี่” ใช้กับคำบอกเวลา ทำหน้าที่ขยายกริยา

รูปประโยค: คำนาม + คำกริยา + คำบุพบท + **กี่ + โมง**

รูปประโยคภาษาเวียดนามตาม: คำนาม + คำกริยา + คำบุพบท + **mấy + giờ**

ตัวอย่าง 30: ม้าเกิดตอน **กี่ โมง**

ภาษาเวียดนามตาม: Mạ sinh lúc **mấy giờ?**

2.6) แบบประโยคคำถามที่มีคำ “ยังไง”

คำว่า “ยังไง” ในประโยคคำถาม ทำหน้าที่ ขยายกริยาและขยายคำนาม

ปรากฏได้ในตำแหน่งต่างๆ ดังต่อไปนี้

รูปประโยค คำนาม + คำช่วยกริยา+ คำกริยากรรม+ ยังไง/ **ไง**

รูปประโยคภาษาเวียดนามตาม: คำนาม + คำช่วยกริยา+ คำกริยากรรม+ **như**

thế nào/ thế nào?

ตัวอย่าง 31: เอียจะไป**ยังไง**

ภาษาเวียดนามตาม: Anh sẽ đi **như thế nào?**

Anh sẽ đi **thế nào?**

รูปประโยค: คำนาม + เป็น + **ไง/ ยังไง**

รูปประโยคภาษาเวียดนามตาม: คำนาม + **như thế nào/ thế nào?**

ตัวอย่าง 32: ป้า**เป็นไง**

ภาษาเวียดนามตาม: Bó **thế nào?**

ตัวอย่าง 33: ตอนวัยรุ่น**เป็นยังไง**

ภาษาเวียดนามตาม: Hồi thanh niên thì **như thế nào?**

Hồi thanh niên thì **thế nào?**

รูปประโยค: คำเชื่อม + คำนาม+ กริยากรรม + **ไง**

รูปประโยคภาษาเวียดนามตาม: คำเชื่อม + คำนาม + กริยากรรม + như thế nào/ thế nào?

ตัวอย่าง 34: แล้วมันทำง

ภาษาเวียดนามตาม: Rồi mẹ làm thế nào?

รูปประโยค: คำเชื่อม + คำช่วยกริยา + กริยากรรม + กรรม + ได้ + ยัง

รูปประโยคภาษาเวียดนามตาม: คำเชื่อม + như thế nào/ thế nào + mà + กริยากรรม + được + กรรม

ตัวอย่าง 35: แล้วมาเจอป่าได้ยัง

ภาษาเวียดนามตาม: Rồi như thế nào mà gặp được bô.

หรือ Rồi thế nào mà gặp được bô.

รูปประโยค: ข้อความ + กริยากรรม + ง

รูปประโยคภาษาเวียดนามตาม: ข้อความ + กริยากรรม + như thế nào/ thế nào

ตัวอย่าง 36: มันอ่านแล้ว รู้สึก

ภาษาเวียดนามตาม: Mẹ đọc rồi cảm thấy thế nào?

หรือ Mẹ đọc rồi cảm thấy như thế nào?

ตัวอย่าง 37: ที่บอกว่าลำบากนี่ลำบากยัง

ภาษาเวียดนามตาม: Cái mà bảo là khó khăn thì là khó khăn thế nào?

หรือ Cái mà bảo là khó khăn thì là khó khăn như thế nào?

รูปประโยค: คำนาม + เป็น + ยัง + บ้าง

รูปประโยคภาษาเวียดนามตาม: คำนาม + thế nào?

ตัวอย่าง 38: คุณเป็นยัง**ง**บ้าง

ภาษาเวียดนามตาม: Anh thế nào?

2.6) แบบประโยคคำถามที่มีคำ “ทำไม”

คำว่า “ทำไม” ใช้ในประโยคคำถาม ที่ต้องการคำตอบที่เป็นเหตุผล คำว่า “ทำไม” จะปรากฏได้ในตำแหน่งต่างๆ ในประโยค จากตัวอย่างที่ได้เก็บมา พบรูปประโยคที่มีคำว่า “ทำไม” ปรากฏดังนี้;

1) รูปประโยค คำนาม + ทำไม + กริยากรรม + ขยายกริยา + คำจำนวน + คำลักษณนาม

2) รูปประโยคภาษาเวียดนามตาม: คำนาม + **tại sao** + กริยากรรม + ขยายกริยา + คำจำนวน + คำลักษณนาม

ตัวอย่าง 39 : เมย์ ทำไมซื้อมาห้าลูก

ภาษาเวียดนามตาม: Mè **tại sao** mua về 5 quả?

1) รูปประโยค คำเชื่อม + ทำไม + ข้อความ

รูปประโยคภาษาเวียดนามตาม: คำเชื่อม + **tại sao** + ข้อความ

ตัวอย่าง 40: แล้ว ทำไมน้องถึงคิดว่าเราเกลียดน้อง

ภาษาเวียดนามตาม: Rồi **tại sao** em lại nghĩ rằng chúng ta ghét bỏ em?

2) รูปประโยค ทำไม_+ ไม่ + กริยา + ส่วนขยายกริยา

รูปประโยคภาษาเวียดนามตาม: **tại sao_+ không** + กริยา + ส่วนขยายกริยา

ตัวอย่าง 41: ทำไมไม่บอกให้น้องรีบหน่อย

ภาษาเวียดนามตาม: **Tại sao không** bảo em nhanh lên

1) รูปประโยค: ทำไม_+ ข้อความ

รูปประโยคภาษาเวียดนามตาม: **tại sao** + ข้อความ

ตัวอย่าง 42: ทำไม เราต้องฆ่าเขาด้วยละม้าย

ภาษาเวียดนามตาม: **Tại sao** chúng ta phải giết anh ta hả mẹ?

2) รูปประโยค: **ทำไม+ ยังไม่** + กริยากรรม

รูปประโยคภาษาเวียดนามตาม: **tại sao+ vẫn chưa** + กริยากรรม

ตัวอย่าง 43: ทำไมยังไม่กลับ

ภาษาเวียดนามตาม: **Tại sao vẫn chưa** quay về

หมวดที่ 3: ประโยคคำถามที่ให้เลือกอย่างใดอย่างหนึ่ง

รูปประโยค ประโยคบอกเล่า + หรือ + ประโยคบอกเล่า

รูปประโยคภาษาเวียดนามตาม: ประโยคบอกเล่า + hay + ประโยคบอกเล่า

ตัวอย่าง 43: อันนี้พูดเองหรือคนอื่นบอก

ภาษาเวียดนามตาม: Cái này tự nói hay người khác bảo

7. สรุป

ผู้วิจัยได้ศึกษาประโยคคำถามในหนังสือรางวัลซีไรต์ประจำปี ๒๕๖๖ “ด้วยรักและผูกพัน” ของนริศพงศ์ รักวัฒนนานนท์ พบจำนวนประโยคคำถามทั้งหมด 124 ประโยค โดยแบ่งออกเป็นสามหมวด ได้แก่ 1) หมวดที่ 1 จำนวน 59 ประโยค ซึ่งเป็นประโยคคำถามที่จะต้องตอบรับหรือปฏิเสธ ได้แก่ประโยคคำถามที่ลงท้ายด้วยคำลงท้ายแสดงคำถาม ได้แก่ หรือ หรือยัง หรือเปล่า มั้ย เหมอ หรือ ชั่มมัย ยัง เอะ เอะ; 2) หมวดที่ 2 ได้แก่ จำนวน 84 ประโยค ซึ่งเป็นประโยคคำถามที่ต้องการทราบข้อความหรือรายละเอียดเพิ่มเติม ไม่ใช่ตอบรับหรือตอบปฏิเสธเท่านั้น ได้แก่ ประโยคคำถามที่มีคำแสดงคำถาม ใคร อะไร ไร ยังไง ไหน เป็นไง ทำไม เท่าไร ก็ ทำไง ; 3) หมวดที่ 3 ได้แก่ จำนวน 1 ประโยค ซึ่งเป็นประโยคคำถามให้เลือกอย่างใดอย่างหนึ่งโดยใช้คำว่า หรือ ระหว่างสองประเด็นให้เลือก. ในแต่ละหมวดผู้วิจัยได้วิเคราะห์รูปแบบโครงสร้างประโยคคำถามต่างๆ หลังจากนั้นเทียบเทียบเท่าแบบประโยคนั้นในภาษาเวียดนาม ผลของการวิจัยครั้งนี้จำทำให้ผู้เรียนภาษาไทยชาวเวียดนามเข้าใจโครงสร้างประโยคคำถามต่างๆ ในภาษาไทยอย่างชัดเจน อันเป็นประโยชน์ต่อการเรียนและการใช้ภาษาไทยต่อไป ในทางเดียวกันผลการวิจัยครั้งนี้ก็มีประโยชน์ต่อผู้เรียนชาวไทยที่เรียนภาษาเวียดนามอีกด้วย

บรรณานุกรม

- นริศพงศ์ รักวัฒนนท์ (2566). ด้วยรักและผูกพัน. สำนักพิมพ์แหลมทอง: กรุงเทพฯ.
- นพวรรณ พันธุมธนา (2551). ไวยากรณ์ไทย. โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย: กรุงเทพฯ.
- พระยาอุปกิตศิลปสาร (2546). หลักภาษาไทย. บริษัทโรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช จำกัด.
- วิญญา พัฒนพงศ์ (2516). การเปรียบเทียบแบบประโยคคำถามภาษาอังกฤษและภาษาไทย.
วิทยานิพนธ์. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย: กรุงเทพฯ.
- วิจิตรนัฏ ภาณุพงศ์ (2524). *การวิเคราะห์ภาษาไทยตามหลักภาษาศาสตร์*, คู่มือวิชาภาษาไทย
เล่ม 3.
- วิจิตรนัฏ ภาณุพงศ์ (2524). โครงสร้างภาษาไทย. บริษัท โรงพิมพ์การพิมพ์ จำกัด. กรุงเทพฯ.
- สายสวาท อินทิแสน (2514). แบบประโยคคำถามและคำตอบที่ใช้พูดในภาษาไทย. วิทยานิพนธ์.
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย: กรุงเทพฯ.
- Đào Thanh Lan (2019). *Ngữ pháp tiếng Việt*. Nhà xuất bản giáo dục quốc gia: Hà
Nội.
- Hoàng Trọng Phiến (2008). *Từ điển giải thích hư từ tiếng Việt*. Nhà xuất bản Trí
Đức: Hà Nội.
- Nguyễn Đăng Sửu (2002). *Câu hỏi tiếng Anh trong sự đối chiếu với tiếng Việt*. Luận
án tiến sĩ Ngữ văn. Viện Ngôn ngữ học: Hà Nội.

**วิธีวิทยาการทางการสอนสมรรถนะการใช้ภาษาไทย
โดยใช้การจัดประสบการณ์แบบโครงการ**

Teaching methodology for developing Thai language proficiency through
project-based experiential learning.

พระปิยะณัฐ กิตติโสภโณ (พันธ์ศรี)¹

พระชาณุณรงค์ คมกักรปญโญ (ปิ่นหอม)²

พระกิตติพนธ์ ธมฺมเมธี (คันที)³

^{1,2,3} นักศึกษาหลักสูตรศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการสอนภาษาไทย
คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน

บทคัดย่อ

บทความนี้มีความมุ่งหมาย เพื่อศึกษาวิธีวิทยาการทางการสอนและสมรรถนะการใช้ภาษาไทยโดยใช้การจัดประสบการณ์แบบโครงการ ซึ่งเป็นการศึกษาเครื่องมือหลักที่ใช้ในการแสวงหาความรู้ในศาสตร์ โดยการตรวจสอบศักยภาพและข้อจำกัดของเทคนิคหรือกระบวนการศึกษา เพื่อให้มีการพัฒนาและนำเสนอความรู้ในสาขาต่าง ๆ อย่างมีเหตุผล วิธีวิทยาการทางการสอนสมรรถนะการใช้ภาษาไทยโดยใช้การจัดประสบการณ์แบบโครงการนั้นเป็นการศึกษาเพื่อค้นพบความรู้ใหม่ทางวิทยาศาสตร์ และศึกษาอย่างเป็นระบบมีขั้นตอน มีการวางแผนในการศึกษาอย่างละเอียด และให้ความสำคัญกับการสร้างคำถามหรือระบุกระบวนการแก้ปัญหา โดยครูเป็นผู้อำนวยความสะดวกให้เด็กเรียนรู้จากประสบการณ์ตรง และมีขั้นตอนในการจัดประสบการณ์แบบโครงการ 6 ขั้นตอน ได้แก่ 1) การระบุปัญหา 2) การรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับโครงการ 3) การออกแบบตารางการทำงาน 4) การปฏิบัติโครงการ 5) การนำเสนอรายงานผล 6) การประเมินผล

คำสำคัญ : วิธีวิทยาการ การสอน สมรรถนะ การใช้ภาษาไทย การจัดประสบการณ์แบบโครงการ

Abstract

This article aims To study teaching methods and competencies in Thai language use using project-based experiences. This is the study of the main tools used in seeking knowledge in science. By examining the potential and limitations of educational techniques or processes. In order to develop and present knowledge in various fields in a reasonable manner. The method of teaching Thai language competency using project-based experiences is a study to discover new scientific knowledge. and study systematically with steps There is a detailed study plan. and focus on creating questions or specifying problem-solving processes. The teacher is the facilitator for children to learn from direct experiences. And there are 6 steps in organizing project experiences: 1) identifying problems, 2) gathering information related to the project, 3) designing work schedules, 4) implementing the project, 5) presenting results reports, 6) Evaluation

Keywords: Methodology, teaching, competency, Thai language , Project-Based Learning

บทนำ

ประเทศไทยมีบริเวณพื้นที่แนวชายแดนทั้งในภาคเหนือ ตะวันตก ตะวันออก ตะวันออกเฉียงเหนือ และแนวชายแดนภาคใต้ เป็นพื้นที่ที่มีความหลากหลายทางภาษา วัฒนธรรม และกลุ่มชาติพันธุ์มีเด็กและเยาวชนจำนวนมากเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ใช้ภาษาท้องถิ่นแตกต่างจากภาษาไทย เมื่อถึงวัยเรียนทำให้เกิด ปัญหาการสื่อสารในโรงเรียน นับเป็น ปัจจัยหนึ่งที่ทำให้เด็กและเยาวชนเหล่านี้ ไม่สามารถเรียนรู้ภาษาไทยได้เช่นเดียวกับเด็กและ เยาวชนไทยทั่วไปที่ใช้ภาษาไทยในชีวิตประจำวัน (สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2560) นอกจากนี้การเรียนรู้ภาษาไทยไม่เพียง การรับรู้คำศัพท์และกฎไวยากรณ์เท่านั้น แต่ยังเป็นการสร้างความเข้าใจและความ เชื่อมโยงกับวัฒนธรรมและสังคมของประเทศไทยด้วย การศึกษาภาษาไทยจึงควรเน้นการ พัฒนาสมรรถนะในการใช้ภาษาอย่างมีประสิทธิภาพในสถานการณ์จริง ดังนั้น วิธีวิทยาการ

ทางการสอนที่ใช้การจัดประสบการณ์แบบโครงการเป็นหนึ่งในวิธีการที่มีประสิทธิภาพที่สุดในการสอนสมรรถนะในการใช้ภาษาไทย

การจัดประสบการณ์แบบโครงการให้กับผู้เรียนเพื่อช่วยให้ผู้เรียนได้รับการเรียนรู้ในบรรยากาศที่จำลองสถานการณ์จริงในชีวิตประจำวัน โดยเฉพาะการใช้ภาษาไทยในสถานการณ์ที่จริงจังและเชื่อมโยงกับประสบการณ์ชีวิตจริง ผ่านการจัดประสบการณ์แบบโครงการ ผู้เรียนจะได้เรียนรู้การใช้ภาษาไทยในบริบทที่มีความหลากหลาย เช่น การเข้าร่วมกิจกรรมทางวัฒนธรรม การทำงานกลุ่ม หรือการแก้ปัญหาในชีวิตประจำวัน

วิธีวิทยาการทางการสอนนี้ช่วยให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์ที่สมจริงและมีความหมาย ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญในการสร้างความเข้าใจและความรู้ในภาษาไทย ผ่านการจัดประสบการณ์แบบโครงการ ผู้เรียนไม่เพียงแค่พัฒนาทักษะการใช้ภาษา แต่ยังเสริมสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับวัฒนธรรมและสังคมไทยอีกด้วย ดังนั้น วิธีวิทยาการทางการสอนนี้เป็นเครื่องมือที่มีประสิทธิภาพในการสร้างสมรรถนะในการใช้ภาษาไทยที่เข้มแข็งและเป็นประโยชน์สำหรับผู้เรียนในการใช้ภาษาไทยในชีวิตประจำวันของพวกเขาได้อย่างมีประสิทธิภาพและมั่นคง

1. การจัดประสบการณ์แบบโครงการ

โครงการ หมายถึง การศึกษาเพื่อค้นพบความรู้ใหม่ทางวิทยาศาสตร์ และศึกษาอย่างเป็นระบบมีขั้นตอน มีการวางแผนในการศึกษาอย่างละเอียด และให้ความสำคัญกับการสร้างคำถามหรือระบุกระบวนการแก้ปัญหา โดยครูเป็นผู้อำนวยความสะดวกให้เด็กเรียนรู้จากประสบการณ์ตรง และมีขั้นตอนในการจัดประสบการณ์แบบโครงการ 6 ขั้นตอน ได้แก่ 1) การระบุปัญหา 2) การรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับโครงการ 3) การออกแบบตารางการทำงาน 4) การปฏิบัติโครงการ 5) การนำเสนอรายงานผล 6) การประเมินผล

1.1 ความหมายของการจัดประสบการณ์แบบโครงการ

โครงการ หมายถึง การศึกษาเพื่อค้นพบความรู้ใหม่ทางวิทยาศาสตร์ และศึกษาอย่างเป็นระบบมีขั้นตอน มีการวางแผนในการศึกษาอย่างละเอียด และให้ความสำคัญกับการสร้างคำถามหรือระบุกระบวนการแก้ปัญหา โดยครูเป็นผู้อำนวยความสะดวกให้เด็กเรียนรู้จากประสบการณ์ตรงและแหล่งเรียนรู้ใหม่นอกห้องเรียน

1.2 ขั้นตอนทางการสอนแบบโครงการ

ไพฑูรย์ นันตะสุนทร และวัลลภา อยู่ทอง (2557) ได้อธิบายขั้นตอนในการ จัดการเรียนการสอนแบบโครงงานเป็นฐานเป็น 6 ขั้นตอน ได้แก่ ขั้นตอนที่ 1 การเตรียมความพร้อมผู้สอนจัดเตรียมขอบเขตของโครงงาน แหล่งข้อมูลและ คำถามนำโดยระบุในแผนการจัดการเรียนรู้ ขั้นตอนที่ 2 การกำหนดและเลือกหัวข้อกลุ่มผู้เรียนร่วมกันกำหนดหัวข้อที่จะทำเป็น โครงงานศึกษาความเป็นไปได้ของแต่ละหัวข้อเพื่อเลือกโครงงานที่จะจัดทำนำเสนอ ผู้สอนให้ความเห็นชอบ ขั้นตอนที่ 3 การเขียนเค้าโครงของโครงงานผู้เรียนศึกษาขอบเขตโครงงาน แหล่งข้อมูล ตลอดจนค้นหาแหล่งข้อมูลแล้วร่วมวางแผนการจัดทำโครงงานโดยระบุงิจกรรมในแต่ละขั้นตอน รวมทั้งบทบาทหน้าที่ภาระงานของสมาชิกในกลุ่มตลอดจนระยะเวลาในการดำเนินงาน ขั้นตอนที่ 4 การปฏิบัติโครงงาน สมาชิกในกลุ่มร่วมดำเนินงานตามแผนงาน และ หน้าที่รับผิดชอบด้วยการบูรณาการความรู้ทักษะแลกเปลี่ยนประสบการณ์ และค้นหาความรู้ใหม่ โดยมี ผู้สอนคอยให้คำปรึกษาและร่วมแก้ปัญหาไปพร้อมกับผู้เรียน ขั้นตอนที่ 5 การนำเสนอผลงาน ผู้เรียนสรุปผลการดำเนินงานจัดทำรายงาน และนำเสนอผลงานกิจกรรมของโครงงานเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกลุ่ม ขั้นตอนที่ 6 การประเมินผล ผู้สอนประเมินผลโครงงานอย่างต่อเนื่องด้วยวิธีการ และเครื่องมือที่หลากหลายเน้นการประเมินตามสภาพจริงทั้งความรู้กระบวนการผลงาน และพฤติกรรมของผู้เรียน

บารอน Baron (2010) กล่าวถึง 6 ขั้นตอนการวางแผนสำหรับการทำโครงงานที่จะประสบความสำเร็จดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การพัฒนาหัวข้อที่น่าสนใจที่ครอบคลุมและเปิดโอกาสให้นักเรียนได้ทำ โครงงานอย่างอิสระ

ขั้นตอนที่ 2 การพัฒนาหรือการออกแบบผลิตภัณฑ์สุดท้ายที่ครอบคลุมที่นักเรียนแต่ละคน จะมีบทบาทในการสร้างและสามารถนำมาใช้ในชีวิตประจำวัน

ขั้นตอนที่ 3 การมีส่วนร่วมกับองค์กรวิชาชีพ และผู้เชี่ยวชาญจากทุกส่วนเพื่อสัมพันธ์กับ การศึกษาทางวิชาการกับโลกแห่งความจริง และให้นักเรียนสวมบทบาทเป็นมืออาชีพ หมายถึงการทำ วิจัยอย่างมืออาชีพ

ขั้นตอนที่ 4 การระบุและการจัดระเบียบแหล่งการเรียนรู้ที่สำคัญสำหรับการค้นหาข้อมูล

ขั้นตอนที่ 5 การประสานงานจัดตาราง การวางแผน เพื่อให้แน่ใจว่างานแต่ละชิ้นจะทำได้อย่างราบรื่นจากที่หนึ่งไปยังอีกที่หนึ่ง

ขั้นตอนที่ 6 วางแผนนำประสบการณ์สุดท้ายหรือ เหตุการณ์สูงสุด ผลงานของนักเรียน แสดงให้โรงเรียนชุมชนได้ชม

ฮารุน Harun (2006) อธิบายขั้นตอนการเรียนรู้แบบโครงงานไว้ 6 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นที่ 1 ขั้นกำหนดปัญหา

ขั้นที่ 2 ขั้นวางแผน

ขั้นที่ 3 ออกแบบตารางการทำงาน

ขั้นที่ 4 ตรวจสอบความก้าวหน้าของโครงงาน

ขั้นที่ 5 การนำเสนอรายงานผล

ขั้นที่ 6 การประเมินผล

สรุปได้ว่า กระบวนการจัดการเรียนรู้โดยใช้โครงการเป็นฐาน เป็นการส่งเสริมการคิดอย่างมีวิจารณญาณ และการคิดแก้ปัญหาของนักเรียน จึงได้แบ่งการจัดการเรียนการสอนรูปแบบโครงการเป็น 6 ขั้นตอน

2. การใช้ภาษาไทย

ภาษาไทยเป็นภาษาที่มีความไพเราะ สวยงาม และมีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว มีความโดดเด่นในเรื่องการใช้ไวยากรณ์ต่างๆ เช่น การใช้วรรณยุกต์ การใช้คำลงท้าย และใช้ทักษะต่างๆ ในภาษาไทยเราต้องตระหนักถึงการใช้ภาษาไทยที่ถูกต้อง ตรงความหมาย มีความชัดเจน ไม่ใช้ภาษาไทยที่ผิดเพี้ยนจนลืมนรากฐานความเป็นไทยภาษาไทยที่ถือได้ว่ามันคงที่สุดและมีพัฒนาการมากที่สุดก็คือภาษาไทย ซึ่งเป็นภาษาที่พูดกันและเป็นภาษาประจำชาติของประเทศไทย ภาษาไทยเป็นภาษาที่มีพัฒนาการทั้งในด้านตัวอักษรและระบบการเขียน

2.1 ความหมายของการใช้ภาษาไทย

กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ (2526) ให้ความหมายภาษาอย่างแค่ว่า ภาษา หมายถึง ถ้อยคำที่มนุษย์ใช้สื่อความหมายและสิ่งที่ใช้สื่อความหมาย พจนานุกรมแปล ไทย-ไทย ราชบัณฑิตยสถาน (2562) ได้ให้ความหมายไว้ว่า ไทย คือ [ไท] น. ชื่อประเทศและชนชาติที่อยู่ใน เอเชียตะวันออกเฉียงใต้มีพรมแดนติดต่อกับลาว เขมร มาเลเซีย และพม่าชนเชื้อ

ชาติไทยมีหลายสาขาคู่กัน เช่น ไทยใหญ่ ไทยดำ ไทยขาว ความมีอิสระในตัว ความเป็นทาสคน เช่น ไทยบ้านนอก ว่า คนบ้านนอกไทยใจแตกแยก ว่าคนใจยักษ์. (ม. คำหลวง ทานกัณฑ์). [ไท ยะ-] (แบบ) ว. ควรให้ใช้ประกอบเป็นคำนำหน้าสมาส. (ป. เทยย). พจนานุกรมแปล ไทย-อังกฤษ (2562) ได้ให้ความหมายไว้ว่า ภาษาไทย คือ ภาษาที่คนไทยใช้พูดจาติดต่อสื่อสารกัน, ภาษาประจำชาติหรือประเทศไทย

สรุปได้ว่า การใช้ภาษา หมายถึง การสื่อสารที่มนุษย์มีการติดต่อกันด้วยวิธีต่าง ๆ ที่จะทำให้ฝ่ายหนึ่งรับรู้ความหมายของอีกฝ่ายหนึ่งและเกิดการตอบสนอง การสื่อสารมีสัมฤทธิ์ผลคือการสื่อสารที่ผู้ส่งสารและผู้รับสารเข้าใจความหมายตรงกัน และผู้รับสารตอบสนองตรงตามที่คุณส่งสารต้องการ

2.2 สภาพปัญหาการใช้ภาษาไทยในปัจจุบัน

กุลทรัพย์ เกษแม่นกิจ (2544) กล่าวว่า “ในปัจจุบันภาษาไทยถึงกาลวิฤติเสื่อมโทรมลงทั้งภาษาเขียนและภาษาพูด” และยังมีความเจริญทางเทคโนโลยีเข้ามาสู่วงวิชาการอย่างรวดเร็ว การอ่านและการเขียนภาษาไทยทรุดโทรมลงมาก” นิตยา กาญจนวรรณ (2547) ได้ให้ข้อสังเกตถึงการใช้ภาษาของคนรุ่นใหม่หรือยุคไฮเทคพอสรุปได้ว่า ผู้ขาดความรู้ นั้นมีความตั้งใจที่จะใช้ภาษาให้ดี แต่เมื่อความรู้น้อยจะสื่อสารสิ่งใดออกมาก็มักผิดพลาดทำให้ภาษาวิบัติไปได้ แต่เมื่อเป็นภาษาคนทั่วไปที่พบเห็นก็พยายามทำความเข้าใจ เช่น ข้อความที่พบในที่ต่าง ๆ

สรุปได้ว่า สภาพปัญหาของการใช้ภาษาไทยในปัจจุบันที่กำลังเกิดขึ้นอยู่ทุกวันนี้ คือ สภาพปัญหาการใช้ภาษาเริ่มจากการฟัง ถ้าคนฟังไม่เป็นก็จะจับใจความไม่ได้ หรือไม่ตั้งใจฟัง จึงทำให้ได้ใจความที่ผู้พูดได้พูดออกมาอย่างไม่ชัดเจนและไม่ครบ ปัญหาจึงเกิดขึ้นคือการสื่อความหมายผิดการพูด เริ่มจากผู้พูดขาดประสิทธิภาพในการพูด เช่น ออกเสียง ร ล และคำควบกล้ำด้วย ร ล ว ไม่ชัดเจนตัวอย่างเช่น “การปรับปรุงเปลี่ยนแปลงโรงเรียน” มักจะอ่านออกเสียงว่า “การปรับปรุงเปลี่ยนแปลงโรงเรียน”

3. สมรรถนะ

สมรรถนะ คือ คุณลักษณะเชิงพฤติกรรมที่เป็นผลมาจากความรู้ความสามารถ ทักษะ และคุณลักษณะอื่น ๆ ที่ทำให้บุคคลสร้างผลงานได้โดดเด่นในองค์และยังเป็นพฤติกรรมที่แสดงออกถึงความสามารถของบุคคลในการนำความรู้ทักษะและคุณลักษณะ

เฉพาะของตน นอกจากนี้ ยังมีการแบ่งสมรรถนะออกเป็น 2 ประเภทคือ สมรรถนะหลักและสมรรถนะตามสายงาน การพัฒนาทั้งสองประเภทนี้จะช่วยให้บุคลากรสามารถทำงานอย่างมีประสิทธิภาพและประสบความสำเร็จในการทำงานได้อย่างถูกต้อง

3.1 ความหมายของสมรรถนะ

สมรรถนะเป็นพฤติกรรมที่แสดงออกถึงความสามารถของบุคคลในการนำความรู้ ทักษะและคุณลักษณะเฉพาะของตน มาประยุกต์ใช้ในงาน หรือในสถานการณ์ต่างๆ ได้จนประสบความสำเร็จ สมรรถนะจึงเป็นผลรวมของความรู้ ทักษะ เจตคติ หรือคุณลักษณะ ที่ทำให้บุคคลประสบความสำเร็จในการทำงาน การแก้ปัญหา และการดำเนินชีวิต (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษากระทรวงศึกษาธิการ, 2562) ฉันทนา บุญมาก (2555) กล่าวว่า สมรรถนะ หมายถึง ความสามารถ และคุณลักษณะเฉพาะตัวที่บุคคลจำเป็นต้องมีในการปฏิบัติงานที่ได้รับมอบหมายให้สำเร็จตามเกณฑ์ที่องค์กรกำหนดอย่างมีประสิทธิภาพและโดดเด่นกว่าคนอื่น ๆ ในสถานการณ์ที่หลากหลาย Parry, Scott B. (1997) นิยามคำว่า สมรรถนะว่า คือกลุ่มของความรู้ (knowledge) ทักษะ (skills) และคุณลักษณะ (attributes) ที่เกี่ยวข้องกัน ซึ่งมีผลกระทบต่องานหลักของตำแหน่งงานหนึ่งๆ โดยกลุ่มความรู้ ทักษะ และคุณลักษณะดังกล่าว สัมพันธ์กับผลงานของตำแหน่งงานนั้นๆ และสามารถวัดผลเทียบกับมาตรฐานที่เป็นที่ยอมรับ และเป็นสิ่งที่สามารถเสริมสร้างขึ้นได้ โดยผ่านการฝึกอบรมและการพัฒนา McClelland. (1999) กล่าวว่าสมรรถนะ คือ บุคลิกลักษณะที่ซ่อนอยู่ภายในปัจเจก บุคคลซึ่งสามารถผลักดันให้ปัจเจกบุคคลนั้น สร้างผลการปฏิบัติงานที่ดี หรือตามเกณฑ์ที่กำหนดในงานที่ตนรับผิดชอบ อานนท์ ศักดิ์วรวิชญ์ (2547) ได้สรุปคำนิยามของสมรรถนะไว้ว่า สมรรถนะ คือ คุณลักษณะของบุคคล ซึ่งได้แก่ ความรู้ ทักษะ ความสามารถ และคุณสมบัติต่าง ๆ อันได้แก่ ค่านิยม จริยธรรม บุคลิกภาพ คุณลักษณะทางกายภาพ และอื่น ๆ ซึ่งจำเป็นและสอดคล้องกับความเหมาะสมกับองค์การ

สรุปได้ว่า สมรรถนะหมายถึง คุณลักษณะเชิงพฤติกรรมที่เป็นผลมาจากความรู้ ความสามารถ ทักษะ และคุณลักษณะอื่น ๆ ที่ทำให้บุคคลสร้างผลงานได้โดดเด่นในองค์กรและยังเป็นพฤติกรรมที่แสดงออกถึงความสามารถของบุคคลในการนำความรู้ ทักษะและคุณลักษณะเฉพาะของตน

3.2 ประเภทของสมรรถนะ

การปฏิบัติหน้าที่ของข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา ประกอบด้วย สมรรถนะหลัก และสมรรถนะประจำสายงาน ดังนี้ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2553)

3.2.1 สมรรถนะหลัก (core competency) คือคุณลักษณะเชิงพฤติกรรมที่กำหนดเป็นคุณลักษณะร่วมของข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา เพื่อเป็นการหล่อหลอมค่านิยม และ พฤติกรรมที่พึงประสงค์ร่วมกัน ประกอบด้วย 5 สมรรถนะ คือ

- 1) การมุ่งผลสัมฤทธิ์ในการปฏิบัติงาน (working achievement motivation)
- 2) การบริการที่ดี (service mind)
- 3) การพัฒนาตนเอง (self-development)
- 4) การทำงานเป็นทีม (team work)
- 5) จริยธรรม และจรรยาบรรณวิชาชีพครู (teacher's ethics and integrity)

3.2.2 สมรรถนะประจำสายงาน (Functional Competency) ประกอบด้วย 6 สมรรถนะ คือ

- 1) การบริหารหลักสูตรและการจัดการเรียนรู้ (Curriculum and Learning Management)
- 2) การพัฒนาผู้เรียน (Student Development)
- 3) การบริหารจัดการชั้นเรียน (Classroom Management)
- 4) การวิเคราะห์ สังเคราะห์ และการวิจัยเพื่อพัฒนาผู้เรียน (Analysis & Synthesis & Classroom Research)
- 5) ภาวะผู้นำครู (Teacher Leadership)
- 6) การสร้างความสัมพันธ์และความร่วมมือกับชุมชนเพื่อการจัดการเรียนรู้ (Relationship & Collaborative – Building for Learning Management)

เทียน ทองแก้ว (2560) จำแนกสมรรถนะได้เป็น 5 ประเภท คือ

- 1) สมรรถนะส่วนบุคคล (personal competencies)
- 2) สมรรถนะเฉพาะงาน (job competencies)
- 3) สมรรถนะขององค์กร (organization competencies)
- 4) สมรรถนะหลัก (core competencies)
- 5) สมรรถนะในงาน (functional competencies)

พิชามญช์ ลาวชัย (2562) แบ่งสมรรถนะออกเป็น 2 ประเภทหลัก คือ สมรรถนะหลัก (core competency) ซึ่งเป็นคุณลักษณะที่บุคลากรทุกคนในองค์กรจำเป็นต้องมี เพื่อให้สามารถปฏิบัติหน้าที่ได้บรรลุเป้าหมายขององค์กร อีกประเภทหนึ่งคือ สมรรถนะตามสายงาน (functional competency) ซึ่งเป็นคุณลักษณะที่บุคลากรที่ปฏิบัติงานในตำแหน่งนั้นๆ ควรมีเพื่อให้งานสำเร็จ และได้ผลลัพธ์ตามที่ต้องการ กฤษฎา ศรีสุข (2557) ได้กล่าวว่า สมรรถนะสามารถแบ่งได้แตกต่างกันไปใน แต่ละสายงานแต่สมรรถนะที่ทุกสายงานต้องมี คือ สมรรถนะหลักและสมรรถนะตามตำแหน่งที่รับผิดชอบ หรือสมรรถนะประจำสายงานซึ่งมี 2 สมรรถนะนั้น มีจุดประสงค์เพื่อนำพาให้สมาชิกในองค์กรได้พัฒนาตนเองให้มีความรู้ ความสามารถในการปฏิบัติงานให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลสูงขึ้น ซึ่งจะส่งผลให้องค์กรบรรลุความสำเร็จตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ได้

สรุปได้ว่า ประเภทของสมรรถนะ คือ การวางแผนและการจัดการ, การวิเคราะห์ และการตัดสินใจทำงานร่วมกับผู้อื่น นอกจากนี้ ยังมีการแบ่งสมรรถนะออกเป็น 2 ประเภท คือ สมรรถนะหลักและสมรรถนะตามสายงาน การพัฒนาทั้งสองประเภทยังจะช่วยให้บุคลากรสามารถทำงานอย่างมีประสิทธิภาพและประสบความสำเร็จในการทำงานได้อย่างถูกต้อง

4. การสอน

การสอน คือ สถานการณ์อย่างหนึ่งที่มีสิ่งต่อไปนี้เกิดขึ้น จึงเป็นกระบวนการที่สำคัญที่ก่อให้เกิดความเจริญงอกงามทางอาศยศาสตร์ที่ผู้สอนจะต้องมีความรู้เกี่ยวกับหลักการสอน และเป็นผู้ที่มีศิลปะหรือมีกลวิธี มีเทคนิคด้านต่าง ๆ อย่างมีระบบ คำว่า “ระบบ” คือการจัดสิ่งต่างๆ ให้มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันอย่างเป็นระเบียบเป็นลำดับขั้นตอนเพื่อให้เกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันและ “ระบบ” ยังรวมถึงองค์ประกอบย่อยที่เกี่ยวข้องกันและทำหน้าที่เพื่อบรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้

4.1 ความหมายของการสอน

สุมน อมรวิวัฒน์ (2533) อธิบายความหมายว่า การสอน คือ สถานการณ์อย่างหนึ่งที่มีสิ่งต่อไปนี้เกิดขึ้น ได้แก่ 1) มีความสัมพันธ์และปฏิสัมพันธ์เกิดขึ้นระหว่างครูกับนักเรียน นักเรียนกับนักเรียน นักเรียนกับสิ่งแวดล้อม และครูกับนักเรียนกับสิ่งแวดล้อม 2) ความสัมพันธ์และปฏิสัมพันธ์นั้นก่อให้เกิดการเรียนรู้และประสบการณ์ใหม่ 3) ผู้เรียนสามารถนำประสบการณ์ใหม่นั้นไปใช้ได้ สุพิน บุญชูวงศ์ (2533) ให้ความหมายของการสอนไว้ว่า การสอน คือ การจัดประสบการณ์ที่เหมาะสมให้นักเรียนได้ปะทะเพื่อที่จะให้เกิดการเรียนรู้ หรือเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปในทางที่ดีขึ้น การสอนจึงเป็นกระบวนการที่สำคัญที่ก่อให้เกิดความเจริญงอกงาม การสอนจึงเป็นกิจกรรมที่ต้องใช้ทั้งศาสตร์และศิลป์ จึงสามารถก่อให้เกิดประสบการณ์ที่มีความหมายต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของนักเรียน ลำพอง บุญช่วย (2530) กล่าวถึงการสอนว่า เป็นกระบวนการที่มีความสลับซับซ้อนต้องอาศัยทั้งศาสตร์และศิลป์ อาศัยศาสตร์ก็ตรงที่ผู้สอนจะต้องมีความรู้เกี่ยวกับหลักการสอน และเป็นผู้ที่มีศิลปะหรือมีกลวิธี มีเทคนิคด้านต่าง ๆ อีกมากมาย Good กู๊ด (1974) อธิบายความหมายของการสอนในแนวแคบและแนวกว้างไว้ว่า

1. ในความหมายแนวแคบ การสอน หมายถึง การกระทำอันเป็นการอบรมสั่งสอนนักเรียนในสถาบันการศึกษา

2. ในความหมายกว้าง การสอน หมายถึง การจัดสถานการณ์การเรียนการสอน ซึ่งรวมถึง การปฏิสัมพันธ์โดยตรงระหว่างครูกับนักเรียน, กระบวนการตัดสินใจในการวางแผนการออกแบบการสอน การเตรียมวัสดุอุปกรณ์สำหรับสถานการณ์การสอนและการเรียนรู้, การประเมินผล การออกแบบ การเรียนการสอนใหม่และการเผยแพร่

อาภรณ์ ใจเที่ยง (2540) การสอนมีความหมายครอบคลุมทั้งด้านวิธีการด้านตัวบุคคล คือ ผู้สอนและผู้เรียนต้องมีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน ด้านเป้าหมายการสอนและด้านความสามารถของผู้สอน ซึ่งจะช่วยให้การสอนประสบผลสำเร็จได้ดี ดังนั้นจากความหมายข้างต้น จึงสรุปความหมายของการสอนได้ว่า การสอน คือ กระบวนการปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้สอนกับผู้เรียน เพื่อทำให้ผู้เรียนเกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมตามจุดประสงค์ที่กำหนด ซึ่งต้องอาศัยทั้งศาสตร์และศิลป์ของผู้สอน

สรุปได้ว่า การสอน คือ สถานการณ์อย่างหนึ่งที่มีสิ่งต่อไปนี้เกิดขึ้น จึงเป็นกระบวนการที่สำคัญที่ก่อให้เกิดความเจริญงอกงามทางอภิปรัชญาที่ตรงที่ผู้สอนจะต้องมีความรู้เกี่ยวกับหลักการสอน และเป็นผู้ที่มีศิลปะหรือมีกลวิธี มีเทคนิคด้านต่าง ๆ

4.2 ความหมายของระบบการสอน

ระบบหมายถึง สิ่งต่าง ๆ ที่อยู่รวมกันและต่างทำหน้าที่ของตนอย่างมีระเบียบ เพื่อให้บรรลุจุดหมายปลายทางที่กำหนดไว้ (สังต์ อุทรานันท์, 2529) ชัยยงค์ พรหมวงศ์ (2526) กล่าวถึงความหมายของ “ระบบ” ไว้ว่า ระบบหมายถึงผลรวมของหน่วยย่อยซึ่งทำงานเป็นอิสระจากกัน แต่มีปฏิสัมพันธ์กัน เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ บานาธิ (Banathy 1968) กล่าวว่า ระบบหมายถึง การรวบรวมของส่วนประกอบซึ่งมีความสัมพันธ์และส่งเสริมต่อกัน เพื่อทำงานให้บรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้ เซียเลส (Seales 1967 อ้างถึงใน ทิศนา แคมมณี 2528) กล่าวว่า ระบบหมายถึงการจัดสิ่งต่างๆ ให้มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันอย่างเป็นระเบียบเป็นลำดับขั้นตอนเพื่อให้เกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน อาภรณ์ ใจเที่ยง (2540) ระบบคือ ผลรวมขององค์ประกอบย่อยที่มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันอย่างเป็นระเบียบและต่างทำหน้าที่ของตน เพื่อให้บรรลุตามเป้าหมายที่ได้กำหนดไว้

สรุปได้ว่า “ระบบ” คือการจัดสิ่งต่างๆ ให้มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันอย่างเป็นระเบียบเป็นลำดับขั้นตอนเพื่อให้เกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันและ “ระบบ” ยังรวมถึงองค์ประกอบย่อยที่เกี่ยวข้องกันและทำหน้าที่เพื่อบรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้

5. วิธีวิทยาการ

วิธีวิทยาการ หมายถึง ระเบียบ, ขั้นตอนกลวิธี และการคาดการณ์อย่างมีหลักการหรืออย่างเป้าหมาย วิธีวิทยา เป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับตรรกะของการแสวงหาความรู้ในศาสตร์ โดยเฉพาะการตรวจสอบศักยภาพและข้อจำกัดของเทคนิคหรือกระบวนการศึกษา (Grix, 2010) หรือระเบียบวิธีที่นักวิชาการในแต่ละสาขาใช้แสวงหาความรู้ (Guba & Lincoln, 1994) เช่น วิธีวิทยาการวิจัย และวิธีวิทยาการการจัดการเรียนรู้

5.1 ความหมายของวิธีวิทยาการวิจัย

เบสท์ (Best & Kahn, 1989 อ้างถึงใน บุญเรียง ขจรศิลป์, 2533) ได้ให้ความหมายของการวิจัยไว้ว่าเป็น วิธีการที่เป็นระบบระเบียบ และมีจุดมุ่งหมายในการวิเคราะห์ และคิดค้นที่การสังเกตที่มีการควบคุมเพื่อนำไปสู่ข้อสรุปอ้างอิง หลักการหรือทฤษฎีซึ่งจะเป็น

ประโยชน์ในการทำงาน และการควบคุมเหตุการณ์ต่าง ๆ ได้ บุญเรียง ขจรศิลป์ (2533) ได้ให้ความหมายของคำว่า การวิจัยทางด้านวิชาการ หมายถึง กระบวนการเสาะแสวงหาความรู้ใหม่ ๆ หรือกระบวนการเสาะแสวงหาความรู้เพื่อตอบปัญหาที่มี อยู่อย่างมีระบบ และมีวัตถุประสงค์ที่แน่นอน โดยอาศัยวิธีการทางวิทยาศาสตร์ นงลักษณ์ วิรัชชัย (2542) ได้ให้ความหมายของการวิจัยไว้ว่า การวิจัย หมายถึง กระบวนการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างปรากฏการณ์ธรรมชาติตามสมมติฐานที่นิรนัยจากทฤษฎี โดยใช้ระเบียบวิธีทางวิทยาศาสตร์ที่มีระบบ มีการใช้ข้อมูลเชิงประจักษ์ มีการควบคุม และมีการดำเนินการเป็นขั้นเป็นตอน โดยแต่ละขั้นตอนมีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกัน นำไปสู่คำตอบปัญหาการวิจัย ผลการวิจัยที่ได้เป็นความรู้ใหม่หรือเป็นผลของการพัฒนาสิ่งใหม่ ๆ ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อมวลมนุษยและสังคม รัตน์ บัสนธ์ (2543) ได้ให้ความหมาย ของการวิจัยไว้ว่า เป็นการหาความจริงเชิงสาธณะด้วยวิธีการที่เรียกว่ากระบวนการวิจัยซึ่งมีลักษณะเป็นระบบมีขั้นตอน ผ่องพรรณ ทรัพย์มงคล (2544) สรุปความหมายของการวิจัยไว้ว่า การวิจัยคือ การศึกษาค้นคว้าอย่างมีระบบระเบียบเพื่อทำความเข้าใจปัญหาและแสวงหาคำตอบเป็นกระบวนการที่อาศัยวิธีการทางวิทยาศาสตร์เป็นหลัก

สรุปได้ว่า การวิจัยทางการศึกษา หมายถึง กระบวนการเสาะแสวงหาความรู้ใหม่ ๆ ที่เป็นความจริงเชิงตรรกะ (Logical) หรือความจริงเชิงประจักษ์ (Empirical) เพื่อตอบปัญหาทางการศึกษา อย่างมีระบบ และมีวัตถุประสงค์ที่ชัดเจน โดยอาศัยวิธีการทางวิทยาศาสตร์เป็นหลัก โดยแต่ละขั้นตอนมีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกัน นำไปสู่คำตอบปัญหาการวิจัย ผลการวิจัยที่ได้เป็นความรู้ใหม่หรือเป็นผลของการพัฒนาสิ่งใหม่ ๆ

5.2 ความหมายของวิธีวิทยาการจัดการเรียนรู้

สำนักส่งเสริมวิชาการและงานทะเบียน (2557) ได้ให้ความหมายของการจัดการเรียนรู้ว่าการจัดการเรียนรู้ คือ กระบวนการปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้สอนกับผู้เรียน เพื่อที่จะทำ ให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ตามวัตถุประสงค์ของผู้สอน กระบวนการต่าง ๆ ในการดำเนินงานของผู้สอนตั้งแต่การวางแผนการจัดการเรียนรู้จนสิ้นสุดการ ประเมินผลการเรียนรู้ เพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้ ความสามารถ มีคุณธรรมจริยธรรมและเกิดทักษะหรือสมรรถนะต่าง ๆ ตามจุดประสงค์ที่กำหนดไว้ (กุลิสรา จิตรชญาวนิช, 2562)

สรุปได้ว่า การจัดการเรียนรู้ คือ กิจกรรมที่บุคคลได้ใช้ความรู้ของตนเองอย่างสร้างสรรค์เพื่อสนับสนุนให้ผู้อื่นเกิดการเรียนรู้ และประสบการณ์การเรียนรู้ โดยมีการจัด

บรรยากาศ เนื้อหาสาระ กระบวนการ การประเมินผลการเรียนรู้ การมีส่วนร่วมของชุมชน แหล่งการเรียนรู้ที่มุ่งพัฒนาคนและชีวิตให้เกิดประสบการณ์การเรียนรู้เต็มตามความสามารถ สอดคล้องกับความถนัด ความสนใจ และสามารถนำประสบการณ์การเรียนรู้ไปใช้ได้

จะเห็นได้ว่าวิธีวิทยาการเป็นเครื่องมือหลักที่ใช้ในการแสวงหาความรู้ในศาสตร์ โดยการตรวจสอบศักยภาพและข้อจำกัดของเทคนิคหรือกระบวนการศึกษา เพื่อให้มีการพัฒนา และนำเสนอความรู้ในสาขาต่าง ๆ อย่างมีเหตุผล ทั้งนี้ “วิธีวิทยาการทางการสอน” ยังเป็น กระบวนการสำคัญที่มีผลต่อการเรียนรู้และการเจริญเติบโตของบุคคล ผู้สอนจำเป็นต้องมีความรู้เกี่ยวกับหลักการสอน โดยสอดคล้องคุณค่าทางด้านอารมณ์ คุณธรรม และยังมีทักษะ ในการสอนอย่างมีระบบ เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ จึงต้องมีคุณลักษณะเชิง พฤติกรรมที่เป็นผลมาจากความรู้ความสามารถ ทักษะ และคุณลักษณะอื่น ๆ โดยผู้สอนต้อง เน้นการลงมือปฏิบัติ จัดประสบการณ์แบบโครงการ อย่างเป็นระบบมีขั้นตอน มีการ วางแผนในการศึกษาอย่างละเอียด และให้ความสำคัญกับการสร้างคำถามหรือระบุ กระบวนการแก้ปัญหา

เอกสารอ้างอิง

- กรมวิชาการ. (2526). **การปฏิรูปการศึกษาสู่ความเป็นเลิศ**. กรุงเทพฯ. กระทรวงศึกษาธิการ.
- กฤษณา ศรีสุข. (2557). **การศึกษาความต้องการพัฒนาสมรรถนะประจำสายงานของครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาพิษณุโลก เขต 2**. วิทยานิพนธ์ ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา, มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูล สงคราม.
- กุลทรัพย์ เกษแม่นกิจ. (2544). 29 กรกฎาคม วันภาษาไทยแห่งชาติ. **สารภาษาไทย**. 1(1 กรกฎาคม-กันยายน): 14.
- กุลิสรา จิตรขญาวณิช. (2562). **การจัดการเรียนรู้**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย.
- ฉันทนา บุญมาก. (2555). **การศึกษาสมรรถนะครูของครูโรงเรียนอนุบาลชลบุรีตามการ รับรู้ของผม ส่วนเกี่ยวข้องในการจัดการศึกษา**. งานนิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิตศึกษา ศาสตร์ สาขาวิชา การบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยบูรพา.

- ชัยยงค์ พรหมวงศ์. (2526). เทคโนโลยีทางการสอนและการศึกษา. นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- ทิตินา แคมมณี. (2528). “แนวคิดเกี่ยวกับระบบการเรียนการสอน” เอกสารการสอนชุดวิชาการสอนกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต. กรุงเทพมหานคร : ป.สัมพันธ์พาณิชย์.
- เทียน ทองแก้ว. (2560). สมรรถนะ(Competency) : หลักการและแนวปฏิบัติ. สืบค้นเมื่อ 28 มีนาคม 2560.
- นงลักษณ์ วิรัชชัย. (2542). ความสัมพันธ์โครงสร้างเชิงเส้น (LISREL) สถิติวิเคราะห์สำหรับการวิจัยทางสังคมศาสตร์และพฤติกรรมศาสตร์. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- นิตยา กาญจนวรรณ. (2547). ปัญหาการใช้ภาษาไทย. กรุงเทพฯ. สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- บุญเรียง ขจรศิลป์ . (2533). วิธีการวิจัยทางการศึกษา. กรุงเทพฯ: พิสิษฐ์เซ็นเตอร์.
- ผ่องพรรณ ตรียมงคลกุล. (2544). การวิจัยในชั้นเรียน. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- พจนานุกรมแปลไทย-ไทย ราชบัณฑิตยสถาน.(เว็บไซต์: [http ps://dictionary.sanook.com/ search/dict-th-en-lexitron/ภาษาไทย](http://dictionary.sanook.com/search/dict-th-en-lexitron/ภาษาไทย), เข้าถึงข้อมูลเมื่อ 9 กันยายน 2566).
- พิชามญช์ ลาวชัย. (2562). สมรรถนะของผู้บริหารกับการบริหารงานบุคคลในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสมุทรสงคราม.มหาวิทยาลัยศิลปากร. ปีการศึกษา 2562.
- ไพฑูรย์ นันตะสุนันท์ และวัลลภา อยู่ทอง. (2557). การจัดการเรียนรู้แบบโครงงานเป็นฐาน : หน่วย ศึกษานิเทศก์สำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา.
- รัตนะ บัวสนธ์. (2543). เอกสารคำสอนการวิจัยและพัฒนาการศึกษา. พิษณุโลก: คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร
- ลำพอง บุญช่วย. (2530). การสอนเชิงระบบ. ปทุมธานี : วิทยาลัยครูเพชรบุรีวิทยาลงกรณ์.

สัจด์ อุทรานันท์. (2529). **การจัดการเรียนการสอนอย่างเป็นระบบ**. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพมหานคร : ภาควิชาบริหารการศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2553). **คู่มือการประเมินสมรรถนะครู**. พ.ศ. 2553 (กรุงเทพฯ: ม.ป.ท., 2553).

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2562). **กรอบสมรรถนะหลักผู้เรียนระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานและระดับประถมศึกษาตอนต้น (ป.1-3)**. กรุงเทพมหานคร: สกศ.

สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (๒๕๖๐). **สื่อและวิธีการสอนภาษาไทยที่ประสบผลสำเร็จ สำหรับผู้เรียนที่ใช้ภาษาท้องถิ่น**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ตำรวจ สำนักงานตำรวจแห่งชาติ.

สำนักส่งเสริมวิชาการและงานทะเบียน มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์. (2557). **คู่มือการจัดระบบการเรียนการสอนที่ยึดผู้เรียนเป็นสำคัญ**. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ : ศูนย์เรียนรู้การผลิตและจัดการธุรกิจสิ่งพิมพ์ดิจิทัล มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์.

สุพิน บุญชูวงศ์. (2533). **หลักการสอน**. กรุงเทพมหานคร : แสงสุทธิการพิมพ์.

สมน อมรวิวัฒน์. (2533). **สมบัติพิพธ์ของการศึกษาไทย**. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

อานนท์ ศักดิ์วรวิชญ์. (2547). “**แนวคิดเรื่องสมรรถนะ Competency : เรื่องเก่าที่เรายังหลงทาง.**”

อาภรณ์ ใจเที่ยง. (2540). **หลักการสอน**.พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : โอ.เอส.พรี้นติ้ง เฮ้าส์.

Banathy, Bela H. (1968). **Instructional System**. California : Fearon/Lear Siegler.

Baron, K. (2010). **Six Steps to Planning a Project**. Retrieved November 1, 2018 from <http://www.edutopia.org/stw-maine-project-based-learning-six-steps-planning>.

Best, J. W., & Kahn J, V. (1989). **Research in Education**. 6th ed. Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice hall.

- Good, Carter V. (1974). **Dictionary of Education**. New York: McGraw – Hill Book Company.
- Grix, J. (2010). **The Foundations of Research**. London: Palgrave Macmillan.
- Guba, E. G., & Lincoln, Y. S. (1994). **Competing paradigms in qualitative research**. In N. K. Denzin & Y. S. Lincoln (Eds.), *Handbook of qualitative research* (pp. 105–117). Sage Publications, Inc.
- Harun, D. (2006). **PROJECT-BASED LEARNING HANDBOOK “Educating the Millennial Learner”**. Educational Technology Division, Ministry of Education. Malaysia.
- McClelland, D.C. (1999). **“Testing for Competence rather than for Intelligence.”**
- Parry, Scott B. (1997). **Evaluating the Impact of Training**. Alexandria, Virginia : American Society for Training and Development.

ศึกษาหลักพุทธธรรมที่สัมพันธ์กับการสาธารณะสงฆ์เคราะห์วิถีพุทธของคณะสงฆ์
ตำบลน้ำชุม อำเภอลำสัก จังหวัดเพชรบูรณ์

A STUDY OF THE PRINCIPLES OF BUDDHISM IN RELATION TO
PUBLIC SANGHA, THE BUDDHIST WAY OF LIFE OF THE SANGHA OF NAM
CHUN SUB-DISTRICT, LOM SAK DISTRICT, PHETCHABUN PROVINCE.

พระสมุห์ไพรัช อธิปญโญ

พระมหาวัชชัย ธรรมวีรี, ดร.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วิทยาลัยสงฆ์พ้อขุนผาเมือง เพชรบูรณ์

บทคัดย่อ

การศึกษานี้ มีวัตถุประสงค์ คือ มีวัตถุประสงค์ ได้แก่ ๑) เพื่อศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับบทบาทด้านการสาธารณะสงฆ์ของพระสงฆ์ที่มีต่อสังคม ๒) เพื่อศึกษากระบวนการงานด้านการสาธารณะสงฆ์ของคณะสงฆ์ตำบลน้ำชุม อำเภอลำสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ ๓) เพื่อวิเคราะห์หลักพุทธธรรมที่สัมพันธ์กับการสาธารณะสงฆ์เคราะห์วิถีพุทธของคณะสงฆ์ตำบลน้ำชุม อำเภอลำสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ การเก็บรวบรวมข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูล วิธีการศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้องและรวบรวมข้อมูลภาคสนามโดยเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจงจากผู้ให้ข้อมูลหลัก ที่ให้ข้อมูลสำคัญด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก

ผลการวิจัยพบว่า

แนวคิดเกี่ยวกับบทบาทด้านการสาธารณะสงฆ์ของพระสงฆ์ที่มีต่อสังคม พระสงฆ์เข้าไปมีบทบาทในด้านการอบรมคุณธรรม จริยธรรมให้แก่ ชุมชน นักเรียนนักศึกษา เผยแผ่ธรรมะ สงเคราะห์ผู้ยากไร้พัฒนาถาวรวัตถุให้กับชุมชนมีการรับเลี้ยงดูเด็กกำพร้า การเปิดโรงเรียนสอนเด็กก่อนเกณฑ์และโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกธรรมและบาลีพร้อมกับพระปริยัติธรรมสามัญ เป็นผู้ดำเนินงานบทบาทนักสังคมสงเคราะห์ และยังเป็นผู้ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาและผู้นำชาวบ้านทำให้เกิดความสามัคคีเป็นระเบียบเรียบร้อยแก่ชุมชนและสังคมในท้องถิ่น อีกทั้งจะต้องอาศัยพระสงฆ์เป็นสำคัญ เนื่องจากพระสงฆ์เป็นผู้ใกล้ชิดประชาชน โดยเฉพาะพระสงฆ์ทุกระดับเป็นที่เลื่อมใสศรัทธาของประชาชน และมีบทบาทใน

การบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้วย ดังนั้นพระสงฆ์จึงต้องปรับบทบาทในด้านต่าง ๆ ให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคม

กระบวนการทำงานด้านการสาธารณสงเคราะห์ของคณะสงฆ์ตำบลน้ำซุ่น พระสงฆ์มีการประยุกต์งานด้านสาธารณสงเคราะห์ ด้วยการช่วยเหลือสังคมอย่างต่อเนื่อง บทบาทการสาธารณสงเคราะห์จึงเป็นงานเกี่ยวกับ การใช้อาคารสถานที่ภายในวัด ใช้เป็นที่ประชุมของหน่วยงานราชการ เป็นที่ประชุมของชุมชนหมู่บ้าน ตำบลในท้องถิ่น เพื่ออำนวยความสะดวกต่าง ๆ แก่ประชาชน หรือจัดกิจกรรมต่างๆของชุมชน เช่น การช่วยเหลือ เด็กกำพร้า เด็กเร่ร่อน เด็กที่มาจากครอบครัวจากจน นอกจากนี้ เจ้าอาวาสแบ่งที่วัดให้จัดตั้งสถานศึกษา สถานิ์ อนามัย ห้องสมุด พิพิธภัณฑ์ หรือที่ตั้งของหน่วยราชการ ประปาประจำหมู่บ้าน ตลอดจนถึงกิจกรรม สาธารณประโยชน์ต่าง ๆ เช่น เกิดอุทกภัย พระสงฆ์จัดการรวบรวม เครื่องอุปโภคบริโภคจากผู้มีจิตศรัทธานำไป ช่วยเหลือผู้ประสบภัย เพื่อให้สังคมได้ปฏิบัติตามหลักบุญกิริยาวัตถุ คือทาน ศีล ภาวนา

หลักพุทธธรรมที่สัมพันธ์กับการสาธารณสงเคราะห์วิถีพุทธของคณะสงฆ์ตำบลน้ำซุ่น อำเภอหล่มสักจังหวัดเพชรบูรณ์โดยการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมที่สำคัญ ได้แก่ หลักสังคหวัตถุ ๔ มาดำเนินการช่วยเหลือเกื้อกูลแก่ประชาชน ชุมชนและสังคม โดยมีเป้าหมายจุดประสงค์หลักว่าให้คณะสงฆ์ดำเนินการช่วยเหลือประชาชนที่ได้รับความเดือดร้อนในด้านต่าง ๆ เป็นหลักสำคัญ ในการช่วยเหลือประชาชนในชุมชนและสังคมควรให้มีความเหมาะสมถูกต้องตามกาลเทศะ และยังเป็นการสร้างความผูกพันระหว่างบ้าน วัด และโรงเรียนอีกทางหนึ่งด้วยเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนทั้งทางด้านจิตใจ และทางด้านกายภาพคือวัตถุสิ่งของ เพื่อให้มีความสมดุลทั้งทางกาย วาจา และจิตใจ โดยมีวัดและพระสงฆ์เป็นผู้นำที่สำคัญในการดำเนินการช่วยเหลือสังคมในรูปแบบต่าง ๆ โดยมีจุดมุ่งหมายนำไปสู่การพัฒนาจิตใจ การพัฒนาคุณภาพชีวิต การพัฒนาชุมชนและสังคม และการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม อันจะนำความสุขมาสู่ประชาชน สังคม และประเทศชาติให้มีความเจริญก้าวหน้าต่อไป

Abstract

This study aims to study the concept of the public welfare role of monks towards society. 2) To study the public welfare work process of the monks of Nam Chun Sub-district, LomSak District, Phetchabun Province. 3) To analyze the principles of Buddhism related to the public welfare of the monks of Nam Chun Sub-district, Lom Sak District, Phetchabun Province. Data

collection and analysis The research and data collection methods were from relevant documents and field data collection by selecting a specific sample group from key informants who provided important information through in-depth interviews.

The research results found that

The concept of the public welfare role of monks towards society Monks play a role in training morality and ethics for communities, students, disseminating Dhamma, helping the poor, developing permanent structures for communities, taking care of orphans, opening pre-schools and schools of Buddhist scriptures, Dhamma and Pali studies along with general Buddhist

scriptures, acting as social workers, and performing religious ceremonies and village leaders to create unity and order in the community and society in the local area. Moreover, monks are essential. Since monks are close to the people, especially monks of all levels who are revered by the people and play a role in the administration of the Sangha, monks must therefore adjust their roles in various aspects to keep up with changes in society.

The process of public welfare work of the Nam Chun Sangha The monks have applied public welfare work by continuously helping society. The role of public welfare is work related to using buildings and places within the temple as a meeting place for government agencies, a meeting place for village communities and sub-districts in the local area to provide various

conveniences to the people or organize various community activities, such as helping orphans, homeless children, children from poor families. In addition, the abbot divides the temple land to set up educational institutions, health stations, libraries, museums or locations for government agencies, village waterworks, as well as various public welfare activities, such as when there is a flood, monks collect consumer goods from the faithful to help those affected by the disaster so that society can practice the principles of meritorious deeds, which are giving, morality, and meditation.

Buddhist principles related to public welfare, Buddhist ways of life of the Nam Chun Sangha, Lom Sak District, Phetchabun Province By applying important Buddhist principles, namely the four principles of social welfare, to help and support people, communities and society, with the main objective of having the Sangha help people who are suffering in various aspects as the main principle. In helping people in communities and society, it should be appropriate and appropriate according to time and place. It also creates a bond between home, temple and school in another way. In order to develop the quality of life of people both mentally and physically, i.e. material things, to create a balance of body, speech and mind, with temples and monks as important leaders in helping society in various forms. The aim is to lead to the development of the mind, the development of quality of life, the development of communities and society, and the preservation of arts and culture, which will bring happiness to people, society and the country for further progress.

1. บทนำ

ความสำเร็จของวัดในการปฏิบัติหน้าที่ให้เป็นที่ยอมรับของประชาชนมาก ขึ้นอยู่กับ การบริหารหมู่คณะหรือการปกครองดูแล ตลอดทั้งแนะนำสั่งสอนอบรมพระภิกษุสามเณร คฤหัสถ์ที่มาอยู่ในวัดให้ประพฤติตนอยู่ในธรรมวินัย ตัวผู้บริหารถือได้ว่าเป็นผู้มีความสำคัญ อย่างยิ่ง เพราะเป็นผู้ที่ได้รับอำนาจอันชอบธรรมในการจัดการบริหาร สถาบันวัดใน พระพุทธศาสนาก็เช่นเดียวกัน ตามกฎหมายของบ้านเมือง ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง และ ประกาศของมหาเถรสมาคม ซึ่งเป็นองค์กรสูงสุดของคณะสงฆ์ไทย และเป็นผู้ที่ปฏิบัติหน้าที่ ในการบริหารหมู่คณะเป็นหัวหน้าสงฆ์ในวัดก็คือเจ้าอาวาสนั่นเอง พระสงฆ์ที่ทำหน้าที่ เจ้าอาวาสในแต่ละวัดจะต้องดำรงบทบาทในการปฏิบัติภารกิจตามที่คณะสงฆ์ได้กำหนดไว้¹

การสาธารณสงเคราะห์ เป็นกิจกรรมที่วัดหรือพระภิกษุสงฆ์ดำเนินการเพื่อให้ เป็นสาธารณประโยชน์ด้านสังคมสงเคราะห์ทั้งการสงเคราะห์บุคคลและสาธารณสงเคราะห์ แยกโดยลักษณะ มี ๔ ประการ คือ²

1) การดำเนินการเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูล ได้แก่ การที่วัดหรือคณะสงฆ์ดำเนินการ เองซึ่งกิจการอย่างใดอย่างหนึ่งที่มีวัตถุประสงค์ให้เป็นสาธารณประโยชน์ เช่น กิจการหน่วย อบรมประชาชนประจำตำบล กิจการห้องสมุดเพื่อประชาชน เป็นต้น

2) การช่วยเหลือเกื้อกูลกิจการของผู้อื่นเพื่อสาธารณประโยชน์ ได้แก่ การ ช่วยเหลือสนับสนุนส่งเสริมกิจการของรัฐหรือของเอกชนหรือผู้ใดผู้หนึ่งดำเนินการ และการ นั้นเป็นไปเพื่อการสาธารณประโยชน์

3) การช่วยเหลือเกื้อกูลสถานที่อันเป็นสาธารณสมบัติ ได้แก่ การสร้างถนน สร้าง โรงพยาบาลและจัดซื้อเครื่องมือแพทย์และอื่นๆ ข้อนี้มุ่งเอาเฉพาะการช่วยเหลือเกื้อกูล สถานที่อันเป็นของสาธารณประโยชน์

4) การช่วยเหลือเกื้อกูลประชาชนทั่วไป ได้แก่ การช่วยเหลือประชาชนในการที่ ควรช่วยเหลือ เช่น จัดตั้งหน่วยอาสาสมัครบรรเทาสาธารณภัย ช่วยเหลือประชาชนที่ได้รับภัย พิบัติทั้งด้านไฟไหม้และน้ำท่วม พร้อมมอบเครื่องอุปโภคบริโภคแก่ผู้ประสบภัย

จะเห็นได้ว่า การสาธารณสงเคราะห์ เป็นงานสำคัญของคณะสงฆ์เป็นกิจการ อันหนึ่งของคณะสงฆ์เช่นเดียวกับการสงเคราะห์ด้านอื่นๆ ซึ่งวิธีการดำเนินงานนั้น จะต้อง เป็นไปตามที่กำหนดในระเบียบมหาเถรสมาคม และในอำนาจหน้าที่ของบทบาทพระสงฆ์จึง กล่าวได้ว่า การสาธารณสงเคราะห์เป็นกิจการของคณะสงฆ์โดยแท้³

การจัดการบริหารสาธารณะสงเคราะห์และการเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้วย มีการวางนโยบายวิธีการที่รัดกุม มิได้หมายถึงการออกไปเผยแผ่พระศาสนาเพียงอย่างเดียว หมายถึงการจัดองค์การบริหารพระพุทธศาสนาด้วยที่เป็นกระบวนการเบ็ดเสร็จพร้อมกันไปในตัว เป็นการบริหารสาธารณะสงเคราะห์ เพื่อมวลมนุษยทั้งโลก ในสมัยพุทธกาลที่พระพุทธเจ้าทรงส่งสาวกไปประกาศพระศาสนาก็ดีหรือแม้แต่หลังพุทธกาลยุคพระเจ้าอโศกมหาราชส่งสมณทูตไปประกาศศาสนาทั้ง ๙ สายก็ตาม ไม่ได้มีเป้าหมายการเผยแผ่พระศาสนาอย่างเดียวแต่ให้ไปเพื่อเข้าถึงประชาชนและนำหลักหลักธรรมไปแนะนำชี้แจงให้เข้าใจและเข้าช่วยเหลือทำสิ่งที่เป็นสาธารณะประโยชน์สงเคราะห์อนุเคราะห์แก่ประชาชนที่เดือดร้อนด้วย มีรูปแบบการจัดการบริหารในด้านต่างๆ ให้ดีเพื่อให้งานประสบความสำเร็จจากการสงเคราะห์ซึ่งกันและกัน โดยใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาจะช่วยให้ผู้ปฏิบัติสามารถยึดเหนี่ยวจิตใจผู้อื่นได้ สร้างมิตรไมตรีที่ดีต่อกันและกัน

ในเขตการปกครองของคณะสงฆ์ตำบลน้ำซุ่น อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ นั้น เป็น ได้ปฏิบัติภารกิจหน้าที่ทั้งในฐานะผู้ปกครองสงฆ์ (ผู้นำสงฆ์) และผู้นำทางจิตวิญญาณแก่มวลพุทธศาสนิกชน สถาบันสงฆ์ไทยได้เล็งเห็นปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมไทย ซึ่งถือว่าเป็นหน้าที่และภาระสำคัญ ที่ต้องเข้าไปมีบทบาท โดยให้การสงเคราะห์เกื้อกูลแก่ประชาชน ทั้งด้านจิตใจ และวัตถุตลอดจนด้านต่างๆ เพื่อช่วยบรรเทาความทุกข์ยากของคนในสังคม ด้วยเหตุนี้สังคมไทย จึงตั้งความหวังไว้กับสถาบันสงฆ์ที่จะเข้ามาฟื้นฟูช่วยเหลือเยียวยา และเป็นขวัญกำลังใจให้แก่สังคมไทย

¹สุทธิพงศ์ตันยาพิศาลสุทธิ, พระราชบัญญัติคณะสงฆ์กฎกระทรวง กฎมหาเถรสมาคม พร้อมด้วยระเบียบและคำสั่งมหาเถรสมาคมที่เกี่ยวกับการคณะสงฆ์และการพระศาสนา, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์กรมการศาสนา, ๒๕๔๑), หน้า ๗

²พระเทพปริยัติสุธี(วรวิทย์คงคปณโ), เอกสารประกอบการบรรยาย เรื่องการคณะสงฆ์และการพระศาสนา, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๕๗-๕๘.

³สุทธิพงศ์ตันยาพิศาลสุทธิ, พระราชบัญญัติคณะสงฆ์กฎกระทรวง กฎมหาเถรสมาคม พร้อมด้วยระเบียบและคำสั่งมหาเถรสมาคมที่เกี่ยวกับการคณะสงฆ์และการพระศาสนา, หน้า ๙

ผู้วิจัยมีความตระหนักต่อปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นเป็นอย่างมาก เพราะมีผลทำให้เป็นปัญหาในสังคมไทยที่นับวันจะเพิ่มมากขึ้น จึงได้ศึกษาหลักพุทธธรรมที่สัมพันธ์กับการสาธารณสุขสงเคราะห์วิถีพุทธของคณะสงฆ์ตำบลน้ำซุ่น อำเภอห่มสั๊ก จังหวัดเพชรบูรณ์ซึ่งถือว่าเป็นงานสำคัญอันเป็นหัวใจหลักต่อความมั่นคงต่อสถาบันพระพุทธศาสนา

โดยเฉพาะการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในงานสาธารณสุขสงเคราะห์ให้มีความถูกต้องเหมาะสมดำรงอยู่ในกรอบพระธรรมวินัยมีทั้งประสิทธิภาพและประสิทธิผล นำไปปฏิบัติให้สอดคล้องได้ในสังคมไทยทั้งในปัจจุบันและอนาคต ตามหลักสาราณียธรรมใน ๔ แนวทาง คือ ๑) การดำเนินกิจการเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูล ๒) การช่วยเหลือเกื้อกูลกิจการของผู้อื่นเพื่อสาธารณประโยชน์ ๓) การเกื้อกูลสาธารณสมบัติสถานที่อันเป็นสาธารณะสมบัติ ๔) การช่วยเหลือเกื้อกูลแก่ประชาชนทั่วไป อันเป็นเป้าหมายหลักที่สำคัญของคณะสงฆ์ไทย เพื่อการพัฒนาสาธารณสุขสงเคราะห์แก่สังคมไทยให้ยั่งยืนต่อไปในอนาคต

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับบทบาทด้านการสาธารณสุขสงเคราะห์ของพระสงฆ์ที่มีต่อสังคม
2. เพื่อศึกษากระบวนการงานด้านการสาธารณสุขสงเคราะห์ของคณะสงฆ์ตำบลน้ำซุ่น อำเภอห่มสั๊กจังหวัดเพชรบูรณ์
3. เพื่อวิเคราะห์หลักพุทธธรรมที่สัมพันธ์กับการสาธารณสุขสงเคราะห์วิถีพุทธของคณะสงฆ์ตำบลน้ำซุ่นอำเภอห่มสั๊ก จังหวัดเพชรบูรณ์

3. ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ได้กำหนดวิธีการที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลประกอบด้วย ๒ ประเด็นหลัก คือ การรวบรวมข้อมูลด้านเอกสาร และการรวบรวมข้อมูลจากการสอบถาม ซึ่งเป็นเครื่องมือที่ใช้ในการ ศึกษาโดยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลที่ได้จากการศึกษาและสัมภาษณ์นำมาวิเคราะห์สังเคราะห์และเขียนงานวิจัย โดยวิธีการเชิงคุณภาพโดยเป็นการวิเคราะห์ข้อมูลแบบบรรยายและพรรณนา (Descriptive Research) การนำเสนอข้อมูลการวิจัย จะอยู่ในลักษณะการพรรณนาความ (Descriptive presentation) ประชากรกลุ่มตัวอย่างในการวิจัยครั้งนี้การได้มาซึ่งผู้ให้ข้อมูลสำคัญโดยการเลือกจากประชากร

กลุ่มเป้าหมาย (Target group) จำนวน ๓๐ รูป/คนโดยการสัมภาษณ์ กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ได้แก่

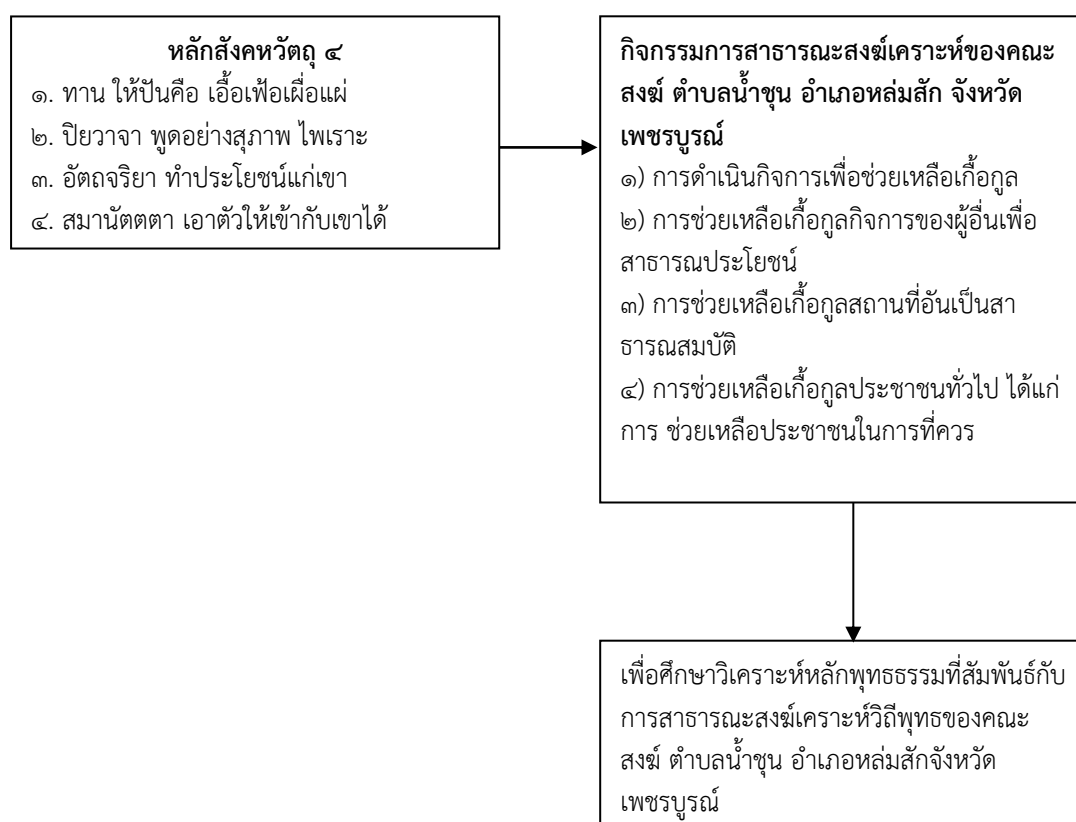
1. คณะสงฆ์ตำบลน้ำซุ่น จำนวน 10 รูป
2. ผู้นำชุมชน จำนวน 10 คน
3. ชาวบ้านในชุมชน จำนวน 10 คน

ผู้วิจัยจะนำข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์อย่างสมบูรณ์แล้วมาทำการเขียนพรรณนาความ ดังต่อไปนี้

- 1) บทสรุปที่เป็นการวิเคราะห์ในลักษณะรวบยอด หรือเป็นประเด็นสำคัญ
- 2) อภิปรายความเห็นของผู้วิจัย
- 3) ข้อเสนอแนะ ซึ่งแบ่งออกเป็นข้อเสนอแนะในการแก้ไขปัญหาในเรื่องของวิจัย

และข้อเสนอแนะของผู้ที่สนใจในการดำเนินการคนต่อไป

4. กรอบแนวคิดการวิจัย

5. สรุปผลการวิจัย

1. แนวคิดเกี่ยวกับบทบาทด้านการสาธารณสุขสงเคราะห์ของพระสงฆ์ที่มีต่อสังคม

แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับบทบาทด้านการสาธารณสุขสงเคราะห์ของพระสงฆ์ที่มีต่อสังคม พบว่าบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคม เป็นงานที่พระสงฆ์จะทำได้โดยตรงก็คือ การให้คำแนะนำทางจิตใจ เป็นที่ปรึกษาเกี่ยวกับปัญหาชีวิตต่าง ๆ สามารถเป็นที่พึ่งทางจิตใจ ด้วยการประพาดิตนเป็นแบบอย่าง การพัฒนาสังคมนั้นมีความสำคัญในการเพิ่มคุณภาพของคนในสังคมสามารถใช้สติปัญญาตัดสินปัญหาเกี่ยวกับตนเอง และปัญหาเกี่ยวกับส่วนรวมได้ ซึ่งการพัฒนาต้องพัฒนาที่ตนเองก่อน เพราะพื้นฐานของสังคมที่ดีจะต้องอยู่บนหลักของพระพุทธศาสนาส่วนประกอบของสังคมที่สำคัญคือมนุษย์หรือคน สังคมจะดีคนที่อยู่ในสังคมนั้นจะต้องมีคุณธรรมมีศีล มีสัตย์

บทบาทด้านการปกครองนี้เป็นการจัดระเบียบการปกครองนอกจากจะใช้ธรรมวินัยเป็นหลัก ก็ใช้ พระราชบัญญัติคณะสงฆ์เป็นเครื่องมือในการปกครองด้วย ซึ่งเป็นการมอบอำนาจในการบริหารและการปกครองคณะสงฆ์ ด้วยการแบ่งการปกครองคณะสงฆ์ออกเป็น ๒ ส่วน คือคณะสงฆ์ส่วนกลาง และการปกครองส่วนภูมิภาค ทั้งนี้เพื่อให้การดูแล การคุ้มครอง การระวังรักษาดูแลคณะสงฆ์ให้มีความเป็นอยู่ที่ดีมีระเบียบวินัย เพื่อนำไปสู่เป้าหมายของหมู่คณะสงฆ์หรือของสังคมนั้น ๆ ซึ่งการปกครอง เป็นการปกครองในเชิงของธรรมาภิบาล คือ ดูแลกันโดยธรรมปกครองกันแบบพ่อปกครองลูก อาจารย์ปกครองศิษย์ กล่าวคือ หน้าที่ของสัทธิวิหาริกที่จะพึงปฏิบัติต่อพระอุปัชฌาย์และ หน้าที่ของพระอุปัชฌาย์จะพึงปฏิบัติต่อสัทธิวิหาริก แม้องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าก็ตรัสสั่งให้พระอุปัชฌาย์และสัทธิวิหาริก ตั้งจิตสนิทสนมในกันและกัน ให้พระอุปัชฌาย์สำคัญสัทธิวิหาริกฉันบุตรให้สัทธิวิหาริกนับถือพระอุปัชฌาย์ฉันบิดา เมื่อเป็นเช่นนี้ต่างจะมีความเคารพเชื่อฟังกันและกัน ย่อมถึงซึ่งความเจริญงอกงามในธรรม ส่วนในบริบทของหน้าที่ในการปกครองบรรพชิตและคฤหัสถ์ในวัด ต้องมีการเอาใจใส่ดูแลการประพฤติปฏิบัติของบรรพชิตและคฤหัสถ์ที่มีอยู่หรือพำนักอาศัยอยู่ในวัด ให้อยู่ด้วยความผาสุกให้ความอนุเคราะห์ในส่วนที่อยู่อาศัยและปัจจัยตามสมควร ช่วยบำบัดทุกข์บำรุงสุขแก่บรรพชิตคฤหัสถ์ด้วยพรหมวิหารธรรมตามสมควรแก่เหตุและเมื่ออยู่ในบริบทของหน้าที่ต้องปฏิบัติให้เป็นรูปธรรม ด้วยการบำรุงรักษาวัดให้เป็นไปด้วยดีทั้งการก่อสร้าง การบูรณปฏิสังขรณ์การปรับปรุงตกแต่ง การกำหนดแบบแปลนแผนผัง ซึ่งล้วนแต่เป็นงานที่ต้องทำด้วยทรัพย์ กาย สติและปัญญา อันเป็นส่วนสร้างสรรค์และ

เสริมสร้างส่วนที่เป็นวัตถุให้ปรากฏเป็นรูปธรรม และการจัดกิจกรรมของวัดก็ให้เป็นไปด้วยดี มีการจัดการศาสนสมบัติให้เป็นไปด้วยดีดูแลและรักษา การใช้จ่าย การจัดหาทรัพย์สินของวัด ตลอดจนการบัญชีทั้งส่วนที่เป็นศาสนวัตถุศาสนสถาน และศาสนสมบัติของวัด

ด้านการศาสนศึกษา หากจะมองบทบาทของพระสงฆ์โดยมองจากพื้นฐานอันเป็นแก่นแท้ของคำสอนแล้ว ผู้เข้าสู่มรรคาแห่งสมณเพศ นั่นคือเข้าสู่สังคมสงฆ์หมายถึงเข้าสู่วิถีแห่งการศึกษา ในพระพุทธศาสนาเรียกว่าสิกขา หมายถึง ข้อที่จะต้องศึกษา, ข้อที่จะต้องปฏิบัติได้แก่ศีล เรียกว่า ศีลสิกขา สมาธิเรียกว่า จิตสิกขา และปัญญา เรียกว่าปัญญาสิกขา การศึกษา, การเล่าเรียน เช่น ปริยัติสิกขา คำว่าสิกขานี้ตรงกับภาษาไทยว่า ศึกษาหมายถึง การเล่าเรียน ผูกฝน และอบรม อีกความหมายหนึ่งใช้คำว่า เรียน หมายถึง เข้ารับความรู้จากผู้สอน, รับการฝึกฝนอบรมเพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจหรือความชำนาญ ส่วนบริบทในหน้าที่เป็นธรรมาธิการศึกษาและการฝึกอบรมก็จัดให้มีการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมให้บรรพชิตและคฤหัสถ์ได้ศึกษาเล่าเรียน ทั้งแผนกบาลีและนักธรรม ธรรมศึกษา และบริบทในหน้าที่อำนวยความสะดวกในการบำเพ็ญกุศล แก่บรรพชิตและคฤหัสถ์ที่ขอใช้วัดเป็นที่จัดบำเพ็ญกุศล

การเผยแผ่พระศาสนา เป็นการเผยแผ่คำสอนของพระพุทธเจ้า ด้วยการอบรมสั่งสอนธรรม ให้แก่พระสงฆ์สามเณร ให้แก่พุทธศาสนิกชน เพื่อเป็นการส่งเสริมให้พุทธศาสนิกชนเป็นคนดีของสังคมและประเทศชาติหน้าที่ในการเผยแผ่ของพระสงฆ์คือจัดการเทศนาอบรมสั่งสอนประชาชนให้เกิดศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา ตั้งอยู่ในสัมมาปฏิบัติเป็นพลเมืองดีของประเทศชาติด้วยการอบรมภิกษุสามเณร ให้มีสมณะสัญญาและอบรมในเรื่องจรรยาบรรณตลอดถึงการปฏิบัติเกี่ยวกับพิธีกรรมทางศาสนาหรือแบบอย่างต่าง ๆ อบรมการทำวัตรสวดมนต์ให้เป็นไปโดยมีระเบียบเรียบร้อย หาอุบายวิธีให้ได้ยินได้ฟังโอวาท คำสั่งสอน หรือแนะนำที่เป็นประโยชน์ แนะนำสั่งสอนอบรมประชาชนให้เข้าใจในศาสนพิธีและการปฏิบัติเทศนาสั่งสอนประชาชนให้ตั้งอยู่ในศีลธรรมและให้ได้ยินได้ฟังเรื่องเกี่ยวกับพระศาสนาโดยถูกต้อง หาอุบายวิธีสกัดกั้นสัทธรรมปฏิรูปมิให้เกิดขึ้น บำบัดที่เกิดขึ้นแล้วให้หมดไปโดยชอบ ขวนขวายเพื่อให้ศิษย์วัดมีความรู้ในเรื่องพระศาสนาและอบรมในทางศีลธรรม มีการไหว้พระสวดมนต์ เป็นต้น ขวนขวายจัดตั้งห้องสมุด เพื่อประโยชน์แก่การศึกษาธรรม บาลีหรือเพื่อประโยชน์แก่ประชาชนหรือขวนขวายจัดหาหนังสือที่เกี่ยวกับความรู้ทั่วไปที่เกี่ยวกับการไหว้พระสวดมนต์

ด้านการสาธารณูปการ การจัดการสาธารณูปการ เป็นการลงมือปฏิบัติงาน สาธารณูปการ มีการก่อสร้างและการบูรณปฏิสังขรณ์จัดแผนผังวัด ทั้งการควบคุมการ สาธารณูปการ และ ส่งเสริมการสาธารณูปการการให้การสงเคราะห์ช่วยเหลือเป็น สาธารณกุศลเป็นบ่อเกิดแห่งการได้บุญกุศลมากทางหนึ่ง ประกอบกับมีพระสงฆ์เป็นผู้ชักนำ ประชาชนให้กระทำงานเหล่านี้ยังเป็นการเพิ่มบุญกุศล และนำมาซึ่งความมีชื่อเสียง ความเคารพยกย่องจากผู้อื่นทั้งประชาชน มั่นใจในความเป็นผู้บริสุทธิ์หรือไว้วางใจเคารพ ในตัวพระสงฆ์อยู่แล้ว พระสงฆ์ชักนำประชาชนให้เกิดการพัฒนาจึงประสบผลสำเร็จ เป็นอย่างดีแนวความคิดเรื่องการทำบุญนี้จึงได้กลายเป็นจุดสำคัญในการพัฒนาชุมชนต่อ มา

การสาธารณสงเคราะห์เป็นการดำเนินกิจการเพื่อให้เป็นสาธารณประโยชน์ หรือ สถานที่ซึ่งเป็นสา ธารณสมบัติของประชาชนทั่วไป แต่ถ้าหากชาวบ้านยังไม่พร้อมที่จะช่วย ตนเองถ้าพระเป็นผู้นำท้องถิ่น ก็ควรมี บทบาทด้วยการเสนอแนะให้ความคิดริเริ่มว่าในชุมชน มีอะไรที่จะทำให้เกิดแก่ประโยชน์ส่วนรวม ทางวัดจะทำได้ ก็โดยทางอ้อม ด้วยการแนะนำ ชักจูงผู้อื่นให้กระทำ หรือนำสิ่งของหรือบริการที่ได้รับจากผู้อื่น มาเฉลี่ยแบ่งปันให้ เป็น ประโยชน์กว้างขวางออกไป โดยการสงเคราะห์นั้นต้องคำนึงถึงความเหมาะสมและกาลเทศะ ด้วยการทำหน้าที่ ให้เหมาะสมกับบทบาท เมื่อสังคมเปลี่ยนแปลงไปตามกาลสมัย วัดอุณิยม ได้เข้ามามีบทบาทในสังคมหากพระสงฆ์ แสดงบทบาททันตามปรากฏการณ์ของสังคม ปัจจุบันก็จะสามารถแก้สภาพปัญหา จะส่งผลให้สภาพสังคมและ ประเทศชาติมีความ เจริญก้าวหน้า

จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่า พระสงฆ์คือบุคคลที่เป็นผู้ใกล้ชิดชุมชน วัดและพระสงฆ์เป็น สถาบันทางสังคมที่ได้รับการยอมรับจากทุกฝ่าย และเป็นที่ยอมรับไว้วางใจแก่ทุกคน ดังนั้นจึงเป็น การง่ายต่อการประสานงานในการพัฒนาชุมชน และการเข้าร่วมพัฒนาชุมชนของพระสงฆ์ เป็นการสืบทอดเจตนารมณ์ของพระศาสดา ซึ่งทรงมุ่งหวังให้พระสงฆ์เข้าไปช่วยเหลือ สงเคราะห์สังคมเท่าที่พระสงฆ์จะทำได้วัดในปัจจุบันนี้ไม่ใช่สถานที่แบ่งแยกสถานะของวัด และบ้านออกจากกันอย่างสิ้นเชิง ยังมีความสัมพันธ์เกื้อกูลซึ่งกันและกันอยู่เสมอ ในทำนอง เดียวกันพระสงฆ์ในปัจจุบันนี้แม้มิใช่พระอริยสงฆ์ผู้ตัดกิเลสมุ่งเน้นนิพพานแต่ประการเดียว โดยไม่รับรู้ปัญหาของประชาชนทั้งหมดนั้นคงไม่ได้พระสงฆ์จำเป็นต้องมีปฏิสัมพันธ์กับ

ฆราวาส เพื่อช่วยเหลือสงเคราะห์ตามหน้าที่สมควรแก่สถานะ การก้าวเข้าไปช่วยเหลือ
สงเคราะห์ชาวบ้าน พระสงฆ์จึงมีบทบาทเป็นนักพัฒนาในด้านต่าง ๆ เพื่อความอยู่รอดของ
สังคมไทย ดังนั้นพระสงฆ์ในปัจจุบันจึงได้ชื่อว่าเป็นผู้นุเคราะห์ประชาชนทั้งในทาง
เศรษฐกิจสังคม และ จิตใจสติปัญญา เป็นสภาวะที่พึงอย่างแท้จริง ในสังคมปัจจุบันอย่างดี
ที่สุด

2. กระบวนการด้านการสาธารณสงเคราะห์ของคณะสงฆ์ตำบลน้ำซุน

กระบวนการด้านการสาธารณสงเคราะห์ของคณะสงฆ์ตำบลน้ำซุน พบว่าผู้จัดการสา
ธารณสงเคราะห์โดยส่วนมากได้แก่วัดและเจ้าอาวาส ซึ่งมีบทบาทอยู่ด้วยหน้าที่ของเจ้า
อาวาสดังนี้

- 1) จัดกิจการของวัดให้เป็นไปโดยความเรียบร้อย
- 2) เป็นธุระในการจัดการศึกษาอบรมแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์
- 3) ให้ความสะดวกตามสมควรแก่พุทธศาสนิกชนในการบำเพ็ญกุศล

ความจริงภาระหน้าที่ดังกล่าวเหล่านี้ย่อมเข้าได้กับการสาธารณสงเคราะห์ อันเป็น
การคนสงฆ์หรือการพระศาสนา เจ้าอาวาสจึงมีหน้าที่จัดการสาธารณสงเคราะห์อันเป็น
กิจการของวัด การให้การศึกษอบรมและการให้ความสะดวกตามสมควรในการบำเพ็ญกุศล
จัดตั้งหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล จะมีเจ้าอาวาสที่ตั้งส่วนวิธีการจัดการสาธารณ
สงเคราะห์ที่เป็นหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล ได้กำหนดวิธีการไว้ชัดในระเบียบมหา
เถรสมาคม เพื่อให้กิจการหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล ดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ
จะต้องมีคณะกรรมการ มีการประชุม มีการปฏิบัติงานการอบรมประชาชนประจำตำบล การ
ปฏิบัติงาน ควรจัดในลักษณะใดลักษณะหนึ่งคือ

1. อบรมทั่วไปได้แก่ จัดประชุมแนะนำทางวิชาการ โดยมีวิทยากรบรรยายทาง
วิชาการ
2. อบรมเฉพาะกรณีได้แก่จัดอบรมประชาชนเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับเรื่องราวที่เกิดขึ้น
โดยวิธีที่แจ่มแนะนำชักชวนความเข้าใจ
3. อบรมเฉพาะบุคคล ได้แก่การพบปะบุคคลบางคนเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็น
หรือชี้แจงแนะนำชักชวนความเข้าใจในเฉพาะบางเรื่องอันเกี่ยวกับผู้นั้นมหาเถรสมาคม
กำหนดหลักการและวิธีการปฏิบัติและควบคุมส่งเสริมไว้ชัดแจ้ง คือกิจการหน่วยอบรม
ประชาชนประจำตำบล ซึ่งจัดตั้งขึ้นตามระเบียบมหาเถรสมาคมว่าด้วยการ จัดตั้งหน่วย

อบรมประชาชนประจำตำบล พ.ศ.๒๕๑๘ ซึ่งในระเบียบดังกล่าว กำหนดวัตถุประสงค์ไว้ ๓ ประการคือ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การศึกษาสงเคราะห์และการสาธารณสุขสงเคราะห์ โดยระเบียบดังกล่าว กำหนดหน่วยงาน ให้ตั้ง ณ วัดใดวัดหนึ่ง ตำบลละหนึ่งหน่วย ให้จัดการเป็นรูปคณะกรรมการ โดยให้เจ้าอาวาสที่ตั้งหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลเป็นประธาน กรรมการโดยตำแหน่ง เจ้าอาวาสอื่นในเขตตำบลนั้น รองกรรมการฝ่ายบรรพชิต กำนันในตำบลนั้นเป็นรองประธานกรรมการฝ่ายคฤหัสถ์ ผู้ใหญ่บ้านและแพทย์ประจำตำบล เป็นกรรมการโดยตำแหน่ง อนึ่ง การสาธารณสุขสงเคราะห์ให้เจ้าคณะพระสังฆาธิการจัดการสงเคราะห์ตามควรแก่โอกาส เช่น

1. การพัฒนาหมู่บ้าน การพัฒนาตำบล การช่วยจัดหาทุนการสงเคราะห์การป้องกันยาเสพติดให้โทษ เช่น ยาบ้า การป้องกันโรคเอดส์
2. การช่วยเหลือสถานที่อันเป็นสาธารณสมบัติ เช่น การสร้างถนนหนทาง ขุดลอกคูคลอง สร้าง ฌาปนกิจสถาน สร้างการประปา สร้างเครื่องกำเนิดไฟฟ้า
3. การช่วยเหลือประชาชน ในโอกาสที่ควรจะช่วยเช่น การประสบอุทกภัย หรือช่วยคนชรา หรือคน พิการ

การสาธารณสุขสงเคราะห์ จะต้องจัดเพื่อความเรียบร้อยดีงาม และไม่ขัดต่อพระธรรมวินัยและความสงบ สุขของบ้านเมือง จึงจะถือว่าเป็นว่าเป็นไปด้วยความถูกต้อง และเป็นการสาธารณสุขสงเคราะห์ ของคณะสงฆ์ดังนั้น จำเป็นต้องมีการดูแลให้เป็นไปในลักษณะเหมาะสม และสมควรได้รับการส่งเสริมสนับสนุนตามสมควร กรรมการโดยตำแหน่ง ผู้ทรงคุณวุฒิ 5-9 คน เป็นกรรมการ สำหรับผู้ควบคุมและส่งเสริม มีกรรมการระดับอำเภอ ระดับจังหวัด ผู้อำนวยการภาคและกรรมการ อำนวยการอบรมประชาชนกลางการควบคุมการสาธารณสุขสงเคราะห์ก็เพื่อให้การดำเนินการถูกต้องตามระเบียบและการดำเนินการอย่างต่อเนื่อง การส่งเสริมเพื่อให้การปฏิบัติเป็นไป เพื่อสร้างสิ่งที่เป็นคุณประโยชน์นั้นควรดำเนินไปได้อย่างไม่มีอุปสรรค แนวการส่งเสริมพอสรุปได้ดังนี้

1. ชี้แจงแนะนำการปฏิบัติหน้าที่
2. ช่วยในการกำหนดในแผนงานในแต่ละปี
3. ช่วยในคราวขาดแคลนทรัพยากร
4. ช่วยยกย่องเชิดชูผู้ปฏิบัติหน้าที่
5. ช่วยสนับสนุนด้านการทุนตามที่จะมีโอกาส

6. ช่วยประสานงานคณะกรรมการให้เกิดความสามัคคี ร่วมกันอันดี

7. ช่วยการอื่นอันเหมาะสม

งานสาธารณสงเคราะห์เป็นงานของพระสงฆ์เพื่อประชาชน วัดเป็นสถานที่ใกล้ชิดกับประชาชน จึงต้อง เป็นผู้นำประชาชนในท้องถิ่น เพื่อสร้างสิ่งที่เป็นคุณประโยชน์โดยตรง กิจกรรมหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล เป็นหน่วยงานเพื่อประโยชน์ดังกล่าวได้ดียิ่ง

สรุปได้ว่า การสาธารณสงเคราะห์ คือ การดำเนินกิจการต่างๆ เพื่อให้เป็นสาธารณประโยชน์แก่ หน่วยงานหรือคณะบุคคล หรือการช่วยเหลือเกื้อกูลและการอุดหนุนจนเจือสถานที่ซึ่งเป็นสาธารณะสมบัติทั่วไป การสาธารณสงเคราะห์ที่เป็นหลักของพระสงฆ์ คือ การสงเคราะห์ในด้านจิตใจและวัตถุสิ่งของ เป็นต้น

3. หลักพุทธธรรมที่สัมพันธ์กับการสาธารณะสงฆ์เคราะห์วิถีพุทธของคณะสงฆ์ตำบลน้ำชุม

เมื่อพิจารณารายละเอียด พบว่า พระสังฆาธิการมีบทบาทในการบริหารกิจการคณะสงฆ์อยู่ในระดับมาก ในเรื่องการจัดทำถนนภายในวัด ให้สะดวกแก่การสัญจรไปมา การป้องกันยาเสพติดให้โทษ และการช่วยเหลือให้คำแนะนำตามหลักศาสนาแก่บุคคลที่มีความเดือดร้อนหรือมีความทุกข์ ปัญหาเสพติดในปัจจุบันมันเริ่มจะเพิ่มเข้าไประบาดในชุมชน สถานการศึกษา ทำให้มีโอกาสที่เยาวชนบางคนเข้ามาใกล้ชิดอันตรายมากขึ้น เนื่องจากมีกลุ่มเยาวชนบางคนคิดหลงผิดเข้าไปเสพติดจากการมีปัญหาต่าง ๆ เช่น ตนเองต้องการลองเสพติดเพราะปัญหาส่วนตัว การเรียนหนังสือ ดูหนังสือสอบให้ทันจึงเสพติด ทางบ้านจากครอบครัวมีปัญหาเกี่ยวกับพ่อแม่ทะเลาะกัน หรือหย่าร้างกัน จากเพื่อนชักชวน จากการอยากลอง อยากเท่จากความไม่รู้เท่าไม่ถึงการณ์ ปัญหาเหล่านี้คือ สาเหตุของการที่จะเข้าไปเสพติด ยาเสพติดไม่ได้ระบาดไปแค่นั้น มันยังลุกลามไปยังชุมชนในหมู่บ้าน ไม่เว้นแม้กระทั่งสถานที่วัดวาอารามที่พระภิกษุสามเณรจำพรรษาอยู่ พระสงฆ์เองควรจะต้องมีบทบาทในการป้องกันยาเสพติดโดยการนำหลักธรรมไปพัฒนาเยาวชน ตลอดจนทำกิจกรรมที่จะนำพาเยาวชนและชาวบ้านให้หลุดพ้นจากยาเสพติดให้

ได้พระสงฆ์จะต้องมีบทบาทในการเป็นผู้นำด้วยการปลูกกระตุนจิตสำนึก นำเทคนิคในการเข้าถึงชุมชน การสื่อสารกับชุมชน การผ่านการเทศนา การบรรยาย ป้ายข้อความหลักธรรม การส่งเสริมหลักธรรม จริยธรรม และเป็นผู้ให้คำปรึกษาในการพัฒนากิจกรรมกลุ่มซึ่งตั้งเป้าหมายไว้คือชุมชนปลอดอบายมุข หรือยาเสพติด โดยขั้นตอนกิจกรรมมุ่งให้เกิดการ

เรียนรู้ให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมแก้ไขและป้องกันยาเสพติด ไม่หวังพึ่งภาครัฐอย่างเดียว เพื่อที่จะสร้างชุมชนเพื่อให้ชุมชนเข้มแข็งเพื่อเป็นแรงผลักดันให้ชุมชนอยู่รอดปลอดภัยจากยาเสพติดให้ได้

ดังนั้นการสาธารณสุขสงเคราะห์เป็นการดำเนินการเพื่อให้เป็นสาธารณสุขประโยชน์หรือสถานที่ซึ่งเป็นสาธารณสุขสมบัติของประชาชนทั่วไป แต่ถ้าหากชาวบ้านยังไม่พร้อมที่จะช่วยตนเองถ้าพระเป็นผู้นำท้องถิ่น ก็ควรมีบทบาทด้วยการเสนอแนะให้ความคิดริเริ่มว่าในชุมชนมีอะไรที่จะทำให้เกิดแก่ประโยชน์ส่วนรวม ทางวัตถุจะทำได้ก็โดยทางอ้อม ด้วยการแนะนำชักจูงผู้อื่นให้กระทำ หรือนำสิ่งของหรือบริการที่ได้รับจากผู้อื่น มาเฉลี่ยแบ่งปันให้เป็นประโยชน์กว้างขวางออกไป โดยการสงเคราะห์นั้นต้องคำนึงถึงความเหมาะสมและกาลเทศะ ด้วยการทำหน้าที่ให้เหมาะสมกับบทบาท เมื่อสังคมเปลี่ยนแปลงไปตามกาลสมัย วัตถุนิยมได้เข้ามามีบทบาทในสังคมหากพระสงฆ์แสดงบทบาททันตามปรากฏการณ์ของสังคมปัจจุบันก็จะสามารถแก้สภาพปัญหา จะส่งผลให้สภาพสังคมและประเทศชาติมีความเจริญก้าวหน้า

6. ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาครั้งนี้ทำให้ผู้วิจัยได้ข้อเสนอแนะ 2 ด้าน ดังต่อไปนี้

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1) ควรนำเนื้อหางานบทบาทของพระสงฆ์ด้านการสาธารณสุขสงเคราะห์ของคณะสงฆ์คณะสงฆ์ตำบลน้ำซุน อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ที่น่าสนใจไปผลิตเป็นสื่อเพื่อให้นักเผยแผ่และนักศึกษาได้นำ ไปเป็นแบบอย่างในการปฏิบัติให้เกิดประโยชน์ต่อบุคคล สังคม ประเทศชาติและพระพุทธศาสนาต่อไป

2) คณะสงฆ์ควรสนับสนุนพระสงฆ์ผู้ดำเนินงานด้านการสาธารณสุขสงเคราะห์ เพื่อให้คุณค่าโดดเด่นด้วยการยกย่องเชิดชูให้ปรากฏในสังคม เพื่อเป็นกำลังใจในการปฏิบัติงานพระพุทธศาสนาต่อไป

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

จากการศึกษาวิจัยนี้ผู้วิจัยได้บทบาทของพระสงฆ์ด้านการสาธารณสุขสงเคราะห์ของคณะสงฆ์คณะสงฆ์ ตำบลน้ำซุน อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ซึ่งผู้วิจัยยังเห็นว่า ยังมีประเด็นอื่นๆที่ควรศึกษาอยู่ ดังนี้

1. ควรมีการศึกษาเรื่องของภาวะผู้นำในด้านบทบาทของพระสงฆ์ด้านการสาธารณสงเคราะห์ของ คณะสงฆ์คณะสงฆ์ตำบลน้ำซุน อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์
2. ควรมีศึกษาเปรียบเทียบบทบาทของพระสงฆ์ด้านการสาธารณสงเคราะห์ของคณะสงฆ์คณะ สงฆ์ตำบลน้ำซุน อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ในแต่ละด้าน ด้วยการวิเคราะห์ให้เห็นจุดเด่น จุดด้อยของงานการ ปฏิบัติศาสนกิจกับพระมหาเถรรูปอื่นในพื้นที่อื่นๆ
3. ควรมีศึกษาคุณค่าและประโยชน์บทบาทของพระสงฆ์ด้านการสาธารณสงเคราะห์ของคณะสงฆ์คณะ สงฆ์ตำบลน้ำซุน อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์และชุมชนในแต่ละภาคของไทย

เอกสารอ้างอิง

- กรมการศาสนา. กระทรวงศึกษาธิการ. **คู่มือพระสังฆาธิการ ว่าด้วยเรื่องการคณะสงฆ์ และการพระศาสนา**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, 2540.
- กรมการศาสนา กองศาสนศึกษา. **แบบประเมินผล อ.บ.ต. ฝ่ายเผยแผ่พระพุทธศาสนา กรมศาสนากระทรวงศึกษาธิการ. (เอกสาร) กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, 2525.**
- สุทธิพงศ์ตันตยาพิศาลสุทธิ, **พระราชบัญญัติคณะสงฆ์กฎกระทรวง กฎมหาเถรสมาคม พร้อมด้วยระเบียบและคำสั่งมหาเถรสมาคมที่เกี่ยวกับการคณะสงฆ์และการพระศาสนา**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์กรมการศาสนา, 2541), หน้า 7
- พระเทพปริยัติสุธี(วรวิทย์คงคปญฺโ), **เอกสารประกอบการบรรยาย เรื่องการคณะสงฆ์และการพระศาสนา**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2545), หน้า 57-58.
- สุทธิพงศ์ตันตยาพิศาลสุทธิ, **พระราชบัญญัติคณะสงฆ์กฎกระทรวง กฎมหาเถรสมาคม พร้อมด้วยระเบียบและคำสั่งมหาเถรสมาคมที่เกี่ยวกับการคณะสงฆ์และการพระศาสนา**, หน้า 9.

กรณีศึกษาจากการฝึกปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์ที่เกี่ยวข้องกับเด็กในกระบวนการยุติธรรม
Case Studies from Social Work Practice Related
to Children in the Justice Process

นางสาวสาริกา แซ่เถา

นายวรเทพ เวียงแก

บทคัดย่อ

การฝึกภาคปฏิบัติในงานสังคมสงเคราะห์ได้จุดประกายความสนใจของผู้เขียนในเรื่องของกรณีศึกษา เนื่องจากพบว่าการกระทำความผิดที่นำมาพิจารณาในศาลเยาวชนและครอบครัวมีลักษณะที่หลากหลาย ไม่ว่าจะเป็นการใช้ยาเสพติด การฉ้อโกง การทำร้ายร่างกาย การลักทรัพย์ การพรากผู้เยาว์ การกระทำชำเรา การครอบครองอาวุธปืน และการค้าประเวณี จากความหลากหลายของกรณีเหล่านี้ ผู้เขียนจึงสนใจที่จะศึกษาพฤติกรรมของเด็กและเยาวชนที่มีการกระทำความผิด เพื่อทำความเข้าใจที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้น ในการศึกษากรณีศึกษาเหล่านี้ ผู้เขียนได้ประยุกต์ใช้ทฤษฎีและหลักธรรมในการวิเคราะห์ โดยมีวัตถุประสงค์หลักคือ 1) นำเสนอกระบวนการและผลการศึกษากฎหมายจากการฝึกปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์ในศาลเยาวชนและครอบครัวจังหวัดขอนแก่น และ 2) อธิบายบทบาทของนักสังคมสงเคราะห์ในบริบทของการทำงานในศาลเยาวชนและครอบครัวจังหวัดขอนแก่น

คำสำคัญ : กรณีศึกษา, การฝึกปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์, เด็กในกระบวนการยุติธรรม

Abstract

Practical training in social work has sparked the author's interest in case studies, as the offenses considered in the Juvenile and Family Court are diverse, including drug use, fraud, assault, theft, abduction/sexual assault, firearm possession, and prostitution. The variety of these cases led the author to study the behavior of juveniles who have committed offenses to gain a deeper understanding. In analyzing these cases, the author applied theories and ethical

principles. The main objectives of this study are: 1) To present the process and findings from case studies conducted during social work practice at the Juvenile and Family Court in Khon Kaen Province, and 2) To explain the role of social workers within the context of their work at the Juvenile and Family Court in Khon Kaen Province.

Keywords: Case Studies, Social Work, Children in the Justice Process

1. บทนำ

ศาลยุติธรรม ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นมีอยู่มากมายหลายศาลกระจายกันอยู่ตามกระทรวงกรมต่างๆ และมีหน้าที่พิจารณาพิพากษาคดีต่างพระเนตรพระกรรณแทนพระมหากษัตริย์ ต่อมาเมื่อบ้านเมืองมีการเปลี่ยนแปลงมากขึ้นมีการติดต่อกับชาวต่างชาติลัทธิชาวตะวันตกได้แผ่ขยายเข้ามาทำให้ระบบการศาลไทยมีการเปลี่ยนแปลง มิฉะนั้นอาจเป็นเหตุ ที่ก่อให้เกิดความขัดแย้งกับชาติตะวันตกได้ จึงมีการปฏิรูประบบการศาลไทยขึ้นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ทรงมีบทบาทในการวางรากฐานระบบการศาลยุติธรรมโดยได้รวมศาลที่กระจัดกระจายอยู่ตามกระทรวงกรมต่าง ๆ ให้มารวมไว้ในที่แห่งเดียวกันเพื่อให้การพิจารณาพิพากษาคดีดำเนินไปด้วยความรวดเร็วถูกต้องเหมาะสมไม่ทำให้ราษฎรเดือดร้อนและในโอกาสที่กรุงเทพมหานครมีอายุครบ 100 ปี ซึ่งตรงกับวันที่ 21 เมษายน 2425 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินทางขบวนพยุหยาตรา มาวางศิลาเก๋อพระฤกษ์อาคารศาลสถิตย์ยุติธรรมและทรงโปรดฯ ให้จารึกพระราชปรารภในการจัดตั้งศาลยุติธรรมไว้ในแผ่นเงินซึ่งเรียกว่า "หิรัญบัตร" มีความกว้าง 9.5 ซม.ยาว 37.2 ซม.จำนวน 4 แผ่น ฝังอยู่ใต้อาคารศาลสถิตย์ยุติธรรมบนแผ่นเงิน จารึกด้วยอักษรไทยที่สวยงามและทรงคุณค่ามากแสดงให้เห็นถึงพระบรมราโชบายในการปกครองแผ่นดินว่ามีพระราชประสงค์ให้ตั้งศาลขึ้นเพื่อทำหน้าที่วินิจฉัยชี้ขาดบรรดาคดี ทรงเล็งเห็นว่าบ้านเมืองจะอยู่ด้วยความสงบสุขร่มเย็นต้องอาศัยการศาลเป็นสำคัญจึงทรงจัดระบบกฎหมายและระเบียบทางการศาลขึ้นใหม่เพื่อให้เป็นที่ยอมรับของชาติตะวันตก โดยมีกรมหลวงพิชิตปรีชากรและพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์เป็นกำลังสำคัญในการแก้ไขกฎหมายและปฏิรูประบบการศาลยุติธรรม ให้

เจริญรุ่งเรืองเป็นที่ยอมรับของนานาชาติ ศาลจึงเป็นสถาบันที่ประสิทธิ์ประสาทความยุติธรรมให้แก่ประชาชนสืบมาตราบเท่าทุกวันนี้ และในโอกาส ที่กรุงเทพมหานครครบรอบ 220 ปี ซึ่งตรงกับศาลยุติธรรมครบรอบ 120 ปี ในปี พ.ศ. 2545 สำนักงานศาลยุติธรรมจึงร่วมกันจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ศาลไทยและหอจดหมายเหตุขึ้นเพื่อเป็นการน้อมรำลึกถึงพระมหากษัตริย์คุณของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและพระมหากษัตริย์ไทยทุกพระองค์ที่มีต่อศาลยุติธรรม จึงถือเอาวันที่ 21 เมษายนของทุกปีเป็น "วันศาลยุติธรรม"

ต่อมาเมื่อปี พ.ศ.2478 ได้มีการประกาศใช้พระธรรมนูญศาลยุติธรรมแบ่งแยกงาน ศาลยุติธรรมออกจากกันเป็นสองฝ่าย คืองานธุรการและงานตุลาการโดยให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมเป็นผู้รับผิดชอบงานธุรการ ส่วนงานตุลาการ คือการพิจารณาพิพากษา เป็นอำนาจของตุลาการโดยเฉพาะนับแต่ตั้งกระทรวงยุติธรรมทำหน้าที่ดูแลรับผิดชอบงานธุรการของศาลยุติธรรมมาได้ 100 ปีเศษ จึงได้เกิดแนวความคิดที่จะแยกศาลยุติธรรมออกจากกระทรวงยุติธรรมเพื่อให้พ้นจากข้อระแวงสงสัยว่าศาลยุติธรรมอาจถูกแทรกแซงจากฝ่ายบริหารและไม่มีอิสระในการพิจารณาพิพากษาคดี จนกระทั่งได้มีรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 แยกศาลยุติธรรมออกจากกระทรวงยุติธรรม บัญญัติให้ศาลยุติธรรมมีหน่วยงานธุรการของศาลยุติธรรมที่เป็นอิสระให้เลขาธิการสำนักงานศาลยุติธรรมเป็นผู้บังคับบัญชาขึ้นตรงต่อประธานศาลฎีกาและพระราชบัญญัติ ระเบียบ บริหารราชการศาลยุติธรรม พ.ศ.2543 มาตรา 5 บัญญัติให้มีสำนักงานศาลยุติธรรมเป็นส่วนราชการที่เป็นหน่วยงานอิสระ มีฐานะ เป็นนิติบุคคลเมื่อกฎหมายดังกล่าวมีผลใช้บังคับตั้งแต่วันที่ 20 สิงหาคม 2543 จึงถือว่าศาลยุติธรรมแยกออกจากกระทรวงยุติธรรมนับแต่นั้นเป็นต้นมา (ศาลเยาวชนและครอบครัวจังหวัดขอนแก่น, 2561)

นักศึกษาหรือผู้เขียนเลือกศึกษาเกี่ยวกับกรณีศึกษาในกระบวนการยุติธรรม เนื่องจากนักศึกษามองความสนใจที่อยากเรียนรู้ในเรื่องของกฎหมายที่ให้ความช่วยเหลือเด็กหรือเยาวชนที่กระทำความผิดว่ามีกฎหมายหรือหน่วยงานใดบ้างที่เข้ามามีบทบาทในการให้ความช่วยเหลือเด็กและเยาวชนเมื่อเขากระทำความผิดและไม่สามารถปรับปรุงหรือแก้ไขด้วยตนเองได้

2. เป้าประสงค์

- 2.1 สังคมไทยมีความสุขเรียบร้อย สามัคคีปรองดอง อย่างมั่นคงและยั่งยืน
- 2.2 อำนวยความยุติธรรมที่มีมาตรฐานในระดับสากลของศาล
- 2.3 อำนวยความยุติธรรมที่สอดคล้องกับลักษณะของแต่ละประเภทคดี (ศาลเยาวชนและครอบครัวจังหวัดขอนแก่น, 2561)

3. อำนาจหน้าที่

ศาลเยาวชนและครอบครัวตามพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ.2534 มาตรา 11 กำหนดให้ศาลเยาวชนและครอบครัวมีอำนาจพิจารณาพิพากษาหรือมีคำสั่งในคดีดังต่อไปนี้

- 3.1 คดีอาญาที่มีข้อหาว่าเด็กหรือเยาวชนกระทำความผิด
- 3.2 คดีอาญาที่ศาลซึ่งมีอำนาจพิจารณาคดีธรรมดาได้โอนมาตรา 61 วรรคหนึ่ง
- 3.3 คดีครอบครัว ได้แก่ คดีแพ่งที่ฟ้องหรือร้องขอต่อศาลหรือกระทำการใด ๆ ในทางศาลเกี่ยวกับผู้เยาว์หรือครอบครัว แล้วแต่กรณี ซึ่งต้องบังคับตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์
- 3.4 คดีที่ศาลจะต้องพิพากษาหรือสั่งเกี่ยวกับตัวเด็กและเยาวชน ตามบทบัญญัติของกฎหมายซึ่งบัญญัติให้เป็นอำนาจหน้าที่ของศาลเยาวชนและครอบครัว (ศาลเยาวชนและครอบครัวจังหวัดขอนแก่น, 2561)

4. การดำเนินคดีอาญาในศาลเยาวชนและครอบครัว

- 4.1 การจับกุมเด็กและเยาวชน การจับกุมเด็ก ห้ามมิให้จับกุมเด็ก เว้นแต่เด็กกระทำความผิดซึ่งหน้า มีหมายจับของศาล มีคำสั่งของศาล
- 4.2 การจับกุมเยาวชน จะจับกุมเยาวชนโดยไม่มีหมายจับ หรือคำสั่งศาลมิได้ เว้นแต่เยาวชนได้กระทำความผิดซึ่งหน้า มีพฤติการณ์อันควรสงสัยว่าเยาวชนน่าจะก่อเหตุร้ายให้เกิดภัยอันตรายแก่บุคคลหรือทรัพย์สินของผู้อื่น มีเหตุจะออกหมายจับเยาวชนแต่มีเหตุจำเป็นเร่งด่วน

ที่ไม่อาจขอให้ศาลออกหมายจับได้ เป็นการจับเยาวชนที่หนีหรือจะหลบหนีระหว่างถูกปล่อยชั่วคราว

4.3 การตรวจสอบการจับ ตรวจสอบว่ามีการส่งตัวเด็กหรือเยาวชนมาศาลภายใน 24 ชั่วโมงหรือไม่ ศาลจะตั้งที่ปรึกษากฎหมายให้ ถ้าเด็กหรือเยาวชนยังไม่มี ตรวจสอบว่าเป็นเด็กหรือเยาวชนซึ่งต้องหาว่ากระทำความผิดหรือไม่ การจับเป็นไปโดยชอบด้วยกฎหมายหรือไม่ ถ้าไม่ชอบด้วยกฎหมายให้ปล่อยตัวเด็กหรือเยาวชนไป การปฏิบัติต่อเด็กหรือเยาวชนเป็นไปโดยชอบด้วยกฎหมายหรือไม่

4.4 การควบคุมตัวเด็กหรือเยาวชนหลังการตรวจสอบการจับ ศาลอาจมอบตัวเด็กหรือเยาวชนให้บิดามารดาหรือผู้ปกครองเป็นผู้ดูแล ระหว่างดำเนินคดี ถ้าเด็กหรือเยาวชนมีลักษณะหรือพฤติกรรมที่อาจเป็นภัยต่อบุคคลอื่นหรือ มีเหตุสมควรประการอื่น ศาลอาจควบคุมไว้ที่สถานพินิจหรือสถานที่อื่นตามที่เห็นสมควรควบคุมไว้ในเรือนจำหรือสถานที่อื่นในกรณีที่เยาวชนมีอายุตั้งแต่ 18 ปี บริบูรณ์ขึ้นไป และมีลักษณะหรือพฤติกรรมที่อาจเป็นภัยต่อบุคคลอื่น หรือมีอายุเกิน 20 ปีบริบูรณ์

4.5 การสอบสวน กระทำในสถานที่เหมาะสม ไม่เลือกปฏิบัติ ไม่ปะปนกับผู้ต้องหาอื่น ใช้ภาษาและถ้อยคำที่ทำให้เด็กหรือเยาวชนเข้าใจได้ง่าย จัดหาลำม หรือเทคโนโลยี สิ่งอำนวยความสะดวกให้ จัดที่ปรึกษากฎหมายให้ทุกครั้ง ให้บิดามารดาผู้ปกครองเข้าฟังการสอบสวนได้

4.6 การผิดฟ้อง มีหลักเกณฑ์ดังนี้ เมื่อจับกุมเด็กหรือเยาวชนแล้วพนักงานสอบสวนต้องรีบสอบสวนและส่งสำนวนให้พนักงานอัยการเพื่อยื่นฟ้องให้ทันภายใน 30 วัน หากยื่นฟ้องไม่ทัน พนักงานสอบสวนหรือพนักงานอัยการต้องขอผิดฟ้องต่อศาล ประกอบด้วย ความผิดที่มีอัตราโทษอย่างสูงให้จำคุกเกิน 6 เดือน แต่ไม่เกิน 5 ปี ผิดฟ้องได้ 2 ครั้ง ๆ ละไม่เกิน 15 วัน ความผิดที่มีอัตราโทษอย่างสูงให้จำคุกเกิน 5 ปี ผิดฟ้องได้ 4 ครั้ง ๆ ละไม่เกิน 15 วัน การผิดฟ้องถ้าไม่มีที่ปรึกษากฎหมายให้ศาลตั้งที่ปรึกษากฎหมายให้ด้วย และหากยื่นฟ้องเกินกำหนดเวลาต้องได้รับอนุญาตจากอัยการสูงสุดหรือพนักงานอัยการซึ่งอัยการสูงสุดมอบหมาย

4.7 การฟ้องคดีอาญา ยื่นฟ้องต่อศาลเยาวชนและครอบครัว โดยไม่คำนึงว่าขณะยื่นฟ้องจำเลยมีอายุพ้นเกณฑ์เยาวชนแล้วหรือไม่ เนื่องจากให้ถืออายุเด็กหรือเยาวชนในวันที่การกระทำความผิดได้เกิดขึ้น

4.8 มาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญา มาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีก่อนฟ้องคดี ประกอบด้วย เด็กหรือเยาวชนกระทำความผิดอัตราโทษจำคุกไม่เกิน 5 ปี ไม่เคยโทษจำคุกมาก่อนเว้นแต่ประมาท ลหุโทษ เด็กหรือเยาวชนสำนึกในการกระทำความผิดก่อนฟ้องคดี ผู้อำนวยการสถานพินิจเห็นว่าเด็กหรือเยาวชนจะกลับตัวเป็นคนดีโดยไม่ต้องฟ้องจัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูให้เด็กหรือเยาวชนปฏิบัติ การจัดทำแผนต้องได้รับความยินยอมจากผู้เสียหาย และเด็กหรือเยาวชนที่กระทำความผิด เสนอแผนแก้ไขฟื้นฟูเพื่อให้อัยการพิจารณาหากเห็นชอบ ดำเนินการตามแผน และรายงานต่อศาล หากศาลเห็นชอบให้พนักงานสอบสวน อัยการ งดการดำเนินคดีไว้ก่อน และมีให้นับระยะเวลา ปฏิบัติตามแผนรวม เข้าในกำหนดเวลาผิดฟ้อง หากศาลไม่เห็นชอบด้วยกับแผนให้ดำเนินคดีแก่เด็กหรือเยาวชนต่อไป หากเด็กหรือเยาวชนฝ่าฝืนหรือไม่ปฏิบัติตามแผนให้ดำเนินคดีแก่เด็กหรือเยาวชนต่อไป หากเด็กหรือเยาวชนดำเนินการตามแผนครบถ้วนแล้วพนักงานอัยการมีคำสั่ง ไม่ฟ้องสิทธินำคดีอาญามาฟ้องระงับแต่ไม่ตัดสิทธิผู้มีส่วนได้เสียฟ้องทางแพ่ง

4.9 มาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีหลังฟ้องคดี ประกอบด้วย เด็กหรือเยาวชนทำผิดอัตราโทษจำคุกไม่เกิน 20 ปี ไม่เคยรับโทษจำคุกมาก่อน เว้นประมาท ลหุโทษ เด็กหรือเยาวชนสำนึกในการกระทำความผิด ผู้เสียหายยินยอม และโจทก์ไม่คัดค้าน ศาลสั่งให้ ผู้อำนวยการสถานพินิจหรือบุคคลที่ศาลเห็นสมควรจัดทำแผนแก้ไข บำบัด ฟื้นฟูเด็กหรือเยาวชนเสนอต่อศาล เมื่อศาลเห็นชอบให้สั่งจำหน่ายคดีชั่วคราวถ้าไม่เห็นชอบให้ดำเนินกระบวนการพิจารณาต่อไป หากเด็กหรือเยาวชนฝ่าฝืนหรือไม่ปฏิบัติตามแผนให้ยกคดีขึ้นพิจารณาต่อไป หากเด็กหรือเยาวชนดำเนินการตามแผนครบถ้วนแล้วให้ศาลสั่งจำหน่ายคดีและมีคำสั่งเรื่องของกลางโดยให้สิทธินำคดีอาญามาฟ้องระงับแต่ไม่ตัดสิทธิผู้มีส่วนได้เสียฟ้องทางแพ่ง

4.10 การพิจารณา เมื่อศาลรับฟ้องแล้ว ศาลแจ้งให้สถานพินิจ บิดามารดา ผู้ปกครอง ทราบนัดและหากเห็นสมควรจะสั่งให้มาฟังการพิจารณาคดีด้วยก็ได้ การพิจารณาเป็นการลับ บุคคลที่เกี่ยวข้องกับคดีเท่านั้นมีสิทธิเข้าฟังการพิจารณาคดี การพิจารณาคดีไม่ต้องดำเนินการตามกฎหมายว่าด้วยวิธีพิจารณาความอาญาโดยเคร่งครัด พิจารณาคดีในห้องที่มีชื่อห้องพิจารณาคดีธรรมดา หรือไม่ปะปนกับการพิจารณาคดีธรรมดา ห้ามมิให้ใช้เครื่องพันธนาการ เว้นแต่คดีที่มีอัตราโทษจำคุกเกิน 10 ปี

4.11 การพิพากษา ศาลจะพิพากษาลงโทษหรือใช้วิธีการสำหรับเด็กหรือเยาวชนได้เมื่อได้รับรายงานจากผู้อำนวยการสถานพินิจแล้ว การอ่านคำพิพากษาให้กระทำการเป็นการลับ ถ้าศาลเห็นว่ายังไม่สมควรมีคำพิพากษาศาลจะกำหนดเงื่อนไขหรือส่งไปยังสถานพินิจหรือสถานที่ที่เห็นสมควรหรือใช้วิธีการสำหรับเด็ก หรือเยาวชนถ้าปฏิบัติครบถ้วนศาลสั่งยุติคดีโดยไม่ต้องมีคำพิพากษา ศาลจะคำนึงถึงสวัสดิภาพและอนาคตของเด็กหรือเยาวชนซึ่งควรจะได้รับ การฝึกอบรมสั่งสอน และสงเคราะห์ให้กลับตนเป็นพลเมืองดียิ่งกว่าลงโทษ และคำนึงถึงบุคลิกลักษณะสภาพร่างกายและจิตของเด็กหรือเยาวชนซึ่งแตกต่างกันเป็น คน ๆ ไปและลงโทษหรือเปลี่ยนโทษหรือใช้วิธีการสำหรับเด็กและเยาวชนให้เหมาะสมกับเด็กหรือเยาวชน และพฤติการณ์เฉพาะเรื่อง แม้เด็กหรือเยาวชนนั้นจะได้กระทำความผิดร่วมกัน (ศาลเยาวชนและครอบครัวจังหวัดขอนแก่น, 2561)

5. การวิเคราะห์องค์การที่เกี่ยวข้องกับงานสังคมสงเคราะห์ในกระบวนการยุติธรรม

จากการได้ฝึกประสบการณ์ที่ศาลเยาวชนและครอบครัวจังหวัดขอนแก่น ซึ่งมีหน้าที่หลัก คือ การศึกษา รวบรวม วิเคราะห์ ข้อมูลของเด็กและเยาวชนทางด้านครอบครัว สังคม สภาพแวดล้อม รูปแบบการดำเนินชีวิต ฯลฯ เพื่อนำข้อมูลที่ได้มาใช้ในการวิเคราะห์ เพื่อดำเนินการจำแนกประเภท และวางแผนการให้การบำบัดฟื้นฟู เด็ก เยาวชนและครอบครัว เพื่อช่วยปรับเปลี่ยนพฤติกรรม ทศนคติ และเตรียมความพร้อมภายหลังปล่อยของเด็กและเยาวชนให้เหมาะสมกับการดำเนินชีวิตในสังคม และงานบำบัดฟื้นฟูเป็นรายบุคคล มีการประสานความร่วมมือกับบุคคลและองค์กรเครือข่ายเพื่อระดมทรัพยากรในการให้ความช่วยเหลือเด็กและเยาวชน การปฏิบัติงานด้านยุติธรรมสมานฉันท์ในเรื่องการประชุมกลุ่มครอบครัวและชุมชนเพื่อลดจำนวนเด็กและเยาวชนที่เข้ามาสู่กระบวนการยุติธรรมทั้งก่อนและหลังที่ศาลมีคำพิพากษา มีการติดตามและให้บริการทางด้านจิตวิทยาแก่เด็กและเยาวชนภายหลังการปล่อยตัวเพื่อให้ความช่วยเหลือตามสภาพปัญหาและความจำเป็น และปฏิบัติงานเชิงรุกโดยการให้ความรู้แก่ชุมชนเพื่อป้องกันการกระทำผิดของเด็กและเยาวชน และที่สำคัญนั้น ในกระบวนการเตรียมความพร้อมปล่อยเด็กและเยาวชน และการติดตามภายหลังปล่อย นักจิตวิทยาและนักสังคมสงเคราะห์เป็นผู้รับผิดชอบหลักในการดำเนินงานดังกล่าวจึงได้รับการคาดหวังว่า กระบวนการเตรียมความ

พร้อมปล่อยที่ดำเนินการในปัจจุบันจะสามารถมีส่วนช่วยป้องกันและแก้ไขปัญหาเด็กและเยาวชน กระทำผิดซ้ำได้

6. งานสังคมสงเคราะห์ในกระบวนการยุติธรรม

งานสังคมสงเคราะห์ในระบบงานยุติธรรมถูกกำหนดให้เป็นส่วนงานหนึ่งในการขับเคลื่อน เพื่อให้มีการดำเนินงานตามตามยุทธศาสตร์ของกระทรวงยุติธรรม ระยะ 20 ปี (พ.ศ.2560 – 2579) อันเป็นยุทธศาสตร์ที่จัดทำขึ้นภายใต้กรอบแนวคิดตามแนวนโยบายสาธารณะเช่น รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2560 วาระปฏิรูปประเทศ ยุทธศาสตร์ชาติระยะ 20 ปี การสร้าง ความปรองดองสมานฉันท์แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12 และ นโยบาย Thailand 4.0 โดยกำหนดเป็นยุทธศาสตร์กระทรวงยุติธรรมระยะ 20 ปี ทั้งสิ้น 6 ยุทธศาสตร์ คือ ยุทธศาสตร์ที่ 1 การป้องกันและปราบปรามยาเสพติด ยุทธศาสตร์ที่ 2 การสร้างความปลอดภัยและความสงบสุขในสังคม ยุทธศาสตร์ที่ 3 การอำนวยความยุติธรรม ยุทธศาสตร์ที่ 4 การพัฒนากฎหมายและกระบวนการยุติธรรม ยุทธศาสตร์ที่ 5 การป้องกันและการปราบปรามอาชญากรรมด้านความมั่นคง และยุทธศาสตร์ที่ 6 การเสริมสร้างความปรองดองสมานฉันท์โดย เป้าหมายสูงสุดของ การดำเนินงานตามยุทธศาสตร์ทั้ง 6 ยุทธศาสตร์ คือ เพื่อลดความเหลื่อมล้ำ ในสังคม เกิดความเป็นธรรมในสังคมและสังคมมีความสงบสุข ซึ่งงานสังคมสงเคราะห์เป็นส่วน งานสำคัญในการขับเคลื่อนการดำเนินงานตามยุทธศาสตร์ที่ 2 การสร้างความปลอดภัยและความ สงบสุขในสังคม ยุทธศาสตร์ที่ 3 การอำนวยความยุติธรรม และยุทธศาสตร์ ที่ 6 การเสริมสร้าง ความปรองดองสมานฉันท์โดยเน้น การปฏิบัติงานของนักสังคมสงเคราะห์ตามพัฒนาแผนงาน ด้านการควบคุม ดูแล และแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิดการช่วยเหลือประชาชนให้เข้าถึงความเป็น ธรรม เพื่อสร้างความเข้มแข็งและลดความเหลื่อมล้ำในสังคม ทั้งนี้เมื่อพิจารณาในรายละเอียด ของแผนงานและโครงการต่าง ๆ ตามที่มีการกำหนดไว้ตามแผนยุทธศาสตร์ฯ พบว่า ส่วนงาน สังคมสงเคราะห์และส่วนงานที่มีการปฏิบัติหน้าที่หรือมีบทบาทเช่นเดียวกับงานสังคมสงเคราะห์ ในกระบวนการยุติธรรมมีเรื่องงานที่ต้องดำเนินการทั้งในการปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์ ระดับ บุคคล (Social Casework) การปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์ระดับชุมชน (Community Social Work) และการปฏิบัติงานงานสังคมสงเคราะห์ในระดับนโยบาย (Social Policy) นักสังคม

สงเคราะห์ในกระบวนการยุติธรรมนั้นเป็นหนึ่งในนักสังคมสงเคราะห์ที่มีการปฏิบัติงานเฉพาะทาง โดยมีขอบข่ายการปฏิบัติงานที่เกี่ยวข้องกับกฎหมายและระบบงานของกระบวนการยุติธรรม ภาระหน้าที่ของนักสังคมสงเคราะห์วิชาชีพในกระบวนการยุติธรรมครอบคลุมถึงการปฏิบัติงาน สังคมสงเคราะห์คลินิกและจิตเวชศาสตร์สำหรับผู้มีพฤติกรรมเบี่ยงเบน หรือผู้ที่มีพฤติกรรม อาชญากรรมในลักษณะของการบำบัด การฟื้นฟู และการประเมินผลโดยนักสังคมสงเคราะห์ใน กระบวนการยุติธรรมได้มีการปฏิบัติงานที่เกี่ยวข้องกับการให้บริการ 2 ส่วนสำคัญด้วยกัน คือ การให้บริการแก่ผู้ที่ตกเป็นเหยื่อของอาชญากรรมหรือกระบวนการยุติธรรม และการให้บริการ แก่ผู้กระทำผิดที่เป็นเด็กและเยาวชนและผู้ใหญ่

นอกจากนี้ยังหมายรวมถึงการให้บริการแก่ครอบครัวของผู้กระทำความผิดอีกด้วย นอกจากนี้ National Organization of Forensic Social Work ยังได้ระบุถึงลักษณะงานของ นักสังคมสงเคราะห์ในกระบวนการยุติธรรมของประเทศสหรัฐอเมริกาไว่ว่านักสังคมสงเคราะห์ ต้องมีการจัดหาสวัสดิการทางสังคมต่าง ๆ ให้แก่กลุ่มผู้ใช้บริการทั้งสองกลุ่มเพื่อเอื้อให้กลุ่มผู้ เปรียบางนี้สามารถเข้าถึงสวัสดิการทางสังคมที่รัฐจัดไว้ให้ได้อย่างเท่าเทียมกับประชาชนภาค ส่วนอื่น ๆ ของประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มผู้ต้องขัง ที่จำเป็นต้องให้บริการด้านการบำบัด ฟื้นฟูทั้งทางร่างกายและจิตใจ การวางแผนที่จะเตรียมก่อนปล่อย และการจัดเตรียมชุมชน/ ทรัพยากรที่เอื้อให้ผู้ต้องขังสามารถดำรงชีพอยู่ได้ภายหลังพ้นโทษ และไม่กลับไปกระทำผิดซ้ำ นักสังคมสงเคราะห์ในงานยุติธรรมในประเทศสหรัฐอเมริกาต่างมุ่งที่จะพัฒนาบทบาทของตนเอง ให้มีความเป็นวิชาชีพโดยเน้นการอาศัยทฤษฎีและหลักฐานเชิงประจักษ์ (Evidence - Based) เป็นพื้นฐานในการปฏิบัติงานตลอดจนการสร้างนโยบายและโครงการต่าง ๆ เกี่ยวกับ กระบวนการยุติธรรม จนละเลยการปฏิบัติงานภายใต้หลักการของนักสังคมสงเคราะห์ใน กระบวนการยุติธรรม ในมิติของการปฏิบัติงานระดับพื้นที่ (เช่น การบำบัด แก่ไข ฟื้นฟูพฤติกรรมผู้ต้องขัง การให้คำปรึกษาเฉพาะรายเพื่อฟื้นฟูและเยียวยาสภาพจิตใจการให้บริการและการ จัดหาสวัสดิการทางสังคม) ดังที่ได้กล่าวไปแล้วในเบื้องต้นว่า นักสังคมสงเคราะห์ในกระบวนการ ยุติธรรมนอกเหนือไปจากการปฏิบัติงานกับ ผู้กระทำผิดแล้วยังมีการปฏิบัติงานและการจัดหา บริการให้แก่ผู้ที่ตกเป็นเหยื่อหรือผู้ที่ได้รับผลกระทบจากกระบวนการยุติธรรมอีกด้วย (กรม ราชทัณฑ์ กระทรวงยุติธรรม, (ม.ป.ป.)

7. บทบาทของนักสังคมสงเคราะห์ในการปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์ในศาลเยาวชนและครอบครัวจังหวัดขอนแก่น

เนื่องจากการให้คำปรึกษาเป็นกระบวนการที่เกี่ยวข้องกับบุคคลที่เป็นทั้งผู้ให้คำปรึกษา และผู้รับคำปรึกษา ต้องมีระบบระเบียบ มีเทคนิควิธีในการเข้าใจ การสร้างมนุษยสัมพันธ์ การช่วยเหลือ การวางแผน การตัดสินใจ การเปลี่ยนแปลงในหลายด้านในตัวผู้รับคำปรึกษา ดังนั้นในการให้คำปรึกษาจึงจำเป็นต้องมีหลักการที่สำคัญ ดังนี้

7.1 การให้คำปรึกษาดังอยู่บนพื้นฐานที่ว่าผู้รับคำปรึกษาต้องการที่จะเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของตน

7.2 การให้คำปรึกษาดังอยู่บนพื้นฐานที่ว่าผู้ให้คำปรึกษาต้องได้รับการฝึกฝนเพื่อความชำนาญงานมาก่อน

7.3 การให้คำปรึกษาเป็นการช่วยให้ผู้รับคำปรึกษาสามารถพิจารณาตนเองได้ดี เช่นเดียวกับความสามารถในการพิจารณาสิ่งแวดล้อมของตน จนเกิดการตัดสินใจได้ในที่สุด

7.4 การให้คำปรึกษา ยึดหลักความแตกต่างระหว่างบุคคล

7.5 การให้คำปรึกษาเป็นทั้งศาสตร์ (Science) และศิลปะ (Art) เป็นทั้งงานวิชาการและวิชาชีพที่ต้องอาศัยการฝึกฝนจนชำนาญมากกว่าการใช้สามัญสำนึก

7.6 การให้คำปรึกษา เป็นความร่วมมืออันดีสำหรับผู้ให้คำปรึกษา และผู้รับคำปรึกษา ในอันที่จะช่วยกันค้นหาปัญหาหรือทางออกที่เหมาะสมแท้จริงทั้งนี้โดยที่ต่างฝ่ายอาจจะไม่เข้าใจมาก่อนว่า “แท้ที่จริงแล้วความยากลำบากหรือปัญหาของสิ่งนั้นคืออะไร ซึ่งแตกต่างไปจากการสอนซึ่งผู้สอนรู้ข้อเท็จจริงมาก่อนหน้านี้แล้ว”

7.7 การให้คำปรึกษาเน้นถึงจรรยาบรรณ และบรรยากาศที่ปกปิดหรือความเป็นส่วนตัว เพื่อสนับสนุนการได้มาซึ่งข้อเท็จจริงสำหรับช่วยเหลือ และรักษาผลประโยชน์ของผู้รับคำปรึกษาเป็นสำคัญ

7.8 การให้คำปรึกษาจะเกิดขึ้นต่อเมื่อสัมพันธภาพระหว่างผู้ให้คำปรึกษา และผู้รับคำปรึกษา มีระดับสูงมากพอที่ผู้รับคำปรึกษาเต็มใจที่จะเปิดเผย ความรู้สึกที่แท้จริงของตน โดยไม่ปกปิดหรือซ่อนเร้น

โดยนักศึกษาได้นำประเภทในการให้คำปรึกษามาใช้ คือ การให้คำปรึกษาเป็นรายบุคคล (Individual Counseling)

ซึ่งการให้คำปรึกษาประเภทนี้เป็นแบบที่ได้รับความนิยม และถูกนำมาใช้ในหน่วยงานต่าง ๆ การให้คำปรึกษาจะเป็นการพบกัน ระหว่างผู้ให้คำปรึกษา 1 คน กับผู้ขอคำปรึกษา 1 คน โดยร่วมมือกัน การให้คำปรึกษาแบบนี้มีจุดมุ่งหมายที่จะช่วยให้ผู้ขอรับคำปรึกษาให้สามารถเข้าใจตนเอง เข้าใจปัญหา และสามารถแก้ไขปัญหาลักษณะต่าง ๆ ได้ด้วยตนเอง หรือเพื่อให้สมาชิกในองค์กร เพิ่มประสิทธิภาพการปฏิบัติงานให้สูงขึ้น ทำให้คนในองค์กรได้ตระหนักถึง ความรู้สึกเกี่ยวกับพฤติกรรมและการแสดงออกของอารมณ์ของตนเองและผู้อื่น เข้าใจความสำคัญของทัศนคติ ความเชื่อ ค่านิยม แรงจูงใจ พฤติกรรมต่าง ๆ ของบุคคล เข้าใจความสำคัญของการเสริมแรงและการต่อต้านการเปลี่ยนแปลง คนสามารถกำหนดเป้าหมายและการประพฤติปฏิบัติของตนเองได้ เป็นกระบวนการช่วยเหลือโดยมีการพบปะเป็น การส่วนตัว ระหว่างผู้ให้คำปรึกษากับผู้รับบริการ ซึ่งจะเป็นการช่วยให้ผู้รับบริการ ได้เข้าใจตนเอง และสิ่งแวดล้อมได้ดีขึ้น สามารถวางโครงการในอนาคตได้อย่างมี ประสิทธิภาพ ซึ่งมีใช้เฉพาะจะสามารถแก้ปัญหาที่กำลังเผชิญอยู่เท่านั้น แต่ จะช่วยให้มีทักษะในการแก้ปัญหาอื่น ๆ ได้ด้วยตนเอง

8. การให้คำปรึกษาทางสังคมสงเคราะห์กับกระบวนการทำงาน

8.1 ทักษะการสัมภาษณ์เป็นเครื่องมือสำคัญในการค้นหาข้อเท็จจริงจากผู้ใช้บริการเพื่อนำไปสู่การช่วยเหลือผู้ให้บริการได้มีความเข้าใจสถานการณ์ปัญหาของตนเองมีพลังใจที่เข้มแข็งกล้าเผชิญปัญหาด้วยตนเองการสัมภาษณ์นั้นต้องทำอย่างมีหลักการ มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ผู้ให้บริการตอบคำถามให้ข้อมูลอย่างเต็มใจและข้อมูลที่ได้นั้นมีประโยชน์ตรงตามที่นักสังคมสงเคราะห์ต้องการ

8.2 ทักษะการนำเข้าสู่การสนทนา (Leading Skill) หมายถึง การเป็นผู้ดำเนินการเริ่มต้นสนทนา ได้แก่ การดำเนินเพื่อให้เกิดความเป็นกันเอง มีมิตรไมตรี สบายใจพร้อมที่มีการสัมภาษณ์ประกอบด้วย

8.3 การฟังทักษะ การฟังทักษะสำหรับผู้ให้คำปรึกษาที่ดี นับว่าเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับผู้ให้คำปรึกษาทุกคนการฟังเป็นศิลปะที่ต้องอาศัยความอดทนและต้องใช้สมาธิเป็นอย่างมาก

เพราะในระหว่างการให้คำปรึกษานั้นผู้ให้คำปรึกษา มิใช่จะรับฟังแต่เพียงเรื่องราวที่ผู้รับคำปรึกษา เล่าออกมาเท่านั้น แต่จะต้องทำความเข้าใจถึงความรู้สึกของผู้รับคำปรึกษาในขณะนั้น พร้อมทั้งร่วมรับอารมณ์ของผู้รับคำปรึกษาไปด้วยสนในขณะที่ผู้ให้คำปรึกษารับฟังผู้รับคำปรึกษา อยู่ นั้นผู้ให้คำปรึกษาจำเป็นต้องแสดงความเอาใจใส่ (Attending) ต่อผู้รับคำปรึกษา ซึ่งอาจแสดงออกได้โดยการสบตาหรือพยักหน้าเล็กน้อยในขณะที่รับฟังหรือพูดเสริมขึ้นภายหลังจากที่ผู้รับคำปรึกษาพูดจบ

8.4 การต้อนรับ (Welcoming) ทักทายด้วยภาษา พูด ให้เกิดความรู้สึกดี

8.5 การสนทนา (Direct Leading) แนะนำตัว กระตุ้นให้ผู้ถูกสัมภาษณ์สนทนาในเรื่องที่ สะดวกใจ ผ่อนคลายสบายใจ

8.6 การตั้งคำถาม (Questioning) เป็นการกำหนดวัตถุประสงค์ไว้ล่วงหน้าเพื่อต้องการ ข้อมูลเพิ่มเติม ข้อควรระวังในการใช้คำถาม คือ น้ำเสียงและกิริยาท่าทาง

8.7 การสอบซัก (Probing) เป็นการป้อนคำถามหลายคำถามติดต่อกันเพื่อต้องการ ได้รับคำตอบจากผู้ถูกสัมภาษณ์ ต้องการที่จะเลี้ยงที่ไม่พูดถึงจุดสำคัญของปัญหา

8.8 เทคนิคและการสังเกต (Observation) ทักษะการสังเกตโดยทั่วไปจะควบคู่ไปกับการสัมภาษณ์ ในงานสังคมสงเคราะห์ นักสังคมสงเคราะห์ ต้องสังเกต พฤติกรรม ทศนคติของ ผู้ใช้บริการ

ดังนั้น ความรู้เฉพาะทางที่ได้จากการฝึกงานในครั้งนี้ นักศึกษายังได้รับความรู้ในการ ปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์ได้ทราบถึงวิธีการนำหลักการทางสังคมสงเคราะห์มาใช้ในการ ปฏิบัติงานได้เรียนรู้กระบวนการทางสังคมสงเคราะห์ในกระบวนการยุติธรรมได้รับความรู้ในเรื่อง ของการจัดโครงการหรือกิจกรรมในสถานที่ต่าง ๆ นักศึกษาสามารถสรุปกิจกรรมที่ได้เรียนรู้ การปฏิบัติงานในหน่วยงานสังคมสงเคราะห์ของศาลเยาวชนและครอบครัวจังหวัดขอนแก่น เป็น การให้ความช่วยเหลือโดยใช้วิธีการสังคมสงเคราะห์ ซึ่งในการดำเนินให้ความช่วยเหลือก็จะมี การนำเอาหรือประมวลองค์ความรู้ที่ได้จากการเรียนรู้ในห้องและจากประสบการณ์จริงที่ได้มา ประยุกต์ใช้ให้ความช่วยเหลือเยาวชนและผู้ปกครองเพื่อบรรลุตามวัตถุประสงค์สูงสุดทางสังคม สงเคราะห์

9. กรณีศึกษาจากการฝึกปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์ในศาลเยาวชนและครอบครัวจังหวัดขอนแก่น

ในการปฏิบัติงานนักสังคมสงเคราะห์ในศาลเยาวชนและครอบครัว ปฏิบัติงานภายใต้ พ.ร.บ. ศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2553 มีหน้าที่ ในการให้คำปรึกษาแนะนำด้านกาย จิต สังคม แก่ผู้ที่กระทำความผิดเพื่อประเมินวิเคราะห์ สภาพจิตใจ ของจำเลยหรือผู้เสียหาย ประสานงานกับผู้ที่เกี่ยวข้องในการดำเนินกิจกรรมหรือโครงการ เพื่อแก้ไข บำบัด พื้นฟูเด็กและเยาวชนผู้กระทำความผิด และเป็นตัวกลางในการประสานความร่วมมือระหว่าง เยาวชน ผู้ให้คำปรึกษาประจำศาล และทีมสหวิชาชีพภายนอก

เยาวชน ใน มาตรา 73 (ชั้นตรวจจับ/ชั้นก่อนพิจารณาคดี) นักสังคมสงเคราะห์ มีหน้าที่ ในการสัมภาษณ์ เพื่อแสวงหาข้อเท็จจริงของพฤติการณ์คดี และประเมินสภาพจิตใจ ความสำนึกผิดในกระทำความ สาเหตุของการกระทำผิด และจัดทำรายงานเสนอศาล เพื่อประกอบการพิจารณาคดี

เยาวชน ใน มาตรา 132 วรรคหนึ่ง (ชั้นหลังการพิจารณาคดี) ที่ศาลมีคำสั่งให้ใช้ มาตรการพิเศษแทนการพิพากษา โดยให้มารายงานตัวกับนักจิตวิทยาและนักสังคมสงเคราะห์ ตามเวลาที่ศาลกำหนด เพื่อติดตาม แก้ไข บำบัด พื้นฟู เด็กและเยาวชนหลังการพิจารณาคดี โดยการให้คำปรึกษาของนักสังคมสงเคราะห์และทีมสหวิชาชีพ

กรณีศึกษา 1 มีสาเหตุหรือปัญหาเกิดจากการถูกเชื่อมโยงเข้ากับการกระทำความผิดในข้อหา ร่วมกันลักทรัพย์ โดยเจ้าหน้าที่ตำรวจได้รับแจ้งจากเจ้าของบริษัทฯ รถยนต์ ที่กรณีศึกษา 1 เคยปฏิบัติงานอยู่ที่นี่ จากที่นักสังคมสงเคราะห์ได้พูดคุยและสัมภาษณ์ทราบว่ากรณีศึกษา 1 ไม่ได้มีส่วนรู้เห็นในเหตุการณ์ดังกล่าว จึงได้มีการดำเนินการให้ความช่วยเหลือเบื้องต้นโดยการให้คำปรึกษา กับกรณีศึกษา 1 ซึ่งในการให้คำปรึกษานักสังคมสงเคราะห์ได้ปฏิบัติงานร่วมกันกับนักจิตวิทยา และผู้พิพากษาสอบทบทในการให้คำปรึกษา ซึ่งในการทำงานร่วมกับนักจิตวิทยานักสังคมสงเคราะห์มีบทบาทในการประเมินและวินิจฉัย กรณีศึกษา 1 ในด้านกาย จิต สังคม เพื่อนำข้อมูลที่ได้มาจัดทำแผนในการให้ความช่วยเหลือในลำดับต่อไป จากการประเมินกาย จิต สังคมพบว่ากรณีศึกษา 1 มีอาการสามอึ้น และมีโรคโลหิตจาง แต่ไม่มีผลกระทบในการใช้ชีวิตของ

กรณีศึกษา 1 แต่อย่างไรก็ตาม จากนั้นได้มีการนำข้อมูลที่ได้จากการประเมินและวินิจฉัยมาวางแผนร่วมกับทีมสหวิชาชีพในการให้ความช่วยเหลือเพื่อที่จะได้ให้ความช่วยเหลือได้ถูกต้องตามปัญหาหรือสาเหตุที่กรณีศึกษา 1 กระทำผิด ซึ่งในการปฏิบัติงานได้มีการนำหลักธรรมอิทธิบาท 4 คือ ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์, 2564) มาใช้ในการปฏิบัติงานเพื่อให้กรณีศึกษา 1 เกิดความไว้วางใจในการที่จะกล้าเปิดเผยข้อมูลส่วนตัวให้กับนักสังคมสงเคราะห์ เพื่อใช้ประกอบในการวางแผนให้ความช่วยเหลือ และเพื่อให้การช่วยเหลือมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น (สาริกา แซ่เถา, 2567) มีการประยุกต์ใช้ทฤษฎีการปฏิบัติหน้าที่ (Functional Theory) ที่ให้ความสำคัญกับเป้าหมายของมนุษย์ ศักยภาพของมนุษย์ในการเลือกและการตัดสินใจ ตลอดจนความสามารถในการให้เหตุผลของมนุษย์ นักสังคมสงเคราะห์จึงต้องทำความเข้าใจในตัวบุคคลและกระตุ้นความพึงพอใจที่ซ่อนเร้นอยู่ภายในตัวของผู้ใช้บริการ เพื่อให้บรรลุถึงการมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นทั้งทางร่างกายและจิตใจ การประยุกต์ใช้ทฤษฎีในการปฏิบัติงานทางสังคมสงเคราะห์ ทีมสหวิชาชีพและนักสังคมสงเคราะห์ได้นำทฤษฎีการหน้าที่มาประยุกต์ใช้กับกรณีศึกษา เนื่องจากกรณีศึกษา มีการประกอบอาชีพหารายได้เลี้ยงดูครอบครัว และเลี้ยงชีพตัวเอง จึงต้องมีความรับผิดชอบเป็นอย่างสูงในหน้าที่ของตนเอง ซึ่งทฤษฎีการหน้าที่ไม่ได้เน้นแค่ที่ตัวของกรณีศึกษาเท่านั้น ยังมีการบ่งบอกถึงหน้าที่ของนักสังคมสงเคราะห์ในการให้ความช่วยเหลือ หรือแม้กระทั่งหน้าที่ของหน่วยงานที่เข้าให้ความช่วยเหลือกรณีศึกษา เช่น ศาลเยาวชนและครอบครัว มีหน้าที่เพื่อสงเคราะห์และคุ้มครองสวัสดิภาพของเด็กและเยาวชนที่กระทำความผิด

กรณีศึกษา 2 มีสาเหตุหรือปัญหาเกิดจากที่กรณีศึกษา 2 มีพฤติกรรมเสพยาเสพติดและมียาเสพติดไว้ในครอบครอง จำนวน 5 เม็ด จึงได้ถูกเจ้าหน้าที่ตำรวจเข้าจับกุม จากนั้นนักสังคมสงเคราะห์ได้พูดคุยและสัมภาษณ์เบื้องต้น ทราบว่ากรณีศึกษา 2 ได้มีการเสพยาเสพติดที่บ้านของตนจริงและให้การยอมรับว่ายาสเสพติด จำนวน 5 เม็ดนั้นเป็นของตนเอง จากนั้นนักสังคมสงเคราะห์จึงได้ให้การช่วยเหลือโดยการให้คำแนะนำและติดตามพฤติกรรมของกรณีศึกษา 2 ซึ่งจากการติดตามของนักสังคมสงเคราะห์ กรณีศึกษา 2 ไม่มีการปรับปรุงหรือเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของตนเองแต่อย่างใด และยังมีการใช้ยาเสพติดเหมือนเดิม ซึ่งในการทำงานร่วมกับนักจิตวิทยานักสังคมสงเคราะห์ได้ทำการประเมิน กาย จิต สังคม ของกรณีศึกษา 2 และทราบว่า

ในชุมชนหรือสังคมที่การศึกษา 2 อาศัยอยู่ มีการซื้อขายยาเสพติดกันจนกลายเป็นเรื่องปกติ และการศึกษา 2 ก็มีการคบเพื่อนที่มีพฤติกรรมเสี่ยงในการเสพยาเสพติด จึงทำให้การศึกษา 2 ไม่สามารถเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของตนเองได้ ดังนั้น นักสังคมสงเคราะห์จึงได้ทำรายงาน รายงานเจ้าหน้าที่ศาลให้มีการใช้ มาตรา 132 วรรคสอง กับการศึกษา 2 เพื่อให้การศึกษา 2 ได้ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการเสพยาเสพติดของตนเองที่สถานพินิจคุ้มครองเด็กและเยาวชน ในการปฏิบัติงานครั้งนี้ นักสังคมสงเคราะห์ได้นำหลักเบญจศีล – เบญจธรรม คือ ความประพฤติชอบ ทางกายและวาจา, การรักษากายวาจาให้เรียบร้อย, การรักษาปกติตามระเบียบวินัย, ข้อปฏิบัติ ในการเว้นจากความชั่ว, การควบคุมตนให้ตั้งอยู่ในความไม่เบียดเบียน ที่นักสังคมสงเคราะห์ เลือกใช้หลักเบญจศีล-เบญจธรรม เนื่องจากนักสังคมสงเคราะห์ได้มองเห็นถึงความสามารถของ การศึกษาในการใช้ชีวิต อีกทั้งการศึกษายังขาดทักษะในการเข้าร่วมสังคมหรือการแสดงออกที่ ถูกต้อง (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์, 2564) มาใช้ในการปฏิบัติงาน เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็ง ทางจิตใจและสังคมของนักศึกษา 2 และทำให้มีความสามารถในการในการปรับเปลี่ยน พฤติกรรม และหลักเบญจศีล – เบญจธรรม ซึ่งหลักเบญจศีลหรือศีล 5 คือ ข้อที่มนุษย์ทุกคนควร ปฏิบัติ ส่วนหลักเบญจธรรมหรือ หลักธรรม 5 ประการ คือ หลักพุทธธรรมที่เป็นแนวทางป้องกัน สิ่งเสพติดมี 5 ข้อ ซึ่งธรรมนี้จะทำให้เกิดความดีงามทางกายและทางวาจา และยังช่วยเสริมสร้าง เสถียรภาพในการทำงานให้กับนักสังคมสงเคราะห์ ทำให้เกิดการทำงานที่มีความเป็นระเบียบและมี ประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น (สาริกา แซ่เถา, 2567) มีการประยุกต์ใช้ทฤษฎีการปรับพฤติกรรม (Behavior Modification Theory) การปรับพฤติกรรม (Behavior Modification) คือการ นำเอาหลักการและทฤษฎีต่าง ๆ ทางจิตวิทยาที่ได้ผ่านการวิจัย ทดสอบแล้ว มาใช้ในการศึกษา และเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมด้วยวิธีการอย่างเป็นระบบและเป็นวิทยาศาสตร์ (นงลักษณ์ เทพ สวัสดิ์, 2540)

10. สรุป

การประยุกต์ใช้ทฤษฎีในการปฏิบัติงานทางสังคมสงเคราะห์ สังคมสงเคราะห์ได้นำทฤษฎีการปรับพฤติกรรมมาประยุกต์ใช้กับกรณีศึกษา เนื่องจากกรณีศึกษามีพฤติกรรมในการเสพยาเสพติดที่ไม่สามารถแก้ไขได้ อีกทั้งกรณีศึกษายังเป็นคนอารมณ์ร้อน แต่ไม่กล้าแสดงออก เวลาอยู่ต่อหน้าผู้คนจำนวนมาก ไม่มีความยับยั้งชั่งใจ และยังขาดทักษะในการปฏิเสธ นักสังคมสงเคราะห์และทีมสหวิชาชีพจึงได้นำทฤษฎีการปรับมาพฤติกรรมมาประยุกต์ใช้กับกรณีศึกษา เพื่อให้กรณีศึกษาได้ปรับพฤติกรรมของตนเอง กรณีศึกษามีอาการเสพยาเสพติดเป็นเวลานาน จึงทำให้ติด แต่ยังไม่สามารถเลิกได้เนื่องจากกรณีศึกษาเคยลองเลิกเสพด้วยตนเองแล้วแต่ไม่สามารถทำได้เพราะไม่สามารถยับยั้งใจตัวเองได้ และถูกเพื่อนชักชวน จึงทำให้กรณีศึกษาอยากปรับพฤติกรรมแต่ไม่สามารถทำได้ ซึ่งจากการสัมภาษณ์และติดตามพฤติกรรมของกรณีศึกษา จึงทำให้ทราบว่ากรณีศึกษาไม่มีการแสดงออกที่ชัดเจนว่าอยากปรับเปลี่ยนพฤติกรรม และยังมีการเสพยาเสพติดทุกวัน จึงทำให้คนในครอบครัวเกิดความวิตกกังวล นักสังคมสงเคราะห์และทีมสหวิชาชีพจึงได้จัดทำรายงาน รายงานเจ้าหน้าที่ศาลเพื่อใช้ มาตราการ 132 วรรคสอง เพื่อให้กรณีศึกษาได้ปรับพฤติกรรมที่สถานพินิจคุ้มครองเด็กและเยาวชน

นอกจากนี้ บทความผู้เขียนยังสรุปได้ว่า เด็กที่เข้าไปในระบบยุติธรรมมักเผชิญกับปัญหาที่หลากหลาย เช่น ปัญหาครอบครัว ความเครียดจากการเรียน หรือแรงกดดันจากสังคม ซึ่งอาจส่งผลต่อพฤติกรรมของเด็ก การวิเคราะห์กรณีศึกษาช่วยให้เห็นถึงความต้องการเฉพาะของเด็กแต่ละคนและวิธีการที่นักสังคมสงเคราะห์สามารถใช้เพื่อช่วยสนับสนุนและปรับปรุงสภาพชีวิตของเด็กในกระบวนการยุติธรรม บทความนี้ได้เสนอข้อเสนอแนะแนวทางในการพัฒนาการปฏิบัติงานของนักสังคมสงเคราะห์ เพื่อให้สามารถตอบสนองต่อความต้องการและปัญหาของเด็กได้อย่างมีประสิทธิภาพ รวมถึงการให้ความสำคัญกับการทำงานร่วมกับครอบครัวและชุมชนเพื่อสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการฟื้นฟูและการปรับตัวของเด็ก การศึกษานี้มีความสำคัญในการช่วยให้เข้าใจลึกซึ้งถึงบทบาทของนักสังคมสงเคราะห์ในกระบวนการยุติธรรม และเสนอแนวทางในการพัฒนาและปรับปรุงการทำงานสังคมสงเคราะห์เพื่อให้เด็กที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการยุติธรรมได้รับการสนับสนุนที่ดีที่สุด

11. องค์ความรู้ที่ได้รับ

ผู้เขียนได้ใช้ความรู้ที่ศึกษานำมาปฏิบัติงานจริง ได้ใช้ทักษะและหลักการในด้านต่าง ๆ ในสถานการณ์จริง ได้ใช้การรวบรวมและวิเคราะห์ในสถานการณ์จริง มีวิสัยทัศน์ และมุมมองต่าง ๆ ในชีวิตเพิ่มมากขึ้น อีกทั้งยังได้ความรู้ในเรื่องของกฎหมายที่เกี่ยวข้องในการปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์และกฎหมายเกี่ยวกับเด็กและเยาวชน และได้เรียนรู้เกี่ยวกับทักษะต่างๆ ในการปฏิบัติงานที่เป็นจริง และได้เรียนรู้การปฏิบัติงานจริงร่วมกับทีมสหวิชาชีพ ผู้เขียนได้รับความรู้เพิ่มมากขึ้นจากการฝึกภาคปฏิบัติในงานสังคมสงเคราะห์ และได้มีการเรียนรู้บทบาทและความสำคัญของนักสังคมสงเคราะห์ในกระบวนการยุติธรรมเพิ่มมากขึ้น และเรียนรู้การสร้างสัมพันธภาพ และได้มีการสัมภาษณ์พูดคุยกับกรณีศึกษาโดยตรง และได้ศึกษาถึงปัญหาหรือสาเหตุที่กรณีศึกษากระทำผิด จากตัวกรณีศึกษาเอง จึงทำให้นักศึกษาได้เรียนรู้และได้สังเกตกรณีศึกษาได้มากขึ้นว่า กรณีศึกษาแต่ละคนมีพฤติกรรมหรือกิริยาท่าทางที่แตกต่างกันอย่างไร

เอกสารอ้างอิง

- กรมราชทัณฑ์ กระทรวงยุติธรรม. (ม.ป.ป.). นนทบุรี : งานนักสังคมสงเคราะห์ในกระบวนการยุติธรรม. สืบค้นจาก : www.socadmin.tu.ac.th/uploads/socadmin/file_research/research_Split/.pdf สืบค้นเมื่อ 15 สิงหาคม 2567
- ศาลเยาวชนและครอบครัวจังหวัดขอนแก่น. (2555). ข้อมูลพื้นฐานศาลเยาวชนและครอบครัว. จังหวัดขอนแก่น. ขอนแก่น. (อัดสำเนา)
- สาริกา แซ่เถา. (2567). รายงานการฝึกภาคปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์. ขอนแก่น : นักศึกษาฝึกภาคปฏิบัติงาน สังคมสงเคราะห์ สาขาวิชาสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน.
- ทิตนา แคมมณี. (2550). ศาสตร์การสอนองค์ความรู้เพื่อการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ. (พิมพ์ครั้งที่ 6). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- นงลักษณ์ เทพสวัสดิ์, (2540) ทฤษฎีและการปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์: กรุงเทพฯ

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (2564). พจนานุกรมฉบับพุทธศาสน์ฉบับประมวลธรรม. (พิมพ์ครั้งที่ 43). กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

พระพุทธศาสนากับการเสริมพลังอำนาจในงานสังคมสงเคราะห์

Buddhism and Social Work Empowerment

จุฬารัตน์ ทองนำ

Churarat Thongnam

เอนก มุลมา

Anak Moolma

บทคัดย่อ

พุทธธรรมที่เป็นวิธีการสังคมสงเคราะห์ คือ คำสอนที่สอนให้บุคคลรู้จักการดำเนินชีวิตของมนุษย์ให้บรรลุประโยชน์ ที่เป็นจุดหมายของชีวิตที่เรียกว่า อตถะ 3 ประการได้แก่ 1) ทิฏฐธัมมิกัตถะ คือ ประโยชน์ปัจจุบัน เป็นวิธีการสังคมสงเคราะห์เพื่อแก้ไขปัญหาของชีวิตเป็นวิธีสงเคราะห์ให้บุคคลได้มา ซึ่งปัจจัยสี่ที่จำเป็นต่อร่างกายอย่าง เพียงพอ เป็นการสงเคราะห์รายบุคคล 2) ปรีตถะประโยชน์ คือ ประโยชน์เบื้องหน้าเป็นวิธีการสงเคราะห์เพื่อให้สังคมมีความสุข เป็นการตอบสนองด้านสังคม เป็นการมุ่งสงเคราะห์เพื่อให้แก้ปัญหาส่วนสังคม 3) ปรมัตถะ คือ ประโยชน์สูงสุด เป็นวิธีการสงเคราะห์ด้านจิตใจ เพื่อให้บุคคลมีความมั่นคงสงบสุข เป็นการตอบสนองด้านจิตใจ วิธีนี้เป็น การดับปัญหาอย่างสิ้นเชิง

คำสำคัญ: พระพุทธศาสนา, การเสริมพลังอำนาจ, งานสังคมสงเคราะห์

Abstract

Buddhism, which is a method of social welfare, is a teaching that teaches people how to lead human lives to achieve benefit. That is the goal of life, called the three Atthas: 1) Ditthadhammikattha, which is present benefit. It is a social welfare method to solve life's problems. It is a way to provide assistance to individuals. The four factors that are necessary for the body to be adequate are individual assistance. 2) Samprayakatha That is, the foreground benefit is a means

of assistance in order to make society peaceful. It is a social response. It is aimed at helping to solve social problems. 3) Paramattha is the highest benefit. It is a way to provide emotional relief. In order for people to have stability and peace It is a psychological response. This method completely eliminates the problem.

Keyword: Buddhism Empowerment Social Work

1. บทนำ

การเห็นคุณค่าในตนเอง เป็นความรู้สึกที่บุคคลรับรู้ ว่า ตนเองมีคุณค่า นำไปสู่ความเชื่อมั่นในตนเอง และการยอมรับนับถือตนเอง ซึ่งเป็นผลจากการประเมินตนเองโดยภาพรวม ในด้านความสามารถ และความสำเร็จของตนเองเป็นสำคัญพร้อมที่จะแสดงออกมาในรูปแบบของทัศนคติในแง่บวกที่มีต่อตนเองให้ผู้อื่นได้เห็นการพัฒนาตนเองตามหลักพุทธธรรม เพื่อการรู้จักตนเอง และการเข้าใจตนเองทั้งในด้านความคิด ความรู้สึก และพฤติกรรม การเห็นคุณค่าในตนเองจะเป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่ทุกคนควรมี แต่หากบุคคลไม่เห็นคุณค่าในตนเอง ไม่ยอมรับไม่เข้าใจในตนเองแล้ว บุคคลนั้นก็จะไม่มีความมั่นใจต่อสถานการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวันของตน และก่อให้เกิดปัญหาสุขภาพจิตตามมาได้

2. พระพุทธวิธีกับการตระหนักรู้ในคุณค่าของตนเอง

การเห็นคุณค่าในตนเอง รู้ว่าตนเองนั้นมีคุณค่ามีประโยชน์เช่นไร เพราะตนเองนั้นจะรู้คุณภาพของตนเองได้ก็โดยอาศัยการสังเกตการกระทำ และคำพูดของตนเองเท่านั้น คนเราที่ยังไม่ตายย่อมแสดงพฤติกรรมออกมาเป็นการกระทำหรือคำพูด เป็นเครื่องหมายสำหรับวัดให้เห็นคุณค่าของตนเอง พุทธศาสนามีหลักคำสอนเรื่อง สุขและความทุกข์ที่เกิดจากการกระทำของมนุษย์เป็นสำคัญ และมีหลักคำสอนของพระพุทธเจ้าที่แสดงถึงการเห็นคุณค่าของตนเองเป็นหลักธรรมที่ถูกนำมาเผยแผ่มากที่สุดข้อหนึ่ง เพราะความหมายโดยทั่วไปของการเห็นคุณค่าในตนเอง (Self-Esteem) นั่นคือ ความรู้สึกที่บุคคลรับรู้ ว่าตนเองมีคุณค่า นำไปสู่ความเชื่อมั่นในตนเอง และการยอมรับนับถือตนเอง ซึ่งเป็นผลจากการประเมินตนเองโดยภาพรวม ในด้าน

ความสามารถและความสำเร็จของตนเองเป็นสำคัญพร้อมที่จะแสดงออกมาในรูปแบบของทัศนคติในแง่บวกที่มีต่อตนเองให้ผู้อื่นได้เห็น ซึ่งเป็นเพียงแค่ปัจจัยภายนอก มิได้ครอบคลุมถึงปัจจัยภายใน ทางพระพุทธศาสนาหมายถึง การพัฒนาทางด้านจิตใจ ถ้าคนเราได้รับการพัฒนาทางด้านจิตที่เปี่ยมล้นด้วยหลักธรรมต่าง ๆ ดีแล้ว ก็สามารถพัฒนาตนเองไปได้ทั้งสองด้าน เพราะการเห็นคุณค่าในตนเองยังสามารถทำให้บุคคลนั้นจะดำรงชีวิตได้อย่างมีความสุข หลวงพ่อปัญญานันทภิกขุ สอนไว้ว่า “รู้อะไรร้อยแปด แต่ยังไม่รู้จักตนเองก็เท่ากับว่า ยังไม่รู้อะไรเลย” แสดงให้เห็นว่า การเห็นคุณค่าในตนเอง การรับรู้คุณค่าของตนเองตามสภาพความเป็นจริงของชีวิต การมองชีวิตให้ดำรงอยู่อย่างมีคุณค่ามีความสำคัญเป็นพื้นฐานเสริมสร้างให้บุคคลมีความสามารถและมีพฤติกรรมที่มีคุณค่าต่อผู้อื่น และต่อสังคม (พระพรหมมังคลาจารย์ (ปัญญานันทภิกขุ), 2554) ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ Harris et. al. (1990) ที่พบว่า คนที่มีระดับการเห็นคุณค่าในตนเองต่ำ จะมีปัญหาด้านอารมณ์มากกว่าคนที่มีการเห็นคุณค่าในตนเองสูง

การที่บุคคลเห็นคุณค่าในตนเองจะสามารถเผชิญอุปสรรคที่เกิดขึ้นได้อย่างมั่นใจ หาแนวทางแก้ไขปัญหาให้ผ่านไปได้ด้วยดี การเห็นคุณค่าในตนเองจะเป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่ทุกคนควรมี แต่หากบุคคลไม่เห็นคุณค่าในตนเอง และสามารถปรับตัวได้ดี มีสุขภาพกาย และสุขภาพใจที่แข็งแรงเป็นต้น (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2551)

3. ความหมายของการเห็นคุณค่าตนเอง การพัฒนาชีวิตและพุทธจิตวิทยา

การเห็นคุณค่าตนเอง หมายถึง ความรู้สึกที่บุคคลรับรู้ว่าคุณค่า นำไปสู่ความเชื่อมั่นในตนเอง และการยอมรับนับถือตนเองซึ่งเป็นผลจากการประเมินตนเองโดยภาพรวมในด้านความสามารถ ความสำคัญและความสำเร็จของตนเอง พร้อมแสดงออกมาในรูปแบบของทัศนคติในแง่บวกที่มีต่อตนเอง พร้อมทั้งคิดจะแก้ปัญหาในทางบวก, มองโลกในแง่ดี, วิเคราะห์และยอมรับข้อดีข้อเสียของตัวเอง, ไม่คิดเปรียบเทียบตนเองกับคนอื่น, ตั้งเป้าหมายในชีวิต, ใช้เวลาและให้โอกาสกับตนเองในการเริ่มต้นใหม่, ดูแลร่างกายและจิตใจให้สดชื่นแข็งแรงอยู่เสมอ, เลือกคบเพื่อนที่ดี, มองโลกในด้านดีและใช้คำพูดที่ดี ๆ กับตนเองอย่างสม่ำเสมอทุกวัน

พุทธจิตวิทยา (Buddhist Psychology) คือการศึกษาวิเคราะห์จิตที่สัมพันธ์กันกับทุกข์ (ปัญหา) อันเป็นสภาพที่แท้จริงของชีวิต เข้าใจสาเหตุของทุกข์ (ปัญหา) เข้าใจถึงเป้าหมายที่แท้จริงของชีวิต คือ นิโรธ (ความดับทุกข์ ดับปัญหา) รู้วิธีการปฏิบัติเพื่อเผชิญปัญหาโดยไม่ถูกบีบคั้นจากทุกข์ (ปัญหา) ไม่เกิดความท้อแท้สิ้นหวัง ให้สู้และเผชิญกับทุกข์ (ปัญหา) อย่างมั่นคงตามหลักพุทธธรรม (คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2559)

4. การเสริมพลังอำนาจเพื่อการเห็นคุณค่าในตนเอง

แนวคิดการเสริมพลังอำนาจที่นำไปใช้กับบุคคลที่อยู่ในสภาวะแวดล้อม ซึ่งการปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์เป็นการปฏิบัติการใช้องค์ความรู้ส่งเสริมการเปลี่ยนแปลงทั้งบุคคล กลุ่ม ชุมชน และสังคมให้สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติ มีความยุติธรรมทางสังคม เคารพความแตกต่างหลากหลายของมนุษย์เพราะการสังคมสงเคราะห์เชื่อมโยงสัมพันธ์บุคคลเข้ากับระบบโครงสร้างสังคม เพื่อที่จะให้บุคคล กลุ่ม หรือชุมชนสามารถจัดการกับข้อท้าทายในชีวิตได้ ฉะนั้นการเสริมพลังอำนาจเป็นแกนหลักสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งในการปฏิบัติงานกับกลุ่มผู้เปราะบาง และถูกเลือกปฏิบัติจากผู้คนในสังคมนั้นจึงมิใช่เพียงการช่วยเหลือและเปลี่ยนแปลงที่ปัจเจกเท่านั้น แต่ต้องเปลี่ยนแปลงบริบทสังคมและสิ่งแวดล้อมด้วยซึ่งจะเป็นการทำงานที่ยึดหลักความยุติธรรมทางสังคมเป็นกรอบในการดำเนินงานร่วมด้วยการเสริมพลังอำนาจ (Empowerment) เป็นแนวคิดสำคัญของการปฏิบัติงานตามแนวนโยบาย นิยมสมัยใหม่ในหลายสาขาอาชีพ เช่น การให้คำปรึกษาเสริมพลังอำนาจตามแนวสตรีนิยม งานจิตวิทยาชุมชน พหุวัฒนธรรมนิยม และงานสังคมสงเคราะห์ (Fox, Prilleltensky, & Austin, 2009) แต่ละสาขาอาชีพจะมีกลุ่มการปฏิบัติงานที่มีมุมมองว่าการเสริมพลังอำนาจแตกต่างกัน บางกลุ่มถือว่าอำนาจเป็นแกนกลางของการปฏิบัติงานที่จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงคุณภาพชีวิตมนุษย์ โดยมีจุดเน้นที่กรอบการวิเคราะห์ทางสังคมการเมืองหรืออัตลักษณ์ของกลุ่มคนในสังคมที่มีอำนาจมากหรือน้อย การเข้าถึงหรือไม่ถึงแหล่งทรัพยากร ความไม่เท่าเทียมของสังคม ความเข้มแข็งของบุคคลหรือชุมชน และการเพิ่มพูนคุณภาพชีวิตผ่านกระบวนการสร้างเสริมความมุ่งมั่นของการเปลี่ยนแปลงเชิงบวก (Zimmerman, 2000) บางกลุ่มเน้นการสร้างกระบวนการเปลี่ยนแปลงภายในตัวบุคคลให้เขาสามารถควบคุมชะตาชีวิตของตนเองได้ ซึ่งจะมีผลเชื่อมโยงถึงสุขภาพและความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น (Chandola, Kuper, Singh-Manoux, Bartley, &

Marmot,2004) บางกลุ่มเน้นที่กลไกของอำนาจที่ไม่เท่าเทียมของสังคมและจำต้องเคลื่อนไหวจากผู้มีอำนาจน้อยที่เป็นฐานรากของสังคมเพื่อสร้างความยุติธรรมทางสังคม (Freire, 1970-2000,Goodman et al., 2004)

5. ความหมายของการเสริมพลังอำนาจ

การเสริมพลังอำนาจ (Empowerment) มีรากเหง้ามาจากสังคมที่มีความเหลื่อมล้ำไม่เป็นธรรม มีการกดขี่ครอบงำของผู้ที่มีอำนาจเหนือ หรือมีทรัพยากรมากกว่าต่อผู้ที่มีอำนาจน้อย หรือผู้ขาดแคลนทรัพยากรจนตกอยู่ในภาวะยากลำบาก ทุกข์ยากหรืออ่อนแอจากการถูกเบียดขับด้วยอัตลักษณ์ชายขอบที่สังคมตีตราจนไม่มีพลังอำนาจในการควบคุมชีวิตของตนเองต้องพึ่งพิงผู้อื่นอยู่ตลอดเวลา (Robert Adams 2003 อ้างใน โสภา อ่อนโอภาส,2563: 84-97) ได้ค้นคว้าย้อนกลับไปในประวัติการปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์พบว่า การเสริมพลังอำนาจมีรากฐานที่พัฒนามาจากกระบวนการกลุ่มช่วยเหลือตนเอง (Self- help Group) และยาวนานมาตั้งแต่ปี ค.ศ. 1980 และแพร่หลายกว้างขวางขึ้นในปี 2000 แนวคิดการเสริมพลังอำนาจเริ่มพัฒนาตั้งแต่ระดับปรัชญา แนวคิดทฤษฎีกรอบการปฏิบัติงานและวิธีการปฏิบัติงาน งานวิจัยที่เป็นรูปธรรมหลายงานวิจัยยืนยันว่าผลการเสริมพลังอำนาจมีทั้งในระดับบุคคล ระหว่างบุคคลและสังคมการเมือง การเสริมพลังอำนาจเป็นแนวคิดที่เกิดขึ้นมาตอบสนองต่อยุค post modern ที่เน้นความแตกต่างหลากหลายของมนุษย์และพหุวัฒนธรรมเพราะการเสริมพลังอำนาจใช้ได้ทั้งในระดับปัจเจก และระดับ กลุ่ม หรือส่วนรวมที่เกี่ยวข้องกับสังคมการเมือง

Rappaport (1987) นิยามการเสริมพลังอำนาจว่า การเสริมสร้างโอกาสและความเป็นไปได้ให้ประชาชนสามารถควบคุมชีวิตของตนเองได้ ส่วน Whitmore (1988) มองว่าการเสริมพลังอำนาจเป็นกระบวนการปฏิสัมพันธ์ที่ประชาชนมีประสบการณ์การเปลี่ยนแปลงส่วนบุคคลและสังคมที่สนับสนุนให้บุคคลกระทำการต่อต้านขัดขืนอำนาจเหนือขององค์กรหรือสถาบันสังคมที่ควบคุมและมีผลต่อชีวิตของบุคคลหรือกลุ่มคนนั้น (อ้างถึงใน John Lord and Peggy Hutchison (1993)

Ruth J. Parsons and Jean East (2013) ได้ระบุว่าภายใต้ฐานคิดการเปลี่ยนแปลง (Transformation Ideology) การเสริมพลังอำนาจ คือการต่อต้านสภาวะหรือมุมมองการไร้ซึ่งอำนาจ ความสัมพันธ์ของงานสังคมสงเคราะห์คือการให้โอกาสผู้ให้บริการได้มีประสบการณ์การมี

อำนาจในตนเองและพร้อมร่วมมือปฏิบัติงานแก้ไขปัญห ความท้าทายของตนเอง การปฏิบัติงานเสริมพลังอำนาจมักใช้กับผู้คนที่ไร้อำนาจ อ่อนแอหรือถูกตีตราจากสังคม

อภิญญา เวชยชัย (2555) ได้สรุปว่า ความหมายของการเสริมพลังอำนาจมีหลากหลายนัยยะทั้งในด้านของแนวคิดที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงภายในตนเองจนสามารถค้นหาพลังอำนาจ และความเข้มแข็งในตนเอง หรือในด้านกระบวนการพัฒนาตัวตนของบุคคล กลุ่ม องค์กร หรือชุมชนให้เกิดศักยภาพในการเปลี่ยนแปลงความคิด การกระทำของตนเอง หรือเกิดการเคลื่อนไหวที่ผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างมีคุณภาพ นอกจากนี้ยังมีการเสริมพลังอำนาจในหลายระดับตั้งแต่ระดับส่วนบุคคล กลุ่ม ครอบครัว ชุมชนจนถึงระดับโครงสร้างที่หมายถึง การมีส่วนร่วมผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางจิตสำนึกทางการเมือง วัฒนธรรม เป็นต้น

ดังนั้น การเสริมพลังอำนาจ (Empowerment) ถือเป็นกระบวนการที่มุ่งเน้นการเสริมสร้างความสามารถและความมั่นใจในตนเอง เพื่อให้บุคคลสามารถควบคุมและจัดการกับชีวิตของตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพ ในบริบทของการเห็นคุณค่าในตนเอง (Self-Esteem) การเสริมพลังอำนาจเป็นกุญแจสำคัญในการพัฒนาและส่งเสริมการรับรู้ค่าของตนเองอย่างเชิงบวก การเสริมพลังอำนาจเพื่อการเห็นคุณค่าในตนเองเริ่มจากการให้บุคคลมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจและการตั้งเป้าหมายที่เป็นไปได้ โดยการสนับสนุนและกระตุ้นให้พวกเขารู้จักและยอมรับศักยภาพและความสำเร็จของตนเอง นอกจากนี้ การสร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของและการรับผิดชอบต่อผลลัพธ์ของการกระทำของตนเองยังช่วยเสริมสร้างความมั่นใจและความเชื่อมั่นในตนเอง การเสริมพลังอำนาจไม่เพียงแต่เกี่ยวข้องกับการสร้างความรู้สึกดี ๆ ต่อการกระทำของตนเอง แต่ยังเกี่ยวข้องกับการพัฒนาแรงจูงใจภายใน การเพิ่มทักษะและความรู้ การสนับสนุนจากผู้อื่น และการสร้างเครือข่ายการสนับสนุนที่ดี สิ่งเหล่านี้ช่วยให้บุคคลสามารถพัฒนาคุณค่าในตนเองและสร้างความเชื่อมั่นในความสามารถของตนเองได้

6. อำนาจกับการเสริมพลังอำนาจ

กระบวนการเสริมพลังอำนาจที่สำคัญคือ การให้ได้มาซึ่งอำนาจที่เพิ่มขึ้น (Gutierrez, 1991) แต่ทว่าอำนาจมีนิยามที่หลากหลาย คำอธิบายอาจไม่ชัดเจนและคลุมเครือ เพราะอำนาจแทรกตัวอยู่ในทุกลักษณะความสัมพันธ์พื้นฐานของมนุษย์ที่อยู่กันเป็นกลุ่มสังคม และอำนาจมิได้

มีสภาพหยุดนิ่งคงตัวอยู่อย่างเดิม แต่อำนาจสิ้นไหลเปลี่ยนแปลงได้ในวิถีชีวิตและพื้นที่ทางสังคมของผู้คน อำนาจมักเป็นกรอบการศึกษาที่สำนักคิดแต่ละสำนักจะมีมุมมองทั้งที่แตกต่างและคล้ายคลึงกัน ซึ่งพัชรินทร์ สิริสุนทร (2558) ได้ศึกษามุมมองเกี่ยวกับอำนาจและได้รวบรวมเป็นลักษณะของอำนาจได้ 5 กลุ่มคือ

6.1 อำนาจเป็นทรัพยากรที่มีอยู่ในระบบโครงสร้างสังคมที่รัฐ หรือกลุ่มคนกระจายสู่บุคคลอื่น หรือเอื้อให้เกิดหน้าที่ความรับผิดชอบของบุคคลต่อบุคคลหรือกลุ่มคน อำนาจจึงมักติดแน่นกับโครงสร้างสังคมหรือสถาบันต่าง ๆ ที่มีอิทธิพลต่อชีวิตมนุษย์

6.2 อำนาจเป็นพลังที่ก่อให้เกิดผลตามมา อำนาจเป็นพลังและความสามารถ หรือศักยภาพที่มีอยู่ในตัวมนุษย์ กลุ่มคน และองค์กร จะกระทำเพื่อก่อให้เกิดผลบางประการ อำนาจเป็นพลังความสามารถในการเปลี่ยนแปลง (Transformative Capacity) หรืออีกนัยหนึ่งคือความสามารถในการที่จะสร้างความแตกต่างในระบบที่มีอยู่ของตนเอง เพราะเชื่อว่ามนุษย์มีความสามารถมีศักยภาพในการคิดตัดสินใจที่จะกระทำการให้บรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้

6.3 อำนาจเป็นวัฒนธรรมสถานะ หรือเงื่อนไขทางสังคมกำหนดความสัมพันธ์ของคนในสังคมซึ่งอยู่ในรูปแบบของชนชั้นทางสังคม นายทุน เป็นผู้ที่มีอำนาจควบคุมผู้ใช้แรงงาน ซึ่งทำให้เกิดคู่ความขัดแย้งที่จะนำไปสู่การปรับความสัมพันธ์ระหว่างชนชั้น ดังนั้นอำนาจตามทัศนะนี้มีได้ขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลแต่เป็นความสัมพันธ์ระหว่างชนชั้นในสังคม

6.4 อำนาจเป็นความสัมพันธ์เชิงสังคม เป็นสิ่งที่เชื่อมโยงระหว่างระชนนิยมและชนชั้น และวัฒนธรรมเป็นการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างชนชั้น แต่ให้โอกาสแก่ปัจเจกบุคคลสามารถเลื่อนชั้นทางสังคมได้หากเขามีทุนทางเศรษฐกิจ และทุนทางวัฒนธรรมหรือรสนิยม เช่นเดียวกับกลุ่มชนชั้นนำ

6.5 อำนาจ คือ ความจริงความรู้ มีมุมมองว่า อำนาจมิได้ผูกขาดไว้กับสถาบันทางสังคม หรือโครงสร้างทางสังคมหรือปฏิสัมพันธ์คู่ตรงข้ามเท่านั้น และไม่จำเป็นต้องอยู่ในรูปของการกดขี่และต่อต้าน อำนาจมาจากทุกแห่งหนเพราะเป็นความสัมพันธ์ที่พลวัตรเคลื่อนไหวไม่ตายตัว อำนาจไม่ได้มีศูนย์กลางเดียวและไม่ได้เคลื่อนที่ไปในทิศทางเดียว แต่มาจากทุกแห่งหน

การจัดกระจายเป็นเครือข่าย และความสัมพันธ์เชิงอำนาจแทรกตัวอยู่ในทุกระดับสังคมทั้งในพื้นที่ส่วนตัวและพื้นที่สาธารณะ

การเปลี่ยนแปลงที่ตัวเอง เช่นเดียวกับการมีแหล่งทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมภายนอก สนับสนุนให้ผู้ให้บริการรู้สึกถึงความมุ่งมั่น และเชื่อว่าศักยภาพและความสามารถที่เป็นเอกลักษณ์ของตนเองหล่อหลอมให้เกิดมั่นใจที่จะสร้างการเปลี่ยนแปลงได้ การเสริมพลังอำนาจต้องดำเนินการในระบบนิเวศ หรือสภาวะแวดล้อมของผู้ให้บริการ ไม่มีใครสามารถกระทำการเสริมพลังอำนาจตามลำพังอย่างเดียวดายได้ การรวมกลุ่มและการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างสมาชิก และชุมชนเป็นการเสริมสร้างพลังการแลกเปลี่ยน เรียนรู้และอำนาจในตนเองและพลังของกลุ่ม นอกจากนี้กระบวนการเสริมพลังอำนาจมิใช่การ ดำเนินการตามขึ้นบันได หากแต่เป็นการผสมผสานร่วมกันของกระบวนการย่อย ๆ ตั้งแต่การเสริมสร้างความมั่นคงทางจิตใจ การฟังด้วยหัวใจหรือการฟังอย่างลึกซึ้ง การปลุกจิตสำนึกเพื่อการเปลี่ยนแปลง การแก้ไขปัญหา กระบวนการเหล่านี้เสริมสร้างพลัง และการเรียนรู้ภายในบุคคลจนสามารถเปลี่ยนแปลงตนเองและสังคมได้

Lauren Bennett Cattaneo and Aliya R. Chapman (2010, อ้างในโสภา อ่อนโอภาส, 2564: 84-97) ได้ศึกษาทบทวนเกี่ยวกับรูปแบบกระบวนการเสริมพลังอำนาจสรุปได้ว่าการเสริมพลังอำนาจเป็นกระบวนการที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกันอย่างเป็นระบบของคนที่มีอำนาจน้อยที่ได้ตั้งเป้าหมายส่วนบุคคล ที่จะเพิ่มอำนาจและปฏิบัติให้ได้มาซึ่งอำนาจตามที่ตั้งเป้าหมายไว้และได้สังเกต ทบทวน สะท้อนกลับต่อผลที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติการเพื่อให้เกิดการเรียนรู้เพิ่มพูนสมรรถนะ ความสามารถ ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับเป้าหมายที่ตั้งไว้ คณะผู้ศึกษาทบทวนพบว่า รูปแบบของกระบวนการเสริมพลังอำนาจมีบริบทสังคมแวดล้อมที่เป็นองค์ประกอบและมีอิทธิพลเกี่ยวข้องเชื่อมโยงกัน 3 องค์ประกอบคือ (1) การตั้งเป้าหมายที่มีความหมาย และความสำคัญส่วนบุคคลและเป็นเป้าหมายของการได้มาซึ่งอำนาจ (2) การปฏิบัติการหรือการขับเคลื่อนกิจกรรมการกระทำที่นำไปสู่เป้าหมาย (3) การสังเกต ทบทวน สะท้อนผลที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติการหรือการกระทำที่นำไปสู่เป้าหมายเพื่อเกิดการเรียนรู้ใหม่ จะเห็นได้ว่าองค์ประกอบเหล่านี้ทำให้กระบวนการเสริมพลังอำนาจเป็นมากกว่าการเพิ่มพูน

อำนาจทางจิตใจที่มีอารมณ์ความรู้สึกไวเกินควรอยู่กับศักยภาพ ความสามารถของตนเองในบริบททางสังคมที่กดทับ หรือเอื้ออำนวยให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพลัง ซึ่งกระบวนการเสริมพลังอำนาจมิใช่เป็นกระบวนการที่เป็นเส้นตรงตามลำดับ คนที่ต้องการเสริมพลังอำนาจอาจต้องย้อนกลับมาที่องค์ประกอบใดองค์ประกอบหนึ่ง เพื่อย้ำเตือนเป้าหมาย หรือวัตถุประสงค์ ประเมิน ทบทวนสะท้อนกลับประสบการณ์ ผลที่ได้ของกระบวนการเสริมพลังอำนาจเป็นผลลัพธ์ส่วนบุคคลที่มีความหมายและเพิ่มพูนอำนาจในตนเอง และกลุ่มที่ได้กระทำการผ่านความพยายามต่าง ๆ

กล่าวได้ว่า การเสริมพลังอำนาจช่วยให้บุคคลรู้สึกถึงความเป็นเจ้าของและความรับผิดชอบต่อชีวิตและการกระทำของตนเอง ซึ่งสามารถนำไปสู่การพัฒนาความสามารถในการจัดการกับปัญหาและความท้าทายในชีวิตได้ดีขึ้น รวมถึงการมีบทบาทที่แข็งแกร่งในสังคมและการทำงานร่วมกับผู้อื่นอย่างมีประสิทธิภาพ

7. กระบวนการแก้ไขปัญหแบบเสริมพลังอำนาจในงานสังคมสงเคราะห์

การปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์กระแสหลักส่วนใหญ่จะคุ้นเคยกับกระบวนการแก้ไขปัญหของ Perlman (Problem Solving Process) การเสริมพลังอำนาจดูเหมือนเป็นข้อความเชื่อที่มีความแตกต่างเพราะการพัฒนาความสามารถของมนุษย์ในประเด็นการพัฒนาทักษะการแก้ไขปัญหานั้นเริ่มจากการเน้นที่ปัญหา และการค้นหาพฤติกรรมที่ต้องการแก้ไขมากกว่าการค้นหาพลังความสามารถของผู้ใช้บริการที่มีอยู่เดิมแม้ว่าจะถูกกดขี่คุกคาม หรือได้รับความไม่เป็นธรรมเพื่อขยายเพิ่มเติมพลังอำนาจนั้นให้สามารถเรียนรู้และแก้ไขปัญหได้ด้วยตนเอง

Hamideh Addelyan Rasi และคณะ (2013) เป็นกลุ่มนักวิชาการและผู้ปฏิบัติงานที่มีความพยายามผนวกรวมกระบวนการแก้ไขปัญหเข้ากับการเสริมพลังอำนาจ ซึ่งได้ค้นคว้าความรู้เกี่ยวกับการแก้ไขปัญหในงานสังคมสงเคราะห์ของ Perlman ที่เชื่อว่าการเรียนรู้แนวคิดและโครงสร้างการแก้ไขปัญหานั้นไม่ได้ช่วยให้ผู้ใช้บริการแก้ไขปัญหในปัจจุบันได้เท่านั้น แต่ยังสามารถแก้ไขปัญหในอนาคตได้ด้วย Perlman ได้บูรณาการแนวคิดการวินิจฉัย และการช่วยเหลือเข้ากับมุมมองที่เน้นการเริ่มการช่วยเหลือที่จุดปัจจุบันที่ผู้ใช้บริการมีปฏิสัมพันธ์อยู่และ

แยกส่วนของปัญหาออกเป็นส่วน ๆ (Perlman, 1957 อ้างถึงใน โสภา อ่อนโอภาส: 2564:84-97)

ผู้ปฏิบัติงานและนักวิชาการอีกกลุ่มคิดว่า การปฏิบัติงานเสริมพลังอำนาจบุคคล และชุมชนยังคงเป็นเป้าหมายสำคัญของสังคมสงเคราะห์ แนวคิดการเสริมพลังอำนาจสามารถขยายไปครอบคลุมแนวคิดการแก้ไข้ปัญหาของ Perlman ได้ เพราะการเสริมพลังอำนาจค้นหาการช่วยเหลือให้ผู้ใช้บริการได้ หรือมีพลังอำนาจและสามารถกระทำการลดทอนผลกระทบจากสังคมหรืออุปสรรคส่วนบุคคลได้อย่างอิสระด้วยตัวเองโดยการเพิ่มพลังความสามารถ ความมั่นใจ และการเปลี่ยนแปลงถ่ายโอนอำนาจจากสิ่งแวดล้อมเข้าสู่ผู้ใช้บริการ (Payne, 1997) งานสังคมสงเคราะห์ที่เน้นการเสริมพลังอำนาจจะต้องสนับสนุนให้บุคคลค้นพบและพัฒนาความสามารถเพื่อบรรลุเป้าหมายตามที่เขากำหนด (Moula, 2010).

(Coady and Lehmann 2008 อ้างถึงใน Hamideh Addelyan Rasi และคณะ (2013)) ปฏิเสธการแยกข้อของการปฏิบัติงานมุ่งเน้นที่ปัญหา (Problem Based) กับการมุ่งเน้นความเข้มแข็ง (Strength Based) ในงานสังคมสงเคราะห์ เพราะเกรงว่าการเน้นที่ปัญหาเพียงอย่างเดียวจะนำไปสู่ความคับแคบของการค้นหาพยาธิสภาพ และความผิดปกติของผู้ใช้บริการ ในขณะที่การมุ่งค้นหาความเข้มแข็งเพียงอย่างเดียวจะละเลยความเสี่ยงของปัญหาที่มีอยู่จริงและยังไม่ได้แก้ไข และเหตุผลซึ่งจะช่วยให้ระบุผลความต้องการได้อย่างชัดเจน และจะได้จัดการด้วยกระบวนการแก้ไข้ปัญหาได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ผลงานวิจัยของ Hamideh Addelyan Rasi และคณะ (2013) ได้วิจัยเกี่ยวกับการเสริมพลังอำนาจแม่เลี้ยงเดี่ยวโดยใช้รูปแบบการแก้ไข้ปัญหาแบบเสริมพลังอำนาจซึ่งได้นำรูปแบบการแก้ไข้ปัญหามาใช้ในการเสริมพลังอำนาจหรือเรียกย่อ ๆ ว่า Rahyab Model นั้น ได้ค้นพบรูปแบบกระบวนการแก้ไข้ปัญหามีดังนี้

1) ระบุสถานการณ์และปัญหาที่ผู้ใช้บริการเผชิญอยู่ด้วยการพูดเล่าเรื่องราวชีวิต หรืออาจใช้วิธีการเขียนซึ่งการพูดหรือเขียนออกมา จะทำให้เห็นความคิด ความเชื่อและอารมณ์ความรู้สึกที่มีต่อสถานการณ์นั้น ๆ เมื่อทบทวนสิ่งที่พูดออกมาอย่างละเอียดนั้นจะสะท้อน

ปัญหาที่แท้จริง และสามารถมองเห็นบุคคลสำคัญที่ผู้ใช้บริการมีความสัมพันธ์อยู่โดยเฉพาะในสถานการณ์ที่เลวออกมานั้น การเปิดโอกาสให้ผู้ใช้บริการเล่าเรื่องราวนั้นเป็นการจัดระเบียบความคิด ความเชื่อและอารมณ์ความรู้สึกของเขา

2) ระบุความต้องการการเปลี่ยนแปลง ความเข้มแข็งของผู้ใช้บริการในสถานการณ์นั้น พิจารณาอารมณ์ความรู้สึกที่เกี่ยวข้องกับความต้องการนั้นและคิดว่าจะต้องการการเปลี่ยนแปลงอะไร พิจารณาความสัมพันธ์กับคนสำคัญอื่น ๆ ว่าความต้องการนั้นมีผลต่อคนเหล่านั้นอย่างไร เมื่อต้องการสร้างความ เปลี่ยนแปลงนั้นบุคคลเหล่านี้ จะมีบทบาทอย่างไร และการเปลี่ยนแปลงนั้นจะมีผลอย่างไรต่อเขาเหล่านั้น

3) จินตนาการและวางแผนทางเลือกที่อาจเกิดขึ้น ผู้ใช้บริการคิดหาทางเลือกหลาย ๆ ทางที่อาจช่วยให้ปัญหาสถานการณ์ขณะนี้เปลี่ยนแปลงไปตามที่ต้องการ ต้องคิดถึงผลได้ผลเสียของแต่ละทางเลือก ทรัพยากรที่ต้องการในแต่ละทางเลือก ปัญหา อุปสรรคที่อาจเกิดขึ้นในแต่ละทางเลือกที่สำคัญต้องพิจารณาให้ได้ว่าแต่ละทางเลือกนั้นจะมีผลอย่างไรต่อคุณค่าหรือจุดยืนของผู้ใช้บริการ ซึ่งอาจเป็นอุปสรรคต่อการปฏิบัติงานจริง หากเลือกทางเลือกที่มีผลต่อการลดทอนคุณค่าบางอย่างที่ผู้ใช้บริการยึดถือ ขั้นนี้จึงเป็นการใคร่ครวญด้วยสติ และปัญญาให้มากที่สุด

4) การเลือกทางเลือกที่เหมาะสมและวางแผนตั้งเป้าหมาย เป้าหมายนั้นจะต้องทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง และส่งเสริมให้อำนาจภายในหรือความเข้มแข็งของผู้บริการมั่นคงชัดเจนและเพิ่มพูนขึ้น การจัดทำแผนชีวิตต้องอยู่บนฐานของศักยภาพ ความสามารถและจุดแข็งของผู้บริการ ในการกำหนดเป้าหมายของแผนชีวิต ดังตัวอย่าง

8. แนวคิดเกี่ยวกับการเห็นคุณค่าตนเองตามหลักพระพุทธศาสนา

การมีชีวิตที่เป็นมนุษย์ที่มีความหมาย และมีคุณค่าอย่างมหาศาล เพราะสามารถทำกุศลสร้างบุญให้ตนเอง รวมทั้งทำสิ่งที่เป็นประโยชน์ให้แก่สรรพสัตว์ มนุษย์มีจิตที่พัฒนาให้เกิดสมาธิและปัญญาได้แต่กว่าจะได้เกิดเป็นมนุษย์นั้นแสนยากนัก ดังที่พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่ พญานาคชื่อเอรกะปัตตโนพระไตรปิฎกขุททกนิกายธรรมว่า

การได้เกิดมาเป็นมนุษย์ก็นับว่ายาก
 การดำรงชีวิตอยู่ของเหล่าสัตว์ก็นับว่ายาก
 การที่จะได้ฟังพระสัทธรรมก็นับว่ายาก
 การที่พระพุทธเจ้าทั้งหลายจะเสด็จอุบัติขึ้นก็ยิ่งยาก
 (ขุ.ธ. (ไทย) 25/182/90)

พระพุทธศาสนามีการพัฒนาตนเป็นการเรียนรู้และการปฏิบัติเพื่อไปสู่ความพอดี หรือ การมีคุณภาพของชีวิตมีความสัมพันธ์อันกลมกลืนระหว่างการดำเนินชีวิตของบุคคลกับ สภาพแวดล้อม และมุ่งการกระทำตนให้มีความสุขด้วยตนเอง รู้เท่าทันตนเอง เข้าใจตนเอง มากกว่าการพึ่งพาอาศัยวัตถุ จึงเป็นแนวทางการพัฒนาชีวิตที่ยั่งยืน หลักการพัฒนาตนตามแนว พระพุทธศาสนาประกอบด้วยสาระสำคัญ 3 ประการคือ ทมะ สิกขา และภาวนา ได้แก่

1) ทมะ หมายถึง การฝึกหัดนิสัยดั้งเดิมที่ยังไม่ได้ขัดเกลาให้มีการพัฒนาที่เหมาะสม มี ขั้นตอนสำคัญคือ (1) การรู้จักข่มใจ ข่มระดับความเคยชินที่ไม่ดีทั้งหลายได้ ไม่ยอมให้กิเลสรับร่ำ หลอกล่อ ชักนำไปสู่ความเลวร้ายได้ (2) การฝึกปรับปรุงตนเองให้มีคุณค่าต่อคนอื่น โดยทำคุณ ความดีให้เจริญก้าวหน้าต่อไป

2) สิกขา หมายถึง การศึกษาเพื่อให้รู้แจ้ง รู้จักประโยชน์ มองทุกอย่างเป็นการเรียนรู้เพื่อ ปรับปรุงและพัฒนาตัวเองเป็นกระบวนการฝึกฝนตนเองในการดำเนินชีวิตเรียกว่า ไตรสิกขา มี 3 ประการได้แก่ (1) ศีลสิกขา คือ การฝึกความประพฤติสุจริตทางกาย ทางวาจาและการประกอบ อาชีพ ดำรงตนในสังคมแบบสาธุชนเป็นคนดีของสังคมเป็นคนมีระเบียบวินัยปฏิบัติหน้าที่ตาม สถานของสังคมสามารถดำเนินชีวิตได้อย่างดีงามโดยมีความรับผิดชอบเกื้อกูลต่อสังคม (2) จิต ตสิกขา คือ การฝึกจิตสร้างคุณภาพและสมรรถภาพทางจิตให้เข้มแข็งมั่นคงแน่วแน่ควบคุมตนเอง ได้ดี มีสมาธิ มีจิตที่สงบบริสุทธิ์ปราศจากสิ่งที่ทำให้เศร้าหมองอยู่ในสภาพพร้อมที่จะใช้ปัญญา อย่างลึกซึ้งและตรงตามหลักสัจธรรม (3) ปัญญาสิกขา คือ การฝึกปัญญาให้เกิดความรู้ความเข้าใจ ในสรรพสิ่งรู้แจ้งตามความเป็นจริง มีจิตใจที่เป็นอิสระและมีปัญญาบริสุทธิ์เห็นแจ้งพระไตรลักษณ์ ตามความเป็นจริง

3) ภาวนา คำนี้นตรงกับคำว่า พัฒนา (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2553) ซึ่ง ประกอบด้วยกายภาวนา ศีลภาวนา จิตภาวนาและปัญญาภาวนา เทียบได้กับการพัฒนาทางกาย

พัฒนาทางสังคม พัฒนาอารมณ์และพัฒนาสติปัญญาเป็นต้น (1) กายภาวนา หมายถึง การพัฒนาทางกายเพื่อให้เกิดการเจริญงอกงามในอินทรีย์ 5 หรือ ทวาร 5 ได้แก่ ช่องทางการติดต่อสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ คือ ตา หู จมูก ลิ้นและผิวหนัง การพัฒนากายเป็นการส่งเสริมให้ความสัมพันธ์ทั้ง 5 ทางเป็นไปอย่างปกติ ไม่เป็นโทษ ไม่มีพิษภัยอันตรายเช่น รู้จักสัมพันธ์ทางตา เลือกรับเอาสิ่งดีมีประโยชน์จากการเห็นทางตามาใช้ รู้จักสัมพันธ์ทางหู เลือกรับฟังสิ่งดีมีประโยชน์ ไม่รับฟังสิ่งเลวร้ายเข้ามาเป็นต้น 2) ศีลภาวนาหมายถึง การพัฒนาการกระทำคือ การสร้างความสัมพันธ์ทางกายและวาทะกับบุคคลอื่นโดยไม่เบียดเบียนกัน ไม่กล่าวร้ายทำลายผู้อื่น ไม่กระทำการใดๆ ที่จะก่อความเดือดร้อนให้แก่ตนเองและแก่ผู้อื่น แต่จะใช้วาจาและการกระทำที่ดี ให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลและเสริมสร้างความสัมพันธ์ที่ดีให้มากขึ้น (3) จิตตภาวนา (พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ราชบัณฑิต), 2551) หมายถึง พัฒนาจิตใจเพื่อให้จิตมีคุณภาพดี มีสมรรถภาพทางจิตที่ดีและมีสุขภาพจิตดี มีคุณภาพจิตดีคือ จิตใจที่มีคุณธรรมได้แก่ มีเมตตา กรุณา มุทิตา มีศรัทธาและมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่เป็นต้น สมรรถภาพทางจิตที่ดี คือ การมีความพร้อมในการทำงาน ได้แก่ ขันติ มีความอดทน สมาธิมีความมีใจตั้งมั่น อธิษฐานจิตมีความเด็ดเดี่ยว วิริยะมีความเพียร สติมีความระลึกรู้เท่าทันเป็นต้น ส่วนสุขภาพจิตที่ดีเป็นสภาพจิตที่มีความสบายใจ อิ่มเอิบใจ แข่มชื่นเบิกบานเกิดความสุขสบายใจได้เสมอ เมื่อดำรงชีวิตหรือทำกิจกรรมร่วมกับผู้อื่นก็มีความสุขตลอดไป (4) ปัญญาภาวนา หมายถึง การพัฒนาปัญญามีการรู้และเข้าใจสิ่งต่างๆ ตามความเป็นจริง รู้เท่าทันสภาวะของโลกและชีวิต ทำให้จิตใจเป็นอิสระได้จนถึงขั้นสูงสุด ส่งผลให้อยู่ในโลกได้โดยไม่ติดโลก มีอิสระที่จะเจริญเติบโตงอกงามต่อไป

9. สรุป

การเห็นคุณค่าในตนเองนั้นทำให้รู้ว่า ตนเองมีคุณค่าและมีประโยชน์เช่นไรในทางพระพุทธศาสนาได้สอนว่าคนเราต้องเข้าใจตนเอง รู้จักตนเองก่อน แล้วเราจึงจะสามารถเข้าใจคนอื่นได้ ดังนั้น ถ้าบุคคลเห็นคุณค่าในตนเองแล้วก็สามารถนำไปสู่เป้าหมายของชีวิตได้อย่างมีความสุข เพราะการดำเนินชีวิตของคนเราในยุคโลกาภิวัตน์เป็นยุคแห่งข่าวสาร ข้อมูลและโลกไร้พรมแดนซึ่งเต็มไปด้วยการแข่งขันความเร่งรีบ การเผชิญต่อวิทยาการความก้าวหน้าและสิ่งแปลกใหม่ต่าง ๆ ซึ่งมีกระทบต่อการดำเนินชีวิตประจำวันของคนทุกเพศทุกวัย บางส่วนส่งผลให้สังคม

ขาดสันติสุข การแสวงหาความรู้ และฝึกฝนตนเองเพื่อเสริมสร้างให้มีทักษะชีวิตของคนรุ่นใหม่ที่กำลังเติบโตไปสู่ความเป็นผู้ใหญ่ และมีบทบาทในการพัฒนาสังคมและประเทศชาติ จึงเป็นสิ่งที่มีความสำคัญในการเข้าใจตนเองเป็นทักษะเบื้องต้นในการดำเนินชีวิตให้มีประสิทธิภาพเมื่อรวมแนวคิดทางพระพุทธศาสนาและแนวคิดทฤษฎีทางตะวันตกแล้วสามารถที่จะบูรณาการเข้าสู่กระบวนการเพิ่มคุณค่าในตนเอง เพื่อนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์แก่ชีวิตของตนเองและสังคมได้หลายประการ ทั้งในเรื่องการเรียนรู้คุณค่าในตนเอง การพัฒนาตนเอง ตลอดจนการแก้ไขปัญหาโดยน้อมนำเอาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นหลักในการสร้างทักษะชีวิตที่ดี ทั้งด้านรูปธรรมและนามธรรมที่สามารถปฏิบัติได้ด้วยตนเอง เกิดความรู้สึกละเอียดและการเปลี่ยนแปลงในตนเอง ว่าเป็นเพราะอะไร สิ่งเหล่านี้เกิดขึ้นได้ทั้งแนวความคิดทฤษฎีทางตะวันตกและแนวความคิดทฤษฎีทางพระพุทธศาสนาประกอบเข้าไปด้วยการศึกษาเชิงเหตุผล ร่วมกับความรู้ในรูปแบบของพฤติกรรมเชิงประจักษ์ที่สอดคล้องกันที่สามารถอธิบายได้ จึงควรมีกิจกรรมเพื่อส่งเสริมการเห็นคุณค่าในตนเอง และการสนับสนุนทางสังคมในชุมชนเพื่อเพิ่มคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้น ซึ่งมีความสอดคล้องกับการปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์ที่มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ผู้ใช้บริการได้เห็นคุณค่าในตัวเองโดยผ่านกระบวนการ และวิธีการปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์ เช่นการแสวงหาข้อเท็จจริงที่นักสังคมสงเคราะห์จะใช้วิธีการให้คำปรึกษา การสัมภาษณ์ เพื่อให้ผู้ใช้บริการได้ตระหนักรู้และเห็นคุณค่าและศักยภาพของตนเอง

10. องค์ความรู้ที่ได้รับ

พระพุทธศาสนาและการเสริมพลังอำนาจ (Empowerment) ในงานสังคมสงเคราะห์มีความสัมพันธ์ที่สำคัญ ซึ่งสามารถอธิบายได้ดังนี้

- 1) หลักการพระพุทธศาสนา พระพุทธศาสนาเน้นการพัฒนาคุณธรรมและการบรรลุถึงการตื่นรู้ (Enlightenment) โดยการปฏิบัติตามอริยมรรค 8 ประการ ซึ่งรวมถึงการปฏิบัติเพื่อทำความเข้าใจและพัฒนาคุณค่าตนเองและผู้อื่น หลักธรรมเหล่านี้สามารถนำมาใช้ในการเสริมพลังอำนาจ โดยการเน้นการให้การสนับสนุนในด้านจิตใจและจิตวิญญาณ ซึ่งช่วยให้บุคคลมีความมั่นใจและความเข้าใจในตนเอง

2) การเสริมพลังอำนาจ การเสริมพลังอำนาจในงานสังคมสงเคราะห์มุ่งเน้นการเพิ่มความสามารถของบุคคลในการควบคุมชีวิตและการตัดสินใจ การใช้หลักการพระพุทธศาสนาในการเสริมพลังอำนาจสามารถช่วยให้บุคคลพัฒนาความรู้สึกเป็นเจ้าของและความรับผิดชอบใน ชีวิตของตนเอง การสนับสนุนจากหลักธรรม เช่น ความเมตตา ความเข้าใจ และการปฏิบัติธรรม ทำให้บุคคลมีความมั่นใจและพัฒนาในการจัดการกับปัญหาชีวิต

3) การประยุกต์ใช้ในงานสังคมสงเคราะห์ การประยุกต์ใช้หลักพระพุทธศาสนาในการเสริมพลังอำนาจในงานสังคมสงเคราะห์เกี่ยวข้องกับการใช้หลักธรรมในการสร้างแรงจูงใจและความเข้าใจแก่ผู้รับบริการ เช่น การส่งเสริมการทำสมาธิ การฝึกการจัดการอารมณ์ และการสนับสนุนการพัฒนาตนเอง ซึ่งสามารถช่วยให้บุคคลมีความสามารถในการแก้ปัญหาและฟื้นฟูชีวิตได้อย่างยั่งยืน

การนำหลักพระพุทธศาสนาไปใช้ในการเสริมพลังอำนาจในงานสังคมสงเคราะห์เป็นวิธีการที่มีศักยภาพในการพัฒนาความสามารถของบุคคลในการควบคุมชีวิตและการตัดสินใจได้ดีขึ้น โดยการสนับสนุนทั้งทางด้านจิตใจและจิตวิญญาณ ซึ่งส่งผลให้บุคคลมีความรู้สึกเป็นเจ้าของและความรับผิดชอบในชีวิตของตนเอง

เอกสารอ้างอิง

ทิตินา แคมมณี. (2550). ศาสตร์การสอนองค์ความรู้เพื่อการจัดการกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ.

(พิมพ์ครั้งที่ 6). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

คณาจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2559). พุทธจิตวิทยากับสังคมและวัฒนธรรมไทย. พระนครศรีอยุธยา, โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2551). พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์. พิมพ์ครั้งที่ 12.

พระพรหมมิ่งคลาจารย์ (ปัญญานันทภิกขุ). (2554). การปฏิบัติตนให้เป็นคนดีตามแนวทาง 5 ดี. โสภณ อ่อนโอภาส.(2564).การเสริมพลังอำนาจในการปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์. วารสารสังคม
 ภิวัตน์ ปีที่4 ฉบับที่ 2 ประจำเดือนพฤษภาคม-สิงหาคม 2564,หน้า 84-97.

Chandola, T., Kuper, H., Singh-Manoux, A., Bartley, M., & Marmot, M. (2004).
 The effect of control at home on CHD events in the Whitehall study: Gender
 differences in psychosocial domestic
 pathways to social inequalities in CHD. Social Science & Medicine, 58(8), 1501– 1509
 Fox, P. D. R., Prilleltensky, I., & Austin, S. (2009). Critical psychology: An introduction
 (2nd ed.). London, England: Sage.
 Freire, P. (2000). Pedagogy of The Oppressed. New York, NY: Continuum.
 Gutierrez, L. (1991). Empowering women of color: A feminist model. In M. Bricker-
 Jenkins, N.R
 John Lord and Peggy Hutchison. (1993). The Process of Empowerment: Implications
 for Theory and Practice. Canadian Journal of Community Mental Health,
 12(1), 5–22.

แนวทางการจัดสวัสดิการที่เหมาะสมสำหรับนักศึกษา
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ส่วนกลาง ศาลายา จังหวัดนครปฐม
Guidelines for providing appropriate welfare for students of Mahamakut
Buddhist University, Salaya Campus, Nakhon Pathom Province.

ธนัตถ์สรณ์ ตั้งวงศ์ปรกรณ์
Thanatson Tangwongpakon

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) เพื่อศึกษาความพึงพอใจของนักศึกษาที่มีต่อการจัดสวัสดิการให้กับนักศึกษาของมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย 2) เพื่อศึกษาแนวทางการจัดสวัสดิการที่เหมาะสมสำหรับนักศึกษา การวิจัยครั้งนี้เป็นงานวิจัยเชิงปริมาณ ผู้วิจัยกำหนดประชากรที่ใช้ในการศึกษา คือ นักศึกษา ปริญญาตรี ภาคปกติ ที่ศึกษาในมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ชั้นปีที่ 1-4 ทั้งหมด 4 คณะ มีประชากรทั้งหมด 508 และกลุ่มตัวอย่างการวิจัยในครั้งนี้กำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างการใช้สูตรของ Yamane กำหนดให้ระดับความคลาดเคลื่อนเท่ากับ 0.05 ได้ขนาดกลุ่มตัวอย่างจำนวน 224 คน

ผลการวิจัยครั้งนี้ พบว่าระดับความพึงพอใจของนักศึกษาที่มีต่อสวัสดิการของมหาวิทยาลัยจำแนกเป็นรายด้าน พบว่า นักศึกษามีความพึงพอใจต่อการจัดสวัสดิการให้กับนักศึกษาของมหาวิทยาลัยเฉลี่ยทุกด้าน อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.63$) และเมื่อเรียงลำดับค่าเฉลี่ยความพึงพอใจจากมากไปน้อย พบว่า ด้านที่นักศึกษาพึงพอใจเป็นอันดับแรก คือ ด้านการจัดกิจกรรมเสริมทักษะชีวิต ($\bar{X} = 3.75$) รองลงมาคือด้านการบริการรักษาความปลอดภัย ($\bar{X} = 3.71$) และ ด้านการความมั่นคงเสริมสร้างกับด้านการบริการทางการศึกษา เท่ากัน ($\bar{X} = 3.64$) ความต้องการของนักศึกษาเกี่ยวกับสวัสดิการ พบว่านักศึกษามีข้อเสนอแนะต่อแนวทางการจัดสวัสดิการที่เหมาะสมของมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ประกอบไปด้วย 1. ด้านการบริการทางการศึกษา ในการจัดสวัสดิการในเรื่องการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกในมหาวิทยาลัยให้ครบครัน ทันสมัย และใช้งานได้สะดวก 2. การบริการสุขภาพอนามัย การจัดสวัสดิการในเรื่องของการจัดตั้งห้องพยาบาลและห้องปฐมพยาบาลที่สะอาด เข้าถึงง่าย และมีบริการครบครัน 3. การบริการรักษาความปลอดภัย นักศึกษาได้

แสดงความคิดเห็นเสนอแนวทางในการจัดสวัสดิการมากที่สุดคือ เรื่องของการเพิ่มจำนวนเจ้าหน้าที่รักษาความปลอดภัย (รปภ)

คำสำคัญ : สวัสดิการ, นักศึกษามหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

Abstract

This quantitative study aimed to investigate the satisfaction level of undergraduate students at Mahamakut Buddhist University regarding the provided welfare services and to explore suitable welfare provision strategies. The population of this study consisted of 508 full-time undergraduate students from four faculties. A sample of 224 students was selected using stratified random sampling.

The results revealed a high level of overall satisfaction with the university's welfare services (mean = 3.63). Students expressed the highest satisfaction with extracurricular activities (mean = 3.75), followed by security services (mean = 3.71), and academic support services and stability (mean = 3.64). Regarding welfare needs, students proposed several recommendations. For academic services, they suggested improving campus facilities, enhancing staff services to meet student needs, and developing a more efficient information dissemination system. In terms of health services, students recommended establishing well-equipped and accessible clinics, providing over-the-counter medications, and disseminating information about healthcare services. For security services, students suggested increasing the number of security personnel, providing additional training for security staff, and conducting safety awareness programs for students.

Keywords: Social welfare, Mahamakut Buddhist University student

1. บทนำ

การอาศัยอยู่ในสังคมหนึ่งต้องสนับสนุนเพื่อให้สมาชิกของสังคมมีชีวิตที่ปลอดภัยและมีความสุข พร้อมดำรงชีวิตอยู่อย่างมีศักดิ์ศรีและมีสิทธิและเสรีภาพตามหลักการพื้นฐานของมนุษยชน โดยเฉพาะการจัดสรรสิ่งจำเป็นสำหรับการดำรงชีวิตอย่างเท่าเทียมและเป็นธรรม เพื่อให้สมาชิกของสังคมสามารถมีคุณภาพชีวิตที่ดีและสังคมมีความสงบเรียบร้อย การตอบสนองต่อความต้องการของประชาชนต้องเป็นอย่างเท่าเทียมและมีสมดุลตามความต้องการขั้นพื้นฐานของบุคคล อีกทั้งยังควรพิจารณาตามหลักการของทฤษฎีความต้องการตามลำดับขั้นของมาสโลว์ ซึ่งมีความสำคัญตั้งแต่ความต้องการพื้นฐานทางร่างกายไปจนถึงความสำเร็จตามความคิดของบุคคล เพื่อให้การให้ความช่วยเหลือและการสนับสนุนมีประสิทธิภาพและเป็นประโยชน์สูงสุดต่อสังคมและบุคคลที่เกี่ยวข้องในการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสมดุล และร่วมมือกันในการพึ่งพาและอาศัยซึ่งกัน และกัน

สังคมไทยได้ให้ความสำคัญและดำเนินการจัดทำสวัสดิการสังคมมาเป็นระยะเวลานาน เพื่อมุ่งเสริมคุณภาพชีวิตของประชาชน ซึ่งจะเห็นถึงการให้ความสำคัญด้านการจัดสวัสดิการของสังคมไทยจากความหมายของสวัสดิการสังคม ที่พระราชบัญญัติส่งเสริมการจัดสวัสดิการสังคม พ.ศ. 2546 ได้อธิบายถึง คือ การให้บริการทางสังคมที่มุ่งเสริมคุณภาพชีวิตของประชาชนให้ดีขึ้น โดยให้ความสำคัญกับการป้องกันปัญหา แก้ไขปัญหาทางสังคม และส่งเสริมความมั่นคงให้กับทุกคนในทุกด้านของชีวิต เช่น การศึกษา สุขภาพ ที่อยู่อาศัย งานรายได้ นันทนาการ การยุติธรรม และบริการทางสังคม โดยให้ความสำคัญกับคุณค่าของมนุษย์ สิทธิของประชาชน และการมีส่วนร่วมในการจัดสวัสดิการสังคมทุกระดับ จะเห็นได้ว่าสวัสดิการสังคมไม่เพียงแต่เกี่ยวกับการได้รับเงินหรือวัตถุประสงคในการบริโภคเท่านั้น แต่เป็นบริการหรือโครงการที่ภาครัฐและเอกชนจัดขึ้นเพื่อส่งเสริมสุขภาพและคุณภาพชีวิตของประชาชนโดยไม่สนใจฐานะหรือชนชั้น (พระราชบัญญัติส่งเสริมการจัดสวัสดิการสังคม พ.ศ. 2546 อ้างถึงใน ระพีพรรณ คำหอม, 2549)

การจัดสวัสดิการสังคมในประเทศไทยในปัจจุบัน มีการดำเนินการพัฒนาระบบสวัสดิการทางสังคมในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 11 (พ.ศ.2555 - 2559) เพื่อให้การจัดสวัสดิการทางสังคมมีความยั่งยืน มีประสิทธิภาพครอบคลุมกลุ่มเป้าหมายอย่างทั่วถึงและสอดคล้องกับสภาพการณ์ที่เปลี่ยนแปลง และเป็นประโยชน์ต่อการกำหนดนโยบายและการดำเนินงานของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจ

และสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 มุ่งเน้นให้มีการพัฒนาอย่างยั่งยืน โดยต้องให้ความสำคัญกับการพัฒนาคนให้มีความเข้มแข็ง ซึ่งจะนำไปสู่ความยั่งยืนของสังคมการดำเนินงานจัดสวัสดิการสังคมแบ่งออกเป็น 4 ด้านหลัก ได้แก่ 1. การบริการสังคม ที่ประกอบด้วย ด้านการศึกษา สุขภาพ สิ่งอำนวยความสะดวก และที่อยู่อาศัย 2. การช่วยเหลือทางสังคม ซึ่งรวมถึงกลุ่มเด็กและเยาวชน ผู้สูงอายุ สตรี ผู้พิการ ผู้ด้อยโอกาส และผู้ประสบภัย 3. การประกันสังคม ที่รวมถึงผู้ใช้แรงงาน ข้าราชการและลูกจ้างประจำ และประชาชนทั่วไป 4. การช่วยเหลือเกื้อกูลของภาคประชาชน ซึ่งประกอบด้วยการรวมกลุ่มขององค์กร การดำเนินกิจกรรมด้วยความรับผิดชอบต่อสังคม และการประกันภัยของเอกชน ทั้งนี้ เป็นการสอดคล้องกับองค์ประกอบของสวัสดิการสังคมที่ประกอบด้วยปัจจัยต่างๆ 7 ประการ คือ ด้านการศึกษา สุขภาพอนามัย ที่อยู่อาศัย การทำงานและการมีรายได้ ความมั่นคงทางสังคม บริการสังคม และนันทนาการ ซึ่งสอดคล้องกับนโยบายและแผนงานการพัฒนาชาติในปัจจุบันโดยสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11, 2555 - 2559)

สวัสดิการด้านการศึกษาซึ่งเป็นส่วนหนึ่งในสวัสดิการสังคมนั้น มีความสำคัญอย่างมากไม่น้อยกว่าสวัสดิการในด้านอื่นๆ ด้วยที่การศึกษานั้นเป็นแกนกลางของนโยบายทางสังคม โดยการศึกษาไม่ได้จำกัดเฉพาะในแง่ของการศึกษาขั้นพื้นฐาน เท่านั้น แต่ยังรวมไปถึงการศึกษาในระดับอุดมศึกษาและการฝึกอบรมในลักษณะอื่นๆ ก็เป็นสวัสดิการที่ภาครัฐควรให้ความสำคัญ เพราะการศึกษาและการฝึกอบรมนั้น เป็นกลไกที่จะนำไปสู่การพัฒนาและเพิ่มมูลค่าชีวิตมนุษย์ให้เพิ่มขึ้นได้ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัยเป็นสถาบันการศึกษาที่มีภารกิจให้การศึกษา ให้ความรู้ทางวิชาการ การบริการวิชาการ พระพุทธศาสนา การสร้างองค์ความรู้ และการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาในฐานะมหาวิทยาลัยพระพุทธศาสนา ในฐานะมหาวิทยาลัยจึงให้ความสำคัญกับการบริการ และการพัฒนานักศึกษาในฐานะทรัพยากรที่สำคัญของมหาวิทยาลัย อีกทั้งมหาวิทยาลัยมีนักศึกษาระดับปริญญาตรีเป็นส่วนมาก และมีความหลากหลายทั้งด้านศาสนา ภูมิปัญญา ความต้องการ ความสนใจในการเข้ารับการศึกษา เป็นต้น แต่ถึงแม้นักศึกษาจะมีความแตกต่างกันหลายประการ แต่นักศึกษาซึ่งถือเป็นสมาชิกหนึ่งของสังคมการศึกษาแห่งนี้ ก็จะต้องมีการปรับตัวเพื่อการดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันจนสำเร็จการศึกษา โดยหน่วยงานหลัก ซึ่งหมายถึงมหาวิทยาลัย จะต้องมีการจัดสรรสวัสดิการในรูปแบบต่างๆ ทั้งทางด้านการศึกษา การ

ให้บริการสิ่งที่เกี่ยวข้องกับการเรียน การสอนหรือ สิ่งอำนวยความสะดวก ซึ่งมหาวิทยาลัย มีการจัดสวัสดิการให้กับนักศึกษา เช่น หอพักสมาธิ(หอพักหญิง) หอพักปัญญา(หอพักชาย และพระภิกษุ) ศูนย์การศึกษาสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ หอสมุดสมเด็จพระญาณวโรดม เป็นต้น

การให้ความสำคัญกับการจัดสวัสดิการที่เหมาะสมสำหรับนักศึกษาไม่ว่าจะเป็นด้าน การบริการทางการศึกษา ด้านสุขภาพอนามัย ด้านบริการการรักษาความปลอดภัย ด้านการ บริการที่พัก-อาศัย ด้านกิจกรรม ด้านบริการสังคม ด้านการสร้าง ความมั่นคง ด้าน นันทนาการ และด้านอื่นๆ จึงเป็นสิ่งสำคัญ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ เมธิรา ไกรนทีและ คณะ ที่ได้ศึกษาความพึงพอใจและความต้องการด้านสวัสดิการของนักศึกษาในมหาวิทยาลัย ราชภัฏนครศรีธรรมราช ทั้งหมด 10 ด้าน คือ ด้านการบริการการศึกษา ด้านการพัฒนา สุขภาพอนามัย ด้านบริการรักษาความปลอดภัย ด้านบริการด้านด้านที่อยู่อาศัย ด้านการจัด กิจกรรมส่งเสริมทักษะชีวิต ด้านการส่งเสริมการมีงานทำและการมีรายได้ ด้านการส่งเสริม ความมั่นคง ด้านการบริการสังคม ด้านนันทนาการ และด้านอื่นๆ ผลพบว่า ระดับความพึง พพอใจของนักศึกษาที่มีต่อการจัดสวัสดิการให้กับนักศึกษาของมหาวิทยาลัยจำแนกเป็นราย ด้าน นักศึกษามีความพึงพอใจต่อการจัดสวัสดิการให้กับนักศึกษาของมหาวิทยาลัยเฉลี่ยทุก ด้าน อยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาระดับความพึงพอใจของนักศึกษาที่มีต่อการจัดสวัสดิการ ให้กับนักศึกษาของมหาวิทยาลัย จำแนกเป็นรายประเด็นพบว่า ด้านการบริการทาง การศึกษา นักศึกษามีความพึงพอใจเฉลี่ยทุกประเด็นอยู่ในระดับมาก และนักศึกษา มีความ พึงพอใจโดยรวมต่อการจัดสวัสดิการให้กับนักศึกษา อยู่ในระดับมาก และมีระดับความ ต้องการเกี่ยวกับการจัดสวัสดิการให้กับนักศึกษา จำแนกเป็นรายด้าน พบว่า นักศึกษา มี ความต้องการเกี่ยวกับการจัดสวัสดิการให้กับนักศึกษา เฉลี่ยทุกด้าน อยู่ในระดับมาก และ เมื่อเรียงลำดับค่าเฉลี่ยความต้องการเกี่ยวกับการจัดสวัสดิการให้กับนักศึกษาจากมากไปน้อย พบว่า ด้านที่นักศึกษาพึงพอใจเป็นอันดับแรก คือ ด้านการนันทนาการ และเมื่อพิจารณา ระดับความต้องการเกี่ยวกับการจัดสวัสดิการให้กับนักศึกษา จำแนกเป็นรายประเด็นพบว่า ด้านการบริการทางการศึกษา นักศึกษามีความต้องการเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ฉะนั้นแนวทางการ จัดสวัสดิการที่เหมาะสมสำหรับนักศึกษา จำเป็นต้องให้ความสำคัญด้านการบริการทาง การศึกษา ด้านการบริการสุขภาพอนามัย ด้านการบริการรักษาความปลอดภัยและด้านการ นันทนาการ (เมธิรา ไกรนทีและคณะ, 2559)

ดังนั้นนักศึกษาซึ่งถือเป็นสมาชิกหนึ่งของสังคมการศึกษา ของมหาวิทยาลัย ด้วยความที่มีความหลากหลายทั้งด้านศาสนา ภูมิสำเนา ความต้องการ ความสนใจในการเข้ารับการศึกษาก็จะต้องมีการปรับตัวเพื่อการดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันจนสำเร็จการศึกษา โดยหน่วยงานหลัก ซึ่งหมายถึงมหาวิทยาลัย จะต้องมีการจัดสรรสวัสดิการในรูปแบบต่างๆ ทั้งทางด้านการศึกษา การให้บริการสิ่งที่เกี่ยวข้องเนื่องกับการเรียนการสอน หรือสิ่งอำนวยความสะดวกตามองค์ประกอบของการจัดสวัสดิการให้กับนักศึกษา จึงเป็นความจำเป็นที่จะต้องศึกษาถึงแนวทางการจัดสวัสดิการที่เหมาะสมสำหรับนักศึกษามหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ที่ส่งผลต่อการศึกษาดำรงชีวิตในรั้วมหาวิทยาลัยของนักศึกษา การศึกษาเพื่อให้ได้มาซึ่งความคิดเห็นและความพึงพอใจต่อการจัดสวัสดิการของมหาวิทยาลัย ความต้องการและแนวทางในการจัดสวัสดิการที่มีความเหมาะสม ตรงกับความต้องการของนักศึกษา เพื่อประโยชน์สูงสุดด้านการพัฒนานักศึกษา พัฒนามหาวิทยาลัย โดยเฉพาะมีประโยชน์ต่อการพัฒนาศักยภาพของนักศึกษา ให้มีคุณลักษณะของความเป็นบัณฑิตที่พึงประสงค์ เป็นพลังสำคัญในการพัฒนามหาวิทยาลัย พัฒนาชุมชน สังคมต่อไป

2. วัตถุประสงค์ของงานวิจัย

2.1 เพื่อศึกษาความพึงพอใจของนักศึกษาที่มีต่อการจัดสวัสดิการให้กับนักศึกษาของมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

2.2 เพื่อศึกษาแนวทางการจัดสวัสดิการที่เหมาะสมสำหรับนักศึกษา

3. วิธีการดำเนินวิจัย

การวิจัยเรื่อง แนวทางการจัดสวัสดิการที่เหมาะสมสำหรับนักศึกษามหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ส่วนกลาง เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ โดยกำหนดขอบเขตของการวิจัย การศึกษาความพึงพอใจและความต้องการสวัสดิการของนักศึกษา ในพื้นที่มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ส่วนกลาง นครปฐม กำหนดช่วงระยะเวลาในการศึกษาและรวบรวมข้อมูลจำนวน 2 เดือน ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ผู้วิจัยกำหนดประชากรที่ใช้ในการศึกษา คือ นักศึกษาภาคปกติที่ศึกษาในมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ชั้นปีที่ 1-4 จาก 4 คณะประกอบด้วย คณะมนุษยศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ คณะศึกษาศาสตร์ และคณะศาสนาและปรัชญา มีจำนวนทั้งหมด 508 รูป/คน (ข้อมูล ปีการศึกษา

2566) และกำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่างโดยใช้สูตรของ Yamane โดยกำหนดให้ระดับความคลาดเคลื่อนเท่ากับ 0.05 ได้ขนาดกลุ่มตัวอย่างจำนวน 224 คน และใช้การสุ่มแบบแบ่งชั้น (stratified random sampling) กลุ่มตัวอย่าง

4. สรุปผลการวิจัย

ในการศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาเชิงสำรวจ (Survey Research) ซึ่งผู้ศึกษาจะนำข้อมูล ที่ได้จากการแปรผล โดยการใช้สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistic Method) ในรูปของตัวเลขที่เป็นค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) อธิบายประกอบตารางข้อมูลสถิติ ซึ่งผลการวิเคราะห์ความพึงพอใจของนักศึกษาที่มีต่อการจัดสวัสดิการให้กับนักศึกษาของ พบว่า ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ของระดับความพึงพอใจของนักศึกษาที่มีต่อการจัดสวัสดิการให้กับนักศึกษาของมหาวิทยาลัย จำแนกเป็นรายด้าน พบว่า นักศึกษามีความพึงพอใจต่อการจัดสวัสดิการให้กับนักศึกษาของมหาวิทยาลัยเฉลี่ยทุกด้าน อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.63$) และเมื่อเรียงลำดับค่าเฉลี่ยความพึงพอใจจากมากไปน้อย พบว่า ด้านที่นักศึกษาพึงพอใจเป็นอันดับแรก คือ ด้านการจัดกิจกรรมเสริมทักษะชีวิต ($\bar{X} = 3.75$) รองลงมาคือด้านการบริการรักษาความปลอดภัย ($\bar{X} = 3.71$) ด้านการความมั่นคงเสริมสร้างกับด้านการบริการทางการศึกษาเท่ากัน ($\bar{X} = 3.64$) ด้านการบริการสังคม ($\bar{X} = 3.63$) ด้านการบริการด้านที่อยู่อาศัย(หอพักของมหาวิทยาลัย) ($\bar{X} = 3.60$) ด้านการนันทนาการ ($\bar{X} = 3.52$) และด้านการบริการสุขภาพอนามัย ($\bar{X} = 3.50$) ตามลำดับ

5. อภิปรายผลการวิจัย

ผลการวิเคราะห์ความพึงพอใจและข้อเสนอแนะของนักศึกษาที่มีต่อแนวทางการจัดสวัสดิการที่เหมาะสมของมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย มีรายละเอียดดังนี้

5.1 ด้านการบริการทางการศึกษา นักศึกษาได้แสดงความคิดเห็นเสนอ

แนวทางในการจัดสวัสดิการในเรื่องการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกในมหาวิทยาลัยให้ครบครัน ทันสมัย และใช้งานได้สะดวก เป็นแนวทางการจัดสวัสดิการที่นักศึกษาให้ข้อเสนอแนะมากที่สุด เพื่อให้นักศึกษาสามารถเข้าถึงทรัพยากรการเรียนรู้ได้อย่างสะดวกสบาย

นอกจากนี้ยังเป็นการสร้างพื้นที่การเรียนรู้ที่เต็มไปด้วยสิ่งอำนวยความสะดวกที่เหมาะสม และเพื่อให้การเรียนรู้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ รองลงมาคือการพัฒนาการบริการของเจ้าหน้าที่เพื่อตอบสนองความต้องการของนักศึกษา เพื่อให้นักศึกษาได้รับการสนับสนุนและคำแนะนำที่ตรงไปตรงมา นอกจากนี้ยังควรส่งเสริมให้เจ้าหน้าที่ที่มีความรับผิดชอบและมีประสิทธิภาพในการให้บริการแก่นักศึกษาอย่างต่อเนื่อง และข้อเสนอแนะที่อันดับสาม คือ การพัฒนาระบบการสื่อสารและแจ้งเตือนข้อมูลในการส่งเสริมการเข้าถึงข้อมูลที่ต้องการและครบถ้วน โดยการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศในการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพเพื่อให้นักศึกษาได้รับข้อมูลที่สำคัญและอัปเดตข้อมูลล่าสุดที่เกี่ยวข้องกับชุมชนมหาวิทยาลัยอย่างทันทั่วทั้ง

5.2 การบริการสุขภาพอนามัย นักศึกษาได้แสดงความคิดเห็นเสนอแนวทางในการจัดสวัสดิการในเรื่องของการจัดตั้งห้องพยาบาลและห้องปฐมพยาบาลที่สะอาด เข้าถึงง่าย และมีบริการครบครัน เป็นแนวทางการจัดสวัสดิการที่นักศึกษาให้ข้อเสนอแนะมากที่สุด เพื่อให้นักศึกษาสามารถได้รับการดูแลสุขภาพอย่างทันทั่วทั้ง มีความสะดวกในการเข้ารับบริการทางการแพทย์ รองลงมาคือการจัดหาสามัญเวชภัณฑ์ต่าง ๆ เช่น หอพัก อาคารเรียน เป็นต้น และข้อเสนอแนะที่อันดับสาม คือเรื่องการประชุมสัมพัธ์ข้อมูลเกี่ยวกับสถานที่ให้บริการพยาบาลและบริการสุขภาพต่าง ๆ ให้แก่นักศึกษา เพื่อให้นักศึกษาทราบถึงที่ตั้งและบริการที่มีอยู่เพื่อการดูแลสุขภาพ

5.3 การบริการรักษาความปลอดภัย นักศึกษาได้แสดงความคิดเห็นเสนอแนวทางในการจัดสวัสดิการมากที่สุดคือ เรื่องของการเพิ่มจำนวน เจ้าหน้าที่รักษาความปลอดภัย (รปภ) รองลงมาคืออบรมเจ้าหน้าที่รักษาความปลอดภัย ให้เข้มงวดเพื่อให้บุคลากรทางการรักษาความปลอดภัยมีความสามารถในการตรวจสอบและปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ และนักศึกษาได้เสนอเสนอแนวทางการจัดสวัสดิการมากเป็นอันดับสามคือการจัดอบรมความรู้เกี่ยวกับความปลอดภัยแก่นักศึกษาเพื่อเสริมสร้างความเข้าใจและการรับมือกับสถานการณ์ที่เป็นไปได้ที่จะมีความเสี่ยง

5.4 การบริการด้านที่อยู่อาศัย นักศึกษาได้แสดงความคิดเห็นเสนอแนวทางในการจัดสวัสดิการมากที่สุดคือ เรื่องการปฏิบัติหน้าที่ของแม่บ้านและพ่อบ้าน ให้ทำความสะอาดหอพักเป็นประจำเพื่อรักษาความสะอาด และกำหนดให้เป็นหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ดูแลหอพัก รองลงมาคือการจัดทำกฎระเบียบหอพักที่ชัดเจนและเข้มงวด เพื่อรักษาความเรียบร้อยและควบคุมการใช้งานที่อยู่ในหอพัก และนักศึกษาได้เสนอเสนอแนวทางการจัดสวัสดิการ

มากเป็นอันดับสามคือ จัดหาบริการเรียกวินมอเตอร์ไซด์หรือรถโดยสารเพื่อความสะดวกในการเดินทางของนักศึกษา

5.5 ด้านการจัดกิจกรรมเสริมทักษะชีวิต นักศึกษาได้แสดงความคิดเห็นเสนอแนวทางในการจัดสวัสดิการด้านจัดกิจกรรมเสริมทักษะชีวิตดังนี้ มหาวิทยาลัยควรจัดกิจกรรมติวสอบใบประกอบวิชาชีพครู กิจกรรมคลายเครียด กิจกรรมเสริมสร้างทักษะชีวิต และกิจกรรมทัศนศึกษา กิจกรรมควรมีทั้งแบบที่นำไปใช้ได้จริง สนุกสนาน ส่งเสริมความสามัคคี และสร้างแรงบันดาลใจ รวมถึงควรประชาสัมพันธ์กิจกรรมให้ทั่วถึง และประชาสัมพันธ์ข้อมูลเกี่ยวกับกิจกรรม ชมรม อีกด้วย

5.6 การเสริมสร้างความมั่นคง นักศึกษาได้แสดงความคิดเห็นเสนอแนวทางในการจัดสวัสดิการมากที่สุดคือ มหาวิทยาลัยควรมีกลไกในการรับฟังความคิดเห็นของนักศึกษาอย่างเป็นรูปธรรม และนำไปปรับปรุงการทำงาน รองลงมาคือ มหาวิทยาลัยควรเปิดโอกาสให้นักศึกษาได้มีส่วนร่วมในการวางแผนพัฒนามหาวิทยาลัยมากขึ้น และนักศึกษาได้เสนอเสนอแนวทางการจัดสวัสดิการมากเป็นอันดับสามคือ มหาวิทยาลัยควรจัดหาทุนการศึกษาเพิ่มเติม และสนับสนุนให้นักศึกษามีโอกาสในการหางานทำ

5.7 การบริการสังคม นักศึกษาได้แสดงความคิดเห็นเสนอแนวทางในการจัดสวัสดิการมากที่สุดคือ มหาวิทยาลัยควรส่งเสริมความเท่าเทียมกันในโอกาสและการบริการ รองลงมาคือ มหาวิทยาลัยควรจัดหากิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์สังคมและกิจกรรมพัฒนาสังคมให้นักศึกษาได้มีส่วนร่วม และนักศึกษาได้เสนอเสนอแนวทางการจัดสวัสดิการมากเป็นอันดับสามคือ มหาวิทยาลัยควรอบรมบุคลากรให้บริการด้วยความเป็นมิตร

5.8 การนันทนาการ นักศึกษาได้แสดงความคิดเห็นเสนอแนวทางในการจัดสวัสดิการมากที่สุดคือ มหาวิทยาลัยควรจัดกิจกรรมนันทนาการหลากหลายประเภท หลากหลายรูปแบบ และหลากหลายสถานที่ รองลงมาคือ กิจกรรมควรสอดคล้องกับความสนใจของนักศึกษา และนักศึกษาได้เสนอเสนอแนวทางการจัดสวัสดิการมากเป็นอันดับสามคือ มหาวิทยาลัยควรประชาสัมพันธ์กิจกรรมให้ทั่วถึง

5.9 ด้านอื่นๆ นักศึกษาได้แสดงความคิดเห็นเสนอแนวทางในการจัดสวัสดิการมากที่สุดคือการ เปิดร้านค้าสวัสดิการในมหาวิทยาลัยเพื่อเพิ่มความสะดวกในการซื้อของขวัญและพวกของใช้ในการเรียนรู้และชีวิตประจำวัน รองลงมาคือสร้างสนามกีฬา กลางแจ้งเพื่อส่งเสริมการออกกำลังกายและกิจกรรมกีฬาต่าง ๆ

และนักศึกษาได้เสนอแนะแนวทางการจัดสวัสดิการมากเป็นอันดับสามคือ สวัสดิการรถจักรยานบริการให้นักศึกษาเพื่อเพิ่มความสะดวกในการเดินทางภายในมหาวิทยาลัย

6. ข้อเสนอแนะ

6.1 ข้อเสนอแนะจากการวิจัย พบว่า ผลการวิจัย แสดงให้เห็นว่า นักศึกษามีความพึงพอใจ ต้องการในการจัดสวัสดิการของมหาวิทยาลัยอยู่ในระดับมาก และได้เสนอแนะแนวทาง ในการจัดการสวัสดิการให้มีความเหมาะสมและตรงกับความต้องการของนักศึกษา มากยิ่งขึ้น จึงเป็น ความจำเป็นอย่างยิ่งในการเล็งเห็นความสำคัญและความจำเป็นในการนำไปพิจารณา เพื่อการวางแผนทางการปรับปรุงการจัดสวัสดิการให้มีความเหมาะสมมากยิ่งขึ้น

6.2 ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป พบว่า ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัย ผู้วิจัยใช้เครื่องมือ ในการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยใช้แบบสอบถาม พบว่า ยังไม่มีความหลากหลายของกลุ่มตัวอย่าง และเป็นการศึกษาเฉพาะนักศึกษาที่กำลังศึกษา ดังนั้น ในการศึกษาค้างต่อไป ควรมีการปรับวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลและกลุ่มตัวอย่างให้ครอบคลุมกลุ่มตัวอย่าง ที่เกี่ยวข้องมากยิ่งขึ้น

7. องค์ความรู้ที่ได้รับ

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง แนวทางการจัดสวัสดิการที่เหมาะสมสำหรับนักศึกษา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ส่วนกลาง ศาลายา จังหวัดนครปฐม ผู้เขียนสามารถสามารถสรุปองค์ความรู้ได้ว่า ความพึงพอใจของนักศึกษาที่มีต่อการจัดสวัสดิการ อันมีผลต่อการ ให้ความสำคัญกับการจัดสวัสดิการซึ่งจะมีประโยชน์ต่อนักศึกษาและมหาวิทยาลัย ผลการวิจัยทำให้เกิดการเรียนรู้ปัญหาและความต้องการของนักศึกษา ต่อการจัดสวัสดิการซึ่งจะมีประโยชน์ต่อการปรับปรุง พัฒนาการดำเนินงานด้านการจัดสวัสดิการแก่นักศึกษา โดยเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนานักศึกษาและมหาวิทยาลัย และข้อค้นพบที่เกิดขึ้นจะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาการดำเนินงานด้านการจัดสวัสดิการที่มีความเหมาะสมกับความ ต้องการของนักศึกษา ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อนักศึกษา มหาวิทยาลัยและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการนำไปประยุกต์ใช้

เอกสารอ้างอิง

- กรกมล บุญแพทย์. (2561). ความต้องการสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุความคาดหวังที่ส่งผลต่อความพึงพอใจในคุณภาพการให้บริการในเขตเทศบาลตำบลหลักห้าจังหวัดสมุทรสาคร. งานนิพนธ์บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยบูรพา.
- จันทร์, สุภาภรณ์. (2562). การเข้าถึงสวัสดิการสังคมของผู้สูงอายุในประเทศไทย. วารสารการพัฒนาสังคม, 25(2), 123-142.
- ธนัชฐา ทองทับ. (2560). ความพึงพอใจของผู้สูงอายุที่มีต่อการจัดสวัสดิการสังคมของเทศบาลตำบล ท่าเกษม อำเภอเมือง จังหวัดสระแก้ว. งานนิพนธ์บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัย
- ธัญญารัตน์ สุนทร, “ความต้องการด้านสวัสดิการของนักศึกษา ในสถาบันการศึกษา กรณีศึกษา: คณะสาธารณสุขศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดลประจำปี 2556,” หน้า 128-132.
- นางสาวกุลฉัตร กิมชัย. (2563) ความพึงพอใจของนักศึกษาต่อกระบวนการปฏิบัติงานด้านการให้บริการของคณะวิศวกรรมศาสตร์มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย. (2024). <https://www.mbu.ac.th/>. เข้าถึงวันที่ 21 เมษายน 2567.
- มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย. (2557). ข้อบังคับมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ว่าด้วยการทุนการศึกษา พ.ศ. 2557. เข้าถึงจาก [<https://hr.mbu.ac.th/ระเบียบมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย/>]
- เมธิรา ไกรนทีและคณะ, แนวทางการจัดสวัสดิการที่เหมาะสมสำหรับนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช (มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช, 2559)
- ระเบียบมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ว่าด้วยการให้สวัสดิการในการรักษาพยาบาลแก่บุคลากรและลูกจ้าง (2541).<https://hr.mbu.ac.th/regularity/> เข้าถึงวันที่ 21 เมษายน 2567.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2555). แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2555 - 2559). กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.

**การเรียนรู้จากการฝึกภาคปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์ในโรงเรียนอนุบาล
หมู่บ้านเด็กسانรัก (มูลนิธิเด็ก)**
**Learning from practical training social work
in Dek San Rak Village Kindergarten (Children's Foundation)**

ญาดา ลักษณะลธิ
Yada lakchonlathi

บทคัดย่อ

งานสังคมสงเคราะห์ในโรงเรียนอนุบาลหมู่บ้านเด็กซานรัก (มูลนิธิเด็ก) มีการให้บริการกับเด็ก โดยเน้นการปฏิบัติงานของนักสังคมสงเคราะห์ การช่วยเหลือเด็ก เพื่อให้เด็กได้รับการพัฒนาด้านร่างกาย จิตใจ สังคม และระดับสติปัญญา การปฏิบัติงานของนักสังคมสงเคราะห์มีการคำนึงถึงด้านสิทธิเด็ก โดยตระหนักและเคารพในสิทธิของเด็กโดยไม่คำนึงถึงเพศ เชื้อชาติ เด็กทุกคนจะต้องได้รับการช่วยเหลือ การดูแลรักษา เอาใจใส่จากเจ้าหน้าที่อย่างเหมาะสม และไม่เลือกปฏิบัติ ภาพรวมจากการได้ฝึกภาคปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์ในโรงเรียนอนุบาลหมู่บ้านเด็กซานรัก (มูลนิธิเด็ก) ทำให้นักศึกษาได้นำกระบวนการทางสังคมสงเคราะห์มาใช้ในการช่วยเหลือเด็กโดยในแต่ละกระบวนการขั้นตอนจะมีรายละเอียดที่แตกต่างกัน ตั้งแต่ขั้นตอนแรกเริ่ม การแสวงหาข้อเท็จจริง และสืบค้นข้อมูล การประเมินปัญหา การวางแผนให้ความช่วยเหลือ การดำเนินการให้ความช่วยเหลือ การติดตามผล และผลจากการดำเนินงานทั้งหมด ทำให้ได้เห็นกระบวนการแต่ละขั้นที่ชัดเจนและเป็นรูปธรรม รวมถึงเทคนิค ทักษะ และหลักการทางสังคมสงเคราะห์นำมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินงาน เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพมากที่สุดในการ ให้ความช่วยเหลือเด็ก

คำสำคัญ : การเรียนรู้, การฝึกภาคปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์, โรงเรียนอนุบาลหมู่บ้านเด็กซานรัก (มูลนิธิเด็ก)

Abstract

Social work in Dek San Rak Village Kindergarten (Children's Foundation) provides services to children. Emphasis is placed on the work of social workers. child assistance To enable children to develop physically, mentally, socially and at an intellectual level. The work of social workers takes into account children's rights. By recognizing and respecting the rights of children regardless of gender or race, every child must be helped. Every child must receive appropriate assistance, care and attention from staff. and does not discriminate Overview from social work practice in Dek San Rak Village Kindergarten (Children's Foundation) allows students to use social work processes to help children in each step of the process. There will be different details. From the first step, receive seeking facts and search for information Problem assessment planning assistance There will be different details. From the first step, receive seeking facts and search for information Problem assessment planning assistance Assistance operations, follow-up results, and results from all operations Makes it possible to see each step of the process clearly and concrete, including social work techniques, skills, and principles applied in operations To achieve the most efficiency in Help children

Keywords: Learning, social work practice training, San Rak Children's Village Kindergarten (Children's Foundation)

1. บทนำ

มูลนิธิเด็ก ก่อตั้ง พ.ศ.2522 เพื่อสนับสนุนปณิญาสากล่าวด้วยสิทธิเด็กแห่งองค์การสหประชาชาติ 43 ปีของการทำงาน เริ่มที่บ้านทานตะวัน สถานสงเคราะห์เด็ก เพื่อรณรงค์ให้สังคมไทยตระหนักถึงปัญหาความเหลื่อมล้ำซึ่งทำให้มีเด็กยากจนขาดสารอาหารกว่าครึ่งประเทศพร้อม ๆ กับสร้างโรงเรียนหมู่บ้านเด็ก เป็น "โรงเรียนทางเลือก" ที่เน้นความสุขและเสรีภาพในการเรียนรู้ของเด็กในระบบ "การศึกษาทางเลือก" เมื่อพบว่ามีการละเมิดสิทธิเด็กมากขึ้น จึงสร้างศูนย์พิทักษ์สิทธิเด็ก ตามด้วยโครงการเพื่อเด็กและครอบครัวอีกมากมาย ทั้งหมดกลายเป็นสื่อรณรงค์ปัญหาเด็กในสังคมทุกด้าน ซึ่งนำไปสู่นโยบายทางสังคมและสาธารณะ จนไปปรากฏในรัฐธรรมนูญ 2540, 2550 และ 2560 โรงเรียนอนุบาลหมู่บ้านเด็กสานรัก เปิดอย่างเป็นทางการวันที่ 4 พฤศจิกายน พ.ศ. 2546 บนเนื้อที่ 2 ไร่ 2 งาน ในที่ดินของมูลนิธิเด็ก โดยกองทุนสานรักและโครงการสนับสนุนสถาบันครอบครัว สนับสนุนการก่อสร้างอาคาร 3 ชั้น พร้อมทำถนน ทำรั้วและถมที่ใหม่ โดยประธานมูลนิธิเด็ก ศาสตราจารย์เกียรติคุณ นพ.ประเวศ วะสี กับประธานกรรมการบริหาร บริษัท แอดวานซ์ อินโฟร์ เซอร์วิส จำกัด (มหาชน) นายสมประสงค์ บุญยะชัย เป็นผู้นำพิธีเปิดและมอบอาคาร

บทความนี้จะเป็นการนำเสนอสิ่งที่ได้เรียนรู้จากการฝึกภาคปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์ในมูลนิธิเด็กว่าได้มีกระบวนการปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์ ทักษะต่างๆ เช่น ทักษะการประสานงานกับหน่วยงานทั้งภายในและภายนอก วิธีการให้บริการทางสังคมสงเคราะห์ของหน่วยงาน เป็นต้น

2. โครงการโรงเรียนอนุบาลหมู่บ้านเด็กสานรัก

โรงเรียนอนุบาลหมู่บ้านเด็ก สานรัก ขออนุญาตเปิดเป็นโรงเรียนการศึกษาสงเคราะห์ระดับก่อนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน เมื่อวันที่ 8 มีนาคม พ.ศ. 2547 จากกระทรวงศึกษาธิการ สำหรับเด็กด้อยโอกาส กำพร้า ยากจน ครอบครัวแตกแยก และถูกทอดทิ้ง ให้ได้รับปัจจัยพื้นฐานให้การศึกษาและเลี้ยงดู เพื่อให้เด็กมีโอกาสพัฒนาอย่างสมบูรณ์ทั้งทางร่างกายและจิตใจ โดยยึดหลักแห่งความยุติธรรมมิใช่จากความสมเพชเวทนา โดยเห็นว่าเด็กทุกคนจะต้องได้รับการศึกษาอย่างเท่า

เทียมและทั่วถึง โดยเด็กอยู่แบบประจำกินนอน รับนักเรียนได้ไม่เกิน 60 คน และให้การศึกษาตั้งแต่ระดับชั้น อนุบาล 1 ถึง อนุบาล 3 ซึ่งมี 4 ห้องเรียน โดยชั้นอนุบาลจะเรียนแบบคละอายุ 3 ปีครึ่ง - 6 ปีครึ่ง โรงเรียนฯ ได้นำ 3 แนวคิด ของตะวันตกกับตะวันออกมาปรับใช้ในการจัดการและการเลี้ยงดูเด็ก ได้แก่ 1) แนวคิดพุทธศาสนา คือ เป็นการนำหลักสมาธิและกระบวนการเรียนรู้ที่ก่อเกิดปัญญา โดยพิจารณาปัจจัยภายในของตัวเด็กเป็นสำคัญ และเสริมด้วยการจัดสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นปัจจัยภายนอกให้เอื้อต่อการพัฒนาจิตใจของเด็ก โดยเชื่อในเรื่องปัจจัยภายในของความเป็นกุศลที่มีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม และกระบวนการเรียนรู้กับความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ที่พ้นไปจากการใช้อำนาจบนพื้นฐานของความสัมพันธ์ที่เป็นกัลยาณมิตร โดยมีเมตตา กรุณา และปัญญา เป็นตัวเชื่อมระหว่างเด็กกับผู้ใหญ่ และมีศีล สมาธิ ปัญญา เป็นตัวกำกับตามหลักไตรสิกขา 2) แนวคิดมอนเตสซอรี คือ โดยยึดหลักความเชื่อที่ว่าไม่มีใครที่ได้รับการศึกษาโดยคนอื่น ตัวของเขาเองจะต้องเป็นคนทำให้เกิดขึ้นเอง เด็กจะเรียนได้ดีที่สุดโดยการอนุญาตให้เด็กได้ค้นพบสิ่งต่าง ๆ ด้วยตนเอง 3) แนวคิดซัมเมอร์ฮิล คือ การให้เสรีภาพในการเจริญเติบโตตามวัยของเด็ก ด้วยการจัดโรงเรียนและสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสมกับธรรมชาติ และการเล่นของเด็กไม่ใช่ปรับเปลี่ยนธรรมชาติของเด็กให้เหมาะสมกับโรงเรียนและครู เหตุที่โรงเรียนอนุบาลฯ เลือก 3 แนวคิด เพราะเชื่อว่าเป็นแนวคิดที่ช่วยพัฒนาเด็กทั้งภายในและภายนอก โดยเฉพาะสมองกับหัวใจให้สัมพันธ์กัน จนเกิดสติปัญญา ความสงบและสันติสุขของมนุษยชาติ

นอกจากนี้ โรงเรียนอนุบาลฯ ยังจัดกิจกรรมหลายอย่างในเวลาเดียวกัน เพื่อให้เด็กได้มีโอกาสเรียนรู้ สร้างเสริมประสบการณ์ชีวิตและผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนให้สอดคล้องกับอารมณ์และสติปัญญาของเด็ก เมื่อเด็กจบชั้นอนุบาลแล้ว จะถูกส่งไปเรียนต่อระดับประถมศึกษาตามความเหมาะสมและสภาพปัญหาของเด็กแต่ละคน

3. การให้บริการของหน่วยงาน

3.1 ช่วยเหลือเด็กด้านปัจจัยพื้นฐานการดำเนินชีวิตและสวัสดิการต่าง ๆ ให้เด็กมีพัฒนาการที่เหมาะสมทางร่างกาย สติปัญญา และจิตใจ

3.2 ช่วยเหลือเด็กที่ถูกละเมิดสิทธิ เช่น ถูกทารุณ ทอดทิ้ง ใช้แรงงานที่ผิดกฎหมาย และเป็นโสเภณีเด็กให้มีโอกาสดีสำหรับชีวิตในอนาคต

3.3 ค้นหาทางเลือกทางการศึกษาที่เหมาะสม ให้เด็กใช้สิทธิ เสรีภาพในการรับฟังความคิดเห็น

3.4 ค้นหาทางศิลปะ ดนตรี นิทานที่ส่งเสริมจินตนาการ และ ความคิดสร้างสรรค์ให้เด็กในสังคม

3.5 ส่งเสริมบทบาทของครอบครัวให้เป็นรากฐานที่ดีแก่ชีวิตเด็ก

3.6 กระตุ้นเตือนสาธารณชนให้ตระหนักในเรื่อง "การพิทักษ์สิทธิ" และ "ปัญหา" ของเด็ก

4. ลักษณะ/ประเภทบริการ

ให้การสงเคราะห์ และฟื้นฟูเด็กที่จำเป็นต้องได้รับการสงเคราะห์หรือคุ้มครองสวัสดิภาพตามพระราชบัญญัติคุ้มครองเด็ก พุทธศักราช 2546 แก่เด็กที่ขาดสารอาหาร ถูกทารุณกรรม ถูกทอดทิ้ง และกลุ่มปัญหาเฉพาะหน้า เนื่องจากไม่มีคนดูแลเด็กเพราะมารดาตั้งครรถ์โดยไม่พร้อม ครอบครัวติดเชื่อเอดส์ เสพสิ่งเสพติด ติดคุก เป็นต้น โดยให้การช่วยเหลือสงเคราะห์พิทักษ์สิทธิแก่เด็กให้ได้รับความคุ้มครอง ได้รับสิ่งที่ควรได้รับการพัฒนาการที่สมวัย สารอาหาร สุขภาพกาย สุขภาพจิตที่ดี ให้ได้รับการฟื้นฟูสภาพร่างกายและจิตใจของเด็กที่ได้รับผลกระทบจากสิ่งแวดล้อม ครอบครัว หรือปัญหาวิกฤติที่กระทบแก่เด็ก

5. วิธีการให้บริการ

วิธีการให้บริการของหน่วยงานต่อผู้ใช้บริการ ประกอบไปด้วย 2 วิธีการ ดังนี้

1) การส่งคนสงเคราะห์เฉพาะราย ได้แก่ การให้การช่วยเหลือผู้ใช้บริการที่เป็นเด็กที่ประสบปัญหาไม่สามารถช่วยเหลือตนเองได้ หรืออยู่ในภาวะวิกฤติเป็นรายบุคคล โดย

ให้บริการพิทักษ์สิทธิ ช่วยเหลือและจัดหาบริการ เช่น ปัจจัย 4 การพัฒนาบุคลิกภาพ การปรับพฤติกรรม ส่งเสริมความสัมพันธ์ที่ดีกับสังคม เป็นต้น

2) การสังคมสงเคราะห์กลุ่มชน ได้แก่ การทำงานระดับกลุ่มโดยให้ผู้ให้บริการที่เป็นเด็กที่อยู่ในความดูแลของมูลนิธิ ที่มีความต้องการหรือปัญหาที่คล้ายคลึงกันมารวมกลุ่ม เพื่อให้การช่วยเหลือ โดยมีเป้าหมายเพื่อเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปในทิศทางที่เหมาะสม เน้นการทำกิจกรรมกลุ่มเป็นประจำ และส่งเสริมทักษะการอยู่ร่วมกันในสังคม สร้างปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น ส่งเสริมพัฒนาการการเรียนรู้ให้เหมาะสมตามวัย นอกจากนี้ยังมีกิจกรรมที่เสริมสร้างพัฒนาการด้านการเจริญเติบโตของร่างกาย การพัฒนากล้ามเนื้อมัดเล็กมัดใหญ่ การส่งเสริมสุขภาพจิตที่ดี พัฒนาการด้านอารมณ์ และพัฒนาการด้านสมรรถปัญญาเพื่อเสริมสร้างประสิทธิภาพในการเรียนรู้

6. กลุ่มเป้าหมายที่มาใช้บริการ

1) เด็ก อายุระหว่าง 3 ปี ถึง 7 ปี ที่พึงได้รับการสงเคราะห์และคุ้มครองสวัสดิภาพตามพระราชบัญญัติคุ้มครองเด็ก พุทธศักราช 2546 โดยไม่จำกัดพื้นที่ดูแลให้บริการ ซึ่งประกอบด้วยเด็กที่ประสบปัญหา ดังนี้ เด็กขาดสารอาหาร เด็กถูกทำร้ายร่างกายและจิตใจ เด็กถูกปล่อยปละละเลย เด็กขาดการดูแลเรื่องอาหาร เด็กที่ถูกทารุณกรรม เด็กด้อยโอกาส เด็กกำพร้า เด็กถูกทอดทิ้ง เป็นต้น

2) ผู้ปกครองเด็ก เป็นกลุ่มที่ประสบปัญหาเฉพาะ ได้แก่ มารดาตั้งครรภ์โดยไม่พร้อม บุคคลในครอบครัวติดเชื้อเอดส์ ประสบปัญหาการเสพติด ผู้ปกครองถูกศาลสั่งจำคุก ครอบครัวยากจน ครอบครัวแตกแยก เป็นต้น โดยปัจจุบัน โรงเรียนอนุบาลหมู่บ้านเด็กสธารัก มูลนิธิเด็ก มีผู้ให้บริการที่เป็นเด็กอยู่ในความดูแลจำนวน 54 คน (18 มีนาคม พ.ศ. 2567) ซึ่งตามศักยภาพสามารถดูแลได้สูงสุด 60 คน ทั้งนี้ที่มาของกลุ่มเป้าหมาย มี 2 กรณี ดังนี้

2.1) ครอบครัว/ผู้ปกครองเด็ก

2.2) หน่วยงานอื่น ๆ เช่น โรงพยาบาล (กรณีเด็กถูกทอดทิ้งที่โรงพยาบาล/เด็กถูกกระทำทารุณ) บ้านพักเด็กและครอบครัว บ้านพักฉุกเฉิน มูลนิธิในเครือข่าย

โดยกลุ่มเป้าหมายที่มาใช้บริการส่วนใหญ่ประสบปัญหา ซึ่งสามารถจัดลำดับได้ดังนี้ อันดับ 1 ปัญหาความยากจน อันดับ 2 ปัญหาครอบครัวแตกแยก อันดับ 3 ปัญหายาเสพติด อันดับ 4 ปัญหาความรุนแรงในครอบครัว และอันดับ 5 อื่น ๆ เช่น ผู้ปกครองป่วยจิตเวช ผู้ปกครองพาเร่ร่อนขอทานโดยส่วนใหญ่หลายครอบครัวประสบปัญหาที่ซ้ำซ้อน เช่น ปัญหาความยากจนร่วมกับครอบครัวแตกแยก หรือการใช้สารเสพติดร่วมกับการใช้ความรุนแรง ทั้งนี้แต่ละครอบครัวมักประสบปัญหามากกว่า 1 อย่าง โดยหากพิจารณาแล้วว่าเด็กอาจไม่ได้รับการเลี้ยงดูที่ดี หรือเสี่ยงต่อการตกเป็นเหยื่อความรุนแรง มูลนิธิจะดำเนินการพิจารณารับเด็กเข้าอยู่ในความดูแลโดยทันที

7. กระบวนการทำงานสังคมสงเคราะห์

งานสังคมสงเคราะห์ของมูลนิธิเด็กโครงการบ้านทานตะวัน โครงการโรงเรียนอนุบาลหมู่บ้านเด็ก สานรัก และโครงการโรงเรียนหมู่บ้านเด็ก ล้วนแล้วแต่มีการปฏิบัติงานด้านสังคมสงเคราะห์ควบคู่ไปกับการให้บริการในด้านอื่น ๆ ซึ่งรูปแบบการปฏิบัติงานของทั้ง 3 โครงการต่างมีความคล้ายคลึงกัน ดังนี้

1) ขั้นแรกรับ เมื่อมีผู้ติดต่อขอรับความช่วยเหลือหรือประสงค์ให้เด็กได้รับความช่วยเหลือจากโครงการใดโครงการหนึ่งของมูลนิธิเด็ก นักสังคมสงเคราะห์จะดำเนินการประสานงานกับครอบครัวเด็กเพื่อเยี่ยมบ้าน และประเมินปัญหาของเด็กและครอบครัวว่าเข้าเกณฑ์ในกลุ่มเป้าหมายใดที่โครงการกำหนดไว้ เมื่อพบว่าอยู่ในขอบเขตการให้บริการ นักสังคมสงเคราะห์จะดำเนินการนัดหมายให้ผู้ปกครองพาเด็กไปตรวจคัดกรองสุขภาพที่โรงพยาบาลในเครือข่ายของมูลนิธิเด็ก โดยมีการตรวจหมู่โลหิต ตรวจความเข้มข้นของเลือด ตรวจเชื้อ HIV และตรวจวัณโรค หากผลตรวจพบว่าไม่พบเชื้อ HIV และวัณโรค นักสังคมสงเคราะห์จะดำเนินการนัดหมายให้เด็กและครอบครัวมาดำเนินการในส่วนของการมอบอำนาจเพื่อให้มูลนิธิเด็กมีสิทธิในการดูแลเด็ก และสัมภาษณ์เชิงลึกเพื่อค้นหาข้อมูลประวัติและภูมิหลังของเด็กและครอบครัว หลังจากนั้นจึงดำเนินการส่งมอบเด็กให้อยู่ในความดูแลของมูลนิธิเด็ก พร้อมทั้งแจ้งให้ทราบถึงกฎ ระเบียบต่าง ๆ ของโครงการนั้น ๆ ให้รับทราบ

2) การปรับพฤติกรรมเด็ก ในกรณีที่เด็กมีพฤติกรรมไม่เหมาะสม เช่น พูดคำหยาบ พฤติกรรมลักขโมย หรือแกล้งเพื่อน นักสังคมสงเคราะห์จะดำเนินการให้มีการประชุมระหว่างครู พี่เลี้ยง และนักสังคมสงเคราะห์ เพื่อร่วมกันค้นหาสาเหตุของพฤติกรรม แร่กระตุ้น รวมถึงสิ่งเร้าต่าง ๆ ที่มีอิทธิพลการแสดงพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมนั้น พร้อมทั้งร่วมวางแผนร่วมกันเพื่อหาแนวทางในการปรับปรุงพฤติกรรมเด็ก

3) บริการให้การปรึกษา ในกรณีที่เด็กหรือครอบครัวมีปัญหาที่ไม่อาจหาทางออกได้ รวมทั้งในกรณีที่นักสังคมสงเคราะห์ได้สังเกตเห็นพฤติกรรมบางอย่างที่แสดงให้เห็นว่าเด็กหรือครอบครัวมีข้อคับข้องใจหรือไม่สบายใจ นักสังคมสงเคราะห์จะเป็นผู้ให้การปรึกษา พร้อมเสริมพลัง เพื่อให้เด็กหรือครอบครัวได้มองเห็นพลังหรือความสุขเล็ก ๆ หรือโอกาส ที่จะเป็แรงสนับสนุนให้เด็กหรือครอบครัวสามารถก้าวผ่านปัญหาต่าง ๆ ไปได้ รวมทั้งการให้คำแนะนำที่เป็นประโยชน์ต่อเด็กหรือครอบครัว

4) การติดตามเยี่ยมบ้าน ในกรณีที่นักสังคมสงเคราะห์ประเมินแล้วพบว่า เด็กมีความเสี่ยงต่อการถูกรับครอบครัวทอดทิ้ง นักสังคมสงเคราะห์จะดำเนินการเยี่ยมบ้านตามที่อยู่ครอบครัวให้ไว้ หรือที่พักสุดท้ายที่นักสังคมสงเคราะห์เยี่ยมบ้าน เพื่อติดตามผู้ปกครอง และทำข้อตกลงร่วมกัน อันเป็นการป้องกันและลดความเสี่ยงที่ครอบครัวจะทอดทิ้งเด็กหรือผลักดันเด็กให้พ้นจากการเลี้ยงดูของครอบครัว

5) การประสานงานส่งต่อ ในกรณีที่เด็กมีอายุเกินกว่าเกณฑ์ของแต่ละโครงการของมูลนิธิเด็กกำหนดไว้ หรือกรณีที่ผู้ปกครองมีความประสงค์ให้เด็กย้ายไปอยู่มูลนิธิหรือสถานสงเคราะห์ใกล้บ้าน นักสังคมสงเคราะห์จะดำเนินการค้นหาและประสานงานกับหน่วยงานที่มีขอบเขตการให้บริการที่สามารถตอบสนองต่อความต้องการของเด็กและครอบครัวอย่างแท้จริง

8. การประสานงานกับหน่วยงาน

การประสานกับหน่วยงานภายใน ประกอบด้วย

1) บ้านทานตะวัน ประสานงานด้านการส่งต่อเด็กที่มีอายุถึงเกณฑ์เข้าเรียนระดับชั้นอนุบาล ในโรงเรียนอนุบาลหมู่บ้านเด็กสรวงรัก

2) โรงเรียนอนุบาลหมู่บ้านเด็ก สานรัก รับเด็กจากโครงการบ้านทานตะวันเข้าเรียนต่อในระดับชั้นอนุบาล

3) โรงเรียนหมู่บ้านเด็ก รับเด็กจากโครงการโรงเรียนอนุบาลหมู่บ้านเด็กสานรัก เข้าศึกษาในระดับชั้นประถมศึกษา

4) สำนักงานกลาง ประสานงานเพื่อการทำงานร่วมกัน ทั้งทางด้านข้อมูล การส่งต่อการรับบริจาคสิ่งของอุปโภคบริโภค และการติดต่อข้อมูลของผู้อุปการะเด็ก ของทั้ง 3 โครงการ

การประสานกับหน่วยงานภายนอก เนื่องจากการให้บริการของหน่วยงานไม่จำกัดพื้นที่ให้บริการ การประสานงานกับหน่วยงานอื่น ๆ จึงมีการประสานงานหลายหน่วยงานทั่วประเทศไทย โดยมีหน่วยงานภายนอก ดังนี้

1) บ้านพักเด็กและครอบครัวจังหวัด ประสานงานเพื่อรับและนำส่งต่อเด็ก และข้อมูลเกี่ยวกับประวัติของเด็ก สาเหตุของปัญหา เพื่อเข้ารับการช่วยเหลือภายใต้มูลนิธิเด็ก

2) สำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัด (พมจ.) ประสานงานในการลงพื้นที่เยี่ยมบ้าน และประชุมทีมสหวิชาชีพ นักสังคมสงเคราะห์ นักจิตวิทยา ตำรวจ ผู้ใหญ่บ้าน ในการประเมินและติดตามผู้ใช้บริการ

3) โรงพยาบาลภาครัฐและเอกชน ดำเนินการประสานงานเรื่องการย้ายสิทธิการรักษาพยาบาลตามทะเบียนบ้านของเด็ก สุขภาพเด็ก พัฒนาการของเด็ก เพื่อให้เด็กได้รับการรักษา ส่งเสริมพัฒนาการตามช่วงวัย และรักษาเด็กที่มีปัญหาทางด้านของสมาธิ จิตใจ ได้แก่ โรงพยาบาลสามพราน โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล (รพ.สต.), โรงพยาบาลเมตตาประชารักษ์ , ศูนย์การแพทย์กาญจนาภิเษก, สถาบันสุขภาพจิตเด็กและวัยรุ่นราชนครินทร์, สถาบันเด็กและครอบครัว มหาวิทยาลัยมหิดล เป็นต้น

4) สถานีตำรวจ ประสานงานช่วยเหลือเด็กที่ได้รับผลกระทบจากครอบครัวที่ถูกดำเนินคดี หรือเด็กถูกกระทำความรุนแรง เช่น เด็กถูกทำร้ายร่างกาย ผู้ปกครองเกี่ยวข้องกับยาเสพติด ผู้ปกครองถูกดำเนินคดี เป็นต้น

5) เทศบาลท้องถิ่น ประสานงานด้านการย้ายชื่อจากทะเบียนบ้านเข้าโรงเรียน การคัดลอกสำเนาทะเบียนบ้านของผู้ปกครอง การติดต่อเรื่องบัตร สิทธิ และเบี้ยยังชีพผู้พิการ เป็นต้น

6) สำนักงานอำเภอ/เขต ประสานงานเรื่องการขอทำบัตรประชาชนเด็กครั้งแรก กรณีที่มีอายุครบ 7 ปี

9. การเรียนรู้ของนักศึกษาที่ได้จากการฝึกภาคปฏิบัติสังคมสงเคราะห์

สิ่งที่นักศึกษาได้เรียนรู้และร่วมดำเนินการกับโรงเรียนอนุบาลหมู่บ้านเด็กสธารัก (มูลนิธิเด็ก) ประกอบด้วย ความรู้ ทักษะ ในการฝึกภาคปฏิบัติในครั้งนี้

9.1 ความรู้

1) นักศึกษาได้มีโอกาสในการศึกษาเรื่องกฎหมายในการทำงานกับเด็กทำให้ได้ทราบว่าการสงเคราะห์ในโรงเรียนอนุบาลหมู่บ้านเด็กสธารัก (มูลนิธิเด็ก) ให้บริการสงเคราะห์ โดยนักสงเคราะห์ ในการบริการให้ความช่วยเหลือแก่เด็กและครอบครัวของเด็กที่มีปัญหาและฟื้นฟูเด็กที่จำเป็นต้องได้รับการสงเคราะห์หรือคุ้มครองสวัสดิภาพตามพระราชบัญญัติคุ้มครองเด็ก พุทธศักราช 2546 รวมทั้งปัญหาด้านสังคม อารมณ์ และจิตใจ โดยการใช้ศาสตร์และศิลป์ทางวิชาชีพในการแก้ไข ฟื้นฟูและพัฒนาให้เด็ก โดยให้การช่วยเหลือสงเคราะห์พิทักษ์สิทธิแก่เด็กให้ได้รับความคุ้มครองได้รับสิ่งที่ควรได้รับ ทั้ง การพัฒนาการที่สมวัย สารอาหาร สุขภาพกาย สุขภาพจิตที่ดี ให้ได้รับการฟื้นฟูสภาพร่างกายและจิตใจของเด็กที่ได้รับผลกระทบจากสิ่งแวดล้อม ครอบครัว หรือปัญหาวิกฤติที่กระทบแก่เด็ก

2) แนวคิดหรือทฤษฎีเกี่ยวกับกลุ่มที่นักศึกษาใช้ในการดำเนินโครงการ คือ ทฤษฎีจิตวิเคราะห์ (Psychoanalytic Theory)เป็นทฤษฎีของซิกมันด์ ฟรอยด์ (Sigmund Freud) จิตแพทย์และนักจิตวิทยาชั้นนำของโลกผู้หนึ่ง ที่ให้พื้นฐานความรู้เกี่ยวกับพฤติกรรมของกลุ่ม และอารมณ์ ความรู้สึกของสมาชิกกลุ่ม โดยให้ความสำคัญกับปัจจัยหลายประการด้วยกัน โดยเฉพาะแรงจูงใจและกระบวนการป้องกันตนเองทางจิตของสมาชิก ที่มีอิทธิพลต่อการใช้ชีวิตภายในกลุ่ม (Cartwright and Zander, 1968) หรือสภการณ์ในวัยเด็ก อารมณ์

และจิตใต้สำนึกหรือไร้สำนึก (unconsciousness) ของสมาชิกกลุ่ม อิทธิพลต่อการจัดตั้งกลุ่ม ปฏิสัมพันธ์ภายในกลุ่ม และความผูกพันที่สมาชิกมีต่อกันและมีต่อผู้นำกลุ่ม กระบวนการต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในกลุ่ม เช่น ความขัดแย้ง หรือความสมานฉันท์ภายในกลุ่ม (Norhen, 1969) ความสำคัญของการตอบสนองทางอารมณ์ของสมาชิกกลุ่มที่มีต่อกันและมีต่อผู้นำกลุ่ม การรับรู้ที่สมาชิกกลุ่มแต่ละคนมีต่อกัน และมีต่อเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในกลุ่มว่าผันแปรไปจากความเป็นจริงอย่างไร เพียงไร ปฏิสัมพันธ์ในระหว่างสมาชิกกลุ่มว่ามีพัฒนาการคล้ายคลึงกับปฏิสัมพันธ์ภายในครอบครัวอย่างไรบ้าง (Greene and Ephross, 1991) รวมทั้งจิตวิทยาของกลุ่มและการทำกลุ่มบำบัด (Group Therapy) ซึ่งการปรับใช้ทฤษฎีจิตวิเคราะห์ในงานสังคมสงเคราะห์กลุ่มชน ทฤษฎีจิตวิเคราะห์ไม่เพียงแต่ช่วยนักสังคมสงเคราะห์ให้เข้าใจบุคลิกภาพและจิตใจของสมาชิกแต่ละคนในกลุ่มเท่านั้น หากยังสร้างความเข้าใจต่อปรากฏการณ์ของกลุ่มด้วย โดยเฉพาะงานเขียนของฟรอยด์ เรื่องจิตวิทยาและกลุ่มการวิเคราะห์อีโก้ เมื่อ พ.ศ. 2465 ได้ทำให้นักทฤษฎีจิตวิเคราะห์ที่ศึกษากลุ่มให้ความสนใจหลาย ๆ เรื่องที่เกี่ยวกับกลุ่มเล็ก ซึ่งนักสังคมสงเคราะห์สามารถนำไปปรับใช้ได้หลายประการ ประการแรก เป็นเรื่องของการแสดงอารมณ์โต้ตอบกันในระหว่างสมาชิกและที่สมาชิกแสดงออกต่อผู้นำกลุ่ม การรับรู้ที่สมาชิกกลุ่มต่างก็มีต่อกัน หรือการรับรู้เหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในกลุ่มหรือในหมู่สมาชิก ซึ่งนักสังคมสงเคราะห์จะต้องสังเกตและวิเคราะห์สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ว่าผิดแผกไปจากความเป็นจริงหรือไม่ เป็นต้นว่า การที่สมาชิกกลุ่มบางคนไม่พยายามทำความเข้าใจพฤติกรรมของเพื่อนสมาชิก แต่เอาความคิดของตนเองเป็นใหญ่ หรือบางคนก็อาจจะแปลความหมายอารมณ์ ความรู้สึกของเพื่อนสมาชิกโดยใช้ประสบการณ์ชีวิตที่ตนเองเคยพบเผชิญมาเป็นหลัก หรือการแสดงพฤติกรรมถดถอย ไม่มีวุฒิภาวะเพียงพอของสมาชิกบางคน ฯลฯ ซึ่งทฤษฎีนี้หรืออธิบายว่ามีสาเหตุมาจากพลังต่างๆ ที่ประกอบกันขึ้นเป็นโครงสร้างบุคลิกภาพและจิตใจของมนุษย์ตามแนวคิดของฟรอยด์ (โดยเฉพาะแรงขับเคลื่อนตามธรรมชาติ องค์ประกอบของอีโด อีโก้ ซูเปอร์อีโก้) ประการที่สอง นักสังคมสงเคราะห์ควรเข้าใจว่าบางครั้งปฏิสัมพันธ์ด้านต่าง ๆ ของสมาชิกในกลุ่มก็อาจจะจำลองมาจากเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในครอบครัวของสมาชิกเองก็ได้ ซึ่งอาจตีความได้ว่า สมาชิกนำประสบการณ์ชีวิตแต่หนหลังของตนมาแสดงออกในกลุ่มประการที่สาม ทฤษฎีนี้สามารถนำไปศึกษาว่าสมาชิกกลุ่ม

มีการแสดงอารมณ์ได้ตอบกันอย่างไรบ้างในการทำงานหรือทำกิจกรรมของกลุ่มให้บรรลุผลสำเร็จ ซึ่งระดับอารมณ์ดังกล่าวนี้ก็ได้ตั้งแต่การแสดงภาวะถดถอยไปจนถึงการพึงพิงผู้นำกลุ่ม การต่อต้านหรือการหลบหลีกผู้นำกลุ่ม หรือการจับคู่กันของสมาชิกเพื่อทำตัวเป็นอุปสรรคขัดข้องไม่ให้กลุ่มทำงานเป็นผลสำเร็จ เป็นต้น (Garvin, 1987) ในอีกทัศนะหนึ่ง ทฤษฎีจิตวิเคราะห์ กับ โครงการ “เสริมสร้างพัฒนาการเด็กด้วยการเล่น” วิเคราะห์ ได้ดังนี้ ทฤษฎีจิตวิเคราะห์ เป็นทฤษฎีที่ช่วยให้เข้าใจบุคลิกภาพและจิตใจของสมาชิกแต่ละคนในกลุ่ม ซึ่งสามารถนำไปปรับใช้ได้หลายประการ เช่น เรื่องของการแสดงอารมณ์ได้ตอบกันในระหว่างสมาชิกและที่สมาชิกแสดงออกต่อผู้นำกลุ่ม การรับรู้ที่สมาชิกกลุ่มต่างก็มีต่อกัน หรือการรับรู้เหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในกลุ่มหรือในหมู่สมาชิก ซึ่งนักสังคมสงเคราะห์จะต้องสังเกตและวิเคราะห์สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ว่าผิดแผกไปจากความเป็นจริงหรือไม่ นักศึกษาได้นำทฤษฎีจิตวิเคราะห์มาใช้กับกลุ่ม คือทำความเข้าใจว่าสภาพจิตใจ อารมณ์ ความรู้สึก พฤติกรรม ความคิด กลไกการป้องกันตนเองทางจิต และจิตใต้สำนึกหรือไร้สำนึกที่สมาชิกกลุ่มมีต่อตัวเอง ต่อสมาชิกคนอื่นๆ ต่อกลุ่มโดยรวม มีความสำคัญต่อสมาชิกมากกว่าเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในกลุ่ม รวมทั้งให้ความสำคัญกับประสบการณ์ในอดีตเมื่อสมาชิกกลุ่มยังเยาว์วัยอยู่ (โดยเฉพาะความสัมพันธ์กับมารดาหรือการขาดมารดาในวัยเด็ก) ว่ามีอิทธิพลต่อพฤติกรรมในปัจจุบันของสมาชิกอย่างไรบ้าง ซึ่งตรงกับกลุ่มเป้าหมายของโครงการคือ เป็นเด็กที่อยู่ในความดูแลของโครงการบ้านทานตะวัน ในช่วงอายุ 2-3 ปี รวมทั้งแสดงให้เห็นว่าร่องรอยของอารมณ์จิตใจในอดีตของสมาชิกกลุ่ม ส่งผลมาถึงชีวิตในปัจจุบันอย่างไร การที่จะนำทฤษฎีจิตวิเคราะห์มาใช้ต้องให้ความสำคัญที่ทำให้สมาชิกมาเข้าร่วมกลุ่ม เช่น ได้รับการตอบสนอง วัตถุประสงค์ของตนเอง ได้รับรางวัลสำเร็จจากการทำงานในกลุ่ม (ทศนา แหมมณี และ เยาวพา เดชะคุปต์, 2522) และแรงจูงใจให้กับสมาชิกเพื่อทำให้สมาชิกมีกำลังใจทำกิจกรรมในกลุ่ม และเสริมความเข้มแข็งให้กับกลุ่ม โดยทางโครงการได้มีการให้รางวัลเป็นสติ๊กเกอร์หลังจากสิ้นสุดกิจกรรม ซึ่งจะมีการเกริ่นตั้งแต่ต้นกิจกรรมไว้แล้วว่าจะมีการให้รางวัล เพื่อให้สมาชิกได้รับรู้แล้วถึงความสนใจในการให้ความร่วมมือเพิ่มขึ้น

3) การใช้รูปแบบสังคมสงเคราะห์กลุ่มชนกับการดำเนินโครงการสามารถใช้ได้ 2 รูปแบบประกอบด้วย

(1) รูปแบบนันทนาการ รูปแบบนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อให้สมาชิกกลุ่มมีความสนุกสนานเพลิดเพลิน ได้รับความสุข ความพอใจ ผ่อนคลายความตึงเครียด โดยการทำกิจกรรมนันทนาการร่วมกัน ซึ่งเป็นการจัดบริการนันทนาการให้แก่สมาชิก ซึ่งตรงกับกิจกรรมโครงการที่จัดตั้งเพื่อเน้นส่งเสริมสุขภาพจิตที่ดี ให้สมาชิกได้เล่น ได้มีความสุขตามช่วงวัย

(2) รูปแบบพัฒนา รูปแบบนี้ยึดหลักปรัชญาอัตถภาวะมนุษยนิยม ซึ่งเชื่อว่ามนุษย์มีอิสระเสรี มีความรับผิดชอบ มีศักยภาพ สามารถก้าวไปสู่ความสำเร็จได้ มนุษย์จึงควรปฏิบัติ ทั้งยังส่งเสริมสมาชิกกลุ่มให้ทำหน้าที่ทางสังคมของตนได้อย่างเหมาะสม ซึ่งจะศึกษาเฉพาะพฤติกรรมปัจจุบันของสมาชิกกลุ่มและกลุ่มโดยรวมเท่านั้น และยังคงมองอีกด้วยว่าทุกคนจำเป็นต้องผ่านพบกับปัญหาอุปสรรค ความท้าทาย ความตึงเครียด หรือวิกฤตอยู่เสมอ เราจำเป็นต้องเอาชนะเพื่อก้าวไปสู่ความสำเร็จด้วยการพัฒนาศักยภาพของตนเอง โดยใช้รูปแบบนี้เพื่อมุ่งพัฒนาสมาชิกให้สามารถทำหน้าที่ทางสังคมของตนเองได้และได้รับประสบการณ์ต่าง ๆ จากกลุ่ม โดยทางกิจกรรมโครงการได้มีวัตถุประสงค์เพื่อมุ่งส่งเสริมพัฒนาการทางกาย การมีสุขภาพจิตที่ดี และสามารถอยู่ร่วมกับคนในสังคมได้อย่างปกติสุข รูปแบบพัฒนานี้จึงถูกนำมาปรับใช้กับกิจกรรมโครงการเพื่อส่งเสริมให้มีการพัฒนาได้อย่างเหมาะสม

9.2 สรุปทักษะที่นักศึกษาใช้ในการฝึกภาคปฏิบัติ

1) การสร้างความสัมพันธ์กับสมาชิก โดยทางนักศึกษาได้มีการสร้างสัมพันธ์ภาพกับสมาชิกก่อนหน้าที่จะมีการทำกิจกรรมอยู่เรื่อย ๆ เพื่อให้สมาชิกรู้สึกคุ้นชิน ไม่กังวลกับตัวนักศึกษา และเพื่อผลลัพธ์ในการทำกิจกรรม การร่วมมือที่ดี

2) การประเมินปัญหา ความต้องการ ความจำเป็นและความสนใจของ

สมาชิก นักศึกษาได้มีการศึกษาเกี่ยวกับสมาชิกจากทั้งการสอบถามนักสังคมสงเคราะห์ บุคลากร และจากการที่ได้สังเกตและสัมผัสกับสมาชิก ทำให้สามารถประเมินถึงปัญหา ความต้องการ ความจำเป็นและความสนใจของสมาชิกได้ คือ

(2.1) สมาชิกบางคนมีท่าทีที่ปรับตัวกับสภาพแวดล้อมใหม่ ๆ

ได้ยาก อาจทำให้เด็กเกิดความเครียด เหนื่อย ไม่มั่นใจ จึงส่งเสริมการมีสุขภาพจิตดี กล้าแสดงออก การเข้าสังคม และการอยู่ร่วมกับสังคม

(2.2) เนื่องจากสมาชิกเป็นเด็กวัย 3-7 ปี จำเป็นต้องมีการส่งเสริมพัฒนาการทางกาย เพื่อให้มีพัฒนาที่เหมาะสมตามวัยและเตรียมพร้อมในการเรียนรู้ต่อไป ในช่วงต่อไป นักศึกษาจึงได้จัดกิจกรรมที่ส่งเสริมและเหมาะสมกับช่วงวัยของสมาชิก ได้เล่นสนุกและเรียนรู้ไปกับกิจกรรม

3) การนำกลุ่มและการดำเนินงานกับกลุ่ม นักศึกษาใช้ทักษะการนำกลุ่ม เพื่อให้สามารถใช้ดำเนินงานกับกลุ่มสมาชิกได้อย่างราบรื่น โดยการใช้กิจกรรมที่ใช้สถานการณ์ ปัญหา อุปสรรค หรือปรับเปลี่ยนรูปแบบการทำกิจกรรมอื่น ๆ เพื่อให้เข้าหรือเหมาะสมกับกลุ่ม สถานการณ์ และสามารถดำเนินงานกลุ่มได้ต่อไป

4) การจัดหาและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากร โดยมีการประสานงานกับผู้สังเกตการณ์ของกลุ่ม ซึ่งเป็นเพื่อน ๆ ของนักศึกษา เพื่อทำการจัดหาทรัพยากรนำมาเป็นอุปกรณ์ในการทำกลุ่ม และใช้ทรัพยากรที่มีอยู่แล้ว เพื่อลดค่าใช้จ่าย ใช้ทรัพยากรขององค์กรอย่างคุ้มค่าและเกิดประโยชน์

5) การเป็นสื่อกลางระหว่างสมาชิกกับองค์กร นักศึกษาสามารถเชื่อมโยงเป็นสื่อกลางระหว่างสมาชิกกับองค์กรให้สามารถอยู่ร่วมกัน และได้ทำตามนโยบาย วัตถุประสงค์ขององค์กรที่ตั้งไว้เพื่อให้การช่วยเหลือกลุ่มเป้าหมาย โดยการนำทรัพยากรขององค์กรทั้งความรู้ วัตถุประสงค์ อุปกรณ์พัฒนาการ นำมาประยุกต์หรือมาปรับใช้กับสมาชิกในการทำกิจกรรมโครงการให้สามารถเข้ากันได้

6) การวิเคราะห์และดำเนินงานกับปัญหา/สถานการณ์ของกลุ่มโดยสัมพันธ์กับบริบท/โครงสร้างเมื่อพบปัญหาที่เกิดขึ้นในขณะดำเนินงานกลุ่ม ทำให้สถานการณ์อาจเปลี่ยนไป นักศึกษา ผู้ช่วยผู้นำกลุ่ม และผู้สังเกตการณ์ได้มีการปรึกษาและแก้ไขปัญหา

สถานการณ์ โดยการปรับเปลี่ยนกฎกติกา อุปกรณ์ ดึงความสนใจ เพื่อให้สามารถดำเนินกิจกรรมได้ต่อ

7) การใช้ประโยชน์และพัฒนารูปแบบปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์กลุ่มคนที่เหมาะสม เนื่องจากกลุ่มเป้าหมายของโครงการคือ เด็กที่อยู่ในความดูแลของโครงการโรงเรียนอนุบาลหมู่บ้านเด็กสธารัก ในช่วงอายุ 3-7 ปี จำนวน 10 คน นักศึกษาต้องมีการปรับและพัฒนารูปแบบให้เข้ากับกลุ่มเป้าหมาย และจากการที่ได้ทำกลุ่มนั้นทำให้นักศึกษาได้เห็นถึงปัญหาที่เกิดขึ้น สิ่งที่ต้องพัฒนา เพื่อให้เข้ากับกลุ่มเป้าหมายมากขึ้น และสามารถนำไปปรับเปลี่ยน ปรับใช้ พัฒนาต่อกับกลุ่มเป้าหมายอื่นได้ด้วย

10. องค์ความรู้ที่ได้รับ

10.1 กลุ่มเป้าหมาย จากการฝึกภาคปฏิบัติของนักศึกษามีความเห็นว่าในหน่วยงานมีการช่วยเหลือกลุ่มเป้าหมายได้อย่างทั่วถึง เช่น เด็กที่ถูกกระทำความรุนแรงในครอบครัว เด็กที่ครอบครัวมีฐานะยากจน ครอบครัวแตกแยก และเด็กที่ไม่มีสัญชาติไทย เป็นต้น ในหน่วยงานได้มีการช่วยเหลือเด็กทุกปัญหา แต่พบว่ากลุ่มเป้าหมายมีปัญหาค่อนข้างคลึงกันคือ ปัญหาพัฒนาการไม่สมวัย เช่น การพูด การเขียน การเคลื่อนไหวของร่างกาย เนื่องจากเด็กที่มีอายุครบ 7 ปี ต้องย้ายไปเรียนที่โรงเรียนหมู่บ้านเด็กแต่กลุ่มนี้มีปัญหาด้านการอ่านและเขียน ดังนั้นควรเน้นการพัฒนาทักษะในด้านนี้เพื่อให้เด็กมีความพร้อมซึ่งสอดคล้องกับพัฒนาการเด็กตามทีควรจะเป็น ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อเด็กในอนาคต

10.2 การบริการ จากการฝึกภาคปฏิบัติของนักศึกษามีความเห็นว่าในหน่วยงานมีการบริการสังคมสงเคราะห์ได้เป็นอย่างดี แต่ด้วยการที่ต้องมีการประสานงานกับหน่วยงานอื่น ๆ ทั้งภายในและภายนอก ซึ่งการดำเนินงานของแต่ละหน่วยงานมีระยะเวลาที่แตกต่างกันไป จึงเกิดความความล่าช้า และนักสังคมสงเคราะห์มีจำนวนไม่เพียงพอต่อการให้บริการที่เพิ่มมากขึ้น ดังนั้นหากมีผู้ช่วยเหลือนักสังคมสงเคราะห์ในการให้บริการ จะทำให้ประสิทธิภาพการให้บริการดีขึ้น และได้ผลสัมฤทธิ์ตามต้องการ

10.3 บทบาทนักสังคมสงเคราะห์ จากการฝึกภาคปฏิบัติของนักศึกษามีความเห็นว่าบทบาทนักสังคมสงเคราะห์ในการให้ความช่วยเหลือแก่กลุ่มเป้าหมายและครอบครัว

นักสังคมสงเคราะห์ 1 คน ไม่เพียงพอต่อการให้ความช่วยเหลือแก่กลุ่มเป้าหมาย การเพิ่มจำนวนนักสังคมสงเคราะห์ หรือผู้ช่วย จะช่วยส่งเสริมให้การปฏิบัติงานของนักสังคมสงเคราะห์เต็มประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น และสามารถให้บริการในปัญหาเชิงลึกที่เกิดขึ้นกับผู้ใช้บริการได้ ต่อหน่วยงาน จากการฝึกภาคปฏิบัติของนักศึกษามีความเห็นว่ายในหน่วยงานมีบุคคลากรไม่เพียงพอต่อการดูแลเด็ก จึงทำให้การดูแลไม่ทั่วถึง และการประสานงานในหน่วยงานยังมีข้อขัดข้องไม่เป็นไปตามกระบวนการ จึงทำให้ในการปฏิบัติงานไม่เป็นไปตามแผนงาน ดังนั้นการเพิ่มจำนวนเจ้าหน้าที่ในส่วนงานที่จำเป็น หรือการกำหนดโครงสร้างองค์กรที่ชัดเจนจะช่วยส่งเสริมให้การให้บริการ และการขับเคลื่อนหน่วยงานเป็นไปอย่างเต็มประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

เอกสารอ้างอิง

- กองกิจกรรมทางกายเพื่อสุขภาพ กรมอนามัย. (2561)./คู่มือข้อเสนอแนะกิจกรรมทางกายและการจัดสภาพแวดล้อมที่ต่อกิจกรรมทางกายของเด็กสำหรับสถานพัฒนาเด็กปฐมวัย. สำนักพิมพ์ บริษัท เอ็นซี คอนเซ็ป จำกัด
- จิราลักษณ์ จงสถิตมัน. (2549). สังคมสงเคราะห์กลุ่มชน. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- มูลนิธิเด็ก. โครงการโรงเรียนอนุบาลหมู่บ้านเด็กสธารัก. (ม.ป.ป.). มูลนิธิเด็ก FOUNDATION FOR CHILDREN. สืบค้นจาก <https://www.ffc.or.th/โครงการโรงเรียนอนุบาลหมู่บ้านเด็กสธารัก>
- <https://www.unicef.org/thailand/media/2041/file/Recommendations%20on%20Options%20and%20Environment%20Adjustments.pdf> สืบค้นเมื่อวันที่ 5 สิงหาคม 2567

กิจกรรมบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ใช้สารเสพติด ณ โรงพยาบาลธัญญารักษ์ขอนแก่น
Therapeutic Activities for the Rehabilitation of Substance Users
at Thanyarak Hospital, Khon Kaen

สุรัมภา แสนไชยวงศ์ Surampa Sanchiwong

พิมพกานต์ทอง แซ่เถา Pimpakantong Saethao

สุภาพันธุ์ ศรีไชย Supaphan Srichai

อริศรา แซ่ลี Arisara saelee

กุสุมา ศรีวงศ์ดี Kusuma Sriwongdi

พระครูปลัด ทวี อภโย.ผศ.ดร. Phrakrupalad Thawee Abhayo

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่ออธิบายการจัดกิจกรรมบำบัดฟื้นฟูสำหรับผู้ที่ใช้สารเสพติด โดยอิงจากการฝึกปฏิบัติในงานสังคมสงเคราะห์ ผู้เขียนสนใจที่จะพัฒนากิจกรรมบำบัดสำหรับผู้ที่ใช้สารเสพติด ซึ่งจากการศึกษาและวิเคราะห์ปัญหาพบว่า ปัญหาการกลับไปเสพซ้ำในผู้ป่วยที่เข้ารับการบำบัดรักษาที่โรงพยาบาลธัญญารักษ์ขอนแก่นมีความไม่แน่นอนในอัตราการกลับไปเสพซ้ำแต่ละปี ซึ่งเกิดจากการที่ผู้ป่วยต้องกลับไปพักอาศัยที่บ้านหลังการจำหน่าย ทำให้ต้องเผชิญกับสภาพแวดล้อมเดิมที่มีความเสี่ยงสูงต่อการเสพซ้ำ เช่น การถูกชักชวนจากเพื่อน การอาศัยอยู่ในชุมชนที่มีความเสี่ยง การจัดการอารมณ์ที่ไม่ดี การไม่สามารถทำกิจวัตรประจำวันได้ และการขาดความรับผิดชอบต่อตนเอง ครอบครัว และสังคม อันส่งผลให้คุณภาพชีวิตดำเนินไปอย่างยากลำบากและขาดเป้าหมายในการดำเนินชีวิต หลังการบำบัดผู้ป่วยมักขาดความรู้ ความเข้าใจ และความมั่นใจในการดำเนินชีวิตอย่างมีเป้าหมาย ผู้เขียนจึงได้พัฒนากิจกรรมกลุ่มบำบัดจำนวน 5 กิจกรรม ได้แก่ 1) การจัดการความเครียด 2) เป้าหมายชีวิตในอนาคต 3) การสร้างแรงจูงใจ 4) ต้นไม้แห่งชีวิตของฉัน และ 5) การเห็นคุณค่าในตนเอง คำสำคัญ: กิจกรรมบำบัด, ฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ใช้สารเสพติด, โรงพยาบาลธัญญารักษ์ขอนแก่น

คำสำคัญ: กิจกรรมบำบัด, ฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ใช้สารเสพติด, โรงพยาบาลธัญญารักษ์ขอนแก่น

Abstract

This article aims to elucidate the implementation of therapeutic activities for the rehabilitation of substance users, based on practical training in social work. The author has developed an interest in designing therapeutic activities for substance users. An examination of the issue revealed that the rate of relapse among patients undergoing treatment at Thanyarak Hospital, Khon Kaen, fluctuates yearly. This inconsistency is attributed to patients returning to their homes post-discharge, where they are exposed to environments that increase the risk of relapse, such as peer pressure, residing in high-risk communities, poor emotion regulation, difficulties in daily functioning, and lack of responsibility towards themselves, their families, and society. These factors contribute to a challenging quality of life, lack of life goals, and insufficient knowledge, understanding, and confidence to live a purposeful life after treatment. To address these issues, the author has developed five group therapy activities: 1) Stress Management, 2) My Future Life Goals, 3) Building Motivation, 4) My Tree of Life, and 5) Self-Esteem.

Keywords: Therapeutic Activities, Rehabilitation of Substance Users, Thanyarak Hospital, Khon Kaen

1. บทนำ

เมื่อปี พ.ศ. 2534 กรมการแพทย์จึงได้ดำเนินการ จัดของบประมาณสำหรับก่อสร้าง ศูนย์บำบัดรักษายาเสพติดขอนแก่น จากรัฐบาลของ ฯพณฯ พลเอกเปรม ติณสูลานนท์ นายกรัฐมนตรีในขณะนั้นแต่ไม่ได้รับการจัดสรรให้ จนกระทั่ง พ.ศ. 2534 รัฐบาล ฯพณฯ พลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ ได้อนุมัติเงินงบประมาณ จำนวน 41,200,000 บาท สำหรับก่อสร้าง ศูนย์บำบัดรักษายาเสพติดขอนแก่น อย่างไรก็ตามเนื่องจากในระยะเวลาใกล้เคียงกันนั้นเกิดวิกฤตการณ์ราคาข้าวสาคูก่อสร้างสูงขึ้น อย่างมากทำให้ไม่สามารถ ดำเนินการประกวดราคา ก่อสร้างได้สำเร็จ ภายหลังจากที่ได้มีการปรับราคากลางโดยกองแบบแผน กระทรวง สาธารณสุขใหม่ การก่อสร้างกำหนดจะเริ่มต้นขึ้นในราวต้นปีงบประมาณ 2535 แต่ปรากฏว่า

เมื่อโครงการผ่าน ไปยังสำนักงานคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติเพื่อขออนุมัติการก่อสร้างหน่วยงานราชการ ในเขตเมืองหลักของประเทศ ก็ได้รับการท้วงติงว่าพื้นที่ด้านทิศเหนือประมาณ 45 ไร่เป็นแหล่งน้ำใต้ดิน มีความจำเป็นจะต้อง ขอสงวนเอาไว้เป็นพื้นที่สีเขียวสำหรับการพัฒนาต่อไปในอนาคต กรมการแพทย์จึงต้องทำการปรับผังต้นแบบใหม่ เพื่อให้เหมาะสมกับพื้นที่ซึ่งมีขนาดเล็กลง พร้อมทั้งปรับราคากลางใหม่เนื่องจากการก่อสร้างต้องล่าช้าออกไป จนกระทั่งเดือนกรกฎาคม 2536 การก่อสร้างศูนย์บำบัดรักษาเยสพิตติขอนแก่น จึงได้เริ่มต้นขึ้นเงินงบประมาณจำนวน 69,220,314 บาท โดยเป็นงบผูกพัน 3 ปี (2536 - 2538) การก่อสร้างแล้วเสร็จตามสัญญาในวันที่ 3 มิถุนายน 2538 ในระหว่างการก่อสร้างศูนย์บำบัดรักษาเยสพิตติขอนแก่น นายแพทย์สุจินต์ ผลากรกุล อธิบดีกรมการแพทย์ในขณะนั้นได้มอบนโยบายให้กองประสานงานการปฏิบัติการบำบัดรักษาผู้ติดยาและสารเสพติด ซึ่งดูแลรับผิดชอบ ศูนย์บำบัดรักษาเยสพิตติในส่วนภูมิภาคให้เปิดดำเนินงานด้านการบำบัดรักษาไปพลางก่อน โดยได้กระทำพิธีเปิดที่ทำการชั่วคราวของศูนย์บำบัดรักษาเยสพิตติขอนแก่น ขึ้น ณ โรงพยาบาลจิตเวชขอนแก่น วันที่ 21 กันยายน 2534 โดยให้บริการในรูปแบบผู้ป่วยนอกสำหรับผู้ป่วยที่ติดยาและสารเสพติดเช่น เฮโรอีน, ฝิ่น, กัญชา, ยาม้า, สารระเหย รวมทั้งสุราและบุหรี่ยังไรก็ตามเนื่องจากผู้ป่วยมีจำนวนเพิ่มขึ้นในระยะเวลาที่ผ่านมา ปีต่อมาศูนย์บำบัดรักษาเยสพิตติขอนแก่น จึงได้ย้ายที่ทำการชั่วคราวในส่วนของแผนกบริการผู้ป่วยนอก ไปอยู่ ณ อาคารพาณิชย์ 2 คูหา 3 ชั้น เลขที่ 302/6-7 ถนนมะลิวัลย์ ตำบลบ้านเป็ด อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น เมื่อวันที่ 1 พฤศจิกายน 2537 เพื่อรอจนกว่าการก่อสร้างจะแล้วเสร็จ

เมื่อวันที่ 8 มกราคม 2539 การก่อสร้างอาคารศูนย์บำบัดรักษาเยสพิตติ จังหวัดขอนแก่นดำเนินการมาอย่างต่อเนื่องจนแล้วเสร็จ และเมื่อวันที่ 8 มกราคม 2539 ได้จัดให้มีพิธีเปิดให้บริการ ณ อาคารที่ทำการแห่งใหม่พร้อมทั้งได้รับจากรองอธิบดีกรมการแพทย์ นายแพทย์จรัส ตฤณวุฒิพงษ์ ได้ให้เกียรติมาเป็นประธานในพิธีทำบุญเปิดอาคารอำนวยการ สถานที่ตั้งที่ทำการถาวรคือ 775 ถนนมะลิวัลย์ หมู่ 12 ตำบลศิลา อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น โดยเปิดให้เฉพาะผู้ป่วยนอก ต่อมาวันที่ 15 พฤษภาคม 2540 ศูนย์บำบัดรักษาเยสพิตติขอนแก่นได้เปิดอาคารผู้ป่วยชั้นถอนพิษยาจำนวน 60 เตียง จนกระทั่งวันที่ 5 มกราคม 2541 ศูนย์บำบัดรักษาเยสพิตติขอนแก่นได้เปิดอาคารผู้ป่วยชั้นถอนพิษยาเพิ่มขึ้นอีก 2 หลัง เพื่อขยายงานบริการอีกจำนวน 40 เตียงและอาคารที่ทำการศูนย์ชุมชนบำบัดขึ้น

อีก 20 เตียง เพื่อให้บริการบำบัดรักษาผู้ป่วยยาเสพติดชั้นฟื้นฟูสมรรถภาพเป็นครั้งแรก ของ ศูนย์บำบัดรักษาเสพติดขอนแก่น และได้รับเกียรติจากรองอธิบดีกรมการแพทย์นายแพทย์ จรัส ตฤณวุฒิพงษ์ ได้กรุณามาเป็นประธานในพิธีทางศาสนาเพื่อเปิดอาคารดังกล่าวอีกครั้ง ต่อมาศูนย์บำบัดรักษาเสพติดขอนแก่นได้เปลี่ยนชื่อเป็นโรงพยาบาลธัญญารักษ์ขอนแก่น เมื่อปี พ.ศ. 2555 มีขีดความสามารถในการให้บริการบำบัดรักษาแผนก ผู้ป่วยในชั้นถอนพิษ ยา จำนวน 104 เตียง และชั้นฟื้นฟูสมรรถภาพจำนวน 130 เตียง รวมจำนวนเตียงที่สามารถ รองรับ ผู้ป่วยได้ทั้งสิ้น 234 เตียง ซึ่งมีขอบเขตบริการบำบัดและฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยา และสารเสพติด ทั้งในระบบสมัครใจ ระบบบังคับบำบัด และระบบต้องโทษ ภายใต้การครอบงำ กฎหมายวิจัยและพัฒนา ถ่ายทอดองค์ความรู้และเทคโนโลยีการบำบัดรักษาและฟื้นฟู สมรรถภาพ ผู้ติดยาและสารเสพติดให้แก่บุคลากรทางการแพทย์และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องโดยมี เป้าหมายเพื่อให้ประชาชนได้รับบริการทางการแพทย์ด้านยาเสพติด ที่มีคุณภาพและ มาตรฐานวิชาชีพอย่างเสมอภาค จากการที่ผู้เขียนได้เข้ารับการฝึกภาคปฏิบัติที่โรงพยาบาล ธัญญารักษ์ขอนแก่น ทำให้ได้เรียนรู้กระบวนการส่งมอบส่งเคราะห์กลุ่มและการทำกิจกรรม กลุ่มบำบัด ผู้เขียนได้ศึกษาสภาพปัญหาของผู้ใช้สารเสพติด จึงนำไปสู่การทำกิจกรรมบำบัด พื้นฟูกับผู้ใช้สารเสพติด หลังจากการทำกิจกรรมผู้เขียนได้สรุปผลโดยนำเครื่องมือประเมิน Pre-Test Post-Test มาใช้ในการประเมินผลกิจกรรมที่ได้ทำร่วมกับผู้ใช้สารเสพติด ดังนั้น การเขียนบทความนี้เพื่อให้ศึกษาเกี่ยวกับกิจกรรมบำบัดที่ผู้เขียนได้จัดทำขึ้นจากการฝึก ภาคปฏิบัติ ณ โรงพยาบาลธัญญารักษ์ขอนแก่น

2. กิจกรรมบำบัด พื้นฟูสมรรถภาพผู้ใช้สารเสพติด

ขั้นตอนเตรียมความพร้อม และทำความเข้าใจกับญาติ และ ผู้ป่วยถึงรูปแบบการ รักษา การปฏิบัติตนของผู้ป่วย และบทบาทของญาติ ที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในการรักษา ชั้น ถอนพิษและบำบัดรักษาผู้ป่วย เพื่อลดภาวะแทรกซ้อน ทั้งทางด้านร่างกาย และจิตใจที่ เกิดขึ้นเมื่อขาดยา ชั้นบำบัดฟื้นฟู สมรรถภาพ งานบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพแบบผู้ป่วยนอก : รับกลุ่มผู้ป่วยหยุดยาและสารเสพติด ตั้งแต่ 28 วันขึ้นไป อาการทางจิตเวชคงที่ ซึ่งผู้มาด้วย การสมัครใจโดยการนัดมาพบตรวจร่างกาย ให้คำปรึกษา ทำกิจกรรมกลุ่ม ให้หยุดเสพยาและ สารเสพติดให้ต่อเนื่อง 90 วัน โดยกระบวนการนัดทุก 2-4 สัปดาห์ เป็นการปรับเปลี่ยน พฤติกรรม จิตใจการมีส่วนร่วมของครอบครัว เพื่อให้ผู้ป่วยมีความเข้มแข็งทางจิตใจ การ จัดการตัวกระตุ้นเรื่องโรคสมองติดยา ขึ้นติดตามผล การติดตามดูแลตนเองและการปฏิบัติตัว

ของผู้ป่วย เพื่อร่วมเป็นกำลังใจและเป็นที่ปรึกษาหากผู้ป่วยมีปัญหาของตนเองขณะอยู่ในสังคม โดยใช้ระยะเวลา 1 ปี ในการติดตามหลังการรักษา (โรงพยาบาลธัญญารักษ์ขอนแก่น, 2561)

3. กิจกรรมกลุ่มบำบัด

3.1 กิจกรรมการจัดการความเครียด

มีวัตถุประสงค์เพื่อให้สมาชิกได้เรียนรู้เทคนิคการผ่อนคลายความเครียด และเพื่อให้สมาชิกได้ฝึกทักษะการผ่อนคลายความเครียด โดยใช้ระยะเวลาดำเนินกิจกรรม 45-60 นาที จำนวนสมาชิก 6 คน บำบัดยาเสพติดชาย ณ ตึกแสงอรุณ โดยใช้สื่อ/อุปกรณ์เป็นดินสอยางลบ ใบงานกิจกรรม ซึ่งการดำเนินกิจกรรม สร้างสัมพันธภาพ โดยผู้นำกลุ่มแนะนำตัวเองแก่สมาชิก และสมาชิกในกลุ่มแนะนำตัวชื่อจริง ชื่อเล่น จังหวัดที่มา ผู้นำกลุ่มอธิบายวัตถุประสงค์และตั้งกฎร่วมกันในกลุ่ม ผู้นำกลุ่มและสมาชิกพูดคุยเรื่องจิตปาดะก่อนเข้ากิจกรรมเพื่อให้สมาชิกเกิดความรู้สึกเป็นกันเองเพื่อที่จะดำเนินกิจกรรมไปได้ดีจากนั้นผู้นำกลุ่มและสมาชิกแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในเรื่องของความเครียด สมาชิกทำใบกิจกรรมที่ 1 “ความเครียด” ผู้นำกลุ่มและสมาชิกแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในเรื่องของการจัดการและการผ่อนคลายความเครียดว่าแต่ละคนนั้นมีวิธีการจัดการอย่างไรจากนั้นผู้นำกลุ่มฝึกเทคนิคการเกร็งและคลายกล้ามเนื้อให้กับสมาชิก ผู้นำกลุ่มให้สมาชิกคิดทบทวนเหตุการณ์ที่ทำให้ตนเองเกิดความเครียด และหาวิธีการจัดการความเครียด โดยการเขียนลงในใบกิจกรรมที่ 2 “การจัดการความเครียด” ให้สมาชิกสรุปสิ่งที่ได้เรียนรู้และประโยชน์ของการฝึกเทคนิคการผ่อนคลายด้วยวิธีการฝึกเกร็งและคลายกล้ามเนื้อ ผู้ช่วยกลุ่มสรุปประเด็นสำคัญของการทำกิจกรรมนี้ และปิดกลุ่ม โดยผลที่คาดว่าจะได้รับ คือ สมาชิกได้เรียนรู้วิธีการและเทคนิคการผ่อนคลายความเครียด และสมาชิกได้ฝึกทักษะการผ่อนคลายความเครียด หลักธรรมที่นำมาประยุกต์ใช้ คือ หลักอริยสัจ 4 ประการ ประกอบด้วยความจริงในเรื่องทุกข์ เหตุให้เกิดทุกข์ ความดับทุกข์ และวิธีปฏิบัติเพื่อให้บรรลุความดับทุกข์ นำวิธีทางไปสู่ความพ้นทุกข์ ซึ่งผู้นำกลุ่มได้นำมาประยุกต์ใช้กับสมาชิกกลุ่มคือ ทุกข์ ซึ่งสมาชิกในกลุ่มมีความทุกข์ในเรื่องของหน้าที่การงาน ปัญหาเศรษฐกิจ และเรื่องปัญหาในครอบครัว สมุทัย ซึ่งมีสาเหตุมาจากเรื่องของเศรษฐกิจทำให้ตกงาน ไม่มีงานทำ และในเรื่องของพ่อแม่แยกทางกันตั้งแต่เด็กทำให้สมาชิกขาดความรักความอบอุ่น นิโรธ การวางแผนให้ความช่วยเหลือและการดำเนินให้ความช่วยเหลือเป็นหลักของนิโรธ ผู้นำกลุ่มได้ให้ความช่วยเหลือ ไม่ว่าจะเป็นในเรื่องของการให้

คำปรึกษาเฉพาะราย การเสริมสร้างแรงจูงใจการบำบัดรักษา ฟันฟู รวมถึงการฝึกอาชีพ ซึ่งสอดคล้องกับหลักการของอริยสัจ(สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์(ป.อ.ปยุตฺโต),2564)

กล่าวได้ว่า การจัดการความเครียด กิจกรรมกลุ่มมุ่งเน้นที่การผ่อนคลายความเครียด ใช้วิธีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในเรื่องของการจัดการและการผ่อนคลายความเครียด ทบทวนเหตุการณ์ที่ทำให้ตนเองเกิดความเครียด และหาวิธีการจัดการความเครียด ประยุกต์ใช้ทฤษฎีปะทะสังสรรค์ มาใช้ในการละลายพฤติกรรมสร้างความคุ้นเคยให้เกิดการไว้วางใจ และกล้าที่จะแสดงความคิดเห็นและเกิดการแลกเปลี่ยนภายในกลุ่มหลักบูรณาการร่วมกับอริยสัจ 4 ประการ ประกอบด้วยความจริงในเรื่องทุกข์ เหตุให้เกิดทุกข์ ความดับทุกข์ และวิธีปฏิบัติเพื่อให้บรรลุความดับทุกข์

3.2 กิจกรรมเป้าหมายชีวิตของฉันในอนาคต

มีวัตถุประสงค์ เพื่อให้สมาชิกกำหนดเป้าหมายในการใช้ชีวิต และเพื่อให้สมาชิกสำรวจตัวเองในการไปสู่เป้าหมาย พร้อมทั้งให้สมาชิกเกิดความคิดที่จะเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ใช้ระยะเวลาการดำเนินกิจกรรม ใช้เวลา 45-60 นาที จำนวนสมาชิกบำบัดยาเสพติดชาย ตึกแสงอรุณ จำนวน 6 คน โดยใช้สื่อ/อุปกรณ์ ประกอบด้วย ดินสอ สี แบบประเมินใบกิจกรรมที่ 1 “ความฝัน” ใบกิจกรรมที่ 2 “เป้าหมายชีวิต พิชิตฝัน” มีขั้นตอนการดำเนินกิจกรรม ผู้นำกลุ่มกล่าวทักทายสมาชิก สร้างความคุ้นเคย แนะนำตัว ชี้แจงวัตถุประสงค์และระยะเวลาการเข้าร่วมกิจกรรม ในครั้งนี้ ตั้งกฎร่วมกับสมาชิก อธิบายกิจกรรมก่อนเริ่มกิจกรรม เปิดสื่อวิดีโอเกี่ยวกับเป้าหมายชีวิต ให้สมาชิกนั่งหลับตาจินตนาการภาพความฝันหรือภาพเป้าหมายให้ชัดเจนที่สุดว่าสมาชิกต้องการมีชีวิตแบบใด อยู่ท่ามกลางสิ่งใด ความรู้สึกเป็นอย่างไร ให้สมาชิกเขียนอธิบายสิ่งที่เห็นจากการหลับตาจินตนาการ วาดภาพจากการจินตนาการและระบายสีตรงตามความรู้สึก จากนั้นให้สมาชิกเลือกเป้าหมายชีวิตของตัวเอง 1-2 ข้อจากข้อความที่ระบุให้ ถ้าไม่มีข้อที่ถูกใจ ให้สมาชิกตั้งเป้าหมายใหม่เองได้ และให้สมาชิกเขียนอธิบายวิธีการที่จะทำให้ไปถึงเป้าหมาย ให้สมาชิกเขียนอธิบายอุปสรรคที่ทำให้ไปไม่ถึงเป้าหมาย พร้อมทั้งวิธีการจัดการกับอุปสรรค อธิบายแลกเปลี่ยนกันกับสมาชิกกลุ่มภายใน และให้สมาชิกร่วมกันสรุปสิ่งที่ได้จากการทำกิจกรรมผู้ช่วยผู้นำกลุ่มสรุปสาระสำคัญของกิจกรรม และผู้นำกลุ่มยกตัวอย่างหลักธรรมในการดำเนินชีวิตไปสู่เป้าหมายให้กับสมาชิกกลับไปทบทวนถึงแนวทางการไปสู่ความสำเร็จ การดำเนินชีวิตตามศีลธรรม ผู้นำกลุ่มและสมาชิกร่วมกันปิดกลุ่มด้วยคำคมสอนใจ ซึ่งผลที่คาดว่าจะได้รับ สมาชิกสามารถ

กำหนดเป้าหมายในการใช้ชีวิตได้ และสมาชิกสามารถสำรวจตัวเองในการไปสู่เป้าหมายและมีวิธีการจัดการกับอุปสรรคเกิดความคิดที่จะเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ผู้นำหลักธรรมมาปรับใช้ คือ ภูมิธรรมมิกัตถสังวัตตนิกรรม กล่าวคือ สมาชิกในกลุ่มรู้และเข้าใจหลักภูมิธรรมมิกัตถสังวัตตนิกรรม ประกอบด้วย 1) หาเป็น (อุฏฐานสัมปทา) ขยันหมั่นเพียรในการปฏิบัติหน้าที่ การงาน ประกอบอาชีพอันสุจริต ไม่เกียจคร้าน รู้จักใช้ปัญญาสอดส่องตรวจตราหาวิธีในการจัดการ กิจการให้สำเร็จ ลุล่วงด้วยดี 2) เก็บเป็น (อารักขสัมปทา) รู้จักรักษาทรัพย์ที่หามาได้จากการทำงาน ไม่ให้สิ้นเปลืองหมดไปในสิ่งที่ไม่เกิดประโยชน์ 3) สร้างเครือข่ายคนดีเป็น (กัลยาณมิตร) มิตรแท้ เพื่อนแท้ เพื่อนตาย เพื่อนที่คอยช่วยเหลือเพื่อนอย่างจริงใจโดยไม่หวังสิ่งใดตอบแทน เป็นมิตรที่หวังดี มีสิ่งดี ๆ ให้กันด้วยความจริงใจ 4) ใช้เป็น (สมชีวิตา) ความเป็นอยู่พอดีหรือความเป็นอยู่สมดุล คือเลี้ยงชีพแต่พอดีไม่ให้ ฝุ่มเฟือย(สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์(ป.อ.ปยุตฺโต),2564)

จากข้อมูลข้างต้นที่กล่าวมา นักศึกษาเน้นกิจกรรมเป้าหมายชีวิตของฉันในอนาคต โดยการสร้างจินตนาการภาพความฝันหรือภาพเป้าหมายให้ชัดเจน ทบทวนถึงแนวทางการไปสู่ความสำเร็จ การดำเนินชีวิตตามศีลธรรม และบูรณาการหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา เป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจในการดำเนินชีวิตให้กับสมาชิก ในการไปสู่เป้าหมายและให้สมาชิกตระหนักเห็นถึงหนทางที่จะนำไปสู่ความสำเร็จ หากสมาชิกปฏิบัติตามหลักธรรมทั้ง 4 ประการด้วยความขยันหมั่นเพียร ทำในสิ่งที่เกิดประโยชน์ เลือกคบเพื่อนที่นำพาไปในทางที่ดี และดำเนินชีวิตอยู่ในศีลธรรม ก็จะทำให้สมาชิกไปสู่ความสำเร็จอย่างที่ตั้งใจและคาดหวังไว้

3.3 กิจกรรมแรงจูงใจสร้างได้ (Motivational Building)

มีวัตถุประสงค์เพื่อให้สมาชิกสามารถประเมินปัญหาและผลกระทบจากการดื่มสุรา/ใช้สารเสพติด และเพื่อสร้างแรงจูงใจในการเลิกดื่มสุรา/ใช้สารเสพติด ให้กับสมาชิก พร้อมทั้งให้สมาชิกเกิดความเปลี่ยนแปลงด้านความคิดและตัดสินใจเปลี่ยนพฤติกรรมในการดื่มสุรา/ใช้สารเสพติด ใช้ระยะเวลาการดำเนินกิจกรรม ใช้เวลา 45-60 นาที จำนวนสมาชิกบำบัดยาเสพติดชาย บ้านแสงอรุณ จำนวน 6 คน โดยใช้สื่อ/อุปกรณ์ ได้แก่ ดินสอ ใบกิจกรรม เรื่อง การสำรวจผลกระทบของการดื่มสุรา/ใช้สารเสพติดที่มีต่อตัวฉัน ใบกิจกรรม เรื่อง ชั่งน้ำหนักมองให้รอบด้าน ซึ่งมีขั้นตอนการดำเนินกิจกรรม ผู้นำกลุ่มกล่าวทักทายสมาชิก สร้างความคุ้นเคย แนะนำตัว ชี้แจงวัตถุประสงค์ในระยะเวลาการเข้าร่วมกิจกรรม ในครั้งนี้ ตั้งกฎร่วมกับสมาชิก อธิบายกิจกรรมก่อนเริ่มกิจกรรม แลกเปลี่ยนประสบการณ์เกี่ยวกับผลกระทบ

ของการดื่มสุรา/ใช้สารเสพติดของผู้ป่วยแต่ละรายและวิเคราะห์ปัญหาที่เกิดขึ้น และให้ทำใบกิจกรรม เรื่อง ชั่งน้ำหนัก มองให้รอบด้าน สมาชิกในกลุ่มสรุปและสะท้อนสิ่งที่ได้จากกิจกรรม ผู้ช่วยผู้นำกลุ่มสรุปสาระสำคัญของกิจกรรมและปิดกลุ่ม ผลที่คาดว่าจะได้รับ สมาชิกสามารถประเมินปัญหาและผลกระทบจากการดื่มสุรา/ใช้สารเสพติด สมาชิกเกิดแรงจูงใจในการเลิกดื่มสุรา/ใช้สารเสพติด รวมถึงสมาชิกเกิดความเปลี่ยนแปลงด้านความคิด และตัดสินใจเปลี่ยนพฤติกรรมในการดื่มสุรา/ใช้สารเสพติด กิจกรรมนี้ผู้จัดได้นำหลักอิทธิบาท 4 มาปรับใช้ โดยทำให้นักสังคมสงเคราะห์เป็นผู้มี(ฉันทะ) มีความพอใจ และมีใจรักต่องาน ทำให้เกิดความรู้สึกเต็มใจในการทำงานเกิดการทำงานด้วยความสุข ไม่รู้สึกเบื่อหน่ายง่าย (วิริยะ) ไม่เกิดอาการท้อแท้ ช่วยให้งานดำเนินต่อไปอย่างต่อเนื่อง และเกิดการสร้างสรรค์ในงาน ทำให้เป็นคนมั่นใจเพียร และขยันในการทำงาน ไม่มีความเกียจคร้าน มุ่งมั่นที่จะทำงานให้เสร็จ ผู้ที่ขาดความขยัน ย่อมทำงานขาดๆ เกินๆ หรือมักทำงานนั้นไม่สำเร็จ หรือหากสำเร็จก็สำเร็จล่าช้า และไม่มีประสิทธิภาพ (จิตตะ) สร้างจิตใจมีความแน่วแน่ และมั่นคงต่อปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้น ช่วยให้งานดำเนินต่อไปอย่างต่อเนื่องตามกระบวนการ ทราบความเป็นไปของงานอยู่เสมอ (วิมังสา) ทำให้เป็นผู้ที่รู้จักคิดวิเคราะห์ในงานช่วยทำให้ทราบ และเข้าใจในกระบวนการของงาน และหากเกิดปัญหาก็ย่อมเกิดแนวทางในการแก้ปัญหา นั้นได้อย่างง่ายดาย และเกิดความผิดพลาดได้น้อย ถ้าขาดวิมังสาจะทำให้เป็นคนทำงานไม่มีหลักการ ทำงานไม่มีแนวทาง ไม่มีแบบแผน ซึ่งยากที่จะเกิดความสำเร็จได้โดยง่าย(สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์(ป.อ.ปยุตฺโต),2564)

จากข้อมูลข้างต้นที่กล่าวมา นักศึกษาเน้นกิจกรรมเกี่ยวกับแรงจูงใจ โดยการให้สมาชิกมองอย่างรอบด้าน แลกเปลี่ยนประสบการณ์และสะท้อนเกี่ยวกับผลกระทบของปัญหา ซึ่งการดำเนินชีวิตตามศีลธรรม และบูรณาการหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาเป็นผู้ที่รู้จักคิดวิเคราะห์ในงานช่วยทำให้เข้าใจในกระบวนการของงาน และหากเกิดปัญหาก็ย่อมหาแนวทางในการแก้ปัญหานั้นได้อย่างง่ายดาย และเกิดความผิดพลาดน้อยพร้อมทั้งไปถึงความสำเร็จได้โดยง่ายจากการปฏิบัติตามหลักคำสอน เกิดความเปลี่ยนแปลงด้านความคิด และตัดสินใจเปลี่ยนพฤติกรรม

3.4 กิจกรรมต้นไม้แห่งชีวิตของฉัน

มีวัตถุประสงค์ เพื่อให้สมาชิกเกิดการวิเคราะห์ถึงข้อดีและข้อบกพร่องของตนเอง และเพื่อให้สมาชิกได้มีส่วนร่วมและเปลี่ยนเรียนรู้กับสมาชิกอื่น พร้อมทั้งให้สมาชิกได้มีการ

กำหนดเป้าหมายและวิธีที่จะบรรลุเป้าหมายด้วยตนเอง ใช้ระยะเวลาการดำเนินกิจกรรม ใช้เวลา 45-60 นาที จำนวนสมาชิกบำบัดยาเสพติดชาย ตึกแสงอรุณ จำนวน 6 คน โดยใช้สื่อ/อุปกรณ์ ได้แก่ ดินสอ ใบกิจกรรมที่1 เรื่อง ต้นไม้แห่งชีวิต ใบกิจกรรมที่2 เรื่อง เป้าหมายชีวิต ซึ่งมีขั้นตอนการดำเนินกิจกรรม ผู้นำกลุ่มกล่าวทักทายสมาชิกในกลุ่ม สร้างความคุ้นเคย แนะนำตัว บอกกฎระเบียบและข้อตกลงในการเข้ากลุ่ม ชี้แจงกิจกรรมการบำบัดและวัตถุประสงค์ในการเข้าร่วมกิจกรรมในครั้งนี้ ผู้นำกลุ่มแจกใบกิจกรรมที่1และ2 ให้สมาชิก คนละ 1 แผ่น หลักจากสมาชิกทุกคนทำใบกิจกรรมที่ 1 และ2 เสร็จ ให้สมาชิกได้นำเสนอต้นไม้และเป้าหมายของตนเอง แก่สมาชิกคนอื่นในกลุ่มได้ฟัง หลังจากนั้นนำเสนอแล้วให้สมาชิกคนอื่นแสดงความคิดเห็น ความรู้สึกและมุมมองที่มีต่อคนนำเสนอ (เจ้าของภาพ) ให้สมาชิกในกลุ่มร่วมกันสรุปสิ่งที่ได้รับจากกิจกรรมนี้ ผู้ช่วยกลุ่มสรุปประเด็นสำคัญของการทำกิจกรรม ผลที่คาดว่าจะได้รับ สมาชิกเกิดการวิเคราะห์ถึงข้อดีและข้อบกพร่องของตนเอง สมาชิกได้มีส่วนร่วมและเปลี่ยนเรียนรู้กับสมาชิกอื่น รวมถึงสมาชิกได้มีการกำหนดเป้าหมายและวิธีที่จะบรรลุเป้าหมายด้วยตนเอง กิจกรรมนี้ผู้จัดได้นำหลักสารานุกรม 6 มาปรับใช้ โดยมีการให้ความช่วยเหลือทางกาย(เมตตากายกรรม) อำนวยความสะดวกในระหว่างที่สมาชิกร่วมกิจกรรม เพื่อให้สมาชิกทุกคนได้มีส่วนร่วมในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างผู้นำกลุ่ม และระหว่างสมาชิกด้วยกันเอง และ (เมตตาวาจกรรม)ผู้นำกลุ่มมีการใช้วาจาที่สุภาพ อ่อนน้อม ไม่ใช้คำพูดส่อเสียดหรือใช้คำหยาบ หรือเป็นการกล่าวโทษสมาชิกที่จะส่งผลกระทบต่อจิตใจ ความรู้สึกของสมาชิก อาจทำสมาชิกเกิดความรู้สึกไม่ดีต่อผู้นำกลุ่ม และไม่ให้ความร่วมมือในกิจกรรม (เมตตามโนกรรม)ในการทำกิจกรรมผู้นำกลุ่มจะต้องมีความปรารถนาที่ดีอยากจะให้สมาชิกได้สามารถแก้ไขปัญหที่กำลังเผชิญอยู่ได้ และกลับไปดำเนินชีวิตในสังคมได้อย่างปกติ (สาธารณโภคี)นอกจากนี้กลุ่มผู้นำกลุ่มยังได้มีการเสริมสร้างกำลังใจ เพื่อให้สมาชิกสามารถดีศึกษภาพของตนเอง สร้างความผ่อนคลายและมีนันทนาการเพื่อช่วยให้เกิดบรรยากาศที่ดีในการทำกิจกรรม (ศีลสามัญญตา) การปฏิบัติตนอยู่ในกฎกติกาอย่างเคร่งครัดตามสถานะของตนเอง ไม่เอารัดเอาเปรียบไม่ว่าจะเป็นเพื่อนร่วมงาน หรือกับตัวสมาชิกกลุ่มเอง และสุดท้าย (ทิวฐิสามัญญตา)การปฏิบัติตนเป็นกลาง ไม่มีความลำเอียงหรือมีความอคติต่อสมาชิก ไม่ว่าก่อนหน้าสมาชิกจะกระทำความผิดหรือถูกมา ผู้นำกลุ่มจะต้องเคารพและรับฟังในตัวของผู้สมาชิก หากสมาชิกเกิดความทุกข์หรือไม่สามารถแก้ไขปัญหได้ ผู้นำกลุ่มมีหน้าที่รับฟังปัญหาและหาทางแก้ไขร่วมกับสมาชิก (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์(ป.อ.ปยุตฺโต),2564)

จากข้อมูลข้างต้นที่กล่าวมา นักศึกษาเน้นกิจกรรมเกี่ยวกับการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของสมาชิกให้ทราบถึงข้อดีและข้อเสียของตนเอง โดยการให้สมาชิกแสดงความคิดเห็น และมุมมองที่มีต่อสมาชิกภายในกลุ่มและแลกเปลี่ยนเกี่ยวกับตัวตนของตัวเอง ซึ่งการดำเนินชีวิตตามศีลธรรม และบูรณาการหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาเป็นผู้ใช้วาจาที่สุภาพอ่อนน้อม ไม่พูดให้ร้ายผู้อื่นอันจะส่งผลให้เกิดความขัดแย้ง หรือใช้วาจาที่ทำให้เป็นการกล่าวโทษ หรือเหยียดหยามสมาชิก สามารถแก้ไขปัญหาของตนเองได้ เสริมสร้างแรงจูงใจผ่านการทำกิจกรรมกลุ่ม อีกทั้งยังช่วยให้สมาชิกเกิดความผ่อนคลายและผ่อนคลาย โดยยึดหลักการไม่เลือกปฏิบัติ เคารพกฎกติกาและปฏิบัติตามเป็นกลาง ไม่มีความลำเอียงหรืออคติต่อสมาชิก ยอมรับและรับฟังโดยไม่ตัดสินว่าสิ่งที่สมาชิกทำหรือตัดสินใจเลือกเป็นสิ่งที่ผิด พร้อมทั้งร่วมหาแนวทางในการแก้ไข

3.5 กิจกรรมการเห็นคุณค่าในตนเอง (Self Esteem)

มีวัตถุประสงค์ เพื่อให้ผู้ป่วยได้ทบทวนและเห็นคุณค่าในตนเอง และเพื่อให้ผู้ป่วยได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน พร้อมทั้งให้ผู้ป่วยสามารถเข้าใจจุดดี จุดที่ต้องพัฒนา รวมถึงสามารถปรับเปลี่ยนพฤติกรรมและพัฒนาศักยภาพของตนเองได้ ใช้ระยะเวลาการดำเนินกิจกรรม ใช้เวลา 45-60 นาที จำนวนสมาชิกหญิงในระยะฟื้นฟู ตึกตะวันฉาย จำนวน 7 คน โดยใช้สื่อ/อุปกรณ์ ได้แก่ ดินสอ ยางลบ การ์ดคำถาม “การเห็นคุณค่าในตนเอง” แบบประเมินความพึงพอใจ ก่อน – หลัง การทำกิจกรรมกลุ่ม โดยมีขั้นตอนการดำเนินกิจกรรม ผู้นำกลุ่มและสมาชิกกลุ่มแนะนำตัว ผู้นำกลุ่มแจ้งรายละเอียดกิจกรรม ชี้แจงวัตถุประสงค์ และระยะเวลาในการทำกิจกรรม ผู้นำกลุ่มและสมาชิกกลุ่มร่วมกันตั้งกฎกติกาในการทำกิจกรรมกลุ่ม โดยเน้นเรื่องการรักษาความลับ ไม่นำเรื่องที่คุยกันในกลุ่มไปเปิดเผยภายนอก ผู้นำกลุ่มทบทวนรายละเอียดกิจกรรม วัตถุประสงค์และกฎกติกา ผู้นำกลุ่มและสมาชิกกลุ่มแลกเปลี่ยนเรียนรู้เกี่ยวกับการเห็นคุณค่าในตนเอง ผู้นำกลุ่มแจกการ์ดคำถามเกี่ยวกับการเห็นค่าในตนเองให้กับสมาชิกกลุ่ม โดยให้สมาชิกหยิบการ์ดคนละ 1 ใบ พร้อมอ่านคำถาม และตอบคำถาม ผู้นำกลุ่มและสมาชิกกลุ่มแลกเปลี่ยนเรียนรู้ สิ่งที่ได้รับจากทำกิจกรรม และเปิดโอกาสให้สมาชิกได้ซักถามข้อสงสัยเพิ่มเติม ผู้นำกลุ่มสรุปการทำกิจกรรม ผลที่คาดว่าจะได้รับผู้ป่วยได้เห็นคุณค่าในตนเอง ได้คิดทบทวนและสามารถเข้าใจข้อดีและข้อที่ต้องพัฒนาตนเอง อีกทั้งการปรับเปลี่ยนพฤติกรรม ความคิด ความรู้สึกที่มีต่อตนเอง รวมถึงการรักตนเองให้ความสำคัญหรือเคารพการตัดสินใจของตนเอง กิจกรรมนี้ผู้จัดได้นำหลักปรับใช้

ธรรมคัมครองโลก 2 ประการ โดย หิริ คือ ความละอายต่อบาปที่จะเกิดขึ้นกับตนเอง หมายถึงความละอายใจต่อบาปที่จะเกิดขึ้นกับตนเอง รู้ว่าบาป คือความทุกข์กาย ทุกข์ใจ ซึ่งเกิดจากการทำความชั่ว ทางกาย ทางวาจา ทางใจของตนเอง โอตตัปปะ คือ ความเกรงกลัวต่อบาป หมายถึงความเกรงกลัวโทษ กลัวความทุกข์ ที่จะเกิดขึ้น จากการทำความชั่วทางกาย ทางวาจา ทางใจ (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์(ป.อ.ปยุตฺโต), 2564) จากหลักธรรมนี้ได้นำมาปรับใช้กับสมาชิกกลุ่มเกี่ยวกับผลกระทบของการใช้สารเสพติด ที่ทำให้เกิดปัญหากับครอบครัว พี่น้อง หรือคนในชุมชน และให้ทราบถึงผลกระทบของการใช้สารเสพติด ที่ทำให้ร่างกายแย่ลง ทำร้ายระบบประสาท ทำให้เกิดภาพหลอนหรือหวาดระแวง รวมถึงทำให้สมาชิกเกิดความกลัวต่อการสูญเสียคนรักหรือครอบครัว พร้อมตระหนักถึงผลกระทบจากการใช้สารเสพติด

จากข้อมูลข้างต้นที่กล่าวมา นักศึกษาเน้นกิจกรรมเกี่ยวกับการเห็นคุณค่าในตนเอง โดยการให้สมาชิกแลกเปลี่ยนเรียนรู้เกี่ยวกับการเห็นคุณค่าในตนเองคิดทบทวนและสามารถเข้าใจข้อดีและข้อที่ต้องพัฒนาตนเอง อีกทั้งการปรับเปลี่ยนพฤติกรรม ความคิด ความรู้สึกที่มีต่อตนเอง รวมถึงการรักตนเองให้มีความสำคัญหรือเคารพการตัดสินใจของตนเอง ซึ่งการดำเนินชีวิตตามศีลธรรม และบูรณาการหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาเป็นผู้ใช้มีความคิดที่ดีต่อตนเอง ไม่เอาความคิดในด้านลบมาใส่ตนเองเกิดความกลัวต่อการใช้สารเสพติดและการสูญเสีย ครอบครัว คนรัก โดยเน้นในเรื่องการใช้สารเสพติดที่มีผลต่อร่างกายตนเอง สิ่งแวดล้อมและสังคม อีกทั้งเสริมสร้างกำลังใจสมาชิกก้าวข้ามจุดอ่อนหรือความกลัวของตนเอง

4. การประยุกต์ใช้ทฤษฎีที่สำคัญในการจัดกิจกรรมบำบัด พื้นฟู สมรรถภาพผู้ใช้สารเสพติด

ทฤษฎีการทำกลุ่มในงานสังคมสงเคราะห์มีความสำคัญอย่างยิ่งเพราะช่วยให้สามารถดำเนินการจัดทำกลุ่มได้มีประสิทธิภาพและตอบสนองต่อกลุ่มเป้าหมาย เน้นการสร้างความร่วมมือและการสนับสนุนกลุ่มการเสริมสร้างความเข้มแข็งและการเฝ้าระวังปัญหาของสมาชิกกลุ่ม (Barker RL, (2014) สำหรับการทำกิจกรรมกลุ่มเพื่อบำบัด พื้นฟู สมรรถภาพผู้ใช้สารเสพติด มีการประยุกต์ใช้ทฤษฎีที่สำคัญเพื่อเป็นฐานคิดในการออกแบบ

กิจกรรมกิจกรรมบำบัด ฟันฟู สมรรถภาพผู้ใช้สารเสพติด และเป็นแนวทางในการจัดกิจกรรมประกอบด้วย

ทฤษฎีปะทะสังสรรค์ วันทนี วาสิกะสี (2543) กล่าวว่า นักสังคมสงเคราะห์ผู้ซึ่งปฏิบัติงานในกลุ่มมีความเชื่อว่า มนุษย์ทุกคนมีความสามารถซึ่งแตกต่างกัน แต่ที่เรายังไม่เห็นความสามารถของเขาเพราะเขายังไม่มีโอกาสที่จะแสดงออก กระบวนการปะทะสังสรรค์ระหว่างสมาชิกด้วยกันเอง และนักสังคมสงเคราะห์ จะก่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ และสมาชิกกลุ่มต้องมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันและใกล้ชิดกัน กระบวนการปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์ระดับกลุ่ม มี 4 ขั้น ดังนี้ 1) ขั้นเตรียมการ 2) ขั้นเริ่มต้นกลุ่ม 3) ขั้นดำเนินการแก้ไข 4) ขั้นสลายตัว ประยุกต์ใช้ในกิจกรรมการจัดการความเครียดและการเห็นคุณค่าในตัวเอง ซึ่งทฤษฎีปะทะสังสรรค์ มุ่งเน้นที่จะพัฒนาศักยภาพของสมาชิกในกลุ่ม โดยให้สมาชิกมีความสำนึกในตนเอง (Self- Realization) ใช้การปะทะสังสรรค์ในการแก้ไขปัญหา และเพื่อให้เกิดการเรียนรู้

ทฤษฎีการป้องกันและการฟื้นฟูสภาพ (The Preventive and Rehabilitation Theory) นักสังคมสงเคราะห์ผู้ปฏิบัติงานกับกลุ่มลักษณะนี้ต้องมีแนวความเชื่อดังต่อไปนี้ 1) กลุ่มเป็นเครื่องมือในการแก้ปัญหาของสมาชิกได้ ในการทำกิจกรรมซึ่ง 2) พฤติกรรมของมนุษย์เป็นสิ่งสำคัญที่สุดสามารถเปลี่ยนแปลงและพัฒนาได้ 3) ในการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาสมาชิกรู้ ต้องทำระบบอื่น ๆ ควบคู่กันไปด้วย จึงจะได้ผล เช่น ระบบผู้ให้บริการระบบการดำเนินงานและระบบแห่งปัญหา ประยุกต์ใช้ในกิจกรรมแรงจูงใจสร้างได้และกิจกรรมต้นไม้แห่งชีวิตของฉัน ซึ่งทฤษฎีการป้องกันและการฟื้นฟูสภาพมุ่งเน้นช่วยเหลือสมาชิกในกลุ่มที่มีพฤติกรรมเบี่ยงเบนไปจากปกติ ให้เปลี่ยนแปลงแก้ไขพฤติกรรมนั้น ๆ ให้เป็นปกติ ดังนั้นการจัดกิจกรรมกลุ่มจึงเป็นลักษณะเพื่อการบำบัดรักษา (Group Treatment) (นิภา สุวรรณแสงตุมรสุทร, 2525 : 273)

ทฤษฎีพัฒนาการเน้นพิจารณาเนื้อหา สามประการ คือ 1) การบรรลุเป้าหมายของกลุ่ม 2) ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล 3) การบรรลุความเข้าใจตนเองของแต่ละบุคคล ทฤษฎีพัฒนาการไม่ได้กล่าวถึงการดำเนินงานอย่างเป็นขั้นเป็นตอนที่ตายตัว หากแต่เน้นให้สมาชิกได้รับกระบวนการพัฒนาการทางสังคม โดยผ่านการระบายอารมณ์ความรู้สึก การให้ความสนับสนุนเกื้อกูลกันภายในกลุ่ม การเรียนรู้และการตระหนักในสภาพความเป็นจริง ตลอดจนการให้สมาชิกได้มีโอกาสทบทวนตนเอง ประยุกต์ใช้ในกิจกรรมเป้าหมายชีวิตของฉันใน

อนาคต ซึ่งทฤษฎีพัฒนาการ มุ่งเน้นประสบการณ์ของกลุ่ม สภาพความเป็นจริงของกลุ่มเป็นตัวแปรหลักในการกำหนดเป้าหมายของการตั้งกลุ่ม โครงสร้างของกลุ่มและการหน้าที่ของกลุ่ม กลุ่มต้องได้รับการมองว่า กลุ่มมีชีวิต การปฏิสังสรรค์ที่เกิดขึ้นมีหลายระดับ ทุกคนในกลุ่มจะสามารถเห็นได้อย่างชัดเจน กลุ่มมีประสิทธิภาพ สมาชิกเกิดความพึงพอใจ และมีความรับผิดชอบเป็นอย่างดี (วันทนี วาสิกะสินและคณะ, 2553: 76 - 77)

สรุป การประยุกต์ใช้ทฤษฎีทางสังคมสงเคราะห์เพื่อทำกิจกรรมกลุ่มมีความสำคัญอย่างมากในกระบวนการฟื้นฟูการติดยาเสพติด เนื่องด้วยหลักการและแนวทางของและทฤษฎีมีโครงสร้างที่ช่วยสร้างความหมายในชีวิตและช่วยให้ผู้ป่วยรู้สึกถึงความสำเร็จและความพอใจ ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการฟื้นฟู เนื่องจากการทำกิจกรรมที่มุ่งเน้นการสร้างและการพัฒนาอุปนิสัยใหม่ๆ ช่วยให้ผู้ป่วยสามารถสร้างวิถีชีวิตที่มีสุขภาพดีและลดความเสี่ยงในการกลับไปใช้สารเสพติด การทำกิจกรรมกลุ่มบนฐานคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องสามารถช่วยให้ผู้ป่วยพัฒนาทักษะใหม่ ๆ ที่จำเป็นในการดำเนินชีวิต เช่น การจัดการเวลา การตั้งเป้าหมาย และการแก้ปัญหา ซึ่งสามารถทดแทนพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับการใช้สารเสพติด

5. สรุปผลการดำเนินกิจกรรม

ผลจากการจัดกิจกรรมกลุ่มบำบัด พบว่า สมาชิกในกลุ่มมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในเรื่องการจัดการกับความเครียด ซึ่งสมาชิกในกลุ่มได้ชื่นชมภายในกลุ่ม ในวิธีการจัดการกับความเครียดแต่ละคน สามารถนำไปปรับใช้กับตัวเองได้ในการใช้ชีวิตประจำวัน และมีการสร้างสัมพันธภาพภายในกลุ่ม อีกทั้งยังได้ตระหนักถึงวางแผนเป้าหมายในชีวิตตนเองมากขึ้นจากการมีเป้าหมายในชีวิตแล้วนั้น สมาชิกในกลุ่มได้เกิดแรงจูงใจในตนเอง ทำให้เกิดความหวังในการดำรงชีวิตในแต่ละวัน ทำให้สมาชิกในกลุ่มมองเห็นคุณค่าในตนเอง และสมาชิกในกลุ่มนั้นก็มีกำลังใจในการก้าวข้ามอุปสรรคต่าง ๆ ในชีวิต

นักศึกษาได้ศึกษาและรวบรวมประเด็นจากกรอบข้อมูลผู้ใช้บริการและการแสวงหาข้อมูลข้อเท็จจริงจาก ทีมสหวิชาชีพ ก่อนดำเนินกิจกรรมกลุ่มบำบัด นักศึกษามีการประสานงานไปยังเจ้าหน้าที่ภายในโรงพยาบาลธัญญารักษ์ขอนแก่น โดยเฉพาะกลุ่มงานสังคมสงเคราะห์ พยาบาลวิชาชีพ ทั้งนี้ นักศึกษาได้ฝึกทักษะทางสังคมสงเคราะห์ ตลอดการทำกิจกรรมกลุ่มในแต่ละครั้ง ซึ่งการทำกิจกรรมกลุ่มบำบัดในการฝึกภาคปฏิบัติ ทำการทดสอบการเปลี่ยนแปลงของผู้ป่วยในกลุ่มบำบัดโดยใช้แบบสอบถาม ก่อน-หลัง เพื่อประเมินผลการ

พัฒนาการของผู้ป่วยที่เข้าร่วมกิจกรรม โดยมีข้อคำถามในแบบประเมินผลทั้งหมด 15 ข้อ สรุปได้ว่าก่อนเข้าร่วมกิจกรรมสมาชิกมีความเข้าใจและความรู้ จากการประเมิน พบว่ามีคะแนนรวมร้อยละ 58.36% และมีค่าเฉลี่ยรวม 1.18 ซึ่งอยู่ในเกณฑ์การประเมินระดับปานกลาง หลังจากการเข้าร่วมกิจกรรมพบว่า สมาชิกมีความพึงพอใจ เข้าใจและได้รับความรู้ หลังจากการเข้าร่วมกิจกรรมกลุ่มบำบัดจากการประเมิน พบว่ามีคะแนนรวมร้อยละ 88.92% และมีค่าเฉลี่ยรวม 0.61 ซึ่งอยู่ในเกณฑ์การประเมินระดับมาก อธิบายได้ว่าสมาชิกเกิดการเปลี่ยนแปลงก่อนการเข้าร่วมกิจกรรม ซึ่งมีข้อบ่งชี้ตามวัตถุประสงค์

6. องค์ความรู้ใหม่

องค์ความรู้ทางสังคมสงเคราะห์ที่เกี่ยวข้องกับการฝึกงานจากการฝึกประสบการณ์ที่โรงพยาบาลอภัยภูธรขอนแก่น มีความรู้ทางสังคมสงเคราะห์ที่เกี่ยวกับการฝึกงาน กระบวนการการทำงานของนักสังคมสงเคราะห์ในการบำบัดรักษาผู้ติดยาและสารเสพติด 4 ขั้นตอน ทักษะทางสังคมสงเคราะห์ที่นำมาประยุกต์ใช้ กระบวนการทางสังคมสงเคราะห์ที่ใช้ในการดำเนินให้ความช่วยเหลือ

ข้อเสนอแนะของการทำกิจกรรมกลุ่มบำบัด 1. นักศึกษาควรศึกษากลุ่มเป้าหมาย และมีการวางแผนล่วงหน้าอย่างชัดเจน 2. ควรนำสื่อการทำกลุ่มที่หลากหลาย และแปลกใหม่เพื่อเพิ่มความน่าสนใจของสมาชิกในกลุ่มเพิ่มมากขึ้น 3. ทำความเข้าใจกับกิจกรรมอย่างถ่องแท้และความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์

อ้างอิง

หนังสือภาษาไทย

นิภา สุวรรณแสงตุมรสุนทร .(2525). งานสังคมสงเคราะห์วิชาชีพ.คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ สถาบันราชภัฏสงขลา,หน้า: 273

โรงพยาบาลอภัยภูธรขอนแก่น.(2561). คู่มือมาตรฐานการปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์ด้านยาเสพติด.พิมพ์ครั้งที่ 1. ขอนแก่น : บริษัทขอนแก่นพิมพ์พัฒนา จำกัด.

วันทนี วาสิกะสิน .(2543). สังคมสงเคราะห์แนวสตรีนิยม : ทฤษฎีและการปฏิบัติงาน . (พิมพ์ครั้งที่ 1) กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

วันทนี วาสิกะสินและคณะ .(2553). ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับสวัสดิการสังคมและสังคมสงเคราะห์. (พิมพ์ครั้งที่ 7) กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.หน้า76 – 77.

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์(ป.อ.ปยุตโต).(2564).พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม . (พิมพ์ครั้งที่ 43).กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย.

Barker, R. L. (2014). Social Work Dictionary (6th ed.). NASW Press.

เอกสารอื่น ๆ

นางสาวกุสุมา ศรีวงษ์ดี .(2566). รายงานการฝึกภาคปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์so1237.

โรงพยาบาลธัญญารักษ์ขอนแก่น : นักศึกษาฝึกภาคปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์
สาขาวิชาสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคามวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน.

นางสาวสุภาพันธ์ ศรีไชย .(2566). รายงานการฝึกภาคปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์so1237.

โรงพยาบาลธัญญารักษ์ขอนแก่น : นักศึกษาฝึกภาคปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์
สาขาวิชาสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคามวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน.

นางสาวสุรัมภา แสนไชยวงศ์ .(2566). รายงานการฝึกภาคปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์ so1237. โรงพยาบาลธัญญารักษ์ขอนแก่น: นักศึกษา ฝึกภาคปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์ สาขาวิชาสังคม สงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคามวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน.

นางสาวพิมพ์กานต์ทอง แซ่เถา .(2566). รายงานการฝึกภาคปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์ so1237. โรงพยาบาลธัญญารักษ์ขอนแก่น: นักศึกษาฝึกภาคปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์ สาขาวิชาสังคม สงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคามวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน.

นางสาวอริศรา แซ่ลี .(2566). รายงานการฝึกภาคปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์ so1237.

โรงพยาบาลธัญญารักษ์ขอนแก่น: นักศึกษาฝึกภาคปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์ สาขาวิชาสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคามวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน.

บทบาทนักศึกษาฝึกภาคปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์
โรงพยาบาลจิตเวชขอนแก่นราชนครินทร์

The Role of Social Work Interns at Khon Kaen Raj Mental Health Hospital.

อมรรณ อินทจันทร์ Amorawan Intijun

วาริณี โสภาร Warinee Sopajorn

อัปสรสวรรค์ คำเจริญ Apsarasawan Kamjaroen

บทคัดย่อ

การฝึกภาคปฏิบัติในงานสังคมสงเคราะห์ ผู้เขียนมีความสนใจเกี่ยวกับบทบาทของนักศึกษาฝึกภาคปฏิบัติในการทำกรณีศึกษา หรือ Case Study ที่มีความผิดปกติในสภาวะทางจิต และมีการใช้สารเสพติดร่วมด้วย ทั้งนี้ในการปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์ในกระบวนการสังคมสงเคราะห์ฝ่ายจิตในบทบาทของโรงพยาบาลจิตเวชนั้น มีจุดมุ่งหมายที่ชัดเจนคือการฟื้นฟูผู้ป่วยที่เข้ารับบริการให้กลับมามีสภาวะทางจิตใจที่ปกติ และสามารถดำเนินชีวิตร่วมกับบุคคล ชุมชน และสังคมได้อย่างปกติสุข จึงทำให้ผู้เขียนมีความสนใจที่จะศึกษาข้อมูลเชิงลึกเพื่อรับทราบถึงปัญหา และสาเหตุที่ทำให้ผู้ป่วยเผชิญกับสภาพความเป็นอยู่ และเป็นแนวทางในการนำทฤษฎีและหลักธรรมมาบูรณาการร่วมด้วยเพื่อวิเคราะห์กรณีศึกษาดังกล่าว โดยผู้เขียนมีวัตถุประสงค์คือ ในบทบาทของการเป็นนักศึกษาฝึกภาคปฏิบัติต้องเตรียมตัวอย่างใดในการช่วยเหลือผู้ป่วยที่มีปัญหา อีกทั้งต้องการที่จะลองฝึกปฏิบัติงานจริงเพื่อเป็นแนวทางการตัดสินใจในการทำงานในอนาคตว่าจะไปสายทางการแพทย์ สายพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ หรือ สายยุติธรรม และต้องการทราบขอบเขตในการให้ความช่วยเหลือผู้ป่วย ขณะที่ยังเป็นนักศึกษาภาคปฏิบัติ ว่าควรสิ้นสุดในการให้ความช่วยเหลืออย่างไรตามกระบวนการปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์

คำสำคัญ: บทบาทนักศึกษาฝึกภาคปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์, โรงพยาบาลจิตเวชขอนแก่นราชนครินทร์

Abstract

During the field practicum in social work, the author became interested in the role of social work interns in conducting case studies involving individuals with mental health issues and concurrent substance abuse. In the context of social work practice within psychiatric settings, the primary objective is to rehabilitate patients to restore their mental health and enable them to live a normal life within their communities and society. This has led the author to explore in-depth information to understand the problems and causes that affect patients' living conditions, and to integrate theories and principles to analyze such case studies. The objectives of this study include understanding how social work interns should prepare to assist patients with mental health issues, gaining practical experience to inform future career decisions—whether in the medical field, social development and human security, or justice—and determining the scope of assistance provided to patients during the internship. The aim is to understand the limits of providing support according to social work practice processes while still an intern.

Keyword: The Role of Social Work Interns, Khon Kaen Raj Mental Health Hospital

1. บทนำ

ในสมัยโบราณ ชาวบ้านเชื่อถือเทวดา ผีสง นางไม้ จึงมักรักษาผู้ป่วยโรคจิต โดยการเหินดีไล่ผี สะเดาะเคราะห์ บางคนก็เชื่อปาฏิหาริย์ และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เช่น บ่อน้ำพรานบุญล้างเนื้อที่ใกล้พระพุทธรูป ใครป่วยเป็นโรคจิตโรคประสาท ก็ไปตักน้ำบ่อนั้นมาอาบและกิน การเยียวยาแบบอื่น ได้แก่ การใช้รากไม้สมุนไพรและยานัตถ์ เช่น เอาสมุนไพรผสมเป็นผง เป่าเข้าทางจมูก จนผู้ป่วยเมายา สงบจากความคลั่งได้ ถ้าไม่ทุเลาก็กักขัง หรือถ้าอาละวาดก็อาจชกให้สลบลงไป แล้วล่ามโซ่ จอจจำไว้ โรงพยาบาลจิตเวชแห่งแรกของประเทศ

ไทย คือ โรงพยาบาลสมเด็จพระเจ้าพระยา เป็นโรงพยาบาลเก่าแก่ยุคเดียวกับโรงพยาบาลศิริราช ตั้งขึ้นในรัชสมัย พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อวันที่ 1 พฤศจิกายน พ.ศ. 2532 "คนเสียจริต" จำนวน 30 คน ได้ถูกนำมาฝากรวมกันไว้ ณ สถานที่แห่งหนึ่ง ซึ่งเดิมเป็นของพระยาภักติภทรการ สถานที่แห่งนี้ขึ้นกับกระทรวงธรรมการ มิได้มีลักษณะเป็นโรงพยาบาลเช่นปัจจุบัน ต่อมาในปี พ.ศ. 2485 โรงพยาบาลโรคจิตได้ย้ายมาเข้าสังกัดกรมการแพทย์ เป็นยุคสำคัญของวิวัฒนาการโรงพยาบาลฝ่ายจิตและการศึกษาจิตเวชศาสตร์

การก่อตั้งโรงพยาบาลจิตเวชขอนแก่นราชชนรินทร์ ได้เริ่มจากเมื่อศาสตราจารย์ นายแพทย์ฝน แสงสิงแก้ว ดำรงตำแหน่งอธิบดีกรมการแพทย์ในขณะนั้นได้นำนโยบายที่จะจัดสร้างโรงพยาบาลทางจิตเพิ่มขึ้นจากที่ได้สร้างและเปิดให้บริการแก่ประชาชนไปแล้วที่ จังหวัดนนทบุรี เชียงใหม่ สุราษฎร์ธานี และอุบลราชธานี ของกรมการแพทย์ กระทรวงสาธารณสุข มาพิจารณาอีกครั้ง โดยได้กำหนดเกณฑ์ไว้กว้างๆ ว่าโรงพยาบาลจิตเวชควรมีเนื้อที่กว้างประมาณ 500 – 1,000 ไร่ และอยู่ไม่ไกลจากตัวเมืองมากนัก ทั้งนี้เพื่อให้ประชาชนที่มาใช้บริการไปมาได้โดยสะดวก โดยเฉพาะโรงพยาบาลจิตเวชที่จะสร้างขึ้นใหม่ใน ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จะสร้างขึ้นที่จังหวัดขอนแก่น เพราะขอนแก่นเป็นศูนย์กลางของ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จึงได้บรรจุไว้ในโครงการพัฒนาแผนงานของกองโรงพยาบาลโรคจิต แต่ยังไม่บรรลุเป้าหมายที่วางไว้ จนเมื่อปี พ.ศ. 2505 คณะกรรมการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือได้จัดทำแผนผังเมืองขอนแก่น โดยกำหนดให้พัฒนาจังหวัดขึ้นเป็นนครขอนแก่น คณะกรรมการฯ ซึ่งรับบัญชาจาก นายกรัฐมนตรีให้ติดต่อกับกระทรวงสาธารณสุข เพื่อรับทราบนโยบายของกระทรวง ที่จะดำเนินการตั้งโรงพยาบาลจิตเวชขึ้นอีกหนึ่งแห่งในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ณ จังหวัดขอนแก่น(โรงพยาบาลจิตเวชขอนแก่นราชชนรินทร์, 2567)

บทบาทของนักศึกษาในการฝึกภาคปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์นั้น ในความเข้าใจของผู้เขียนเริ่มแรกคือการเดินตามอาจารย์ที่ปรึกษาภาคสนามและคอยจดทุกอย่าง และทำตามคำสั่งทุกอย่างที่ทางอาจารย์ที่ปรึกษาภาคสนามที่มอบหมายให้แต่ในความจริงนั้น นักศึกษาไม่จำเป็นต้องรอคำสั่งอย่างเดียว เนื่องจากโรงพยาบาลจิตเวชขอนแก่นราชชนรินทร์ นั้น มีผู้ป่วยใหม่เข้ามาในทุกวัน ต้องมีการจำหน่ายผู้ป่วยกลับเพื่อเพิ่มพื้นที่ ทั้งนี้ นักศึกษา

ได้มีการลงซักประวัติผู้ป่วยด้วยตนเองโดยมีอาจารย์ภาคสนามคอยควบคุมการปฏิบัติงาน และให้คำแนะนำตลอด พร้อมชี้แนะแนวทาง ลักษณะท่าทางการพูดกับผู้ป่วย เพื่อให้ผู้ป่วย ให้ความไว้วางใจนักศึกษาและให้ข้อมูลที่ถูกต้องมากยิ่งขึ้น และยังสามารถเลือกกรณีศึกษาได้ เองตามที่นักศึกษาสนใจ โดยที่ไม่ต้องรอให้อาจารย์ที่ปรึกษาภาคสนามคอยยื่นข้อเสนอให้ ทำ ให้นักศึกษามีความกล้าที่จะเลือกกรณีศึกษาเอง และศึกษาข้อมูลเชิงลึกของผู้ป่วย โดยมี อาจารย์ที่ปรึกษาภาคสนามอยู่ห่างๆและบทความนี้จะนำเสนอ เป้าประสงค์ของ โรงพยาบาลจิตเวชขอนแก่นราชนครินทร์, บริบทของกลุ่มงานสังคมสงเคราะห์ และ กรณีศึกษาจากการฝึกปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์ ดังต่อไปนี้

2. เป้าประสงค์

2.1 บำบัดรักษาฟื้นฟูผู้ป่วยจิตเวชยุ่งยากซับซ้อน รุนแรง ส่งเสริมสุขภาพจิตและ ป้องกันปัญหาจิตเวชของประชาชนในเขตสุขภาพที่ 7

2.2 พัฒนาศักยภาพเครือข่ายเขตสุขภาพที่ 7 ให้สามารถบริการสุขภาพจิตและจิต เวรระดับปฐมภูมิและทุติยภูมิได้อย่างมีคุณภาพมาตรฐาน

2.3 พัฒนามาตรฐานการบริการสุขภาพจิต โดยเน้นการป้องกันแก้ไขปัญหามาต้วตาย ให้เหมาะสมกับบริบทไทย

2.4 ศึกษา วิเคราะห์ วิจัยเพื่อแก้ไขปัญหสุขภาพจิตในเขตสุขภาพที่ 7 และการ ป้องกันแก้ไขปัญหามาต้วตายในคนไทย

2.5 พัฒนาหลักสูตร ถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านจิตเวชและสุขภาพจิต โดยเฉพาะด้าน ป้องกันแก้ไขปัญหามาต้วตาย (โรงพยาบาลจิตเวชขอนแก่นราชนครินทร์, 2566)

3. บริบทของกลุ่มงานสังคมสงเคราะห์

3.1 ให้บริการวินิจฉัยทางสังคมแก่ผู้ป่วยจิตเวช/ ผู้มีปัญหสุขภาพจิต/ ผู้ป่วยจิตเวชที่ มีคดีที่ได้รับการส่งต่อมาใช้บริการจากช่องทางต่างๆได้แก่งานบริการผู้ป่วยนอกงานบริการ ผู้ป่วยในคลินิกพิเศษต่างๆทีมสหวิชาชีพที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งผู้ใช้บริการ/ ญาติ/ หน่วยงาน ภายนอกร้องขอเป็นต้น นักสังคมสงเคราะห์จะรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ซักประวัติ

จากผู้ป่วย/ญาติ/ผู้นำส่งเพื่อให้ได้ ข้อมูลเกี่ยวกับสาเหตุ ผลกระทบจากการเจ็บป่วยทั้งในอดีตและปัจจุบัน

3.2 การบำบัดทางสังคมเป็นกระบวนการการแก้ไขหรือบรรเทาปัญหาทางสังคมจิตใจของผู้ใช้บริการ ทั้งรายบุคคล รายครอบครัว และรายกลุ่ม ซึ่งพบว่าปัญหาของผู้ใช้บริการส่วนใหญ่ ได้แก่ ปัญหาเศรษฐกิจ ปัญหาครอบครัว ปัญหาชีวิตสมรสและการครองเรือน ปัญหาสิ่งแวดล้อมและสุรา ปัญหาการศึกษา ปัญหางาน อาชีพ และปัญหาสังคมอื่นๆ ซึ่งเป็นปัญหาซับซ้อน เป็นต้น นักสังคมสงเคราะห์ให้การบำบัดทางสังคม โดยการให้การปรึกษา รายบุคคล รายครอบครัว และรายกลุ่ม โดยการทำกลุ่มบำบัดทางสังคม

3.3 การสังคมสงเคราะห์จิตเวชเป็นการช่วยเหลือผู้ป่วยที่มีปัญหาซับซ้อน, มีแนวโน้มญาติทอดทิ้ง, ครอบครัว / ชุมชนไม่ยอมรับผู้ป่วย ผู้ป่วยเรื้อรัง / ไม่มีที่อยู่อาศัย นักสังคมสงเคราะห์ดำเนินการ ช่วยเหลือให้ ผู้ป่วยสามารถดำรงชีวิตอยู่กับครอบครัวและชุมชนได้ โดยการประสานงานกับทีมสหวิชาชีพที่เกี่ยวข้องทั้ง ภายใน/ภายนอกโรงพยาบาล เพื่อให้ช่วยครอบครัวและชุมชนมีความรู้ความเข้าใจ และมีส่วนร่วมในการดูแล ผู้ป่วย

3.4 การฟื้นฟูสมรรถภาพทางสังคมเป็นการเตรียมความพร้อมเกี่ยวกับทักษะการปรับตัวทางสังคม และทักษะการปรับตัวทางสังคมและทักษะพื้นฐานในการทำงานแก่ผู้ป่วย

3.5 การพิทักษ์สิทธิ เป็นการให้การปรึกษา แนะนำ ให้ข้อมูลและการพิทักษ์สิทธิ ซึ่งต้องมีการจัดหา ค้นหา และประสานทรัพยากรทางสังคมรวมทั้งเครือข่ายที่เกี่ยวข้องเพื่อช่วยเหลือให้ผู้รับบริการที่ไม่สามารถเข้าถึงสิทธิและสวัสดิการทางสังคมได้

3.6 การพัฒนาวิชาการการสังคมสงเคราะห์จิตเวชและการวิจัย เป็นการศึกษาวิจัยและพัฒนาเพื่อให้ เกิดนวัตกรรมเทคโนโลยีด้านสังคมสงเคราะห์จิตเวช การจัดทำฐานข้อมูล การจัดการความรู้ เพื่อพัฒนา รูปแบบการบริการในงานสังคมสงเคราะห์จิตเวชและถ่ายทอดเผยแพร่ความรู้ทางวิชาการ (โรงพยาบาลจิตเวชขอนแก่นราชนครินทร์, 2566)

4. หน้าที่ความรับผิดชอบของนักสังคมสงเคราะห์

4.1 สัมภาษณ์ / ชักประวัติจากผู้ป่วย / ญาติ / ผู้นำส่ง เพื่อให้การวินิจฉัยทางสังคมประกอบการ วินิจฉัย บำบัดรักษา หรือฟื้นฟูของทึมสหวิชาชีพที่เกี่ยวข้อง

4.2 คัดกรองและประเมินผู้ทีเสี่ยงต่อการฆ่าตัวตายเพื่อให้ได้รับการช่วยเหลือทีเหมาะสมตามสภาพ ปัญหา

4.3 ร่วมประชุมปรึกษาหารือกับผู้เกี่ยวข้องเพื่อให้การช่วยเหลือผู้รับบริการทีมีปัญหายุ่งยากซับซ้อนด้านเศรษฐกิจ สังคม หรือครอบครัว

4.4 ให้การบำบัดทางสังคมทั้งรายบุคคล รายครอบครัว รายกลุ่ม แก่ผู้รับบริการ

4.5 ให้การฟื้นฟูสมรรถภาพทางสังคมทั้งรายบุคคล รายครอบครัว รายกลุ่ม แก่ผู้รับบริการ

4.6 ให้บริการสังคมสงเคราะห์จิตเวชชุมชนทั้งในเขตและนอกเขต (การเยี่ยมบ้าน, การเตรียมครอบครัว, ก่อนจำหน่าย การส่งผู้ป่วยกลับภูมิลำเนา) แก่ผู้รับบริการ

4.7. พัฒนาภาคีเครือข่ายนอกระบบบริการสาธารณสุขให้มีส่วนร่วมในการดูแลผู้ป่วยจิตเวชและครอบครัวในชุมชน

4.8 เสริมสร้างและพัฒนาชมรมญาติผู้ป่วยจิตเวชในชุมชน

4.9 ให้บริการส่งเสริม ป้องกัน บำบัด รักษาผู้มีปัญหาสุขภาพจิตและจิตเวชในชุมชนร่วมกับ ทีมสหวิชาชีพที่เกี่ยวข้อง

4.10 พืทักษัสิทธิให้กับแก่ผู้รับบริการโดยการประสานหรือจัดหาทรัพยากรทางสังคมหรือ แหล่งสนับสนุนทางสังคมทั้งจากหน่วยงานภาครัฐและเอกชน เพื่อมีส่วนร่วมในการดูแลผู้รับบริการให้สามารถ ดำรงชีวิตได้ตามปกติสุข

4.11 ร่วมออกหน่วยในภาวะวิกฤติต่างๆ

4.12 ค้นคว้า ศึกษา วิจัยเพื่อพัฒนางานสังคมสงเคราะห์จิตเวช และเผยแพร่ความรู้ด้านสุขภาพจิต

4.13 ปฏิบัติงานอื่นๆตามทีได้รับมอบหมายร่วมกับทีมสหวิชาชีพที่เกี่ยวข้องทั้งภายในและภายนอกหน่วยงาน (โรงพยาบาลจิตเวชขอนแก่นราชนครินทร์, 2566)

5. วิเคราะห์องค์กร

จากประสบการณ์การฝึกภาคปฏิบัติ ภายในองค์กรนี้พบว่าบุคลากรภายในองค์กรมีความชัดเจน ในการปฏิบัติงานตามบทบาทและหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย สามารถให้คำปรึกษาหรือคำแนะนำเกี่ยวกับ การเจ็บป่วยทางจิตเวชและการทำงานที่เกี่ยวข้องกับงานสังคมสงเคราะห์ได้อย่างแม่นยำ มีการแนะแนวทางกลวิธีในการปฏิบัติงานที่เกิดจากประสบการณ์จริงที่ได้ลงมือปฏิบัติสั่งสมมา และที่สำคัญคือปัจจัยหนึ่งของบรรยากาศในการฝึกภาคปฏิบัตินี้คือปัจจัยที่มีความสำคัญที่สุดที่ส่งผลต่อบรรยากาศ ภายในโดยเฉพาะอย่างยิ่งคือผู้บริหารสูงสุดขององค์กร มีความชัดเจนในการมอบนโยบายสู่แนวทางการ ปฏิบัติให้กับหน่วยงานต่างๆ มีความละเอียดในการทำงาน มีความเข้าใจบุคลากรทุกระดับ รวมถึงนักสังคมสงเคราะห์และผู้ปฏิบัติงานอย่างมาก จึงทำให้การศึกษาเรียนรู้ในการฝึกภาคปฏิบัตินี้มี ความคล่องตัว เมื่อนักศึกษาเกิดความสงสัยหรือไม่เข้าใจในประเด็นใด สามารถสอบถามและปรึกษาปัญหาได้โดยตรงกับอาจารย์ที่ปรึกษาภาคสนาม ซึ่งคำตอบและวิทยาทานจากอาจารย์ที่ปรึกษาภาคสนาม สามารถอธิบายให้นักศึกษา เข้าใจเห็นภาพลึกซึ้งยิ่งขึ้น มีการนิเทศแนะแนวในการทำงานเป็นอย่างดี โดยภาพรวมแล้วบรรยากาศภายในองค์กรมีความเป็นกันเอง เอื้อต่อการฝึกภาคปฏิบัติเป็นอย่างยิ่ง

6. วัตถุประสงค์ของกลุ่มงานสังคมสงเคราะห์

กลุ่มงานสังคมสงเคราะห์ โรงพยาบาลจิตเวชขอนแก่นราชนครินทร์มีการจัดบริการดูแลทางสังคม จิตใจให้แก่ผู้ป่วยและครอบครัวทั้งในรูปแบบรายบุคคล ครอบครัว กลุ่ม และชุมชน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ผู้ป่วยสามารถกลับไปดูแลตนเอง และใช้ชีวิตอยู่ร่วมกับครอบครัวและชุมชนได้ เน้นให้ผู้ป่วยและครอบครัวสามารถเผชิญปัญหา แก้ไขและป้องกันปัญหาที่เกี่ยวข้อง เชื่อมโยงกับสุขภาพของตนได้ โดยผู้ป่วยสามารถใช้ชีวิตกลับคืนสู่สังคมได้ดี(โรงพยาบาลจิตเวชขอนแก่นราชนครินทร์, 2566)

7. งานสังคมสงเคราะห์ทางการแพทย์

งานสังคมสงเคราะห์ทางการแพทย์ คือการสงเคราะห์ช่วยเหลือผู้ป่วยทั้งทางร่างกายและ จิตใจ หรือมีความพิการทางร่างกายและจิตใจ ที่ประสบปัญหาเดือดร้อนต่าง ๆ ไม่ว่าด้านเศรษฐกิจ สังคม อารมณ์และจิตใจ อันเกิดจากปัญหาการเจ็บป่วยก็ดี ปัญหาเหล่านี้ผู้ป่วยไม่สามารถแก้ปัญหาได้ด้วย ตนเอง ซึ่งอาจจะก่อให้เกิดอุปสรรคต่อการรักษาพยาบาล โรคภัยไข้เจ็บของผู้ป่วย รวมถึงการป้องกัน ปัญหาสังคมอันอาจจะเกิดขึ้น และการส่งเสริมให้ผู้ป่วยและครอบครัวมีความรักใคร่กัน ตลอดทั้ง การฟื้นฟูสมรรถภาพของผู้ป่วยและครอบครัวของเขาให้อยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข

ความรู้เฉพาะทางที่เกี่ยวข้องกับการฝึกงาน

7.1 เทคนิคทักษะในการสัมภาษณ์เป็นเครื่องมือสำคัญในการค้นหาข้อเท็จจริงจากผู้รับบริการ เพื่อนำไปสู่การช่วยเหลือผู้รับบริการได้ตรงตามสภาพปัญหาที่เขาประสบอยู่ ณ ขณะนั้น และยังช่วยให้ผู้รับบริการได้มีความเข้าใจสถานการณ์ปัญหาของตนเอง มีพลังใจที่เข้มแข็งกล้าเผชิญปัญหาด้วย ตัวเอง การสัมภาษณ์นั้นต้องทำอย่างมีหลักการ มีจุดมุ่งหมาย เพื่อให้ผู้รับบริการตอบคำถามให้ข้อมูล อย่างเต็มที่ และข้อมูลที่ได้นั้นมีประโยชน์ ตรงตามที่นักสังคมสงเคราะห์ต้องการ

7.2 ทักษะการนำเข้าสู่การสนทนา หมายถึงการเป็นผู้นำในการเริ่มต้นสนทนา ได้แก่ การดำเนินการเพื่อให้เกิดบรรยากาศของความเป็นกันเอง มีมิตรไมตรีสบายใจ พร้อมทั้งจะให้ ข้อมูลประกอบการสัมภาษณ์

7.3 ทักษะการฟังสำหรับผู้ให้คำปรึกษาที่ดีนับว่าเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับผู้ให้คำปรึกษาทุกคน การฟังเป็นศิลปะที่ต้องอาศัยความอดทนและต้องใช้สมาธิเป็นอย่างมาก เพราะในระหว่างการให้ คำปรึกษานั้น ผู้ให้คำปรึกษามีใจจะรับฟังแต่เพียงเรื่องราวที่ผู้รับคำปรึกษาเล่าออกมาเท่านั้น แต่จะต้องทำความเข้าใจถึงอารมณ์ความรู้สึกของผู้รับคำปรึกษาในขณะนั้น พร้อมทั้งร่วมรับรู้อารมณ์ ความรู้สึกของผู้รับคำปรึกษาไปด้วย

7.4 การต้อนรับ ทักทายด้วยภาษากาย พูด ให้เกิดความรู้สึกดีเพื่อนำไปสู่การสร้างสัมพันธภาพให้เกิดความร่วมมือในการพูดคุยและแก้ไขปัญหาาร่วมกัน

7.5 การสนทนา แนะนำตัว กระตุ้นให้ผู้ถูกสัมภาษณ์สนทนาในเรื่องที่สะดวกใจ ผ่อนคลายสบายใจ

7.6 การตั้งคำถาม เป็นการกำหนดวัตถุประสงค์ไว้ล่วงหน้า เพื่อต้องการข้อมูล เพิ่มเติม ข้อควรระวังในการใช้คำถาม คือน้ำเสียงและกิริยาท่าทาง

7.7 การสอบซักถาม คือ การตั้งคำถามตรงๆ เพื่อค้นหารายละเอียดจากผู้รับบริการ เป็นการป้อนคำถามหลายคำถามติดต่อกัน เพื่อต้องการได้รับคำตอบจากผู้รับบริการซึ่งต้องการที่จะ เลี่ยงไม่พูดถึงจุดสำคัญของปัญหา

7.8 ทักษะการเยี่ยมบ้าน เป็นการที่นักสังคมสงเคราะห์นำตัวเองไปสู่สิ่งแวดล้อมของ ผู้ใช้บริการโดยมีวัตถุประสงค์ตามเป้าหมายและแผนที่กำหนดการเยี่ยมบ้าน เป็นวิธีการหนึ่งสำหรับ การแสวงหาข้อเท็จจริงประกอบการสัมภาษณ์และการหาแหล่งสนับสนุนทางสังคมในชุมชน มาร่วมกันช่วยเหลือผู้รับบริการ

7.9 ทักษะการสังเกต (Observation) ทักษะการสังเกตโดยทั่วไปจะกระทำควบคู่ไปกับการ สัมภาษณ์ในงานสังคมสงเคราะห์ นักสังคมสงเคราะห์ต้องสังเกต พฤติกรรม สีหน้า ท่าทาง ทักษะคิด ของผู้ใช้บริการ

7.10 เทคนิคการเยี่ยมบ้าน ในการเยี่ยมบ้าน เป็นการที่นักสังคมสงเคราะห์นำตัวเองออกไปสู่ ชุมชนผู้ใช้บริการ โดยมีวัตถุประสงค์และเป้าหมายตามแผนงานที่กำหนดการเยี่ยมบ้าน เป็นวิธีการหนึ่งสำหรับการแสวงหาข้อเท็จจริง

8. กรณีศึกษาที่ป็นผู้ป่วยเข้ารับบริการด้านสังคมสงเคราะห์ ณ สถานพยาบาล

กรณีศึกษาที่ 1 ผู้ป่วยได้มีการใช้สารระเหย จนทำให้เกิดอาการทางจิต พยายามฆ่าตัวตายโดยจะใช้เชือกผูกคอตนเอง ยายมาช่วยไว้ทัน มีอาการเห็นภาพหลอน เอะอะโวยวาย มีการป็นต้นไม้และกระโดดลงมา และมีความเสี่ยงฆ่าตัวตายอยู่ในระดับรุนแรง ซึ่งการใช้สารระเหยทำให้ผู้ป่วยเกิดภาพหลอน อาจจะนำไปสู่การทำร้ายคนในครอบครัวและชุมชน จึงได้มีการนำส่งผู้ป่วย จากจังหวัดสกลนคร โดยมารดาและเข้ารับการรักษาทันทีเมื่อวันที่ 3 เมษายน 2567 และได้จำหน่ายผู้ป่วยกลับบ้านเมื่อวันที่ 22 เมษายน 2567 และเนื่องจากมีการจำหน่ายผู้ป่วยออกจากโรงพยาบาลจิตเวชขอนแก่นราชนครินทร์แล้ว หลังจำหน่ายอยู่ในการดูแลของโรงพยาบาลใกล้บ้าน ดูแลในการรับประทานยาต่อเนื่อง และมีพยาบาลวิชาชีพคอย ประเมินความเสี่ยงในการกลับมาใช้สารระเหยซ้ำ ทั้งนี้มีการประยุกต์ใช้หลักผละ 5 ว่าด้วยความสำคัญในการพัฒนาจิตใจและการปฏิบัติธรรม ประกอบด้วย ศรัทธา วิริยะ สติ

สมาธิ และปัญญา (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์, 2567) พละ 5 เป็นหลักธรรมที่ช่วยเสริมสร้างความเข้มแข็งทางจิตใจและเป็นพื้นฐานสำคัญเพื่อให้ผู้ป่วยดำเนินชีวิตอย่างปกติสุข (อมรรณ อินทจันทร์, 2567) ผู้เขียนประยุกต์ใช้ ทฤษฎีการแก้ไขปัญหา เป็นทฤษฎีที่มีพื้นฐานแนวคิดมาจากหลายๆทฤษฎีโดยได้รับการยอมรับว่าเป็นทฤษฎีแม่บทของการสังคมสงเคราะห์ที่สำคัญทฤษฎีหนึ่ง ปกติบุคคลทุกคนจะต้องมีการแก้ไขปัญหายุ่งแล้วในชีวิตประจำวันการที่คนเราไม่สามารถเผชิญกับปัญหาได้นั้นเห็นว่าเป็นเกิดจากการขาดตกบกพร่องของปัจจัย 3 ประการ ได้แก่

- 1) แรงจูงใจ ในการจัดการกับปัญหาในแนวทางที่เหมาะสม
- 2) สมรรถภาพ ได้แก่ความสามารถที่มีในการจัดการกับปัญหา
- 3) โอกาส ซึ่งหมายถึงถึงแนวทางหรือวิธีในการจัดการปัญหา

กระบวนการการแก้ไขปัญหาคือเป็นเรื่องที่ต้องคำนึงถึงองค์ประกอบ ปัจจัย 3 ประการดังกล่าวข้างต้นนักสังคมสงเคราะห์ได้วินิจฉัยแรงจูงใจและสมรรถภาพในการแก้ไขปัญหาคือตนเองของผู้ใช้บริการ ขณะเดียวกันก็ต้องเปลี่ยนแปลงทัศนคติและพฤติกรรมของบุคคลอื่นๆที่อยู่ในชุมชนและครอบครัวของผู้ป่วยเองรวมถึงเปลี่ยนทัศนคติของผู้ป่วยให้รู้ถึงผลเสียของการกระทำไปพร้อมๆกัน (กิตติพัฒน์ นนทปัทมกุล, วันทนี วาสิกสิน, สุรางค์รัตน์ วัฒนาธมณ, 2553: 71-73)

ผลที่ได้คือ ผู้ป่วยเกิดความเชื่อมั่น มีความไว้วางใจ พร้อมทั้งจะเปิดเผยเรื่องราวและข้อมูลของตนและให้ความร่วมมือ ในการดำเนินงานให้ประสบผลสำเร็จตามแผนการบำบัดของทางทีมแพทย์ และทำให้ทางครอบครัวมีความมั่นใจที่จะสามารถดูแลผู้ป่วยได้ และเชื่อมั่นในตัวผู้ป่วยว่าเขาจะไม่กลับไปใช้สารระเหยซ้ำอีก เพราะนอกจากจะทำให้คนอื่นและครอบครัวเกิดความหวาดกลัว และสุขภาพของผู้ป่วยเองจะแย่ลงหากผู้ป่วยยังไม่หยุด ทั้งนี้ผู้ป่วยมีความเชื่อมั่นในตนเองและรักตัวเองมากยิ่งขึ้น และอยู่ในความดูแลของครอบครัวนับตั้งแต่จำหน่ายออกจากโรงพยาบาล

กรณีศึกษาที่ 2 ผู้ป่วยได้ติดสุราและสูบบุหรี่จัด จนทำให้เกิดอาการทางจิต ภาพหลอน เอะอะว๊ายว๊าย และบุกรุกพื้นที่ของชาวบ้านในระแวกใกล้เคียง จึงนำมาสู่การล่ามขังโดยบิดาของผู้ป่วยเอง เพื่อตัดปัญหาไม่ให้ผู้ป่วยเดินบุกรุกพื้นที่ของชาวบ้านและเพื่อนบ้านในระแวกนั้น ต่อมาจึงได้มีการนำส่งผู้ป่วย จากอำเภอเวียงเก่าจังหวัดขอนแก่น โดยพี่ชายและ

เข้ารับการรักษาที่โรงพยาบาลจิตเวชขอนแก่นราชนครินทร์พร้อมทั้งวางแผนทำการฟื้นฟูบำบัดทันทีเมื่อผู้ป่วยได้เข้ารับการบำบัดจนครบโปรแกรมแล้ว และได้มีการประเมินความเสี่ยงที่ผู้ป่วยจะกลับไปสูบบุหรี่ซ้ำ และได้จำหน่ายผู้ป่วยกลับบ้านเมื่อวันที่ 15 มิถุนายน 2567 และเนื่องจากมีการจำหน่ายผู้ป่วยออกจากโรงพยาบาลจิตเวชขอนแก่นราชนครินทร์แล้ว หลังจำหน่ายอยู่ในการดูแลของพี่ชาย ดูแลในการรับประทานยาต่อเนื่อง และคอยกำชับในเรื่องยีนบุหรี่ยีนแอลกอฮอล์ให้ผู้ป่วย เพราะผู้ป่วยมีความบกพร่องในสติปัญญา ไม่สามารถที่จะปฏิเสธสิ่งเร้าที่เข้ามาได้ ตลอดทั้งสร้างความรู้ความเข้าใจให้กับ คนในชุมชน และครอบครัว ทั้งนี้มีการประยุกต์ใช้หลักธรรมอริยสัจ 4 (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์, 2564) ว่าด้วยเหตุของการเกิดทุกข์ทั้ง 4 มาบูรณาการในการวิเคราะห์ถึงสาเหตุความทุกข์ที่ผู้ป่วยได้รับจากการถูกล่ามซัง (อมรรวรรณ อินทิจันทร์, 2567) ผู้เขียนเลือกประยุกต์ใช้ ทฤษฎีระบบในงานสังคมสงเคราะห์เป็นทฤษฎีที่จัดอยู่ในกลุ่มทฤษฎีที่ให้แนวคิดที่ใช้เป็นกรอบการวิเคราะห์ได้อย่างกว้างขวางทั้งในงานจุลภาคและมหภาค ต่อมา ทฤษฎีระบบก็เข้ามามีบทบาทอย่างลึกซึ้งกับวงการสังคมสงเคราะห์ ทฤษฎีสังคมสงเคราะห์ในกลุ่มที่เป็นทฤษฎีด้านกรรมวิธีการทำงานแทบทฤษฎีได้เอาได้อาทฤษฎีระบบแทรกเข้าเป็นยาดำอยู่ในเนื้อหาที่เห็นได้ชัดเจน นักสังคมสงเคราะห์เขียนเรื่องทฤษฎีระบบ มีการประยุกต์ใช้ทฤษฎีระบบในการทำงานสังคมสงเคราะห์มากขึ้นรูปแบบการปฏิบัติงานใหม่ๆ กำเนิด ขึ้นมาโดยใช้พื้นฐานความคิดจากทฤษฎีระบบเป็นส่วนสำคัญ ทฤษฎีระบบในงานสังคมสงเคราะห์แบ่งออกเป็น 5 ระบบด้วยกันคือ

1. ระบบผู้ใช้บริการ ผู้ป่วยถูกล่ามซังเพราะมีอาการทางจิตจากการเสพยาเสพติด ผู้ป่วยเข้ารับการรักษาเพื่อฟื้นฟูสภาพจิตใจและสุขภาพจิตจากการถูกล่ามซังโดยบิดา
2. ระบบผู้ให้บริการ ในที่นี้หมายถึงนักสังคมสงเคราะห์ทางการแพทย์ฝ่ายจิต ของโรงพยาบาลจิตเวชขอนแก่นราชนครินทร์ มีหน้าที่ช่วยเหลือกลุ่มบุคคลที่ประสบปัญหาต่างๆ
3. ระบบแห่งปัญหา ในส่วนนี้ทางนักสังคมสงเคราะห์ต้องการเปลี่ยนแปลงทัศนคติของบิดาผู้ป่วยว่าการล่ามซังไม่ใช่ทางแก้ปัญหาที่ถูกต้อง

4. ระบบดำเนินการ ทั้งนี้ นักสังคมสงเคราะห์ได้ประชุมร่วมกับทีมจิตเวชชุมชน ทีมกิจกรรมบำบัด และศูนย์ฟื้นฟูสุขภาพเดอนดู เพื่อจัดตารางโปรแกรมฟื้นฟูผู้ป่วยโดยใช้กิจกรรมทางการเกษตร เพื่อเป็นการฝึกอาชีพ และการทำงานร่วมกับผู้ป่วยคนอื่นๆ

5. ระบบสภาวะแวดล้อม ทำความเข้าใจในการปรับปรุงสภาพแวดล้อมของผู้ป่วยทั้งนี้ ประสบผลสำเร็จเพราะทางบิดาผู้ป่วยเอง ยินยอมในการปรับปรุงสภาพแวดล้อมภายในของบ้าน และพร้อมที่จะต้อนรับผู้ป่วยกลับมาด้วยความช่วยเหลือและแรงผลักดันจากผู้นำชุมชน อสม. และเพื่อนบ้านใกล้เคียง (กิตติพัฒน์ นนทปัทมะดูล, วันทนี วาสิกสิน, สุรางค์รัตน์ วศินารมณ, 2553, 64-65)

ผลที่ได้คือบิดามีความรู้ความเข้าใจในการดูแล และสุขภาพจิตของผู้ป่วยไม่แก้ปัญหาด้วยการถ่มขี้ผู้ผู้ป่วยอีกต่อไป ส่งเสริมในสิ่งที่ผู้ป่วยชอบด้วยการให้ผู้ผู้ป่วยไปทำงานและอยู่ในการดูแลของพี่ชายและได้วางแผนร่วมกับพี่ชายของผู้ป่วยในการที่จะพาผู้ป่วยกลับมาอยู่ที่บ้านเกิดและอยู่ด้วยกันแบบพร้อมหน้าพร้อมตา เพื่อสร้างความอบอุ่นในครอบครัวให้เพิ่มขึ้นในส่วนที่หายไป

9. องค์ความรู้ที่ได้รับ

ผู้เขียนได้เรียนรู้ถึงการบำบัดรักษาเพื่อลดการกลับไปเสพซ้ำ ซึ่งการบำบัดรักษาผู้ป่วยเป็น ความท้าทาย เนื่องจากผู้ป่วยมีความซับซ้อนของปัญหา ระดับของแรงจูงใจที่แตกต่าง และระดับของ การสนับสนุนทางสังคม แม้จะมีข้อจำกัด เกี่ยวกับการศึกษาต่างๆ แสดงให้เห็นว่าโปรแกรมการป้องกัน การกลับไปเสพซ้ำ ช่วยเพิ่มการฟื้นฟูสภาพของผู้ป่วย และผลลัพธ์ในการลดการใช้ยาเสพติดได้ และได้ร่วมงานกับทีมสหวิชาชีพจากองค์กรต่างๆ เพื่อแก้ไขปัญหาให้กับผู้ป่วย

ทฤษฎีการปฏิบัติงานที่ได้กล่าวมาข้างต้น มิใช่ทฤษฎีสังคมสงเคราะห์ทั้งหมดทั้งสิ้น ที่มีอยู่ เพียงแต่เป็นส่วนหนึ่งจากวิธีการปฏิบัติงานการสังคมสงเคราะห์เฉพาะรายที่สามารถนำมาใช้วิเคราะห์สาเหตุของปัญหาที่เกิดขึ้นจากสาเหตุใดบ้าง ไม่ว่าจะเป็นทฤษฎีการแก้ไข ปัญหาที่นำมาวิเคราะห์กับกรณีศึกษาที่ 1 โดยได้เห็นถึงสิ่งที่เป็นปัญหาที่ทำให้ผู้ป่วยหลงผิดได้ง่ายขึ้นโดยอาศัยการแก้ปัญหาจากครอบครัวข้าง ในชุมชนเพื่อเป็นส่วนหนึ่งในการสร้าง

สภาพแวดล้อมที่ดีให้ผู้ป่วย และเป็นแนวทางที่ดีในการใช้ทฤษฎีการปรับพฤติกรรมมาปรับพฤติกรรมของผู้ป่วย ซึ่งอาจจะมองว่าเป็นการแก้ปัญหาที่ปลายเหตุ แต่ในการมองมุมกลับ เมื่อเราปรับพฤติกรรมผู้ป่วยให้ดีขึ้นแล้ว ผู้ป่วยในกรณีศึกษาที่ 1 ก็จะกลับไปสู่สภาพแวดล้อมสังคมและไม่กลับไปใช้สารระเหยอีก

ในส่วนของกรณีศึกษาที่ 2 เราต้องทำความเข้าใจในระบบผู้ใช้บริการ ในที่นี้กล่าวคือ กรณีศึกษานี้เป็นผู้ป่วยที่มีพัฒนาการช้าเป็นทุนเดิมอยู่แล้ว ทำให้พฤติกรรมที่ตามมาเป็นการแสดงออกที่ไม่เหมาะสม แต่ในส่วนนี้ได้มองไปถึงระบบสภาพแวดล้อมครอบครัวที่ยังขาดความรู้ความเข้าใจในการดูแลผู้ป่วย นอกจากนี้ ต้องสร้างความมั่นใจให้กับผู้ป่วยว่าเขาหายดี แล้ว ครอบครัวจะเข้าใจในบริบทและดูแลผู้ป่วยได้อย่างมีความรู้ความเข้าใจมากขึ้นและนำมาสู่ ทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงอย่างมีแบบแผน ทุกอย่างก่อนจะเริ่มลงมือช่วยเหลือผู้ป่วย ต้องคำนึงถึงผลที่จะตามมาว่าจะไปในทิศทางไหน ทิศทางที่ดีขึ้น หรือ ทิศทางที่แย่ลง จนกลายเป็นแผนโปรแกรมบำบัดผู้ป่วย ที่จะกลับมาทำกิจวัตรประจำวันได้ดีดังเดิม จากที่ถูกกล่อมขังมานาน จนไม่สามารถที่จะช่วยเหลือตนเองได้ และในที่สุด จึงนำไปสู่การวางแผนพาผู้ป่วยกลับคืนสู่ครอบครัวสังคมชุมชน ได้อย่างสัมฤทธิ์ผลและเป็นประโยชน์ต่อผู้ป่วยกรณีศึกษาที่ 2 อย่างสูงสุด

เอกสารอ้างอิง

- กิตติพัฒน์ นนทปัทมะดุล, วันทนี วาสักสิน, สุรางค์รัตน์ วศินารมณ. (2553). ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับสวัสดิการสังคมและสังคมสงเคราะห์. ทฤษฎีการปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์. (หน้า64-76), สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ฉบับพิมพ์ครั้งที่ 7 กรกฎาคม 2553.
- สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตโต). (2564). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. ฉบับที่43 (พิมพ์ครั้งที่ 10). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- โรงพยาบาลจิตเวชขอนแก่นราชนครินทร์จังหวัดขอนแก่น. (2566). ประวัติการจัดตั้งโรงพยาบาลจิตเวชและบทบาทหน้าที่นักสังคมสงเคราะห์ทางการแพทย์ฝ่ายจิต (เอกสารอัดสำเนา).

อมรรณ อินทจันทร์. (2567). “รายงานการฝึกภาคปฏิบัติ 1” โรงพยาบาลจิตเวชขอนแก่น
ราชนครินทร์ จังหวัดขอนแก่น: นักศึกษาฝึกภาคปฏิบัติ, คณะสังคมศาสตร์
สาขาวิชาสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขต
อีสาน.

บทบาทและการดำเนินงานสังคมสงเคราะห์สถานสงเคราะห์เด็กอ่อนปากเกร็ด

The Role and Implementation of Social Work at the Pak Kret Child Care Facility

พระณัฏฐ์ศรณ์ สารธมโม

บทคัดย่อ

บทความนี้ศึกษาเกี่ยวกับบทบาทและการดำเนินงานของสถานสงเคราะห์เด็กอ่อนปากเกร็ด ซึ่งเป็นหน่วยงานสำคัญที่ทำหน้าที่ดูแลและอุปการะเด็กที่อยู่ในสภาวะยากลำบาก เช่น เด็กที่ถูกทอดทิ้งหรือเด็กที่บิดามารดาไม่สามารถดูแลได้อย่างเหมาะสม มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอบทบาทและการดำเนินงานของสถานสงเคราะห์เด็กอ่อนปากเกร็ด โดยวิธีการศึกษาประกอบด้วยการวิเคราะห์ข้อมูลการทำงานภายในของสถานสงเคราะห์ การสัมภาษณ์บุคลากร และการประเมินผลลัพธ์ที่ได้รับ ผลการศึกษาพบว่าสถานสงเคราะห์เด็กอ่อนปากเกร็ดมีบทบาทสำคัญในการลดปัญหาการทอดทิ้งเด็กในประเทศไทย และส่งเสริมการเติบโตของเด็กในสภาพแวดล้อมที่ปลอดภัยและเหมาะสม ข้อเสนอแนะจากการศึกษานี้ชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของการเพิ่มความร่วมมือระหว่างหน่วยงานต่าง ๆ เพื่อพัฒนาระบบสังคมสงเคราะห์ให้ดียิ่งขึ้น

คำสำคัญ : บทบาท,ดำเนินงานสังคมสงเคราะห์,สถานสงเคราะห์เด็กอ่อนปากเกร็ด

Abstract

This article studies the role and operations of the Pak Kret Children's Home. This is an important agency that cares for and fosters children in difficult situations, such as abandoned children or children whose parents are unable to properly care for them. The objective is to present the role and operations of the Pak Kret Children's Home. The study method consists of analyzing data on the internal workings of the shelter, personnel interviews and evaluating the results obtained the study found that the Pak Kret Child Home plays an important role in reducing the problem of child abandonment in Thailand. and promote children's growth in a safe and appropriate

environment Recommendations from this study highlight the importance of increasing cooperation between various agencies in order to develop a better social welfare system.

Keywords: Role, Operations, The Pak Kret Children's Home

1. บทนำ

ในสังคมไทย ปัญหาการทอดทิ้งเด็ก เด็กที่ครอบครัวไม่สามารถให้การอุปการะได้ หรือแม้กระทั่งเด็กที่ได้รับการเลี้ยงดูไม่เหมาะสม ก็ยังคงเป็นประเด็นที่ต้องได้รับการแก้ไขอย่างต่อเนื่อง ซึ่งหนึ่งในแนวทางที่สำคัญในการจัดการกับปัญหานี้คือการสร้างและพัฒนาสถานสงเคราะห์เด็ก เพื่อให้เด็กที่ถูกทอดทิ้งได้รับการดูแลและสนับสนุนที่เหมาะสม สถานสงเคราะห์เด็กอ่อนปากเกร็ดเป็นหนึ่งในหน่วยงานที่มีบทบาทสำคัญในด้านนี้ ด้วยการดำเนินงานที่ครอบคลุมตั้งแต่การรับดูแลเด็ก การจัดหาสภาพแวดล้อมที่ปลอดภัย และการสนับสนุนทางการศึกษาและสุขภาพเพื่อให้เด็กเหล่านี้เติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่มีคุณภาพ บทความนี้จะวิเคราะห์บทบาทและการดำเนินงานของสถานสงเคราะห์เด็กอ่อนปากเกร็ด โดยจะสำรวจถึงรูปแบบการให้บริการสถานสงเคราะห์ กระบวนการให้การช่วยเหลือ และความร่วมมือกับหน่วยงานภายนอกที่มีบทบาทในการสนับสนุนและเพิ่มประสิทธิภาพการดำเนินงานของสถานสงเคราะห์ โดยมุ่งหวังที่จะนำเสนอข้อมูลที่มีประโยชน์และแนวทางในการพัฒนาการดำเนินงานของสถานสงเคราะห์เด็กอ่อนปากเกร็ด เพื่อให้การดูแลและสนับสนุนเด็กที่ต้องการความช่วยเหลือมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

2. ประวัติความเป็นมาสถานสงเคราะห์เด็กอ่อนปากเกร็ด

สถานสงเคราะห์เด็กอ่อนปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี เป็นหน่วยงานในสังกัดกองส่งเสริมการพัฒนาและสวัสดิการเด็ก เยาวชน และครอบครัว กรมกิจการเด็กและเยาวชน กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ก่อตั้งขึ้นเมื่อ วันที่ 9 มิถุนายน พ.ศ. 2506 ให้การอุปการะเด็กทั้งหญิงและชาย อายุตั้งแต่แรกเกิดถึง 6 ปี จากสาเหตุการถูกทอดทิ้งหลังคลอด ทิ้งตามที่สาธารณะ ทิ้งกับผู้รับจ้างเลี้ยง บิดามารดาต้องโทษ หรือมีอาการเจ็บป่วยทางจิต เด็กที่กำพร้าบิดาหรือมารดา ครอบครัวอยู่ในภาวะยากลำบาก บุตรของผู้รับการสงเคราะห์ รวมทั้งเด็กที่ได้รับการเลี้ยงดูไม่เหมาะสม ผู้ที่นำเด็กส่งเข้ารับการอุปการะ

อาจเป็นหน่วยงานภาครัฐ องค์กรเอกชน หรือบิดามารดา ผู้ปกครองมาติดต่อด้วยตนเอง โดยสถานสงเคราะห์เด็กอ่อนปากเกร็ดจะดำเนินการตามภารกิจในการดูแลและคุ้มครองเด็กตามพระราชบัญญัติส่งเสริมการจัดสวัสดิการสังคม พ.ศ. 2546, พระราชบัญญัติคุ้มครองเด็ก พ.ศ. 2546, พระราชบัญญัติคุ้มครองผู้ถูกกระทำด้วยความรุนแรงในครอบครัว พ.ศ. 2550, พระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการค้ามนุษย์ พ.ศ. 2551 พระราชบัญญัติการรับเด็กเป็นบุตรบุญธรรม พ.ศ. 2552 และพระราชบัญญัติคุ้มครองเด็กที่เกิดโดยอาศัยเทคโนโลยีช่วยการเจริญพันธุ์ทางการแพทย์ พ.ศ. 2558

3. กลุ่มเป้าหมาย

กลุ่มเป้าหมายหลักของสถานสงเคราะห์เด็กอ่อนปากเกร็ด มีการให้การสงเคราะห์และคุ้มครองสวัสดิการเด็กอ่อนแรกเกิดจนถึงอายุ 6 ขวบ โดยผู้มาใช้บริการส่วนใหญ่มีสาเหตุจากการถูกทอดทิ้งหลังคลอด ทั้งตามที่สาธารณะ ทั้งกับผู้รับจ้างเลี้ยง บิดามารดาต้องโทษหรือมีอาการเจ็บป่วยทางจิต เด็กที่กำพร้าบิดาหรือมารดา ครอบครัวอยู่ในภาวะยากลำบาก และเด็กที่ได้รับการเลี้ยงดูไม่เหมาะสม ผู้ใช้บริการส่วนใหญ่ที่เข้ารับบริการจะมาจากการประสานงานส่งต่อของหน่วยงานบ้านพักเด็กและครอบครัวของแต่ละจังหวัด ซึ่งเป็นกลุ่มเป้าหมายที่มีความเปราะบางสมควรได้รับการสงเคราะห์และคุ้มครองสวัสดิภาพ ตามพระราชบัญญัติคุ้มครองเด็ก พ.ศ. 2546

4. ลักษณะ/ประเภทบริการ

สถานสงเคราะห์เด็กอ่อนปากเกร็ด เป็นสถานที่ที่ให้การสงเคราะห์คุ้มครองสวัสดิภาพและอุปการะเด็ก ทั้งเพศชายและเพศหญิงอายุตั้งแต่แรกเกิดจนถึง 6 ขวบ จากสาเหตุการถูกทอดทิ้งหลังคลอด ทั้งตามที่สาธารณะ ทั้งกับผู้รับจ้างเลี้ยง บิดามารดาต้องโทษ หรือบิดามารดามีอาการเจ็บป่วยทางจิต เด็กที่กำพร้าบิดาหรือมารดา ครอบครัวอยู่ในภาวะยากลำบาก รวมทั้งเด็กที่ได้รับการเลี้ยงดูไม่เหมาะสม เป็นต้น ให้ได้รับการสงเคราะห์และคุ้มครอง รับสวัสดิการที่เหมาะสม โดยให้เด็กมีการเจริญเติบโตได้ตามวัย พร้อมส่งเสริมพัฒนาการอย่างเหมาะสม ให้เด็กได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐานรวมทั้งให้คำปรึกษา ให้การช่วยเหลือครอบครัว เพื่อสนับสนุนให้ครอบครัวมีศักยภาพในการดูแลเด็ก โดยเด็กทุกรายที่เข้ามาสู่กระบวนการรับเข้าอุปการะในสถานสงเคราะห์ จะได้รับการจัดทำทะเบียนประวัติ รายบุคคล การดำเนินงานด้านทะเบียนราษฎร การติดตามประวัติ การดำเนินงานด้านการ

จัดหาครอบครัวบุญธรรมกรณีที่เด็กได้รับการระงับประวัติ การส่งเด็กกลับคืนสู่ครอบครัวเดิม เมื่อครอบครัวมีความพร้อม อีกทั้งยังมีการติดตามผลหลังเด็กกลับคืนสู่ครอบครัว และการให้การช่วยเหลือแก่เด็กในชุมชน คือการให้เงินสงเคราะห์เด็กในครอบครัวที่ยากจน ลักษณะประเภทการให้บริการที่กล่าวมาข้างต้น เป็นการให้การดูแลและคุ้มครองเด็กตามพระราชบัญญัติส่งเสริมการจัดสวัสดิการสังคม พ.ศ.2546,พระราชบัญญัติคุ้มครองเด็ก พ.ศ. 2546, พระราชบัญญัติคุ้มครองผู้ถูกกระทำด้วยความรุนแรง ในครอบครัว พ.ศ.2550, พระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการค้ามนุษย์ พ.ศ.2551พระราชบัญญัติการรับเด็กเป็นบุตรบุญธรรม พ.ศ.2552, และพระราชบัญญัติคุ้มครองเด็กที่เกิดโดยอาศัยเทคโนโลยีช่วยการเจริญพันธุ์ทางการแพทย์พ.ศ.2558

5. วิธีการให้บริการ

วิธีการทางสังคมสงเคราะห์ที่ใช้ในการให้บริการนั้นมีหลายวิธีการ แต่ในฝึกภาคปฏิบัติที่สถานสงเคราะห์เด็กอ่อนปากเกร็ด มีการให้บริการโดยใช้วิธีการสังคมสงเคราะห์เฉพาะรายในการให้ การช่วยเหลือ เป็นการทํางานกับเด็กและครอบครัวเป็นราย และคำนึงถึงประโยชน์สูงสุดของเด็กเป็นสำคัญ โดยปัญหาต่างๆที่เด็กประสบหลายรูปแบบ เช่น เด็กถูกทอดทิ้งตามที่ต่างๆ เด็กที่บิดามารดาต้องโทษ, มีความผิดปกติทางจิต, ประสบปัญหาทางสังคม, เลี้ยงดูไม่เหมาะสม และบิดามารดาไม่สามารถให้การอุปการะเลี้ยงดูบุตรได้และประสงค์มอบบุตรให้กรมกิจการเด็กและเยาวชน เป็นต้น โดยรูปแบบของเด็กที่เข้ามาใช้บริการจะแบ่งเป็น 3 รูปแบบ คือ 1. การฝากเด็กชั่วคราว 2. บิดามารดาแจ้งความประสงค์ยกมอบบุตรโดยเด็ดขาด 3.เด็กถูกทอดทิ้ง โดยการให้บริการด้านสังคมสงเคราะห์ จะมีรูปแบบในการให้การบริการที่แตกต่างกันออกไป ดังนี้

1) เด็กที่ผู้ปกครองฝากชั่วคราว

1.1) การจัดการด้านเอกสาร เช่น หนังสือนำส่งหากเป็นการนำส่งจากหน่วยงาน สู้ติบัตรเด็ก หนังสือมอบอำนาจ พม.1 (ข้อ5.1) หนังสือยินยอมที่บิดามารดาเด็กลงนามและแนบสำเนาบัตรประจำตัวประชาชน บิดามารดาลงนามรับรองสำเนาถูกต้อง และสมุดสุขภาพของเด็ก เป็นต้น

1.2) สอบถามและให้ข้อมูลกับครอบครัว เช่นเรื่องสุขภาพโรคประจำตัวของเด็กและคนใน ครอบครัว และแจ้งว่าในระยะเวลาที่เด็กอยู่ในสถานสงเคราะห์ จะมีการดำเนินการเรื่องของการติดต่อครอบครัวให้มีการเยี่ยมเด็กเป็นระยะๆ มีทั้งรูปแบบการคอล

วิดีโอและมาเยี่ยมที่สถานสงเคราะห์ และสิ้นสุดคือการกลับสู่ครอบครัวเดิม กรณีที่เด็กยังอยู่ในการอุปการะเลี้ยงดูของสถานสงเคราะห์และสถานสงเคราะห์ไม่สามารถติดต่อครอบครัวได้ ครอบครัวขาดการติดต่อกับสถานสงเคราะห์เกินหนึ่งปี จะถือว่าบิดามารดาไม่สามารถอุปการะเลี้ยงดูบุตรได้และได้ทอดทิ้งบุตรไปแล้วตามมาตรา 1598/22 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์

1.3) การติดตามประวัติ เด็กที่บิดามารดาฝากไว้ในความอุปการะของกรมกิจการเด็กและเยาวชนชั่วคราวและขาดการติดต่อเกิน 1 ปี จะมีการติดตามบิดามารดาตามที่อยู่ที่พักในเอกสารหลักฐานต่างๆ อาทิ สูติบัตรเด็ก บัตรประจำตัวประชาชนของบิดามารดา สำเนาทะเบียนบ้านและฐานข้อมูลการทะเบียนกรมการปกครอง เพื่อสอบถามความประสงค์ของบิดามารดาเด็ก

1) หากบิดามารดาประสงค์จะรับเด็กกลับไปอุปการะ จะสอบข้อเท็จจริงเกี่ยวกับสภาพที่อยู่อาศัย สิ่งแวดล้อม อาชีพ รายได้ สุขภาพ ความสัมพันธ์ในครอบครัว และความพร้อมในการอุปการะเด็ก

2) หากบิดามารดาประสงค์จะฝากเด็กให้อยู่ในการอุปการะต่อไปอีก ให้ลงนามในหนังสือมอบอำนาจ พม.1 (ข้อ 5.1) อีกครั้งหนึ่ง และนักสังคมฯอธิบายให้บิดามารดาเข้าใจถึงผลเสียที่เด็กอยู่ในสถานสงเคราะห์เป็นเวลานาน หรือแนะนำบริการทางสังคมที่ช่วยเหลือและสนับสนุนครอบครัวในการเลี้ยงดูเด็ก หากครอบครัวประสบปัญหาความเดือดร้อน

3) หากบิดามารดาประสงค์จะมอบเด็กให้อยู่ในการอุปการะของกรมกิจการเด็กและเยาวชนโดยเด็ดขาด จะดำเนินการเช่นเดียวกับข้อ 2

2) บิดามารดาแจ้งความประสงค์ยกมอบบุตรโดยเด็ดขาด จะมีการดำเนินการดังนี้

2.1) จัดการด้านเอกสารที่สำคัญ เช่น หนังสือนำส่งหากเป็นการนำส่งจากหน่วยงาน สูติบัตรเด็ก หนังสือมอบอำนาจ พม.1 (ข้อ 5.2) ที่บิดามารดาเด็กลงนามและแนบสำเนาบัตรประจำตัวประชาชน ลงนามรับรองสำเนาถูกต้อง และยินยอมเกี่ยวกับบุตรบุญธรรมระหว่างประเทศ เป็นต้น

2.2) การติดตามประวัติ กรณีที่บิดาหรือมารดาเด็กลงนามยินยอมเพียงผู้เดียวก็จะดำเนินการ

ติดตามบิดาหรือมารดาจากข้อมูลทะเบียนราษฎร ประกาศข่าวตามหาบิดามารดาหรือผู้ปกครองของเด็ก หากพบบิดาหรือมารดาจะถามความประสงค์ในการรับบุตรไปอุปการะ หากไม่พบจะดำเนินการขออนุมัติระงับการติดตามประวัติและจัดหาครอบครัวทดแทนที่เหมาะสมให้กับเด็ก

3) เด็กถูกทอดทิ้ง

3.1) จัดการด้านเอกสารที่สำคัญ หนังสือนำส่งจากหน่วยงาน สำเนาบันทึกประจำวัน บันทึกถ้อยคำ (พม.2) ของผู้ที่พบเด็ก หลักฐานของเด็กเท่าที่มี หลักฐานของเด็ก/ผู้ปกครอง (ถ้ามี) เช่น สูติบัตร สมุดสุขภาพ บัตรประจำตัวประชาชนทะเบียนบ้าน และสำเนาหนังสือประกาศข่าวสืบหาบิดามารดา เป็นต้น

3.2) การติดตามประวัติ จะประกาศข่าวทางสื่อมวลชนภายในจังหวัดที่เด็กถูกทอดทิ้งเป็นระยะเวลาติดต่อกันไม่น้อยกว่า 2 สัปดาห์ หรือตรวจสอบชื่อและที่อยู่ของบิดามารดาเด็ก จากฐานข้อมูลการทะเบียน (ทั้งในรายชื่อที่ปรากฏชื่อ และที่อยู่ และรายชื่อที่ปรากฏเฉพาะชื่อ - นามสกุล ของบิดามารดาเด็ก) ติดตามบิดามารดาเด็กตามที่อยู่ที่สามารถตรวจสอบได้จากฐานข้อมูลการทะเบียน ที่อยู่ปรากฏในสูติบัตรเด็ก สมุดสุขภาพ และเอกสารอื่นๆที่ปรากฏที่อยู่ของบิดามารดาเด็ก

1) หากไม่พบบิดามารดา จะดำเนินการขออนุมัติระงับการติดตามประวัติ เพื่อประโยชน์สูงสุดของเด็ก จึงได้ดำเนินการประสานงานกับศูนย์อำนวยการรับเด็กเป็นบุตรบุญธรรม เพื่อจัดหาครอบครัวทดแทนที่เหมาะสมให้กับเด็ก

2) หากพบบิดาหรือมารดา จะถามความประสงค์ในการรับบุตรไปอุปการะ สามารถเป็นได้ทั้งการฝากเด็กเข้ารับการสงเคราะห์ การยกมอบเด็กให้กรมกิจการเด็กและเยาวชน และบิดามารดาได้รับเด็กกลับไปอุปการะ

ในขณะที่เด็กเข้ารับการสงเคราะห์และคุ้มครองสวัสดิภาพในสถานสงเคราะห์ นักสังคมฯจะประสานงานกับทีมสหวิชาชีพของสถานสงเคราะห์เด็กอ่อนปากเกร็ดในการให้บริการ ด้านการเลี้ยงดู ด้านพัฒนาการ ด้านจิตวิทยา ด้านสุขภาพอนามัยและโภชนาการให้กับผู้ใช้บริการเป็นรายบุคคล

6. กระบวนการให้บริการ

1) การศึกษาข้อเท็จจริง (Fact Finding) การรับเด็กเข้าอุปการะ มีทั้งการติดต่อด้วยตนเอง (walked in) และผ่านการติดต่อประสานงานจากหน่วยงานอื่นๆ นักสังคมสงเคราะห์ ตรวจเอกสารเด็กแรกรับและสัมภาษณ์ เพื่อสอบข้อเท็จจริงเบื้องต้น จากบิดามารดา/ผู้ปกครอง/ครอบครัว และบุคคลที่เกี่ยวข้อง หรือหน่วยงานนำส่ง และตรวจร่างกายเด็กภายนอกเบื้องต้น รวมทั้งลงพื้นที่ด้วยตนเองหรือประสานงานกับหน่วยงานต่างๆ เพื่อหาข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นและนำไปเป็นข้อมูลในการวิเคราะห์ให้เห็นสภาพปัญหาที่แท้จริงเพื่อการช่วยเหลือที่ตรงจุด

2) การวินิจฉัยและประเมินปัญหา (Assessment) หลังจากได้ข้อมูลมาแล้ว จะนำข้อมูลนั้นมาประเมินและวินิจฉัยปัญหาของเด็กและครอบครัวที่ประสบปัญหา เช่น การถูกทอดทิ้ง ได้รับการเลี้ยงดูไม่เหมาะสม บิดามารดาประสบปัญหาทางสังคมไม่สามารถให้การอุปการะเด็กได้ชั่วคราว บิดามารดาต้องโทษ และบิดามารดาไม่สามารถให้การอุปการะเด็กได้ และยกมอบให้กรมกิจการเด็กและเยาวชนเป็นต้น เพื่อนำไปดำเนินการวางแผน ให้การช่วยเหลือ

3) การวางแผนให้ความช่วยเหลือ (Planning for intervention) ขั้นตอนของการวางแผนให้การช่วยเหลือเด็ก จะตรงกับปัญหาความต้องการของครอบครัวและเด็กโดยคำนึงถึงประโยชน์สูงสุดของเด็กเป็นสำคัญ

1) ด้านสังคม ดำเนินการด้านทะเบียนประวัติเด็ก ติดตามประวัติเด็ก ประสานการดำเนินงาน ด้านจัดหาครอบครัวบุญธรรม และส่งเด็กกลับคืนสู่ครอบครัวเดิม รวมทั้งติดตามผลหลังเด็กกลับคืนสู่ครอบครัวให้คำปรึกษาครอบครัว

2) ด้านส่งเสริมพัฒนาการ มีการกระตุ้นพัฒนาการเด็กด้านต่างๆ ส่งเสริมด้านการศึกษา ด้านสติปัญญา และโภชนาการ

3) ด้านสุขภาพ มีการจัดแพทย์ตรวจรักษาเด็กป่วย ให้ภูมิคุ้มกันโรคที่จำเป็น และภูมิคุ้มกันโรคส่งเด็กให้ได้รับการตรวจรักษาที่โรงพยาบาล

4) การลงมือให้ความช่วยเหลือ (Intervention) การให้การช่วยเหลือจะแบ่งเป็น 5 ด้านคือ 1) ด้านการเลี้ยงดู เป็นการช่วยเหลือในส่วนของ ปัจจัยสี่ 2) ด้านพัฒนาการ จะส่งเสริมให้เด็กมีพัฒนาการตามวัย 3) ด้านจิตวิทยา เด็กจะได้รับการประเมินพัฒนาการ และทักษะทางอารมณ์และพฤติกรรม 4) ด้านสุขภาพอนามัยและโภชนาการ เด็กจะได้รับการ

ตรวจสอบสุขภาพคัดกรองโรค และเสริมโภชนาการตามวัย 5) ด้านสังคมสงเคราะห์ จะดำเนินการด้านทะเบียนราษฎร การติดตามประวัติ การส่งเด็กกลับครอบครัวเดิมและครอบครัวทดแทนเมื่อพร้อม

5) การติดตามผลและประเมินผล (Follow up and Evaluation) การติดตามและประเมินผล แบ่งออกเป็น 3 กรณี ได้แก่ 1) กรณีที่ครอบครัวแจ้งความประสงค์ขอรับเด็กกลับไปอุปการะด้วยตนเอง นักสังคมฯจะประสานบ้านพักเด็กและครอบครัว(กรณีเด็กมีภูมิลำเนาอยู่ต่างจังหวัด) และลงพื้นที่ (กรณีเด็กมีภูมิลำเนาอยู่ที่จังหวัดนนทบุรีและกรุงเทพฯ)ในการติดตามผลการเลี้ยงดูและพัฒนาการ ภายหลังเด็กกลับคืนสู่ครอบครัวเดิมว่าเด็กได้รับการเลี้ยงดูอย่างไร เป็นไปตามมาตรฐานขั้นต่ำหรือไม่ 2) กรณีของครอบครัวที่มีความเสี่ยงในการเลี้ยงดูเด็ก จะต้องมีการประเมินผลติดตามบิตามารดาอย่างต่อเนื่อง โดยอาจขอความร่วมมือจากหน่วยงานในพื้นที่ช่วยติดตามและประเมินผล และ 3) การติดตามเยี่ยมครอบครัวที่ได้รับการประสานขอความร่วมมือจากหน่วยงานในสังกัดกรมกิจการเด็กและเยาวชน

7. การประสานงานกับหน่วยงานอื่นๆ

โดยการติดต่อประสานงานเบื้องต้น จะมีการติดต่อประสานงานกับหน่วยงานภาครัฐและเอกชน โดยมีทั้งหน่วยงานภายในสังกัดกรมกิจการเด็กและเยาวชนและภายนอกสังกัดภายในได้แก่

1) หน่วยงานบ้านพักเด็กและครอบครัว เช่น บ้านพักเด็กและครอบครัวกรุงเทพฯ บ้านพักเด็กและครอบครัวจังหวัดนครปฐม บ้านพักเด็กและครอบครัวจังหวัดสมุทรสาคร บ้านพักเด็กและครอบครัวจังหวัดสมุทรปราการ และบ้านพักเด็กและครอบครัวจังหวัดกาญจนบุรี เป็นต้น เนื่องจากบ้านพักเด็กและครอบครัวเป็นหน่วยงานแรกรับที่มีการกักดูแลผู้ใช้บริการไม่เกิน 3 เดือน สถานสงเคราะห์เด็กอ่อนปากเกร็ดและบ้านพักเด็กและครอบครัวจังหวัดต่างๆจึงมีการประสานงานกันเพื่อให้การช่วยเหลือเคส โดยบ้านพักเด็กและครอบครัวแต่ละจังหวัดในพื้นที่ภาคกลางจะส่งเคสที่เป็นเด็กที่มีอายุแรกเกิดจนถึงหกขวบ ให้กับสถานสงเคราะห์เด็กอ่อน 3 แห่ง ได้แก่ 1) สถานสงเคราะห์เด็กอ่อนปากเกร็ด 2) สถานสงเคราะห์เด็กอ่อนพญาไท 3) สถานสงเคราะห์เด็กอ่อนรังสิต ในการให้การสงเคราะห์และคุ้มครองสวัสดิภาพต่อไป

- 2) เด็กมีอายุพันเกณฑ์ คือ 7 ขวบ หากเป็นเด็กผู้ชาย จะประสานงานกับหน่วยงาน
- 2.1) สถานสงเคราะห์บ้านเด็กชายปากเกร็ด 2.2) สถานสงเคราะห์เยาวชนมูลนิธิมหาราช
- 2.3) สถานสงเคราะห์เด็กชายบ้านมหาเมฆ เพื่อส่งต่อผู้ให้บริการ
- 3) กรณีที่เด็กมีอายุ 7 ขวบ เป็นเด็กผู้หญิง จะประสานงานกับหน่วยสถานสงเคราะห์บ้านราชวดี เพื่อส่งต่อผู้ให้บริการ
- 4) หากตรวจพบความพิการสำหรับเด็กผู้ชายจะประสานงานกับ สถานคุ้มครองและพัฒนาคนพิการบ้านราชวดีชาย
- 5) หากตรวจพบความพิการสำหรับเด็กผู้หญิงจะประสานงานกับ สถานคุ้มครองและพัฒนาคนพิการบ้านราชวดีหญิง
- 6) กรณีที่เด็กมีความพิการด้านการเคลื่อนไหวแต่มีสติปัญญาปกติ ประสานงานกับหน่วยงานสถานคุ้มครองและพัฒนาคนพิการบ้านนนทภูมิ เพื่อส่งต่อผู้ให้บริการ
- 7) กรณีที่เด็กมีอายุไม่เกิน 7 ขวบ หากตรวจพบความพิการสำหรับเด็กผู้ชายและเด็กผู้หญิงจะประสานงานกับสถานคุ้มครองและพัฒนาคนพิการบ้านเฟื่องฟ้าจังหวัดนนทบุรี
- 8) ในการให้การช่วยเหลือทางด้านการติดตามประวัติจะมีการประสานงานสำนักทะเบียนอำเภอปากเกร็ด เป็นในกรณีเด็กที่ยกมอบให้กรมกิจการเด็กและเยาวชน เด็กที่ถูกทอดทิ้ง เร่ร่อน เด็กที่ฝากอุปการะและบิดามารดาขาดการติดต่อกว่าหนึ่งปี สถานสงเคราะห์เด็กอ่อนปากเกร็ดก็จะดำเนินประสานงานกับสำนักทะเบียนอำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี,เทศบาลนครปากเกร็ด เพื่อตรวจสอบข้อมูลบิดามารดา หากดำเนินการต่างๆ อย่างถึงที่สุดแล้วไม่สามารถดำเนินการให้เด็กกลับครอบครัวเดิมได้ สถานสงเคราะห์เด็กอ่อนปากเกร็ดจะดำเนินการประสานงานกับ กองส่งเสริมพัฒนาและสวัสดิการเด็ก เยาวชน และครอบครัว เพื่อขอระงับประวัติเด็ก
- 9) ประสานงานกับศูนย์อำนวยการรับเด็กเป็นบุตรบุญธรรม เพื่อที่สามารถจัดหาครอบครัวทดแทนที่เหมาะสมให้กับเด็ก
- 10) ประสานงานกับ โรงพยาบาล เพื่อจัดสวัสดิการด้านการรักษาพยาบาลและส่งเสริมสุขภาพให้กับผู้ให้บริการ

8. บทสรุป

สถานสงเคราะห์เด็กอ่อนปากเกร็ด เป็นสถานที่ที่ให้การสงเคราะห์ อุปการะเลี้ยงดู และพัฒนาเด็กและเยาวชน ที่ประสบปัญหาทางสังคมและครอบครัว คอยดูแลและฟื้นฟูแก้ไข อย่างเหมาะสม เป็นไปตามมาตรฐาน เพื่อให้เด็กที่ได้รับการสงเคราะห์มีคุณภาพชีวิตที่ดี และสามารถอยู่ร่วมกับสังคมได้อย่างปกติสุข สำหรับเด็กบางคนแล้วสถานสงเคราะห์ เปรียบเสมือนครอบครัวแรกของเขา เนื่องจากกลุ่มเป้าหมายหลักของสถานสงเคราะห์เด็ก อ่อนปากเกร็ด จะเป็นเด็กชายและเด็กหญิงอายุแรกเกิดจนถึงอายุ 6 ขวบ โดยผู้มาใช้บริการ ส่วนใหญ่มีสาเหตุจากการถูกทอดทิ้งหลังคลอด ทิ้งตามที่สาธารณะ ทิ้งกับผู้รับจ้างเลี้ยง บิดา มารดาต้องโทษหรือมีอาการเจ็บป่วยทางจิต เด็กที่กำพร้าบิดามารดา ครอบครัวอยู่ใน ภาวะยากลำบาก และเด็กที่ได้รับการเลี้ยงดูไม่เหมาะสม เด็กบางคนเข้ารับบริการตั้งแต่อายุ ไม่กี่เดือนจนอายุ 6-7 ขวบสำหรับเด็กแล้วจึงเปรียบเสมือนครอบครัวแรกของเขา ซึ่งสถาน สงเคราะห์เด็กอ่อนปากเกร็ดนี้ เป็นหน่วยงานสังกัดกองส่งเสริมการพัฒนาและสวัสดิการเด็ก เยาวชน และครอบครัว กรมกิจการเด็กและเยาวชน กระทรวงการพัฒนาสังคมและความ มั่นคงของ-มนุษย์ ปฏิบัติหน้าที่ดูแลให้ความช่วยเหลือแก่เด็ก ตามพระราชบัญญัติคุ้มครอง เด็ก พ.ศ. 2546 ที่ได้กำหนดไว้ ไม่ว่าจะเป็นการคุ้มครองสวัสดิภาพเด็ก การดูแลทั้ง สุขภาพกายและสุขภาพจิต จัดบริการด้านต่างๆ ที่เด็กพึงจะได้รับ การปฏิบัติต่อเด็กอย่างเป็น ธรรม และคำนึงถึงประโยชน์สูงสุดของเด็กเป็นสำคัญ ทั้งนี้เพื่อให้เด็กได้รับการพัฒนาทั้ง ทางด้านร่างกาย อารมณ์ จิตใจ สติปัญญา สังคม อีกทั้งให้เด็กสามารถดำเนินชีวิตในสังคม ร่วมกับผู้อื่นได้ โดยสถานสงเคราะห์เด็กอ่อนปากเกร็ด จะมีการให้บริการโดยคำนึงถึง ประโยชน์สูงสุดของเด็กเป็นสำคัญ เพื่อสงเคราะห์คุ้มครองสวัสดิภาพให้เด็กได้เข้าถึงสิทธิ พื้นฐานของเด็กที่ควรได้รับ คือ สิทธิที่จะมีชีวิต สิทธิที่จะได้รับการปกป้อง สิทธิที่จะได้รับ การพัฒนา สิทธิที่จะมีส่วนร่วม และได้มีการจัดการให้บริการในการให้การช่วยเหลือ ผู้ใช้บริการในแต่ละด้าน เช่น ด้านสังคมสงเคราะห์ ด้านการกระตุ้นพัฒนาการ ด้านการเลี้ยง ดูเด็ก ด้านการศึกษา ด้านสุขภาพอนามัย ด้านโภชนาการ และด้านนันทนาการ เป็นต้น รวมถึงการสงเคราะห์เครื่องอุปโภคบริโภคและเงินสงเคราะห์ ให้แก่ครอบครัวที่ประสบปัญหา ทางสังคม เพื่อส่งเสริมให้สถาบันครอบครัวสามารถเผชิญกับปัญหาและพัฒนาศักยภาพ ความสามารถในการเลี้ยงดูอบรมเด็กได้ ให้เด็กได้รับการเลี้ยงดูบ่มเพาะจากครอบครัวซึ่งเป็น

สถาบันที่เหมาะสมที่สุดในการอบรมเลี้ยงดู ดังปรัชญาขององค์กรที่ว่า เด็กมีสุขภาพดี พัฒนาการเด่น เน้นคุณภาพชีวิต กลับคืนสู่ครอบครัวอบอุ่น

9. องค์ความรู้ที่ได้รับ

การได้รับการเลี้ยงดูโดยเจ้าหน้าที่ในสถานสงเคราะห์ย่อมแตกต่างออกไปจากครอบครัวทั่วไปในสังคม ที่เด็กหนึ่งคนจะมีพ่อ แม่ ญาติพี่น้องคอยดูแลเอาใจใส่ หากแต่เด็กในสถานสงเคราะห์นั้นจะต้องแบ่งปันทุกอย่างกับเด็กคนอื่นอีกหลายคน การเลี้ยงดูของเจ้าหน้าที่หนึ่งคนต่อเด็กสิบคนถือเป็นจำนวนที่มาก การดูแลอาจจะไม่ทั่วถึง ส่งผลให้เด็กในสถานสงเคราะห์มักจะมีพัฒนาการที่ล่าช้า จึงยากให้เพิ่มอัตรากำลังเจ้าหน้าที่ในการเลี้ยงดูเด็ก ให้เหมาะสมกับจำนวนเด็ก ให้เด็กได้รับการเลี้ยงดูอย่างทั่วถึงมากที่สุด เพื่อส่งเสริมให้เด็กมีพัฒนาการที่เหมาะสมตามวัยมากที่สุด

เอกสารอ้างอิง

- นางสาวนิยาพร ไชยเสน, การพัฒนาการปฏิบัติงานของพี่เลี้ยงในสถานสงเคราะห์เด็กอ่อนตามกรอบการปฏิบัติงานการคุ้มครองเด็กในสถานรองรับเด็กของกรมกิจการเด็กและเยาวชน (สังคมสงเคราะห์ศาสตร์มหาบัณฑิต คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2561) หน้า15-22.
- นางสาวนิชารีย์ พันธุ์จันทร์, สถานสงเคราะห์เด็กอ่อน : บทบาทในการขัดเกลาสังคม
กรณีศึกษา : สถานสงเคราะห์เด็กอ่อนรังสิต ตำบลรังสิต อำเภอธัญบุรี จังหวัดปทุมธานี (ปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2560) หน้า30-33.
- วันทนี วาสิกสินและคณะ.ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับสวัสดิการสังคมและสังคมสงเคราะห์. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2552.
- สุรางรัตน์ วศินารมณ. 2553. ทักษะการปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์. กรุงเทพมหานคร : เจปรีนท์.
- นงลักษณ์ เทพสวัสดิ์. ทฤษฎีและการปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. 2540.

Mali. ทฤษฎีพัฒนาการทางจิตสังคม 8 ขั้น ของอีริกสัน, 2565.ค้นวันที่ 8 กรกฎาคม 2567.

จาก <https://mali.me/eyfeed/eriksons-8-stages-of-development/>

พระราชบัญญัติการรับเด็กเป็นบุตรบุญธรรม พ.ศ. 2552. (2552, เมษายน 22). ราชกิจจา

นุเบกษา, 96(พิเศษ)

พระราชบัญญัติคุ้มครองเด็ก พ.ศ. 2546. (2546, กันยายน 24). ราชกิจจานุเบกษา, 120(95 ก)

ศึกษาพัฒนาระบบนิเวศวิทยาเชิงพุทธของวัดและชุมชนในจังหวัดเพชรบูรณ์

STUDY AND DEVELOP THE BUDDHIST ECOLOGY OF TEMPLES
AND COMMUNITIES IN PHETCHADUN PROVINCE.

ธนวัฒน์ ยอดคำ¹,
ดร.ศราวุธ วิจิตรปัญญา
Thanawat Yodkham,
Dr. Sarawut Vijitpanya

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่อง การศึกษาการพัฒนาระบบนิเวศวิทยาเชิงพุทธของวัดและชุมชนในจังหวัดเพชรบูรณ์ การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการคือ ๑) เพื่อศึกษาสภาพปัญหา ระบบนิเวศวิทยาของวัดและชุมชนในจังหวัดเพชรบูรณ์ ๒) เพื่อศึกษาการพัฒนาระบบนิเวศวิทยาเชิงพุทธของวัดและชุมชนในจังหวัดเพชรบูรณ์ ๓) เพื่อวิเคราะห์ระบบนิเวศวิทยากับการพัฒนาคุณภาพชีวิตของวัดและชุมชนในจังหวัดเพชรบูรณ์ โดยการใช้วิจัยแบบผสมวิธี เป็นการวิจัยที่ใช้ข้อมูลเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เน้นศึกษาเอกสาร (Documentary Research) และวิจัยภาคสนาม (Field Research)

ผลการวิจัยพบว่า

๑. การศึกษาการพัฒนาระบบนิเวศวิทยาเชิงพุทธของวัดและชุมชนในจังหวัดเพชรบูรณ์ พบว่า ปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เกิดจากขยะมูลฝอย ปัญหาขยะมูลฝอยที่เกิดขึ้นจากแหล่งท่องเที่ยวบนพื้นที่ภายในวัดกลายเป็นปัญหาที่สำคัญที่ทำลายภาพลักษณ์อันสวยงามของบนพื้นที่ภายในวัด ซึ่งถือว่าเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา มีปริมาณขยะมูลฝอยที่เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วตามจำนวนนักท่องเที่ยวและร้านอาหารบนภายในวัดขยะมูลฝอยจากแหล่งท่องเที่ยวบนพื้นที่ภายในวัดส่วนใหญ่เป็นขยะอินทรีย์ ได้แก่ พวกเศษอาหาร เศษผักผลไม้ เป็นต้น

¹ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย; Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Corresponding author, e-mail: Thanawat 2452@gmail.com.

๒. การพัฒนาระบบนิเวศวิทยาเชิงพุทธของวัดและชุมชนในจังหวัดเพชรบูรณ์พบว่า บทบาทหน้าที่ของวัดอย่างหนึ่งที่ขาดไม่ได้ นั่นก็คือ การกำหนดแผนประจำปีในระยะยาวในการให้การศึกษาแก่พุทธศาสนิกชนเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมในทุกรูปแบบซึ่งเชื่อมโยงไปยังโรงเรียนต่างๆ หรือมหาวิทยาลัยในทุกกิจกรรมการพัฒนา ซึ่งอาจจะขอความร่วมมือไปยังมหาวิทยาลัยต่าง ๆ เพื่อกำหนดหลักสูตรการให้การศึกษาด้านสิ่งแวดล้อมแก่นักเรียนนักศึกษา เยาวชน และพุทธศาสนิกชนทั่วไปในการจัดการสิ่งแวดล้อมในเบื้องต้น เช่น การคัดแยกขยะในครัวเรือนอาจจะทำได้โดยการประชาสัมพันธ์บ่อยๆ และต่อเนื่อง นอกจากนี้ยังสามารถที่จะอาศัยความร่วมมือจากเครือข่ายต่าง ๆ ให้เกิดประโยชน์ในด้านการให้ความรู้เป็นต้น

๓. วิเคราะห์ระบบนิเวศวิทยากับการพัฒนาคุณภาพชีวิตของวัดและชุมชนในจังหวัดเพชรบูรณ์ พบว่า ร่วมกันในแนวทางการแก้ปัญหา คือ การแก้ไขต้องแก้ที่ต้นเหตุ นั่นคือ คนต้องร่วมกันสร้างจิตสำนึกในความรับผิดชอบร่วมกันรักษาความสะอาดทั้งในบ้านและสถานที่สาธารณะ ตั้งแต่การแยกขยะการนำขยะมาใช้ซ้ำการใช้ประโยชน์ทางการเกษตรและการกำจัดขยะมูลฝอยที่เกิดขึ้นในชุมชนอย่างเหมาะสมและถูกวิธีโดยกระบวนการจัดการขยะอย่างมีส่วนร่วมของคนในชุมชน เป็นต้น

คำสำคัญ: การพัฒนา, ขยะมูลฝอย, ระบบนิเวศวิทยาเชิงพุทธ

บทนำ

แนวคิดนิเวศวิทยาในทางพระพุทธศาสนานั้นมองว่าสรรพสิ่งทั้งหลายในโลกล้วนมีความสัมพันธ์ต่อกันและกัน สิ่งมีชีวิตย่อมมีความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมรอบข้างทั้งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิต เพื่อให้เกิดการดำรงอยู่ที่มีความสมดุลตามธรรมชาติ และมองว่าสรรพสิ่งในตัวเองและสิ่งรอบข้างนั้น เป็นส่วนหนึ่งขององค์ประกอบต่างๆ ที่มาบรรจบกันแล้วก่อรูปและสร้างกระบวนการจนเป็นข่ายใยชีวิต (web of life) ที่ปรากฏอัตลักษณ์หรือภาพแห่งความเคลื่อนไหวที่มีความสัมพันธ์กับสิ่งต่างๆ สรรพสิ่งในตัวเองและสิ่งต่าง ๆ ในโลกและสากลจักรวาลนั้น เกิดขึ้นด้วยการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ไม่มีสิ่งใดจะเกิดขึ้นอย่างโดดเดี่ยว ทุกสิ่งมีที่มา มีที่ไป มีเหตุ มีปัจจัย เมื่อเหตุและปัจจัยเกิดขึ้นพร้อมกันอย่างเกื้อกูล ย่อมเป็นปัจจัยที่ก่อให้เกิดสิ่งใหม่ และสิ่งใหม่ก็สร้างเส้นทางการเชื่อมโยงกับสิ่งเก่าและสรรพสิ่งอย่างไม่มีที่สิ้นสุด ทุกอย่างเป็นกระบวนการที่โยงใย สลับซับซ้อน เป็นเครือข่าย (network) ที่

เชื่อมโยงจากสิ่งเล็ก ๆ และภายในสิ่งเล็กๆ ก็มีการเกาะเกี่ยวกันอย่างน่าอัศจรรย์ โดยพระพุทธศาสนากล่าวถึง สภาวะความเป็นจริงตามธรรมชาติของสิ่งต่างๆ ที่มีความสัมพันธ์ต่อกันว่า “ปฏิจจสมุปบาท” ซึ่งหมายถึง อาการและความที่สรรพสิ่งต่างก็พึ่งพาอาศัยกันเกิดขึ้น โดยต่างฝ่ายต่างก็เป็นเหตุเป็นปัจจัยของกันและกัน เป็นกระบวนการที่มีความเกี่ยวพันกันอย่างลึกซึ้งและเป็นองค์รวมเสมือนห่วงโซ่ที่ร้อยรัดและผูกพัน ซึ่งก่อให้เกิดปัจจัยอื่น ๆ ตามมาในลักษณะที่ว่า “เพราะมีสิ่งนี้ สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น”

แนวคิดนิเวศวิทยาทางพระพุทธศาสนานั้น มีความสอดคล้องกับหลักการพัฒนาที่ยั่งยืน และหลักนิเวศวิทยาวัฒนธรรมในสังคมปัจจุบัน โดยการพัฒนายั่งยืนนั้นมองว่า เป็นการพัฒนาที่ตระหนักหรือคำนึงถึงปัญหาระบบนิเวศวิทยาและการคิดถึงคนรุ่นหลังด้วย ความโดดเด่นของวาทกรรมการพัฒนาแบบยั่งยืนอยู่ที่สามารถทำให้สิ่งที่ขัดแย้งกัน สิ่งที่เคยเหมือนว่าจะไปด้วยกันไม่ได้ในอดีตนั้นคือ ความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ (economic growth) กับการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (environmental protection) สามารถอยู่ร่วมกันได้และราบรื่น โดยไม่จำเป็นต้องเปลี่ยนแปลงระบบที่ดำรงอยู่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลไกตลาดและระบบเศรษฐกิจทุนนิยมโลก กล่าวอีกนัยหนึ่ง ความโดดเด่นของวาทกรรมการพัฒนาแบบยั่งยืน อยู่ที่ที่สามารถสลายความเชื่อ ความหวาดวิตกในยุคทศวรรษ ๑๙๗๐ และ ๑๙๘๐ ที่มองว่าความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจและสังคมแบบที่ดำรงอยู่จะนำไปสู่การทำลายล้างโลกในที่สุด สิ่ง que การพัฒนาแบบยั่งยืนนำเสนออย่างสำคัญคือการรับผิดชอบต่อผู้อื่น และในฐานะที่การพัฒนาแบบยั่งยืนเป็นรากฐานของจริยธรรมในปัจจุบัน²

การพัฒนาแบบยั่งยืนจึงได้รับการตอบรับเป็นอย่างดี แม้ว่าแนวคิดการพัฒนาแบบยั่งยืน จะได้รับความนิยมนและยอมรับอย่างกว้างขวาง จนสามารถทำให้ปัญหาระบบนิเวศวิทยากลายเป็นปัญหาระดับโลก และได้รับความสนใจจากประเทศต่าง ๆ ทั่วโลก แต่ก็มิได้หมายความว่าแนวคิดการพัฒนาแบบยั่งยืนสามารถลดทอนความรุนแรงของปัญหาระบบนิเวศวิทยาได้อย่างฉับพลัน โดยมีต้องพูดถึงการจัดปัญหาระบบนิเวศวิทยาให้หมดไป การพัฒนายั่งยืน คือ การพัฒนาที่มุ่งสู่ดุลยภาพของมิติ ๓ ด้าน คือ ด้านเศรษฐกิจ สังคม นิเวศวิทยา โดยให้ตอบสนองต่อความต้องการของคนรุ่นปัจจุบันและไม่ทำให้คนรุ่น

² คณาจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, พระพุทธศาสนากับนิเวศวิทยา. พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕, หน้า ๔.

อนาคตต้องประนีประนอมยอมลดความสามารถที่จะสนองความต้องการของตนเอง โดยมีความหมายของคำว่ายั่งยืนอยู่ ๓ แนวทางด้วยกัน คือ³

๑) แนวสังคม หมายถึงเรื่องเกี่ยวกับการสนองความต้องการพื้นฐานที่มนุษย์ทุกคนต้องได้รับอาหาร น้ำ ที่อยู่อาศัย และการบำบัดรักษา

๒) แนวนิเวศ มุ่งเน้นอยู่ที่กระบวนการทางชีววิทยาของธรรมชาติ

ดังนั้น ผู้วิจัยในฐานะที่อยู่อาศัยในจังหวัดเพชรบูรณ์มานานและมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการจึงมีแนวคิดว่า หากมีการนำหลัก “นิเวศวิทยาเชิงพุทธ” มาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาโดยการ บูรณาการหลักการนิเวศวิทยาพระพุทธศาสนาเข้าไปด้วย ก็จะทำให้มีแนวทางในการพัฒนาระบบการจัดการสิ่งแวดล้อมและวิถีวัฒนธรรมของจังหวัดเพชรบูรณ์ที่ยั่งยืน เพื่อนำไปสู่การจัดการเมืองเชิงนิเวศ (Eco-Town) ที่เอื้อต่อการดำรงอยู่ของเมืองที่เริ่มต้นจากวิถีวัฒนธรรม สังคม ศาสนา รวมทั้งการพัฒนาระบบการจัดการระบบนิเวศของวัดและชุมชนในจังหวัดเพชรบูรณ์ทั้งนี้ เพื่อนำไปสู่การพัฒนาเมืองเชิงนิเวศวัฒนธรรม โดยอาศัยหลักการมีส่วนร่วมของวัด ชุมชน ภาครัฐ และการพัฒนานิเวศวิทยาวัฒนธรรมอันจะเป็นรากฐานของการพัฒนาที่ยั่งยืนต่อไป⁴

วัตถุประสงค์การวิจัย

๑. เพื่อศึกษาสภาพปัญหาในระบบนิเวศวิทยาของวัดและชุมชนในจังหวัดเพชรบูรณ์.

๒. เพื่อศึกษาการพัฒนาระบบนิเวศวิทยาเชิงพุทธของวัดและชุมชนในจังหวัดเพชรบูรณ์.

๓. เพื่อวิเคราะห์ระบบนิเวศวิทยากับการพัฒนาคุณภาพชีวิตของวัดและชุมชนในจังหวัดเพชรบูรณ์.

³ พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต), **พุทธธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๖, กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘, หน้า ๑๐๓.

⁴ มั่น เสือสูงเนิน, **พระพุทธศาสนากับนิเวศวิทยา**. ฉะเชิงเทรา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒, หน้า ๒.

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง“ศึกษาการพัฒนาระบบนิเวศวิทยาเชิงพุทธของวัดและชุมชนในจังหวัดเพชรบูรณ์” เป็นการวิจัยที่ใช้ข้อมูลเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เน้นศึกษาเอกสาร (Documentary Research) และวิจัยภาคสนาม (Field Research) สัมภาษณ์ ดังนั้นผู้วิจัยได้แบ่งขอบเขตในการศึกษาวิจัย ดังนี้

๑.๓.๑ การวิจัยเอกสาร (Documentary Research)

ก. ขอบเขตด้านเนื้อหา

ขอบเขตด้านเนื้อหา ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตของการวิจัยไว้ดังนี้

๑) ด้านเนื้อหาทางพุทธศาสนา ศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับนิเวศวิทยาเชิงพุทธที่ปรากฏในพระไตรปิฎก และเอกสารอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย

๒) เนื้อหาด้านวิทยาการสมัยใหม่ ที่เกี่ยวข้องกับบทบาทของชุมชนกับการอนุรักษ์ป่าไม้ จำนวน ๗ ด้านตามทฤษฎี ๗ สาขาหลัก คือ ๑) การรวมกลุ่มคน ๒) การบริหารจัดการป่า ๓) การจัดระบบนิเวศ ๔) ผลผลิตที่ได้จากการรักษาป่า ๕) การมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ๖) การดำรงไว้ซึ่งวัฒนธรรมที่เกื้อกูลต่อการอนุรักษ์ ๗) การส่งต่อจากรุ่นสู่รุ่น

ข. ขอบเขตด้านแหล่งข้อมูล

ขอบเขตด้านแหล่งข้อมูล ผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูลเชิงเอกสารและสัมภาษณ์บุคคลที่เป็นกลุ่มเป้าหมาย ดังนี้

๑) คัมภีร์ทางพุทธศาสนา หนังสือ ตำรา และเอกสารอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย ๒) สัมภาษณ์บุคคลที่เป็นตัวแทนกลุ่มเป้าหมาย จำนวน ๔๐ รูป/คน โดยแบ่งออกเป็น ๒ กลุ่มหลักคือ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน ๔๐ รูป/คน ประกอบด้วย พระสงฆ์ ๓ รูป เพศชาย ๒๔ คน เพศหญิง ๑๖ คน ซึ่งแบ่งตามกลุ่มได้ดังนี้

กลุ่มที่ ๑ พระสงฆ์ ๓ รูป กลุ่มที่ ๒ ผู้บริหารสำนักจัดการทรัพยากรป่าไม้ อุทยานแห่งชาติ น้ำหนาว จังหวัดเพชรบูรณ์ ๑ คน กลุ่มที่ ๓ ผู้บริหารองค์การบริหารส่วนตำบล ๕ คน กลุ่มที่ ๔ คณะกรรมการป่าชุมชน ๑๔ คน กลุ่มที่ ๕ คณะกรรมการหมู่บ้าน ๓ คน กลุ่มที่ ๖ ผู้นำหมู่บ้าน ๕ คน กลุ่มที่ ๗ ชาวบ้านทั่วไป ๑๔ คน

๑.๓.๒ การวิจัยภาคสนาม (Field Research)

ก. พื้นที่ในการวิจัย (Research areas) การวิจัยครั้งนี้ จะศึกษานิเวศวิทยาเชิงพุทธกับแนวคิดคุณค่าและการเสริมสร้างการอนุรักษ์ป่าชุมชนในจังหวัดเพชรบูรณ์โดยกำหนดพื้นที่ใดการศึกษา ดังนี้

- ๑) ป่าชุมชนบ้านแก่งบางระจัน ตำบลแคมป์สน อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์
- ๒) ป่าชุมชนบ้านทางแดง อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์
- ๓) ป่าชุมชนบ้านโคกมน อำเภอน้ำหนาว จังหวัดเพชรบูรณ์

สรุปผลการวิจัย

ระบบนิเวศ ด้านแนวทางและนโยบายในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่ยั่งยืน ผู้วิจัยได้ศึกษาและวิเคราะห์จากเอกสารตำราและการลงพื้นที่ จึงทำให้เห็นว่า การดำเนินการจัดการระบบนิเวศเป็นการกำหนดที่มนุษย์เป็นหลัก เพราะมนุษย์เป็นตัวกลางแห่งธรรมชาติทั้งหลาย เมื่อใดที่มนุษย์ไม่มีกิเลสธรรมชาติแวดล้อมก็ดำรงอยู่โดยไม่เบียดเบียน แต่เมื่อใดมนุษย์เบียดเบียนธรรมชาติ ธรรมชาติก็ส่งผลกระทบต่อมนุษย์ จากการเข้าใจตรงนี้ ผู้วิจัยจึงเสนอรูปแบบการจัดการระบบนิเวศเชิงพุทธ โดยแบ่งออกเป็นสองรูปแบบ คือ รูปแบบการบริหารจัดการระบบนิเวศเชิงพุทธ และรูปแบบการจัดการด้านดำเนินการเชิงพุทธ ดังจะได้นำเสนอต่อไปนี้

๔.๑ รูปแบบการบริหารงานด้านการจัดการระบบนิเวศวิทยาเชิงพุทธการบริหารจัดการระบบนิเวศ นั้นเพื่อที่จะให้เกิดความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ของรูปแบบการจัดการระบบนิเวศเชิงพุทธ จึงได้นำเสนอรูปแบบของการบริหารออกเป็น ๒ ประการ

๑) รูปแบบการจัดการนิเวศวิทยาเชิงพุทธเชิงด้านนโยบายเป็นการกำหนดวิสัยทัศน์ พันธกิจ และเป้าหมาย เพื่อให้การจัดการระบบนิเวศวิทยาเชิงพุทธบรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ ตามพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๓๕.

มาตรา ๗๙ รัฐต้องส่งเสริมและสนับสนุนให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการสงวน บำรุงรักษา และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและความหลากหลายทางชีวภาพอย่างสมดุลรวมทั้งมีส่วนร่วมในการส่งเสริม บำรุงรักษา และคุ้มครองคุณภาพสิ่งแวดล้อมตาม

หลักการพัฒนายั่งยืน ตลอดจนควบคุมและกำจัดการสะสมพิษที่มีผลต่อสุขภาพอนามัย สวัสดิภาพ และคุณภาพชีวิตของประชาชนกฎหมายบัญญัติกฎหมายตามวรรคหนึ่งอย่างน้อย ต้องมีสาระสำคัญดังต่อไปนี้

๑. การจัดการ การบำรุงรักษา และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่อยู่ในเขตพื้นที่กรณีเรา

๒. การเข้าไปมีส่วนในการบำรุงรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่อยู่ในนอกเขตพื้นที่ เฉพาะในกรณีที่มีผลกระทบต่อดำรงชีวิตของประชาชนในพื้นที่ของตน

๓. การมีส่วนร่วมในการพิจารณาเพื่อริเริ่มโครงการหรือกิจกรรมใดนอกเขตพื้นที่ซึ่งอาจมีผลกระทบต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อมหรือสุขภาพอนามัยของประชาชนในพื้นที่ซึ่งรูปแบบการดำเนินการทางด้านนโยบายของรัฐเพื่อให้สิทธิแก่ประชาชนในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่อย่างจำกัดให้เกิดประโยชน์คุ้มค่ามากที่สุด ในการจัดการสิ่งแวดล้อมดังนี้⁵

๑) สภาพปัจจุบันและปัญหาการจัดการสิ่งแวดล้อมของวัดและชุมชน

สภาพปัจจุบันและปัญหาในการจัดการสิ่งแวดล้อมของวัด พบว่าปัญหาในการจัดการสิ่งแวดล้อมของวัดดังกล่าว มีอยู่ ๓ ประการ ได้แก่

๑) ปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เกิดจากขยะมูลฝอย ปัญหาขยะมูลฝอยที่เกิดขึ้นจากแหล่งท่องเที่ยวบนพื้นที่ภายในวัดกลายเป็นปัญหาที่สำคัญที่ทำลายภาพลักษณ์อันสวยงามของบนพื้นที่ภายในวัด ซึ่งถือว่าเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา มีปริมาณขยะมูลฝอยที่เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว

๒. ปัญหาการเข้าใจของคนในพื้นที่ในการปรับภูมิทัศน์ ในการปรับปรุงภูมิทัศน์ของวัดในบางส่วนที่ต้องปรับปรุงใหม่ได้ถูกต่อต้านจากชุมชน ขณะที่วัดยืนยันทำอย่างเหมาะสมเพื่ออำนวยความสะดวก ไม่มีความขัดแย้งภายในวัดจากกรณีการปรับปรุง และบูรณะภูมิทัศน์รอบศาสนสถาน ต้องมีการพัฒนาหลายๆ ด้าน เช่น การเปิดประตูวัดให้รถสามารถขับเข้ามาได้โดยสะดวก ปรับปรุงถนนทุกสาย โดยลาดยาง หรือเทคอนกรีต ตัดถนนเพิ่มเพื่อให้สะดวกในการขับรถเที่ยวดู และชมสถานที่สำคัญต่างๆ ผ่านทางพระอุโบสถ โบราณสถาน จนเป็นเหตุให้มีกลุ่มต่างๆ ออกมาวิจารณ์ถึงการกระทำที่ไม่เหมาะสม

⁵ มั่น เสือสูงเนิน, พระพุทธศาสนากับนิเวศวิทยา. ฉะเชิงเทรา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒, หน้า ๒.

๓. การส่งเสริมการศึกษาและจิตสำนึกวัดได้กำหนดให้เด็กเยาวชนมาศึกษาเรียนรู้พระพุทธศาสนาในวันเสาร์-อาทิตย์ เรียกว่าเด็กเยาวชนเรียนธรรมศึกษาเชิงปฏิบัติ ร่วมเพื่อสร้างให้เด็กเกิดความคุ้นเคยกับวัด มีความรู้ด้วยการทำกิจกรรมต่างๆ ตามที่กำหนดในการศึกษา เช่น ชมธรรมะเด็กแนว ที่ช่วยสร้างแรงจูงใจ กำลังใจให้มีความร่าเริง ไม่น่าเบื่อในการเข้ามาวัด

๔. แนวทางจัดการสิ่งแวดล้อมตามหลักนิเวศวิทยาเชิงพุทธบูรณาการ สิ่งทีวัดควรเน้นเป็นพิเศษ ได้แก่ การสร้างเครือข่ายหน่วยงานด้านสิ่งแวดล้อม กลยุทธ์การจัดการสิ่งแวดล้อม แผน กลยุทธ์การส่งเสริมการศึกษาและจิตสำนึก และการส่งเสริมการมีส่วนร่วม ดังนี้

- ๑) การสร้างเครือข่ายกับหน่วยงานด้านระบบนิเวศวิทยาเชิงพุทธ
- ๒) การจัดการด้านระบบนิเวศวิทยาเชิงพุทธประกอบด้วย
- ๓) แนวทางการส่งเสริมการศึกษาและจิตสำนึก
- ๔) การส่งเสริมการมีส่วนร่วม^๖

การกำหนดแผนงานการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของพุทธศาสนิกชนมีความสำคัญอย่างมากในการจัดการปัญหาสิ่งแวดล้อมทั้งการมีส่วนร่วมในการวางแผน การดำเนินงาน การติดตามตรวจสอบ และการประเมินผล ในการปรับปรุงแก้ไขและการพัฒนาทุกระบวนการจะต้องมีการกำหนดให้พุทธศาสนิกชนได้มีบทบาทเข้ามาเสริมในการดำเนินงานทุกขั้นตอนและเปิดกว้างในทุกความคิดเห็น ซึ่งอาจจะอยู่ในรูปของการประชาสัมพันธ์ในทุกเครือข่ายต่างๆ เช่น เครือข่ายครูนักเรียน นักศึกษา เครือข่ายพุทธศาสนิกชนในพื้นที่ในภาคต่างๆ เครือข่ายพระสงฆ์ เครือข่ายภาคโรงงานอุตสาหกรรม เครือข่ายของเจ้าหน้าที่ของรัฐ เครือข่ายนักวิชาการ ซึ่งตรงนี้ฝ่ายวัดจะต้องเป็นเจ้าภาพหลักในการจัดการปัญหาและสร้างความร่วมมือให้เกิดขึ้นและสร้างแรงขับเคลื่อนในลักษณะองค์คาพยพเดียวกัน ซึ่งจะเห็นพลังของเครือข่ายต่าง ๆ ที่ต้องการเข้ามาช่วยในการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมอย่างไรก็ตาม การมีส่วนร่วมของพุทธศาสนิกชนตามหลัก อปปริหานิยธรรมทั้ง ๗ ประการ ดังนี้

- ๑) การหมั่นประชุมเนืองนิตย์
- ๒) พร้อมเพรียงกันประชุมพร้อมเพรียงกันเลิกประชุม

^๖ สุกัญจน์ รัตนเลิศนุสรณ์, หลักการจัดการสิ่งแวดล้อมแบบยั่งยืน, กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ ส.ส.ท., ๒๕๕๐, หน้า ๒๐.

- ๓) การไม่บัญญัติสิ่งที่มีได้บัญญัติไว้ และไม่ล้มล้างสิ่งที่บัญญัติไว้แล้ว
- ๔) การให้ความเคารพนับถือผู้ใหญ่
- ๕) การสร้างเครือข่ายพุทธศาสนิกชนในพื้นที่ และให้ความคุ้มครองปกป้อง
- ๖) การให้ความเคารพ สักการบูชาสถานที่สำคัญสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ด้วยการจัดการสิ่งแวดล้อมในศาสนสถาน
- ๗) การจัดให้ความอารักขา คุ้มครอง ป้องกันอันชอบธรรมแก่พระอรหันต์ (ผู้มีศีล)ทั้งหลาย

จากแนวทางการแก้ไขปัญหามีส่วนร่วมของพุทธศาสนิกชนในทบพวนและปรับปรุงพัฒนาเพื่อการจัดการสิ่งแวดล้อม บทบาทการมีส่วนร่วมของพุทธศาสนิกชนตามหลักอภิธานิธรรม ดังนี้ คือ⁷

๑) ความพร้อมเพรียงในการจัดการประชุมเพื่อทบพวนการดำเนินงานตามโครงการที่ได้เสนอไว้โดยพุทธศาสนิกชน ว่ามีความสำเร็จมากน้อยเพียงใด พร้อมกับจัดทำเอกสาร การประชาสัมพันธ์ การออกสื่อต่างๆ เพื่อให้พุทธศาสนิกชนได้รับทราบข้อมูลทั้งหมด หากไม่ได้เป็นไปตามเป้าหมายจะวางแผน จะดำเนินการหรือจะติดตามตรวจสอบและประเมินผลอย่างไรต่อไป

๒) ความพร้อมเพรียงของเครือข่ายด้านสิ่งแวดล้อม แต่ละเครือข่าย จะต้องสรุปผลการประเมินโครงการแต่ละโครงการว่าเป็นอย่างไรในรูปของเอกสารเพื่อนำเสนอในที่ประชุมใหญ่ พร้อมทั้งข้อเสนอแนะในการปรับปรุงแก้ไขพัฒนาโครงการต่อไป

๓) ความพร้อมเพรียงในการให้ความสำคัญแก่พุทธศาสนิกชนซึ่งทำงานด้านสิ่งแวดล้อม และกลุ่มคุ้มครองปกป้องสถานที่ที่พุทธศาสนิกชนให้ความเคารพสักการบูชา และปกป้องคุ้มครองเครือข่ายพระสงฆ์ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบอันเป็นที่ตั้งแห่งความเคารพจากพุทธศาสนิกชน

๔) ความพร้อมเพรียงในการไม่ละเมิดกฎหมาย ระเบียบกฎหมายบ้านเมือง หรือกติกาในสังคมนั้น ๆ อย่างเคร่งครัด

⁷ นิตยา เลาหะจินดา, นิเวศวิทยา : พื้นฐานสิ่งแวดล้อมศึกษา, พิมพ์ครั้งที่ ๒, กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๓๙, หน้า ๙.

๕) การสร้างจิตสำนึกและการสร้างองค์ความรู้ให้กับเด็ก เยาวชน และนักศึกษา หรือพุทธศาสนิกชนทั่วไปให้มีโอกาสได้มีความรู้ในการจัดการสิ่งแวดล้อมอย่างถูกต้องเพื่อการสร้างความเข้าใจในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมากขึ้น

๖) ความพร้อมเพรียงกันในการให้มีการดำเนินคดีต่อผู้กระทำความผิดจากเจ้าหน้าที่รัฐ เช่น ตำรวจ เจ้าหน้าที่จากกรมควบคุมมลพิษ จากสำนักงานสิ่งแวดล้อมจังหวัด และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจะต้องไม่ละเว้นการปฏิบัติตามกฎหมายบ้านเมืองอย่างเคร่งครัด

๗) การจัดการทำเวทีชาวบ้าน การทำประชาพิจารณ์ การทำประชาสัมคมควรส่งเสริมให้มีการดำเนินการบ่อย ๆ ตั้งแต่กลุ่มเล็กไปถึงกลุ่มใหญ่ เพื่อสรุปบทเรียนทั้งหมดโดยร่วมกันบ่อยครั้งและหาแนวทางในการแก้ไขปัญหา ปรับปรุง หรือการพัฒนาในโครงการอื่น ๆ ต่อไป

๘) การสนับสนุนงบประมาณจากวัดจะต้องไม่มีอคติต่อกลุ่มหนึ่งกลุ่มใด ต้องมีความเท่าเทียมและยุติธรรมสำหรับการจัดการสิ่งแวดล้อม⁸

สภาพความสัมพันธ์ทางสังคมที่มีผลต่อความยั่งยืนทางนิเวศวิทยาในจังหวัดเพชรบูรณ์

รูปแบบการจัดการระบบนิเวศด้านป่าไม้ ร่วมกับพระภิกษุสงฆ์ประชาชนในชุมชน ในด้านระบบนิเวศด้านป่าไม้ในวัด โดยการนำหลักปฏิบัติที่อาศัยอิงสภาพป่า และปลูกป่าเพิ่มเติมในอนาคตจะได้ใช้ประโยชน์ จึงทำแผนการปลูกป่าโดยรูปแบบต่างๆ ดังนี้ คือ

๑) การให้ผู้ที่เข้ามาปฏิบัติธรรมได้เห็นถึงประโยชน์ของการใช้พื้นที่ป่าในการปฏิบัติธรรมและสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ป่าไม้ที่เหลืออยู่ และการปลูกเพิ่มเติม

๒) มีการเดินธรรมาตราเพื่อรณรงค์การไม่ตัดไม้ทำลายป่า การไม่เผาป่า และการไม่ใช้สารเคมีที่เป็นอันตรายต่อป่าไม้ ที่จะเจริญเติบโตต่อไป

๓) มีการปลูกป่าทดแทนในพื้นที่วัดราชพฤกษ์ วัดโคกมน (น้ำหนาว) วัดพระธาตุผาซ่อนแก้ว เป็นจำนวนหลายร้อยไร่ โดยการปลูกป่าในพื้นที่ที่แตกต่างกันไป

๔) มีการประสานจากหน่วยงานหรือองค์กรต่างๆ ได้เข้ามาช่วยเหลือในด้าน การให้ความรู้การสนับสนุนต้นไม้

⁸ ณรงค์ ฌ เชียงใหม่, สุขภาพสิ่งแวดล้อมชุมชน, กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๐, หน้า ๑๗-๒๐.

๕.๓ สภาพการอนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์ป่าที่มีผลต่อความยั่งยืนทางนิเวศวิทยาในจังหวัดเพชรบูรณ์

การอนุรักษ์สัตว์ป่าสามารถกระทำได้หลายวิธีแต่จะใช้วิธีใดนั้นขึ้น อยู่กับความเหมาะสมของสถานการณ์ของสัตว์ป่าหรือขีดความสามารถของการนำไป ใช้ในขณะนั้นด้วย ซึ่งโดยทั่วไปแล้วเราสามารถแบ่งวิธีการอนุรักษ์สัตว์ป่าได้ ๒ แนวทาง ใหญ่ๆ คือ⁹

๑. วิธีการอนุรักษ์สัตว์ป่าโดยตรง เป็นวิธีการปฏิบัติที่มีผลต่อการคุ้มครองสัตว์ป่าโดยตรงซึ่งวิธีการปฏิบัติกระทำได้หลายรูปแบบ ดังต่อไปนี้

๑) การอภิบาลรักษาสัตว์ป่าที่เจ็บป่วย หรือกำลังถูกล่าอย่าง หนักเพื่อคุ้มครองป้องกันมิให้สูญพันธุ์

๒) การเพาะพันธุ์เพิ่ม เป็นวิธีการขยายพันธุ์สัตว์ป่าให้มากขึ้น เพื่อป้องกันการสูญพันธุ์โดยเฉพาะสัตว์ป่าที่อยู่ในสถานะที่ใกล้สูญพันธุ์

๓) การถนอมรักษาแหล่งที่อยู่อาศัย แหล่งหลบภัยและแหล่งอาหารของสัตว์ป่า

๔) การควบคุมจำนวนสัตว์ป่าให้อยู่ในภาวะที่เหมาะสมเพื่อคุ้มครองสัตว์ป่ามิให้ลดจำนวนลง

๕) การไม่บริโภคสัตว์ป่าประชาชนทุกคนจะต้องให้ความร่วมมือกันในการอนุรักษ์สัตว์ป่าด้วยการงดบริโภคสัตว์ป่าชนิดที่อยู่ในภาวะใกล้สูญพันธุ์หายาก

๖) การปราบปรามการลักลอบ ล่าค้า หรือบริโภคสัตว์ป่าโดยผิดกฎหมายอย่างจริงจัง

๗) การกำหนดพื้นที่เป็นเขตคุ้มครองสัตว์ป่า

สรุป

ผลการวิจัยครั้งนี้ สามารถสรุปได้ตามวัตถุประสงค์ ๓ ข้อดังนี้

๕.๑. พัฒนาพื้นที่และกิจกรรมเชิงสร้างสรรค์กับการเสริมสร้างความสมดุลในระบบนิเวศในจังหวัดเพชรบูรณ์

โลกของเราประกอบขึ้นด้วยพื้นดินและพื้นน้ำ โดยส่วนที่เป็นผืนน้ำนั้น มีอยู่ประมาณ ๓ ส่วน (๗๕ %) และเป็นพื้นดิน ๑ ส่วน (๒๕%) น้ำมีความสำคัญอย่างยิ่งกับชีวิตของพืชและสัตว์บนโลกรวมทั้งมนุษย์เราด้วย

⁹ พระศรีคัมภีร์ญาณ(สมจินต์ สมมาปญโญ), บทความวิชาการในวันวิสาขโลก ปี ๒๕๕๔, กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒. หน้า ๓๒๒.

น้ำเป็นทรัพยากรที่สามารถเกิดหมุนเวียนได้เรื่อย ๆ ไม่มีวันหมดสิ้น เมื่อแสงแดดส่องมาบนพื้นโลก น้ำจากทะเลและมหาสมุทรก็จะระเหยเป็นไอน้ำลอยขึ้นสู่เบื้องบนเนื่องจากไอน้ำมีความเบากว่าอากาศ เมื่อไอน้ำลอยสู่เบื้องบนแล้ว จะได้รับความเย็นและกลั่นตัวกลายเป็นละอองน้ำเล็ก ๆ ลอยจับตัวกันเป็นกลุ่มเมฆ เมื่อจับตัวกันมากขึ้นและกระทบความเย็นก็จะกลั่นตัวกลายเป็นหยดน้ำตกลงสู่พื้นโลก น้ำบนพื้นโลกจะระเหยกลายเป็นไอน้ำอีกเมื่อได้รับความร้อนจากดวงอาทิตย์ ไอน้ำจะรวมตัวกันเป็นเมฆและกลั่นตัวเป็นหยดน้ำกระบวนการเช่นนี้ เกิดขึ้นเป็นวัฏจักรหมุนเวียนต่อเนื่องกันตลอดเวลา เรียกว่าวัฏจักรน้ำทำให้น้ำเกิดขึ้นบนผิวโลกอยู่เสมอ

ป่าไม้เป็นทรัพยากรธรรมชาติที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อสิ่งมีชีวิต ไม่ว่าจะเป็นมนุษย์หรือสัตว์อื่น ๆ เพราะป่าไม้มีประโยชน์ทั้งการเป็นแหล่งวัตถุดิบของปัจจัยสี่ คืออาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัยและยารักษาโรคสำหรับมนุษย์ และยังมีประโยชน์ในการรักษาสมดุลของสิ่งแวดล้อม ถ้าป่าไม้ถูกทำลายลงไป มาก ๆ ย่อมส่งผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมที่เกี่ยวข้องอื่น ๆ เช่น สัตว์ป่า ดิน น้ำ อากาศ ฯลฯ เมื่อป่าไม้ถูกทำลายจะส่งผลไปถึงดินและแหล่งน้ำด้วย เพราะเมื่อเผาหรือถางป่าไปแล้ว พื้นดินจะโล่งขาดพืชปกคลุม เมื่อฝนตกลงมาก็จะชะล้างหน้าดินและความอุดมสมบูรณ์ของดินไป

การจัดการขยะ ทุกชุมชนมีการบริหารจัดการอย่างเป็นระบบระเบียบ ซึ่งมีนโยบายการพัฒนา ภายใต้กิจกรรมการตั้งกองทุนธนาคารวัสดุรีไซเคิล ผ่านกระบวนการจัดเวทีประชาคมทุกหมู่บ้านเพื่อแสดงความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการขยะในพื้นที่ ในรูปแบบกองทุนธนาคารวัสดุรีไซเคิล มีการจัดเวทีประชุมหัวหน้าส่วนราชการ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และผู้นำกลุ่มองค์กรในชุมชน เพื่อระดมความคิดเห็นในการแก้ไขปัญหาขยะมูลฝอยภายในชุมชน พร้อมทั้งกำหนดแนวทางในการแก้ไขปัญหาาร่วมกัน

เอกสารอ้างอิง

- ประเวศ อินทองปาน, **พระพุทธศาสนากับสิ่งแวดล้อม**, กรุงเทพมหานคร:สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๕๙, หน้า ๒๓๒.
- จิราภรณ์ คชเสนี, นันทนา คชเสนี, **นิเวศวิทยาเพื่อสิ่งแวดล้อม**, กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๘, หน้า ๑.

ชัยวัฒน์ เจริญสินโอฬาร, Development Discourse วาทกรรมการพัฒนา.

กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วิภาฯ, ๒๕๔๙, หน้า ๔๓ - ๕๕.

ณรงค์ ณ เชียงใหม่, สุขภาพสิ่งแวดล้อมชุมชน, กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๐, หน้า ๑๗-๒๐.

นิตยา เลาหะจินดา, นิเวศวิทยา : พื้นฐานสิ่งแวดล้อมศึกษา, พิมพ์ครั้งที่ ๒, กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๓๙, หน้า ๙.

พระมหาสุทิตย์ อบอุ่น, เครือข่าย : ธรรมชาติ ความรู้และการจัดการกรุงเทพมหานคร : โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข, ๒๕๔๘,) หน้า ๑.

พระศรีคัมภีร์ญาณ(สมจินต์ สมมาปญโญ), บทความวิชาการในวันวิสาขโลก ปี ๒๕๕๔, กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒. หน้า ๓๒๒.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย; Mahachulalongkornrajavidyalaya UniversityCorresponding author, e-mail:Thanawat 2452@gmail.com.

มัน เสือสูงเนิน, พระพุทธศาสนากับนิเวศวิทยา. ฉะเชิงเทรา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,๒๕๕๒, หน้า ๒.

สุกาญจน์ รัตนเลิศนุสรณ์, หลักการจัดการสิ่งแวดล้อมแบบยั่งยืน, กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ ส.ส.ท., ๒๕๕๐, หน้า ๒๐.

ศึกษาบทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของ พระภวนาวชิรปราการ วิ.

STUDY THE ROLE OF BUDDHISM PROPAGATION.

PHRAPHAWANAWACHIRAPRAKANA WI.

พระชัชวาล ปุณฺณโชโต

พระครูประโชติพัชรพงศ์. ดร.

ดร.สรายุทธ์ วิจิตรปัญญา

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วิทยาลัยสงฆ์พ้อขุนผาเมือง เพชรบูรณ์

บทคัดย่อ

ในการศึกษาวิจัยนี้ มุ่งที่จะศึกษาบทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระภวนาวชิรปราการ วิ.” มีวัตถุประสงค์ในการวิจัย คือ ๑) เพื่อศึกษาการเผยแผ่ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาทเถรวาท ๒) เพื่อศึกษาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระภวนาวชิรปราการ วิ. ๓) เพื่อศึกษาบทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ของ พระภวนาวชิรปราการ วิ. เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูล วิธีการศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำมากำหนดเป็นคำถามในการวิจัย จากนั้นจึงลงพื้นที่เพื่อเก็บข้อมูลภาคสนาม สำหรับนำข้อมูลมาวิเคราะห์เขียนสรุป และนำเสนอข้อมูลเชิงพรรณนา

ผลการวิจัย พบว่า

วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เกิดจากแนวคิดที่พระองค์ต้องการให้คนทั่วไปได้รู้หลักพุทธธรรมคำสอนของพระองค์เนื่องด้วยพระองค์ทรงตระหนักว่ามนุษย์ทุกคนมีศักยภาพทางปัญญาเป็นผู้ที่สามารถฝึกได้และสามารถรู้ตามได้ ด้วยเหตุนี้จึงทรงตัดสินพระทัยที่จะประทานโอกาสสำหรับทุกคนเพื่อการเข้าถึงธรรมโดยอาศัยพระสงฆ์สาวกเป็นกำลังสำคัญในงานเผยแผ่พระองค์จัดตั้งพระสงฆ์สาวกออกเผยแผ่พุทธธรรมแต่ละท่านจะใช้เทคนิควิธีการสร้างศรัทธาแตกต่างกันไปแต่ทรงยึดหลักธรรมในงานเผยแผ่เดียวกันอันได้แก่หลักโอวาทปาติโมกข์ซึ่งถือเป็นหัวใจสำคัญของงานเผยแผ่ศาสนา

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระภิกษุพรหมญาณ วิ. เป็นพระเถระที่มีลาจารวัตรที่น่าเลื่อมใส เป็นกัลยาณมิตร มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี เข้าได้กับทุกคน ซึ่งมีแนวปฏิบัติ คือ หลักสติปัฏฐาน ๔ โดยเน้นสติสัมปชัญญะในอิริยาบถต่างๆ มีรูปแบบของการเน้นการเปลี่ยนแปลงไม่หยุดนิ่ง ทั้งถาวรวัตถุ เพื่อต้องการที่จะให้พระสัทธรรมคำสอนสั่งสอนของพระพุทธเจ้าเข้าไปครองอยู่ในใจคนพร้อมกับถาวรวัตถุที่มั่นคง ผลที่เกิดขึ้นจึงเป็นไปเพื่อการพัฒนาบุคคลให้มีความรู้ความเข้าใจในชีวิตตามความเป็นจริงมากยิ่งขึ้น

ผลการเผยแผ่พระพุทธศาสนา พระภิกษุพรหมญาณ วิ. ได้นำพาพุทธศาสนิกชนให้สามารถพัฒนาตนเองได้ตามฐานะ ด้วยอาศัยหลักพุทธธรรมที่ท่านได้สั่งสอนและอบรมในโอกาสต่างๆ โดยการปลูกฝังศรัทธา ความเชื่อมั่นในพระพุทธศาสนาโดยการสร้างถาวรวัตถุให้สวยงามและแปลกใหม่ไม่เหมือนวัดทั่วไปสงบร่มเย็นเป็นพื้นฐานก่อน แล้วทำให้เข้าใจด้านศาสนธรรมและศาสนพิธี อย่างถูกต้อง ดำเนินชีวิตด้วยความไม่ประมาท ทั้งทางกาย และทางจิตใจ เกิดประโยชน์เกื้อกูลต่อกัน และเกิดสามัคคีธรรม ความเป็นปึกแผ่นทางสังคมสืบไป

Abstract

In this research study Aiming to study the role of Phra Phawanavajira in the propagation of Buddhism.Prakan Vi.” The research objectives are 1) to study the propagation of the Theravada Buddhist scriptures, 2) to study the propagation of Buddhism by Phra Phawana Vajira Prakan Vi. 3) to study the role of Phra Phawana Vajira in the propagation of Buddhism. Prakan Wi. is a qualitative research. By collecting data and analyzing it. Methods for researching and collecting information from relevant documents to be formulated as a research question Then went to the area to collect field data. For analyzing data and writing conclusions. and present descriptive information The research results found that

How to spread Buddhism It was born from the idea that he wanted the general public to know the principles of his Buddhist teachings because he realized that every human being has intellectual potential and is able to train and be able

to follow it. For this reason, His Majesty decided to provide opportunities for everyone to access the Dhamma by relying on disciple monks as important forces in the mission. He established disciple monks to spread the Buddhadharma. Each one would use different techniques and methods for building faith. But he adhered to the same dharma principles in his missionary work, namely the Patimokkha teachings, which were considered the heart of his missionary work.

Propagation of Buddhism by Phra Phawana Wachirapakan Wi., a senior monk with an admirable reputation. Be a good friend Have good human relations Get along with everyone Which has guidelines for practice, namely the 4 principles of mindfulness, emphasizing mindfulness in various postures. There is a pattern of emphasizing constant change. Thawornwattawat In order to make the Buddha's teachings and teachings stay in people's hearts along with stable permanent objects. The results are therefore for the development of individuals to have a more realistic understanding of life.

Results of the propagation of Buddhism Phra Phawana Wachirapakan Wi. has led Buddhists to be able to develop themselves according to their status. By relying on the principles of Buddhism that he has taught and trained on various occasions. By cultivating faith Confidence in Buddhism by creating beautiful Thaworn Vattu And it's new and not like other temples. Peace and tranquility are the basics. Then make them understand religious matters and religious ceremonies correctly. Live life with carelessness, both physically and mentally, to benefit each other. and fellowship arises Social solidarity continues

บทนำ

การเผยแผ่หลักธรรมคำสอนเป็นหัวใจสำคัญของศาสนาทุกศาสนา ซึ่งการเผยแผ่หลักธรรมคำสอนนั้นต้องคำนึงถึงสภาพของตัวบุคคลผู้รับทั้งในด้านพื้นฐานความรู้และความคิด สภาพแวดล้อม หรือโอกาสที่เหมาะสมจึงจะประสบความสำเร็จ ดังเช่นเมื่อแรกตรัสรู้ นั้น สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงใคร่ครวญอย่างรอบคอบว่า จะทรงเทศนาโปรดผู้ใด ณ ที่ไหนและเมื่อใด ทรงตรวจดูโลกด้วยพุทธจักขุแล้ว ได้เห็นสัตว์ทั้งหลายมีคุณสมบัติต่าง ๆ กัน เช่น ผู้มีธุลีในตาน้อยและ มีอินทรีย์แก่กล้าและอ่อน มีอาการดีและทราม สอนให้รู้ได้ง่ายและสอนยาก บางคนไม่รู้คุณดีหรือชั่ว เป็นต้น¹ ทรงพิจารณาธรรมที่ตรัสรู้หาผู้ที่รู้ตามได้ยาก ทำให้พระองค์ทรงท้อพระทัย แต่เมื่อพิจารณาเห็นความจำเป็นที่จะต้องแสดงธรรมแก่มหาชน โดยเปรียบเทียบบุคคลกับบัว ๔ เหล่า คือ อุกมฏัตถุญญ ผู้สามารถรู้ได้อย่างฉับพลัน เพียงแต่ยกหัวขึ้นแสดงก็อาจ รู้ได้ทันที วิปจิตถุญญ ผู้สามารถรู้ได้เมื่ออธิบายความอย่างละเอียดแล้วซักถาม ทบทวน เนยยะ ผู้สามารถเข้าใจได้ เมื่ออธิบายความอย่างละเอียดแล้วซักถามทบทวน ปทปรมะ ผู้ไม่สามารถเข้าใจอะไรที่ลึกซึ้งและมีความเห็นผิดอย่างรุนแรง²

จากพระดำรินี้เอง ทำให้พระองค์นำหลักธรรมที่ทรงตรัสรู้มาแสดง ต่อมา ได้พระสาวกคือ ปัญจวัคคีย์ พระยสและสหาย ๔ องค์ และสหายที่บวชตามอีก ๕๐ คน รวมได้พระสาวกที่เป็นพระอรหันต์ทั้งหมด ๖๐³ (พระอรหันต์ในยุคแรกมีทั้งสิ้น ๖๑ องค์) พระอรหันต์ทั้งหมดจำนวน ๖๐ รูป ที่แยกย้ายกันไปสถานที่ต่าง ๆ รูปเดียว ไม่ไปเกินกว่านั้น เพื่อประกาศหลักธรรมที่ได้ศึกษาและปฏิบัติมาให้ประชาชนได้รับรสพระธรรม ถือว่าเป็นพระธรรมทูตชุดแรกของพระพุทธศาสนาตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา สำหรับพระพุทธเจ้าได้เข้าไปประกาศศาสนาให้บุคคลที่มีแนวคิดขึ้นาสังคมในแคว้นมคธ คือ อรุเวลกัสสปะ และพระราชาแคว้นมคธคือ พระเจ้าพิมพิสาร และเผยแผ่หลักคำสอน ได้ประสบความสำเร็จตลอด ๔๕ พรรษา ด้วยการสั่งสอนเวไนยสัตว์บรรลุธรรม หรือตั้งอยู่ในฐานะอุบาสก อุบาสิกา หรือผู้ถือพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่ง มีจำนวนมากมาย

¹ วิ.ม. (ไทย) ๔/๙/๑๔.

² อง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๑๓๓/๑๘๓.

³ วิ.ม. (ไทย) ๔/๓๑/๓๙.

มหาศาล แสดงให้เห็นว่า พระพุทธเจ้าทรงมีวิธีการสอนที่ประสบผลสำเร็จ จนได้พระนามยกย่องว่า เป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย⁴

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยมีพระสงฆ์เป็นกำลังสำคัญนั้น ในอดีตพระสงฆ์เป็นผู้มีบทบาทสำคัญต่อวิถีชีวิตของประชาชนในสังคมเป็นอย่างมาก พระสงฆ์เป็นสถาบันหลักของชาติ จัดการศึกษาสั่งสอนกุลบุตรกุลธิดา นำพาพุทธศาสนิกชนปฏิบัติธรรม พัฒนาสังคมให้ร่มเย็น แต่ในปัจจุบันภารกิจที่พระสงฆ์เคยทำมาถูกลดบทบาทลง องค์กรและสถาบันทางสังคมต่างๆ ได้เข้ามาทำหน้าที่แทนพระสงฆ์ เช่นการจัดการศึกษา เป็นต้น เมื่อบทบาทในการเผยแผ่พุทธธรรมลดลง พระสงฆ์ส่วนใหญ่ทำหน้าที่เพียงเป็นผู้นำทางพิธีกรรมทำวัตร สวดมนต์ รับกิณมิณต์ในงานต่างๆ เป็นต้น การเผยแผ่พุทธธรรมอันเป็นหน้าที่ของพระสงฆ์ เช่น การแสดงธรรมจะต้องได้รับการอาราธนาเสียก่อนถึงจะแสดงธรรมและการแสดงธรรมของพระสงฆ์ในปัจจุบันบางส่วนเป็นไปเพราะเห็นแก่อาภิส ซึ่งผิดหลักการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่พระพุทธองค์ทรงตรัสแก่พระอานนท์ว่า “อานนท์ การแสดงธรรมให้คนอื่นฟัง มิใช่สิ่งที่ทำได้ง่าย ผู้แสดงธรรมแก่คนอื่นพึงตั้งธรรม ๕ อย่างไว้ในใจคือ ๑. เราจักกล่าวชี้แจงไปตามลำดับ ๒. เราจักกล่าวชี้แจงยกเหตุผลมาแสดงให้เข้าใจ ๓. เราจักแสดงด้วยอาศัยเมตตา ๔. เราจักแสดงโดยไม่เห็นแก่อาภิส ๕. เราจักแสดงไปโดยไม่กระทบตนและผู้อื่น”⁵ ซึ่งมีพระสงฆ์จำนวนน้อยมากที่ทรงความรู้ยึดมั่นในหลักการเดิมของพระพุทธศาสนาเผยแผ่พุทธธรรมของพระพุทธองค์

ในปัจจุบัน พบว่า การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในประเทศไทย ประสบปัญหาอันเนื่องมาจากการขาดบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้อย่างมีประสิทธิภาพพอ และถูกวิธีโดยเฉพาะอย่างยิ่งในชนบท มีพระที่เป็นนักเผยแผ่จำนวนน้อย ไม่เพียงพอต่อความต้องการของประชาชนเพราะส่วนมากการเทศน์โดยทั่วไปยึดธรรมเนียมนิยมแบบเก่า คือ เทศน์ตามคัมภีร์เป็นการเทศน์ตามแบบพิธีกรรม จึงไม่เกิดผลเท่าที่ควร อนึ่ง แม้จะมีพระนักเทศน์แบบใหม่คือเทศน์แบบปฏิภาณโวหารอยู่บ้างโดยมากผู้เผยแผ่มักมุ่งเน้นและสอนในเรื่องการให้ทานในด้านวัตถุมากเกินไป ไม่เน้นในเรื่องของธรรมทานและการปฏิบัติตามหลักของ

⁴ วิ.มหา. (ไทย) ๑/๒/๒.

⁵ อง.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๕๙/๒๐๕.

ศีล สมาธิและปัญญา ในการเผยแผ่หลักธรรมจึงไม่สัมฤทธิ์ผลเท่าที่ควร แสดงให้เห็นว่า ประสิทธิภาพและสถานภาพในการเผยแผ่พระพุทธศาสนารวมถึงการอบรมพัฒนาจิตวิญญาณของพุทธศาสนิกชนโดยทั่วไปไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร

พระภิกษุฉานวชิรปราการ วิ. เป็นพระเถระที่ได้รับยกย่องว่า เป็นผู้ที่มีความรู้ความเข้าใจในเรื่องการภาวนาของการเจริญสติ มีวัตรปฏิบัติดีปฏิบัติชอบมีเมตตาธรรมสูง ท่านเป็นตัวแทนในการเผยแผ่ธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ต่างประเทศเป็นเวลานานับ ๑๐ ปี เป็นพระสงฆ์ผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบตามหลักพระธรรมวินัยและกฎหมายเถรสมาคม และการปกครองคณะสงฆ์ เป็นผู้ที่มีจริยวัตรตรงดงาม มีความเป็นผู้นำทางศาสนาที่เข้มแข็งและมีชีวิตประวัติและผลงานที่ปรากฏแก่สังคมในเชิงของการปกครอง การศึกษา ตลอดจนการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เช่น ผลงานด้านการปกครอง ผลงานด้านส่งเสริมด้านศาสนาและการศึกษา ผลงานด้านการปฏิสังขรณ์และพัฒนาวัด ผลงานพระนักพัฒนาและเกียรตินคุณ ผลงานส่งเสริมวัฒนธรรมและประเพณี เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อสื่อให้ประชาชนเข้าถึงหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาให้มากที่สุด

ดังนั้นผู้วิจัย ได้เล็งเห็นประโยชน์ของการศึกษาบทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระภิกษุฉานวชิรปราการ วิ. ซึ่งมีผลงานทั้งด้านปกครองและการเผยแผ่พระพุทธศาสนา นับได้ว่าท่านเป็นพระสงฆ์ต้นแบบอีกรูปหนึ่งที่เสียสละความสุขส่วนตัว เพื่อประโยชน์สุขของพุทธศาสนิกชน ยังประโยชน์ตนและผู้อื่น ให้ถึงพร้อมตามแนวทางพระพุทธเจ้า ยังได้อุทิศตนเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอย่างจริงจังจะพอให้เกิดประโยชน์แก่พุทธศาสนิกชนได้ ในด้านใดบ้างมาน้อยเพียงใด จึงสนใจศึกษาปัญหาดังกล่าว

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาการเผยแผ่ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาทเถรวาท
2. เพื่อศึกษาการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ของ พระภิกษุฉานวชิรปราการ วิ.
3. เพื่อศึกษาบทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ของ พระภิกษุฉานวชิรปราการ วิ.

ระเบียบวิธีวิจัย

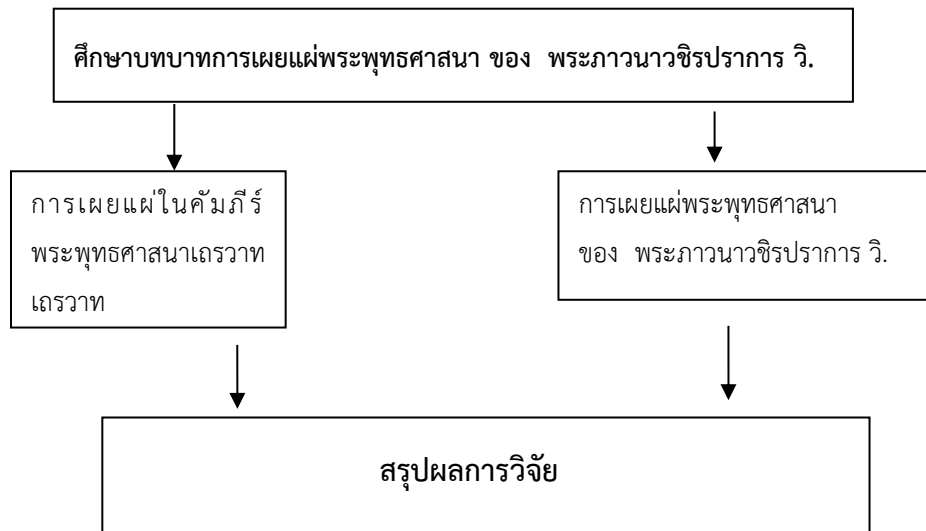
การวิจัยครั้งนี้ ได้กำหนดวิธีการที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลประกอบด้วย 2 ประเด็นหลัก คือ การรวบรวมข้อมูลด้านเอกสาร และการรวบรวมข้อมูลจากการสอบถาม ซึ่งเป็นเครื่องมือที่ใช้ในการ ศึกษาโดยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลที่ได้จากการศึกษาและสัมภาษณ์ นำมาวิเคราะห์สังเคราะห์และเขียนงานวิจัย โดยวิธีการเชิงคุณภาพโดยเป็นการวิเคราะห์ข้อมูล แบบบรรยายและพรรณนา (Descriptive Research) การนำเสนอข้อมูลการวิจัย จะอยู่ใน ลักษณะการพรรณนาความ (Descriptive presentation) ประชากรกลุ่มตัวอย่างในการวิจัยครั้งนี้ การได้มาซึ่งผู้ให้ข้อมูลสำคัญโดยการเลือกจากประชากรกลุ่มเป้าหมาย (Target group) จำนวน ๓๐ รูป/คนโดยการสัมภาษณ์ กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ได้แก่

1. คณะสงฆ์อำเภอเขาค้อ จำนวน 10 รูป
2. ผู้นำชุมชน จำนวน 10 คน
3. ชาวบ้านในชุมชน จำนวน 10 คน

ผู้วิจัยจะนำข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์อย่างสมบูรณ์แล้วมาทำการเขียนพรรณนาความ ดังต่อไปนี้

- 1) บทสรุปที่เป็นการวิเคราะห์ในลักษณะรวบยอด หรือเป็นประเด็นสำคัญ
- 2) อภิปรายความเห็นของผู้วิจัย
- 3) ข้อเสนอแนะ ซึ่งแบ่งออกเป็นข้อเสนอแนะในการแก้ไขปัญหาในเรื่องของ วิจัย และข้อเสนอแนะของผู้ที่สนใจในการดำเนินการคนต่อไป

กรอบแนวคิดในการวิจัย

สรุปผลการวิจัย

1.วิธีการเผยแผ่ธรรมะของพระพุทธเจ้ามีประเด็นสำคัญในงานเผยแผ่ของพระองค์ดังนี้

1) จุดมุ่งหมายในการสอน 2) วิธีที่ทรงสอน 3) การตอบปัญหา สำหรับวิธีที่พระองค์ทรงใช้สอนอยู่บ่อยๆมีอยู่ 3 แนวทาง ได้แก่ แนวทางแรกคือ การสนทนา ใช้กับผู้ที่มาเข้าเฝ้าและยังไม่เลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนา แนวทางที่สอง คือ การบรรยายธรรม พระองค์จะใช้แนวทางนี้ในที่ประชุมใหญ่ซึ่งผู้ฟังส่วนมากมีความรู้และเข้าใจหลักธรรมในพระพุทธศาสนาอยู่แล้ว แนวทางที่สาม คือ การตอบปัญหา เป็นวิธีการที่พระองค์ประทานโอกาสให้กับผู้ที่มีข้อสงสัย ในหลักธรรมซักถามโดยตรงกับพระองค์ได้ การตอบปัญหานั้นพระองค์จะทรงพิจารณาลักษณะของปัญหาและวิธีที่เหมาะสมกับการตอบปัญหานั้นๆในสังคิติสูตรโดยแยกลักษณะปัญหาไว้ 4 ประการ ได้แก่ (1) เอกังสพยากรณ์ปัญหา ซึ่งเป็นปัญหาที่ควรตอบโดยนัยเดียว (2) ปฏิจฉาพยากรณ์ปัญหา ปัญหาที่ควรตอบโดยย้อนถาม (3) ภิวัชชพยากรณ์ปัญหา (4) รูปนัยปัญหา ปัญหาที่ควรตอบ สำหรับวิธีการสอนธรรมของพระองค์มี ดังนี้ แบบบรรยาย

ทรงใช้วิธีนี้โดยปกติเหมาะสมกับสถานการณ์ แบบสนทนา เป็นวิธีที่ทรงใช้บ่อยมากโดยพระองค์จะเป็นผู้ซักถามและสรุปให้เข้าใจในตอนท้าย แบบตอบปัญหา แบบตอบปัญหาสามารถแบ่งย่อยออกเป็น 4 อย่าง ดังนี้ (1) การตอบตรงไปตรงมา (2) การย้อนถามก่อนแล้วค่อยตอบ (3) การแยกประเด็นตอบ (4) การตัดประเด็นหรือไม่ตอบ สำหรับเทคนิควิธีสอนของพระพุทธเจ้า พระองค์ทรงใช้เทคนิคการสอนที่หลากหลาย ได้แก่ “เทคนิคการทำนามธรรมให้เป็นรูปธรรมหรือทรงทำเรื่องยากให้ง่าย” เมื่อพระองค์ทรงพิจารณาเห็นว่านามธรรมเป็นสิ่งละเอียดอ่อนเข้าใจยาก พระองค์จึงทรงใช้เทคนิคซึ่งเป็นวิธีที่ทำให้ผู้ฟังเข้าใจง่ายขึ้นโดยมีด้วยกันหลายเทคนิค ดังนี้ เทคนิคการอุปมาอุปไมย เทคนิคการยกนิทานประกอบ ทรงยกนิทานชาดกประกอบ เช่นพระเวสสันดรชาดกและการใช้อุปกรณ์การสอนเพื่อให้ผู้ฟังเข้าใจชัดเจนยิ่งขึ้น เทคนิคการทำตนให้เป็นตนให้เป็นตัวอย่างในแง่การสอนแบ่งได้เป็น 2 อย่าง คือ (1) การสาธิตหรือทำให้ดู (2) การปฏิบัติตนเป็นแบบอย่าง พระพุทธองค์ทรงเป็นผู้ปฏิบัติองค์ให้เป็นแบบอย่างที่ดีจึงได้รับการยกย่องว่า “เป็นพระบรมครูหรือเป็นศาสดาเอกของโลก” และ (3) เทคนิคการเลือกใช้คำที่เหมาะสมโดยพระองค์ทรงนำเอาคำศัพท์มาใช้ในการสอนธรรมะ (4) การรู้จังหวะและโอกาสคือรอให้ผู้ฟังมีความพร้อมเสียก่อนจึงค่อยสอน (5) ทรงมีความยืดหยุ่นในการใช้เทคนิควิธีการสอนของพระองค์ เป็นการใช้วิธีที่นุ่มนวลและเข้มงวดในบางครั้ง (6) เทคนิคการเสริมแรง เช่นการตรัสชมเชยพระสาวก และการแต่งตั้งตำแหน่ง “เอตทัคคะ” ให้กับพระสาวก

คุณสมบัติของผู้เผยแผ่ตามแนวทางพระพุทธศาสนาโดยใช้หลักสัปปุริสธรรม 7 สรุปได้ดังนี้ (1) มีธัมมัญญตาเป็นผู้รู้ธรรมะ ได้แก่หลักการ หลักความจริง เนื้อหาสาระสำคัญของเรื่อง (2) มีอัตถุญญตา เป็นผู้รู้จักเนื้อหาสาระความมุ่งหมายของการสื่อสารที่แน่นอน (3) มีอัตตัญญตา รู้ว่าตนคือใคร หรือรู้จักตนเอง (4) มีมัตตัญญตา รู้จักประมาณหรือความพอดี (5) เป็นผู้มีกาลัญญตา คือรู้จักเวลา (6) เป็นผู้มีปริสัญญุตตา รู้จักชุมชน หรือสังคม (7) เป็นผู้มีบุคคลโปปรัญญตา คือรู้จักความแตกต่างระหว่างบุคคล

พระพุทธเจ้าทรงเป็นต้นแบบในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอันเป็นพันธกิจหลักขององค์กรโดยอาศัยพุทธบริษัท 4 และพุทธสาวกเป็นกำลังสำคัญในการเผยแผ่หลักธรรมในการเผยแผ่ ได้แก่ สติปัญญา ความเพียร ไตรสิกขา ไตรลักษณ์ มหาสติปัฏฐาน 4 มรรคมีองค์ 8 อริสัจ 4

เป็นต้น ทรงสอนให้ปฏิบัติให้มากๆ เพื่อบรรลุถึงพระนิพพาน พระสาวกตัวอย่างที่เป็นกำลังสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา มีดังนี้ 1 พระอัสสชิเถระ 2 พระสารีบุตร 3 พระมหาโมคคัลลานะเถระ 4 พระมหากัสสปเถระ 5 พระอานนท์เถระ 6 พระมหากัจจายนเถระ

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแนวปฏิบัติของพระภิกษุปรกการ วิ.

สรุปความได้ว่า จากการศึกษาวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของ พระภิกษุปรกการ วิ. มีความน่าเชื่อถือที่ได้มาจากความรู้ความสามารถ สถานภาพ บุคลิกลักษณะและคุณธรรมที่มีเป็นที่ประจักษ์แก่ผู้คนโดยทั่วไป จนสามารถได้รับวางใจให้เป็นผู้นำในการปฏิบัติงานในด้านต่างๆ เป็นผู้ให้คำปรึกษา หรือในบางครั้งจำเป็นต้องปฏิบัติให้บุคคลอื่นได้ประจักษ์ต่อผลงานที่ได้ปฏิบัติ ถึงแม้ในบางครั้งจะมีผู้ไม่หวังดี ไม่เห็นด้วยกับการปฏิบัติของท่าน มีเมตตาธรรมสูง ท่านจะหมั่นอบรมสั่งสอนชี้ข้อถูก บอกข้อผิด ให้เข้าใจด้วยความมีเมตตาธรรม ปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดี จึงทำให้การบริหารการปกครองของท่านมีความเป็นระเบียบเรียบร้อยดีงาม เป็นที่ยอมรับเป็นประจักษ์คณะสงฆ์และประชาชนทั่วไป นอกจากนี้ท่านจะมีเมตตาต่อผู้ได้บังคับบัญชา ท่านยังมีเมตตาต่อประชาชนทุกคนที่เดินทางมาสนทนาด้วยท่านจะใช้สถานที่ในการต้อนรับผู้ที่เดินทางมาพบท่านที่แตกต่างจากพระเถระทั่วไป โดยใช้สถานบริเวณด้านหน้ากุฏิที่ท่านจำวัด ท่านจะนั่งต้อนรับทุกคนอย่างเปิดเผย ออกมาต้อนรับทุกคนด้วยไมตรีจิตทั้งดงาม การจัดกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับประเพณีไทย เช่น การเข้าวัดปฏิบัติธรรมในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา การปฏิบัติธรรมในวันปีใหม่ ซึ่งกิจกรรมเหล่านี้เป็นประโยชน์ต่อประชาชนได้เป็นอย่างดีประการหนึ่ง ซึ่งได้รับตอบรับจากประชาชนเป็นอย่างดี และได้รับการสนับสนุนให้ดำเนินกิจกรรมเป็นประจำ สิ่งที่ท่านดำเนินกิจกรรมดังกล่าวจึงเป็นช่วยบรรเทาการเล่นอบายมุข ทำให้เกิดความสามัคคีในชุมชนได้เป็นอย่างดี

ผลการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระภิกษุปรกการ วิ.

วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแนวปฏิบัติของพระภิกษุปรกการ วิ. ผลต่อตนเอง เช่นทำให้เกิดความสบายใจ คลายเครียด จิตใจปลอดโปร่งผ่องใส มีความสงบ เป็นผู้มีความสัมพันธ์ดีต่อผู้รอบข้าง กระฉับกระเฉงว่องไว มีสติสัมปชัญญะดี มีสติยับยั้งชั่งใจ มีบุคลิกสง่างาม ยืน เดิน นั่ง หลังตรง อารมณ์ดีเป็นที่รักของคนทั่วไป เรียนหนังสือเก่ง ความจำดี เยี่ยม ส่งเสริมสุขภาพร่างกาย ทั้งยังดูอ่อนเยาว์สดใส ชะลอความแก่ รักษาโรคบางอย่างได้ เช่น

โรคเครียด โรคท้องผูก โรคกระเพาะอาหาร โรคความดันโลหิตสูง เป็นต้น ด้านศีลธรรมทำให้เกิดความเข้าใจและศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาจนสามารถน้อมนำหลักธรรมเข้าสู่จิตใจและรักษาศีล ๕ ด้วยความเคร่งครัด ผลดีต่อครอบครัว ทำให้ลดช่องว่างและความก้าวร้าวภายในครอบครัว อภัยซึ่งกันและกัน มีความเข้าใจและเห็นอกเห็นใจกัน เกิดความรักใคร่สามัคคี มีเมตตาต่อกัน ทำให้บรรยากาศในครอบครัวอบอุ่น ด้านสังคมส่งผลให้สังคมเกิดความสงบสุขและเจริญก้าวหน้า เนื่องจากสมาชิกในสังคมเป็นผู้มีศีลธรรมเสมอกันและปฏิบัติหน้าที่ของตนอย่างเข้มแข็งส่งผลในระดับประเทศชาติเนื่องจากสมาชิกเป็นผู้ที่มีคุณภาพ ด้านพระพุทธศาสนา สมาชิกในสังคมเกิดความซาบซึ้งและศรัทธาในพระรัตนตรัย ยังผลต่อการส่งเสริมทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาสืบไป

แนวทางการนำผลการปฏิบัติสมาธิเพื่อใช้ในชีวิตประจำวันของผู้ปฏิบัติตามแนวของท่านนำไปใช้แนวทางการกำหนดใน อิริยาบถ ยืน เดิน นั่ง นอนหรือแม้แต่การรับประทานอาหาร เพื่อให้เกิดสติระลึกถึงตนเองตลอดเวลาที่กำลังทำหรือคิดสิ่งใดอยู่ สามารถทำได้ทุกสถานที่ทั่วไป ทั้งที่บ้าน ที่ทำงานสามารถทำได้ทุกวันซึ่งเป็นวิธีที่สะดวกและได้ผลดีมาก การฝึกสมาธิเพื่อเป็นแนวทางในการบรรเทาความทุกข์ เนื่องจากเมื่อได้เข้าใจวิธีทำสมาธิระดับพื้นฐานเป็นลำดับที่ถูกต้องจึงทำให้เห็นความสำคัญของสมาธิซึ่งเป็นหลักปฏิบัติที่ทำให้เกิดสติสัมปชัญญะในการแก้ไขปัญหาและความทุกข์ ผลคือการเกิดการน้อมนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเข้าสู่จิตใจทำให้เกิดความศรัทธาจึงยึดถือเป็นแนวทางดำเนินชีวิตได้ เพื่อเป็นแนวทางในการส่งเสริมสุขภาพร่างกาย การทำสมาธิทำให้เกิดพลังจิตและจิตใจสบาย ซึ่งถือเป็นบุญบารมีอย่างหนึ่งในทางพระพุทธศาสนา

ข้อเสนอแนะ

ผลการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการวิจัย อันจะเป็นประโยชน์ต่อผู้ที่ศึกษา หรือ มีความสนใจต่อวิธีการเผยแผ่ธรรมและแนวปฏิบัติของพระภิกษุสงฆ์วิปัสสนาจารย์ ว. วิ. เป็นสิ่งที่สมควรให้มีการส่งเสริมให้ปฏิบัติเพราะมีคุณประโยชน์อย่างยิ่ง

ข้อเสนอแนะที่ได้จากการศึกษาวิจัย

1. หน่วยงานที่รับผิดชอบด้านการปลูกฝังควรให้ความสำคัญและวางนโยบายกับการฝึกสมาธิซึ่งเป็นวิธีหนึ่งที่จะช่วยให้การเกิดปัญญากับเยาวชนอย่างได้ผล สามารถนำความรู้ไปประยุกต์ใช้แก้ปัญหาในชีวิตประจำวันได้

2. หน่วยงานที่รับผิดชอบต่อการพัฒนาการเรียนการสอน ควรจัดให้มีการอบรมครูให้มีความรู้ความสามารถในการฝึกสมาธิ ซึ่งสามารถนำไปใช้บูรณาการกับการเรียนการสอนในรายวิชาต่างๆ เพื่อช่วยให้นักเรียนเกิดผลสัมฤทธิ์ในการเรียนรายวิชานั้นๆ

ข้อเสนอแนะสำหรับงานวิจัยครั้งต่อไป

ควรศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการเผยแพร่ของ พระภิกษุชาวชิรปราการ วิ. ผู้วิจัย มีข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป ดังนี้

1) ศึกษาวิเคราะห์คุณค่าของผู้ปฏิบัติธรรมวิธีการเผยแพร่ธรรมและแนวปฏิบัติของ พระภิกษุชาวชิรปราการ วิ. และสำนักอื่นๆ ที่มีต่อสังคม

2) ศึกษาเปรียบเทียบผลการปฏิบัติธรรมของผู้เข้าปฏิบัติธรรมเจริญสติ พระภิกษุชาวชิรปราการ วิ. กับพระวิปัสสนาจารย์รูปอื่นๆ หรือ พื้นที่จังหวัดใกล้เคียง

เอกสารอ้างอิง

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.

ชูศักดิ์ ทิพย์เกษรและคณะ. พระพุทธเจ้าสอนอะไร. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2540.

สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (พิมพ์ ธรรมธโร). สากลศาสนา. กรุงเทพมหานคร: สภาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัย, 2531.

เสถียร พันธรั้ง, ศาสนาเปรียบเทียบ, พิมพ์ครั้งที่ ๓, กรุงเทพมหานคร: ผดุงวิทยาการพิมพ์, 2516.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). พุทธวิธีการสอน. พิมพ์ครั้งที่ ๑๑. กรุงเทพมหานคร: บริษัท สหธรรมิก จำกัด, 2549.

พระราชวรมณี (ประยุทธ์ ปยุตโต). **เทคนิคการสอนของพระพุทธเจ้า**. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม, 2531.

พระราชธรรมนิเทศ (ระแบบ สฐิตญาโณ). **พุทธวิธีเผยแผ่พระพุทธศาสนา**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาภูมิราชวิทยาลัย, 2540.

สารบัญ (ต่อ)

หน้า

❖	ภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารสถานศึกษาในยุคดิจิทัล นรัตม์ภมล วงศ์วรรณ, พระครูสุธีจริยวัฒน์, ผศ.ดร.....	105
❖	คุณธรรมและจริยธรรมสำหรับผู้บริหารสถานศึกษา ยุค next normal นางสาวผกาดี แนวเงินดี, พระครูสุธีจริยวัฒน์, ผศ.ดร.....	130
❖	การยกระดับองค์การภาครัฐสู่ความเป็นรัฐบาลดิจิทัล พระครูปลัดสุวัฒนพุทธิคุณ (สุเทพ) ดีเยี่ยม.....	154
❖	การบริหารสถานศึกษาในยุคชีวิตถัดไป ณัฐวุฒิ นาธานาเอล รัตนภิรมย์, พระครูสุธีจริยวัฒน์, ผศ.ดร.....	174
❖	คุณธรรมจริยธรรม สำหรับผู้บริหารในองค์การภาครัฐ อุทิศ นนทะน้า, พระครูสุธีจริยวัฒน์, ผศ.ดร.....	196
❖	การพัฒนานวัตกรรมทางการศึกษาของผู้บริหารสถานศึกษา ในยุค Digital Disruption เบญจวรรณ ศรีดาธรรม, พระครูสุธีจริยวัฒน์, ผศ.ดร.....	209

สารบัญ (ต่อ)

หน้า

- ❖ ทักษะการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา
ในยุค New normal
พระปรีเตอร์ สุนตกาโย, พระครูสุธีจริยวัฒน์, ผศ.ดร.....229
- ❖ กลวิธีการบรรเลงซอพื้นบ้านอีสาน
ธัญญลักษณ์ อุบลเลิศ, โยธิน พลเขต, นคร วงศ์ไชยรัตนกุล,
จิรวัดณ์ ศรีนุเสน.....245
- ❖ ศึกษาวิเคราะห์ลายผ้าขึ้นโทหล่มกับวิถีวัฒนธรรมของชาวพุทธ
ตำบลบ้านหวาย อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์
นางสาวมนต์นภา ก้อนดี, พระปลัดวุฒิพงษ์ กิตติวัฒน์, ดร.,
ดร.สราวุฒย์ วิจิตรปัญญา.....258
- ❖ การพัฒนาฐานข้อมูล และระบบเทคโนโลยีสารสนเทศ
ในการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์เถรสมาคม
ในจังหวัดเพชรบูรณ์
นายสมเจตน์ มีตาบุญ, ดร.สราวุฒย์ วิจิตรปัญญา.....277
- ❖ ศึกษาบทบาทการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสังฆาธิการ
ในอำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์
พระอธิการลิขิต อธิวัตร, พระมหาวัชชัย ธรรมวีโร, ดร.....292

สารบัญ (ต่อ)

หน้า

- ❖ ศึกษากรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท
พระมหาสุรินทร์ สุขิตโต, พระมหาเสกศักดิ์ รตนปญโญ,
พระมหาพจน์ สุวโจ.....308
- ❖ ศึกษาความเชื่อนรกสวรรค์ในพระไตรปิฎก
พระอธิการสงกรานต์ ฐิตายุกโก, พระเสรี โสภณสีโล,
พระมหาพจน์ สุวโจ.....324
- ❖ การพัฒนาคุณภาพทางอารมณ์ของนักปกครองด้วยหลักธรรม
เพื่อปรับตัวให้เข้ากับบริบททางสังคมในศตวรรษที่ 21
พระวิชรญาณ วิสุทธินาโณ (ไม้ไผ่ยม), ดร.อภิชาติ เหม้อยไธสง,
พระณัฐวุฒิ อภิปัญญา (พันทะลี).....338
- ❖ การมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนในสื่อสังคมออนไลน์
พระเดชานามวงษา, พระวุฒิกโร มัลลขวัณ, ณัฐกร เจือจันทร์,
พระณัฐวุฒิ พันทะลี, พระมหาวิรุธ วิโรจโน,
พระครูประยุตสารธรรม.....352
- ❖ พญาเถน : ดำเนินความเชื่อที่ยังรากลึกในวิถีชีวิตชุมชนอีสาน
พระณัฐวุฒิ พันทะลี, พระมหาวิรุธ วิโรจโน, พระครูวุฒิชรรณสาร,
พระครูปลัดทวี อภโย, พระครูวินัยธรรวุฒิกโร อภิรฤโข,
พระครูใบฎีกาเดชา คุณสมปนโน, อานันท์ กรมน้อย.....372

สารบัญ (ต่อ)

หน้า

- ❖ บทบาทของผู้นำท้องถิ่นที่มีต่อการบริหารจัดการ
ตามหลักธรรมาภิบาลของเทศบาลตำบลโคกสำราญ
อำเภอบ้านแฮด จังหวัดขอนแก่น
พระอธิการสมจันท์ ฉินนกาโม (สารีพันธ์)..... 392
- ❖ การศึกษาการประยุกต์ใช้หลักธรรมาภิบาลเชิงพุทธ
กับการบริหารวัดในตำบลวังชมภู เขต ๒
อำเภอเมืองเพชรบูรณ์ จังหวัดเพชรบูรณ์
พระครูพัชรธรรมเกษม (เถื่อนแมน), รศ.ดร.กฤต ศรียะอาจ
พระปลัดวุฒิพงษ์กิตติวัฒน์,ดร..... 413
- ❖ การศึกษาการใกล้เคียงข้อขัดแย้งด้วยหลักธรรมทาง
พระพุทธศาสนา ในชุมชนตำบลปากช่อง อำเภอหล่มสัก
จังหวัดเพชรบูรณ์
บุญยหนู สุนประโคน..... 430

สารบัญ (ต่อ)

หน้า

- ❖ การพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน สาระภูมิศาสตร์
เรื่อง ภูมิศาสตร์ทวีปอเมริกาเหนือและ อเมริกาใต้
โดยใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้ 4MAT ของนักเรียน
ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3/1 โรงเรียนขอนแก่นวิทยายน 2
(สมาน สุเมธ)
อรรถราธร ศรีเคนา, กิตติพัฒน์ ผาวิชัย, พระครูใบฎีกาเดชา คุณสมบุญโน
พระปลัดวสันต์ อีรวโร, กิตติยานนท์ วรรณวงศ์..... 448
- ❖ การพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรู้รายวิชาภูมิศาสตร์
เรื่อง การเปลี่ยนแปลง ทางกายภาพของโลก โดยใช้กิจกรรม
การเรียนรู้แบบกระบวนการทางภูมิศาสตร์ Geographic Inquiry Process
ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔/๑ โรงเรียนขอนแก่นวิทยายน ๒
(สมาน สุเมธ) จังหวัดขอนแก่น
อภิชัย ภิลัยวรรณ , สุทธินันท์ พรหมพันธุ์ใจ , พระปลัดวสันต์ อีรวโร
, สุทธิพงษ์ สายาพัฒน์, กิตติยานนท์ วรรณวงศ์..... 457

สารบัญ (ต่อ)

หน้า

- ❖ การพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน รายวิชาหน้าที่พลเมือง
เรื่องพลเมืองดีตามวิถี ประชาธิปไตย โดยใช้กระบวนการจัดการ
เรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้ 5E สำหรับนักเรียน
ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4/1โรงเรียนสนามบิน จังหวัดขอนแก่น
บุษกร ดอนโงง, กิตติยานนท์ วรรณวงศ์, พระครูใบฎีกาเดชา คุณสมปโน
, สุทธิพงษ์ สายาพัฒน์, สุทธินันท์ พรหมพันธุ์ใจ.....457
- ❖ เศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริ: แนวทางการประยุกต์ใช้
ว่าที่ร.ต.ธนาเดช ชาญประไพโร.....474
- ❖ การพัฒนาความสามารถด้านการอ่านจับใจความสำคัญ
ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่๒ โรงเรียนโนนสะอาดพิทยาสรรค์
โดยใช้เทคนิค SQ4R
วุฒิชัย ขุนด่านชัย, สุธาสินีพรหมภักดี, วริศรา รวยสันเทียะ
,พระครูประภัสสรวิมลกิจ,ดร., พระมหานិวัฒน์ มหาโชติวัฒนโน, ดร.....487

สารบัญ (ต่อ)

หน้า

- ❖ การพัฒนาทักษะการอ่านสะกดคำพื้นฐานของนักเรียน
ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๑ โดยใช้สมอเป็นฐาน โรงเรียนเทศบาล
บ้านโนนชัย สำนักการศึกษาเทศบาลนครขอนแก่น อำเภอเมือง
จังหวัดขอนแก่น
อนุสรณ์ เพี้ยคำลือ, จุรีพร ดีสีแก้ว, ประดิษฐ์ ชาริดา
,พัชรพร สาลี, พระมหาวิวัฒน์ มหาโชติวงมโน, ดร.....509
- ❖ การศึกษาโครงสร้างแบบประโยคคำถามภาษาไทยในหนังสือ
รางวัลซีไรต์ประจำปี ๒๕๖๖ “ด้วยรักและผูกพัน”ของ นริศพงศ์
รักวัฒนานนท์ และ การพูดเทียบเท่าในภาษาเวียดนาม
Ms. Dao Thi Lan Anh.....529
- ❖ การวิธีวิทยาการทางการสอนสมรรถนะการใช้ภาษาไทย
โดยใช้การจัดประสบการณ์แบบโครงการ
พระปิยะณัฐ กิตติโสภณ (พันธ์ศรี),พระชาณุณรงค์ คมกัรปัญญา (ปิ่นหอม)
พระกิตติพนธ์ ธมมเมธี (คันที).....542
- ❖ ศึกษาหลักพุทธธรรมที่สัมพันธ์กับการสาธารณะสงฆ์เคราะห์
วิถีพุทธของคณะสงฆ์ ตำบลน้ำซุน อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์
พระสมุห์ไพรัช อธิปัญญา, พระมหาวัชชัย ธมมรสี, ดร.....558

สารบัญ (ต่อ)

หน้า

- ❖ คีตกกรณีศึกษาจากการฝึกปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์
ที่เกี่ยวข้องกับเด็กในกระบวนการยุติธรรม
นางสาวสาริกา แซ่เถา, นายวรเทพ เวียงแก.....574
- ❖ พระพุทธศาสนากับการเสริมพลังอำนาจในงานสังคมสงเคราะห์
จุฬารัตน์ ทองน้ำ, เอนก มุลมา, ประกายเพชร แก้วอินทร์.....592
- ❖ แนวทางการจัดสวัสดิการที่เหมาะสมสำหรับนักศึกษา
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ส่วนกลาง ศาลายา
จังหวัดนครปฐม
ธนต์ธรณ์ ตั้งวงศ์ปรกรณ์.....608
- ❖ การเรียนรู้จากการฝึกภาคปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์
ในโรงเรียนอนุบาล หมู่บ้านเด็กสานรัก (มูลนิธิเด็ก)
ญาดา ลักษณะชลธิ.....619
- ❖ กิจกรรมบำบัด พื้นฟูสมรรถภาพผู้ใช้สารเสพติด
ณ โรงพยาบาลธัญญารักษ์ขอนแก่น
สุรัมภา แสนไชยวงศ์, พิมพกานต์ทอง แซ่เถา, สุภาพันธ์ ศรีไชย
อริศรา แซ่ลี, ศรีวงษ์ดี, พระครูปลัด ทวี อภโย.ผศ.ดร.....635

สารบัญ (ต่อ)

หน้า

- ❖ บทบาทนักศึกษาฝึกภาคปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์
โรงพยาบาลจิตเวชขอนแก่นราชนครินทร์
อมรรณ อินทจันทร์, วาริน โสภาร, อัปสรสวรรค์ คำเจริญ..... 650
- ❖ บทบาทและการดำเนินงานสังคมสงเคราะห์สถานสงเคราะห์
เด็กอ่อนปากเกร็ด
สุรัมภา แสงไชยวงศ์, พิมพกานต์ทอง แซ่เถา, สุภาพันธ์ ศรีไชย
พระธนต์ศรณ์ สารธมโม..... 664
- ❖ ศึกษาพัฒนาระบบนิเวศวิทยาเชิงพุทธของวัดและชุมชน
ในจังหวัดเพชรบูรณ์
นายธนวัฒน์ ยอดคำ, ดร.ศราวุฒย์ วิจิตรปัญญา..... 676
- ❖ ศึกษาบทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของ
พระภิกษุชวาล วิ.
พระชัชวาล ปุญญโชโต, พระครูประโชติพัชรพงศ์
, ดร.ศราวุฒย์ วิจิตรปัญญา..... 689